A Nitana Vure

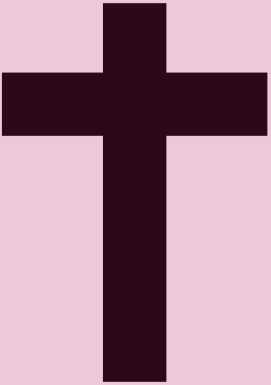

Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the Bola language of Papua New Guinea

A Nitana Vure

Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the Bola language of Papua New Guinea

Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jun 2025 from source files dated 31 Aug 2023
2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7

Contents

E Mateo 1
E Markus 73
E Lukas 117
E Ioanes 193
A Apostolo 249
Rom 320
1 Korin 354
2 Korin 385
Galesia 405
Epesus 417
Pilipai 428
Kolosi 435
1 Tesalonika . . . 443
2 Tesalonika . . . 450
1 Timoti 454
2 Timoti 464
Titus 472
Pilemon 477
Hibru 479
Iakop 504
1 Petrus 514
2 Petrus 523
1 Ioanes 529
2 Ioanes 538
3 Ioanes 539
Iuda 541
Nita Kapiloho . . 545

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Mateo

A Nita Vakalohoka

Mateo

E Mateo a apostolo i herea a Velenga Kamumu iea. E Mateo a bakovi ni bole a takis na tahuna e Isu i galea ge ramaia (9:9-13). Muri e Isu i vulakia ge ia tara apostolo, ra ri ala ravulu a polona i rua. E Mateo a bakovi o Iuda. A rana tara e Levi (Markus 2:14-15).

E Mateo i herea a raukea iea na parava ranga na nilobona senturi i taku (50-100 AD), i mata manga na kurukuruna e 60-70 AD.

E Mateo i here lakea ne huriki a kabu vona, re huriki a Iuda. Na Velenga Kamumu iea e Mateo i taki ranga ngava i tabuli na Ngava Dagi hosi, ra i bele muholi ne Isu. Na Ngava Dagi karaba e Mateo i taki a maka ngava na ngava dagi hosi i kupo hateka na buk ranga. A ni tubu na Velenga Kamumu iea, e Mateo i vakasiri e Isu i valai na kabu ne Iuda. I here tabu maea, "E Isu ia e tune David."

E Mateo i ngaru ni vakasiri e huriki a Iuda ne Isu Kristo ia a Mesaia, ra viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine vona. E huriki a propet na Ngava Dagi hosi ri taki a Vure ge rudu vilia e Kristo, ge korimule e huriki a Israel. Na Ngava Dagi karaba, e Mesaia i manga "e Kristo." E Mateo i here na Velenga Kamumu iea a nimadene Isu, a leho i rata, ra ri ta vona e huriki a propet na Ngava Dagi hosi i bele muholi.

E Huriki a Vuhune Isu (Lukas 3:23-38)

1 *E huriki a vuhune Isu
Kristo, a hamone Davit, a ha-
mone Abraham.
2 E Abraham e tamane
Isak.
E Isak e tamane Iakop.
E Iakop e tamane Iuda, tu-
rana e huriki e turana
mai.
3 *E Iuda e tamane Peres rua
e Sera, e kinane rua e
Tamar.
E Peres e tamane Hesron.
E Hesron e tamane Ram.
4 E Ram e tamane Aminadab.
E Aminadab e tamane Na-
son.
E Nason e tamane Salmon.
5 *E Salmon e tamane Boas, e
kinana e Rahap.
E Boas e tamane Obed, e ki-
nana e Rut.
E Obed e tamane Iesi.
6 *E Iesi e tamane Davit, a
hariki.
E Davit e tamane Solomon,
e kinana e girihine Uria.
7 E Solomon e tamane Re-
hoboam.
E Rehoboam e tamane Abisa.
E Abisa e tamane Asa.
8 E Asa e tamane Iehosapat.
E Iehosapat e tamane Ioram.
E Ioram e tamane Usia.
9 E Usia e tamane Iotam.
E Iotam e tamane Ahas.
E Ahas e tamane Hesekia.

* **1:1:** Vuh 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Vuh 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sam 12:24

10 E Hesekia e tamane Manase.
E Manase e tamane Amos.
E Amos e tamane Iosaia.
11 *E Iosaia e tamane Iekonaia turana e huriki e turana mai na tahuna e huriki a Babilon ri lakavu e huriki a Israel, ri turari ria lakea o Babilon.
12 *Muri ne huriki a Israel ri made o Babilon:
E Iekonaia e tamane Siltel.
E Siltel e tamane Serubabel.
13 E Serubabel e tamane Abiud.
E Abiud e tamane Eliakim.
E Eliakim e tamane Asor.
14 E Asor e tamane Sadok.
E Sadok e tamane Akim.
E Akim e tamane Eliud.
15 E Eliud e tamane Eleasar.
E Eleasar e tamane Matan.
E Matan e tamane Iakop.
16 E Iakop e tamane Iosep, e girihine Maria, ra i podea e Isu, ra ni gale e Kristo.
17 E huriki e kabune Isu, i vakatubu ne Abraham i valai ne Davit, ri ala ravulu a polona i va.
Ne Davit i valai na tahuna ri dili o Babilon, ri ala ravulu a polona i va.
Pali ne Babilon i valai na tahuna e Kristoa* ni poda, ri ala ravulu a polona i va.

E Isu Ni Poda
(Lukas 2:1-7)

18 *A nipodane Isu Kristo i bele maea: E kinana, e Maria, ni habikari ne Iosep ge girihina. Pali i uka ma ru parangi ma, ni matakilaka vona i singou na Hanu Kiripiripi.
19 E girihina, e Iosep, a bakovi kiripiripi. I koi ni vakamaruhua na matane huriki, lakea i luhoi ni pile kapiloho kunanea.
20 I tabana ni luhoi ni rata mavonga, lakea a agelo ne Bakovi Dagi i bele vona na vurena, i ta maea, “Iosep, hamone Davit, naha ni mangenge ni bolena e Maria ge girihimu, a vuhuna a maki i bele vona, i valai na Hanu Kiripiripi.
21 * Bara i podea a koma bakovi. O vunua ge Isu,† a vuhuna bara i korimule e huriki a kabu vona na naro hale ne ria.”
22 A maki nga ri bele, ge bele muholi a ngavane Bakovi Dagi i taki e huriki a propet vona hosi, i ta maea,
23 * “A sirula bara i singou tavula, i podea a koma bakovi, bara ni gale e Emanuel.” A pelegona a ngava e Emanuel i maea, “A Vure i made turane hita.”
24 Na tahuna e Iosep i hadongo, i muri mai a ngavana agelo ne Bakovi Dagi. I tulia e Maria ge girihina, ru lakea na tanga.
25 *Pali i uka ma i mahita turana, i harena na tahuna e Maria i podea a koma bakovi vona. Lakea e Iosep i vunua a rana e Isu.

---

* **1:11:** 2Ki 22:1–24:20; 2Sto 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:17:** E Kristo a nita Hibru i manga i maea, A Viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki. * **1:18:** Luk 1:27,35 * **1:21:** Luk 1:31; 2:21 † **1:21:** E Isu, na nita Grik i manga e Iosua. A pelegona i manga i maea, E Bakovi Dagi i korimule hita. * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:21

2

A Nupesi na Nirikena Haro

1 E Isu ni poda o Betlehem na tabeke ne Iudea na tahuna a Hariki e Herod i matakari vonga. Muri e huriki a bakovi na lohokanga na nilahona hada to malaga na tabeke na nirike na haro, to valai o Ierusalem.

2 *To nana, "Avia a viri ni poda a hariki ne huriki a Iuda? Mete masia a hada vona na tabeke na nirike na haro, mete valai mete ge kavurikea."

3 Na tahuna a Hariki e Herod i longoa a ngava iea, i lege a lohona. E huriki o Ierusalem ranga, i lege a lohone ria.

4 Lakea i gale palupu e huriki a prister dagi, a mari na vinara na lotu, i nana ria vona ni gi poda vai e Kristo.

5 Ri ta maea ria, "Bara ni poda na tanga e Betlehem, na tabeke ne Iudea, a vuhuna e huriki a propet hosi ri here maea:

6 * 'Ra ioe o Betlehem na tabeke ne Iudea
i uka ma a tanga tavula o Iudea, a vuhuna
bara i pagitala vomu a matakari,
bara ia a matakari ne huriki a kabu nau, re huriki a Israel.' "

7 Muri e Herod i gale kapiloho e huriki a mosi nga, i nana tou vona a parava to matai a hada vona.

8 Muri i rudu tou, to go lakea o Betlehem, i ta maea, "Moto vano, moto matakana kamumua a koma iea. Na tahuna moto matavisia, moto taki iau. Iau tara a ngaru ni lokovonga, ga kavurikea."

9 To longo lobo a ngavana hariki, to vano. Lakea a hada to masia na nirikena haro, i muga ne tou, i vano i koro polomeli na tanga i made vona a koma.

10 Na tahuna to masia a hada, to vivi hateka.

11 *Na tahuna to bele na ruma, to masia a koma turana e kinana e Maria, lakea to turume puru, to kavurikea e Isu. To bole tala na tava ne tou a mahala, to vakaparua na gol, a buluka mangisipa ni gale a insens tara, a mir tara.

12 A Vure i ta pupukari ne tou na vurena, nahea to go hamule maia e Herod. Lakea to ramai a dala tara, to hamule lakea na robo ne tou.

E Iosep i Ha Lakea o Egipto

13 To vano pali a bakovi dagi nga, lakea a agelo ne Bakovi Dagi i bele ne Iosep na vurena, i ta maea, "O pesi rike turana koma, e kinana, moto ha lakea o Egipto. Moto made vonga. Muri bara taki matou, moto hamule valai. E Herod i matakanea a koma iea, ta ge rabalakia."

14 Lakea i pesi rike na rodo, i vango a koma rua e kinana, to ha lakea o Egipto.

15 *To made vonga i harena na tahuna e Herod i mate. Lakea i bele muholi a ngava

* **2:2:** Gi 24:17 * **2:6:** Mai 5:2; Ion 7:42 * **2:11:** Sng 72:10-15; Ais 60:6
* **2:15:** Hos 11:1

e Bakovi Dagi i taki hosi ne
huriki a propet, i ta maea,
“A gale talea o Egipto e tugu
a bakovi.”

E Herod i Rabalaki e Huriki a Koma Bakovi

16 Na tahuna e huriki a
mosi nga i uka ma ri hamule
valai ne Herod, i madihi a
hatena, a vuhuna i matakilaka vona ri tamia. I vakuku
e huriki a nugumaheto ri
gi rabalaki e huriki a koma
bakovi o Betlehem, na tabeke
tabukoi vonga, a pida ne ria
i polotano na pida i rua. I
lohoka vona a pida ne Isu
bara i polotano na pida i rua,
a vuhuna i longo a nitane
huriki a bakovi na nirike na
haro.
17 Ngane a ngava i bele
muholi, ra ngava e Bakovi
Dagi i taki hosi ne Ieremaia
a propet, i ta maea,
18 *“Ni longo na tanga e
Rama
e huriki ri haloho.
E Resel i taringi e huriki e
tuna.
Pali i koi ni gi luke,
a vuhuna e huriki e tuna
ri mate lobo pali.”

To Hamule
(Lukas 2:39)

19 Muri e Herod i mate,
lakea a agelo ne Bakovi Dagi
i bele ne Iosep o Egipto na
vurena,
20 i ta maea, “E huriki ta ri
gi rabalakia a koma ri mate
pali. O pesi rike, o tuli a
koma rua e kinana, moto
hamule lakea na robo e Israel.”
21 Lakea i pesi rike, i tuli
rua to hamule lakea o Israel.
22 Pali i mangenge ni lakea
o Iudea, a vuhuna i longoa
e Arkelaus i bole a murine
tamana, e Herod, i matakari
a tabeke ne Iudea. A agelo ne
Bakovi Dagi i bele ne Iosep
na vurena, i vakalongoa, i
mavonga to lakea na tabeke
ne Galili.
23 *To vano to made o
Nasaret. Ngane i bele muholi
a ngava na propet i ta maea,
“Bara ni gale ia a koma o
Nasaret.”

3

E Ioanes a Mari ni Vahilolo
(Markus 1:2-8; Lukas 3:1-18; Ioanes 1:19-28)

1 Na tahuna iea, e Ioanes,
a mari ni vahilolo, i tubu ni
leho, i vara na tabeke i ngeki
o Iudea.
2 *I vara maea, “Mu pulo
a vilone mua, a vuhuna a
harikianga na hunu i tabukoi
ge bele.”
3 *Re Ioanes, a propet e
Isaia i vakalongo muga vona,
i ta maea,
“A lohona viri i gale dagi
na tabeke i ngeki, i ta
maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne
Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala
ge laho vona ge
kiripiripi.’ ”
4 *A varakia ne Ioanes ni
rata na vuna kamel. I rea
tata ia na palabele ni rata na

* **2:18:** Vuh 35:19; Jer 31:15 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Ion 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mrk 1:15 * **3:3:** Ais 40:3 * **3:4:** 2Ki 1:8 * **3:4:** A varakia ne Ioanes i manga a varakia ne Elaisa hosi.

kulina meme.* I kani a koa,
a ame na robo.
5 E huriki lobo o Ierusalem,
e huriki lobo na tabeke
ne Iudea, e huriki lobo
tabukoi na naru e Iordan ri
lokovonga maia.
6 Ri taki tala a naro hale
ne ria, lakea i vahilolo ria na
naru e Iordan.

7 *Pali na tahuna i matai e
huriki a Pariseo, a Sadusi ri
valai mai ia ge vahilolo ria,
i taki ria, i ta maea, “Mua a
tuna mata! E rei i taki mua
mu gu ha vona a rongova ne
Bakovi Dagi?
8 Mu rata a naro ge
vakasiri mu pulo a narone
mua.
9 *Naha ni luhoi mua, ge
mua a hamone Abraham, mu
gu malamala pali. Naha ni
luhoi mavonga, a vuhuna a
Vure i kara ni pulo a kedo
nga, ge ria e huriki a ha-
mone Abraham. I vai a
kanena narone mua? Mu
rata taro a naro kamumu
ge vakasiri mua mu pulo
muholi a vilone mua.
10 *A kira i tabuli tabukoi
pali na vuhuna kai. A kai
i uka kanena kamumu, bara
ni tolo puru, ni rungani.

11 * “Iau a vahilolo mua
na naru a vuhuna mu pulo
a vilone mua. Pali a bakovi
tara bara i luve muri nau i
tuhaka hateka nau. Iau i uka
ma a bakovi kamumu ga bole
polo a vahapolo vona. Na
tahuna i valai, bara i vahilolo
mua na Hanu Kiripiripi, a
kanono.
12 Ngane i tabukoi bara i
kalipida e huriki a bakovi
kamumu, a bakovi hale, i
manga a bakovi i leho na
hania na vit i kalipida a vit,
a luluna. Bara i bole e huriki
a bakovi kamumu, i ru ria
na tanga kamumu, i manga
a bakovi i leho na hania i ru
kadolu a vit pololilo na roho
na vit. Pali bara i bole e
huriki a bakovi hale, i voro
rike ria na kanono, i manga a
bakovi i leho na hania na vit
i bole a luluna vit, i voro rike
na kanono. A kanono iea, i
uka a nilobona.”

E Isu Ni Vahilolo
(Markus 1:9-11; Lukas 3:21-22; Ioanes 1:31-34)

13 Muri e Isu i pea e Galili
i lakea na naru e Iordan, e
Ioanes ge vahiloloa.
14 Pali e Ioanes i hehe, i
ta maea, “I navai ga vahilolo
ioe? Ioe a viri bara o vahilolo
iau.”
15 Pali e Isu i koli, “O
rata kunanea, a vuhuna i ka-
mumu tu gu rata lobo a maki
e Bakovi Dagi i taki tu gu
rata.” Lakea e Ioanes i longo,
i vahiloloa.
16 *E Ioanes i vahilolo
loboa e Isu, lakea e Isu i
malaviriri kunana i pea a
naru. A hunu i mata ka,
lakea i masia a Hanuna Vure
i puru valai manga a balu, i
toka langa vona.
17 *Lakea a lohona viri i
ta valai na hunu, i ta maea,
“Iea e tugu a hategu. A vivi
hateka vona.”

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Ion 8:33,39; Rom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Ion 1:26-27,33; Apo 1:5 * **3:16:** Ion 1:32 * **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

4

A Hanitu i Tonia e Isu
(Markus 1:12-13; Lukas 4:1-13)

1 * Na parava tara a Hanu
Kiripiripi i rudua e Isu ge
lakea na tabeke i ngeki, a
hanitu ge tonia vonga.
2 *E Isu i peremu a maki ni
kani na parava i ravulu va,
a rodo i ravulu va. Lakea i
vitolo.
3 A bakovi ni toni e huriki
i bele vona, i takia, "Ge ioe a
tuna Vure, o taki a kedo nga
ri gi mapulo ri gi manga a
bret."
4 *E Isu i koli, "A ngava
ni here puru na Hinere, i ta
maea, 'A bakovi i uka ma
ge mahuri na maki ni kani
kunana. A bakovi bara i
mahuri na tahuna i longo-
toto a ngava lobo na Vure.' "
5 Muri a hanitu i tulia e Isu,
i vakapesi langea na mapana
roho na Vure o Ierusalem,
6 *i takia, "Ge ioe a Tuna
Vure, o to raga, a vuhuna
a ngava ni here puru na
Hinere i maea,
'A Vure bara i rudu e huriki
a agelo vona, ri valai ri
matakari ioe.
Ri gi bole rike ioe na li-
mane ria,
ma ge padi a vahamu a
kedo.' "
7 *Lakea e Isu i koli mule, i
ta maea, "Ni here puru tabu
na Hinere, i ta maea,
'Naha ni tonia e Bakovi Dagi,
a Vure vomu.' "
8 Muri a hanitu i tuli tabua
e Isu, ru lakea na mapana
lolo dagi tara. I vakasiria
vona a tanga lobo na malala,
a bagetua ne ria.
9 Lakea a hanitu i takia,
"Ioe bara o turume puru, o
vasileki nau, bara habi vomu
a maki lobo nga."
10 *Lakea e Isu i takia, "Sa-
tan, o ha nau! A ngava ni
here puru na Hinere i maea,
'O kavurikea e Bakovi Dagi, a
Vure vomu, o ramai kunana
ia.' "
11 Muri a hanitu i ha taroa.
I valai ngane e huriki a agelo
ri tuhoria.

E Isu i Vakatubu ni Vara
(Markus 1:14-15; Lukas 4:14-15; Ioanes 4:3,43-45)

12 *Na tahuna e Isu i longoa
a velengane Ioanes ni ru dili
na bavi, i hamule lakea o
Galili.
13 I malaga o Nasaret, i
vano i made o Kapernaum,
a tanga tabukoi na darilomu
na malala ne huriki a kabu
ne Sebulun e Naptali.
14 Ngane i bele muholi a
ngava ni taki polo na propet,
e Isaia, i ta maea,
15 *"E huriki ri made na
malala ne huriki a Se-
bulun, e huriki a Nap-
tali,
a dala i pori lakea na
dari, na tabeke tara na
naru e Iordan,
a robo e Galili, ra i made
vona e huriki i uka ma
ria a Iuda,
16 e huriki ri made na uvo
ri masia a nipara dagi;

* **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Nim 34:28 * **4:4:** Vin 8:3 * **4:6:** Sng 91:11-12
* **4:7:** Vin 6:16 * **4:10:** Vin 6:13 * **4:12:** Mat 14:3; Mrk 6:17; Luk 3:19-20
* **4:15:** Ais 9:1-2

e huriki ri made na maniru
na matenga,
a nipara i parai ria."
17 *Ngane e Isu i vakatubu
ni vara maea, "Mu pulo a
vilone mua. A harikianga na
hunu i tabukoi ge bele."

E Isu i Gale e Huriki a Murimuri
(Markus 1:16-20; Lukas 5:2-11; Ioanes 1:35-42)

18 Na parava tara, e Isu i
lalaho na gagana Darilomu
e Galili, i matai e maki tari
rua, e Simon (a rana tara
e Petrus), turana e tarina e
Andreas. Ru ru a vuko, a
vuhuna rua a tahodari.
19 Lakea e Isu i gale rua, i
ta maea, "Muru valai, muru
muri nau. Ga tovo marua
ni tuli valai nau e huriki a
bakovi, i manga a hini ngane
muru lakavu a manu."
20 Ru malaviriri kunana ru
pea a vuko ne rua, ru muri
maia.
21 I laho lokovonga, i matai
tabu e maki tarina rua, e
Iakop e Ioanes. Ru made
na aga turane tamane rua,
e Sebedi, to hono a vuko.
Lakea e Isu i gale rua.
22 Ru malaviriri kunana ru
pea e tamane rua na aga, ru
ramaia e Isu.

E Isu i Vakamahuri e Huriki Ri Giloa
(Lukas 6:17-19)

23 *Muri e Isu i lakea
na maka tanga na tabeke
ne Galili, i dili na maka
roho na vaponga, i vara e
huriki na Velenga Kamumu
na harikianga na hunu. I
vakamahuri e huriki lobo ri
tahoka a gilanga.
24 *A velengana ni longo na
tanga lobo na tabeke ne Siria,
lakea e huriki ri tuli valai
ne Isu e huriki ri giloa na
gilanga vilihaliha, e huriki
ri tahoka a nimadihi dagi, e
huriki i dili ne ria a hanitu, e
huriki ri matemate, e huriki
a beu. Ri tuli valai vona, i
kori ria lobo.
25 *E huriki lobo o Galili,
o Dekapolis, o Ierusalem, o
Iudea, na tabeke tara ne Ior-
dan, ri muri vona.

5

E Isu i Tovo e Huriki
(Lukas 6:20-23)

1 Ngane e Isu i matai e
huriki ri muri vona ri ala
kupo, lakea i sike na gagana
lolo, i made puru. E huriki a
murimuri vona ri valai maia,
2 lakea i vakatubu ni tovo
ria, i ta maea,
3 * "E huriki ri ngaru hateka
a Vure ge korimule ria,
ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi
ne ria a harikianga na
hunu.
4 *"E huriki ri tangi ngane ri
gi vivi,
a vuhuna a Vure ge luke
ria.
5 *"E huriki ri vakakiroko
mule ria ri gi vivi,
a vuhuna a malala lobo
bara ne ria.
6 *"E huriki ri ngaru hateka
ni ratena a maki lobo

* **4:17:** Mat 3:2; 10:7 * **4:23:** Mat 9:35; Mrk 1:39; Apo 10:38 * **4:24:** Mrk 6:55 * **4:25:** Mrk 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; Kap 7:17 * **5:5:** Sng 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2

i kamumu na matana
Vure ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge kori
kamumu ria.
7 “E huriki a bakovi ni dodo
ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge dodo
ria.
8 “E huriki i malamala a
hatene ria ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge
made turane ria.
9 “E huriki ri rata e huriki ri
valemu, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge gale
ria e huriki e tuna.
10 *“E huriki ni vakamadihi
vakaroro a vuhuna ri
malamala, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi
ne ria a harikianga na
hunu.
11 *“Na tahuna e huriki ri ratapile a rane mua, ri vakamadihi vakaroro mua, ri biu tavula mua a vuhuna mu ramai iau, mu vivi.
12 *Mu vivi hateka, a vuhuna a Vure ge kona dagi hateka mua meli na hunu. E huriki a propet hosi, ria ranga, e huriki ri vakamadihi ria, a vuhuna ri ramai iau.

A Sol, a Nipara na Malala (Markus 9:50; Lukas 14:34-35)

13 “Mua a sol na malala. Pali a sol, ge lobo a namina, ni gi bole mule tabu navai a namina? Bara ni vuroki, i laho langa vona e huriki, a vuhuna i uka lehona.
14 *“Mua a nipara na malala. A tanga meli na kupona i uka ma ge kapiloho.
15 *I uka ma si namia a lam, muri si gi kavitagua na ulo. Bara si ru polomeli na dede ge parai e huriki lobo na ruma.
16 *I mavonga kunana a naro kamumu ne mua ge parai e huriki a bakovi a ngatavine, ri gi matai, ri gi kavurikea e Tamane mua na hunu.

A Vinara na Vure

17 *“Naha ni luhoi ga valai ni vakalobo a vinara, a ngava ne huriki a propet. Iau a valai i uka ma ga vakalobo a vinara. A valai ga rata a ngavana vinara, a ngavane huriki a propet ri gi bele muholi.
18 *A taki muholi mua, a hunu a malala bara ru lobo. Pali i uka tara hinere kiroko ni here pololilo na vinara ge lobo, bara i vano i harena na nilobona maki lobo.
19 *E rei a viri i longotaroa tara ngava kiroko nau, i tovo e huriki ranga ri gi longotaroa, bara ni gale a bakovi tavula na harikianga na hunu. Pali e huriki ri muri mai, ri tovo a ngava lobo nau bara ni gale a bakovi dagi pololilo na harikianga na hunu.
20 A taki mua, a narone mua ge malamala na narone huriki a Pariseo, e huriki a mari na vinara na lotu. Ge

* **5:10:** 1Pe 3:14 * **5:11:** 1Pe 4:14 * **5:12:** 2Sto 36:16; Apo 7:52 * **5:14:** Ion 8:12; 9:5 * **5:15:** Mrk 4:21; Luk 8:16; 11:33 * **5:16:** Epe 5:8-9; 1Pe 2:12 * **5:17:** Rom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33 * **5:19:** Iak 2:10

uka, i uka ma mu gu dili na
harikianga na hunu.

A Nihinihate
(Lukas 12:57-59)

21 *"Mu longo pali a vinara
tara ne Moses i maea, 'Naha
ni rabalaki a viri. A Vure
bara i pelekado e huriki ri
rabalaki a viri.'
22 *Pali iau a taki mua, e
rei a viri i tahatea e turana,
a Vure bara i pelekadoa. I
muholi, e rei a viri i ratapilea
a rane turana bara i pesi na
kot ne huriki a Iuda. Pali
e rei a viri i ta maea, 'Ioe
a manga,' bara i puru na
kanono na imperno.
23 * "I mavonga, na tahuna
o habi a nihabi vomu na
dede, pali o longovisia e tu-
ramu tara i tahoka a ngava
vomu,
24 o pe taro vonga na
dede a nihabi vomu. O
hamule maia e turamu,
muru pelekado taro a ngava.
Muri o valai o habi a nihabi
vomu.
25 "Na tahuna a viri i padi
virihi ioe na ngava, o toni ni
pelekado malaviriri a ngava,
na tahuna muru tabana ni
laho lakea na kot. Bara i
uka, bara i turari ioe lakea na
mari ni pelekado. A mari ni
pelekado bara i habi ioe na
limana tagari, bara ri ru dili
ioe na bavi.
26 A taki muholi ioe, i uka
ma go pagitala, ge harena na
tahuna o koli mule lobo a
maki vona."

Naha Ni Ngutu

27 * "Mu lohoka vona a
vinara i ta maea, 'Naha ni
mole.'
28 Pali iau a taki mua, e
rei a viri i ngutu kunana na
matana a ngatavine, i rata
pali a vilo na molenga na
hatena.
29 *A matamu tara ge rata
ioe go rata a rabu hale, o sigi
talea, o vurokia. I kamumu
a tabeke tara na kakaimu ge
velu, pali a kakaimu lobo i
uka ma ni gi voro puru na
imperno.
30 A limamu tara ge
vakaboru ioe na rabu hale,
o palakudua o vurokia. I
kamumu a tabeke tara na
kakaimu ge velu, pali a
kakaimu lobo i uka ma ni gi
voro puru na imperno.

Naha Ni Vapile na Parangia
(Mateo 19:9; Markus 10:11-12; Lukas 16:18)

31 * "A vinara tara ne
Moses mu longoa i maea, 'E
rei a viri i ngaru ni pilea
e girihina ge habia vona a
raukea na nivapile.'
32 *Pali iau a taki mua, e
rei a bakovi i pile tavulea
e girihina, re girihina i uka
ma i mole, i ratea ge ratea a
naro na molenga. Pali e rei a
bakovi i parangi a ngatavine
ni pile, a bakovi iea tara i
mole.

Naha Ni Kaba

33 * "A ngava tara na
vinara mu longoa i maea, 'Na

* **5:21:** Nim 20:13; Vin 5:17 * **5:22:** 1Ion 3:15 * **5:23:** Mrk 11:25 * **5:27:** Nim 20:14; Vin 5:18 * **5:29:** Mat 18:9; Mrk 9:47 * **5:31:** Vin 24:1-4; Mrk 10:4 * **5:32:** 1Ko 7:10-11 * **5:33:** Levi 19:12; Gi 30:2; Vin 23:21

tahuna o kaba, naha ni pulo
tabu a ngavamu. O ramai
lobo a ngava o kaba vona ne
Bakovi Dagi.'
34 *"Pali iau a taki mua,
naha ni kaba. Naha ni ku-
rahia a Hunu, a vuhuna a
hunu a gula hariki na Vure.
35 *Naha ni kurahia a
malala, a vuhuna ia a maki
a Vure i ru langa a vahana
vona. Naha ni kurahia e
Ierusalem, a vuhuna ia a
vuhutanga na Hariki Dagi.
36 Naha ni kurahia a gimu,
a vuhuna o keri go ratea tara
vumu ge kato o ge kea.
37 A ngava o taki kunana ge
'emi,' e 'uka.' A ngava ranga
bara o taki, i valai kunana na
hanitu.

Naha Ni Koli a Naro Hale
(Lukas 6:29-30)

38 * "Mu longoa tara vinara
ne Moses i maea, 'A viri i
biputua a ngimu, o koli, o
biputua a ngina. A viri ge sigi
talea a matamu, o koli, o sigi
talea a matana.'
39 Pali iau a taki mua, naha
ni gegea a bakovi hale. A
viri tara ge ubi a garemu,
o tabalahehe, ge ubi ioe na
garemu tara.
40 A viri tara ge vakapesi
ioe na kot ge bolea a
padirodo vomu, o habia
vona tabu a varakia vomu.
41 A nugumaheto ge
vakuku ioe go laho turana
na marava i taku, go kaloho
polo a maki vona, o laho
turana na marava ge rua.
42 O habi na viri i nongi a
maki vomu. Naha ni vaka-
toku na viri i ngaru ni bole
taro vomu ranga maki.

O Ngaru a Pile Vomu
(Lukas 6:27-28,32-36)

43 * "Mu longo pali a ngava
i maea, 'Mu ngaru e huriki
e turane mua, mu marikoi e
huriki a pile ne mua.'
44 *Pali iau a taki mua, mu
ngaru e huriki a pile ne mua,
mu vasileki ne huriki ri vaka-
madihi vakaroro mua.
45 Bara mu rata mavonga,
bara ni gale mua e huriki e
tune Tamane mua meli na
hunu, a vuhuna i ratea a
haro i para langa ne huriki
lobo: e huriki a bakovi mala-
mala, e huriki a bakovi hale.
I habi a vala ne huriki lobo:
e huriki a bakovi malamala,
e huriki a bakovi hale.
46 Mua bara mu ngaru ku-
nana e huriki ri ngaru mua,
a ra maki kamumu mu gu
bolea? E huriki a bakovi
ni bole a takis, ria ranga
ri ngaru kunana e huriki ri
ngaru ria.
47 Pali mua, mu gu tagui
kunana e huriki e turane
mua, a narone mua ge rangi
navai a narone huriki ranga?
E huriki na uvo, ria ranga ri
rata mavonga.
48 *Mu laho malamala liu,
a vuhuna e Tamane mua
meli na hunu i malamala
liu."

6

Mu Tuhori a Matasia

* **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Iak 5:12 * **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1 * **5:38:** Nim 21:24; Levi 24:20; Vin 19:21 * **5:43:** Levi 19:18 * **5:44:** Nim 23:4-5; Luk 23:34; Apo 7:60; Rom 12:14,20 * **5:48:** Levi 19:2; Vin 18:13 * **6:1:** Mat 23:5

1 *Muri e Isu i ta maea,
“Na tahuna mu rata a naro
kamumu, naha ni vakasiri.
Mu rata kapiloho. Bara mu
vakasiri, i uka ma mu gu bole
a mapane mua ne Tamane
mua na hunu.
2 Na tahuna mu habi a
maki na matasia, naha ni
rudu mugea a viri ge vaki a
tavure ge vakalongo e huriki.
E huriki a tabele rua ri rata
mavonga pololilo na roho
na vaponga, polovavo na
dala. Ri ngaru e huriki ri gi
kavurike ria. A taki muholi
mua, ri bole lobo pali a ma-
pane ria.
3 Pali mua, na tahuna mu
habi a maki na matasia, mu
ratea i uka ma ge lohoka
vona e huriki a turane mua.
4 Mu habi kapiloho ne
huriki a matasia. Muri e
Tamane mua, ra i matai a
maki ni rata kapiloho, bara i
kona mua.

A Nivasileki
(Lukas 11:2-4)

5 * “Na tahuna mu vasileki,
naha ni rata manga e huriki
a tabele rua. Na tahuna
ri vasileki, ri pesi pololilo
na roho na vaponga, o na
harena dala, ri ngaru ni gi
matai. A taki muholi mua, a
mapane ria ri bole loboa pali.
6 Na tahuna o vasileki, o
dili na ruma, o tukaria a
logo, o vasileki ne Tamamu,
ra i made kapiloho. Muri e
Tamamu, ra i matai a maki
lobo ni rata kapiloho, bara i
kona ioe.
7 *Na tahuna mu vasileki,
naha ni ta tavulavula manga
e huriki a bakovi i uka ma ria
a Iuda ri rata. Ri pahaluhoi
ta a Vure ge longo ria na
tahuna ri rata a ngava i kupo.
8 *Naha ni ramai a narone
ria, a vuhuna e Tamane mua
i lohoka vona a maki mu
ngaru. Na tahuna i uka ma
mu takia ma, i lohoka vona
pali.
9 I mavonga, mu vasileki
maea:
‘Tamane mia meli na hunu,
mi ngaru e huriki ri gi togoa
a ramu,
10 *a harikianga vomu ge
valai.
A ningaru vomu ni gi
ramai koea na malala, i
manga a hini ni rata
meli na hunu.
11 O habi a maki ni kani ne
mia ge karea a parava
mona.
12 *O puga vuroki a naro hale
ne mia,
i manga a hini mi puga a
naro hale ne huriki ri
rata hale mia.
13 *Naha ni tuli mia mi gi dili
na nitoni.
O korimule mia na
bakovi hale.’*
14 * “Na tahuna mu lo-
hopile a naro hale ni rata vir-
ihi mua vona, e Tamane mua
na hunu tara bara i puga
vuroki a naro hale ne mua.
15 Pali mua i uka ma mu
gu lohopile a naro hale ne
huriki, e Tamane mua tara
i uka ma ge puga vuroki a
naro hale ne mua.

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Ki 18:25-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mat 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Ion 17:15; 2Tes 3:3; 2Tim 4:18; Iak 1:13 * **6:13:** Abakovihale, re Satan. * **6:14:** Mrk 11:25-26

A Niperemu

16 * "Na tahuna mu peremu, nahea mu gu mata vitoloka i manga e huriki a tabele rua ri rata. Ri rata ria i malulu a matane ria ri gi vakasiri e huriki ta ri pile a kinani. A taki muholi mua, a mapane ria ri bole loboa pali.

17 Pali mua, na tahuna mu peremu mu vahilolo a matane mua, mu biri a gine mua na nibiri,

18 i uka ma ni gi matakilaka vona mu peremu. E Tamane mua, ra i made kapiloho, i matai a maki mu rata kapiloho, bara i kona mua.

A Mahala na Hunu
(Lukas 12:33-34)

19 * "Naha ni ru kadolu a mahala na malala. Koea na malala a madume, a dedu bara ri ratapile a mahala ne mua, a bakovi na panahoa bara i dili i panaho.

20 *Mu ru kadolu a mahala na hunu. Meli na hunu, i uka madume a dedu ri gi ratapile a maki. I uka a bakovi na panahoa ge dili ge panaho.

21 A hatemu bara i lakea mai kunana a tabeke o ru a mahala vomu vona.

A Matane Hita
(Lukas 11:34-36)

22 "A matana viri i manga a nipara na kakaina. Na tahuna a matamu i kamumu, a nipara i kori a kakaimu lobo.

23 Pali na tahuna a matamu i hale, a kakaimu lobo bara i made na uvo. Pali a matamu i uka ma ge habi tabu a nipara vomu, bara o made na uvo dagi.

Naha Ni Leho na Bakovi Dagi Ge ala Rua
(Lukas 16:13)

24 "I uka tara viri ge vora na bakovi ala rua, a vuhuna bara i koi vona tara, i ngarua tara. Bara i habi a hatena na bakovi tara, i biu a bakovi tara. I uka tara viri ge vora varago na Vure, a moni.

Naha Ni Loho Lege
(Lukas 12:22-31)

25 * "I mavonga a taki mua naha ni luhoi lege lae vona a nimade ne mua, a maki mu gu kani, a maki mu gu ninu. Naha ni luhoi lege lae vona a kakaine mua, a ra maki mu gu rodo. A maki dagi a nimahuri, a maki kiroko a maki ni kani. A maki dagi hateka a kakaina viri, a maki kiroko a varakia.

26 *Mu matai a maka kadirovo, i uka ma ri varo a maki ni kani, i uka ma ri mirio kilala. Ri uka roho ni ru kadolu a maki ni kani. Pali e Tamane mua na hunu i vakani ria. Mua ranga, bara i vakani mua, a vuhuna a Vure i ngaru hateka mua na maka kadirovo.

27 A naro ni luhoi lege, i uka ma ge kori ioe go mahuri malaku.

28 "Pali i navai mu luhoi lege lae na maki mu gu rodo? Mu matai a maka hurumade. I uka ma ri leho kilala, i uka ma ri rahi kilala a varakia.

---

* **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Iak 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22 * **6:25:** Pili 4:6; 1Tim 6:6-8; 1Pe 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Sto 9:3-6

29 *Pali a taki mua, a hurumade nga ri bagetu keke hateka, ri kamumu hateka na bagetua ne Solomon, ra hosi i bagetu kamumu hateka.
30 A Vure i vakabagetu a maka hurumade ri tabuli popote kunana, muri ri mate. Pali mua ranga, a Vure bara i vakabagetu mua. A bagetua ne mua bara i kamumu hateka na bagetua na hurumade. Ra mua, i uka ma mu luhoi tora hatekea a Vure.
31 I mavonga, naha ni loho lege lae mu gu ta maea, 'A ra mi gi kania?' o 'A ra mi gi nua?' o 'A ra mi gi rodoa?'
32 *E huriki i uka ma ria a Iuda ri nunu muri mai a maka maki nga. Pali e Tamane mua meli na hunu i lohoka vona mu ngaru a maki nga.
33 *Naha ni luhoi a maki nga. Mu luhoi taro a harikianga vona, muri a maki nga ranga bara ni habi.
34 I mavonga, naha ni luhoi lege lae na a ra maki ge bele kuduvi. A parava kuduvi bara i tahoka a maregoa vona. Mu luhoi kunana a parava mona."

7

Naha Ni Pelekado a Viri
(Lukas 6:37-38,41-42)

1 * "Naha ni pelekado a viri, lakea e Bakovi Dagi i uka ma ge pelekado mua.
2 *Bara i pelekado mua ge manga a hini mu pelekado e huriki ranga. A naro mu rata virihi e huriki ranga, a Vure tara bara i rata virihi mua vona.
3 I navai o masia a muku na matane turamu, pali o mata kepa vona a bokona kai i koro na matamu ke?
4 Go taki navia e turamu, 'Ga kuri tala a muku na matamu,' pali a matamu i vona a bokona kai dagi?
5 Ioe a bakovi na taminga! O bole tala taro a bokona kai na matamu, muri bara o matai kamumu, o kuri tala a muku na matane turamu.
6 "Naha ni habi na ligo a maki na Vure, bara i kara mate ioe. Naha ni vuroki lakea na boro a kepe ne mua, bara i paha loi.

Mu Nana, Mu Matakana, Mu Tutulidi
(Lukas 11:9-13)

7 * "Mu nana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i habi ne mua. Mu matakana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i kori mua mu gu bole. Mu tutulidi, a Vure bara i talea a logo, bara mu dili.
8 *Mu rata mavonga, a vuhuna e huriki ri nana a maki, bara ri bole visi. E huriki ri matakana a maki, bara ri matavisi. E huriki ri tutulidi, bara ri dili visi.
9 "E rei ne mua, ge ngaru a bret e tuna, ge habi a kedo vona?
10 O ge ngaru a manu e tuna, ge habi a mata vona?

* **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Ki 3:11-14; Sng 37:4,25; Rom 14:17 * **7:1:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Iak 4:11-12 * **7:2:** Mrk 4:24 * **7:7:** Mrk 11:24; Ion 14:13; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** 1Ion 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Iak 1:17

11 * Mua e huriki a bakovi
hale, pali mu matakari ka-
mumu e huriki e tune mua.
E Tamane mua meli na hunu
i kamumu liu. Pali i navai
mu luhoia i uka ma ge habi
a maki kamumu ne huriki ri
nanea?
12 * I mavonga, a ra naro
mu ngaru e huriki ri gi rata
virihi mua vona, mua ranga
mu rata. A ngava iea ku-
nana ia a vuhuna a vinara
ne Moses, a nitane huriki a
propet.

A Logo Kiroko, a Logo Dagi
(Lukas 13:24)

13 "Mu dili na logo bala
holo, a vuhuna a dala na
vuranga i bola, a logo vona i
ngavaka.
14 Pali a dala na nimahuri
vakaroro i kiroko, a logo
vona i bala holo. E huriki
ala popote kunana bara ri
matavisia.

A Kanena Kai
(Lukas 6:43-44; 13:25-27)

15 * "Mu matadoko vona
e huriki a nitamina propet.
Ri tamilalu ni rata a rabu
kamumu, pali ri ngaru ni
ratapile mua. Ri manga a
kaugara i tamilalu ni made
madoru, ge lakavu a sipsip.
16 *Mu matai a rabune ria,
bara mu matakilala ria. I
uka ma si pasi a vuana vao
na barakau. I uka ma si
gi pasi a kanena kulu na
ngatavinekou.
17-18 A kai kamumu i uka
ma ge vakabele a kanena ge
hale. Bara i vakabele kunana
a kanena i kamumu. A kai
hale i uka ma ge vakabele a
kanena ge kamumu. Bara i
vakabele kunana a kanena i
hale.
19 *A kai lobo i uka ma
ri vakabele a kanena i ka-
mumu, bara ni tolo vuroki,
ni voro rike na kanono.
20 *I mavonga kunana, mu
matai a rabune huriki a
nitamina propet, bara mu
matakilala ria.
21 *Naha ni luhoi e huriki
lobo ri gale iau e 'Bakovi
Dagi, Bakovi Dagi' ri gi dili na
harikianga na hunu. E huriki
bara ri dili, re huriki ri ramai
a ningaru ne Tata na hunu.
22 Na nilobona parava e
huriki ala kupo bara ri taki
iau, ri ta maea, 'Bakovi Dagi,
Bakovi Dagi, mi rata na ramu
a nita propet. Mi lili tala
e huriki a hanitu na ramu.
Mi rata a maka nivakasiri i
kupo.'
23 *Pali iau ga ta kavakava
ne ria, ga ta maea, 'I uka ma
lohoka ne mua. Mu malele
ha nau, mua e huriki a mari
ni putu puru a vinara.'

Ni Hae a Roho
(Lukas 6:47-49)

24 "E huriki ri longo a
nitagu, ri longototo, ri manga
a bakovi i tahoka a niluhoi
kamumu, i hae a roho vona
langa na kedo.
25 Muri a vala i boru, i
tua a meka. A vilu i pori, i
pulua a roho. Pali i uka ma i

* **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:15:** Mat 24:24; Apo 20:29; 2Pe 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Iak 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Ion 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Iak 1:25 * **7:23:** Sng 6:8; 2Tim 2:19

mapuka, a vuhuna a butuna
i pesi langa na kedo.
26 “Pali a viri i longo a
ngavagu, pali i longotaro, i
manga a bakovi i uka niluhoi
kamumu. I hae langa na hire
a roho vona.
27 Muri i boru a vala, i tua a
meka. A vilu i pori, i pulua a
ruma, lakea i mapuka, i tangi
pahumu puru.”
28 E Isu i ta lobo, lakea e
huriki ri turutu vona a ni-
vara vona,
29 *a vuhuna i uka ma i
vara manga e huriki a mari
na vinara na lotu. I vara
manga a bakovi i tahoka a
nitora.

8

A Bakovi i Giloa na Patala
(Markus 1:40-42; Lukas 5:12-14)

1 Na tahuna e Isu i raga
na lolo, a bakovi ala kupo
hateka ri muri vona.
2 A bakovi tara i ratapilea
a patala i valai, i turume
puru na matane Isu, i ta
maea, “Bakovi Dagi, ioe bara
o ngaru, o vakamatapado
iau.”
3 Lakea e Isu i toto talea a
limana, i padoia, i ta maea,
“Iau a ngaru. O matapado.”
I malaviriri kunana i mala-
haruri vona a patala.
4 *Muri e Isu i takia, “Naha
ni takia tara viri. O vano o
vakasiri ioe na prister. Muri
o habi a nihabi vomu, i
manga a hini e Moses i taki
hosi. Lakea e huriki ri gi
matakilaka vona ioe ni vaka-
matapado pali.”

A Vora na Ubu
(Lukas 7:1-10)

5 Na tahuna e Isu i dili o
Kapernaum, a ubu na tara na
nugumaheto i valai vona, i
takia ge koria,
6 i ta maea, “Bakovi Dagi,
a vora nau a pea na tanga.
I mate a limana a vahana, i
bole a nimadihi dagi.”
7 Lakea e Isu i takia, “Ga
lokovonga, ga vakamahuria.”
8 Pali a ubu i koli i ta maea,
“Bakovi Dagi. I uka ma iau a
bakovi kamumu go valai na
ruma nau. O ta kunana, bara
i mahuri a vora nau.
9 A ta maea, a vuhuna iau
a longototo e huriki a bakovi
dagi nau. E huriki a nugima-
heto a matakari ria, ria ranga
ri longototo iau. Bara takia a
viri tara ge vano, bara i vano
kunana. O a takia ge valai,
bara i valai kunana. A takia a
vora nau ‘o ratea a maki iea,’
bara i rata kunanea.”
10 Na tahuna e Isu i longoa
a ngavana bakovi iea, i tu-
rutu. Lakea i taki e huriki
ri muri vona, i ta maea, “A
taki muholi mua, i uka ma
a masia ma tara bakovi o
Israel ge luhoi torea a Vure
ge manga a bakovi iea.*
11 *A taki mua, e huriki ala
kupo i uka ma ria a Iuda bara
ri valai na tabeke lobo na
malala, bara ri made turane
Abraham, e Isak, e Iakop na
habu na harikianga na hunu.

* **7:29:** Mrk 1:22; Luk 4:32 * **8:4:** Levi 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14 * **8:10:** A ubu na tara na nugumaheto a bakovi o Rom. I uka ma ia a Iuda. I mavonga e Isu i turutu vona a niluhoi dagi vona. * **8:11:** Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

12 *Pali e huriki a Iuda, ra
ri made muga na harikianga
bara ni tono tala na uvo.
Bara ri tangi, i vaheri
mavonga a ngine ria a
vuhuna i madihi a hatene
ria."
13 Muri i takia a ubu, i ta
maea, "O hamule! Bara i bele
manga a hini o luhoi tora ge
bele." Na kilala iea kunana,
a vora vona i tavaga.

E Lahuane Petrus
(Markus 1:29-34; Lukas 4:38-41)

14 Muri e Isu i lakea na
ruma ne Petrus. Na tahuna
i bele, i masia e lahuane
Petrus, a ngatavine, i mahita
na kiri, i rongo a kulina.
15 Lakea i padoia a limana
ngatavine, i lobo a gilanga
vona. Lakea a ngatavine iea
i pesi rike, i vakatubu ni gutu
a maki ni kani ne Isu.
16 Na malunga ni tuli valai
vona e huriki i dili ne ria
a hanitu. I taki e huriki a
hanitu ri gi ha, lakea ri ha. I
vakamahuri e huriki ri giloa.
17 *Na naro iea kunana i
bele muholi a nita i herea a
propet e Isaia hosi, i ta maea,
"I korimule hita na gilanga,
i vakamahuri hita."

A Naro Ni Muri Mai e Isu
(Lukas 9:57-60)

18 Na tahuna e Isu i matai
e huriki ala kupo ri pesi
haluia, i taki e huriki a muri-
muri vona ri gi rike na aga, ri
gi polo lakea na tabeke tara
na darilomu.
19 Muri tara mari na vinara
na lotu i valai vona i ta maea,
"Mari ni tovo. I vai a hini go
lakea vona, ga muri mai ioe
kunana."
20 *Lakea e Isu i koli i ta
maea, "A kaugara i tahoka
a dupina i mahita vona. A
kadirovo i tahoka a nuna i
mahita vona. Pali a Tuna
Bakovi i uka ruma ge mahita
vona."†
21 *Muri a murimuri tara i
takia, "Bakovi Dagi, ga vano
taro, ga tanua e tata."
22 Pali e Isu i koli maea,
"E huriki ri made na uvo ri
manga e huriki a viri ri mate
pali. O taparaki ria ri gi tanu
e huriki a viri ne ria. Pali ioe,
o muri mai iau."

E Isu i Vakamalilo a Dari
(Markus 4:36-41; Lukas 8:22-25)

23 Muri e Isu i rike na aga
turana e huriki a murimuri
vona.
24 I bele vakaturutu ne ria
vavo na dari a vala, a vilu
dagi. I bolu hateka a dari,
i dili na aga. Pali e Isu i
mahita.
25 E huriki a murimuri
vona ri vangoa, ri ta maea,
"Bakovi Dagi, o korimule
hita, ma ga si gi pasiri!"
26 *E Isu i koli, i ta maea, "I
navai mu mangenge? I uka
ma mu luhoi tora hateka."
Muri i pesi rike i tahate a vilu
a dari, ru pasi valo puru, a
dari i malilo liu.
27 Ri turutu, ri vanana, "Ia
a bakovi navai? A vilu a dari
ru longototoa."

E Isu i Kori a Bakovi ala Rua
(Markus 5:1-17; Lukas 8:26-37)

* **8:17:** Ais 53:4 * **8:20:** 2Ko 8:9 † **8:20:** O matai a hanuna kaugara ne Lukas 9:58. * **8:21:** 1Ki 19:20 * **8:26:** Mat 14:31; Sng 89:9

28 Ngane e Isu i bele na
tabeke tara na Darilomu e
Galili, na robo ne huriki a
Gadare. Na tahuna i bele,
i pugai a bakovi ala rua, ru
pagitala na murine huriki ri
mate. A bakovi nga, i dili
ne rua a hanitu. E huriki
ri mangenge ni polo vonga,
a vuhuna ru rata tuhare
hateka.
29 *Lakea ru gale dagi,
ru nanea, "Tuna Vure, a
ra go ratea ne mia? A
parava a Vure ge pelekado
mia i tabana. Pali i navai
o valai malaviriri go vaka-
madihi mia?"
30 A kabuna boro i kani
tabukoi.
31 Lakea e huriki a han-
itu ri nana torea e Isu, ri ta
maea, "Ioe go lili tala mia,
o rudu mia mi gi dili na
kabuna boro nga."
32 Lakea e Isu i ta maea,
"Mu vano!" Lakea e huriki a
hanitu ri pagitala ne rua, ri
dili na kabuna boro. Lakea a
maka boro ri nunu puru mai
a gali, ri to na darilomu, ri
pasiri.
33 E huriki a matakari na
boro ri ha. Ri nunu lakea
na tanga, ri vakalongo e
huriki vonga a maki i bele
na bakovi ala rua nga, ra i
pagitala ne rua a hanitu.
34 Muri e huriki na tanga
dagi ri pagitala ri gi masia e
Isu. Na tahuna ri masia, ri
tonoa ge pe a tabeke ne ria,
ge vano.

9

A Bakovi Vaha Mate
(Markus 2:2-12; Lukas 5:18-26)

1 *Muri e Isu i rike na aga, i
pasi polo na darilomu, i bele
na tanga vona.*
2 Na tahuna i made vonga,
e huriki a bakovi ranga ri
kaloho vilia vona a bakovi i
mate a vahana, i mahita na
moke. Na tahuna i matai ria
ri luhoi tora ia, i takia a vaha
mate, "O tugu. Naha ni luhoi
lege. A puga vuroki a naro
hale vomu."
3 Lakea e huriki a mari na
vinara na lotu ri luhoi maea,
"Ra bakovi iea, i hale hateka,
i pahaluhoi ta ia a Vure."
4 *E Isu i lohoka na niluhoi
ne ria, lakea i ta maea, "I
navai mu luhoi hale?
5 I vai a ngava kavakava ga
takia? Ga ta maea, 'A puga
vuroki a naro hale vomu,' o
ga ta maea, 'O pesi rike o
laho?'
6 *Pali ngane ga vakasiri
mua, a Tuna Bakovi i tahoka
a nitora koea na malala ni
puga vuroki a naro hale."
Muri i takia a vaha mate, i ta
maea, "O pesi rike, o bolea
a moke vomu, o lakea na
tanga."
7 Lakea i pesi rike, i lakea
na tanga.
8 Na tahuna e huriki
ri masia a naro iea, ria
lobo ri mangenge, lakea ri
kavurikea a Vure, ra viri i
habi a nitora.

E Isu i Galea e Mateo
(Markus 2:13-14; Lukas 5:27-28)

* **8:29:** Mrk 1:24; Luk 4:41 * **9:1:** Mat 4:13 * **9:1:** Atanga vona, e Kapernaum
* **9:4:** Luk 9:47; Ion 2:25 * **9:6:** Ion 17:2

9 Muri e Isu i malaga, i
laho lokovonga. I masia a
bakovi tara, a rana e Mateo,
i mamade na roho na takis.
Lakea e Isu i takia, "O muri
nau." Lakea e Mateo i pesi
rike, i muri maia.
10 Muri e Isu i vano, i kani
na ruma ne Mateo. E huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a bakovi hale, ri valai,
ri kani turane Isu, e huriki a
murimuri vona.
11 *Na tahuna e huriki a
Pariseo ri masia, ri nana e
huriki a murimuri vona, ri ta
maea, "I navai a mari ni tovo
ne mua i kani turana e huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a bakovi hale?"
12 Na tahuna e Isu i longoa
a ninana iea, i ta maea, "E
huriki i uka ma ri giloa i uka
ma ri gi matai a dokta. E
huriki ri giloa kunana bara ri
masia.
13 *Mu vano mu luhoi kado
taroa a nitana Vure iea: 'I
uka ma a ngaru a nihabi. A
ngaru a rabu ni dodo.' Iau a
valai i uka ma ga gale mua e
huriki mu luhoi ta mu mala-
mala mu gu pulo a vilone
mua. A valai ga gale e huriki
ri naro hale ri gi pulo a vilone
ria."

A Rabu ni Peremu
(Markus 2:18-22; Lukas 5:33-39)

14 *Muri e huriki a
murimuri ne Ioanes ri valai,
ri nanea e Isu, "I navai mia
turana e huriki a Pariseo
mi peremu, pali e huriki a
murimuri vomu i uka ma ri
peremu?"
15 E Isu i koli, i ta maea, "Ri
gi tangi navai e huriki ri valai
na habu na parangia? Pali
na tahuna a bakovi i parangi
karaba ni tuli tala ne ria,
bara ri peremu.
16 "I uka ma si gi bolea a
mavidana lavalava karaba si
gi rahi karia a hini i marape
na matutu na varakia. Bara
si rata mavonga, na tahuna
si loi a varakia, a mavi-
dana lavalava karaba bara i
hoho, i turapea a matutuna
varakia, muri bara i ratea a
hini mavida i ngavaka.
17 I uka ma si gi guru
dili a vain karaba na
matutuna buroi ni rata na
kulina meme.† Bara si rata
mavonga, bara i mapoda a
kulina meme, i maguru tala
a vain. A vain karaba bara
ni guru dili na buroi karaba,
lakea a vain, a buroi bara ru
kamumu varago."

E Isu i Vakamahuri a Koma
(Markus 5:22-43; Lukas 8:41-56)

18 I uka ma i vakalobo ma a
nitana, i valai tara matakari
na roho na vaponga, i tu-
rume puru na ngalane Isu i
togoa, i ta maea, "E tugu a
ngatavine i mate ngane ku-
nana. O valai o padoia, ge
mahuri mule."
19 Lakea e Isu i pesi rike
i vano turana. E huriki a
murimuri vona, ria ranga ri
lokovonga.
20 Na tahuna ri lalaho
lokovonga, a ngatavine tara,
i pori vona a dara na pida i
ravulu a polona i rua, i laho

* **9:11:** Luk 15:2 * **9:13:** Hos 6:6; Mat 12:7 * **9:14:** Luk 18:12 † **9:17:** A buroi ne huriki a Iuda ni rata na kulina me.

valai muri ne Isu, i padoi a
ngutuna varakia vona.
21 *I rata mavonga, a
vuhuna i luhoi maea, “Iau
ga padoi kunanea a varakia
vona, bara tavaga.”
22 Ngane e Isu i matagege,
i masia, i ta maea, “Naha
ni luhoi lege. O tavaga a
vuhuna o luhoi tora iau.”
Malaviriri kunana, i lobo a
gilanga vona.
23 Na tahuna e Isu i bele na
ruma na matakari, i matai e
huriki ri haloho,
24 lakea i taki ria, “Mu ha.
A koma i uka ma i mate. I
mahita kunana.” Lakea ri
nongo vakia.
25 Ni tono tala lobo e
huriki, muri i dili, i nugua
a limana a koma ngatavine,
lakea i mahuri mule.
26 A velengana ni longo na
tanga lobo na tabeke iea.

A Kepa ala Rua

27 *E Isu i malaga tabu,
i laho lokovonga. Lakea a
bakovi ala rua ru kepa, ru
muri vona ru gale tala, ru
ta maea, “O hamone Davit, o
dodo maria.”
28 Na tahuna i dili na ruma,
a kepa nga ru valai vona,
lakea i nana rua, “Muru
luhoi iau a kara ni vakamat-
apara marua?”
Lakea ru koli, “Bakovi
Dagi, i muholi.”
29 Muri i padoi a matane
rua i ta maea, “Ge bele
manga a hini muru luhoi ge
bele.”
30 *Lakea ru mata para.
E Isu i taki tora rua, i ta
maea, “Naha ni vakalongoa
tara viri na maki i bele ne
marua.”
31 Pali ru vano, ru vaka-
longo lae na tabeke iea a
maki i bele ne rua.
32 Na tahuna ru vano, a
bakovi i dili vona a hanitu,
i ngavarubu, ni tuli valai ne
Isu.
33 *Lakea e Isu i lili talea
a hanitu. Muri a bakovi iea
i vakatubu ni ta. E huriki
ri made turane Isu ri turutu,
ri ta maea, “I uka tara maki
maea ge bele hosi o Israel!”
34 *Pali e huriki a Pariseo ri
ta maea, “I lili tala e huriki a
hanitu na nitora na hariki na
hanitu.”

I Uka Vora

35 *E Isu i lakea na tanga
dagi, a tanga kiroko lobo,
i tovo e huriki pololilo na
roho na vaponga. I vara e
huriki na Velenga Kamumu
na harikianga na Vure. I
vakamahuri e huriki lobo ri
giloa.
36 *Na tahuna i matai e
huriki, i dodo ria, a vuhuna
a niluhoi ne ria i varoru, ri
uka nitora. Ri manga a maka
sipsip ri uka matakari.
37 *Muri i taki e huriki a
murimuri vona, “A maki ni
kani na hania i kupo hateka,
pali e huriki a bakovi ni
mirio i uka ma ri ala kupo
hateka.
38 Lakea mu nanea a
tahona hania ge rudu valai

* **9:21:** Mat 14:36 * **9:27:** Mat 20:29-34 * **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mrk 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mrk 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mrk 1:39 * **9:36:** Gi 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mrk 6:34 * **9:37:** Luk 10:2

tabu ranga bakovi ri gi
mirio.”

10

E Huriki a Apostolo
(Markus 3:13-19; Lukas 6:12-16)

1 *Muri e Isu i gale palupu
e huriki a murimuri vona ala
ravulu a polona i rua, i habi
a nitora ne ria ni lili vuroki
a hanitu, ni vakamahuri e
huriki ri giloa.

2 A rana e huriki a apostolo
ala ravulu a polona i rua ra
nga: e Simon (a rana tara e
Petrus), e tarina e Andreas.
E Iakop e Ioanes, rua e tune
Sebedi.
3 E Pilip rua e Bartole-
meus. E Tomas rua e Mateo
(a bakovi ni bole a takis).
E Iakop e tune Alpius, e
Tadeus.
4 E Simon a hamone Silot, e
Iudas Iskariot, ra viri i habi e
Isu na limane huriki a bakovi
hale.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Apostolo
(Markus 6:7-13; Lukas 9:1-5)

5 E Isu i rudu tala a apos-
tolo nga ala ravulu a polona i
rua, i taki tora ria, i ta maea,
“Naha ni lakea mai e huriki
i uka ma ria a Iuda. Naha
ni dili na tanga ne huriki a
Samaria.
6 *Mu lakea mai kunana
e huriki a kabu ne Israel.
Ri manga a kabuna sipsip ri
velu na robo.
7 *Mu vara maea, ‘A
harikianga na hunu i valai
tabukoi pali.’
8 Mu vakatavaga e huriki
ri giloa, mu vakamahuri
mule e huriki ri mate, mu
vakamatapado e huriki ri
tahoka a patala, mu lili tala
e huriki a hanitu. A habi
tavula a nitora ne mua, lakea
mua ranga, mu kori tavula e
huriki.
9 *Na tahuna mu vano,
naha ni bole a gol, a silva, a
moni.
10 *Naha ni bole a hole.
Naha ni bole a varakia ge
rua. O bole ge taku kunana.
Naha ni bole a vahapolo, a
kodo. Mu laho pa, a vuhuna
a vora bara ni vakani.
11 “E rei a tanga dagi o a
tanga kiroko mu dili vona,
mu matakanea tara bakovi
kamumu. Mu made turana
bakovi iea kunana, i vano i
harena na tahuna mu pea a
tanga iea.
12 *Na tahuna mu bele na
ruma, mu tagui e huriki
vonga.
13 A tahona ruma ge rata
kamumu mua, mu nanea a
Vure ge rata kamumua. Pali
a tahona ruma i uka ma ge
rata kamumu mua, a Vure i
uka ma ge rata kamumua.
14 *E rei a tanga i uka ma
i tagui mua, i uka ma ri
longo a ngavane mua, mu
pe a tanga iea, mu biua, mu
kurudu pasi a habulo na va-
hane mua, a vuhuna ri biu
mua.

---

* **10:1:** Mrk 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9:** Luk 10:4 * **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Apo 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Iud 7

15 *A taki mua, na tahuna
a Vure i pelekado e huriki,
a nimadihi bara i bolea e
huriki na tanga iea bara i
dagi hateka na nimadihi i
bolea e huriki na tanga e
Sodoma, e Gomora.

*E Huriki Bara Ri Vaka-
madihi Mua*
*(Markus 13:9-13; Lukas
21:12-17)*

16 *"A rudu tala mua
manga a tuna sipsip ri laho
na kurukuruna kabu na
kaugara. I mavonga, mu
mamata, mu made madoru
manga a balu.

17 *Mu matadoko ne huriki
a bakovi. Bara ri vakapesi
mua na ngava. Bara ri hotu
mua pololilo na maka roho
na vaponga.

18 Bara ri turari mua mu
pesi na matane huriki a
matakari, a hariki a vuhuna
mu ramai iau. I mavonga e
huriki nga, turana e huriki i
uka ma ria a Iuda, bara mu
vakalongo ria vona a maki
mu matai iau a rata, a ngava
a taki.

19 Na tahuna ri lakavu
mua, naha ni loho lege lae na
maki mu gu taki o mu gu ta
navai. A Vure bara i habi ne
mua a ngava bara mu taki na
tahuna iea,

20 *a vuhuna a ngava mu
gu taki, i uka ma ga ngavane
mua. A Hanune Tamane
mua bara i ta polo ne mua.

21 * "E maki tari rua, a
viri tara bara i habi e turana
na limane huriki a pile, ri gi
rabalakia. A bakovi bara i
lohopilea e tuna. E huriki
a koma bara ri lohopile e
tamane ria, e kinane ria,
bara ri rudu ni gi rabalaki.

22 E huriki a bakovi a
ngatavine bara ri marikoi ne
mua, a vuhuna mu ramai
iau. Pali e rei a viri i pesi
tora mavonga ni ramai iau, a
Vure bara i korimulea.

23 Na tahuna a tanga tara
i vakamadihi mua, mu ha
taroa, mu lakea na tanga
tara. A taki muholi mua,
i uka ma mu gu paha lobo
ma a tanga o Israel, a Tuna
Bakovi bara i valai pali.

24-25 * "A murimuri i uka
ma ge rangia a viri i tovoa.
A ra maki i bele vona a
mari ni tovo, bara i bele na
murimuri vona. A vora tara,
i uka ma i rangia a matakari
vona. A ra maki i bele na
matakari, bara i bele na vora
vona. I mavonga, na tahuna
e huriki ri taki iau, a tahona
ruma, ta iau e Belsabub, mua
ranga, bara ri taki mua a
kabu nau, ta mua e Belsabub.

*Mu Mangenge na Vure Ku-
nana*
(Lukas 12:2-7)

26 * "Naha ni mangenge ne
ria. A maki lobo ni rata kapi-
loho bara i bele kavakava. A
maki lobo ni ruhulolo bara ni
taki tala.

27 A ngava a taki mua na
uvo, mu vakalongo na hini
palala. A ngava ni reme mua
vona, mu pesi na mapana

* **10:16:** Luk 10:3; Rom 16:19 * **10:17:** Mrk 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15
* **10:20:** Ion 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mrk 13:12; Luk 21:16
* **10:24-25:** Mat 9:34; 12:24; Mrk 3:22; Luk 6:40; 11:15; Ion 13:16; 15:20 * **10:26:** Mrk 4:22; Luk 8:17

roho mu vakalongo e huriki
vona.
28 *Naha ni mangenge ne
huriki a bakovi. Ria bara
ri rabalaki kunana a kakaine
mua. Pali a hanune mua,
ri keri ni rabalakia. A viri
bara mu mangenge vona, a
Vure, a vuhuna i kara ia ge
ratapile a kakaine mua, a ha-
nune mua na imperno.
29 A tuna sisiu i rua bara ni
habi ni gi kona na 10 toea ku-
nana. Pali ri mate na tahuna
e Tamane mua i taki ri gi
mate vona.
30 Mua ranga, i gi lobo pali
a lilina vune mua.
31 *Naha ni mangenge. A
Vure i ngaru hateka mua na
maka sisiu i kupo.

Naha Ni Maruhu ne Isu (Lukas 12:8-9)

32 "I mavonga, e rei a viri i
taki e huriki a bakovi ne ia a
murimuri nau, iau tara bara
taki tala na matane Tata, ne
ia a murimuri nau.
33 *Pali e rei a viri i lavuni
nau na matane huriki a
bakovi, iau tara bara lavuni
vona na matane Tata na
hunu.
34 "Naha ni luhoi a valai
ga rata e huriki ri gi valemu.
Iau a valai i uka ma ga habi
a nivalemu. A valai ga rata e
huriki ri gi vaubi.
35 *A valai ga rata:
'A bakovi ge gimana e
tamana.
A ngatavine ge gimana e
kinana.
A ngatavine ge gimana e
kana ngatavine.
36 E huriki a kabu kabu bara
ri vagima.'
37 "E rei a viri i ngaru e
tamana e kinana, a ningaru
vona i dagi hateka na hini i
ngaru iau, i uka ma i kara
ia ge ia a murimuri nau. A
viri i ngaru hatekea e tuna,
a ningaru vona i dagi hateka
na hini i ngaru iau, i uka ma i
kara ia ge ia a murimuri nau.
38 *Pali e rei a viri i uka
ma i kalohoa a kai tavalavala
vona, i uka ma i ramai iau, i
keri ge ia a murimuri nau.
39 E rei a viri i ha taro
iau, ne vona ni korimule a
kulina, bara i velu. Pali e rei
a viri i mate a vuhuna i ramai
iau, bara i bole a nimahuri
vakaroro.

A Mapana Leho (Markus 9:41)

40 * "E rei a viri i tagui mua,
i tagui iau. E rei a viri i tagui
iau, i taguia a viri i rudu iau
a valai.
41 E rei a viri i taguia a
propet, a vuhuna ia a propet,
a Vure bara i habia vona a
mapana propet. E rei a viri
i taguia a bakovi malamala,
a vuhuna ia a bakovi mala-
mala, a Vure bara i habia
vona a mapana bakovi mala-
mala.
42 E rei a viri i vakaninu na
naru piu e huriki a murimuri
tavula nau, a taki muholi
mua, a Vure bara i rata ka-
mumua."

---

* **10:28:** Iak 4:12 * **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mrk 8:38; Luk 9:26; 2Tim 2:12
* **10:35:** Mai 7:6 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mrk 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Ion 12:25 * **10:40:** Mrk 9:37; Luk 10:16; Ion 13:20

11

E Ioanes Rua e Isu
(Lukas 7:18-35)

1 I vara lobo e huriki a
murimuri vona ala ravulu a
polona i rua, muri i malaga,
i laho lae na maka tanga na
tabeke ne Galili, i totovo e
huriki.
2 Na tahuna e Ioanes, a
mari ni vahilolo, i made
na bavi, i longo a velen-
gana maka maki e Kristo i
rata, lakea i rudu e huriki a
murimuri vona
3 ri gi nanea, "Ra ioe, ioe
kunana a viri a Vure i taki
ge rudu vilia, o mi gi davea
a viri tara?"
4 E Isu i koli, i ta maea,
"Mu hamule, mu vakalongoa
e Ioanes vona a maki mu
longo, a maki mu matai.
5 *E huriki a kepa ri
matapara, e huriki a beu
ri laho tabu, e huriki ri
tahoka a patala ri matapado,
e huriki ri vou ri longo mule
tabu, e huriki ri mate ri
mahuri mule tabu, a Velenga
Kamumu ni vakalongo ne
huriki a matasia.
6 E huriki ri matai a maki a
rata, pali i uka ma ri koi nau,
a Vure bara i rata kamumu
ria."
7 Na tahuna e huriki a
murimuri ne Ioanes ri vano,
e Isu i vakatubu ni taki e
huriki ne Ioanes, i ta maea,
"Ra viri mu dili maia na
tabeke i ngeki, i uka ma ia
a bakovi ni ta viliha lae, ge
manga a pagana viro i bole
lelea a vilu.
8 I uka ma i bagetu
na varakia kabakaba. E
huriki ri bagetu na varakia
kabakaba ri tahoka a mahala
i kupo, ri made na ruma
hariki.
9 A viri mu vano mu gu ma-
sia, a propet. A taki muholi
mua, e Ioanes i uka ma ia a
propet tavula kunana.
10 *Hosi ni vakalongo
muga vona na hinere, i ta
maea,
'Ga rudua a vinuru nau ge
muga vomu,
ge pelekadoa a dalamu.'
11 "A taki muholi mua, i
uka tara viri i bele koea na
malala ge rangia e Ioanes a
mari ni vahilolo. Pali a viri i
manga a bakovi tavula polo-
lilo na harikianga na hunu i
rangia e Ioanes.
12 *Na tahuna e Ioanes, a
mari ni vahilolo, i vakatubu
a leho vona, i valai i harena
mona, a harikianga na hunu
i koru malaviriri na nitora na
Vure. E huriki a bakovi ni
rata tuhare ri vaubi maia.
13 A nitane huriki a propet,
a nitana vinara ri vakalongo
muga pali, i valai i harena na
tahuna e Ioanes i bele.
14 *Re Ioanes, ia a propet a
Vure i takia ge vakaru vilia,
re Elaisa. Mu longo mai, o i
uka?
15 E rei a viri i ngaru ni lon-
gokilalea a ngavagu, ge longo
kamumu, ge luhoi kado."
16 Muri e Isu i ta maea,
"E huriki na tahuna mona
ri manga e huriki a koma ri
made na maket. E huriki
a koma ranga ri gale, ri ta
maea,
17 'Mi sigi a kude,

* **11:5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76 * **11:12:** Luk 16:16
* **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mrk 9:11-13

pali mu koi ni raulo.
Mi dua,
pali mu koi ni tangi.'
18 "A ta maea, a vuhuna ri
masia e Ioanes i uka ma i
kani, i uka ma i ninu, lakea ri
ta maea, 'I dili vona a hanitu.'
19 *Pali na tahuna ri masia a
Tuna Bakovi i kani, i ninu, ri
ta maea, 'Ia a bakovi ni kani
hateka, ni ninu hateka. I tu-
rana e huriki a bakovi ni bole
a takis, e huriki a mari ni rata
a naro hale.' Pali e huriki
ri ramai a niluhoi kamumu
na Vure, ri vakasiri manga
a niluhoi kamumu vona i
muholi."

A Tanga i Uka Ma Ri Pulo a Vilo
(Lukas 10:13-15)

20 Muri e Isu i tahate e
huriki na tanga ranga. I
tahate ria, a vuhuna ri matai
a nivakasiri i kupo ne Isu,
pali i uka ma ri pulo a vilone
ria.
21 *Lakea i ta maea, "Mua
e huriki a bakovi a ngatavine
o Korasin, o Betsaida, a Vure
bara i ratapile mua! A maka
nivakasiri a rata na tanga
ne mua, bara ni rata hosi o
Tair, o Sidon, bara ri pulo
malaviriri a vilone ria, ri
rodo a mohu, ri voro tapa
mule ne ria a habulo.
22 A taki mua, na par-
ava a Vure ge pelekado e
huriki vona, a nimadihi mu
gu bolea bara i dagi hateka
na nimadihi bara ri bolea
e huriki na tanga e Tair e
Sidon.
23 *Mua e huriki a bakovi
a ngatavine o Kapernaum,
naha ni luhoi a Vure ge bole
rike mua na hunu. I uka
liu! Bara i voro puru mua na
tanga ne huriki ri mate pali.
A maka nivakasiri a rata na
tanga ne mua, bara ni rata
hosi o Sodoma, a tanga iea
bara i tabana mona.
24 *A taki mua, na parava
a Vure ge pelekado e huriki
vona, a nimadihi mu gu bole
bara i dagi hateka na ni-
madihi bara ri bole e huriki
na tanga e Sodoma."

Mu Valai Nau Mu Malo
(Lukas 10:21-22)

25 *Muri e Isu i ta maea,
"O Tata, ioe a Bakovi Dagi na
hunu a malala. A kavurike
ioe, a vuhuna o vakasiri a
nitamu ne huriki a bakovi
tavula, pali o ruhuloloa a ni-
tamu ne huriki ri luhoi ta ri
lohoka hateka.
26 I muholi, o Tata, o rata
mavonga a vuhuna i ka-
mumu na matamu.
27 * "E Tata i ru na limagu
a maki lobo. I uka tara viri
ge lohoka nau, ra iau e Tuna.
E Tata kunana i lohoka nau.
E Tata tara i uka tara viri
ge lohoka vona. Iau e Tuna
kunana a lohoka vona. Na
tahuna iau a vulaki e huriki
ranga, bara vakasiria e Tata
ne ria.
28 * "E rei a viri i tahoka a
nimava i kupo, o valai nau,
ga habi a nimalo vomu.
29-30 Tu gu kalohoa a binole
nau, a vuhuna a binole nau
i uka ma i mava. O longo

* **11:19:** Mat 9:10 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1–28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Vuh 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Ion 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25

ga tovo ioe, a vuhuna iau
a bakovi madoru, i uka ma
a bakovi ni bibi rike mule
iau. Ga habi a nimalo na
hanumu.”

12

A Bakovi Dagi na Parava Nimalo
(Markus 2:23-28; Lukas 6:1-5)

1 *Muri e Isu i lalaho na ha-
nia na vit na Parava Nimalo.*
E huriki a murimuri vona ri
vitolo, lakea ri vakatubu ni
pasi ranga vit, ri kani.
2 *Na tahuna e huriki a
Pariseo ri masia, ri takia e
Isu, “O mata lakea! E huriki
a murimuri vomu ri rata a
maki a vinara i ta pupukari
vona na Parava Nimalo.”
3 *E Isu i koli, i ta maea,
“Ra mua, i uka ma mu gi a
naro i ratea hosi e Davit? Na
parava tara e Davit turana
tara vona ri vitolo.
4 *Lakea e Davit i dili na
roho na Vure, i bole a bret,
i kani, i habi ne huriki a
turana, ria ranga ri kani. A
bret iea a nihabi na Vure. A
vinara i taki e huriki a prister
kunana ri gi kani.
5 *I uka ma mu gi na nitana
vinara? E huriki a prister ri
leho na roho na Vure, ri leho
na Parava Nimalo, pali ri uka
ngava vona.
6 *A taki mua, a viri i rangi
a roho na Vure i made koea
ngane.
7 *A nitana Vure i ta maea,
‘I uka ma a ngaru a nihabi.
A ngaru a rabu ni vadodo.’
Mua bara mu longokilalea a
ngava iea, i uka ma mu gu
padi virihi e huriki a bakovi
malamala.
8 A Tuna Bakovi, ia a
Bakovi Dagi na Parava Ni-
malo.”

E Isu i Vakamahuri a Viri
(Markus 3:1-6; Lukas 6:6-11)

9 I pe a hini nga, i
lokovonga i dili na roho na
vaponga.
10 *A bakovi tara i made
vonga, i malai a limana. Ri
matakana a ngava ri gi padi
virihia e Isu vona, lakea ri
nanea, “I ta navai a vinara,
ni gi vakamahuri a viri na
Parava Nimalo, o i uka?”
11 *Lakea e Isu i koli, i
ta maea, “A sipsip vomu ge
boru puru na lovo na Parava
Nimalo, bara o lalu talea.
12 Pali na matana Vure, a
bakovi i kamumu hateka na
sipsip! I mavonga, i kamumu
si gi kori a viri na Parava
Nimalo.”
13 Muri i takia a bakovi, “O
toto talea a limamu.” Lakea
i toto talea a limana i tavaga
liu, i manga a limana tara.
14 *Pali e huriki a Pariseo
ri pagitala, ri vapopo, ri
matakanea a dala ri gi rabal-
akia e Isu vona.

A Vure i Rudua e Isu

15 E Isu i lohoka vona a
ningaru ne huriki a Pariseo,
lakea i pea a tanga iea. E
huriki ala kupo ri muri vona.

---

* **12:1:** Vin 23:25 * **12:1:** A Parava Nimalo ne huriki a Iuda na Sarere. * **12:2:** Nim 20:10 * **12:3:** 1Sam 21:1-6 * **12:4:** Levi 24:5-9 * **12:5:** Gi 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7:** Hos 6:6; Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Ion 5:16

I vakamahuri e huriki lobo ri
giloa.
16 *Pali i taki tora ria nahea
ri gi vakalongo e huriki, ne ia
e rei muholi.
17 I rata mavonga, ge bele
muholi a ngava a Vure i
ta polo na propet e Isaia, i
maea:
18 * * "Mu masia a vora nau,
a vulakia.
Ia a hategu, a vivi hateka
vona.
Bara vakatorea na Hanugu,
ge vakalongo e huriki i
uka ma ria a Iuda, na
dala ga korimule ria
vona.
19 I uka ma ge hehe a viri, i
uka ma ge tahate.
A lohona i uka ma ni gi
longo na kuru tanga.
20 A tabuka i maroro, i popote
ge maputu, i uka ma ge
raputua.
A lam i keri ni para, i
poko kunana, i uka ma
ge tutu matea.
Bara i leho i vano i harena
na tahuna e huriki
ri matakilaka vona
a dala ge korimule e
huriki vona.
21 E huriki lobo na
malala bara ri pasi-
mata vona, ge ko-
rimule ria."

E Satan
(Markus 3:20-30; Lukas 11:14-23; 12:10)

22 Muri ni tuli valai vona
a bakovi tara i dili vona a
hanitu, i kepa, i ngavarubu.
Lakea e Isu i vakamahuria, i
ta, i mata para.
23 E huriki ri masia, ri tu-
rutu, ri vanana maea, "Ra
bakovi iea, a viri si davea, a
hamone Davit?"
24 *Pali na tahuna e huriki
a Pariseo ri longo a ngavane
huriki, ri ta maea, "Ra bakovi
iea, i lili tala a hanitu na
nitora ne Belsabub, a hariki
ne huriki a hanitu."†
25 E Isu i lohoka na niluhoi
ne ria, lakea i ta maea, "E
huriki na harikianga tara,
ri vaubi mule ne ria, bara
ri vapida, i lobo tavula a
harikianga iea. E rei a tanga,
o e rei a kabu ri vaubi mule,
bara ri vapida, i lobo tavula
a tanga, o a kabu iea.
26 I mavonga kunana, e Sa-
tan bara i lili tala mule ia, a
harikianga vona bara i lobo
tavula.
27 Mu taki iau ta a lili
tala a hanitu na nitora ne
Belsabub. Pali e huriki a
murimuri ne mua, a ni tora
ne e rei ri lili tala a hanitu?
Ngane e huriki a murimuri
ne mua bara ri vakasiri mua
mu vararu.
28 *Pali iau a lili tala e
huriki a hanitu na nitora na
Hanuna Vure. I vakasiri
manga a harikianga na Vure
i bele pali ne mua.
29 "E rei ge dili tavula na
roho na bakovi hateka, ge
panaho a mahala vona? Bara
i kolo tata taroa a bakovi
hateka, muri bara i panaho
na ningaru vona.
30 *A viri i uka ma i leho
turagu, i ratapilea a leho nau.
A viri i uka ma i leho turagu
ni tuli e huriki ri gi valai na

* **12:16:** Mat 8:4; Mrk 3:12 * **12:18:** Ais 42:1-4 * **12:18:** Mat 3:17 * **12:24:** Mat 9:34; 10:25 † **12:24:** E Belsabub, a rana tara e Satan. * **12:28:** Apo 10:38; 1Ion 3:8 * **12:30:** Mrk 9:40; Luk 9:50

Vure, i lili e huriki i uka ma
ri gi valai na Vure.
31 *A taki mua, a Vure bara
i puga vuroki a naro hale na
viri i rata virihia e turana, a
naro hale na viri i ta hale na
Vure. Pali a viri i ta hale na
Hanu Kiripiripi, a Vure i uka
ma ge puga a naro hale vona.
32 E rei a viri i ta hale na
Tuna Bakovi, a Vure bara
i puga vuroki a naro hale
vona. Pali e rei a viri i ta hale
na Hanu Kiripiripi, a Vure
i uka ma ge puga vuroki a
naro hale vona ngane, i uka
ma ge puga vuroki muri ma.

A Kai Hale, a Kai Kamumu
(Lukas 6:43-45)

33 * "A kai kamumu, a ka-
nena i kamumu. A kai hale, a
kanena i hale. A kai si matak-
ilalea na kanena kunana.
34 *Mua e huriki a tuna
mata. A narone mua i hale,
lakea a ngavane mua, ria
ranga ri hale. A ngava si
taki i valai pololilo na hatene
hita.
35 A bakovi kamumu i taki
a ngava kamumu, a vuhuna
a hatena i kamumu. A
bakovi hale i taki a ngava
hale, a vuhuna a hatena i
hale.
36 A taki mua, na parava
a Vure ge pelekado e huriki
vona, bara i nana e huriki a
bakovi a ngatavine na ngava
hale lobo ri rata, lakea bara
ri koli.
37 A ngavamu ge kamumu,
a Vure bara i taki ioe a bakovi
malamala. A ngavamu ge
hale, a Vure bara i taki ioe a
bakovi hale."

A Kilakila ne Iona
(Markus 8:11-12; Lukas 11:29-32)

38 *Muri e huriki a Pariseo,
a mari na vinara na lotu
ri nanea, "Mari ni tovo, mi
ngaru ni masia a nivakasiri
go ratea."
39 *Pali e Isu i koli, "E
huriki na tahuna mona, ri
hale hateka, ri ha taroa a
Vure i manga a ngatavine i
ha taroa e kakaina, i mole
lae. Ri ngaru ni matai a
nivakasiri! Pali i uka ma
mu gu masia tara nivakasiri.
A nivakasiri i taku kunana
bara mu masia, a ni vakasiri
ne Iona a propet.
40 *E Iona i made pololilo
na kavutuna manu dagi na
parava i tolu, a rodo i tolu.
I mavonga kunana, a Tuna
Bakovi bara i tabuli pololilo
na bobona malala na parava
i tolu, a rodo i tolu.
41 *Hosi e huriki a bakovi
a ngatavine o Ninive ri lon-
goa a vinara ne Iona, ri pulo
a vilone ria. Pali iau a
dagi hateka ne Iona, a vara
mua, pali i uka ma mu pulo
a vilone mua. I mavonga,
muri ma na tahuna a Vure
ge pelekado e huriki, e huriki
a Ninive bara ri pesi rike, ri
taki mua mu velu pali.
42 *Hosi a hariki ngatavine
o Siba i havai valai ge
longo a niluhoi kamumu ne
Solomon. Iau a dagi hateka

* **12:31:** Hib 6:4-6 * **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Ion 6:30 * **12:39:** Mat 16:4; Mrk 8:12 * **12:40:** Iona 1:17 * **12:41:** Iona 3:5 * **12:42:** 1Ki 10:1-10

ne Solomon, pali mua i uka
ma mu longototo a niluhoi
kamumu nau. Lakea muri
ma na tahuna a Vure ge
pelekado e huriki, a hariki
ngatavine iea bara i pesi rike,
i taki mua mu velu pali.

A Hanitu i Hamule Valai
(Lukas 11:24-26)

43 "Na tahuna a hanitu i
pagitala na bakovi, bara i
lakea na tabeke i ngeki, i
matakana a tabeke ge malo
vona. Pali na tahuna i uka
ma i matavisia a tabeke tara
ge malo vona,
44 bara i ta maea, 'Ga
hamule lakea na ruma a pea.'
Na tahuna i bele, i masia a
ruma ni kovo tala, ni rata
kamumu.
45 *Muri i vano i tuli valai
a hanitu ala polorua ri hale
hateka, lakea ri dili, ri made
vona. Muga, a nimadena
bakovi i hale. Pali ngane a
nimadena i hale liu. Bara
i bele mavonga ne mua e
huriki a bakovi hale."

E Rei e Kinane Isu e Turane Isu?
(Markus 3:31-35; Lukas 8:19-21)

46 E Isu i tabana ni ta tu-
rane huriki, e kinana e ta-
rina mai ri pesi polovavo, ri
ngaru ni ta turana.
47 Lakea a viri tara i
vakalongoa, "E kinamu e
tarimu mai ri pesi polovavo,
ri ngaru ni ta turamu."
48 E Isu i koli, "E rei e nana,
e rei e tarigu mai?"
49 I vakasiri lakea ne huriki
a murimuri vona, i ta maea,
"E huriki nga e nana e tarigu
mai.
50 *A viri i muri mai a
ningaru ne Tata na hunu, ia e
turagu, e kurabagu, e nana."

13

A Nita Vakakika na Viri i Varo a Vit
(Markus 4:1-9; Lukas 8:4-8)

1 Na parava iea kunana e
Isu i pagitala na ruma, i vano
i made na dahana darilomu.
2 *E huriki ala kupo hateka
ri valai, ri pesi haluia, lakea
i rike na aga, i pasi polovavo
popote. Pali e huriki lobo ri
made na lavu.
3 Muri e Isu i taki ria na
nita vakakika i kupo. I ta
maea, "A bakovi ni leho na
hania i varo a vutuna vit.
4 Na tahuna i voro lae a
vutuna vit, a vutuna ranga ri
boru puru na dala, lakea a
maka kadirovo ri kani poi.
5 "A vutuna vit ranga ri
boru langa na tabeke i ke-
dokedo, na tabeke i uka ma
i tahoka hateka a malala. Ri
koru malaviriri, a vuhuna a
malala i tabuli polomeli ku-
nana.
6 Pali na tahuna a haro
i rike, i hu ria, ri malai,
a vuhuna i uka ma i puru
hateka a kana ria.
7 "A vutuna vit ranga ri
boru na tabeke i vona a
barakau. A vit i vua, pali a
barakau i kae lobi ria.
8 "Pali a vutuna vit ranga
ri boru langa na malala ka-
mumu, ri lua, ri vakabele a
kanene ria i 100 ranga, i 60
ranga, i 30 ranga.

* **12:45:** 2Pe 2:20 * **12:50:** Rom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3

9 E rei a viri i ngaru ni lon-
gokilalea a ngavagu, ge longo
kamumu, ge luhoi kado.”

I Navai e Isu i Ta Vakakika Kunana?
(Markus 4:10-12; Lukas 8:9-10)

10 Muri e huriki a
murimuri ri valai vona, ri
nanea, “I navai o ta vakakika
kunana ne huriki?”
11 E Isu i koli, i ta maea, “A
Vure i habi a lohokanga ne
mua, mu gu lohoka vona a
maki kapiloho na harikianga
na Vure. Pali i uka ma i habi
a lohokanga ne ria.
12 *E rei a viri i tahoka a
maki pali, bara ni habi tabu
ranga ge tahoka ge kupo.
Pali e rei a viri i uka ma i
tahoka a maki, bara ni bole
vuroki vona a maki popote i
tahoka.
13 A ta vakakika ne ria a
vuhuna, ‘Ri matai, pali i uka
ma ri matakilala. Ri longo,
pali i uka ma ri longokilala.’
14 * “Re huriki nga, ri ratea
i bele muholi a nitane Isaia
a propet i maea, ‘Bara mu
longo balaka kupo, pali i uka
ma mu gu longokilala. Bara
mu matai balaka kupo, pali i
uka ma mu matakilala.
15 Ri putungingi. Ri siki kari a
talingane ria. Ri mata
kopu. Bara i uka, bara
ri matakilala a maki ri
matai, ri longokilala a
ngava ri longo, bara i
padi a hatene ria, ri
pulo a vilone ria, lakea
iau bara vakamahuri
ria.’
16 *Pali a Vure i rata ka-
mumu mua, mu matakilala a
maki a rata, mu longokilala a
ngavagu.
17 A taki muholi mua, e
huriki a propet, a bakovi
malamala hosi ri ngaru
hateka ni matai a maki mu
matai ngane, pali i uka ma
ri matai. Ri ngaru ni longo a
maki mu longo ngane, pali i
uka ma ri longo.

A Pelegona Viri i Varo a Vit
(Markus 4:13-20; Lukas 8:11-15)

18 “Ngane mu longo ga tu-
vevea a pelegona nivakakika
na viri i varo a vutuna vit.
19 A vutuna vit i boru na
dala i manga e huriki ri lon-
goa a ngava na harikianga,
pali i uka ma ri longokilalea.
E Satan i valai, i bole vuroki
a ngava ni ru na hatene ria.
20 “A vutuna vit i boru
langa na hini kedokedo i
manga a bakovi i longo a
ngava, lakea i luhoi tora
malaviriri kunanea, i vivi
vona.
21 Pali i uka ma i pesi tora
tabaka, a vuhuna i uka kana.
Na tahuna a maregoa i bele,
o na tahuna e huriki ri vaka-
madihi vakaroroa a vuhuna
i ramai a nitagu, i malaviriri
kunana i pea.
22 * “A vutuna vit i boru
langa na barakau i manga a
bakovi i longoa a ngava, pali
i luhoi hateka a nimadena.
A ningaru dagi vona ni bole
a mahala i kupo i tamia. A
niluhoi nga ru kavitagua a

* **13:12:** Mat 25:29; Mrk 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14:** Ais 6:9-10; Ion 12:40; Apo 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Luk 12:16-21; 1Tim 6:9-10,17

ngava muholi, i uka ma i
vakabele a kanena.
23 “Pali a vutuna vit i boru
na malala kamumu i manga
a bakovi i longoa a ngava,
i longokilalea. I vakabele a
kanena vit i kupo hateka na
vit ni varo muga. I ranga ri
vakabele i ravulu tolu (30).
I ranga ri vakabele i ravulu
polotara (60). I ranga ri vak-
abele i ravulu mule ma a
murina balaka taku (100).”

A Nivakakika na Kukuni

24 E Isu i taki tabua tara
nita vakakika, “A harikianga
na hunu i manga a bakovi i
varo a vutuna vit na hania.
25 Na rodo, na tahuna e
huriki ri mahita, i valai a pile
vona, i varo dili turana vit a
kukuni. Muri i vano ia.
26 A vit i koru rike, i pura.
A kukuni ranga ri rike.
27 “Muri e huriki a vora-
vora na bakovi iea ri valai, ri
takia, ‘Bakovi dagi, mi luhoi
ta o varo kunana a vit na
hania. Pali ri valai vai a
kukuni nga?’
28 “Lakea a tahona hania i
ta maea, ‘I varo a pile nau.’
Lakea e huriki a voravora ri
takia, ‘Pali mi gi vano mi gi
pasi vuroki.’
29 “Pali i koli, i ta maea,
‘I uka. Na tahuna mu pasi
vuroki a kukuni, bara mu
pasi ruru turana vit.
30 Mu dava. Muri ma na
tahuna e huriki ri gi mirio,
bara taki ria ri gi pasi vuroki
muga a kukuni, ri gi kolo
palupu, ri gi rungani. Muri
bara ri mirio a vit, ri bole
lakea na roho na vit.’ ”

A Nivakakika na Vutuna Mastad
(Markus 4:30-32; Lukas 13:18-19)

31 E Isu i taki tabua tara
nivakakika, i ta maea “A
harikianga na hunu i manga
a vutuna mastad, ni varo na
hania.
32 A vutuna mastad i kaka
kiroko liu na maki lobo ni
varo na hania. Pali na
tahuna i koru rike i langui a
maki lobo ni varo na hania.
I manga tabu a kai. A maka
kadirovo ri hae a nune ria na
rahana.”

A Nivakakika na Is
(Lukas 13:20-21)

33 Muri e Isu i taki tabua
tara nivakakika, i ta maea,
“A harikianga na hunu
i manga a is i bolea a
ngatavine i pulo turana
kabukuna plaoa, muri i
pugaga i dagi.”

E Isu i Ta Vakakika Kunana
(Markus 4:33-34)

34 E Isu i uka ma i ta
kavakava ne huriki. I taki ria
na nita vakakika kunana.
35 *I rata mavonga ge bele
muholi a nita hosi ne huriki
a propet, i ta maea,
“Na tahuna a ta turane ria,
ga ta vakakika.
Ga vakalongo ria na
ngava ni ruhulolo hosi
na nidoko na malala.”

A Pelegona Nivakakika

36 Muri e Isu i pe e huriki,
i dili na ruma. E huriki a
murimuri vona ri valai vona
ri takia, “O tuveve poloa ne
mia a nivakakika na kukuni
na hania.”

* **13:35:** Sng 78:2

37 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “A Tuna Bakovi a viri
i varo a vutuna vit.
38 A hania i manga a tanga
lobo na malala. A vutuna vit
i manga e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i matakari
ria. A kukuni i manga e
huriki a bakovi a ngatavine e
Satan i matakari ria.
39 A pile, ra i varo a kukuni,
i manga e Satan. A parava na
nimirio i manga a nilobona
parava. E huriki ri mirio ri
manga e huriki a agelo.
40 *A kukuni ni pasi vuroki,
ni rungani, bara ni rata
mavonga e huriki a bakovi
hale na nilobona parava.
41 *A Tuna Bakovi bara i
rudu e huriki a agelo vona ri
kope tala na harikianga vona
e huriki a bakovi ri longotaro
a vinara nau, a maki lobo i
rata e huriki ri rata a naro
hale.
42 *Bara ri voro rike ria na
kanono dagi, lakea bara ri
tangi, i madihi a hatene ria,
ri karatata mavonga a ngine
ria.
43 *E huriki a bakovi mala-
mala bara ri para manga a
haro pololilo na harikianga
ne Tamane ria. E rei a viri i
ngaru ni longokilalea a ngav-
agu, ge longo kamumu, ge
luhoi kado.

A Nivakakika na Mahala Ni Ruhulolo

44 “A harikianga na hunu
i manga a tava ni tanu na
malala. A bakovi tara i keli
a malala, i matavisia a tava.
Muri i ru mule tabua. I
vivi hateka, lakea i vano i
habi a maki lobo vona ni gi
kona. I bole a moni, i konea
a tabekena malala iea, ge ne
vona a tava ni tanu vonga.

A Nivakakika na Mahala

45 “A harikianga na hunu
i manga a bakovi tara i
matakana a mahala ka-
mumu.
46 Na tahuna i matavisia a
viri kamumu hateka, i vano
i habi a maki lobo vona ni gi
kona, muri i konea a mahala.

A Nivakakika na Vuko

47 “A harikianga na hunu i
manga a vuko ni ru na dar-
ilomu, i koro vona a manu
legelege.
48 Na tahuna a vuko i vonu,
e huriki a tahodari ri valai,
ri lalu rikea na lavu. Muri ri
made puru ri tahoni dili na
kulopi a manu kamumu, ri
vuroki a manu hale.
49 Na nilobona parava bara
i mavonga kunana. E huriki
a agelo ri gi valai, ri gi kalip-
ida e huriki a bakovi mala-
mala, e huriki a bakovi hale.
50 *Bara ri voro rike na
kanono dagi e huriki a
bakovi hale, lakea bara ri
tangi, i madihi a hatene ria,
ri karatata mavonga a ngine
ria.”

A Ngava Hosi, a Ngava Karaba

51 Lakea e Isu i nana ria,
“Ra ngava a taki. Mu longok-
ilala o i uka?”
Ri ta maea ria, “Mi longok-
ilala.”
52 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “I mavonga, e huriki a

* **13:40:** Ion 15:6 * **13:41:** Mat 24:31; 25:31; Mrk 13:27 * **13:42:** Mat 8:12
* **13:43:** Dan 12:3 * **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28

mari na vinara na lotu ri tovo
vona a harikianga na hunu,
ri manga a tahona ruma i
bole tala na tava vona a ma-
hala karaba, a mahala hosi."

A Propet i Uka Ma Ni Togo
(Markus 6:1-6; Lukas 4:16-30)

53 Na tahuna i taki lobo
a nita vakakika nga, i laho
lokovonga.

54 *I bele na tanga vona,
i dili na roho na vaponga, i
vakatubu ni vara e huriki. E
huriki vonga ri turutu vona,
ri vanana, "Ra bakovi iea,
i bolea vai a lohokanga? I
bole vai a nitora ni rata a
nivakasiri?

55 *Si lohoka vona a koma
iea. E tamana a bakovi ni hae
a ruma kunana. E kinana e
Maria. E huriki e tarina mai
e Iakop, e Iosep, e Simon, e
Iuda.

56 E huriki e kurabana, ria
ranga ri made koea turane
hita. Pali i bole vai a lo-
hokanga, a nitora nga?"

57 *Lakea ri marikoi vona.
Muri e Isu i taki ria, "A
propet ni togo na tanga lobo.
Pali e huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona i
uka ma ri togoa."

58 Lakea i uka ma i rata
a nivakasiri i kupo vonga,
a vuhuna i uka ma ri luhoi
torea.

14

E Ioanes a Mari ni Vahilolo i Mate
(Markus 6:14-29; Lukas 3:19-20; 9:7-9)

1 Na tahuna iea a hariki e
Herod* i longo a velengane
Isu,

2 lakea i taki e huriki a
vora vona i ta maea, "Ra
bakovi iea, e Ioanes a mari
ni vahilolo, i pesi rike mule
na matenga! I mavonga i
tahoka a nitora ni rata a ni-
vakasiri."

3-5 * I ta mavonga, a
vuhuna i rabalakia hosi e
Ioanes. A nimatene Ioanes i
bele maea: e Ioanes i tahatea
e Herod na hini i parangi
tabu e Herodias, e girihine
tukana, e Pilip. I takia,
i ta maea, "A vinara i ta
pupukari vona go parangi
vona e girihine turamu." I
mavonga, e Herod i ngaru
ni rabalakia e Ioanes, pali
i mangenge e huriki, a
vuhuna ri luhoia e Ioanes a
propet. Lakea i rudu vakuku
e huriki a nugumaheto, ri
lakavu kunanea e Ioanes, ri
kolo tatea, ri ru dilia na bavi.

6 Na parava e Herod ni
poda vona, i ratea a habu
dagi. E tune Herodias a
ngatavine i raulo. Na tahuna
e Herod i masia, i vivi hateka,

7 lakea i kaba i ta muholi
vona ge habia vona a ra maki
i ngarua.

8 E kinana koma i voro dili
a ngava vona, ge ta maea, "A
ngaru go rabalakia e Ioanes a
mari ni vahilolo, o ru na sika
a mapana, o habia nau."

9 Na tahuna a hariki i lon-
goa, i dodo. Pali i vakuku ni
gi rabalaki e Ioanes, ri gi bole

* **13:54:** Ion 7:15 * **13:55:** Ion 6:42 * **13:57:** Ion 4:44 * **14:1:** A rana hariki iea, e Herod Antipas, e tune Herod, ra hariki hosi i toni ni rabalakia e Isu na tahuna e Isu ia a koma kiroko (Mateo 2:16-18). * **14:3-5:** Mat 21:26

vilia a gina, a vuhuna i kaba
pali na matane huriki ri valai
na habu.
10 Lakea ri palakudua a lo-
hone Ioanes pololilo na bavi.
11 Ri rua na sika a gina, ri
bole lakea na sirula. A sirula
i bolea, i habia ne kinana.
12 Muri e huriki a
murimuri ne Ioanes ri bolea
a podana, ri tanua. Muri ri
vano ri vakalongoa e Isu.

E Isu i Vakani e Huriki
(Markus 6:31-44; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-13)

13 Na tahuna e Isu i longoa
a velengane Ioanes i mate, i
malaga, i rike na aga ta ge
lakea na tabeke i ngeki. Pali
na tahuna e huriki ri longoa
a hini i vano, ri malaga na
tanga lobo, ri laho pololilo ri
gi buloa.
14 Na tahuna e Isu i bele,
i matai ria, i dodo ria, i
vakamahuri e huriki ri giloa.
15 I malunga liu ngane,
lakea e huriki a murimuri
vona ri takia, ri ta maea, "I
malunga liu pali. A tabeke si
made vona i ngeki. O rudu e
huriki ri gi hamule lakea na
tanga, ri gi kona a maki ni
kani."
16 Pali e Isu i koli, i ta maea,
"Nahea ri gi hamule. Mu
vakani ria."
17 Ri koli, ri ta maea, "Mi
tahoka kunana a bret i lima,
a manu i rua.
18 Lakea e Isu i ta maea,
"Mu bole valai nau."
19 *Muri i taki e huriki ri
gi made puru na varili. I
bole a bret i lima, a manu
i rua, i mata rike na hunu
i kavurikea a Vure. Muri i
kevea a bret, i habi ne huriki
a murimuri vona ri veru ne
huriki.
20 E huriki lobo ri kani,
ri maru. Muri e huriki a
murimuri vona ri tahoni dili
na kulopi i ravulu a polona i
rua a kalavana maki ni kani
ri kani kaleva.
21 E huriki a bakovi ri kani
ri ala rangale lima (5,000).
Pali e huriki a ngatavine, a
koma i uka ma ni gi.

E Isu i Laho Langa na Dari
(Markus 6:45-52; Ioanes 6:16-21)

22 Muri e Isu i rudu e huriki
a murimuri vona ri gi rike
na aga, ri gi muga lakea na
tabeke tara na darilomu. Pali
i made mule ia, ge ru polo
kamumu e huriki.
23 *E huriki lobo ri vano
pali, lakea i sike kikeri na lolo
i vasileki. I rodo ngane a
hini, i tabana ni made kikeri
vonga.
24 Pali e huriki a murimuri
ri rike pali na aga, ri pasi tala
basi pali. A vilu i pori valai
muga, ru vahori a aga.
25 Na malabeonga ngane, e
Isu i laho langa na dari, i laho
pori mai ria.
26 *Na tahuna e huriki a
murimuri ri masia i laho
langa na darilomu ri man-
genge, ri haloho, a vuhuna ri
pahadakia ta a hanitu.
27 Pali e Isu i malaviriri
kunana i taki ria, "Naha ni
mangenge, mu tuhaka! Iau
kunana."
28 Lakea e Petrus i ta maea,
"Bakovi Dagi, ge ioe muholi,

---

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mrk 8:6-10 * **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37

o taki iau ga laho langa na
dari, ga laho lakene mai ioe.”
29 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “O valai.”
E Petrus i page raga na aga,
i laho langa na dari, i lakea
mai e Isu.
30 Pali na tahuna i masia
a vilu i pori hateka, i man-
genge, i vakatubu ni pasiri.
Lakea i gale tala, i ta maea,
“Bakovi Dagi, o korimule
iau!”
31 *Lakea e Isu i malaviriri
kunana i nugua, i takia,
“A niluhoi vomu i kiroko
hateka. I navai o lohorua?”
32 Na tahuna ru rike na
aga, i pasi puru a vilu.
33 Lakea e huriki ri made
na aga ri kavurikea, ri ta
maea, “Muholi hateka, ioe a
Tuna Vure.”

E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret
(Markus 6:53-56)

34 Ri polo kudua a dar-
ilomu, ri bele o Genesaret.
35 E huriki a bakovi vonga
ri matakilalea e Isu, lakea ri
vakaru a ngava ne huriki na
tabeke iea, ri bole valai ne
Isu e huriki ri giloa.
36 *Ri nana tora ia ri gi
padoi kunanea a harena
varakia vona. E huriki lobo
ri padoia, ri tavaga.

15

A Vinara ne Huriki a Gare Hosi
(Markus 7:1-13)

1 Na parava tara e huriki
a Pariseo, a mari na vinara
na lotu ri pea e Ierusalem ri
valai ri gi masia e Isu. Ri
nanea,
2 “E huriki a murimuri
vomu, i navai ri longotaro a
vilo ne huriki a gare hosi? I
uka ma ri loi taro a limane
ria muga ni kani!”
3 E Isu i koli, i ta maea, “Pali
mua, i navai mu longotaro a
vinara na Vure mu gu muri
mai a vilo hosi?
4 *A Vure i vakuku maea,
‘Mu togo e kinane mua e
tamane mua.’ I ta maea tabu,
‘E rei a viri i harogi e tamana
e kinana, ni gi rabalaki.’
5 “Pali mua mu taki ta a viri
ge takia e tamana e kinana,
ge ta maea, ‘A kinori ta ga
habi marua vona, a habi pali
na Vure.’ Mu takia i kamumu
nahea ge togo e tamana e
kinana.’
6 Na naro iea, mu longo-
taroa a nitana Vure, mu gu
ramai kunana a narone mua.
7 Mua e huriki a tabele
rua! E Isaia i ta muholi na
tahuna i taki virihi mua na
nita propet i ta maea,
8 * “ ‘Re huriki nga, ri taki ta
ri togo iau,
pali i uka ma ri ngaru
muholi iau.
9 Ri kavurike tavula iau;
ri tovo e huriki na vinara
tavula na bakovi, ri
takia ta a vinara na
Vure.’ ”

A Naro Hale i Bele na Hatena Viri
(Markus 7:14-23)

10 Muri e Isu i gale valai e
huriki, i ta maea, “Mu talan-
gaki valai, mu longokilalea a
nitagu.

* **14:31:** Mat 8:26; Mrk 4:39 * **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16 * **15:8:** Ais 29:13

11 *A maki i dili na ngavana
bakovi i uka ma i ratea ge ka-
toki na matana Vure. A maki
i ratea i katoki na matana
Vure, a maki i pagitala na
ngavana."

12 Muri e huriki a
murimuri vona ri vakalon-
goa, ri ta maea, "E huriki a
Pariseo ri longoa a nitamu, i
madihi a hatene ria vona."

13 Pali e Isu i koli mule, i ta
maea, "A maki lobo e Tata na
Hunu i uka ma i varo, bara ni
lipu tala.

14 *Naha ria. Ri ngaru ni
vakasiri a dala ne huriki, pali
ri manga a kepa. Pali a kepa,
bara i toni ni tulia a kepa, rua
varago bara ru boru puru na
lovo."

15 Muri e Petrus i ta maea,
"O tuveve poloa ne mia a
pelegona nivakakika."

16 Lakea e Isu i taki ria, "Ra
mua, i uka ma mu longoki-
lala ma a nitagu?

17 I kavakava. A maki i dili
na ngavamu bara i puru na
kavutumu, muri i pagitala na
kakaimu.

18 Pali a ngava i pagitala
na ngavana viri i valai na
hatena, i ratea i katoki.

19 A maki hale nga ri pag-
itala na hatena bakovi: a
niluhoi hale, a naro ni ra-
balaki a viri, a molenga, a
panahoa, a marapusianga, a
nipadimomo.

20 A naro nga ri rata a
bakovi i katoki na matana
Vure. Pali a viri i uka ma i loi
a limana muga ni kani, i uka
ma i ratea ge katoki."

A Ngatavine o Kenan
(Markus 7:24-30)

21 Muri e Isu i pea a tanga
iea, i lakea na tabeke ne Tair,
e Sidon.

22 A ngatavine o Kenan
tara i made vonga. I
valai ne Isu, i ta dagi, i ta
maea, "Bakovi Dagi, hamone
Davit, o dodo iau! E tugu
a ngatavine i dili vona a
hanitu, i ratapilea."

23 Pali e Isu i uka ma i
taratotoa. Muri e huriki
a murimuri vona ri taki
torea, ri ta maea, "O tonoa a
ngatavine iea ge vano. I gale
vilihui ne teu."

24 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, "A Vure i rudu valai
iau ga kori kunana a kabu
ne Israel, ri manga a maka
sipsip ri velu."

25 Pali a ngatavine i tu-
rume puru na ngalana, i ta
maea, "Bakovi Dagi o tuhori
iau!"

26 E Isu i koli, i ta maea,
"I uka ma i kamumu ni gi
bole a maki ni kani ne huriki
a koma, ni gi voro lakea na
ligo."

27 A ngatavine i koli, i ta
maea, "Bakovi Dagi, o ta
muholi. Pali a ligo ranga ri
kani poi a momona maki ni
kani."

28 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, "Ngatavine, o luhoi
tora hateka iau! Ge bele
manga a hini o ngarua ge
bele." I mavonga, e tuna
ngatavine i tavaga malaviriri
kunana.

E Isu i Vakamahuri e
Huriki

---

* **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Luk 6:39; Rom 2:19 * **15:24:** Mat 10:6

29 Muri e Isu i malaga
vonga, i laho na dahana Dar-
ilomu e Galili. Muri i sike na
dahana lolo, i made puru.
30 E huriki ala kupo ri valai
vona, ri tuli valai vona e
huriki a vaha hale, e huriki
a kepa, e huriki a beu, e
huriki a ngavarubu, turana
e huriki ranga. Ri taparaki
ria na ngalane Isu. Lakea i
vakamahuri ria lobo.
31 *E huriki lobo ri turutu
na tahuna ri matai e huriki
a ngavarubu ri ta, e huriki a
beu ri tavaga, e huriki a vaha
hale ri laho tabu, e huriki a
kepa ri matapara. Lakea ria
lobo ri kavurikea a Vure ne
Israel.

E Isu i Vakani Tabu e Huriki
(Markus 8:1-10)

32 *Muri e Isu i gale palupu
e huriki a murimuri vona, i
ta maea, "Iau a dodo e huriki
nga. Ri made turagu na par-
ava i tolu pali. I uka ma ri
kani. Pali ngane a koi ni rudu
hamule ria, ma ge vurea a
matane ria na dala, a vuhuna
ri vitolo."
33 E huriki a murimuri ri
koli, ri ta maea, "Pali si
gi bole vai a bret koea na
tabeke i ngeki, ge kara e
huriki nga? Ri ala kupo
hateka."
34 Lakea e Isu i nana ria, "I
riva bret mu tahoka?"
Ri koli, ri ta maea, "Mi
tahoka a bret i polorua, a
manu kiroko ranga."
35 Lakea i taki e huriki ri gi
made puru na malala.
36 Muri i bole a bret i
polorua, a manu kiroko
ranga, i kavurikea a Vure.
I keve, i habi ne huriki
a murimuri ri gi veru ne
huriki.
37 E huriki lobo ri kani, ri
maru. Muri ri tahoni na
kulopi i polorua a kalavana
maki ni kani.
38 E huriki a bakovi ri kani
ri ala rangale va (4,000). A
ngatavine, a koma i uka ma
ni gi.
39 Muri e Isu i rudu e huriki
ri gi hamule lakea na tanga
ne ria. I rike na aga ia, i lakea
na tabeke ne Magadan.

16

E Huriki a Pariseo
(Markus 8:11-13; Lukas 12:54-56)

1 *Na parava tara e huriki
a Pariseo a Sadusi ri valai
ri gi tonia e Isu. Ri takia
ge ratea tara nivakasiri, ri gi
matakilaka vona i valai na
Vure.
2 Pali i koli, i ta maea, "Na
malunga, na tahuna mu ma-
sia a hunu i vururu, mu lo-
hoka vona bara i kara kuduvi
a haro.
3 Pali na hatelanga, na
tahuna a hunu i vururu, i
hupi, mu lohoka vona bara i
boru a vala. Mu matakilalea
a hini, ge boru a vala, o ge
kara a haro. Pali a maka
maki iau a rata, i uka ma mu
matakilala.
4 *E huriki na tahuna
mona, ri hale hateka, ri
ha taroa a Vure i manga
a ngatavine i ha taroa e
kakaina, i mole lae. Ri ngaru

* **15:31:** Mrk 7:37 * **15:32:** Mat 14:14 * **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29

ni matai a nivakasiri! Pali
i uka ma ri gi masia tara
nivakasiri. A nivakasiri i
taku kunana bara ri masia, a
nivakasiri ne Iona a propet.”
Muri e Isu i pe ria i vano.

A Is ne Huriki a Pariseo
(Markus 8:14-21)

5 Na tahuna ri page poloa
pali a darilomu, e huriki
a murimuri ri longo kabu-
rungi ni bole a bret.

6 *E Isu i taki ria, i ta
maea, “Mu matadoko vona a
is ne huriki a Pariseo, a is ne
huriki a Sadusi.”

7 Lakea ri vakatubu ni
vata, ri ta maea, “I ta maea a
vuhuna i uka ma si bole valai
a bret.”

8 E Isu i lohoka vona a
niluhoi ne ria, lakea i taki
ria, i ta maea, “I uka ma mu
luhoi tora hateka. I navai mu
vata vona a bret i uka ma mu
bole?

9 *I uka ma mu matakilala
iau ma. Mu luhoi mule a bret
i lima a vakani e huriki ala
rangale lima (5,000) vona. I
riva a kulopi mu tahoni a
kalavana maki ni kani vona?

10 *Pali a bret i polorua a
vakani e huriki ala rangale
va (4,000) vona. I riva a
kulopi mu tahoni a kalavana
maki ni kani vona?

11 Pali i navai ngane mu pa-
haluhoi ta a taki a bret? Mu
mata here vona a is ne huriki
a Pariseo, a is ne huriki a
Sadusi.”

12 Muri ri longokilalea a
ngavane Isu, i uka ma i taki
ria na is ni rata a bret vona. I
taki ria ri gi mata here vona
a nitovo ne huriki a Pariseo,
a Sadusi.

E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona
(Markus 8:27-30; Lukas 9:18-21)

13 Muri e Isu i luve na
tabeke ne Sisaria Pilipi. I
nana e huriki a murimuri
vona, i ta maea, “E huriki ri
luhoia a Tuna Bakovi ge ia e
rei muholi?”

14 *Ri koli ri ta maea, “E
huriki ranga ri taki ioe ta ioe
e Ioanes a mari ni vahilolo. E
huriki ranga ri taki ioe ta ioe
e Elaisa. Pali e huriki ranga
ri taki ioe ta ioe e Ieremaia, o
a propet hosi tara.”

15 Lakea i nana ria, “Pali
mua? Mu luhoi iau ge iau e
rei muholi?”

16 *E Simon Petrus i koli, i
ta maea, “Ioe e Kristo, a Tuna
Vure Mahuri.”

17 *Lakea e Isu i takia, “Si-
mon, tune Iona, a Vure i
rata kamumu ioe. I uka tara
bakovi ge vakasiria vomu. E
Tata na hunu kunana a viri i
vakasiria vomu.

18 *A taki ioe, ioe e Petrus.*
Ga vakapesi langa na kedo
iea a tara nau. A nitora na
matenga i uka ma ge rat-
apilea.

19 *Ga habia vomu a nitala
na harikianga na hunu. A ra
maki o koloa koea na malala,
a Vure tara bara i koloa meli
na hunu. A ra maki o puga
koea na malala, a Vure tara
bara i puga meli na hunu.”

---

* **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mrk 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Ion 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Ion 1:42; Epe 2:20 * **16:18:** A pelegona Petrus, na nita Grik i manga “kedo”. * **16:19:** Mat 18:18; Ion 20:23

20 Muri i ta pupukari e
huriki a murimuri, nahea ri
gi vakalongoa tara viri ne ia
e Kristo.

E Isu i Taki Muga Ge Mate
(Markus 8:31–9:1; Lukas 9:22-27)

21 Na parava iea e Isu
i vakatubu ni vakalongo e
huriki a murimuri vona, ne
ia ge sike o Ierusalem, ge bole
a nimadihi i kupo na limane
huriki a gare na lotu, a pris-
ter dagi, a mari na vinara na
lotu. Muri bara ri rabalakia.
Pali muri na parava i tolu,
bara i mahuri mule.

22 Pali e Petrus i tuli
lakea na gaga, i vakatubu ni
tahatea, i ta maea, "Bakovi
Dagi, i uka! A naro iea nahea
ge bele vomu!"

23 Pali e Isu i mata lakea
ne Petrus, i takia, "Satan, o
hamule mai a bitogu! Ioe o
pesi karia a dalagu. I uka
ma o luhoi a maki na Vure.
O luhoi kunana a maki na
bakovi."

24 *Muri e Isu i taki e
huriki a murimuri vona, i ta
maea, "E rei a viri i ngaru
ni muri nau, ge lohopile a
ningaru vona, ge kalohoa a
kai tavalavala vona, ge ramai
iau.

25 *E rei a viri i lavuni nau,
ne vona ni korimule a kulina,
bara i velu. Pali e rei a
viri i mate a vuhuna i ramai
iau, bara i bole a nimahuri
vakaroro.

26 *Ge a ra a viri ge tahoka
a mahala lobo na malala, pali
ge velu a hanuna? A ma-
hala lobo nga, i uka ma ge
korimulea.

27 *A Tuna Bakovi bara
i valai na bagetuanga ne
Tamana turana e huriki a
agelo vona, ge habi a mapa
ne huriki takutaku, ge muri
mai a narone ria.

28 A taki muholi mua, i
ranga ne mua, ra mu pepesi
koea, i uka ma mu gu mate
ma, bara mu masia a Tuna
Bakovi i luve na harikianga
vona."

17

E Isu i Mareli
(Markus 9:2-13; Lukas 9:28-36)

1 Muri na parava i polotara
e Isu i tuli kunana e Petrus,
e Iakop, e Ioanes e tarine
Iakop, to sike na lolo dagi.

2 * Na tahuna to made meli,
e Isu i mareli na matane tou.
A matana i para manga a
haro, a varakia vona i kea
manga a nipara.

3 E Moses, e Elaisa ru bele
vakaturutu, ru ta turane Isu.

4 Lakea e Petrus i takia e
Isu, i ta maea, "Bakovi Dagi,
i kamumu hateka mete valai
koea. Ioe bara o ngaru, ga
hae a kape ge tolu. Ne vomu
tara, ne Moses tara, ne Elaisa
tara."

5 *Na tahuna i tabana ni
ta, a bubu pangapanga i kav-
itagu tou. A lohona viri i ta
valai na bubu, i ta maea, "A
Bakovi iea e Tugu, a hategu.

---

* **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ion 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Kap 22:12 * **17:2:** 2Pe 1:16-18 * **17:5:** Vin 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mrk 1:11; Luk 3:22

A vivi hateka vona. Moto
longo mai a nitana."
6 Na tahuna to longoa a
ngava iea, to mangenge, to
boru ngala barara puru to
kavitagu a matane tou.
7 Pali e Isu i padoi tou i ta
maea, "Moto pesi rike. Naha
ni mangenge."
8 Na tahuna to mata rike, i
uka ma to masia tara viri. E
Isu kunana i pepesi vonga.
9 Na tahuna to laho raga na
lolo, e Isu i vakuku tou, i ta
maea, "Naha ni vakalongoa
tara viri vona a maki moto
matai, ge vano ge harena na
tahuna a Tuna Bakovi ge pesi
rike mule na matenga."
10 *Lakea a murimuri nga
to nanea, "I navai e huriki
a mari na vinara ri takia e
Elaisa ge valai muga?"
11 E Isu i koli i ta maea,
"I muholi, a vinara i takia e
Elaisa ge valai muga, ge rata
karaba a maki lobo.
12 *A taki matou, e Elaisa
i valai pali. Pali i uka ma ri
matakilalea. Ri rata virihi ia
vona a maki lobo ri ngaru ni
ratana. I mavonga kunana, a
Tuna Bakovi tara bara i bole
a nimadihi na limane ria."
13 *Muri to longokilalea a
ngava i takia, i taki virihia e
Ioanes, a mari ni vahilolo.

E Isu i Kori Mule a Riau
(Markus 9:14-29; Lukas 9:37-42)

14 E huriki ala kupo ri
davea e Isu. Na tahuna i luve,
a bakovi tara i valai, i turume
puru na ngalane Isu,
15 i ta maea, "Bakovi Dagi,
o dodoa e tugu a bakovi! I
bole a nimadihi dagi. Na
parava vakaroro i turutu, i
boru puru. I boru langa na
kanono, i boru puru na naru.
16 A bole lakea ne huriki a
murimuri vomu, pali ri keri
ni koria."
17 E Isu i koli, i ta maea,
"Na tahuna mona, i uka tara
viri ge luhoi torea a Vure.
A narone mua i hale hateka.
Ge navai? Ga hatenono
mavonga ni dava mua, mu
gu luhoi tora iau?" Muri i
takia a bakovi iea, i ta maea,
"O tuli vilia e tumu."
18 Muri e Isu i tahatea a
hanitu. I malaviriri kunana,
a hanitu i ha tala vona, i
tavaga liu.
19 *Muri e huriki a
murimuri ri valai kapiloho
ne Isu ri nanea, "I navai mi
keri ni lili talea a hanitu iea?"
20 *I koli, i ta maea, "A
vuhuna i uka ma mu luhoi
tora hateka a Vure. A taki
muholi mua, bara mu tahoka
a niluhoi kiroko manga a vu-
tuna mastad, bara mu takia
a lolo iea ge vano ge pesi na
hini ranga, bara i longototo. I
uka tara maki mu gu keria."

E Isu i Taki Tabu Ge Mate
(Markus 9:30-32; Lukas 9:43-45)

21-22 *Na tahuna e huriki a
murimuri ri vapopo o Galili
e Isu i taki ria, i ta maea, "A
Tuna Bakovi i tabukoi bara
ni habi na limane huriki a
bakovi,
23 ri gi rabalakia. Muri na
parava i tolu, bara i mahuri

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:19:** Mat 10:1
* **17:20:** Mat 21:21; Mrk 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:21-22:** Mat 16:21

mule." Na tahuna ri longoa
a ngava iea, ri dodo hateka.

A Takis na Roho na Vure

24 *Na tahuna ri bele
o Kapernaum, e huriki a
bakovi ni bole a 50 toea takis
na roho na Vure ri valai ne
Petrus, ri nanea, "Ra mari ni
tovo ne mua, i kona kilala
a takis na roho na Vure, o i
uka?"
25 E Petrus i koli, i ta maea,
"I kona." Muri e Petrus
i lakea na ruma. E Isu i
ta muga, i nanea, "Simon o
luhoi navai? A hariki ge bole
ne rei a takis? Ge bole ne
huriki e tuna, o ne huriki
ranga?"
26 Lakea e Petrus i koli i ta
maea, "E huriki ranga bara
ri kona." Lakea e Isu i takia,
"I mavonga e huriki e tuna i
uka ma ri kona a takis.
27 Pali nahea ri gi maruhu
e huriki nga. O vano, o lalu a
manu na darilomu. A manu
o lalu mugea, o pidea a nga-
vana, o bole talea a kina ge
taku. Muri o vano, o kona a
takis ne tarua.

18

E Rei i Dagi na Harikianga na Hunu?
(Markus 9:33-37; Lukas 9:46-49)

1 *Muri e huriki a
murimuri ri valai ne Isu, ri
nanea, "E rei ge dagi hateka
na harikianga na hunu?"
2 Lakea i gale valai vona
tara koma kiroko, i vakape-
sia na kurukurune ria,
3 *i ta maea, "A taki muholi
mua, e rei a viri i koi ni pulo
a vilona, ge bele manga a
koma kiroko iea, i uka ma ge
dili na harikianga na hunu.
4 E rei a viri i vakakiroko
ia ge manga a koma kiroko
iea, bara ia a viri dagi na
harikianga na hunu.
5 *E rei a viri i tagui a koma
kiroko maea na ragu, i tagui
iau.
6 Pali e rei a viri i ratea a
koma kiroko maea, ra i luhoi
tora iau, ge dili na naro hale,
bara i kamumu hateka ni gi
topi na lohona a kedo dagi, ni
gi voro puru na utu, ge pasiri.
7 "A Vure bara i pelekado
e huriki ri vakaboru e huriki
na naro hale. I muholi, a
nitoni bara i bele. Pali a Vure
ge pelekado a viri i vakaboru
e huriki.
8 *A limamu o a vahamu ge
rata ioe go rata a rabu hale, o
palakudua, o vurokia. Ma ni
gi voro puru ioe na kanono
i nono vakaroro turana va-
hamu i rua, a limamu i rua.
I kamumu bara o tahoka a
limamu, a vahamu i taku
kunana, o bole a nimahuri
vakaroro.
9 Pali a matamu ge rata
ioe go rata a naro hale, o
sigi talea, o vurokia, ma ni
gi voro puru ioe na kanono
na imperno turana matamu
i rua. I kamumu go tahoka
a matamu i taku kunana, o
bole a nimahuri vakaroro.

A Nivakakika na Sipsip i Velu
(Lukas 15:3-7)

* **17:24:** Nim 30:13; 38:26 * **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mrk 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Ion 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14

10 * “Naha ni biua tara viri
ne huriki a koma kiroko nga,
a vuhuna iau a taki mua, e
huriki a agelo ne ria ri pesi
vakaroro na matane Tata na
hunu.
11 (-)*
12 “Mu luhoi navai? A ra
ge ratea a bakovi i tahoka
a sipsip i ravulu mule ma
a murina balaka taku (100),
pali a sipsip tara i laho tala,
i velu? Bara i pe puru na
kupona a sipsip i 99, bara i
vano ia, i matakanea a viri i
velu.
13 A taki muholi mua, na
tahuna i matavisia bara i vivi
hateka vona. A nivivi vona
bara i dagi hateka na maka
sipsip i 99 i uka ma ri laho
tala.
14 I mavonga kunana, e
Tamane mua na hunu i uka
ma i ngaru ge velu a viri tara
ne huriki a viri kiroko nga.

A Viri i Rata a Naro Hale ne Turana

15 *E turamu tara ge rata
hale ioe, o vano o taki kapilo-
hoa. Ia ge longo, o korimulea
pali e turamu.
16 *Ia i uka ma ge longo,
o tuli tabua tara bakovi, o
a bakovi ala rua, moto vano
moto takia. I mavonga, ‘a
ngava ni padi virihi a viri
vona, a bakovi ala rua o ala
tolu to go lohoka vona.’
17 Ia i tabana i uka ma
ge longo, mu taki talea ne
huriki a tara na Vure. Ia i
tabana i uka ma ge longo,
mu mata taroa ge manga a
bakovi i uka ma ia a Iuda, o
a bakovi ni bole a takis.
18 * “A taki muholi mua,
a ra maki mu koloa koea na
malala, bara ni kolo meli na
hunu. A ra maki mu puga
koea na malala, bara ni puga
meli na hunu.
19 * “A taki tabu mua, e
rei ne mua ala rua koea
na malala ru valongo mai a
ngava, ru vasileki, e Tata na
hunu bara i longo mai rua.
20 I mavonga, a vuhuna na
tahuna a viri ala rua o ala
tolu to vapopo na ragu, iau a
made vonga turane tou.”

A Nivakakika na Vora Hale

21 Muri e Petrus i valai
ne Isu, i nanea, “Bakovi
Dagi, e turagu ge rata hale
iau balaka kupo, ga puga
vuroki balaka riva a naro
hale vona? Ga puga balaka
polorua?”
22 *E Isu i koli i ta maea,
“I uka ma ge balaka polorua
kunana. O puga vuroki
a naro hale vona balaka
ravulu polorua a polona i
polorua (77).
23 “I maea, a harikianga
na hunu i manga a hariki i
ngaru e huriki a vora vona ri
gi koli a moni ri bole.
24 A bakovi i pelekado
mugea, a kedo bara i koli
a talent i rangale ravulu
(10,000).†

* **18:11:** A puhu na hinere hosi ri uka ves iea: 11 A Tuna Bakovi i valai ne vona ni korimule e huriki ri velu. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:16:** Vin 19:15; Ion 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Ion 20:23 * **18:19:** Mrk 11:24; Ion 15:7 * **18:22:** Vuh 4:24; Luk 17:4 † **18:24:** A moni tara ne ria a “talent”. A talent i taku i manga a mapana viri i leho na pida i ravulu a polona i lima (15).

25 Pali a bakovi iea i keri
ni koli a moni vona, lakea
a hariki i taki ni gi habi ni
kona a bakovi iea, turana e
girihina, e huriki e tuna, a
maki lobo vona, ni gi koli a
makoli vona.
26 “A vora i tabuli puru na
ngalana hariki, i nana tora
ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o
hatenono. Bara koli lobo a
moni vomu.’
27 Lakea a bakovi dagi i
dodoa a vora vona, i takia
nahea ge koli a makoli vona.
28 “Pali a vora iea, na
tahuna i pagitala, i masia a
vora turana, hosi i habi a
moni vona, a denari i ravulu
mule ma murina balaka taku
(100).‡ I lakavua, i roboa a
lohona, i takia, i ta maea,
‘O koli ngane a kedo a habi
vomu!’
29 “A vora turana i tabuli
puru na ngalana, i nana tora
ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o
hatenono. Bara koli mule a
makoli vomu.’
30 “Pali i uka ma i longo
maia. I vano, i taki e huriki
a tagari ri gi ru dilia na bavi,
ge made vonga ge harena na
tahuna i koli mule lobo a
makoli vona.
31 Na tahuna e huriki a
vora ranga ri masia, ri dodo.
Ri vano, ri vakalongoa a
hariki.
32 “Muri a hariki i gale vilia
a vora iea, i takia, ‘Ioe a vora
hale! Ioe o nana tora iau,
a puga vuroki a makoli lobo
vomu.
33 Iau a dodo ioe, pali i uka
ma o dodoa a vora turamu.’
34 *I madihi a hatena
hariki, i habia na limane
huriki a tagari ri gi habi
a nimadihi dagi vona, ge
harena na tahuna i koli mule
lobo a makoli vona.
35 * “I mavonga kunana,
e Tata na hunu bara i rata
maea e huriki i uka ma ri
lohopile muholi a naro hale
na turane ria.”

19

A Nivapile na Parangia
(Markus 10:1-2; Lukas 16:18)

1 E Isu i taki lobo a ngava
nga, muri i malaga o Galili,
i lakea na robo e Iudea, na
tabeke tara na naru e Iordan.
2 E huriki ala kupo ri muri
vona, lakea i vakamahuri ria
lobo.
3 E huriki a Pariseo ranga
ri valai vona, ri gi tonia. Ri
nanea, “A vinara i ta navai?
A bakovi ge pilea e girihina
na ningaru vona?”
4 *E Isu i koli, i ta maea,
“Ra mua, i uka ma mu gi a
nitana Vure? Ni here maea,
na mugana maki lobo a Vure,
a viri i ratarike a maki lobo,
‘i ratarike varago a bakovi a
ngatavine.’
5 *Lakea a Vure i ta maea, ‘I
mavonga, a bakovi bara i pe
e tamana e kinana, i madoko
turane girihina, a kakaine
rua ge taku kunana.’
6 Ngane i uka ma ru ala
rua, ru ala taku kunana.
I mavonga, nahea tara viri
ge kalipida rua, a vuhuna

‡ **18:28:** A moniadenariimangaamapanaviriilehonaparavaitaku. * **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mrk 11:25; Epe 4:32; Kol 3:13 * **19:4:** Vuh 1:27; 5:2 * **19:5:** Vuh 2:24; Epe 5:31

a Vure i vakamade palupu
rua.”

7 *Muri ri nanea e Isu, “Pali
e Moses, i navai i habi a
vinara hosi i taki a bakovi
bara i habia ne girihina a
raukea na nivapile, muri
bara i tonoa ge vano?”

8 Lakea e Isu i koli, i
ta maea, “Na mugana maki
lobo i uka ma i mavonga.
Pali e Moses i longo ne
mua mu gu rata mavonga, a
vuhuna mu kulirua hateka.

9 *A taki muholi mua, a
ngatavine i uka ma i mole,
pali a bakovi i pilea, i parangi
tabu a ngatavine tara, ra
bakovi iea i mole.”

10 Muri e huriki a
murimuri ri takia, “A ngava
iea ge muholi, i kamumu
hateka na viri i uka ma ge
parangi.”

11 E Isu i koli, i ta maea,
“I uka ma e huriki lobo ri
gi longokilalea a ngava iea.
E huriki ri gi longo maia, re
huriki a Vure i kori ria ri gi
longo maia.

12 A ta maea a vuhuna e
huriki a bakovi ranga, i hopa
a dolene ria, lakea i uka ma
ri parangi. Pali e huriki a
bakovi ranga, ni pala vuroki
a dolene ria lakea i uka ma
ri parangi. E huriki a bakovi
ranga ri koi ni parangi, a
vuhuna ri ngaru ni rata a
leho na harikianga na hunu.
Pali e rei a viri i kara ge longo
mai a ngava iea, ge longo
maia.”

E Huriki a Koma Kiroko
(Markus 10:13-16; Lukas 18:15-17)

13 Muri ni tuli lakea ne Isu
e huriki a koma kiroko, ge
ru langa a limana ne ria, ge
vasileki langa ne ria. Pali e
huriki a murimuri ri tahate e
huriki ri tuli valai e huriki a
koma.

14 *Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, “Naha ni hatekakari e
huriki a koma. Mu taparaki
ria ri gi valai nau, a vuhuna a
harikianga na hunu ne vone
ria e huriki a hulu nga.”

15 I ru langa ne huriki a
koma a limana, i vakabagetu
ria. Muri i malaga, i vano.

A Riau na Mahala
(Markus 10:17-31; Lukas 18:18-30)

16 Muri a bakovi tara i
valai ne Isu, i nanea, “Mari
ni tovo, a ra maki kamumu
ga ratea ga bole a nimahuri
vakaroro?”

17 *E Isu i koli, i ta maea,
“I navai o nana iau na a
ra maki i kamumu? A viri
i kamumu i ala taku ku-
nana. Ioe bara o ngaru ni
bole a nimahuri vakaroro, o
muri mai a vinara na Vure i
ravulu.”

18 *Muri a bakovi i nana
maea, “E rei a vinara ga ra-
maia?”

E Isu i koli, i ta maea,
“Naha ni rabalaki a viri.
Naha ni mole. Naha ni
panaho. Naha ni tatami.

19 *O togo e tamamu e ki-
namu. O ngaru e huriki lobo
i manga a hini o ngaru mule
ioe.”

---

* **19:7:** Vin 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Levi 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Nim 20:13-16; Vin 5:17-20 * **19:19:** Nim 20:12; Levi 19:18

20 A riau i koli, i ta maea, “A
muri mai lobo a vinara nga.
A ra maki tabu ga ratea?”
21 E Isu i koli, i ta maea,
“Ioe bara o ngaru ni mala-
mala na matana Vure, o vano
o habi a maki lobo vomu ni
gi kona. O bole a mapana
o habi ne huriki a matasia,
bara o tahoka a mahala na
hunu. Muri o valai o muri
nau.”
22 Na tahuna a riau i longoa
a ngava iea, i dodo hateka,
a vuhuna i tahoka hateka a
mahala. I pesi rike kunana,
i vano.
23 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona, i ta maea,
“A taki muholi mua, a bakovi
na mahala, i gutu hateka
vona ni dili na harikianga na
hunu.
24 A taki tabu mua, a kamel
i keri ni dili na dupi na ka-
vato. I mavonga kunana,
a bakovi na mahala i uka
ma ge dili na harikianga na
Vure.”
25 Na tahuna e huriki a
murimuri ri longoa a ngava
iea, ri turutu, ri nana, “Pali e
rei ngane ge bole a nimahuri
vakaroro?”
26 *Lakea e Isu i mata lakea
ne ria, i ta maea, “A maki
iea, e huriki a bakovi ri keria.
Pali a Vure, i uka tara maki
ge keria.”
27 E Petrus i koli mule, i
nanea, “Mia mi pe a maki
lobo ne mia, mi muri vomu!
I mavonga, a ra maki mi gi
bolea?”
28 *E Isu i koli, i ta maea,
“A taki muholi mua, muri
ma na malala karaba, a Tuna
Bakovi bara i made na ni-
bagetu na gula hariki vona.
Mua ranga e huriki mu muri
nau, bara mu made na gula
hariki i ravulu a polona i rua,
bara mu pelekado a kabu ne
Israel i ravulu a polona i rua.
29 E rei a viri i luhoi tora
iau, lakea i pe a ruma vona,
i pe e huriki e turana, e kura-
bana, e tamana, e tuna, a ha-
nia vona, iau bara koli, bara
ri bole balaka kupo tabu a
maki nga, turana nimahuri
vakaroro.
30 *I kupo e huriki ri muga
ngane, bara ria a iku. Pali i
kupo e huriki ri iku ngane,
bara ri muga.

20

E Huriki a Voravora na Hania na Vain

1 “A harikianga na hunu
i manga a tahona malala
i vuho tala ge matakana e
huriki a vora ri gi leho na
hania na vain vona.
2 I taki ria ge kona ria na
denarius i taku.* Ri longo,
lakea i rudu ria ri gi leho na
hania na vain.
3 “Muri na kilala i polova
na hatelanga i vano tabu, ge
matakana e huriki a vora. I
matai e huriki a bakovi ri
pesi tavula na mada,
4 lakea i taki ria, i ta maea,
‘Mua ranga mu valai, mu
leho na hania na vain nau.
Bara kona kamumu mua.’
5 Lakea ri vano, ri leho.

* **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Kap 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:2:** A moni denarius i taku a mapana viri i leho na parava i taku.

"I rata mavonga tabu na
kuru haro. I vano tabu na
kilala i tolu na malunga.
6 Na malunga, na kilala i
lima, i vano tabu. I matai
e huriki ranga ri pesi tavula,
lakea i nana ria, 'I navai mu
pesi tavula mavonga koea na
parava iea?'
7 "Ri koli, ri ta maea, 'I uka
tara viri ge taki mia mi gi
leho vona.'
"Lakea i taki ria, 'Pali. Mua
ranga mu valai mu leho na
hania na vain nau.'
8 * "Na malunga liu ngane,
i takia a matakari na vora,
i ta maea, 'O gale palupu e
huriki a vora, o kona ria. O
vakatubu ne huriki ri bele
muri.'
9 "E huriki a vora ni bole
na malunga ri valai muga ri
bole a mapane ria. Ni habi
ne ria takutaku a denarius i
taku.
10 Muri e huriki ri leho
muga ri valai, ni gi kona ria.
Ri pahadaki ta ri gi bole a
moni dagi, pali ria ranga, ri
bole takutaku a denarius i
taku kunana.
11 Na tahuna ri bole a ma-
pane ria, ri vakatubu ni deke,
12 ri ta maea, 'Re huriki
nga o bole na malunga liu, ri
leho kunana na kilala i taku,
lakea ke o kona ria i manga o
kona mia. Pali mia, mi leho
tabaka, i kani mia a haro.'
13 "Lakea i koli i takia a
viri tara ne ria, i ta maea,
'Turagu, iau i uka ma rata
hale ioe. Muga o longo vona
a denarius a taki ioe ga kona
ioe vona.
14 O bolea a mapamu, o
vano. A ningaru nau kunana
a kona mua na mapa i taku.
15 Ra moni nga, a moni
nau. I navai, go taki iau a ra
ga ratea vona? I navai ke?
I madihi a hatemu a vuhuna
iau a hatebalala?'
16 * "I mavonga kunana, e
huriki ri muri bara ri muga.
E huriki ri muga bara ri
muri."

*E Isu i Taki Mugea a Ni-
matena*
*(Markus 10:32-34; Lukas
18:31-33)*

17 E Isu i lalaho sike o
Ierusalem. I tuli lakea na
gaga e huriki a murimuri
vona ala ravulu a polona i
rua, i taki ria, i ta maea,
18 *"Ngane si gi sike o
Ierusalem. A Tuna Bakovi
bara ni habi na limane huriki
a prister dagi, a mari na
vinara. Bara ri taki ni gi
rabalaki ia.
19 Muri bara ri habia na
limane huriki i uka ma ria
a Iuda, ri gi padikedea, ri gi
hotua, ri gi paditatea na kai
tavalavala. Muri na parava
i tolu, a Vure ge vakamahuri
mulea."

*E Kinane Iakobus Rua e
Ioanes*
(Markus 10:35-45)

20 Muri e girihine Sebedi, i
tuli valai ne Isu e tuna rua. I
pasike puru na ngalane Isu,
i nanea ge ratea vona tara
maki.
21 *Lakea e Isu i nanea,
"A ra o ngarua?" I koli, i
ta maea, "A ngaru e tugu

* **20:8:** Levi 19:13; Vin 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mrk 10:31 * **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30

nga ru gu made turamu na
harikianga vomu. Ge made
na kanemu tara, na mau-
rimu tara."

22 *E Isu i koli, i ta maea,
"I uka ma moto lohoka vona
a maki moto nana vona. A
nimadihi i tabukoi ga bolea,
i kara marua muru gu kalo-
hoa, o i uka?"

Ru koli e maki tari rua, ru
ta maea, "I kara maria."

23 Lakea e Isu i taki rua
i ta maea, "I muholi hateka
muru gu kalohoa a nimadihi
manga iau. Pali e rei ge made
na kanegu, a maurigu, i uka
ma a maki nau ga habi. A
gula nga e Tata i rata puru na
viri i vulaki pali."

24 Na tahuna e huriki a
murimuri ala ravulu ri lon-
goa, i madihi a hatene ria.

25 *Pali e Isu i gale palupu
ria, i taki ria, "Mu lohoka
vona e huriki i uka ma ria
a Iuda, a hariki ne ria ri
matakari hateka ria. E huriki
a bakovi dagi ne ria ri rata
polo mugamuga.

26 *Pali mua, i uka ma mu
gu rata mavonga. E rei a viri
i ngaru ge ia a viri dagi ne
mua, ge leho manga a vora
ne mua.

27 E rei a viri i ngaru ni
muga ne mua ge ia a vora ne
mua,

28 *ge manga a Tuna
Bakovi. Ra Tuna Bakovi, i
valai i uka ma ge vakavora e
huriki. I valai ge ia a vora ne
huriki, ge mate, ge konamule
e huriki ala kupo."

E Isu i Vakamatapara a Kepa
(Markus 10:46-52; Lukas 18:35-43)

29 Na tahuna e Isu, e huriki
a murimuri vona ri pea e
Ieriko, e huriki ri ala kupo ri
muri vona.

30 A kepa ala rua ru ma-
made na dahana dala. Na
tahuna ru longoa e Isu i
laho polo, ru gale tala, ru ta
maea, "O Bakovi Dagi, ha-
mone Davit, o dodo maria!"

31 Pali e huriki ri tahate
rua, ri taki rua ru gu vulai.
Pali ru gale hinituhana tabu,
ru ta maea, "O Tune Davit,
Bakovi Dagi, o dodo maria!"

32 Lakea e Isu i pesi tata, i
gale valai rua, i ta maea, "A
ra muru ngarua?"

33 Ru koli, ru ta maea,
"Bakovi Dagi, miri ngaru go
vakamatapara maria!"

34 E Isu i dodo rua, i nugu
a matane rua. Malaviriri ku-
nana ru matapara, ru muri
vona.

21

E Isu i Dili o Ierusalem
(Markus 11:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

1 Ri bele tabukoi o
Ierusalem ngane, na tanga
tara ni gale e Betpage, na
dahana lolo e Oliva. Lakea
e Isu i rudu a murimuri vona
ala rua,

2 i taki rua, "Muru muga
lakea na tanga na ngalane
marua. Na tahuna muru
bele, bara muru masia a
donki ni kolotata turana

* **20:22:** Mat 26:39; Ion 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26:** Mat 23:11; Mrk 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Pili 2:7

tuna. Muru puga rua, muru
lalu valai nau.
3 A viri tara ge nana
marua, muru takia e Bakovi
Dagi i tahoka a leho ne rua,
lakea bara i vakaru valai
malaviriri kunana."
4 A maki iea i bele, ge bele
muholi a ngavana propet
hosi, i ta maea,
5 * "Mu vakalongo e huriki
ri made o Sion, mu ta
maea,
'Mu masia! A hariki ne mua
i valai ngane.
A bakovi madoru. I rike
na donki,
i rike na tuna donki.' "
6 Lakea ru vano, ru ramai
a ngavane Isu.
7 Ru lalu valai a donki tu-
rana tuna. Ru vulala langa
na bitone rua a varakia ne
rua, lakea e Isu i made langa.
8 E huriki ala kupo ri vulala
na dala a varakia ne ria. E
huriki ranga ri paku a ra-
hana kai ri vahata na dala.
9 *E huriki ri muga, e
huriki ri muri ri vivi vona, ri
magulu taku, ri ta maea,
"Si gi kavurikea a hamone
Davit!
A Vure ge vakabagetua a viri
i valai na rane Bakovi
Dagi!
Si gi kavurikea a Vure Meli
Liu!"
10 Na tahuna ri dili o
Ierusalem, e huriki lobo na
tanga iea ri talulu maia, ri
vanana, "E rei a bakovi iea?"
11 Lakea e huriki ri laho
turana ri koli, ri ta maea, "Ra
bakovi iea e Isu, a propet i
valai o Nasaret, na tabeke ne
Galili."

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
(Markus 11:15-19; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22)

12 Ngane e Isu i dili na roho
na Vure o Ierusalem, i lili tala
e huriki ri vakona, ri vahabi
a maki. I pulo ngalatudu a
dede ne huriki ri vangoli a
moni, e huriki ri vahabi a
balu.
13 *I taki ria, i ta maea, "A
ngava ni here puru i ta maea,
'A roho nau bara ni gale a
roho na nivasileki,' pali mua
mu ratea a hini ri haniu vona
e huriki a panaho."
14 Muri e huriki a kepa,
a vaha hale ri vali vona
pololilo na roho na Vure, i
vakamahuri ria lobo.
15 Pali e huriki a prister
dagi, a mari na vinara na
lotu, i madihi a hatene ria
na tahuna ri matai a maka
maki ni turutu vona e Isu i
rata, ri longo e huriki a koma
pololilo na roho na Vure ri
gale tala, ri ta maea, "Si gi
kavurikea a hamone Davit!"
16 *Lakea ri nanea e Isu, "A
ngava i taki e huriki a koma
kiroko, o longo?"
I koli i ta maea, "A longo.
Pali mua, a ngava ni here
hosi na Hinere, mu longoa o
i uka? Ni here maea:
'E huriki a koma kiroko, a
koma ri ruru, o rata ria
ri kavurike ioe.' "
17 Muri i pe ria, i lakea o
Betani, i mahita vonga.

A Kai a Pik i Malai
(Markus 11:12-14,20-24)

18 Na hatelanga e Isu i laho
hamule o Ierusalem. I vitolo.

* **21:5:** Sek 9:9 * **21:9:** Sng 118:25-26 * **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **21:16:** Sng 8:2

19 I masia a kai a pik na da-
hana dala. I lokovonga maia,
pali i uka kanena. A pagana
kunana. Lakea i takia a kai,
i ta maea, “I uka ma go vua
tabu!” Malaviriri kunana, a
kai i malai.
20 Na tahuna e huriki a
murimuri ri masia, ri turutu,
ri nana, “Ra kai a pik iea, i
malai malaviriri navai?”
21 *E Isu i koli, i ta maea,
“I muholi hateka, e rei a viri
i luhoi tora, i uka ma i loho
ruarua, ia tara bara i takia a
kai ge malai. A maki kiroko
nga. Bara i rata tabu a maka
maki dagi. Bara i takia a lolo
iea, ‘O malaga rike, o to na
utu.’ bara i longototo.
22 *Mua bara mu luhoi
tora, bara ni habi ne mua a
maki mu vasileki vona.”

E Rei i Habi a Nitora ne Isu?
(Markus 11:27-33; Lukas 20:1-8)

23 Muri e Isu i dili na roho
na Vure, i vara e huriki.
E huriki a prister dagi, a
bakovi dagi ri valai vona, ri
nanea, “O bole vai a nitora o
rata a maki nga? E rei i taki
ioe go rata a maki nga?”
24 E Isu i koli, i ta maea, “Ga
nana taro mua. Mua bara
mu koli visia a ninana iea,
bara taki mua vona e rei a
viri i habi nau a nitora ni rata
a maki nga.
25 A ninana nau i maea,
ra hilova ne Ioanes, i valai
na Vure, o i valai na bakovi
tavula kunana?”
Ri vata, ri ta maea, “Bara
si takia a leho vona i valai
na Vure, bara i nana, ‘Pali i
navai i uka ma mu luhoi tora
ia?’
26 *Pali bara si takia i
valai na bakovi kunana, bara
si mangenge ne huriki, a
vuhuna ri luhoia e Ioanes a
propet.”
27 Lakea ri ta maea, “I uka
ma mi lohoka vona.”
Muri e Isu i ta maea, “Iau
tara, i uka ma ga taki mua
vona e rei a viri i habia nau
a nitora ni rata a maki nga.”

A Nivakakika na Koma ala Rua

28 Muri e Isu i taki e huriki
a prister dagi, e huriki a
bakovi dagi nga, i ta maea,
“Mu luhoi navai? A bakovi
tara i tahoka e tuna bakovi
ala rua. I takia a tabua i ta
maea, ‘Tugu, mona o vano o
leho na hania na vain.’
29 “A tabua i koli, i ta maea,
‘A koi.’ Pali muri i dodo, i
pulo a niluhoi vona, i vano,
i leho.
30 “Muri e tamane rua i
takia a pahamuri tabua ge
leho na hania. A koma i koli,
i ta maea, ‘Bakovi dagi, bara
vano.’ Pali i uka ma i vano ge
leho.
31 “E rei ne rua i muri mai
a ngavane tamane rua?” Ri
koli, ri ta maea, “A tabua.”
Lakea e Isu i taki ria, “A
taki muholi mua, e huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a ngoi bara ri dili
muga ne mua na harikianga
na Vure.
32 *A ta maea, a vuhuna e
Ioanes i valai i vakasiri mua
vona a naro malamala, pali
i uka ma mu longo maia.

* **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Ion 14:12; 1Ko 13:2 * **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19
* **21:26:** Mat 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30

Pali e huriki a bakovi ni bole
a takis, e huriki a ngoi ri
longo maia. Pali mua, na
tahuna mu matai e huriki
nga ri longo maia, i uka ma
mu pulo a vilone mua mu gu
longo maia."

A Nivakakika na Vora Hale
(Markus 12:1-12; Lukas 20:9-19)

33 * "Mu longo tabu tara
nivakakika: A tahona malala
tara i varoa a hania na vain
vona. I tura haluia na nure.
I kelia a lovo, i kisia a tabeke
ni paha bebe a vain vona.
I haea a roho tagari. Muri
i habia a hania ne huriki a
bakovi ranga ri gi leho taro
vona, i vano i havai na robo
basi ia.
34 I tabukoi ngane a keva ni
mirio a vain, lakea i rudu e
huriki a vora vona, ri gi bole
ne huriki a mari ni leho a
kanena vain.
35 "Pali ri lakavu e huriki
a vora vona. Ri ubia tara, ri
rabalakia tara, ri padimatea
na kedo tara.
36 Muri i rudu tabu e huriki
a vora ranga, ri ala kupo
popote ne huriki muga. Pali
e huriki a bakovi na leho ri
ratapile tabu ria.
37 Ngane a tahona malala i
rudua e tuna. I luhoi maea,
'Bara ri togoa e tugu.'
38 * "Pali na tahuna ri ma-
sia e tuna, ri vata, ri ta maea,
'A bakovi iea bara i bole a
murine tamana. Si gi rabal-
akia, si gi bolea a hania na
vain na tahuna e tamana i
mate.'
39 *Lakea ri lakavua, ri
voro talea na hania na vain,
ri bimatea.
40 "Mu luhoi navai? A
tahona hania na vain, ge rata
navai e huriki a bakovi na
leho nga na tahuna i hamule
valai?"
41 Ri koli ri ta maea, "Bara
i rabalaki e huriki a bakovi
hale nga. Muri bara i habia
ne huriki a bakovi na leho
ranga a hania na vain vona.
Pali na tahuna na nimirio,
bara ri habi mule na tahona
malala ranga kanena vain."
42 *Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, "A ngava ni here puru
na Hinere, i maea,
'Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu kedo
ni hae a ruma vona.
A rabu iea, e Bakovi Dagi i
ratea,
i mata kamumu hateka
na matane hita.'
"Ra mua, mu longo pali a
ngava iea, o i uka?
43 I mavonga a taki mua, a
harikianga na Vure bara ni
bole hamule ne mua, bara ni
habi ne huriki ri rata a maki
a Vure i ngaru na harikianga
vona.
44 E rei a viri i boru langa
na kedo iea bara i bole a
vuranga. Na tahuna a kedo
iea ge boru tahoa a viri, bara
i ubi momoa."
45 Na tahuna e huriki
a prister dagi, e huriki
a Pariseo ri longoa a ni-
vakakika iea, i padi ria a
mana vona e Isu i taki virihi
ria.

* **21:33:** Ais 5:1-2 * **21:38:** Mat 27:1 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Sng 118:22-23; Rom 9:33; 1Pe 2:6-8

46 Lakea ri matakana a
dala ri gi lakavua. Pali ri
mangenge a vuhuna e huriki
ri takia e Isu a propet.

22

A Nivakakika na Habu na Parangia
(Lukas 14:16-24)

1 E Isu i taki tabu ria vona
tara nivakakika, i ta maea,
2 "A harikianga na hunu
i manga a hariki i rata a
habu na parangia ne tuna a
bakovi.
3 I taki puru e huriki ri gi
valai na habu, lakea i rudu
e huriki a vora vona, ri gi
tuli valai ria. Pali e huriki a
bakovi nga ri koi ni valai.
4 "Muri a hariki i rudu
tabu e huriki a vora ranga,
i ta maea, 'Mu vano, mu
taki e huriki a taki puru ria,
ri gi valai. Mu taki ria a
bulmakau, a tuna bulmakau
gavutuvutu ni poka pali. A
rata puru lobo pali a maki ni
kani. Mu taki ria ri gi valai
na habu na parangia, mi gi
kani.'
5 "Pali i uka ma ri taratoto.
Ri laho viliha. A viri tara i
lakea na hania. A viri tara i
vano ge rata a leho vona.
6 *Pali e huriki ranga ri
lakavu e huriki a vora na
hariki, ri rata hale ria, ri ra-
balaki ria.
7 I mavonga, i madihi a
hatena hariki, lakea i rudu e
huriki a tara na nugumaheto
vona ri rabalaki e huriki a
bakovi hale nga, ri rungani a
tanga ne ria.
8 "Muri i taki e huriki a
vora vona, i ta maea, 'A habu
na parangia ni rata puru.
Pali e huriki a taki puru ria
ri gi valai, i uka ma ria a viri
kamumu ri gi valai.
9 I mavonga, mu laho lakea
na maka dala dagi. Mu taki e
huriki mu matai vonga ri gi
valai.'
10 Lakea e huriki a vora
nga ri lakea na maka dala, ri
tuli e huriki vonga. Ri tuli e
huriki a bakovi hale, ri tuli
e huriki a bakovi kamumu.
Ria lobo ri valai na habu, i
vonu a roho.
11 "Pali na tahuna a hariki
i valai ge matai e huriki ri
bele, i masia a bakovi tara, i
uka ma i rodo a varakia na
habu.
12 Lakea i nanea, 'Turagu,
o uka a varakia na habu. O
dili navai?' Pali a bakovi iea
i ngapa.
13 *Lakea a hariki i taki e
huriki a bolekori vona, i ta
maea, 'Mu kolotata a limana,
a vahana, mu voro talea na
uvo, na tabeke a Vure i uka
ma i made vona. E huriki
na tabeke iea ri tangi, i va-
heri mavonga a ngine ria, a
vuhuna i madihi a hatene
ria.'
14 A ta maea, a vuhuna ni
gale e huriki ala kupo, pali e
huriki ni vulaki i uka ma ri
ala kupo."

A Takis ne Kaiser
(Markus 12:13-17; Lukas 20:20-26)

15 *Muri e huriki a Pariseo
ri vano, ri matakana a dala ri
gi tamia e Isu, ge taki ranga
ngava ri gi padi virihia vona.

* **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mrk 3:6

16 Ri rudu e huriki a
murimuri ne ria, turana e
huriki a tara ne Herod.* Ri
lakea vona ri ta maea, “Mari
ni tovo, mi lohoka vomu,
ioe a bakovi ni ta muholi,
o vara muholi na narona
Vure. I uka ma o mangenge
vona tara viri, a vuhuna e
huriki lobo ri palupulupu na
matamu.
17 I mavonga, o taki mia, a
vinara i taki si gi habi a takis
ne Kaiser, o i uka? O luhoi
navai?”
18 Pali e Isu i lohoka vona
a niluhoi hale ne ria, lakea
i taki ria, “Mua e huriki a
tabele rua, i navai mu ngaru
ni toni iau?
19 Mu vakasiria nau tara
moni ni kona a takis vona.”
Ri habia vona a moni tara ni
gale a denarius.
20 Muri i nana ria, “A ha-
nune rei, a rane rei i tabuli
vona?”
21 *Ri koli, ri ta maea, “A
hanune Kaiser, a rane Kaiser
i tabuli vona.” Lakea e Isu i
taki ria, “Mu habi ne Kaiser
a maki ne Kaiser, mu habi na
Vure a maki na Vure.”
22 Na tahuna ri longoa a
ngavana ri turutu. Muri ri
pea, ri vano.

A Nimahurimule na Matenga

(Markus 12:18-27; Lukas 20:27-40)

23 *Na parava iea kunana
e huriki a Sadusi ri valai ne
Isu. Re huriki a Sadusi, ri taki
ta i uka tara viri ge mahuri
mule na matenga. Ri valai ne
Isu, ri nanea,
24 *“Mari ni tovo, e Moses
i here puru i takia a bakovi i
mate, i pe purua e girihina,
pali i uka e tune rua, e ta-
rina bara i parangi tabu a
havuri vona, ge vakabelea a
hamona.
25 I tahoka e maki tarina
mai ala polorua, ri made
hosi turane mia. A tabua i
parangi, muri i mate. Pali
i uka ma i vakabele e tuna.
Lakea a pahamuri tabua i
parangi vona a havuri na
tabua.
26 A ngatavine i uka ma i
poda ma, i mate a pahamuri
tabua. Pali re maki tari
mai lobo ri parangi vona a
ngatavine iea. Ria lobo ri
mate. I uka tara viri ge vaka-
bele a koma.
27 Ri mate lobo e huriki a
bakovi, muri a ngatavine i
mate.
28 O luhoi navai? Muri
ma, na tahuna e huriki ri
pesi rike mule na ni mate, ra
ngatavine iea ge girihine rei
muholi? Ria lobo ri parangi
vona.”
29 Pali e Isu i koli mule, i ta
maea, “I uka ma mu lohoka
vona a Hinere. I uka ma mu
lohoka na nitora na Vure. I
mavonga mu varoru.
30 Muri ma, na tahuna e
huriki ri gi mahuri mule
na matenga, i uka ma ri gi

* **22:16:** E huriki a Pariseo ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari o Israel. E huriki a kabu ri do rikea e Herod ri ngaru e hurikia Rom ri gi matakari o Israel. E Isu bara i taki nahea ri gi kona a takis i lakea ne huriki a Rom, e huriki a kabu ne Herod bara ri padi virihia e Isu na ngava. Pali e Isu bara i taki ni gi kona a takis lakea ne huriki a Rom, e huriki a Pariseo bara ri padi virihia e Isu na ngava.

* **22:21:** Rom 13:7 * **22:23:** Apo 23:8 * **22:24:** Vin 25:5

vaparangi. Bara ri made
manga e huriki a agelo na
hunu.
31 Ra ngava na ni
mahurimule na matenga, a
nitana Vure i vakalongo mua
maea,
32 * ‘Iau a Vure ne Abra-
ham, ne Isak, ne Iakop.’ A
Vure i uka ma ia a Vure ne
huriki ri mate, ia a Vure ne
huriki ri mahuri.”
33 Na tahuna e huriki ri
longoa a ngavana, ri turutu
vona a nitovo vona.

A Vinara Dagi
(Markus 12:28-31; Lukas 10:25-28)

34 E huriki a Pariseo ri
longoa e Isu i vakangapa
e huriki a Sadusi, lakea ri
vapopo, ria lobo ri lakea ne
Isu.
35 A Pariseo tara, a mari na
vinara na lotu, i tonia e Isu
na ngava, i nanea maea,
36 “Mari ni tovo, e rei
a vinara i dagi hateka na
vinara lobo?”
37 *E Isu i koli, i ta maea,
“O ngarua e Bakovi Dagi a
Vure vomu na hatemu lobo,
na hanumu lobo, na niluhoi
vomu lobo.
38 A vinara iea i muga, i
dagi na vinara lobo.
39 *A vinara i muri vona,
i manga tabu a viri muga, i
maea: O ngarua e turamu i
manga a hini o ngaru mule
ioe.
40 *A vinara i rua nga a
vuhuna a vinara lobo ne
Moses, a hinere lobo ne
huriki a propet.”

E Kristo e Tune Rei?
(Markus 12:35-37; Lukas 20:41-44)

41 E huriki a Pariseo ri ta-
bana ni pesi palupu, lakea e
Isu i nana ria,
42 * “Mu luhoi navia e
Kristo? Ia a hamone rei?” Ri
koli, ri ta maea, “E Kristo a
hamone Davit.”
43 Lakea e Isu i nana ria,
“Pali e Davit, i navai i takia
e Kristo a Bakovi Dagi vona?
Na tahuna a Hanu Kiripiripi
i dili ne Davit, i ta maea,
44 * ‘E Bakovi Dagi i takia a
Bakovi Dagi nau, i ta
maea,
“O made na limagu a kanegu,
ge harena na tahuna ga
ratapile
e huriki a pile vomu.” ’
45 “E Davit i galea e Kristo
e ‘Bakovi Dagi,’ pali i navai
tabu ge ia a hamona?”
46 E huriki a Pariseo ri
keri ni kolia a ninana ne
Isu. I vakatubu na parava
iea ri mangenge ni nana rovi
tabua e Isu.

23

A Vure Ge Pelekado e Huriki
(Markus 12:38-39; Lukas 11:43,46; 20:45-46)

1 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona, turana e
huriki ri vapesihi vonga, i ta
maea,
2 “E huriki a mari na
vinara na lotu, e huriki a
Pariseo ri made na murine
Moses ri vara mua na vinara.
3 *Mu longototo a vinara
ne ria. Pali naha ni muri mai

* **22:32:** Nim 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Vin 6:5 * **22:39:** Levi 19:18; Mat 7:12
* **22:40:** Rom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Ion 7:42 * **22:44:** Sng 110:1; Mat 26:64
* **23:3:** Mal 2:7-8

a vilone ria, a vuhuna i uka
ma ri muri mai a ngava ri
vara vona.
4 Ri habi a vinara ne huriki
i gutu ni ramai, i manga a viri
i rotu a maka galesi dagi, i
vakakaloho e huriki a bakovi
vona. Pali ria ri koi hateka ni
tuhori popote e huriki.

5 * "A maki lobo ri rata, ri
vakaholi kunana, e huriki ri
gi matai. Ri tama na dumene
ria a maka puhu na nitana
hinere, ri bole na limane ria
ranga. Ri rata a varakia na
nivasileki ne ria i ola, i bola.
6 Ri ngaru ni made muga-
muga na gula kamumu na
habu, na gula kamumu na
roho na vaponga.
7 Ri ngaru hateka e huriki
ri gi togo ria, ri gi tagui ria
na mada. Ri ngaru hateka e
huriki ri gi gale ria 'a mari ni
tovo.'
8 "Pali mua, nahea tara viri
ge gale mua 'a mari ni tovo,'
a vuhuna a mari ni tovo ne
mua i taku kunana. Pali mua
e maki turana mai.
9 Nahea mu gu galea tara
viri na malala ge tamane
mua, a vuhuna e Tamane
mua i taku kunana, ra i made
na hunu.
10 Nahea tara viri ge
gale mua 'a bakovi dagi,' a
vuhuna a Bakovi Dagi ne
mua i taku kunana, re Kristo.
11 *A viri i muga ne mua ge
ia a vora ne mua lobo.
12 *E rei a viri i bibi
rike mulea, a Vure bara i
vakakiroko ia. Pali e rei a
viri i vakakiroko mule ia, a
Vure bara i kavurikea.

13-14 "Mua e huriki a
Pariseo, a mari na vinara na
lotu mu tabele rua hateka! A
Vure bara i ratapile mua! Mu
tukari a logo na harikianga
na hunu, i uka tara viri ge
dili. Mu koi ni dili vona,
pali mu hatekakari e huriki
ranga ri ngaru ni dili.*

15 "Mua e huriki a Pariseo,
a mari na vinara na lotu, mu
tabele rua hateka! A Vure
bara i ratapile mua! Mu
laho lae basi, mu page poloa
a dari mu gu tuli a viri ge
ramai mua. Pali na tahuna i
ramai mua, a rabu hale vona
i rangi a rabu hale ne mua,
lakea bara i puru turane mua
na imperno.

16 * "Mu ngaru ni vakasiri e
huriki na dala, pali mu kepa.
A Vure bara i ratapile mua!
A ngava mu takia i maea, 'E
rei a viri i ta muholi, i kaba,
i kurahia a roho na Vure, a
maki tavula. Pali a viri i ta
muholi, i kaba, i kurahia a
gol i tabuli na roho na Vure,
ge ramai a ngava i takia.'
17 Mu kepa, mu manga! I
vai a maki i dagi? A gol
tavula, o a roho na Vure ra i
ratea a gol i tabuli herehere,
ge ne vona a leho na Vure?

---

* **23:5:** Nim 13:9; Gi 15:38-39; Vin 6:8; Mat 6:1 * **23:11:** Mat 20:26; Mrk 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:13-14:** Ves 14 i uka ma i tabuli na hinere na maka puhu hosi. I tabuli kunana na maka puhu karaba. I maea: 14 Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu mu ngava naru hateka! A Vure ge ratapile mua! Mu tami e huriki a havuri mu panaho a ruma ne ria. Mu tero kunana vona a nivasileki i ola mu rata. * **23:16:** Mat 15:14

18 “Pali a ngava tara mu
takia i maea, ‘A viri i kaba
na dede, a maki tavula. Pali
a viri i kaba na nihabi, ge
ramai a ngava i takia.’
19 Mu kepa! I vai a maki
dagi: a nihabi, o a dede ra i
ratea a nihabi i vaperesi, ge
ne vona a leho na Vure?
20 I mavonga kunana, a viri
i kaba na dede, i kaba vona
turana maki i tabuli langa
vona.
21 A viri i kaba na roho na
Vure, i kaba vona turana viri
i made pololilo vona.
22 * A viri i kaba na hunu, i
kaba na gula hariki na Vure,
i kaba na viri i made langa
vona.
23 * “Mua e huriki a
Pariseo, a mari na vinara na
lotu, mu tabele rua hateka!
A Vure ge ratapile mua! A
maki lobo ne mua mu ru na
naguna i ravulu, lakea mu
bole talea a naguna i taku
mu habia na Vure. A maka
maki tavula ranga, manga a
kobo mu rata mavonga. Pali
mu mata taro a maka ngava
dagi na vinara. Mu mata
taro a naro ni rata virihi e
huriki lobo ge ramai a vilone
ria. Mu mata taro a naro
na nidodo, a naro ni luhoi
torea a Vure. I kamumu mu
gu ramai a vinara kiroko.
Pali naha ni longokaburungi
tabu a maka vinara dagi.
24 Mu ngaru ni vakasiri
e huriki na dala, pali mu
kepa mua! Mu ramai a
maka vinara tavulavula,
pali mu mata kepa vona
a maka vinara dagi. Mu
rata mavonga, mu manga a
bakovi i bole talea na kikei
na naru vona a lango, pali
i mata kepa vona a kamel, i
todoa.
25 * “Mua e huriki a
Pariseo, a mari na vinara na
lotu, mu tabele rua hateka.
A Vure ge ratapile mua! Mu
ramai a vinara ni loi a tabeke
polovavo na kap, a tavila.
Pali a maki mu ru dili na kap,
a tavila, mu bole na naro ni
panaho, na naro ni raha.
26 Mu kepa! Mu pelekado
taro a hatene mua. Muri
a narone mua bara i mala-
mala.
27 * “Mua e huriki a
Pariseo, a mari na vinara na
lotu, mu tabele rua hateka!
A Vure ge ratapile mua! Mu
manga a lovo ne huriki ri
mate, ni kalu keakea. I mata
kamumu a hini polovavo,
pali a hini pololilo i vona
a tuha, a berana huriki ri
mate.
28 *I mavonga kunana e
huriki ri matai mua, ri luhoi
mua ta mu malamala. Pali a
hini pololilo ne mua i vona
a naro na tabele rua, a naro
na ni longotaro a vinara na
Vure.
29 “Mua e huriki a Pariseo,
a mari na vinara na lotu, mu
tabele rua hateka! A Vure
ge ratapile mua, a vuhuna
mu hae a murina tuhana e
huriki a propet, e huriki a
bakovi malamala hosi, mu
vakabagetu.
30 Mu rata mavonga, a
vuhuna mu luhoi maea, ‘Mia
bara mi made hosi na tahuna
e huriki a gare ne hita ri

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23:** Levi 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mrk 7:4
* **23:27:** Apo 23:3 * **23:28:** Luk 16:15

made na malala, i uka ma mi
gi kori ria, mi gi rabalaki e
huriki a propet nga.'
31 *I mavonga mu vakasiri
mua, mua a hamone huriki ri
rabalaki e huriki a propet.
32 Pali ngane mu vakalobo
a leho e huriki e tubune mua
ri doko hosi.
33 * "Mua e huriki a mata!
Mua e huriki a mata hale!
A Vure ge rudu mua mu gu
lakea na imperno, bara mu
keri ni ha taroa.
34 I mavonga, ga rudu
lakea ne mua e huriki a
propet, e huriki a bakovi na
lohokanga, e huriki a mari
na vinara na lotu. Bara mu
rabalaki ranga, mu paditata
na kai tavalavala ranga.
Bara mu lagu pololilo na
roho na vaponga ranga, pali
e huriki ranga bara mu lili
lae ria na maka tanga.
35 *Na naro iea kunana
bara mu rare na matenga
ne huriki a bakovi malamala
ni rabalaki, i vakatubu na
bakovi malamala e Abel, i
valai i harena ne Sakarias,
e tune Berekia, ra mu rabal-
akia na roho na Vure, na ku-
rukuruna tabeke ni gamai, a
dede.
36 A taki muholi mua, mua
e huriki na tahuna mona
bara mu bole a nimadihi, a
vuhuna e huriki a bakovi nga
ni rabalaki.

E Isu i Taringia e Ierusalem
(Lukas 13:34-35; 19:41-44)

37 "Ierusalem, Ierusalem!
Mu rabalaki e huriki a
propet, mu rabalaki na kedo
e huriki a rudu valai ne
mua. Balaka kupo a ngaru
ni kalipopo palupu mua, i
manga a kinana kureko i
kavitagu a maka tuna na
karapana, ga matakari mua.
Pali mu koi mua.
38 *A Vure i pea pali a roho
ne mua.
39 *Ngane a taki mua, i uka
ma mu gu matai tabu iau ge
harena na parava mu gu ta
maea, 'Si gi kavurikea a viri i
valai na rane Bakovi Dagi.' "

24

A Roho na Vure Bara Ni Ubi Puka
(Markus 13:1-2; Lukas 21:5-6)

1 E Isu i pe a roho na Vure,
i laho lokovonga. E huriki
a murimuri vona ri valai ri
vakasiria vona a maka roho
na tabeke na roho na Vure.
2 *Lakea e Isu i koli, i ta
maea, "Ra maka roho nga, a
taki muholi mua, i uka tara
kedo ge tabuli langa vona a
kedo tara. A kedo lobo bara
ni ubi puka puru."

A Nilobona Parava
(Markus 13:3-13; Lukas 21:7-19)

3 Na tahuna e Isu i ma-
made na lolo e Oliva, e huriki
a murimuri vona ri valai
kapiloho vona, ri nanea, "Ra
maki nga, garika ri gi bele?
Ge mata navai a kilakila
muga ne ioe go bele, muga na
nilobona parava?"

* **23:31:** Apo 7:52 * **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 * **23:35:** Vuh 4:8; 2Sto 24:20-21 * **23:38:** 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sng 118:26 * **24:2:** Luk 19:44

4 E Isu i koli, i ta maea, “Mu
mamata, nahea tara viri ge
tami mua.
5 *E huriki ala kupo bara
ri valai na ragu, bara ri tami
e huriki, ri ta maea, ‘Iau e
Kristo.’ Lakea bara ri tami e
huriki ala kupo.
6 Bara mu longo a ngava
na vabinga, a nita viliha na
vabinga. Pali naha ni turutu.
A maki nga bara ri bele, pali
a nilobona parava i tabana.
7 E huriki a kabu na robo
tara bara ri vaubi turana
kabu na robo tara. E huriki
a tara na hariki tara bara ri
vaubi turana tara na hariki
tara. A pago, a vuruke bara
ri bele na tabeke legelege.
8 Ra maki nga bara ri bele
muga, i manga a nimadihi na
ngatavine i pahea a koma.

9 * “Muri bara ni lakavu
mua, ni vakamadihi mua, ni
rabalaki mua. E huriki na
tanga lobo bara ri marikoi
ne mua, a vuhuna mu ramai
iau.
10 Muri e huriki ala kupo
bara ri lohopile iau, ri
vatepu, ri vahabi ria na
limana pile.
11 *E huriki a nitamina
propet ala kupo bara ri bele,
ri tami e huriki.
12 E huriki ala kupo bara ri
lobo ni vangaru, a vuhuna e
huriki ala kupo bara ri longo-
taro a vinara.
13 *Pali e rei i pesi tora
ge harena na parava i mate
vona, a Vure bara i ko-
rimulea.
14 *A Velenga Kamumu
na harikianga bara ni vaka-
longo taro na tanga lobo na
malala. Muri bara i bele a
nilobona parava.

A Maki Hale Hateka Bara i Bele
(Markus 13:14-23; Lukas 21:20-24)

15 * “I mavonga, na tahuna
mu masia a bakovi i muma
hateka i ratapile a maki, ra
viri i takia hosi e Daniel a
propet, ge pesi pololilo na
roho na Vure. E rei a viri i
gia a nita iea ge longokilala.
16 Na tahuna mu masia a
maki iea ge bele, mu ha. E
huriki ri made o Iudea ri gi
ha sike na lolo.
17 *E rei a viri i pesi
polomeli na mapana roho
vona, nahea ge dili na ruma
ge bole a maki vona. Ge ha
pa kunana.
18 E rei a viri i leho na
hania, nahea ge hamule na
tanga ge bole a varakia vona.
Ge ha pa kunana.
19 E huriki a ngatavine ri
singou, e huriki a ngatavine
ri vakaruru a koma kiroko,
bara ri marego hateka na
parava iea!
20 Mu vasileki nahea ge
bele a maki iea na tahuna
na malangia o na Parava Ni-
malo.
21 *Na parava iea a ni-
madihi dagi hateka bara
i bele. A nimadihi dagi
maea i uka ma i bele hosi,
i vakatubu na ni doko na
malala, i valai i harena

* **24:5:** Mat 24:23-24; 1Ion 2:18 * **24:9:** Mat 10:22 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Ion 4:1 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19 * **24:15:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1

mona. Pali a nimadihi dagi
maea i uka ma ge bele tabu
muri ma.
22 Bara a Vure i uka ma
ge vakakapo a parava nga, e
huriki lobo bara ri mate. Pali
a Vure bara i vakakapo ria,
ge korimule e huriki a bakovi
a ngatavine i vulaki ria.
23 *I mavonga, nahea mu
gu longo mai e huriki a
bakovi ri ta maea, 'Mata
valai! E Kristo ia koea,' o
'Mata lakea! E Kristo ia lake!'
Naha ni longo mai ria,
24 *a vuhuna e huriki a
nitamine kristo, a nitamina
propet bara ri bele, ri rata a
maka nivakasiri dagi, a maki
dagi ni turutu vona, ri ngaru
ni tami e huriki. Bara i kara
ria, bara ri tami tabu e huriki
a bakovi a ngatavine a Vure i
vulaki ria.
25 Mu longo kamumu. Iau
a vakalongo muga mua pali.
26 *I mavonga, na tahuna ri
taki mua, 'Oi! Ia lilo na robo!'
naha ni dili mai ia. O a viri
tara ge ta maea, 'Oi! I made
kapiloho lilo!' naha ni longo
mai ia.
27 *Na tahuna a Tuna
Bakovi ge valai, bara i luve
kavakava manga a vila. A
vila i maravila na nirike na
haro, i para lobo vona a hini
i lakea na nirolona haro.
28 *Na hini i tabuli vona
a podana viri, a maka pan-
gopangokaba bara ri vapopo.

A Tuna Bakovi Bara i Hamule Valai
(Markus 13:24-27; Lukas 21:25-28)

29 * "A nimadihi dagi i
lobo, malaviriri kunana a
haro bara i maparavunu, a
keva tara i uka ma ge para.
A maka hada bara ri mapasi,
a maka nitora na hunu bara
ni polu.
30 *Muri a kilakila na Tuna
Bakovi bara i bele na hunu. E
huriki a kabu lobo na malala
bara ri tangi. Muri bara ri
masia a Tuna Bakovi i pesi
langa na bubu, i puru valai
na hunu turana nitora, a ni-
para dagi.
31 *Muri a tavure bara i
tangi dagi na tahuna i rudu
e huriki a agelo vona ri gi
bole sike palupu na tabeke
lobo na malala e huriki a
bakovi a ngatavine i vulaki
ria. Bara ri bole ria na tabeke
lobo, i vakatubu na tabeke
tara na malala, i vano i lakea
na tabekena tara.

Mu Bole a Lohokanga na Kai a Balele
(Markus 13:28-31; Lukas 21:29-33)

32 "Mu bole a lohokanga
vona a kai a balele. Na
tahuna i tahoka a totona a
rahana, i lubu a pagana, bara
mu pasimata vona a tahuna
na haro i tabukoi.
33 I mavonga kunana na
tahuna mu matai a maki nga
ri bele, bara mu lohoka vona
a Tuna Bakovi i valai tabukoi
hateka pali.

* **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Vin 13:1-3; 2Tes 2:8-9; Kap 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ais 13:10; 34:4; Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pe 3:10; Kap 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; Kap 1:7 * **24:31:** 1Ko 15:52; 1Tes 4:16 * **24:34:** Mat 16:28

34 *A taki muholi mua, e
huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea i uka ma ri gi
mate ma, bara i bele taro a
maka maki nga.
35 *A hunu a malala bara
ru lobo, pali a nitagu bara i
tabuli vakaroro.

A Parava a Kilala i Uka Ma Ni Lohoka Vona
(Markus 13:32-37; Lukas 17:26-30; 17:34-36)

36 * "I uka tara viri ge lo-
hoka vona a parava, a kilala
ge bele vona a maki nga. E
huriki a agelo na hunu i uka
ma ri lohoka vona a parava
iea. A Tuna Vure tara i uka
ma i lohoka vona. E Tamana
kunana i lohoka vona a par-
ava iea.
37 *A niluve na Tuna
Bakovi bara i manga kunana
a niluve na marungulolo
hosi na tahuna e Noa i made
na malala.
38 Muga na marungulolo
e huriki ri kani, ri ninu, ri
vaparangi, i vano i harena
na tahuna e Noa i dili na
agarungu.
39 *Ri made manga manga
kunana, muri a marungulolo
i bele vakaturutu, ria lobo
ri mate. Bara i mavonga
kunana na tahuna a Tuna
Bakovi i valai.
40 Na parava iea, a bakovi
ala rua bara ru leho na ha-
nia. A viri tara bara ni bole.
A viri tara bara i made mule.
41 A ngatavine ala rua bara
ru ubi momo a vit, ru gu rata
a bret vona. A viri tara bara
ni bole. A viri tara bara i
made mule.
42 *I mavonga mu mamata,
a vuhuna i uka ma mu lo-
hoka vona a parava ge valai
vona e Bakovi Dagi.
43 *Mu luhoia a ngava iea:
A tahona ruma bara i lohoka
vona a ra kilala ge valai vona
a bakovi ni panaho, bara
i matapara mavonga, i uka
tara viri ge pukea a ruma
vona.
44 I mavonga kunana mu
matapara, a vuhuna a Tuna
Bakovi bara i valai vakatu-
rutu. Bara i valai na tahuna
i uka ma mu luhoi ge valai
vona.

A Vora Kamumu, a Vora Hale
(Lukas 12:42-46)

45 "E rei ngane ge ia a vo-
ravora ge moro, ge rata ka-
mumu a leho lobo a bakovi
dagi vona i takia ge rata? A
bakovi dagi vona bara i takia
ge matakari e huriki a vora
ranga, ge habi ne ria a maki
ni kani na parava vakaroro.
46 Muri, na tahuna a
bakovi dagi i hamule valai,
i masia a bolekori iea i rata
kamumu a leho vona, bara i
rata kamumu hatekea.
47 *A taki muholi mua,
bara i ru ia ge matakari a
mahala lobo vona.
48 Pali a vora iea bara ia
a bakovi hale, bara i taki
mulea, i ta maea, 'A bakovi
dagi nau i uka ma ge valai
malaviriri.'
49 Lakea i vakatubu ni ubi e
huriki a vora turana, i kani i

* **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apo 1:7; 1Tes 5:1-2 * **24:37:** Vuh 6:5-8 * **24:39:** Vuh 7:21-23 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Kap 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23

ninu turana e huriki a bakovi
ni ninu.
50 Ra bakovi dagi vona,
bara i valai vakaturutu na
parava a vora i pahaluhoi
ta i uka ma ge valai vona.
Bara i luve na kilala a vora i
pahadaki ta i uka ma ge luve
vona.
51 Lakea a bakovi dagi bara
i tolo pilea ra vora iea. Muri
bara i ru turane huriki a
tabele rua. Ra tanga iea,
e huriki bara ri tangi, i va-
heri mavonga a ngine ria, a
vuhuna i madihi a hatene
ria.

25

A Sirula ala Ravulu

1 * "Na tahuna iea a
harikianga na hunu bara i
manga a sirula ala ravulu ri
bole a lam ne ria, ri vano ri
gi tagui a bakovi i parangi
karaba.
2 A sirula ala lima ri manga
manga, pali a sirula ala lima
ri lohoka.
3 E huriki a sirula manga
manga ri bole a lam, pali i
uka ma ri bole a karasin.
4 E huriki a sirula ri lo-
hoka ri guru na ulo a lingena
karasin, ri bole turana lam
ne ria.
5 A bakovi i parangi karaba
i uka ma i valai malaviriri,
lakea e huriki a sirula ri
matatulu, ri mahita.
6 Na kuru rodo ngane, a
bakovi tara i gale tala, i ta
maea, 'A bakovi i parangi
karaba i valai ngane! Mu
valai mu tagui ia!'
7 "Lakea ri hadongo, ri kisi
a lam ne ria.
8 E huriki a sirula manga
manga ri nongi a karasin ne
huriki a sirula lohoka, ri ta
maea, 'Mu habi ne mia ranga
karasin. I para hoho a lam ne
mia.'
9 "Pali ri koli ria, ri ta
maea, 'I uka. A karasin i uka
ma i kara hita lobo. Mu vano
mu lakea ne huriki ri habi
a karasin, mu kona ranga ge
ne mua.'
10 "Na tahuna ri vano ri
gi kona a karasin, a bakovi
i parangi i bele. Lakea e
huriki a sirula, ra ri tahoka
a karasin a lam ne ria, ri dili
turana na habu na parangia.
Muri a logo ni tukari.
11 * "Muri e huriki a sir-
ula manga manga ri hamule
valai, ri ta maea, 'Bakovi
dagi! Bakovi dagi! O talea a
logo!'
12 * "Pali a bakovi dagi
i koli, i ta maea, 'Muholi
hateka, i uka ma a lohoka ne
mua.'
13 * "I mavonga, mu ma-
mata, a vuhuna i uka ma mu
lohoka vona a parava o a
kilala e Bakovi Dagi ge valai
vona.

A Voravora ala Tolu
(Lukas 19:11-27)

14 "Mu mamata, a vuhuna
na tahuna a Tuna Bakovi ge
hamule valai, bara i manga
a bakovi tara i havai. I gale
palupu e huriki a vora vona,
i vakasiri tou vona a mahala
vona to go matakari.

* **25:1:** Luk 12:35; Kap 19:7 * **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mat 7:23
* **25:13:** Mat 24:42 * **25:15:** Rom 12:6

15 *I vaveru ne tou a moni,
i muri mai a lohokanga ne
tou. I habi na vora tara moni
gol i 5,000. I habi na vora
tara moni gol i 2,000. I habi
na viri tara moni gol i 1,000.
Muri i vano, i havai.
16 A viri i bole a moni gol
i 5,000 i vano, i rata a leho
vona, i vakabele tabu a moni
gol i 5,000.
17 A viri i bole a moni gol
i 2,000 i vano, i rata a leho
vona, i vakabele tabu a moni
gol i 2,000.
18 Pali a viri i bole a moni
gol i 1,000 i keli a malala, i
tanu vonga a moni na bakovi
dagi vona.
19 "I tabaka ngane, a
bakovi dagi i hamule valai,
i pelekado turane tou a moni
i habi ne tou muga.
20 A vora i habi a moni gol
i 5,000 vona i bole valai tabu
a moni i 5,000, i ta maea,
'Bakovi dagi. Ra moni i 5,000
o habi nau, ngane a vakabele
tabu a moni i 5,000.'
21 * "Lakea a bakovi dagi
i koli, i ta maea, 'Kamumu
hateka. Ioe a vora kamumu.
O rata kamumu vakaroro
a leho lobo a habi vomu!
Ngane go matakari a maki ge
kupo, a vuhuna o matakari
kamumu a leho kiroko iea. O
valai o vivi turagu!'
22 "A vora i bole a moni
i 2,000, ia tara i valai, i ta
maea, 'Bakovi dagi, ra moni i
2,000 o habi nau, a vakabele
tabu a moni i 2,000.'
23 "Lakea a bakovi dagi i
koli, i ta maea, 'Kamumu
hateka. Ioe a vora kamumu.
O rata kamumu vakaroro
a leho lobo a habi vomu!
Ngane go matakari a maki ge
kupo, a vuhuna o matakari
kamumu a leho kiroko iea. O
valai o vivi turagu!'
24 "Muri a vora i bole a
moni i 1,000 i valai, i ta
maea, 'Bakovi dagi, a lohoka
vomu ioe a bakovi hateka. O
mirio na hania i varo e huriki
ranga.
25 Lakea a mangenge, a ke-
lia a malala, a tanu vonga a
moni vomu i 1,000. O mata
valai, a moni vomu nga.'
26 "A bakovi dagi i koli, i
ta maea, 'Ioe a vora hale, ioe
a malai! O lohoka vona iau
a mirio na hania i varoa e
huriki ranga.
27 Pali i navai i uka ma o ru
dili na roho na tava a moni
nau? Na tahuna a hamule
valai, bara bole mule turana
a moni ranga ni ru langa
tabu vona.
28 "Muri a bakovi dagi i ta
maea, 'Mu bole mulea vona a
moni i 1,000, mu habi na viri
i tahoka a moni i 10,000.
29 *Mu rata mavonga, a
vuhuna a viri i tahoka a maki
pali bara ni habi tabu ranga,
ge tahoka a maki i kupo. Pali
e rei a viri i uka ma i tahoka
a maki, a maki popote vona
i tahoka pali bara ni bole
hamule vona.
30 *Mu bolea a vora hale
iea, mu voro talea na uvo.
Ra hini nga, e huriki ri gi
haloho, i vaheri mavonga a
ngine ria, a vuhuna i madihi
a hatene ria.'

* **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10
* **25:29:** Mat 13:12; Mrk 4:25; Luk 8:18
* **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28

A Tuna Bakovi Ge Pelekado e Huriki

31 *Muri e Isu i ta maea,
“Na tahuna a Tuna Bakovi ge
luve turana nipara dagi, ge
valai turana e huriki a agelo
vona, bara i made na gula
hariki vona.
32 *E huriki na tanga lobo
bara ri pesi na matana. Bara
i vakalipida e huriki na tara
i rua, i manga a matakari
na sipsip i vakalipida a maka
sipsip, a meme.
33 Bara i ru na limana a ka-
nena e huriki a sipsip. Bara
i ru na limana a maurina e
huriki a meme.
34 Muri a Hariki bara i taki
e huriki ri pesi na limana
a kanena, ‘Mu valai, mua e
huriki e Tata i vakabagetu
mua. Mu bolea a harikianga,
ra ni rata puru ne mua na
tahuna i ratarike a hunu a
malala.
35 *Mu bolea a harikianga,
a vuhuna hosi na tahuna a
vitolo mu habi a maki ni kani
nau. Na tahuna a marohu
mu habi a naru nau. Na
tahuna iau a mosi mu tagui
iau.
36 Na tahuna a uka maki
ni rodo, mu habi a varakia
nau. Na tahuna a giloa mu
matakari iau. Na tahuna a
dili na bavi mu valai mu gosi
iau.’
37 “Muri e huriki a bakovi a
ngatavine malamala bara ri
nanea, ‘Bakovi Dagi, garika
mi matai ioe o vitolo mi
vakani ioe? Garika o marohu
mi habi a naru vomu?
38 Garika mi matai ioe o
made manga mosi mi tagui
ioe? Garika mi matai ioe
o uka a varakia, mi habi a
varakia vomu?
39 Garika mi matai ioe o
giloa, o dili na bavi mi vano
mi gosi ioe?’

40 * “A Hariki bara i koli,
i ta maea, ‘A taki muholi
mua, a ra maki mu rata vir-
ihi e huriki a turagu matasia
vona, mu rata virihi iau.’

41 * “Muri bara i taki e
huriki ri pesi na limana a
maurina, i ta maea, ‘Mu ha
nau. A Vure i ruduraha
mua. Mu vano, mu puru na
kanono i nono vakaroro. Ra
kanono iea, ni tunu puru ge
puru vona e Satan turana e
huriki a agelo vona, re huriki
a hanitu.
42 Hosi na tahuna a vitolo
i uka ma mu vakani iau. Na
tahuna a marohu i uka ma
mu habi a naru nau.
43 Na tahuna iau a mosi,
i uka ma mu tagui iau. Na
tahuna a uka varakia i uka
ma mu habi a varakia nau,
ga rodo. Na tahuna a giloa, a
dili na bavi i uka ma mu gosi
iau.’

44 “Muri ria ranga bara ri
nanea, ‘Bakovi Dagi, garika
mi matai ioe o vitolo, o
marohu, o uka murina ni
mahita, o uka varakia, o
giloa o dili na bavi, lakea i
uka ma mi kori ioe?’

45 “E Bakovi Dagi bara i
koli, i ta maea, ‘A taki muholi
mua, a maki i uka ma mu
rata virihi e huriki a turagu
matasia vona, i uka mu rata
virihi iau vona.’

---

* **25:31:** Mat 16:27; 19:28 * **25:32:** Ese 34:17; Kap 20:11-13 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mrk 9:41 * **25:41:** Mat 7:23 * **25:46:** Dan 12:2; Ion 5:29

46 * “Muri bara ri vano,
ri bole a nimadhi vakaroro.
Pali e huriki ri malamala
bara ri bole a nimahuri
vakaroro.”

26

E Huriki a Prister Ri Ngaru ni Rabalakia e Isu
(Markus 14:1-2; Lukas 14:1-2; Ioanes 11:45-53)

1 E Isu i taki lobo a ngava
nga, muri i taki e huriki a
murimuri vona, i ta maea,
2 * “Mu lohoka vona a
Habu na Nipagepolo bara i
bele muri na parava i rua.
Na parava iea a Tuna Bakovi
bara ni habi na limane huriki
a pile. Muri bara ri paditatea
na kai tavalavala.”
3 Na tahuna iea e huriki a
prister dagi, e huriki a gare
ri vapopo na roho dagi na
prister dagi tara, a rana e
Kaipas.
4 Ri varodo a ngava ri gi
lakavu kapilohoa e Isu, ri gi
rabalakia.
5 Lakea ri ta maea, “Nahea
si gi ratea na habu ra naro
iea, ma ge vaubi e huriki.”

E Isu Ni Biri o Betani
(Markus 14:3-9; Ioanes 12:1-8)

6 E Isu i made o Betani, na
ruma e Simon, ra bakovi hosi
i ratapilea a patala.
7 *E Isu i made na dede,
lakea a ngatavine tara i valai
vona, i bolea a ulo ni rata na
kedo a alabasta. A ulo i vona
a nibiri mangisipa ni kona na
moni dagi. I guru langea na
gine Isu.
8 Na tahuna e huriki
a murimuri ri masia a
ngatavine i rata mavonga,
ri kanikaha, ri ta maea,
“I navai i guru tavulea a
mangisipa iea?
9 Ra mangisipa iea, bara
ni habi na viri tara, bara i
konea na moni dagi, lakea a
moni bara ni habi ne huriki
a matasia.”
10 Pali e Isu i lohoka vona
a nitane ria, lakea i taki ria,
“I navai mu padimomoa a
ngatavine iea? A naro i ratea
nau i kamumu hateka.
11 *E huriki a matasia bara
ri made vakaroro turane
mua. Pali iau i uka ma ga
made vakaroro turane mua.
12 Na tahuna i guru a
mangisipa langa na gigu, i
kisi puru iau, bara ni tanu.
13 A taki muholi mua, na
tanga lobo na malala ni vara
vona a Velenga Kamumu
muri ma, a naro i ratea
a ngatavine iea bara ni
vakalongo, e huriki ri gi
luhoi mule ia.”

E Iudas
(Markus 14:10-11; Lukas 22:3-6)

14 Muri e Iudas Iskariot, ra
turane huriki a murimuri ala
ravulu a polona i rua, i lakea
ne huriki a prister dagi,
15 *i ta maea, “Iau ga habia
na limane mua e Isu, pali a
ra maki mu gu habia nau?”
Lakea ri konea na moni silva
i ravulu tolu (30).
16 I vakatubu vonga e Iudas
i virokanea a dala ge habia e
Isu na limane huriki a pile.

---

* **26:2:** Nim 12:1-27; Mat 20:18 * **26:7:** Luk 7:37-38 * **26:11:** Vin 15:11
* **26:15:** Sek 11:12; Ion 11:57

E Isu i Kani Turana e Huriki a Murimuri
(Lukas 22:7-14,21-23; Ioanes 13:21-30)

17 *Na mugana parava na Habu na Bret i uka Is, e huriki a murimuri ri valai ne Isu, ri nanea, “I vai a hini o ngaru mi gi rata puru a maki ni kani vomu, go luhoi mulea a Habu na Nipagepolo?”

18 E Isu i koli, i ta maea, “Mu dili na tanga dagi, mu masia a bakovi tara. Mu takia, ‘A mari ni tovo i ta maea, a parava nau i valai tabukoi. Ga ratea a Habu na Nipagepolo na ruma vomu turana e huriki a murimuri nau.’ ”

19 Lakea e huriki a murimuri ri muri mai a ngavane Isu, ri vano ri rata puru a maki ni kani na Habu na Nipagepolo.

20 Na rodo i made na dede turana e huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, ri kani.

21 Na tahuna ri kakani, e Isu i taki ria, “A taki muholi mua, a viri tara ne mua bara i habi iau na limane huriki a pile.”

22 Ri longoa a ngava iea, ri dodo. Lakea ria takutaku ri nanea, “Bakovi Dagi, ma ge iau?”

23 *E Isu i koli, i ta maea, “Ra viri i lutu puru a bret na kap nau, bara i habi iau ne huriki a pile.

24 A Tuna Bakovi bara i mate, i manga a nita ni here puru hosi. Pali ra bakovi i habia na limane huriki a pile, a Vure bara i ratapilea! Bara i kamumu hateka e kinana i uka ma ge podea hosi.”

25 Muri e Iudas, ra viri bara i habia e Isu ne huriki a pile, i ta maea, “Mari ni tovo, ma ge iau?”

E Isu i koli i ta maea, “I manga a hini o taki.”

A Bret a Vain
(Markus 14:22-26; Lukas 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Na tahuna ri kakani, e Isu i bolea a bret, i kavurikea a Vure, i kevea, i habi ne huriki a murimuri, i ta maea, “A bret iea a bobogu. Mu bolea, mu kania.”

27 Muri i bole rikea a kap na vain, i kavurikea a Vure. I habia ne ria, i ta maea, “Mua lobo mu ninu vona,

28 *a vuhuna a vain iea a daragu, ge pori nau ne vona ni vakatorea a ngava muholi a Vure i rata karaba turane huriki. Ge pori ne vona ni puga vuroki a naro hale ne huriki ala kupo.

29 A taki mua, iau i uka ma ga ninu tabu a vain, bara i vano i harena na parava a ninu a vain karaba turane mua na harikianga ne Tata.”

30 *Ri kalolo lobo a linge vasileki, muri ri lakea na lolo e Oliva.

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

31 *Na tahuna ri bele vonga, e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “A

* **26:17:** Nim 12:14-20 * **26:23:** Sng 41:9 * **26:28:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:** Luk 22:39; Ion 18:1 * **26:31:** Sek 13:7; Ion 16:32

maki ge bele nau na rodo iea
bara i rata mua lobo mu ha
taro iau, a vuhuna a ngava
ni here puru na Hinere i ta
maea,
‘Ga rabalakia a matakari na
sipsip,
bara ri ha viliha a maka
sipsip.’
32 * “Pali na tahuna ga
mahuri mule, bara muga
lakea o Galili.”
33 Lakea e Petrus i koli, i
ta maea, “E huriki lobo bara
ri matai a maki i bele vomu,
bara ri ha. Pali iau i uka ma
ga ha.”
34 *E Isu i koli, i ta maea,
“A taki muholi ioe, na rodo
iea kunana, muga na kureko
ge tangi, bara o nana rovi iau
balaka tolu.”
35 E Petrus i koli, i ta maea,
“Iau i uka ma ga nana rovi
ioe. Bara mate turamu!” E
huriki a murimuri lobo, ria
ranga ri ta mavonga.

E Isu i Vasileki o Getsemani
(Markus 14:32-42; Lukas 22:39-46)

36 E Isu i tuli e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tabeke ni gale e Getsemani.
Na tahuna ri bele, i taki ria,
“Mu made koea mu dava iau.
Ga lakea taro, ga vasileki.”
37 I tuli kunana e Petrus, e
tune Sebedi ala rua. E Isu
i vakatubu ni dodo, ni luhoi
lege,
38 *lakea i taki tou, “Iau
a dodo hateka, a nidodo i
popote ge rata iau ga mate.
Moto made koea, moto mata-
para, moto mamata turagu.”
39 I laho lokovonga popote
i tabuli ngalatudu, i vasileki,
“O Tata, ioe bara o ngaru, o
bole vurokia nau a nimadihi
dagi iea ta ge valai. Pali
naha ni ramai a ningaru nau.
O ramai kunana a ningaru
vomu.”
40 Muri i hamule mai a
murimuri vona, i matai tou
to mahita, lakea i nanea e
Petrus, “Ra matou, moto keri
ni matapara turagu na kilala
i taku kunana?
41 Moto mamata, moto
vasileki, ma moto go dili na
nitoni. A hatene matou i
ngaru ni ratea, pali a kakaine
matou i uka ma i gao.”
42 Lakea i vano i vasileki
tabu, i ta maea, “O Tata, ra ni-
madihi iea, o masia i uka ma
ge polo tavula, bara kalohoa.
A ningaru vomu.”
43 Muri i hamule mai tou,
i matai tou to mahita tabu, a
vuhuna to matatulu.
44 I mavonga i pe kunana
tou, i vano i vasileki tabu,
i manga a nivasileki vona
muga.
45 Muri i hamule lakea na
murimuri vona, i taki tou,
“Ra matou, moto tabana ni
mahita, ni malo? Moto longo
valai! A kilala i valai tabukoi
pali. A Tuna Bakovi bara
ni habi na limane huriki a
bakovi hale.
46 *Moto pesi rike te ge
vano! A viri ge habi iau na
limana pile i valai ngane!”

E Isu Ni Lakavu
(Markus 14:43-50; Lukas 22:47-53; Ioanes 18:3-12)

47 E Isu i tabana ni ta, e
Iudas, ra turana murimuri i

* **26:32:** Mat 28:7,16 * **26:34:** Mat 26:69-75 * **26:38:** Ion 12:27 * **26:46:** Ion 14:31

ala ravulu a polona i rua, i
bele. E huriki a prister dagi,
e huriki a gare ne Israel ri
rudu turane Iudas a bakovi
ala kupo. Ria lobo ri nugu a
lebo, a bainat.
48 Ra bakovi hale iea, ta ge
habia e Isu na limane huriki
a pile i taki puru ri gi matak-
ilala navia e Isu, i ta maea,
“A viri mu masia ga ngurua,
ra bakovi iea kunana. Mu
lakavua.”
49 I mavonga, i malaviriri
kunana e Iudas i lakea ne Isu,
i ta maea, “Mari ni tovo, a
rodo!” Muri i ngurua.

50 E Isu i koli i ta maea,
“Turagu, o ratea a maki o
valai vona.” Lakea e huriki
a bakovi ri lakavua.
51 *Ngane a bakovi tara i
laho turane Isu i lalu talea
a bainat vona, i voro, i
palakudua a talingana vora
na prister dagi.

52 *Lakea e Isu i takia, “O
ru mulea na murina a bainat
vomu, a vuhuna e rei a viri i
vaubi na bainat bara i vurua
na bainat.
53 Iau bara ngaru, bara
takia e Tata, bara i rudu valai
a tara bulolo ne huriki a
agelo, ri gi kori iau.
54 Pali i uka ma ga rata
mavonga, a vuhuna bara
rata mavonga, ge bele
muholi navai a ngava ni here
puru na Hinere?”

55 *Na tahuna iea kunana,
i taki e huriki ri vapesihi
vonga, i ta maea, “Mu rata
manga iau a panaho, mu
nugu a lebo a bainat, mu
valai ni lakavu iau. Na par-
ava lobo a made na roho na
Vure, a vara vonga. Pali i uka
ma mu lakavu iau.
56 Pali a maka naro nga ri
bele ge bele muholi a ngava i
here puru e huriki a propet.”
E Isu i ta lobo, muri e huriki
a murimuri ri ha taroa.

E Isu Ni Pelekado
(Markus 14:53-65; Lukas 22:54-55,63-71; Ioanes 18:13-14,19-24)

57 E huriki ri lakavua e Isu
ri turaria lakea ne Kaipas, a
prister dagi. E huriki a mari
na vinara na lotu, e huriki
a gare ne huriki a Israel ri
vapopo pali vonga.
58 E Petrus i muri gosi basi
popote vona, i lakea liu na
mataruma na prister dagi. I
dili pololilo, i made puru tu-
rane huriki a tagari, ge masia
ri gi rata navia.
59 E huriki a prister dagi
turane huriki a tara na kot
ne huriki a Iuda ri matakana
a nitamina ngava ri gi padi
virihia e Isu vona, ri gi rabal-
akia.
60 E huriki ala kupo ri valai
ri rata a nitamina ngava, pali
i uka ma ri matavisia tara
ngava ge kamumu.
Muri a bakovi ala rua ru
valai,
61 *ru pukatala a ngava, ru
ta maea, “Ra bakovi iea i ta
maea, ‘I kara iau ga pukea a
roho na Vure, muri ga hae
mulea na parava i tolu ku-
nana.’ ”
62 Lakea a prister dagi i
pesi rike, i ta maea, “I navai i
uka ma o taratoto? O luhoi

* **26:51:** Ion 18:26 * **26:52:** Vuh 9:6; Kap 13:10 * **26:55:** Luk 19:47; 21:37
* **26:61:** Ion 2:19-21

navai vona a ngava ni padi
virihi ioe vona?”
63 *Pali e Isu i vulai
mavonga. Lakea a prister
dagi i nanea, “A taki ioe
na rana Vure Mahuri, o
vakalongo mia ngane, ioe e
Kristo, a Tuna Vure?”
64 *E Isu i koli, i ta maea,
“A ngava mu takia pali. Pali
ngane ga vakalongo mua
lobo, i vakatubu ngane mu
gu masia a Tuna Bakovi i
made na limana kanena na
Viri i Tuhaka. Bara mu masia
i pesi langa na bubu na hunu,
i puru valai.”
65 *Na tahuna a prister
dagi i longoa a ngavane Isu,
i rapea a varakia vona, i ta
maea, “Ra bakovi iea i ngaru
ni bolea a murina Vure! E
rei a viri si gi longo tabua?
Mu longoa pali na ngavana,
i ngaru ni bolea a murina
Vure.
66 *Mu luhoi navai?”
Ri koli, ri ta maea, “Ge
mate.”
67 *Muri ri kalupe tahoa a
matana, ri ubia. E huriki
ranga ri tamarea a tulina,
68 ri ta maea, “Kristo, o ta
propet ne mia ngane, e rei a
viri i ubi ioe?”

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Markus 14:66-72; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27)

69 E Petrus i made polo-
vavo na mataruma. A vora
ngatavine tara i valai maia, i
takia, “Ioe tara o turane Isu,
ra bakovi o Galili.”
70 Pali i lavuni na matane
ria lobo, i ta maea, “Iau i uka
ma lohoka vona a ngava o
takikia.”
71 Muri e Petrus i vuru
tala na logo, lakea a vora
ngatavine tara i masia, i taki
e huriki ri mamade vonga,
“Ra bakovi iea i laho turane
Isu, ra bakovi o Nasaret.”
72 I lavuni tabu, i kaba, i ta
maea, “Iau i uka ma lohoka
vona a bakovi iea!”
73 I uka ma i tabaka hateka,
e huriki ri pepesi vonga ri
takia e Petrus, ri ta maea,
“Muholi hateka, ioe a tu-
rane ria. Mi longokilalea a
tabelemu.”
74 Pali ngane e Petrus i taba
rike na maki hale tara ge
ratapilea, i kaba, i ta maea,
“Iau i uka ma lohoka vona a
bakovi iea!”
Malaviriri kunana a
kureko i tangi.
75 *Lakea e Petrus i lon-
govisi a ngava e Isu i takia
vona, “Muga na kureko ge
tangi barama, bara o nana
rovi iau balaka tolu.” Muri
i pagitala i kilu, i upu rike a
nangi, i tangi.

27

E Isu Ni Turari Lakea ne Pilato
(Markus 15:1; Lukas 23:1-2; Ioanes 18:28-32)

1 Na hatelanga pokopoko e
huriki a prister dagi, e huriki
a gare ri valongo mai a ngava
ri gi rabalakia e Isu.
2 Muri ri kolotatea, ri
turaria lakea ne Pilato, ra

* **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Ion 10:33 * **26:66:** Levi 24:16; Ion 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5 * **26:75:** Mat 26:34

bakovi i matakari a tabeke
iea.

E Iudas i Tomo
(Apostolo 1:18-19)

3 Na tahuna e Iudas, ra viri
i habia e Isu na limane huriki
a pile, i masia ri gi rabalakia
e Isu, i kilu vona a naro i
ratea, lakea i habi mule ne
huriki a prister dagi, a gare,
a silva i ravulu tolu.
4 I taki ria, "A rata a naro
hale. Ra viri a habia ne mua,
a bakovi malamala." Pali
ri koli, ri ta maea, "A maki
vomu."
5 *Lakea i voro dili na roho
na Vure a moni, muri i vano
ia i vakatavore mule ia, i
tomo.
6 E huriki a prister dagi
ri poi mule a moni, ri ta
maea, "Ra moni iea, a ma-
pana bakovi ni rabalaki. A
vinara i taki i uka ma ge dili
na tava na roho na Vure."
7 Lakea ri valongo mai a
ngava, ri bole a moni iea, ri
konea a malala na mari ni
ratana ulo, ge a murina ni
tanu a podane huriki a mosi
ri mate.
8 I mavonga ni gale liu
a malala iea, "A Malala na
Dara."
9 *Ngane a nita hosi na
propet e Ieremaia i bele
muholi. Ra ngava iea i maea,
"Ri bole a moni silva i ravulu
tolu, ra mapana nimate na
viri e huriki e tune Israel ri
ngarua ge mate.
10 Ri bolea a moni iea, ri
konea a malala na mari ni
rata a ulo, i manga a hini e
Bakovi Dagi i taki iau vona."

A Hariki ne Huriki a Iuda
(Markus 15:2-5; Lukas 23:3-5; Ioanes 18:33-38)

11 E Isu i pesi na matane
Pilato, lakea a matakari i
nanea, "Ra ioe, i muholi ioe
a hariki ne huriki a Iuda?"
E Isu i koli i ta maea, "A
ngava o takia pali."
12 *Na tahuna e huriki a
prister dagi, e huriki a gare ri
padi virihia na ngava, i uka
ma i taratoto.
13 Muri e Pilato i nanea,
"Ra maka ngava ni padi vir-
ihi ioe vona, o longo?"
14 Pali e Isu i uka ma i tara-
toto. Lakea e Pilato i turutu
hateka vona.

E Barabas
(Markus 15:6-15; Lukas 23:13-25; Ioanes 18:38–19:16)

15 Na pida lobo na parava
na habu, a matakari bara i
nana e huriki ne rei a bakovi
ge vakapagetala tavulea na
bavi.
16 Na tahuna iea i tahoka
tara bakovi hale i made na
bavi, a rana e Barabas. E
huriki lobo ri lohoka vona.
17 Na tahuna e huriki ri
vapopo na ruma ne Pilato,
i nana ria, "E rei a viri mu
ngarua ga vakapagetalea na
bavi? E Barabas, o e Isu, ra
bakovi ni gale e Kristo?"
18 *E Pilato i nana ria, a
vuhuna i lohoka vona ri tu-
rari vilia vona a vuhuna i
madihi a hatene ria vona a
hini e Isu i rangi ria.
19 Pali e Pilato tara i man-
genge, a vuhuna na tahuna
e Isu i pesi na matana, e
girihina i talo rike a ngava
vona, i ta maea, "Naha ni

* **27:5:** Mat 26:14-15; Apo 1:18-19 * **27:9:** Sek 11:12-13 * **27:12:** Ais 53:7
* **27:18:** Ion 11:47-48; 12:19

ratea tara maki na bakovi
malamala iea, a vuhuna a
bole a nimadihi dagi mona
na tahuna a masia baroko na
vuregu."
20 Pali e huriki a prister
dagi, a gare ri voro dili a
ngava ne huriki ri gi ta hini-
tuhana vona e Barabas ge
pagitala, pali e Isu ni gi rabal-
aki.
21 Lakea a matakari i
nana ria, "E rei ne rua ga
vakapagetalea na bavi? E
Barabas o e Isu?"
Ri koli ria ri ta maea, "E
Barabas."
22 E Pilato i nana tabu,
"Pali ga rata navia ngane e
Isu, ra ni gale e Kristo?"
Ria lobo ri koli, ri ta
maea, "Ni gi paditata na kai
tavalavala!"
23 E Pilato i nana ria, "I
navai ge mavonga? A ra rabu
hale i ratea?" Pali ri gale
dagi hateka, ri ta maea, "Ni gi
paditata na kai tavalavala!"
24 *E Pilato i matakilala
ngane i uka ma ri gi lon-
goa, a vuhuna e huriki ri
gao hateka, ri vakatubu ni
roro. Lakea i bolea a naru, i
vahilolo a limana na matane
huriki, i ta maea, "Iau a uka
rarenga vona a nimatena
bakovi iea. Mu rata viri-
hia vona a maki mu ngarua
vona!"
25 *E huriki lobo ri koli
mule, ri ta maea, "Pali. Mia
mi gi tahoka a rarenga vona.
E huriki a hamone mia, ria
ranga ri gi tahoka a rarenga
vona!"
26 Muri i vakapagetalea e
Barabas, i taki e huriki a
nugumaheto ri gi lagua e
Isu, ri gi paditatea na kai
tavalavala.

E Isu Ni Padikede
(Markus 15:16-20; Ioanes 19:2-3)

27 Muri e huriki a nugum-
aheto ne Pilato ri turaria e Isu
i lakea na roho ne ria, lakea
a tara lobo na nugumaheto ri
vapopo na ngalana.
28 *Ri kali tala a varakia
vona ri vakarodoa vona a
varakia kuakua.
29 Ri padiviri a barakau
i manga a tama hariki, ri
vakakubea na gina. Ri vak-
abolea vona a kodo hariki,
ri turume puru na ngalana,
ri padikedea ri ta maea, "Ge
made vakaroro a hariki ne
huriki a Iuda!"
30 *Ri kalupe tahoa, ri bole
mulea a kodo, ri ubi balaka
kupo a gina.
31 Ri padikedea, muri
ri kali talea a varakia, ra
ri vakarodoa vona. Muri
ri vakarodo tabu vona a
varakia vona. Muri ri turari
talea ni gi paditata na kai
tavalavala.

E Isu Ni Paditata
(Markus 15:21-32; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-27)

32 Na tahuna ri pagitala,
ri vakorokoro a bakovi o
Sirene, a rana e Simon. Ri
vakukua ge kaloho poloa a
kai tavalavala ne Isu.
33 Ri bele na tabeke ni gale
e Golgota. A rana tanga iea,
ni vunu muri mai a tuhana
gina bakovi.

---

* **27:24:** Vin 21:6-9 * **27:25:** Apo 5:28 * **27:28:** Luk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sng 69:21

34 *Na tahuna ri bele vonga
ri habi vona a vain ni pulo
turana maki vagole ni gale a
“gal” ge ninu. Pali na tahuna
i dame kilangana, i marikoi
vona.
35 *Ri paditata loboa, muri
ri varangi vona tara rihiva
na satu, pali e rei a viri ge
mulangi bara i bole a varakia
vona.
36 Muri ri made puru
tabukoi vona, ri tagaria.
37 Ni here polomeli na gina
a ngava ri padi virihia vona.
A ngava iea i maea, “Ra
bakovi iea, e Isu, a hariki ne
huriki a Iuda.”
38 *A bakovi ru panaho ru
rabalaki a viri, rua ranga ni
paditata tabukoi ne Isu. I
tavore na kanena tara, na
maurina tara.
39 *E huriki ri laho polo ri
mapakulu, ri harogi pilea,
40 *ri ta maea, “O taki ioe
ta go pukea a roho na Vure,
muri go hae rikea na parava
i tolu. Ngane o korimule
ioe ke! Ge ioe a Tuna Vure
muholi, o puru valai na kai
tavalavala!”
41 E huriki a prister dagi,
a mari na vinara na lotu, a
gare, ria ranga ri padikedea,
42 ri ta maea, “I korimule
e huriki ranga, pali i keri ni
korimule ia! Ia a hariki ne
Israel! Ge puru valai na kai
tavalavala, bara si luhoi tora
ia.
43 *I luhoi tora hateka a
Vure. Pali ngane a Vure ge
ngarua a bakovi iea, bara
i korimulea, a vuhuna i ta
maea, ‘Iau a Tuna Vure.’ ”
44 Ra bakovi ala rua ni pa-
ditata turana, rua ranga, ru
harogi pilea e Isu.

E Isu i Mate
(Markus 15:33-41; Lukas 23:44-49; Ioanes 19:28-30)

45 Ngane a uvo i kavitagua
a malala, i vakatubu na kuru
haro, i vano i lobo na kilala i
tolu na malunga.
46 *I tabukoi na kilala i tolu
ngane, e Isu i haloho dagi,
i ta maea, “Eloi. Eloi, lama
sabaktani?” A pelegona a
ngava iea i maea, “Vure nau,
Vure nau, i navai o lohopile
iau?”
47 E huriki ri pesi tabukoi
vonga ri longoa ri ta maea, “I
galea e Elaisa.”
48 *Malaviriri kunana a
viri tara ne ria i nunu, i bolea
tara maki, i lutua na vain,
muri i koloa na kai, i toto
rikea ne Isu, ge duvia.
49 Pali e huriki ranga ri ta
maea, “O dava. Si gi masia e
Elaisa ge valai ge korimulea,
o ge uka.”
50 E Isu i haloho tala dagi
tabu. Muri a hanuna i pea, i
mate.
51 *Malaviriri kunana a
lavalava dagi na roho na
Vure i mavida valai meli i
puru tano, i bale rua. A vu-
ruke i pori, i makeve a maka
kedo dagi.
52-53 A maka lovo ne huriki
ri mate ri matuba. Muri,
na tahuna e Isu i mahuri
mule na matenga, e huriki

* **27:35:** Sng 22:18 * **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sng 22:7; 109:25 * **27:40:** Mat 26:61; Ion 2:19 * **27:43:** Sng 22:8 * **27:46:** Sng 22:1 * **27:48:** Sng 69:21 * **27:51:** Nim 26:31-33; Hib 10:19-20

a bakovi malamala ri mate
pali, ngane ri mahuri mule,
ri pagitala na lovo, ri dili na
tanga na Vure, re Ierusalem,
ri bele ne huriki.
54 Na tahuna a ubu turana
e huriki ri tagaria e Isu ri
hatakia a vuruke, ri matai a
maka maki i bele, ri man-
genge, i vakulu a tagane ria,
ri ta maea, “Muholi hateka,
ra bakovi iea a Tuna Vure!”
55 *E huriki a ngatavine
ala kupo, ria ranga ri pesi
basi popote ri matanono. Re
huriki a ngatavine, i muga ri
laho turane Isu, ri tuhoria na
tahuna i pea e Galili.
56 A ngatavine ranga ne
ria, a rane tou ra nga: e
Maria Magdala, e Maria e
kinane Iakop rua e Iosep, e
kinane tune Sebedi ala rua.

E Isu Ni Tanu
(Markus 15:42-47; Lukas 23:50-55; Ioanes 19:38-42)

57 I rodo ngane a hini, i
valai a bakovi na mahala o
Arimatea, a rana e Iosep. Ia
tara a murimuri ne Isu.
58 *I lakea ne Pilato i takia
vona a podane Isu, ge bolea.
Lakea e Pilato i longo maia, i
taki e huriki a nugumaheto ri
gi habia vona a podana.
59 E Iosep i bolea a po-
dane Isu i sivua na lavalava
keakea karaba,
60 *lakea i bolea, i rua na
babe i keli purua na kedo
dagi ge ne vona. Muri i
kulea a kedo dagi, i ru karia
a matana, i vano ia.
61 E Maria Magdala turana
e Maria tara ru made vonga,
ru matanonoa a babe.

E Huriki a Nugu Maheto Ri Tagari na Babe

62 Na parava muri, na Par-
ava Nimalo, e huriki a prister
dagi, e huriki a Pariseo ri
vapopo turane Pilato,
63 *ri ta maea, “Bakovi
dagi, ra bakovi na taminga
iea, mi longoa na tahuna i ta-
bana na ni mahuri, i ta maea,
‘Muri na parava i tolu bara
mahuri mule na matenga.’
64 I mavonga, mi ngaru go
vakuku ni gi tagari a babe
ge vano ge harena na toluna
parava. Mi mangenge, ma
ge valai e huriki a murimuri
vona, ri gi panahoa a po-
dana. Muri bara ri taki
e huriki ta i mahuri mule
na nimate. Lakea ra ngava
taminga karaba bara i hale
hateka na ngava taminga
muga.”
65 Lakea e Pilato i ta maea,
“A ru na limane mua a tara
na nugumaheto. Mu vano
mu taki e huriki a tagari ri
gi tagaria a babe, ge ramai a
niluhoi ne mua.”
66 Lakea ri vano ri tukaria
a babe, ri ru a kilakila na
kedo ni gi matakilaka vona,
ni kule tala, o i uka. Muri
ri taki e huriki a tagari ri gi
tagaria a babe.

28

E Isu i Mahuri Mule
(Markus 16:1-10; Lukas 24:1-10; Ioanes 20:1-18)

* **27:55:** Luk 8:2-3 * **27:58:** Vin 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9 * **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mrk 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Ion 2:19-21

1 A Parava Nimalo i lobo.
Na hatelanga pokopoko na
mugana parava na vik, e
Maria Magdala rua e Maria
tara ru vano ru gu gosia a
babe.

2 I pori vakaturutu a vu-
ruke, a vuhuna a agelo ne
Bakovi Dagi i puru valai na
hunu, i kule vurokia a kedo
dagi ni tukari a matana babe
vona. Muri i made langa
vona.

3 A agelo i parahidi manga
a vila. A varakia vona i kea
manga a havu.

4 E huriki a tagari ri man-
genge hateka, i vakulu a
tagane ria, i vurea a matane
ria, ri mate.

5 Pali a agelo i taki rua,
i ta maea, "Naha ni man-
genge. A lohoka marua,
muru matakanea e Isu, ra ni
paditata na kai tavalavala.

6 *I uka ma ia koea, a
vuhuna i mahuri mule pali,
i manga a hini i taki muga.
Muru valai muru masia a
murina i tabuli muga vona a
podana.

7 Muri muru vano
malaviriri, muru vakalongo
e huriki a murimuri vona,
muru ta maea, 'E Isu i
mahuri mule pali na nimate.
I muga lakea o Galili. Mu
vano, mu masia vonga.'
Ngane a vakalongo pali
marua."

8 Ra ngatavine nga ru man-
genge, pali ru vivi hateka. Ru
pea a babe, ru nunu hamule
lakea ne huriki a murimuri,
ru vakalongo ria.

9 Ru tabana ni nunu na
dala, e Isu i luve vakaturutu
ne rua, i ta maea, "Hate-
langa." Lakea ru valai vona,
ru nugutata a vahana, ru
kavurikea.

10 *Muri e Isu i taki rua, i ta
maea, "Naha ni mangenge.
Muru vano muru vakalongo
e huriki a turagu ri gi lakea o
Galili, ri gi matai iau vonga."

A Nita ne Huriki a Tagari

11 Ru tabana ni lalaho
lokovonga, lakea e huriki
a tagari ranga ri lakea o
Ierusalem, ri vakalongo e
huriki a prister dagi vona a
maki i bele.

12 Lakea e huriki a pris-
ter dagi ri vapopo turana e
huriki a gare, ri vata vona
a maki ri gi ratea. Muri ri
habi ne huriki a nugumaheto
a moni dagi,

13 ri ta maea, "Mu taki e
huriki, mu ta maea, 'E huriki
a murimuri vona ri vali na
rodo ri panahoa a podana na
tahuna mi mahita.'

14 Ra ngava iea, ge lon-
goa e Pilato, naha ni loho
lege. Bara mi vano, mi vaka-
longo kamumua, bara mu
uka ngava."

15 Lakea e huriki a
nugumaheto ri bole a moni,
ri muri mai a ngava ni taki
ria vona. Ra ngava taminga
iea, i nunu viliha lae ne
huriki a Iuda, i valai i harena
mona.

E Isu i Habi a Leho
(Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23)

---

* **28:6:** Mat 12:40; 16:21 * **28:10:** Mat 26:32 * **28:16:** Mat 26:32

16 *Muri e huriki a murimuri ala ravulu a polona i taku ri lakea o Galili. Ri bele vona a lolo e Isu i taki ria ri gi luve vona.

17 Na tahuna ri masia e Isu, ri kavurikea. Pali e huriki ranga ne ria ri loho rua.

18 *Muri e Isu i valai mai ria, i ta maea, “A Vure i habi nau a nitora lobo na hunu a malala.

19-20 *I mavonga mu vano, mu lakea na tanga lobo na malala. Mu vahilolo e huriki na rane Tata, ne Tuna, na Hanu Kiripiripi. Mu tovo ria ri gi ramai a ngava lobo a habi ne mua. I mavonga bara mu rata ria ge ria e huriki a murimuri nau. Mu longo. Iau ga made vakaroro turane mua, ge vano ge harena na nilobona malala.”

---

* **28:18:** Ion 13:3; Epe 1:20-22 * **28:19-20:** Mrk 16:15-16; Apo 1:8

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Markus
A Nita Vakalohoka

A viri i herea a Velenga Kamumu iea i uka ma i taki talea a rana. Pali si lohoka maea a viri i herea, a rana e Markus. A rana ni kilala balaka kupo na ngava dagi karaba. A rana tara e Ioanes Markus. Ne Apostolo 15:39, Kolosi 4:10, 2Tim 4:11, Pilemon 24, 1 Petrus 5:13, ni gale ia e Markus. Ne Apostolo 12:12, 12:25, 15:37 ni gale ia e Ioanes Markus. E huriki a matakari na tara na Vure hosi, ra ri bele muri ne Kristo, ri taki e Markus i herea a Velenga Kamumu iea.

A maka ngava ne Isu i here e Markus na Velenga Kamumu iea, i taki polo vona e Petrus. A vuhuna e Petrus ia a bakovi i laho tabukoi turane Isu, a matakari na tara na Vure. E Markus i turana e Petrus na pida i kupo tabukoi ne Petrus ge mate, pali e huriki a tara na Vure ri takia ge here puru ranga ngava i longo ne Petrus. Na tahuna e Markus i here a maka maki e Isu i taki, i rata, i muholi i kamumu, a vuhuna i taki polo vona a viri i laho tabukoi turana e Isu, re Petrus.

E Markus i made o Rom, i herea a Velenga Kamumu iea, na pida e 60 o 70 AD. E huriki a bakovi na lohokanga ala kupo ri luhoi tora maea, e Markus i here a maka nitovo ne Isu nga, ge habi ne huriki o Rom, ra ri ngaru ni ramai e Isu. E huriki a bakovi a ngatavine nga, a Iuda ranga, i uka ma ria a Iuda ranga.

A Velenga Kamumu ne Markus, ni here na nita Grik. E Isu i tovo e huriki na harikianga na Vure. I tovo ria ri gi ramaia, ge ia a hariki ne ria. E huriki a bakovi a ngatavine ri ngarua e Isu, a vuhuna i korimule e huriki ri giloa, i valili tala a hanitu vona ranga.

E Ioanes i Kado a Dala
(Mateo 3:1-11; Lukas 3:2-16; Ioanes 1:19-28)

1 Iea a vuhuna a Velenga Kamumu ne Isu Kristo, a Tuna Vure.

2 *E Isaia a propet i here puru hosi, i ta maea,
“Mu longo! Iau ga rudua a vinuru nau ge muga vomu,
ge pelekadoa a dalamu.
3 *A lohona viri i gale dagi na tabeke i ngeki i ta maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala ge laho vona ge kiripiripi.’ ”
4 *I mavonga, e Ioanes, a mari ni vahilolo, i luve na tabeke i ngeki. I vara e huriki ri gi pulo a vilone ria, muri ni gi vahilolo, lakea a Vure ge puga vuroki a vilo hale ne ria.

* **1:2:** Mal 3:1 * **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Apo 13:24; 19:4

5 E huriki lobo na tabeke
ne Iudea, e huriki lobo
o Ierusalem, ri lakea ne
Ioanes, ri taki tala a vilo
hale ne ria. Lakea e Ioanes i
vahilolo ria na naru e Iordan.
6 *A padirodo ne Ioanes ni
rata na vuna kamel. I rea
na palabele ni rata na kulina
me. I kani a koa, a ame na
robo.
7 *E Ioanes i vara maea, "A
bakovi tara ge muri valai
nau, i tuhaka hateka nau.
Iau i uka ma a bakovi ka-
mumu, ga pasike puru, ga
puga vuroki a mota na va-
hapolo vona.*
8 Iau a vahilolo mua na naru.
Pali ia bara i vahilolo mua na
Hanu Kiripiripi."

E Isu Ni Vahilolo
(Mateo 3:13; Lukas 3:21-
22; Kolosi 2:12)

9 Na parava tara, e Isu i
malaga na tanga e Nasaret,
na tabeke ne Galili, i lakea
na naru e Iordan. Na tahuna
i bele vonga, e Ioanes i
vahiloloa.
10 Na tahuna e Isu i
taratavaga rike na naru,
i mata rike. Malaviriri
kunana i masia a hunu i
mata ka. A Hanuna Vure
i puru valai vona, i manga
balu.
11 *A lohona viri i ta valai
meli na hunu, i ta maea, "Ioe
e Tugu a hategu. A vivi
hateka vomu."

E Isu Ni Toni
(Mateo 4:1-11; Lukas 4:1-
13)

12 Malaviriri kunana a Ha-
nuna Vure i rudua e Isu i
lakea na tabeke i ngeki.
13 *I made vonga na parava
i ravulu va, lakea e Satan i
tonia. E Isu i made turana
maka maki mahuri na robo,
pali e huriki a agelo ri tuho-
ria.

E Isu i Tubu ni Leho
(Mateo 4:18-22; Lukas 5:2-
11; Ioanes 1:35-42)

14 *Muri ne Ioanes ni ru
dili na bavi, e Isu i hamule
lakea na tabeke ne Galili, i
vara vonga na Velenga Ka-
mumu na Vure.
15 *I ta rike, i ta maea, "Ra
parava a Vure i takia hosi, i
bele pali. A harikianga na
Vure i popote ge bele. Mu
pulo a vilone mua, mu luhoi
tora a Velenga Kamumu!"

E Isu i Gale Muga a
Murimuri Vona ala Va

16 Na parava tara, e Isu i
lalaho na gagana Darilomu e
Galili, i matai e Simon rua
e tarina e Andreas, ru ru a
vuko, a vuhuna rua a taho-
dari.
17 Lakea e Isu i taki rua,
"Muru valai, muru muri nau.
Ga tovo marua ni tuli valai
nau e huriki a bakovi, i
manga a hini ngane muru
lakavu a manu."
18 Malaviriri kunana, ru pe
purua a vuko ne rua, ru ra-
maia e Isu.
19 I uka ma to laho basi
hateka ma, lakea e Isu i matai
e tune Sebedi ala rua, e Iakop

---

* **1:6:** 2Ki 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Apo 13:25 * **1:7:** A leho na vorakato kunana ni puga vuroki a vahapolo na matakari vona. E Ioanes i ta maea, i vakasiri manga i lohoka vona e Isu i dagi hateka, pali ia e Ioanes i kiroko hateka. * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mrk 9:7 * **1:13:** Sng 91:11-13 * **1:14:** Mrk 6:17 * **1:15:** Mat 3:2

e Ioanes. Ru made na aga,
ru honoa a vuko ne rua i
marape.
20 Malaviriri kunana i gale
rua. Ru ha taroa e tamane
rua, e Sebedi, i made na aga
turana bolekori ne tou, ru
vano, ru ramaia e Isu.

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Lukas 4:31-37)

21 Muri ri lakea na tanga
e Kapernaum. A Parava Ni-
malo i bele ngane, lakea e Isu
i dili malaviriri na roho na
vaponga, i vakatubu ni vara.
22 *E huriki ri turutu na
vinara vona, a vuhuna i uka
ma i vara manga e huriki
a mari na vinara. I vara
manga a bakovi i tahoka a
nitora.
23 A bakovi tara pololilo na
roho na vaponga i dili vona
a hanitu. Lakea a bakovi
iea i malaviriri kunana i gale
maea,
24 *"Isu, ioe a bakovi o
Nasaret, o valai go rata navai
mia? O valai ni ratapile mia?
Iau a lohoka vomu. Ioe a Viri
Malamala na Vure."
25 Pali e Isu i tahatea a
hanitu, i ta maea, "O vulai. O
pagitala vona a bakovi iea!"
26 *Lakea a hanitu i pulua
a bakovi iea, muri i haloho i
ha tala vona.
27 E huriki lobo ri turutu
hateka, ri vanana lae, "A ra
maki iea i bele? A ngava
karaba! Ra bakovi iea, i vara,
i ta manga a bakovi i tahoka
a nitora. Na tahuna i tono
talea a hanitu, a hanitu i lon-
gototo kunanea!"
28 *A nuverei na maki e Isu
i rata i malaviriri kunana ni
longo na tanga kiroko lobo
na tabeke ne Galili.

E Isu i Vakamahuri e
Huriki ala Kupo
(Mateo 8:14-17; Lukas
4:38-41)

29 Malaviriri kunana, e
Isu i pagitala na roho na
vaponga, i laho turane Iakop
e Ioanes, to lakea na ruma ne
Simon rua e Andreas.
30 E lahuane Simon i giloa,
i rongo a kulina, i mahita na
kiri. Lakea ni vakalongo e
Isu vona.
31 I mavonga e Isu i
lokovonga maia, i nugua a
limana, i tulipesia. Lakea
i lobo a gilanga vona, i
vakatubu ni gutu a maki ni
kani ne ria.
32 Na tahuna a haro i rolo
pali, ni tuli valai vona e
huriki ri giloa turana e huriki
i dili ne ria a hanitu.
33 E huriki lobo na tanga ri
vapopo na mataruma,
34 *lakea e Isu i
vakamahuri e huriki ri
tahoka a maka gilanga
legelege. I lili tala e huriki
a hanitu i kupo, i ta tora ne
ria nahea ri gi ta, a vuhuna
ri lohoka vona.

E Isu i Vara o Galili
(Lukas 4:42-44)

35 *Na hatelanga pokopoko,
e Isu i vuho lakea na tabeke i
ngeki, i vasileki vonga.
36 Muri e Simon, e huriki a
turana ri matakanea.
37 Ri matavisia ngane, ri
takia, ri ta maea, "E huriki
lobo ri matakana ioe."

* **1:22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mrk 5:7 * **1:26:** Mrk 9:26 * **1:28:** Mat 4:24
* **1:34:** Mrk 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mrk 6:46

38 Pali e Isu i koli, i ta maea,
“Si gi lakea na maka tanga
tabukoi nga, ga vara taro
vonga. Ra leho iea kunana a
valai vona.”
39 *Lakea i laho lobo vona
a tabeke ne Galili, i vara na
maka roho na vaponga, i lili
tala e huriki a hanitu.

A Bakovi i Vona a Patala
(Mateo 8:1-4; Lukas 5:12-16)

40 A bakovi i vona a patala
i lakea ne Isu, i nana tora ia, i
turume puru, i ta maea, “Ioe
bara o ngaru, o vakamata-
pado iau.”
41 Lakea e Isu i dodo
hatekea, i toto talea a limana,
i padoia, i ta maea, “Iau
a ngaru go matapado. O
matapado!”
42 I malaviriri kunana i
malaharuri vona a patala, i
matapado.
43 E Isu i rudua ge vano
malaviriri, lakea i taki tora ia
i ta maea,
44 *“Naha ni vakalongoa
tara viri. Pali o vano, o
vakasiri ioe na prister. Muri
o habi a nihabi e Moses i taki
hosi, ge ne vona a nivaka-
matapado, ri gi matakilaka
vona ioe ni vakamatapado
pali.”
45 Pali a bakovi iea i vano
ngane, i vakalongo lae e
huriki, i nunu viliha lae a
velengana. Ngane e Isu i keri
ni laho kavakava ge dili na
tanga dagi. I made polovavo
kunana na tabeke i ngeki.
Pali e huriki na tanga lobo ri
lakea maia, ri masia vonga.

2

A Beu
(Mateo 9:1-8; Lukas 5:17-26)

1 Muri na parava ranga,
e Isu i lakea tabu o Kaper-
naum. E huriki a bakovi a
ngatavine ri longoa e Isu i
dili pali na ruma, lakea ri dili
maia.
2 A ruma i vonu liu. A hini
polovavo ranga, ri vapesihi
vona e huriki. Lakea e Isu i
vara ria na nitana Vure.
3 Na tahuna e Isu i vavara,
a bakovi ala va ri kaloho vilia
vona a bakovi i beu.
4 Pali ri keri ni kalohoa
lakea ne Isu, a vuhuna i
kupo hateka e huriki ri vape-
sihi. Lakea ri pukea a ma-
pana ruma polomeli. Ri puka
loboa, muri ri vakatavore
purua a bakovi i mahita na
kiri.
5 Na tahuna e Isu i matai
ria ri luhoi tora hateka ia, i
takia a beu, “O tugu, a puga
vuroki a naro hale vomu.”
6 Pali e huriki a mari na
vinara ri made vonga, ri
luhoi maea,
7 “I navai a bakovi iea i
ta maea? I ngaru ni bole a
murina Vure! I uka tara viri
ge puga a naro hale, a Vure
kikeri kunana.”
8 E Isu, i malaviriri ku-
nana i lohoka vona a ngava
ri luhoi hateka na hatene ria,
lakea i taki ria, “I navai mu
luhoi mavonga?
9 I vai a ngava kavakava ga
taki a beu vona, ‘Iau a puga
a naro hale vomu.’ O ga ta
maea, ‘O pesi rike, o kaloho
a kiri vomu, o laho.’

* **1:39:** Mat 4:23; 9:35 * **1:44:** Levi 14:1-32

10 Pali ngane ga vakasiri
mua vona a Tuna Bakovi
i tahoka a nitora koea na
malala ni puga a naro hale.”
Ngane i mata lakea na beu, i
takia,
11 “A taki ioe, o pesi rike, o
kalohoa a kiri vomu, o lakea
na ruma vomu.”
12 Lakea i pesi rike, i
malaviriri kunana i kaloho a
kiri vona, i laho tala. E huriki
lobo ri masia, ri turutu, ri
kavurikea a Vure, ri ta maea,
“I uka ma mi masia hosi tara
maki ge maea!”

E Levi
(Mateo 9:9-13; Lukas 5:27-32)

13 Muri e Isu i pagitala, i
hamule lakea na Darilomu e
Galili. E huriki ala kupo ri
lakea vona, lakea i vara ria.
14 Na tahuna i laho
lokovonga i masia e Levi, e
tune Alpius, i mamade na
roho ni bole a takis. Lakea
e Isu i takia, “O muri nau.”
Lakea e Levi i pesi rike, i
muri maia.
15 Muri e Isu i vano, i
kani na ruma ne Levi. E
huriki a bakovi ni bole a
takis, e huriki a bakovi hale,
ri kani turane Isu, e huriki
a murimuri vona, a vuhuna
e huriki ri muri vona ri ala
kupo.
16 *Na tahuna e huriki a
mari na vinara ne huriki
a Pariseo ri masia e Isu i
kani turana e huriki a bakovi
hale, e huriki a bakovi ni bole
a takis, ri nana e huriki a
murimuri vona, “I navai i
kani turana e huriki a bakovi
ni bole a takis, e huriki a
bakovi hale?”
17 Na tahuna e Isu i longoa
a ninana iea, i taki ria, “E
huriki i uka ma ri giloa, i uka
ma ri gi lakea na dokta. E
huriki ri giloa kunana bara ri
masia. A valai i uka ma ga
gale mua e huriki mu luhoi
ta mu naro kamumu mu gu
pulo a vilone mua. A valai ga
gale e huriki ri naro hale ri gi
pulo a vilone ria.”

A Niperemu
(Mateo 9:14-17; Lukas 5:33-39)

18 E huriki a murimuri ne
Ioanes, e huriki a Pariseo na
parava ranga ri peremu ni
kani. Lakea e huriki ranga
ri valai, ri nanea e Isu, “I
navai e huriki a murimuri ne
Ioanes, a murimuri ne huriki
a Pariseo ri peremu, pali e
huriki a murimuri vomu i
uka ma ri peremu?”
19 E Isu i koli i ta maea, “E
huriki ri lakea na habu na
bakovi i parangi karaba i uka
ma ri gi peremu, a vuhuna
a bakovi i parangi karaba i
tabana turane ria.
20 Muri ma a bakovi i
parangi karaba bara ni tuli
tala ne ria, bara ri peremu.
21 “I uka tara viri ge
bolea a mavidana lavalava
karaba ge rahi karia turana
hini marape na matutu
na varakia. Bara i rata
mavonga, na tahuna i loi a
varakia vona, a mavidana
lavalava karaba bara i
hoho, i turapea a matutuna
varakia, muri bara i ratea a
hini mavida i ngavaka.
22 Pali i uka tara viri ge
guru dili a vain karaba na

* **2:16:** Mat 11:19

matutuna buroi ni rata na
kulina me. Bara i rata
mavonga, bara i mapoda a
matutuna buroi. Pali a vain
a buroi bara ru lobo tavula
varago. A viri i lohoka bara
i guru dili a vain karaba na
buroi karaba."

A Bakovi Dagi na Parava Nimalo
(Mateo 12:1-8; Lukas 6:1-5)

23 Na Parava Nimalo tara,
e Isu i laho padikudu na
hania na vit. E huriki a
murimuri vona ri laho tu-
rana, ri vakatubu ni pasi a
vutuna vit, a vuhuna ri vi-
tolo.
24 *Lakea e huriki a Pariseo
ri nanea, "Mata lakea! I
navai e huriki a murimuri
vomu ri ratea a maki ni
hatekakari na Parava Ni-
malo?"
25 *E Isu i koli, i ta maea,
"Ra mua, i uka ma mu gia na
hinere a naro e Davit i ratea
hosi, na tahuna i turana e
huriki a tara vona ri vitolo?
26 *Na tahuna iea, e Abi-
atar ia a prister dagi. Lakea e
Davit i dili na roho na Vure,
i kani a bret. A bret iea, a
nihabi na Vure. A vinara i
taki e huriki a prister kunana
ri gi kani. Pali e Davit i bole
ranga, i habi ne huriki a tara
vona, ri kani."
27 *Lakea e Isu i taki ria,
"I uka ma ni rata a bakovi
ne vona a Parava Nimalo.
A Parava Nimalo ni rata ne
vona a bakovi.
28 I mavonga kunana, a
Tuna Bakovi ia a Bakovi Dagi
na maki lobo. A Parava Ni-
malo tara, ia a Bakovi Dagi
vona."

3

A Bakovi i Mate a Limana
(Mateo 12:9-14; Lukas 6:6-11)

1 Na parava tara, e Isu i
dili na roho na vaponga. I
masia vonga a bakovi i mate
a limana.
2 E huriki ranga ri ngaru
ni matakana a ngava ri gi
padi virihi e Isu vona, lakea
ri matanonoa, a ra ge ratea?
Ge vakamahuri a bakovi iea
na Parava Nimalo, o ge uka?
3 Ngane e Isu i takia a
bakovi i mate a limana, "O
pesi rike na matane huriki
lobo."
4 *Muri i nana ria, "A
vinara i ta navai vona a naro
si gi ratea na Parava Nimalo?
Ni gi rata a naro kamumu, o
ni gi rata a naro hale? Ni gi
kori a viri, o ni gi rabalaki
a viri?" Pali ri mangulu tete
ria.
5 Lakea e Isu i madihi a
hatena, i mata lae ne ria. I
dodo, a vuhuna ri gigi tora
hateka. I takia a bakovi, i
ta maea, "O toto talea a li-
mamu." A bakovi i toto talea
a limana, lakea a limana i
tavaga mule.
6 *Malaviriri kunana e
huriki a Pariseo ri pagitala,
ri vakatubu ni vata turana
e huriki a tara ne Herod na
dala ri gi rabalaki e Isu vona.

* **2:24:** Vin 23:25 * **2:25:** 1Sam 21:1-6 * **2:26:** Levi 24:5-9 * **2:27:** Vin 5:14
* **3:4:** Luk 14:3 * **3:6:** Mat 22:15-16

E Huriki ala Kupo Ri Ramai e Isu
(Mateo 12:15-16; Lukas 6:17-19)

7 E Isu i pe a tabeke iea
turana e huriki a murimuri
vona, ri lakea na darilomu.
E huriki ala kupo hateka ri
muri vona. E huriki na
tabeke ne Galili, e huriki na
tabeke ne Iudea,
8 e huriki o Ierusalem, e
huriki na tabeke ne Idumea,
e huriki na tabeke tara na
naru e Iordan, e huriki na
maka tanga ri pesi halui e
Tair, e Sidon. Ria lobo ri
longo a maka maki i rata e
Isu, ri valai maia.
9 E huriki ri ala kupo
hateka, lakea e Isu i taki e
huriki a murimuri vona ri gi
kanu vilia vona a aga, ge pesi
langa vona, ma ge bole tugua
e huriki.
10 *E huriki ri tahoka a
gilanga ri boletugu, ri gi
padoia e Isu, a vuhuna e Isu
i vakamahuri muga pali e
huriki ala kupo.
11 *Na tahuna e huriki i
dili ne ria a hanitu ri masia,
ri tabuli puru na ngalana,
lakea e huriki a hanitu ri gale
tala, ri ta maea, “Ioe a Tuna
Vure.”
12 *Pali e Isu i taki e huriki
a hanitu nahea ri gi taki tala
ne huriki, ia e rei muholi.

E Huriki a Apostolo ne Isu
(Mateo 10:1-4; Lukas 6:12-16; Apostolo 1:13)

13 E Isu i sike na gagana
lolo, i gale valai vona e huriki
i ngaru, lakea ri valai vona.
14 I vulaki a viri ala ravulu
a polona i rua ri gi turana, i
gale ria a apostolo. Muri ge
rudu tala ria, ri gi vara,
15 ri gi tahoka a nitora ni lili
tala a hanitu.
16 *A viri ala ravulu a
polona i rua, i vulaki, a rane
ria ra nga: e Simon (e Isu i
vunua e Petrus),
17 *e Iakop e Ioanes rua
e tune Sebedi (e Isu i vunu
kalale rua e Boanerges, ra
i maia: e maki tarina rua
a vilone rua i manga a hini
maravila, a hini i kururu),
18 e Andreas, e Pilip, e
Bartolemeus, e Mateo, e
Tomas, e Iakop tune Alpius,
e Tadeus, e Simon a tara ne
huriki a Silot,*
19 e Iudas Iskariot, ra viri i
habi na limana pile e Isu.

A Naro Hale Tara i Uka Ma Ni Gi Puga
(Mateo 12:24-32; Lukas 11:14-23; 12:10)

20 Muri e Isu i dili na ruma,
pali e huriki ri vapopo tabu
mai ia, lakea e Isu turana e
huriki a murimuri vona ri
keri ni kani.
21 E huriki a kabu ne Isu ri
longo, lakea ri vano ri gi tuli
mulea, a vuhuna ri takia ta i
manga.
22 *E huriki a mari na
vinara ri valai o Ierusalem,
ri ta maea, “I dili vona e
Belsabub.† I lili tala e huriki

* **3:10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mrk 1:34 * **3:16:** Ion 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** A tara ne huriki a Silot ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari Israel. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25 † **3:22:** E Belsabub a rana tara e Satan.

a hanitu na nitora na hariki
ne huriki a hanitu."
23 Lakea e Isu i gale ria, i
taki ria vona a nita vakakika,
"E Satan ge lili tala mule
navai ia?
24 Bara a tanga tara i va-
pida ni pesi palupu, a tanga
iea i uka ma ge pesi tora.
25 A kabu tara bara i vapida
ni pesi palupu, a kabu iea i
uka ma ge pesi tora.
26 Pali e Satan i uka ma ge
ngaru mulea, ge vakalipida,
i uka ma ge pesi tora. A
nilobona i valai pali.
27 I muholi hateka, i uka
tara viri ge dili tavula na
ruma na bakovi hateka tara,
ge bole tavula a maka ma-
hala vona. A naro bara i rata
mugea, bara i kolotata taroa
a bakovi hateka, muri bara i
panaho na ruma vona.
28 A taki muholi mua, a
maka naro hale, a maka
harogianga dagi i rata e
huriki a bakovi bara ni puga.
29 Pali e rei i harogia a
Hanu Kiripiripi, i uka ma ni
gi puga a naro hale vona. A
naro hale vona bara i tabuli
vakaroro."
30 E Isu i takia a nita iea, a
vuhuna ri taki ia ta i dili vona
a hanitu.

E Kinane Isu, e Tarina Mai
(Mateo 12:46-50; Lukas 8:19-21)

31 *Muri e kinana, e huriki
e tarina ri bele, ri pesi polo-
vavo na ruma, ri rudua tara
viri ge dili, ge galea.
32 Lakea e huriki ri made
halui e Isu ri takia, "Oe! E
kinamu, e tarimu mai, ri pesi
polovavo, ri ngaru ni matai
ioe."
33 Lakea e Isu i nana mule
ria, "E rei e nana? E rei e
huriki e tarigu?"
34 I mata lakea ne huriki
ri made halui ia, i taki ria,
"E huriki ri made koea, ri
manga e nana e turagu.
35 E rei a viri i muri mai a
ningaru na Vure i manga e
turagu, e kurabagu, e nana."

4

A Nivakakika na Viri i Varo a Vit
(Mateo 13:1-9; Lukas 8:4-8)

1 *E Isu i vara tabu na da-
hana darilomu, i manga a
hini muga. E huriki ri made
halui ia ri ala kupo hateka,
lakea e Isu i rike na aga, i
pasi polovavo popote. Pali
e huriki ri made pololilo na
lavu.
2 *I vara ria na maka ngava
i kupo, na nita vakakika, i ta
maea,
3 "Mu longo valai! A
bakovi ni leho na hania i
varo a vutuna vit.
4 Na tahuna i voro lae a
vutuna vit, ranga ri boru
puru ramai a dala, lakea a
maka kadirovo ri valai, ri
kani lobo.
5 "A maka vutuna vit ranga
ri boru langa na hini ke-
dokedo, na hini i uka ma
i tahoka hateka a malala.
Lakea ri koru rike malaviriri,
a vuhuna a malala i tabuli
polomeli kunana.
6 Pali na tahuna a haro i
rike, i kani ria, ri malai, a

* **3:31:** Mrk 6:3; Ion 2:12; Apo 1:14 * **4:1:** Mrk 3:7-9; Luk 5:1-3 * **4:2:** Mat 13:34; Mrk 4:33-34

vuhuna a kane ria i uka ma
ri puru hateka.
7 “A vutuna vit ranga ri
boru puru na hini i vona a
barakau. Muri a barakau i
koru rike, i kae ria, ri keri ni
vua.
8 “Pali a vutuna ranga ri
boru langa na malala ka-
mumu. Ri gaga, ri koru
rike, ri vakabele a kanena i
kupo. Ri vakabele i ravulu
tolu ranga, i ravulu polotara
ranga, pali ranga ri vakabele
i ravulu mule ma a murina
balaka taku (100).”
9 Muri e Isu i ta maea, “E
rei a viri i ngaru ni longok-
ilalea a ngavagu, ge longo
kamumu, ge luhoi kado.”
10 E huriki lobo ri vano
pali, lakea a murimuri vona
ala ravulu a polona i rua, tu-
rana e huriki ranga, ri nanea
ge tuveve poloa ne ria a nita
vakakika.
11 Lakea i ta maea, “A
nita kapiloho na harikianga
na Vure ni vakasiri pali ne
mua. Pali e huriki ri made
polovavo, a ngava lobo ni ta
vakakika ne ria.
12 *Ni ta vakakika ne ria,
‘ri gi matai, pali i uka ma ri gi
matakilala.
Ri gi longo, pali i uka ma
ri gi longokilala.
Ma ri gi pulo a vilone ria,
ga puga vuroki a naro
hale ne ria.’ ”

A Pelegona Nivakakika na Vutuna Vit
(Mateo 13:18-23; Lukas 8:11-15)

13 Muri e Isu i nana ria,
“Mua i uka ma mu longok-
ilalea a nita vakakika iea?
Pali mu gu longokilala navai
a maka nita vakakika ranga?
14 “A bakovi i varo a vu-
tuna vit i manga a viri i habi
a ngava.
15 E huriki a bakovi ranga,
ri manga a dala, a vutuna
vit ni voro langa vona. Na
tahuna ri longo a nita, e Sa-
tan i valai malaviriri, i bole
tala ra ngava ni varo.
16 “E huriki ranga ri manga
a hini kedokedo, a vutuna vit
ni voro langa vona. Ri longo
a nita, ri malaviriri kunana
ri bolea, ri vivi vona. Pali i
uka ma ri pesi tora,
17 a vuhuna a kane ria i
uka ma i puru hateka. Na
tahuna a maregoa i bele, o
e huriki ri vakamadihi ria a
vuhuna ri ramaia a nita iea,
ri ha malaviriri kunana.
18 “Pali e huriki ranga
ri manga a hini i vona a
barakau, a vutuna vit ni
voro langa vona. Ri longoa
a ngava,
19 *pali a niluhoi legelege
na nimade na malala, a
nimasigoro na mahala, a
ningaru na maki ranga ri
valai ri kavitagu a ngava ni
varo, lakea i uka ma ri vua.
20 “E huriki ranga ri manga
a malala kamumu, a vutuna
vit ni voro langa vona. Ri
longoa a ngava, ri bolea, ri
vakabele a vutuna i ravulu
tolu ranga, i ravulu polotara
ranga, pali ranga i ravulu
mule ma a murina balaka
taku (100). Ri bele kupo

* **4:12:** Ais 6:9-10; Apo 28:26-27 * **4:19:** Mat 19:23-24

hateka na vutuna ni varo muga."

A Lam
(Lukas 8:16-18)

21 *E Isu i taki ria, "A lam
i uka ma si namia, muri si
gi ru kapilohoa. Bara si ru
langea na dede.
22 *A maki ni ruhulolo bara
i bele kavakava. A maki ni
ta ruhulolo vona, bara ni ta
pukatala vona.
23 E rei a viri i ngaru ni lon-
gokilalea a ngavagu, ge longo
kamumu, ge luhoi kado."
24 *I taki tabu ria, i ta maea,
"Mu luhoi kado kamumu a
ngava mu longo. A naro mu
rata virihi e huriki ranga, a
Vure tara bara i rata virihi
mua vona, lakea bara ni habi
tabu ranga.
25 *E rei a viri i tahoka a
maki pali, bara ni habi tabu
vona ranga. Pali e rei a viri i
uka ma i tahoka a maki, bara
ni bole mule vona a maki
popote i tahoka pali."

A Nivakakika na Vutuna Vit Ni Varo

26 E Isu i ta maea tabu, "A
harikianga na Vure i manga
a bakovi i voro lae a vutuna
vit na malala.
27 I voro lobo a vutuna vit,
i vano i made kunana. A
maka vutuna vit ri gaga, ri
koru rike, pali a bakovi i uka
ma i lohoka vona ri koru rike
navai.
28 A malala kunana i ratea
a vutuna i gaga. Muri a pa-
gana i lubu, i koru rike, lakea
a vuana i lua tala na mapana
vit.
29 * Pali na tahuna a ka-
nena i moro ngane, a bakovi
iea i valai malaviriri, i vali a
vit, i ru kadolu, a vuhuna a
parava ni mirio i valai pali."

A Nivakakika na Vutuna Mastad
(Mateo 13:31-35; Lukas 13:18-19)

30 E Isu i ta maea tabu,
"Ga ta navai tabu vona a
harikianga na Vure? E rei a
nivakakika ga tonia vona?
31 I manga a vutuna mas-
tad, ra i vutu kiroko liu ni
varo na malala.
32 Pali na tahuna ni varo,
i koru rike, i langui lobo a
maki ni varo na hania. A ra-
hana i buroro, lakea a maka
kadirovo bara ri hae a nune
ria vona."
33 Na tahuna e Isu i vara
e huriki, bara i rata bala a
nita vakakika, i muri mai a
lohokanga ne ria.
34 I uka ma i ta kavakava,
i ta vakakika kunana. Pali
na tahuna i made turana e
huriki a murimuri vona ku-
nana, bara i tuveve polo ne
ria a ngava lobo.

E Isu i Vakamalilo a Dari
(Mateo 8:18,23-27; Lukas 8:22-25)

35 Na parava iea, i malunga
pali a hini, lakea e Isu i taki e
huriki a murimuri vona, "Si
gi vore lakea na tabeke tara
na darilomu."
36 Lakea ri rike turana e Isu
na aga i made muga vona, ri
vano. I ranga e huriki ri rike
na aga ne ria, ri vano turane
ria.

---

* **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mat 7:2
* **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * **4:29:** Jol 3:13; Kap 14:15

37 Muri a vilu dagi i bele,
i rere tagua a aga, i ratea i
popote ge mabubu.
38 E Isu i mahita langa na
moke na kuli na aga, lakea e
huriki a murimuri ri vangoa,
ri takia, “Mari ni tovo, i uka
ma o luhoi lege? Bara si
pasiri!”
39 Lakea i pesi rike, i
tahatea a vilu, i takia a
bokona dari, “O pasi puru!
Naha ni kuluko!”
Muri i pasi puru a vilu, i
puru a malilo i ngapa.
40 Muri i nana e huriki a
murimuri vona, “I navai mu
mangenge? Ra mua, i uka
ma mu luhoi tora ma?”
41 Ri mangenge hateka,
lakea ri vanana lae, “E rei
a viri iea? A vilu, a dari ru
longototoa!”

5

E Isu i Kori a Viri i Dili Vona a Hanitu
(Mateo 8:28-34; Lukas 8:26-39)

1 Muri, ri vore kudua a
darilomu, ri bele na tabeke
ne huriki a Gerasa.
2 E Isu i raga na aga,
malaviriri kunana a bakovi
tara i dili vona a hanitu i
pagitala na murine huriki ri
mate, i valai ge tagui e Isu.
3 Ra bakovi iea i mahita
na murine huriki ri mate. I
uka tara viri ge tuhaka ge
kolotata tabu ia. A sen tara,
i uka ma i karea.
4 Balaka kupo ni kolotata
a limana a vahana, pali i
rakudu a sen na limana, i
rakudu a aen na vahana. I
uka tara viri ge kinigao ge
lakavua.
5 Na rodo a haro vakaroro,
i laho lae na murine huriki ri
mate, na maka lolo, i haloho
lae, i pala mule a kulina na
kedo.
6 Ra bakovi iea, na tahuna
i mata basi, i masia e Isu, i
nunu maia, i turume puru na
ngalana, i kavurikea.
7 *A hanitu pololilo vona
i gale dagi, i ta maea, “Isu,
Tuna Vure Meli Liu. Go rata
navai iau? Iau a nana ioe
na matana Vure, naha ni rat-
apile iau.”
8 I gale dagi mavonga, a
vuhuna e Isu i taki mugea
i ta maea, “O pagitala vona
a bakovi iea, ioe a hanitu
kato.”
9 Lakea e Isu i nanea, “E rei
a ramu?”
A bakovi i koli i ta maea, “A
ragu e Tara, a vuhuna mi ala
kupo.”*
10 Lakea e huriki a hanitu
ri taki torea e Isu, nahea ge
lili tala ria na tabeke iea.
11 A kabuna boro ri kakani
tabukoi na dahana lolo.
12 Lakea e huriki a han-
itu ri taki torea e Isu, ri ta
maea, “O rudu mia lakea na
kabuna boro, mi gi dili ne
ria.”
13 E Isu i longo a ninana ne
ria, lakea e huriki a hanitu
ri pagitala vona a bakovi iea,
ri dili na maka boro. Lakea
a kabuna boro ri nunu puru
na gali, ri page puru na dar-
ilomu, ri pasiri. A maka boro
ri 2,000.
14 E huriki a matakari na
boro ri ha, ri vakalongo lae

* **5:7:** Mrk 1:24 * **5:9:** Na nita Grik a tara i manga ‘Legio.’ ‘Legio’ i manga a tara na nugumaheto ala 6,000.

e huriki na tanga, e huriki
na robo viliha vonga. Lakea
e huriki ri lokovonga ri gi
matai a maki i bele.
15 Na tahuna ri bele ne Isu,
ri masia ra bakovi i dili muga
vona a tara na hanitu. Ri ma-
sia i made, i rodo a varakia,
i kamumu a niluhoi vona,
lakea ri mangenge.
16 E huriki ri matai, ri vaka-
longo e huriki ranga na maki
i bele na bakovi ra i dili muga
vona a hanitu, a maki i bele
na kabuna boro.
17 Muri ri taki torea e Isu ge
pe a tabeke ne ria, ge lakea
na tanga tara.
18 Na tahuna e Isu i pesi,
ta ge rike na aga, lakea ra
bakovi i dili muga vona a
hanitu, i takia e Isu i ngaru
ni laho turana.
19 Pali e Isu i takia i ta
maea, "I uka. O lakea na
tanga vomu, o vakalongo a
kabu vomu vona a maki dagi
e Bakovi Dagi i rata virihi ioe
vona. O vakalongo ria na
hini i dodo ioe."
20 Lakea a bakovi iea i
vano, i vakatubu ni vaka-
longo o Dekapolis† a maka
maki i rata vona e Isu. Lakea
e huriki lobo ri longoa a nu-
verei vona ri turutu.

A Sirula i Mate
(Mateo 9:18-26; Lukas 8:40-56)

21 E Isu i vorekudu tabua
a darilomu, i lakea na
tabekena tara. Lakea e
huriki ala kupo ri valai,
ri pesi halui ia na dahana
darilomu.
22 I bele vona tara
matakari na roho na
vaponga, a rana e Ierus.
Na tahuna i masia e Isu, i
lokovonga maia, i turume
puru tabukoi na vahana.
23 Lakea i taki tora ia, i
ta maea, "E tugu ngatavine
i popote ge mate. A ngaru
muholi ioe go valai, go ru
langa a limamu vona, ge
tavaga."
24 Lakea e Isu i lokovonga
turana. E huriki ala kupo
ri muri vona, ri vakopekope
halui ia.
25 A ngatavine tara, i pori
vona a dara na pida i ravulu
a polona i rua, i turane ria.
26 Ra ngatavine iea i matai
pali e huriki a dokta, pali i
bole a nimadihi dagi ne ria,
i vakalobo liu pali a moni
vona. Pali i uka ma i tavaga.
I bele dagi vona a gilanga.
27 Na tahuna a ngatavine i
longoa e Isu i bele vonga, i
vano, i pesi turana e huriki,
i laho valai muri, i padoi a
varakia ne Isu,
28 a vuhuna i luhoi maea,
"Iau ga padoi kunanea a
varakia vona, bara tavaga."
29 Na tahuna i padoi a
varakia ne Isu, i malaviriri
kunana i lobo ni tua a
darana, i hataki a kakaina
i lobo vona a gilanga.
30 *E Isu i malaviriri ku-
nana i hataki kilalea a nitora
i pagitala vona. I ngalaka-
pulo lakea ne huriki, i nana,
"E rei i padoi a varakia nau?"
31 E huriki a murimuri
vona ri ta maea, "O matai
e huriki ala kupo ri vapopo
halui ioe. Pali i navai o

† **5:20:** A ngava e 'Dekapolis' na nita Grik i manga 'a Tanga i Ravulu.' * **5:30:** Luk 6:19

nana, ‘E rei i padoi a varakia
nau?’ ”
32 Pali e Isu i tabana ni
matakanea a viri i padoi a
varakia vona.
33 Lakea a ngatavine i
lakea ne Isu, i turume puru
na ngalana, a vuhuna i
lohoka vona i mahuri pali.
I mangenge hateka, lakea i
ta muholi, i vakalongoa vona
a maki i ratea.
34 *Lakea e Isu i takia a
ngatavine, “O tugu, ioe o
mahuri a vuhuna o luhoi
tora iau. O vano na ni-
valemu, a gilanga vomu i
lobo.”
35 E Isu i tabana ni ta,
ri bele ranga bakovi. Ri
valai na ruma ne Ierus,
ra matakari na roho na
vaponga, lakea ri ta maea,
“Naha ni vakapae tabua a
mari ni tovo. E tumu i mate
pali.”
36 Pali e Isu i uka ma i
longo mai a hini ri taki, lakea
i takia e Ierus, i ta maea,
“Naha ni mangenge. O luhoi
tora iau.”
37 I taki e huriki lobo ri
gi made vonga. E huriki ri
muri vona kunana e Petrus,
e Iakop, e Ioanes e turane
Iakop.
38 Na tahuna ri bele na
ruma na matakari na roho
na vaponga, i matai e huriki
ri tangi, ri haloho dagi.
39 I dili na ruma, i taki ria,
“I navai mu tangi, mu haloho
dagi? A sirula i uka ma i
mate. I mahita kunana.”
40 Lakea ri nongo vakia.
Pali i tono tala ria. I dili
turana e tamana koma, e
kinana koma, a murimuri
vona ala tolu, ri lakea na hini
i tabuli vona a podana sirula.
41 *Lakea e Isu i nugua a
limana, i ta maea, *“Talita
koum.”* ‡ I maea, “Sirula, a
taki ioe o pesi rike.”
42 I malaviriri kunana, a
sirula i pesi rike, i laho. A
pida vona i ravulu a polona
i rua. Na tahuna ri masia, ri
turutu hateka.
43 I taki tora ria, nahea ri gi
vakalongoa tara viri. Lakea i
taki ria ri gi habi vona ranga
maki ge kani.

6

A Propet i Uka Ma Ni Togo
(Mateo 13:53-58; Lukas 4:16-30)

1 E Isu i pea a tanga iea,
i vano turana e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tanga vona.
2 *Na Parava Nimalo e Isu i
vakatubu ni vara pololilo na
roho na vaponga. Na tahuna
e huriki ri longoa ri turutu
vona, ri nana, “Ra bakovi iea,
i bole vai a naro nga? E rei
i habia vona a lohokanga, a
nitora ni rata a nivakasiri?
3 Ia a mari ni hae a roho
kunana. Pali e kinana, e
Maria, e tarina e Iakop, e
Ioses, e Iuda, e Simon. Pali
e huriki e kurabana ri made
turane hita.” Lakea i madihi
a hatene ria vona.
4 *Pali e Isu i taki ria, i ta
maea, “A propet ni togo na
tanga lobo. Pali e huriki a

* **5:34:** Mrk 10:52; Luk 7:50; 17:19 * **5:41:** Luk 7:14 ‡ **5:41:** A ngava e ‘Talita Koum’ a nita Aram. * **6:2:** Ion 7:15 * **6:4:** Ion 4:44

bakovi a ngatavine na tanga
vona i uka ma ri togoa."
5 E Isu i keri ni rata vonga
ranga nivakasiri. I ru langa
kunana a limana ne huriki
ranga ri giloa, i vakatavaga
ria.
6 I turutu vona a hini i uka
ma ri luhoi tora ia. Muri i
vano, i laho lae, i vara na
maka tanga takutaku.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Vinuru Vona
(Mateo 10:5-15; Lukas 9:1-6)

7 Muri e Isu i gale valai
vona e huriki a murimuri
vona ala ravulu a polona i
rua, i rudu tala ria ruarua, i
habi a nitora ne ria ni lili tala
a hanitu.
8 *I taki ria nahea ri gi bole
a maki na tahuna ri laho. I
uka ma ri gi bole a maki ni
kani, a hole, a moni. A maki
ri gi bole kunana, a kodo ni
laho.
9 I taki ria ri gi rodo a
vahapolo, pali i uka ma ri gi
bole a varakia.
10 Muri i ta maea, "Na
tahuna mu lakea na ruma
tara, mu made vonga ge
harena na tahuna mu pe a
tanga iea.
11 *A tanga tara i uka ma ri
tagui mua, i uka ma ri longo
mai mua, mu kurudu pasi a
habulo na vahane mua, mu
vano. Mu rata mavonga,
bara i vakasiri ria ri tahoka
a ngava."
12 Lakea ri vano, ri vara e
huriki ri gi pulo a vilone ria.
13 *Ri lili tala e huriki
a hanitu, ri biri na
nibiri e huriki ri giloa, ri
vakamahuri ria.

E Ioanes i Mate
(Mateo 14:1-12; Lukas 9:7-9)

14 *E Herod a hariki i
longo a maka maki e Isu
i rata, a vuhuna a rane
Isu ni lohoka vona pali na
tanga lobo. E huriki ranga
ri ta maea, "Ra viri iea e
Ioanes, a mari ni vahilolo,
a Vure i vakamahuri mulea
na matenga, lakea i tahoka a
nitora ni rata a nivakasiri."
15 Pali e huriki ranga ri taki
ta ia e Elaisa. E huriki ranga
ri taki ta ia a propet tara, i
manga e huriki a propet hosi.
16 Pali e Herod, na tahuna
i longo a ngava nga, i ta
maea, "Iau a palakudua
hosi a lohone Ioanes, pali
ngane i mahuri mule tabu
na matenga!" I ta mavonga,
a vuhuna
17-20 hosi e Herod i parangi
vona e Herodias, e giri-
hine tarina e Pilip. Pali
e Ioanes i takia e Herod,
i ta maea, "I uka ma a
vilo na vinara go parangi
tabu e girihine tarimu." E
Herodias, i madihi a hatena
vona e Ioanes, lakea i ngaru
ni rabalakia. Pali i uka
dalana, a vuhuna e Herod
i mangenge ne Ioanes, i
matakaria. I lohoka vona ia a
bakovi kamumu, i kiripiripi
a vilona. E Herod i vivi ni
longoa a vinara ne Ioanes.
Pali na parava ranga bara i
loho lege vona a vinara ne
Ioanes. Muri i rudu vakuku,

* **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Apo 13:51 * **6:13:** Iak 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mrk 8:28; Luk 9:19-20

ni gi lakavu e Ioanes, ni gi
kolotata, ni gi ru dili na bavi.

21 Muri e Herodias i marag-
isi vona a maki i ngarua.
Na parava ni poda vona e
Herod, e Herod i ratea a
habu, i gale palupu e huriki a
bolekori vona, a ubu na tara
vona, a bakovi dagi o Galili,
ri gi valai na habu.

22 E tune Herodias a
ngatavine i dili, i raulo, i
rata e Herod turana e huriki
ri valai na habu vona ri
vivi. Lakea a hariki i takia a
koma ngatavine, "A ra maki
o ngarua bara habia vomu."

23 Muri i kaba i ta maea,
"A ra maki o nana vona,
bara habia vomu. A tabeke
na harikianga nau tara bara
habia."

24 A koma ngatavine i pag-
itala i nanea e kinana, "A ra
maki ga nana vona?"

E kinana i koli, i ta maea,
"O nana vona a gine Ioanes,
a Mari ni Vahilolo."

25 A koma ngatavine i
malaviriri kunana, i laho
hari dili mai a hariki,
i ta maea, "A ngaru go
palakudua a lohone Ioanes
a mari ni vahilolo. Muri o
habia nau a gina."

26 A hariki i lege a lohona,
pali i uka ma i ngaru ni
ta pupukari vona, a vuhuna
i kaba na matane huriki ri
bele na habu.

27 Lakea i malaviriri ku-
nana i rudua a nugumaheto ge palakudua a lohone
Ioanes, ge bole vilia a gina.
A bakovi i vano, i palakudu
pololilo na bavi a lohone
Ioanes.

28 I ru langea na sika, i
bole vilia na hariki. Lakea
a hariki i habia na koma
ngatavine. Muri a koma
ngatavine i vano i habia ne
kinana.

29 E huriki a murimuri ne
Ioanes ri longoa a velengana,
ri vano, ri bolea a podana, ri
tanua.

Pali ngane, e Herod i pa-
haluhoia e Isu ta ia e Ioanes i
mahuri mule na matenga.

E Isu i Vakani e Huriki
(Mateo 14:13-21; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-14)

30 *E huriki a apostolo ne
Isu ri vapopo turane Isu,
ri vakalongoa vona a maka
maki ri rata, ri tovo e huriki
vona.

31 E huriki ala kupo ri laho
viri varola, ri pahakari ria
ni kani, lakea e Isu i taki e
huriki a apostolo vona, "Mu
valai turagu, si gi lakea na
hini i ngeki, si gi malo taro
vonga."

32 Lakea ri rike na aga, ri
vore lakea na tabeke i ngeki,
ta ri gi made kikeri vonga.

33 Pali na tahuna ri vano,
e huriki ala kupo ri matai
ria, ri matakilala ria, lakea e
huriki na tanga lobo ri nunu
pololilo, ri bele muga vonga.

34 *Na tahuna e Isu i bele,
i matai ria, i dodo ria, a
vuhuna ri manga a sipsip, i
uka matakari ne ria. Lakea i
vakatubu ni tovo ria na maki
i kupo.

35 *I tabalahehe pali a
haro, lakea e huriki a

* **6:30:** Luk 10:17 * **6:34:** Gi 27:17; Mat 9:36 * **6:35:** Mrk 8:1-9

murimuri vona ri takia, ri ta
maea, “Ra hini nga a tabeke
i ngeki, i tabalahehe pali a
haro.
36 O rudu e huriki, ri gi
lakea na robo viliha nga, na
maka tanga, ri gi kona a maki
ni kani.”
37 E Isu i koli, i ta maea,
“Mu vakani ria!”
Ri ta maea ria, “A moni
ni kona a maki ni kani ne
ria vona bara i vatovotovo
turana mapana viri i leho na
keva i polotolu!* Pali i uka
ma i kamumu si gi kona a
maki ni kani ne ria.”
38 Lakea i nana ria, “I riva
a bret mu tahoka? Mu vano
mu matai.”
Ri matai pali, ri hamule, ri
vakalongoa e Isu ri ta maea,
“A bret i lima, a manu i rua.”
39 Lakea e Isu i vakuku e
huriki ri gi made vapopo na
varili gomagoma.
40 Ri made vapopo na tara
ala ravulu mule ma a mu-
rina balaka taku (100) ranga,
na tara ala ravulu lima (50)
ranga.
41 I bole a bret i lima, a
manu i rua, i mata rike na
hunu, i kavurikea a Vure.
Muri i keve a bret, i habi ne
huriki a murimuri vona, ri
veru ne huriki. A manu i rua
ranga i putu, i veru ne huriki.
42 E huriki lobo ri kani, ri
maru.
43 E huriki a murimuri
vona ri tahoni na kulopi i
ravulu a polona i rua, a kala-
vana bret a manu ri kani
kaleva.
44 E huriki a bakovi lobo ri
kani ri ala 5,000.

E Isu i Laho Langa na Naru
(Mateo 14:22-33; Ioanes 6:16-21)

45 Malaviriri kunana e Isu
i rudu e huriki a murimuri
vona, ri gi rike na aga, ri gi
muga lakea o Betsaida, na
tabeke tara na darilomu. Pali
i made mule ia, ge rupolo
kamumu e huriki.
46 *I rupolo lobo e huriki,
lakea i sike na gagana lolo, i
vasileki.
47 I rodo ngane a hini, e
huriki a murimuri ne Isu
ri vore na kurukuruna dar-
ilomu. Pali e Isu i tabana na
lolo.
48 I matai e huriki a
murimuri vona ri vanugu a
vore, a vuhuna a vilu i pori
valai muga. Na malabeonga
e Isu i pori mai ria, i laho
langa na dari. I popote
kunana ge rede ria,
49 *pali na tahuna ri masia
i laho langa na dari, ri pa-
haluhoi ta ia a hanitu. Lakea
ri haloho,
50 a vuhuna ria lobo ri
masia, ri mangenge. I
malaviriri kunana i ta maea,
“Mu tuhaka! Iau kunana.
Naha ni mangenge.”
51 *Muri e Isu i rike na aga,
lakea a vilu i pasi puru. Ri
turutu hateka,
52 a vuhuna i uka ma ri
matakilaka vona a nivakasiri
e Isu i ratea na bret. I tabana
ni uvo a gine ria.

E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret
(Mateo 14:34-36)

* **6:37:** A denari i 200 i manga a mapana viri ge leho na keva i polotolu. * **6:46:** Luk 5:16 * **6:49:** Luk 24:37 * **6:51:** Mrk 4:39

53 Ri vore kudu, ri bele o
Genesaret, ri hori vonga.
54 Na tahuna ri raga na aga,
e huriki lobo ri matakilalea e
Isu.
55 Ri nunu lae na tabeke
vonga, ri vakalongo e huriki.
Na tahuna e huriki ri longo,
ri kaloho na dede e huriki ri
giloa, ri bole lakea vona.
56 Na tanga lobo e Isu i
bele vona, na tanga kiroko,
na tanga dagi, polovavo na
tanga, bara ri taparaki na
mada e huriki ri giloa. Ri taki
tora ia ri gi padoi kunanea
a harena varakia vona. Pali
e huriki lobo ri padoi ia, ri
tavaga.

7

A Maki Kabakaba, a Maki Katoki
(Mateo 15:1-20)

1 E huriki a Pariseo turana
e huriki a mari na vinara o
Ierusalem, ri vano, ri vapopo
turane Isu.
2 *Ri matai e huriki a
murimuri vona ri kani, i uka
ma ri vahilolo taro a limane
ria.
3 (E huriki a Pariseo, e
huriki a Iuda, ri muri mai a
vilo hosi ne huriki e tubune
ria, ri loi taro a limane ria,
muri ri kani.
4 *Na tahuna ri hamule na
maket, bara ri loi taro a li-
mane ria, muri ri kani. A vilo
ranga ne tubune ria ri muri
mai, ra ni vahilolo a kikei, a
tavila, a ulo).
5 Lakea e huriki a Pariseo
turana e huriki a mari na
vinara, ri nanea e Isu, "Re
huriki a murimuri vomu, i
navai i uka ma ri muri mai a
narone huriki e tubune hita
hosi, i uka ma ri loi a limane
ria muga ni kani?"
6 *Lakea e Isu i koli ria, i ta
maea, "Mua e huriki a ngava
naru. I muholi a nitane Isaia
a propet na tahuna i taki
mua hosi, i here puru maea,
'Re huriki nga, ri taki ta ri
togo iau,
pali i uka ma ri ngaru
muholi iau na hatene
ria.
7 Ri kavurike tavula iau.
Ri tovo e huriki na
vinara tavula na
bakovi, ri takia ta a
vinara na Vure.' "
8 Muri e Isu i ta maea tabu,
"Mu longotaroa a vinara na
Vure, mu ramai a maka
vilone huriki e tubune mua.
9 Mu moro hateka ni
marikoi na vinara na Vure,
mu gu muri mai kunana a
vilo hosi!
10 *E Moses hosi i here
maea, 'Mu togo e kinane
mua, e tamane mua.' I here
maea tabu, 'E rei a viri i
harogi e tamana e kinana ni
gi rabalaki.'
11 "Pali mu taki a bakovi ge
taki e tamana e kinana, ge
ta maea, 'A maki ta ga habi
marua, a ru here pali ge ne
vona a Vure.'
12 Lakea mu hehea nahea
ge kori e tamana rua e ki-
nana.
13 Na naro iea kunana, a
vilo hosi ne mua, ra mu tovo
polo ne huriki, i ratea a ni-
tana Vure a maki tavula. I
kupo a maka maki mu rata
mavonga."

* **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:6:** Ais 29:13 * **7:10:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16

14 E Isu i gale valai tabu e
huriki, i taki ria, “Mua lobo,
mu talangaki valai, mu lon-
gokilalea a nitagu.
15-16 *I uka tara maki ge
dili na viri ge ratea ge katoki
na matana Vure. A maki i
rata a viri ge katoki, a maki
i pagitala valai na hatena.”
17 I pe e huriki, i dili
na ruma, lakea e huriki a
murimuri vona ri ramaia, ri
nanea vona a nivakakika iea.
18 Lakea e Isu i taki ria, “Ra
mua, i uka ma mu longoki-
lala ma? Ra maki ni kani i
uka ma i ratea a viri ge katoki
na matana Vure,
19 a vuhuna i uka ma i dili
na hatena, i dili kunana na
kavutuna, muri i pagitala na
kakaina.”
Na ngava iea kunana, e Isu
i vakalongo e huriki vona a
maki ni kani lobo i kamumu
ni kani.
20 I ta lokovonga liu, i ta
maea, “A maki i pagitala na
bakovi, i manga a maki i taki,
a maki i rata, i ratea i katoki
na matana Vure.
21 A maki i pagitala na
hatena viri, a niluhoi hale,
a molenga, a panahoa, a
nivarabalaki, a molenga na
parangia,
22 a ningutu na maki
na viri tara, a nitepu ne
huriki lobo, a pusinga, a
molenga viliha manga a ligo,
a nimasigoro na maki na viri,
a nipadimomo, a nigigi tora,
a nivarata manga manga
tavula.
23 A maka naro hale nga
ri pagitala na hatena viri,
ri ratea i katoki na matana
Vure.”

A Ngatavine o Ponesia
(Mateo 15:21-28)

24 Muri e Isu i malaga, i
lakea na tabeke ne Tair rua
e Sidon. I dili na ruma tara. I
koi vona tara viri ge lohoka
vona, pali ia, i uka hini ge
kapiloho vona.
25 A ngatavine tara, e tuna
ngatavine i dili vona a han-
itu, i longo ta e Isu i bele.
Lakea i valai malaviriri, i tu-
rume tabukoi ne Isu.
26 Ra ngatavine iea, i uka
ma a Iuda. Ni poda o Siro-
ponesia. I nana torea e Isu ge
lili vurokia a hanitu i dili ne
tuna.
27 Lakea e Isu i takia, “E
huriki a koma ri gi kani taro.
I uka ma i kamumu ni gi bole
a maki ni kani ne huriki a
koma, ni gi voro lakea na
ligo.”
28 Pali a ngatavine i koli, i
ta maea, “Bakovi Dagi o ta
muholi. Pali a ligo ranga ri
kani poi a momona maki i
boru puru na dede ne huriki
a koma.”
29 Muri e Isu i takia a
ngatavine, “O koli kamumu.
Pali o hamule. A hanitu i pea
pali e tumu.”
30 I hamule na tanga, i ma-
sia e tuna ngatavine i mahita
na kiri, i pagitala pali vona a
hanitu.

A Bakovi Vou
(Mateo 15:29-31)

31 E Isu i malaga na tabeke
ne Tair, i laho polo ne Sidon,
i lokovonga liu na tabeke ne

* **7:15-16:** Apo 10:14-15 * **7:31:** A ngava e ‘Dekapolis’ i manga i maea, ‘A Tanga i Ravulu.’

Dekapolis,* i pagitala na Darilomu e Galili.
32 Na tahuna e Isu i bele
vonga, ni tuli valai vona a
bakovi i vou, i ngavarubu.
Ri taki torea e Isu ge ru
langa a limana vona, ge
vakamahuria.
33 Lakea e Isu i tuli here
lakea na gaga basi ne huriki,
i ru dili a kukulimana na
tulina bakovi. Muri i kalupe
taho a kukulimana i nugua a
tabelena bakovi.
34 I mata rike na hunu,
i taravango i ta maea,
"Epata!" I manga i maea, "Ge
mapaga."
35 I uka ma i tabaka, i ka-
mumu a tulina, i longo a hini,
i vakatubu ni ta kavakava.
36 *Lakea e Isu i taki tora
ria, nahea ri gi vakalongoa
tara viri. I taki tora ria nahea
ri gi vakalongo lae. Pali ri
vano ria, ri vakalongo lae.
37 *Ri turutu hateka, lakea
ri ta maea, "A maki lobo i
rata kamumu. I rata e huriki
ri vou ri longo, i rata e huriki
ri ngavarubu ri ta."

8

E Isu i Vakani e Huriki ala Rangale Va
(Mateo 15:32-39)

1 *Na tahuna iea e huriki
ala kupo ri vapopo tabu. Ri
uka a maki ni kani, lakea e
Isu i gale e huriki a murimuri
vona, i taki ria,
2 "Iau a dodo e huriki nga.
Ri made turagu na parava i
tolu pali. I uka ma ri kani.
3 Pali ngane a koi ni rudu
hamule ria, ma ga ri gi vitolo,
ge vurea a matane ria na
dala. E huriki ranga ri valai
basi hateka."
4 E huriki a murimuri vona
ri koli ri ta maea, "Pali si
gi bole vai na tabeke i ngeki
koea a maki ni kani si gi
vakani e huriki nga vona?"
5 Lakea e Isu i nana ria, "I
riva a bret mu tahoka?"
Ri ta maea ria, "Mi tahoka
a bret i polorua."
6 Lakea i taki e huriki ri
gi made puru na malala. I
bole a bret i polorua nga,
i kavurikea a Vure. Muri
i keve, i habi ne huriki a
murimuri vona, ri gi veru
tala ne huriki.
7 A manu kiroko ranga ri
tahoka. Ngi ranga i bole,
i kavurikea a Vure, muri i
taki e huriki a murimuri ri gi
veru tala.
8 Ri kani, ri maru. Muri
ri tahoni dili na kulopi i
polorua a kalavana maki ni
kani, ri vonu.
9 E huriki ri kani ri ala
rangale va (4,000). Ri kani
lobo muri i rupolo ria.
10 Malaviriri kunana i rike
na aga turana e huriki a
murimuri vona, ri lakea na
tabeke ne Dalmanuta.
11 Na tahuna ri bele o Dal-
manuta, e huriki a Pariseo ri
valai, ri vakatubu ni hehea
e Isu. Ri tonia, ri nanea ge
rata a nivakasiri ge vakasiria
a nitora vona i valai na Vure.
12 *E Isu i kide tala, i
ta maea, "I navai e huriki
na tahuna mona ri nana ni
matai a nivakasiri? A taki
muholi mua, bara i uka tara
nivakasiri ri gi masia."

* **7:36:** Mrk 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1:** Mrk 6:35-44 * **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29

13 Muri i pe ria, i rike na
aga, i lakea na tabeke tara na
darilomu.

A Is ne Huriki a Pariseo
(Mateo 16:5-12)

14 E huriki a murimuri ri
longo kaburungi ni bolena
bret. Ri tahoka kunana a
bret i taku na aga.
15 *E Isu i taki tora ria, "Mu
lelerau, mu matadoko vona a
is ne huriki a Pariseo, a is ne
Herod."
16 Lakea ri vakatubu ni
vata vona a hini ri uka bret.
17 *E Isu i lohoka vona a
maki ri vata vona, lakea i
nana ria, "I navai mu vata
vona a bret i uka ma mu
bole? Mua, i uka ma mu
matakilala iau, i uka ma mu
longokilala a ngava. I navai i
uvo a gine mua?
18 Mua mu tahoka a
matane mua, pali i uka ma
mu matai. Mu tahoka a
tuline mua, pali i uka ma mu
longokilala. Pali mua, i uka
ma mu luhoi mule a maki a
rata?
19 *Na tahuna a keve a bret
i lima, a vakani e huriki ala
5,000, i riva a kulopi mu
tahoni dili vona a kalavana
maki ni kani?"
Ri koli ri ta maea, "A kulopi
i ravulu a polona i rua."
20 "Na tahuna a keve a bret
i polorua a vakani e huriki
ala 4,000, pali i riva a kulopi
mu tahoni dili vona a kala-
vana maki ni kani?"
Ri koli ri ta maea, "I polo
rua."
21 Lakea e Isu i nana ria,
"Pali i navai i uka ma mu
matakilaka vona a maka
maki a rata?"

A Kepa o Betsaida

22 Ri bele o Betsaida, lakea
e huriki ranga ri tuli vilia ne
Isu a bakovi i kepa, ri taki
torea e Isu ge padoi ia.
23 Lakea e Isu e tuli talea na
tanga a kepa. I kalupe tahoa
a matana, i ru langa a limana
vona, muri i nanea, "O matai
a maki o i uka?"
24 A bakovi i mata lae, i
ta maea, "A matai e huriki a
bakovi, ri manga a kai ri laho
lae."
25 Lakea e Isu i padoi tabu
a matana bakovi. Muri a
matana i matapara, i matak-
ilala lobo a maka maki.
26 Muri e Isu i rudua ge
hamule lakea na ruma vona,
i takia, "Naha ni dili na
tanga."

E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona
(Mateo 16:13-20; Lukas 9:18-21)

27 E Isu turana e huriki a
murimuri vona ri lakea na
maka tanga kiroko tabukoi
na tanga dagi e Sisaria
Pilipi. Na tahuna ri lalaho
lokovonga, e Isu i nana ria,
"E huriki ri luhoi iau ge iau e
rei?"
28 *Ri ta maea ria, "E huriki
ranga ri taki ioe, ta ioe e
Ioanes a mari ni vahilolo. I
ranga ri taki ioe, ta ioe e
Elaisa. Pali e huriki ranga
tabu ri taki ioe, ta ioe a
propet hosi tara."
29 *Lakea e Isu i nanea e
Petrus, "Pali ioe, o luhoi iau
ge iau e rei?"

* **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mrk 6:52 * **8:19:** Mrk 6:41-44 * **8:28:** Mrk 6:15
* **8:29:** Ion 6:68-69

E Petrus i koli, i ta maea,
“Ioe e Kristo.”*
30 *Pali e Isu i taki tora ria
nahea ri gi vakalongoa tara
viri.

E Isu i Taki Muga a
Matenga Vona
(Mateo 16:21-28; Lukas
9:22-27)

31 Muri e Isu i vakatubu
ni vara ria na Tuna Bakovi
bara i bole a nimadihi i kupo.
E huriki a gare, a prister
dagi, a mari na vinara bara
ri marikoi vona. Muri bara
ri rabalakia. Pali muri na
parava i tolu, bara i pesi rike
mule na matenga.
32 I vara kavakava kunana
vona ra ngava iea. Pali e
Petrus i tulia lakea na gaga,
i vakatubu ni tahatea.
33 E Isu i ngalahere ne
Petrus, i mata lakea ne huriki
a murimuri vona, i tahatea e
Petrus, i ta maea, “Satan, o
hamule mae a bitogu! I uka
ma o luhoi a maki na Vure.
O luhoi kunana a maki na
bakovi.”
34 *Muri i gale valai vona
e huriki ri turana, turana e
huriki a murimuri vona, i
taki ria, “E rei a viri i ngaru
ni muri nau, ge lohopile a
ningaru vona, ge kalohoa a
kai tavalavala vona, ge ramai
iau.
35 E rei a viri i ha taro
iau, ne vona ni korimule a
kulina, bara ri velu. Pali e
rei a viri i mate a vuhuna
i ramai iau, i vara a Ve-
lenga Kamumu, bara i bole a
nimahuri vakaroro.
36 A ra i kamumu vona a
bakovi ge bole lobo a maka
maki na malala, pali ge mate
ia?
37 Pali a bakovi, a ra
ge habia ge ngulia vona a
nimahuri?
38 *Koea na malala ri rata
hateka a molenga, a naro
hale. Pali e rei a viri i
maruhu nau, i maruhu na
ngava nau ngane, a Tuna
Bakovi bara i maruhu vona
muri ma, na tahuna i valai
na nipara ne Tamana, turana
e huriki a agelo vona.”

9

1 *Muri i taki ria i ta maea,
“A taki muholi mua, i ranga
ne mua mu pesi koea ngane, i
uka ma mu gu mate ma, bara
mu masia a harikianga na
Vure ge valai turana nitora.”

A Kakaine Isu i Mareli
(Mateo 17:1-13; Lukas
9:28-36)

2 *Muri na parava i
polotara e Isu i tuli kunana
e Petrus, e Iakop, e Ioanes, to
sike na lolo dagi. Na tahuna
to made vonga, e Isu i mareli
na matane tou.
3 A varakia vona i para
hateka, i kea hateka. I uka
tara viri na malala ge ratea
tara varakia ge kea maea.
4 Muri e Elaisa e Moses ru
bele vakaturutu, ru ta turane
Isu.
5 Lakea e Petrus i takia e
Isu, “Mari ni tovo, i kamumu
hateka te valai koea. Mete ge
hae a kape ge tolu, ne vomu

* **8:29:** A ngava e ‘Kristo’ i manga i maea, ‘A viri a Vure i vulakia.’ * **8:30:** Mrk 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27 * **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mrk 13:30 * **9:2:** Apo 3:22; 2Pe 1:17-18

tara, ne Moses tara, ne Elaisa
tara."
6 E Petrus i ta tavulavula, a
vuhuna to mangenge hateka.
7 Muri a bubu i valai i
kavitagu tou. To longoa a
ngava i pagitala na bubu i ta
maea, "Ra bakovi iea e tugu,
a hategu. Moto longo maia a
nitana."
8 Na tahuna to mata viliha
lae, to turutu, i uka ma to
matai ranga a viri. E Isu
kunana i pepesi vonga.
9 Na tahuna to laho puru,
e Isu i taki tora tou nahea
to go vakalongoa tara viri,
to go mangulu mavonga ge
harena na tahuna a Tuna
Bakovi ge pesi rike mule na
matenga.
10 To ruhuloloa ne tou a
ngava, lakea to vanana vona
ra ngava ge "pesi rike mule
na matenga," i navai tavulai.
11 *Muri to nanea, "I navai
e huriki a mari na vinara
ri takia e Elaisa ta ge valai
muga?"
12 *E Isu i koli i ta maea,
"I muholi, i takia e Elaisa ge
valai muga, ge rata karaba a
maki lobo. Pali ge navai ra
nita ni here puru muga i taki
a Tuna Bakovi bara i bole
a nimadihi hateka, e huriki
lobo ri gi marikoi vona?
13 *A taki mua, e Elaisa i
valai pali. Ri rata virihia
vona a maki lobo ri ngaru ri
gi rata virihia vona, i muri
mai a ngava ni here puru
hosi."

A Riau i Dili Vona a Hanitu
(Mateo 17:14-21; Lukas
9:37-43)

14 Na tahuna e Isu, e Petrus,
e Iakop, e Ioanes to bele taho
e huriki a murimuri ranga,
to matai e huriki ala kupo ri
vapopo halui ria. E huriki
a mari na vinara ri vahehe
turana e huriki a murimuri.
15 Na tahuna e huriki ri
vapesihi ri masia e Isu i bele,
ri vivi vona, lakea ri nunu
lokovonga, ri gi taguia.
16 Lakea e Isu i nana ria, "A
ra mu vahehe vona?"
17 A bakovi tara i koli i ta
maea, "Mari ni tovo, a tuli
vilia vomu e tugu a bakovi.
I dili vona a hanitu i ratea i
ngavarubu.
18 Na parava ranga a han-
itu i ratea i boru puru na
malala. I bubu vona a vere
a ngavana, i vaheri a ngina, i
katoro ia. Iau a taki e huriki
a murimuri vomu ta ri gi lili
talea a hanitu, pali ri keri."
19 Lakea e Isu i koli, i
ta maea, "Mua e huriki na
tahuna mona, i uka ma mu
luhoi torea a Vure. Ge navai?
Ga hatenono mavonga ni
dava mua, mu gu luhoi tora
iau?" Muri i takia a bakovi
iea, i ta maea, "O tuli vilia e
tumu."
20 Lakea ri tuli vilia vona.
Na tahuna a hanitu i masia
e Isu, i malaviriri kunana i
ratea a riau i tangitoru. I
boru puru na malala, i tohi
lae, i bubu vona a vere a
ngavana.
21 Lakea e Isu i nanea e
tamana koma, "Garika i tubu
vona a gilanga iea?"
E tamana i koli i ta maea,
"I tubu na tahuna i kiroko
vona.

* **9:11:** Mal 3:1 * **9:12:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6 * **9:13:** Mat 11:14

22 I balaka kupo a hanitu i
voro rikea na kanono, i voro
purua na naru ta ge rabal-
akia. Pali ioe bara o kara
ni ratea tara maki, o dodo
maria o kori maria."
23 *Lakea e Isu i ta maea,
"I navai o ta maea, 'Pali ioe
bara o kara?' A maki lobo
a maki tavula na viri i luhoi
tora iau."
24 E tamana i malaviriri
kunana i koli, i ta maea, "A
luhoi tora ioe, pali o tuhori
iau na tahuna i uka ma a
luhoi tora ioe!"
25 Na tahuna e Isu i matai e
huriki ri nunu valai tabukoi
ne ria, i tahatea a hanitu i ta
maea, "Ioe a hanitu voupat-
uli, a ngavarubu, a taki tora
ioe, o pagitala vona, naha ni
dili tabu vona."
26 *Lakea a hanitu i haloho,
i ratea a koma i tangi toru-
toru, muri i pagitala vona. A
koma ngane i mata manga
i mate, lakea e huriki ri ta
maea, "I mate pali."
27 Pali e Isu i lokovonga, i
nugua a limana i tuli pesia.
28 Na tahuna e Isu i dili na
ruma, e huriki a murimuri
vona ri nana kapiloho ia, "I
navai mi keri ni lili talea a
hanitu iea?"
29 E Isu i koli, "A han-
itu maea, i uka ma ge pag-
itala tavula. Mu vasileki,
mu peremu taro, muri bara
i pagitala."

E Isu i Vakalongo Muga a Nimatena
(Mateo 17:22-23; Lukas 9:43)

30 *Muri ri pe a hini ngi, ri
laho polo vona e Galili. E Isu
i uka ma i ngaru e huriki ri
gi lohoka vona a hini ri made
vona,
31 *a vuhuna i tovo e huriki
a murimuri vona. I taki ria,
i ta maea, "A Tuna Bakovi
bara ni habi na limane huriki
a bakovi, ri gi rabalakia.
Muri na parava i tolu bara i
pesi rike mule na nimate."
32 *I uka ma ri longoki-
lalea a pelegona ngava, pali
ri mangenge ni nanea e Isu.

E Rei Ge Muga
(Mateo 18:1-5; Lukas 9:46-48)

33 Ri lakea na tanga e
Kapernaum. Na tahuna ri
made na ruma tara, lakea
e Isu i nana e huriki a
murimuri vona, "A ra maki
mu vata vona na dala?"
34 Pali ri mangaulu ku-
nana, a vuhuna ri vanana
vona na dala, ne rei ne ria i
dagi hateka.
35 *Lakea e Isu i made
puru i gale lokovonga vona e
huriki a murimuri ala ravulu
a polona i rua, i taki ria, "E
rei i ngaru ni muga, ge ia a
iku, a vora ne huriki lobo."
36 Muri i vakapesia na ku-
rukurune ria a koma kiroko.
I boko rikea, i taki ria,
37 *"E rei a viri i tagui a
koma kiroko maea na ragu, i
tagui iau. E rei a viri i tagui
iau, i taguia ra viri i rudu iau
a valai."
38 Muri e Ioanes i ta maea,
"Mari ni tovo, mi masia tara

* **9:23:** Mat 21:21; Mrk 11:23 * **9:26:** Mrk 1:26 * **9:30:** Ion 7:1 * **9:31:** Mrk 8:31; 10:32-34 * **9:32:** Luk 9:45 * **9:35:** Mat 20:25-27; Mrk 10:43-44; Luk 22:24-26 * **9:37:** Mat 10:40

bakovi i lili tala a hanitu na
ramu, lakea mi takia nahea
ge rata tabua a naro iea, a
vuhuna i uka ma ia e turane
hita."
39 Pali e Isu i taki ria i ta
maea, "Naha ni hatekakaria.
I uka tara viri i rata a ni-
vakasiri na ragu muri ge
pagepolo ge ta hale nau.
40 *A viri i uka ma i rata
hale hita, ia e turane hita.
41 *A taki muholi mua, e rei
a viri i habi a naru ne mua na
ragu a vuhuna mua a tara ne
Kristo, muholi hateka bara i
bole a mapana.

A Naro Hale i Vakahale a Niluhoi
(Mateo 18:6-9; Lukas 17:1-2)

42 "Pali e rei a viri ge ratea
a koma kiroko maea, ra i
luhoi tora iau, ge dili na naro
hale, bara i kamumu hateka
ni gi topi na lohona a kedo
dagi, ni gi voro puru na utu,
ge pasiri.
43-44 *A limamu tara ge
rata ioe go rata a rabu hale,
o palakudua o vurokia, ma
go puru na kanono i uka
ma i mate kilala turana li-
mamu i rua. I kamumu bara
o tahoka a limamu i taku
kunana, o bole a nimahuri
vakaroro.
45-46 A vahamu ge rata
ioe go rata a rabu hale, o
palakudua, o vurokia, ma ni
gi voro puru ioe na kanono
turana vahamu i rua. I ka-
mumu bara o tahoka a va-
hamu i taku kunana, o bole
a nimahuri vakaroro.
47 *Pali a matamu tara ge
rata ioe go rata a rabu hale,
o sigi talea, ma ni gi voro
puru ioe na kanono turana
matamu i rua. I kamumu
bara o tahoka a matamu
i taku kunana, o dili na
harikianga na Vure.
48 *Ra tanga na kanono iea,
'a maka mata kiroko ri pidi
lae na kakaine huriki,
i uka ma ri mate kilala.
Pali a kanono tara i uka
ma ge mate.'
49 "E huriki a prister ri ru a
sol na maka nihabi, ne vona
ni rata a nihabi ge malamala
na matana Vure. I mavonga
kunana, a kanono ge bele ne
huriki lobo.
50 *"A sol a maki kamumu.
Pali ge lobo a namina, mu gu
rata navia ge tahoka a nam-
ina tabu? Mu nami manga a
sol, mu vakabele a nivalemu
ne huriki ri luhoi tora iau."

10

A Nivapile na Parangia
(Mateo 19:1-12; Lukas 16:18)

1 Muri e Isu i pea a tanga
iea, i tulu poloa a naru e Ior-
dan, i lakea na robo e Iudea.
I mavonga tabu e huriki lobo
ri lakea vona, i vara ria, i
manga a hini i rata vakaroro.
2 E huriki a Pariseo ranga ri
valai ri gi tonia. Ri nanea, "A
vinara i ta navai? A bakovi
ge pilea e girihina, o i uka?"
3 E Isu i koli, i nana raia,
"Pali e Moses hosi i taki navai
mua?"

* **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30 * **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **10:4:** Vin 24:1-4; Mat 5:31

4 *Ri ta maea ria, “Hosi
e Moses i longo ne huriki e
tubune mia, i taki a bakovi
bara i habia ne girihina a
raukea na nivapile, muri
bara i tonoa ge vano.”
5 I koli ria, i ta maea,
“E Moses i rata mavonga a
vuhuna mu gigi tora hateka,
lakea i here purua ra vinara
iea.
6 *Pali na tahuna a Vure
i ratarike a maki lobo, ‘I
ratarike varago a bakovi a
ngatavine.’
7 *‘I mavonga, a bakovi
bara i pe e tamana e kinana,
i madoko turane girihina,
8 a kakaine rua ge taku ku-
nana.’
“Ngane i uka ma ru ala
rua, ru ala taku kunana.
9 I mavonga kunana, ra
maki a Vure i varomu
palupu, i uka tara viri ge
pugea.”
10 Na tahuna ri made
tabu na ruma, e huriki a
murimuri ri nanea e Isu
vona ra ngava i takia.
11 *I koli i ta maea, “A
bakovi i pilea e girihina,
i parangi tabu a ngatavine
tara, ra bakovi iea i mole, i
rata halea e girihina.
12 A ngatavine bara i pilea
e girihina, i parangi na
bakovi tara, ra ngatavine iea
i mole.”

E Isu i Ngaru e Huriki a Koma Kiroko
(Mateo 19:13-15; Lukas 18:15-17)

13 Ni tuli lakea ne Isu e
huriki a koma kiroko, ge ru
langa a limana ne ria. Pali e
huriki a murimuri ri tahate
ria.
14 Na tahuna e Isu i matai
a naro ri rata, i madihi a
hatena, i taki ria, “Naha ni
hatekakari e huriki a koma.
Mu taparaki ria ri gi valai
nau, a vuhuna a harikianga
na hunu ne vone ria e huriki
a hulu nga.
15 *A taki muholi mua, e
rei a viri i uka ma i ngaru
a Harikianga na Vure ge
manga e huriki a koma nga,
i uka ma ge dili vona.”
16 Muri i boko rike e huriki
a koma, i ru langa a limana
ne ria, i gamai ria.

A Riau na Mahala
(Mateo 19:16-30; Lukas 18:18-30)

17 Na tahuna e Isu i pesi
rike i vakatubu ni laho, a
bakovi tara i nunu lakea
vona, i turume puru na
ngalana. I nanea e Isu i
ta maea, “Mari ni tovo, o
kamumu hateka. A ra maki
ga ratea ga bole a nimahuri
vakaroro?”
18 Lakea e Isu i ta maea, “I
navai o taki iau a kamumu?
I uka tara viri ge kamumu.
A Vure kikeri kunana a viri
i kamumu.
19 *O lohoka vona a vinara
nga, ‘Naha ni rabalaki a
viri, naha ni mole, naha ni
panaho, naha ni padi virihi
tavula a viri na ngava, naha
ni marikau, o togo e tamamu
e kinamu.’ ”
20 Lakea i vakalongoa e Isu
i ta maea, “Mari ni tovo, na
tahuna a kiroko vona i valai

* **10:6:** Vuh 1:27; 5:2 * **10:7:** Vuh 2:24; Epe 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32
* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Nim 20:12-17; Vin 5:16-20

i harena mona, a muri mai
lobo a vinara nga."
21 E Isu i matanonoa, i
ngaru hatekea, lakea i takia,
"A maki tara i uka ma o ratea
ma. O vano o habi a maki
lobo vomu ni gi kona. O bole
a mapana o habi ne huriki
a matasia, bara o tahoka a
mahala na hunu. Muri o
valai o muri nau."
22 Na tahuna i longoa a
ngava iea, i mata kumamu.
I pesi rike i vano, i dodo
hateka, a vuhuna i tahoka
hateka a mahala.
23 Lakea e Isu i matanono
e huriki a murimuri vona, i
taki ria, "I madihi hateka ne
huriki a bakovi na mahala
ri gi dili na harikianga na
Vure!"
24 E huriki a murimuri ri
turutu vona a ngava iea.
Pali e Isu i ta tabu, i ta
maea, "Mua e huriki e tugu,
i madihi hateka ne huriki a
bakovi na mahala ri gi dili na
harikianga na Vure!
25 A kamel i keri ni dili na
dupi na kavato. I mavonga
kunana, a bakovi na ma-
hala i uka ma ge dili na
harikianga na Vure."
26 Ri turutu hateka, lakea ri
vanana mule ne ria, "Pali e
rei ngane ge bole a nimahuri
vakaroro?"
27 E Isu i matanono ria, i
taki ria, "A bakovi kunana i
keri. Pali a Vure i uka ma
ge keri. A maki lobo a maki
tavula na Vure."
28 Lakea e Petrus i ta maea,
"Mia mi pe lobo a maka maki
ne mia, mi muri mai ioe!"
29 E Isu i koli, i ta maea,
"A taki muholi mua, e huriki
lobo ri luhoi tora iau, ri longo
mai a Velenga Kamumu nau,
lakea ri pe a tanga ne ria, e
turane ria, e kurabane ria, e
kinane ria, e tamane ria, e
tune ria, a hania ne ria
30 bara ri bole balaka kupo
tabu koea na malala. Bara
ri bole a maka tanga i kupo,
e turane ria i kupo, e kura-
bane ria i kupo, e kinane ria
i kupo, e tune ria i kupo, a
hania ne ria i kupo. A maka
nimadihi ranga bara ri bole
i kupo. Pali na tahuna muri
ma, bara ri bole a nimahuri
vakaroro.
31 *I kupo e huriki ri muga
ngane, bara ria a iku. Pali i
kupo e huriki ri iku ngane,
bara ri muga."

E Isu i Ta Muga na Ni-
matena
(Mateo 20:17-19; Lukas
18:31-34)

32 *E Isu i muga ria, ri laho
sike o Ierusalem. E huriki
a murimuri vona ri turutu,
pali e huriki ri muri ne ria, ri
mangenge. Lakea e Isu i tuli
tabu lakea na gaga e huriki a
murimuri vona ala ravulu a
polona i rua, i taki ria vona a
maki ge bele vona.
33 I taki ria i ta maea, "Mu
longo. Ngane si gi sike o
Ierusalem. A Tuna Bakovi
bara ni habi na limane huriki
a prister dagi, a mari na
vinara. Bara ri taki ia ni gi
rabalaki, muri bara ni habi
lakea ne huriki a bakovi i uka
ma ria a Iuda.
34 Bara ri padikedea, ri
kalupe tahoa, ri lagua, ri ra-

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mrk 8:31; 9:31

balakia. Muri na parava i tolu, bara i mahuri mule."

E Iakop e Ioanes Ru Ngaru ni Muga
(Mateo 20:20-28)

35 Muri e tune Sebedi ala rua, e Iakop e Ioanes, ru lakea ne Isu, ru ta maea, "Mari ni tovo, o habi ne maria a maki miri ngaru."
36 Lakea e Isu i nana rua, "A ra muru ngarua?"
37 Ru koli, ru ta maea, "Na tahuna o hamule valai tabu na bagetuanga, miri ngaru ge made na kanemu tara, na maurimu tara."
38 *Lakea e Isu i ta maea, "I uka ma muru lohoka vona a ngava muru takia. Ra marua, muru kara ni bolena a nimadihi a tabukoi ga bolea? Muru kara ni mate manga iau a tabukoi ga mate?"
39 *Ru ta maea, "Miri kara."
Lakea e Isu i taki rua i ta maea, "Muholi muru gu bole a nimadihi turagu. Muru gu mate manga iau.
40 Pali ni made na kanegu tara, na maurigu tara, i uka ma a maki nau ga habi. A Vure i kisi puru ra tabeke nga, i tahoka a tahona bara ru made vona."
41 Na tahuna e huriki a murimuri ala ravulu ri longo a ngava ru taki, i madihi a hatene ria.
42 *Lakea e Isu i gale palupu ria i taki ria, "Mu lohoka vona e huriki a matakari ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri bibi rike mule ria. E huriki a bakovi tora ne ria ri matakari hateka ria.
43 *Pali mua, i uka ma mu gu rata mavonga. E rei ne mua i ngaru ge ia a viri dagi, ge ia a vora ne mua.
44 E rei ne mua i ngaru ni muga, ge ia a vora ne huriki lobo.
45 I mavonga a vuhuna a Tuna Bakovi i uka ma i valai ni gi vora vona. I valai ge ia a vora, ge mate, ge korimule huriki ala kupo."

E Isu i Vakamataparea e Bartimeus
(Mateo 20:29-34; Lukas 18:35-43)

46 Muri ri bele o Ieriko. E Isu turane huriki a murimuri vona, turana e huriki ala kupo, ta ri gi pe a tanga dagi. A bakovi i kepa, a rana e Bartimeus (i manga "e tune Timeus") i mamade na dahana dala, i nonongi a maki.
47 Na tahuna a bakovi iea i longoa e Isu o Nasaret i polo, i vakatubu ni gale dagi, i ta maea, "Isu, Tune Davit, o dodo iau!"
48 E huriki ala kupo ri tahatea, ri takia ge vulai, pali i gale dagi hateka, i ta maea, "O Tune Davit, o dodo iau!"
49 Lakea e Isu i pesi tata, i ta maea, "Mu tuli vilia."
Ri takia a kepa, ri ta maea, "O vivi! O pesi rike! E Isu i gale ioe."
50 I puri purua a kala i kavitagu a bitona vona, i pesi rike, i lakea ne Isu.

---

* **10:38:** Mrk 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apo 12:2; Kap 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mrk 9:35

51 Lakea e Isu i nanea, “A
ra o ngarua ga ratea?”
A kepa i ta maea, “Mari ni
tovo, a ngaru ni matapara.”
52 *Lakea e Isu i ta maea,
“O vano, o matapara a
vuhuna o luhoi tora iau.” I
malaviriri kunana i mata-
para, i ramaia e Isu.

11

E Isu i Dili o Ierusalem
(Mateo 21:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

1 E Isu turana e huriki
a murimuri vona, ri valai
tabukoi o Ierusalem. Ri
bele na tanga e Betpage, e
Betani, na dahana lolo e
Oliva. Lakea e Isu i rudu a
murimuri vona ala rua,
2 i taki rua i ta maea,
“Muru muga lakea na tanga
na ngalane marua. Na
tahuna muru dili na tanga,
bara muru masia a donki
karaba ni topi, i uka tara
viri ge rike vona ma. Muru
pugea, muru lalu vilia.
3 A viri tara ge nana, ‘I
navai muru pugea a donki
iea?’ Muru takia, ‘A Bakovi
Dagi i tahoka a leho vona.
I uka ma ge tabaka, bara i
taparaki mulea.’ ”
4 Lakea ru vano, ru masia a
donki karaba ni kolotata na
dahana mataruma tabukoi
na dala. Na tahuna ru pugea,
5 e huriki a bakovi ranga ri
pesi vonga, ri nana rua, “A
ra muru ratea? I navai muru
pugea a donki karaba?”
6 Lakea ru koli manga a
ngava e Isu i taki rua vona.
Ri longo ne rua, ru vano.
7 Ru lalua a tuna donki
lakea ne Isu. Ru vulala rike
vona a nirodo ne rua, lakea e
Isu i made langa vona.
8 E huriki ala kupo ri vulala
puru na dala a nirodo ne ria,
pali ranga ri putu a pagana
rou na hania, ri vahata.
9 *E huriki ri muga, e
huriki ri muri, ri lahihi rike,
ri ta maea,

“Si gi kavurikea a Vure!

Ni gi kavurike a viri i valai na
rane Bakovi Dagi.

10 Ni gi kavurike a
harikia ne tamane
hita, e Davit, i valai
ngane.

Si gi kavurikea a Vure Meli
Liu!”

11 E Isu i bele o Ierusalem,
muri i lakea na roho na Vure.
I laho vonga, i matai a maki
lobo. Muri i tuli a murimuri
vona ala ravulu a polona
i rua, ri lakea o Betani a
vuhuna i malunga liu pali a
hini.
12 Na parava muri ri pea e
Betani, ri vano. E Isu i vitolo,
13 *lakea i mata muga, i
masia a kai a pik i buroro
a pagana. Lakea i vano ge
masia, i vona a kanena, o i
uka. I bele vona, i masia i
uka kanena. A pagana ku-
nana, a vuhuna i uka ma a
tahuna na kai a pik ge vua
vona.
14 Lakea i takia a kai, i ta
maea, “I uka tara viri ge kani
tabu a vuamu.” E huriki a
murimuri vona ri longoa ra
ngava i takia.

* **10:52:** Mrk 5:34 * **11:9:** Sng 118:25-26 * **11:13:** Luk 13:6

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
(Mateo 21:12-17; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22)

15 Na tahuna ri bele o Ierusalem, e Isu i dili na tabeke na roho na Vure, i lili tala e huriki ri vakona, ri vahabi a maki. I pulo a dede ne huriki ri vangoli a moni, a gula ne huriki ri vahabi a balu.
16 I ta pupukari ria vona, nahea ri gi kaloho a popou, ri gi dili na tabeke na roho na Vure.
17 *Lakea i vara ria, i ta maea, "A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,
'A roho nau ne vona e huriki a bakovi na tanga lobo ri gi vasileki vona.'
Pali mua mu ratea i manga a hini i ha-niu vona e huriki a panaho."
18 *E huriki a prister dagi, a mari na vinara, ri longoa, ri vakatubu ni matakanea a dala ri gi rabalaki ia vona. Ri mangenge vona, a vuhuna e huriki lobo ri turutu na vinara vona.
19 Na malunga ri pea a tanga dagi.
20 Na hatelanga ri laho lokovonga, ri masia a kai a pik iea i malai liu, i tubu na kana, i rike liu na pagana.
21 E Petrus i longovisia, lakea i takia e Isu, "Mari ni tovo! Mata lakea! Ra kai a pik o rudurahea, i malai pali!"
22 Isu i koli, i ta maea, "Mu luhoi torea a Vure.
23 *A taki muholi mua, a viri tara bara i takia a lolo iea, 'O malaga rike, o to na utu.' pali i uka ma i loho rua, i luhoi torea a maki i taki ge bele, bara i bele.
24 *I mavonga, a taki muholi mua, na tahuna mu vasileki, a ra maki mu nana vona, mu luhoi tora manga mu bole pali, bara mu bole.
25 *Na tahuna mu vasileki, mu longovisi ranga naro hale ni rata virihi mua vona, mu lohopile, lakea e Tamane mua na hunu tara bara i puga a naro hale ne mua.
26 Pali mua, i uka ma mu gu lohopile a naro hale na viri, e Tamane mua, ra i made na hunu, ia tara i uka ma ge puga a naro hale ne mua."

E Rei i Habi a Nitora ne Isu
(Mateo 21:23-27; Lukas 20:1-8)

27 E Isu turana e huriki a murimuri vona ri luve tabu o Ierusalem. Na tahuna e Isu i lalaho na roho na Vure, e huriki a prister dagi, a mari na vinara, turana e huriki a gare, ri masia, ri valai vona,
28 ri nanea, "O bole vai a nitora o rata a maki nga? E rei i taki ioe go rata a maki nga?"
29 E Isu i koli, i ta maea, "Ga nana taro mua. Mua bara mu kolivisia a ninana iea, bara taki mua vona e rei a viri i habia nau a nitora, a rata a maki nga.
30 A ninana nau i maea, ra hilova ne Ioanes, i valai na Vure, o i valai na bakovi

* **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mrk 14:1 * **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25:** Mat 6:14-15

tavula kunana? Mu vaka-
longo iau ngane!”
31 Ri vata, ri ta maea, “Bara
si takia a leho vona i valai
na Vure, bara i nana, ‘Pali i
navai i uka ma mu luhoi tora
ia?’
32 Pali bara si takia a leho
vona i valai na bakovi ku-
nana, ra ngava iea tara i
uka ma i kamumu.” Ri ta
maea a vuhuna ri mangenge
ne huriki. E huriki lobo
ri luhoia e Ioanes, ta ia a
propet.
33 Lakea ri koli, ri ta maea,
“I uka ma mi lohoka vona.”
Lakea e Isu i ta maea, “Pali
iau tara, i uka ma ga taki mua
vona e rei a viri i habia nau
a nitora ni rata a maki nga.”

12

A Hania na Vain
(Mateo 21:33-46; Lukas 20:9-19)

1 *Muri i vakatubu ni taki
ria na nita vakakika, i ta
maea, “A bakovi tara i varo
a vain na hania vona. I tura
haluia na nure. I kelia a
malala, i kisia ge a hini ni
paha bebe a vain vona. I
haea a dede langalanga ne
vona ni matakari a hania.
Muri i habi lakea ne huriki a
mari na leho, ri gi leho taro
vona. I vano ia, i havai na
robo basi.
2 I tabukoi ngane a keva ni
mirio a vain, lakea i rudua a
vora vona, ge lakea ne huriki
a mari ni leho ge bole ranga
kanena vain.
3 Pali ri ubia a vora, ri tono
mulea, i laho a vahana a li-
mana i hamule.
4 Muri i rudu tabua tara
vora. Na tahuna i bele ne ria,
ri bikevea a gina, ri harogia.
5 I rudu tabua tara vora.
Na tahuna i bele ne ria,
ri rabalakia. Muri i rudu
lokovonga e huriki a vora ala
kupo. Lakea ri ubi ranga, ri
bimate ranga.
6 Pali a bakovi ala taku
kunana i tabana, e tuna a
hatena. I rudua ngane, a
vuhuna i luhoi maea, ‘Bara ri
togoa e tugu!’
7 “Pali e huriki a mari na
leho ri varodo a ngava, ri ta
maea, ‘Ra bakovi iea bara i
bole a murine tamana. Si
rabalakia, si gi bolea a hania
na vain na tahuna e tamana
i mate.’
8 *Lakea ri lakavua, ri bi-
matea, ri voro talea a podana
na hania na vain.
9 “Pali a ra ge ratea muri
ma ra a tahona hania na
vain? Bara i vano, i rabalaki
e huriki a mari na leho, i
habia ne huriki ranga a ha-
nia na vain.
10 *Pali i uka ma mu gi hosi
ra ngava i tabuli na Hinere?
I ta maea,
‘Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu kedo
ni hae a ruma vona.
11 E Bakovi Dagi i ratea a
maki iea i bele,
i kamumu hateka na
matane hita.’ ”
12 Muri ri matakanea a
dala ri gi lakavu e Isu vona,
a vuhuna i padi ria a mana
vona a nivakakika i ratea.
Pali ri mangenge ne huriki,
lakea ri pe purua, ri vano.

* **12:1:** Ais 5:1-2 * **12:8:** Hib 13:12 * **12:10:** Sng 118:22-23

A Takis ne Kaiser
(Mateo 22:15-22; Lukas 20:20-26)

13 *Muri ni rudu ranga
Pariseo turana ranga bakovi
na tara ne Herod, ri gi lakea
ne Isu ri gi ratea ge taki ranga
ngava, ri gi padi virihi ia
vona.
14 Na tahuna ri luve, ri
nanea, "Mari ni tovo, mi
lohoka vomu, ioe a bakovi
ni ta muholi, i uka ma o
mangenge vona tara bakovi.
O rata a naro i palupulupu
vona e huriki a bakovi lobo.
O vara kunana na naro na
Vure i muri mai a ngava
muholi. A vinara i taki si
gi habi a takis ne Kaiser, o i
uka?
15 Si gi habi o ge uka?"

Pali e Isu i lohoka vona a
taminga ne ria, lakea i nana
ria, "I navai mu ngaru ni
toha iau? Mu bole vilia nau
tara moni ga masia."

16 Ri bole vilia vona a moni,
lakea i nana ria, "A hanune
rei, a rane rei i tabuli vona?"

Ri koli, ri ta maea, "A ha-
nune Kaiser, a rane Kaiser i
tabuli vona."

17 *Muri e Isu i taki ria i ta
maea, "Mu habi ne Kaiser a
maki ne Kaiser. Mu habi na
Vure a maki na Vure."

Na tahuna ri longoa a nga-
vana, ri ngapa.

E Huriki a Sadusi
(Mateo 22:23-33; Lukas 20:27-40)

18 *Muri e huriki a Sadusi
ri lakea vona. Re huriki nga
ri taki ta a viri i mate i uka
ma ge pesi rike mule tabu.
19 *Lakea ri nanea, "Mari
ni tovo, e Moses i here puru
i taki a bakovi i mate, i pe
purua e girihina, pali i uka
e tune rua, e tarina bara i
parangi tabu a havuri vona,
ge vakabelea a hamona.
20 I tahoka e maki tarina
mai ala polorua. A tabua i
parangi, muri i mate. Pali i
uka ma i vakabele e tuna.
21 A pahamuri tabua i
parangi a havuri vona, muri
ia tara i mate, pali i uka tabu
e tuna. A tolune ria tara i
mavonga.
22 I muholi ngi, ria lobo i
uka ma ri vakabele a koma
vona. Ri mate lobo, muri a
ngatavine i mate.
23 Muri ma, na tahuna e
huriki ri pesi rike mule na
nimate, ra ngatavine iea ge
girihine rei muholi? Ria lobo
ri parangi vona."

24 E Isu i koli, i ta maea,
"A niluhoi ne mua i varoru, a
vuhuna i uka ma mu lohoka
vona a Hinere, a nitora na
Vure.
25 Muri ma, na tahuna e
huriki ri gi mahuri mule
na matenga, i uka ma ri gi
vaparangi. Bara ri made
manga e huriki a agelo na
hunu.
26 *Pali a nitane huriki ri
mate pali, ri gi pesi rike tabu,
naha ni nana rovi vona. Na
hinere ne Moses, a nitana
kai kiroko i nono, a Vure i
takia e Moses i ta maea, 'Iau
a Vure ne Abraham, ne Isak,
ne Iakop.'
27 I uka ma ia a Vure ne
huriki ri mate. Ia a Vure ne

* **12:13:** Luk 11:53-54 * **12:17:** Rom 13:7 * **12:18:** Apo 23:8 * **12:19:** Vin 25:5 * **12:26:** Nim 3:2,6

huriki ri mahuri. A niluhoi
mua i varoru hateka!”

A Vinara Dagi Hateka
(Mateo 22:34-40; Lukas 10:25-28)

28 *A bakovi tara, a mari
na vinara i valai, i longo e
huriki a Sadusi ri varata na
ngava turane Isu. I longoa
e Isu i koli kamumu a maka
ninana, lakea i nanea, “Na
maka vinara lobo, e rei a
vinara i dagi hateka?”

29 *E Isu i koli, i ta maea,
“A ngava dagi hateka ra iea,
‘Mua e huriki a Israel mu
longo! E Bakovi Dagi a Vure
ne hita, ia kunana e Bakovi
Dagi.
30 O ngarua e Bakovi Dagi a
Vure vomu na hatemu lobo,
na hanumu lobo, na niluhoi
vomu lobo. O ngaru hatekea
na nitora lobo vomu.’
31 *A ruana i maea, ‘O
ngarua e turamu i manga a
hini o ngaru mule ioe.’ I uka
tara vinara ge dagi vona a
vinara nga.”
32 A bakovi i koli, i ta maea,
“Mari ni tovo, o ta muholi. I
muholi a ngava o taki, a Vure
i taku kunana, i uka viri tara
tabu.
33 *Si gi ngarua na hatene
hita lobo, na niluhoi ne hita
lobo, na nitora ne hita lobo.
Si gi ngaru e huriki lobo i
manga a hini si ngaru mule
hita. Ra vinara nga i dagi
hateka na maka nihabi gutu
vuro, turana maka nihabi
ranga.”
34 E Isu i longoa a bakovi
iea i koli malamala, lakea
i takia, “I uka ma o basi
na harikianga na Vure.” I
vakatubu vonga, e huriki ri
mangenge ni nanea.

E Kristo e Tune Rei
(Mateo 22:41-46; Lukas 20:41-44)

35 Na tahuna e Isu i vavara
na tabeke na roho na Vure,
i nana e huriki, “I navai e
huriki a mari na vinara ri
takia e Kristo e tune Davit?
36 *A Hanu Kiripiripi i habi
a niluhoi ne Davit, i ta maea,
‘A Bakovi Dagi i takia a
Bakovi Dagi nau,
“O made na limagu a
kanegu,
ge harena na tahuna ga rat-
apile
e huriki a pile vomu.” ’
37 “E Davit i galea ra bakovi
iea a Bakovi Dagi vona. Pali
i navai tabu ge ia e tune
Davit?” Na tahuna e huriki
ri longo a maka nitane Isu, ri
vivi vona.

E Huriki a Mari na Vinara Ri Hale
(Mateo 23:1-36; Lukas 20:45-47)

38 Na tahuna e Isu i vara
ria, i taki ria, i ta maea, “Mu
matadoko ne huriki a mari
na vinara. Ri ngaru ni rodo
a varakia olaola, ri gi laho
lae. Ri ngaru e huriki ri gi
tagui ria na mada ni vahabi
ni vakona maki.
39 Ri ngaru ni made muga
na roho na vaponga. Ri
ngaru ni made na gula ka-
mumu na habu.
40 Ri tami e huriki a havuri
ri panaho a malala ne ria.

* **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Vin 6:4-5 * **12:31:** Levi 19:18 * **12:33:** 1Sam 15:22; Hos 6:6 * **12:36:** Sng 110:1

Muri ri rata a nivasileki i ola, ri gi mata kamumu na matane huriki. Muri ma, na parava na nipelekado a ngava, bara ri bole a nimadihi ge dagi hateka.

A Nihabi na Havuri
(Lukas 21:1-4)

41 E Isu i vano i made tabukoi na hini ni ru a nihabi vona, i matanono e huriki ri ru dili a moni ne ria na tava na roho na Vure. E huriki a bakovi na mahala ala kupo ri habi dili a moni dagi.

42 I valai ngane a havuri matasia, i ru dili a moni kiroko i rua, i manga a toea i rua kunana.

43 *Lakea e Isu i gale valai vona e huriki a murimuri vona, i taki ria, "A taki muholi mua, ra havuri matasia iea i ru dili a moni dagi na tava, i rangi lobo e huriki ranga.

44 E huriki lobo ri habi dili a moni ri uka leho vona. Pali ra ngatavine iea, a matasia, i habi dili lobo a maka moni vona i tahoka.

13

A Nilobona Malala
(Mateo 24:1-51; Lukas 21:5-36)

1 Na tahuna e Isu i laho tala na roho na Vure, tara murimuri vona i takia, "Mari ni tovo, o matai a maka ruma kamumu nga! O matai a maka kedo dagi ni hae ria vona!"

2 *E Isu i koli, i ta maea, "A maka roho dagi nga o matai, i uka tara kedo ge tabuli langa vona tara kedo tara. A kedo lobo bara ni ubipuka puru."

3 Na tahuna e Isu i made na lolo e Oliva i pesi na tabeke tara, i mata lakea na roho na Vure. Lakea e Petrus, e Iakop, e Ioanes, e Andreas to nana kapilohoa,

4 "O taki mateu, garika ge bele a maki nga? Pali ge mata navai a kilakila na hini tabukoi ge bele a maki nga?"

5 E Isu i koli, i ta maea, "Mu mamata, ma ge tami mua e huriki.

6 E huriki ala kupo bara ri valai na ragu ri gi taki ria ta ria e Kristo, lakea bara ri tami e huriki ala kupo.

7 Na tahuna mu longo a ngava na vabinga, a velengana vabinga, naha ni turutu. A maka maki nga bara ri bele taro, pali a nilobona malala i tabana.

8 E huriki na robo tara bara ri vaubi turana e huriki na robo tara. A kabu na hariki tara bara i vaubi turana kabu na hariki tara. A maka vuruke, a pago bara i bele na tanga legelege. Ra maki nga bara ri bele muga, i manga a nimadihi na ngatavine i pahea a koma.

9 *"Mu tagari mua. Bara ni ru mua na limane huriki a bakovi ni pelekado a ngava, bara ni lagu mua pololilo na roho na vaponga. Bara ri vakapesi mua na matane huriki a matakari, a hariki, a vuhuna mu ramai iau. Na naro iea kunana bara mu vakalongo ria na Velenga Kamumu.

* **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44 * **13:9:** Mat 10:17-20

10 A Velenga Kamumu bara
ni vakalongo taro na tanga
lobo.
11 *Na tahuna ni lakavu
mua, ni bole mua lakea na
murina ngava, naha ni loho
pae vona a ngava mu gu taki.
Mu taki kunana a ngava a
Hanu Kiripiripi ge habi ne
mua, a vuhuna i uka ma ge
mua ra mu gu ta. A Hanu
Kiripiripi ra viri bara i ta
polo ne mua.

12 *"A bakovi bara i lo-
hopile vona e turana, bara i
taki e huriki ri gi bimatea.
A bakovi bara i lohopile e
tuna, bara i taki e huriki ri
gi rabalakia. E huriki a koma
bara ri marikoi e tamane ria,
ri taki e huriki ri gi bimate
ria.
13 *E huriki lobo bara ri
marikoi mua a vuhuna mu
ramai iau. Pali e rei i pesi
tora ge harena na parava i
mate vona, a Vure bara i ko-
rimulea.

14 *"Na tahuna mu masia
a bakovi muma hateka i rat-
apile a maki, i pesi na hini i
uka ma a murina, pololilo na
roho na Vure (A viri i gia a
ngava iea ge longokilalea), e
huriki ri made o Iudea ri gi
ha lakea na lolo.
15 *Pali a viri i pesi polo-
vavo na ruma vona, i uka ma
ge dili na ruma ge bole ranga
maki.
16 A viri i leho na hania, i
uka ma ge hamule na tanga
ge bole a varakia vona.

17 *E huriki a ngatavine ri
singou, e huriki a ngatavine
ri vakaruru, bara ri marego
hateka na parava iea!
18 Mu vasileki a maki nga i
uka ma ri gi bele na tahuna
na malangia,
19 *a vuhuna a maka par-
ava nga bara ri hale liu na
parava lobo. Hosi, na tahuna
a Vure i ratarike a malala, i
valai i harena mona, i uka
tara parava ge hale maea.
Pali muri ma, i uka ma ge
hale maea tabu.
20 Bara a Bakovi Dagi i uka
ma ge vakakapo a parava
nga, e huriki lobo bara ri
mate. Pali bara i vakakapo
ria, ge korimule e huriki a
bakovi a ngatavine i vulaki
ria.
21 I mavonga, nahea mu gu
longo mai e huriki a bakovi ri
ta maea, 'Mata valai! E Kristo
ia koea,' o 'Mata lakea! E
Kristo ia lake!' Naha ni longo
mai ria,
22 *a vuhuna e huriki a
nitamina kristo, a nitamina
propet bara ri pesi rike, ri
rata a maka nivakasiri dagi,
a maki dagi ni turutu vona, ri
ngaru ni tami e huriki. Bara
i kara ria, bara ri tami tabu e
huriki a bakovi a ngatavine a
Vure i vulaki ria.
23 Ngane mu mamata! A
taki muga mua vona pali a
maka maki ge bele muri ma.

24 *"Muri na maka ni-
madihi nga ri gi bele:
'A haro bara i paravunu,

* **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21 * **13:13:** Mat 10:22; Ion 15:21
* **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:** Luk 23:29
* **13:19:** Dan 12:1; Kap 7:14 * **13:22:** Kap 13:13 * **13:24:** Ais 13:10; Jol 2:10,31; 3:15; Kap 6:12-13

a keva tara i uka ma ge
para.
25 A maka hada bara ri ma-
pasi tala na hunu,
a maka nitora ri tabuli
na hunu bara ni polu.'
26 *"Na tahuna iea e huriki
lobo bara ri masia a Tuna
Bakovi ge valai na bubu tu-
rana nitora dagi, a nipara.
27 *Muri bara i rudu e
huriki a agelo vona, ri gi
vakalipopo e huriki a viri i
vulaki pali na tabeke lobo na
malala a hunu.

A Kai a Balele
(Mateo 24:32-35; Lukas 21:29-33)

28 "Mu bole a lohokanga
vona a kai a balele. Na
tahuna i tahoka a totona a
rahana, i lubu a pagana, bara
mu pasimata vona a tahuna
haro i tabukoi.
29 I mavonga kunana na
tahuna mu matai a maki nga
ri bele, bara mu lohoka vona
a Tuna Bakovi i valai tabukoi
liu pali.
30 A taki muholi mua, e
huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea i uka ma ri gi
mate ma, a maka maki nga ri
gi bele taro.
31 A hunu a malala bara ru
lobo, pali a nitagu i uka ma
ge lobo.

A Parava i Uka Ma Ni Lohoka Vona
(Mateo 24:36-44)

32 "I uka tara viri ge lohoka
vona a parava, a kilala ge
bele vona a maki nga. E
huriki a agelo na hunu ranga
i uka ma ri lohoka vona a
parava iea. A Tuna Vure
tara i uka ma i lohoka vona.
E Tamana kunana i lohoka
vona a parava iea.
33 Mu matadoko! Mu ma-
mata! I uka ma mu lohoka
vona a parava ge bele vona
a maki nga.
34 I manga a bakovi i laho
basi. I pea a ruma vona i
taki e huriki a vora vona ri gi
matakaria. I vaveru ne ria a
maka leho. I takia a bakovi
i matakaria a mataruma ge
mamata.
35 *Pali mua ranga mu ma-
mata, a vuhuna i uka ma mu
lohoka vona a kilala bara i
hamule vona a tahona ruma.
Ge hamule na malunga, o na
kuru rodo, o na malabeonga,
o na hatelanga pokopoko.
36 Ma ge valai vakaturutu,
ge matai mua mu gu mahita.
37 Ra maki a taki mua vona,
a taki e huriki lobo vona. Mu
mamata!"

14

E Huriki a Matakari Ri Varodo a Ngava
(Mateo 26:1-5; Lukas 22:1-2; Ioanes 11:45-53)

1 A parava i rua muga na
Habu na Nipagepolo, turana
Habu na Bret i Uka Is, e
huriki a prister dagi turana
e huriki a mari na vinara ri
matakana a dala ri gi tami e
huriki, ri gi lakavua e Isu, ri
gi rabalakia.
2 Lakea ri ta maea, "Nahea
si gi rabalakia na parava na
habu, ma ge vaubi e huriki."

A Ngatavine i Biria a Gine Isu
(Mateo 26:6-13; Ioanes 12:1-8)

* **13:26:** Kap 1:7 * **13:27:** Mat 13:41
* **13:35:** Luk 12:38

3 *Na tahuna e Isu i made
na tanga e Betani, i kani na
ruma ne Simon, hosi i tahoka
a patala. Na tahuna i kakani,
a ngatavine tara i valai maia,
i bolea a ulo ni rata na kedo
a alabasta. A ulo iea i vona a
nibiri manginoro. Ra nibiri
iea i dagi hateka a mapana, a
vuhuna ni rata na vutuna kai
a nard. Lakea a ngatavine i
bipodea a ulo, i guru puru na
gine Isu a nibiri.

4 Pali e huriki ri made
vonga ri kaha, ri vanana
mule ne ria, "I navai a
ngatavine iea i guru tavulea
a nibiri manginoro?
5 Ra nibiri iea bara ni habi
ni kona. A mapana i manga
a mapana viri i leho na pida
i taku.* Muri bara ni bole a
moni ni habi lakea ne huriki
a matasia." Lakea ri tahatea
a ngatavine.

6 Pali e Isu i taki ria i ta
maea, "Mu ha vona. I navai
mu ngere maia? A maki i
ratea nau i kamumu hateka.
7 *E huriki a matasia bara
ri made turane mua na par-
ava vakaroro, bara mu kori
ria na parava mu ngaru. Pali
iau i uka ma ga made turane
mua na parava vakaroro.

8 *A ngatavine iea i ratea a
maki i kara ni ratea. I guru
puru a nibiri na kakaigu ne
vona ni rata kamumu iau
muga na nimategu.
9 A taki muholi mua, na
tahuna a Velenga Kamumu
ni vakalongo lae, e huriki
na tanga lobo na malala
bara ri longoa a nuverei na
ngatavine iea."

E Iudas i Taki Talea e Isu
(Mateo 26:14-16; Lukas 22:3-6)

10 Muri e Iudas Iskariot, a
turane huriki a murimuri ala
ravulu a polona i rua, i lakea
ne huriki a prister dagi ge
habi na limane ria e Isu.
11 Ri vivi ni longoa a ngava
iea, lakea ri ta muholi vona
ri gi habi vona ranga moni.
Lakea e Iudas i davea a par-
ava kamumu ge habia ne ria
e Isu.

E Isu i Kani Turane Huriki a Murimuri
(Mateo 26:17-25; Lukas 22:7-14; Ioanes 13:21-30)

12 *Ngane a mugana par-
ava na Habu na Bret i Uka
Is i bele. Na parava iea,
ni lave tara tuna sipsip ge a
nihabi ne vona ni luhoi mule
a parava Nipagepolo. Lakea
e huriki a murimuri ne Isu ri
nanea, "I vai a hini o ngaru
mi gi rata puru a maki ni
kani vomu, go luhoi mulea a
Habu na Nipagepolo?"
13 Lakea i rudu a murimuri
vona ala rua, i taki rua,
"Muru dili na tanga dagi. A
bakovi i kaloho a ulo na naru
ge tagui marua, muru muri
vona.
14 Lakea muru takia a
tahona roho i dili vona a
vora, muru ta maea, 'A mari
ni tovo i nana vona a tabeke
na mosi ge kani turana e
huriki a murimuri vona na
habu.'
15 Muri bara i vakasiri
marua vona a tabekena

* **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:5:** A denari i 300 i manga a mapana viri i leho na pida i taku! * **14:7:** Vin 15:11 * **14:8:** Ion 19:40 * **14:12:** Nim 12:6

ruma i ngavaka polomeli, i
tahoka pali a gula ni made
ni kado puru. Muru gutu
puru vonga a maki ni kani
ne hita."
16 Lakea ru vano, ru dili na
tanga dagi, ru matai a maka
maki i manga a hini e Isu i
taki rua vona. Muri ru gutu
puru a maki ni kani na Habu
na Nipagepolo.
17 Na rodo e Isu i bele
turana e huriki a murimuri
vona ala ravulu a polona i
rua.
18 *Na tahuna ri kakani, e
Isu i taki ria, "A taki muholi
mua, i tara ne mua i kani
turagu ngane bara i habi iau
na limane huriki a bakovi
hale."
19 Na tahuna ri longoa a
ngava iea ri dodo, lakea ri ta
takutaku, ri ta maea, "Ma ge
iau?"
20 Pali e Isu i ta maea, "Ra
bakovi iea, ia a turane mua e
huriki ala ravulu a polona i
rua, ra viri i lutu puru a bret
turagu na tavila.
21 A Tuna Bakovi bara i
mate, i manga a nita ni here
puru hosi. Pali ra bakovi i
habia na limane huriki a pile,
a Vure bara i ratapilea! Bara
i kamumu hateka e kinana i
uka ma ge podea hosi!"

A Bret, a Vain
(Mateo 26:26-30; Lukas 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

22 Na tahuna ri kakani, e
Isu i bolea a bret, i kavurike
a Vure vona, i kevea, i habi
ne ria, i ta maea, "Ra bret
iea a bobogu, mu bolea mu
kania."
23 Muri i bole rikea a kikei
na vain, i kavurikea a Vure, i
habia ne ria. Lakea ria lobo
ri ninu vona.
24 *Muri i taki ria i ta maea,
"Ra vain iea a daragu, ge pori
nau ne vona ni vakatorea a
ngava muholi a Vure i rata
karaba turane huriki. Ge
pori ne vona ni korimule e
huriki ala kupo.
25 A taki muholi mua, iau i
uka ma ga ninu tabu a vain,
bara i vano i harena na par-
ava a ninu a vain karaba na
harikianga na Vure."
26 Ri kalolo lobo a linge
vasileki, muri ri lakea na lolo
e Oliva.

E Petrus Bara i Nanarovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

27 *Lakea e Isu i taki e
huriki a murimuri vona i ta
maea, "Mua lobo bara mu ha
taro iau. A ngava ni here
puru na Hinere i ta maea,
'Bara rabalakia a matakari
na sipsip,
bara ri ha viliha a maka
sipsip.'
28 *"Pali na tahuna ga
mahuri mule, ga muga lakea
o Galili."
29 Lakea e Petrus i ta maea,
"E huriki lobo bara ri ha, pali
iau kunana i uka ma ga ha."
30 E Isu i koli i ta maea,
"Muholi hateka, na rodo a
kureko i uka ma ge tangi bal-
aka rua ma, bara o nana rovi
iau balaka tolu ke."

* **14:18:** Sng 41:9 * **14:24:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20
* **14:27:** Sek 13:7 * **14:28:** Mat 28:16; Mrk 16:7 * **14:31:** Ion 11:16

31 *Pali e Petrus i ta puhaki
hateka i ta maea, “Iau i uka
ma ga nana rovi ioe. Bara
mate turamu.” E huriki a
murimuri lobo ri taki ku-
nanea a ngava i taku.

*E Isu i Vasileki o Getse-
mani*
*(Mateo 26:36-46; Lukas
22:39-46)*

32 *Muri ri lakea o Getse-
mani, lakea e Isu i taki e
huriki a murimuri vona i ta
maea, “Mu dava iau koea, ga
vano taro ga vasileki.”
33 I tuli kunana e Petrus, e
Iakop, e Ioanes to vano tu-
rana. I lege a lohona i mava
a kakaina.
34 *Lakea i taki tou, “Iau
a dodo hateka, a nidodo i
popote ge rata iau ga mate.
Moto made koea, moto mat-
apara, moto mamata.”
35 E Isu i laho lokovonga
popote, i tabuli ngala puru
na malala i vasileki ni gi bole
vuroki vona a nimadihi ta ge
bolea.
36 *I vasileki maea, “Aba,†
Tata! A maki lobo a maki
tavula vomu. O bole vurokia
nau a nimadihi iea. Pali a
ningaru vomu, i uka ma ga
ningaru nau.”
37 Muri i hamule lakea na
murimuri vona i matai tou
to mahita, lakea i vangoa e
Petrus, i ta maea, “O Simon,
i navai o mahita? O koi ni
matapara?
38 Moto mamata, moto
vasileki, ma moto go dili na
nitoni. A hatene matou i
ngaru ni ratea, pali a kakaine
matou i uka ma i gao.”
39 E Isu i vano tabu i
vasileki manga a hini muga.
40 Na tahuna i hamule, i
matai tabu tou to mahita, a
vuhuna to matatulu hateka.
Na tahuna i vango tou, to
ngapa.
41 I hamule mai tou balaka
tolu, lakea i taki tou, “Ra ma-
tou, moto tabana ni mahita,
ni malo? I lobo! A kilala
i valai pali. A Tuna Bakovi
bara ni habi na limane huriki
a bakovi hale.
42 Moto pesi rike si gi vano!
Mata lakea! A viri ge habi iau
na limane huriki a pile i valai
ngane.”

E Isu Ni Lakavu
*(Mateo 26:47-56; Lukas
22:47-53; Ioanes 18:3-12)*

43 E Isu i tabana ni ta, lakea
e Iudas, ra turane huriki ala
ravulu a polona i rua, i bele
malaviriri. E huriki a pris-
ter dagi, a mari na vinara, a
bakovi dagi ri rudu e huriki
a bakovi, ri bole a bainat a
lebo, ri vano turane Iudas.
44 A bakovi ta ge habi e
Isu na limane huriki a pile i
ta turane ria, i ta maea, “A
bakovi ga ngurua, ia kunana.
Mu lakavua, mu tagaria, mu
turari lokovongea.”
45 E Iudas, i malaviriri ku-
nana i lakea ne Isu i takia,
“Mari ni tovo!” Muri i ngu-
rua.
46 Lakea e huriki ri
lakavua.
47 Pali a bakovi tara i pesi
tabukoi i lalu talea a bainat

* **14:32:** Ion 18:1 * **14:34:** Ion 12:27 * **14:36:** Mrk 10:38; Ion 6:38 † **14:36:** A ngava e ‘Aba’ a nita Aram. A pelegona i manga ‘tata.’ A nita Aram a nitane huriki a Iuda na tahuna e Isu i laho na malala.

vona i palakudua a talingana
vora na prister dagi.
48 Lakea e Isu i ta maea,
“Ra mua, i navai mu valai
turana bainat a lebo, mu gu
lakavu iau? Mu rata manga
iau a bakovi hale.
49 *Na parava lobo a tu-
rane mua, a tovo pololilo na
roho na Vure, pali i uka ma
mu lakavu iau. Pali ngane
a ngava ni here puru na
Hinere ge bele muholi.”
50 *Muri e huriki a
murimuri vona ri ha taroa.
51 Tara riau i rea na
lavalava keakea kunana i
muri gosi ne Isu. Na tahuna
ri lakavua,
52 i marisi a lavalava vona,
i ha bobo ia.

E Isu Ni Pelekado
(Mateo 26:57-68; Lukas 22:54-55,63-71; Ioanes 18:13-14,19-24)

53 E huriki a bakovi ri
lakavua e Isu ri turaria lakea
na ruma na prister dagi tara.
E huriki a prister dagi, e
huriki a gare, e huriki a mari
na vinara ri vapopo vonga.
54 E Petrus i muri kavula
basi popote vona, i lakea na
mataruma na prister dagi.
Na tahuna i bele vonga,
i made turana e huriki a
tagari, i hua a kanono.
55 E huriki a prister dagi
turane huriki a bakovi dagi
o Iuda ri toni ni matakana
a ngava ri gi rabalaki e
Isu vona, pali i uka ma ri
matavisia tara ngava.
56 E huriki ranga ri valai
ri tatami na ngava. Pali a
ngava ne ria i vaperesi vil-
iha.
57 Muri i ranga bakovi ri
padi virihia na ngava ri ta
maea,
58 *“Mi longoa a bakovi iea
i takia ta ge pukea a roho
na Vure, ri haea e huriki a
bakovi. Muri, ge lobo a par-
ava i tolu, ge hae mule tabua,
i uka ma ni gi hae na limana
bakovi.”
59 Pali a ngava ne ria ranga
i vaperesi.
60 Muri a prister dagi i
pesi rike na matane huriki,
i nanea e Isu, “I navai i uka
ma o taratoto? O luhoi navai
vona a ngava ni padi virihi
ioe vona?”
61 Pali e Isu i uka ma i koli.
I uka ma i takia tara ngava.
Lakea a prister dagi tara i
nana tabua, “I muholi ioe e
Kristo, ioe a Tuna Vure, ra
Vure si kavurikea?”
62 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Iau kunana. Muri
bara mu masia a Tuna
Bakovi, i made na limana
kanena Viri i Tuhaka, ge
valai turana bubu na hunu.”
63 Na tahuna a prister dagi
i longoa a ngava iea, i rapea
a varakia vona, i ta maea, “I
navai si gi ngaru tabua tara
viri ge habi a ngava?
64 *Mua lobo mu longoa a
bakovi iea i harogia a Vure.
Mu luhoi navai?”
E huriki lobo ri takia e Isu
a bakovi hale, ngane ge mate.
65 Muri i ranga e huriki
ri kalupe tahoa. Lakea ri
kavitagua a matana, ri ubia
na limane ria, ri takia ri ta

* **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Ion 18:20 * **14:50:** Sng 31:11 * **14:58:** Ion 2:19-21
* **14:64:** Levi 24:16; Ion 19:7

maea, “O vakasiri ioe ngane ge ioe a propet! E rei i ubi ioe?” Muri e huriki a tagari ri tuli talea ri ubia.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:69-75; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27)

66 Na tahuna e Petrus i made na mataruma, a vora ngatavine na prister dagi i laho polo.
67 Na tahuna i masia e Petrus i hua a kanono, i laho lokovonga tabukoi i matai kamumua, lakea i takia, “Ioe tara, o turana ra bakovi o Nasaret, re Isu.”
68 Pali i lavuni, i ta maea, “Iau i uka ma a longokilalea a ngava o takia.” Muri e Petrus i pe a hini nga i pori na mataruma, lakea a kureko i tangi.
69 Muri, a vora ngatavine i matai tabua, lakea i taki tabu e huriki ri pepesi tabukoi, i ta maea, “Ra bakovi iea, a turane ria.”
70 Pali e Petrus i lavuni tabu.
I uka ma i tabaka, e huriki ri pesi tabukoi vonga ri takia, ri ta maea, “Muholi hateka ioe tara a turane ria, a vuhuna ioe a bakovi o Galili.”
71 I rudu raha mulea, i harogi, i ta maea, “Muholi hateka, iau i uka ma lohoka vona ra bakovi mu takia.”
72 I malaviriri kunana a kureko i tangi tabu, lakea e Petrus i longovisia ngane a ngava i takia vona e Isu: “A kureko i uka ma ge tangi balaka rua ma, bara o nana rovi iau balaka tolu.” Muri i upu rike a nangi i tangi.

15

E Isu i Pesi na Matane Pilato
(Mateo 27:1-2,11-14; Lukas 23:1-5; Ioanes 18:28-38)

1 *Na hatelanga pokopoko e huriki a prister dagi turane huriki a bakovi dagi, a mari na vinara, a tara na Sanderin, ri vata vona a maki ri gi ratea ne Isu. Muri ri kolo tatea, ri vano ri habia ne Pilato.
2 Lakea e Pilato i nanea, “Ra ioe, i muholi ioe a hariki ne huriki a Iuda?”
E Isu i koli i ta maea, “A ngava o takia pali.”
3 Muri e huriki a prister dagi ri padi virihia na ngava i kupo.
4 Lakea e Pilato i nana tabua, “O longo e huriki ri padi virihi ioe na ngava i kupo. I navai i uka ma o taratoto a ngava?”
5 *Pali i manga a hini muga, e Isu i uka ma i taratoto, lakea e Pilato i turutu.

E Pilato i Taki e Isu Ge Mate
(Mateo 27:15-26; Lukas 23:13-25; Ioanes 18:38–19:16)

6 Na parava na Habu na Nipagepolo na pida lobo, ri muri mai a vilo hosi, bara ri bole talea na bavi a bakovi hale tara i ngarua e huriki.
7 Na tahuna iea, a bakovi a rana e Barabas i made na bavi turane huriki ri putu

* **15:1:** Luk 22:66 * **15:5:** Ais 53:7; Mrk 14:61

puru a vinara. Ia a bakovi ni
vaubi, ni rabalaki e huriki.
8 Lakea e huriki ri lakea ne
Pilato ri nanea ge bole talea
na bavi tara bakovi hale,
ge muri mai a vilo ni rata
vakaroro.
9 Lakea e Pilato i nana ria,
“Mu ngaru iau ga bole talea
a hariki ne huriki a Iuda, ge
vano?”
10 I nana mavonga a
vuhuna i matakilaka vona e
huriki a prister dagi i madihi
a hatene ria ne Isu, lakea ri
bole lakea vona.
11 *Pali e huriki a prister
dagi ri piurike e huriki ri gi
ngarua e Barabas ni gi bole
tala na bavi, pali e Isu ge
nahea.
12 Lakea e Pilato i nana ria,
“Pali ga rata navai ngane a
viri mu takia ta ia a hariki ne
huriki a Iuda?”
13 Ri magulu ri ta maea, “O
paditatea na kai tavalavala!”
14 Lakea e Pilato i nana ria,
“I navai ge mavonga? A ra
naro hale i ratea?”
Ri magulu rike hateka tabu
ri ta maea, “O paditatea na
kai tavalavala!”
15 E Pilato i ngaru ni ra-
mai a ningaru ne huriki,
lakea i bole talea na bavi e
Barabas. Pali e Isu ni lagu,
muri ni habi lakea ne huriki
a nugumaheto, ri gi padi-
tatea na kai tavalavala.

E Isu Ni Padikede
(Mateo 27:27-31; Ioanes 19:2-3)

16 E huriki a nugumaheto
ri tulia e Isu i lakea na roho
ne Pilato, ra ni gale a Prae-
torium,* lakea ri gale palupu
e huriki a tara na nuguma-
heto.
17 Ri vakarodoa na varakia
kuakua, muri ri vakatamea
na tama ni rata na barakau.
18 Muri ri vakatubu ni
padikedea ri ta maea, “Ge
made vakaroro a hariki ne
huriki a Iuda!”
19 Ri ubia a gina na lebo
balaka kupo. Ri kalupe
tahoa, ri turume puru na
ngalana, ri kavurikea.
20 Ri padikede loboa,
muri ri kali talea a varakia
kuakua, ri vakarodo mulea
vona a varakia vona. Muri ri
turari talea ri gi paditatea na
kai tavalavala.

E Isu Ni Paditata
(Mateo 27:32-44; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-24)

21 *A bakovi tara na tanga
e Sirene a rana e Simon; e
tamane Aleksander e Rupus,
i valai polovavo na tanga
dagi. Ta ge laho polo ne
ria, ge dili na tanga, pali ri
vakukua ge kaloho poloa a
kai tavalavala.
22 Ri turaria e Isu i lakea
na tanga e Golgota. A rana
tanga iea, ni vunu muri mai
a tuhana gina bakovi.
23 Muri ta ri gi habia vona
a vain ni pulo turana naru
ni gale a mert, pali e Isu i
marikoi ni ninu.
24 *Muri e huriki a
nugumaheto ri paditatea na
kai tavalavala. E huriki a
nugumaheto ri vaveru vona
a varakia vona. Ri rehi, ri

* **15:11:** Apo 3:13-14 * **15:16:** A ngava e praetorium a nita Latin. I manga a roho dagi na gavana. * **15:21:** Rom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18

varangi vona tara rihiva, pali
e rei a viri i mulangi, bara i
bolea tara varakia vona.
25 Na kilala i polova na
hatelanga ri paditatea e Isu.
26 A kilakilana ni here ni gi
matai, a ra vuhuna i mate, i
ta maea, “A Hariki Ne Huriki
A Iuda.”
27-28 A bakovi ru panaho
ru rabalaki a viri, rua ranga
ni paditata. I tavore na li-
mana kanena tara, na mau-
rina tara.
29 *E huriki ri laho polo ri
mapakulu, ri harogia e Isu ri
ta maea, “Ra ioe o taki ta go
pukea a roho na Vure, muri
go hae tabua na parava ge
tolu.
30 O vakakori ioe na kai
tavalavala, o puru valai!”
31 E huriki a prister dagi,
e huriki a mari na vinara
ria ranga ri padikedea, ri ta
maea, “I korimule e huriki
ranga, pali i keri ni korimule
ia!
32 Ra viri ta ge korimule e
huriki, a hariki ne Israel, ge
pea a kai tavalavala ge puru
valai, pali bara si masia si
luhoi tora ia.” Ra bakovi ni
paditata rua turane Isu, rua
ranga ru harogia.

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Lukas 23:44-49; Ioanes 19:28-30)

33 Na kuru haro a uvo i
puru, i kavitagu a tabeke
lobo, i vano i harena na ki-
lala i tolu.
34 *Na kilala i tolu na
malunga, e Isu i gale dagi i ta
maea “Eloi, Eloi, lama sabak-
tani?” Ra i maea, “Vure nau,
Vure nau, i navai o lohopile
iau?”
35 E huriki ri pepesi
tabukoi ri longoa, ri ta maea,
“Mu longo lakea, i galea e
Elaisa.”
36 *Lakea a bakovi tara i
nunu, i bolea a niduvi, i
lutu puru na ulo na vain, i
kolotatea na kai, i toto rikea,
i habia ne Isu ge damea.
Lakea i ta maea, “Naha ni
ngere. Si gi masia e Elaisa ge
valai ge bole puru vilia, o ge
uka.”
37 Muri e Isu i gale dagi, i
mate.
38 Na tahuna iea, a
lavalava dagi na roho na
Vure i mavida valai meli i
puru, i bale rua.
39 Na tahuna e Isu i mate, a
ubu na tara na nugumaheto
i pesi tabukoi. Na tahuna
i longoa e Isu, i masia a
nimatena, lakea i ta maea,
“Muholi hateka, ra bakovi
iea a Tuna Vure!”
40 *E Maria Magdala, e
Maria kinane Iakop kiroko
rua e Ioses, e Salome,
to pesi basi popote tu-
rana ngatavine ranga, ri
matanono.
41 Hosi, ri ramaia e Isu o
Galili, ri tuhoria, ri valai tu-
rana o Ierusalem. Ria ranga
ri pesi, ri matanono.

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Lukas 23:50-56; Ioanes 19:38-42)

42 A parava muga na Par-
ava Nimalo, a parava ni gutu
puru a maka maki ni kani. I
malunga ngane a hini.

---

* **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mrk 14:58 * **15:34:** Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21
* **15:40:** Luk 8:2-3

43 A bakovi tara, e Iosep
o Arimatea, a tara na
Sanderin, e huriki ri togoa. I
hatenono vona a harikianga
na Vure ge valai. I kinigao, i
lakea ne Pilato i nanea vona
a podane Isu.
44 E Pilato i turutu ni longo
e Isu i mate pali. Lakea i gale
vilia vona a ubu ne huriki a
nugumaheto ge nanea vona
e Isu i mate muholi o i uka.
45 Na tahuna e Pilato i
longo na ubu i takia e Isu i
mate muholi, lakea i takia e
Iosep ge bolea a podana.
46 Lakea e Iosep i konea a
lavalava keakea, i parua a
podane Isu na kai tavalavala,
i bunua na lavalava. Muri i
rua a podana na babe ni keli
tala na kedo, i kule karia a
ngavana babe na kedo dagi.
47 E Maria Magdala, e
Maria kinane Ioses, ru masia
a babe ni ru a podane Isu
vona.

16

E Isu i Mahuri Mule
(Mateo 28:1-8; Lukas 24:1-12; Ioanes 20:1-10)

1 I lobo pali a Parava Ni-
malo lakea e Maria Magdala,
e Maria kinane Iakop, e Sa-
lome to kona a mangisipa to
go biri a kuline Isu vona.
2 Na hatelanga, na mugana
parava na vik, to laho lakea
na babe.
3 Lakea to vanana, "E rei
ge kule talea ne teu a kedo
ni kule kari a ngavana babe
vona?"
4 Na tahuna to bele, to ma-
sia a kedo ni kule vuroki pali.
Ra kedo iea i dagi hateka.
5 Na tahuna to dili na babe
to masia a riau i rodo a
varakia keakea i made na
tabeke na limana kanene
tou, lakea to turutu.
6 A bakovi iea i ta rike,
i ta maea, "Naha ni man-
genge. Iau a lohoka vona
moto matakanea e Isu o
Nasaret, ra ni paditata na kai
tavalavala. I mahuri mule
pali na matenga. I uka a hini
koea. Moto masia a murina
ni vakatabuli vona rira.
7 *Ngane moto vano,
moto vakalongo e huriki
a murimuri vona turana e
Petrus, moto ta maea, 'E Isu i
muga lakea o Galili. Mu vano
mu masia vonga, i manga
a ngava i taki muga mua
vona.' "
8 To turutu, i vakulu
a tagane tou na mangea.
Lakea to ha taroa a babe,
to nunu hamule. Pali i uka
ma to vakalongoa tara viri, a
vuhuna to mangenge hateka.

E Maria Magdala i Masia e Isu
(Mateo 28:9-10; Ioanes 20:11-18)

9 E Isu i mahuri mule na
matenga na hatelanga na
mugana parava na vik. I bele
taro ne Maria Magdala, ra
ngatavine e Isu i lili tala vona
hosi a hanitu i polorua.
10 Muri e Maria Magdala i
vano ge vakalongo e huriki a
murimuri ra ri rakoli vona ri
tatangi.
11 Na tahuna e Maria i
vakalongo ria vona i masia e
Isu i mahuri mule, ri luhoi ia
ta i tatami.

* **16:7:** Mat 26:32; Mrk 14:28

E Isu i Bele na Murimuri Vona ala Rua
(Lukas 24:13-35)

12 Muri e Isu i bele tabu
na murimuri vona ala rua na
tahuna ru lalaho na dala, ta
ru gu lakea na tanga tara.
Pali i uka ma i mata manga
ia muga.
13 Lakea ru hamule,
ru vakalongo e huriki a
murimuri ranga. Pali ria
ranga ri luhoi ta a ngava
taminga kunana.

E Isu i Rudu e Huriki a Murimuri
(Mateo 28:16-20; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23)

14 *Muri e Isu i bele taho e
huriki a murimuri vona ala
ravulu a polona i taku na
tahuna ri kani. I tahate ria,
a vuhuna i uka ma ri luhoi
tora, ri gigi tora hateka, i uka
ma ri luhoi e huriki ri ma-
sia na tahuna i mahuri mule
pali.
15 *Muri i taki ria, "Mu
lakea na tanga lobo na
malala, mu vakalongo e
huriki lobo na Velenga
Kamumu.
16 *E rei a viri i luhoi tora
iau, ni gi vahilolo, a Vure
bara i korimulea. Pali e rei
a viri i koi ni luhoi tora iau,
bara i velu.
17 *E huriki ri luhoi tora
iau bara i bele ne ria a naro
nga: Bara ri lili tala e huriki
a hanitu na ragu. Bara ri ta
na ngava karaba.
18 *Bara ri nugu a mata na
limane ria, ri ninu a naru
hale i uka ma ge vakahale
ria. Bara ri ru a limane ria
ne huriki ri giloa, bara ri
tavaga."

E Isu i Sike na Hunu
(Lukas 24:50-53; Apostolo 1:9-11)

19 * E Isu a Bakovi Dagi
i vara lobo e huriki a
murimuri vona. Muri ni bole
sike na hunu i made turana
a Vure, na limana a kanena.
20 *Muri e huriki a muri-
muri ri vano, ri lakea na
tabeke lobo na malala, ri
vara e huriki na Velenga Ka-
mumu. E Bakovi Dagi i
tuhori ria i vakatora a ngava
vona na maka nivakasiri.

---

* **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apo 1:8 * **16:16:** Apo 2:38 * **16:17:** Apo 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Apo 28:3-6 * **16:19:** Apo 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Apo 14:3; Hib 2:3-4

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Lukas
A Nita Vakalohoka

A viri i herea a Velenga Kamumu iea, i uka ma i taki talea a rana. Pali i kupo e huriki a matakari na tara na Vure ri bele muri ne Kristo, ri takia ta e Lukas i herea a Velenga Kamumu iea. Muri i here tabua a "Leho ne Huriki a Apostolo." E huriki lobo ri here a ngava dagi karaba, ria a Iuda. E Lukas kikeri, i uka ma ia a Iuda. Ia a dokta, ni tovo kamumu na nita, na rabu ne huriki a Grik. I laho turane Paulus, na tahuna e Paulus i laho lae ni vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki (Apo 16:10-17; 20:5–21:17).

E Lukas i herea a Velenga Kamumu iea o Rom, na kurukuruna pida e 60 o e 80 AD, ta ge habia ne Tiopilus. Ra bakovi iea a matakari ne Rom.

Na Velenga Kamumu iea, e Lukas i ngarua e Tiopilus ge lohoka kamumu vona a nuverei ne Isu. E Lukas i here na maka maki i taki, i rata e Isu, ta ge kori e huriki a bakovi a ngatavine ri gi lohoka vona a Vure, ge korimule navai ria na vilo hale. E Lukas i taki e Isu, ra viri ge korimule e huriki lobo na malala, i valai ni matakana e huriki ri velu, ge bole mule ria.

A Velenga Kamumu iea i ta ne Isu i made koea na malala, i tubu na tahuna ni poda ia vona, i harena ne ia i hamule sike na hunu. E Lukas i vakasiri kavakava maea, ra Velenga Kamumu iea ne vone huriki lobo, e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, a mari na vilo hale, a viri i tahoka a mahala, a viri i uka. I kupo a maka nuverei e Lukas i here, ne vona ni vakasiri a Velenga Kamumu ne huriki lobo.

Ra Velenga Kamumu iea a nuverei muholi ne Isu Kristo. I here kamumu hatekea (1:1-4). I here ta ge rata e huriki ri gi vivi ni gia, ge vakasiri e Isu turana e huriki ranga ri hataki na hatene ria.

E Lukas i lohoka kamumu na nita Grik, ra nitana. I here lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda, turana e huriki a Iuda. I mavonga, e Lukas i uka ma i galea e Isu, ge "Rabi", a pelegona a mari ni tovo manga e huriki a Iuda. Pali e Lukas i galea na nita Grik e "Bakovi Dagi." E Lukas i uka ma i here na ngava dagi hosi, a vuhuna e huriki i uka ma ria a Iuda i uka ma ri lohoka vona. Na tahuna e Lukas i here a nuverei na kabu ne Isu (3:23-38), i uka ma i tubu ne Abraham, ra gare ne huriki a Iuda, i manga e Mateo i here. E Lukas i tubu ne Adam, ra gare ne hita lobo.

E Lukas i Here Lakea ne Tiopilus

* **1:1-3:** Apo 1:1

1-3 *O bakovi dagi Tiopilus,
o lohoka vona pali, i kupo
e huriki ri toni pali ni here
puru a nuverei na maka
maki e Isu Kristo i rata na
matane mia. Ri here puru a
ngavane huriki ri matai na
matane ria a maka maki nga,
i vakatubu na tahuna e Isu
i tubu ni leho. Re huriki
nga, ngane ri rata a leho ni
vakalongo a nitana Vure.

Lakea a luhoi bara i
kamumu ga here puru
kamumu a nuverei ne Isu,
go gia, a vuhuna i paru hosi a
vakatubu ni bole kamumu a
ngava iea ne huriki ri masia
e Isu.
4 A ngaru go gia, go lo-
hoka vona i muholi a ngava
o longo pali.

E Sakarias e Elisabet

5 Na tahuna a hariki e
Herod i matakari o Iudea, a
prister tara i made vonga, a
rana e Sakarias. Ia a prister
na tara ne Abisa. E girihina,
e Elisabet, ia tara a hamone
Aron.
6 Rua varago ru malamala
na matana Vure, ru muri mai
lobo a vinara ne Bakovi Dagi.
7 Ru bala e tune rua, a
vuhuna e Elisabet i lame, ru
gare hateka.
8 Na parava tara e Sakarias
i leho pololilo na roho na
Vure, a vuhuna a tara vona
ri rata a leho na prister na
tahuna iea.
9 *Ri muri mai a vilo hosi
ne huriki a prister, ri varangi
na rihiva na satu. Lakea
e Sakarias i rangi e huriki
ranga, ni vulaki, i dili na
roho na Vure ge namia a
havu mangisipa.
10 Na tahuna ni nami a
havu mangisipa, i kupo e
huriki ri vapopo polovavo, ri
vasileki.
11 A agelo ne Bakovi Dagi
i bele vona, tabukoi na
dede na nihabi na havu
mangisipa.
12 Na tahuna e Sakarias i
masia, i turutu i mangenge.
13 Pali a agelo i takia, i
ta maea, “Sakarias, naha ni
mangenge. A Vure i longo
pali a nivasileki vomu. E
girihimu, e Elisabet, bara i
podea vomu a koma bakovi.
Na tahuna ni poda, o vunua
ge Ioanes.
14 Bara o vivi, o pitei vona.
I kupo e huriki bara ri vivi
vona,
15 *a vuhuna bara i dagi a
rana na matane Bakovi Dagi.
Nahea ge ninu a vain, a naru
vagole. Na tahuna i tabana
na tamudine kinana, a Hanu
Kiripiripi bara i made tu-
rana.
16 E Ioanes bara i rata e
huriki a Israel ri hamule mai
e Bakovi Dagi, a Vure ne ria.
17 *Bara i rata a leho vona
na nitora na Vure, i manga
e Elaisa hosi. Bara i laho
muga ne Bakovi Dagi, ge
rata e huriki a bakovi ri gi
ngaru e tune ria, ge rata e
huriki ri longotaro a Vure ri
gi bole a niluhoi ne huriki a
bakovi kamumu. I mavonga,
e Ioanes bara i pelekado e
huriki a bakovi a ngatavine
muga ne Bakovi Dagi ge bele
ne ria.”

---

* **1:9:** Nim 30:7 * **1:15:** Gi 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13

18 Pali e Sakarias i nanea
a agelo, “Ga lohoka navai
vona a ngavamu ge muholi?
Maria e girihigu miri gare
hateka.”
19 *A agelo i koli i ta maea,
“Iau e Gabriel, ra iau a pesi
na matana Vure. I rudu valai
iau ga vakalongo ioe vona a
ngava kamumu iea.
20 Ngane bara o ngava-
rubu, ge harena na tahuna
ge bele lobo a ngava a taki
ioe vona, a vuhuna o lo-
hogorigori vona a ngavagu.
A ngava lobo a taki ioe vona
bara i bele muholi na parava
vona.”
21 E huriki polovavo ri
dava mavongea e Sakarias,
ri luhoi viliha lae, i navai i
maradoi hateka pololilo na
roho na Vure?
22 Na tahuna i pagitala i
keri ni ta, i vakasiri lae
kunana a limana, lakea ri
matakilaka vona, e Sakarias i
masia a maki tara pololilo na
roho na Vure.
23 Na tahuna a parava ni
leho vona i lobo, i hamule
lakea na tanga vona.
24 Muri e girihina, e Elis-
abet, i singou, lakea i made
kapiloho kunana na keva i
lima, i kavurikea a Vure, i ta
maea,
25 “Ngane e Bakovi Dagi i
rata a rabu kamumu nau, i
kori iau ga tahoka e tugu. I
puga vuroki a nimaruhu nau
na matane huriki a bakovi a
ngatavine.”

A Agelo i Bele ne Maria

26 Na tahuna e Elisabet i
singou na keva i lima pali,
a Vure i rudua e Gabriel,
a agelo vona, ge lakea o
Nasaret, na tabeke ne Galili.
27 *A Vure i rudua, ge
bele na sirula ni habikari na
bakovi tara, a rana e Iosep, a
hamone Davit. A sirula iea, a
rana e Maria.
28 Lakea e Gabriel i vano,
i bele ne Maria, i taguia, i ta
maea, “A hatelanga kamumu
vomu. E Bakovi Dagi i made
turamu, i ngaru ioe!”
29 Pali e Maria i luhoi lege
vona a ngava iea, i navai
tavulai?
30 Lakea a agelo i takia,
“Maria, naha ni mangenge.
A Vure i ngaru ni rata ka-
mumu ioe.
31 *O longo valai. Ngane
bara o singou, o podea a
koma bakovi. O vunua ge
Isu.
32 *A rana bara i dagi, bara
ni gale a Tuna Vure Meli
Liu. A Vure, e Bakovi Dagi,
bara i ratea ge matakari
a harikianga ne tubuna e
Davit.
33 Bara ia a hariki na
kabu ne Iakop na parava
vakaroro. A nimatakari
vona i uka ma ge lobo.”
34 Lakea e Maria i nanea
a agelo, “Pali iau a uka e
girihigu. Ge bele navai nau
a koma?”
35 A agelo i koli mule, i
ta maea, “A Hanu Kiripiripi
bara i valai vomu, a nitora
na Vure Meli Liu bara i kav-
itagu ioe. Lakea a koma bara

* **1:19:** Dan 8:16; 9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23
* **1:32:** 2Sam 7:12-13,16; Ais 9:7

o podea ni gi gale a bakovi
kiripiripi, bara ni gale a Tuna
Vure.
36 O longo valai, e balomu e
Elisabet i gare liu, pali ngane
i singou, bara i podea a koma
bakovi. Muga ni taki ta i
lame. Pali ngane i singou na
keva i polotara pali,
37 *a vuhuna a Vure i uka
ma i keri ni ratana tara
maki."
38 E Maria i koli, i ta maea,
"Iau a vora ne Bakovi Dagi
kunana. Ge rata virihi iau
vona ge manga a hini o taki
pali." Muri a agelo i pea e
Maria, i vano.

E Maria i Gosia e Elisabet

39 Muri e Maria i vano, i
laho hari sike na tanga tara
na lolo na tabeke ne Iudea.
40 I lokovonga, i dili na
ruma ne Sakarias ge gosia e
Elisabet.
41 Na tahuna e Maria i
taguia e Elisabet, a koma
pololilo na tamudine Elisa-
bet i kiriko.
A Hanu Kiripiripi i dili ne
Elisabet,
42 lakea i gale dagi i ta
maea, "A Vure i rata ka-
mumu hateka ioe ne huriki
a ngatavine lobo. A Vure
i rata kamumu hatekea e
tumu bara o podea.
43 Iau e rei o valai nau, ioe
e kinane Bakovi Dagi nau?
44 Na tahuna a longo a
nitagui vomu, e tugu na
tamudigu i vivi, i kiriko.
45 A Vure ge rata kamumu
ioe, a vuhuna o luhoi a ngava
e Bakovi Dagi i taki ioe vona
ge bele!"

E Maria i Kavurikea a Vure

46 *Lakea e Maria i ta
maea,
"A hategu i kavurikea e
Bakovi Dagi.
47 A vivi hateka na Vure
nau, ra viri i korimule
iau,
48 a vuhuna i uka ma i lo-
hopile iau,
a ngatavine tavula, a
vora vona.
I vakatubu ngane, i
lokovonga na nilobona
malala, e huriki lobo
bara ri taki iau, na
Vure i rata kamumu
hateka iau,
49 a vuhuna a Vure
Tuhaka Hateka i rata a
naro kamumu hateka
nau.
A rana i kiripiripi.
50 *A Vure i dodo e huriki ri
longototoa.
Bara i dodo ria, e tune
ria, e tubune ria.
51 *A Vure i gao hateka.
I lili tala e huriki ri
tagege.
52 *I ratapile e huriki a
bakovi dagi,
i kavurike e huriki a
bakovi tavula.
53 *I habi a maki ni kani i
kupo ne huriki ri vi-
tolo,
pali i tono tala e huriki
a bakovi na mahala, ri
vano tavula.
54 *I tuhori e huriki a Israel.
I uka ma i longokabu-
rungia a ngava muholi

* **1:37:** Vuh 18:14 * **1:46:** 1Sam 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sam 22:28 * **1:52:** Jop 5:11; 12:19; Sng 147:6 * **1:53:** Sng 34:10 * **1:54:** Sng 98:3

i ratea hosi, i taki ge
dodo ria.
55 *Hosi i ta muholi vona
ne Abraham, i takia ge
tuhori ia,
ge tuhori e huriki a
hamona na parava
vakaroro."
56 E Maria i made turane
Elisabet na keva i tolu. Muri i
hamule lakea na tanga vona.

E Ioanes Ni Poda

57 Na tahuna e Elisabet i
pahea a koma, i podea a
koma bakovi.
58 E huriki ri made na
tanga vona, e huriki a kabuk-
abu vona ri longoa e Bakovi
Dagi i dodoa e Elisabet, lakea
ri vivi turana.
59 *Na parava i polotolu
muri na koma ni poda, ri
valai ni pala a kulina koma,
ni gi vunu ge rane tamana, e
Sakarias.
60 Pali e Elisabet i ta rike, i
ta maea, "I uka. Ni gi vunu
ge Ioanes."
61 Pali e huriki ri ta maea,
"I uka tara viri na kabu
marua ni gale mavonga."
62 Muri ri tolokavea e
tamana, ri nanea ge vunua
ge e rei a rana.
63 Lakea i taki ria ri gi bole
vilia vona a maki ni here,
lakea i here maea, "A rana e
Ioanes." Lakea ri turutu.
64 I malaviriri kunana
i mapaga a tabelena, i
vakatubu ni kavurikea a
Vure.
65 E huriki a tanga turana
ri masia a naro iea i bele,
ri mangenge. A velengana
maki iea i nunu lae, ni longo
na maka tanga na lolo na
tabeke ne Iudea.
66 E huriki lobo ri longoa
a maki iea i bele, ri loho
lege lae, ri vanana maea,
"Ra koma iea, ge ia a bakovi
navai ma?" Ri ta maea, a
vuhuna ri lohoka vona a ni-
tora ne Bakovi Dagi i tabuli
vona.

E Sakarias i Kavurikea a Vure

67 Muri, a Hanu Kiripiripi
i dili ne Sakarias, i ta polo
vona, i ta maea,
68 *"A kavurikea e Bakovi
Dagi, a Vure ne Israel,
a vuhuna i valai, i vaka-
matukapaga e huriki a
ngate vona.
69 *I vakapesi a bakovi
tuhaka na kabu na
vora vona, e Davit,
ge korimule hita
70-71 na limane huriki a pile
ne hita,
ge korimule hita na li-
mane huriki ri tepu
hita,
ge manga a hini i ta muholi,
i vakalongo hosi ne
huriki a propet vona.
72 *I taki e huriki a gare ne
hita ge dodo ria,
i uka ma ge longo kabu-
rungi a ngava dagi i
rata turane ria hosi.
73 *Ra ngava dagi i ta muholi
vona hosi na gare ne
hita, e Abraham, i
takia
74 ge korimule hita na limane
huriki a pile.

* **1:55:** Vuh 17:7; Mai 7:20 * **1:59:** Vuh 17:12; Levi 12:3; Luk 2:21 * **1:68:** Sng 72:18 * **1:69:** Sng 18:2 * **1:72:** Vuh 17:7; Sng 105:8-9 * **1:73:** Vuh 22:16-17

Muri bara si made na ni-
valemu, si ratea a leho vona
75 *na naro kamumu, na
naro kiripiripi na par-
ava lobo si made koea
na malala.
76 *Ioe, o tugu, bara ni gale
ioe a propet na Vure
Meli Liu,
a vuhuna bara o laho
muga ne Bakovi Dagi,
o pelekado purua a
dalana.
77 *Bara o vakalongo e huriki
a ngate vona, na Vure
ge korimule ria
na tahuna i puga vuroki
a naro hale ne ria.
78 *Ge puga vuroki a naro
hale ne ria, a vuhuna
i ngaru ria na hatena,
i dodo ria.
Ngane a viri i korimule
hita bara i valai i
manga a haro i para
valai na hunu.
79 Bara i vakapalala e
huriki ri made na uvo, e
huriki ri made na maniru na
matenga.
Bara i vakasiri hita na
dala bara si laho vona,
bara si tahoka a nivalemu."
80 E Ioanes i koru rike. A
narona i kamumu hateka.
Muri i vano i made na hini
ngeki, i harena na tahuna i
bele kavakava i vara e huriki
a Israel.

2

E Maria i Podea e Isu
(Mateo 1:18-25)

1-3 Na tahuna iea e Kaiser
Augustus i vakuku e huriki ri
gi hamule mai a vuhutanga
ne ria, ri gi here puru a rane
ria. I mavonga ni gi gi palupu
e huriki a bakovi a ngatavine
na tabeke lobo i matakari e
Rom. A rabu ni gi palupu
e huriki lobo i uka ma ni
rata hosi. Ni rata karaba
ngane na tahuna e Kuirinus
i matakari o Siria.
4 E Iosep tara i pea e
Nasaret na tabeke ne Galili, i
hamule o Iudea, na tanga ni
gale e Betlehem, a vuhutanga
ne Davit, a vuhuna ia a ha-
mone Davit.
5 I hamule lokovonga tu-
rane Maria, ru gu here puru
a rane rua, a vuhuna e Maria
ni habikari vona. E Maria i
singou,
6 lakea na tahuna ru bele
vonga, i pahea a koma,
7 lakea i podea a koma a
tabua, a bakovi. I bunua na
lavalava, i vakamahita pu-
rua na murina maki ni kani
na sipsip, a vuhuna a roho na
mosi i vonu pali.

A Agelo i Bele na Matakari
na Sipsip

8 Na rodo iea, e huriki a
bakovi ri made polovavo na
tanga, ri matakari a kabu na
sipsip.
9 I bele vakaturutu ne ria
ngane a agelo ne Bakovi
Dagi, lakea a nipara na Vure
i parai ria. Ri mangenge, i
vakulu a tagane ria.
10 Pali a agelo i taki ria, i ta
maea, "Naha ni mangenge. A
bele ga vakalongo mua vona
a Velenga Kamumu. A Ve-
lenga Kamumu iea ge rata e

* **1:75:** Tit 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2

huriki a bakovi a ngatavine
ri gi vivi hateka,
11 a vuhuna mona na
vuhutanga ne Davit, a viri
ge korimule mua ni poda. Ia
e Kristo e Bakovi Dagi.
12 A kilakilana i maea:
Bara mu masia a koma
bakovi ni bunu na kala, ni
vakamahita na murina maki
ni kani na sipsip.”
13 E huriki a tara bulolo na
agelo ri bele vakaturutu, ri
kavurikea a Vure, ri ta maea,
14 *“Si gi kavurikea a Vure
Meli Liu.
Ge habi a nivalemu
ne huriki a bakovi a
ngatavine i vivi ne ria
koea na malala.”
15 Na tahuna e huriki a
agelo ri pe ria, ri hamule sike
na hunu, e huriki a matakari
na sipsip ri vata, ri ta maea,
“Si lakea o Betlehem, si gi
masia a maki i bele vonga, ra
maki i vakalongo hita vona e
Bakovi Dagi.”
16 Lakea ri nunu lakea o
Betlehem, ri matai e Iosep,
e Maria, turana koma ni
vakamahita na murina maki
ni kani na sipsip.
17 Na tahuna ri masia a
koma ri vakalongo a nga-
vana agelo i taki ria vona.
18 E huriki ri longoa a nga-
vane huriki a matakari na
sipsip ri turutu vona.
19 *Pali e Maria i luhoi
kado a ngava nga, i ru na
hatena.
20 E huriki a matakari na
sipsip ri hamule lakea na sip-
sip ne ria, ri kavurikea a
Vure vona a maka maki ri
longo, ri matai, a vuhuna i
bele manga kunana a hini a
agelo i taki ria vona.

A Koma e Isu Pololilo na Roho na Vure

21 *Na tahuna a koma i
tahoka a parava i polotolu, ni
pala a kulina, ni vunu e Isu, i
muri mai a ngavana agelo i
taki e Maria vona, muga ne
Maria i singou.
22 *Ru rata pali a leho ge
rata rua ru gu malamala na
matane Bakovi Dagi, i muri
mai a vinara ne Moses. Muri
ru bolea e Isu, to lakea o
Ierusalem ru gu habia ne
Bakovi Dagi.
23 *Ru rata mavonga, a
vuhuna a vinara ne Bakovi
Dagi ni here puru i maea,
“E huriki a koma bakovi, a
tabua, ni gi habi ne Bakovi
Dagi.”
24 *E Maria e Iosep ru habi
a nihabi i muri mai a vinara
ne Bakovi Dagi ni here puru,
i maea, “A balu ge rua, o a
tuna balu ge rua.”

E Simion e Ana

25 Na tahuna iea, a bakovi
tara i made o Ierusalem,
a rana e Simion. Ia a
bakovi malamala, a bakovi
ni vasileki. E Simion i
dava, i pasimata na Vure ge
luke e huriki a Israel. A
Hanu Kiripiripi i made tu-
rane Simion.
26 A Hanu Kiripiripi i vaka-
longoa pali e Simion i uka
ma ge mate, ge matai taroa e
Kristo a Bakovi Dagi.

* **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31 * **2:22:** Levi 12:1-8
* **2:23:** Nim 13:2,12 * **2:24:** Levi 12:8

27 A Hanu Kiripiripi i tulia
e Simion i lakea na tabeke
na roho na Vure. Na tahuna
e tamana e kinana e Isu ru
boko dilia, ru gu vakasiria na
Vure i muri mai a vinara,
28 e Simion i masia, i bokea,
i kavurikea a Vure i ta maea,
29 "Bakovi Dagi, iau a vora
vomu.
Ngane o taparaki iau ga
mate na nivalemu,
a vuhuna a maki o ta muholi
nau vona ge bele, i
bele pali.
30 *Ngane a masia pali na
matagu a viri o rudu
vilia ge korimule mia.
31 O vakabelea na
matane huriki a
bakovi a ngatavine na
malala.
32 *Ia i manga a nipara,
ge vakapalala a gine
huriki i uka ma ria a
Iuda.
Ge rata e huriki a ngate
vomu, re Israel, ri gi
tahoka a rane ria."
33 E tamana e kinana ru
turutu vona a ngava e Simion
i taki virihi e Isu vona.
34 *Muri e Simion i taki tou
a Vure ge rata kamumu tou,
lakea i takia e Maria, i ta
maea, "O longo valai. A Vure
i vulakia a koma iea ge rata
e huriki a Israel ala kupo ri
gi boru, pali ge korimule e
huriki ala kupo. Bara ia a
kilakila na Vure, lakea i kupo
e huriki bara ri biu ia.
35 Ra i mavonga a niluhoi
kapiloho ne huriki bara i
bele kavakava. Pali ioe
bara o dodo hateka, bara o
hatakia a hatemu, i manga ni
padi na bainat."
36 A propet ngatavine tara i
made vonga, a rana e Ana, e
Tune Panuel, a kabu ne Aser.
I gare hateka. Hosi i parangi
i made turana e girihina na
pida i polorua.
37 Muri e girihina i mate,
lakea i uka ma i parangi
tabu. Ngane i tahoka a pida
i ravulu polotolu a polona i
va. I made kunana na roho
na Vure, i peremu, i vasileki,
i kavurikea a Vure na haro, a
rodo.
38 Na tahuna e Simion i ta-
bana ni ta turane tou, e Ana
i valai mai ria, i kavurikea
a Vure. Muri i vakalongo e
huriki na koma iea, re huriki
a bakovi a ngatavine ri pasi-
mata na Vure ge korimule e
Ierusalem.

E Iosep i Hamule Lakea o Nasaret

39 *Na tahuna e Iosep e
Maria ru rata lobo a naro na
vinara ne Bakovi Dagi i taki,
to hamule lakea o Galili, na
tanga ne tou, e Nasaret.
40 A koma i koru rike
vonga, i paki. I bole a lo-
hokanga kamumu, a Vure i
rata kamumua.

E Isu i Lakea na Roho na Vure

41 *Na pida vakaroro, e
tamana e kinana e Isu ru
sike o Ierusalem na Habu na
Nipagepolo.
42 Lakea na tahuna e Isu
i tahoka a pida i ravulu a
polona i rua, ru muri mai a

* **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pe 2:8 * **2:39:** Mat 2:23 * **2:41:** Nim 12:24-27; 23:14-17; Vin 16:1-8

vilone rua, ru lakea na habu,
ru tulia e Isu ge tou.
43 Na tahuna a habu i lobo,
e tamana e kinana ru vano,
ru hamule na tanga, pali e
Isu i made mule vonga o
Ierusalem. E tamana e ki-
nana i uka ma ru lohoka
vona i made mule vonga.
44 Ru pahaluhoi ta i laho
turane huriki ranga, lakea
ru laho kikeri na parava i
taku. Muri ru nana kanea
ne huriki a kabukabu ne rua,
e huriki a turane rua, ra ri
hamule palupu.
45 I uka ma ru matavisia,
lakea ru hamule sike tabu o
Ierusalem ru gu matakanea
vonga.
46 I lobo a parava i tolu, ru
matavisia na tabeke na roho
na Vure. I made turana e
huriki a mari ni tovo, i longo
a nitane ria, i nana ria na
ngava.
47 E huriki lobo ri longoa a
ngavana ri turutu vona a lo-
hokanga vona, a maka ngava
i koli ne ria.
48 Na tahuna e tamana e
kinana ru masia, ru turutu.
Lakea e kinana i nanea, “O
tugu. I navai o rata mavonga
maria? Miri loho lege lae
vomu na ni matakana ioe.”
49 Lakea e Isu i koli i
ta maea, “I navai muru
matakana iau? I uka ma
muru lohoka vona iau ga
made na roho ne tata?”
50 Pali i uka ma ru longoki-
lalea a ngava i taki virihi rua
vona.
51 *Pali e kinana i ru na
hatena a ngava lobo i taki.
Muri i vano turane rua to
puru o Nasaret. I longototo
kunana a ngavane rua.
52 *E Isu i koru rike. A
lohokanga vona i bele dagi.
A Vure i vivi vona. E huriki a
bakovi a ngatavine, ria ranga
ri ngarua.

3

E Ioanes i Pelekado a Dala
(Mateo 3:1-12; Markus 1:1-8; Ioanes 1:19-28)

1 E Kaiser Tiberius i
matakari pali na pida i
ravulu a polona i lima
(15), e Ponsius Pilato i
matakari o Iudea. E Herod
i matakari o Galili, e turana
e Pilip i matakari o Iturea
o Trakonitis. E Lisanias i
matakari o Abilene.
2 E Anas e Kaipas rua a
prister dagi. Na tahuna iea a
nitana Vure i valai ne Ioanes,
e tune Sakarias, na tahuna i
made na tabeke i ngeki.
3 *Lakea e Ioanes i laho
lae na maka tanga tabukoi
na naru e Iordan, i vara e
huriki ri gi pulo a vilone ria,
ni gi vahilolo, lakea a Vure
ge puga vuroki a vilo hale ne
ria.
4 *Hosi, e Isaia a propet i
vakalongo muga ne Ioanes, i
here maea:
“A lohona viri i gale dagi
na tabeke i ngeki i ta
maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne
Bakovi Dagi.
Mu pelekadoa a dala ge
laho vona ge kiripiripi.
5 Mu kelitagu a maka mal-
oku.

* **2:51:** Luk 2:19 * **2:52:** 1Sam 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Apo 13:24 * **3:4:** Ais 40:3-5

Mu keli tarida a maka
lolo, a maka kupona.
Mu kado a maka dala maro-
gorogo, ri gi kiripiripi.
Mu kavitagu a hini i
golugolu, ge bila.
6 Muri e huriki lobo bara ri
masia a naro a Vure ge
korimule hita vona.' "

7 *I kupo e huriki ri valai ge vahilolo ria e Ioanes, lakea i taki ria, "Mua a tuna mata! E rei i taki mua mu gu ha vona a rongova ne Bakovi Dagi?

8 *Naha ni luhoi mua, ge mua a hamone Abraham, mu gu malamala pali. Naha ni luhoi mavonga, a vuhuna a Vure i kara ni pulo a kedo nga, ge ria e huriki a hamone Abraham. I vai a kanena narone mua? Mu rata taro a naro kamumu ge vakasiri mua mu pulo muholi a vilone mua.

9 *A kira i tabuli tabukoi pali na vuhuna kai. A kai i uka kanena kamumu, bara ni tolo puru, ni rungani."

10 Lakea e huriki ri nanea, "Mi gi pulo navai a vilone mia?"

11 E Ioanes i koli, i ta maea, "A viri i tahoka a varakia i rua, ge habia tara na viri i bala a varakia. A viri i tahoka a maki ni kani, ge habi ranga na viri i uka maki ni kani."

12 *I ranga e huriki a mari ni bole a takis ri valai ge vahilolo ria e Ioanes, lakea ri nanea, "Mari ni tovo, pali mia? Mi gi pulo navai a vilone mia?"

13 Lakea e Ioanes i taki ria, i ta maea, "Mu bole kunana a takis ni taki mua vona mu gu bole, pali naha ni bole tavula tabu ranga."

14 Muri e huriki a nugumaheto ri nanea, "Pali mia? Mi gi pulo navai a vilone mia?"

Lakea i taki ria i ta maea, "Naha ni vakamangenge e huriki ri gi habi a moni ne mua. Naha ni padi virihi tavula e huriki na ngava, ri gi kona mua. Mu maru vona a moni ni kona mua vona."

15 E huriki ri pasimata ne Kristo ge valai. Ri luhoi e Ioanes, ma ge ia kunana a viri a Vure i rudu vilia ge korimule e huriki.

16 *Lakea e Ioanes i koli, i ta maea, "Iau a vahilolo mua na naru. Pali a viri tara i tabukoi ge valai, i tuhaka hateka nau. Iau i uka ma a bakovi kamumu ga puga vuroki a mota na vahapolo vona. Na tahuna i valai, bara i vahilolo mua na Hanu Kiripiripi, a kanono.

17 Ngane i tabukoi bara i kalipida e huriki a bakovi kamumu, a bakovi hale, i manga a bakovi i leho na hania na vit i kalipida a vit, a luluna. Bara i bole e huriki a bakovi kamumu, ge ru ria na tanga kamumu, i manga a bakovi i leho na hania i ru kadolu a vit pololilo na roho na vit. Pali bara i bole e huriki a bakovi hale, i voro puru ria na kanono, i manga a bakovi i leho na hania na vit i bole a lulu, i voro rike na

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Ion 8:33,39 * **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Apo 13:25

kanono. Ra kanono iea, i uka
nilobona.”

E Ioanes i Vahiloloa e Isu
(Mateo 3:13-17; Markus 1:9-11)

18 E Ioanes i vara na ngava
i kupo na Velenga Kamumu,
i taki tora e huriki a bakovi a
ngatavine ri gi pulo a vilone
ria.
19 *Pali i tahatea a hariki e
Herod na hini i parangi tabu
e Herodias, e girihine tarina.
I tahate tabua na maka naro
hale ranga i rata.
20 Lakea e Herod i ratea a
naro i hale hateka na maka
naro hale muga. I lakavua e
Ioanes, i ru dilia na bavi.
21 Muga ne Ioanes ni ru dili
na bavi, na tahuna i vahilolo
e huriki ala kupo, e Isu tara
ni vahilolo. Na tahuna e Isu i
vasileki, a hunu i mata ka,
22 *lakea a Hanu Kiripiripi
i puru valai i manga a balu,
i toka langa vona. Muri a
lohona viri i ta valai meli
na hunu, i ta maea, “Ioe e
Tugu, a hategu. A vivi hateka
vomu.”

E Huriki e Tubune Isu
(Mateo 1:1-17)

23 *E Isu i vakatubu a leho
vona na tahuna i tahoka a
pida i ravulu tolu. E huriki ri
luhoi ia ta ia e tune Iosep.
E Iosep ia e tune Heli.
24 E Heli e tune Matat. E
Matat e tune Levi. E Levi e
tune Melki. E Melki e tune
Ianai. E Ianai e tune Iosep.
25 E Iosep e tune Matias. E
Matias e tune Amos. E Amos
e tune Nahum. E Nahum e
tune Esli. E Esli e tune Nagai.
26 E Nagai e tune Mat. E
Mat e tune Matias. E Matias
e tune Semein. E Semein e
tune Iosek. E Iosek e tune
Ioda.
27 E Ioda e tune Ioanan. E
Ioanan e tune Resa. E Resa e
tune Serubabel. E Serubabel
e tune Siltel. E Siltel e tune
Neri.
28 E Neri e tune Melki. E
Melki e tune Adi. E Adi e
tune Kosam. E Kosam e tune
Elmadam. E Elmadam e tune
Er.
29 E Er e tune Iosua. E Iosua
e tune Elieser. E Elieser e
tune Iorim. E Iorim e tune
Matat. E Matat e tune Levi.
30 E Levi e tune Simion. E
Simion e tune Iuda. E Iuda
e tune Iosep. E Iosep e tune
Ionam. E Ionam e tune Eli-
akim.
31 E Eliakim e tune Melea.
E Melea e tune Mena. E Mena
e tune Matata. E Matata e
tune Natan. E Natan e tune
Davit.
32 *E Davit e tune Iesi. E
Iesi e tune Obed. E Obed
e tune Boas. E Boas e tune
Salmon. E Salmon e tune
Nason.
33 E Nason e tune Ami-
nadab. E Aminadab e tune
Admin, e Admin e tune Arni.
E Arni e tune Hesron. E
Hesron e tune Peres. E Peres
e tune Iuda.
34 E Iuda e tune Iakop. E
Iakop e tune Isak. E Isak e
tune Abraham. E Abraham
e tune Tera. E Tera e tune
Nahor.
35 E Nahor e tune Serug. E
Serug e tune Reu. E Reu e
tune Peleg. E Peleg e tune
Eber. E Eber e tune Sela.
36 *E Sela e tune Kainan. E
Kainan e tune Arpaksad. E

* **3:19:** Mat 14:3-4; Mrk 6:17-18 * **3:22:** Ion 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Ion 6:42
* **3:32:** Rut 4:17-22 * **3:36:** Vuh 11:10-26

Arpaksad e tune Sem. E Sem
e tune Noa. E Noa e tune
Lamek.
37 E Lamek e tune Me-
tusela. E Metusela e tune
Enok. E Enok e tune Iared.
E Iared e tune Mahalalel. E
Mahalalel e tune Kainan.
38 *E Kainan e tune Enos. E
Enos e tune Set. E Set e tune
Adam. E Adam e tuna Vure.

4

A Hanitu i Tonia e Isu
(Mateo 4:1-11; Markus 1:12-13)

1 Muri ne Ioanes i
vahiloloa e Isu, e Isu i pe
a naru e Iordan, a Hanu
Kiripiripi i laho tora turana,
i tuli laea na tabeke i ngeki.
2 A hanitu i tonia vonga
na parava i ravulu va. Na
tahuna iea, e Isu i peremu a
maki ni kani, lakea i vitolo.
3 Lakea a hanitu i takia, i ta
maea, "Ge ioe a Tuna Vure, o
takia a kedo iea ge mapulo ge
manga a bret."
4 *Pali e Isu i koli, i ta maea,
"A ngava ni here puru na
Hinere i maea:
'A bakovi i uka ma ge mahuri
na maki ni kani ku-
nana.' "
5 Muri a hanitu i tulia
ru sike na lolo. I vakasiri
malaviriri ia vona a maka
tanga lobo na malala.
6 Lakea a hanitu i takia e
Isu, i ta maea, "Bara habi
lobo vomu a maka tanga
nga turana bagetua ne ria, a
vuhuna a maka tanga nga ni
habi lobo nau, lakea iau bara
habi na viri a ngarua.
7 Ioe bara o vasileki nau,
bara habi vomu a maka
tanga nga."
8 *Pali e Isu i koli, i ta maea,
"A ngava ni here puru na
Hinere i maea, 'O kavurikea
e Bakovi Dagi, a Vure vomu,
o ramai kunana ia.' "
9 Muri a hanitu i tuli tabua
e Isu, i vakapesi langea na
mapana roho na Vure o
Ierusalem, i takia, "Ge ioe a
Tuna Vure, o to raga koea,
10 *a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere i maea,
'A Vure bara i rudu e huriki
a agelo vona, ri valai ri
matakari ioe, ri tagari ioe.
11 Ri gi bole rike ioe na
limane ria, ma ge padi a va-
hamu a kedo.' "
12 *Pali e Isu i koli, i ta
maea, "A ngava ni here puru
na Hinere i maea, 'Naha ni
tonia e Bakovi Dagi, a Vure
vomu.' "
13 *Na tahuna a hanitu i
toni loboa e Isu na nitoni
legelege lae, muri i vano, ge
dava, ge toni tabua muri ma.

E Isu i Vakatubu a Leho Vona
(Mateo 4:12-17; Markus 1:14-15)

14 Muri e Isu i hamule
lakea o Galili turana nitora
na Hanu Kiripiripi. I rere lae
a velengana.
15 I vara ria pololilo na
maka roho na vaponga,
lakea e huriki ri longoa, ri
kavurikea.

* **3:38:** Vuh 4:25-26 * **4:4:** Vin 8:3 * **4:8:** Vin 6:13-14 * **4:10:** Sng 91:11-12
* **4:12:** Vin 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

E Huriki a Nasaret Ri Marikoi ne Isu
(Mateo 13:53-58; Markus 6:1-6)

16 Muri i lakea o Nasaret,
na tanga i koru rike vona.
Na Parava Nimalo, i lakea na
roho na vaponga, i manga a
naro i rata vakaroro. I pesi
rike i gi.
17 Lakea ni habi vona a
puhu na hinere ne Isaia a
propet. I vevea, i puruvisia
a tabekena tara, i gia, i ta
maea,
18 *"A Hanune Bakovi Dagi i
made turagu,
a vuhuna i vulaki iau
ga vakalongo a Velenga
Kamumu ne huriki a
matasia.
I rudu iau ga vakalongo
e huriki ni ru dili
na bavi, ne ria ri gi
matukapaga.
I rudu iau ga vakamata-
para e huriki a kepa.
I rudu iau ga rata e huriki ni
rata hale, ri gi matuka-
paga.
19 I rudu iau ga pukatala
a ngava ne huriki
vona a parava i bele
pali,
ne Bakovi Dagi ge ko-
rimule e huriki a ngate
vona."
20 E Isu i gi lobo pali, muri
i pilua a puhu na hinere, i
habi mulea na vora, i made
puru. E huriki lobo na roho
na vaponga ri vido vona na
tahuna i taki ria.
21 I ta maea, "A tabekena
Hinere nga i bele muholi
mona, na tahuna mu longo
iau a gia."
22 *E huriki lobo ri
kavurikea, ri turutu vona a
maka ngava kamumu i taki.
Ri vanana, "Ra bakovi iea, e
tune Iosep kunana?"
23 Lakea e Isu i taki ria
i ta maea, "Muholi hateka,
muri ma bara mu takia nau
tara ngava hosi i nangi maea:
'Ioe a bakovi ni korimule e
huriki, o korimule ioe ke!'
Muri bara mu ta maea, 'Mi
longo ioe o rata a maka ni-
vakasiri o Kapernaum. Pali
ngane o rata koea na tanga
vomu a maka maki nga.'
24 *"A taki muholi mua, a
propet, e huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona i
uka ma ri matakilalea.
25 *I muholi, hosi na
tahuna e Elaisa i laho na
malala, i kupo e huriki a
havuri ri made o Israel. A
vala i uka ma i boru na pida
i tolu a keva i polotara, lakea
a pago i bele, i ratapilea a
tanga.
26 *Pali a Vure i uka ma i
rudua e Elaisa ge lakea mai
e huriki a havuri o Israel. I
lakea kunana ne Sarepat, a
havuri na tanga e Sidon. Ra
havuri iea i uka ma ia a Iuda.
27 *I mavonga, i kupo e
huriki a bakovi a ngatavine
o Israel ri tahoka a gilanga
a patala hosi na tahuna e
Elisa, a propet, i laho koea na
malala. Pali e Elisa i uka ma
i vakamatapado ria. I vaka-
matapado kunanea e Naman

* **4:18:** Ais 61:1-2 * **4:22:** Luk 3:23; Ion 6:42 * **4:24:** Ion 4:44 * **4:25:** 1Ki 17:1,7 * **4:26:** 1Ki 17:8-16 * **4:27:** 2Ki 5:1-14

a bakovi o Siria. Re Naman, i
uka ma ia a Iuda."
28 Na tahuna e huriki polo-
lilo na roho na vaponga
ri longoa a ngavane Isu, i
madihi a hatene ria.
29 Ri pesi rike, ri tono talea
na tanga. Ra tanga ne ria i
pesi langa na kupona. Ri bole
lakea na dahana kupona ta ri
gi kope ragea na gali.
30 Pali e Isu i laho polopolo
na kurukurune ria, i vano.

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Markus 1:21-28)

31 Muri e Isu i puru o
Kapernaum, a tanga tara na
tabeke ne Galili. Na maka
Parava Nimalo i vano i vara
e huriki.
32 *Ri turutu vona a vinara
vona, a vuhuna a ngavana i
tahoka a nitora.
33 Na tahuna i vavara, a
bakovi tara i dili vona a han-
itu, i made vonga pololilo na
roho na vaponga. A bakovi
iea i mangenge, i gale dagi, i
ta maea,
34 "Isu o Nasaret, a ra o
ngarua ne mia? I navai, o
valai go ratapile mia? A lo-
hoka vomu ioe e rei muholi.
Ioe a Bakovi Malamala na
Vure."
35 Lakea e Isu i taki tora ia
i ta maea, "Naha ni ta! O
pagitala vona." Muri a han-
itu i voro purua a bakovi iea
na matane huriki a bakovi
a ngatavine, lakea i pagitala
vona, i uka ma i ratapilea.
36 E huriki a bakovi a
ngatavine ri turutu, ri
vanana, ri ta maea, "A ngava
navai a ngavana bakovi iea?
I tahoka a rana, i tahoka
a nitora. I taki kunana e
huriki a hanitu, ri longototo
kunana, ri pagitala!"
37 A velengana maki i ratea
ni vakalongo lae na tanga
lobo na tabeke nga.

E Isu i Vakamahuri e Lahuane Simon
(Mateo 8:14-17; Markus 1:29-34)

38 E Isu i pea a roho na
vaponga i lakea na ruma ne
Simon. E lahuane Simon
ngatavine i giloa, i rongo
hateka a kulina, lakea ri
nanea e Isu ge koria.
39 I valai tabukoi na da-
hana ngatavine, i takia a gi-
langa ge malaharuri vona.
Muri i pesi rike a ngatavine,
i vakatubu ni gutu a maki ni
kani ne ria.

E Isu i Vakamahuri e Huriki ala Kupo
(Mateo 8:16-17; Markus 1:32-34)

40 Na malunga liu ni tuli
valai ne Isu e huriki ri tahoka
a gilanga legelege, lakea i ru
langa ne ria lobo a limana, i
vakamahuri ria lobo.
41 *I lili tala e huriki a
hanitu ne huriki ala kupo.
Na tahuna ri ha tala, ri gale
dagi, ri ta maea, "Ioe a Tuna
Vure." Pali e Isu i tahate ria,
nahea ri gi ta, a vuhuna ri
lohoka vona ia e Kristo.
42 Na hatelanga e Isu i pea
a tanga, i lakea na robo i
ngeki. Pali e huriki a bakovi
a ngatavine na tanga iea ri
valai maia, ta ri gi toni ni
takia nahea ge pe ria.
43 Pali i taki ria i ta maea,
"Iau ga vara taro na Velenga

* **4:32:** Mat 7:28-29 * **4:41:** Mat 8:29; Mrk 3:11-12

Kamumu na harikianga na
Vure na maka tanga ranga, a
vuhuna a Vure i rudu iau a
valai ga rata mavonga."
44 *Lakea i laho lae o Iudea,
i vara pololilo na maka roho
na vaponga na tanga taku-
taku.

5

E Isu i Vulaki e Huriki a Murimuri Vona
(Mateo 4:18-22; Markus 1:16-20)

1 *Na parava tara e Isu i
pesi na dahana Darilomu e
Genesaret,* i vara e huriki.
Pali i kupo hateka e huriki
ri bole tugua ri gi longo a
nitana Vure.
2 E Isu i matai a aga i rua ni
kaka rike na lavu. A tahona
aga nga ri vano, ri loi pasi a
vuko ne ria.
3 Lakea e Isu i rike na aga
tara, a aga ne Simon, i takia
e Simon ge tugu talea, ge
pasi polovavo popote. Muri
i made puru na aga i vara e
huriki.
4 Na tahuna i vara lobo, i
takia e Simon, i ta maea, "O
vore pori na hini i utu, o ru
purua a vuko vomu, o lakavu
a manu."
5 *E Simon i koli, i ta maea,
"Bakovi Dagi, mi ru a vuko
na rodo i vano i palala a hini,
pali mi ngopu. Pali ga ru
tabua a vuko, a vuhuna o taki
iau ga rua."
6 Lakea e huriki a tahodari
ri ru tabua a vuko. I uka ma i
tabaka, ri koro a maka manu
i kupo hateka, lakea a vuko i
popote ge marape.
7 Lakea ri gale e huriki a tu-
rane ria na aga tara ri gi valai
ri gi kori ria. Ri lakavu rike
a maka manu, ri vakavonu
a aga nga, i popote ru gu
mabubu.
8 Na tahuna e Simon Petrus
i masia a maki i bele maea, i
turume puru tabukoi na va-
hane Isu i ta maea, "Bakovi
Dagi, o ha nau. Iau a bakovi
hale!"
9 I ta mavonga, a vuhuna i
turutu vona a maka manu ri
lakavu i kupo gala hateka.
10 E Iakop, e Ioanes, re tune
Sebedi, rua a tahodari turane
Simon. Rua ranga ru turutu.
Muri e Isu i takia e Simon
i ta maea, "Naha ni man-
genge. Muga o lakavu a
manu, pali ngane bara o tuli
e huriki a bakovi ri gi valai
nau."
11 *Lakea ru kaka rike na
lavu a aga, ru taparaki vonga
a maka maki lobo ne rua, ru
muri maia e Isu.

E Isu i Vakamatapado a Bakovi Tara
(Mateo 8:1-4; Markus 1:40-45)

12 Na parava tara e Isu i
made na tanga tara. A bakovi
tara, i ratapilea a patala, i
valai maia. Na tahuna i ma-
sia e Isu, i tabuli barara puru
na malala i nanea e Isu i
ta maea, "Bakovi Dagi, ioe
bara o ngaru, o vakamata-
pado iau."
13 Lakea e Isu i toto talea a
limana, i padoia, i ta maea,

* **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mrk 3:9-10 * **5:1:** A Darilomu e Genesaret, a rana tara a Darilomu e Galili. * **5:5:** Ion 21:3-8 * **5:11:** Mat 19:27

"Iau a ngaru go matapado.
O matapado." I malaviriri
kunana i malaharuri vona a
patala.
14 *Lakea e Isu i taki tora
ia, i ta maea, "Naha ni vaka-
longoa tara viri. Pali o vano,
o vakasiri ioe na prister, o
habi a nihabi na viri ni vaka-
matapado, ge manga a hini
e Moses i here puru hosi. O
rata mavonga, e huriki ri gi
matakilaka vona ioe ni vaka-
matapado pali."
15 Pali a velengane Isu ni
longo na tanga lobo. Lakea
i kupo e huriki ri valai ne
Isu, ri gi longoa a nitana, ri
ngarua ge vakamahuri ria.
16 Pali na parava i kupo i
ha taro ria, i lakea na robo i
ngeki, i vasileki vonga.

E Isu i Vakamahuri a Bakovi i Beu
(Mateo 9:1-8; Markus 2:1-12)

17 Na parava tara e Isu i
vara e huriki. E huriki a
Pariseo, a mari na vinara,
ria ranga ri made vonga.
Ri valai na tanga lobo na
tabeke ne Galili, ne Iudea,
ne Ierusalem. A Vure i habi
a nitora na Bakovi Dagi, ge
vakamahuri e huriki na gi-
langa.
18 I uka ma i tabaka e
huriki a bakovi ranga ri
kaloho vilia a bakovi i beu
i mahita na moke. Ta ga ri
gi bole dilia na roho, ri gi ru
tabukoi ia na matane Isu.
19 Pali ri keri ni bole dilia,
a vuhuna i ala kupo hateka
e huriki ri vapesihi lae, ri
longoa e Isu i vara. Lakea ri
bole rikea na mapana ruma,
ri pukea a mapana ruma,
ri vakatavore purua turana
moke vona, i puru na ku-
rukurune huriki tabukoi na
ngalane Isu.

20 *Na tahuna e Isu i matai
ria ri luhoi torea, i takia
a bakovi i beu, i ta maea,
"Turagu, a puga vuroki a
naro hale vomu."

21 Lakea e huriki a Pariseo,
a mari na vinara ri vanana,
"E rei ra bakovi iea, ra
i ngaru ni bole a murina
Vure? I uka tara bakovi
tavula ge puga a naro hale, a
Vure kikeri kunana."

22 E Isu i lohoka vona
a niluhoi ne ria, lakea i
nana ria, "I navai mu luhoi
mavonga?
23 I vai a ngava i kavakava
ga takia? Ga taki, 'A puga
vuroki a naro hale vomu,' o
ga ta maea, 'O pesi rike o
laho?'
24 *A ngaru mu gu matak-
ilaka vona a Tuna Bakovi
i tahoka a nitora koea na
malala ge puga vuroki a naro
hale." Lakea i takia a beu i
ta maea, "A taki ioe, o pesi
rike, o bolea a moke vomu, o
hamule na ruma vomu."

25 I malaviriri kunana i
pesi rike na matane ria,
i bolea a moke vona. I
laho lakea na ruma vona, i
kavurikea a Vure.
26 E huriki lobo ri ngapa, ri
kavurikea a Vure. Ri turutu
vona a maki ri masia, lakea
ri ta maea, "Mona si masia a
maki ni turutu vona."

---

* **5:14:** Levi 14:1-32 * **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48 * **5:24:** Ion 5:8

E Isu i Galea e Levi Ge Muri Vona
(Mateo 9:9-13; Markus 2:13-17)

27 Muri e Isu i pagitala,
i masia a bakovi ni bole
a takis, a rana e Levi. I
mamade na roho na takis.
Lakea e Isu i takia, "O muri
nau."
28 Lakea e Levi i pesi rike,
i pe puru a maki lobo vona, i
muri maia.
29 Muri e Levi i rata a habu
dagi ne Isu na ruma vona.
E huriki a bakovi ni bole a
takis turana e huriki a bakovi
ranga ri kani turane rua.
30 *Pali e huriki a Pariseo,
e huriki a mari na vinara ri
ta puhaki lakea ne huriki a
murimuri vona, ri ta maea,
"I navai mu kani mu ninu
turana e huriki a bakovi ni
bole a takis, e huriki a bakovi
hale?"
31 E Isu i koli i ta maea, "E
huriki i uka ma ri giloa i uka
ma ri gi matai a dokta. E
huriki ri giloa kunana bara ri
masia.
32 Iau a valai i uka ma ga
gale mua e huriki mu luhoi
ta mu naro kamumu mu gu
pulo a vilone mua. A valai ga
gale e huriki ri naro hale ri gi
pulo a vilo ne ria."

A Vilo na Niperemu
(Mateo 9:14-17; Markus 2:18-22)

33 Muri ri takia, ri ta maea,
"E huriki a murimuri ne
Ioanes ri peremu. E huriki
a murimuri ne huriki a
Pariseo ria ranga ri peremu,
ri vasileki. Pali e huriki a
murimuri vomu ri kani, ri
ninu kunana."
34 *E Isu i koli i ta maea, "E
huriki ri made turana bakovi
i parangi karaba i uka ma
ri gi peremu. Bara ri kani
turana.
35 Pali na tahuna a bakovi i
parangi karaba ni tuli tala ne
ria, bara ri peremu."
36 Muri e Isu i takia ne
ria tara nita vakakika, i
ta maea, "I uka tara viri
ge vida talea na varakia
karaba a mavidana, ge
rahi kari a hini marape na
matutuna varakia. Bara
i rata mavonga, bara i
ratapilea a varakia karaba,
lakea a tabekena varakia
karaba i uka ma ge karea a
matutuna varakia.
37 I mavonga tabu, i uka
tara viri ge guru dili a vain
karaba na matutuna buroi.†
Bara i rata mavonga bara i
mapoda a buroi, lakea a vain
bara i maguru tala.
38 I mavonga kunana a
vain karaba bara ni guru dili
na buroi karaba.
39 Pali i uka tara viri ge
ninu muga a vain hosi muri
ge ngaru a vain karaba tabu,
a vuhuna bara i ta maea, 'a
vain hosi i nami kamumu
hateka.' "

6

A Parava Nimalo ne Bakovi Dagi
(Mateo 12:1-8; Markus 2:23-28)

1 *Na Parava Nimalo tara,
e Isu i laho padikudu na ha-
nia na vit, lakea e huriki

* **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Ion 3:29 † **5:37:** O matai a hanuna buroi ni rata na kulina me ne Matias 9:17. * **6:1:** Vin 23:25

a murimuri ri vakatubu ni
kinipasi a kanena vit, ri loi
vuroki a kulina, ri kani a
vutuna.
2 *Lakea e huriki a Pariseo
ri nana ria, “I navai mu rata
a maki ni ta pupukari vona
na Parava Nimalo!”
3 *E Isu i koli i ta maea, “Ra
mua, i uka ma mu gia a naro
i ratea e Davit na tahuna i
turana e huriki a tara vona ri
vitolo?
4 *E Davit i dili na roho na
Vure, i bole a bret, i kani. Ra
bret iea a nihabi na Vure. A
vinara i taki e huriki a prister
kunana ri gi kani. Pali i bole
ranga i kani. I bole ranga i
habi ne huriki a tara vona,
ria ranga ri kani.”
5 Muri e Isu i taki ria i ta
maea, “A Tuna Bakovi ia a
Bakovi Dagi na Parava Ni-
malo.”

*E Isu i Vakamahuri a Viri
na Parava Nimalo*
*(Mateo 12:9-14; Markus
3:1-6)*

6 Na Parava Nimalo tara, e
Isu i dili na roho na vaponga
i tovo e huriki. A bakovi tara
i made vonga i mate a limana
kanena.
7 E huriki a Pariseo, a mari
na vinara, ri matakana a
naro ri gi padi virihi e Isu
vona. Lakea ri muri marogo
lae vona ri gi matakaria, ma
ge vakamahuri a viri tara na
Parava Nimalo.
8 Pali e Isu i lohoka vona a
niluhoi ne ria, lakea i takia a
bakovi i mate a limana, i ta
maea, “O pesi rike koea na
kurukurune huriki.” Lakea i
pesi rike na matane ria.
9 Muri e Isu i taki ria i ta
maea, “Ngane ga nana mua,
a vinara i ta navai vona a
naro si gi ratea na Parava
Nimalo? Si gi rata a naro
kamumu o si gi rata a naro
hale? Si gi vakamahuri a viri,
o si gi ratapile a viri?”
10 E Isu i mata lae ne ria,
muri i takia a bakovi, i ta
maea, “O toto talea a li-
mamu.” Lakea i toto talea a
limana, i tavaga mule.
11 E huriki a Pariseo i
madihi a hatene ria, lakea ri
varodo a ngava na a ra naro
ri gi rata virihi ia vona.

*E Isu i Vulaki e Huriki a
Apostolo Vona*
*(Mateo 10:1-4; Markus
3:13-19)*

12 Na parava tara e Isu i
sike na lolo ge vasileki, lakea
i vasileki mavonga na Vure
na rodo.
13 Na tahuna a haro i rike,
i gale valai vona e huriki a
murimuri vona. I vulaki a
bakovi ala ravulu a polona i
rua, i gale ria a apostolo. E
huriki a apostolo ne Isu ra
nga:
14 e Simon re Isu i vunua
e Petrus, e tarina e Andreas,
e Iakop, e Ioanes, e Pilip, e
Bartolemeus,
15 e Mateo, e Tomas, e
Iakop tune Alpius, e Simon
na kabu ne Silot,*
16 e Iudas e tune Iakop, e
Iudas Iskariot, ra viri i habi
e Isu ne huriki a pile.

*E Isu i Vakamahuri e
Huriki*
(Mateo 4:23-25)

* **6:2:** Ion 5:10 * **6:3:** 1Sam 21:1-6 * **6:4:** Levi 24:5-9 * **6:15:** A tara ne huriki a Silot ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari ria.

17 Muri e Isu i tuli e huriki
a apostolo vona, ri raga puru
na lolo, ri vano, ri pesi na
bila. E huriki a murimuri
vona ala kupo ri made vonga
pali, turana e huriki ri valai
na tabeke ne Iudea, ne
Ierusalem, na tabeke ne Tair
e Sidon, ra ru pesi na dahana
dari.
18 E huriki nga ri valai ri
gi longo a vinara ne Isu, ri
ngarua ge vakamahuri ria na
gilanga ne ria. E huriki i
dili ne ria a hanitu, e Isu i
korimule ria.
19 E huriki lobo ri toni ni
padoi ia, a vuhuna a ni-
tora na Vure i tabuli vona, i
vakamahuri ria lobo.

A Maki Ni Vivi Vona
(Mateo 5:1-12)

20 E Isu i mata lakea ne
huriki a murimuri vona, i ta
maea,
"Mua o huriki a matasia mu
vivi,
a vuhuna a Vure bara
i habi ne mua a
harikianga vona.
21 *Mua o huriki mu vitolo
ngane mu vivi,
a vuhuna muri ma bara
mu maru.
Mua o huriki mu tatangi
ngane mu vivi,
a vuhuna muri ma bara
mu nongo mu pitei.
22 *E huriki bara ri tepu mua,
ri lohopile mua,
ri harogi mua,
ri taki mua ta mu hale a
vuhuna mu muri mai
a Tuna Bakovi.
Pali mu vivi!
23 Hosi e huriki e tubune
ria ri rata mavonga e huriki
a propet. Lakea na tahuna ri
rata mavonga mua, mu vivi
hateka, mu pitei, a vuhuna
a Vure bara i kona dagi mua
meli na hunu.
24 Pali mua o huriki a viri na
mahala ngane,
a Vure bara i ratapile
mua,
a vuhuna mu bole pali
a nimade kamumu ne
mua.
25 Mua o huriki mu kani
marumaru ngane,
a Vure bara i ratapile
mua.
Muri ma bara mu vitolo.
Mua o huriki mu nongo
ngane, a Vure bara i
ratapile mua.
Muri ma bara mu haloho
mu tangi.
26 Mua o huriki ni kavurike
bala ngane,
a Vure bara i ratapile
mua.
Hosi e huriki e tubune
ria ri rata mavonga
e huriki a nitamina
propet.

Mu Ngaru e Huriki a Pile ne Mua
(Mateo 5:38-48; 7:12a)

27 "Pali mua e huriki mu
longo a ngavagu, a taki mua,
mu ngaru e huriki a pile
ne mua, mu rata kamumu e
huriki ri tepu mua.
28 Mu rata kamumu e
huriki ri harogi mua. Mu
vasileki ne huriki ri rata hale
mua.
29 A viri tara ge ubi ioe na
garemu, o tabalahehe ge ubi
tabu ioe na garemu tara. A
viri tara ge bole a varakia
vomu, naha ni vakatokua, o

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; Kap 7:16-17
* **6:22:** Ion 15:19; 16:2; 1Pe 4:14

habi tabua vona a padirodo
vomu tara.
30 O habi ne huriki ri nongi
a maki vomu. A viri ge
bolea vomu tara maki, naha
ni takia ge habi mulea.
31 *Ra naro mu ngaru e
huriki ri gi rata virihi mua
vona, mua ranga mu rata.
32 “Mua bara mu ngaru
kunana e huriki ri ngaru
mua, e rei ge kavurike mua?
E huriki a bakovi hale, ria
ranga ri ngaru e huriki ri
ngaru ria.
33 Mua bara mu rata ka-
mumu kunana e huriki ri
rata kamumu mua, e rei ge
kavurike mua? E huriki a
bakovi hale, ria ranga ri rata
mavonga.
34 Mua bara mu habi a
maki, muri mu ngaru ni gi
koli, e rei ge kavurike mua?
E huriki a bakovi hale, ria
ranga ri habi a maki ne
huriki a bakovi hale, ri ngaru
ni gi koli.
35 Pali a ngaru mua mu
gu ngaru e huriki a pile ne
mua, mu rata kamumu ria.
Na tahuna mu habi ne ria
a maki, naha ni taki ria
ri gi habi mule. Mu rata
mavonga, a mapane mua
bara i dagi hateka, bara mua
e huriki e tuna Vure Meli Liu,
a vuhuna i rata kamumu e
huriki ri bole lupu a maki, e
huriki ri naro hale.
36 Mu dodo e huriki, i
manga a Vure, e Tamane
mua, i dodo e huriki.

Naha Ni Pelekado a Viri
(Mateo 7:1-5)

37 *“Naha ni pelekado a
viri, lakea a Vure i uka ma ge
pelekado mua. Naha ni taki
e huriki ranga ri hale, lakea
a Vure i uka ma ge taki mua
mu hale. Mu lohopile a naro
hale ne huriki, a Vure tara
bara i lohopile a naro hale ne
mua.
38 *Mu ramai a naro hate-
balala, lakea a Vure tara bara
i hatebalala, i habi a maki
ne mua. Na tahuna a Vure
i habi a maki, bara i habi
ge kupo, i guru tala, i padi
lulu puru, i tahoni tabu bara i
maguru tala tavula ranga. A
naro o rata virihi e turamu,
a Vure tara bara i rata virihi
ioe vona.”
39 *Muri e Isu i taki ria
vona a nita vakakika, i ta
maea “A bakovi i kepa i
uka ma ge tulia a bakovi i
kepa. Bara i toni ni tulia, rua
varago bara ru boru puru na
lovo.
40 *A lohokanga na koma
ni tovo i uka ma ge rangi a
lohokanga na viri i tovo ia.
Pali na tahuna i tovo loboa a
koma, a koma bara i lohoka
manga a viri i tovoa.
41 “I navai o masia a muku
na matane turamu, pali o
mata kepa vona a bokona kai
i koro na matamu ke?
42 Go taki navia e turamu,
‘Turagu, ga kuri tala a muku
na matamu.’ Pali ioe i
uka ma o matakilaka vona a
bokona kai dagi i tabuli na
matamu! Ioe a bakovi na
taminga! O bole tala taro a
bokona kai na matamu, muri
bara o matai kamumu, o kuri

* **6:31:** Mat 7:12 * **6:37:** Mat 6:14 * **6:38:** Mrk 4:24 * **6:39:** Mat 15:14
* **6:40:** Mat 10:24-25

tala a muku na matane turamu.

A Kai Ni Matakilaka Vona a Vuana
(Mateo 7:17-20; 12:33-35)

43 "A kai kamumu i uka ma
i vakabele kilala a kanena ge
hale. A kai hale i uka ma i
vakabele kilala a kanena ge
kamumu.
44 A kai si matakilalea na
vuana. I uka ma si pasi a
vuana pik na mota barakau.
I uka ma si gi pasi a kanena
vain na mota padipadi.
45 A bakovi kamumu i
vakasiri a hatena i kamumu
na naro kamumu i rata. Pali
a bakovi hale i vakasiri a
hatena i hale na naro hale
i rata. A nitana bakovi i
vakasiri e huriki, ia a bakovi
navai.

A Bakovi Ru Hae a Ruma
(Mateo 17:24-27)

46 *I navai mu gale iau e,
'Bakovi Dagi, Bakovi Dagi,'
pali i uka ma mu muri mai a
nitagu?
47 Ga vakalongo mua vona
a naro na viri i valai nau, i
longo a nitagu, i longototo.
48 A narona i manga a
bakovi i hae a roho. I keli
puru i vakapesi langa na
kedo a vuhuna butu. Na
tahuna i tua a meka i pulua
a ruma i uka ma i vakulu, a
vuhuna i hae kamumua.
49 Pali a viri i longoa a
nitagu, pali i longotaro, i
manga a bakovi i hae a roho,
i uka ma i puru hateka a
butu. Na tahuna i tua a meka
i ratapilea a ruma, i mapuka
puru, i lobo."

7

E Isu i Vakamahuria a Vora
(Mateo 8:5-13; Ioanes 4:43-54)

1 E Isu i vara lobo e huriki,
muri i dili o Kapernaum.
2 Na tanga iea, i made vona
a ubu na tara na nugumaheto.* A vora na ubu iea i
giloa, i popote ge mate. A
ubu i ngaru hatekea a vora
vona.
3 Na tahuna i longoa e Isu
i bele vonga, i rudu e huriki
a bakovi dagi na Iuda, ri gi
takia e Isu ge valai ge korimulea a vora vona.
4-5 Na tahuna ri bele ne Isu
ri nana torea, ri ta maea,
"A ubu na tara iea, a bakovi
kamumu hateka. I ngaru
hateka hita e huriki a Iuda. I
haea koea ne mia tara roho
na vaponga. I kamumu go
koria."
6 Lakea e Isu i vano turane
ria.
I popote ri gi bele na ruma,
lakea a ubu i rudu e huriki a
turana ri gi takia e Isu, ri gi
ta maea, "Bakovi Dagi, ma ga
vakapae ioe. Iau i uka ma a
bakovi kamumu go valai na
ruma nau.
7 Lakea iau, i uka ma a
luhoi ge iau a bakovi kamumu ga valai mai ioe. O
taki kunanea a ngava, ge
mahuri a vora nau.
8 A lohoka vona bara i
bele, a vuhuna iau a longototo e huriki a bakovi dagi
nau. E huriki a nugumaheto
a matakari ria, ria ranga ri
longototo iau. Bara takia a

* **6:46:** Mat 7:21 * **7:2:** A ubu na tara na nugumaheto i matakari e huriki a nugumaheto ala ravulu mule ma murina balaka taku (100).

viri tara ge vano, bara i vano
kunana. Bara takia ge valai,
bara i valai kunana. Bara
takia a vora nau ‘o ratea a
maki iea,’ bara i rata ku-
nanea.”
9 Na tahuna e Isu i lon-
goa a ngava iea i turutu,
i matagege lakea ne huriki
ri muri vona, i taki ria, “A
taki mua, i uka ma a pugaia
ma tara bakovi o Israel ge
luhoi tora hatekea a Vure ge
manga a bakovi iea.”
10 Muri e huriki a vinuru ri
hamule lakea na ruma. Na
tahuna ri bele, ri masia a
vora i tavaga pali.

E Isu i Vakamahuri a Riau

11 Muri e Isu i lakea na
tanga dagi e Nain. E huriki a
murimuri, e huriki a bakovi
a ngatavine ala kupo ranga ri
laho turana.
12 Na tahuna ri luve
tabukoi na poridala na
tanga, ni kaloho tala a
podana bakovi i mate, a
madiva† na havuri, ni gi
tanu. I kupo e huriki na
tanga dagi ri laho turana
havuri iea.
13 Na tahuna e Bakovi Dagi
i masia a havuri, i dodoa,
lakea i takia, “Naha ni tangi.”
14 I laho lokovonga i nugua
a moke, ra i tabuli vona a
podana riau, lakea e huriki ri
kalohoa ri pesi tata. Muri e
Isu i ta maea, “Riau, ngane a
taki ioe, o pesi rike!”
15 *Lakea a riau i made
rike, i vakatubu ni ta. Muri
e Isu i tulia, i habi mulea ne
kinana.
16 *E huriki lobo ri man-
genge, ri kavurikea a Vure.
Lakea ri ta maea, “A propet
dagi i bele na kurukurune
hita. A Vure i valai pali
ge tuhori e huriki a ngate
vona.”
17 A velengane Isu ni longo
na tabeke lobo ne Iudea, na
robo tabukoi vonga.

E Ioanes i Rudu a Murimuri Vona Ru Lakea ne Isu
(Mateo 11:1-19)

18 E huriki a murimuri ne
Ioanes ri vakalongoa vona a
maki lobo e Isu i rata.
19 *Lakea e Ioanes i rudu
a vinuru vona ala rua ru gu
masia e Bakovi Dagi, ru gu
nanea, “Ioe kunana a viri a
Vure i taki ge rudu vilia, o mi
gi davea a viri tara?”
20-21 Lakea ru vano. Na
tahuna ru bele, e Isu i
vakamahuri e huriki ri giloa,
e huriki i dili ne ria a hanitu,
i vakamatapara e huriki a
kepa. Ru nanea, “E Ioanes a
mari ni vahilolo i rudu maria
miri gi nana ioe. Ioe kunana
a viri a Vure i takia ge rudu
vilia, o mi gi davea a viri
tara?”
22 *Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Muru hamule, muru
vakalongo e Ioanes vona
a maki muru matai muru
longo: E huriki a kepa ri
matapara, e huriki a beu
ri laho tabu, e huriki ri
tahoka a patala ri matapado,
e huriki ri vou ri longo mule
tabu, e huriki ri mate ri
mahuri mule tabu, a Velenga

† **7:12:** A madiva, a koma i uka e tarina, i uka e tukana. Ia kikeri kunana.
* **7:15:** 1Ki 17:23; 2Ki 4:36 * **7:16:** Luk 1:68 * **7:19:** Sng 40:7; Mal 3:1; Kap 1:8 * **7:22:** Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

Kamumu ni vakalongo ne
huriki a matasia.
23 E huriki ri matai a maki
a rata, pali i uka ma ri koi
nau, a Vure bara i rata ka-
mumu ria.”
24 E Isu i ta lobo, lakea a
vinuru ne Ioanes ru vano.
Muri e Isu i vakalongo e
huriki vonga, i ta maea, “Ra
viri mu dili maia na tabeke i
ngeki, i uka ma ia a bakovi
ni ta viliha lae, ge manga
a pagana viru i bole lelea a
vilu.
25 I uka ma i bagetu
na varakia kabakaba. E
huriki ri bagetu na varakia
kabakaba ri tahoka a mahala
i kupo, ri made na ruma
hariki.
26 *A viri mu vano mu
gu masia a propet. A taki
muholi mua, e Ioanes i uka
ma ia a propet tavula ku-
nana.
27 *Hosi ni vakalongo
muga vona na hinere. A
hinere i ta maea,

‘Ga rudua a vinuru nau ge
muga vomu,
ge pelekadoa a dalamu.’

28 “A taki mua, i uka
tara viri koea na malala ge
polomeli ne Ioanes. Pali a
viri i manga a bakovi tavula
pololilo na harikianga na
Vure, i polomeli ne Ioanes.”

29 *Na tahuna e huriki ri
longoa a nitane Isu, e huriki
a bakovi a ngatavine, tu-
rana e huriki a bakovi ni
bole a takis, ri ta maea, “I
muholi, a Vure i ngarua e
Ioanes ge vahilolo mia.” Ri ta
mavonga, a vuhuna e Ioanes
i vahilolo ria pali.
30 *Pali e huriki a Pariseo,
e huriki a mari na vinara, i
uka ma ri ramai a ningaru
na Vure, ri koi e Ioanes ge
vahilolo ria.
31 Muri e Isu i ta maea, “Ga
toni virihi ma a ra e huriki na
tahuna mona? Ri gi manga a
ra?
32 Ri manga e huriki a
koma ri made na mada ni
vahabi ni vangoli a maki. Ri
gale e huriki a koma ranga ri
ta maea,
‘Mi vaki a piloli,
pali i uka ma mu raulo.
Mi kalolo a linge na matenga,
pali i uka ma mu tangi.’
33 “A ta maea a vuhuna e
Ioanes a mari ni vahilolo, i
valai i uka ma i kani a bret,
i uka ma i ninu a vain, lakea
mu takia ta i dili vona a han-
itu.
34 *Pali a Tuna Bakovi i valai
i kani i ninu, lakea mu ta
maea, ‘Ia a bakovi ni kani
ni ninu hateka, i turana bala
e huriki a bakovi ni bole a
takis, e huriki a bakovi hale.’
35 Pali e huriki ri ramai a
niluhoi kamumu na Vure, ri
vakasiri manga a niluhoi ka-
mumu vona i muholi.”

A Ngatavine Hale i Biria e Isu

36 A Pariseo tara i takia e
Isu ge kani turana. Lakea
e Isu i lokovonga i made na
dede.
37 *A ngatavine tara i made
na tanga iea, a ngoi. Na
tahuna i longoa e Isu i kani
turana Pariseo, i vano i

* **7:26:** Luk 1:76 * **7:27:** Mal 3:1 * **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32
* **7:34:** Luk 15:2 * **7:37:** Mat 26:7; Mrk 14:3; Ion 12:3

konea a ulo ni rata na kedo
a alabasta, i vona a nibiri
mangisipa.
38 I lakea na ruma na
Pariseo, i pasike puru muri
tabukoi na vahane Isu i
vakatubu ni tangi. I vahilolo
a vahane Isu na luhana.
Muri i ravu a vahane Isu
na vuna, i nguru a vahana,
i guru langa na vahana a
mangisipa.
39 Na tahuna a Pariseo iea
i masia a ngoi i rata maea,
i luhoi maea, “Ra bakovi
iea, ge ia a propet bara i
lohoka vona ra ngatavine i
nugua, a ngatavine navai.
Ra ngatavine iea a ngatavine
hale.”
40 Lakea e Isu i takia, i ta
maea, “Simon, a tahoka a
ngava ta ga taki ioe vona.”

Lakea e Simon i koli i ta
maea, “Mari ni tovo, mo
vakalongo iau vona.”
41 Lakea e Isu i ta maea, “A
bakovi ala rua ru bole a moni
na bakovi i matakari a tava.
A bakovi tara i bole a kedo
silva i 500. A viri tara i bole a
kedo silva i 50.‡
42 Rua varago ru uka a
moni ru gu koli, lakea i taki
rua nahea ru gu koli. E rei
ne rua ge ngaru hatekea a
matakari na tava?”
43 E Simon i koli i ta maea,
“Iau a luhoia ra bakovi i
kupo a moni i bole, lakea
a matakari na tava i takia
nahea ge koli.”

Lakea e Isu i takia e Si-
mon, i ta maea, “A nitamu i
muholi.”
44 Muri i mata lakea na
ngatavine i takia e Simon,
“Ra ngatavine iea o masia?
Iau a valai na ruma vomu,
pali ioe o uka ma o habi nau
a naru ga vahilolo a vah-
agu. Pali a ngatavine iea, i
vahilolo a vahagu na luhana,
i ravu a vahagu na vuna.
45 Ioe o uka ma o tagui
iau, pali ra ngatavine iea i
nguru mavonga a vahagu na
tahuna i dili koea.
46 Ioe o uka ma o biri a gigu
na nibiri, pali a ngatavine
iea, i guru langa na vahagu a
mangisipa.
47 Pali ngane ga taki ioe, a
naro hale vona i kupo, pali
iau a puga vuroki, i mavonga
i ngaru hateka iau. A viri
ni puga vuroki a naro hale
kiroko vona, a ningaru vona
i kiroko kunana.”
48 Muri e Isu i takia a
ngatavine i ta maea, “Iau
a puga vuroki a naro hale
vomu.”
49 E huriki ri bele palupu
na nikani ri vata, ri ta maea,
“Ra bakovi iea, ia e rei
muholi i puga vuroki a naro
hale?”
50 *Lakea e Isu i takia a
ngatavine i ta maea, “A puga
vuroki a naro hale vomu a
vuhuna o luhoi tora iau. O
vano na nivalemu.”

8

A Ngatavine Ranga Ri Muri ne Isu

1 Muri e Isu i laho lae na
maka tanga dagi, a tanga
kiroko, i vakalongo a Velenga
Kamumu na harikianga na
Vure. E huriki a apostolo

‡ **7:41:** A kedo i silva ne huriki a Iuda ni gale a ‘denari.’ A viri i leho na vik i rua bara i bole a denari i rua.

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42

vona ala ravulu a polona i
rua ri laho turana.
2 *E huriki a ngatavine e
Isu i korimule ria na hanitu,
na gilanga, ria ranga ri laho
turana: e Maria, a rana tara
e Magdala, ra ni lili tala a
hanitu i polorua vona,
3 e Ioana e girihine Kusa,
re Kusa i matakari a ruma
ne Herod, e Susana, turana
e huriki a ngatavine ranga.
E huriki a ngatavine nga ri
habi bala a maki ne ria ni
tuhoria e Isu.

A Nivakakika na Viri i Varo a Vit
(Mateo 13:1-9; Markus 4:1-9)

4 E huriki na tanga lobo
ri valai mai ia, ri vapopo.
Lakea i taki ria na nita
vakakika, i ta maea,
5 "A bakovi ni leho na ha-
nia i vano, i varo a vutuna
vit. Na tahuna i voro lae a
vutuna vit, i ranga ri boru
puru na dala, lakea ni laho
langa ne ria, i ranga i kani
poi a kadirovo.
6 I ranga ri boru puru na
kedo. Na tahuna ri koru rike
ri malai, a vuhuna a malala i
kere.
7 A vutuna vit ranga ri boru
puru na hini i rako vona
barakau, lakea a barakau i
rako taho.
8 Pali i ranga a vutuna vit
ri boru langa na malala ka-
mumu. Ri koru rike, ri vua,
ri vakabele a kanene ria i
ravulu mule ma murina i
balaka taku (100)." E Isu i
tuverei lobo, lakea i gale tala,
i ta maea, "E rei a viri i ngaru
ni longokilalea a ngavagu,
ge longo kamumu, ge luhoi
kado."

A Pelegona Nivakakika
(Mateo 13:10-23; Markus 4:10-20)

9 Lakea e huriki a
murimuri vona ri nanea ge
tuveve polo a pelegona nita
vakakika.
10 *E Isu i koli i ta maea,
"A Vure i habi a lohokanga
ne mua, mu gu lohoka vona a
maki kapiloho na harikianga
na Vure. Pali e huriki ranga,
a ta vakakika ne ria, nahea
ri gi longokilala, ge manga a
ngava ni here puru hosi na
Hinere, i ta maea,
'Ri matai, pali i uka ma ri
matakilala.
Ri longo, pali i uka ma ri
longokilala.'
11 "A pelegona a ni-
vakakika i maea: A vutuna
vit i manga a nitana Vure.
12 A vutuna ri boru puru
na dala ri manga e huriki ri
longo a ngava. Muri i valai a
hanitu i panaho tala a ngava
na hatene ria, i uka ma ri gi
luhoi tora, i uka ma ri gi bole
a nimahuri vakaroro.
13 "A maka vutuna vit ri
boru langa na kedo ri manga
e huriki ri longo a nitana
Vure, ri vivi ni luhoi torea,
pali i uka ma ri ngarua ge dili
na hatene ria. Ri ramai na
parava popote kunana, pali
a parava na nitoni i bele, ri
boru.
14 "A maka vutuna vit ri
boru langa na hini i rako
vona a barakau, ri manga e
huriki ri longo a ngava, pali
ri muri mai a ningaru ne ria

* **8:2:** Mat 27:55-56; Mrk 15:40-41; Luk 23:49
* **8:10:** Ais 6:9-10

kunana. Ri loho lege lae na
nimade ne ria, na mahala, na
bagetua, lakea i putukari ria
ni vakabele a kanene ria.
15 "A maka vutuna vit ri
boru langa na malala ka-
mumu ri manga e huriki a
bakovi kamumu, a bakovi ni
ta muholi. Ri longo a ni-
tana Vure, ri ru na hatene
ria, ri lohotata vona. Na
tahuna ri lohotata na ngava,
ri hatenono, bara ri vakabele
a kanene ria i kupo.

A Nipara
(Markus 4:21-25)

16 *"I uka ma si namia
a lam muri si gi kavitagua.
A lam bara si vakatavorea,
lakea e rei a viri i valai bara
i masia a hini palala.
17 *A rabu lobo ni rata
kapiloho bara ni vakalongo
lae muri ma. A maki ni ruhu-
lolo, bara i bele kavakava.
18 *E rei a viri i longokilala
a ngava bara ni habi tabu
ranga. A viri i uka ma i
longokilala a ngava, pali ra
ngava i luhoi ta i longokilala,
bara ni bole hamule vona. I
mavonga, mu luhoi kamumu
a ngava mu longo."

E Rei e Kinane Isu, e Tu-
rana mai?
(Mateo 12:46-50; Markus
3:31-35)

19 Na parava tara e kinana
e turana mai ri valai ri gi
masia e Isu, pali ri keri ni
dili, a vuhuna ri ala kupo e
huriki ri made, ri longoa e
Isu i vara.
20 Lakea a bakovi tara i
vakalongoa e Isu, i ta maea,
"E kinamu, e tarimu mai to
pesi polovavo, to ngaru ni
matai ioe."
21 E Isu i koli i ta maea, "E
nana, e turagu mai re huriki
ri longo a nitana Vure, ri
muri mai a ngavana."

E Isu i Takia a Taiava Ge
Pasipuru
(Mateo 8:23-27; Markus
4:35-41)

22 Na parava tara e Isu i
tura e huriki a murimuri i
ta maea, "Si vano si gi lakea
na tabeke tara na darilomu."
Lakea ri rike na aga ri vano.
23 Na tahuna ri vore
lokovonga, e Isu i mahita. I
pori ngane a taiava i toko dili
na aga, a dari i ratea a aga i
popote ge mabubu.
24 E huriki a murimuri ri
vangoa e Isu ri ta maea,
"Bakovi Dagi, Bakovi Dagi, i
popote bara i mabubu a aga.
Bara si pasiri!"
Lakea e Isu i pesi rike i
tahate a vilu a naru, naha ru
gu pori. Lakea i pasi puru a
taiava, i malilo a dari.
25 E Isu i nana e huriki a
murimuri vona i ta maea, "I
vai a niluhoi ne mua?"
E huriki a murimuri ri
mangenge ri ngapa, lakea ri
vanana, "E rei a viri iea? I
vakuku a vilu a dari, ru lon-
gototoa!"

E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Mateo 8:28-34; Markus
5:1-20)

26 Ri bele na tabeke ne
Gerasa, na tabeke tara na
Darilomu e Galili.
27-29 Na tahuna e Isu i page
raga na aga, i masia a bakovi

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

tara, i dili vona a hanitu. A
bakovi iea a bakovi na tanga
e Gerasa. E huriki na tanga
bara ri kolo a vahana a li-
mana na sen. I balaka kupo
pali i ratea a hanitu, i rakudu
gareka a sen, lakea a hanitu
i lili talea na tanga ge made
na robo i ngeki. I tabaka pali
i uka ma i rodo a varakia,
i uka ma i mahita na ruma.
I mahita kunana na murine
huriki ri mate. Lakea na
tahuna e Isu i masia, i takia
a hanitu ge pagitala vona a
bakovi iea. Ngane a bakovi
iea i mahita puru na vahane
Isu, i gale tala dagi, i ta maea,
"Isu, Tuna Vure Meli Liu, go
rata navai iau? A nana tora
ioe, naha ni ratapile iau!"
30 Lakea e Isu i nanea, "E
rei a ramu?"
I koli, i ta maea, "A ragu
e Tara," a vuhuna i kupo e
huriki a hanitu ri dili vona.
31 E huriki a hanitu ri nana
torea e Isu nahea ge tono
ria ri gi lakea na lovo i
marangeo.
32 A kabuna boro ri kakani
na dahana kupona. E huriki
a hanitu ri nana torea e Isu
ge tono ria lakea na kabuna
boro. Lakea e Isu i longo.
33 E huriki a hanitu ri pag-
itala na bakovi, ri vano ri
dili na maka boro. Muri a
kabuna boro ri nunu raga
na gali, ri to na darilomu, ri
pasiri.
34 Na tahuna e huriki a
matakari na boro ri masia,
ri ha, ri vakalongo e huriki
na tanga, na robo tabukoi
vonga.
35 Lakea e huriki ri vano
ri gi masia ra maki i bele.
Na tahuna ri bele ne Isu, ri
masia ra bakovi i pagitala
vona e huriki a hanitu, i
made tabukoi na vahane Isu.
I lobo vona pali a nimanga,
i rea mule a varakia vona.
Na tahuna ri masia, ri man-
genge.
36 Ngane e huriki ri masia
a naro iea i ratea e Isu, ri
vakalongo e huriki ri bele
taho ria vonga, ri taki ria ne
Isu i korimule navia a bakovi
iea ne huriki a hanitu.
37-39 Lakea e huriki a
bakovi a ngatavine na robo
e Gerasa ri takia e Isu ge
vano, a vuhuna ri mangenge
hateka.
A bakovi i pagitala vona
e huriki a hanitu i ngaru
ni laho turane Isu. Pali
e Isu i tono mulea, i ta
maea, "O hamule lakea na
tanga vomu, o vakalongo e
huriki vonga na maki ka-
mumu hateka a Vure i rata
virihi ioe vona." Lakea e Isu i
rike na aga, i vano. A bakovi
iea i hamule lakea na tanga
vona, i vakalongo e huriki
vonga ne Isu i kori hatekea,
i lili tala e huriki a hanitu
vona.

E Isu i Vakamahuri a Koma
(Mateo 9:18-26; Markus 5:21-43)

40 E Isu i hamule tabu lakea
na tabeke tara na darilomu,
lakea e huriki ri taguia, a
vuhuna ri pasimata vona.
41 Muri i valai tara bakovi,
a rane Ierus. Ia a matakari
na roho na vaponga. I tabuli
puru tabukoi na vahane Isu,
i takia ge valai na ruma vona.
42 I ngarua ge valai, a
vuhuna i popote ge mate
e tuna a madiva, a koma

ngatavine. Ra koma iea, a
pida vona i ravulu a polona
i rua.
Na tahuna e Isu i laho
lokovonga, e huriki ri tango
kapia.
43 A ngatavine tara i laho
turane ria i pori vona a dara
na pida i ravulu a polona i
rua. E huriki a dokta ri keri
ni koria.
44 I laho valai muri ne Isu,
i padoia a ngutuna varakia
vona. I malaviriri kunana i
lobo ni pori a darana.
45 Lakea e Isu i nana maea,
“E rei i padoi iau?”
Ri lavuni e huriki, lakea
e Petrus i ta maea, “Bakovi
Dagi, e huriki ri pesi vatutu
hateka ri tango kapi ioe.”
46 Lakea e Isu i ta maea,
“I tahoka tara viri i padoi
iau. A lohoka vona, a vuhuna
a hatakia a nitora nau i
vakatavaga ia pali.”
47 A ngatavine i lohoka
ngane i uka ma ge kapiloho
tabu, lakea i laho vakulukulu
valai, i tabuli puru tabukoi
na vahane Isu. Na matane
huriki lobo, i vakalongo i
navai i padoia e Isu, lakea i
vakalongo tabu vona a dara i
lobo liu ni pori vona.
48 *Muri e Isu i takia a
ngatavine, “O tugu, ioe o
mahuri a vuhuna o luhoi
tora iau. O vano na ni-
valemu.”
49 E Isu i tabana ni ta, a
vinuru tara i bele, i valai na
ruma e Iairus, a matakari na
roho na vaponga, i ta maea,
“E tumu i mate pali. Naha
ni vakapae tabua a mari ni
tovo.”
50 E Isu i longoa a ngava
iea, lakea i takia e Iairus, i ta
maea, “Naha ni mangenge.
O luhoi tora iau. E tumu bara
i mahuri tabu.”
51 Na tahuna e Isu i bele
na ruma ne Iairus, i koi ne
huriki lobo ri gi dili na ruma.
I tuli kunana e Petrus, e
Ioanes, e Iakop, turana e ki-
nana e tamana sirula i mate.
52 E huriki ri made muga
vonga ri dua, ri taringia. Pali
e Isu i taki ria i ta maea,
“Naha ni tangi. A sirula i uka
ma i mate, i mahita kunana.”
53 Lakea ri nongo vakia e
Isu, a vuhuna ri lohoka vona
a sirula i mate muholi pali.
54 Pali e Isu i nugua a li-
mana sirula, i ta maea, “Sir-
ula, o pesi rike!”
55 Lakea a hanuna i
hamule maia. I malaviriri
kunana i pesi rike. Muri e
Isu i taki ria ri gi vakania.
56 E tamana e kinana i ubi
rua a ngapa, pali e Isu i taki
tora rua, nahea ru gu vaka-
longoa tara viri vona a maki
i bele.

9

*E Isu i Rudu Tala a Apos-
tolo Vona*
*(Mateo 10:5-15; Markus
6:7-13)*
1 Muri e Isu i gale palupu
e huriki a apostolo vona ala
ravulu a polona i rua, i habi
a leho ne ria, a nitora ri
gi lili tala a hanitu, ri gi
vakatavaga e huriki ri giloa.
2 I rudu tala ria, ri gi vara
vona a harikianga na Vure,
ri gi vakamahuri e huriki ri
giloa.

* **8:48:** Luk 7:50

3 *I taki ria, i ta maea,
“Naha ni bolea tara maki na
tahuna mu havai. Naha ni
bole a kodo. Naha ni bole a
hole. Naha ni bole a maki ni
kani. Naha ni bole a moni.
Naha ni bole a varakia ge
rua.
4 E rei a tanga mu dili vona,
mu made na ruma ge taku
kunana.
5 E rei a tanga i uka ma i
tagui mua, mu kurudu pasi a
habulo na vahane mua, mu
ha taroa, bara i vakasiri ria
ri tahoka a ngava.”
6 Lakea e huriki a apostolo
ne Isu ri vano, ri laho lae
na maka tanga, ri vara
na Velenga Kamumu, ri
vakamahuri e huriki ri giloa.

E Herod i Ngaru ni Lohoka Vona e Isu
(Mateo 14:1-2; Markus 6:14-16)

7 *E Herod, a hariki, i longo
a maka maki i rata e Isu.
I luhoi lege lae a vuhuna e
huriki ranga ri takia e Isu ta
ia e Ioanes i mahuri mule na
nimate.
8 E huriki ranga ri takia e
Isu ta ia e Elaisa i bele tabu.
E huriki ranga tabu ri takia e
Isu ta ia a propet hosi tara i
mahuri mule.
9 *Pali e Herod i ta maea,
“Iau a palakudua hosi a lo-
hone Ioanes. Pali e rei ra viri
iea a longoa i rata a maka
maki nga?” Lakea i ngaru ni
masia e Isu.

E Isu i Vakani e Huriki ala Kupo
(Mateo 14:13-21; Markus 6:30-44; Ioanes 6:1-13)

10 Na tahuna e huriki a
apostolo ne Isu ri hamule
pali, ri vakalongo e Isu vona
a maka maki ri rata. Muri e
Isu i tuli ria, ri vano, ri lakea
na tanga dagi tara ni gale e
Betsaida.
11 Pali e huriki ri longoa a
hini e Isu i lakea vona, lakea
ri muri mai ia. Na tahuna ri
bele, e Isu i tagui ria, i vara
ria na harikianga na Vure, i
vakatavaga e huriki ri giloa.
12 Na malunga liu, e huriki
a apostolo vona ala ravulu
a polona i rua ri takia e
Isu, ri ta maea, “A hini si
made vona i ngeki. O taki e
huriki ri gi vano, ri gi lakea
na maka tanga tabukoi, ri gi
matakana a maki ni kani, a
murina ni mahita.”
13 Pali e Isu i koli, i ta maea,
“Mu vakani ria.”
Pali ri ta maea, “Mi tahoka
kunana a bret i lima, a manu
i rua. Ioe bara o ngaru mi gi
habi a maki ne ria ri gi kani,
bara si kona taro a maki bara
i kara ria.”
14 E huriki a bakovi ri
made vonga ri ala rangale
lima (5,000).
Lakea e Isu i taki e huriki
a murimuri vona, i ta maea,
“Mu vakamade kabuna ria
ravulu lima, ravulu lima.”
15 Lakea ri rata manga a
hini e Isu i taki, ri vakamade
kabuna ria.
16 Muri e Isu i bole rike
a bret i lima, a manu i
rua. I mata rike na hunu,
i kavurikea a Vure. Muri i
keve a bret, i putu a manu,
i habi ne huriki a murimuri
vona ri gi veru.

---

* **9:3:** Luk 10:4-11 * **9:7:** Mat 16:14; Mrk 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

17 E huriki lobo ri kani, ri
maru. Muri ri tahoni na ku-
lopi i ravulu a polona i rua a
kalavana maki ni kani.

E Isu Ia e Rei Muholi
(Mateo 16:13-19; Markus 8:27-29)

18 Na parava tara e Isu
i vasileki kikeri. E huriki
a murimuri vona ri valai,
lakea e Isu i nana ria i ta
maea, “Re huriki, ri luhoi
iau, ge iau e rei?”
19 *Ri koli ri ta maea, “E
huriki ranga ri taki ioe, ta ioe
e Ioanes, a mari ni vahilolo.
Pali e huriki ranga ri taki
ioe, ta ioe e Elaisa. Pali e
huriki ranga ri taki ioe, ta ioe
a propet hosi tara i mahuri
mule tabu.”
20 *Lakea e Isu i nana ria,
“Pali mua, mu luhoi iau, ge
iau e rei?”
Lakea e Petrus i koli i ta
maea, “Ioe e Kristo. A Vure
i rudu ioe o valai.”

E Isu Bara i Mate i Mahuri Mule
(Mateo 16:20-28; Markus 8:30; 9:1)

21 Lakea e Isu i taki tora ria,
nahea ri gi vakalongoa tara
viri, i ta maea,
22 *“A Tuna Bakovi bara i
bole a nimadihi i kupo. E
huriki a gare, a prister dagi,
a mari na vinara bara ri
marikoi vona, ri rabalakia.
Muri na parava i tolu bara i
pesi rike mule na matenga.”
23 *Muri i taki ria lobo,
i ta maea, “E rei a viri i
ngaru ni muri nau, ge lo-
hopile a ningaru vona, ge
kalohoa na parava vakaroro
a kai tavalavala vona, ge ra-
mai iau.
24 *E huriki ri hataro iau,
ne vona ni korimule a kuline
ria, bara ri velu. Pali e huriki
ri mate a vuhuna ri ramai
iau, bara ri bole a nimahuri
vakaroro.
25 Ge ra a viri i tahoka a
mahala lobo na malala, pali
ge velu ia?
26 *E rei a viri i maruhu
nau, i maruhu na ngava nau,
iau, a Tuna Bakovi, bara
maruhu vona na tahuna a
valai na bagetuanga nau, a
bagetuanga ne Tata, a bage-
tua ne huriki a agelo ka-
mumu.
27 A taki muholi mua,
i ranga ne mua, ra mu
pepesi koea, i uka ma mu gu
mate ma, bara mu matai a
harikianga na Vure.”

A Kakaine Isu i Mareli
(Mateo 17:1-13; Markus 9:2-13)

28 Na parava i polotolu
muri ne Isu i taki ra ngava
nga, i tuli e Petrus, e Ioanes,
e Iakop, to sike na lolo ge
vasileki.
29 Na tahuna e Isu i
vasileki, a matana i mapulo,
i mata tebi. A varakia vona
i parahidi manga a vila i
maravila.
30-31 *A bakovi ala rua,
e Moses e Elaisa, ru bele
vakaturutu turana baget-
uanga na hunu, ru ta turana
e Isu. To vata vona e Isu ge
mate o Ierusalem.

* **9:19:** Luk 9:7-8 * **9:20:** Ion 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ion 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9 * **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pe 1:16-18

32 *E Petrus turana e
vikirua to mahita mate, pali
na tahuna to hadongo, to
masia a nipara ne Isu turana
bakovi nga ru pepesi turana.
33 Na tahuna e Moses e
Elisa ta ru gu pe purua e Isu,
lakea e Petrus i takia e Isu
i ta maea, “Bakovi Dagi, i
kamumu hateka mete valai.
Mete ge hae a kape ge tolu:
ne vomu tara, ne Moses tara,
ne Elaisa tara.” E Petrus i ta
tavulavula kunana.
34 Na tahuna e Petrus i ta
ta, a havu i puru i kavitagu
tou, lakea to mangenge.
35 *A lohona viri tara i gale
tala na bubu, i ta maea, “Ia
e Tugu, a vulakia pali. Mu
longo mai a ngavana.”
36 Na tahuna i ta lobo pali,
to masia e Isu kikeri i pepesi
vonga. Muri e Petrus, e
Ioanes, e Iakop i uka ma to
vakalongo lae vona a maki
to matai. To mangulukari
kunana.

E Isu i Kori Mule a Riau
(Mateo 17:14-21; Markus 9:14-29)

37 Na parava muri ri raga
puru na lolo. Na tahuna ri
puru pali na lolo, ri matai
e huriki ala kupo ri davea e
Isu.
38 A bakovi tara i pesi tu-
rane ria i gale tala, i ta maea,
“Mari ni tovo, a ngaru ioe
go koria e tugu a bakovi, a
madiva.
39 Na parava ranga, a han-
itu i dili vona, i ratea i haloho
vakaturutu, i tangi torutoru,
i bubu vona a vere a nga-
vana. Muri, na tahuna e
tugu i malulu liu a tuhana, a
hanitu bara i ha taroa.
40 A nana tora pali e huriki
a murimuri vomu ta ri gi
korimulea, pali ri keri.”
41 Lakea e Isu i ta maea,
“Mua o huriki na tahuna
mona, i uka ma mu luhoi
torea a Vure. A narone mua
i hale hateka. Ge navai? Ga
hatenono mavonga ni dava
mua, mu gu luhoi tora iau?”

Muri i takia a bakovi iea, i
ta maea, “O tuli vilia e tumu.”
42 Na tahuna a koma i laho
valai ne Isu, a hanitu i voro
purua na malala, i ratea i
tangi torutoru. Lakea e Isu i
tahatea a hanitu, i korimulea
a riau, muri i habi mulea ne
tamana.
43 E huriki lobo ri ngapa
vona a nitora dagi na Vure.

Na tahuna e huriki ri vata
lae vona a maki e Isu i
ratea, lakea i taki e huriki a
murimuri vona i ta maea,
44 *“Mu longo kamumu a
maki ga taki mua vona. A
Tuna Bakovi i tabukoi bara
ni habi na limane huriki a
bakovi.”
45 *Pali e huriki a
murimuri i uka ma ri longok-
ilalea a pelegona ngavana, a
vuhuna ni ruhulolo ne ria. Ri
mangenge ni nanea ge taki
talea ne ria a pelegona.

E Rei a Viri Ge Dagi Liu
(Mateo 18:1-5; Markus 9:33-37)

46 *Ngane e huriki a
murimuri ri vakatubu ni
vahehe lae ne rei ne ria i dagi
hateka.
47 E Isu i lohoka vona
a niluhoi ne ria, i tulia

* **9:35:** Luk 3:22 * **9:44:** Luk 9:22 * **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24

a koma tara, i vakapesia
tabukoi vona.
48 *Muri i taki ria, i ta
maea, “E rei a viri i taguia a
koma kiroko maea na ragu, i
tagui iau. E rei a viri i tagui
iau, i taguia ra viri i rudu
iau a valai. E rei a viri a
bakovi tavula ne mua lobo, ia
kunana a viri bara i muga ne
mua.”
49 E Ioanes i ta rike i ta
maea, “Bakovi Dagi, mi ma-
sia tara bakovi i lili tala a
hanitu na ramu, lakea mi
tahatea, a vuhuna i uka ma
ia a tara ne hita.”
50 *E Isu i koli i ta maea,
“Naha ni ta pupukari vona. E
huriki i uka ma ri tepu mua,
ria a turane mua.”

E Huriki a Samaria Ri Koi ne Isu

51 I tabukoi ngane e Isu ge
sike na hunu, lakea i luhoi
tora ni vakatubu ni havai
lakea o Ierusalem.
52 I rudu muga a vinuru
vona ri gi lakea na tanga tara
na tabeke ne Samaria, ri gi
pelekado a dalana, ge made
popote vonga.
53 Pali e huriki vonga i
uka ma ri garinga mai ia,
a vuhuna i laho lakea o
Ierusalem.
54 *Na tahuna e Iakop e
Ioanes ru masia a naro ne
ria, ru takia e Isu, ru ta maea,
“Bakovi Dagi, miri gi rudu
raha ria, ge puru valai na
hunu a kanono, ge gutupa-
rina e huriki nga.”
55 Pali e Isu i tahate rua.
56 Muri ri laho polopolo
lokovonga, ri made na tanga
tara.

A Rabu ni Muri Mai e Isu (Mateo 8:19-22)

57 Na tahuna ri laho na
dala, a bakovi tara i takia e
Isu, i ta maea, “I vai a hini go
lakea vona, ga muri mai ioe
kunana.”
58 Lakea e Isu i koli i ta
maea, “A kaugara i tahoka
a dupina i mahita vona. A
kadirovo i tahoka a nuna i
mahita vona. Pali a Tuna
Bakovi i uka ruma ge mahita
vona.”
59 E Isu i taki tabua tara
bakovi i ta maea, “O muri
nau.”
Pali a bakovi iea i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, ga vano
taro ga tanua e tata.”
60 Lakea e Isu i takia, i ta
maea, “E huriki ri made na
uvo ri manga e huriki a viri
ri mate pali. O taparaki ria
ri gi tanu e huriki a viri ne
ria. Pali ioe, o vano o vaka-
longo e huriki na harikianga
na Vure.”
61 *A bakovi tara i valai
tabu ne Isu i ta maea,
“Bakovi Dagi, iau a ngaru ni
muri vomu. Pali ga vano taro
ga tarulu puru a kabu nau.”
62 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “A bakovi i vakatubu
ni leho na hania, pali i leho
matagege, i uka ma i kara ge
leho na harikianga na Vure.”

10

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Murimuri Vona

* **9:48:** Mat 10:40 * **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:54:** 2Ki 1:9-16 * **9:61:** 1Ki 19:20 * **10:1:** Mrk 6:7

1 *Muri e Bakovi Dagi i vu-
laki tabu a bakovi ala ravulu
polorua a polona i rua, i rudu
tala ria ruarua, ri gi muga
lakea na maka tanga e Isu i
ngaru ge made ne ria.

2 *I taki ria, i ta maea, “A
maki ni kani na hania i kupo
hateka, pali e huriki a bakovi
ni mirio i uka ma ri ala kupo
hateka. Lakea mu nanea a
tahona hania ge rudu valai
tabu ranga bakovi ri gi mirio.

3 *Mu vano ngane! A rudu
tala mua manga a tuna sipsip
ri laho na kurukuruna kabu
na kaugara.

4 *Naha ni bole a hole.
Naha ni rodo a vahapolo.
Naha ni vakapae ni ta turana
viri na dala.

5 “Na tahuna mu dili na
ruma na viri, mu takia, ‘O
made na nivalemu.’
6 A bakovi na nivalemu
ge made vonga, a nivalemu
bara i rike vona. Pali a
bakovi i made vonga i uka
ma ga bakovi na nivalemu, a
nivalemu bara i hamule mai
mua.
7 *Mu mahita na ruma i
taku kunana. Mu made na
ruma iea, mu kani mu ninu
a maki ni habi ne mua, a
vuhuna a vora na leho i
tahoka a mapana.

8 *“Na tahuna mu dili na
tanga tara, lakea e huriki ri gi
tagui mua, mu kani a maki ri
habi ne mua.
9 Mu kori e huriki vonga
ri giloa, mu taki ria, mu ta
maea, ‘A harikianga na Vure
i bele tabukoi pali ne mua.’
10 Pali na tahuna mu dili
na tanga dagi tara, i uka ma
ri tagui mua, mu pesi na
matane ria, mu ta maea,
11 *‘Miri puraki vuroki a
habulo na tanga ne mua i
madoko na vahane maria,
a vuhuna mu rata hale
maria. Pali ngane mu luhoi
kamumu: A harikianga na
Vure i bele tabukoi pali.’
12 *A taki mua, na nilobona
parava a nimadihi bara i
bole e huriki na tanga iea
bara i dagi hateka na ni-
madihi i bolea e huriki na
tanga e Sodoma.”

E Huriki i Uka Ma Ri Pulo
a Vilone Ria
(Mateo 11:20-24)

13 Muri e Isu i ta maea,
“Mua o huriki a bakovi a
ngatavine o Korasin, o Bet-
saida, a Vure bara i ratapile
mua! A maka nivakasiri a
rata na tanga ne mua, bara ni
rata hosi o Tair, o Sidon, bara
ri pulo malaviriri a vilone
ria, ri rodo a mohu, ri voro
tapa mule ne ria a habulo.
14 “Na parava a Vure ge
pelekado e huriki vona, a ni-
madihi bara mu bolea bara
i dagi hateka na nimadihi
bara ri bole e huriki na tanga
e Tair e Sidon.
15 Mua o huriki a bakovi a
ngatavine o Kapernaum, mu
luhoi a Vure ge bole rike mua
na hunu? I uka liu! Bara i
voro puru mua na tanga ne
huriki ri mate pali.

* **10:2:** Mat 9:37-38; Ion 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mrk 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Tim 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Apo 13:51; 18:6 * **10:12:** Vuh 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Ion 5:23

16 *"E rei a viri i longo mai
mua, i longo mai iau. E rei a
viri i marikoi mua, i marikoi
iau. E rei a viri i marikoi iau,
i marikoi vona ra viri i rudu
iau a valai."

E Huriki a Apostolo Ri Hamule

17 Na tahuna e huriki ala
ravulu polo rua a polona i
rua ri hamule, ri vivi hateka,
ri ta maea, "Bakovi Dagi,
mi kurahia a ramu, lakea e
huriki a hanitu ri longototo
mia."
18 *E Isu i koli i ta maea, "A
masia e Satan i boru valai na
hunu, i manga a vila.
19 *A habia pali ne mua a
nitora mu gu pahamomo a
mata, a kira, mu gu rangi
a nitora na pile ne hita, e
Satan. I uka tara maki ge
ratapile mua.
20 *Pali naha ni vivi vona e
huriki a hanitu ri longototo
mua. A maki mu vivi vona,
a rane mua ni here puru pali
na hunu."

E Isu i Kavurikea a Vure (Mateo 11:25-27; Markus 13:16-17)

21 Muri a Hanu Kiripiripi i
ratea e Isu i vivi, lakea i ta
maea, "O Tata, ioe a Bakovi
Dagi na hunu a malala. A
kavurike ioe, a vuhuna o
vakasiri a nitamu ne huriki
a bakovi tavula, pali o ruhu-
loloa ne huriki ri luhoi ta ri
lohoka hateka. I muholi, o
Tata, o muri mai a ningaru
vomu o rata mavonga."
22 *Muri e Isu i ta maea,
"E Tata i ru na limagu a
maki lobo. I uka tara viri
ge lohoka vona e Tuna. E
Tata kunana i lohoka vona.
E Tata tara i uka tara viri ge
lohoka vona. E Tuna kunana
i lohoka vona. Na tahuna e
Tuna bara i vulaki e huriki
ranga, ria ranga bara ri lo-
hoka ne Tata."
23 Muri, e Isu kunana
i made turana e huriki a
murimuri, lakea i taki ria,
i ta maea, "I kamumu hateka
mu matai a maka maki nga.
Mu vivi,
24 a vuhuna e huriki a
propet a hariki hosi ri ngaru
hateka ni matai a maki mu
matai ngane, pali i uka ma ri
matai. Ri ngaru ni longo a
maki mu longo ngane, pali i
uka ma ri longo."

A Bakovi Kamumu o Samaria

25 *Na parava tara a mari
na vinara tara i pesi rike, i to-
nia e Isu, i nana maea, "Mari
ni tovo, a ra maki ga ratea ga
bole a nimahuri vakaroro?"
26 Pali e Isu i koli i nana
tabua, "Ra ngava ni here
puru na vinara, i ta navai?"
27 *A mari na vinara i koli i
ta maea, "A vinara i maea, 'O
ngarua e Bakovi Dagi a Vure
vomu. O ngarua na hatemu
lobo, na hanumu lobo, na
nitora vomu lobo, na niluhoi
vomu lobo. O ngarua e tu-
ramu i manga a hini o ngaru
mule ioe.' "
28 *E Isu i koli i ta maea,
"O koli kamumu hateka. O

* **10:18:** Ion 12:31; Kap 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mrk 16:18 * **10:20:** Pili 4:3; Kap 3:5 * **10:22:** Ion 3:35; 10:15 * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Vin 6:5; Levi 19:18 * **10:28:** Levi 18:5

rata mavonga bara o bole a
nimahuri vakaroro.”
29 Pali a mari na vinara
i ngaru ni vakasiri e huriki
a ninana vona i kamumu,
lakea i nana tabua, “E rei e
turagu?”
30 Lakea e Isu i koli i ta
maea, “A bakovi tara i pea
e Ierusalem i laho puru o
Ieriko. Pali e huriki a panaho
ri lakavua na dala, ri kali
vuroki a varakia vona, ri
panaho a maki lobo vona, ri
ubi pilea, ri taparakia vonga
ge mate, ri vano ria.
31 A prister tara i laho muri
valai. Na tahuna i masia a
bakovi iea i tabuli mavonga
na dala, i laho polo lele vona,
i vano.
32 Muri, a bakovi tara na
kabu ne Levi i valai i masia a
bakovi iea i tabuli mavonga
na dala, lakea ia tara i laho
polo lele vona, i vano.
33 Pali muri a bakovi tara
o Samaria i laho puru valai.
Na tahuna i bele vona a hini i
tabuli vona a bakovi, i masia,
i dodoa.
34 I guru puru na harena
lebo vona a nibiri, a vain.
I kae karia a harena lebo.
Muri i vakamadea na donki
vona, i bole lakea na roho na
mosi, i matakaria vonga.
35 Na parava muri i bole
tala a moni a silva i rua,
i habi na tahona roho na
mosi. Muri i takia, i ta maea,
‘O matakari kamumua koea.
Muri ga hamule valai tabu,
ga koli mule ranga maki o
matakaria vona.’
36 “E rei ne tou o luhoia ge
ia e turana bakovi iea, ra ri
ratapilea e huriki a panaho?”
37 A mari na vinara i koli i
ta maea, “E turana, ra viri i
dodoa.”
Lakea e Isu i takia, “O
vano, o rata mavonga.”

E Isu i Lakea na Ruma ne Marta e Maria

38 Na tahuna e Isu turana
e huriki a murimuri vona ri
lalaho sike o Ierusalem, ri
bele vona tara tanga. Lakea a
ngatavine tara, a rane Marta,
i taguia e Isu, i takia ge kani
taro na ruma vona.
39 *E Marta i tahoka e ta-
rina, a rana e Maria. E Maria
i made puru tabukoi na va-
hane Bakovi Dagi, i longo a
ngavana.
40 Pali e Marta i luhoi
hateka a maka leho vona,
lakea i valai ne Isu i ta
maea, “Bakovi Dagi, o masia
e tarigu. I uka ma i tuhori
iau na leho. O takia ge tuhori
iau!”
41 Pali e Bakovi Dagi i koli,
i ta maea, “Marta, Marta. Ioe
o luhoi hateka a maki i kupo.
42 *A maki i taku kunana
a maki muholi go luhoia. E
Maria i vulakia pali a maki
kamumu hateka. I uka ma ga
vakatokua.”

11

A Rabu na Nivasileki (Mateo 6:9-15; 7:7-11)

1 Na tanga tara e Isu i
vasileki. Na tahuna i vasileki
lobo, lakea a murimuri vona
tara i takia, “Bakovi Dagi,
o tovo mia na nivasileki, i
manga e Ioanes i tovo e
huriki a murimuri vona.”

* **10:39:** Ion 11:1; 12:2-3 * **10:42:** Mat 6:33

2 Lakea e Isu i koli i
ta maea, “Na tahuna mu
vasileki mu ta maea,
‘Tamane mia,
mi ngaru e huriki ri gi togoa
a ramu,
a harikianga vomu ge valai.
3 O habi a maki ni kani
ne mia na parava
vakaroro.
4 O puga vuroki a naro hale
ne mia,
a vuhuna mia ranga mi
puga vuroki a naro
hale ne huriki lobo ri
rata hale mia vona.
Naha ni tuli mia mi gi dili na
nitoni.’ ”
5 Muri e Isu i tuverei, i
ta maea, “A bakovi tara i
mahita. Na kuru rodo, i valai
ngane e turana, i ta maea,
‘Turagu, o habi taro nau a
bret ge tolu.
6 A mosi nau i bele ngane
kunana, pali a bala a kinani
ga vakania vona.’
7 “Lakea a viri i mahita i
kaha, i ta maea, ‘Naha ni
vakapae ke. A tukaria pali
a logo. E huriki e tugu ri
mahita turagu pali. O vano. I
uka ma ga pesi rike ga habia
vomu tara maki.’ ”
8 Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “A taki mua, ra bakovi
i mahita, i uka ma ge koria ra
turana i ngaru hatekea. Pali
na tahuna e turana i nana
hinituhana, bara i pesi rike
i habi a maki ni kani vona,
bara i vakalobo a ningaru
vona.
9 A taki muholi mua, mu
nana a maki mu ngaru, lakea
a Vure bara i habi ne mua.
Mu matakana a maki mu
ngaru, lakea a Vure bara i
kori mua mu bole. Mu tu-
tulidi, a Vure bara i talea a
hinebi, bara mu dili.
10 Mu rata mavonga, a
vuhuna e huriki ri nana a
maki, bara ri bole visi. E
huriki ri matakana a maki,
bara ri matavisi. E huriki ri
tutulidi, bara ri dili visi.”
11 Muri e Isu i ta maea tabu,
“E rei ne mua, ge nana a
manu ge kani e tuna, ge habi
a mata vona?
12 Pali e tuna ge ngarua a
kio ge kani, ge habia vona a
baneko?
13 Mua e huriki a bakovi
hale, pali mu matakari ka-
mumu e huriki e tune mua.
E Tamane hita meli na hunu i
kamumu hateka. Pali i navai
mu luhoia i uka ma ge habi
a Hanu Kiripiripi ne huriki ri
nanea?”

A Nitora ne Isu i Valai na Vure
(Mateo 12:22-30; Markus 3:20-27)

14 Na parava tara e Isu i lili
talea a hanitu i dili na bakovi,
i ratea i keri ni ta. Na tahuna
a hanitu i ha tala, a bakovi
ngane i ta, lakea e huriki ri
masia ri ngapa.
15 *Pali e huriki ranga ri ta
maea, “I lili tala a hanitu na
nitora ne Belsabub,* a hariki
ne huriki a hanitu.”
16 *E huriki ranga ri ngaru
ni tonia, ri taki tora ia ge rata
a nivakasiri, ge vakasiria a
nitora vona i valai na Vure.
17 Pali i lohoka na niluhoi
ne ria, i ta maea, “A tanga
dagi, e huriki a bakovi a
ngatavine ri vaubi pololilo

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:15:** E Belsabub, a rana tara e Satan. * **11:16:** Mat 12:38

vona, bara i lobo tavula. E rei
a kabu i uka ma ri pesi taku,
ri vaubi mule ne ria, bara i
lobo tavula a kabu iea.
18 Ra mua, mu taki iau ta
a lili tala e huriki a hanitu
na nitora ne Belsabub. Pali e
Satan bara i lili tala mulea, a
harikianga vona bara i lobo
tavula.
19 Mu taki iau ta a lili
tala a hanitu na nitora ne
Belsabub. Pali e huriki a
murimuri ne mua, a nitora
ne rei ri lili tala a hanitu?
Ngane e huriki a murimuri
ne mua bara ri vakasiri mua
mu varoru.
20 Pali iau a lili tala e huriki
a hanitu na nitora na Vure. I
vakasiri manga a harikianga
na Vure i bele pali ne mua.
21 "Na tahuna a bakovi
hateka tara i bole a lebo na
vaubinga i tagaria a roho
vona, a mahala vona bara i
tabuli kamumu kunana.
22 *Pali na tahuna a viri
tara i gao hateka vona i vaubi
turana, i ratapilea, bara i
radi a maki na vaubinga
vona ra i tagaria, i bole a
mahala vona, i veru lae.
23 *"A viri i uka ma i
turagu, i marikoi iau. A viri
i uka ma i leho turagu ni tuli
e huriki ri gi valai na Vure, i
vakaha e huriki na Vure."

A Hanitu i Hamule Tabu
(Mateo 12:43-45)

24 E Isu i ta maea tabu, "Na
tahuna a hanitu i pagitala na
bakovi, i lakea na hini ngeki,
i matakana a hini ge malo
vona. Pali na tahuna i uka
ma i matavisia tara hini ge
malo vona, bara i ta maea,
'Ga hamule lakea na ruma a
pea.'
25 Na tahuna i bele, i masia
a ruma ni kovo tala, ni rata
kamumu.
26 Lakea i vano i tuli valai
a hanitu ala polorua ri hale
hateka, lakea ri dili ri made
vona. Muga, a nimadena
bakovi i hale. Pali ngane a
nimadena i hale liu."

E Rei e Huriki Ri Gi Vivi?

27 *Na tahuna e Isu i ta ta
na ngava nga, a ngatavine
tara vonga na vaponga i
gale tala i ta maea, "Ge vivi
ra ngatavine i poda ioe i
vakaruru ioe."
28 Pali e Isu i koli i ta maea,
"I uka. E huriki ri gi vivi, re
huriki ri longo a nitana Vure,
ri muri mai a ngavana."

A Naro ne Iona
(Mateo 12:38-42; Markus 8:12)

29 *Ngane i kupo hateka e
huriki ri vapesihi ri longoa e
Isu i ta ta. Lakea e Isu i taki
ria i ta maea, "E huriki na
tahuna mona ri hale. Ri nana
ta ri gi matai a nivakasiri.
Pali i uka ma ri gi masia
tara nivakasiri. A nivakasiri
i taku kunana bara ri masia,
a nivakasiri ne Iona.
30 Iau, a Tuna Bakovi, iau a
nivakasiri ne huriki a bakovi
a ngatavine na tahuna mona,
i manga e Iona hosi ia a ni-
vakasiri ne huriki a bakovi a
ngatavine o Ninive.
31 *Hosi a hariki ngatavine
o Siba† i havai valai ge longo
a lohokanga ne Solomon. Iau
a dagi hateka ne Solomon,

* **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:27:** Luk 1:28,42,48 * **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Ki 10:1-10 † **11:31:** E Siba a tanga o Aprika.

pali mua i uka ma mu lon-
gototoa a lohokanga nau.
Lakea muri ma na tahuna a
Vure ge pelekado e huriki, a
hariki ngatavine iea bara i
pesi rike, i taki mua, ‘A Vure
ge pelekado mua.’
32 *Hosi e huriki a bakovi a
ngatavine o Ninive ri pulo a
vilone ria na tahuna e Iona
i vara ria. Pali iau a dagi
hateka ne Iona, a vara mua,
pali mua i uka ma mu pulo
a vilone mua. Muri ma na
tahuna a Vure ge pelekado e
huriki, e huriki a Ninive bara
ri pesi rike, ri taki mua, ‘A
Vure ge pelekado mua.’

A Nipara na Kakaina Viri
(Mateo 5:15; 6:22-23)

33 *“I uka tara viri ge
namia a lam, muri ge kav-
itagua na ulo. A lam ni
vakatavore, lakea e huriki ri
dili na ruma bara ri masia a
hini palala.
34 A matamu a nipara
na kakaimu. Na tahuna a
matamu i kamumu, a nipara
i kori a kakaimu lobo. Na
tahuna a matamu i hale, a
kakaimu lobo i tabuli na uvo.
35 I mavonga kunana mu
matakari kamumu a nipara
pololilo ne mua i uka ma ge
uvo.
36 Bara a kakaine mua i
vonu vona a nipalala, pali i
uka hini ge uvo vona, ngane
bara mu palala manga a ni-
para i para langa ne mua.”

E Isu i Tahate e Huriki a Pariseo
(Mateo 23:1-36; Markus 12:38-40; Lukas 20:45-47)

37 Na tahuna e Isu i vara
lobo, a Pariseo tara i takia ge
kani turana. Lakea i vano, i
dili na ruma, i made puru.
38 A Pariseo i turutu vona
e Isu i uka ma i vahilolo a
limana muga na nikani.
39 Pali e Bakovi Dagi i takia,
i ta maea, “Mua o huriki
a Pariseo mu paki ni ramai
a maka vinara na kinani,
na nininu, mu luhoi ta i
rata mua mu malamala na
matana Vure. Pali a hatene
mua i katoki, mu kau a maki,
mu rata a naro hale.
40 Mu manga! A Vure i
rata varago a hini polovavo,
a hini pololilo.
41 Pali bara mu kori e
huriki a matasia na hatene
mua, bara mu kabakaba na
matana Vure.
42 “Mua o huriki a Pariseo,
a Vure bara i ratapile mua,
a vuhuna i uka ma mu rata
a naro kamumu ne huriki a
bakovi, i uka ma mu ngaru
a Vure na hatene mua. Mu
paki kunana ni veru na na-
guna i ravulu a maka maki
kiroko vilihaliha, mu habi
a naguna i taku i lakea na
Vure. Bara mu ngaru ni habi
a maki lakea na Vure, naha
ni lohopile a vinara nga: mu
vangaru, mu ngarua a Vure
na hatene mua.
43 “Mua o huriki a Pariseo,
a Vure ge pelekado mua, a
vuhuna mu ngaru ni made
mugamuga na gula dagi na
roho na vaponga, mu ngaru
e huriki ri gi tagui mua
na tahuna ri matai mua na
mada.
44 “A Vure bara i ratapile
mua, a vuhuna mu manga a

* **11:32:** Iona 3:5-10 * **11:33:** Mrk 4:21; Luk 8:16

lovo na viri i mate, i uka ma
ni ru a kilakilana. E huriki
ri laho langa, i uka ma ri
lohoka vona.”‡
45 A mari na vinara tara i
koli a nitane Isu i ta maea,
“Mari ni tovo, na tahuna o
taki e huriki a Pariseo na
ngava nga, o vakahale mia
ranga.”
46 Lakea e Isu i koli i ta
maea, “Pali mua ranga, a
Vure bara i ratapile mua,
a vuhuna mu rata a maka
vinara i madihi hateka ni
ramai, mu taki e huriki ri
gi ramai, pali i uka ma mu
tuhori popote ria.
47 “A Vure bara i ratapile
mua, a vuhuna mu vak-
abagetu a lovo ne huriki a
propet. Re huriki a propet e
huriki e tubune mua ri rabal-
aki ria.
48 I mavonga mu vakasiri
manga mu do rike a narone
huriki e tubune mua, ri ra-
balaki e huriki a propet. Ria
ri rabalaki, mua mu vak-
abagetu a lovo ne ria.
49 I mavonga, a lohokanga
na Vure i ta maea, ‘Iau ga
rudu lakea ne ria e huriki
a propet, a apostolo, lakea
bara ri rata tuhare ranga, ri
rabalaki ranga.’
50 I mavonga kunana, mua
bara mu bole a vuranga na
matenga ne huriki a propet
lobo, i vakatubu na nitubu
na malala.
51 Bara mu bole a vu-
ranga na matenga ne huriki
a propet, i vakatubu ne Abel
i vano i harena ne Sakarias,
ra viri i mate na kurukuruna
dede, a tabeke ni gamai na
roho na Vure. Iau a taki mua,
a nimatene huriki a propet
lobo, bara mu bole a vuranga
ne ria.
52 “Mua o huriki a mari na
vinara, a Vure bara i ratapile
mua a vuhuna mu vakatoku
ne huriki a lohokanga na
Vure. Mua i uka ma mu
ramai a nitana Vure, pali mu
pupukari tabu e huriki ranga
ri ngaru ni ramai.”
53 Na tahuna e Isu i
pagitala na ruma, e huriki
a Pariseo turana mari na
vinara, ri vakatubu ni biu
pilea. Ri rata a maka ninana
viliha,
54 ri ngaru ni tamia, ge
ratea tara ngava ri gi padi
virihia vona.

12

Naha Ni Rabu Manga e Huriki a Pariseo
(Mateo 10:26-27)

1 Na parava tara, e huriki a
bakovi ala kupo ri vapopo tu-
rane Isu. Ri vaboletugu lae,
a vuhuna ri ala kupo hateka.
Lakea e Isu i vara muga e
huriki a murimuri vona i ta
maea, “Mu matadoko vona a
is ne huriki a Pariseo, ra naro
ni tabelebako.

‡ **11:44:** Na tahuna e huriki a bakovi ri matai a Pariseo, ri matai a hini polovavo i mata kamumu hateka. E huriki a Pariseo ri ramai kamumu a maka vinara, ri mata manga a bakovi na Vure. Pali e huriki a Pariseo ri naro hale na hatene ria. I uka tara bakovi ge matakilala. I manga a lovo na viri i mate, i uka ma ni ru a kilakila vona. E huriki a bakovi a ngatavine bara ri laho langa, ri luhoi a malala kamumu kunana, i uka ma ri matakilaka vona a podana bakovi i mavuru polotano.

* **12:2:** Luk 8:17

2 *A maki lobo ni ruhulolo
bara ni vakasiri. A maki lobo
ni kavitagu bara ni taki tala.
3 I mavonga kunana, a
maki mu taki na uvo bara ni
longo na hini palala. A ngava
mu reme a viri vona pololilo
na ruma bara ni vakalongo
dagi na mada.

Mu Mangenge na Vure Kunana
(Mateo 10:28-31)

4 "Mua o huriki a turagu, a
taki mua, naha ni mangenge
ne huriki ri ngaru ni rabalaki a kakaine mua. Bara ri
rabalaki a kakaine mua, pali
a hanune mua, i uka ma ri gi
rabalakia.
5 Ga vakalongo mua vona
e rei a viri mu gu mangenge
vona. Mu mangenge vona a
viri i tahoka a nitora ni rabalaki mua, i tahoka a nitora
ni voro puru a hanune mua
na kanono. Muholi hateka, a
taki mua, ia a viri bara mu
mangenge vona.
6 "A sisiu i rua bara ni habi
ni gi kona na 10 toea kunana,
pali a Vure i uka ma i lohopilea tara.
7 *Mua ranga, i gi lobo
pali a lilina vune mua. I
mavonga, naha ni mangenge. A Vure i ngaru hateka
mua na kadirovo. A Vure i
matakari a maka kadirovo.
Mua ranga, a Vure bara i
matakari mua.

Naha Ni Maruhu ne Isu
(Mateo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 "A taki muholi mua, e rei
a viri i taki e huriki a bakovi
ne ia a murimuri nau, iau, a
Tuna Bakovi bara vakalongo
e huriki a agelo na Vure ne ia
a murimuri nau.
9 Pali e rei a viri i lavuni
nau na matane huriki a
bakovi, iau tara bara ta
lavuni vona na matane
huriki a agelo na Vure.
10 E rei a viri i ta hale na
Tuna Bakovi, bara ni puga
vuroki a naro hale vona. Pali
e rei a viri i ta hale na Hanu
Kiripiripi, a naro hale vona i
uka ma ni gi puga vuroki.
11 *Na tahuna ni turari
mua lakea na roho na
vaponga, mu gu pesi na
matane huriki a bakovi dagi,
naha ni loholege lae mu gu
kori navai mua.
12 A Hanu Kiripiripi bara i
taki mua vona a ra ngava mu
gu taki na tahuna iea."

A Nivakakika na Bakovi na Mahala

13 A viri tara ne huriki
vonga i takia e Isu, i ta
maea, "Mari ni tovo, o takia
e turagu ge vaveru ne maria
a mahala i pe puru e tamane
maria na tahuna i mate."
14 E Isu i koli i ta maea,
"Bakovi, e rei i ru iau ga
pelekado o ga kori marua
vona a mahala i pe puru e
tamane marua?"
15 *Muri i taki e huriki, i ta
maea, "Mu matadoko! Naha
ni ngaru ioe go tahoka a mahala ge kupo. A bakovi bara
i tahoka a mahala i kupo,
ra mahala vona i uka ma ge
habi a nimahuri vona."
16 Muri i takia ne ria a nita
vakakika iea, "A bakovi na
mahala tara i tahoka a hania

* **12:7:** Luk 12:24; Apo 27:34 * **12:11:** Mrk 13:11; Luk 21:12-15 * **12:15:** 1Tim 6:9-10

i vakabele a maki ni kani i
kupo hateka.
17 I taki mulea, i ta maea,
'A ra ga ratea ngane? A uka
a roho dagi ga ru kadolu a
maki ni kani vona.'
18 "Muri i ta maea, 'Ngane
ga rata maea. Ga puka puru
a maka roho ni ru kadolu
a maki ni kani, ga hae rike
tabu ria ri gi dagi. Muri bara
ru kadolu a vit, a mahala
nau.
19 Muri bara taki mule iau,
a ta maea, "A tahoka a ma-
hala i kupo, a ru kadolu na
pida i kupo pali. Ngane ga
made kunana, ga kani, ga
ninu, ga pitei." '
20 "Pali a Vure i takia i ta
maea, 'Ioe a manga! Na rodo
iea bara o mate. Pali e rei ge
bole polo a maka maki o rata
puru?'
21 *"E huriki a bakovi na
mahala, ri mavonga. Ri ru
kadolu a mahala i kupo, pali
na matana Vure, ria a mata-
sia."

Naha Ni Loholege Lae
(Mateo 6:25-34)

22 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona i ta maea,
"I mavonga a taki mua naha
ni luhoi lege lae vona a ni-
made ne mua, a maki mu gu
kani. Naha ni luhoi lege lae
vona a kakaine mua, na a ra
maki mu gu rodo.
23 A maki dagi a nimahuri,
a maki kiroko a maki ni kani.
A maki dagi hateka a kakaina
viri, a maki kiroko a varakia.
24 Mu matai a maka
kadirovo, i uka ma ri varo
a maki ni kani, i uka ma ri
mirio kilala. Ri uka roho ni
ru kadolu a maki ni kani.
Pali a Vure i vakani ria.
Mua ranga, bara i vakani
mua, a vuhuna a Vure i
ngaru hateka mua na maka
kadirovo.
25 A naro ni luhoi lege, i
uka ma ge kori ioe go mahuri
malaku.
26 Ioe o uka a nitora ni
ratana a maki kiroko maea,
pali naha ni loholege lae
vona a maka maki ranga.
27 Mu matai a maka hu-
rumade. I uka ma ri leho
kilala, i uka ma ri rahi ki-
lala a varakia. Pali a taki
mua, a hurumade nga ri
bagetu keke hateka, ri ka-
mumu hateka na bagetua ne
Solomon, ra hosi i bagetu ka-
mumu hateka.
28 A Vure i vakabagetu
a maka hurumade ri tab-
uli popote kunana, muri ri
mate. Pali mua ranga, a Vure
bara i vakabagetu mua. A
bagetua ne mua bara i ka-
mumu hateka na bagetua na
hurumade. Ra mua, i uka
ma mu luhoi tora hatekea a
Vure.
29 Naha ni luhoi hateka a
maki mu gu kani, mu gu
ninu. Naha ni luhoi legelege.
30 E huriki a bakovi a
ngatavine na uvo ri luhoi
hateka a maki nga. E
Tamane mua i lohoka vona
mu ngaru a maki nga.
31 Mu luhoi kunanea a
harikianga na Vure, lakea a
maki nga ranga bara ni habi.

A Naro Ni Ru Kadolu a Maki
(Mateo 6:19-21)

* **12:21:** Mat 6:19-20

32 “Mua o huriki a kabu
kiroko na sipsip nau, naha
ni mangenge, a vuhuna e
Tamane mua i vivi ni habi ne
mua a harikianga vona.
33 *Mu habi a maka
mahala ne mua ne huriki
a matasia, lakea bara mu
tahoka a mahala meli na
hunu. A mahala meli i uka
ma ge matutu, i uka ma ge
lobo, i uka ma ni gi panaho, i
uka ma ge kani a kuruve.
34 A hatene mua bara i
lakea mai kunana a tabeke
mu ru a mahala ne mua
vona.

Mu Pasimata ne Bakovi Dagi
(Mateo 24:42-44)

35 *“Mu bagetu, mu nami
puru a lam.
36 Mu dava manga e
huriki a vora ri pasimata na
matakari ne ria ge hamule
valai na habu na parangia.
Ri davea ge hamule valai,
bara ri talea a logo na ruma,
ge dili a matakari ne ria.
37 Na tahuna i hamule
valai, bara i rata kamumu
e huriki a vora vona i uka
ma ri mahita. A taki muholi
mua, ra bakovi dagi iea bara
i bagetu i taki ria ri made na
dede, i vakani ria.
38 Bara a matakari ne ria i
hamule valai na kuru rodo,
o na hatelanga pokopoko, i
matai e huriki a vora vona ri
tabana ni matapara, ri pasi-
mata vona, bara i rata ka-
mumu hateka ria.
39 *Mu luhoia a ngava iea:
A tahona ruma bara i lohoka
vona a kilala ge valai vona a
bakovi ni panaho, bara i mat-
apara mavonga, i uka tara
viri ge pukea a ruma vona.
40 I mavonga, mu pasi-
mata vona a Tuna Bakovi,
a vuhuna bara i valai na
tahuna i uka ma mu luhoi ge
valai vona.”

A Vora Kamumu a Vora Hale
(Mateo 24:45-51)

41 Lakea e Petrus i nanea,
“Bakovi Dagi, ra nivakakika
iea o vakakika mia kunana
vona, o e huriki lobo ranga,
o vakakika ria vona?”
42 E Bakovi Dagi i koli, i ta
maea, “A bolekori i rata lobo
a leho a bakovi dagi vona
i habia, a bakovi dagi vona
bara i ratea ge matakari e
huriki a vora. Bara i takia ge
veru a maki ni kani ne ria na
tahuna i lakea na tanga tara.
43 Muri, na tahuna a
bakovi dagi i hamule valai,
i masia a bolekori iea i rata
kamumu a leho vona, bara i
rata kamumu hatekea.
44 *A taki muholi mua,
bara i ru ia ge matakari a
mahala lobo vona.
45 Pali a bolekori bara i
taki mulea i ta maea, ‘A
viri dagi nau i uka ma ge
valai malaviriri.’ Lakea
i vakatubu ni ubi a vora
bakovi a vora ngatavine, i
kani i ninu, i manga manga
viliha lae.
46 Ra bakovi dagi vona,
bara i valai vakaturutu na
parava a vora i pahaluhoi
ta i uka ma ge valai vona.
Bara i luve na kilala a vora i
pahadaki ta i uka ma ge luve

* **12:33:** Luk 18:22 * **12:35:** Mat 25:1-13 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Tes 5:2
* **12:44:** Mat 25:21,23

vona. Lakea a bakovi dagi
bara i tolo pilea a vora iea.
Muri bara i ru turane huriki i
uka ma ri luhoi torea a Vure.
47 *"A bolekori i lohoka
vona a ningaru na bakovi
dagi vona, pali i uka ma i toni
ni rata, bara ni ubi balaka
kupo.
48 Pali a bolekori i uka ma
i lohoka vona a ningaru na
viri dagi vona, lakea i rata
ruru a maki, bara ni ubi
popote kunana. A viri a Vure
i habi a leho i kupo vona i
uka ma ge made tavula. A
Vure i ngarua ge vakabele a
kanena i kupo.

A Kabu Bara i Vapida
(Mateo 10:34-36)

49 "A valai ga rungania a
malala. A dodo vona a hini
i uka ma ni rungani ma.
50 *Iau ga bole a nimadihi
dagi. A luhoi legelege hateka,
a ngarua a parava iea ge
valai malaviriri, ge lobo.
51 Naha ni luhoi a valai ga
habi a nivalemu na malala. I
uka liu. A valai ga vakalipida
e huriki.
52 I vakatubu mona, a viri
ala lima na kabu i taku bara
to vagima. A viri ala tolu
bara to vagima turana viri
ala rua. A viri ala rua bara ru
vagima turana viri ala tolu.
53 *Lakea bara to vapida.
A bakovi bara i gimana
e tamana. A ngatavine
bara i gimana e kinana. A
ngatavine bara i gimana e
kana."

E Huriki i Uka Ma Ri
Matakilalea e Isu
(Mateo 16:2-3)

54 Muri e Isu i taki e huriki
ri vapopo i ta maea, "Na
tahuna mu masia a bubu i
rike na nirolona haro, mu
lohoka vona bara i boru a
vala.
55 Na tahuna i pori valai
tano a vilu, mu lohoka vona
bara i kara a haro.
56 Mua o huriki a bakovi
na taminga! Mu matakilaka
vona ge boru a vala, o ge kara
a haro. Pali a maki a rata, mu
keri ni matakilala.
57 "I navai i uka ma mu
matakilaka vona a ra maki
kamumu?
58 Na tahuna o laho tu-
rana viri i padi virihi ioe
na ngava, muru gu lakea na
mari ni pelekado a ngava, o
toni ni pelekado a ngava tu-
rana malaviriri. Bara i uka,
a gimamu bara i turari ioe
lakea na mari ni pelekado. A
mari ni pelekado bara i habi
ioe na limana tagari, bara i
ru dili ioe na bavi.
59 A taki muholi ioe, i uka
ma go pagitala, ge harena na
tahuna o koli mule lobo a
maki vona."

13

A Viri i Uka Ma i Pulo a
Vilona Bara i Velu

1 A bakovi ranga ri laho tu-
rane Isu ri vakalongoa vona
tara maki. E Pilato i rabal-
aki ranga bakovi o Galili na
tahuna ri habi a nihabi na
Vure.
2 *E Isu i koli i ta maea,
"Naha ni luhoi e huriki nga,
ra ri mate, ri hale hateka ne

* **12:47:** Iak 4:17 * **12:50:** Mrk 10:38-39 * **12:53:** Mai 7:6 * **13:2:** Ion 9:2

huriki a bakovi a ngatavine
ranga o Galili a vuhuna ri
bole a vuranga iea.
3 Pali mua ranga, i uka ma
mu gu pulo a vilone mua,
bara mu vurua.”
4 E Isu i tuverei tabu, i ta
maea, “Re huriki a bakovi
a ngatavine ala ravulu a
polona i polotolu, ri mate na
tahuna a roho dagi o Silom
i mapuka taho ria. Naha
ni luhoi e huriki nga ri hale
hateka ne huriki ranga ri
made vonga o Ierusalem.
5 Pali mua ranga, i uka ma
mu gu pulo a vilone mua,
mua ranga bara mu vurua.”

A Nivakakika na Kai i Uka Vuana

6 Muri i takia ne ria a nita
vakakika iea: “A bakovi tara
i varo a kai a pik na hania na
vain vona. I lokovonga bala,
i leia, ta ge pasi a kanena kai
iea, pali i uka kanena.
7 *Lakea i takia a vora i
matakari a hania na vain
vona, i ta maea, ‘Na pida
i tolu a valai ta ga pasia a
pik, pali i uka ma matavisia
tara kanena. I navai ge pesi
tavula na malala kamumu
iea? O tolo vurokia ngane!’
8 *“Lakea a vora i koli i ta
maea, ‘Bakovi Dagi, ge pesi
taro na pida ge taku. Ga
kado haluia, ga mugo rikea a
malala vakuloi vona.
9 Ge vua, bara i kamumu
hateka! I uka ma ge vua,
bara tolo vurokia.’ ”

A Ngatavine i Beu

10 Na Parava Nimalo e Isu
i vara na roho na vaponga
tara.
11 A ngatavine tara vonga i
ratapilea a hanitu na pida i
ravulu a polona i polotolu, i
keri ni laho kamumu. I poku
a bitona, i keri ni pesi tavaga
rike.
12 Na tahuna e Isu i masia, i
gale lokomugea vona, i takia,
“Ngatavine, ngane i lobo a
gilanga vomu.”
13 Muri i padoia. I
malaviriri kunana i tavaga
rike, i vakatubu ni kavurikea
a Vure.
14 *Pali a matakari na
roho na vaponga i madihi
a hatena, a vuhuna e Isu i
koria a ngatavine na Parava
Nimalo. Lakea i taki e
huriki i ta maea, “A parava
i polotara a parava na leho.
Mu valai koea ni gi kori mua
na gilanga na parava nga.
Pali na Parava Nimalo mu
made kunana.”
15 *Lakea e Bakovi Dagi i
koli i ta maea, “Mua o huriki
a bakovi na taminga! Ra
mua, na Parava Nimalo mu
puga vuroki kilala a mota ni
kolotata a bulmakau vona,
muri mu vakaninu.
16 Ra ngatavine iea, ia a ha-
mone Abraham. I ratapilea
e Satan na pida i ravulu a
polona i polotolu. Pali ge
navai, i uka ma ni gi kori na
Parava Nimalo?”
17 Na tahuna i taki loboa a
ngava iea, e huriki a gimana
ri rare. Pali e huriki lobo
ri vivi vona a maka maki
kamumu hateka e Isu i rata.

* **13:7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pe 3:9,15 * **13:14:** Nim 20:9-10; Vin 5:13-14
* **13:15:** Luk 14:5

A Kai a Mastad
(Mateo 13:31-32; Markus 4:30-32)

18 Muri e Isu i taki e huriki,
"A harikianga na Vure i
manga a ra? Ga toni virihi
a ra maki vona?
19 I manga a vutuna a mas-
tad i varoa a bakovi na ha-
nia vona. I koru rike dagi,
i manga a kai. A maka
kadirovo ri bebe valai, ri hae
a nune ria na rahana."

A Nivakakika na Is
(Mateo 13:33)

20 Muri i nana tabu, "Ga
toni virihi a ra maki tabu
vona a harikianga na Vure?
21 I manga a is i bolea
a ngatavine, i pulo turana
kabukuna plaoa, muri i pu-
gaga."

A Logo Kiroko
(Mateo 7:13-14; 7:21-23)

22 E Isu i tabana ni laho sike
o Ierusalem, i laho dili na
maka tanga, i vara e huriki.
23 A bakovi tara i nanea,
"Go korimule e huriki a
bakovi a ngatavine ala riva?
Ri gi ala popote kunana?"
E Isu i koli, i ta maea,
24 "Mu toni a bulune mua
ni dili vona a logo bala holo-
holo. A taki muholi mua, i
kupo e huriki ri gi toni ni dili,
pali bara ri keri.
25 *Na tahuna a tahona
roho i pesi rike, i tukaria a
logo, bara mu pesi rare polo-
vavo mu gale gale, bara mu
ta maea, 'Bakovi Dagi, mi gi
dili.'
"Pali ia bara i koli i ta
maea, 'Iau i uka ma lohoka
ne mua, mua a viri vai?'
26 "Muri bara mu ta maea,
'Hosi o vara na mada na
tanga ne mia, mi kani, mi
ninu turamu.'
27 *"Pali ia bara i koli tabu,
i ta maea, 'Iau i uka ma lo-
hoka ne mua, mu a viri vai?
Mu malele ha nau, mua e
huriki a mari ni rata a naro
hale!'
28 *"Muri ma bara mu
matai e Abraham, e Isak,
e Iakop turana e huriki
a propet lobo ri dili na
harikianga na Vure. Pali
mua bara ni lili tala, lakea
bara mu tangi, i madihi a
hatene mua, mu kara tata
mavonga a ngine mua.
29 *E huriki bara ri valai na
tanga lobo na malala, ri gi
made na murine ria na habu
dagi na harikianga na Vure.
30 *Muholi hateka, e huriki
ranga ri muri ngane bara
ri muga. E huriki ranga ri
muga ngane bara ri muri."

E Isu i Dodoa e Ierusalem
(Mateo 23:37-39)

31 Na parava iea kunana,
e huriki a Pariseo ranga ri
valai ne Isu ri takia ri ta
maea, "O ha taroa a tanga
iea o lakea na hini ranga, a
vuhuna e Herod i ngaru ni
rabalaki ioe."
32 E Isu i koli i ta maea,
"Mu vano mu takia a hulu-
vonga iea, 'Ga lili tala taro
a maka hanitu, ga korimule
e huriki ri giloa na parava i

* **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sng 6:8 * **13:28:** Mat 8:11-12 * **13:29:** Sng 107:3 * **13:30:** Mat 19:30

rua. Na toluna parava bara
vakaloboa a leho nau.'
33 Pali ngane, kuduvi,
girira bara laho lokovonga
o Ierusalem, a vuhuna a
propet i uka ma ge mate na
tanga tara. A propet bara i
mate kunana o Ierusalem!"
34 Muri e Isu i ta maea,
"Ierusalem, Ierusalem! Mu
rabalaki e huriki a propet,
mu padimate na kedo e
huriki a rudu valai ne mua.
Balaka kupo a ngaru ni
kalipopo palupu mua, i
manga a kinana kureko i
kavitagu a maka tuna na
karapana, ga matakari mua.
Pali mu koi mua.
35 *A Vure i pea pali a roho
ne mua. Ngane a taki mua,
i uka ma mu gu matai tabu
iau ge harena na parava mu
gu ta maea, 'Si gi kavurikea
a viri i valai na rane Bakovi
Dagi.' "

14

E Isu i Made na Ruma na Pariseo

1 Na Parava Nimalo tara,
e Isu i vano i kani na ruma
na bakovi dagi tara ne huriki
a Pariseo. Ri matanonoa, ri
mata kana a naro ranga ge
rata ruru.
2 A bakovi tara i vaki a
kulina i made tabukoi na
ngalana.
3 *Lakea e Isu i nana e
huriki a Pariseo, a mari na
vinara i ta maea, "A vinara i
ta navai? Si gi kori a viri na
Parava Nimalo, o i uka?"
4 Pali ri mangulu tete ria.
Lakea i vakatavagea a bakovi
iea, i rudua i vano.
5 *Muri i nana ria i ta maea,
"E rei ne mua, e tuna ge boru
puru na lovo na Parava Ni-
malo i uka ma ge koria? Pali
e rei ne mua, a bulmakau
vona ge koro na lovo na Par-
ava Nimalo, i uka ma ge ko-
ria?"
6 Pali ri uka ngava.

*Naha Ni Rata Polo Muga-
muga*

7 Na tahuna i matai e
huriki ri valai ri gi kani ri
made mugamuga na gula ka-
mumu, i takia ne ria tara
nivakakika,
8 *"Na tahuna i taki ioe a
viri tara go lakea na habu
na parangia vona, naha ni
made mugamuga na gula ka-
mumu. Ma ge valai tara
bakovi dagi hateka vomu.
9 Lakea a tahona habu,
ra i taki marua muru valai,
bara i taki ioe i ta maea, 'O
turagu o habia na bakovi iea
a gula vomu.' Muri bara o
maruhu, o vano o made na
gula tavula.
10 Naha ni rata mavonga.
Pali na tahuna ni taki ioe
go lakea na habu tara, o
vano o made na gula tavula.
Na tahuna a tahona habu i
matai ioe o made na gula
tavula, bara i taki ioe, i
ta maea, 'Turagu, o valai,
o made na gula kamumu.'
Muri e huriki vonga bara ri
masia, ri togo ioe.

* **13:35:** Sng 118:26 * **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14

11 *O rata mavonga, a
vuhuna a viri i rata polo
mugamuga, a Vure bara i
vakamaruhua, pali a viri i
vakakiroko ia, a Vure bara i
kavurikea.”
12 Muri e Isu i takia a
tahona ruma, i ta maea, “Na
tahuna o rata a habu, naha
ni gale e huriki a turamu, a
kabu vomu, a bakovi na ma-
hala. Bara o rata mavonga
bara ri koli ri gale ioe o lakea
na habu ne ria.
13 Na tahuna o rata a habu
o gale valai e huriki a mata-
sia, a beu, a vahahale, a kepa.
14 *Re huriki a bakovi
maea bara ri keri ni koli a
limamu. Ra i mavonga bara
o vivi, a vuhuna a limamu
bara ni koli na tahuna e
huriki a bakovi kamumu
bara ri pesi rike mule na
nimate.”

A Nivakakika na Habu Dagi
(Mateo 22:1-10)

15 *A bakovi tara i made
vonga i longoa a ngavane Isu,
lakea i ta maea, “E huriki ri
kani na habu na harikianga
na Vure ri gi vivi.”
16 E Isu i koli i ta maea, “A
bakovi tara i kurabe puru na
habu dagi vona, lakea i taki
e huriki ri gi valai na habu
vona.
17 I bele ngane a parava
na habu, lakea i rudu talea a
vora vona, ge taki e huriki, ge
ta maea, ‘Mu valai ngane, a
maki lobo ni pelekado puru
pali.’
18 “Pali ria lobo ri ta
marogo lae ri koi ni valai.
A viri tara i ta maea, ‘A kona
karabea ngane tara hania.
Ga vano taro ga masia. I uka
ma ga lakene.’
19 “A bakovi tara i ta maea,
‘A kona karaba ngane a bul-
makau i lima. Ga vano taro
ga toni ni vakaleho ria. I uka
ma ga lakene.’
20 *“Pali a viri tara i ta
maea tabu, ‘Iau a parangi
karaba. A uka ma ga lakene.’
21 “Muri a vora i hamule,
i vakalongo a tahona habu
vona a ngava ne ria. A
tahona habu i madihi a
hatena, i takia a vora
vona i ta maea, ‘O pagitala
malaviriri lakea na maka
dala dagi, a dala kiroko, o
tuli valai e huriki a matasia,
a beu, a kepa, a vahahale.’
22 “A vora i longo mai a
nitana tahona habu, muri i ta
maea, ‘Bakovi dagi, ra ngava
o taki a rata, pali a ruma i uka
ma i vonu ma.’
23 “Lakea a tahona habu i
takia a vora vona i ta maea,
‘O pea a tanga dagi, o ramai a
maka dala dagi, a dala kiroko
viliha polovavo na tanga, o
taki e huriki lobo ri gi valai
na habu nau. A ngarua a
ruma nau ge vonu.
24 A taki muholi mua, re
huriki a bakovi a gale muga
ria, i uka ma ri gi kani turagu
na habu nau.’ ”

O Luhoi Kamumu Taro
(Mateo 10:37-38)

25 Muri, e huriki ala kupo
ri laho turane Isu, lakea i
ngalakapulo, i taki ria i ta
maea,

* **14:14:** Ion 5:29 * **14:15:** Luk 13:29 * **14:20:** 1Ko 7:33 * **14:26:** Luk 9:23

26 *"E rei a viri i ngaru
ni ramai iau, ge lohopile e
tamana, e kinana, e girihina,
e tuna, e turana mai, ge lo-
hopile a nimade vona, lakea
bara i kara ni ramai iau.
27 E rei a viri i uka ma
i kalohoa a kai tavalavala
vona, i uka ma i ramai iau, i
keri ge ia a murimuri nau.

28 "I mavonga kunana, e
rei a viri i ngaru ni hae a
ruma karaba bara i luhoi
kado taro, i tahoka a moni ge
haea vona, o i uka. Ma ge
vakatubu ni haea, ma ge lobo
a moni vona.
29 Lakea e huriki bara ri
nongo vakia na tahuna ri
masia a ruma vona i uka ma
i hae loboa.
30 Bara ri ta maea, 'Masia a
bakovi iea, i vakatubu ni hae
a ruma karaba iea, pali i keri
ni vakaloboa.'

31 "E rei a hariki i ngaru ni
vaubi turana tanga tara bara
i luhoi kado taro, a tara na
nugumaheto vona ala 10,000
ri kara ni rangi a tara na
nugumaheto ala 20,000 na
hariki tara?
32 Bara i luhoi i uka
ma ri gi mulangi, bara i
rudu lokovonga malaviriri
e huriki a vinuru vona muga
ne huriki a pile vona bara ri
valai, bara i nanea a hariki
iea, i ta maea, 'A koi tu gu
vaubi. A ra o ngarua ga ratea
tu gu made na nivalemu?'
33 Mua ranga, mu luhoi
kado taro. E rei a viri i uka
ma i lohopile a maki lobo
vona, i uka ma i kara ge ia a
murimuri nau.

A Nivakakika na Sol i Hale
(Mateo 5:13; Markus 9:50)

34 "A sol a maki kamumu.
Pali ge lobo a namina, ni gi
bole mule tabu navai a nam-
ina?
35 A sol i lobo a namina, i
uka lehona. I uka ma ni gi
ru na hania ge rike kamumu
vona maki. I uka ma ni gi ru
turana tahena bulmakau ge
vona a malala vakuloi. Bara
ni bole, ni vuroki tala tavula
kunana.
"E rei a viri i ngaru ni lon-
gokilalea a ngavagu, ge longo
kamumu, ge luhoi kado."

15

A Nivakakika na Sipsip i Velu
(Mateo 18:12-14)

1 Na parava tara, e huriki
a bakovi ni bole a takis, e
huriki a bakovi hale ri vabo-
letugu mai e Isu, ri gi longo a
nitana.
2 *Lakea e huriki a Pariseo,
a mari na vinara ri ta
barangungu, ri ta maea, "Ra
bakovi iea i tagui e huriki
a bakovi hale, i kani turane
ria."
3 Lakea e Isu i koli, i taki ria
na nita vakakika iea,
4 *"E rei a bakovi i tahoka
a sipsip i 100, pali i velu
tara, bara i pe puru na robo
a maka sipsip i 99, i vano
i matakanea a sipsip ra i
velu. Bara i matakanea,
matakanea, i matavisia.
5 Na tahuna i matavisia,
bara i vivi vona i vakoa,
6 i lakea na tanga. Muri
bara i gale palupu e huriki
a turana, i taki ria, 'Mu vivi

* **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

turagu a vuhuna a matavisia
pali a sipsip nau i velu.'
7 A Vure tara, na tahuna a
bakovi hale i pulo a vilona, i
vivi hateka. I vivi ne huriki
ala 99 ri kamumu pali, ri
pulo pali a vilone ria. Pali
i vivi hateka na bakovi hale
ala taku i pulo a vilona."

A Nivakakika na Moni i Velu

8 E Isu i taki tabua tara
nivakakika i ta maea, "A
ngatavine tara i tahoka moni
silva vona i ravulu, lakea i
velu tara. A ra mu luhoia
ge ratea? Bara i namia a
lam, i kovo kadoa a ruma,
i matakana lae, muri bara i
matavisia.
9 Na tahuna i matavisia
bara i gale palupu e huriki
a turana, e huriki ri made
tabukoi vona, i taki ria, i
ta maea, 'Mu vivi turagu, a
vuhuna a matavisia pali a
moni nau i velu.'
10 I mavonga kunana,
a Vure turana e huriki a
agelo bara ri vivi hateka,
na tahuna ri masia a bakovi
hale tara i pulo a vilona."

A Nivakakika na Koma Bakovi i Velu

11 E Isu i ta lokovonga liu,
i ta maea, "A bakovi tara i
tahoka e tuna bakovi ala rua.
12 A viri kiroko i takia e
tamana i ta maea, 'O habi
nau ngane a mahala nau.'
Lakea e tamane rua i vaveru
rua vona mahala vona.
13 "I uka ma i tabaka, a
viri kiroko i bole lobo a maki
vona i vano, i havai maia a
robo basi tara. I bele vona a
robo iea, i vakalobo a mahala
vona na naro hale.
14 I vuroki lobo a mahala
vona. I bele ngane na robo
iea a pago. I matasia, i vitolo
mavonga.
15 Lakea i vano i bole a
leho vonga na tahona malala
tara. A bakovi iea i rudua ge
matakari a nure na boro.
16 I vitolo hateka, i ngaru ni
kani a maki ni kani na boro,
pali i uka tara viri ge habi a
maki ni kani vona.
17 "I bele vona ngane a
niluhoi kamumu, lakea i ta
maea, 'E huriki a vora ne
tata ri tahoka a maki ni
kani i kupo, pali iau a mate
mavonga koea na vitoloa!
18 *Ga vano ga hamule mai
e tata, ga takia ga ta maea,
"Iau a rata virihi a naro hale
na Vure, a rata a naro hale
virihi mai ioe.
19 I uka ma a bakovi ka-
mumu go gale iau ge iau e
tumu. O rata iau, ge iau a
vora vomu kunana.'"
20 Lakea i pesi rike i
hamule lakea ne tamana. Na
tahuna i tabana ni laho basi,
e tamana i masia, i dodoa. I
nunu halala ia, i lakavua, i
ngurua.
21 "Lakea i takia e tamana
i ta maea, 'Tata, iau a rata a
naro hale virihia a Vure. A
rata a naro hale virihi ioe. I
uka ma a bakovi kamumu go
gale iau ge iau e tumu.'
22 "Pali e tamana i taki
e huriki a vora vona i ta
maea, 'Mu nunu, mu bole
valai a varakia kamumu, mu
vakarodoa vona. Mu bolea
a paga, mu rodo dilia na
kukulimana. Mu bole a va-
hapolo, mu vakarodoa.

* **15:18:** Sng 51:4

23 Mu lavea a tuna bul-
makau i gavutuvutu, mu ra-
balakia. Si gi rata habu, si gi
vivi,
24 *a vuhuna re tugu iea i
mate, ngane i mahuri mule. I
velu, pali ngane ni matavisi.'
Lakea ri rata a habu, ri pitei.
25 "A tabua i tabana ni
leho na hania. Na tahuna
i hamule valai tabukoi na
ruma, i longo e huriki ri
kalolo, ri raulo.
26 Lakea i nanea a vora
tara, i ta maea, 'I navai, a ra
ri ratea e huriki nga?'
27 "A vora i koli i ta maea,
'E tarimu i hamule pali,
lakea e tamamu i rabalakia a
tuna bulmakau gavutuvutu,
a vuhuna i vivi vona e
tarimu i hamule valai, i
made kamumu tabu koea.'
28 "Pali a tabua i madihi a
hatena, i koi ni dili. Lakea
e tamana i pagitala i lukea, i
takia ge dili.
29 Pali i takia e tamana i ta
maea, 'Mata valai! Na pida
i kupo pali a vora mavonga
vomu. I uka ma a longotaroa
tara nitamu. Pali o uka ma o
ratea nau tara habu ga kani
turana e huriki a turagu.
30 Pali re tumu iea, i vuroki
tavula ne huriki a ngoi a ma-
hala vomu. Ngane i hamule
valai o rabalakia vona a tuna
bulmakau gavutuvutu, o rata
habu vona!'
31 "Lakea e tamana i ta
maea, 'O tugu, ioe o made
turagu na parava vakaroro.
A maki lobo nau, a maki
vomu.
32 Pali ngane si gi rata a
habu si gi vivi, a vuhuna e
tarimu i mate, i mahuri mule
tabu. Muga i velu, ngane ni
matavisi.' "

16

A Nivakakika na Bolekori Hale

1 E Isu i taki e huriki a
murimuri vona i ta maea,
"A bakovi na mahala tara i
tahoka a bolekori i matakari
a mahala vona. Pali e huriki
ranga ri takia ra bolekori i
rata marogo a mahala vona.
2 Lakea i gale vilia a
bolekori i nanea, 'A ra maki
a longoa ta o ratea? O
vakalongo iau ngane, o
matakari navai a mahala
nau, a vuhuna bara o lobo
na leho.'
3 "A bolekori i luhoi lege
lae, lakea i luhoi maea, 'A
bakovi a leho vona bara i
vakalobo iau ngane na leho.
A ra ga ratea ngane? A uka
a nitora ga leho ga keli a
malala. A maruhu ni nongi
a maki na viri tara.
4 A luhoi ngane a maki ga
ratea na tahuna ga lobo na
leho. Bara ratea tara naro,
lakea e huriki a bakovi bara
ri vivi ni matakari iau na
ruma ne ria.'
5 "Lakea a bolekori i gale
takutaku e huriki ri bole a
kinori na bakovi dagi vona.
Lakea i nanea a viri i muga,
'I riva a kinori vomu o bole
na bakovi dagi nau?'
6 "I ta maea ia, 'Iau a bole
a namona oliv, a nimavana i
800 galen.'
"Lakea a bolekori i takia,
'O bolea a raukea o made
puru malaviriri, o here puru
a kalavana ge 400 galen ku-
nana. Muri o koli.'

* **15:24:** Epe 2:1,5

7 “Muri i nanea a viri tara,
‘Pali ioe i riva vomu a ki-
nori?’
“I ta maea ia, ‘Iau a bole a
kulopi na vit i 100.’
“Lakea i takia, ‘O bolea a
raukea, o here puru a kala-
vana ge 80 kunana. Muri o
koli.’
8 “A bakovi dagi i
kavurikea a naro hale na
bolekori vona, a vuhuna
i matakari mule kamumu
hateka ia. E huriki a bakovi
na uvo ri lohoka hateka ne
huriki a bakovi na nipara na
ni matakari mule ria.
9 I mavonga, a taki mua,
mu hatebalala, mu habi lae
a mahala ne mua, lakea e
huriki bara ri ngaru a vilone
mua. Muri, na tahuna i lobo
a mahala, bara mu tahoka a
tanga meli na hunu mu gu
made vona vakaroro.
10 *“E rei a viri i matakari
kamumu a maki kiroko, bara
i matakari kamumu a maki
dagi. E rei a viri i tatami na
maki kiroko, bara i tatami na
maki dagi.
11 I mavonga kunana, mua
i uka ma mu matakari ka-
mumu a mahala na malala,
i uka tara viri ge luhoi mua
mu gu matakari kamumu a
mahala muholi.
12 Pali mua i uka ma mu
matakari kamumu a mahala
na viri tara, i uka tara viri
ge habi a mahala mua mu gu
matakari.
13 *“A vora i uka ma ge
vora na bakovi ala rua, a
vuhuna bara i koi vona tara,
i ngarua tara. Bara i habi a
hatena na bakovi tara, i biu
a bakovi tara. I uka tara viri
ge vora varago na Vure, a
moni.”

*A Vinara na Harikianga
na Vure*

14 E huriki a Pariseo ri
longo a ngavane Isu, ri
padikedea e Isu, a vuhuna
ri ngaru hateka a moni.
15 *Lakea e Isu i taki ria,
i ta maea, “Mua kunana ra
mu ngaru e huriki ri gi matai
mua, ri gi luhoi ta mua a
bakovi kamumu. Pali a Vure
i lohoka ne mua, a vuhuna
a maki e huriki a bakovi a
ngatavine ri luhoi ta a maki
kamumu hateka, a Vure i
marikoi hateka vona.
16 *“Hosi si ramai a
vinara, a hinere ne huriki
a propet. Pali na tahuna e
Ioanes i valai, i vakatubu
vonga, a Velenga Kamumu
na harikianga na Vure ni
vakalongo lae. E huriki lobo
ri varede ni dili.
17 *A hunu a malala bara
ru lobo. Pali i uka tara vinara
na Vure ge velu.

*Naha Ni Vapile na
Parangia*

*(Mateo 5:31-32; 19:9;
Markus 10:11-12)*

18 “E rei a bakovi i pilea
e girihina, i parangi tabu a
ngatavine tara, ra bakovi iea
i mole. E rei a bakovi i
parangi a ngatavine i pilea e
girihina, ia tara i mole.

A Hariki Rua e Lasarus

19 “A bakovi tara, a
bakovi na mahala, i bagetu
vakaroro na varakia ka-
mumu. I vivi ni kani na

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14
* **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18

parava vakaroro a kinani
kamumu.
20 Polovavo na ruma vona,
a matasia tara, a rane
Lasarus, i mahita mavonga
na logona nure. I tuvu lobo
vona a ngarava a kulina.
21 A maka ligo ri valai bala,
ri dame a ngarava vona. I
ngaru ni kani a momona ki-
nani i boru puru polotano na
dede na bakovi na mahala.
Pali a bakovi na mahala i uka
ma i dodoa ranga.

22 "Na parava tara a mata-
sia iea i mate. E huriki a
agelo ri valai, ri bole sikea,
ri taparakia ge made turane
Abraham. Muri a bakovi na
mahala i mate, ni tanu.
23 I made na kanono, i bole
a nimadihi dagi. I mata sike,
i masia e Abraham i made
basi hateka. E Lasarus i
made turana.
24 Lakea i gale tala, i ta
maea, 'O tata Abraham, o
dodo iau, o rudu vilia e
Lasarus ge lutu a kukuli-
mana na naru, ge vakamalu-
pea a tabelegu, a vuhuna a
bole hateka a nimadihi koea
na kanono.'

25 "Pali e Abraham i koli,
i ta maea, 'O tugu, o luhoi
mule na tahuna o mahuri
vona. A maka maki kamumu
i bele vomu. Pali a maka
maki hale kunana i bele ne
Lasarus. Pali ngane ia i made
kamumu ieni, o bole a ni-
madihi iene ke.
26 Pali a maki tara tabu. Na
kurukurune tarua i tahoka
a golu dagi ni ru. Mia
koea bara mi ngaru ni lak-
ene, bara mi keri. Mua
iene ranga, bara mu ngaru ni
valai, bara mu keri.'
27 "Muri i koli i ta maea,
'Pali o tata, o rudua e Lasarus
ge hamule lakea na ruma ne
tata,
28 ge matai e turagu ala
lima vonga. Ge taki tora tou
nahea to go muri mai iau
vona ra tanga na nimadihi.'
29 "Pali e Abraham i koli, i
ta maea, 'A vinara ne Moses
a hinere ne huriki a propet
i tabuli pali. A ngaru to go
ramai.'
30 "Pali i koli ia, i ta maea,
'I uka, o tata Abraham. A viri
tara i mate pali bara i hamule
mai tou, bara to pulo a vilone
tou.'
31 "E Abraham i koli, i ta
maea, 'Ri koi ni longo mai
e Moses, e huriki a propet,
lakea i uka ma ri gi longo
mai a viri ge mahuri mule na
nimate.' "

17

Mu Lohopile a Naro Hale
(Mateo 18:6-7,21-22; Markus 9:42)

1 Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona, i ta maea,
"A maka nitoni na rabu hale
bara ri bele. Pali a Vure bara
i ratapile e huriki ri vaka-
boru a viri.
2 E rei a viri i vakaboru e
huriki, bara i kamumu vona
ni gi topi na lohona a kedo
dagi, ni gi voro purua na utu,
nahea ge vakaboru e huriki a
bakovi tavula nga.
3 *I mavonga, mu mata-
doko!
"Ioe bara o masia e turamu
ge rata a naro hale mai ioe, o

* **17:3:** Mat 18:15

tahatea. Ia ge pulo a vilona,
o lohopile a maki hale i rata
virihi ioe vona.
4 Ia ge rata hale ioe bal-
aka polorua na parava i taku,
pali ge hamule valai vomu
balaka polorua, ge taki tala,
o lohopile a naro hale vona."

E Isu i Taki a Naro na Niluhoi

5 Muri e huriki a apostolo
ri takia e Bakovi Dagi, ri ta
maea, "O vakatora a niluhoi
ne mia!"
6 *Pali e Bakovi Dagi i
koli i ta maea, "Mua bara
mu tahoka a niluhoi kiroko
i manga a vutuna mastad,
bara mu takia a kai iea ge
malipu rike, ge vano ge pesi
na dari, lakea bara i longo-
toto.

A Narona Vora

7 "E rei tara ne mua i
tahoka a vora i varo a maki
na hania, o a vora i matakari
a sipsip, pali na tahuna i
hamule valai na ruma ge
takia, ge ta maea, 'O valai
malaviriri, o made turagu tu
gu kani.'
8 "I uka. A hini bara o
takia vona, bara o ta maea, 'O
hilolo, o gutu a maki ni kani
nau, o bole valai, ga kani, ga
ninu taro iau. Muri bara o
kani o ninu ke.'
9 Na tahuna a vora i muri
mai a ngavana bakovi dagi
vona, i uka ma ni gi kavurike.
10 Pali mua ranga, na
tahuna mu rata lobo a leho
ni taki mua vona mu gu
rata, a ngaru mu gu ta maea
kunana, 'Mia a vora kunana.
I uka ma ni gi kavurike mia,
a vuhuna mi rata kunana
a leho ni habi ne mia mi gi
ratea.' "

A Viri ala Ravulu Ni Kori Mule na Patala

11 E Isu i tabana ni laho sike
o Ierusalem. I laho polo na
nagi ne Samaria e Galili.
12 Na tahuna i laho dili na
tanga tara, i matai a bakovi
ala ravulu. Re huriki a
bakovi nga, ri pesi basi, a
vuhuna i tuvu ne ria a patala.
13 *Ri gale dagi ri ta maea,
"Isu, ioe a Bakovi Dagi. O
dodo mia!"
14 *Na tahuna i matai ria,
i ta maea, "Mu vano mu
vakasiri mua ne huriki a
prister."

Na tahuna ri laho
lokovonga i malaharuri ne
ria a patala.
15 A viri tara ne ria i ma-
sia i malaharuri vona patala,
lakea i hamule i gale dagi i
kavurikea a Vure.
16 I tabuli puru tabukoi na
vahane Isu, i kavurikea. Ra
viri iea a bakovi o Samaria.
17 Lakea e Isu i nanea, "A
viri ala ravulu ri matapado.
Pali a vai a viri ala polova?
18 I navai ri koi ni hamule
ri gi kavurikea a Vure? Ra
mosi iea kunana i hamule
valai, i kavurikea a Vure."
19 Muri e Isu i takia a
bakovi iea, i ta maea, "O pesi
rike, o vano. I matapado
a kulimu, a vuhuna o luhoi
tora iau."

A Harikianga na Vure Bara i Valai
(Mateo 24:23-28,37-41)

* **17:6:** Mat 17:20; 21:21 * **17:13:** Levi 13:45-46 * **17:14:** Levi 14:2-3; Mat 8:3-4

20 Muri e huriki a Pariseo ri
nanea e Isu na harikianga na
Vure, garika ge valai. Lakea
e Isu i koli, i ta maea, “Na
tahuna a harikianga na Vure
ge valai, i uka ma ge valai tu-
rana nivakasiri mu gu matai
na matane mua.
21 I uka tara viri ge taki i
bele pali koea o i bele pali
lake, a vuhuna a harikianga
na Vure i bele pali ne mua.”

22 Muri i taki e huriki a
murimuri vona i ta maea,
“Muri a parava bara i valai,
bara mu ngaru hateka ni ma-
sia a Tuna Bakovi ge hamule
valai. Bara mu ngaru ni
matai popotea, pali i uka ma
mu gu masia.
23 *E huriki a bakovi bara
ri taki mua, ri ta maea, ‘Mu
mata lakea, i made lake,’ o
‘Mu mata valai, i made koea.’
Naha ni vano. Naha ni nunu
muri mai ria.
24 Na tahuna a vila i mar-
avila na hunu, i vakapalala
a hunu lobo, mu masia. I
mavonga kunana na tahuna
a Tuna Bakovi i hamule
valai, bara mu matakilalea.
25 Pali muga e huriki lobo
mona bara ri tepua, bara i
bole a nimadihi i kupo.

26 “A parava na Tuna
Bakovi ge manga kunana a
parava ne Noa.
27 *Hosi, na tahuna e Noa
i hae a agarungu vona, e
huriki ri kani, ri ninu, ri
vaparangi, i vano i harena
na tahuna e Noa i rike na
agarungu. I valai a marungu
lolo i ratapile ria lobo.
28 *“I mavonga kunana
hosi ne Lot. E huriki ri kani,
ri ninu, ri vakona, ri vahabi
a maki, ri varo a maki, ri hae
a ruma.
29 Pali na tahuna e Lot i
ha taroa e Sodoma, i boru
valai meli na hunu a kanono
a bega i ratapile ria lobo.
30 “Bara i mavonga kunana
na tahuna a Tuna Bakovi ge
hamule valai.
31 *Na parava iea, a viri
tara i pesi na mapana ruma,
nahea ge hamule puru tabu
ge dili na ruma ge bole a
maki vona. Ge ha kunana. I
mavonga kunana a viri i leho
na hania, nahea ge hamule
lakea na ruma ge bole a maki
vona.
32 *Mu luhoia e girihine
Lot!
33 *A viri i ngaru ni ko-
rimule a kakaina bara i mate.
Pali a viri i habi a kakaina
bara i mahuri vakaroro.
34 “A taki mua, na rodo iea,
a viri ala rua ru mahita na
kiri taku; bara ni bole tara, ni
pe mule tara.
35 A ngatavine ala rua ru
rata a maki ni kani. Bara ni
bole tara, ni pe mule tara.
36 A bakovi ala rua ru leho
na hania. Bara ni bole tara,
ni pe mule tara.”
37 E huriki a murimuri
vona ri longoa, lakea ri
nanea, “Bakovi Dagi, ra
maka maki nga, ge bele vai?”
E Isu i koli i ta maea, “Na
hini i tabuli vona a podana

* **17:23:** Mrk 13:21; Luk 21:8 * **17:27:** Vuh 6:5–7:24 * **17:28:** Vuh 18:20; 19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Vuh 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24
* **17:37:** A pangopangokaba i manga a loha, i kani poi a maki i mate.

viri, a maka pangopango-
kaba* bara ri vapopo.”

18

A Havuri i Ta Hinituhana

1 *Muri e Isu i taki e huriki
a murimuri vona na nita
vakakika tara, a vuhuna i
ngaru ri gi vasileki vakaroro,
ri gi hatenono.
2 Lakea i ta maea, “Na
tanga tara a mari ni pelekado
i made vonga. I uka ma i
mangenge na Vure, i uka ma
i togo e huriki a bakovi.
3 Na tanga iea, i tahoka
a havuri i valai bala vona
i nanea, ‘O tuhori iau ne
huriki a pile nau.’
4 “I muga, a mari ni
pelekado i longotaroa. Pali
muri i taki mulea, i ta maea,
‘Iau i uka ma mangenge na
Vure, i uka ma a togo e huriki
a bakovi.
5 Pali iau ga koria a
ngatavine iea, a vuhuna i
valai bala i vakapae iau! Iau
i uka ma ga koria, bara i
valai bala, i vakamalulu a
tuhagu.’ ”
6 Lakea e Bakovi Dagi i ta
maea, “Mu luhoi kamumu a
naro i ratea a bakovi hale iea.
I uka ma i kori malaviriri a
havuri iea.
7 Pali a Vure, i muholi
hateka bara i kori e huriki i
vulaki ria, re huriki ri galea
vakaroro, na hatelanga, na
malunga, na rodo.
8 A taki muholi mua, bara
i kori malaviriri ria. Pali
na tahuna a Tuna Bakovi ge
hamule valai na malala, ge
matai ranga e huriki ri luhoi
tora ia, o ge uka?”

A Bakovi ni Bole a Takis

9 E huriki ranga ri luhoi ta
ria a viri kamumu, lakea ri
biu e huriki ranga. Lakea
e Isu i takia ne ria a nita
vakakika iea,
10 “A bakovi ala rua ru
sike na roho na Vure, ru gu
vasileki. A Pariseo rua a
bakovi ni bole a takis.
11 A Pariseo i pesi rike
i vasileki mule vona, i ta
maea, ‘Vure nau, a kavurike
ioe a vuhuna iau i uka ma
a manga e huriki a bakovi
ranga ri rabalaki a viri, ri
panaho a maki. Iau i uka ma
a manga e huriki ri rata a
naro hale, ri mole. Iau i uka
ma a manga a bakovi iea, ra
bakovi ni bole a takis.
12 *Iau a peremu balaka
rua na vik i taku. A maki lobo
nau a ru na naguna i ravulu,
a habia vomu a tabekena i
taku.’
13 *“Pali a bakovi ni bole
a takis i pesi basi, i uka
ma i mata sike na hunu. I
dodo hateka vona a hini ia
a bakovi hale. I maruhu
hateka, i ta maea, ‘Vure nau,
o dodo iau a bakovi hale.’
14 *“A taki mua, a Vure i
puga vuroki a naro hale na
bakovi ni bole a takis, pali a
Pariseo iea, i uka ma i puga
vuroki a naro hale vona, a
vuhuna e rei a viri i bibi
rike mule ia, a Vure bara i
vakakirokoa. Pali e rei a viri
i vakakiroko mule ia, a Vure
bara i kavurikea.”

* **18:1:** Kol 4:2; 1Tes 5:17 * **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1
* **18:14:** Mat 23:12

E Huriki a Koma Kiroko
(Mateo 19:13-15; Markus 10:13-16)

15 E huriki ri boko valai ne
Isu e huriki a koma kiroko,
ge padoi ria. Pali na tahuna
e huriki a murimuri ri matai,
ri tahate ria.
16 Pali e Isu i taki e huriki
ri gi boko valai vona e huriki
a koma nga, lakea i ta maea,
"Naha ni hatekakari e huriki
a koma. Mu taparaki ria
ri gi valai nau, a vuhuna a
harikianga na hunu ne vone
ria e huriki a hulu nga.
17 *A taki muholi mua, e
rei a viri i uka ma i ngaru
a Harikianga na Vure ge
manga e huriki a koma nga,
i uka ma ge dili vona."

A Bakovi na Mahala
(Mateo 19:16-30; Markus 10:17-31)

18 *Muri, a bakovi dagi tara
i nanea e Isu i ta maea, "Mari
ni tovo, o kamumu hateka.
A ra maki ga ratea ga bole a
nimahuri vakaroro?"
19 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, "I navai o taki iau a
kamumu? I uka tara viri
ge kamumu. A Vure kikeri
kunana a viri i kamumu.
20 *O lohoka vona a vinara
nga: naha ni mole, naha
ni rabalaki a viri, naha ni
panaho, naha ni padi virihi
tavula a viri na ngava. O togo
e tamamu e kinamu."
21 Lakea i ta maea, "A
vinara lobo nga a muri mai, a
vakatubu na tahuna a kiroko
vona."
22 Na tahuna e Isu i longoa,
i takia, "A maki tara i uka
ma o ratea ma. O vano o
habi a maki lobo vomu ni
gi kona. O bole a mapana
o habi ne huriki a matasia,
bara o tahoka a mahala na
hunu. Muri o valai o muri
nau."
23 Na tahuna i longoa a
ngava iea, i dodo hateka, a
vuhuna i tahoka a mahala i
kupo.
24 Lakea e Isu i mata lakea
vona i ta maea, "I madihi
hateka na bakovi na ma-
hala ge dili na harikianga na
Vure!
25 Muholi hateka a kamel i
keri ni dili na dupi na kavato.
I mavonga kunana, a bakovi
na mahala i uka ma ge dili na
harikianga na Vure."
26 E huriki ri longoa a
ngava iea ri turutu, ri nana,
"Pali e rei ngane ge bole a
nimahuri vakaroro?"
27 Pali e Isu i koli, i ta maea,
"A maki i keri e huriki a
bakovi, a Vure i kara ge rata."
28 Lakea e Petrus i ta rike,
i ta maea, "Pali mia, mi pe
pali a tanga ne mia, mi muri
vomu!"
29 E Isu i koli i ta maea,
"A taki muholi mua, e rei a
viri i lohopile a tanga vona, e
girihina, e turana, e tamana,
e kinana, e huriki e tuna, ge
longototo a Vure,
30 bara i bole tabu i kupo
hateka koea na malala. Muri
ma meli na hunu bara i
mahuri vakaroro."

E Isu i Taki Tabu a Matenga Vona
(Mateo 20:17-19; Markus 10:32-34)

* **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Nim 20:12-16; Vin 5:16-20
* **18:31:** Luk 24:44

31 *E Isu i tuli lakea na gaga
a murimuri vona ala ravulu
a polona i rua, i taki ria, i
ta maea, “Ngane si gi sike
o Ierusalem, lakea a ngava
lobo e huriki a propet ri
here puru virihi mai a Tuna
Bakovi bara i bele muholi.
32 *Bara ni habi ia na li-
mane huriki a bakovi i uka
ma ria a Iuda. Bara ri
padikedea, ri rata halea, ri
kalupe tahoa,
33 ri hotua, muri bara ri
rabalakia. Muri na parava i
tolu, bara i pesi rike mule na
matenga.”

34 *Pali e huriki a
murimuri i uka ma ri
longokilalea a ngavane
Isu. A pelegona ngava ni
ruhulolo ne ria, i uka ma ri
longokilalea.

E Isu i Vakamatapara a Kepa
(Mateo 20:29-34; Markus 10:46-52)

35 E Isu i bele tabukoi o
Ieriko. A bakovi tara, a kepa,
i mamade na dahana dala, i
nonongi a maki ne huriki.
36 Na tahuna i longo e
huriki ala kupo ri laho polo,
i nana ria vona a ra maki i
bele.
37 Lakea e huriki ri takia ri
ta maea, “E Isu o Nasaret i
laho polo ngane.”

38 Lakea i gale tala, i ta
maea, “Isu, Tune Davit, o
dodo iau!”
39 E huriki ri laho muga ri
tahatea, ri takia ge vulai. Pali
i gale hateka tabu, i ta maea,
“O Tune Davit, o dodo iau!”

40 Lakea e Isu i pesi tata,
i taki e huriki ri gi tuli vilia
vona a bakovi iea. Na tahuna
i valai tabukoi, e Isu i nanea,
41 “A ra o ngarua ga ratea?”

I koli i ta maea, “Bakovi
Dagi, a ngaru ni matapara.”
42 Lakea e Isu i takia, “O
matapara. O tavaga ngane, a
vuhuna o luhoi tora iau.”
43 I malaviriri kunana i
matapara, i muri ne Isu i
kavurikea a Vure. Na tahuna
e huriki a bakovi a ngatavine
ri masia a kepa iea i mata-
para, ria ranga ri kavurikea
a Vure.

19

E Isu i Lakea na Ruma ne Sakeus

1 E Isu i dili na tanga e
Ieriko, ta ge laho polo.
2 A bakovi tara i made vona
a tanga iea, a rana e Sakeus,
a bakovi i muga ne huriki a
bakovi ni bole a takis. Ia a
bakovi na mahala.
3 I ngaru ni masia e Isu,
pali i keri ni masia a vuhuna
i kapo, i kupo hateka e huriki
ri vapesihi halui e Isu.
4 Lakea e Sakeus i nunu
muga na dala, i rike na kai a
pik, ge made langa, ge matai
kamumua e Isu na tahuna i
laho polo.
5 Na tahuna e Isu i bele
vona a hini nga, i mata rike,
i masia e Sakeus, lakea i
takia, “Sakeus, o puru valai
malaviriri! Mona ga made
turamu na ruma vomu.”
6 Lakea e Sakeus i puru
malaviriri, i vivi hateka ni
taguia e Isu.

* **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mrk 9:32 * **19:7:** Luk 15:2

7 *E huriki ri masia ri ta
barangungu, ri ta maea, “Re
Isu, i navai i vano i made
turana bakovi hale iea?”
8 *Na tahuna ri made na
ruma, e Sakeus i pesi rike,
i takia e Bakovi Dagi, i ta
maea, “Ga veru na naguna
ge rua a maki lobo nau. A
tabekena tara ga habi ne
huriki a matasia. E huriki
a tami ria hosi, a panaho a
maki ne ria, ga koli balaka va
tabu.”
9 *Lakea e Isu i takia i ta
maea, “Mona a Vure i ko-
rimule e huriki na ruma iea,
a vuhuna ra bakovi iea, ia
tara a hamone Abraham.
10 *A Tuna Bakovi i valai ge
matakana e huriki ri velu, ge
korimule ria.”

A Vora ala Ravulu
(Mateo 25:14-30)

11 E huriki ri talangaki a
ngava i taki, lakea e Isu i
taki tabua ne ria tara nita
vakakika, a vuhuna i valai
tabukoi pali o Ierusalem,
e huriki ri luhoi ta a
harikianga na Vure i popote
ge valai.
12 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “A bakovi dagi tara ta
ge havai lakea na tanga basi,
ni gi rata ge ia a hariki, muri
ge hamule valai, ge matakari
a harikianga.
13 Lakea i gale valai a vora
vona ala ravulu, i habi ne
ria takutaku a moni dagi.*
Lakea i taki ria i ta maea,
‘Mu rata a leho vona a moni
nga ge harena na tahuna ga
hamule valai vona.’ Muri i
vano.
14 “Pali e huriki na tanga
vona ri marikoi vona. Lakea
ri rudu muri vona e huriki
a vinuru, ri gi ta maea, ‘Mi
marikoi vona a bakovi iea.
Nahea ge ia a hariki ne mia.’
15 “Pali na tahuna i bele
vona a tanga basi iea, ni rata
ia a hariki. Na tahuna i
hamule na tanga vona, i ta
maea, ‘Mu gale valai nau e
huriki a vora a habi a moni
ne ria, ri gi vakasiri iau vona
i riva tabu ri vakabele.’
16 “I valai muga a vora tara,
i ta maea, ‘Bakovi dagi, iau
a leho vona a moni vomu, a
vakabele tabu a moni vomu i
ravulu.’
17 *“Lakea a hariki i takia
a vora i ta maea, ‘Kamumu
hateka! Ioe a vora kamumu.
Ngane o matakari a tanga
dagi ge ravulu, a vuhuna o
rata kamumu a leho kiroko.’
18 “Muri i valai tabu tara
vora, i ta maea, ‘Bakovi dagi,
a leho vona a moni vomu, a
vakabele tabu a moni vomu i
lima.’
19 “Lakea a hariki i takia
a vora i ta maea, ‘Ioe ngane
o matakari a tanga dagi ge
lima.’
20 “Muri i valai tabu tara
vora, i takia a hariki, i ta
maea, ‘Bakovi dagi, a moni
vomu o habi nau, a sivu na
marapena kala a ruhulolo.
21 A rata mavonga, a
vuhuna a mangenge vomu,
ioe a bakovi hateka. A
mahala i vakabele e huriki, o

* **19:8:** Nim 22:1; Gi 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Apo 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Ion 3:17; 1Tim 1:15 * **19:13:** A moni i habi ne ria ni gale a ‘mina.’ A mina i taku i manga a mapana bakovi ge leho na keva i tolu. * **19:17:** Luk 16:10

bole. A maki ni kani i varo e
huriki, o bole.'
22 "Muri a hariki i takia a
vora, i ta maea, 'Ioe a bakovi
hale! Na ngavamu kunana
ga vakasiri e huriki ne ioe o
rata hale. Ioe o lohoka nau,
iau a bakovi hateka, a bole
tavula a mahala ne huriki, a
bole tavula a maki ni kani ne
huriki.
23 Pali i navai o uka ma o ru
dili na tava a moni nau? Na
tahuna a hamule valai, bara
bole mule turana ranga moni
o vakabele tabu.'
24 "Lakea a hariki i taki
e huriki ri pesi tabukoi i ta
maea, 'Mu bole mule vona a
moni a habi vona rira, mu
habia na viri i vakabele tabu
a moni i ravulu.'
25 "Ri takia ri ta maea,
'Bakovi dagi, a vora iea i
tahoka pali a moni i ravulu.'
26 *"Pali a hariki i ta maea,
'E huriki ri tahoka pali a
maki bara ni habi tabu
ranga. Pali e huriki ri uka a
maki bara ni bole mule lobo
a maki popote ri tahoka.
27 Pali ngane i vai e huriki
a gimagu ri koi nau ge iau
a hariki ne ria? Mu bole
valai ria mu rabalaki ria na
matagu.' "

E Isu i Dili o Ierusalem
(Mateo 21:1-11; Markus
11:1-11; Ioanes 12:12-19)

28 E Isu i taki loboa a nita
vakakika iea, muri i laho
lokovonga o Ierusalem.
29 Na tahuna i valai
tabukoi na tanga e Betpage
e Betani, na dahana lolo
e Oliva, i rudu muga a
murimuri vona ala rua,
30 i ta maea, "Muru muga
lakea na tanga kiroko lake.
Na tahuna muru dili vona,
bara muru masia a tuna
donki ni kolotata vonga. A
tuna donki iea, i uka tara
viri ge rike vona ma. Muru
pugea, muru bole vilia.
31 A viri tara ge nana
marua, ge ta maea, 'I navai
muru pugea a donki iea?'
Muru takia muru ta maea, 'E
Bakovi Dagi i tahoka a leho
vona.' "
32 A murimuri nga ru vano
ru dili na tanga, ru masia a
tuna donki i manga a hini i
takia ne rua e Isu.
33 Na tahuna ru pugea, i
pagitala a tahona, i nana rua
i ta maea, "I navai muru
pugea a tuna donki iea?"
34 Lakea a murimuri nga
ru koli, ru ta maea, "E Bakovi
Dagi i tahoka a leho vona."
35 Muri ru lalua a tuna
donki lakea ne Isu, ru vulala
na bitona a varakia ne rua,
ru vakarikea vona e Isu.
36 Lakea e huriki ri vulala
puru na dala muga na donki
a varakia ne ria, i laho langa
vona a donki.
37 I valai tabukoi ngane
o Ierusalem, na tabeke na
dala i raga valai na lolo e
Oliva. Ngane e huriki a
murimuri lobo ri gale dagi,
ri kavurikea a Vure vona a
maka nivakasiri ri matai, ri
ta maea,
38 *"A Vure ge rata kamumu
a hariki i valai na rane
Bakovi Dagi!
Ngane e huriki a bakovi
a ngatavine ri gi made

* **19:26:** 19:26 Mat 13:12; Luk 8:18
* **19:38:** Sng 118:26; Luk 2:14

na nivalemu turana Vure.
Si gi kavurikea a rana Vure Meli Liu!”
39 Lakea e huriki a Pariseo ranga, ra ri laho turane huriki, ri takia e Isu ri ta maea, “Mari ni tovo, o taki e huriki a murimuri vomu nahea ri gi taki a ngava nga.”
40 Lakea e Isu i koli, i ta maea, “A taki mua, ria bara ri ngavarubu, a maka kedo bara ri gale tala.”

E Isu i Taringia e Ierusalem

41 Na tahuna e Isu i bele tabukoi o Ierusalem, i masia a tanga, i taringia,
42 i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Ierusalem, bara mu lohoka nau, bara mu made na nivalemu. Pali i uka ma mu matakilala iau.
43 Lakea a parava bara i valai, e huriki a pile ne mua bara ri pesi halui mua, ri gi keli kadolu rike a malala na nure, lakea e huriki a pile bara ri page poloa a nure, ri dili na tanga, ri bolea.
44 *Bara ri ratapile a tanga turana e huriki ri made pololilo vona. I uka tara kedo ge tabuli langa vona tara kedo tara. Bara i bele a maki nga, a vuhuna i uka ma mu matakilaka vona a parava i valai vona a Vure ge korimule mua.”

E Isu i Lili e Huriki na Roho na Vure
(Mateo 21:12-17; Markus 11:15-19; Ioanes 2:13-22)

45 Muri e Isu i dili na roho na Vure, i vakatubu ni lili tala e huriki ri vakona ri vahabi a maki pololilo.
46 *I taki ria, i ta maea, “A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, ‘A roho nau, a roho na ni vasileki.’ Pali mua mu ratea i manga a hini ri haniu vona e huriki a panaho.”
47 *Muri e Isu i vara na roho na Vure na parava lobo. Lakea e huriki a prister dagi, a mari na vinara, a bakovi dagi, ri matakana a dala ri gi rabalakia e Isu vona.
48 Pali i uka ma ri matavisia tara dala, a vuhuna e huriki lobo ri ngaru hateka a ngavana.

20

E Rei i Habi a Nitora ne Isu
(Mateo 21:23-27; Markus 11:27-33)

1 Na parava tara, na tahuna e Isu i tovo e huriki na Velenga Kamumu pololilo na roho na Vure, e huriki a prister dagi, a mari na vinara, e huriki a bakovi dagi ri valai ne Isu.
2 Lakea ri nanea, “O vakalongo mia, o bole vai a nitora o rata a maki nga? E rei i taki ioe go rata a maki nga?”
3 E Isu i koli i ta maea, “Ga nana taro mua vona tara ninana. Mu vakalongo iau,
4 ra hilova ne Ioanes, i valai na Vure, o i valai na bakovi tavula kunana?”
5 Ri vahehe, ri ta maea, “Bara si takia a leho vona i valai na Vure, bara i nana, ‘Pali i navai i uka ma mu luhoi tora ia?’

* **19:44:** Luk 21:6 * **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37

6 Pali hita bara si taki a
hilova ne Ioanes a niluhoi na
bakovi kunana, e huriki bara
ri padimate hita na kedo, a
vuhuna ri luhoia e Ioanes a
propet."
7 Lakea ri koli mule ri
takia, ta i uka ma ri lohoka
vona a hilova ne Ioanes i
valai ne rei.
8 Lakea e Isu i ta rike, i ta
maea, "Pali iau tara, i uka ma
ga vakalongo mua vona e rei
i habi a nitora nau ni rata a
maki nga."

A Nivakakika na Hania
(Mateo 21:33-46; Markus 12:1-12)

9 *Muri e Isu i taki ria vona
tara nita vakakika tabu, i ta
maea, "A bakovi tara i varoa
a hania na vain, i habia ne
huriki a bakovi ranga ri gi
leho taro vona. Muri i vano i
havai, i made tabaka na robo
tara.
10 I tabukoi ngane a keva ni
mirio a vain, lakea i rudua a
vora vona i lakea ne huriki a
bakovi ni leho ge bole ranga
kanena vain. Pali ri ubia a
vora, ri tono mulea i laho a
vahana a limana i hamule.
11 Muri i rudu tabua tara
vora. Pali ri ubi tabua, ri rata
halea, ri tono mulea i laho a
limana a vahana i hamule.
12 A tahona hania i rudu
tabua tara vora. I mavonga
ia, ri ubi pilea, ri voro talea.
13 "Lakea a tahona hania
na vain i nana mulea i ta
maea, 'A ra ga ratea ngane?
Ga rudua e tugu a bakovi a
hategu. Bara ri togo ia.'
14 "Pali na tahuna e huriki
a bakovi ni leho ri masia
e tuna, ri vata, ri ta maea,
'A bakovi iea bara i bole a
murine tamana. Si rabal-
akia, si bolea a hania na vain
na tahuna e tamana i mate.'
15 Lakea ri vuroki talea e
tuna, ri rabalakia.
"Mu luhoi navia a tahona
hania, ge rata navai ria
ngane?
16 Bara i valai, i rabalaki
e huriki a bakovi nga, i bole
mulea a hania na vain, i habi
polo tabua ne huriki a bakovi
ranga." Na tahuna ri lon-
goa a nivakakika iea ri ta
maea, "A Vure, nahea ge rata
mavonga!"
17 Lakea e Isu i matanono
ria i ta maea, "Pali a ngava
ni here puru na Hinere i ta
maea,
'Ra kedo e huriki a mari ni
hae a ruma ri marikoi
vona,
ngane i bele a vuhu kedo
ni hae a ruma vona.'
18 *"E huriki ri boru langa
na kedo iea bara ri bole a
vuranga. Na tahuna a kedo
iea bara i boru, i tahoa tara
bakovi, bara i ubi momoa."
19 Ngane e huriki a mari
na vinara turana e huriki
a prister dagi i padi ria a
mana vona e Isu i taki virihi
ria, lakea ri ngaru ni lakavu
malavririria. Pali ri man-
genge ne huriki a bakovi a
ngatavine.

A Takis ne Kaiser
(Mateo 22:15-22; Markus 12:13-17)

20 *Lakea ri rudu e huriki
ranga ri gi tamilalu ni muri
ne Isu, ri gi kasisi, ri gi
matanonoa ge rata ranga

* **20:9:** Ais 5:1 * **20:18:** Ais 8:14-15 * **20:20:** Luk 11:54

ngava hale, bara ri taki tala
ne Pilato.
21 E huriki a kasisi nga ri
nanea, “Mari ni tovo, mi lo-
hoka vomu, ioe o ta muholi,
o vara e huriki na maki
muholi. O rata a naro i
palupulupu ne huriki lobo. O
vara kunana na naro na Vure
i muri mai a ngava muholi.
22 A vinara i taki si gi habi
a takis ne Kaiser, o i uka?”
23 Pali e Isu i lohoka vona
a taminga ne ria, lakea i taki
ria i ta maea,
24 “Mu vakasiria nau tara
moni. A hanune rei, a rane
rei i tabuli vona?”
Ri ta maea ria, “A hanune
Kaiser, a rane Kaiser i tabuli
vona.”
25 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, “Mu habi ne Kaiser a
maki ne Kaiser. Mu habi na
Vure a maki na Vure.”
26 Ri keri ni padi virihia
na ngava vona na matane
huriki a bakovi a ngatavine.
Ri ngapa ri vulai kunana.

E Huriki a Sadusi
(Mateo 22:23-33; Markus 12:18-27)

27 Muri e huriki a Sadusi ri
valai ne Isu. Re huriki nga ri
taki ta a viri i mate i uka ma
ge pesi rike mule tabu.
28 *Ri nanea, “Mari ni tovo,
e Moses i here puru i taki
a bakovi i mate, i pe purua
e girihina, pali i uka e tune
rua, e tarina bara i parangi
tabu a havuri vona, ge vak-
abelea a hamona.
29 I tahoka e tarina mai ala
polorua. A tabua i parangi,
muri i mate. Pali i uka ma i
vakabele e tuna.
30 A pahamuri tabua i
parangi tabu vona a havuri
vona. Muri ia tara i mate, i
uka tabu e tuna.
31 A tolune ria i parangi
tabu vona, pali ia tara i mate.
Re maki tarina mai lobo nga
to parangi lobo vona. Muri to
mate, i uka ma to vakabele e
tune tou.
32 Muri i mate a ngatavine.
33 Muri ma, na tahuna e
huriki ri pesi rike mule na ni
mate, ra ngatavine iea ge gir-
ihine rei muholi? Tou lobo to
parangi vona.”
34 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Koea na malala e
huriki ri parangi.
35 Pali muri ma, e huriki
a bakovi a ngatavine a Vure
ge taki ria ri kamumu, ri gi
mahuri mule na nimate, i
uka ma ri gi vaparangi,
36 a vuhuna ri manga a
agelo, i uka ma ri gi mate
tabu. Ria e huriki e tuna
Vure, a vuhuna ri mahuri
mule na nimate.
37 *E Moses tara i vakasiri
hita vona e huriki ri mate,
bara ri mahuri mule tabu.
Na tahuna i here puru a nu-
verei na kai kiroko i nono, i
takia e Bakovi Dagi ia ‘A Vure
ne Abraham, a Vure ne Isak,
a Vure ne Iakop.’
38 I uka ma ia a Vure ne
huriki ri mate. Ia a Vure ne
huriki ri mahuri, a vuhuna
e huriki lobo ri mahuri na
matana.”
39 Lakea e huriki a mari
na vinara ri ta maea, “Mari
ni tovo, a nikoli vomu i ka-
mumu.”
40 Muri ri mangenge ni
nana tabua.

* **20:28:** Vin 25:5 * **20:37:** Nim 3:6

E Kristo Ia e Tune Rei
(Mateo 22:1-2; Markus 12:35-37)

41 Muri e Isu i nana ria i
ta maea, “I navai ni taki e
Kristo ia e Tune Davit?
42 *Na maka Linge, e Davit
i here maea,
‘E Bakovi Dagi i takia e
Bakovi Dagi nau,
“O made na limagu a
kanegu,
43 ge harena na tahuna ga
ratapile e huriki a pile
vomu,
ri gi vora tavula vomu.”
’
44 “E Davit i galea a viri
iea a Bakovi Dagi vona. Pali
i navai tabu ge ia e tune
Davit?”

E Isu i Biu e Huriki a Mari na Vinara
(Mateo 23:1-36; Markus 12:38-40; Lukas 11:37-54)

45 Muri i taki e huriki a
murimuri vona na matane
huriki lobo, i ta maea,
46 “Mu matadoko na
narone huriki a mari na
vinara. Ri vakaholi, ri ngaru
ri gi bagetu keke. Ri ngaru e
huriki ri gi tagui kamumu
ria na mada. Ri ngaru ni
made mugamuga na roho na
vaponga, ri ngaru ni made
mugamuga na habu.
47 Ri rata a nivasileki
olaola, e huriki ri gi luhoi ta
ria a bakovi kamumu hateka,
pali ri panaho a ruma, a
malala ne huriki a havuri.
Re huriki nga, a Vure bara
i habi a nimadihi dagi ne
ria na tahuna i pelekado a
narone ria.”

21

A Nihabi na Havuri
(Markus 12:41-44)

1 E Isu i mata lakea, i matai
e huriki a bakovi na mahala
ri habi a nihabi pololilo na
roho na Vure.
2 Muri i masia a havuri
matasia i ru puru a toea i rua.
3 *Na tahuna i masia, i
ta maea, “A taki muholi
mua, a havuri matasia iea i
habi dagi hateka ne huriki a
bakovi na mahala nga.
4 E huriki a bakovi na ma-
hala ri habi kunana a maki
ri uka leho vona. Pali ra
ngatavine matasia iea i habi
lobo a maki i tahoka.”

A Roho na Vure Bara Ni Ratapile
(Mateo 24:1-2; Markus 13:1-2)

5 E huriki a murimuri
ranga ri masia a roho na
Vure, ri bibi rikea na hini
ni vakabagetu kamumu na
kedo kamumu, na mahala e
huriki ri habi na Vure.
Pali e Isu i taki ria i ta
maea,
6 *“Ra maki nga mu matai,
ra roho na Vure, i uka tara
kedo ge tabuli langa vona
tara kedo tara. A kedo lobo
bara ni ubi puka puru.”

A Nimadihi i Kupo Bara Ri Luve
(Mateo 24:3-14; Markus 13:3-13)

7 Muri ri nanea e Isu ri ta
maea, “Mari ni tovo, garika
ge bele a maki nga? Ge mata
navai a kilakila vona, si gi
matakilaka vona a maki nga
ge bele?”

* **20:42:** Sng 110:1 * **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

8 E Isu i koli i ta maea, “Mu
matadoko vona e huriki ri
gi tami mua. A bakovi ala
kupo bara ri valai na ragu,
ri tatami maea, ‘Iau e Kristo,’
o bara ri ta maea, ‘A parava
i valai pali!’ Naha ni longo
mai ria.
9 Na tahuna mu longo a ve-
lengana vaubinga dagi, naha
ni mangenge, a vuhuna a
maki nga bara ri bele taro.
Pali a nilobona parava i ta-
bana.”
10 Muri i taki ria i ta maea,
“A tanga ranga bara ri vaubi
turana tanga ranga. E huriki
a tara na hariki ranga bara ri
vaubi turana tara na hariki
ranga.
11 A maka vuruke dagi, a
gilanga dagi, a pago dagi
bara ri bele. A maka ni-
vakasiri dagi bara ri bele
na hunu, ri vakamangenge e
huriki.
12 “Pali muga, bara ni
lakavu mua ni ratapile mua
a vuhuna mu muri mai iau.
Bara ni pelekado mua na
roho na vaponga, ni ru dili
mua na bavi. Bara ni lakavu
mua, ni vakapesi mua na
matane huriki a hariki a
matakari, a vuhuna mu
ramai iau.
13 Na tahuna mu pesi na
matana e huriki a hariki,
bara mu vakalongo ria ne
nau.
14 *Naha ni lohopae vona a
ngava bara mu taki ria vona,
15 *a vuhuna iau ga habi
a lohokanga ne mua, bara
mu taki kamumu ria, lakea e
huriki a pile ne mua bara ri
keri ni gege, bara ri keri ni
pulo a ngavane mua.
16 *E huriki e tamane mua,
e kinane mua, e tukane mua,
e tarine mua, a kabune mua,
a turane mua bara ri habi
mua na limane huriki a pile
ne mua. Bara ri rabalaki
ranga ne mua.
17 E huriki lobo bara ri
marikoi ne mua a vuhuna
mu muri nau.
18 Pali i uka tara vune mua
ge velu.
19 Mu pesi tata na niluhoi
ne mua, bara mu bole a
nimahuri.

*E Ierusalem Bara Ni Rat-
apile*
*(Mateo 24:15-21; Markus
13:14-19)*

20 “Na tahuna mu matai e
huriki a tara na nugumaheto
ri pesi halui e Ierusalem,
ngane bara mu lohoka vona
a tanga i popote bara ni rat-
apile.
21 Na parava iea e huriki
ri made o Iudea ri gi ha, ri
gi kapiloho na lolo. E huriki
ri made o Ierusalem ri gi ha
tala. E huriki ri made polo-
vavo na tanga, nahea ri gi
dili,
22 *a vuhuna i bele muholi
ngane a ngava ne huriki a
propet hosi, ri here puru na
hinere, a Vure ge koli a maka
rabu hale.
23 E huriki a ngatavine ri
singou, e huriki a ngatavine
ri vakaruru, bara ri marego
hateka na parava iea! A
nimadihi dagi bara i bele o
Israel. A Vure ge tahate e

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apo 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea.
24 *E huriki a pile bara ri
valai ri rabalaki ria. E huriki
i uka ma ri mate, bara ni bole
basi, ri made viliha na tanga
lobo na malala. E huriki a
bakovi i uka ma ria a Iuda
bara ri ratapilea e Ierusalem,
ge harena na tahuna a par-
ava ne ria i lobo.

A Tuna Bakovi Bara i Hamule Valai
(Mateo 24:29-31; Markus 13:24-27)

25 *"Na tahuna iea, a maka
nivakasiri bara ri bele na
haro, na keva, na hada. Koea
na malala e huriki bara ri
mangenge ri vuru viliha lae
na tahuna ri longo a nangina
bokona dari i rere hateka.
26 E huriki a bakovi bara
ri mangenge hateka, bara i
vurea a matane ria. Bara ri
loho lege lae na a ra maki
ge bele na malala, a vuhuna
a maka nitora polomeli na
hunu bara ni polu.
27 *Ngane ri gi masia a
Tuna Bakovi i valai na bubu,
i valai turana nitora a nipara
dagi.
28 Na tahuna a maka maki
nga ri vakatubu ni bele, mu
pesi rike, mu mata rike, a
vuhuna a parava a Vure
ge korimule mua i tabukoi
pali!"

A Kai a Balele
(Mateo 24:32-35; Markus 13:28-31)

29 Muri e Isu i takia ne ria a
nita vakakika iea, "Mu masia
a kai a balele turana maka
kai ranga.
30 Na tahuna i tahoka a
totona a rahana, i lubu a
pagana, bara mu pasimata
vona a tahuna na haro i tabu-
koi.
31 I mavonga kunana na
tahuna mu matai a maki nga
ri bebele, ngane bara mu lo-
hoka vona a harikianga na
Vure i tabukoi.
32 "A taki muholi mua, e
huriki a bakovi a ngatavine
na tahuna iea i uka ma ri gi
mate ma, a maka maki nga ri
gi bele taro.
33 A malala a hunu bara ru
lobo, pali a nitagu i uka ma
ge lobo.

Mu Matadoko na Parava Lobo

34 "Mu matadoko, nahea
mu gu luhoi legelege na ni-
made koea na malala. Nahea
mu gu ninu mu gu manga
manga, mu gu rata a maka
naro hale, ma ge vakapae
mua a maka rabu nga. Bara
mu turutu na tahuna a par-
ava iea i bele vakaturutu, i
lakavu mua i manga a hoa i
lakavua a kadirovo.
35 A parava iea ge bele
ne huriki lobo ri made na
malala.
36 Mu matadoko na parava
vakaroro. Mu vasileki bara
mu tahoka a nitora ni polo-
gege vona a rabu hale nga,
ra ri gi bele, bara mu pesi na
matana Tuna Bakovi."
37 Na parava lobo e Isu
i vara e huriki na roho na
Vure. Na rodo bara i pe
a tanga, i pagitala i vano i
mahita na lolo e Oliva.

* **21:24:** Sng 79:1; Kap 11:2 * **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; Kap 6:12-13
* **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Kap 1:7

38 Na hatelanga tabu, e
huriki lobo bara ri vuho
lakea na roho na Vure, ri gi
longoa e Isu i vara vonga.

22

E Iudas a Bakovi Hale
(Mateo 26:1-5,14-16; Markus 14:1-2,10-11; Ioanes 11:45-53)

1 I valai tabukoi ngane a
Habu na Bret i Ua Is. A rana
tara a Habu na Nipagepolo.
2 E huriki a prister dagi a
mari na vinara ri matakana
a dala ri gi rabalaki kapilo-
hoa e Isu, a vuhuna ri man-
genge ne huriki a bakovi a
ngatavine.
3 *Lakea e Satan i dili
ne Iudas Iskariot, a turane
huriki a murimuri ala ravulu
a polona i rua.
4 E Iudas i vano, i ta tu-
rana e huriki a prister dagi, a
nugumaheto ri tagari a roho
na Vure. I ta turane ria na
dala ge habia na limane ria
e Isu.
5 E huriki nga ri vivi, lakea
ri takia e Iudas ri gi habi a
moni vona.
6 E Iudas i longo vona
a ngava ne ria, lakea i
matakanea tara dala ka-
mumu ge maragisia. I davea
a parava nahea e huriki ala
kupo ri gi made turane Isu.

A Murimuri Ru Kisi Puru a Kinani
(Mateo 26:17-25; Markus 14:12-21; Ioanes 13:21-30)

7 *A Habu na Bret i Uka Is i
bele ngane. Na parava iea a
tuna sipsip bara ni rabalaki
ne vona a nihabi na Habu na
Nipagepolo.
8 Lakea e Isu i taki e Petrus
e Ioanes i ta maea, “Muru
muga, muru rata puru a ki-
nani ne hita na Habu na Ni-
pagepolo.”
9 Lakea ru nana, “I vai a
hini o ngaru miri gi rata puru
a maki vona?”
10 E Isu i koli, i ta maea, “Na
tahuna muru dili na tanga, a
bakovi i kaloho a ulo na naru
bara i pugai marua. Muru
ramaia, muru dili na ruma i
dili vona.
11 Muru takia a tahona
ruma, muru ta maea, ‘A mari
ni tovo i nana vona a tabeke
na mosi ge kani turana e
huriki a murimuri vona na
habu.’
12 Muri bara i vakasiri
marua vona a tabekena
ruma i ngavaka polomeli, i
tahoka pali a gula ni made
ni kado puru. Muru gutu
puru vonga a maki ni kani
ne hita.”
13 Muri ru vano, ru matai
a maki lobo i manga a hini
i taki muga e Isu. Lakea ru
rata puru vonga a kinani na
Habu na Nipagepolo.

E Isu i Kani Turane Huriki a Apostolo Vona
(Mateo 26:26-30; Markus 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

14 Ngane ta ri gi kani, lakea
e Isu turane huriki a apostolo
vona ri vano, ri made haluia
a dede.
15 Lakea i taki ria i ta maea,
“A pasimata ni kani turane
mua vona a kinani na Habu
na Nipagepolo, muga ne iau
ga bole a nimadihi.
16 A taki mua, i uka ma ga
kani tabu vona a habu iea.

* **22:3:** Ion 13:2,27 * **22:7:** Nim 12:1-27

Muri ma, na tahuna a peleg-
ona habu iea ge bele muholi
na harikianga na Vure, bara
kani tabu vona."
17 Muri e Isu i bole a kikei
na vain, i kavurikea a Vure,
i ta maea, "Mu bolea a kikei
na vain iea mu vaveru,
18 a vuhuna a taki mua, i
uka ma ga ninu tabu vona a
kanena vain iea ge harena na
tahuna a harikianga na Vure
ge valai."
19 Muri e Isu i bole rikea
a bret, i kavurikea a Vure,
i kevea, i veru ne huriki a
apostolo vona, ri gi kani, i ta
maea, "Ra bret iea a bobogu,
a habia ge korimule mua.
Mu rata mavonga vakaroro,
mu luhoi mule iau."
20 Na tahuna ri kani lobo,
e Isu i bole rikea a kikei
na vain, i ta maea, "A vain
iea a kilakila na ngava dagi
karaba a Vure ge rata tu-
rana e huriki. A ngava dagi
karaba iea ga vakatorea na
daragu, ra daragu ge pori, ge
korimule mua.
21 *"Pali tara ne mua i
made turagu koea na dede
bara i habi iau na limane
huriki a pile,
22 a vuhuna bara i bele
nau, iau a Tuna Bakovi, ge
manga a hini ni here puru
hosi. Pali a Vure bara i rat-
apilea ra viri ge habi iau na
limane huriki a pile."
23 Lakea ri vanana vona e
rei ne ria ge ratea ra rabu iea.

E Rei a Viri Ge Muga?

24 *Muri ri vahehe lae ne
e rei ne ria ge muga ne ria
lobo.
25 *Lakea e Isu i taki ria i
ta maea, "E huriki a bakovi i
uka ma ria a Iuda, a hariki ne
ria a bakovi hateka, ri taki ta
ri kori e huriki.
26 *Pali mua, naha ni rata
mavonga. E rei a viri i ngaru
ni muga ne mua ge manga a
viri kiroko ne mua. A viri i
ngaru ni matakari ge manga
a vora ne mua.
27 *E rei a viri i dagi? A viri
i mamade na dede o a vora
i habi a maki ni kani vona?
A viri i mamade na dede i
dagi. Pali iau a valai, a made
turane mua ge iau a vora ne
mua.
28 "Mua kunana e huriki
mu made turagu, i uka ma
mu ha taro iau na tahuna a
tahoka a nitoni.
29 Lakea a habia ne mua a
harikianga, i manga e Tata i
habia nau a harikianga.
30 *Muri bara mu kani mu
ninu turagu na harikianga
nau, bara mu made na gula-
hariki mu pelekado e huriki
a kabu ne Israel ala ravulu a
polona i rua."

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Ioanes 13:36-38)

31 Lakea e Isu i ta maea,
"Simon, Simon, o longo! E
Satan i nana tora a Vure pali
ge toni tora mua.
32 *Pali iau a vasileki pali
vomu nahea go lohopile iau.
Muri, na tahuna o hamule
valai tabu nau, o tuhori e

* **22:21:** Sng 41:9; Ion 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mrk 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11; Mrk 9:35 * **22:27:** Ion 13:12-15 * **22:30:** Mat 19:28 * **22:32:** Ion 17:15

huriki a turamu ri gi pesi
tora tabu.”
33 Lakea e Petrus i takia,
“Bakovi Dagi, iau bara dili
turamu na bavi, bara mate
turamu!”
34 Lakea e Isu i takia,
“Petrus, muga na kureko ge
tangi barama, bara o nana
rovi iau balaka tolu.”
35 *Muri e Isu i nana e
huriki a apostolo i ta maea,
“Na tahuna a rudu tala mua,
i uka ma mu laho turana
holekopa, a kulopi, a va-
hapolo, pali mu bala ranga
maki, o i uka?”
Ri koli ria ri ta maea, “I
uka.”
36 Lakea e Isu i taki ria i
ta maea, “Pali ngane, e rei
a viri i tahoka a holekopa, a
kulopi, ge bole. E rei a viri i
uka bainat, ge habi a varakia
vona, ni gi kona, ge vano ge
kona a bainat,
37 *a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere i ta
maea, ‘Ri taki ia, ta ia a tu-
rana e huriki a bakovi hale.’
A maki lobo ni here virihi
mai iau vona bara i bele
muholi.”
38 Lakea e huriki a
murimuri vona ri ta maea,
“Bakovi Dagi, mi tahoka a
bainat i rua.”
Lakea i taki ria, “Pali ka-
mumu.”

E Isu i Vasileki na Lolo e Oliva
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Ioanes 13:36-38)

39 E Isu i pe a tanga, i sike
na lolo e Oliva, i manga a
hini i rata vakaroro. E huriki
a murimuri vona ri vano tu-
rana.
40 Na tahuna ri bele vona a
hini nga, i taki ria, i ta maea,
“Mu vasileki nahea mu gu
dili na nitoni.”
41 Muri i pe ria, i laho
tala popote, i turume puru, i
vasileki maea,
42 “Tata, ioe bara o ngaru,
o korimule iau vona a ni-
madihi dagi ta ga bolea. Pali
naha ni muri mai a ningaru
nau. O muri mai a ningaru
vomu.”
43 Muri a agelo tara i bele
valai na hunu, i tuhoria.
44 E Isu i hataki a nimadihi
dagi, lakea i vasileki tora. A
mavidia i pori na kulina i
manga a dara, i sisi puru na
malala.
45 Na tahuna i vasileki
lobo, i hamule mai a
murimuri vona, i matai ria
ri mahita, a vuhuna i malulu
a tuhane ria ni dodo hateka.
46 Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, “I navai mu mahita?
Mu hadongo, mu vasileki na-
hea mu gu boru na nitoni.”

E Iudas i Habi e Isu ne Huriki a Pile
(Mateo 26:47-56; Markus 14:43-50; Ioanes 18:3-11)

47 Na tahuna e Isu i tabana
ni ta, e huriki a tara bulolo ri
laho valai. E Iudas, ra turana
e huriki a apostolo ala ravulu
a polona i rua, i muga ne ria, i
vakasiri a dala ne ria. I valai
tabukoi ne Isu ta ge ngurua.
48 Pali e Isu i takia, i ta
maea, “Iudas, i navai o ngu-
rua a Tuna Bakovi go habia
na limane huriki a pile?”
49 Na tahuna e huriki ri
pesi haluia ri masia a maki ta
ge bele, ri ta maea, “Bakovi

* **22:35:** Luk 9:3; 10:4 * **22:37:** Ais 53:12

Dagi, o ngaru mete ge rabal-
aki ria na bainat?”
50 Muri a viri tara ne ria i
palakudua a talingana vora
na prister dagi, ra talingana
na kanena.
51 Pali e Isu i ta maea,
“Naha ni ratea a naro iea!”
Muri i padoi a talingana
bakovi, i kamumu mule tabu.
52 Muri e Isu i taki e huriki
a prister dagi, a nugumaheto
ri tagari na roho na Vure, a
gare ra ri valai ri gi lakavua,
i ta maea, “Mua mu rata
manga iau a bakovi hale mu
valai turana bainat, a lebo.
53 A made turane mua na
parava lobo na roho na Vure,
pali i uka ma mu lakavu iau.
Pali ngane a parava ne mua,
a parava na nitora na uvo.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:57-58,69-75; Markus 14:53-54,66-72; Ioanes 18:12-18,25-27)

54 *Ri lakavu loboa e Isu,
muri ri turari lakea na ruma
na prister dagi. Pali e Petrus
i muri gosi basi popote vona.
55 Ri tunu lobo a kanono na
matana ruma, lakea ri made
puru. E Petrus tara i made
turane ria.
56 A vora ngatavine tara i
valai i masia e Petrus i hua
a kanono. I matanonoa, i ta
maea, “Ra bakovi iea, ia tara
i turane Isu.”
57 Pali e Petrus i lavuni i
ta maea, “Ngatavine, iau i
uka ma lohoka vona a bakovi
iea.”
58 I uka ma i tabaka, a
bakovi tara i masia e Petrus,
lakea i ta maea, “Ioe tara o
turane ria.”

Pali e Petrus i lavuni tabu,
i ta maea, “Bakovi, iau i uka
ma a turane ria!”
59 Muri i polo a kilala i
taku, i valai tabu tara viri, i
ta kinigao ma ia i ta maea,
“Muholi hateka ra bakovi
iea i turana, a vuhuna ia a
bakovi o Galili.”
60 Pali e Petrus i lavuni
tabu, i ta maea, “Bakovi, iau
i uka ma lohoka vona a maki
o takikia!”
E Petrus i uka ma i
vakalobo ni ta ma, a kureko
i tangi.
61 E Bakovi Dagi i
matagege, i mata nonoa e
Petrus. Lakea e Petrus i
longovisia a ngava i takia
e Bakovi Dagi baroko, i ta
maea, “Muga na kureko ge
tangi barama, bara o nana
rovi iau balaka tolu.”
62 Muri e Petrus i ha tala, i
tangi hateka.

E Isu Ni Padikede
(Mateo 26:67-68; Markus 14:65)

63 E huriki a bakovi ri
tagaria e Isu ri vakatubu ni
padikedea, ri ubia.
64 Ri kavitagu a matana,
lakea ri takia, “O vakasiri ioe
ngane ge ioe a propet, o taki
mia vona e rei a viri i ubi
ioe.”
65 Muri ri harogia na maka
ngava hale.

E Isu i Pesi na Matane Huriki a Matakari
(Mateo 26:59-66; Markus 14:55-64; Ioanes 18:19-24)

66 I palala ngane a hini,
lakea e huriki a gare, re
huriki a prister dagi, a mari
na vinara, ri valai, ri vapopo.

* **22:54:** Mrk 14:53-54

Ri turaria e Isu lakea na
murine ria ri vapopo vona.
Na tahuna ri bele vonga, ri
takia,
67 *"Ge ioe a viri ni gale
e Kristo, ra viri ge korimule
e huriki, o vakalongo mia
ngane."
E Isu i koli ria, i ta maea,
"Bara vakalongo mua, i uka
ma mu gu longo mai iau.
68 Pali mua ranga, bara
nana mua, i uka ma mu gu
taratoto.
69 *Pali popote ngane a
Tuna Bakovi ge made na li-
mana kanena Vure Tuhaka."
70 Ria lobo ri nanea, "Ra i
mavonga, ioe a Tuna Vure?"
Lakea e Isu i taki ria, "A
ngava mu takia pali. Iau
kunana."
71 Muri ri ta maea, "E rei
si gi dava tabua si gi bole
a ngava vona? A ngava si
longoa pali vona."

23

E Isu i Pesi na Matane Pilato
(Mateo 27:1-2,11-14; Markus 15:1-5; Ioanes 18:28-38)

1 Muri ria lobo ri pesi rike,
ri tulia e Isu ge lakea ne Pi-
lato.
2 Na tahuna ri bele, ri
vakatubu ni padi virihia na
ngava, ri ta maea, "Mi ma-
sia a bakovi iea i tami hita
e huriki a Iuda, i taki hita
nahea si gi habi a takis ne
Kaiser. I taki ta ia a hariki,
ta ia e Kristo, ra viri a Vure i
vulakia."
3 Lakea e Pilato i nanea e
Isu, i ta maea, "Ra ioe, ioe a
hariki ne huriki a Iuda?"
E Isu i koli i ta maea, "A
ngava o takia pali."
4 Lakea e Pilato i taki
e huriki a prister dagi, a
bakovi a ngatavine i ta maea,
"Iau i uka ma a matavisia
vona tara rabu hale ge
ratea."
5 Pali ri hinituhana, ri ta
maea, "Ra bakovi iea i laho
viliha na tabeke ne Iudea,
i vakarike a hatene huriki,
ri rata tuhare, i vakatubu o
Galili, i valai liu koea."

E Isu i Pesi na Matane Herod

6 Na tahuna e Pilato i lon-
goa a ngava iea, i nana ria ne
Isu a bakovi o Galili, o i uka.
7 *Ri vakalongoa ne Isu a
bakovi o Galili, lakea i rudua
e Isu ge masia e Herod, a
vuhuna e Herod i matakari a
tabeke ne Galili. Na tahuna
iea e Herod i made vonga o
Ierusalem.
8 Na tahuna e Herod i ma-
sia e Isu, i vivi hateka, a
vuhuna i longoa pali a nu-
verei ne Isu, i pasimata ni
masia, ge rata a nivakasiri.
9 Lakea e Herod i nanea
e Isu na ninana i kupo, pali
e Isu i uka ma i kolia tara
ngava.
10 E huriki a prister dagi, a
mari na vinara ra ri pepesi
vonga, ri ta hinituhana ni
padi virihi tavulea na ngava.
11 E Herod turana e huriki
a nugumaheto ri padikede
loboa e Isu, muri ri vakaro-
doa na varakia na hariki, ri
rudu mulea ne Pilato.

* **22:67:** Ion 3:12 * **22:69:** Apo 7:56 * **23:7:** Luk 3:1

12 Muga e Pilato e Herod ru
vagima. Pali na parava iea
ru vamule mai.

E Pilato i Taki Ni Gi Paditata e Isu
(Mateo 27:15-26; Markus 15:6-15; Ioanes 18:38; 19:16)

13 Muri e Pilato i gale
palupu e huriki a prister
dagi, a matakari, e huriki a
bakovi a ngatavine.
14 Lakea i taki ria i ta maea,
"Ra bakovi iea, mu turari
vilia nau, mu takia ta i tami
e huriki. Pali iau a nanea na
matane mua lobo, i uka ma
a matai ranga naro hale ge
manga a hini mu taki.
15 E Herod tara i uka ma
i masia vona tara naro hale,
lakea i rudu mule vilia ne
hita. Mu longo! Ra bakovi
iea i uka ma i ratea tara maki
ge hale ge mate vona.
16 Pali ngane ga lagu ku-
nanea, muri ga tonoa ge
vano."
17-18 Pali e huriki lobo ri
gale dagi ri ta maea, "Ge
mate a bakovi iea! E Barabas
a viri ge pagitala!" Ri ta
maea, a vuhuna na pida lobo
na Habu na Nipagepolo e Pi-
lato bara i bole talea na bavi
a bakovi tara, ge vano.
19 E Barabas ni ru dili na
bavi, a vuhuna i vakatubu a
vaubinga turana e huriki a
Rom, i rabalaki a viri.
20 E Pilato i taki tabu e
huriki vona e Isu ge pagitala.
21 Pali ri gale dagi tabu ri
ta maea, "O paditatea na kai
tavalavala! O paditatea na
kai tavalavala!"
22 Balaka tolu ngane i taki
ria nahea ge mate, i ta maea,
"I navai ge mate? A ra naro
hale i ratea? Iau i uka ma
masia vona tara maki ge hale
ge ratea ge mate vona. Pali
ngane ga lagu kunanea, muri
ge vano."
23 Pali ri gale hinituhana
vona e Isu ni gi paditata
malaviriri. Ri gale dagi
hateka,
24 lakea e Pilato i longo mai
ria.
25 I vakapagetalea e
Barabas ra ni ru dili na bavi
na hini i vaubi i rabalaki a
viri, pali i ramai a ningaru
ne ria, i rudua e Isu ni gi
rabalaki.

E Isu Ni Paditata na Kai Tavalavala
(Mateo 27:32-44; Markus 15:21-32; Ioanes 19:17-27)

26 Na tahuna e huriki
a nugumaheto ri turari
lokovongea e Isu, ri masia
e Simon, a bakovi o Sirene,
i valai basi ge dili na tanga.
Lakea ri vakukua ge kalohoa
a kai tavalavala ne Isu, ge
laho muri vona.
27 E huriki ala kupo hateka
ri laho muri ne Isu. E huriki
a ngatavine ranga, ri dua
muri vona.
28 Pali e Isu i matagege,
i taki ria, i ta maea, "Mua
o huriki a ngatavine o
Ierusalem, naha ni taringi
iau. Mu taringi mule mua,
mu taringi e tune mua,
29 *a vuhuna a parava
popote ge valai e huriki ri gi
ta maea, 'Ri gi vivi e huriki a
ngatavine ri lame, i uka ma
ri vakaruru a koma.'

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; Kap 6:16

30 *Muri e huriki bara ri
taki a maka lolo a kupona ge
kavitagu ria.
31 E huriki ri rata mavonga
na kai gareka, bara ri rata
hale hatekea a kai munae."
32 A bakovi hale ala rua
ranga ni turari turane Isu ni
gi rabalaki.
33 Na tahuna ri bele na
tanga ni gale e Tuha-Gigi, e
huriki a nugumaheto ri pa-
ditatea e Isu vonga na kai
tavalavala. A bakovi hale ala
rua, rua ranga ni paditata
na kai tavalavala. I tavore
na kanena tara, i tavore na
maurina tara.
34 *Muri e Isu i ta maea,
"Tata, o puga a naro hale ne
ria, a vuhuna i uka ma ri
lohoka vona a maki ri rata."
E huriki a nugumaheto ri
rehi vona tara rihiva. A viri
bara i mulangi bara i bole a
varakia ne Isu.
35 *E huriki a bakovi
a ngatavine ri pesi, ri
matanono. E huriki a
matakari ri padikedea e Isu,
ri ta maea, "I korimule e
huriki ranga. Pali ge ia e
Kristo, a Viri a Vure i Vulakia,
ge korimulea."
36 *E huriki a nugumaheto,
ria ranga ri padikedea, ri
valai ne Isu, ri habi vona a
vain vagole ge ninu.
37 Lakea ri ta maea, "Ge ioe
a hariki ne huriki a Iuda o
korimule ioe."
38 Ni here polo meli na kai
tavalavala a ngava nga:
"Ra Viri Iea A Hariki
Ne Huriki A Iuda."
39 A bakovi hale tara i
tavore na kai tavalavala i ta
hale ne Isu, i ta maea, "Ge ioe
e Kristo, o vakakori ioe, muri
o kori maria."
40 Pali a bakovi hale tara i
tahatea, i ta maea, "I navai
o uka ma o mangenge na
Vure? Ioe tara o bole a ni-
madihi manga ia.
41 Pali tarua ni vakamadihi
na naro hale tu rata. Pali ra
bakovi iea i uka ma i ratea
tara naro hale."
42 Muri i takia e Isu, i
ta maea, "Isu, na tahuna o
lakea na harikianga vomu, o
luhoi iau."
43 E Isu i koli i ta maea, "A
taki muholi ioe, mona bara o
made turagu na paradiso."

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Markus 15:33-41; Ioanes 19:28-30)

44 Na kuru haro a uvo i
kavitagua a malala, i vano
i harena na kilala i tolu na
malunga,
45 *a vuhuna a haro i uka
ma i para. A lavalava dagi na
roho na Vure i mavida i bale
rua.
46 Muri e Isu i ta dagi, i
ta maea, "O Tata a habia na
limamu a hanugu." Muri i
mate.
47 Na tahuna a ubu na
tara na nugumaheto i masia
a maki i bele, i kavurikea
a Vure, i ta maea, "Muholi
hateka, a bakovi iea i uka ma
i ratea tara naro hale!"
48 Na tahuna e huriki
ri vapopo ri matanono, ri
matai a maki i bele, ri dodo
hateka, ri hamule lakea na
tanga.
49 E huriki a turane Isu, e
huriki a ngatavine ra ri valai
o Galili turana, ri pesi basi

* **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21
* **23:45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

popote ri matai a maki lobo nga.

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Markus 15:42-47; Ioanes 19:38-42)

50 A Iuda tara, a rane Iosep, a tanga vona ni gale e Arimatea. Ia a tara ni kado a ngava. Ia a bakovi kamumu, a bakovi kiripiripi.
51 I pasimata ni matai a harikianga na Vure. I uka ma i ngaru a vilo ne huriki i leho turane ria, ri rabalakia e Isu.
52 E Iosep i lakea ne Pilato i takia vona a podane Isu, ge tanua.
53 E Pilato i longo, lakea i vano, i paru talea na kai tavalavala, i bunua na lavalava, i rua na babe ni keli na dahana kedo. Ra babe iea i uka ma ni tanu a viri vona ma.
54 Ra parava iea a parava ni kisi puru a maki na Parava Nimalo. I popote ngane bara i tubu a Parava Nimalo.
55 E huriki a ngatavine, ra ri valai o Galili turane Isu, ri muri ne Iosep ri masia a babe, ri masia ni vakatabuli navai a podane Isu.
56 *Muri ri vano ri gi rata puru a nibiri, a mangisipa.

Pali ri malo taro na Parava Nimalo, ri muri mai a vinara ne Moses.

24

E Isu i Pesi Rike na Matenga
(Mateo 28:1-10; Markus 16:1-8; Ioanes 20:1-10)

1 Na hatelanga pokopoko na mugana parava na vik, e huriki a ngatavine ri bole a mangisipa ri rata puru, ri bole lakea na babe.
2 Na tahuna ri bele, ri masia a kedo ni kule vuroki na matana babe.
3 Na tahuna ri dili pololilo i uka ma ri masia a podane Isu, e Bakovi Dagi.
4 Ri luhoi viliha lae. A bakovi ala rua ru rodo a varakia i para hidihidi ru bele vakaturutu, ru pesi tabukoi ne ria.
5 E huriki a ngatavine ri mangenge ri lolu puru na malala. Lakea a bakovi nga ru taki ria, ru ta maea, “I navai mu matakana a bakovi mahuri na tanga ne huriki ri mate?
6 *I uka ma ia koea. I pesi rike pali na matenga. Mu luhoia a ngava i taki mua vona o Galili?
7 I taki mua, i ta maea, ‘A Tuna Bakovi bara ni habi ne huriki a bakovi hale, ri paditatea na kai tavalavala. Muri, na toluna parava, bara i pesi rike mule na matenga.’ ”

8 Muri ri longovisi a ngavane Isu,
9 ri pe a babe, ri vano, ri vakalongo e huriki a apostolo ala ravulu a polona i taku turana e huriki a murimuri ranga.
10 Ra ngatavine nga e Maria Magdala, e Ioana, e Maria kinane Iakop, e huriki a ngatavine ranga. Ria kunana ri vano, ri vakalongo e huriki a apostolo vona a maki i bele na babe.

* **23:56:** Nim 20:10; Vin 5:14 * **24:6:** Luk 9:22

11 Pali e huriki a apostolo
ri luhoi ta ngava tavula ku-
nana, i uka ma ri luhoi ge
muholi.
12 Pali e Petrus i pesi rike,
i nunu lakea na babe. I
tuku dili, i masia a lavalava
ni bunu a podane Isu vona.
I matai lobo, i hamule na
tanga, i luhoi hatekea ra
maki i bele.

E Isu i Bele na Dala Lakea o Emaus
(Markus 16:12-13)

13 Na parava iea kunana,
a murimuri ala rua ru laho
lakea na tanga e Emaus.
Ra tanga iea i basi popote
ne Ierusalem, a maravana a
kilomita i ravulu a polona i
taku.
14 Na tahuna ru lalaho ru
tuverei na maka maki i bele.
15 Na tahuna ru vatuverei,
ru vanana vona a maki i bele,
e Isu i valai tabukoi ne rua i
laho turane rua,
16 pali i uka ma ru matakil-
alea.
17 Muri e Isu i nana rua, "A
ra muru vatuverei vona na
dala?"
Lakea a murimuri nga ru
pesi tata ru mata tangitangi.
18 A viri tara ne rua, a
rana e Kleopas, i koli i ta
maea, "Ioe kunana a mosi ne
Ierusalem, o uka ma o lohoka
vona a maki i bele vonga?"
19 E Isu i koli i ta maea, "A
ra maki?"
Lakea ru ta maea, "A maki
i bele ne Isu o Nasaret. Ia a
propet i tahoka a nitora dagi
na nitana, a nitora dagi na ni
rata a nivakasiri na matana
Vure, na matane huriki a
bakovi, a ngatavine.
20 E huriki a matakari, a
prister dagi ne mia ri habia
na limane huriki a Rom, ri gi
paditatea na kai tavalavala.
21 *Pali mia mi luhoi ia ta
ge korimule e huriki a Israel.
Pali ngane a toluna parava.
22 Mona e huriki a
ngatavine ri vakaturutu mia
vona tara ngava. Baroko na
hatelanga ri lakea na babe,
23 pali i uka ma ri ma-
sia vonga a podane Isu. Ri
hamule ri vakalongo mia ta
ri matai a agelo ala rua, ru
taki ria ne Isu i mahuri mule!
24 *Muri e huriki ranga
ne mia ri lakea na babe.
Ri matai a maki i manga
a ngava i taki e huriki a
ngatavine, pali i uka ma ri
masia e Isu."
25 Muri e Isu i taki rua i ta
maea, "Muru manga, muru
maradoi hateka ni luhoi a
ngava lobo i taki e huriki a
propet.
26 *E huriki a propet ri
takia e Kristo ge bole a ni-
madihi taro, muri ge bole a
bagetuanga vona."
27 *Muri i vakatubu ne
Moses i valai ne huriki a
propet lobo, i tuveve polo ne
rua a maki lobo ni here puru
mai ia na Hinere.
28 To valai tabukoi na tanga
dagi e Emaus, lakea e Isu i
rata manga ge laho polopolo.
29 Lakea ru takia, ru
ta maea, "O made turane
maria, i malunga pali a hini,

* **24:21:** Luk 19:11; Apo 1:6 * **24:24:** Ion 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22 * **24:27:** Sng 22:1-21; Ais 53

i popote ge rodo." Lakea i
vano i made turane rua.
30 Na tahuna to made halui
a dede ta to go kani, lakea e
Isu i bolea a bret, i vasileki
langa vona, i kevea i habia ne
rua.
31 Ngane i malaharere a
matane rua, ru matakilalea
e Isu. Na tahuna ru matak-
ilalea, i malaviriri kunana i
marakavelu.
32 Lakea ru vanana, ru
ta maea, "Muholi hateka, i
rikerike a hatene tarua, na
tahuna te lalaho na dala, i ta
turane tarua, i tuveve puru
ne tarua a ngava lobo na
Hinere."
33 Ru malaga malaviriri, ru
hamule lakea o Ierusalem.
Ru luve taho vonga e huriki a
apostolo ala ravulu a polona
i taku turane huriki ranga, ri
vapopo vonga.
34 *Lakea ri vakalongo rua,
"Muholi hateka! E Bakovi
Dagi i pesi rike mule na ni-
mate, i vakasiria ne Simon."
35 Muri ru vakalongo ria
vona a maki i bele ne rua na
dala, ru matakilalea e Isu na
tahuna i keve a bret.

E Isu i Bele ne Huriki a Murimuri Vona
(Mateo 28:16-20; Markus 16:14-18; Ioanes 20:19-23)

36 Ru tabana ni tuverei,
lakea e Isu i bele ne ria, i pesi
na kurukurune ria, i ta maea,
"A nivalemu ge turane mua."
37 *Ri turutu, ri mangenge,
ri luhoi ta ia a hanitu.
38 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, "I navai mu turutu? I
navai mu luhoi viliha lae?
39 Mu matai a limagu a va-
hagu. Iau kunana! Mu nugu
kilangagu. A hanitu i uka
bobona a tuhana ge manga
nau."
40 E Isu i taki lobo a ngava
nga, lakea i vakasiri ria vona
a limana, a vahana.
41 Ri tabana ma ri luhoi
kamumu, a vuhuna ri turutu
ri vivi vona, lakea i taki ria,
"Mu tahoka a maki ni kani
koea?"
42 Lakea ri habi vona a
manu ni langani.
43 E Isu i kani na matane
ria a manu.
44 *Lakea i taki ria, i ta
maea, "Mu luhoi kado na
tahuna a turane mua rira?
A taki a maki ni here puru
virihi mai iau bara i bele. Ra
ngava lobo ni here puru na
vinara ne Moses, na Hinere
ne huriki a propet, na Linge."
45 Muri e Isu i vakapalala
a gine ria, ri gi lohoka
na ngava ni here puru na
Hinere.
46 Lakea e Isu i taki ria i ta
maea, "A ngava ni here puru
i taki e Kristo ge bole a ni-
madihi taro, muri na parava
i tolu ge pesi rike mule na
matenga.
47 Mu vakatubu o
Ierusalem, mu vara na tanga
lobo na malala a ngava ne
huriki ri gi pulo a vilone ria,
lakea a Vure ge puga vuroki
a naro hale ne ria.
48 *Mua kunana mu matai
a maka maki nga.
49 *Iau ga rudu vilia a
Hanu Kiripiripi ra i taki mua
vona hosi e Tata. Mu dava

* **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26 * **24:44:** Luk 9:22 * **24:48:** Ion 15:27; Apo 1:8 * **24:49:** Ion 14:16; 15:26; Apo 1:4

iea o Ierusalem, ge harena na
tahuna mu bole a nitora na
Vure.”

E Isu i Sike na Hunu
(Markus 16:19-20; Apostolo 1:9-12)

50 Muri i tuli ria lakea o
Betani. Na tahuna ri bele
vonga, i toto rike a limana i
vakabagetu ria.Jesus
51 Na tahuna i vakabagetu
ria lobo, ni bole sike na hunu,
i pe ria.
52 Ri kavurikea. Muri ri
hamule lakea o Ierusalem ri
pitei na dala.
53 Na parava vakaroro ri
made na roho na Vure, ri
kavurikea.

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Ioanes

A Nita Vakalohoka

A Velenga Kamumu iea i uka ma i taki tala ne rei i herea. Pali paru hosi e huriki ri luhoi ra murimuri e Isu i ngaru hatekea (13:23; 19:26; 20:2; 21:7,20), ia kunana i masia a nugumaheto o Rom i padia e Isu na maheto (19:34-35). Ne sapta 21, a bakovi iea kunana i takitala ne ia kunana ra viri i herea a Velenga Kamumu iea (21:24). I paru hosi e huriki ri luhoia a bakovi iea e Ioanes kunana, re tune Sebedi. Pali pololilo na hinere, i uka ma ni here e rei muholi i herea a Velenga iea.

E huriki ala kupo ri luhoia a puhu na hinere iea, ta ni here muga na pida 100 AD, muri na Velenga Kamumu ranga ni here. Pali e huriki ranga ri luhoi ni here muga na pida e 70 AD, muga ne Ierusalem ni ratapile.

I mata manga a Velenga Kamumu iea ni here o Epesus.

A Velenga Kamumu iea ni here ni vakarike a hatene huriki ri gi luhoi torea e Kristo, ri gi koru rike na ni luhoi tora. Ne 20:31, i taki ni here puru a nuverei na maka nivakasiri, ge rata e huriki ri gi luhoi torea e Isu ia e Mesaia, “mu gu luhoi torea e Isu ia e Kristo, a Tuna Vure. Lakea na tahuna mu luhoi tora, bara mu bole a nimahuri vakaroro na rana.” I uka ma ni lohoka vona ni here lakea ne huriki a Iuda, o e huriki i uka ma ria a Iuda.

A Nita i Bakovi

1 *Hosi na nidoko na hunu
a malala, a Nita i made pali.
A Nita i made turana Vure. A
Nita ia a Vure.
2 Hosi na nidoko na hunu
a malala, i made pali turana
Vure.
3 *Na limana Nita iea ku-
nana, a Vure i ratarike a
maki lobo. I uka tara maki
ge bele na dala ranga, a maki
lobo i bele kunana na li-
mana.
4 *Ia a vuhuna a nimahuri.
A nimahuri iea i vakapalala e
huriki a bakovi a ngatavine.
5 *A nipara iea i para na
hini uvo, a uvo i uka ma i
kavitagua.*
6 *A Vure i rudu vilia tara
bakovi, a rana e Ioanes.
7 I valai ge vakalongo e
huriki vona a nipara iea, ri gi
luhoi torea.
8 Pali e Ioanes i uka ma ia a
nipara iea. I valai kunana ge
vakalongo e huriki na nipara
iea.
9 *A nipara muholi, ra i
vakapalala e huriki lobo, ta
ge valai na malala.

* **1:1:** Ion 17:5; 1Ion 1:1-2; Kap 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Ion 5:26 * **1:5:** Ion 3:19 * **1:5:** A ngava ‘e kavitagu’ na nita Grik i tahoka a pelegona i rua. A pelegona tara i manga i ‘kavitagu.’ A pelegona tara i manga i ‘matakilala.’ * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Ion 8:12

10 A nipara iea, na limana
Vure i ratarike a malala. Pali
na tahuna i luve na malala, e
huriki na malala i uka ma ri
matakilalea.
11 I luve ne huriki a viri
vona, pali i uka ma ri taguia.
12 Pali e huriki ri taguia, ri
luhoi tora ia, i rata ria ge ria
e huriki a tuna Vure.
13 *E huriki nga ria a tuna
Vure, i uka ma i ramai
a darane kinane ria o ne
tamane ria, o na ningaru na
kakaina viri, o na ningaru na
bakovi. A Vure kunana i rata
ria ge ria e huriki e tuna.

14 *A Nita i bele manga
a bakovi, i made turane
hita. Mi masia a bagetuanga
vona, a bagetuanga ne Tuna
a Madiva, ra viri i valai ne
Tamana. Ia a mari ni dodo,
a mari ni ta muholi.

15 E Ioanes i vakalongo e
huriki, i gale tala, i ta maea,
"Ia ra bakovi a taki muga
mua vona ge muri valai nau,
i dagi hateka nau, a vuhuna
i made hosi na tahuna iau i
uka ma ni poda ma."
16 A naro kamumu vona i
dagi hateka. Balaka kupo i
rata kamumu hita.
17 *A Vure i habi polo ne
Moses a vinara, i habi ne
hita. Pali a naro kamumu,
a nita muholi, a Vure i habi
polo ne Isu Kristo, i habi ne
hita.
18 *I uka tara viri ge masia
a Vure. Pali a Vure Kikeri, ra
i made tabukoi ne Tamana,
ia kunana i vakasiri a Vure
ne hita.

E Ioanes a Mari ni Vahilolo
(Mateo 3:1; Markus 1:4; Lukas 3:1)

19 Iea ngane a ngavane
Ioanes i ratea na tahuna e
huriki a Iuda o Ierusalem ri
rudu e huriki a prister, e
huriki a Levi, ri gi nanea e
Ioanes ia e rei muholi.
20 Lakea e Ioanes i uka ma
i ruhuloloa tara ngava. I ta
kavakava ne ria, i ta maea,
"Iau, i uka ma iau e Kristo."†
21 *Lakea ri nanea, "Pali
ioe e rei ke? Ioe e Elaisa?"
I lavuni, i ta maea, "I uka."
Lakea ri nana tabua, "Pali
ioe e rei? Ioe ra propet ta ge
valai?"
I koli, i ta maea, "I uka."
22 Lakea ri nana tabua,
"Pali ioe e rei muholi? O
vakalongo mia mi gi hamule,
mi gi vakalongo e huriki ri
rudu mia. O taki ioe, ge ioe
e rei muholi?"
23 *Lakea e Ioanes i koli, i
ta maea, "Iau a lohona viri i
gale dagi na robo, a ta maea,
'Mu kado a dala ne Bakovi
Dagi,' i manga a ngava e
Isaia, a propet, i taki hosi."
24 E huriki ranga, e huriki
a vinuru ne huriki a Pariseo,
25 ri nanea, "O taki ioe, ta
i uka ma ioe e Kristo, i uka
ma ioe e Elaisa, i uka ma ioe
a propet tara. Pali i navai o
vahilolo e huriki?"
26 Lakea e Ioanes i koli,
"Iau a vahilolo e huriki na
naru. Pali a viri tara i pesi

* **1:13:** Ion 2:11; 3:3-6; 1Pe 1:23 * **1:14:** Pili 2:7 * **1:17:** Nim 34:28; Rom 6:14 * **1:18:** Nim 33:20; Ion 6:46; 1Tim 6:16 † **1:20:** A ngava e 'Kristo' na nita Grik i maea, 'A viri a Vure i vulakia.' * **1:21:** Vin 18:15,18; Mat 11:14 * **1:23:** Ais 40:3

turane mua, i uka ma mu
lohoka vona.
27 *A bakovi iea bara i muri
valai nau. Iau i uka ma
a bakovi kamumu, ga puga
vuroki a mota na vahapolo
vona."
28 A maka naro nga ri bele
o Betani, na gagana naru e
Iordan, na tabeke e Ioanes i
vahilolo e huriki vona.

A Tuna Sipsip na Vure

29 *Na parava muri e
Ioanes i masia e Isu i laho
valai vona. Lakea i taki e
huriki, i ta maea, "Mu mata
lakea, mu masia a Tuna
Sipsip na Vure, ra viri i puga
vuroki a naro hale ne huriki
na malala!
30 *Ra bakovi iea kunana a
vakalongo mua muga vona,
a ta maea, 'Ra viri bara i
muri nau, i dagi hateka nau,
a vuhuna i made muga hosi
na tahuna iau i uka ma ni
poda ma.'
31 I muga, iau i uka ma
lohoka vona ia e rei muholi.
Pali iau a valai, a vahilolo
e huriki ne vona ni vakasiri
kavakava ne huriki a Israel
vona a bakovi iea."
32 *Muri e Ioanes i vaka-
longo ria, i ta maea, "A masia
a Hanu Kiripiripi i puru valai
na hunu i manga a balu, i
toka langa vona.
33 I muga, iau i uka ma a
lohoka ge ia a bakovi iea. Pali
a viri i rudu iau a valai ga
vahilolo e huriki na naru, i
taki iau, i ta maea, 'Ra bakovi
o masia a Hanugu ge puru
valai na hunu i manga a balu
ge toka langa vona, ra bakovi
iea kunana bara i vahilolo e
huriki na Hanu Kiripiripi.'
34 *Iau a masia, lakea a
vakalongo mua vona ngane,
ra bakovi iea a Tuna Vure."

E Huriki a Mugana Murimuri

35 Na parava muri e Ioanes
i pesi tabu vonga turana
murimuri vona ala rua.
36 Na tahuna e Ioanes i ma-
sia e Isu i laho polo, i ta maea,
"Muru mata lakea! A Tuna
Sipsip na Vure!"
37 Ru longoa, ru muri maia
e Isu.
38 E Isu i matagege i matai
rua ru muri vona, lakea
i nana rua, "A ra muru
ngarua?"
Lakea ru nanea, "Rabi,‡ o
made vai?"
39 E Isu I koli, i ta maea,
"Muru valai, muru masia a
hini a made vona."
Lakea ru vano ru masia
a hini e Isu i made vona.
Ru made turana, a vuhuna i
malunga pali a hini.
40 *I tara ne rua e Andreas,
e tarine Simon Petrus, ra viri
i longoa a ngavane Ioanes,
lakea i muri ne Isu.
41 E Andreas i malaviriri
kunana i vano, i matavisia
e tukana, i vakalongoa, i ta
maea, "Miri matavisia e Me-
saia" (re Kristo).§
42 *Muri e Andreas i tulia e
Simon, ru lakea ne Isu. Na
tahuna e Isu i masia, i ta
maea, "Ioe e Simon, e tune

* **1:27:** Ion 1:15 * **1:29:** Ais 53:6-7; 1Pe 1:18-19 * **1:30:** Ion 1:15 * **1:32:** Mat 3:16 * **1:34:** Mat 3:17 ‡ **1:38:** E 'Rabi' i manga a mari ni tovo. * **1:40:** Mat 4:18-20 § **1:41:** A ngava e 'Mesaia' na nita Hibru, e 'Kristo' na nita Grik i maea, "A viri a Vure i vulakia." * **1:42:** Mat 16:18

Ioanes. Ngane a vunu ioe ge
ioe e Sipas" (e Sipas na nita
Grik i manga e Petrus).**

E Pilip Rua e Nataniel

43 Na parava muri e Isu
i ngaru ni lakea o Galili.
I pakaraua e Pilip, lakea i
turea, i ta maea, "O valai o
muri mai iau."
44 E Pilip, e Andreas, e
Petrus, tou lobo a bakovi na
tanga e Betsaida.
45 *Muri e Pilip i vano ge
gosia e Nataniel. Na tahuna
i matavisia, i ta maea, "Mete
matavisia ra viri e Moses tu-
rana e huriki a propet ri here
vona hosi. Ia e Isu, e tune
Iosep o Nasaret!"
46 Lakea e Nataniel i nana,
"A ra maki kamumu ge bele
na tanga e Nasaret?"
E Pilip i koli, i ta maea, "O
valai o masia."
47 Na tahuna e Isu i ma-
sia e Nataniel i laho valai
vona, lakea i takia, "Muholi,
ra bakovi iea a koma o Is-
rael. I uka ma ia a bakovi ni
tatami."
48 Lakea e Nataniel i nanea,
"O lohoka navai nau?"
E Isu i koli, i ta maea, "A
matai ioe na tahuna o made
na taruna kai a pik, muga ne
Pilip i tura valai ioe koea."
49 *Muri e Nataniel i ta
maea, "Mari ni tovo, ioe a
Tuna Vure, ioe a hariki ne
Israel."
50 E Isu i takia, "O luhoi
tora iau a vuhuna a taki ioe a
matai ioe o made na taruna
kai a pik. Pali a maka maki
dagi hateka bara o matai
ma."
51 *Muri i voropolo, i ta
maea, "A taki muholi mua,
bara mu masia a hunu i mata
ka, mu matai e huriki a agelo
na Vure ri rike puru na Tuna
Bakovi."

2

A Habu na Parangia o Kana

1 Muri na parava i rua, a
habu na parangia ni rata o
Kana na tabeke ne Galili. E
kinane Isu i lokovonga ge
masia a habu.
2 E Isu turane huriki a
murimuri vona, ria ranga ni
taki ri gi lakea na habu iea.
3 Na tahuna a vain i lobo,
lakea e kinana i takia e Isu,
i ta maea, "A vain ne huriki
nga i lobo."
4 *Pali e Isu i koli, i ta maea,
"Naha ni vakuku iau. A par-
ava nau i tabana."
5 Lakea e kinana i taki e
huriki a vora, i ta maea, "A ra
ngava ge taki mua vona mu
muri mai kunana."
6 A ruma iea i tahoka a ulo
na naru i polotara. A ulo nga
ne vona e huriki a Iuda bara
ri rata a leho ni hilolo, ri gi
malamala na matana Vure.
Ra ulo nga, ni rata na kedo.
A lita i 100 bara ni guru dili
vona a ulo i taku.
7 Lakea e Isu i taki e huriki
a vora, i ta maea, "Mu kiru
a maka ulo." Lakea ri kiru a
maka ulo, ri vonu.
8 Muri e Isu i taki ria,
i ta maea, "Mu vidiru tala

** **1:42:** A ngava e 'Sipas' a nita Aram. A ngava e 'Petrus' a nita Grik. A pelegone rua varago i manga 'a kedo.' * **1:45:** Vin 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mrk 3:11 * **1:51:** Vuh 28:12 * **2:4:** Ion 7:30; 8:20

ranga, mu bole lakea na vora
i matakari e huriki a vora na
habu." Lakea ri muri mai a
ngava i taki,
9 ri vidiru tala a lingena
popote, ri bole lakea na
matakari. A matakari
ne huriki a vora i dame
kilangana ra naru ni pulo
lakea na vain. I uka ma i
lohoka vona i valai vai a vain
iea, pali e huriki a vora ri
lohoka vona a hini ri kiru a
naru vona. Muri a matakari
ne huriki a vora i galea a
bakovi i parangi karaba,
10 i ta maea, "E huriki ri
rata a habu, bara ri habi
taro a vain kamumu hateka.
Muri, na tahuna e huriki
ri ninu hateka pali, bara ni
habi a vain i uka ma i nami
kamumu hateka. Pali ioe, i
uka ma o rata mavonga. Ioe
o habi muga a vain i uka ma
i nami kamumu. Pali ngane
kunana o habi tala a vain i
nami kamumu hateka."
11 Ra nivakasiri iea e Isu
i ratea na tanga e Kana, o
Galili. Ia a mugana niva-
kasiri ne Isu, i vakasiri a
bagetua vona, lakea e huriki
a murimuri ri luhoi tora ia.

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho
(Mateo 21:12-13; Markus 11:15-17; Lukas 19:45-46)

12 *Muri na habu, e Isu i
puru o Kapernaum turana e
kinana, e tarina mai, e huriki
a murimuri vona. Ri made
vonga na parava ranga.
13 *Na tahuna a Habu na
Nipagepolo ne huriki a Iuda
i tabukoi, lakea e Isu i sike o
Ierusalem.
14 Na tahuna i bele na roho
na Vure, i matai e huriki a
bakovi ri vahabi ri vakona a
bulmakau, a sipsip, a balu.
E huriki a bakovi ranga ri
made na dede ri vangoli a
moni.
15 Lakea e Isu i bole rikea
a mota, i ratea lebo vona, i
lili tala e huriki na roho na
Vure. I hotu a maka sipsip
a bulmakau, i lili tala ria.
Muri i guru viliha a moni ne
huriki ri vangoli a moni, i
pulo ngalatudu a maka dede
ne ria.
16 Muri i taki e huriki ri
vahabi a balu, i ta maea, "Mu
bole ha koea a maka balu ne
mua! Naha ni ratea a roho ne
Tata ge manga a roho na ni
vahabi ni vakona a maki!"
17 *Na tahuna e huriki a
murimuri ne Isu ri longoa a
ngavana, ri longovisi a ngava
ni here puru hosi na Hinere i
ta maea, "A luhoi hatekea a
roho vomu, i ratapile iau."
18 Muri e huriki a Iuda ri
nanea, "A ra nivakasiri go
vakasiri mia vona, o tahoka
a nitora ni rata a maka naro
nga?"
19 *Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, "Mu pukea a roho
na Vure iea, pali na parava i
tolu bara vakapesi mulea."
20 E huriki a Iuda ri koli,
ri ta maea, "A roho na Vure
iea, ni hae na pida i ravulu
va a polona i polotara. Pali
ioe o taki ta go hae tabua na
parava ge tolu kunana?"
21 *Pali e Isu i uka ma i taki
a roho ni rata na kedo. A

* **2:12:** Mat 4:13 * **2:13:** Nim 12:1-27 * **2:17:** Sng 69:9 * **2:19:** Mat 26:61; 27:40 * **2:21:** 1Ko 6:19

roho na Vure e Isu i takia, i
ta vakakika vona a kakaina.
22 *Muri, na tahuna e Isu
i pesi rike mule na matenga
lakea e huriki a murimuri
vona ri longovisia ra ngava
iea. Lakea ri luhoi tora a
Hinere turana maka ngava e
Isu i taki.
23 *Na tahuna e Isu i made
o Ierusalem na Habu na Ni-
pagepolo, e huriki ri matai a
maka nivakasiri i rata, lakea
ri luhoi torea a rana.
24 Pali e Isu i uka ma i
luhoi tora ria, a vuhuna i
lohoka vona a vilo ne huriki
a bakovi lobo.
25 I uka ma i ngaru a bakovi
tara ge vakalongoa vona a
naro na bakovi, a vuhuna i
lohoka vona pali a niluhoi ne
huriki a bakovi lobo.

3

E Nikodemus

1 *E Nikodemus ia a
Pariseo, a matakari ne huriki
a Iuda.
2 I luve ne Isu na rodo, i
ta maea, "Mari ni tovo, mi
lohoka vona a Vure i rudu
valai ioe, go tovo e huriki. A
bakovi ra Vure i laho turana
kunana, bara i rata a maka
nivakasiri, i manga a hini ioe
o rata."
3 *E Isu i koli, i ta maea, "A
taki muholi ioe, a viri i uka
ma ni poda tabu, i uka ma ge
dili na harikianga na Vure."
4 Lakea e Nikodemus i
nanea, "Ni gi poda navai
tabu a bakovi i gare pali? Ge
dili navai tabu na tamudine
kinana ni gi poda tabu?"
5 *E Isu i koli, i ta maea,
"A taki muholi ioe, i uka
tara viri ge dili tavula na
harikianga na Vure. A viri
i ngaru ni dili na harikianga
na Vure bara ni poda taro na
naru, na Hanu Kiripiripi.
6 *E kinane hita i poda hita,
si tahoka a nimahuri. Pali a
Hanuna Vure kunana i habi
a nimahuri na hanune hita.
7 Naha ni turutu vona a
ngava a takia, 'E huriki ri
ngaru ni dili na harikianga
na Vure, bara ni poda tabu.'
8 A vilu i pori viliha na
ningaru vona. Si longoa a
nangina, pali i uka ma si lo-
hoka vona i ngalu valai vai
o ge ngalu lokovai. E huriki
a bakovi a ngatavine a Ha-
nuna Vure i habi a nimahuri
karaba ne ria, ri mavonga
kunana. Si matakilaka vona
a Hanuna Vure i habi a
nimahuri karaba ne ria, pali
i uka ma si lohoka vona i rata
navia."
9 E Nikodemus i nanea, i ta
maea, "I navai ge mavonga?"
10 E Isu i koli, i ta maea,
"Ioe a mari ni tovo ne Israel,
pali i uka ma o longokilala a
ngava a taki?
11 Iau a ta muholi, mi ta
vona a maki mi lohoka vona,
mi vakalongo vona a maki
mi matai, pali i uka ma mu
longo mai a ngava mi taki
mua vona.
12 A taki mua na maka
maki na malala, pali i uka ma
mu luhoi tora. Pali mu gu
luhoi navai a ngava na maki
na hunu ga taki mua vona?

* **2:22:** Luk 24:6-8; Ion 12:16 * **2:23:** Ion 7:31 * **3:1:** Ion 7:50; 19:39 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pe 1:23 * **3:5:** Ese 36:25-27 * **3:6:** Ion 1:13

13 I uka tara viri ge lakea
ma na hunu, a Tuna Bakovi
kunana a viri i valai na hunu.
14 *Hosi na robo i ngeki, e
Moses i vakatavorea na kai
a mata ni rata na aen, pali
i mavonga kunana a Tuna
Bakovi bara ni vakatavore
na kai.
15 *Lakea e rei a viri i luhoi
tora ia bara i bole a nimahuri
vakaroro.

16 *"I mavonga a vuhuna a
Vure i ngaru hateka e huriki
na malala, lakea i rudua e
Tuna a bakovi a madiva ge
mate, lakea e rei a viri i luhoi
tora ia i uka ma ge velu, bara
i bole a nimahuri vakaroro.

17 *"A Vure i rudua e Tuna
a bakovi i valai na malala, i
uka ma ge pelekado e huriki.
I rudu vilia ge korimule e
huriki na limana.
18 *E huriki ri luhoi tora
ia, a Vure i uka ngava ne
ria. Pali e huriki i uka ma ri
luhoi tora ia, a Vure i tahoka
a ngava ne ria, a vuhuna i
uka ma ri luhoi torea a Tuna
Vure a madiva.
19 *A Vure i pelekado e
huriki maea: A nipara i bele
pali na malala, pali e huriki a
bakovi a ngatavine ri ngaru
hatekea a uvo, ri marikoi a
nipara, a vuhuna a narone
ria i hale.
20 E huriki ri rata a naro
hale ri marikoi a nipara, i
uka ma ri gi valai na hini
palala, a vuhuna ri man-
genge, ma ge bele kavakava
a narone ria.
21 Pali e huriki ri muri mai
a ngava muholi, ri valai mai
a nipara, ni gi matakilaka
vona, a maki ri rata, ri rata
a vuhuna ri rihi a Vure."

E Ioanes i Vakalongo e Huriki ne Isu

22 *Muri e Isu i lakea na
tabeke i ngeki ne Iudea
turane huriki a murimuri
vona, i made turane ria
vonga, i vahilolo e huriki.
23 E Ioanes tara i vahilolo
e huriki o Aenon, tabukoi
na tanga e Salim, a vuhuna
i tahoka a naru a hini
ngi, lakea e huriki ri
valai vakaroro vonga ni gi
vahilolo.
24 Ra hini nga i muga ne
Ioanes ni ru dili na bavi.
25 Na tahuna iea e huriki
a murimuri ne Ioanes ri
vahehe turana Iuda tara,
na vinara na nivahilolo na
viri, ge malamala na matana
Vure.
26 Ri lakea ne Ioanes ri
takia ri ta maea, "Mari ni
tovo, ra bakovi i turamu rira
na gagana naru e Iordan,
ra viri o vakalongo e huriki
vona. Ngane i vahilolo e
huriki, pali ngane e huriki
lobo ri lokovonga vona."

27 Lakea e Ioanes i koli, i ta
maea, "A bakovi bara i bole
kunana a maki a Vure i habi
vona.
28 *Mu longo pali na tuline
mua na tahuna a ta maea,
'Iau i uka ma iau e Kristo.
Pali a Vure i rudu iau ga
muga valai.'

* **3:14:** Gi 21:9; Ion 8:28; 12:32-34 * **3:15:** Ion 20:31 * **3:16:** Ion 3:36; 10:28; Rom 5:8; 8:32; 1Ion 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Ion 5:24 * **3:19:** Ion 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Ion 4:1-2 * **3:28:** Mat 11:10; Ion 1:20

29 A bakovi tara ge parangi
a ngatavine, a ngatavine iea
ne vona kunana. A turana
bakovi iea bara i davea, i
talangakia. Na tahuna i lon-
goa, bara i vivi. Iau ngane, a
vivi mavonga liu.
30 A rana ngane bara i rike.
Pali a ragu ngane, bara i
makali puru.

A Viri i Valai na Hunu

31 *"A viri i valai meli i dagi
hateka ne huriki lobo. Pali
a viri na malala, a viri na
malala kunana, i ta manga a
viri na malala kunana. A viri
i valai na hunu i dagi hateka
ne huriki lobo.
32 *I vakalongo a maka
maki i matai, a maki i longo,
pali i uka tara viri ge longo
mai a ngavana.
33 Pali e rei a viri i longo
mai a ngavana, i vakasiri
manga a Vure i ta muholi.
34 A viri a Vure i rudua
i valai i vakalongo e huriki
na nitana Vure, a vuhuna a
Vure i habi vona a Hanuna, i
uka harena.
35 *E Tamana i ngaru
hatekea na hatena e Tuna,
lakea i ru a maki lobo na
limana.
36 *E huriki ri luhoi torea e
Tuna bara ri bole a nimahuri
vakaroro. Pali e huriki ri
marikoi e Tuna, i uka ma ri
gi bole a nimahuri, a vuhuna
a rongova na Vure i tabuli ne
ria."

4

A Ngatavine o Samaria

1-3 *E Isu i vahilolo e huriki
ala kupo. I kupo hateka e
huriki ri murimuri vona, ri
rangi e huriki a murimuri ne
Ioanes. Pali e Isu i uka ma ia
a viri i vahilolo ria. E huriki
a murimuri vona ri vahilolo
ria. Na tahuna e Isu i lohoka
vona e huriki a Pariseo ri
matai e huriki ala kupo ri
ramaia, lakea i pe a tanga e
Iudea, i hamule tabu o Galili
turana e huriki a murimuri
vona.
4 A dala ri ramaia i polo o
Samaria.
5 *Na kuru haro ri bele na
tanga tara o Samaria ni gale
e Sikar, tabukoi na malala e
Iakop i habia hosi ne tuna e
Iosep.
6-8 A lomu tara e Iakop i
kelia hosi i tabuli vonga. E
Isu i malulu a tuhana, lakea i
made puru na dahana lomu.
Pali e huriki a murimuri
vona ri lakea na tanga dagi ri
gi kona a maki ni kani ne ria.

Muri a ngatavine tara o
Samaria i valai ta ge kiru a
naru, lakea e Isu i nongi a
naru vona, i ta maea, "O habi
nau ranga naru ga ninu."

9 *Lakea a ngatavine o
Samaria i takia e Isu, i ta
maea, "I navai o nongi a
naru nau? Ioe a bakovi o
Iuda pali iau a ngatavine o
Samaria." (E huriki a Iuda ri
vatepu e huriki a Samaria.)

10 *Lakea e Isu i koli a nga-
vana, i ta maea, "Ioe bara o
lohoka na maki a Vure i habi
tavula, bara o lohoka vona
a viri i nongi a naru vomu,

* **3:31:** Ion 8:23 * **3:32:** Ion 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Ion 5:20 * **3:36:** Ion 3:16-18; 1Ion 5:12 * **4:1-3:** Ion 3:22 * **4:5:** Vuh 33:19; Ios 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5 * **4:10:** Ion 7:37-38; Kap 21:6

bara o takia ge habia vomu a
naru na nimahuri."
11 Lakea a ngatavine i koli,
i ta maea, "Bakovi Dagi,
a lovo i puru hateka, o
uka a vidiru ni kiru a naru
vona. Go bole vai a naru na
nimahuri?
12 *O luhoi o dagi hateka na
gare ne mia e Iakop? Hosi
i kelia a lomu iea, i ninu
a naru vona. E huriki e
tuna, ria ranga ri ninu vona.
A kabuna bulmakau, a sip-
sip vona, ria ranga ri ninu
vona."
13 Lakea e Isu i koli, i
ta maea, "E huriki ri ninua
a naru iea bara ri marohu
tabu.
14 *Pali e huriki ri ninua
a naru iau a habi, i uka ma
ri gi marohu tabu. Muholi
hateka a naru iau a habi bara
i bele manga a narubele i
tua pololilo ne ria, i habi a
nimahuri vakaroro ne ria."
15 Lakea a ngatavine i
takia, i ta maea, "Bakovi
Dagi, o habia nau a naru iea,
i uka ma ga marohu tabu,
i uka ma ga valai, ga kiru
tabu."
16 Lakea e Isu i takia, i ta
maea, "O vano o tuli vilia e
girihimu."
17 A ngatavine i koli, i ta
maea, "A uka e girihigu."
Lakea e Isu i takia, i ta
maea, "O ta muholi, o uka e
girihimu.
18 Pali i muholi a hini o
tahoka e girihimu i lima,
pali ra bakovi o made turana
ngane i uka ma ia e girihimu.
Ra ngava o taki ngane ku-
nana i muholi hateka."
19 Lakea a ngatavine i koli,
i ta maea, "Bakovi Dagi, a
lohoka vomu ngane, ioe a
propet.
20 *E huriki e tamane mia
ri kavurikea a Vure na lolo
iea. Pali mua e huriki a
Iuda mu taki ta a tanga ni
kavurikea a Vure vona, e
Ierusalem kunana."
21 Lakea e Isu i vakalon-
goa, i ta maea, "Ngatavine, o
longo. A parava bara i valai,
i uka ma mu gu kavurikea e
Tata na lolo iea o na tanga
dagi e Ierusalem.
22 *Mua o huriki a Samaria
mu kavurikea a viri i uka
ma mu lohoka vona. Mia mi
kavurikea a viri mi lohoka
vona, a vuhuna a dala a Vure
i korimule e huriki vona, i
vakasiri polo ne mia e huriki
a Iuda.
23 Pali a parava bara i
valai, i valai pali, e huriki
ri kavurike muholi e Tata,
ri gi kavurikea muholi na
hatene ria, a vuhuna e Tata
i ngaru hateka e huriki a
bakovi maea ri gi kavurikea.
24 *A Vure ia a hanu. E
huriki ri ngaru ni kavurikea,
ri gi kavurikea na hatene ria,
na naro muholi."
25 Lakea a ngatavine i ta
maea, "A lohoka vona a Me-
saia (a viri ni gale e Kristo)
bara i valai. Na tahuna i
valai bara i tuveve polo ne
hita a maki lobo."
26 *Muri e Isu i vakalongoa,
"Iau kunana ra viri a ta tu-
ramu ngane."

---

* **4:12:** Ion 8:53 * **4:14:** Ion 6:35 * **4:20:** Vin 12:5-14; Sng 122:1-5 * **4:22:** 2Ki 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 * **4:24:** Rom 12:1; 2Ko 3:17; Pili 3:3 * **4:26:** Mrk 14:61-62

E Huriki a Murimuri Ri Bele Mule ne Isu

27 E Isu i ta lobo, lakea e huriki a murimuri ri hamule, ri turutu vona e Isu i ta turana ngatavine.* Pali i uka tara ne ria ge nanea, “A ra o ngarua?” o “I navai o ta turana ngatavine iea?”

28 Ngane a ngatavine i ru purua a ulo na naru, i hamule lakea na tanga, i vakalongo e huriki, i ta maea,

29 “Mu valai, mu masia a bakovi i vakalongo iau vona a vilo lobo a rata hosi. Ra bakovi iea, ma ge ia e Kristo.”

30 E huriki a bakovi a ngatavine ri malaga, ri lakea na lomu ri gi masia.

31 I uka ma ri bele ma, e huriki a murimuri vona ri ta maea, “Mari ni tovo, o kani.”

32 Pali e Isu i koli, i ta maea, “A tahoka a maki ni kani i uka ma mu lohoka vona.”

33 Muri ri vata, ri ta maea, “Ma ge tahoka pali tara viri ge habi a maki ni kani vona.”

34 *Pali e Isu i taki ria, i ta maea, “A Vure i rudu iau a valai. A ngaru ni muri mai a ningaru vona, a ngaru ni vakalobo a maka leho vona. A rabu iea i manga a maki ni kani nau.”

35 *E Isu i ta maea tabu, “E huriki ri ta maea, ‘I tahoka a keva i va i tabana, bara si mirio.’ Pali iau a taki mua, mu matapara mu matai a maka hania! Ri moro pali ni gi mirio.

36 Ngane a bakovi ni mirio i bole pali a mapana, i vakatubu pali ni mirio a maki ni kani na nimahuri vakaroro. Lakea a bakovi ni mirio, a bakovi ni varo, bara ru pitei varago.

37 Ra bokona ngava, ‘I varo tara, i mirio tara,’ i muholi hateka.

38 A rudu mua mu gu mirio vona a hania i uka ma mu varoa, i uka ma mu matakaria. I ranga e huriki ri leho hateka vona, pali mua mu mirio a kanena leho ne ria.”

E Huriki a Samaria Ri Luhoi Torea e Isu

39 E huriki a Samaria ala kupo na tanga iea ri luhoi torea e Isu, a vuhuna a ngatavine i taki ria, i ta maea, “I vakalongo iau vona a vilo lobo a rata hosi.”

40 Lakea na tahuna e huriki a Samaria ri valai vona, ri takia ge made taro turane ria. Lakea i made turane ria na parava i rua.

41 E huriki ala kupo tabu ri luhoi torea na tahuna ri longo a ngavana.

42 *Muri ri takia a ngatavine, ri ta maea, “I muga mi luhoi torea e Isu, a vuhuna o taki mia. Pali ngane mi luhoi torea a vuhuna mi longo a ngavana na tuline mia. Ngane mi lohoka vona i muholi hateka, a bakovi iea a bakovi ge korimule e huriki na malala.”

A Tuna Bolekori

---

* **4:27:** E huriki a murimuri ne Isu ri turutu, a vuhuna a vinara ne ria i taki a mari ni tovo i uka ma ge ta turana ngatavine. * **4:34:** Ion 6:38 * **4:35:** Luk 10:2 * **4:42:** 1Ion 4:14

43 E Isu i made turane
ria na parava i rua, muri i
malaga, i lakea o Galili,
44 *a vuhuna e Isu i vaka-
longo e huriki pali na propet,
i uka ma ni togo na tanga
vona.
45 *I mavonga, na tahuna
i bele o Galili, e huriki
vonga ri taguia, a vuhuna
ri matai pali a maki lobo i
rata o Ierusalem na Habu
na Nipagepolo, a vuhuna ria
ranga ri lokovonga.
46-47 *Muri i vano i gosi
tabua a tanga e Kana na
tabeke ne Galili, ra tanga rira
i pulo a naru i lakea na vain
vona.

Na parava tara, a bolekori
na hariki i made o Kaper-
naum, i giloa e tuna, i popote
ge mate. I longoa e Isu
i malaga o Iudea, i bele
pali o Kana. Lakea i laho
lokovonga, i taki torea e Isu
ge vakamahuria e tuna.
48 *Lakea e Isu i takia, i ta
maea, "Mua, i uka ma mu gu
matai a nivakasiri, a maki ni
turutu, i uka ma mu gu luhoi
tora iau."
49 A bolekori na hariki i ta
rike, i ta maea, "Bakovi Dagi,
tu vano, ma ge mate e tugu."
50 *E Isu i koli, i ta maea, "O
hamule. E tumu i mahuri."

Lakea a bakovi iea i luhoi
torea e Isu, i hamule.
51 I tabana ni lalaho na
dala, i laho halala ia e huriki
a vora vona, ri vakalon-
goa vona a velengane tuna i
mahuri pali.
52 I nana ria na a ra kilala
i mahuri vona, lakea ri vaka-
longoa, ri ta maea, "A gilanga
i pasipuru vona ravi na haro,
na kilala i taku."
53 Lakea a bakovi i luhoi
kadoa, ra kilala iea kunana e
Isu i takia, i ta maea, "E tumu
i mahuri." Lakea a bakovi
iea turana e huriki a kabu
vona ri luhoi torea e Isu.
54 *Ra nivakasiri iea, a ru-
ana nivakasiri e Isu i ratea
muri na tahuna i pea a tanga
e Iudea i valai o Galili.

5

E Isu i Vakamahuri a Viri na Lomu

1 Muri e Isu i sike o
Ierusalem na habu tara ne
huriki a Iuda.
2 Na tanga e Ierusalem i
tahoka tara lomu, i tabukoi
na poridala ni gale A Pori-
dala Na Sipsip. A lomu iea ni
gale na nita Aram e Betesda.
A talele i lima ri pesi haluia a
lomu.
3 E huriki a kepa, a vaha
hale, a beu, ri made vonga.
4 Ri davea a naru ge bolu,
a vuhuna a agelo ne Bakovi
Dagi bara i puru valai, i labea
a naru. A viri bara i puru
muga na naru na tahuna i
longoa a nilaba, a gilanga
vona bara i lobo.
5 A bakovi tara i made
vonga, i giloa na pida i
ravulu tolu a polona i polo-
tolu.
6 E Isu i masia i mamade
vonga. Na tahuna i longoa
a bakovi iea i giloa na pida i

* **4:44:** Mat 13:57 * **4:45:** Ion 2:23 * **4:46-47:** Mat 8:5-6; Ion 2:1-11 * **4:48:** Ion 2:18; 1Ko 1:22 * **4:50:** Mat 8:13 * **4:54:** Ion 2:11

kupo pali, i nanea, “O ngaru
ni mahuri?”
7 Lakea a bakovi i koli, i
ta maea, “Bakovi dagi, i uka
tara viri ge tuhori iau ge ru
puru iau na naru na tahuna
ni laba. Na tahuna a toni ni
puru na naru a viri tara bara
i puru muga nau.”

8 *Muri e Isu i takia, i ta
maea, “O pesi rike! O bole
rike a moke vomu, o laho.”

9 I malaviriri kunana i lobo
liu a gilanga vona. I bole rike
a moke vona i laho.

A parava iea, a Parava Ni-
malo.
10 *Lakea na tahuna e
huriki a Iuda ri masia i
kalohoa a moke vona, ri
takia, “A Parava Nimalo
mona. A vinara i taki naha
ni kaloho a moke vomu na
parava iea.”

11 Lakea i koli, i ta maea,
“Ra bakovi i vakamahuri iau,
i taki iau ga bole rike a moke
nau, ga laho.”

12 Lakea ri nanea, “E rei a
bakovi i taki ioe go bole rike
a moke vomu, go laho?”

13 Pali i uka ma i lo-
hoka vona e rei a viri i
vakamahuria, a vuhuna na
tahuna e Isu i vakamahuria
pali, i laho dili na kuruku-
rune huriki, i vano.

14 Muri e Isu i matavisia
na roho na Vure, i takia, “O
longo valai, ngane o mahuri
pali. Naha ni rata tabu
a naro hale, ma ge bele
tabu vomu a vuranga dagi
hateka.”

15 Muri a bakovi iea i pea a
roho na Vure, i vano i vaka-
longo e huriki a Iuda ne Isu i
vakamahuri ia.
16 Lakea e huriki a Iuda
ri tahatea e Isu a vuhuna i
rata a maki nga na Parava
Nimalo.
17 Pali e Isu i koli, i ta maea,
“E Tata i leho vakaroro i
valai i harena mona. Iau tara
a leho.”

E Isu Ia a Vure

18 *Na ngava iea kunana e
huriki a Iuda ri rura hateka
ni matakana a dala ri gi ra-
balakia e Isu. I uka ma ri
ngaru ni rabalakia na hini i
longotaro a vinara na Parava
Nimalo kunana. Ri ngaru ni
rabalakia na hini i galea a
Vure e Tamana, i rata ia i
palupulupu turana Vure.

19 *Lakea e Isu i koli mule
ria, i ta maea, “A taki muholi
mua, iau, a Tuna Vure, i uka
ma ga rata kikeri a maki. Iau
a rata kunana a maki a matai
e Tata i rata, a vuhuna a maki
e Tata i rata, iau tara a rata,
20 a vuhuna e Tata i ngaru
iau, iau e Tuna. I vakasiri
iau vona a maki lobo i rata.
I muholi, muri e Tata bara
i vakasiri iau na maka maki
i dagi na maka nivakasiri
a rata pali, lakea bara mu
ngapa.
21 I manga kunana e Tata
i vakamahuri mule e huriki
ri mate. Iau tara a habi
a nimahuri ne huriki na
ningaru nau kunana.

22 *E Tata i uka ma i
pelekado e huriki. I habi nau
a leho ni pelekado e huriki.

---

* **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21-22 * **5:18:** Mat 26:4; Ion 7:1; 10:30 * **5:19:** Ion 5:30 * **5:22:** Ion 5:27; Apo 10:42 * **5:23:** Pili 2:10-11; 1Ion 2:23

23 *Lakea, e huriki lobo ri
gi togo iau i manga a hini ri
togoa e Tata. A viri i uka ma
i togo iau, i uka ma i togoa e
Tata, ra i rudu iau a valai.
24 *“A taki muholi mua, e
huriki ri longo mai a ngav-
agu, ri luhoi tora a viri i
rudu iau a valai, bara ri
bole a nimahuri vakaroro. A
Vure i uka ma ge pelekado
ria, a vuhuna ri pea pali a
matenga, ri bole a nimahuri.
25 A taki muholi mua, a
parava bara i valai, ngane i
valai pali, e huriki ri mate
ri gi longoa a lohona Tuna
Vure. Lakea e huriki ri lon-
goa, bara ri mahuri.
26 E Tata ia a vuhuna
nimahuri, lakea i ratea e
Tuna tara, ia a vuhuna
nimahuri.
27 E Tata i habi a nitora
nau ga pelekado e huriki, a
vuhuna iau a Tuna Bakovi.
28 Naha ni turutu vona a
ngava nau, a vuhuna a par-
ava ge valai na tahuna e
huriki ri mate pali ri gi lon-
goa a lohogu,
29 *ri gi pesi rike mule
na matenga. E huriki ri
rata a naro kamumu bara
ri mahuri mule, ri bole a
nimahuri. Pali e huriki ri
rata a naro hale bara ri
mahuri mule, ri bole a ma-
pana naro hale ne ria.

E Isu a Tuna Vure

30 *“Iau a keri ni rata kikeri
a maki. A pelekado a viri,
i muri mai kunana a ngava
a longo ne Tata. A rabugu
ni pelekado i malamala a
vuhuna i uka ma a muri mai
a ningaru nau. A muri mai
kunana a ningaru ne Tata, ra
i rudu iau a valai.
31 “Iau kikeri bara ta
ne nau, a ngavagu bara i
maraha.
32 A viri tara i taki e huriki
ne nau. Pali a ngava i taki a
lohoka vona i muholi.
33 Hosi mu rudu e huriki
ri lakea ne Ioanes, ri nanea
nau. Lakea e Ioanes i vaka-
longo mua vona a ngava
muholi.
34 Iau i uka ma a ngarua
tara ngavana bakovi tara ge
vakatorea a ngavagu. Pali
a vakalohoka tabu mua na
ngavane Ioanes, a Vure ge
korimule mua.
35 E Ioanes ia a nipara i
vakapalala a hini, lakea mu
ngaru ni vivi vona a nipara
vona na parava popote ku-
nana.
36 *“Pali iau a tahoka
a ngava i kaneka hateka
na ngavane Ioanes. A
leho e Tata i habia nau ga
vakaloboa, ngane a rata. Ra
leho iea, i vakasiri e Tata i
rudu iau a valai.
37 *Pali e Tata ra i rudu iau
a valai, ia tara i ta muholi
ne huriki ne nau pali. I uka
tara viri ne mua ge longo a
lohona o ge matai a matana.
38 A nitana, tara, i uka ma
mu longo maia, a vuhuna i
uka ma mu luhoi tora a viri
a Vure i rudua i valai.
39 *Mu gi vakaroro a
Hinere, a vuhuna mu luhoi
ta ge habi a nimahuri
vakaroro ne mua. A maka

* **5:24:** Ion 3:15-18 * **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Apo 24:15 * **5:30:** Ion 5:19; 6:38 * **5:36:** Ion 3:2; 14:11 * **5:37:** Mat 3:17; Ion 5:32; 8:18 * **5:39:** Luk 24:27

ngava na Hinere i vakalongo
mua ne nau,
40 pali mu koi ni valai nau
mu gu bole a nimahuri.
41 “Iau i uka ma a ngaru e
huriki a bakovi ri gi kavurike
iau.
42 Pali iau a lohoka ne mua,
i uka ma mu ngarua a Vure
na hatene mua.
43 A valai na rane Tata, pali
i uka ma mu tagui iau. Pali
i ranga e huriki ri valai na
rane ria kunana, mu tagui
ria.
44 Pali mu gu luhoi tora
navai iau? Mu ngaru hateka
e huriki a bakovi ri gi
kavurike mua. Pali i uka
ma mu ngarua a Vure ge
kavurike mua, ra Vure i taku
kunana.
45 “Pali naha ni luhoi ga
padi virihi mua na ngava na
matane Tata. A viri bara i
padi virihi mua na ngava e
Moses, ra viri mu luhoi ia ta
ge kori mua.
46 *I uka ma mu longo mai
e Moses. Mua bara mu longo
mai e Moses, bara mu longo
mai iau, a vuhuna a ngava
i here puru hosi i taki virihi
iau vona.
47 Pali mu gu longo mai
navai ngane a ngava a taki,
a vuhuna i uka ma mu longo
mai a ngava e Moses i here
puru hosi.”

6

E Isu i Vakani e Huriki ala Rangale Lima (5,000)

(Mateo 14:13-21; Markus 6:30-44; Lukas 9:10-17)

1 Muri e Isu i malaga, i
lakea na tabeke tara na Dar-
ilomu e Galili, a rana tara e
Tiberius.
2 E huriki ri ala kupo ri
muri vona a vuhuna ri ma-
sia i vakamahuri e huriki ri
giloa.
3 Muri e Isu i sike na
gagana lolo, i made vonga
turana e huriki a murimuri
vona.
4 A Habu na Nipagepolo ne
huriki a Iuda i tabukoi.
5 Na tahuna e Isu i matai
e huriki ala kupo ri marali
valai vona, i takia e Pilip, “I
vai a hini si gi kona a bret
vona ge kani e huriki nga?”
6 I lohoka pali na maki ge
ratea, pali i nana kunanea e
Pilip, ge tonia.
7 Lakea e Pilip i koli, i ta
maea, “A moni ni kona a
bakovi i leho na keva i polo
tolu i uka ma ge kara si gi
kona a bret, si gi vakani e
huriki nga!”
8 Lakea a murimuri tara,
a rana e Andreas, e tarine
Simon Petrus, i ta rike, i ta
maea,
9 “A koma bakovi tara koea
i tahoka a bret i lima turana
manu kiroko i rua, pali i uka
ma i kara e huriki ala kupo
hateka.”
10 Lakea e Isu i ta maea,
“Mu vakamade e huriki.” Ra
hini nga i vona a varili, lakea
e huriki ri made puru. E
huriki a bakovi ri ala rangale
lima (5,000).
11 Muri e Isu i bole a
bret, i kavurikea a Vure.
Muri i veru ne huriki ri
made vonga, lakea ri bole

* **5:46:** Apo 3:22

na ningaru ne ria. A manu
ranga, i rata mavonga.
12 Ri kani, ri maru, lakea e
Isu i taki e huriki a murimuri
vona, “Mu ru kadolu a maka
kalavana maki ni kani. Naha
ni vuroki tavula ranga kala-
vana.”
13 Lakea ri ru kadolu a
maka kalavana bret i lima, ri
tahoni na kulopi i ravulu a
polona i rua.
14 Na tahuna e huriki
ri matakilalea a nivakasiri
e Isu i ratea, ri ta maea,
“Muholi hateka, ra bakovi
iea a propet ni taki ge valai
na malala.”
15 *Pali e Isu i lohoka ne
ria ta ri gi taki tuharea ge
ia a hariki ne ria. Lakea i
maparu tala, i sike tabu na
lolo, i made kikeri vonga.

*E Isu i Laho Langa na Dar-
ilomu*
*(Mateo 14:22-33; Markus
6:45-52)*
16 Na malunga liu e huriki
a murimuri ri pori na dar-
ilomu,
17 ri rike na posi, ta ri gi
hamule lakea o Kapernaum.
Ngane i rodo a hini, pali e Isu
i uka ma i luve taho ria ma.
18 A vilu dagi i pori, i ratea
a dari i tarebo.
19 Na tahuna ri vore tala
pali na kilomita i lima, ri
masia e Isu i lalaho langa na
dari i valai mai ria na posi,
lakea ri mangenge hateka i
vakulu a tagane ria.
20 Pali e Isu i taki ria, i ta
maea, “Iau kunana. Naha ni
mangenge.”
21 Muri ri vivi vona, ri
vakarikea na posi. Ri turutu
kunana ri bele pali na lavu
na hini ri lakea mai.
22 Na hatelanga e huriki
ri tabana na tabeke tara na
darilomu ri lohoka vona a
posi i taku kunana i pasi
vonga ravi, pali e Isu i uka
ma i rike turane huriki a
murimuri vona na tahuna ri
vano.
23 Muri a posi ranga na
tanga e Tiberius ri dili
tabukoi na hini e Bakovi Dagi
i kavurike a Vure vona a bret,
i vakani e huriki vona ravi.
24 Ngane ri matakilaka
vona e Isu turane huriki a
murimuri vona i uka ma ri
made tabu vonga. Lakea ri
rike na maka aga o Tiberius,
ri lakea o Kapernaum ri gi
matakanea e Isu.

A Bret na Nimahuri
25 Na tahuna ri bele o
Kapernaum ri matavisia e
Isu, ri nanea, “Mari ni tovo,
garika o bele koea?”
26 E Isu i koli, i ta maea, “A
taki muholi mua, i uka ma
mu ngaru iau na hini a rata
a nivakasiri. Mu ngaru iau a
vuhuna a habi tavula a bret
ne mua, mu kani, mu maru.
27 *Naha ni leho ni bole a
maki ni kani na malala. Bara
i bera. Mu leho ni bole a
maki ni kani na hunu, ra
i tabuli vakaroro, i habi a
nimahuri vakaroro. Iau, a
Tuna Bakovi, ga habia mua
a maki ni kani na hunu, a
vuhuna a Vure e Tata i ru a
kilakila nau. Ra kilakila iea, i
vakasiri manga i vivi nau.”
28 Muri ri nanea, “A ra leho
a Vure i ngaru mia mi gi
ratea?”

* **6:15:** Ion 18:36 * **6:27:** Ion 6:48-58 * **6:29:** 1Ion 3:23

29 *E Isu i koli, i ta maea,
“A leho na Vure i maea, mu
luhoi torea a viri a Vure i
rudua i valai.”
30 *Ri longoa a ngava iea,
lakea ri nana tabua, “A ra
nivakasiri go ratea, mi gi ma-
sia, muri mi gi luhoi torea a
viri a Vure i rudua i valai? A
ra go ratea?
31 *Hosi, e huriki e tubune
mia ri kani a mana na
tahuna ri laho viliha na
tabeke i ngeki, i manga a
ngava ni here puru hosi i ta
maea, ‘I habia ne ria a bret
na hunu ri gi kania.’ ”
32 Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “A taki muholi mua, e
Moses i uka ma a viri i habia
ne mua ra bret na hunu, e
Tata kunana a viri i habi ne
mua a bret muholi na hunu,
33 a vuhuna a bret na Vure,
ra viri i pe a hunu i puru
valai, i habi a nimahuri ne
huriki na malala.”
34 Lakea ri ta maea,
“Bakovi dagi, o habi vakaro-
roa ne mia ra bret iea.”
35 *Muri e Isu i vakalongo
ria, i ta maea, “Iau a Bret na
nimahuri. E huriki ri valai
nau i uka ma ri gi vitolo tabu.
E huriki ri luhoi tora iau i uka
ma ri gi marohu tabu.
36 I manga a hini a taki
muga mua vona, mu matai
iau, pali i uka ma mu luhoi
tora iau ma.
37 E huriki a bakovi a
ngatavine e Tata i habi nau,
bara ri valai nau. E huriki ri
valai nau, i uka ma ga tono
mule ria,
38 a vuhuna iau a pe a hunu
a puru valai. Iau i uka ma a
muri mai a ningaru nau. A
muri mai a ningaru na viri i
rudu iau a valai.
39 *A ningaru vona i maea:
e huriki a bakovi a ngatavine
a Vure i habi nau, i uka
tara viri ne ria ge velu. Ga
vakamahuri mule ria lobo na
nilobona parava,
40 a vuhuna e Tata i ngaru
e huriki lobo ri matai iau,
e Tuna, lakea ri luhoi tora
iau, ri gi bole a nimahuri
vakaroro. Muri na nilobona
parava, bara vakamahuri
mule ria na matenga.”
41 Lakea e huriki a Iuda ri
ta barangungu, a vuhuna e
Isu i ta maea, “Iau a bret a
valai na hunu.”
42 *Pali ri ta maea, “Ra
bakovi iea, i luhoi ge ia e rei?
Ra bakovi iea e Isu, e tune
Iosep. Si lohoka ne tamana
rua e kinana. Pali i navai i
takia ta i valai na hunu?”
43 E Isu i koli, i ta maea,
“Naha ni vata barangungu.
44 *I uka tara viri ge valai
nau na ningaru vona ku-
nana. E Tata i rudu iau
a valai, lakea bara i tuli e
huriki i ngaru, ri gi valai mai
iau. Muri na nilobona par-
ava bara vakamahuri mule
ria.
45 *Hosi e huriki a propet
ri here puru a ngava i maea,
‘A Vure bara i tovo e huriki
lobo.’ E rei a viri i longo maia
e Tata, i bole a lohokanga
vona, bara i valai nau.

* **6:30:** Mat 16:1; Ion 2:18 * **6:31:** Nim 16:14-15; Gi 11:7-9; Sng 78:24 * **6:35:** Ion 4:14 * **6:39:** Ion 10:28-29; 17:12 * **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Ion 6:65 * **6:45:** Ais 54:13 * **6:46:** Ion 1:18

46 *I uka tara viri ge masia
e Tata. A viri i valai na Vure,
ia kunana i masia e Tata.
47 *A taki muholi mua, a
viri i luhoi tora ia bara i bole
a nimahuri vakaroro.
48 *Iau a bret na nimahuri.
49 E huriki e tubune mua
ri kani a mana na tahuna ri
laho viliha na robo i ngeki.
Pali ri mate pali.
50 Pali i tahoka a bret i valai
na hunu. E huriki ri kani a
bret iea i uka ma ri gi mate.
51 Iau a bret na nimahuri
a valai na hunu. E huriki
ri kania a bret iea bara ri
mahuri vakaroro. Ra bret
iea a bobogu, ga habia ne
huriki na malala ri gi bole a
nimahuri."
52 Muri e huriki a Iuda
ri vahehe, ri ta maea, "Ra
bakovi iea ge habi navia ne
hita a bobona si gi kania?"
53 Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, "A taki muholi mua,
e rei a viri i uka ma i kani
a bobona Tuna Bakovi, i uka
ma i ninu a darana, i uka ma
ge bole a nimahuri.
54 A viri i kani a bobogu,
i ninu a daragu bara i
bole a nimahuri vakaroro,
muri na nilobona parava
bara vakamahuri mulea na
matenga.
55 A bobogu a kinani
muholi, a daragu a naru
muholi.
56 E huriki ri kani a bobogu
ri ninu a daragu, bara ri
made turagu. Iau tara bara
made turane ria.
57 *E Tata ia a Vure mahuri,
i rudu iau a valai. Iau a bole a
nimahuri na nitora ne Tata. I
mavonga kunana a viri bara
i kani iau, bara i mahuri na
nitora nau.
58 Iau kunana ra bret a
valai na hunu. E huriki e
tubune mua ri kani a mana,
ri mate pali. Pali e rei a
viri i kania a bret iea i uka
ma ge mate, bara i mahuri
vakaroro."
59 E Isu i taki a ngava nga
na tahuna i vara na roho na
vaponga o Kapernaum.

E Huriki a Murimuri Ri Ha Taroa e Isu

60 Na tahuna e huriki a
murimuri vona ri longo a
ngavana, i kupo ne ria ri ta
maea, "Ra ngava iea i mava
hateka. E rei a viri ge lon-
goa?"
61 E Isu i lohoka vona e
huriki a murimuri vona ri
ta kutukutu, lakea i nana
ria, "Ra ngava a takia, mu
marikoi vona?
62 Pali mu gu luhoi navai
na tahuna mu gu masia a
Tuna Bakovi ge sike tabu na
murina i made muga vona?
63 A Hanuna Vure i habi
a nimahuri, pali a bakovi i
keri. A ngava a taki mua
vona i vakasiri mua a Ha-
nuna Vure, ra viri i habi a
nimahuri.
64 *Pali i ranga ne mua i
uka ma mu luhoi tora." E
Isu i ta mavonga, a vuhuna
i lohoka vona muga e huriki
i uka ma ri luhoi torea, i
lohoka vona e rei a viri ge
habia na limane huriki a pile
vona.
65 *Lakea i ta tabu, i ta
maea, "I ranga ne mua i uka

* **6:47:** Ion 3:15-16 * **6:48:** Ion 6:32,58 * **6:57:** 1Ion 3:24 * **6:64:** Ion 13:11
* **6:65:** Ion 6:44

ma mu luhoi tora iau. Lakea
a taki mua pali, i uka tara
viri ge valai tavula nau. E
huriki e Tata i tuli ria ri valai
nau, ria kunana bara ri valai
nau."
66 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i kupo e huriki a
murimuri vona ri ha taroa, i
uka ma ri ramai tabua.
67 Muri i nana e huriki a
murimuri vona ala ravulu a
polona i rua, i ta maea, "Mua
ranga mu gu hataro iau?"
68 *Lakea e Simon Petrus i
koli, i ta maea, "Bakovi Dagi
e rei tabu mi gi ramaia? Ioe
kikeri o tahoka a ngava na
nimahuri vakaroro.
69 Mi luhoi tora ioe, mi lo-
hoka vomu, ioe kunana a Viri
Malamala na Vure."
70 Muri e Isu i koli, i ta
maea, "Iau a viri a vulaki
mua e huriki ala ravulu a
polona i rua. Pali tara ne
mua i manga a hanitu!"
71 A viri i ta kanea e Iudas e
tune Simon Iskariot. E Iudas
ia a turane huriki ala ravulu
a polona i rua, pali muri bara
i habi e Isu na limane huriki
a bakovi hale.

7

A Habu na Kape

1 *Muri e Isu i laho lae
pololilo na tabeke ne Galili.
I koi ni lakea tabu na tabeke
ne Iudea, a vuhuna e huriki
a Iuda ri ngaru ni rabalakia.
2 *Pali na tahuna a habu
tara ne huriki a Iuda i
tabukoi, a Habu na Kape,
3 e huriki e tarina ri takia,
ri ta maea, "O lakea taro o
Iudea, e huriki a murimuri
vomu ri gi matai a maka ni-
vakasiri o rata.
4 A viri i ngaru e huriki ri gi
lohoka vona i uka ma ge rata
kapiloho a maki. O vano, o
vakasiri ioe ne huriki lobo,
a vuhuna ioe o rata a maka
naro nga."
5 *E huriki e tarina ri ta
maea, a vuhuna i uka ma ri
luhoi torea.
6 Lakea e Isu i taki ria, i ta
maea, "A parava nau i uka
ma i valai ma. Pali mua, a
parava lobo i kamumu.
7 E huriki a bakovi a
ngatavine na malala ri ngaru
mua, pali ri marikoi iau a
vuhuna a taki tala a rabu
hale ne ria.
8 Mu vano mu lakea na
habu. Iau i uka ma ga vano
ma, a vuhuna a parava nau i
uka ma i valai ma."
9 Lakea i made vonga o
Galili.
10 Pali na tahuna e huriki
e tarina ri vano pali, i muri
kikeri ia, i uka tara viri ge
masia.
11 E huriki a Iuda ri davea
e Isu na habu, ri virokanea,
ri vanana lae vona i lokovai.
12 E huriki ri vareme na
ngava, i viliha lae a nitane
ria. I ranga ne ria ri ta maea,
"E Isu ia a bakovi kamumu."
I ranga e huriki ri koli ri ta
maea, "I uka, e Isu i tami e
huriki."
13 Pali i uka tara viri ge
pukatala a ngava ne huriki,
a vuhuna ri mangenge ne
huriki a Iuda.

E Isu i Vara

* **6:68:** Mat 16:16 * **7:1:** Ion 5:18 * **7:2:** Levi 23:34 * **7:5:** Apo 1:14

14 A habu i popote ge lobo,
lakea e Isu i sike na roho na
Vure, i vakatubu ni vara.
15 *A nivara ne Isu i rata e
huriki a Iuda ri ngapa, lakea
ri vanana, “Ra bakovi iea, i
bole vai a lohokanga? I uka
tara viri ge tovoa.”
16 *Lakea e Isu i koli ria, i
ta maea, “A vinara nau i uka
ma ne nau. I valai na viri i
rudu iau a valai.
17 E huriki ri ngaru ni muri
mai a ningaru na Vure bara
ri matakilaka vona a vinara
nau i valai na Vure, i uka ma
a ngavagu kunana.
18 *A viri i ta na ngavana
kunana i ngaru ni vakadagi
a rana. Pali a viri i leho ni
vakadagi a rana a viri i rudua
i valai, i uka ma ge tatami, ia
a bakovi ni ta muholi.
19 *Hosi e Moses i habi a
vinara ne mua. Pali i uka ma
mu longototo a vinara. Pali
i navai a hini mu ngaru ni
rabalaki iau?”
20 *E huriki ri koli, ri ta
maea, “A hanitu i dili vomu!
E rei a viri ge rabalaki ioe?”
21 Lakea e Isu i taki ria,
“A ratea a nivakasiri i taku
kunana, lakea mua lobo mu
turutu vona.
22 *Pali e Moses i habia
ne mua a vinara ni pala a
kulina bakovi, lakea mu pala
a kulina koma na Parava Ni-
malo. I muholi ngi, a vinara
iea i uka ma i valai ne Moses,
i valai ne huriki a gare hosi.
23 *Mu pala a kulina koma
na Parava Nimalo ne vona ni
muri mai a vinara ne Moses.
Pali i navai mu tahate vona
a hini iau a vakamahuri a
kakaina bakovi na Parava
Nimalo?
24 Naha ni pelekado a maki
na matane mua kunana. Mu
pelekado kamumu a maki.”

E Isu Ia e Kristo

25 Muri i ranga e huriki
o Ierusalem ri vakatubu ni
vanana maea, “Ra bakovi
iea, ia kunana ni matakana
ta ga ni gi rabalaki?
26 Pali ngane i vara na
matane huriki, e huriki a
matakari i uka ma ri tahatea.
I mata manga ri matakilalea
e Isu ia e Kristo.
27 *Si lohoka vona a tanga
vona, pali na tahuna e Kristo
bara i valai, i uka tara viri
ge lohoka vona a hini i valai
vona.”
28 *Muri, e Isu i tabana
ni vara pololilo na roho na
Vure, i ta rike, i ta maea, “I
muholi ngi, mu lohoka nau,
mu lohoka vona a tanga a
valai vona. Iau i uka ma
valai koea na ni ngaru nau.
E Tata i rudu iau a valai. Ia
a bakovi ni ta muholi. Mua i
uka ma mu lohoka vona.
29 Pali iau a lohoka vona, a
vuhuna iau a made turana, i
rudu iau a valai.”
30 *Na tahuna ri longoa
a ngava iea, ri toni ni
lakavua, pali i uka tara viri
ge nugutatea, a vuhuna a
parava vona i uka ma i valai
ma.
31 Pali i ranga e huriki ri
luhoi tora ia, ri ta maea, “Ra

* **7:15:** Mat 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Ion 12:49; 14:10 * **7:18:** Ion 8:50 * **7:19:** Apo 7:53; Rom 2:21-24 * **7:20:** Ion 8:48; 10:20 * **7:22:** Vuh 17:9-13; Levi 12:3 * **7:23:** Ion 5:8-10,16 * **7:27:** Ion 7:41; 9:29 * **7:28:** Mat 11:27; Ion 8:55 * **7:30:** Ion 7:44

bakovi iea e Kristo. I rata a
nivakasiri i kupo hateka."
32 E huriki a Pariseo ri
longo e huriki ri vareme
vona a maka ngava e Isu i
taki. Muri ri rudu e huriki
a prister dagi, e huriki a
Pariseo, e huriki a tagari na
roho na Vure ri gi lakavua e
Isu.
33 Lakea e Isu i ta maea,
"Iau ga made turane mua
popote kunana, muri bara
hamule lakea na viri i rudu
iau a valai.
34 *Bara mu matakana iau,
pali i uka ma mu gu matavisi
iau. A hini ga made vona,
bara mu keri ni valai vona."
35 Lakea e huriki a Iuda
ri vanana, ri ta maea, "Ra
bakovi iea i ngaru ni lokovai i
uka ma si gi masia? Ge lakea
mai e huriki ne hita ri made
viliha iea o Gris, ge vara ria
vonga?
36 Pali na tahuna i ta maea,
'Bara mu matakana iau, pali
i uka ma mu gu matavisi iau,'
i navai a pelegona ngava iea?
Pali a nita tara vona i ta
maea, 'A hini a made vona,
bara mu keri ni valai vona',
i navai a pelegona?"

A Naru na Nimahuri

37 *A nilobona parava na
habu, a parava dagi hateka.
Lakea na parava iea, e Isu i
pesi i gale dagi, i ta maea, "E
rei a viri i marohu, ge valai
nau, ge ninu.
38 *E rei a viri i luhoi tora
iau, a naru na nimahuri bara
i tua pololilo vona, i manga a
hini ni here puru na Hinere."
39 *E Isu i taki e huriki
ri luhoi tora ia bara ri bole
a nitora na Hanu Kiripiripi.
Na tahuna iea a Vure i uka
ma i rudua ma a Hanuna,
a vuhuna e Isu i uka ma ni
vakabagetu ma.
40 *I ranga e huriki ri lon-
goa a nitana ri ta maea,
"Muholi hateka ra bakovi iea
a propet."
41 *Pali i ranga e huriki
ri ta maea, "A bakovi iea e
Kristo."
Pali i ranga e huriki ri
nana rovi tabu ri ta maea,
"Re Kristo, ge valai navai o
Galili?
42 *A Hinere i taki e Kristo
ge valai na kabu ne Davit, na
tanga ne Davit, e Betlehem."
43 Pali e huriki ri tahoka
a niluhoi takutaku ne ria ne
Isu, i vaperesi lae a niluhoi
ne ria.
44 I ranga e huriki ri ngaru
ni lakavua, pali i uka ma ri
ratea.

E Huriki a Gare i Uka Ma Ri Luhoi Torea e Isu

45 Muri e huriki a tagari
na roho na Vure ri hamule.
Lakea e huriki a prister dagi,
a Pariseo ri nana ria, "I navai
i uka ma mu turari vilia?"
46 *Lakea e huriki a tagari
ri vakalongo, ri ta maea, "I
uka tara viri ge ta manga a
bakovi iea."
47 E huriki a Pariseo ri ta
puhaki, ri ta maea, "Mua
ranga, a bakovi iea i tami
mua.

* **7:34:** Ion 8:21; 13:36 * **7:37:** Levi 23:36; Ais 55:1; Ion 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Ion 16:7; 20:22; Apo 2:4 * **7:40:** Ion 6:14 * **7:41:** Ion 1:46 * **7:42:** Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:** Mrk 1:22 * **7:48:** Ion 12:42

48 *Mu matai mia e huriki a
Pariseo, e huriki a matakari.
E rei tara ne mia ge luhoi tora
ia?
49 I uka liu! Pali re huriki
a manga nga, ri luhoi torea, i
uka ma ri lohoka na vinara.
A Vure ge ratapile ria."

50 *E Nikodemus, a turane
ria, hosi i vano i masia e Isu,
i taki ria, i ta maea,
51 "A vinara ne hita i taki
bara si longoa a bakovi ge
ta taro, si gi matakilaka
vona a narona, muri ni gi
pelekado."

52 *Pali ri ratapilea na
ngava, ri ta maea, "Ioe tara
a bakovi o Galili. O gi
kamumua a Nita na Vure,
bara o masia i uka tara
propet ge valai o Galili."
53 Muri ri hamule mai a
tanga takutaku ne ria.

8

A Ngatavine Hale

1 Pali e Isu i lakea na lolo e
Oliva.
2 Na parava muri na hate-
langa pokopoko i lakea tabu
na roho na Vure. E huriki
a bakovi a ngatavine ri valai
maia, ri made haluia, lakea i
made puru i vara ria.
3 E huriki a mari na
vinara, a Pariseo ri tuli vilia
tara ngatavine i parangi, ni
matavisi i rata a rabu na
molenga. Lakea ri vakapesia
na matane huriki.
4 Ri takia e Isu ri ta maea,
"Mari ni tovo, ra ngatavine
iea, mi masia i rata a rabu na
molenga.
5 *Na vinara ne Moses ra
ngatavine maea bara ni padi-
mate na kedo. Pali o ta navai
ke?"
6 Ri nana maea a vuhuna ri
ngarua ge ratea tara ngava ri
gi padi virihi ia vona.

Pali e Isu i pasike puru, i
vakatubu ni here na malala
na kukulimana.
7 *Ri nana vilihui, lakea i
pesi rike i taki ria, i ta maea,
"E rei tara ne mua i uka ma
i rata kilala a rabu hale, ge
padi mugea a ngatavine iea."
8 Muri i pasike puru tabu i
here na malala.
9 Ri longoa a ngava iea,
lakea ri malaga gosigosi tala,
ri vano. E huriki a gare ri
vano muga. Ri vano lobo ria,
e Isu kikeri i made turana
ngatavine iea.
10 Muri e Isu i pesi rike i
nanea, "Ngatavine, a vai ria?
E rei tara ne ria ge taki ioe go
mate?"
11 *A ngatavine i koli, i ta
maea, "Bakovi Dagi, i uka."

Lakea e Isu i ta maea, "Pali
iau tara, i uka ma ga taki ioe
go mate. O vano ngane, o
lobo ni rata a naro hale."

A Nipara na Malala

12 *Na tahuna e Isu i vara
tabu, i ta maea, "Iau a nipara
na malala. E rei a viri i muri
nau, i uka ma ge laho tabu na
uvo, bara i tahoka a nipara i
habi a nimahuri."
13 E huriki a Pariseo ri
hehe, ri ta maea, "Masia
ngane, ioe kikeri o ta ne
vomu, pali i uka tara viri

* **7:50:** Ion 3:1-2 * **7:52:** Ion 7:41-42 * **8:5:** Levi 20:10; Vin 22:22-24 * **8:7:** Vin 17:7 * **8:11:** Ion 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Ion 1:4-9; 9:5; 12:46

ge kori ioe na ngavamu ge muholi.”

14 *E Isu i koli, i ta maea, “Bara iau kikeri a ta, pali i uka tara viri ge kori iau na ngavagu, a nitagu i muholi, a vuhuna a lohoka vona a hini a valai vona, a hini ga lakea vona. Pali mua, i uka ma mu lohoka vona a hini a valai vona, a hini ga lakea vona.

15 *Mu pelekado e huriki na rabu na malala kunana, pali iau i uka ma pelekadoa tara viri.

16 *Pali iau bara pelekado a viri, a nipelekado nau bara i muholi, a vuhuna i uka ma iau kikeri. A pesi turane Tata, ra viri i rudu iau a valai.

17 *Na vinara ne mua ni here puru i ta maea, a bakovi ala rua ru gu taki tala a ngava, a ngava iea i muholi.

18 *Iau a taki tala mule a ngava nau ne mua, pali a viri i tuhori iau na ngava e Tata, ra viri i rudu iau a valai.”

19 Muri ri nanea, “I vai e tamamu?”

E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma mu lohoka nau o ne Tata. Mua bara mu lohoka nau, e Tata tara bara mu lohoka vona.”

20 *I taki e huriki na ngava nga na tahuna i vara na tabeke na roho na Vure, tabukoi na hini ni ru a nihabi vona. Pali i uka tara viri ge lakavua, a vuhuna a parava vona i uka ma i valai ma.

21 *E Isu i taki tabu ria, i ta maea, “Iau popote ga vano, lakea bara mu matakana iau. A naro hale ne mua bara i tabuli, mu mate turana. A hini ga lakea vona, bara mu keri ni valai vona.”

22 Lakea e huriki a Iuda ri vanana, ri ta maea, “Ra bakovi iea, i taki a hini ge lakea vona bara si keri ni bele vona, ma ge tomo.”

23 *Pali e Isu i ta lokovonga liu, i ta maea, “Mua e huriki a bakovi na malala kunana. Pali iau a bakovi na hunu. Iau i uka ma a bakovi na malala.

24 A taki mua pali, bara mu mate turana naro hale ne mua. Pali mua i uka mu gu luhoi ge iau ra iau kunana,* muholi hateka bara mu mate turana naro hale ne mua.”

25 Ri nanea, “Pali ioe e rei ke?”

E Isu i koli, i ta maea, “Iau ra viri a taki mua vona pali.

26 Iau a tahoka a ngava i kupo na tahuna bara pelekado mua. Pali a viri i rudu iau a valai i ta muholi hateka. A ngava a longo vona, a taki polo ne huriki lobo.”

27 A viri i taki ria vona e Tamana, pali i uka ma ri longokilala a hini i taki.

28 *Lakea e Isu i ta maea, “Na tahuna mu bole rikea a Tuna Bakovi, bara mu matakilaka vona iau kunana ra viri a takikia. Bara mu matakilala iau i uka ma a ratea tara maki na ningaru

* **8:14:** Ion 5:31-32; 7:28 * **8:15:** Ion 12:47 * **8:16:** Ion 5:30; 8:29 * **8:17:** Vin 19:15 * **8:18:** 1Ion 5:9 * **8:20:** Ion 7:30 * **8:21:** Ion 7:34; 13:33 * **8:23:** Ion 3:31 * **8:24:** A ngava e ‘iau ra iau kunana’ a rana Vure na Ngava Dagi Hosi, re Iave. E Isu i ta maea, i manga i taki ia a Vure. * **8:28:** Ion 3:14

nau kunana. A taki polo
kunana a maki e Tata i tovo
iau vona.
29 A viri i rudu iau a
valai i made turagu, i uka
ma i pe iau, a vuhuna a
rata vakaroro a maki ge vivi
vona."
30 Na tahuna e huriki ri
longo a ngava i taki, i kupo ri
luhoi torea.

E Huriki e Tune Abraham

31 E Isu i taki e huriki a
Iuda ri luhoi torea, i ta maea,
"Na tahuna mu longototo a
vinara nau, bara i mua a
murimuri muholi nau.
32 Lakea bara mu lohoka
vona a ngava muholi. Muri
a ngava muholi bara i rata
mua, mu matukapaga."
33 *Ri koli ri ta maea, "Mia
e huriki a hamone Abraham.
Pali paru hosi i valai mona,
i uka ma mia a vorakato na
viri tara. Pali i navai a hini
o taki mavonga mia, ta mi gi
matukapaga?"
34 *E Isu i koli, i ta maea, "A
taki muholi mua, a viri i rata
a naro hale ia a vorakato na
naro hale, i made polotano
na tuhakanga na rabu hale.
35 A vorakato, i uka murina
na kabu na matakari vona.
Pali a tuna bakovi i tahoka
a murina na kabu vona. A
murina i tabuli vakaroro.
36 I mavonga kunana, a
Tuna Bakovi ge rata mua
mu matukapaga, bara mu
matukapaga muholi.
37 A lohoka vona ngi, mua
a hamone Abraham. Pali
ngane mu ngaru ni rabalaki
iau, a vuhuna a nitagu i uka
ma i dili na hatene mua.
38 A taki mua vona a maka
maki e Tata i vakasiri iau
vona, pali mua ranga mu
rata a maka maki mu longo
ne tamane mua."
39 *Ri koli ri ta maea, "E
Abraham e tamane mia."
Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, "E Abraham ge
tamane mua, bara mu rata a
maki e Abraham i rata.
40 A taki mua vona a ngava
muholi a longo na Vure, pali
ngane mu ngaru ni rabalaki
iau. A vilo mavonga i uka ma
a vilone Abraham.
41 *A vilo mavonga a vilone
tamane mua."
E huriki a Pariseo i madihi
a hatene ria ri ta maea, "I
uka ma mia a tuna ngoi. E
Tamane mia kunana a Vure."
42 Lakea e Isu i taki ria,
"A Vure i uka ma e Tamane
mua. Ge ia e Tamane mua,
bara mu ngaru iau, a vuhuna
iau a valai na Vure, a bele
koea. Iau i uka ma valai na
ningaru nau. A Vure i rudu
iau a valai.
43 I navai i uka ma mu lon-
gokilala a hini a taki? I uka
ma mu longokilala, a vuhuna
mu koi ni longo a ngavagu.
44 *Mua e huriki e tune Sa-
tan, lakea mu ngaru ni muri
mai a ningaru vona. Muga
na hunu a malala ni ratarike,
ia a bakovi ni rabalaki a viri,
i koi ni muri mai a ngava
muholi, a vuhuna i uka tara
ngava muholi ge takia. Na
tahuna i tami a viri, i ta
na tabelena, a vuhuna ia a
marapusi, a tamana marapu-
sianga.

---

* **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Rom 6:16,20 * **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:** Ais 63:16
* **8:44:** 1Ion 3:8

45 Pali i uka ma mu luhoi
tora iau, a vuhuna iau a ta
muholi!
46 *E rei tara ne mua ge
vakasiri, iau a rata a naro
hale? Iau a ta muholi, pali i
navai i uka ma mu luhoi tora
iau?
47 *E huriki a tuna Vure ri
longototo a ngava a Vure i
taki. Pali mua i uka ma mu
longototo a Vure, a vuhuna i
uka ma mua e huriki e tuna."

E Isu i Muga ne Abraham

48 *E huriki a Iuda ri koli
a nita ne Isu ri ta maea,
"I muholi ioe a bakovi o
Samaria, i dili vomu a han-
itu."
49 E Isu i koli, i ta maea,
"Iau, i uka ma i dili nau a
hanitu. Iau a togoa e Tata,
pali mua i uka ma mu togo
iau.
50 Iau i uka ma a ngaru e
huriki ri gi kavurike iau. Pali
a Vure ia a mari ni pelekado
a narone huriki. I ngaru e
huriki ri gi kavurike iau.
51 *A taki muholi mua, e rei
a viri i muri mai a ngavagu, i
uka ma ge mate."
52 Na tahuna e huriki a
Iuda ri longoa a ngavana ri
kaha, ri ta maea, "Ngane mi
lohoka vomu i dili vomu a
hanitu! E Abraham i mate, e
huriki a propet ri mate, pali
ioe o taki ta a viri ge muri
mai a ngavamu, i uka ma ge
mate!
53 Ra ioe, o dagi hateka ne
tamane mia e Abraham? E
Abraham i mate, e huriki a
propet ri mate. Pali ioe o
luhoi ge ioe e rei ke?"
54 E Isu i koli, i ta maea,
"Iau bara kavurike mule iau,
a nikavurike nau a maki
tavula. E Tata ra mu takia ta
ia a Vure ne mua, ia ra viri i
kavurike iau.
55 Iau a lohoka vona, pali
mua i uka ma mu lohoka
vona. Iau bara taki i uka ma
a lohoka vona, bara mara-
pusi manga mua, pali iau a
lohoka vona, a longototoa a
nitana.
56 E tamane mua e Abra-
ham i pasimata ni matai a
parava nau. Pali ngane i
masia pali a parava iea, i vivi
hateka."
57 E huriki a Iuda ri hehe,
ri ta maea, "A pida vomu i
uka ma i ravulu lima ma, pali
o taki ioe ta o masia pali e
Abraham."
58 *E Isu i koli, i ta maea,
"A taki muholi mua, muga
ne Abraham ni poda, iau ku-
nana ra iau!"†
59 Na tahuna i ratea a
ngava iea, lakea e huriki a
Iuda i madihi a hatene ria,
a vuhuna i taki ta ia a Vure.
Lakea ri bole rike a kedo ta
ri gi padimatea. Pali e Isu i
kapiloho ne ria, i laho tala na
tabeke tara na roho na Vure
i vano.

9

A Bakovi i Kepa

1 Na tahuna e Isu i laho
lokovonga i masia a bakovi
i kepa. A bakovi iea, na
tahuna ni poda, i kepa liu.

* **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pe 2:22 * **8:47:** 1Ion 4:6 * **8:48:** Mrk 3:21-22 * **8:51:** Ion 5:24 * **8:58:** Ion 1:1 † **8:58:** Na Nimariu 3:14 ra ngava iea, "Iau kunana ra iau" a rana Vure tara. Ia a pelegona e Iave. * **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2,4

2 *Lakea e huriki a
murimuri ri nanea, “Mari
ni tovo, a naro hale ne rei
i ratea a bakovi iea i kepa? A
naro hale vona o a naro hale
ne tamana e kinana?”
3 *E Isu i koli, i ta maea,
“A naro hale vona i uka ma i
rata ia ge kepa. A naro hale
ne tamana e kinana ranga,
i uka ma i ratea ge kepa.
I kepa a vuhuna a Vure i
ngaru a leho vona ge bele
kavakava.
4 Ngane si gi rata a leho
na viri i rudu iau a valai, a
vuhuna i tabana ni palala a
hini. Pali i uka ma ge tabaka,
bara i rodo a hini, lakea i uka
tara viri ge leho.
5 *Na tahuna a tabana ni
made na malala, iau a ni-
para ne huriki a bakovi a
ngatavine.”
6 *E Isu i taki lobo a ngava
nga, i kalupea a malala, i
ratea i beta manga kota.
Muri i bolea a malala, i ravua
na matana bakovi.
7 Lakea i takia, “O vano o
vahilolo a matamu na lomu e
Silom.”* Lakea a bakovi iea
i vano i vahilolo a matana,
lakea i matapara. Muri i
hamule lakea na tanga vona.
8 E huriki a bakovi a
ngatavine na tanga vona,
e huriki ri lohoka vona ri
vanana, ri ta maea, “Ra
bakovi iea, ia kunana a viri i
made lake, i nonongi a maki
ne huriki?”
9 I ranga e huriki ri taki
ta ia kunana, pali i ranga e
huriki ri lavuni ri ta maea, “I
uka, a bakovi i mata manga
ia.” Pali ra bakovi iea i ta
tora hateka, i ta maea, “Iau
kunana!”
10 Lakea e huriki ri nanea,
“Ni vakamatapara navai a
matamu?”
11 A bakovi i koli, i ta
maea, “A bakovi, a rane Isu, i
kalupe tahoa a malala i ratea
i beta, i ravua na matagu.
Muri i rudu iau a vano a
hilolo na lomu e Silom. A
hilolo lobo, i malaharere a
matagu, a matapara.”
12 Lakea ri nanea, “Pali
avia ngane ra bakovi iea?”
A bakovi i koli, i ta maea,
“Ai, i uka ma lohoka vona.”

E Huriki a Pariseo Ri Nanea a Kepa

13 Muri e huriki ri tuli
lakea ne huriki a Pariseo a
bakovi i kepa muga.
14 A Parava Nimalo, ra par-
ava e Isu i kalupe tahoa a
malala, i vakamataparea a
kepa.
15 Lakea e huriki a Pariseo
ri nanea vona a matana i
malaharere navai. Lakea i
taki ria, i ta maea, “I ru a
kokota na matagu, muri a
hilolo, a matapara.”
16 Lakea e huriki a Pariseo
ranga ri ta maea, “Ra bakovi
i vakamataparea a bakovi
iea, i uka ma i valai na Vure,
a vuhuna i leho na Parava
Nimalo.”
Pali i ranga e huriki ri nana
maea, “A bakovi hale ge rata
navai a nivakasiri?” Lakea ri
vahehe lae na ngava.

* **9:3:** Ion 11:4 * **9:5:** Mat 5:14; Ion 8:12 * **9:6:** Mrk 8:23 * **9:7:** A ngava e ‘Silom’ na nita Hibru i manga ‘nirudu.’ A naru iea i uka ma a naru tavula. Ri vahilolo a maka maki na Habu na Kape vona. * **9:17:** Ion 4:19

17 *Muri ri nana tabua ra
bakovi i kepa muga, ri ta
maea, “Ioe kunana ra viri i
vakamatapara ioe. O luhoi
navia ra bakovi iea?”
Lakea a bakovi i koli, i ta
maea, “Ia a propet.”
18 E huriki a Iuda i uka ma
ri luhoi tora a nita na bakovi
iea, ra i takia ta i kepa muga,
muri e Isu i vakamataparea.
Lakea ri rudu mai a ngava ne
kinana e tamana, ru gu valai
taro ne ria.
19 Na tahuna ru bele, e
huriki a Pariseo ri nana rua,
“Ra bakovi iea e tune marua?
Ra bakovi iea kunana muru
takia ta ni poda tala i kepa
liu? Pali i navai ngane i
matapara?”
20 Ru koli, ru ta maea, “Miri
lohoka vona ia e tune maria,
ni poda i kepa liu.
21 Pali a hini i matapara
ngane, e rei i vakamatapara
ia, i uka ma miri lohoka
vona. Mu nanea, ge koli a
ninana ne mua. I uka ma ia
a koma kiroko. Bara i koli a
ninana ne mua.”
22 E tamana e kinana ru ta
mavonga a vuhuna ru man-
genge ne huriki a Iuda. Ru
mangenge a vuhuna ri kado
puru a ngavana viri ge taki e
Isu ge ia e Kristo, bara ri tono
talea liu na roho na vaponga.
23 Ru mangenge mavonga
e tamana e kinana, lakea ru
ta maea, “I uka ma ia a koma
kiroko. Mu nanea.”
24 Ri gale vilia tabua a
bakovi i kepa muga, ri takia,
“O kavurikea a Vure. Mi
lohoka vona a bakovi iea a
bakovi hale.”
25 A bakovi i kepa muga i
koli, i ta maea, “Iau i uka
ma lohoka vona, ia a bakovi
kamumu o ia a bakovi hale.
A maki i taku a lohoka vona.
Muga iau a kepa, pali ngane
a matapara!”
26 Muri ri nanea, “A ra i
ratea vomu? I vakamatapara
navai ioe?”
27 A bakovi i koli, i ta maea,
“A taki mua pali, i uka ma
mu longo mai a hini a taki.
I navai mu ngaru ni longo
tabu a ngava a taki muga
pali? Mua ranga mu ngaru
ge mua a murimuri vona?”
28 Lakea ri harogi pilea, ri
ta maea, “Ioe a murimuri
vona! Mia a murimuri ne
Moses!
29 Mi lohoka vona a Vure
i ta turane Moses, pali ra
bakovi iea i uka ma mi lo-
hoka vona i valai vai.”
30 A bakovi i koli, i ta maea,
“I nangi tebi liu a nitane
mua! I uka ma mu lohoka
vona a hini i valai vona a
bakovi iea, pali ia kunana i
vakamatapara iau.
31 *Si lohoka vona a Vure i
uka ma i longo mai e huriki
a bakovi hale. I longo mai
kunana e huriki ri kavurike
ia, ri ramai a ningaru vona.
32 I uka ma ni matai hosi
tara viri ge vakamatapara a
bakovi i kepa na tahuna ni
poda tala.
33 Pali ra bakovi iea, a Vure
i uka ma i rudua ge valai, i
uka ma ge ratea tara maki
mavonga.”
34 *Lakea ri koli mule ri
ta maea, “I navai o vara ko-
likoli mia? A naro hale i

* **9:31:** Sng 34:15 * **9:34:** Sng 51:5

madoko vomu na tahuna ni poda tala." Muri ri tono talea ge vano liu.

E Huriki a Kepa

35 E Isu I longoa a bakovi iea ni tono tala liu, lakea i vano i masia, i takia, "Ioe o luhoi tora a Tuna Bakovi?"

36 A bakovi iea i koli, i ta maea, "Bakovi Dagi, e rei a bakovi iea? O vakasiri iau vona ga luhoi tora ia."

37 Lakea e Isu i ta maea, "Ra bakovi iea o masia pali, ngane i ta turamu."

38 Muri a bakovi i kavurikea e Isu, i ta maea, "Bakovi Dagi, a luhoi tora ioe."

39 Lakea e Isu i ta maea, "A puru valai na malala ga pelekado e huriki. E huriki a kepa ri gi matapara, e huriki ri matapara ri gi kepa."

40 *E huriki a Pariseo ranga ri laho turana ri longoa a nitana, ri nanea, "I navai? O luhoi mia ranga mi kepa?"

41 E Isu i koli, i ta maea, "I uka ma mu kepa. Bara mu kepa, i uka ma mu gu tahoka a ngava na naro hale ne mua. Pali ngane mu taki ta mu matapara, mu tahoka a ngava.

10

A Matakari Kamumu na Sipsip

1 "A taki muholi mua, a bakovi i uka ma i dili na logo na nure na sipsip, pali i page rike na nure na hini ranga, i dili, ra bakovi iea a panaho, a marikau.

2 Pali a tahona sipsip i dili kamumu na logo.

3 A tagari i tala purua a logo, lakea a tahona sipsip i dili, i gale a rana maka sipsip, ri longo mai ia. I gale ria na rane ria takutaku, muri i me tala ria.

4 Na tahuna i me tala lobo a maka sipsip vona, i muga ria. A maka sipsip ri muri maia, a vuhuna ri longokilalea a lohona.

5 A maka sipsip i uka ma ri gi muri mai a viri i uka ma ri burongi kilalea. I muholi ngi bara ri ha na tahuna i gale ria, a vuhuna i uka ma ri longokilalea a lohona."

6 E Isu i ta vakakika ne ria, pali ria i uka ma ri longo-kilala a ngava i taki ne ria.

7 Lakea e Isu i taki tabu ria, i ta maea, "A taki muholi mua, iau a logo na nure na sipsip.

8 *E huriki ri valai muga nau, ria a panaho, a marikau. Pali e huriki a sipsip i uka ma ri longo mai ria.

9 Iau a logo. E huriki ri dili valai nau bara ri mahuri. Bara ri dili pori na ningaru ne ria. Bara ri matavisi a maki ni kani.

10 A bakovi ni panaho i valai kunana ni panaho, ni ratapile, ni rabalaki a maka sipsip. Pali iau a valai ga habi a nimahuri. Ra nimahuri iea, i uka harena.

11 *"Iau a matakari ka-

* **9:40:** Mat 15:14 * **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:11:** Sng 23:1; Kap 7:17
* **10:12:** Apo 20:29

mumu na sipsip. A matakari
kamumu bara i mate ni
matakari a maka sipsip
vona.
12 *A viri i leho ni gi kona
i uka ma ia a tahona sipsip.
Na tahuna i masia a kaugara
i valai, bara i pe mule a maka
sipsip, i ha ia. Muri a kau-
gara bara i valai, i lili viliha
a kabuna sipsip.
13 Ra bakovi ni kona i ha,
a vuhuna ia a bakovi i leho
kunana ge bole a moni. I uka
ma i luhoi a maka sipsip.

14 "Iau a matakari ka-
mumu na sipsip, a maka
sipsip nau ri lohoka nau. Iau
tara a lohoka ne ria.
15 *I manga a hini a lohoka
ne Tata, e Tata tara i lohoka
nau. Iau ga mate ni korimule
a maka sipsip nau.

16 *Iau a tahoka tabu ranga
sipsip i uka ma ri dili ma na
nure. Ria ranga ga bole dili
ria na nure, ri gi longokilalea
a lohogu, ge taku kunana a
kabuna sipsip. A matakari
ne ria tara ge taku kunana.

17 *E Tata i ngaru iau, a
vuhuna ga mate na murine
huriki a sipsip. Muri ga
mahuri mule tabu.
18 I uka tara viri ge vaka-
mate iau. Iau kunana ga
mate na ningaru nau. Iau a
tahoka a nitora ni mate. Iau
a tahoka a nitora ni pesi rike
mule na matenga. E Tata i
taki iau ga rata mavonga."

19 Pali na ngava iea kunana
e huriki a Iuda ri vagege lae
tabu.
20 E huriki ala kupo ri ta
maea, "I manga. I dili vona
a hanitu. I navai si gi longo
maia?"
21 Pali i ranga e huriki ri ta
maea, "A nitana i uka ma i
manga a nitana bakovi i dili
vona a hanitu. Pali a han-
itu, i kara ge vakamatapara a
kepa?"

E Huriki i Uka Ma Ri Luhoi Tora

22 Na tahuna na malangia,
ni rata a Habu na Nigamai* o
Ierusalem.
23 E Isu i lokovonga i laho
pololilo na roho na Vure na
tabeke ni gale a talele ne
Solomon.
24 Lakea e huriki a Iuda
ri vapopo haluia, ri nanea,
"Ra mia, mi dava paru hosi.
Garika go vakalongo mia ne
vomu, ge ioe e rei muholi?
Pali ioe ge ioe e Kristo, o ta
kavakava ne mia ngane."

25 E Isu i koli, i ta maea,
"A taki mua pali. Pali i uka
ma mu longo mai a ngavagu.
A maka nivakasiri a rata na
rane Tata ri vakasiri iau e rei.
26 Pali i uka ma mu luhoi
tora iau, a vuhuna i uka ma
mua a sipsip nau.

---

* **10:15:** Mat 11:27; 1Ion 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23 * **10:17:** Pili 2:8-9

* **10:22:** A habu iea ni rata na keva e Disemba. A rana habu iea na nita Hibru i maea, e "Hanuka". Na pida 167 BC, e huriki a bakovi o Siria ri vaubi turana e huriki a Iuda. Ri bole a roho na Vure, ri dili vona, ri ratea i katoki. Muri na pida i tolu, e huriki a Iuda ri vaubi tabu, ri bole mule a roho na Vure. Ri bole mule pali, lakea ri ratea a leho tara ni ratea a roho na Vure ge malamala tabu. A Habu na Nigamai ri luhoi mule tabu a rabu ni rata a roho na Vure ge malamala.

27 A sipsip nau ri longo-
kilala a lohogu. Iau a lohoka
ne ria, ri muri nau.
28 *A habi ne ria a nima-
huri vakaroro, i uka ma ri gi
mate. I uka tara viri ge kini
paru ria na limagu.
29 E Tata, ra i habi ria nau,
i dagi hateka ne huriki lobo.
I uka tara viri ge bole tala ria
na limane Tata.
30 Maria e Tata miri
palupulupu."

31 Muri e huriki a Iuda ri
bole rike tabu a maka kedo,
ta ri gi padimatea.
32 Pali e Isu i taki ria, "A
vakasiri mua vona pali a ni-
vakasiri dagi i kupo ri valai
ne Tata. Pali e rei a maka
nivakasiri mu gu padimate
iau vona?"

33 *E huriki a Iuda ri koli,
ri ta maea, "I uka ma mi
gi padi ioe na kedo vona a
maka nivakasiri ngi. Mi gi
padi ioe a vuhuna o ta hale
hateka na Vure. O taki ioe ta
ioe a Vure. Pali ioe a bakovi
tavula kunana."

34 *E Isu i koli, i ta maea, "A
ngava ni here na vinara ne
mua, a Vure i ta maea, 'Mua
e huriki a vure.'
35 Si lohoka vona, a ngava i
taki a hinere, i uka ma i ma-
pulo lae, i tabuli vakaroro.
Re huriki a bakovi a Vure i
habi a ngava vona ne ria, i
taki ria, ta ria e huriki a vure.
36 Pali iau, e Tata i vulaki
iau, i rudu iau a valai koea
na malala. Pali i navai mu
taki iau, ta a ta hale hateka
na Vure na tahuna a taki iau,
iau a Tuna Vure?
37 Bara iau i uka ma a rata
a leho ne Tata, naha ni longo
mai iau.
38 *Pali bara iau a rata a
leho ne Tata, pali mu koi ni
luhoi iau, a ngaru mu gu
luhoi a maka nivakasiri a
rata. Muri bara mu matak-
ilalea e Tata i made turagu,
iau a made turane Tata."
39 I mavonga ri toni tabu
ni lakavua, pali i uka ma ri
lakavu visia.
40 *Muri e Isu i hamule, i
tulu poloa a naru e Iordan,
i made na tabeke e Ioanes i
vahilolo e huriki vona muga.
41 E huriki ri ala kupo ri
valai vona ri ta maea, "E
Ioanes i uka ma i rata ranga
a nivakasiri, pali a ngava i
taki virihi a bakovi iea vona
i muholi."
42 Na tahuna e Isu i made
na tanga iea, i kupo e huriki
ri luhoi torea.

11

E Lasarus i Mate

1 *Na parava tara a bakovi
o Betani, a rana e Lasarus,
i giloa. E kurabana e Maria
e Marta, rua ranga ru made
vonga o Betani.
2 *Re Maria, ia kunana ra
viri i biri a mangisipa na
vahane Bakovi Dagi, muri i
ravua na vuna. E kurabana,
e Lasarus, i giloa.
3 Ra ngatavine nga ru talo
rike a ngava ne Isu, ru ta
maea, "Bakovi Dagi, ra viri

* **10:28:** Ion 3:16; 6:39 * **10:33:** Levi 24:16 * **10:34:** Sng 82:6 * **10:38:** Ion 14:10-11 * **10:40:** Ion 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Ion 12:3 * **11:4:** Ion 9:3

o ngaru hatekea, ngane i
giloa.”
4 *Na tahuna i longoa a
velengana, i ta maea, “Ra
gilanga iea i uka ma ge mate
vona. A leho na gilanga iea,
ge vakasiri a nitora na Vure,
lakea e huriki ri gi kavurikea.
Muri e huriki ri gi kavurike
iau, a Tuna Vure.”
5 E Isu i ngaru hateka na
hatena e Marta, e Maria, e
Lasarus.
6 Pali na tahuna i longo a
velengane Lasarus i giloa, i
uka ma i vano maia. I made
tabu vonga na parava i rua.
7 Muri i taki e huriki a
murimuri vona, i ta maea,
“Si hamule lakea na tabeke
ne Iudea.”*
8 Lakea e huriki a
murimuri vona ri takia,
“Mari ni tovo, rira kunana
e huriki a Iuda ri toni ni
padimate ioe na kedo, pali
ngane o ngaru ni hamule
lokovonga tabu?”
9 E Isu i koli, i ta maea, “Na
parava lobo a haro i rike na
hatelanga, i rolo na malunga.
A viri i laho na hini palala
i uka ma ge boru, a vuhuna
a nipara na malala i vaka-
palala a dala vona.
10 Pali na tahuna i laho na
rodo bara i boru, a vuhuna i
uka nipara.”
11 E Isu i taki lobo a ngava
nga lakea i taki ria tabu, i
ta maea, “E turane hita e
Lasarus i mahita. Pali ngane
ga lokovonga ga vangoa.”
12 E huriki a murimuri
vona ri koli ri ta maea,
“Bakovi Dagi, i kamumu i
mahita. A gilanga vona bara
i lobo.”
13 E Isu i ta vakakika vona e
Lasarus i mate. Pali e huriki
a murimuri vona ri luhoi ta i
mahita kunana.
14 Muri i ta kavakava, i ta
maea, “E Lasarus i mate.
15 Iau a luhoi mua, lakea
i uka ma a vano ga made
turana. A rata mavonga, mu
gu luhoi tora iau. Pali ngane
si gi lokovonga vona.”
16 *Muri e Tomas, a rana
tara e Didimas,† i taki e
huriki a murimuri, i ta maea,
“Hita ranga, si lokovonga si
mate turana.”
17 Na tahuna e Isu i bele,
ni vakalongo vona a podane
Lasarus i tabuli pali na babe
na parava i va.
18 A tanga e Betani i
tabukoi o Ierusalem. A
maravana a kilomita i tolu,
19 lakea i kupo e huriki
a Iuda ri bele mai e Maria
e Marta ri gi luke rua, a
vuhuna i mate pali e kura-
bane rua.
20 Na tahuna e Marta i lon-
goa e Isu i valai, i pagitala na
ruma ge taguia e Isu. Pali e
Maria i made kunana.
21 Na tahuna e Marta i
masia e Isu, i takia, i ta
maea, “Bakovi Dagi, ioe bara
o made koea, e kurabagu i
uka ma ge mate.
22 Pali a lohoka vona a
Vure bara i rata a maki o
takia vona.”
23 Lakea e Isu i takia,
“E kurabamu bara i mahuri
mule tabu.”

* **11:7:** Bara ri laho na parava i taku o na parava i rua bara ri bele o Betani.
* **11:16:** Mrk 14:31 † **11:16:** E ‘Didimus’, na nita grik i manga a boge. * **11:24:** Ion 6:40

24 *E Marta i koli, i ta
maea, “A lohoka vona bara
i mahuri mule tabu na
nilobona parava, na tahuna
a Vure ge vakamahuri mule
e huriki.”
25 Lakea e Isu i takia, “Iau
a viri a vakamahuri mule e
huriki, a habi a nimahuri ne
huriki. A viri i luhoi tora iau
i mate, bara i mahuri tabu.
26 Na tahuna e huriki ri
mahuri ri luhoi tora iau, i
uka ma ri gi mate. Ra ngava
nga, o luhoi tora, o i uka?”
27 *E Marta i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, a longo
a ngava ngi. A luhoi ioe e
Kristo, a Tuna Vure ni taki ta
ge valai na malala.”
28 E Marta i taki loboa a
ngava iea i hamule. I tulia e
tarina e Maria, ru pesi tala, i
takia, “A mari ni tovo i valai
pali, i nana vomu.”
29 Na tahuna e Maria i lon-
goa, i malaviriri kunana i
pesi rike, i lakea mai e Isu.
30 E Isu i uka ma i bele ma
na tanga. I tabana i made na
hini i taguia e Marta vona.
31 Na tahuna e huriki a
Iuda ra ri lukea e Maria polo-
lilo na ruma, ri masia i pesi
rike hari hari, i pagitala, ri
muri maia. Ri luhoi ta ge
lakea na hini ni vakatabuli
a podane kurabana, ge tangi
vonga.
32 Na tahuna e Maria i bele
vona a hini i made vona
e Isu, i lolu puru tabukoi
na vahana i takia, “Bakovi
Dagi, ioe bara o made koea, e
kurabagu i uka ma ge mate.”
33 Na tahuna e Isu i matai
e Marta, e huriki a Iuda, ri
valai turana ri tangi, i dodo
ria, i rakudu a hatena a hini
ri tangi hateka.
34 Lakea e Isu i nana ria,
“I vai a hini mu vakatabuli a
podana vona?”
Ri koli ri ta maea, “Bakovi
Dagi, o valai o masia.”
35 Lakea e Isu i tangi.
36 Na tahuna e huriki a
Iuda ri masia i tangi, ri
ta maea, “Masia, i ngaru
hatekea ra bakovi iea!”
37 *Pali i ranga e huriki ri ta
maea, “I vakamatapara a viri
i kepa, pali i navai i uka ma i
koria ra bakovi iea, nahea ge
mate?”

E Isu i Vakamahuria e Lasarus

38 E Isu i dodo ria, i rakudu
a hatena na hini ri tangi
hateka. I vano i bele na lovo.
Ra lovo iea a babe, ni tukari
na kedo a matana.
39 E Isu i taki ria, i ta maea,
“Mu kule talea a kedo.”
Pali e Marta, re kurabana
i mate, i takia, i ta maea,
“Bakovi Dagi, i mavuru pali,
a vuhuna i tabuli na parava i
va pali.”
40 Lakea e Isu i takia, “Iau a
taki ioe pali. Ioe bara o luhoi
tora, bara o masia a nitora na
Vure.”
41 Muri ri kule talea a
kedo. Lakea e Isu i mata rike
na hunu, i ta maea, “Tata,
a kavurike ioe a vuhuna o
longo iau pali.
42 A lohoka vomu na par-
ava vakaroro o longo iau.
Pali ngane a taki ioe na
ngava nga, ge longo e huriki
ri pesi tabukoi koea, ri gi

* **11:27:** Ion 6:69 * **11:37:** Ion 9:6-7

luhoi ioe kunana o rudu iau
a valai."
43 E Isu i taki lobo a ngava
nga, lakea i gale tala dagi, i ta
maea, "O Lasarus, o pesirike,
o pori valai!"
44 Lakea a bakovi mate i
pesi rike i pori valai. A
kakaina, a gina, i tabana ni
kae na lavalava.
Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, "Mu vuka tala a
lavalava ni bunu ia vona, ge
vano."

E Huriki a Pariseo Ri Ngaru ni Rabalaki e Isu
(Mateo 26:1-5; Markus 14:1-2; Lukas 22:1-2)

45 *I kupo e huriki a Iuda
ri valai ni lukea e Maria.
Na tahuna ri masia a maki
i ratea e Isu, ri luhoi tora ia
ngane.
46 *Pali i ranga e huriki ri
lakea ne huriki a Pariseo ri
vakalongo ria vona a maki i
ratea.
47 Muri e huriki a prister
dagi, e huriki a Pariseo ri
gale palupu e huriki a tara
na vaponga, ri vanana, ri ta
maea, "A ra si gi ratea ngane?
Ra bakovi iea, i rata a maka
nivakasiri i kupo.
48 Hita bara si mata taroa
ge rata liuliu lokovonga, e
huriki lobo bara ri luhoi tora
ia. Muri e huriki a Rom bara
ri valai, ri ratapilea a roho na
Vure, ri tahona polo vona a
tanga ne hita."
49 Pali a viri tara ne ria,
a rana e Kaipas, a prister i
muga ne huriki a prister lobo
na pida iea, i ta rike, i ta
maea, "Mua i uka ma mu
lohoka vona tara maki!
50 I uka ma mu lohoka
vona? I uka ma ge huriki
lobo ri gi mate. I kamumu
hateka a bakovi ala taku ku-
nana ge mate na murine
huriki lobo."
51-53 *Lakea i vakatubu na
parava iea, ri varodo a ngava
ri gi rabalakia e Isu. E Kaipas
i uka ma i takia na niluhoi
vona ra ngava iea. I takia, a
vuhuna ia a prister i muga ne
huriki a prister lobo na pida
iea, pali i taki muga ne Isu
ge mate na murine huriki a
Iuda. Pali i uka ma e huriki
a Iuda kunana, ge mate ge
vakalipopo e huriki a tuna
Vure ra ri made viliha na
maka tanga lobo, ri gi made
palupu ge ria a kabu i taku.
54 Lakea e Isu i uka ma
i laho kavakava tabu na
matane huriki a Iuda. I lakea
na tanga e Epraim, tabukoi
na robo, i made vonga turane
huriki a murimuri vona.
55 Na tahuna a habu ne
huriki a Iuda i tabukoi,
a Habu na Nipagepolo, e
huriki ala kupo na tanga vil-
iha vonga ri sike o Ierusalem,
ri gi rata a leho ni rata ria
ri gi malamala na matana
Vure muga na Habu na
Nipagepolo.
56 Ri matakana mavongea
e Isu. Na tahuna ri pesi
pololilo na tabeke na roho na
Vure ri vanana, "Mu luhoi
navai? A bakovi iea ge valai
na habu o ge uka?"
57 Pali e huriki a prister
dagi, a Pariseo ri vakuku

* **11:45:** Ion 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:51-53:** Ion 5:18

e huriki ne e rei a viri ge
matavisia e Isu, ge vakalongo
malaviriri ria, ri gi lakavua.

12

E Maria i Biri e Isu o Betani
(Mateo 26:6-13; Markus 14:3-9)

1 *A parava i polotara
muga na Habu na Nipage-
polo, e Isu i luve o Betani, ra
tanga ne Lasarus, a bakovi
i vakamahuri mulea na
matenga.
2 *Lakea e huriki vonga ri
taguia e Isu, ri rata a habu
vona. E Marta i veru a maki
ni kani, pali e Lasarus i made
turane huriki na dede ri kani
turane Isu.
3 *Lakea e Maria i bolea a
kalavana lita na mangisipa,
ni rata na vutuna kai a nard,
a mapana i dagi hateka. I
guru langa na vahane Isu,
muri i ravu na vuna. Lakea
a mangina mangisipa i huli
hateka pololilo na ruma.
4 Pali e Iudas Iskariot, a
turane huriki a murimuri, ra
bakovi ta ge habi e Isu na
limana pile, i koi, i ta maea,
5 "A mangisipa iea i dagi
hateka a mapana. A mapana
i manga a mapana bakovi i
leho na pida i taku. I navai
i uka ma o bolea a mapana
mangisipa iea, go habia ne
huriki a matasia?"
6 E Iudas i takia ra ngava
iea a vuhuna ia a panaho.
I uka ma i luhoi e huriki
a matasia. A leho vona
ni matakari a tava, bara i
panaho mule ranga moni.
7 E Isu i koli, i ta maea,
"Naha ni takia. I kamumu
hateka a hini i rata purua a
mangisipa, ge davea ra par-
ava bara ni tanu iau vona.
8 *E huriki a matasia
bara ri made turane mua
vakaroro, pali iau i uka
ma ga made turane mua
vakaroro."
9 E huriki a Iuda ri longoa
e Isu i made vonga, lakea
ri valai maia. Pali i uka
ma ri valai ri gi matai e Isu
kunana. A viri ri ngaru ni
masia e Lasarus, ra bakovi e
Isu i vakamahuri mulea na
matenga.
10 Lakea e huriki a prister
dagi ri varodo tabu a ngava
ne Lasarus, ia tara ri gi rabal-
akia,
11 *a vuhuna e huriki a
Iuda ri longoa a velengana,
lakea ri luhoi torea e Isu.

E Isu i Dili o Ierusalem
(Mateo 21:1-11; Markus 11:1-11; Lukas 19:28-40)

12 Na parava muri e huriki
ri valai na habu ri longoa e
Isu ge lakea o Ierusalem.
13 *Lakea ri bole a maka
pagana rou, ri vano ri gi
taguia e Isu, ri gale maea,
"Si gi kavurikea a Vure!*
A Vure ge vakabagetua a viri
i valai na rane Bakovi
Dagi!

* **12:1:** Ion 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Vin 15:11
* **12:11:** Ion 11:45 * **12:13:** Sng 118:25-26; Ion 1:49 * **12:13:** A ngava iea na nita Hibru i manga e "Hosana". A pelegona muholi i maea, "Mi ngaru go korimule mia." Pali na tahuna e Isu i valai, e huriki a Iuda ri taki a ngava iea ne vona ni kavurikea a Vure.

Ni gi vakabagetu a hariki
ne Israel!”
14 E Isu i matavisia tara tuna
donki, i made langa vona.
I ramai kunana a ngava ni
here puru hosi na Hinere i ta
maea,
15 *“Mua o huriki a bakovi
o Sion† naha ni man-
genge.
Mu masia a hariki ne
mua i valai ngane,
i rike na tuna donki.”
16 *Muga e huriki a
murimuri i uka ma ri
matakilala a maka maki nga.
Pali muri, na tahuna e Isu
i mahuri mule na matenga,
a Vure i vakabagetua, ri
matakilaka vona ngane a
ngava ri taki ne Isu, a maki
ri ratea ne Isu, ni here puru
hosi virihi mai ia.
17 E huriki ri turana na
tahuna i gale tala e Lasarus
na lovo, i vakamahuri mulea
na matenga, i uka ma ri malo
ni vakalongo lae e huriki
vona a maki ri masia.
18 E huriki ala kupo ri lon-
goa i rata a nivakasiri iea, ri
lokovonga ri tagui ia.
19 Lakea e huriki a Pariseo
ri vata, ri ta maea, “Mu ma-
sia, ngane bara i uka tara
maki si gi ratea. I mata
manga e huriki lobo ri muri
vona ngane!”

E Isu i Taki Muga a Matenga Vona

20 E huriki a bakovi na
tanga e Gris ranga ri turana
e huriki ri sike na habu ne
vona ni kavurikea a Vure.
21 Ri valai ne Pilip, ra
bakovi o Betsaida na tabeke
ne Galili, ri takia, “Bakovi
dagi, mi ngaru ni matai e
Isu.”
22 Lakea e Pilip i vano i
takia e Andreas. Muri ru
vano ru vakalongoa e Isu.
23 *E Isu i koli, i ta maea,
“Ngane i tabukoi a Vure
ge vakabagetu iau, a Tuna
Bakovi.
24 *A taki muholi mua, na
tahuna a bakovi i varo a vu-
tuna vit, i mate a vutuna vit, i
gaga, i koru rike, i vakabele a
kanena i kupo. Pali a vutuna
vit i uka ma ni gi varo, i
uka ma ge vakabele tabu a
kanena.
25 *E rei a viri i ngaru
hateka a nimadena, bara i
mate. Pali e rei a viri i
marikoi a nimadena koea
na malala, bara i mahuri
vakaroro muri ma.
26 E huriki ri ngaru ge ria
a vora nau, ri gi muri nau.
Lakea bara ri made turagu
na hini ga made vona. E Tata
bara i kavurike e huriki ri
rata a leho nau.”

A Tuna Bakovi Bara Ni Bole Rike

27 *E Isu i ta rike tabu, i
ta maea, “Ngane i mava a
hategu, pali ga ta navai? Ga
ta maea, ‘O Tata, o korimule
iau na nimadihi iea?’ Pali
i uka ma ga ta mavonga a
vuhuna iau a valai ga bolea
a nimadihi iea.
28 O Tata, ge bagetu a
ramu.”

---

* **12:15:** Sek 9:9 † **12:15:** E Ierusalem, a rana tara e Sion. * **12:16:** Ion 2:22
* **12:23:** Ion 13:31-32; 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25 * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

Muri a lohona viri tara i
ta valai na hunu i ta maea,
“Iau, a ragu ni vakabagetu
pali. Pali ga ratea ge bagetu
tabu.”
29 E huriki vonga ri longoa
ri taki ta a hini i kururu. Pali
i ranga e huriki ri taki ta a
agelo i ta turana.
30 Lakea e Isu i taki ria, i
ta maea, “Ra lohona viri mu
longoa, i uka ma ne vona ni
tuhori iau. A ngava nga ne
vona ni tuhori mua.
31 Ngane a Vure ge
pelekado e huriki, ge lili talea
a matakari na malala.‡
32 *Pali iau, na tahuna ni
gi bole rike iau, ga tuli valai
nau e huriki lobo.”
33 *I taki a ngava nga, ta
ge vakalongo a naro ge mate
vona.
34 *Lakea ri ta rike, ri ta
maea, “Mi gia na vinara, e
Kristo bara i valai ge made
vakaroro. Pali i navai o ta
maea ke, ‘A Tuna Bakovi ni
gi bole rike?’ E rei ra Tuna
Bakovi iea?”
35 *Muri e Isu i taki ria, i ta
maea, “Mua bara mu tahoka
a nipara na parava popote
kunana. Mu laho na tahuna
mu tahoka a nipara, ma ge
puru a uvo. A bakovi i laho
na uvo i uka ma i lohoka
vona a hini ge lakea vona.
36 *Ngane mu tahoka a ni-
para. Mu luhoi tora a nipara
na tahuna i tabuli, ge mua
e huriki a tuna nipara.” Na
tahuna i vakaloboa a nitana,
i pe ria i kapiloho ne ria.

E Huriki a Iuda i Uka Ma Ri Luhoi Tora

37 E huriki a Iuda ri matai a
maka nivakasiri e Isu i rata,
pali i uka ma ri luhoi torea,
38 *ge bele muholi a nitana
propet e Isaia i here puru
hosi, i ta maea,
“Bakovi Dagi e rei i longo
mai a ngava mi taki ria
vona?
E Bakovi Dagi i vakasiri
ne rei a nitora vona?”
39 Lakea ri keri ni luhoi
torea, a vuhuna e Isaia a
propet i here tabu, i ta maea,
40 *“I vakakepa a matane ria,
I vakamalupa a hatene
ria,
i uka ma ri gi matakilaka na
maki,
i uka ma ge palala a gine
ria,
i uka ma ri gi pulo a vilone
ria,
lakea i uka ma ga
vakamahuri ria.”
41 *E Isaia i ratea a ngava
iea, a vuhuna i masia a bage-
tuanga ne Isu, lakea i vaka-
longo e huriki vona.
42 *Pali na tahuna iea ku-
nana e huriki ala kupo ri
luhoi torea e Isu. I ranga a
matakari, ria ranga ri luhoi
torea e Isu. Pali ri man-
genge ne huriki a Pariseo,
lakea i uka ma ri vakalongo
a niluhoi ne ria, a vuhuna ri
mangenge, ma ni gi tono tala
liu ria na roho na vaponga.
43 *Ri ngarua a Vure ge
kavurike ria, pali ri ngaru

‡ **12:31:** A matakari na malala, re Satan. * **12:32:** Ion 3:14 * **12:33:** Ion 19:6 * **12:34:** Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Ion 8:12 * **12:36:** Epe 5:8 * **12:38:** Ais 53:1 * **12:40:** Ais 6:10 * **12:41:** Ais 6:1 * **12:42:** Ion 9:22 * **12:43:** Ion 5:44

hateka e huriki a bakovi ri gi
kavurike ria.

E Isu i Valai Ge Kori Mule e Huriki

44 Muri e Isu i gale dagi, i
ta maea, “Na tahuna a viri
i luhoi tora iau, i uka ma i
luhoi tora iau kunana, i luhoi
torea a viri i rudu iau a valai.
45 *Na tahuna i matai iau,
i masia ra viri i rudu iau a
valai.
46 A puru valai na malala a
manga a nipara. E rei a viri
i luhoi tora iau i uka ma ge
made na uvo.

47 *“A bakovi i longoa a
ngavagu, pali i uka ma i
muri maia, iau i uka ma
ga pelekadoa. A vuhuna a
valai, i uka ma ga pelekado e
huriki. A valai ga korimule e
huriki na malala.
48 I tahoka a mari ni
pelekado ge pelekado e
huriki ri marikoi iau, i
uka ma ri ngaru a nitagu.
Ra nitagu kunana bara i
pelekado ria na nilobona
malala,
49 a vuhuna iau i uka ma a
taki a ngava na niluhoi nau
kunana. E Tata i rudu iau a
valai, i habi nau a vinara, a
ngava ga rata navai, ga taki
navai.
50 A lohoka vona a vinara
ne Tata i vakasiri a nimahuri
vakaroro. I mavonga ku-
nana a ngava a taki, ra ngava
iea kunana i vakuku iau
vona e Tata, ga vakalongo
mua vona.”

* **12:45:** Ion 14:9 * **12:47:** Ion 3:17 Ion 3:35; 16:28

13

E Isu i Vahilolo a Vahane Huriki a Murimuri

1 Kuduvi a Habu na Ni-
pagepolo ge vakatubu. E
Isu i lohoka vona a parava
i valai pali ge pe a malala,
ge hamule sike ne Tamana.
I ngaru hateka e huriki a
viri vona ri made na malala,
ngane ta ge vakasiri muholi
ria i ngaru hateka ria.

2 *Na malunga ngane ri
kakani. E Satan i habi pali
a niluhoi ne Iudas Iskariot, e
tune Simon, ge habi e Isu na
limane huriki a pile.

3 *E Isu i lohoka vona e
Tamana i ru a maki lobo na
limana. I lohoka vona ia
i valai na Vure, pali ngane
ta ge hamule lakea tabu na
Vure.
4 Lakea i pesi rike, i kali
talea a varakia vona, i bolea
a lavalava na nihilolo, i rea
halui a kipona.
5 Muri i guru puru na
tavila a naru, i vakatubu ni
vahilolo a vahane huriki a
murimuri vona. Muri i ravu
ria na lavalava i rea vona.
6 Na tahuna e Isu ta ge
vahilolo a vahane Simon
Petrus, lakea e Petrus i
nanea, “Bakovi Dagi, go
vahilolo a vahagu?”
7 E Isu i koli, i ta maea, “I
uka ma o lohoka vona a maki
a ratea. Muri bara o lohoka
vona.”
8 Pali e Petrus i hehe, i ta
maea, “Naha ni vahilolo a
vahagu.”

Pali e Isu i koli, i ta maea,
“Iau i uka ma ga vahilolo a

* **13:2:** Luk 22:3; Ion 13:27 * **13:3:**

vahamu, i uka ma go made
turagu.”
9 Lakea e Simon Petrus i
koli, “Pali o Bakovi Dagi, i
uka ma ga a vahagu kunana,
a limagu, a gigu ranga o
vahilolo.”
10 *Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “A bakovi i hilolo pali
i uka ma ge hilolo tabu. Bara
ni vahilolo kunana a vahana,
a vuhuna a kakaina lobo i
matapado pali. Mua mu mat-
apado, pali i uka ma i mua
lobo.”
11 E Isu i ta maea, a vuhuna
i lohoka vona a viri bara i
habi ia na limane huriki a
bakovi hale, ra i mavonga i
taki i uka ma e huriki lobo ri
matapado.
12 Na tahuna i vahilolo
lobo a vahane ria, i rodo
mulea a varakia vona, i
hamule mai a murina. Lakea
e Isu i nana ria, i ta maea,
“A naro a ratea ne mua, mu
matakilalea, o i uka?
13 I kamumu mu gale iau ‘E
Bakovi Dagi’, ‘A mari ni tovo’
a vuhuna i muholi a ngava
ngi.
14 *Iau a Bakovi Dagi ne
mua, a mari ni tovo ne mua,
a vahilolo pali a vahane mua.
Mua ranga, ngane a ngaru
mu gu made palupu, mu
vahilolo a vahane mua.
15 *A vakasiri mua pali, mu
rata manga a hini a rata ne
mua.
16 *A taki muholi mua, a
vora i uka ma ge muga na
matakari vona. A vinuru
tara i uka ma ge matakari a
viri i rudua.
17 Ngane mu lohoka vona
a ngava nga. Mua bara mu
longo mai, bara mu vivi.

E Isu Bara Ni Habi na Limana Pile

18 *“Iau i uka ma a taki
mua lobo. A lohoka vona e
huriki a bakovi a vulaki. Pali
a maki ta ge bele, ge bele
muholi a Hinere, i ta maea,
‘A viri miri vakani a bret, ia
kunana a viri bara i rata hale
iau.’
19 *“A taki mua vona muga,
lakea na tahuna ge bele a
maki iea, bara mu luhoi tora
iau, ‘Iau kunana, ra Iau.’
20 *A taki muholi mua, e rei
a viri i tagui e huriki a rudu, i
manga i tagui iau. E rei a viri
i tagui iau, i manga i tagui a
viri i rudu iau a valai.”
21 Na tahuna e Isu i taki
lobo a ngava nga, i lege a lo-
hona, lakea i vakalongo ria, i
ta maea, “A taki muholi mua,
a viri tara ne mua bara i habi
iau na limane huriki a pile.”
22 Lakea e huriki a
murimuri ri vamatanono. Ri
ngapa vona a ngava iea, e rei
muholi a viri i takia?
23 A viri tara ne ria, ra
murimuri e Isu i ngaru
hatekea, i made tabukoi
vona.*
24 Lakea e Simon Petrus i
longo rike lokovonga, i takia,
“O nanea. E rei muholi a viri
i takia?”
25 Lakea i doga rike ne Isu, i
nanea, “Bakovi Dagi, e rei ge
rata mavonga?”

* **13:10:** Ion 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Pili 2:5; Kol 3:13; 1Pe 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:18:** Sng 41:9 * **13:19:** Nim 3:14; Ion 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40 * **13:23:** A murimuri e Isu i ngaru hatekea, re Ioanes.

26 Lakea e Isu i koli, i ta
maea, “Ra viri ga lutua a
bret, ga habia vona. Ia ku-
nana.” Muri i lutua a bret
i habia ne Iudas Iskariot, e
tune Simon.
27 *Na tahuna e Iudas i
bolea a bret, lakea e Satan i
dili vona.
Lakea e Isu i takia, “A ra
maki ta go ratea, o vano o
rata malaviriria.”
28 Pali e huriki ri kakani
i uka ma ri lohoka vona a
ngava e Isu i taki virihia e
Iudas vona.
29 I ranga e huriki ri luhoi
e Isu i takia e Iudas ge kona
a maki na habu, o ge habi a
maki ranga ne huriki a mata-
sia, a vuhuna i matakari a
tava ne ria.
30 E Iudas i bolea a bret
e Isu i habia vona, lakea i
malaviriri kunana i pagitala.
I hapu ngane a rodo.

A Vinara Karaba

31 *Na tahuna e Iudas i
vano pali, e Isu i ta maea,
“Ngane a Tuna Bakovi i bole
a bagetuanga vona, lakea mu
masia vona a bagetuanga na
Vure.
32 *Na tahuna mu masia ne
Isu a bagetuanga na Vure,
ra bagetuanga iea kunana i
vakasiria ne Tuna. Lakea
a Vure bara i malaviriri ku-
nana i vakabagetua.
33 *“Mua mu manga e
huriki e tugu, iau i uka ma
ga made tabaka turane mua.
Bara mu matakana iau. Pali
i manga a ngava a taki ne
huriki a Iuda, ngane a taki
mua vona tabu. A hini ga
lakea vona, bara mu keri ni
lakea vona.
34 *“A vinara karaba a habi
ne mua i maea, mu vangaru,
i manga iau a ngaru mua.
35 Mua bara mu rata
mavonga, e huriki lobo bara
ri matakilala mua, mua e
huriki a murimuri nau.”

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:31-35; Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34)

36 Lakea e Simon Petrus i
nanea, “Bakovi Dagi, go loko-
vai?”
E Isu i koli, i ta maea, “A
hini ga lakea vona, ngane
bara o keri ni valai vona. Pali
muri ma bara o muri valai.”
37 E Petrus i nana tabu,
“Bakovi Dagi, i navai ga
keri ni muri mai ioe ngane?
Bara pesi turamu, a mate tu-
ramu.”
38 Muri e Isu i koli, i ta
maea, “Ioe go mate muholi
nau? A taki muholi ioe,
muga na kureko ge tangi,
bara o nana rovi iau balaka
tolu!”

14

E Isu i Vakasihomo e Huriki a Murimuri

1 “Naha ni loholege lae na
hatene mua. Mu luhoi torea
a Vure, mu luhoi tora iau.
2 A roho ne Tata i ngavaka.
Iau ga muga ga pelekado
puru a murine mua. Bara i
uka, i uka ma ga takia mua
vona a ngava iea.
3 *Iau ga muga, ga
pelekado puru a murine
mua. Muri bara hamule

* **13:27:** Ion 13:2 * **13:31:** Ion 12:23 * **13:32:** Ion 17:5 * **13:33:** Ion 7:33-34
* **13:34:** Ion 15:12,17; 1Ion 3:23; 2Ion 5 * **14:3:** Ion 12:26

valai tabu, a tuli mua, si gi
made palupu.
4 Mu lohoka vona pali a
dala na tanga ga lakea vona.”

E Isu a Dala

5 Lakea e Tomas i nanea
e Isu, “Bakovi Dagi, i uka
ma mi lohoka vona a hini
go lakea vona. Mi gi lohoka
navai na dala?”
6 *E Isu i koli, i ta maea,
“Iau a dala, iau a nita muholi,
iau a nimahuri. E huriki ri
ngaru ni lakea ne Tata ri gi
valai taro nau.
7 *Mua bara mu lohoka
muholi nau, e Tata tara bara
mu lohoka vona. Ngane mu
vakatubu ni lohoka vona, a
vuhuna mu masia pali.”
8 Lakea e Pilip i ta maea,
“Bakovi Dagi, o vakasiri mia
vona e Tamamu, lakea i uka
ma mi gi nana tabu.”
9 *E Isu i koli, i ta maea,
“Pilip, iau a made tabaka pali
turane mua, pali i navai i
uka ma o lohoka nau? E
huriki ri matai iau, ri masia
e Tata. I navai a hini o ta
maea, ‘O vakasiri mia vona e
Tamamu.’
10 *Ra ioe, o luhoi iau na
tahuna a taki maria e Tata
miri manga a viri ala taku, o
i uka? A ngava a taki mua
vona i uka ma a ngavagu. A
ngavane Tata. E Tata i made
turagu, i rata a leho vona.
11 *Mu luhoi iau na tahuna
a taki maria e Tata, miri
manga a viri ala taku. Pali
mua bara mu koi ni luhoi iau,
a ngaru mu gu matai a maka
nivakasiri a rata, lakea mu
gu luhoi tora iau.
12 *A taki muholi mua, e
huriki ri luhoi tora iau bara
ri rata a maka maki iau a
rata. Bara ri rata a maki dagi
hateka na maki a rata pali,
a vuhuna iau bara hamule
lakea ne Tata.
13 *A ra maki mu nana iau
vona na ragu, bara rata. Na
naro iea kunana, iau a Tuna
Vure, ga ratea a rane Tata ge
bele dagi.
14 A ra maki mu nana iau
vona na ragu, bara rata.
15 *Mua bara mu ngaru
iau, bara mu muri mai a
ngavagu.

A Hanuna Vure

16 *“Ga takia e Tata ge rudu
vilia ne mua a viri tara ge
tuhori mua, ge made turane
mua na parava vakaroro.
17 *Ra viri ge tuhori mua,
a Hanu na Nita Muholi. E
huriki na malala ri keri ni
bolea, a vuhuna i uka ma ri
masia, i uka ma ri lohoka
vona. Pali mua mu lohoka
vona, a vuhuna i made tu-
rane mua. Muri ge made
pololilo ne mua.
18 “Iau i uka ma ga pe mua
mu gu manga a duku. Bara
hamule valai ne mua.
19 I uka ma ge tabaka, e
huriki na malala i uka ma ri
gi matai iau, pali mua bara
mu matai iau tabu. Mua bara
mu mahuri mule a vuhuna
iau a mahuri.

* **14:6:** Ion 11:25; Rom 5:1-2 * **14:7:** Ion 8:19 * **14:9:** Ion 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Ion 12:49 * **14:11:** Ion 10:38 * **14:12:** Mrk 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Ion 15:16 * **14:15:** Ion 15:10; 1Ion 5:3 * **14:16:** Ion 14:26; 15:26; 16:7 * **14:17:** Ion 16:13 * **14:20:** Ion 17:21-23

20 *Na parava iea bara
mu lohoka vona e Tata i
made turagu, mua mu made
turagu, iau a made turane
mua.
21 E rei a viri i longo mai
a nitagu, i ramai, ia a viri i
ngaru iau. A viri i ngaru iau,
e Tata tara i ngarua, iau tara
a ngarua, bara vakasiri iau
vona."
22 Muri e Iudas (i uka ma
e Iudas Iskariot) i nanea,
"Bakovi Dagi, i navai go
vakasiri ioe ne mia, pali o koi
ni vakasiri ioe ne huriki na
malala?"
23 E Isu i koli, i ta maea, "E
rei a viri i ngaru iau, bara i
longo mai a ngavagu. E Tata
bara i ngarua, lakea bara
miri bele vona, miri made
turana.
24 *A viri i uka ma i ngaru
iau, i uka ma i longo mai
a ngavagu. Ra ngava mu
longo i uka ma a ngavagu. A
ngavane Tata, ra i rudu iau a
valai.
25 "A ngava nga a taki na
tahuna a tabana ni made tu-
rane mua.
26 Pali na tahuna e Tata
ge rudu vilia na ragu a
viri ge tuhori mua, ra Hanu
Kiripiripi, bara i tovo mua
vona a maki lobo, ge rata
mua, mu longovisi tabu a
maka maki a taki mua vona
pali.
27 Iau a habi a nivalemu ne
mua. A nivalemu nau a habi
ne mua. I uka ma a habi a
nivalemu ne mua ge manga
e huriki na malala ri habi.
Naha ni loho lege lae, naha ni
mangenge.
28 *"Mu longo pali iau a
ta maea, 'Iau ga vano, muri
ga hamule valai tabu.' Mua
bara mu ngaru iau, bara
mu vivi vona a hini iau
ga hamule lakea ne Tata, a
vuhuna i dagi hateka nau.
29 *A taki muga mua vona
ngane a maka ngava nga,
muri bara ri bele. I mavonga
kunana na tahuna a maka
maki nga ri bele, bara mu
luhoi tora iau.
30 I uka ma ga ta vili-
hui lokovonga, a vuhuna a
matakari na malala ta ge
valai ngane. Pali i uka nitora
ge ratea nau.
31 Pali iau a muri mai a
ngavane Tata i taki iau ga
ratea, lakea e huriki lobo
ri gi matakilala iau a ngaru
hatekea e Tata. Mu valai
ngane, si vano."

15

E Isu Ia a Kai a Vain

1 "Iau kunana a manga a
kai a vain muholi. E Tata
i manga a mari ni leho na
hania na vain.
2 *I paku vuroki a maka
rahagu ri uka a kanene ria.
Pali a rahagu ranga ri tahoka
kanena, bara i kisi kamumu
ria, ri vua hateka.
3 Mua mu kabakaba pali na
matana Vure, a vuhuna mu
longo mai a ngava a taki mua
vona.
4 Mu rihi iau i manga iau
a rihi mua. A rahana vain
i tuvu tala na bokona kai, a
vain bara i tahoka a kanena.
Pali a rahana vain ni tolo
tala na bokona kai a vain, i

* **14:24:** Ion 7:16 * **14:28:** Ion 20:17 * **14:29:** Ion 13:19 * **15:2:** Mat 3:10

uka ma ge tahoka a kanena.
Mua ranga, na tahuna i uka
ma mu rihi iau, bara i uka
kanene mua.
5 “Iau kunana a bokona kai
a vain, pali mua a rahana. E
huriki ri rihi iau, iau tara a
rihi ria, ria kunana ri gi vak-
abele a kanene ria ge kupo.
E huriki i uka ma ri rihi iau,
bara ri keri ni rata a maki.
6 *Na tahuna a viri i uka
ma i rihi iau, i manga a ra-
hana kai ni tolo vuroki ge
malai. Muri bara ni voro rike
na kanono, ri nono.
7 Na tahuna mu rihi iau,
mu muri mai a ngavagu,
bara mu nanea e Tata na
ningaru ne mua, bara i
longo.
8 *Na tahuna mu vakabele
a kanene mua i kupo mu
vakasiri mua, mua e huriki
a murimuri nau, lakea mu
ratea a rane Tata i dagi na
malala.
9 “Iau a ngaru mua i manga
e Tata i ngaru iau. Ngane a
ngaru hateka mua mu gu rihi
iau, ga ngaru mua.
10 *Mua bara mu longototo
a ngavagu, bara ngaru mua, i
manga kunana a longototo a
ngavane Tata, lakea i ngaru
iau.
11 A taki mua vona a ngava
iea, mu gu vivi manga iau a
vivi, bara mu vivi liu.
12 *A vinara nau i maea:
Mu vangaru i manga iau a
ngaru mua.
13 *A viri i ngaru hateka e
huriki a turana, lakea i mate
na murine ria, a ningaru
vona i dagi hateka.
14 *Mua bara mu muri mai
a vinara nau, bara mua e
huriki a turagu.
15 Ngane i uka ma ga gale
mua tabu ge mua a vora, a
vuhuna a vora i uka ma i
lohoka vona a leho i rata a
bakovi dagi vona. Ngane ga
gale mua, mua e huriki a
turagu, a vuhuna a maki lobo
e Tata i vakasiri iau vona a
tovo polo lobo ne mua pali.
16 Mua i uka ma mu vulaki
iau. Iau a vulaki mua. A
vulaki mua mu gu vano, mu
gu vakabele a kanene mua ge
tabuli vakaroro. Mua bara
mu rata mavonga, e Tata
bara i habi ne mua a ra maki
mu nanea vona na ragu.
17 *A vinara nau i maea:
Mu vangaru!

E Huriki Bara Ri Marikoi ne Huriki a Murimuri

18 “Na tahuna e huriki na
malala ri marikoi ne mua,
mu luhoi kamumu. Re huriki
nga ri marikoi nau muga.
19 *Bara i mua a bakovi na
malala, e huriki a bakovi na
malala bara ri ngaru mua, a
vuhuna mua a tara ne ria.
Pali mua, i uka ma mua a
bakovi na malala. A vulaki
tala mua ne huriki a bakovi
na malala lakea ri marikoi ne
mua.
20 *Mu luhoi mulea a
ngava a taki mua vona, ‘A
vora i uka ma i muga na
matakari vona.’ E huriki ri
rata hale iau, bara ri rata
hale mua. E huriki ri longo

* **15:6:** Mat 7:19; 13:42 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Ion 14:15; 1Ion 2:5
* **15:12:** Ion 13:34 * **15:13:** Ion 10:11; 1Ion 3:16 * **15:14:** Mat 12:50
* **15:17:** Ion 13:34 * **15:19:** Ion 17:14 * **15:20:** Ion 13:16

mai a vinara nau, bara ri
longo mai a vinara ne mua.
21 Ri rata mavonga mua, a
vuhuna ri marikoi nau. Ri
marikoi nau a vuhuna i uka
ma ri lohoka vona a viri i
rudu iau a valai.
22 Ngane ri tahoka a ngava
a vuhuna iau a valai a
pukatala a naro hale ne ria.
Ngane ri uka a dala ri gi
ruhulolo a naro hale ne ria.
23 *A viri i marikoi iau, i
marikoi ne Tata.
24 Iau a made turane ria, a
rata a maka maki nga i uka
tara viri ge rata ma. Iau i uka
ma ga rata a maka leho nga,
bara ri uka rarenga vona a
naro hale ne ria. Pali ngane
ri matai a maka nivakasiri
nga, ri tabana ni marikoi
maria e Tata.
25 *Ri rata mavonga, ge
bele muholi a ngava ni here
puru hosi na Vinara i ta
maea, 'I uka a vuhuna a hini
ri marikoi tavula nau.'
26 *"Na tahuna a viri ge
tuhori mua ge valai, ra Hanu
na Nita Muholi, bara i vaka-
longo e huriki nau. Ra viri
iea, ga rudu vilia ne mua,
bara i valai ne Tata.
27 Mua ranga bara mu
vakalongo e huriki ne nau, a
vuhuna mu made turagu na
tahuna a vakatubu a leho, i
valai i harena mona.

16

1 "A ngava nga a taki muga
mua vona, muri i uka ma mu
gu vuru viliha lae.
2 *E huriki bara ri tono tala
mua na roho na vaponga.
I muholi ngi, i uka ma ge
tabaka e huriki bara ri rabal-
aki mua, bara ri luhoi ta ri
rata a leho na Vure.
3 *Bara ri rata mavonga a
vuhuna i uka ma ri lohoka ne
maria e Tata.
4 A vakalongo mua vona
muga, lakea na tahuna a par-
ava iea i valai, bara mu luhoi
mule a ngava a vakalongo
muga vona. Muga i uka
ma a vakalongo mua vona,
a vuhuna a tabana ni made
turane mua.

A Leho na Hanuna Vure

5 "Ngane bara hamule
lakea vona ra viri i rudu iau
a valai, pali i uka tara ne mua
ge nana iau ge ta maea, 'Go
lokovai?'
6 Ngane mu dodo hateka a
vuhuna a taki mua vona a
ngava nga.
7 *Pali a taki muholi mua,
ga pe mua a vuhuna a ngaru
ni kori mua. Iau ga vano
taro, muri a viri ge tuhori
mua bara i valai. Na tahuna
a vano, ga rudu vilia.
8 Na tahuna i valai, bara i
vakasiri e huriki, ri matak-
ilala a rabu hale ne ria, ri
matakilala iau a malamala
hateka, ri matakilaka vona e
Tata ge pelekado e huriki.
9 Ge vakasiri ria na naro
hale ne ria, a vuhuna i uka
ma ri luhoi tora iau.
10 Ge vakasiri ria vona iau
a malamala, a vuhuna ga
sike lakea ne Tata, i uka ma
mu gu matai iau tabu.

* **15:23:** Luk 10:16 * **15:25:** Sng 35:19; 69:4 * **15:26:** Ion 14:26 * **16:2:** Mat 24:9; Luk 6:22; Ion 9:22 * **16:3:** Ion 15:21 * **16:7:** Ion 14:16 * **16:11:** Ion 12:31

11 *Ge vakasiri ria ne
Tata ge pelekado e huriki,
a vuhuna i pelekadoa pali
a matakari na malala, i
matarida a nitora vona.*
12 *"A maka ngava a ngaru
ni taki mua vona i kupo,
pali ngane i uka ma ga
taki lobo mua vona, ma
ga vakavaroru mua vona a
maka ngava nga.
13 Pali na tahuna a Hanu
na Nita Muholi ge valai, bara
i vakasiri mua na maka nita
muholi lobo. I uka ma ge
rata a ngava vona. A ngava
i longoa ra ngava iea kunana
bara i taki mua vona. Bara i
taki mua vona a maki ge bele
muri ma.
14 Ge vara polo a vinara
nau mu gu longo, lakea bara
i ratea a ragu i dagi.
15 A maki lobo ne Tata a
maki nau. I mavonga a taki
mua, a Hanuna bara i bole a
ngava nau i vakalongo mua
vona.
16 *"I uka ma ge tabaka, i
uka ma mu gu matai iau. Pali
i uka ma ge tabaka tabu, bara
mu matai iau."
17 I ranga e huriki a
murimuri ri vanana, ri ta
maea, "I navai a hini i ta
maea, 'I uka ma ge tabaka, i
uka ma mu gu matai iau. Pali
i uka ma ge tabaka tabu, bara
mu matai iau.' Pali i navai
i ta maea tabu, 'A vuhuna
bara lakea ne Tata'?"
18 Ri vanana mavonga ri
ta maea, "I navai a hini i ta
maea, 'I uka ma ge tabaka?' I
uka ma mi longokilala a hini
i taki."

A Niloholege Bara i Mapulo a Nivivi

19 E Isu i lohoka vona a hini
ri ngaru ni nanea, lakea i taki
ria, "Mua mu vanana vona a
bokona a ngava a taki, 'I uka
ma ge tabaka, i uka ma mu
gu matai iau. Pali i uka ma ge
tabaka tabu, bara mu matai
iau.'
20 A taki muholi mua, mua
bara mu tangi, mu dedo na
tahuna e huriki a bakovi a
ngatavine na malala ri pitei.
Bara mu loho lege lae, pali
a niloholege ne mua bara i
mapulo, i bele a nivivi.
21 A ngatavine i pahea a
koma i bole a nimadihi, a
vuhuna a parava vona i valai
pali. Pali na tahuna i poda
loboa a koma i longo kaburungia a nimadihi, a vuhuna
i vivi vona e tuna i bele pali.
22 Mua ranga: Ngane a
tahuna nidodo. Pali muri ma
bara matai tabu mua, bara
mu vivi. I uka tara viri ge
bole vurokia a nivivi ne mua.
23 *Na parava iea i uka ma
mu gu nana iau vona tara
maki. A taki muholi mua, a
ra maki mu nana e Tata vona
na ragu, bara i habi ne mua.
24 I valai i harena mona, i
uka ma mu nana vona ma
na ragu tara maki. Mu nana,
bara mu bole, lakea bara mu
vivi hateka.

E Isu i Rangi a Nitora na Malala

25 "A rata a maka ngava
nga na nita vakakika, pali
muri ma i uka ma ga ta

* **16:11:** Ra matakari na malala, re Satan. * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:16:** Ion 14:19 * **16:23:** Mat 7:7

vakakika tabu, ga vakalongo
kavakava mua ne Tata.
26 Na parava iea bara mu
nanea a Vure na ragu na
maki mu ngaru. Iau i uka
ma a taki ga nanea e Tata na
maki mu ngaru.
27 *E Tata i ngaru mua a
vuhuna mu ngaru iau, mu
longo mai iau na tahuna a
taki mua a valai na Vure.
28 I muga a pea e Tata a
puru valai na malala, pali
ngane bara pe a malala, a
hamule lakea ne Tata."
29 Lakea e huriki a
murimuri ri ta rike ri ta
maea, "Ngane o ta kavakava,
o uka ma o ta vakakika.
30 Ngane mi matakilala ioe
o lohoka vona a maki lobo.
Ioe o uka a ningaru vona a
ninana ne mia, a vuhuna o
lohoka vona pali a ninana ne
mia. Ra ngava vomu i rata
mia mi luhoi tora ioe o valai
na Vure."
31 E Isu i koli a nita ne ria, i
ta maea, "Ngane kunana mu
luhoi iau!
32 *Pali a parava bara i
valai, i valai pali, bara mu ha
vapida, mu ha lakea na tanga
takutaku ne mua. Bara mu
ha taro iau, a made kikeri.
Pali i uka ma iau kikeri. E
Tata tara i made turagu.
33 *"A taki mua vona a
maka ngava nga, lakea na
tahuna mu made turagu,
bara mu tahoka a nivalemu.
Na tahuna mu made na
malala bara mu bole a
nimadihi. Pali mu tuhaka!
A rangi pali a nitora na
malala."

17

E Isu i Vasileki

1 E Isu i taki lobo a ngava
nga, lakea i mata rike na
hunu, i vasileki maea, "Tata,
a parava i valai pali. O
kavurike iau, e Tumu, lakea
iau ga kavurike ioe,
2 a vuhuna o habia pali nau
a nitora ga matakari e huriki
lobo, ga habi a nimahuri
vakaroro ne huriki o habi
nau pali.
3 *A nimahuri vakaroro i
maea: ri gi lohoka vomu, ioe
kikeri a Vure muholi. Ri gi
lohoka tabu nau, iau e Isu
Kristo, o rudu iau a valai.
4 *Iau a rata lobo a leho
o habi nau ga rata, lakea e
huriki a bakovi a ngatavine
ri matakilala ioe, ioe o dagi
hateka.
5 *O Tata, ngane o vak-
abagetu tabu iau na matamu
na bagetuanga ne tarua tu
tahoka muga na malala ni
ratarike.

E Isu i Vasileki ne Huriki a Murimuri

6 "E huriki a murimuri,
muga o bole tala ria ne huriki
a bakovi na malala, o habi
ria nau. A vakasiri ioe pali
ne ria. Re huriki nga a viri
vomu; o habi ria nau, lakea
ri longototo a ngavamu.
7 Ngane ri lohoka vona, a
maki lobo o habi nau i valai
muholi vomu,
8 a vuhuna a ngava lobo o
habi nau, a habi ne ria pali,
lakea ri longo mai. Ngane

* **16:27:** Ion 14:21,23 * **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Ion 14:27; Rom 5:1; 1Ion 5:4 * **17:3:** 1Ion 5:20 * **17:4:** Ion 4:34 * **17:5:** Ion 1:1

ri lohoka muholi ne vomu o
rudu iau a valai.
9 I uka ma a vasileki ne
huriki na malala. A vasileki
ne huriki a bakovi vomu ra
o habi nau, a vuhuna ria e
huriki a bakovi vomu.
10 E huriki a viri nau, a viri
vomu. E huriki a viri vomu, a
viri nau. Ri vakasiri e huriki
na ragu i dagi.
11 Iau i uka ma ga made
tabaka koea na malala. Iau
ga lakene, ga made turamu.
Pali ria bara ri tabana ni
made na malala. O Tata, ioe o
Kiripiripi, o matakari ria na
nitora na ramu, ra ramu o
habia nau. Lakea ri gi pesi
taku, i manga tarua tu ala
taku kunana.
12 *Na tahuna a made tu-
rane ria, a matakari ria na
nitora na ramu. I uka tara
viri ge velu. A viri i ala taku
kunana i velu, ra viri bara
i bole a vuranga, lakea ra
ngava ni here puru hosi na
Hinere ge bele muholi.

13 "Iau a popote ga sike
lakene vomu. A taki a
maka ngava nga na tahuna
a tabana ni made koea na
malala, a vuhuna a ngaru ria
ri gi vivi hateka na nipitei
nau.
14 A habi ne ria a ngava
vomu, lakea e huriki a
bakovi a ngatavine na
malala ri marikoi ne ria, a
vuhuna i uka ma ria a viri
na malala, i manga iau tara i
uka ma iau a viri na malala.
15 *I uka ma a taki ioe
go bole tala ria na malala.
A ngaru go matakari ria na
bakovi hale.
16 Ria i uka ma ria a bakovi
na malala, i manga iau tara
i uka ma iau a bakovi na
malala.
17 O ru herehere ria na
ngava muholi. A ngavamu i
muholi.
18 *Ngane a rudu ria ri
gi lakea na tanga lobo na
malala, i manga a hini muga
o rudu iau a puru valai.
19 Iau a luhoi ria, lakea a
habi a hategu ne vomu, lakea
ria ranga ri gi habi a hatene
ria ne vomu.

E Isu i Vasileki ne Huriki Ri Luhoi Tora Ia

20 "Iau i uka ma a vasileki
ne ria kunana. A vasileki
tabu ne huriki ri gi luhoi
tora iau na tahuna e huriki
a murimuri nau ri vakalongo
ria ne nau.
21 Lakea a ngaru ria lobo ri
gi pesi taku. O Tata, a ngaru
ri gi rihi tarua i manga tu
varihi. Na tahuna ri made
turane tarua, e huriki na
malala ri gi matakilala ioe
kunana o rudu iau a valai.
22 *A habia a nibagetu ne
ria, ra o habia nau, ri gi pesi
taku i manga tarua tu ala
taku kunana.
23 A ngaru iau ga made
turane ria, ioe go made
turagu. A ngaru ri gi pesi
taku muholi, lakea e huriki
a bakovi a ngatavine na
malala ri gi matakilala ioe,
o rudu iau a valai, ri gi
matakilaka vona ioe o ngaru
hateka e huriki a murimuri
nau i manga ioe o ngaru iau.
24 "Tata, a ngaru e huriki ra
o habi nau ri gi made turagu

* **17:12:** Ion 6:39; 13:18 * **17:15:** Mat 6:13; 2Tes 3:3 * **17:18:** Ion 20:21
* **17:22:** Apo 4:32

na tanga ga made vona, ri
gi masia a nibagetu nau, ra
bagetuanga o habia nau, a
vuhuna o ngaru iau muga na
malala ni ratarike.
25 "Tata, ioe o malamala, e
huriki a bakovi a ngatavine
na malala i uka ma ri lo-
hoka vomu, pali iau a lohoka
vomu. E huriki a tara nau ri
lohoka vona ioe o rudu iau a
valai.
26 A vakasiri ria ne vomu,
ioe a bakovi navai. Muri
bara vakasiri tabu ioe ne ria,
lakea ioe bara o ngaru ria
i manga a hini o ngaru iau,
lakea iau bara made turane
ria."

18

E Isu Ni Lakavu
(Mateo 26:47-56; Markus 14:43-50; Lukas 22:47-53)

1 Na tahuna e Isu i vasileki
lobo, i vano turane huriki
a murimuri, ri padikudu
na Maloku ne Kidron. Na
tabeke mule lokovonga i
tahoka a hania na oliv, lakea
ri lokovonga.
2 E Iudas, ra bakovi i habi
e Isu na limane huriki a pile,
i lohoka vona a hania iea, a
vuhuna i balaka kupo e Isu i
vapopo vonga turane huriki
a murimuri vona.
3 Lakea e Iudas i tuli e
huriki a tara na nugumaheto
turana e huriki a bolekori
na prister dagi, a Pariseo, ri
lakea vona a hania iea. Ri
bole a bombom, a lam, a lebo
na vabinga.
4 E Isu i lohoka vona a maki
ta ge bele vona, lakea i pagi-
tala i nana ria, "E rei a viri
mu virokanea?"
5 Ri koli, ri ta maea, "E Isu
o Nasaret."
E Isu i ta rike, i ta maea,
"Iau kunana." (E Iudas, ra
bakovi i lohopile e Isu, i pesi
turane ria vonga.)
6 Na tahuna e Isu i ta maea,
"Iau kunana," ri karuku
hamule, ri boru puru.
7 Lakea e Isu i nana tabu,
"E rei a viri mu virokanea?"
Ri ta maea ria, "E Isu o
Nasaret."
8 E Isu i koli, i ta maea,
"A taki mua pali, iau ku-
nana. Mua mu ngaru ni bole
iau, mu taparaki e huriki a
bakovi nga ri gi vano."
9 *I ta maea, ge bele muholi
a ngava i taki muga, i ta
maea, "E huriki a bakovi o
habi nau, i uka tara viri ge
velu."
10 Muri e Simon Petrus i
lalu talea a bainat vona, i
palakudua a talingana vora
na prister i muga ne huriki
a prister, ra talingana a ka-
nena. (A rana vora iea e
Malkus.)
11 *Lakea e Isu i takia e
Petrus, i ta maea, "O ru
mulea a bainat vomu! O
luhoi navai, i uka ma ga bole
a nimadihi e Tata ge habia
nau?"
12 Muri e huriki a nuguma-
heto turana ubu ne ria, e
huriki a bolekori ne huriki
a Iuda ri lakavua e Isu. Ri
kolotatea,
13 ri turari lakea ne Anas,
e lahuane Kaipas, ra prister i

* **18:9:** Ion 17:12 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Ion 11:49-51

muga ne huriki a prister lobo
na pida iea.
14 *E Kaipas ra viri i vaka-
lohoka muga e huriki a Iuda
i taki ria bara i kamumu
hateka a bakovi ala taku ku-
nana ge mate, ge bole a
murine huriki lobo.

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:69-70; Markus 14:66-68; Lukas 22:54-57)

15 E Simon Petrus, turana
murimuri tara,* ru muri ne
Isu. A prister i muga ne
huriki a prister lobo i lohoka
vona a murimuri iea, lakea i
dili turane Isu na mataruma
na prister iea.
16 Pali e Petrus i dava
polovavo, tabukoi na logo.
Ra murimuri i lohoka vona
a prister i muga ne huriki
a prister lobo, i hamule
pori, i ta turana ngatavine
i matakari a logo. Muri i tuli
dilia e Petrus.
17 Lakea a vora ngatavine
i matakari a logo i nanea e
Petrus, i ta maea, “Ioe tara,
ioe a murimuri vona?”
Pali e Petrus i lavuni, i ta
maea, “I uka.”
18 I piu hateka a hini, lakea
e huriki a vora, a bolekori
ri tunua a kanono, ri pesi
haluia, ri hua. E Petrus tara
i pesi turane ria, i hua a
kanono.

A Prister Dagi i Nanea e Isu
(Mateo 26:59-66; Markus 14:55-64; Lukas 22:66-71)

19 Lakea a prister i muga ne
huriki a prister lobo i nanea
e Isu ne huriki a murimuri
vona, na maka ngava i tovo
e huriki vona.
20 E Isu i koli, i ta maea,
“Na tahuna a habi a ngava,
a pesi kavakava kunana. A
tovo bala pololilo na maka
roho na vaponga, pololilo na
roho na Vure, e huriki a Iuda
ri vapopo bala vonga. I uka
ma a made kapiloho a tovo e
huriki.
21 I navai mu nana iau?
Mu nana e huriki ri longo
iau. Muholi hateka, ri lohoka
vona a maka ngava a taki.”
22 Na tahuna e Isu i taki
a ngava nga, a bolekori tara
na prister i muga ne huriki a
prister lobo i tahatea, i ubia
na dumematana, i ta maea,
“Naha ni koli mavonga a
ngavana prister dagi.”
23 E Isu i koli, i ta maea,
“Iau bara taki a ngava i
hale mu puka talea ngane.
Pali iau bara taki a ngava i
muholi, i navai o ubi iau?”
24 Muri e Anas i rudua ge
lakea na prister i muga ne
huriki a prister lobo, a rana e
Kaipas. A limane Isu i tabana
ni kolotata.
25 Na tahuna e Simon
Petrus I pepesi i hua a
kanono lakea ni nana, “Ioe
tara a murimuri na bakovi
iea?”
Pali e Petrus i lavuni, i ta
maea, “I uka.”
26 Lakea a vora na pris-
ter i muga ne huriki a pris-
ter lobo, a kabu na bakovi i
palakudua e Petrus a talin-
gana, i gege, i ta maea, “Ioe
tara, a matai ioe o turana na
hania.”

* **18:15:** A murimuri iea, e Ioanes.
* **18:27:** Ion 13:38

27 *Pali manga a hini muga
e Petrus i lavuni tabu. I
malaviriri kunana a kureko i
vakatubu ni tangi.

E Isu i Pesi na Matane Pilato
(Mateo 27:2,11-14; Markus 15:1-5; Lukas 23:1-7,13-15)

28 Muri e huriki a Iuda
ri tuli talea e Isu na ruma
ne Kaipas, ri tulia i lakea
na ruma dagi na bakovi o
Rom ra i matakari vonga. I
hatelanga pali a hini, lakea
e huriki a Iuda i uka ma ri
dili na ruma dagi, a vuhuna
ri koi ri gi katoki na matana
Vure, bara ri keri ni kani a ki-
nani na Habu na Nipagepolo.
29 Lakea e Pilato i pori mai
ria, i nana, "A ra ngava mu
padi virihia vona a bakovi
iea?"
30 Ri koli ri ta maea, "Ra
bakovi iea, ge ia a bakovi
kamumu, i uka ma mi gi tuli
vilia vomu."
31 *Lakea e Pilato i koli,
i ta maea, "Mu vano mu
pelekadoa na vinara ne
mua."
Pali e huriki a Iuda ri
marikoi, ri ta maea, "I uka.
A vinara ne mua e huriki a
Rom, i taki i uka ma mi gi
rabalaki a viri."
32 *Ri ta maea, ge bele
muholi a ngavane Isu i ratea
muga na tahuna i ta muga
vona ge mate navai.
33 E Pilato i hamule dili
tabu na ruma dagi vona,
lakea i galea e Isu, i nanea,
"Ra ioe, i muholi ioe a hariki
ne huriki a Iuda?"
34 Lakea, e Isu i nanea e Pi-
lato, "Ra ngava o nana vona,
i valai na niluhoi vomu, o
i tahoka tara viri i taki ioe
vona?"
35 *E Pilato i koli, i ta maea,
"Ioe, o luhoi ge iau a Iuda? E
huriki a viri vomu, e huriki
a prister dagi ri tuli valai
ioe koea. A ra naro hale o
ratea?"
36 E Isu i ta rike, i ta maea,
"A harikianga nau i uka ma
a maki na malala. Pali a
harikianga nau ga maki na
malala, e huriki a vora nau
bara ri gege, ri vaubi, e
huriki a Iuda i uka ma ri gi
lakavu iau. Pali a harikianga
nau i uka ma a maki na
malala."
37 Lakea e Pilato i ta maea,
"I mavonga, ioe a hariki, e?"
E Isu i koli, i ta maea, "O
ta muholi na tahuna o gale
iau a hariki. I muholi ngi, iau
ni poda ga ratea a leho iea.
A puru valai na malala ga
vakalongo a ngava muholi.
E huriki ri ngaru a ngava
muholi, bara ri longo mai
iau."
38 Lakea e Pilato i nanea, "I
navai a ngava muholi?"

E Pilato i Longo Ni Gi Rabalaki e Isu
(Mateo 27:15-31; Markus 15:6-20; Lukas 23:13-25)

Muri e Pilato i pagitala mai
e huriki a Iuda, i ta maea,
"Iau i uka ma a matavisia
vona tara rabu hale ge ratea
a bakovi iea.
39 Pali si gi muri mai a
naro ne mua hosi, na tahuna
iea na Habu na Nipagepolo

* **18:31:** Ion 19:6-7 * **18:32:** Ion 3:14; 12:33 * **18:35:** Ion 1:11

bara si bole talea na bavi tara
bakovi hale. Pali mua mu
ngaru ga bole talea a 'hariki
ne huriki a Iuda'?"
40 Ri gale dagi ri ta maea, "I
uka, ge nahea ia! O habia ne
mia e Barabas!"†

19

1 Muri e Pilato i taki e
huriki a nugumaheto ri gi
lagua e Isu.
2 *Ri lagu loboa, muri ri
kou a barakau i manga a
tama, ri vakakubea vona. Ri
vakarodoa vona a varakia
kuakua, ge mata manga a
hariki.
3 Muri ri padikedea, ri ta
maea, "Haro hariki ne huriki
a Iuda!" Muri ri rabalea a
dumematana.
4 E Pilato i pagitala tabu,
i taki e huriki a Iuda, "Mu
mata valai, a habia mua a
bakovi iea! Ngane ga vaka-
longo mua, i uka tara maki
hale ge ratea."
5 Na tahuna e Isu i pagitala
i kubea a tama ni rata na
barakau, i rodoa a varakia
kuakua, lakea e Pilato i taki
ria, "Mu masia a bakovi iea!"
6 Na tahuna e huriki a
prister dagi, turane huriki a
bolekori, ri masia e Isu, ri
gale tala ri ta maea, "O pa-
ditatea na kai tavalavala! O
paditatea na kai tavalavala!"

Pali e Pilato i koli, i ta
maea, "Mu bolea, mu padi-
tatea na kai tavalavala! Pali
iau i uka ma a puruvisia
vona tara maki hale ge ratea
ge vurua vona."
7 Pali e huriki a Iuda ri ta
hinituhana, ri ta maea, "Mi
tahoka tara vinara. A vinara
iea i taki ra bakovi iea ge
mate, a vuhuna i takia ta ia
a Tuna Vure."
8 Na tahuna e Pilato i lon-
goa a ngava iea i mangenge
hateka,
9 *lakea i hamule dili na
ruma, i nanea e Isu, "I vai a
hini o valai vona?" Pali e Isu
i uka ma i koli.
10 Lakea e Pilato i ta maea,
"I navai o longo vulai? Ioe
o uka ma o lohoka nau? Iau
a tahoka a nitora ni kori ioe
bara o pagitala, o ni padi-
tata ioe na kai tavalavala na
ningaru nau."
11 *E Isu i koli, i ta maea,
"A Vure a viri i habi a nitora
vomu. Ia i uka ma ge habia
vomu a nitora iea, i uka ma
go tahoka a nitora ni rabal-
aki iau. Pali a viri i habi iau
na limamu, a naro hale vona
i dagi hateka na naro hale
vomu."
12 *Na tahuna e Pilato i
longoa a ngava iea i toni
ni taparakia e Isu ge vano.
Pali e huriki a Iuda ri gale
dagi, ri ta maea, "Ioe bara
o taparakia a bakovi iea ge
vano, i uka ma ioe a turane
Kaiser tabu. A viri i takia
ta ia a hariki, ia a pile ne
Kaiser."*
13 Na tahuna e Pilato i lon-
goa a ngava iea, i tuli talea
e Isu, i made puru na gula

† **18:40:** E Barabas a bakovi ni panaho, ni vaubi turana e huriki a Rom. I ngaru e Israel ge matakari mulea, i koi e huriki a Rom ri gi matakari e huriki a Iuda.
* **19:2:** Luk 23:11 * **19:9:** Mat 27:12 * **19:11:** Ion 10:18; Apo 2:23; Rom 13:1
* **19:12:** Luk 23:2; Apo 17:7 * **19:12:** E Kaiser, ia a hariki ne huriki a Rom.

na mari na nipelekado na
tabeke tara ni gale e Kedo
Kei, na nita Aram ni gale e
Gabata.
14 Ra parava iea a parava
ni kisi puru a maki ni kani na
Habu na Nipagepolo. Ngane
a kuru haro.
Lakea e Pilato i taki e
huriki a Iuda, i ta maea, "Mu
masia a hariki ne mua."
15 Pali ri gale tala ria, ri
ta maea, "O rabalakia! O
rabalakia! O paditatea na kai
tavalavala!"
Lakea e Pilato i nana ria,
"Mu ngaru ga paditatea na
kai tavalavala a hariki ne
mua?"
E huriki a prister dagi ri
koli mule, ri ta maea, "Mi uka
a hariki. A hariki ne mia
e Kaiser kunana, ra hariki o
Rom."
16 Ngane e Pilato i longo,
i habia ne ria e Isu, ri gi
paditatea na kai tavalavala.
E huriki a nugumaheto ri tuli
poloa e Isu.

E Isu Ni Paditata na Kai Tavalavala
(Mateo 27:32-44; Markus 15:21-32; Lukas 23:26-43)

17 E Isu i kalohoa a kai
tavalavala vona, i lakea mai
a Tanga na Tuhana Gigi, na
nita Aram ni gale e Golgota.
18 Na tahuna ri bele vonga
ri paditatea na kai tavalavala
turana bakovi ala rua. A
bakovi tara i tavore na mau-
rine Isu. A bakovi tara i
tavore na kanena.
19 Muri e Pilato i herea a
nita vakalohoka, i habia na
bakovi tara, i topia na kai
tavalavala. A nita ni here
i maea, "E Isu o Nasaret, a
Hariki ne Huriki a Iuda."
20 E huriki a Iuda ri ala
kupo ri gia a nita vakalohoka
iea, a vuhuna a tanga ni pa-
ditata e Isu vona i tabukoi
o Ierusalem. A nita vakalo-
hoka ni here na nita Aram,
na nita Latin, na nita Grik.
21 E huriki a prister dagi ne
huriki a Iuda ri koi, ri takia
e Pilato ri ta maea, "Naha ni
here mavongea, 'A hariki ne
huriki a Iuda.' O here maea,
'I taki ta ia a hariki ne huriki
a Iuda.' "
22 Pali e Pilato i koli, i ta
maea, "A ngava a here pali,
i uka ma ga puloa."
23 Na tahuna e huriki
a nugumaheto ri paditata
loboa e Isu, ri bole a varakia
vona, ri vaveru na tabekena
i va. Pali a padirodo vona
pololilo ni rahi bolabola,
24 *lakea ri ta maea, "Na-
hea si gi rapea. Si varangi
vona na rihiva na satu. A viri
ge maragisi, bara i bolea."
Na tahuna ri ta maea, a
ngava ni here puru hosi na
Hinere i bele muholi. A
ngava iea i maea,
"Ri vaveru vona a varakia
nau.
Ri varangi vona a
padirodo nau na
rihiva na satu."
Lakea e huriki a nuguma-
heto ri rata mavonga ku-
nana.
25 *E Maria kinane Isu,
e tarine kinana, e Maria
girihine Klopas, e Maria
Magdala to pesi tabukoi na
kai tavalavala ne Isu, to
matanono.

* **19:24:** Sng 22:18 * **19:25:** Mat 27:55-56 * **19:26:** Ion 13:23

26 *Na tahuna e Isu i matai
e kinana turana murimuri
i ngaru hatekea ru pesi
tabukoi, lakea i takia e
kinana, “Nana, ra bakovi iea
e tumu.”
27 Muri i takia a murimuri, i
ta maea, “Ra ngatavine iea e
kinamu.” I vakatubu na par-
ava iea ngane, a murimuri
iea i matakaria e Maria.

E Isu i Mate
(Mateo 27:45-56; Markus 15:33-41; Lukas 23:44-49)

28 *Ngane e Isu i lohoka
vona a leho vona i lobo
pali, lakea i ta maea, “Iau a
marohu.” I ta maea ge bele
muholi a ngava ni here puru
hosi na Hinere.
29 *A ulo i vona a vain
vagole i tabuli tabukoi, lakea
e huriki a nugumaheto ri
bolea a niduvi, ri lutua
na vain nami hurari, ri
kolotatea na rahana kai
a hisop, ri toto rikea, ri
vakadame e Isu vona.
30 E Isu i dame loboa a vain,
lakea i ta maea, “I lobo.” I
taki loboa a ngava iea, i mar-
ave puru a lohona, i mate.

A Nugu Maheto i Padia a Kamagane Isu

31 *Muri e huriki a Iuda ri
nanea e Pilato ri gi ubi putu a
vahane Isu turana bakovi ala
rua nga, ni gi paru tala tou
na kai tavalavala. Ri nana
mavongea a vuhuna kuduvi
a Parava Nimalo. Ra Par-
ava Nimalo iea a parava dagi
hateka, lakea e huriki a Iuda
ri koi vona a podane tou ge
tavore na kai tavalavala.
32 Lakea e huriki a
nugumaheto ri vano ri ubi
putu a vahana bakovi ala
rua, ra ni paditata turane Isu.
33 Pali na tahuna ri bele
ne Isu, ri masia i mate pali,
lakea i uka ma ri ubi putu a
vahana.
34 Pali a nugumaheto tara
i padia na maheto a ka-
magane Isu, i maguru tala
malaviriri a dara a naru.
35 *Ra bakovi i matai a dara
a naru i maguru tala, i vaka-
longo e huriki. A ngavana i
muholi. I lohoka vona a hini
i taki i muholi, i vakalongo
mua, lakea mua ranga mu gu
luhoi tora.
36 *Ra maka naro nga i bele
ge ramai a ngava ni here
puru na Hinere i ta maea, “I
uka tara tuhana ge maputu.”
37 *A ngava tara ni here
puru na Hinere i ta maea, “Ri
gi matanonoa a viri ni padi.”

E Isu Ni Tanu
(Mateo 27:57-61; Markus 15:42-47; Lukas 23:50-56)

38 Muri e Iosep o Arimatea
i vano i nanea e Pilato ge
bolea a podane Isu. E Iosep
a murimuri ne Isu, pali i
uka ma i vakasiri kavakava
ia, a vuhuna i mangenge ne
huriki a Iuda. E Pilato i longo
vona ge bolea a podane Isu,
lakea e Iosep i vano i bolea.
39 *E Nikodemus, ra bakovi
i valai ne Isu na rodo, ia tara
i turana. E Nikodemus i bole
vilia a mangisipa ni vuli na
totona kai a mir, a kai a aloe,
a nimavana i 30 kilo.

---

* **19:28:** Sng 22:15 * **19:29:** Sng 69:21 * **19:31:** Vin 21:22-23 * **19:35:** Ion 21:24 * **19:36:** Nim 12:46; Gi 9:12; Sng 34:20 * **19:37:** Sek 12:10; Kap 1:7 * **19:39:** Ion 3:1-2

40 Ru vano, ru bole pu-
rua a podane Isu, ru biria
na mangisipa, ru bolea a
lavalava karaba, ru bunua a
podana. Ru muri mai a naro
hosi ne huriki a Iuda na viri
i mate.
41 Na tabeke ni paditata e
Isu vona na kai tavalavala, i
tahoka tara hania. Pololilo
na hania iea i tahoka tara
babe ni keli puru karaba. I
uka ma ni tanu a viri vona
ma.
42 Ru vakatabulia vonga
a podane Isu, a vuhuna i
popote ge rolo a haro, pali a
parava iea, a parava ni kisi
puru a maki ni kani na Habu
na Nipagepolo, ra habu ne
huriki a Iuda.

20

E Isu i Mahuri Mule na Matenga
(Mateo 28:1-8; Markus 16:1-8; Lukas 24:1-12)

1 Na hatelanga pokopoko
na mugana parava na
vik, i tabana ni rodo a
hini, e Maria Magdala i
lakea na babe turana ranga
ngatavine, ri masia a kedo ni
kule tala na matana babe.
2 Lakea i nunu hamule i
vakalongo e Simon Petrus
turana murimuri tara, ra i
ngaru hatekea e Isu. Lakea i
taki rua, i ta maea, “Ni bole
tala pali na babe a podane
Bakovi Dagi, pali ngane i uka
ma mete lohoka vona ni ru
vai!”
3 Lakea e Petrus turana
murimuri iea ru nunu lakea
na babe.
4 A murimuri tara i redea e
Petrus, i bele muga na babe.
5 I tuku dili i matai a maka
lavalava i tabuli, ra ni bunu e
Isu vona. Pali i uka ma i dili.
6 Muri e Simon Petrus, ra
i nunu muri vona, i bele, i
dili liu na babe, i matai a
lavalava i tabuli vonga,
7 turana lavalava ni bunu
a gina vona. Ra lavalava ni
bunu a gine Isu vona ni pilu
kamumu, ni ru here.
8 Muri a murimuri, ra i
bele muga, i dili. I matai a
maki nga, lakea i luhoi tora.
9 *Pali i uka ma i mataki-
laka vona ma a ngava ni here
puru na Hinere i taki e Isu ge
mahuri mule na matenga.
10 Muri ru hamule lakea na
tanga ne rua.

E Isu i Bele ne Maria Magdala
(Mateo 28:9-10; Markus 16:9-11)

11 Pali e Maria i pesi polo-
vavo na babe i tangi. Na
tahuna i tangi, i tuku dili na
babe.
12 I matai a agelo ala rua,
ru rodo a varakia keakea, ru
made vona a hini ni ru a
podane Isu vona. I made na
murina gina tara, i made na
murina vahana tara.
13 Lakea ru nanea,
“Ngatavine, i navai o tangi?”
Lakea i koli, i ta maea, “I
ranga e huriki ri bolea a po-
dane Bakovi Dagi nau, pali i
uka ma a lohoka vona i vai a
hini ri rua vona.”
14 *I ta lobo, lakea i ngala
kapulo i masia e Isu i pesi,
pali i uka ma i matakilalea.

* **20:9:** Apo 2:24-32; 1Ko 15:4 * **20:14:** Luk 24:16; Ion 21:4

15 Lakea e Isu i nanea,
“Ngatavine, i navai o tangi?
E rei a viri o matakanea?”
A ngatavine i luhoi ta ia
a matakari na hania, lakea i
takia, “Bakovi, ge ioe a viri o
bolea, o taki iau vona a hini o
rua vona, ga vano ga bolea.”
16 Lakea e Isu i galea a
rana, i ta maea, “Maria.”
Lakea e Maria i matanonoa,
i gale tala na nita Aram, i ta
maea, “Raboni!” I manga a
“Mari ni tovo.”
17 *Lakea e Isu i takia, i ta
maea, “Naha ni nugu iau, a
vuhuna i uka ma a hamule
lakea ma ne Tata. Pali ngane
o hamule lakea ne huriki
a turagu, o taki ria, ‘Iau
ga hamule lakea ne Tata ne
Tamane mua, na Vure nau a
Vure ne mua.’ ”
18 Lakea e Maria Magdala
i hamule lakea ne huriki a
murimuri i vakalongo ria,
i ta maea, “Iau a masia a
Bakovi Dagi.” Muri i vaka-
longo ria vona a ngava e Isu
i taki ia vona.

E Isu i Bele ne Huriki a Murimuri Vona
(Mateo 28:16-20; Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49)

19 Na malunga na parava
iea, a mugana parava na vik,
e huriki a murimuri ri made
vapopo pololilo, ri tukari a
logo a vuhuna ri mangenge
ne huriki a Iuda. E Isu i
bele, i pesi na kurukurune
ria, i ta maea, “Mu made na
nivalemu!”
20 *I taki lobo a ngava nga,
lakea i vakasiri ria vona a
limana i rua, a kamagana.
Na tahuna ri masia e Bakovi
Dagi, ri pitei hateka vona.
21 Lakea e Isu i taki tabu
ria, i ta maea, “Mu made na
nivalemu. Iau a rudu mua i
manga e Tata i rudu iau.”
22 I ta mavonga lobo, lakea
i bango taho ria, i ta maea,
“Mu bolea a Hanu Kiripiripi.
23 *Na tahuna mu puga
vuroki a naro hale ne huriki,
a naro hale ne ria ni puga.
Pali na tahuna i uka ma mu
puga a naro hale ne ria, a
naro hale ne ria i uka ma ni
gi puga.”

E Isu i Bele ne Tomas

24 Na tahuna e Isu i bele
taho e huriki a murimuri,
a turane ria tara i uka ma
ia vonga. Ra bakovi iea e
Tomas, a rana tara e Boge.
25 E huriki a murimuri
ranga ri takia, ri ta maea, “Mi
masia pali e Bakovi Dagi!”
Lakea e Tomas i taki ria,
i ta maea, “Iau bara matai
a harena nil na limana,
bara nugu a harena nil na
kukulimagu, bara ru dili a
limagu na kamagana, bara
luhoia a ngavane mua i
muholi.”
26 A parava i polorua i
lobo, e huriki a murimuri
ri vapopo tabu na ruma. E
Tomas i turane ria ngane. A
maka logo ni tukari lobo, pali
e Isu i valai, i pesi na ku-
rukurune ria, i ta maea, “Mu
made na nivalemu!”
27 Muri i takia e Tomas, i
ta maea, “O matai a limagu,
o rua koea a kuku limamu.
O toto vilia a limamu, o ru
dilia na harena maheto na

* **20:17:** Rom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:20:** Ion 16:22; 1Ion 1:1 * **20:23:** Mat 16:19

kamagagu. Naha ni loho rua,
o luhoi tora."
28 Lakea e Tomas i koli, i
ta maea, "Bakovi Dagi nau,
Vure nau!"
29 *Muri e Isu i takia, i ta
maea, "Ngane o luhoi tora
iau, a vuhuna o matai iau.
Pali e huriki i uka ma ri
matai iau, pali ri luhoi tora
iau, a nipitei ne ria bara i
dagi hateka."
30 E Isu i rata a maka
nivakasiri i kupo tabu na
matane huriki a murimuri,
pali i uka ma ni here puru na
raukea iea.
31 *Pali a here puru a maka
ngava nga, mu gu luhoi torea
e Isu ia e Kristo, a Tuna
Vure. Lakea na tahuna mu
luhoi torea, bara mu bole a
nimahuri vakaroro na rana.

21

E Isu i Luve Tabu ne Huriki a Murimuri

1 Muri e Isu i luve tabu ne
huriki a murimuri vona na
dahana darilomu e Tiberius.
A niluve vona i maea.
2 I ranga e huriki a
murimuri ri made palupu: e
Simon Petrus, e Tomas a rana
tara e Didimas, e Nataniel
na tanga e Kana o Galili, e
tune Sebedi ala rua, turana
murimuri ala rua tabu.
3 *Lakea e Simon Petrus i ta
rike, i ta maea, "Iau ga ru a
vuko."
Ri ta maea ria, "Te vano."
Lakea to rike na posi to
vano. Pali na rodo iea ri
ngopu.
4 Na hatelanga pokopoko e
Isu i pesi lilo na roa, pali na
tahuna e huriki a murimuri
to masia, i uka ma to mata-
kilalea.
5 I gale tala, i ta maea, "O
turagu mai, moto lakavu visi
a manu o i uka?" To koli, to
ta maea, "I uka."
6 Lakea i taki tou, "Mu ru
puru tabua a vuko na tabeke
na kanena posi, bara moto
lakavu visi a manu." To
ru puru tabua a vuko. Na
tahuna to vakatubu ni lalu
rikea, to keri, a vuhuna i
kupo hateka a manu to koro.
7 *Muri a murimuri, ra i
ngaru hatekea e Isu, i takia
e Petrus, i ta maea, "Ra
bakovi iea e Bakovi Dagi!"
Na tahuna e Simon Petrus i
longoa, i malaviriri kunana i
rea vona a lavalava vona, a
vuhuna i kali purua, lakea i
to puru na dari i huru dili na
roa.
8 Pali e huriki a murimuri
ranga to vore muri, to lalua
a vuko i vonu vona manu. A
roa i uka ma i basi. I 100 mita
kunana.
9 Na tahuna to dili, to ma-
sia a kanono i kara puru pali,
i tabuli langa vona a manu, a
bret ne Isu.
10 Lakea e Isu i taki tou,
"Moto bole valai ranga manu
moto lakavu."
11 *Lakea e Simon Petrus i
rike na posi, i lalu dilia na
lavu a vuko. I vona a maka
manu dagi i 153! To luhoi
ta ge marape a vuko, pali a
vuko i uka ma i marape.

* **20:29:** 1Pe 1:8 * **20:31:** Ion 3:15; Rom 1:17; 1Ion 5:13 * **21:3:** Luk 5:4-7
* **21:7:** Mat 14:29; Ion 13:23 * **21:11:** Luk 5:6

12 Lakea e Isu i taki tou,
"Moto valai moto kani." To
mangenge ni nanea, "Ioe e
rei?" To lohoka vona ia e
Bakovi Dagi.
13 E Isu i veru a bret ne tou.
Muri i veru tabu a manu.
14 *Ngane i balaka tolu
e Isu i bele ne huriki a
murimuri vona, muri na
tahuna i mahuri mule na
matenga.

E Petrus Ge Matakari a Maka Sipsip ne Isu

15 Na tahuna to kani lobo,
lakea e Isu i nanea e Simon
Petrus, "Simon tune Ioanes,
re huriki nga ri ngaru iau.
Pali ioe o ngaru hateka iau?"
I koli, i ta maea, "Bakovi
Dagi, muholi hateka, o lo-
hoka vona iau a ngaru ioe."
Lakea e Isu i takia, "O vakani
a maka tuna sipsip nau."

16 *Muri e Isu i nana tabua,
"Simon tune Ioanes, ioe o
ngaru muholi iau?"

I koli, i ta maea, "Bakovi
Dagi, i muholi, o lohoka vona
iau a ngaru ioe."

Lakea e Isu i taki tabua, "O
matakari a maka sipsip nau."

17 I balaka tolu ngane e Isu
i nanea, "Simon tune Ioanes,
ioe o ngaru iau?"

Lakea e Petrus i kide tala,
a vuhuna e Isu i nana balaka
tolu, "Ioe o ngaru iau? Lakea
e Petrus i takia e Isu, i ta
maea, "Bakovi Dagi, o lohoka
vona a maki lobo, o lohoka
nau a ngaru ioe."

Lakea e Isu i takia, "O
vakani a maka sipsip nau."

18 A taki muholi ioe, na
tahuna o riau vona, o vak-
abagetu mule ioe, o laho
lakea vona a hini o ngaru ni
lakea vona."

Pali na tahuna o gare, bara
o toto rike a limamu, bara
ni vakabagetu puru, ni tuli
lakea na hini i uka ma o
ngaru ni lakea vona."

19 *E Isu i takia a ngava
iea ge vakalongo e Petrus ge
mate navai, ge habi a rana
dagi na Vure vona. Muri i
takia, "O muri nau."

20 *Muri e Petrus i
matagege, i masia a
murimuri i ngaru hatekea e
Isu i muri ne rua. (Ra bakovi
iea, ra viri i doga rike ne Isu
na vaponga na malunga rira,
i nanea e Isu na viri ge habia
na limane huriki a bakovi
hale.)

21 Na tahuna e Petrus i ma-
sia a bakovi iea, i nanea e Isu,
"Bakovi Dagi, pali a bakovi
iea ge mate navai?"

22 E Isu i koli, i ta maea,
"Iau bara ngaru ia ge
mahuri, ge harena na tahuna
ga hamule valai vona, i uka
ma a maki vomu. O muri nau
kunana."

23 Lakea e huriki a
murimuri ri vakalongo lae
pololilo ne ria a nita na
bakovi iea i uka ma ge mate.
Pali e Isu i uka ma i takia i
uka ma ge mate. A ngava
i taki kunanea i maea, "Iau
bara ngaru ia ge mahuri ge
harena na tahuna ga hamule
valai vona, i uka ma a maki
vomu."

---

* **21:14:** Ion 20:19,26 * **21:16:** Apo 20:28 * **21:19:** Mat 16:24-25; 2Pe 1:14
* **21:20:** Ion 13:23-25 * **21:24:** Ion 19:35

24 *Ra murimuri iea kunana i vakalongo a maka
ngava, muri i here puru. Si
lohoka vona a maka ngava i
vakalongo i muholi.

25 *A maka maki e Isu i rata
i kupo hateka. Ra maka maki
nga bara ni here puru lobo
na puhu na raukea, a luhoi
kilala a malala ne hita bara
i uka hini ge kara si gi ru a
maka puhu na raukea vona,
bara ri kupo hateka.

* **21:25:** Ion 20:30

A Leho na Apostolo
A Nita Vakalohoka

Ra puhu na raukea iea, A Leho na Apostolo, i hudo talea a Velenga Kamumu ne Isu i herea e Lukas. Rua varago i here a bakovi ala taku, e Lukas. A ngava ranga ni matai na ngava muga na puhu iea i here mugea, i bele tabu na puhu na hinere iea.

A maka maki ni here puru na puhu iea, i bele na pida i ravulu tolu, i lobo na tahuna e Paulus ni tagari na ruma o Rom na pida i rua. E Paulus i mate na pida 67 AD o i muga, pali e Lukas i uka ma i ta kavakava vona. I mata manga e Lukas i herea a puhu iea na tahuna e Paulus i tababana i mahuri. Bara puhu iea ia kikeri ni here, a ra vuhuna ni taki ni here muri ne Paulus i mate. A puhu iea ni here muri na Velenga Kamumu i herea e Lukas. E huriki a bakovi na lohokanga ri taki a puhu nga varago ni here na kurukuruna pida e 80 o e 90 AD.

I uka ma ni lohoka vona e Lukas i made vai na tahuna i herea a puhu iea. Pali ni lohoka vona a Velenga Kamumu i made o Rom i herea.

A puhu iea ni here lakea ne Tiopilus, i manga a Velenga Kamumu e Lukas i here lakea vona muga.

A maki dagi i ta vona a puhu iea, i taki e huriki a murimuri ne Isu hosi, i muga ria a Hanu Kiripiripi, ri vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu o Ierusalem, na tabeke lobo ne Iudea, ne Samaria, i lakea na harena malala lobo (1:8). I tuverei a rabu ni luhoi torea e Kristo, i tubu ne huriki a Iuda, i lakea ne huriki lobo na malala. A viri i herea a puhu iea, i ngaru ni vakalohoka e huriki vona i uka ma ri ngaru ni ratapile e Rom re huriki ri luhoi torea e Kristo. I vakalohoka ria vona a niluhoi ne Kristo i ratea a lotu ne huriki a Iuda i bele muholi.

A puhu iea ni veru na tabeke i tolu, i vakasiri a tabeke ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu vona:

(1) I tubu o Ierusalem muri ne Isu i hamule sike na hunu.
(2) I pagitala na tabeke ranga na malala ne Israel.
(3) I padi kudu na dari na kurukuruna malala, i bele o Rom.

E huriki a ngatavine hosi ni taki ri polotano, i uka rane ria. Pali ra puhu iea, A Leho na Apostolo, i ta na maka leho i rata e huriki a ngatavine, ne vona a Velenga Kamumu ge bele dagi. E huriki a ngatavine ri made vonga na tahuna ri dava, ri vasileki, muga na Hanu Kiripiripi i puru valai (Apostolo 1:14). A viri i mahuri mule muga i uka ma a bakovi, iea a ngatavine a rana e Tabita, ra leho vona ni matakari a havuri (9:36-41). Na tahuna e Paulus i vakalongo a Velenga Kamumu o Masedonia, a ngatavine i

pulo mugea a vilona, e Lidia (16:9,14-15). A mata girihina rua ru turana e Paulus, e Akuila e Prisila, ni kilala muga bala a viri ngatavine, e Prisila (18:2-3,18,26).

A maki i vakarike a hatene huriki a tara ne Kristo ni vakalongo a Velenga Kamumu na parava iea, ra Hanu Kiripiripi. I kupo a maka maki i bele, ni here puru na puhu iea i ta na Hanu Kiripiripi, i muga, i vakatora e huriki a tara na Vure. E huriki ranga ri ta maea, ra puhu iea ni gi gale, A Leho na Hanu Kiripiripi, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i leho dagi na maka maki i bele na parava iea.

A puhu iea i ta na Velenga Kamumu i pagitala kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, pali na tanga lobo, a Velenga Kamumu i tubu na roho ni kavurike a Vure ne huriki a Iuda. E huriki a tara ne Kristo i ta vona a puhu iea, e huriki a Iuda, turana e huriki i uka ma ria a Iuda. Ra puhu iea, A leho na Apostolo, i tuverei na nitubu na tara ne Kristo.

E Lukas i matai a nuverei na malala ni veru na tabeke i tolu. A viri muga a vinara turana e huriki a propet. E Ioanes a mari ni vahilolo, i vakalobo a leho vona na parava nga. A ruana, a leho ne Isu koea na malala. A toluna, a leho ne huriki a tara ne Kristo. A puhu na Apostolo i vakatubu na parava nga.

E Lukas i Here Tabua Tara Puhu na Raukea

1 *O Tiopilus, bakovi dagi. A puhu na raukea nau a here mugea, a tuverei a maka maki e Isu i vakatubu ni rata, ni tovo e huriki,

2 *i vano i harena na tahuna e Isu ni bole sike na hunu.

Muga ne ia ni bole sike na hunu, na nitora na Hanu Kiripiripi i vakalongo e huriki a apostolo vona, i vulaki pali ria na leho ri gi ratea.

3 *Muri ne Isu i mate, i luve ne ria, i vakasiri kavakava ria, ne ia i mahuri mule pali. Na parava i ravulu va, i bele balaka kupo ne ria, i tovo ria na harikianga na Vure.

4 *Na parava tara, na tahuna i kani turane ria, i vakuku ria, i ta maea, “Naha ni pea e Ierusalem. Mu davea a Viri e Tata i ta muholi vona muga ge rudu lakene ne mua, ra a vakalongo mua vona pali.

5 *E Ioanes i vahilolo mua na naru, pali girira bara ni vahilolo mua na Hanu Kiripiripi.”

6 *Na parava tara ri vapopo, lakea e huriki a apostolo ri nanea, “Bakovi Dagi, ngane go ratea e Israel ge matakari tabu e huriki a robo ranga?”

7 *E Isu i koli, i ta maea, “E Tata i ru pali a parava ge bele a maki nga. Ia kikeri i tahoka a nitora ni ru a parava iea. I

---

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mrk 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Apo 10:41
* **1:4:** Luk 24:49; Ion 14:16-17; Apo 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21
* **1:7:** Mrk 13:32

uka ma a maki mua mu gu
lohoka vona.
8 *Pali na tahuna a Hanu
Kiripiripi i valai ne mua,
bara mu bole a nitora ni
vakalongo a velenga nau
o Ierusalem, o Iudea, o
Samaria, na tabeke lobo na
malala."

E Isu i Sike na Hunu
(Markus 16:19-20; Lukas 24:50-53)

9 Muri e Isu ni bole sike na
hunu na matane ria. I sike
lakea, i kavitagua a bubu, i
uka ma ri matai tabua.
10 Na tahuna ri tababana
ni mata rike, a bakovi ala
rua ru rodo a varakia keakea,
ru bele vakaturutu. Ru pesi
turane ria,
11 *ru ta maea, "Mua o
huriki a bakovi o Galili, i
navai mu pesi mu mata rike
na hunu? E Isu, ra ni bole
tala ne mua, ni bole sike na
hunu, bara i hamule valai i
manga a hini mu masia i sike
na hunu."

E Rei Ge Bole a Murine Iudas?

12 *Muri ri pea a lolo e
Oliva, ri hamule lakea o
Ierusalem. A lolo e Oliva i
tabukoi o Ierusalem, a mar-
avana a kilomita i taku.
13 *Na tahuna ri bele
o Ierusalem, ri lakea na
ruma ri made vona, ri rike
polomeli. E huriki ri bele
vonga ra nga: e Petrus, e
Ioanes, e Iakop e Andreas;
e Pilip rua e Tomas; e
Bartolemeus rua e Mateo; e
Iakop tune Alpius, e Simon a
tara ne huriki a Silot; e Iudas
tune Iakop.
14 Ri tahoka a niluhoi i
taku. Ri vapopo vakaroro
ri vasileki. E huriki a
ngatavine, e Maria e kinane
Isu, e huriki e tarine Isu,
ria ranga ri bele, ri vasileki
turane ria.
15 Na tahuna iea e huriki ri
luhoi torea e Isu ri ala 120.
Ngane e Petrus i pesi rike na
matane ria, i ta maea,
16 *"Mua o huriki a turagu,
i bele muholi pali a ngava ni
here puru hosi na hinere. A
ngava iea a Hanu Kiripiripi i
ta polo ne Davit, i vakalongo
muga ne Iudas, ra bakovi i
vakasiri a dala ne huriki a
bakovi ri lakavua e Isu.
17 Re Iudas, a turane hita
hosi, ni vulaki ge leho turane
hita."
18 *Rira, na tahuna e Iu-
das i bole a moni na naro
hale vona, i konea a hania.
I vonga i boru mapasiri, i
mapoda a kavutuna, i mahali
tala a tamudina.
19 E huriki lobo o
Ierusalem ri longoa a velen-
gana, lakea ri galea na nitane
ria a hania iea, e *Akeldama*. I
manga 'a hania na dara'.
20 *Muri e Petrus i ta maea,
"I bele mavonga, a vuhuna a
ngava ni here puru hosi na
puhu na Linge i maea,
'Ge ngeki a ruma vona,
i uka tara viri ge made
vona.'
Ni here puru tabu i ta maea,
'A viri tara ge bole a murina.'

* **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mat 10:2-4 * **1:16:** Sng 41:9 * **1:18:** Mat 27:3-8 * **1:20:** Sng 69:25; 109:8

21 I mavonga, i kamumu
hateka si gi vulakia tara
bakovi, ra i turane hita na
parava vakaroro na tahuna e
Isu i laho turane hita,
22 *i vakatubu na tahuna e
Ioanes i vahiloloa, i valai i
harena na tahuna e Isu ni
bole sike na hunu. Si gi
vulakia tara bakovi i matai
a maka naro nga i bele, ge
turane hita, ge vakalongo a
ngava ne Isu i mahuri mule
na matenga."
23 Lakea ri vakapesi a
bakovi ala rua: e Iosep
Barsabas, a rana tara e
Iustus, turane Matias.
24 Muri ri vasileki, "Bakovi
Dagi, o lohoka vona a hatene
huriki lobo. O vakasiri mia
vona e rei ne rua o ngarua,
25 ge ratea a leho na apos-
tolo, ge bole a muri ne Iudas,
ra viri i pe a leho vona, i bole
a mapana."
26 Muri ri voro a satu, lakea
e Matias i mulangi. Ri bole
dilia ge leho turane huriki a
apostolo ala ravulu a polona
i taku.

2

A Hanu Kiripiripi i Puru Valai

1 *A habu na Pentekos i
bele, lakea e huriki ri luhoi
torea e Isu ri vapopo na
ruma tara.
2 Ri longo vakaturutu a
nangina maki i nangi manga
a vilu dagi i valai na hunu, i
ngalu dili na ruma ri vapopo
vona.
3 *Ri matai a maka maki i
manga a tabelena kanono, ri
vakalipida, i tabuli langa na
gine ria takutaku.
4 *A Hanu Kiripiripi i dili
ne ria lobo, lakea i rata ria ri
vakatubu ni ta na maka nita
ne huriki basi.
5 Na tahuna iea e huriki a
Iuda na tanga lobo na malala
ri valai, ri made o Ierusalem.
6 Na tahuna ri longoa a
maki iea, ri maguru valai.
Ri turutu a vuhuna ri longo
na tabelene ria takutaku a
ngava i taki e huriki nga.
7 Ri ngapa, ri vanana, "Re
huriki nga, a bakovi o Galili.
8 Pali i navai ri ta, si lon-
gokilala na nita ne hita taku-
taku a ngava ri taki?
9 I uka ma si valai na tanga
i taku kunana. Si valai o
Partia, o Midia, o Elam, o
Mesapotamia, o Iudea, o Ka-
padosia, o Pontus, o Asia,
10 o Prigia, o Pampilia, o
Egipto, na tabeke ne Libia ra
tabeke i matakaria e huriki
na tanga e Sirene. I ranga ri
valai o Rom.
11 E huriki ranga a Iuda. E
huriki ranga i uka ma ria a
Iuda, pali ngane ri ramai a
vinara ne huriki a Iuda. E
huriki ranga ri valai na robo
e Krit, e Arabia. Pali hita
lobo si longo ria na nitane
hita takutaku, ri vakalongo
a maka maki dagi hateka a
Vure i rata!"
12 Ri turutu, ri luhoi viliha
lae, ri vanana, "A ra pelegona maki iea?"
13 Pali e huriki ranga ri

* **1:22:** Mrk 1:9; 16:19; Ion 15:27 * **2:1:** Levi 23:15-21; Vin 16:9-11 * **2:3:** Mat 3:11 * **2:4:** Mrk 16:17; Apo 4:31; 10:44-46; 19:6

padikede ria, ri ta maea, “Ri
ninu hateka a vain karaba, ri
manga.”

E Petrus i Vara e Huriki

14 Pali e Petrus, i pesi tu-
rane huriki a apostolo ala
ravulu a polona i taku, i
gale tala, i ta maea, “Mua
o huriki a bakovi o Iudea,
turane huriki mu made koea
o Ierusalem, mu longo ka-
mumu a ngava ga taki.
15 Mu luhoi ta mi ninu. I
uka ma mi ninu. Ngane a
kilala i polova na hatelanga
kunana.
16 A maki mu matai, a maki
e Jol a propet* i taki hosi, i ta
maea,
17 ‘A Vure i ta maea, na
nilobona parava
ga habi ne huriki lobo a
Hanugu.
E huriki e tune mua a bakovi
a ngatavine bara ri ta
propet.
E huriki a riau bara
ri matai a maki na
vurene ria.
E huriki a gare bara ri
vurena.
18 E huriki a vora bakovi a
vora ngatavine nau,
ria ranga ga habi ne ria
a Hanugu,
bara ri ta propet.
19 Ga rata a maki ni turutu
vona meli na hunu,
ga rata a nivakasiri koea
na malala:
a dara, a kanono, a
pokona kanono.
20 A haro bara i paravunu,
a keva bara i para vu-
ruru, manga a dara
muga na parava ne Bakovi
Dagi ge valai.
A parava iea i dagi
hateka.
21 Lakea a Vure bara i ko-
rimule
e huriki ri gale lakea ne
Bakovi Dagi.’
22 “Mua o huriki a bakovi
o Israel, mu longo valai. E
Isu o Nasaret, a Vure i rata
na limana a maka nivakasiri
dagi i kupo na matane mua, i
vakasiri mua ne Isu i uka ma
i tatami. Mu lohoka vona.
23 Re Isu, ni habi na limane
mua, a Vure i lohoka vona
muga, i ramai a ningaru
vona. Mu paditatea na kai
tavalavala na limane huriki
a bakovi hale, i mate.
24 A Vure i vakamahuria
na matenga, i vakatavagea
na nimadihi na matenga, a
vuhuna a matenga i keri ni
nugutatea,
25 *a vuhuna hosi e Davit i
ta propet vona, i ta maea,
‘A matai vakaroroa e Bakovi
Dagi i laho turagu,
a vuhuna i pesi na
kanegu,
i uka tara viri ge vaka-
mangenge iau.
26 I mavonga a hategu i vivi,
a tabelegu i ratea a
ngava nivivi.
Iau a pasimata ne vomu
a Vure nau,
27 a vuhuna i uka ma go lo-
hopile iau, ga tabuli na
kanono.
I uka ma go mata taroa
a Viri Malamala vomu,
ge mavuru.

* **2:16:** Jol a propet tara hosi. I here puru hosi a ngava nga na Ngava Dagi Hosi. O masia na bitona buk a ngava e ‘propet.’

* **2:25:** Sng 16:8-11

28 O vakasiria nau pali a dala
na nimahuri.
Ga vivi hateka, a
vuhuna o made turagu
vakaroro.'
29 *"Mua o huriki a turagu,
a taki muholi mua, a gare ne
hita e Davit i mate, ni tanu. A
lovona i tabuli koea mona.
30-31 *E Davit i lohoka vona
a ngava a Vure i ta muholi
vona na viri tara, a hamona,
bara i made na gula hariki
vona. E Davit ia a propet,
i matai muga a maki ta ge
valai, lakea i rata a nita
propet ne Kristo ge mahuri
mule na matenga, i uka ma
ge mate liu, a podana i uka
ma ge mavuru.
32 "Re Isu, a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga. Mia lobo mi masia.
33 *A Vure i bole rikea a
rane Isu, i vakamadea na li-
mana a kanena. E Tamana
i habia vona pali a Hanu
Kiripiripi i manga a hini i
ta muholi muga ge ratea.
Ngane i rudua i valai ne mia,
i vakabele a maki mu matai
mu longo ngane.
34 *Re Davit, i uka ma ia ra
viri i sike na hunu. Pali i ta
muga, i ta maea,
'E Bakovi Dagi i takia e
Bakovi Dagi nau:
"O made na limagu a
kanegu,
35 ge harena na tahuna ga
ratapile
e huriki a pile vomu." '
36 *"Ngane a ngaru mu gu
lohoka vona, mua e huriki a
Israel. A Vure i ratea e Isu,
ge ia a Bakovi Dagi, ge ia e
Kristo, re Isu mu paditatea
na kai tavalavala."
37 Na tahuna e huriki ri
longoa a ngavane Petrus, i
padi a hatene ria, lakea ri
nana e Petrus turana e huriki
a apostolo ranga, ri ta maea,
"Mua o huriki a turane mia,
a ra mi gi ratea ngane?"
38 E Petrus i koli, i ta maea,
"Mua lobo, mu pulo a vilone
mua, ni gi vahilolo na rane
Kristo, lakea a Vure bara i
puga vuroki a naro hale ne
mua. Muri bara i habi ne
mua a Hanu Kiripiripi.
39 *Hosi a Vure i ta
muholi vona ge habi a Hanu
Kiripiripi ne mua, e huriki a
hamone mua, turane huriki
ri made basi, re huriki a
Bakovi Dagi, a Vure ne hita
bara i gale ria ri gi valai
vona."
40 E Petrus i taki tabu ranga
ngava, i vakalongo ria ne
Kristo. I taki tora ria, i ta
maea, "Mu korimule mua,
mu lele rau vona a ron-
gova na Vure, ge pelekado
e huriki a bakovi hale na
tahuna mona."
41 *E huriki ala kupo ri
ngarua a nitane Petrus, lakea
ni vahilolo. Na parava iea
kunana e huriki ala 3,000 ri
dili turane ria.

*E Huriki a Tara ne Kristo
Ri Vaveru a Maki*

42 *Na parava lobo e huriki
a tara ne Kristo ri vapopo, ri
habi a hatene ria ni vasileki,

* **2:29:** 1Ki 2:10 * **2:30-31:** 2Sam 7:12; Sng 16:10; 89:3-4; 132:11 * **2:33:** Apo 5:32; 7:55-56 * **2:34:** Sng 110:1 * **2:36:** Apo 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19 * **2:41:** Apo 2:47; 4:4 * **2:42:** Apo 20:7

ni kani palupu, ni longo a
nitovo ne huriki a apostolo.
43 A Vure i rata a nivakasiri
i kupo na limane huriki a
apostolo, i rata e huriki ri
togoa a Vure.
44 *E huriki a bakovi a
ngatavine ri ramai e Isu ri
made palupu, ri vaveru a
maki lobo ne ria.
45 Ri habi a maka mahala
ne ria ni kona. E rei a viri ne
ria i bala a moni, ri habi vona
a moni i ngarua.
46 Na parava lobo ri
vapopo na roho na Vure, ri
kani palupu na ruma ne ria.
Ri vivi na maki ni kani a Vure
i habi ne ria, ri vaveru.
47 *Ri kavurikea a Vure. E
huriki a bakovi a ngatavine
polovavo ri ngaru ria. Na
parava lobo e Bakovi Dagi
i korimule tabu e huriki a
bakovi a ngatavine ranga.
Lakea ri dili turana e huriki
na tara na Vure.

3

A Matasia i Beu

1-2 Na parava vakaroro a
bakovi tara i beu ni kaloho
sike na roho na Vure, na
poridala na tanga tara ni
gale a "Poridala Mata Ka-
mumu". I made vonga, i
nonongi a moni ne huriki ri
valai vonga. A bakovi iea i
beu na tahuna ni poda vona.
Na parava tara, e Petrus e
Ioanes ru laho sike na roho
na Vure na kilala i tolu na
malunga, a kilala ne huriki ri
vasileki vona.
3 Na tahuna i matai e
Petrus e Ioanes ta ru gu dili, i
nongi rua na moni.
4 *Ru matanonoa, lakea e
Petrus i takia, i ta maea, "O
mata valai ne maria!"
5 Lakea a bakovi i
matanono rua, i luhoi ta ru
gu habi a moni vona.
6 *Pali e Petrus i takia, i
ta maea, "Iau a uka silva, a
uka gol, pali ngane ga habia
vomu a maki a tahoka. Na
rane Isu Kristo o Nasaret o
pesi rike, o laho."
7 Lakea i nugua na li-
mana kanena, i tuli pesia. I
malaviriri kunana i vaga a
vahana.
8 A bakovi i beu i page rike,
i vakatubu ni laho. I dili
turane rua na roho na Vure, i
laho, i page page, i kavurikea
a Vure.
9 Na tahuna e huriki ri ma-
sia i laho i kavurikea a Vure,
10 ri matakilalea, a bakovi
iea kunana i nongi bala a
maki na poridala na roho na
Vure ni gale a "Poridala Mata
Kamumu." Lakea ri ngapa,
ri turutu vona a maki i bele
vona.

E Petrus i Taki e Huriki

11 Na tahuna a matasia
iea i roe na limane Petrus
e Ioanes, e huriki lobo ri
turutu, ri nunu mai tou na
talele tara na tabeke na roho
na Vure, ni gale a "Talele ne
Solomon."
12 Na tahuna e Petrus i
matai ria, i ta maea, "Mua
o huriki a bakovi o Israel, i
navai mu turutu? I navai
mu matanono maria? Naha
ni luhoi miri koria na nitora

* **2:44:** Apo 4:32-35 * **2:47:** Apo 6:7; 11:21 * **3:4:** Apo 14:9 * **3:6:** Apo 4:10; 16:18 * **3:13:** Nim 3:6,15; Luk 23:13-25; Apo 2:23

ne maria, o na hini maria a
bakovi kamumu.
13 *A Vure ne Abraham, ne
Isak, ne Iakop, ne huriki a
gare ne hita i vakabagetua
a Vora vona, e Isu, a viri
mu habia ne huriki a bakovi
hale. E Pilato i ngaru ni
vakaha ia, pali mua mu koi.
14 E Isu i longo mai lobo a
ningaru na Vure, ia a bakovi
malamala hateka. Pali mua
mu marikoi vona, mu takia
e Pilato ge vakapagetalea a
bakovi ni rabalaki a viri.
15 E Isu ia a vuhuna
nimahuri, pali mua mu
rabalakia. Pali a Vure
i vakamahuri mulea na
matenga. Mia lobo mi masia.
16 Mu lohoka vona a bakovi
iea. Ngane mu masia i
tavaga. A rane Isu i koria.
Maria miri luhoi torea e Isu,
lakea a bakovi iea i tavaga liu
na matane mua lobo.
17 *“Ngane mua e huriki
a turagu, a lohoka vona a
narone mua turane huriki a
matakari ne mua mu rata, a
vuhuna i uka ma mu lohoka.
18 Pali na limane mua a
Vure i ratea i bele muholi
a ngava i habi polo hosi ne
huriki a propet, re Kristo ge
bole a nimadihi, ge mate.
19 *I mavonga, mu pulo a
vilone mua, mu lakea mai
a Vure, lakea bara i ravunu
vuroki a naro hale ne mua.
Mu rata mavonga, e Bakovi
Dagi bara i habi a nimalo ne
mua,
20 bara i rudu valai tabua
e Kristo, a Viri i vulakia ge
korimule mua, re Isu.
21 Ngane i made na hunu,
i davea a parava a Vure i
vulakia ge rata karaba tabu a
maki lobo. I ta polo ne huriki
a propet hosi, i ta muholi ge
rata mavonga.
22 *Hosi e Moses i ta maea,
‘E Bakovi Dagi, a Vure ne
mua, muri ma ge rudu vilia
ne mua a propet, ge manga
iau. A propet iea, a Vure bara
i vulaki talea ne mua. Mu
longo mai a ngava lobo i taki
mua vona.
23 E rei a viri i uka ma i
longo mai a ngavana, bara ni
rabalaki.’
24 “I muholi hateka, e
huriki a propet, i vakatubu
ne Samuel i valai, ria lobo ri
taki mugea a ngava na maki
i bele na tahuna mona.
25 *Ra mua, mua a hamone
huriki a propet. A Vure i rata
a ngava dagi turane Abra-
ham, e huriki a gare hosi ne
mua, i ta maea, ‘Na hamomu
kunana, ga gamai e huriki
lobo na malala.’
26 *“A Vure i vulakia a vora
vona, i rudua ge valai taro ne
mua, ge rata kamumu mua
na tahuna i rata mua lobo
mu pulo a vilone mua, mu ha
taro a vilo hale.”

4

*E Petrus i Pesi na Matane Huriki a Sanderin**

1 E huriki a prister, a ubu
ne huriki a tagari na roho
na Vure, e huriki a Sadusi ri
valai mai e Petrus e Ioanes

* **3:17:** Luk 23:34; 1Tim 1:13 * **3:19:** Apo 2:38 * **3:22:** Vin 18:15,18-19
* **3:25:** Vuh 22:18 * **3:26:** Apo 13:46 * **4::** E huriki a Sanderin, ria a kaunsel ne huriki a Israel. O masia na bitona buk a ngava e Sanderin.

na tahuna ru tabana ni vara
e huriki.
2 I madihi a hatene ria, a
vuhuna ru vara e huriki, ru
taki ria ne Isu i pesi rike mule
na nimate, lakea i vakasiri
manga e huriki lobo bara ri
pesi rike mule na nimate.
3 I mavonga, ri lakavu e
Petrus e Ioanes. Ri ru dili
rua taro na bavi, a vuhuna i
malunga liu pali.
4 *Pali e huriki ala kupo ri
longo a ngava ne rua, ri luhoi
torea a Vure. I mavonga, e
huriki a bakovi ri luhoi torea
e Kristo ri ala 5,000 ngane.
5 Na parava muri e huriki
a matakari, e huriki a gare,
e huriki a mari na vinara ri
vapopo o Ierusalem,
6 turane Anas a prister
dagi, e Kaipas, e Ioanes, e
Aleksander turana e huriki a
kabu na prister dagi.
7 Ri vakapesi na matane ria
e Petrus e Ioanes, ri nana
rua, “Na nitora ne rei, na
rane rei muru rata a maka
naro nga?”
8 Ngane a Hanu Kiripiripi i
vakatorea e Petrus, i ta maea,
“Mua o huriki a matakari, e
huriki a gare o Israel!
9 Ra mua, mu nana maria
na naro kamumu miri rata
virihia na beu, i tavaga
navai?
10 *A ngaru mu gu lohoka
vona, mua turana e huriki a
Israel: A bakovi iea i tavaga, i
pesi na matane mua na rana,
na nitora ne Isu Kristo o
Nasaret ra viri mu paditatea,
lakea a Vure i vakamahuri
mulea na matenga.
11 *E Isu ia
‘a kedo mua e huriki a mari
ni hae a ruma, mu koi
vona,
ngane ia a vuhu butu na
ruma.’
12 *“I uka tabu tara rana
bakovi ge korimule hita, a
vuhuna a Vure i rudua a viri
ala taku kunana ge korimule
hita, re Isu.”
13 E huriki a matakari na
Iuda ri turutu na tahuna ri
matai e Petrus, e Ioanes i uka
ma ru mangenge ni ta. Ri tu-
rutu a vuhuna ri matakilaka
vona rua a bakovi tavula,
i uka ma ni tovo. Pali ri
matakilala rua, ru laho tu-
rane Isu muga.
14 Pali ri gi ta navai? Ri
masia a bakovi iea i tavaga,
i pesi turane rua.
15 I mavonga, ri turari tala
tou na vaponga, ri vata,
16 ri ta maea, “Si gi rata
navai a bakovi nga? E huriki
lobo o Ierusalem ri lohoka ne
rua ru rata a nivakasiri dagi.
Bara si keri ni lavuni.
17 Pali si gi ta pupukari ne
rua, nahea ru gu vakalongo
tabu e huriki ne Isu, ma ge
rere lae a velengana.”
18 *Lakea ri gale dili tabu e
Petrus e Ioanes, ri ta puhaki
ne rua nahea ru gu ta tabu, o
ru gu vara e huriki ne Isu.
19 *Pali e Petrus, e Ioanes
ru koli mule, ru ta maea, “Mu
luhoi navai? A Vure ge ngaru
miri gi longototo mua, o miri
gi longototo ia?
20 I uka tara maki ge rata
maria miri gi longo vulai.
Miri vakalongo kunana a

* **4:4:** Apo 2:41 * **4:10:** Apo 3:6,13-16 * **4:11:** Sng 118:22 * **4:12:** Mat 1:21
* **4:18:** Apo 5:28 * **4:19:** Apo 5:29

maki miri matai, a maki miri
longo.”
21 Muri e huriki a matakari
na Iuda ri ta pupukari tabu
ne huriki a apostolo nga na-
hea ru gu vara tabu, muri
ri vakapagitala rua. I uka
ma ri matavisia tara dala
ri gi vakamadihi rua vona,
a vuhuna e huriki lobo ri
kavurikea a Vure vona a
maki i bele.
22 A bakovi ni korimule,
a pida vona i ravulu va, i
tahoka a polona.

E Huriki a Murimuri Ri Vasileki

23 Muri e Petrus, e Ioanes
ru vano, ru hamule mai e
huriki a turane rua, ru vaka-
longo ria vona a ngava i taki
rua vona e huriki a prister
dagi, e huriki a gare.
24 *Na tahuna ri longo
loboa a ngavane rua, ri ta
rike, ri vasileki palupu na
Vure, “Bakovi Dagi, ioe o
ratarike a hunu, a malala,
a dari turana maka maki i
tabuli ne tou.
25 *O ta polo na Hanu
Kiripiripi na ngavane Davit,
o ta maea,
‘Re huriki i uka ma ria a
Iuda, i navai i madihi a
hatene ria? Ri manga.
Ri matakana a dala ni
ratapile iau, pali ri
keri.
26 E huriki a hariki na malala
ri pesi rike na ni vaubi,
e huriki a matakari ri
vapopo
ri gi vaubi turane Bakovi
Dagi,
ri gi vaubi turana Viri a
Vure i Vulakia.’
27 *A ngava nga ri bele
muholi na tahuna e Ponsius
Pilato e Herod ru vapopo
koea na tanga iea turane
huriki a Israel, e huriki i uka
ma ria a Iuda. Ri vapopo,
ri matakana a dala ri gi
ratapilea a vora vomu, re Isu,
a viri o vulakia.
28 *A maki ri ratea ne Isu,
na nitora vomu, na ningaru
vomu, o taki muga vona ge
bele.
29 *Bakovi Dagi, ngane o
luhoi a hini ri ta vakaman-
genge mia vona. O kori mia,
e huriki a vora vomu, na-
hea mi gi mangenge ni vaka-
longo pagapaga a nitamu ne
huriki.
30 O vakasiri a nitora vomu, o
vakamahuri e huriki, o rata
a maka nivakasiri dagi na
nitora ne Isu Kristo, a vora
malamala vomu.”
31 Na tahuna ri vasileki
lobo, a ruma ri vapopo vona
i vuruke. A Hanu Kiripiripi i
vakatora ria, ri ta pagapaga
na nitana Vure, i uka ma ri
mangenge.

E Huriki a Murimuri Ri Vaveru a Mahala

32 *E huriki a murimuri, a
niluhoi ne ria i taku kunana.
A mahala na viri, i uka ma i
taki ge ne vona kunana. Ria
lobo ri vaveru a mahala lobo
ne ria.
33 A Vure i habi a nitora
dagi ne huriki a apostolo, ri
vakalongo e huriki ne Isu a
Bakovi Dagi i pesi rike mule

* **4:24:** Nim 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6 * **4:25:** Sng 2:1-2 * **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apo 3:13 * **4:28:** Apo 2:23 * **4:29:** Epe 6:19 * **4:32:** Apo 2:44 * **4:34:** Apo 2:45

na matenga. A Vure i rata
kamumu hateka ria lobo.
34 *I uka tara ne ria ge bala
vona tara maki, a vuhuna e
huriki ri tahoka a malala, a
ruma, bara ri habi ni kona, ri
bole a moni,
35 ri habi ne huriki a apos-
tolo. Muri e huriki a apostolo
bara ri habi tala ne huriki ri
bala a maki.
36 E Iosep, a hamone Levi
na tanga e Saiprus, a rana ri
galea vona e huriki a apos-
tolo, e Barnabas. Ra ngava e
Barnabas a pelegona i maea,
'a mari ni vakatora a niluhoi
ne huriki.'
37 I mavonga i habia a ha-
nia vona ni kona. I bole
a moni, i habi ne huriki a
apostolo.

5

E Ananias e Sapira

1 A bakovi tara, a rana e
Ananias, e girihina e Sapira,
ia tara i habia a tabekena
malala vona ni kona.
2-3 *I bole mule ranga ma-
pana malala, i habi ranga
tabekena ne huriki a apos-
tolo. E girihina i lohoka vona
a naro i ratea.
Na tahuna i vano ge habi
a moni ne huriki a apostolo,
e Petrus i takia, i ta maea,
"Ananias, i navai e Satan i
dili vomu, o tamia a Hanu
Kiripiripi, o bole mule ranga
moni ni kona a malala vona?
4 Muga a malala ne vomu.
Muri na malala ni kona,
a moni o bole, a moni
vomu. Bara o rata a maki na
ningaru vomu. Pali i navai o
luhoi ni ratena a naro iea? I
uka ma o tamia tara bakovi.
A viri o tamia a Vure."
5 Na tahuna e Ananias i
longoa a ngava iea, i boru
puru, i mate. E huriki ri lon-
goa a naro iea, ri mangenge
hateka.
6 Muri e huriki a riau ri
valai, ri bunua a podana, ri
kaloho talea, ri tanua.
7 Muri na kilala i tolu e
Sapira i dili valai. I uka ma
i lohoka vona e girihina i
mate.
8 Lakea e Petrus i nanea,
"O vakalongo iau ngane, ra
moni nga, a mapana malala
marua ni kona?"
E Sapira i koli i ta maea,
"E, ra ngi kunana a mapana
malala."
9 Lakea e Petrus i takia i
ta maea, "Pali i navai muru
valongo mai a ngava ni tonia
a Hanune Bakovi Dagi? Mata
lakea! E huriki a riau ri
tanua pali e girihimu, ri laho
valai. Ioe tara, bara ri kaloho
tala a podamu."
10 Malaviriri kunana e
Sapira i boru puru tabukoi
na vahane Petrus, i mate. Na
tahuna e huriki a riau ri dili,
ri masia i mate pali, ri kaloho
talea, ri tanu tabukoi ia ne
girihina.
11 E huriki a tara ne Kristo,
turana e huriki lobo ri lon-
goa a maki i bele, ri man-
genge.

E Huriki a Apostolo Ri Rata a Nivakasiri

12 *E huriki a apostolo ri
rata a nivakasiri i kupo na
matane huriki. E huriki
a tara na Vure ri vapopo

* **5:2-3:** Ion 13:2; Apo 4:34-35 * **5:12:** Apo 2:43; 14:3

vakaroro na Talele ne
Solomon.
13 E huriki lobo ri ngaru
ria, pali i uka ma ri dili tu-
rane ria, a vuhuna ri man-
genge.
14 Ngane e huriki ala
kupo hateka ri luhoi torea
e Bakovi Dagi, ri dili turane
ria.
15 E huriki ri lohoka vona
a maka nivakasiri e huriki
a apostolo ri rata, lakea ri
kaloho valai e huriki ri giloa,
ri vakamahita ria na kiri
ne ria, a moke ne ria na
hare dala. Na tahuna e
Petrus i laho polo, ri ngarua
a maniruna ge tarui ria.
16 E huriki lobo na maka
tanga kiroko tabukoi o
Ierusalem ri kaloho valai ne
huriki a apostolo e huriki ri
giloa, e huriki i dili ne ria a
hanitu, lakea ni vakamahuri
lobo ria.

A Agelo i Kori e Huriki a Apostolo

17 Pali a prister dagi, tu-
rane huriki a tara vona re
huriki a Sadusi, i madihi a
hatene ria.
18 Ri lakavu e huriki a apos-
tolo, ri ru dili ria na bavi.
19 *Pali na rodo a agelo ne
Bakovi Dagi i talea a logo na
bavi, i tuli tala ria. Lakea i
taki ria,
20 "Mu vano, mu pesi na
roho na Vure, mu vakalongo
e huriki na ngava lobo na
nimahuri karaba."
21 Na tahuna i mavida a
more, ri dili na roho na Vure,
ri vakatubu ni tovo e huriki.
Na tahuna a prister dagi
turane huriki a tara vona ri
bele, ri gale palupu e huriki
a tara na Sanderin ra tara
na vaponga ne huriki a Is-
rael. Muri ri rudu e huriki a
bolekori, ri lakea na bavi, ri
gi tuli valai ne ria e huriki a
apostolo ne Kristo.
22 Na tahuna e huriki a
tagari ri bele na bavi ta ri gi
turari e huriki a apostolo, i
uka ma ri matai ria vonga.
Lakea ri hamule, ri vaka-
longo maea:
23 "Mi masia a logo na bavi
ni tukari kamumu. E huriki a
tagari ri pesi polovavo. Pali
na tahuna mi talea a logo, i
uka ma mi masia tara bakovi
ge made pololilo."
24 Na tahuna a ubu na
tagari na roho na Vure, tu-
rane huriki a prister dagi
ri longoa ngava iea, ri loho
lege, e huriki a apostolo ri
lokovai? Ri nana rovi lae a ra
maki ge bele ngane.
25 Muri a bakovi tara i
valai, i ta maea, "Longo
valai! Re huriki a bakovi
mu ru dili na bavi, ngane ri
pepesi na roho na Vure, ri
tovo e huriki vonga."
26 Muri a ubu i vano tu-
rane huriki a tagari vona, ri
tuli mule e huriki a apos-
tolo. I uka ma ri turari ria,
a vuhuna ri mangenge ne
huriki, ma ri gi padimate ria
na kedo.
27 Ri tuli valai e huriki
a apostolo, ri vakapesi ria
na matane huriki a tara na
vaponga na Sanderin. Lakea
a prister dagi i nana ria,
28 *i ta maea, "Mi vakuku
pali mua, nahea mu gu tovo
e huriki vona a rana bakovi

* **5:19:** Apo 12:7-10 * **5:28:** Mat 27:25

iea. Pali mu valai, mu tovo e
huriki lobo koea o Ierusalem.
Pali a maki tara mu ratea, mu
ngaru ni vakarare mia vona
a nimatena bakovi iea.”
29 *Pali e Petrus turane
huriki a apostolo, ri koli, ri
ta maea, “Mi gi longototo ku-
nanea a Vure. I uka ma mi gi
longototo e huriki a bakovi!
30 Mu paditatea e Isu na
kai tavalavala, i mate. Pali
a Vure ne huriki a gare ne
hita i vakamahuri mulea na
matenga.
31 *A Vure i bibi rikea a
rana e Isu, i vakamadea na
limana kanena, ge muga ne
hita, ge korimule hita, ge rata
e huriki a Israel ri gi pulo
a vilone ria, ge puga a naro
hale ne ria.
32 Mia mi masia. A Hanu
Kiripiripi tara i masia. A
Vure i habi a Hanu Kiripiripi
ne huriki ri longototo a ni-
tana.”
33 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i madihi a hatene
ria, ri ngaru ni rabalaki e
huriki a apostolo.
34 Pali a Pariseo tara, e
huriki lobo ri togoa, a rana e
Gamaliel. Ia a mari ni tovo
a vinara. I pesi rike, i taki
ni gi tono tala taro e huriki a
apostolo.
35 Muri i taki e huriki a tara
na vaponga, i ta maea, “Mua
o huriki a bakovi o Israel,
mu luhoi kamumu a naro mu
ngaru ni rata virihi ne huriki
a bakovi nga.
36 *I uka ma i hosi hateka
e Teudas i bele, i takia ta ia
a bakovi dagi, lakea e huriki
ala 400 ri muri vona. Muri
ni rabalaki, lakea e huriki a
murimuri vona ri ha vapida,
i lobo tavula a tara vona.
37 Muri na tahuna ni here
a rane huriki lobo, e Iudas a
bakovi o Galili, i bele. I tuli e
huriki a bakovi, ri vakabele
a vabinga ri ngaru ni lili e
huriki ri matakari ria. Ia tara
ni rabalaki, ri vapida rere e
huriki a murimuri vona.
38 I mavonga, e huriki nga,
naha ni padoi ria! Mu mata
taro ria ri gi vano! A leho
ne ria, ge valai na bakovi
kunana, bara i lobo tavula.
39 Pali a leho ne ria, ge valai
na Vure, bara mu keri ni
vakalobo ria, pali mua bara
ni matakilaka mua mu hehea
a Vure.” Na tahuna ri lon-
goa a ngavana bakovi iea, ri
ngarua, ri longo maia.
40 *Muri ri gale dili tabu e
huriki a apostolo, ri hotu ria.
Ri pupukari ria nahea ri gi ta
tabu vona a rane Isu. Muri ri
tono tala ria ri vano.
41 *E huriki a apostolo ri pe
a vaponga, ri vano. Ri vivi
vona a hini a Vure i matai ria,
i kara ria ni bole a maregoa
na rane Kristo.
42 Na parava lobo ri tovo e
huriki na roho na Vure, na
ruma takutaku. Ri tovo, ri
vara e huriki, ne Isu a viri a
Vure i vulakia.

6

A Bolekori ala Polorua Ni Vulaki

1 *Na tahuna iea e huriki a
murimuri ri bele kupo. Na

* **5:29:** Apo 4:19 * **5:31:** Luk 24:47; Apo 2:33-34; Epe 1:20 * **5:36:** Apo 21:38
* **5:40:** Apo 4:18 * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pe 4:13 * **6:1:** Apo 4:35

parava lobo bara ri habi a maki ni kani ne huriki a havuri. Pali e huriki a Iuda ri lohoka na nita Grik ri deke mai e huriki a Iuda ri lohoka na nita Hibru, a vuhuna e huriki a havuri ne ria i uka ma ni kori.

2 Lakea e huriki a apostolo ala ravulu a polona i rua, ri gale palupu e huriki a murimuri lobo, ri ta maea, "I uka ma i kamumu mi gi pe a leho ni vara na nitana Vure, mi gi veru a maki ni kani.

3 I mavonga, mua e huriki a turagu, mu vulaki a bakovi ala polorua, mi gi habi a leho iea ne ria. E huriki a bakovi nga ri gi tahoka a lohokanga, a Hanuna Vure ge laho tora turane ria, ri gi naro kamumu, e huriki lobo ri gi togo ria.

4 Pali mia, mi gi habi a hatene mia ni vasileki, ni tovo ne huriki na nita na Vure."

5 A ngava iea i nangi kamumu ne huriki. Lakea ri vulakia e Stepan, a bakovi i luhoi tora hateka a Vure, a Hanuna Vure i laho tora turana. Ri vulaki e Stepan, turana e Pilip, e Prokorus, e Nikanor, e Timon, e Paramenas, e Nikolas a bakovi o Antiok i dili na lotu ne huriki a Iuda.

6 Ri vakapesi ria na ngalane huriki a apostolo, lakea e huriki a apostolo ri vasileki, ri ru langa a limane ria ne ria.

7 *A nitana Vure ni vakarere na tanga lobo. E huriki a murimuri ri bele kupo hateka o Ierusalem. E huriki a prister ala kupo ranga, ri longototo a nitana Vure, ri luhoi tora.

E Stepan Ni Lakavu

8 A Vure i rata kamumua e Stepan, i habi a nitora vona. I rata na matane huriki a maka nivakasiri dagi, a maki niturutu vona.

9 Pali e huriki a Iuda ranga ri pesi rike, ri vahehe turane Stepan. Re huriki na roho na vaponga, i muga ria a vorakato, pali ngane ri matukapaga. Ri valai o Sirene o Aleksandria, o Silisia o Asia.

10 *Ri vahehe turane Stepan, pali ri keri ni gegea, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i habi a lohokanga dagi ne Stepan.

11 Muri ri kona kapiloho ranga bakovi, ri taki ria ri gi ta maea, "Mi longoa e Stepan i biu e Moses, a Vure."

12 Lakea ri piu rike e huriki a bakovi, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara, ri lakavua e Stepan, ri turaria lakea ne huriki a Sanderin.

13 Muri e huriki a bakovi ranga ri tami virihia na ngava, ri ta maea, "A bakovi iea, i uka ma i ulu na ni ta hale na roho na Vure, na vinara ne Moses.

14 Mi longoa i takia e Isu o Nasaret ta ge pukea a roho na Vure, ge pulo a maka vinara ne Moses i habi ne hita."

15 E huriki lobo ri made na Vaponga, ri matanono tamoroa a matane Stepan. Ri masia a matana i manga a matana agelo.

---

* **6:7:** Apo 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15

7

E Stepan i Vara

1 Muri a prister dagi i
nanea e Stepan, “A ngava
ni padi virihi ioe vona, i
muholi?”
2 *Lakea e Stepan i koli i
ta maea, “Mua o huriki a
turagu mai, e tata mai, mu
longo valai nau! A Vure na
nipara dagi i luve na gare ne
hita, e Abraham, na tahuna i
made o Mesapotamia. I uka
ma i made ma o Haran.
3 A Vure i luve vona, i ta
maea, ‘O pea a robo vomu, e
huriki a viri vomu, o vano o
lakea na robo ga vakasiri ioe
vona.’
4 *“I mavonga, e Abraham i
pea a robo ne huriki a Kaldia,
i vano i made o Haran. Muri
ne tamane Abraham i mate,
a Vure i tuli talea o Haran, i
tuli vilia koea na malala iea,
ra mu made vona ngane.
5 *Pali a Vure i uka ma
i habia ne Abraham tara
tabekena malala ge ne vona.
Na tahuna iea, e Abraham i
uka e tuna. Pali a Vure i ta
muholi vona ge habia vona,
turana e huriki a hamona a
malala iea.
6 *A Vure i taki tabua
ne huriki a hamona bara
ria a mosi na robo ne
huriki ranga. E huriki nga
bara ri vakavora e huriki a
hamone Abraham, bara ri
vakamadihi ria na pida i 400.
7 *Pali a Vure i ta maea,
‘Iau ga vakamadihi e huriki
a kabu ri vakavora e huriki a
hamomu. Muri ri gi pagitala
vona a robo iea, ri gi valai,
ri gi kavurike iau koea na
malala iea.’
8 *Muri i habia ne Abra-
ham a ngava dagi na ni pala
a kulina viri.* E Abraham
i vakabelea ngane e Isak,
lakea i palea a kulina muri
na parava i polotolu. E Isak
i vakabelea e Iakop. E Iakop
i vakabele e huriki a gare ne
hita ala ravulu a polona i rua.
9 *“E huriki a gare ne hita
nga ri tepua e tarine ria,
e Iosep, lakea ri habia ne
huriki a Egipto, ri konea ge
ia a vora ne ria. Pali a Vure
i made turana,
10 *i korimulea na ni-
madihi lobo i bele vona. I
habia ne Iosep a lohokanga
dagi, i ratea e Parao, a hariki
o Egipto, i matakilaka vona.
Muri a hariki i ru ia ge
matakaria a tanga e Egipto
turana maki lobo vona.
11 *“Muri a pago i bele, i
ratapile e huriki a Egipto, e
huriki a Kenan, ri vitolo. E
huriki a gare ne hita ranga ri
bala a maki ni kani.
12 Na tahuna e Iakop i
longo i tahoka a vit o Egipto, i
rudu e huriki a gare ne hita,
ri lokovonga, ri bole a maki
ni kani, ri hamule.
13 *Na tahuna ri lokovonga

* **7:2:** Vuh 11:31; 12:1 * **7:4:** Vuh 11:31–12:5 * **7:5:** Vuh 12:7; 15:18; 17:8 * **7:6:** Vuh 15:13-14; Nim 12:40 * **7:7:** Nim 3:12 * **7:8:** Vuh 17:9-14; 21:4 * **7:8:** A naro ni vapala a kuli, a Vure i taki e huriki a Israel ri gi rata, ga kilakila ne ria e huriki a ngate na Vure. * **7:9:** Vuh 37:11,28; 39:2,21-23 * **7:10:** Vuh 41:37-44 * **7:11:** Vuh 41:54; 42:1-2 * **7:13:** Vuh 45:1-4,16

tabu e Iosep i vakasiri ia ne
huriki a turana mai, ia e rei
muholi. Ngane e Parao i lo-
hoka vona e huriki a kabuk-
abu ne Iosep.
14 *Muri e Iosep i talo rike
a ngava ne tamana e Iakop,
turana e huriki a kabukabu
vona ala ravulu polorua a
polona i lima, ri gi valai
vona.
15 *Lakea e Iakop i puru
o Egipto, i mate vonga. E
huriki e tuna, re huriki a
gare ne hita, ria ranga ri
mate vonga.
16 *Lakea a podane ria ni
kaloho mule valai o Sekem,
ni ru na babe na malala dagi
e Abraham i konea ne huriki
e tune Hamor.
17 *"A parava a Vure i ta
muholi vona ne Abraham
ta ge bele, ngane i valai
tabukoi. E huriki a viri ne
hita vonga o Egipto ri bele
kupo hateka.
18 Muri a hariki tara i
matakari na robo e Egipto, i
uka ma i lohoka ne Iosep.
19 *A hariki iea, i tami e
huriki a viri ne hita, i rata
hale ria. I vakuku ria ri gi
vuroki na naru e huriki a
koma karaba, ri gi mate.
20 *"Na tahuna iea, e Moses
ni poda. I mata kamumu
hateka na matana Vure. Na
keva i tolu e tamana e kinana
ru matakaria.
21 *Muri ru ru polo-
vavoa, lakea e tune Parao a
ngatavine i bolea, i paua ge
tuna.
22 E Moses ni tovo kamumu
na lohokanga lobo ne Egipto.
I moro hateka na nita, na
leho vona.
23 "Na tahuna e Moses i
tahoka a pida i ravulu va, i
vano i gosi e huriki a kabu
vona, a Israel.
24 *I masia tara ne ria i ubia
a bakovi o Egipto, lakea i ko-
ria a bakovi iea, i rabalakia a
bakovi o Egipto.
25 E Moses i pahaluhoi ta
e huriki a viri vona bara
ri matakilaka vona a Vure i
rudua ge korimule ria, pali i
uka ma ri matakilaka vona.
26 Na parava muri e Moses
i bele tabu ne ria. I matai
a bakovi o Israel ala rua ru
vaubi. Lakea i nugu kari rua,
i ta maea, 'Muru longo valai,
ra marua, marua a kabu i
taku, i navai muru ngaru ni
varabalaki?'
27 "Lakea a viri i rata
tuharea e turana i kope lakea
na gaga e Moses, i koli, i
ta maea, 'E rei i ru ioe go
matakari, go pelekado mia?
28 *I navai, o ngaru ni ubi
mate iau ge manga a hini o
ubi mate a bakovi o Egipto
ravi?'
29 *Na tahuna e Moses i
longoa a ngava iea, i ha lakea
o Midian i made manga mosi
vonga. Muri i parangi, i
tahoka e tuna bakovi ala rua.
30 *"Muri na pida i ravulu
va, a agelo i bele ne Moses na
malala golea, tabukoi na lolo
e Sinai. A agelo iea i made
pololilo na hubena kanono

* **7:14:** Vuh 45:9-11; 46:27 * **7:15:** Vuh 46:1-7; 49:33 * **7:16:** Vuh 23:2-20; 33:19; Ios 24:32 * **7:17:** Nim 1:7-8 * **7:19:** Nim 1:11-22 * **7:20:** Nim 2:2 * **7:21:** Nim 2:3-10 * **7:24:** Nim 2:11-15 * **7:28:** Nim 2:14 * **7:29:** Nim 2:21-22; 18:3-4 * **7:30:** Nim 3:1-10

i hube langa na kai kiroko
tara.
31 Na tahuna e Moses i
masia a hubena kanono, i
turutu vona. Na tahuna i
lokovonga tabukoi vona, ge
matai kamumua, i longoa a
lohone Bakovi Dagi i ta maea,
32 'Iau a Vure ne huriki a
gare vomu, a Vure ne Abra-
ham, ne Isak, ne Iakop.' E
Moses i mangenge, i vakulu
a tagana, i mangenge ni mata
rike.
33 "Muri e Bakovi Dagi i
takia, 'O kali tala a vahapolo
vomu, a vuhuna iau a made
koea na malala o pesi vona.
34 Muholi hateka iau a ma-
sia a nimadihi i bole e huriki
a ngate nau ri made o Egipto.
A longoa a nidedo ne ria.
Ngane a puru valai ga ko-
rimule ria. Ngane o valai,
ga rudu hamule ioe lakea o
Egipto.'
35 *"Muga e huriki a Is-
rael ri koi vona e Moses, ri
ta maea, 'E rei i ru ioe go
matakari, go pelekado mia?'
Pali e Moses kunana a viri
a Vure i rudua ge matakari,
ge korimule e huriki a Israel.
A Vure i vulakia e Moses na
tahuna a agelo i bele vona
na hubena kanono na kai
kiroko.
36 *E Moses i tuli tala ria
o Egipto, i rata a maka maki
ni turutu vona, a nivakasiri
i kupo na robo e Egipto, na
Dari Vururu, na malala golea
na pida i ravulu va.
37 *Ia kunana ra viri i taki
e huriki a Israel, i ta maea, 'A
Vure bara i vulakia tara ne
mua, ge ia a propet manga
iau.'
38 *Ia kunana a viri i made
turana e huriki a kabu ne
Israel na malala i ngeki.
Ia kunana a agelo i ta tu-
rana, i habi vona a ngava
na nimahuri meli na lolo e
Sinai, lakea i habi poloa ne
hita.
39 "Pali e huriki a gare ne
hita ri marikoi ni longo mai
ia. Ri lohopilea, ri ngaru ni
hamule lakea o Egipto.
40 *Ri takia e Aron, 'O rata
ranga vure ne hita ri gi muga
ne hita. I uka ma si lohoka
vona e Moses, ra viri i tuli
tala hita o Egipto, i loko vai!'
41 *Muri ri pipia tara ha-
nuna tuna bulmakau ga vure
ne ria. Ri bole valai vona a
maka nihabi, ri ratea a habu
dagi, ri kavurikea a maki ri
ratea na limane ria.
42 *Pali a Vure i mata here
ne ria, i mata taro ria, ri
gi kavurike a maka hada, a
keva, a haro. I mavonga, i
bele muholi a nita ni here
puru hosi na puhu na raukea
ne huriki a propet:

'Mua o huriki a Israel!
Na tahuna mu made na
malala i ngeki na pida
i ravulu va,
mu rabalaki a maka sip-
sip a bulmakau, mu
rata a nihabi. Pali i
uka ma mu habi nau.
43 Mu habi na vure e Molok.
Mu habi tabu na hanuna
hada na vure ne mua e
Repan.

* **7:35:** Nim 2:14 * **7:36:** Nim 7:3; 14:21; Gi 14:33 * **7:37:** Vin 18:15 * **7:38:** Nim 19:3 * **7:40:** Nim 32:1 * **7:41:** Nim 32:2-6 * **7:42:** Amo 5:25-27

A vure nga mu rata na
limane mua, ta mu gu
kavurike rua.
Ngane mu rata mavonga,
bara tono tala mua
vona a malala ne mua.
Bara mu vano, mu
made manga mosi
na malala mule
lokovonga ne
Babilon.'

44 "E huriki a gare ne hita
ri tahoka a Kape na Ngava
Dagi na tahuna ri laho lae na
tabeke i ngeki. A kape iea, ri
haea muri mai a nitana Vure
i taki polo ne Moses.

45 *Muri e huriki e tune
ria ri bole vilia na tahuna e
Iosua i muga ne ria, ri bole
polo a malala ne huriki a
kabu ranga. E huriki a kabu
nga, a Vure i lili tala ria.
Ri vakapesia koea a kape, i
valai i harena na tahuna e
Davit a hariki i matakari o
Israel.

46 *E Davit, a Vure i ngarua.
Lakea i takia a Vure i ngaru
ni gi hae a roho na Vure ne
Iakop.

47 *Pali a roho iea, e Davit
i uka ma i haea. E tuna, e
Solomon a viri i haea.

48 "Pali a Vure Meli Liu i
uka ma i made na roho ni
hae. I manga a ngava a
propet tara i takia hosi,

49 *'E Bakovi Dagi i ta maea,
"A hunu a gula-hariki nau,
A malala a murina vah-
agu.
I uka tara roho mu gu haea
ge kamumu ga made
vona.
Ra iau, a ngaru a hini ga
malo vona?

50 Iau a ratarike a maki lobo
nga." ' "

51 *Lakea e Stepan i ta
maea, "Mu putu ngingi! A
hatene mua, a talingane mua
i robo manga e huriki i uka
ma ri lohoka na Vure! Mu
manga e huriki a gare ne
mua hosi, mu gegea a Hanu
Kiripiripi!

52 *E huriki a gare ne mua
ri vakamadihi lobo e huriki
a propet hosi. Ri rabalaki e
huriki a propet ri ta muga
vona a Bakovi Malamala ta
ge valai. I valai pali, pali mua
mu habia na limane huriki a
pile vona, mu rabalakia.

53 Ra mua, e huriki a agelo
ri habi ne mua a vinara na
Vure, pali i uka ma mu ra-
maia. Mua kunana mu rabal-
akia."

E Stepan Ni Padi Mate

54 Na tahuna ri longo a
ngavane Stepan, i madihi
a hatene ria, ri karatata a
ngine ria.

55 *Pali e Stepan, a Hanu
Kiripiripi i vakatorea, i mata
rike na hunu i masia a bage-
tuanga na Vure. I masia e
Isu i pesi tabukoi na Vure, na
limana a kanena.

56 *Lakea i ta maea, "Mu
mata sike! A masia a Hunu
i mata ka! A Tuna Bakovi
i pesi tabukoi na Vure, na
limana a kanena."

57 Na tahuna ri longoa a
ngavane Stepan, ri magulu

* **7:45:** Ios 3:14-17 * **7:46:** 2Sam 7:1-16 * **7:47:** 1Ki 6:1-38 * **7:49:** Ais 66:1-2 * **7:51:** Ais 63:10 * **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sng 110:1 * **7:56:** Kol 3:1

rike taku ri nugu kari a talingane ria, ri nunu lokovonga vona,
58 ri turari talea na tanga dagi, ri padimatea na kedo. E huriki ri padi virihia na ngava ri kali tala a maka varakia ne ria, ri ru na vahana riau tara ni gale e Saulus, ge matakari.
59 Na tahuna ri padia na kedo e Stepan, i vasileki, i ta maea, “Isu a Bakovi Dagi, o bolea a hanugu.”
60 *Muri i turume puru i gale dagi hateka, “Bakovi Dagi, naha ni luhoi a naro hale ne ria.” Muri i mate.

8

1 Na matane Saulus, a naro ri rata virihia e Stepan vona i kamumu hateka.
Na parava iea kunana ri vakatubu ni vakamadihi e huriki a tara ne Kristo o Ierusalem, lakea ri ha vapida lae, ri vano ri made na tabeke ne Iudea, a tabeke ne Samaria. Pali e huriki a apostolo i uka ma ri vano.
2 E huriki a bakovi kamumu ranga ri bolea a podane Stepan, ri taringia, muri ri tanua.
3 *Pali e Saulus i ratapile mavonga e huriki a tara ne Kristo. I dili na ruma ne ria, i turari tala e huriki a bakovi a ngatavine, i ru dili ria na bavi.

A Velenga Kamumu i Rere o Samaria

4 E huriki ri ha vapida lae, ri vara a Velenga Kamumu ne huriki na maka tanga ri lakea vona.
5 E Pilip i puru na tanga dagi e Samaria, i vakalongo e huriki vonga ne Kristo.
6 Na tahuna e huriki ri longoa e Pilip i vara, ri matai a maka nivakasiri i rata, ria lobo ri longo kamumu a ngava i taki.
7 I vakatavaga e huriki a beu, a vaha hale. I lili tala e huriki a hanitu ne huriki, lakea e huriki a hanitu ri kulugou, ri ha tala.
8 Ngane e huriki lobo na tanga iea ri vivi.

E Simon a Bakovi na Malulu

9 A bakovi tara i made na tanga dagi iea, a rana e Simon. Muga ne Pilip i lokovonga, e Simon i vakaholi e huriki a Samaria na malulu vona. I bibi rike mulea ta ia a bakovi dagi.
10 E huriki lobo ri longo maia, e huriki a bakovi tavula, e huriki a kakaina tanga, ri ta maea, “A bakovi iea i tahoka a nitora na vure ni gale e ‘Dagi.’ ”
11 Ri longo maia, a vuhuna i tabaka ngane i vakaholi ria na malulu vona.
12 Pali na tahuna e Pilip i vara ria, ri luhoi torea a Velenga Kamumu na harikianga na Vure, ri luhoi torea a rane Isu Kristo, lakea e huriki a bakovi a ngatavine ni vahilolo.
13 E Simon tara i luhoi tora, lakea ni vahilolo. Muri i laho turane Pilip, i turutu vona a maka nivakasiri dagi e Pilip i rata.

* **7:60:** Luk 23:34 * **8:3:** Apo 9:1,13; 22:4; 26:9-11

14 Na tahuna e huriki a
apostolo o Ierusalem ri longo
e huriki a Samaria ri bole a
nitana Vure, ri rudu e Petrus
e Ioanes ru lakea ne ria.
15 Na tahuna ru bele, ru
vasileki ne ria, ri gi bole a
Hanu Kiripiripi,
16 a vuhuna i uka ma i bele
ne ria ma. Ni vahilolo ria
kunana na rane Isu Kristo a
Bakovi Dagi.
17 *Muri ru ru langa ne ria
a limane rua, ri bole a Hanu
Kiripiripi.
18 Na tahuna e Simon i
matai e Petrus e Ioanes ru
ru langa a limane rua ne
huriki, lakea ri bole a Hanu
Kiripiripi, i ngaru ni habi a
moni ne rua,
19 i ta maea, "Muru habia
nau a nitora iea, e rei a viri ga
ru langa a limagu vona bara
i bole a Hanu Kiripiripi."
20 Pali e Petrus i koli i
ta maea, "A moni vomu ge
velu. Ioe tara bara o velu, a
vuhuna o luhoi ta go konea a
nitora na Vure!
21 Ioe o uka ma go dili vona
a leho miri ratea, a vuhuna
a naromu i hale na matana
Vure.
22 O pulo a vilomu, o ha
vona a naro hale iea. O
vasileki ne Bakovi Dagi ge
pugea a naro hale o ngaru
ni ratea. Ia ge ngaru, bara i
pugea a naro hale vomu.
23 A matakilala ioe, o ngutu
hateka ni bole a nitora iea.
Ioe a vora tavula na naro
hale."
24 E Simon i koli, i ta maea,
"O vasileki nau ne Bakovi
Dagi, nahea ge bele nau a
maki o taki."
25 E Petrus e Ioanes ru
vakalongo e huriki ne Bakovi
Dagi, ru tovo ria na nga-
vana. Muri ru hamule lakea
o Ierusalem. Na tahuna ru
laho hamule, ru vara e huriki
na maka tanga o Samaria na
Velenga Kamumu.

E Pilip i Tovo a Ori o Itiopia

26 Ngane a agelo ne Bakovi
Dagi i takia e Pilip, i ta maea,
"O pesi rike, o vano, o laho na
dala i pagitala o Ierusalem i
puru lakea na nuli tanga e
Gasa."
27 Lakea i malaga, i laho.
Na bokodala i taguia a bakovi
o Itiopia. A bakovi iea a
ori, ni pala a dolena. A leho
vona ni matakari a tava na
hariki ngatavine e Kandasi
na robo e Itiopia. I sike pali
o Ierusalem, i vasileki.
28 Ngane i hamule lakea na
tanga vona. I made langa na
karis, i gia a puhu na raukea
ne Isaia a propet.
29 Lakea a Hanu Kiripiripi i
takia e Pilip, "O lakea tabukoi
na karis."
30 Lakea e Pilip i nunu
lakea na karis, i longoa a
bakovi i gia a puhu na hinere
ne Isaia a propet. Lakea e
Pilip i nanea, "Ra ngava o gia,
o longokilalea?"
31 Lakea a ori i koli, i ta
maea, "Ga longokilala navia?
A viri ge tuveve poloa nau,
bara lohoka vona." Lakea a
ori i takia e Pilip ge rike maia,
ge made turana.
32 *A tabekena Hinere i gia
a ori iea, i maea,

* **8:17:** Apo 19:6 * **8:32:** Ais 53:7-8

"Ni lalu manga a sipsip ni gi
padimate.
I vulai, i malou manga
a tuna sipsip ni pala a
vuna,
i uka ma i takia tara
ngava.
33 Na tahuna ri biu pilea, i
uka ma ri pelekado ka-
mumua.
I uka a hamona
a vuhuna i uka ma i
made tabu na malala."
34 Lakea a ori i nanea
e Pilip, "O vakalongo iau
ngane vona a propet iea. I
taki mulea, o i taki a viri
tara?"
35 Lakea e Pilip i vaka-
longoa a ori na Velenga Ka-
mumu ne Isu, i vakatubu na
ngava iea.

36-37 *Na tahuna ru nunu
puru na dala, ru bele vona
tara naru. Lakea a ori i ta
maea, "Mata lakea, a naru. A
ngaru go vahilolo iau."*

38 Lakea i vakukua a
bakovi i vakanunua a karis,
ge hori taro. Muri e Pilip, a
ori ru puru na naru, lakea e
Pilip i vahiloloa.
39 Na tahuna ru pagitala na
naru, a Hanune Bakovi Dagi
i bolea e Pilip, i vano. A ori
i uka ma i matai tabua, pali i
vivi hateka, i ramai a dalana,
i vano.
40 *Pali e Pilip i bele na
tanga dagi e Asotus. I laho
lakea o Sisaria, i vara a
Velenga Kamumu na maka
tanga na dala.

9

E Saulus i Pulo a Vilona
(Apostolo 22:4-16; 26:9-18)

1 *Na tahuna iea e Saulus i
tababana ni ta tora hateka ge
ratapile, ge rabalaki e huriki
a murimuri ne Bakovi Dagi. I
lakea na prister dagi,
2 i takia ge herea tara
raukea ge bole lakea na
maka roho na vaponga na
tanga dagi e Damaskus. A
raukea bara i vakalongo
ria ne Saulus ge lokovonga,
ge matavisi ranga bakovi a
ngatavine ri ramai a Dala ne
Bakovi Dagi,* bara i lakavu
ria, i turari mule valai o
Ierusalem.
3 Na tahuna i popote ge
bele o Damaskus, a nipara
dagi na hunu i kinipageri
vakaturutu halui ia.
4 E Saulus i boru puru na
malala, i longoa a lohona viri
i ta maea, "Saulus, Saulus, i
navai o vakamadihi iau?"
5 Lakea e Saulus i nana,
"Bakovi dagi, e rei ioe?"
A lohona viri i koli, i ta
maea, "Iau e Isu, ra viri o
vakamadihia.
6 Pali ngane o pesi rike, o
dili na tanga dagi. Ga taki ioe
na maki go ratea."
7 E huriki a bakovi ri laho
turane Saulus ri pesi tata

* **8:36-37:** Apo 10:47 * **8:36-37:** A puhu hosi na Nita na Vure, i kupo ri uka lain 37. A puhu ranga kunana ri tahoka a lain iea: 37 Lakea e Pilip i takia, "Ioe o luhoi tora muholi, bara vahilolo ioe." A ori i koli i ta maea, "Iau a luhoi tora vona e Isu Kristo ia a Tuna Vure." * **8:40:** Apo 21:8 * **9:1:** Apo 8:3 * **9:2:** E huriki a murimuri ranga ri gale kalihi a lotu ne ria a Dala, a vuhuna e Isu ia a Dala na nimahuri vakaroro. Ioanes 14:6

mavonga, ri ngapa. Ri lon-
goa a lohona viri, pali i uka
ma ri masia tara viri.
8 E Saulus i pesi rike, i mata
para, pali i kepa. Ni tuli na
limana, i dili na tanga dagi e
Damaskus.
9 Na parava i tolu i kepa.
I uka ma i kani, i uka ma i
ninu.
10 Na tanga dagi e
Damaskus i made vonga tara
murimuri, a rana e Ananias.
E Bakovi Dagi i bele vona na
vurena, i galea, "Ananias!"

I koli, i ta maea, "Bakovi
Dagi, iau ieni."

11 Lakea e Bakovi Dagi i
takia, "O pesi rike, o laho
lakea na ruma e Iudas, na
dala ni gale e Kiripi, o nana
kanea vonga tara bakovi
o Tarsus, a rana e Saulus.
Ngane i vasileki vonga.
12 I vurena, i masia a
bakovi, a rana e Ananias, i
valai, i ru langa a limana
vona ge vakamatapara ia."

13 Pali e Ananias i koli i
ta maea, "Bakovi Dagi, iau
a longo e huriki ri takia
a bakovi iea, ta i ratapile
e huriki a tara vomu o
Ierusalem.
14 Ngane e huriki a prister
dagi ri rudu vilia ge lakavu e
huriki ri gale a ramu."

15 *Pali e Bakovi Dagi i
takia, "O vano! A bakovi iea,
a ngarua ge lakea ne huriki a
bakovi a ngatavine i uka ma
ria a Iuda, e huriki a hariki, e
huriki a Israel, ge vakalongo
ria nau.
16 *Ga vakasiria na maka
maki bara i bole a nimadihi
vona na tahuna i ramai iau."
17 I mavonga, e Ananias i
vano, i bele na ruma. I dili, i
ru langa a limana ne Saulus,
i ta maea, "O turagu o Saulus,
e Isu a Bakovi Dagi, a viri i
bele vomu na dala na tahuna
o laho valai koea, i rudu iau
a valai vomu, go matapara
tabu, ge dili vomu a Hanu
Kiripiripi."
18 I malaviriri kunana, a
maki manga a honana manu
i boru tala na matane Saulus,
i matapara tabu. Lakea i pesi
rike, ni vahilolo.
19 Muri i kani i vaga a
tuhana.

E Saulus i Vara o Damaskus

E Saulus i made tu-
rane huriki a murimuri o
Damaskus na parava ranga,
20 i lakea malaviriri na
maka roho na vaponga, i
vakalongo e huriki maea, "E
Isu ia a Tuna Vure."
21 *E huriki ri longoa a
nitana ri turutu, ri vanana,
"Ra bakovi iea, i navai i
ta mavonga? Ia kunana a
viri i rabalaki e huriki ri
luhoi torea e Isu o Ierusalem.
Pali ngane i valai koea ta ge
lakavu ria, ge turari mule ria
ri gi pesi na matane huriki a
prister dagi o Ierusalem."
22 *A vinara ne Saulus i
bele tora hateka. I vakasiri
e huriki a Iuda ri made o
Damaskus ne Isu ia e Kristo,
lakea ri ngapa.
23 Muri na parava i kupo,
e huriki a Iuda ri varodo

* **9:15:** Apo 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28 * **9:21:** Apo 8:3
* **9:22:** Apo 18:28

a ngava ri gi rabalakia e
Saulus.
24 Pali e Saulus i longoa
a naro ta ri gi ratea vona.
A rodo a haro ri tagari
mavongea a poridala na
tanga dagi, ta ri gi rabalakia
e Saulus.
25 *Pali na rodo tara e
huriki a murimuri vona ri
tuli rikea na nure dagi, ra
i tura halui a tanga dagi.
Ri vakamadea na kulopi,
ri vakatavore purua na
nimatatala, i vano.

E Saulus i Vara o Ierusalem

26 *Na tahuna i luve o
Ierusalem i ngaru ni dili tu-
rane huriki a murimuri. Pali
ri mangenge vona, a vuhuna
i uka ma ri luhoi ge ia a
murimuri muholi.
27 *Pali e Barnabas i tuhori
ia, i tulia lakea ne huriki
a apostolo, i vakalongo ka-
mumu ria vona e Saulus i
bele vona e Bakovi Dagi na
dala, lakea e Bakovi Dagi i
habi a ngava vona. I vaka-
longo tabu ria vona e Saulus
i vara pagapaga na rane Isu
o Damaskus.
28 Lakea i made turane ria
o Ierusalem, i laho lae tu-
rane ria, i uka ma i man-
genge. I vara pagapaga na
rane Bakovi Dagi.
29 I ta turana, i vagege tu-
rane huriki a Iuda ri lohoka
na nita Grik. Pali ri toni ni
rabalakia.
30 Na tahuna e huriki a tara
ne Kristo ri longoa ta ni gi ra-
balaki, ri tulia lakea o Sisaria
taro, muri ri rudua ge lakea
o Tarsus.
31 Muri e huriki a tara ne
Kristo na maka tabeke ne
Iudea, ne Galili, ne Samaria
ri made na nivalemu. Ri
muri mai a vilone Bakovi
Dagi, lakea a Hanu Kiripiripi
i vakatora ria, i rata ria ri
bele ala kupo hateka.

E Petrus i Koria e Anias

32 E Petrus i laho lae na
tabeke lobo, i gosi e huriki
a tara ne Kristo. Na parava
tara i vano i gosi e huriki a
tara na Vure ri made o Lida.
33 Na tahuna i bele vonga i
masia a bakovi tara, a rana e
Anias. I beu i mahita kunana
na kiri na pida i polotolu.
34 Lakea e Petrus i takia,
“Anias, e Isu Kristo i
vakatavaga ioe. O pesi rike,
o pilu a moke vomu.” I
malaviriri kunana e Anias
i pesi rike.
35 E huriki ri made o Lida, o
Saron ri masia i tavaga, lakea
ri pulo a vilone ria, ri ramai
e Bakovi Dagi.

E Petrus i Vakamahuria e Tabita

36 Na tanga e Iopa a
ngatavine tara i made vonga
a rana e Tabita. A rana
na nita Grik e Dorkas. Na
parava vakaroro i muri mai
a vilo kamumu, i kori e
huriki a matasia.
37 I ratea a gilanga dagi, i
mate. A podana ni vahilolo,
ni ru na tabekena ruma
polomeli.
38 A tanga e Lida i tabukoi
o Iopa. Lakea na tahuna
e huriki a murimuri ri lon-
goa e Petrus i made o Lida,
ri rudu a bakovi ala rua ru

* **9:25:** 2Ko 11:32-33 * **9:26:** Gal 1:17-19 * **9:27:** 1Ko 9:1

lokovonga, ru takia, ru ta
maea, “O valai malaviriri.”
39 Lakea e Petrus i pesi
rike, i vano turane rua. Na
tahuna i bele, ri tuli sikea na
ruma langalanga. E huriki
a havuri ri pesi halui ia,
ri tangi, ri vakasiria vona
a maka varakia e Dorkas i
rata na tahuna i tabana ni
mahuri.
40 Pali e Petrus i tono tala
ria na ruma. Muri i turume
puru, i vasileki. I mata lakea
na podana ngatavine, i ta
maea, “Tabita, o pesi rike!”
Lakea i matapara. Na tahuna
i masia e Petrus, i made rike.
41 Muri e Petrus i nugua
na limana, i tuli pesia. I
gale palupu e huriki a tara
na Vure, e huriki a havuri,
i vakasiria ne ria e Tabita i
mahuri mule na matenga.
42 A velengana ni longo
lobo na tanga dagi e Iopa,
lakea e huriki ala kupo ri
luhoi torea e Bakovi Dagi.
43 Muri e Petrus i made
vonga o Iopa na parava i
kupo. I made turana bakovi
a rana e Simon. A bakovi
iea, a mari ni rata a maki na
kulina bulmakau.

10

A Agelo i Bele ne Kornelius

1 A bakovi tara i made na
tanga dagi e Sisaria, a rana
e Kornelius. Ia a ubu na
nugumaheto ala 100 ne Rom.
E Kornelius a turane huriki a
nugumaheto ni gale a tara na
Itali.
2 E Kornelius turane huriki
a kabu vona ri togoa a Vure.
I hatebalala, i kori vakaroro
e huriki a matasia, i vasileki
na Vure na parava vakaroro.
3 Na parava tara, na kilala
i tolu na malunga, i masia na
vurena a agelo na Vure i bele
vona, i galea, “Kornelius!”
4 Lakea e Kornelius i man-
genge hateka, i matanono
tamoroa, i nanea, “Bakovi
Dagi, i navai?”
A agelo i koli, i ta maea,
“A Vure i longo a nivasileki
vomu, i matai a hini o kori e
huriki a matasia, i vivi vomu.
5 O rudu ranga bakovi ri gi
lakea na tanga e Iopa, ri gi
tuli vilia a bakovi tara, a rana
e Simon, ra ni gale e Petrus.
6 Ia a mosi ne Simon, a
mari ni rata a maki na kulina
bulmakau. A roho vona i
pesi tabukoi na dari.”
7 Na tahuna a agelo i vano
pali, e Kornelius i gale a vora
vona ala rua turana nugima-
heto. A nugumaheto iea, i
made tabukoi ne Kornelius
vakaroro, i matakaria. I
luhoi torea a Vure.
8 E Kornelius i taki tou
vona a maki i bele vona.
Muri i rudu tou, to lakea na
tanga e Iopa.

E Petrus i Vurena

9 Na parava muri, na kuru
haro, to ngalai lokovonga e
Iopa. Na tahuna iea, e Petrus
i rike na mapana ruma ge
vasileki.
10 I vitolo, i ngaru ni
kani. Na tahuna e huriki ri
tarangai a maki ni kani vona,
i vurena.
11 I masia a hunu i mata ka,
i masia a maki tara i manga
a lavalava dagi ni vakatavore
puru. A maki tara i nugutata

a harena i va, ni vakatavore
puru na malala.
12 A lavalava iea i vonu
vona a maka livoa, a tabele
bako, a kadirovo.
13 Muri a lohona viri i ta
maea, “Petrus, o pesi rike, o
rabalaki, o kani a maki nga!”
14 *Pali e Petrus i koli, i ta
maea, “Bakovi Dagi, i uka liu!
Iau i uka ma kani kilala a
maki muto.”*
15 *A lohona viri i ta tabu,
i ta maea, “A ra maki a Vure
i ratea i bele kabakaba, naha
ni takia ta i katoki.”
16 A maki iea i bele bal-
aka tolu. Muri ni lalu rike
malaviriri na hunu.
17 E Petrus i loho viliha
vona ra maki i masia na
vurena, i navai a pelegona.
Na tahuna i tabana ni luhoi
viliha, a bakovi ala tolu, re
Kornelius i rudu, to mata visi
pali a ruma e Simon, to pesi
na poridala.
18 To gale, to nana, “I
tahoka tara mosi i made
koea, a rana e Simon
Petrus?”
19 E Petrus i tabana ni
luhoi kadoa a maki i ma-
sia na vurena, lakea a Hanu
Kiripiripi i takia, “Simon, a
bakovi ala tolu to matakana
ioe.
20 O pesi rike o puru mai
tou. Naha ni koi, o vano
turane tou, a vuhuna iau ku-
nana a rudu tou to valai.”
21 Muri e Petrus i puru
i taki a bakovi nga, “Iau
kunana a bakovi moto
matakanea. I navai moto
valai?”
22 Lakea to koli, to ta maea,
“E Kornelius, a ubu na tara
na nugumaheto ala 100, i
rudu mateu mete valai. Ia
a bakovi malamala, i togoa a
Vure. E huriki a Iuda lobo
ri ngarua. A agelo na Vure i
takia ge taki ioe, go lakea na
ruma vona, ge longo ranga
ngava go taki.”
23 Muri e Petrus i taki tou
to go dili na ruma, i matakari
tou vona a rodo iea. Na par-
ava muri i vano turane tou.
E huriki a murimuri ranga
na tanga e Iopa, ria ranga ri
vano.
24 Na parava muri ri bele
o Sisaria. E Kornelius i pasi-
mata ne ria, i gale palupu
pali e huriki a kabukabu, e
huriki a turana, ri vapopo.
25 Na tahuna e Petrus i dili
na ruma, e Kornelius i tu-
rume puru, i kavurikea.
26 *Pali e Petrus i tuli pe-
sia, i ta maea, “O pesi rike.
Iau tara a bakovi tavula ku-
nana.”
27 E Petrus i ta turana e
Kornelius na tahuna ru laho
dili, lakea i matai e huriki ala
kupo ri vapopo.
28 Lakea i taki ria, “Mu lo-
hoka vona a vinara ne mia e
huriki a Iuda. I uka ma mi

* **10:14:** Levi 11:1-47; Ese 4:14 * **10:14:** A vinara ne huriki a Iuda, a maki ni kani ranga i kabakaba, a maki ni kani ranga i katoki. Bara ri kani a maki ni kani katoki, ria ranga bara ri katoki, ri keri ni dili na roho na Vure. Bara i rata taro tara naro ni rata ria ri kabakaba tabu, muri bara ri dili tabu na roho na Vure, ri vasileki. A vinara ne ria, e huriki i uka ma ria a Iuda ri katoki. A Iuda bara i padoi a viri i uka ma ia a Iuda, bara i katoki ngane. Pali ngane a Vure i takia e Petrus nahea ge taki a maki ni kani o a viri i uka ma a Iuda ge katoki. * **10:15:** Mrk 7:15,19 * **10:26:** Apo 14:13-15; Kap 19:10

gi laho turane huriki i uka
ma ria a Iuda, o mi gi gosi
ria. Pali a Vure i taki pali iau
nahea ga galea tara viri ge a
bakovi tavula, o ge muto.
29 I mavonga, na tahuna
mu gale iau, i uka ma a takia
tara ngava. A valai kunana.
Pali ngane ga nana mua, i
navai mu talo rike a ngava
nau?”
30 E Kornelius i koli, i ta
maea, “A maki tara i bele
nau rira. Ngane a parava
i va i polo pali. A vasileki
na tahuna maea, na kilala
i tolu na malunga. I bele
vakaturutu nau tara bakovi,
i pesi na ngalagu, a varakia
vona i kea hateka.
31 I taki iau, i ta maea, ‘Ko-
rnelius, a Vure i longo pali
a nivasileki vomu, i matai a
hini o kori e huriki a matasia
vona.
32 I mavonga, o talo rike a
ngava ne Simon, a rana tara
e Petrus, ge valai. Ngane ia
a mosi ne Simon o Iopa, a
mari ni rata a maki na kulina
bulmakau, i made tabukoi na
dari.’
33 I mavonga a talo rike
malaviriri a ngava vomu, go
valai. I kamumu hateka o
valai pali. Ngane mi made
koea na matana Vure, mi gi
longo a ngava e Bakovi Dagi
i taki vomu go taki polo ne
mia.”

E Petrus i Puka Tala a Ngava ne Kornelius

34 *Muri e Petrus i ta rike, i
ta maea, “Iau ngane a matak-
ilaka vona, a Vure i rata a
naro i palupulupu ne huriki
a kabu lobo: e huriki a Iuda,
e huriki i uka ma ria a Iuda.
35 Na tanga lobo, e rei a
viri i togoa a Vure, i rata a
naro kamumu, a Vure bara i
ngarua.
36 Mu lohoka vona a ngava
a Vure i taki mia e huriki
a Israel vona, i vakalongo a
Velenga Kamumu ne huriki
bara ri made na nivalemu tu-
rana Vure na tahuna ri luhoi
torea e Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne huriki lobo.
37 *Mu lohoka vona a maka
maki i bele na tabeke ne
Iudea, i vakatubu o Galili
muri ne Ioanes i taki e huriki
ge vahilolo ria.
38 *Mu lohoka vona, a Vure
i vulakia e Isu o Nasaret, i
habi vona a Hanu Kiripiripi,
a nitora. E Isu i laho na
tabeke lobo, a Vure i made
turana, i rata a naro ka-
mumu, i korimule e huriki a
bakovi i ratapile ria a hanitu.
39 “Mi matai a maki lobo
i rata na robo ne huriki
a Iuda, a maki i rata o
Ierusalem. Muri ri paditatea
na kai tavalavala, i mate.
40 Pali na parava i tolu
muri ne Isu i mate, a Vure
i vakamahuri mulea na
matenga, i rudua i bele ne
huriki.
41 *Pali i uka ma i bele ne
huriki lobo. I bele kunana
ne mia e huriki a Vure i vu-
laki mia mi gi matai, mi gi
vakalongo e huriki. Re mia
e huriki mi kani, mi ninu
turana na tahuna i mahuri
mule.

* **10:34:** Vin 10:17; Rom 2:11 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Apo 1:8

42 *I vakuku mia mi gi vara
e huriki, mi gi vakalongo ka-
mumu ria maea, ‘A Vure i
vulakia e Isu ge pelekado e
huriki ri mahuri, e huriki ri
mate pali.’
43 *E huriki a propet ri
vakalongo muga vona pali.
Ri vakalongo ne e rei a viri
i luhoi tora ia, a Vure bara
i puga a naro hale vona na
rane Isu.”

A Hanu Kiripiripi i Dili ne Huriki

44 *Na tahuna e Petrus i ta-
bana ni ta, a Hanu Kiripiripi
i dili malaviriri ne huriki
vonga ri longo a ngavana.
45 E huriki a murimuri ri
valai turane Petrus, e huriki
ni pala pali a kuline ria, ri
turutu vona a Vure i habi a
Hanu Kiripiripi ne huriki a
kabu i uka ma ria a Iuda.
46 *Ri lohoka vona a Vure i
habi a Hanu Kiripiripi ne ria,
a vuhuna ri longo ria ri ta na
nita tebi, ri kavurikea a Vure.
Muri e Petrus i ta maea,
47 “E huriki nga ri bole a
Hanu Kiripiripi i manga hita
muga. Pali e rei ngane ge ta
kari hita, nahea si gi vahilolo
ria?”
48 *Lakea i taki ria ni
gi vahilolo ria na rane Isu
Kristo. Muri ri takia e Petrus
ge made turane ria na par-
ava ranga.

11

E Petrus i Lakea o Ierusalem

1 Ngane e huriki a apostolo,
turane huriki ri luhoi torea
e Kristo na robo e Iudea, ri
longo e huriki i uka ma ria
a Iuda ri luhoi torea a nitana
Vure.
2 Lakea na tahuna e Petrus
i luve o Ierusalem, e huriki ri
ramai a naro ni pala a kuli, ri
tahatea,
3 *ri ta maea, “I navai o
lakea na ruma ne huriki i
uka ma ria a Iuda, i uka ma
ni pala a kuline ria, o kani
turane ria?”
4 Lakea e Petrus i tuveve
polo ne ria a maki lobo i bele
vona, i ta maea,
5 *“Na parava tara a
vasileki na tanga dagi e
Iopa, lakea a vurena. A
masia tara maki i manga a
lavalava bolabola ni nugu na
tabekena i va, ni vakatavore
na hunu, i puru valai na hini
a made vona.
6 A matanonoa, a matai
pololilo a maka maki a
vinara i taki i uka ma
si gi kani: a maka maki
mahuri na robo, a maki ni
matakari, a maka mata, a
maka kadirovo.
7 Muri a longoa a lohona
viri i taki iau, i ta maea,
‘Petrus, o pesi rike, o rabal-
aki, o kani.’
8 “Lakea a koli, a ta maea,
‘Bakovi Dagi, i uka liu! Iau, i
uka ma i dili ma na ngavagu
tara maki katoki.’
9 “Lakea a lohona viri i
ta valai tabu na hunu, i ta
maea, ‘A ra maki a Vure i
ratea i kabakaba, naha ni
takia ta i muto.’

* **10:42:** Apo 17:31; 1Pe 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Apo 2:38 * **10:44:** Apo 11:15; 15:8 * **10:46:** Apo 2:4; 19:6 * **10:48:** Apo 19:5 * **11:3:** Apo 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apo 10:9-48

10 A maki iea i bele balaka
tolu. Muri ni lalu rike tabu
na hunu a lavalava bolabola.
11 "I uka ma i tabaka a
bakovi ala tolu to bele. A
bakovi nga, ni rudu o Sisaria
to go matai iau.
12 A Hanu Kiripiripi i taki
iau nahea ga loho vagorigori,
ga vano kunana turane tou.
A murimuri ala polotara nga,
ria ranga ri vano turagu, mi
dili na ruma na bakovi iea.
13 I vakalongo mia vona a
agelo na Vure i bele vona na
ruma, i takia, 'O rudu ranga
viri ri gi lakea o Iopa, ri gi
matakanea e Simon, a rana
tara e Petrus, ri gi takia ge
valai.
14 *Bara i takia vomu tara
ngava ge korimule ioe turana
kabu vomu.'
15 *"Na tahuna a vakatubu
ni ta, a Hanu Kiripiripi i dili
ne ria. I manga a hini i dili
ne hita muga.
16 *Muri a longovisia a nga-
vane Bakovi Dagi i takia, 'E
Ioanes i vahilolo e huriki na
naru, pali iau bara vahilolo
mua na Hanu Kiripiripi.'
17 Hosi si luhoi torea e Isu
Kristo a Bakovi Dagi, lakea a
Vure i habi a Hanu Kiripiripi
ne hita. Pali ria ngane ri
luhoi torea e Isu, a Vure i
habia a Hanu Kiripiripi ne
ria. Pali iau e rei iau, ga
hatekakaria a Vure nahea ge
habi a Hanu Kiripiripi ne
ria?"
18 *Na tahuna ri longoa a
nitana, ri uka ngava, lakea
ri kavurikea a Vure, ri ta
maea, "Ngane si lohoka vona
e huriki a bakovi i uka ma
ria a Iuda, ria ranga a Vure i
ngaru ria ri gi pulo a vilone
ria, ri gi bole a nimahuri
vakaroro."

E Huriki a Kabu ne Kristo o Antiok

19 *Na tahuna e Stepan ni
rabalaki, ni rata hale e huriki
ri luhoi torea e Isu. Lakea
ri ha viliha, ri lakea o Pone-
sia, o Saiprus, o Antiok. Na
tahuna ri made na tanga nga
ri vakalongo a Velenga Ka-
mumu ne huriki a Iuda ku-
nana.
20 Pali e huriki a bakovi
ranga, a bakovi o Saiprus,
a bakovi o Sirene, ri luve o
Antiok, ri vakatubu ni vaka-
longo a Velenga Kamumu ne
Isu Kristo ne huriki na tanga
iea, i uka ma ria a Iuda.
21 A nitora ne Bakovi Dagi
i tabuli ne ria, lakea e huriki
ala kupo ri luhoi torea e
Bakovi Dagi, ri pulo a vilone
ria.
22 *A velengane ria i bele
ne huriki a tara ne Kristo o
Ierusalem, lakea ri rudua e
Barnabas i lakea o Antiok.
23 Na tahuna i bele, i vivi, a
vuhuna i matai a Vure i rata
kamumu ria. I vara ria ri gi
habi a hatene ria ni ramai e
Bakovi Dagi, ri gi pesi tora.
24 I rata mavonga a vuhuna
ia a bakovi kamumu, i luhoi
tora hatekea a Vure, a Hanu
Kiripiripi i leho tora turana. I
kori e huriki ala kupo vonga
ri dili na tara ne Bakovi Dagi.

* **11:14:** Apo 16:31 * **11:15:** Apo 2:4 * **11:16:** Apo 1:5 * **11:18:** Apo 13:48; 14:27 * **11:19:** Apo 8:1-4 * **11:22:** Apo 4:36 * **11:25:** Apo 9:30

25 *Muri e Barnabas i lakea
o Tarsus ge matakanea e
Saulus.
26 Na tahuna i matavisia i
turea, ru lakea o Antiok. Ru
made vonga na pida i taku,
ru tovo e huriki ala kupo.
I vonga o Antiok e huriki a
murimuri ni gale visi ria a
Kristian.
27 Na tahuna iea, a propet
ranga ri pe e Ierusalem, ri
puru valai o Antiok.
28 *A turane ria tara, a
rana e Agabus, i dili vona a
Hanu Kiripiripi, i pesi rike, i
ta propet vona a pago dagi
ta ge bele na tabeke lobo e
Rom i matakari. A pago iea
i bele na tahuna a hariki e
Klaudius i matakari o Rom.
29 E huriki a murimuri ri
longoa a ngava ne Agabus,
lakea ri varodo a ngava ri
gi ru palupu a moni, na
ningaru ne ria takutaku, ri
gi vakaru a kinori lakea ne
huriki a kabu o Iudea.
30 *Ri rata mavonga, lakea
ri rudu e Barnabas e Saulus
ru bole a moni, ru vano ru
habi ne huriki a bakovi dagi
na lotu o Iudea.

12

E Herod i Rabalakia e Iakop

1 Na tahuna iea a hariki
e Herod* i vakatubu ni rat-
apile e huriki a tara ne
Kristo.
2 I rabalakia na bainat e
Iakop, e tukane Ioanes.
3 Na tahuna i matai e
huriki a Iuda ri vivi vona
a naro i ratea, i lakavua e
Petrus. I ratea a naro iea na
Habu na Bret i Uka Is.
4 I ru dilia na bavi, i ru
ia na limana nugumaheto ala
ravulu a polona i polotara, ri
gi tagaria. E Herod i ngaru ni
dava ge lobo taro a habu na
Nipagepolo, muri ge vakape-
sia na matane huriki, ni gi
pelekado.
5 E Petrus i made na bavi,
pali e huriki a tara ne Kristo
ri vasileki na Vure na parava
lobo, ge koria.

E Petrus i Ha Tala na Bavi

6 Na rodo muga na parava
e Herod ta ge bole talea
e Petrus ni gi pelekado,
e Petrus i mahita na ko-
ropalana a nugumaheto ala
rua. Ri kolotatea na sen i
rua. E huriki a nugumaheto
ranga ri tagari na logo na
bavi.
7 A agelo ne Bakovi Dagi
i bele vakaturutu tabukoi
ne Petrus, a nipara dagi i
parai a bavi. A agelo i
ubia na kamagane Petrus, i
vangoa, i ta maea, “O pesi
rike malaviriri.” Lakea a
sen i maparu tala na limane
Petrus.
8 Muri a agelo i takia, i ta
maea, “O rodo a varakia, a
vahapolo vomu.” Lakea e
Petrus i rata mavonga. Muri
a agelo i takia, i ta maea,
“O kavitagu ioe vona varakia
ola vomu, o muri nau.”
9 Lakea e Petrus i muri
vona, ru pagitala na bavi.
Pali i uka ma i lohoka vona ge
muholi a maki i ratea a agelo.

* **11:28:** Apo 21:10 * **11:30:** Apo 12:25 * **12:1:** E Herod Agripa e tubune hariki Herod, ra viri i matakari na tahuna e Isu ni poda.

I pahaluhoi ta i vurena kunana.
10 *Ru vano, ru laho polo
vona a tagari. Muri ru laho
polo vona tabu a tagari tara.
Muri ru bele na poridala ni
rata na aen i pagitala lakea
na tanga dagi. A logo na pori-
dala i mata ka tavula muga,
lakea ru pagitala. Na tahuna
ru laho basi popote pali na
dala, a agelo i marakavelu
vona.
11 Na tahuna e Petrus i
matakilaka vona a maki i
bele vona, i ta maea, “Ngane
a lohoka vona e Bakovi Dagi
i rudua a agelo vona i valai,
i korimule iau na limane
Herod, i korimule iau na
maka naro e huriki a Iuda ri
luhoi ta ri gi rata virihi iau
vona.”
12 Lakea na tahuna i
matakilaka vona a hini i
uka ma i vurena, i vano
maia a ruma ne Maria, e
kinane Ioanes, a rana tara e
Markus, ta ge matai e huriki
ri vapopo, ri vasileki vonga.
13 Na tahuna i bele na
ruma, i tutulidi. A vora
ngatavine i valai, a rana e
Roda, ta ge matai a viri i
tutulidi.
14 Na tahuna i longokilalea
a lohone Petrus, i vivi hateka,
i longokaburungi ni talea a
logo. I nunu hamule, i vaka-
longo e huriki, i ta maea, “E
Petrus i pesi polovavo!”
15 Pali ri takia, ri ta maea,
“Ioe a manga!” Pali i ta
kinigao mai ria ta e Petrus
muholi. Pali ria ri taki ia, ri
ta maea, “Ma ga agelo vona.”
16 Pali e Petrus i tutu-
lidi mavonga polovavo. Na
tahuna ri talea a logo, ri tu-
rutu vona.
17 Pali e Petrus i totokari
ria na limana, nahea ri gi ta.
Muri i vakalongo ria vona e
Bakovi Dagi i tuli tala navia
na bavi. Muri i taki ria, i
ta maea, “Mu vakalongo e
Iakop turana e huriki ranga
ri luhoi torea e Kristo, mu
vakalongo ria na maki i bele
nau. Muri i pe ria, i lakea na
tabeke tara.
18 *Na hatelanga e huriki a
tagari ri turutu, ri luhoi leg-
elege hateka vona e Petrus i
uka ma ia vonga.
19 Muri e Herod i longoa e
Petrus i ha na bavi, lakea i
taki e huriki ri gi matakanea,
pali i uka ma ri matavisia.
Lakea i nana kado e huriki a
tagari, pali ri keri ni ta, lakea
i vakuku ni gi rabalaki.

Muri e Herod i pea e Iudea,
i lakea o Sisaria ta ge made
popote vonga.

A Nimatene Herod

20 E Herod i madihi a
hatena vona e huriki na
tanga e Tair e Sidon. Lakea e
huriki nga ri vadili vapopo,
ri puru, ri gi masia. Na
tahuna ri bele vonga, ri
ta taro turana e Blastus, a
bolekori tara ne Herod, ri
takia ge pesi turane ria. Muri
ri lakea ne Herod, ri takia
ri ngaru ni made turana na
nivalemu, a vuhuna a maki
ni kani lobo ne ria, ri bole na
robo i matakari e Herod.
21 Na parava ni ru ri gi
ta turana, e Herod i bagetu

* **12:10:** Apo 5:19 * **12:18:** Apo 5:22-24

na varakia na hariki, i made
na gula hariki vona, i habi a
ngava ne huriki.
22 Lakea e huriki ri gale
tala, ri ta maea, “Ra bakovi
dagi i ta ta, i uka ma a bakovi
tavula. Ia a vure!”
23 *Malaviriri kunana a
agelo ne Bakovi Dagi i rabal-
akia, a vuhuna i uka ma i
kavurikea a Vure. I rike vona
a gilanga dagi, i kania a maka
mata kiroko, i mate.
24 *Pali na parava lobo e
huriki ala kupo ri longo a
nitana Vure, ri luhoi torea.
25 *Na tahuna iea e Barn-
abas e Saulus ru vakalobo a
leho ne rua o Ierusalem, ru
turea e Ioanes, a rana tara
e Markus, to hamule sike o
Antiok.

13

E Barnabas e Saulus Ni Rudu Tala

1 I tahoka e huriki a tara
ne Kristo ri made o Antiok.
A bakovi ala lima ne ria a
propet, a mari ni tovo. A
rane ria ra nga: E Barnabas,
e Simion a rana kalale vona e
Kuli Kato, e Lusius o Sirene,
e Manaen re turane Herod a
hariki, e Saulus.
2 *Na parava tara e huriki
nga ri kavurikea a Bakovi
Dagi, ri peremu, lakea a
Hanu Kiripiripi i taki ria, i
ta maea, “Mu vulaki e Barn-
abas e Saulus ru gu rata a
leho a gale rua ru gu rata.”
3 *Muri ri vasileki, ri
peremu, ri ru langa a limane
ria ne rua, ri rudu rua ru
vano.*

A Bakovi na Malulu o Saiprus

4-5 *E Barnabas e Saulus, a
Hanu Kiripiripi i rudu tala
rua, ru puru o Salamis. E
Ioanes-Markus tara, i tou, ge
tuhori rua. To rike na aga
vonga o Selusia, to lakea na
bodu e Saiprus. Na tahuna to
bele na tanga dagi e Salamis
to vakalongo a nitana Vure
pololilo na maka roho na
vaponga ne huriki a Iuda
vonga.
6 To laho vona a tabeke
lobo na bodu, to bele na
tanga e Papos. Ru taguia
vonga a bakovi o Iuda tara,
a rana e Bar-Isu, a bakovi na
malulu, a nitamina propet.
7 A bakovi iea i made tu-
rana matakari tara na tanga,
a rana e Sergius Paulus, a
bakovi na lohokanga. I talo
rike a ngava ne Barnabas e
Saulus ru gu lakea vona, ru
gu vakalongoa vona a nitana
Vure.
8 Pali ra bakovi na malulu,
a rana na nita Grik e Elimas,
i koi ne rua. I koi vona
a matakari ge luhoi torea a
Vure.
9 Pali e Saulus, a rana tara
e Paulus, i dili vona a Hanu
Kiripiripi, i matanonoa e Eli-
mas i takia,
10 “Ioe a tuna hanitu! Ioe a
pile na maka maki kamumu!
O tatami bala, o rata bala a
naro hale! Garika go lobo ni

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Apo 11:29-30; 15:37 * **13:2:** Apo 9:15 * **13:3:** Apo 6:6 * **13:3:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **13:4-5:** Apo 12:12; 15:39

rata marogo a dala kiripiripi
ne Bakovi Dagi?
11 *Ngane a limane Bakovi
Dagi ge padoi ioe, go kepa. O
uka ma go matai a haro na
parava ranga."
Malaviriri kunana a
bakovi iea i kepa, i bakai
viliha na viri ge tulia na
limana, ge vakasiria na dala.
12 Na tahuna a matakari
i masia a naro iea i bele, i
luhoi torea a Vure, a vuhuna
i turutu vona a vinara ne
Bakovi Dagi.

E Barnabas e Paulus Ru Bele o Antiok

13 *Muri e Paulus, e Barnabas, e Ioanes to rike na aga o Papos, to lakea o Perga na tabeke ne Pampilia. Na tahuna ri bele vonga e Ioanes-Markus i pe rua, i hamule lakea o Ierusalem.
14 Pali e Paulus e Barnabas
ru pea e Perga ru valai, ru
bele na tanga dagi e Antiok
na tabeke ne Pisidia. Na par-
ava ni malo ru dili na roho na
vaponga, ru made puru.
15 Ni gi lobo a vinara e
Moses, a hinere ne huriki
a propet, lakea e huriki
a bakovi dagi na roho na
vaponga ri nana e Paulus
e Barnabas, ri ta maea,
"Marua a turane mia, muru
tahoka a ngava ni vakatora
a hatene huriki, muru takia
ngane."
16 Lakea e Paulus i pesi
rike i toto rike a limana ri gi
longo, lakea i ta maea, "Mua
o huriki a bakovi o Israel,
mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, pali mu togoa a Vure,
mu longo valai nau!
17 *A Vure ne hita e huriki
a Israel i vulaki e huriki a
gare ne hita, i rata ria ri
bele kupo hateka na tahuna
ri made o Egipto. Muri i bole
tala ria o Egipto na nitora
dagi vona.
18 *I hatenono na naro hale
ne ria na tahuna ri laho lae
na malala i ngeki na pida i
ravulu va.
19 *Muri i vakalobo a kabu
dagi i polorua o Kenan, i bole
a malala ne ria i habi polo ne
huriki a Israel, ga malala ne
ria liu.
20 *A maka maki nga ri bele
pololilo na pida i 450.
"Muri i habi ne huriki a
Israel e huriki a mari ni
pelekado a ngava ri matakari
ria, i harena na tahuna ne
Samuel a propet.
21 *Muri ri ngarua a hariki
ge matakari ria, lakea a Vure
i habia ne ria e Saulus e tune
Kis, a hamone Bensamin. I
matakari ria na pida i ravulu
va.
22 *Muri a Vure i
vakaloboa e Saulus, i ratea
e Davit ge ia a hariki ne ria.
A Vure i vakalongo e huriki
ne Davit, i ta maea, 'Iau a
matakilalea e Davit, re tune
Iesi, ia a bakovi kamumu, a
vivi vona. Bara i rata lobo a
maki a ngaru ge rata.'
23 *"A Vure i ramaia a
ngava i takia hosi, i vulakia

* **13:11:** Apo 9:8 * **13:13:** Apo 15:38 * **13:17:** Nim 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Gi 14:34; Vin 1:31-32 * **13:19:** Vin 7:1; Ios 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sam 3:20 * **13:21:** 1Sam 8:5,19; 10:20-24 * **13:22:** 1Sam 13:14; 16:12; Sng 89:20 * **13:23:** 2Sam 7:12-16

na hamone Davit a bakovi ge
korimule hita, i rudua i bele
ne huriki a Israel. A bakovi
iea e Isu.
24 *Muga ne Isu i valai,
e Ioanes a mari ni vahilolo
i vara e huriki a Israel ri
gi pulo a vilone ria, ni gi
vahilolo.
25 *Na tahuna e Ioanes i
popote ge vakalobo a leho
vona, i ta maea, 'Mu luhoi iau
ge iau e rei muholi? Iau i uka
ma a bakovi mu davea. A
bakovi iea bara i muri valai.
Pali iau i uka ma a bakovi
kamumu ga puga vuroki a
mota na vahapolo vona.'

26 "Mua o huriki a turagu,
mua e huriki a hamone Abra-
ham, mua e huriki i uka ma
mua a Iuda pali mu togoa a
Vure, mu longo kamumu. Ra
ngava na Vure ge korimule e
huriki, a Vure i vakaru vilia
ne hita.
27 E huriki o Ierusalem tu-
rane huriki a matakari ne
ria, i uka ma ri matakilalea
a bakovi iea. I uka ma ri
longokilala a ngava ne huriki
a propet, ra ni gi tala na Par-
ava Nimalo lobo. I mavonga,
na tahuna ri takia e Isu
ge mate, ri rata a ngavane
huriki a propet hosi i bele
muholi.
28 *I uka ma ri masia e Isu
ge ratea tara naro hale ge
mate vona. Pali ri takia e
Pilato ge rabalakia.

29 *Ri rata virihia a naro
lobo, ra ni here puru hosi
vona. Muri ri paru talea na
kai tavalavala, ri vakatabuli
a podana na babe.

30 Pali a Vure i vakamahuri
mulea na matenga.

31 *Muri i bele balaka kupo
ne ria e huriki ri laho muga
turana, ra ri malaga o Galili,
ri laho sike lakea o Ierusalem
turana. Pali ngane ri vaka-
longo e huriki a Israel ne Isu.

32 "Mi vakalongo mua
vona a Velenga Kamumu,
ra ngava a Vure i ta muholi
vona hosi ne huriki a gare ne
hita,
33 *ngane i bele muholi na
matane hita e huriki a ha-
mone ria. I bele muholi na
tahuna i vakamahuri mulea
na matenga e Isu. A ngava
iea ni here na ruana sapta na
Linge, i ta maea,

'Ioe e Tugu.
Mona a vakasiri e huriki
ne iau e Tamamu.'

34 *A Vure i vakamahuri
mulea na matenga, i uka ma
i bera. I manga a ngava ni
here puru hosi, i maea,

'Ga rata kamumu mua, ga
vakabagetu mua,
i manga a ngava a ta
muholi ne Davit a
hariki.'

35 *A nita tara na Hinere i ta
maea,

'I uka ma go matataroa a
bakovi o vulakia
ge rata a leho vomu ge
mavuru na lovo.'

36 Hosi, na tahuna e Davit i
made na malala, i rata lobo
a leho a Vure i habi vona.
Muri i mate, ni tanu turana
e huriki a viri vona. Muri a
podana i bera.

---

* **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Ion 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:31:** Apo 1:3,8 * **13:33:** Sng 2:7 * **13:34:** Ais 55:3 * **13:35:** Sng 16:10

37 Pali a viri a Vure i
vakamahuri mulea na
matenga i uka ma i bera.
38 “Mua o huriki a turagu,
a ngaru mu gu lohoka vona,
miri vakalongo mua vona a
Vure bara i puga vuroki a
naro hale ne mua na tahuna
mu luhoi torea e Isu.
39 *A vinara ne Moses i
uka ma i puga vuroki a naro
hale legelege ne mua, ge
rata mua mu malamala na
matana Vure. Pali e rei a viri
i luhoi torea e Isu, bara i puga
vuroki a naro hale lobo vona,
i ratea i malamala na matana
Vure.
40 Mu matadoko, ma ge
bele muholi ne mua a ngava
hosi ne huriki a propet, i
maea,
41 *‘Mua o huriki a bakovi ni
nongo vaki!
Bara mu turutu, muri
mu mate,
a vuhuna Iau ga ratea tara
maki ge bele ne mua.
Bara a viri i taki mua
vona a maka maki ga
ratea,
i uka ma mu gu longo
maia.’ ”
42 Na tahuna e Paulus i taki
lobo a ngava nga, ru pesi rike
e Barnabas, ta ru gu vano,
lakea e huriki ri nana tora
rua ru gu hamule valai tabu
girira na Parava Nimalo tara,
ru gu vara tabu vona a ngava
iea.
43 I lobo ngane a vaponga,
e huriki ri vapida. Muri e
huriki ranga ri ramai rua, e
huriki a Iuda turana e huriki
i uka ma ria a Iuda, ra ri dili
na lotu na Iuda ri muri ne
rua. Lakea ru ta turane ria,
ru vakatora a niluhoi ne ria,
ri gi pesi tora ni luhoi torea a
Vure ge rata kamumu ria.
44 Na Parava Nimalo muri,
e huriki lobo na tanga dagi
ri vapopo ni longo a nitane
Bakovi Dagi.
45 Na tahuna e huriki a
Iuda ri matai e huriki ala
kupo ri bele, i madihi a
hatene ria, ri hehea, ri haro-
gia e Paulus vona a ngava i
taki.
46 *Lakea e Paulus e Barn-
abas ru koli paga paga ku-
nana, i uka ma ru man-
genge, ru ta maea, “A Vure
i ngaru maria miri gi vaka-
longo muga ne mua a nitana.
Pali mu marikoi vona a nita
iea. Mu vakasiri mua, i uka
ma mua a viri kamumu ni
bole a nimahuri vakaroro.
Ngane miri gi matataro mua,
miri gi lakea ne huriki i uka
ma ria a Iuda.
47 *Miri gi rata mavonga,
a vuhuna e Bakovi Dagi i
vakuku maria maea,
‘Iau a rata ioe, ioe a nipara
ne huriki i uka ma ria
a Iuda,
go vakasiri a dala na
nimahuri vakaroro
ne huriki lobo na
malala.’ ”
48 Na tahuna e huriki i uka
ma ria a Iuda ri longoa a
ngava ne Paulus, ri vivi, ri
togoa a nitane Bakovi Dagi.
Lakea e huriki i vulaki ria a
Vure, ri gi bole a nimahuri
vakaroro, e huriki nga ngane
ri luhoi tora.
49 A nitane Bakovi Dagi i
rere na tabeke lobo vonga.

* **13:39:** Rom 10:4 * **13:41:** Hab 1:5 * **13:46:** Apo 3:26; 18:6 * **13:47:** Ais 49:6

50 Pali e huriki a Iuda ri
piurike e huriki a bakovi dagi
na tanga dagi turana e huriki
a ngatavine dagi i uka ma ria
a Iuda, pali ri togoa a Vure.
Ri piu rike ria, ri vakamadihi
e Paulus e Barnabas, ri lili
tala rua na tabeke vonga.
51 *Lakea ru kurudu pasi
na vahane rua a habulo ru
gu vakasiri ria a Vure ge
pelekado ria. Muri ru vano,
ru lakea o Ikonium.
52 Pali e huriki a murimuri
ri vivi hateka, a Hanu
Kiripiripi i tuhori ria.

14

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Ikonium

1 Na tanga e Ikonium e
Paulus e Barnabas ru dili na
roho na vaponga, i manga a
rabune rua ru rata vakaroro.
A nivara ne rua i kavakava
hateka, lakea e huriki a Iuda
ala kupo ri luhoi torea e
Kristo. E huriki a bakovi a
ngatavine ala kupo i uka ma
ria a Iuda, ria ranga ri luhoi
tora.
2 Pali e huriki a Iuda ranga
ri koi ni luhoi e Isu, ri piurike
e huriki i uka ma ria a Iuda
ri gi tepu e huriki ri luhoia e
Kristo.
3 *I mavonga e Paulus e
Barnabas ru made na parava
i kupo vonga. I uka ma ru
mangenge. Ru vara paga-
paga ne Bakovi Dagi. Na
tahuna ru vara, e Bakovi
Dagi i vakasiri e huriki vona
a ngava ru taki na naro ka-
mumu vona i muholi hateka,
i habi a nitora ne rua ru rata
a maka nivakasiri.
4 E huriki vonga na tanga
dagi ri vapida na niluhoi. E
huriki ranga ri taga ne huriki
a Iuda. Pali e huriki ranga, ri
taga ne vikirua, a apostolo.
5 *Lakea e huriki a Iuda, e
huriki i uka ma ria a Iuda,
turana e huriki a kakaina
tanga ri varodo a ngava ri gi
ratapile rua, ri gi padi rua na
kedo.

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Likonia

6 Pali ru lohoka vona a
naro ta ri gi rata virihi ru
vona, lakea ru ha lakea na
tabeke ne Likonia na tanga
dagi e Listra e Derbe, na
maka tanga ri pesi tabukoi
ne rua.
7 Na tahuna ru bele vonga,
ru vara na Velenga Kamumu.
8 A bakovi tara i made o
Listra, a vaha hale. A vahana
i hale na tahuna ni poda ia
vona, lakea i uka ma i laho
kilala.
9 A bakovi iea i made vonga
i talangakia e Paulus i vara.
Lakea e Paulus i mata ta-
moro lokovonga vona, i ma-
sia i luhoi torea e Isu ge
vakamahuria,
10 lakea i gale tala i ta
maea, “O pesi rike.” I
malaviriri kunana i pesi rike,
i vakatubu ni laho.
11 *Na tahuna ri masia a
maki e Paulus i ratea, ri gale
tala na nita Likonia, ri ta
maea, “A bakovi nga, a vure
ru vulo manga bakovi, ru
puru valai ne hita!”

* **13:51:** Mat 10:14; Apo 18:6 * **14:3:** Mrk 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Apo 14:19
* **14:11:** Apo 28:6

12 E Barnabas ri galea e
Seus, e Paulus ri galea e Her-
mes, a vuhuna ia a viri i habi
a ngava.
13 A roho na vure e Seus
i pesi tabukoi, polovavo na
tanga dagi. Lakea a prister
ne Seus i bole valai na pori-
dala na tanga dagi a maka
bulmakau, a hurumade ni
basi. Ge a nihabi na apostolo
nga.
14 Pali na tahuna a apos-
tolo e Barnabas e Paulus ru
longo vona a maki ri ngaru
ni ratea, ru rape a varakia ne
rua,* ru nunu lakea ne ria, ru
gale tala, ru ta maea,
15 *"I navai mu rata
mavonga? Maria a bakovi
tavula kunana manga mua!
Miri valai koea miri ngaru
ni vakalongo mua vona a
Velenga Kamumu, mu gu ha
taro a maka maki tavula nga,
mu gu ramai a Vure mahuri,
a viri i ratarike a hunu, a
malala, a dari, turana maki
lobo i tabuli ne tou.
16 *Hosi i matataro e huriki
i uka ma ria a Iuda ri ramai
kunana a ningaru ne ria.
17 *Pali i uka ma i kapiloho
liu, ge uka a viri ge lohoka
vona. I vakasiri vakaroro a
ningaru vona ne mua: I vak-
aboru vilia na hunu a vala, i
rata a maka maki ni kani ka-
mumu ri koru rike, ri ramai a
parava ne ria. I habi a maki
ni kani i kupo ne mua, i rata
mua mu vivi."
18 Ru rata a ngava nga, pali
e huriki ri tabana ri ngaru ni
habi a nihabi ne rua.

E Paulus Ni Padi na Kedo

19 *Pali e huriki a bakovi
ranga o Iuda ri valai o An-
tiok o Ikonium, ri piurike e
huriki, ri padia e Paulus na
kedo. Ri pahaluhoia ta i
mate, lakea ri lalu talea na
tanga dagi.
20 Pali na tahuna e huriki
a murimuri ri pesi haluia, i
pesi rike, i dili tabu na tanga
dagi. Na parava muri i vano
turane Barnabas, ru lakea o
Derbe.
21 E Paulus e Barnabas ru
vara na Velenga Kamumu na
tanga e Derbe, lakea e huriki
ala kupo ri luhoi torea e
Kristo. Muri ru hamule lakea
na tanga e Listra, e Ikonium,
e Antiok,
22 *ru vakatora a niluhoi
ne huriki a murimuri vonga
ri gi pesi tora na niluhoi
torea e Kristo, ru ta maea,
"Bara si bole a nimadihi
i kupo muga ni dili na
harikianga na Vure."
23 Na tanga takutaku na
tabeke ne huriki ri luhoia e
Isu, ru vulaki ranga bakovi
ge ria a matakari na lotu.
Ru peremu na ni kani, ru
vasileki, ru habi ria na li-
mane Bakovi Dagi, ra viri ri
luhoi torea.
24 Ru laho poloa pali a robo
e Pisidia, muri ru bele na
tanga e Pampilia.
25 Ru vara na Velenga Ka-
mumu na tanga e Perga,
muri ru puru lakea na tanga
e Atalia.

---

* **14:14:** Ru rata mavonga, a vuhuna ru marikoi e huriki ri gi kavurike rua. * **14:15:** Sng 146:6; Apo 10:26 * **14:16:** Apo 17:30 * **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Apo 17:13; 2Ko 11:25 * **14:22:** Apo 15:32; 1Tes 3:3 * **14:26:** Apo 13:1-2

26 *Muri ru rike na aga
vonga, ru hamule lakea na
tanga e Antiok, ra tanga
muga e huriki a kabu ne
Kristo vonga ri habi rua na
naro kamumu na Vure ru
gu ratea a leho. Ngane ru
vakaloboa pali.
27 *Na tahuna ru bele o An-
tiok ru gale palupu e huriki a
tara ne Kristo, ru vakalongo
ria vona a maka maki a Vure
i rata na limane rua. Ru
vakalongo ria vona a Vure
i vakasiri a dala ne huriki i
uka ma ria a Iuda, ri gi luhoi
torea e Kristo.
28 Muri ru made tabaka
vonga o Antiok turana e
huriki a murimuri.

15

A Vaponga Dagi o Ierusalem

1 *E huriki a bakovi ranga
ri malaga o Iudea ri valai o
Antiok, ri vakatubu ni vara
e huriki ri luhoi e Kristo, ri
ta maea, "Mua bara mu lon-
gotaro a vinara ne Moses, a
kuline mua i uka ma ni gi
pala, i uka ma mu gu bole a
nimahuri vakaroro."
2 *E Paulus e Barnabas
ru koke vona a ngava iea,
lakea ru vahehe turane ria.
Lakea ri vulaki e Paulus e
Barnabas, turana e huriki
a bakovi ranga, ri gi sike
o Ierusalem, ri gi matai e
huriki a apostolo, e huriki a
gare na lotu vona a ngava
iea.
3 E huriki a tara ne Kristo
vonga ri rudu ria ri vano.
Na tahuna ri laho polo na
tanga e Ponesia, e Samaria, ri
vakalongo ria vona e huriki
a viri i uka ma ria a Iuda ri
pulo a vilone ria, ri muri na
Vure. A velenga iea i rata e
huriki a kabukabu ri vivi.
4 *Na tahuna ri bele o
Ierusalem, e huriki a tara ne
Kristo vonga, e huriki a apos-
tolo, e huriki a gare na lotu
ri tagui ria. Muri e Paulus,
e Barnabas ru vakalongo ria
vona a maki lobo a Vure i
rata na limane ria.
5 Pali e huriki a tara ne
Kristo ranga, ri dili na tara
ne huriki a Pariseo, ri pesi
rike, ri ta maea, "E huriki a
viri i uka ma ria a Iuda ri
luhoi torea e Kristo, si gi taki
ria ni gi pala a kuline ria, si
gi vakuku ria ri gi ramai a
vinara ne Moses."
6 Lakea e huriki a apos-
tolo, e huriki a gare na lotu
ri vapopo, ri luhoi kado a
ngava iea.
7 *Ri vagege vona, muri e
Petrus i pesi rike, i ta maea,
"Mua o huriki a turagu, mu
lohoka vona hosi a Vure i
vulaki tala iau ne mua, ga
vara na Velenga Kamumu ne
huriki i uka ma ria a Iuda, ri
gi longoa, ri gi luhoi torea.
8 *A Vure i lohoka na
niluhoi ne huriki a bakovi
lobo. I vakasiri ria i vulaki
ria na tahuna i habi a Hanu
Kiripiripi ne ria, i manga a
hini i rata ne hita.
9 Na matana Vure e huriki
i uka ma ria a Iuda ri manga
kunana hita. Na tahuna ri
luhoi torea e Kristo, a Vure
i puga vuroki a naro hale ne

* **14:27:** Apo 15:4,12 * **15:1:** Gal 5:2 * **15:2:** Gal 2:1 * **15:4:** Apo 14:27
* **15:7:** Apo 10:1-43 * **15:8:** Apo 10:44; 11:15

ria, i rata ria ri kabakaba, i
manga a hini i rata ne hita.
10 *Pali i navai ngane mu
ngaru ni tonia a Vure? I
navai mu ngaru ni habi a
nimava iea ne huriki nga,
ri luhoi torea e Kristo? A
nimava iea, hita si keri ni
kalohoa. E huriki a gare ne
hita hosi, ria ranga ri keri ni
kalohoa.
11 *Nahea ge mavonga! Si
lohoka vona a naro kamumu
kunana ne Bakovi Dagi e Isu
bara i korimule hita. Ria
ranga."
12 E huriki na vaponga
ri mangulu tete, ri longo e
Barnabas e Paulus ru vaka-
longo ria vona a maka ni-
vakasiri a Vure i rata na li-
mane rua na matane huriki
i uka ma ria a Iuda.
13 Na tahuna ru ta lobo, e
Iakop i ta rike, i ta maea,
"Mua o huriki a turagu, mu
longo valai!
14 Ngane kunana e Simon
Petrus i tuveve poloa ne hita
a Vure i luve navai ne huriki
a kabu i uka ma ria a Iuda, ge
bole tala ne ria a kabu vona
ri gi muri maia.
15 E huriki a propet hosi
ri ta muga vona ge bele
mavonga, ri here puru,
16 *'E Bakovi Dagi i ta maea,
"Muri, ga hamule valai,
ga hae tabua a kape ne
Davit, ra kape i ma-
puka pali.
A maka mahalana roho ri
matutu,
Ga kuloi ga vakapesi
tabua a roho.
17 Muri e huriki lobo bara ri
valai nau, iau e Bakovi
Dagi.
E huriki a kabu i uka ma
ria a Iuda, pali a vulaki
ria ge ria a viri nau, ria
ranga ri gi valai nau."
A ngava iea, a ngavane
Bakovi Dagi.
18 Hosi liu i taki muga a
maki nga ge bele.' "
19 E Iakobus i ta lokovonga,
i ta maea, "Na niluhoi nau,
nahea si gi habi a maregoa
ne huriki a kabu i uka ma ria
a Iuda, ri pulo a vilone ria, ri
muri na Vure.
20 *Ngane si gi here lakea
ne ria, si gi taki ria nahea ri
gi kani a maki ni kani ni habi
na nitamina vure, nahea ri gi
rata a molenga, nahea ri gi
kani a kania ni hori a lohona
i mate, nahea ri gi ninu a
dara.
21 Si gi rata mavonga, a
vuhuna i paru hosi a vinara
ne Moses ni vara na tanga
lobo, ni gi balaka kupo na
maka roho na vaponga na
Parava Nimalo."

A Raukea

22 Muri e huriki a apostolo,
e huriki a bakovi dagi, tu-
rana e huriki a tara ne Kristo
lobo ri vulaki ranga bakovi
ne ria, ri gi rudu lakea o
Antiok turane Paulus e Barn-
abas. Ri vulaki e Iudas a rana
tara e Barsabas, e Sailas. A
bakovi nga e huriki a kabuk-
abu ri togo hateka rua.
23 Ri habi ne tou a raukea
iea:

* **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10 * **15:11:** Gal 2:16; Epe 2:5-8 * **15:16:** Amo 9:11-12 * **15:20:** Nim 34:15-17; Levi 17:10-16

"Mia e huriki a apostolo,
a gare, mia a turane mua,
mi herea a raukea iea, i
lakea ne mua e huriki i uka
ma mua a Iuda, mu luhoi
torea e Isu, mu made o
Antiok, o Siria, o Silisia.
A haro kamumu ne mua
lobo.
24 Mi longo ranga e
huriki ri pe mia koea, ri
lakene, ri vakaviliha a
niluhoi ne mua na maka
ngava ri taki. Re huriki
nga i uka ma mi lohoka ne
ria.
25 Mia lobo koea mi va-
longo mai a ngava, mi vu-
laki ranga bakovi ri gi lakene
mai mua turane Barnabas e
Paulus. Mi ngaru hateka rua.
26-27 I mavonga mi rudu
e Iudas e Sailas ru gu lak-
ene mua, ru gu vakatora na
ngavane rua a nita mi here
puru. Re vikirua, i popote ru
gu mate, a vuhuna ru ramai
e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne
hita.
28 *A Hanu Kiripiripi i
masia i kamumu, mia ranga
mi masia i kamumu nahea
mi gi vakapae mua. Mu muri
mai kunanea a ngava iea:
29 Naha ni kani a maki
ni kani ni habi na nitamina
vure. Naha ni kani, naha ni
ninu a dara. Naha ni kani
a kania ni hori a lohona i
mate. Naha ni mole. Mu
lele rau vona maka naro hale
nga, bara mu made kamumu
kunana.
A ngava ne mia i pali."
30 Ni here lobo a raukea
iea, lakea ri rudu e huriki
nga ri gi lakea o Antiok.
Na tahuna ri bele vonga ri
gale palupu e huriki a tara
ne Kristo, ri habia ne ria a
raukea.
31 Na tahuna ri gia, ri vivi
vona a maka ngava kamumu
i vakatora a niluhoi ne ria.
32 E Iudas e Sailas, rua
a propet. Ru vakatora a
niluhoi ne ria na ngava.
33-34 Ru made na parava
ranga vonga, muri e huriki a
kabukabu ri talo mule rua na
nivalemu, ta ru gu hamule
puru o Ierusalem ne huriki ri
rudu valai rua.*
35 Pali e Paulus e Barnabas
ru made mule vonga o An-
tiok. Ru tovo, ru vara e
huriki na ngava ne Bakovi
Dagi. I uka ma i rua kunana
ru tovo. I tahoka e huriki a
bakovi ranga ri totovo.

E Paulus e Barnabas Ru Vapida

36 Muri na parava ranga,
e Paulus i takia e Barnabas,
"Tu gu hamule tabu na maka
tanga tu vara muga a nita ne
Bakovi Dagi vona, tu gu ka-
sisi e huriki, ri made navai."
37 *E Barnabas i ngarua e
Ioanes-Markus ge tou,
38 *pali e Paulus i koi vona,
a vuhuna i ha taro rua o
Pampilia, i uka ma i leho
turane rua.
39 Ru vahehe hateka, lakea
ru vapida. E Barnabas i tulia
e Markus, ru rike na aga, ru
lakea na bodu e Saiprus.
40 Pali e Paulus i vulakia
e Sailas ru gu laho palupu.

* **15:28:** Mat 23:4 * **15:33-34:** A puhu ranga ri tahoka a ngava nga: 34 Pali e Sailas i made mule vonga. * **15:37:** Apo 12:12,25 * **15:38:** Apo 13:13; Kol 4:10

E huriki a kabukabu ri habi
rua na limane Bakovi Dagi ge
rata kamumu rua, ru vano.
41 Ru vano ru laho lae na
robo e Siria, e Silisia, ru vaka-
tora a niluhoi ne huriki a tara
ne Kristo ri made vonga.†

16

E Timoti i Leho Turane Paulus e Sailas

1 *E Paulus i havai lakea
o Derbe, muri i lakea o Lis-
tra, a tanga i made vona
a murimuri tara, a rane
Timoti. E kinane Timoti
a ngatavine o Iuda i luhoi
torea e Kristo, pali e tamana
a bakovi o Gris.
2 *E huriki a kabukabu
o Listra, o Ikonium ri
kavurikea e Timoti.
3 E Paulus i ngarua e Timoti
ge laho turana, lakea i palea
a kulina, a vuhuna e huriki a
Iuda ri made vonga ri lohoka
vona e tamana a bakovi o
Gris.
4 *Na tahuna to laho lae na
maka tanga, to vakalongo e
huriki a tara ne Kristo vona
a maka vinara i rata e huriki
a apostolo, a bakovi dagi o
Ierusalem ne ria ri gi muri
mai.
5 Na naro iea kunana, ni
vakatora a niluhoi ne huriki
a tara ne Kristo, e huriki
ala kupo ri luhoi tora, ri dili
na tara ne Kristo na parava
lobo.

E Paulus i Vurena na Tanga e Masedonia

6 *E Paulus i laho turane
rua, to laho lae na tabeke ne
Prigia ne Galesia, a vuhuna a
Hanu Kiripiripi i ta kari tou
nahea to go vara na ngava na
tabeke ne Asia.
7 Na tahuna to bele na nagi
ne Misia to toni ni dili na
tabeke ne Bitinia, pali a Ha-
nune Isu i taki tou nahea to
go lokovonga.
8 I mavonga, to laho
polopolo vona e Misia, to
vano to bele o Troas.
9 Na rodo iea e Paulus
i mahita, i vurena vona a
bakovi tara o Masedonia i
pesi, i galea, i ta maea, "O
valai koea o Masedonia, o
kori mia!"
10 Muri ne Paulus i vurena,
mete kisi puru a maka maki
mateu, mete dava ni lakea o
Masedonia, a vuhuna mete
luhoi a Vure i gale mateu,
mete ge vara e huriki vonga
na Velenga Kamumu.

E Lidia i Pulo a Vilona

11 Mete rike na aga o Troas,
mete vore kudu a dari, mete
bele o Samotres. Na par-
ava muri mete vore lakea o
Neapolis.
12 Muri mete laho lakea o
Pilipai, a tanga dagi e huriki
a Rom ri hae na tabeke
ne Masedonia. Mete made
vonga na parava ranga.
13 Na Parava Nimalo mete
pagitala na tanga dagi mete
lakea na gagana naru. Mete
luhoi ta i tahoka a tabeke
ni vasileki vonga. Mete
matai e huriki a ngatavine
ri made vonga, lakea mete
made puru mete ta turane
ria.
14 A ngatavine tara, a rana
e Lidia, i made turane ria,

† **15:41:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **16:1:** Apo 14:6; 2Tim 1:5 * **16:2:** Pili 2:19-22 * **16:4:** Apo 15:23-29 * **16:6:** Apo 18:23

i longo a nitane mateu. A
tanga vona e Tiatira, a leho
vona ni habi a lavalava
kuakua ni kona. Ia a
ngatavine ni kavurike a
Vure, lakea a Bakovi Dagi i
vakalohoka ia ge longokilala
a ngava e Paulus i taki.
15 Lakea ni vahilolo, turane
huriki a kabu vona. Muri i
taki mateu i ta maea, "Moto
luhoi ge iau a murimuri
muholi ne Bakovi Dagi, moto
valai moto made na ruma
nau." Lakea mete longo,
mete made turana.

E Paulus e Sailas Ru Dili na Bavi

16 Na parava tara, na
tahuna mete laho lakea na
tabeke ni vasileki, mete
masia a vora ngatavine tara i
dili vona a hanitu, i ratea i ta
muga na maka maki i uka ma
i bele ma. E huriki a bakovi
ri matakaria ri bole a moni
dagi vona a maka ngava i
taki.
17 *A ngatavine iea i muri
ne mateu e Paulus, i gale
tala, i ta maea, "Ra bakovi
nga, a vora na Vure Meli Liu!
To vakalongo mua vona a
dala a Vure ge korimule mua
vona!"
18 I rata mavonga na par-
ava i kupo a ngava iea, lakea
e Paulus i madihi a hatena,
i ngalakapulo, i takia a han-
itu, "Na rane Isu Kristo, a
taki ioe, o pagitala vona a
ngatavine iea!" Malaviriri
kunana i ha tala a hanitu.
19 Na tahuna e huriki a
tahona vora ngatavine ri ma-
sia a dala ne ria ni bole
a moni i lobo, ri lakavu e
Paulus e Sailas, ri turaria rua
lakea na mada, ru gu pesi na
matane huriki a matakari.
20 *Ri turari rua na matane
huriki a mari ni pelekado,
ri ta maea, "A bakovi nga a
Iuda, ru piurike e huriki na
tanga dagi ne hita.
21 Ru tovo e huriki vona
a naro i uka ma i ramai
a vinara ne hita e huriki a
Rom."
22 *Lakea e huriki ri vape-
sihi vonga ri vadili vapopo,
ri padi virihi rua na ngava.
Lakea e huriki a mari ni
pelekado a ngava ri vakuku
ni gi kali tala a varakia ne
Paulus e Sailas, ni gi lagu.
23 Ri lagu hale rua, muri ri
voro dili rua na bavi. Lakea
ri takia a tagari ge tagari ka-
mumu rua.
24 Na tahuna a tagari i
longo a ngava iea i turari rua,
i ru dili rua na bavi pololilo
liu, i kolotata a vahane rua
na kai i mava.
25 Na kuru rodo e huriki
pololilo na bavi ri longo e
Paulus e Sailas ru vasileki
na Vure, ru kalolo a linge
vasileki.
26 I bele vakaturutu ngane
a vuruke dagi, i polu a bu-
tuna bavi. Na tahuna iea
kunana a logo na bavi i mata
ka, a maka sen ri maparu ne
huriki a bakovi pololilo na
bavi.
27 *A tagari i hadongo, i
matai a maka logo ri mata ka,
i luhoi ta ri ha pali e huriki,
lakea i bolea a bainat ta ge
koto mulea.

* **16:17:** Mrk 1:24 * **16:20:** Mrk 13:9 * **16:22:** 2Ko 11:25; 1Tes 2:2 * **16:27:** Apo 12:18-19

28 Pali e Paulus i gale tala, i
ta maea, “Naha ni tomo! Mia
lobo mi tabana koea.”
29 Lakea a tagari i gale na
nipara, i nunu dili, i vakulu a
tagana, i turume na ngalane
Paulus e Sailas.
30 *Muri i tuli tala rua, i
nana, “Marua a bakovi dagi
nau, a ra maki ga ratea ga
bole a nimahuri vakaroro?”
31 Ru koli, ru ta maea, “O
luhoi torea e Isu a Bakovi
Dagi, lakea a Vure bara i ko-
rimule ioe turana e huriki a
viri vomu.”
32 Muri ru takia na nitane
Bakovi Dagi turane huriki na
ruma vona.
33 Na tahuna iea kunana
na rodo, a tagari i vahilolo
a harena lebo ne rua. Muri
a tagari ni vahilolo turane
huriki a kabukabu vona.
34 I tuli rua lakea na ruma
vona, i vakani rua. I vivi
hateka turana e huriki a
kabu vona, a vuhuna ngane
ri luhoi torea a Vure.
35 I palala a hini, lakea a
mari na nipelekado i rudu e
huriki a tagari ri gi ta maea,
“O bole tala na bavi e vikirua
nga.”
36 Lakea a tagari na bavi
i takia e Paulus, “A mari ni
pelekado i taki muru gu pag-
itala. Ngane muru malaga,
muru vano na nivalemu.”
37 Pali e Paulus i taki e
huriki a tagari ri valai, i ta
maea, “E huriki a mari ni
pelekado a ngava i uka ma
ri pelekado maria, pali ri
lagu tavula maria na matane
huriki lobo, muri ri ru dili
maria na bavi. Pali maria a
tahotanga ne Rom. A vinara
i taki i uka ma ni gi lagu
tavula a tahotanga ne Rom.
Pali ngane ri ngaru miri gi
vano kapiloho? I uka ma ge
mavonga! O taki ria ri gi
valai ri gi tuli tala maria.”
38 Lakea e huriki a tagari ri
vano, ri vakalongo e huriki a
mari ni pelekado. Na tahuna
ri lohoka ne Paulus e Sailas
rua a tahotanga ne Rom, ri
mangenge.
39 Lakea ri lokovonga, ri ta
dodo ne rua, ri tuli tala rua,
ri taki rua ru gu pe a tanga
ne ria.
40 Muri e Paulus e Sailas
ru lakea na ruma e Lidia,
ru vapopo turane huriki a
kabukabu, ru vakatora a
niluhoi ne ria, muri ru vano.

17

O Tesalonika

1 E Paulus e Sailas ru
laho polopolo vona a tanga
e Ampipolis e Apolonia ru
vano ru bele na tanga e Tesa-
lonika. A tanga iea i tahoka a
roho na vaponga ne huriki a
Iuda.
2 Lakea e Paulus i dili
vona, i manga a naro i rata
vakaroro. Na parava Nimalo
i tolu, i tuveve polo kamumu
ne ria a nitana Hinere,
3 i tuveve polo ne ria,
i vakasiri poloa ne ria na
Hinere i taki mugea e Kristo
bara i bole a nimadihi, i
mate, i mahuri mule tabu.
Lakea i ta maea, “E Isu a
vakalongo mua vona, ia e
Kristo.”
4 I ranga ne ria ri longo
mai, ri muri ne Paulus e

* **16:30:** Apo 2:37

Sailas. E huriki a bakovi
a ngatavine o Gris ala kupo
ri kavurikea a Vure, turane
huriki a ngatavine dagi ala
kupo, ria ranga ri longo mai.
5 Pali e huriki a Iuda, i
madihi a hatene ria. Ri gale
palupu e huriki a bakovi hale
ni rata tuhare, ri piu rike e
huriki na tanga dagi i madihi
a hatene ria. Ri nunu lakea
na ruma e Iason ri matakana
vonga e Paulus e Sailas ta ri
gi turari rua lakea ne huriki.
6 Pali i uka ma ri matavisi
rua, lakea ri turari tala e Ia-
son turane huriki a kabuk-
abu ranga, ri vakapesi ria
na matane huriki a kakaina
tanga. Ri gale tala, ri ta maea,
"E huriki a bakovi nga, ri
laho viliha na tanga lobo na
malala ri vakamade hale e
huriki, ngane ri valai koea.
7 *E Iason i matakari ria
na ruma vona. Ria lobo ri
putu puru a vinara ne Kaiser,
ri taki ta i tahoka tabu tara
hariki, a rana e Isu."
8 Na tahuna e huriki a
tahotanga, e huriki a kakaina
tanga ri longoa a ngava iea, ri
turutu, ri roro viliha.
9 Muri e huriki a kakaina
tanga ri bole a moni dagi ne
Iason turana e huriki ri pesi
turana, muri ri taki ria ri gi
vano.

E Paulus e Sailas o Berea

10 Na rodo iea kunana e
huriki a kabukabu ri rudu
e Paulus e Sailas ru lakea o
Berea. Na tahuna ru bele
vonga ru lakea na roho na
vaponga ne huriki a Iuda.
11 E huriki a Iuda vonga i
uka ma ri tagege manga e
huriki a Iuda o Tesalonika.
Ri vivi ni longo kamumu a
ngavane Paulus. Na parava
lobo ri matai kado a ngava
na Hinere, ri kasisi kamu-
mua, a ngava e Paulus i taki,
i muholi manga a hini i taki,
o i uka.
12 Lakea i kupo ne ria ri
luhoi torea e Kristo. E huriki
a bakovi a ngatavine dagi na
robo e Gris ranga ri luhoi
torea.
13 Pali na tahuna e huriki a
Iuda o Tesalonika ri longoa e
Paulus i vara na nitana Vure
o Berea, ri sike lokovonga, ri
piurike e huriki.
14 I mavonga e huriki
a kabukabu ri vakaha
malaviriria e Paulus, ge pori,
ge rike na aga, ge lakea o
Atens. Pali e Sailas e Timoti
ru made mule vonga o Berea.
15 E huriki a bakovi ranga
ri taparakia e Paulus o Atens,
ri hamule. Na tahuna ta ri gi
hamule, e Paulus i talo rike
a ngava, ri gi taki e Sailas e
Timoti ru gu valai malaviriri
vona.

E Paulus o Atens

16 Na tahuna e Paulus i
dadava e Sailas e Timoti o
Atens, i masia a tanga iea, i
kupo a maka nitamina vure,
lakea i tahate.
17 *Lakea i dili na roho na
vaponga i ta turane huriki a
Iuda, e huriki a Grik ri togoa
a Vure. Na parava vakaroro i
lakea na tabeke na nivahabi
na nivakona a maki, i ta tu-
rane huriki ri bele vonga.
18 E huriki a mari ni tovo
na lohokanga ni gale e huriki
a Epikuria, e huriki a Stoik,

* **17:7:** Luk 23:2; Ion 19:12 * **17:17:** Apo 18:19

ria ranga ri longoa e Paulus.
E huriki ranga ri ta maea,
“A bakovi iea i ta tavulavula.
I uka ma mi longokilalea a
ngavana.” E huriki ranga
ri ta maea, “I vakalongo ku-
nana na maka vure ne huriki
basi.” Ri ta mavonga, a
vuhuna e Paulus i vara na
Velenga Kamumu ne Isu, na
naro na nimahuri mule na
matenga.
19 Muri ri tulia e Paulus,
ri lakea ne huriki ri vapopo
na lolo e Areopagus, ri takia,
“Mi ngaru ni lohoka vona a
ngava karaba o vakalongo e
huriki vona.
20 A ngavamu mi longoa i
rika na tuline mia, mi ngaru
ni longoa a pelegona ngava, i
navai.”
21 E huriki lobo vonga o
Atens turana e huriki basi
ri made vonga, i uka ma ri
ratea tara leho. Na parava
vakaroro ri ngaru ni longo
a ngava karaba, ri gi vata
vona.
22 E Paulus i pesi rike na
matane huriki ri vapopo o
Areopagus, i ta maea, “Mua
o huriki a bakovi o Atens! A
matai a narone mua, mua a
bakovi na lotu.
23 Na tahuna a laho halui a
tanga dagi ne mua, a matai
kamumu a maka maki mu
vasileki vona. A masia tara
dede ni here vona tara nita i
ta maea,
‘A dede iea ne vona a vure
i uka ma mi lohoka
vona.’
A viri mu vasileki vona, i uka
ma mu lohoka vona, ngane
ga vakalongo mua vona.
24 *“A Vure, ra i ratarike a
malala turana maki lobo ri
tabuli vona, ia a Bakovi Dagi
na hunu a malala. I uka ma
i made na roho ni hae na
limana bakovi.
25 *I uka ma i bala vona
tara maki, si gi rata na li-
mane hita ranga maki, si gi
habi vona. Ia kunana i habi a
nimahuri, a bangona turana
maki lobo ne huriki.
26 A Vure i ratarike mugea
a bakovi ala taku, muri a
bakovi iea i vakabele e huriki
a kabu lobo. A Vure i vaka-
made ria na tabeke lobo na
malala. I ru a maka parava ri
gi made koea na malala, i ru
a tabekena malala ri gi made
vona.
27 *I rata mavonga, si gi
matakanea. I ngaru hita si gi
matakanea, si gi matavisia. I
uka ma i made basi ne hita,
28 a vuhuna a bakovi tara i
ta maea,
‘Si made koea, si mahuri
a vuhuna i ratarike
hita.’
E huriki a bakovi ranga ne
mua ri ta maea, ‘I muholi
hateka, hita e huriki e tuna.’
29 *Hita e huriki a tuna
Vure, i mavonga nahea si gi
luhoia a Vure ge manga a
vure ni rata na gol, a silva, a
kedo. A Vure, i uka ma ia a
maki a bakovi tara i luhoia,
muri i ratea.
30 Hosi a Vure i matataro
e huriki i uka ma ri lohoka.
Pali ngane i vakuku e huriki
lobo na tanga lobo ri gi pulo
a vilone ria,
31 *a vuhuna i ru pali a par-
ava bara i pelekado e huriki

* **17:24:** 1Ki 8:27; Apo 7:48 * **17:25:** Sng 50:12 * **17:27:** Sng 145:18; Jer 23:23
* **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Apo 19:26 * **17:31:** Sng 96:13

lobo na malala na naro ka-
mumu vona. Bara i pelekado
hita na limana bakovi tara
i vulakia pali. A Vure i
vakasiria ne hita pali vona
a bakovi iea, ra viri i mate
lakea a Vure i vakamahuri
mulea."
32 Na tahuna ri longoa a
ngava na nimahuri mule na
matenga, e huriki ranga ri
padikedea e Paulus. Pali e
huriki ranga ri ta maea, "A
ngava iea, mi ngaru ni longo
tabua vomu muri ma."
33 Muri e Paulus i pe ria i
vano.
34 Pali e huriki a bakovi
ranga ri luhoi torea e Kristo,
ri muri vona. I tara ne ria
e Dionisius, a bakovi o Are-
opagus. A ngatavine tara,
a rana e Damaris, ia tara i
luhoi torea e Kristo, turana e
huriki ranga.

18

E Paulus i Vara o Korin

1 Muri e Paulus i malaga o
Atens, i lakea o Korin.*
2 *Na tahuna i bele vonga i
matavisia e Akuila, a bakovi
o Iuda, ni poda na tabeke ne
Pontus. I valai karaba o Itali
turana e girihina, e Prisila,
a vuhuna e Kaiser Klaudius
i tono tala o Rom e huriki
a Iuda. E Paulus i vano ge
matai rua.
3 *I made turane rua, to
leho palupu, a vuhuna ia
a bakovi ni hae a kape, i
manga rua.
4 Na parava Nimalo lobo i
lakea na roho na vaponga, i
vata turane huriki a Iuda, e
huriki a Grik. I ngaru ge rata
ria ri gi luhoi torea e Isu.
5 *Ngane e Sailas e Timoti
ru pea pali e Masedonia. Na
tahuna ru luve ne Paulus, e
Paulus i vara kunana, i vaka-
longo e huriki a Iuda ne Isu
ia e Kristo.
6 *Pali e huriki a Iuda ri
hehea, ri harogia e Paulus.
Lakea i madihi a hatena,
i kurudu pasi a habulo na
varakia vona, i taki ria, "Mua
bara mu velu, naha ni padi
virihi iau na ngava! A maki
mua. Ngane ga vakalongo a
Velenga Kamumu ne huriki i
uka ma ria a Iuda."
7 E Paulus i pe a roho
na vaponga, i vano i made
na ruma ne Titus Iustus, a
bakovi ni kavurikea a Vure.
A ruma vona i pesi tabukoi
na roho na vaponga.
8 E Krispus, a matakari
na roho na vaponga turane
huriki lobo na ruma vona ri
luhoi torea e Kristo. E huriki
a bakovi ala kupo o Korin
ri longo a ngavane Paulus,
ri luhoi torea e Kristo, ni
vahilolo.
9 Na rodo tara, e Bakovi
Dagi i ta turane Paulus na
vurena, i ta maea, "Naha ni
mangenge, naha ni vulai. O
vakalongo mavonga e huriki
ne nau,
10 *a vuhuna iau a laho tu-
ramu, i uka tara viri ge habi
a vuranga vomu. E huriki ala
kupo koea, ria a viri nau."
11 Lakea e Paulus i made
turane ria na pida i taku, a

* **18:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **18:2:** Rom 16:3 * **18:3:** Apo 20:34 * **18:5:** Apo 17:14-15 * **18:6:** Apo 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Ios 1:9; Ais 41:10

keva i polotara, i vara ria na
nitana Vure.

E Paulus i Pesi na Matane Galio

12 Na tahuna e Galio a
matakari na tabeke ne Akaia,
e huriki a Iuda ri vadili
vapopo, ri lakavua e Paulus,
ri turaria lakea na muri na
nivapelekado.
13 Lakea ri ta maea, "A
bakovi iea i tovo e huriki
ri gi kavurikea a Vure na
naro tebi, i uka ma i ramai a
vinara."
14 Pali na tahuna e Paulus
ta ge koli a nitane ria, e
Galio i taki e huriki a Iuda,
i ta maea, "Mua o huriki a
Iuda, a bakovi iea ge putu
puru ranga vinara, o ge ra-
balakia tara viri, bara longo
mai mua.
15 Pali mu padi virihia na
rana vure, na ngava i rata.
Mu padi virihia i uka ma i
ramai a vinara ne mua. I
mavonga mu pelekadoa. Iau
i uka ma ga pelekadoa."
16 Lakea i lili tala ria na
muri na nivapelekado.
17 Muri e huriki a Ko-
rin ri lakavua e Sostenes,
a matakari na roho na
vaponga, ri ubia na matana
roho na nivapelekado. Pali
e Galio i matataro ria ri gi
ratea.

E Paulus i Hamule Lakea o Antiok

18 *E Paulus i made vonga o
Korin na parava ranga. Muri
i pe e huriki a kabukabu
vonga, i lakea o Senkria tu-
rana e Prisila, e Akuila. I
ali vuroki vonga a vuna, a
vuhuna i rata pali a maki
tara i ta muholi vona na Vure
ge ratea. Muri to rike na aga,
to lakea na tabeke ne Siria.
19 Na tahuna to bele o Epe-
sus, to vapida. E Paulus kik-
eri i vano, i dili na roho na
vaponga, i ta turane huriki a
Iuda.
20 Na tahuna ri takia e
Paulus ge made turane ria na
parava ranga, i koi.
21 Pali na tahuna i pe ria,
i ta muholi ne ria, i ta
maea, "A Vure ge ngaru iau
ga hamule valai tabu, bara
hamule valai." Muri i rike na
aga, i pea e Epesus.
22 Na tahuna i bele o Sis-
aria i sike o Ierusalem, i tagui
e huriki a tara ne Kristo ri
made vonga. Muri i lakea o
Antiok.
23 I made o Antiok na par-
ava ranga, muri i malaga, i
laho lae na maka tanga na
tabeke ne Galesia e Prigia, i
vakatora a niluhoi ne huriki
a murimuri na tanga taku-
taku.

E Apolos i Vara o Epesus

24 A Iuda tara, ni poda o
Aleksandria, a rana e Apolos
i valai i made o Epesus. I
moro ni ta. I lohoka hateka
na Nita na Vure.
25 Ni tovo ia pali na dala ne
Bakovi Dagi. I habi a hatena
ni tovo e huriki, i vakalongo
kavakava na maka maki e
Isu i rata. Pali i lohoka vona a
nivahilolo ne Ioanes kunana.
26 I vakatubu ni vara paga-
paga na roho na vaponga. I
uka ma i mangenge. Pali na
tahuna e Prisila e Akuila ru
longoa, ru tuveve polo kamu-
mua vona a dala na Vure.

* **18:18:** Gi 6:18; Apo 21:24

27 Muri e Apolos i ngaru
ni lakea o Akaia, lakea e
huriki a kabukabu o Epesus
ri tuhoria, ri herea a raukea
i lakea ne huriki a murimuri
o Akaia, ri taki ria ri gi taguia
na tahuna i bele. Na tahuna i
bele vonga, i tuhori kamumu
e huriki a Vure i rata ka-
mumu ria, ri luhoi torea,
28 *a vuhuna i vahehe
tora turane huriki a Iuda, i
vakasiri ria na Hinere, e Isu
ia e Kristo.

19

E Paulus i Habi a Ngava o Epesus

1 *Na tahuna e Apolos
i made vonga o Korin, e
Paulus i laho pololilo, i vano,
i bele o Epesus. Na tahuna
i bele vonga i matavisi e
huriki a murimuri ranga.
2 *Lakea i nana ria, "Na
tahuna mu luhoi torea e
Kristo, mu bole a Hanu
Kiripiripi, o i uka?"

Ri koli ria ri ta maea, "I uka
ma mi lohoka vona a Hanu
Kiripiripi."

3 Lakea e Paulus i nana
tabu, "Pali a hilova navai mu
bolea?"

Ri koli, ri ta maea, "A
hilova e Ioanes i tovo mia
vona."

4 *Lakea e Paulus i ta maea,
"E Ioanes i vahilolo e huriki,
ri gi pulo a vilone ria. I taki
ria ri gi luhoi torea a viri ta
ge valai muri vona, re Isu."

5 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, ni vahilolo ria na
rana e Isu a Bakovi Dagi.
6 *Muri e Paulus i ru langa
a limana ne ria, lakea a Hanu
Kiripiripi i puru ne ria, ri ta
na tabele tebi, ri ta propet.
7 Re huriki a bakovi nga ri
ala ravulu a polona i rua.
8 Muri e Paulus i dili na
roho na vaponga, i ta paga-
paga vonga na Velenga Ka-
mumu na keva i tolu. I ta
turane ria, i vakalongo ria
vona na harikianga na Vure.
9 Pali i ranga ne ria ri
putu ngingi, ri tabana i uka
ma ri luhoi tora, ri ta hale
na dala* ne Isu na matane
huriki. Lakea e Paulus i
hataro ria, i tuli e huriki a
murimuri, i vano i vara na
parava lobo na roho na ni-
tovo ne Tiranus.
10 E Paulus i made vonga
na pida i rua, i vara ria
vonga, lakea e huriki lobo na
tabeke ne Asia ri longoa a
nitana Bakovi Dagi. E huriki
a Iuda, e huriki a Grik.

E Huriki e Tune Skeva

11 *A Vure i rata maka
nivakasiri dagi na limane
Paulus.
12 *A nitora na Vure i dagi
hateka vona, e huriki bara
ri bole a lavalava kiroko,
a varakia e Paulus i padoi,
bara ri ru langa ne huriki ri
giloa, lakea bara ri tavaga, e
huriki a hanitu ri ha tala ne
ria.
13 Muri e huriki a Iuda
ranga, a leho ne ria ni laho

* **18:28:** Apo 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Apo 8:16 * **19:4:** Mat 3:11
* **19:6:** Apo 8:17; 10:44,46 * **19:9:** Na tahuna iea e huriki a murimuri ne Isu ri takia a lotu ne ria a 'Dala'. * **19:11:** Apo 14:3 * **19:12:** Apo 5:15

viliha ni lili tala e huriki
a hanitu, ri masia a nitora
na rane Isu a Bakovi Dagi.
Lakea ri ngaru ni leho vona
a rane Isu, ri taki e huriki a
hanitu, ri ta maea, “A taki ioe
na rana e Isu Kristo, ra viri
i vara vona e Paulus, o ha
tala!”
14 E huriki e tune Skeva ala
polorua ri ratea a naro iea.
E Skeva ia a prister dagi ne
huriki a Iuda.
15 Na parava tara ri ratea a
ngava iea, lakea a hanitu tara
i koli, i ta maea, “A lohoka
vona e Isu. A lohoka vona e
Paulus. Pali mua, mua e rei?”
16 Muri a bakovi i dili vona
hanitu i vuli puru ria, i rat-
apile ria. I mavuka a varakia
ne ria, ri vadarivu, ri ha tala
na roho.

17 *E huriki a Iuda, e huriki
a Grik o Epesus ri longoa a
maki i bele, lakea ri man-
genge, ri kavurikea a rane
Isu, a Bakovi Dagi.
18 E huriki ri luhoi torea e
Kristo, e huriki ala kupo ri
taki tala a naro hale ne ria na
matane huriki.
19 E huriki ranga ne ria, a
bakovi na muto, ri bole valai
a maka puhu ne ria, ri run-
gani na matane huriki lobo.
A mapana maka puhu ri run-
gani, a kedo silva i 50,000.†
20 I mavonga, a nitane
Bakovi Dagi i rere, e huriki
ala kupo ri longoa, ri longo
maia.

21 *Muri e Paulus i ngaru
ni laho lakea o Masedonia,
o Akaia muri ge lakea o
Ierusalem. Lakea i ta maea,
“Ga lakea taro o Ierusalem,
muri a Vure i ngaru iau ga
lakea o Rom.”
22 I rudu taro a bolekori
vona, e Timoti e Erastus, ru
gu muga lakea o Masedonia.
Pali i made mule taro vonga
na tabeke ne Asia ia.

23 *Na tahuna iea e huriki a
bakovi ranga ri marikoi vona
a dala ne Bakovi Dagi, lakea
ri piurike a hatene huriki.
24 A bakovi tara, a rana e
Demitrius, a mari ni rata a
maki na silva. Ia a bakovi
ni rata na silva a goroto
kiroko na vure ngatavine e
Artemis.‡ I habi a leho dagi
ne huriki a mari turana, ri
bole a moni dagi ni rata a
maka goroto nga.
25 I gale palupu e huriki
nga, turana e huriki ranga ri
rata a leho maea, lakea i taki
ria, “Mua o huriki a turagu,
mu lohoka vona si vakabele
a moni dagi vona a leho si
ratea.
26 Pali ngane mu longo, mu
matai a naro e Paulus i rata.
I taki e huriki, lakea ri pulo
a narone ria. I taki e huriki
a vure ni rata na limana
bakovi, i uka ma ria a vure
muholi. I uka ma i rata koea
o Epesus kunana. I rata na
tanga lobo o Asia.
27 I mavonga, i mata

* **19:17:** Apo 5:11 † **19:19:** E huriki a bakovi na lohokanga ri luhoi a kedo silva nga ni gale a ‘darakma’. A darakma i taku i manga a mapana bakovi ge leho na parava i taku. * **19:21:** Apo 23:11; Rom 1:13 * **19:23:** 2Ko 1:8 ‡ **19:24:** E huriki a Grik ri kavurikea a vure ngatavine, a rana e Artemis. Ri luhoi ta ia e kinane huriki a vure ranga, e kinane huriki a bakovi a ngatavine ranga. Ri hae a roho dagi vona, ri kau a hanuna dagi, ri kavurikea.

manga e huriki bara ri biu
a leho ne hita, bara ri biu
tabu a roho ni vasileki na
vure dagi ne hita, a vure
ngatavine e Artemis, bara
ri luhoia ta a maki tavula.
Lakea ra vure ngatavine, e
huriki lobo o Asia, e huriki
lobo na malala ri kavurikea,
i uka ma ge dagi tabu a rana."

28 Na tahuna ri longoa a
ngava iea, i madihi a hatene
ria, ri vakatubu ni gale tala
dagi, ri ta maea, "E Artemis,
a vure ngatavine ne Epesus, i
dagi hateka!"

29 *Lakea e huriki lobo na
tanga dagi, i varoru a niluhoi
ne ria, ri roro lae. Ri tu-
rari e Gaius, e Aristakus, ra
bakovi o Masedonia ala rua
ru laho turane Paulus. Ria
lobo ri nunu lakea na roho
na vaponga ne huriki a Grik.

30 E Paulus i ngaru ni dili
ge ta turane ria, pali e huriki
a murimuri ri hatekakaria.

31 E huriki a matakari
ranga ne Asia ri ngarua e
Paulus. Ria ranga ri rudu a
ngava vona, ri takia nahea
ge dili na roho na vaponga.

32 E huriki pololilo na roho
na vaponga ri varoru. E
huriki ranga ri kulugou na
maki tara. E huriki ranga
ri kulugou na maki ranga,
a vuhuna ria lobo i uka ma
ri lohoka vona i navai ri
lokovonga.

33 E huriki a Iuda ri tugua
e Aleksander i lokomuga,
lakea e huriki ranga vonga
ri takia ge ta. Lakea e
Aleksander i tolokave ria ri
gi longo valai ri gi longo a
ngava ge taki.

34 Pali ri matakilaka vona
ia a Iuda, lakea ri gale dagi
tabaka, i manga na kilala i
rua, ri ta maea, "E Artemis
ne Epesus i dagi hateka!"

35 Muri a sekreteri ne Epe-
sus i taki e huriki ri gi vu-
lai, lakea i ta maea, "Mua
o huriki a bakovi o Epesus.
Mu lohoka vona e Epesus
i matakari a roho na vure
ngatavine e Artemis turana
kedo i boru valai na hunu, ra
kedo si kavurikea.

36 A ngava iea i muholi.
I uka tara viri ge gegea. I
mavonga mu vulai, naha ni
rata viliha.

37 Re huriki a bakovi mu
turari valai koea, i uka ma ru
takia tara ngava ge hale na
vure ngatavine. I uka ma ru
panahoa tara maki na roho
ni vasileki vona.

38 Pali e Demitrius, e huriki
e turana, bara ri tahoka a
ngava, ri gi lakea na mu-
rina ni vapelekado, e huriki
a mari ni pelekado a ngava ri
gi longo a ngava ne ria.

39 Pali mua, bara mu
tahoka tara ngava mu gu
pelekadoa, mu taki tala na
vaponga ne huriki na tanga
dagi ri gi pelekadoa.

40 A ta mavonga, a vuhuna
e huriki a matakari o Rom
bara ri masia a rongova i
bele mona, bara ri luhoi hita
ta si vaubi. Ra rongova mona
i uka vuhuna. Bara si keri ni
tuveve a pelegona."

41 I taki lobo a ngava nga,
muri i tono tala ria, ri vano.

* **19:29:** Apo 20:4; 27:2; Kol 4:10; Pmn 24

20

E Paulus i Lakea o Masedonia o Akaia

1 Na tahuna a rongova i lobo, e Paulus i rudu a ngava lakea ne huriki a murimuri ri gi valai vona. I vakatora ria na ngava, muri i tarulu puru ria, i vano i lakea na tabeke ne Masedonia.

2 I laho polo vona a robo iea, i vakatora e huriki na ngava. Muri i bele na tabeke ne Gris,

3 i made vonga na keva i tolu. Muri, na tahuna ta ge rike na aga, ge lakea o Siria, i longo e huriki a Iuda ranga ri gi rabalakia na dala, lakea i puru na aga, i laho polo tabu na robo e Masedonia, i vano i bele o Siria.

4 E huriki a bakovi ri vano turana ra nga: e Sopater, e tune Pirus na tanga dagi e Berea; e Aristakus rua e Sekundus na tanga dagi e Tesalonika; e Gaius na tanga e Derbe; e Tikikus rua e Tropimus na robo e Asia; e Timoti.

5 Re huriki a bakovi nga ri muga, ri dava mateu na tanga e Troas.

6 Pali mateu, mete rata taro a habu na Bret i Uka Is. Muri mete rike na aga vonga na tanga e Pilipai mete vano. I lobo a parava i lima mete pakarau ria o Troas, lakea mi made vonga na parava i polorua.

E Paulus i Vakamahuri e Iutikus

7 Na mugana parava na vik mi vapopo, mi kani palupu a bret. Muri e Paulus i vara e huriki. I ta polopolo, i harena na kuru rodo, a vuhuna kuduvi bara i pe ria.

8 A ruma iea, a ruma dagi. A tabekena i tolu. A tabekena tara i polotano, a tabekena tara i polomeli. A tabekena tara i polomeli liu. Mia lobo mi vapopo na tabeke polomeli liu, i kupo a maka lam ri para.

9 E Paulus i ta lokovonga liu, lakea a riau tara, a rana e Iutikus, i marore. I made langa langa na matatala, lakea na tahuna i marore, i boru tala, i boru puru na malala. Ri puru mai ia, ri pulo lae ia, pali ri masia i mate pali.

10 Pali e Paulus i puru lakea, i pasike puru maia, i nugua, i ta maea, “Naha ni luhoi lege, i uka ma i mate.” A riau iea i mahuri mule ngane,

11 muri e Paulus, e huriki nga ri hamule sike tabu. I kevea a bret, ri kani. Muri i ta tabu, i harena na hini malaharere, muri i vano.

12 A riau iea i mahuri, ri tulia i lakea na tanga. A niluhoi ne ria i kamumu hateka.

13 Mi rike na aga, mi muga lakea o Asos, mi gi davea vonga e Paulus, a vuhuna i ngaru ni laho na dala. E Paulus i taki ge rike na aga turane mia o Asos.

14 Na tahuna i pakarau mia vonga, mi vakarikea na aga, mi lakea o Mitilini.

15 Muri mi malaga vonga, mi vore na parava i taku, mi bele tabukoi na bodu e Kios. Na parava muri tabu mi bele

o Samos. Na parava muri
tabu mi bele o Miletus.
16 I uka ma mi dili o Epesus,
a vuhuna e Paulus i uka ma
i ngaru ni made o Asia. I
ngaru ni bele malaviriri o
Ierusalem muga na parava
na Pentekos.

E Paulus i Tarulu e Huriki a Epesus

17 *Na tahuna mi bele o
Miletus, e Paulus i talo rike
a ngava ne huriki a gare na
tara ne Kristo o Epesus ri gi
valai, ri gi masia.
18 *Na tahuna ri bele, i
taki ria, i ta maea, "Mu
lohoka vona a vilogu na
tahuna a made turane mua,
i vakatubu na tahuna a bele
karaba na tabeke ne Asia.
19 E huriki a Iuda ri ngaru
ni rata hale iau. Ri rata iau
a dodo, a tangi balaka kupo.
Pali i uka ma a vakadagia
a ragu. A leho kunana ne
Bakovi Dagi.
20 Mu lohoka vona i uka
ma a mangenge. A vara pa-
gapaga kunana mua, i uka
ma ruhuloloa tara ngava ge
tuhori mua. A vara mua na
matane huriki lobo, a vara
mua na ruma takutaku ne
mua.
21 A taki tora e huriki a
Iuda, e huriki a Grik, ri gi
pulo a vilone ria, ri gi ramaia
a Vure, ri gi luhoi torea a
Bakovi Dagi ne hita, e Isu
Kristo.
22 "Pali ngane a Hanu
Kiripiripi i taki tora iau ga
lakea o Ierusalem. I uka ma
a lohoka vona a ra maki ge
bele nau vonga.
23 *A lohoka kunana na
tanga lobo a lakea vona a
Hanu Kiripiripi i taki iau
vona ga bole a nimadihi, ga
dili na bavi.
24 *Iau i uka ma a luhoia
a nimadegu ga maki dagi. A
ngaru kunana ga vakalobo
kamumu taroa a leho e Isu
a Bakovi Dagi i habia nau
ga ratea: Ga vakalongo ne
huriki a Velenga Kamumu na
naro kamumu na Vure.
25 A laho turane mua, a
vara mua na harikianga na
Vure. Pali ngane i uka ma
mu gu matai tabu iau.
26 Ngane a taki muholi
mua na parava mona: e rei
tara ne mua ge velu, iau a
uka ngava vona,
27 a vuhuna a taki lobo
mua vona pali a ngava lobo
a Vure i ngaru mu gu lohoka
vona.
28 *Mu matakari kamumu
mua turane huriki a kabuk-
abu. A Hanu Kiripiripi i habi
ria na limane mua, ge mua
a matakari ne ria. Mu leho
manga a matakari na tara na
Vure, a Vure i konamule ria
pali na darane Tuna.
29 *Iau a lohoka vona, muri
ne iau ga vano, e huriki a
bakovi hale bara ri valai ne
mua, ri tami mua, bara ri
toni ni ratapile a niluhoi ne
mua, i manga a kaugara i
ratapile a kabuna sipsip.
30 I ranga ne mua bara ri
pesi rike, bara ri pulo a nita
muholi, ri tovo e huriki na

* **20:17:** Apo 18:21 * **20:18:** Apo 18:19–19:10 * **20:23:** Apo 9:16; 21:11 * **20:24:** Apo 21:13; 2Tim 4:7 * **20:28:** 1Tim 4:16; 1Pe 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Ion 10:12

ngava taminga. Ri ngaru e
huriki a murimuri ri gi ramai
ria kunana.
31 *I mavonga, mu mata
doko! Naha ni longo kabu-
rungi vona a maki a rata.
A vara mua na pida i tolu.
A vara mua na haro, na
rodo. Na tahuna a tovo mua i
masiri pasi na matagu a luha.
32 “Ngane a habi mua na
limana Vure. A ngaru mu
gu luhoi vakaroro a ngava
na naro kamumu na Vure.
A naro kamumu iea bara i
vakatora mua, i habi mua a
maki lobo a Vure i ta muholi
vona ge habi ne huriki a tara
vona.
33 *Na tahuna iau a made
turane mua, i uka ma a ngutu
vona a silva ne mua, a gol, a
varakia ne mua.
34 *Mu lohoka vona iau a
leho, a matakari mule iau
turane huriki ri laho turagu.
35 A vakasiri mua na
narogu, si gi leho, si gi kori
e huriki a matasia. Si gi
luhoi vakaroro a nitane Isu
a Bakovi Dagi, i ta maea, ‘A
nivivi na viri i habi a maki, i
rangi a nivivi na viri i bole a
maki.’ ”
36 E Paulus i taki loboa
ngava nga, i turume puru
turane ria, ri vasileki.
37 Muri ri vataringi, ri
vatuba a lima, ri vanguru.
38 Ri dodo hateka, a
vuhuna e Paulus i taki ria
i uka ma ge matai tabu ria.
Muri ri taparakia na aga, i
vano.

21

E Paulus i Lakea o Ierusalem

1 Mete tarulu puru ria,
mete rike na aga, mete pori
lakea na bodu e Kos. Na par-
ava muri mete pori na bodu
e Rodes, muri mete lakea na
tanga dagi e Patara.
2 Na tahuna mete bele
vonga mete masia tara aga
ta ge lakea o Ponesia, lakea
mete rike polo vona, mete
vano.
3 Mete nunu polo na bodu e
Saiprus, mete masia na mau-
rine mateu, mete nunu lakea
o Siria. Mete dili o Tair,
mete vakaraga vonga a maka
galesi.
4 *Mete pugai vonga e
huriki a kabukabu, lakea
mete made turane ria na
parava i polorua. A Hanu
Kiripiripi i taki ria, ri gi takia
e Paulus nahea ge lakea o
Ierusalem.
5 Muri na parava i polorua
i lobo mete vano. E huriki
a bakovi turane girihine ria,
e tune ria, ri taparaki mateu
polo vavo na tanga dagi. Mi
bele na lavu, mi turume puru
mi vasileki.
6 Muri mete tarulu mule
ria, mete rike na aga, mete
vano. Ri hamule vonga e
huriki.
7 Mete pasi tala vonga o
Tair, mete lakea o Tolomis.
Mete tagui vonga e huriki
a kabukabu, mete mahita
vonga.
8 *Na parava muri mete
malaga, mete lakea na tanga
dagi e Sisaria. Na tahuna
mete bele vonga, mete lakea

* **20:31:** 1Tes 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Apo 18:3; 1Tes 2:9 * **21:4:** Apo 20:23 * **21:8:** Apo 6:5; 8:40

na ruma ne Pilip, a bakovi ni
vara na Velenga Kamumu. Ia
a turana bakovi ala polorua
ni vulaki o Ierusalem, ge ria
a bolekori.
9 I tahoka e tuna a sirula
ala va, ri rata a nita propet.
10 *Na tahuna mete made
vonga na parava i kupo, a
propet tara i bele taho ma-
teu, i valai o Iudea. A rana e
Agabus.
11 *I valai mai mateu, i
bolea a palabele ne Paulus,
i kolo tata mule a vahana
a limana. Lakea i ta maea,
"A Hanu Kiripiripi i ta maea,
'E huriki a Iuda ri made o
Ierusalem bara ri kolotatea a
tahona palabele iea. Muri
bara ri habia na limane
huriki i uka ma ria a Iuda.'"
12 Na tahuna mete longoa
a ngava iea, mateu turane
huriki vonga mi taki torea
e Paulus nahea ge lakea o
Ierusalem.
13 *Pali e Paulus i ta maea,
"I navai mu tatangi mu rata
iau a dodo? Iau a dava ku-
nana ni dili na bavi, ga mate
o Ierusalem na rane Isu a
Bakovi Dagi!"
14 Mete masia e Paulus i
uka ma ge longo a ningaru ne
mateu, lakea i uka ma mete
toni tabu ni pulo a niluhoi
vona, lakea mete ta maea, "A
maki e Bakovi Dagi i ngaru ge
bele, bara i bele."
15 Mete made lobo vonga,
mete kisi puru a maki mateu,
mete lakea o Ierusalem.
16 I ranga kabukabu vonga
ne Sisaria ri laho turane ma-
teu. Ri taparaki mateu na
ruma ne Nason, a bakovi o
Saiprus, mete ge made tu-
rana. I muga pali e Nason i
luhoi torea e Kristo.

E Paulus i Matai e Iakop

17 Na tahuna mete bele
o Ierusalem e huriki a
murimuri ri vivi hateka ni
tagui mateu.
18 Na parava muri, mateu e
Paulus mete vano, mete ma-
sia e Iakop. E huriki a gare na
lotu ranga, ri made vonga.
19 *E Paulus i tagui ria,
muri i vakalongo ria vona a
maka maki i rata a Vure na
limana ne huriki i uka ma ria
a Iuda.
20 *Na tahuna ri longo
a ngavane Paulus, ri
kavurikea a Vure. Muri ri
takia e Paulus, ri ta maea,
"Paulus ioe a turane mia.
E huriki a Iuda ala kupo
hateka ri luhoi torea e Isu
ngane. Re huriki nga ri tora
hateka na ni muri mai a
vinara ne Moses.
21 Ri longo ta ioe o tovo e
huriki a Iuda ri made basi na
tanga ne huriki i uka ma ria a
Iuda, ta ri gi lohopile a vinara
ne Moses, ta o taki ria nahea
ri gi pala a kulina tune ria,
nahea ri gi muri mai a naro
hosi ne huriki a Iuda.
22 Ngane bara ri longo ioe o
bele koea. Pali a ra si gi ratea
ngane?
23 *Ngane mi gi taki ioe
vona a naro go ratea. A
bakovi ala va koea ri ta
muholi lakea na Vure.
24 O vano o dili turane ria
na naro ni vakamatapado a

* **21:10:** Apo 11:28 * **21:11:** Apo 20:23; 21:33 * **21:13:** Apo 20:24 * **21:19:** Apo 15:12 * **21:20:** Apo 15:1,5 * **21:23:** Gi 6:1-20; Apo 18:18

viri. O kona a maka ni-
habi ne ria, lakea bara ri
ali vuroki a ivu na gine ria.
Bara o rata mavonga, bara
i vakasiri ria vona a ngava
ri longoa ta o ratea, i uka
ma a ngava muholi. Bara
ri lohoka vomu ioe tara o
muri mai kunana a vinara ne
Moses.
25 *Pali e huriki i uka ma
ria a Iuda, mi here lakea pali
ne ria, naha ri gi kani a ka-
nia ni habi na nitamina vure.
Naha ri gi kani a kania i vona
darana o a kania ni hori a
lohona. Naha ri gi rata a
naro na molenga."

26 *Na parava muri e
Paulus i tuli e huriki a bakovi
nga, ri rata a vilo na ni
vakamatapado. Muri ri
lakea na roho na Vure, ri
vakalongo e huriki a prister
na parava ge lobo vona a
naro iea, lakea ni gi rata a
nihabi ne ria takutaku.

E Huriki a Iuda Ri Lakavua e Paulus

27 Na tahuna i tabukoi ge
lobo a parava i polorua nga,
e huriki a Iuda ranga o Asia
ri masia e Paulus pololilo na
roho na Vure. Ri piurike e
huriki, ri lakavua e Paulus.
28 Lakea ri gale tala ri ta
maea, "Mua o huriki a Is-
rael, mu kori mia! A bakovi
iea i lakea na tanga lobo,
i vara e huriki ri gi tepu
e huriki a kabune hita, a
vinara ne Moses, a roho na
Vure. Ngane i bole dili na
roho na Vure e huriki a Grik,
ri kinimutoa!"*
29 *Muga e huriki a Iuda ri
masia e Tropimus a bakovi o
Epesus i laho turana e Paulus
na tanga dagi. Ri pahaluhoia
ta e Paulus ngane i bole dilia
na roho na Vure.
30 E huriki lobo na tanga
dagi ri roro, ri nunu palupu.
Ri lakavua e Paulus, ri tu-
rari talea na roho na Vure, ri
malaviriri kunana ri tukaria
a logo na roho na Vure.
31 Na tahuna ta ri gi ra-
balakia, a ubu na tara na
nugumaheto ne huriki a Rom
i longoa a rongova i bele o
Ierusalem.
32 I malaviriri kunana i
bole ranga nugumaheto, ri
nunu lokovonga. Na tahuna
e huriki ri matai a ubu tu-
rana e huriki a nugumaheto,
ri lobo ni ubina e Paulus.
33 Muri a ubu i lakea maia
e Paulus, i tangotatea. I taki
e huriki a nugumaheto ri gi
kolotatea e Paulus na sen i
rua. Muri i nana, "E rei a
bakovi iea? A ra naro hale i
ratea?"
34 Lakea e huriki ri gale
tala, ri taki a maka ngava vil-
iha. Pali a ubu na tara i keri
ni lohoka vona a rongova iea
a vuhuna e huriki ri roro,
ri gale viliha. Lakea i taki
e huriki a nugumaheto ri gi
turari lakea na roho ne ria e
Paulus.
35 Na tahuna e Paulus ta ge
laho rike na nirike, e huriki
a nugumaheto ri bole rikea,
ri kaloho langa ia, a vuhuna

* **21:25:** Apo 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20 * **21:28:** A vinara ne huriki a Iuda i taki e huriki i uka ma ria a Iuda, nahea ri gi dili na roho na Vure. Bara ri dili vona, bara i katoki a roho na Vure. * **21:29:** Apo 20:4

e huriki a bakovi ri ngaru ni
rabalakia.
36 *E huriki a tara na ni
rata tuhare ri muri ne huriki
a nugumaheto ri gale maea,
“Mu rabalakia!”

E Paulus i Hehe e Huriki

37 Na tahuna e huriki a
nugumaheto ta ri gi bole
dilia na roho ne ria, i takia a
ubu na nita Grik, i ta maea,
“Iau a ngaru ni ta turamu.”
Lakea a ubu i nana mulea,
i ta maea, “Ioe, o lohoka na
nita Grik?
38 *A luhoi ta ioe a bakovi
o Egipto, ra i rata a rongova
rira ne huriki a matakari,
muri i tuli lakea na tabeke
i ngeki e huriki a tara ni
varata tuhare ala rangale va
(4,000).”
39 Lakea e Paulus i lavuni i
ta maea, “Iau a Iuda. A valai
na tanga e Tarsus na tabeke
ne Silisia. Iau a tahotanga na
tanga i dagi hateka a rana.
A ngaru hateka ni ta turane
huriki.”
40 A ubu i longo vona ge
ta, lakea i pesi na nirike, i
tolokave e huriki ri gi vulai.
Na tahuna ri vulai i taki ria
na nita Hibru,† i ta maea,

22

1 “Mua o huriki a tata mai,
a turagu mai, mu longo valai,
iau a hehe vona a naro mu
rata virihi iau vona.”
2 Na tahuna ri longoa i ta
na nita Hibru ri vulai liu.
Lakea e Paulus i ta maea,
3 *“Iau a Iuda. Ni poda iau
na tanga e Tarsus, na robo
e Silisia. A koru rike koea
na tanga dagi. E Gamaliel i
tovo iau na vinara ne huriki
a gare ne hita. A habi a
hategu ni rata e leho na Vure,
i manga mua.
4 *Iau hosi a ratapile e
huriki ri muri mai a dala
ne Isu. I ranga ne ria ni
rabalaki. A lakavu e huriki
a bakovi a ngatavine, a voro
dili ria na bavi.
5 Mu nanea ra prister
dagi turana e huriki a gare
ne huriki a Iuda, bara ri
vakalongo mua. Ri habia
nau a raukea ga habia ne
huriki a kabu kabu na Iuda
o Damaskus. A lokovonga ta
ga lakavu e huriki a tara ne
Kristo, ga turari valai ria o
Ierusalem, ni gi vakamadihi.

*E Paulus i Tuverei a Ni-
vakasiri i Bele Vona*
*(Apostolo 9:1-19; 26:12-
18)*

6 “A rike na hos, a nunu
sike o Damaskus. Na kuru
haro, tabukoi ga bele, lakea
a nipara dagi i para valai na
hunu, i parai iau.
7 A boru puru, a longoa a
lohona viri i ta valai nau, i
ta maea, ‘Saulus, Saulus! I
navai o vakamadihi iau?’
8 “Lakea a nana, ‘Bakovi
Dagi, ioe e rei?’
“I koli, i ta maea, ‘Iau e Isu
o Nasaret, ra o vakamadihi
iau.’
9 E huriki ri laho turagu ri
masia a nipara, pali i uka ma
ri longokilalea a lohona viri
miri vata.
10 “Muri a nana tabua,
‘Bakovi Dagi, a ra ga ratea?’

* **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Apo 5:36-37 † **21:40:** Ranga hinere ri taki i ta na nita Hibru, ranga na nita Aram. * **22:3:** Apo 5:34 * **22:4:** Apo 8:3

"E Bakovi Dagi i koli i ta
maea, 'O pesi rike o lakea o
Damaskus. I vonga bara ni
taki ioe vona a maki a ngaru
go ratea.'
11 A kepa, a vuhuna a ni-
para i para dagi hateka, lakea
e huriki a turagu ri nugua
a limagu, ri tuli sike iau o
Damaskus.
12 "A bakovi tara i made
vonga, a rana e Ananias, i
valai ge matai iau. A bakovi
iea, a bakovi ni kavurikea a
Vure, ni ramai a vinara ne
Moses. E huriki a Iuda ri
made vonga ri togoa.
13 I valai, i pesi na dahagu,
i ta maea, 'O turagu, o Saulus
o matapara!' Na tahuna iea
kunana a matapara tabu.
14 "Muri i taki iau, i ta
maea, 'A Vure ne huriki a
gare ne hita i vulaki ioe go
lohoka vona a ningaru vona,
go masia a Viri Malamala,*
go longo a nitana.
15 I ngaru mavonga, a
vuhuna ioe go vakalongo e
huriki lobo na maki o matai,
o longo.
16 Pali ngane a ra o davea?
O pesi rike, o luhoi torea a
rana, ni gi vahilolo vuroki a
naro hale vomu.'
17 "Muri, na tahuna a
hamule lakea o Ierusalem,
a vasileki na roho na Vure, a
masia na vuregu tara maki.
18 *A masia e Bakovi Dagi
i ta turagu, i ta maea, 'O
malaviriri! Ngane kunana
o pea e Ierusalem o vano,
a vuhuna e huriki koea ri
marikoi ni longo ioe go vaka-
longo a nitagu koea.'
19 *"Lakea a koli, a ta
maea, 'Bakovi Dagi, e huriki
a bakovi nga ri lohoka vona
iau a laho pagepolo vano na
maka roho na vaponga, a
lakavu, a ru dili na bavi, a ubi
e huriki ri luhoi tora ioe.
20 *Ri lohoka vona a do rike
e huriki na tahuna ri rabal-
akia a vora vomu e Stepan, a
matakari a maka varakia ne
huriki ri padimatea na kedo.'
21 *"Muri e Bakovi Dagi i
taki iau i ta maea, 'O vano
ngane, ga rudu basi ioe, go
lakea ne huriki a viri i uka
ma ria a Iuda.' "

E Paulus a Tahotanga o Rom

22 I muga e huriki a Iuda
nga ri made madoru, ri longo
a ngavane Paulus. Pali na
tahuna i taki a Vure i rudua
ge lakea ne huriki i uka ma
ria a Iuda, ri magulu rike
lobo, ri ta maea, "Mu rabal-
akia! A bakovi iea i uka ma i
kara ge made na malala!"
23 Ri magulu taku, ri kali
tala a varakia ne ria, ri voro
lae, ri voro rike viliha a hab-
ulo.
24 Lakea a ubu i taki e
huriki a nugumaheto ri gi
turaria e Paulus ge lakea na
roho ne ria. I taki ria ri
gi lagua, ri gi nanea vona
e huriki, i navai i madihi a
hatene ria, ri ta hateka maia.
25 *Pali e Paulus, na tahuna
ri kolotatea ta ri gi lagua, i
nanea a nugumaheto tara, i
ta maea, "Iau a tahotanga ne

* **22:14:** A Viri Malamala, a rana tara e Isu. * **22:18:** Apo 9:29-30 * **22:19:** Apo 8:3; 26:9-11 * **22:20:** Apo 8:1 * **22:21:** Apo 9:15 * **22:25:** Apo 16:37

Rom. I uka ma mu pelekado
iau ma. Ra hini mu gu lagu
iau vona, a vinara ne mua i
ta navai?”
26 Na tahuna a nugumaheto i longoa a nitana, i lakea
na ubu, i vakalongoa. Lakea
i nana, “A ra go ratea ngane?
A bakovi iea, ia a tahotanga o
Rom.”
27 Lakea a ubu i lakea ne
Paulus, i nanea, “O vakalongo iau ngane, i muholi ioe
a tahotanga o Rom?”

E Paulus i koli i ta maea, “I
muholi, iau a tahotanga.”

28 Lakea a matakari ne
huriki a nugumaheto i ta
maea, “Iau a voro a moni
dagi ri longo nau, a made
manga a tahotanga ngane.”

E Paulus i koli, i ta maea,
“Pali iau, na tahuna e nana i
poda iau, iau a tahotanga.”

29 *Na tahuna e Paulus i ta
mavonga e huriki a bakovi
ta ri gi lagua, ri karuku
hamule. A ubu tara i mangenge, a vuhuna i kolotatea
na sen e Paulus, re Paulus, a
tahotanga o Rom.

30 Na parava muri a ubu
i ngaru ni lohoka vona a
vuhuna a rongova, i navai e
huriki a Iuda ri padi virihi
e Paulus na ngava. Lakea i
gale palupu e huriki a prister
dagi, a tara na vaponga ne
huriki a Iuda ri gi vapopo.
Muri i puga vuroki a sen
ni kolotata e Paulus vona, i
turari talea, i vakapesia na
matane huriki ri vapopo.

23

1 E Paulus i matanono e
huriki a tara na vaponga ne
huriki a Iuda, i ta maea,
“Mua o huriki a turagu! A
nimadegu na matana Vure,
i valai i harena mona, iau a
hatakia i kamumu.”
2 *A prister dagi e Ananias i longoa a ngava iea, i
taki e huriki a bakovi ri pesi
tabukoi vona ri gi ubi pupua
a ngavana.
3 *Lakea e Paulus i takia
e Ananias, i ta maea, “A
Vure tara bara i ubi pupua
a ngavamu! Ioe a bakovi na
taminga. Ngane o muri mai
a vinara ne Moses, o made
vonga o pelekado iau. Pali
ioe i uka ma o muri mai a
vinara, a vuhuna o vakuku e
huriki ri ubi iau!”
4 Lakea e huriki ri pesi
tabukoi ne Paulus ri tahatea,
ri ta maea, “Naha ni ta
puhaki vona a prister dagi na
Vure!”
5 *E Paulus i koli, i ta maea,
“Mua o huriki a turagu, iau
i uka ma lohoka vona a
bakovi iea ge ia a prister
dagi. A ngava ni here puru
na Hinere i ta maea, ‘Naha
ni rata a ngava hale na
matakari ne huriki.’ ”
6 *E Paulus i matakilaka
vona e huriki a Sadusi, e
huriki a Pariseo ri bele na
vaponga, lakea i ta dagi,
i ta maea, “Mua o huriki
a turagu, iau a Pariseo, e
tata tara, ia a Pariseo. Iau
a pesi koea na murina ni
vapelekado a vuhuna a pasimata vona e huriki ri mate

* **22:29:** Apo 16:38 * **23:2:** Ion 18:22-23 * **23:3:** Mat 23:27 * **23:5:** Nim 22:28 * **23:6:** Apo 26:5

bara ri pesi rike mule na
matenga.”
7 Na tahuna e Paulus i takia
a ngava iea, ri vapida na tara
i rua, ri vagege. E huriki
a Pariseo ri vagege turana e
huriki a Sadusi.
8 *I bele maea, a vuhuna
e huriki a Sadusi ri taki e
huriki ri mate ta i uka ma ri
gi pesi rike mule na matenga.
Ri taki tabu ta i uka agelo,
i uka hanitu. Pali e huriki
a Pariseo ri taki e huriki ri
mate bara ri pesi rike mule
na matenga, ri taki i tahoka
e huriki a agelo, a hanitu.
9 I mavonga ri vahehe dagi
hateka. Muri e huriki a mari
na vinara na tara ne huriki
a Pariseo ri hehe, ri ta maea,
“A bakovi iea i uka ma i ratea
tara maregoa. Ma ge ta polo
vona tara agelo, o a gisi.”
10 A rongova i bele dagi,
i popote ge vakabele a
vabinga. A matakari ne
huriki a nugumaheto i
mangenge ne huriki a Iuda,
ma ga ri gi rape kesia e
Paulus. Lakea i taki e huriki
a nugumaheto ri gi puru, ri
gi vakaha talea, ri gi ru ia na
roho ne ria.
11 *Na rodo iea e Bakovi
Dagi i pesi tabukoi ne Paulus,
i ta maea, “Naha ni man-
genge! Bara o vano o vaka-
longo a ngavagu ne huriki o
Rom, i manga a hini o rata
pali koea o Ierusalem.”

*E Huriki Ri Ngaru ni Ra-
balakia e Paulus*

12-13 Na hatelanga, a Iuda
ala ravulu va i tahoka a
polona ri varodo a ngava ri gi
rabalakia e Paulus. Ri kaba
nahea ri gi kani o ninu, ge
harena na tahuna ri gi rabal-
akia e Paulus.
14 Ri lakea ne huriki a pris-
ter dagi, a gare, ri ta maea,
“Mia lobo nga mi kaba pali
nahea mi gi kani, ge harena
na tahuna mi gi rabalakia e
Paulus.
15 *Ngane mi ngaru mua
mu gu rudu a ngava na ubu
ne huriki a nugumaheto, ge
turari vilia e Paulus. Bara
i luhoi ngane mu gu nana
tabua na maka ninana. Ia i
uka ma ge valai tabukoi ma,
bara mi rabalakia.”
16 Na tahuna e hane Paulus
i longoa a ngava iea, i nunu
lakea na tabeke ne huriki a
nugumaheto, i vakalongoa e
Paulus.
17 Muri e Paulus i gale vilia
a nugumaheto, i takia, i ta
maea, “O tulia a riau iea
ge lakea taro na ubu vomu.
I tahoka a ngava ge takia
vona.”
18 Lakea a nugumaheto i
tungaria a riau, ru lakea na
ubu, i ta maea, “A vorakato
e Paulus i gale iau, a lakea
vona. I taki iau ga tuli vilia
vomu a riau iea, a vuhuna i
tahoka tara ngava ge taki ioe
vona.”
19 Lakea a matakari i tu-
lia na limana a riau iea, ru
pesi gaviri. Muri i nanea,
“A ra ngava go vakalongo iau
vona?”
20 Lakea i takia, “E huriki a
Iuda ri valongo mai a ngava
pali, ta ri gi nana ioe go tu-
rari lakea ne huriki a tara na
vaponga kuduvi e Paulus. Ri

* **23:8:** Mat 22:23 * **23:11:** Apo 27:24; 28:16,23 * **23:15:** Apo 25:3

tami rabu mavonga go luhoi
ga ngava muholi i valai ne ria
ri gi nana tabua e Paulus.
21 Naha ni longo mai ria!
E huriki a bakovi ala ravulu
va i tahoka a polona, ri kapi-
loho, ta ri gi rabalakia e
Paulus. Ria lobo ri kaba pali
nahea ri gi kani, o ri gi ninu,
ge harena na tahuna ri gi
rabalakia. Ngane ri dava ioe
ta go longo vona a ninana ne
ria."
22 A matakari i rudu mulea
a riau, i ta maea, "Naha ni
takia tara viri ne vomu o
vakalongo pali iau vona a
ngava iea."

E Paulus Ni Vakaha Lakea o Sisaria

23 Muri i gale a nugumaheto ala rua, i taki rua, "A ngaru ranga nugumaheto ri gi lakea o Sisaria. O bole a nugumaheto ge ala 200, a bakovi ni rike na hos ge ala 70, a bakovi ri gi bole a maheto ge ala 200. Ri gi kisi puru a maki ne ria. Barama na kilala i polova ri gi vano.
24 Muru bole ranga hos ge
ne vona e Paulus, mu tun-
garia ge laho kamumu, ge
bele ne Peliks a matakari na
tanga."
25 A ubu ne huriki a
nugumaheto i herea a
raukea i ta maea,
26 "Iau e Klaudius Lisias,
"A raukea ge lakea ne Pe-
liks a matakari:
"A haro vomu.
27 *"A bakovi iea e huriki
a Iuda ri lakavua, ri ngaru
ni rabalakia. Ni vakalongo
iau vona ia a tahotanga ne
Rom, lakea a bole e huriki
a nugumaheto, mi vano mi
korimulea.
28 *A ngaru ni lohoka
vona a ngava e huriki a Iuda
ri padi virihi ia vona, lakea
a bole purua ne huriki a tara
na vaponga ne ria.
29 Ri takia e Paulus ta i
hehe hateka na vinara ne ria.
Pali i uka tara naro ge ratea
ge hale ni gi ru dilia na bavi,
o ni gi rabalaki ia vona.
30 *Ngane ni vakalongo
iau ne huriki a Iuda ri var-
odo a ngava ri gi rabal-
akia. Lakea a vakaha lak-
enea vomu malaviriri ku-
nana. E huriki ri padi virihia
na ngava, ria ranga a taki ria
ri gi puru lakene, ri gi tuveve
poloa vomu vona a ngava ri
padi virihia vona."
31 Na rodo iea kunana e
huriki a nugumaheto ri muri
mai a ngava ni taki ria
vona, ri turaria e Paulus, ri
taparakia na tanga dagi e An-
tipatris.
32 Na parava muri e huriki
a bakovi ni rike na hos
kunana ri vano turana, ri
lakea o Sisaria. Pali e huriki
a nugumaheto ranga, ri
hamule.
33 Na tahuna ri bele o
Sisaria ri habia a raukea
na matakari, ri taparakia e
Paulus na limana.
34 A matakari i gia a
raukea, i nanea e Paulus, "I
vai a tabeke o valai vona?"
Na tahuna i longoa i valai na
tabeke ne Silisia,
35 i takia, "Na tahuna e

* **23:27:** Apo 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Apo 22:30 * **23:30:** Apo 24:1-9

huriki ri padi virihi ioe ri gi
bele, bara pelekadoa a ngava
vomu.” Muri i taki e huriki a
nugumaheto ri gi tagaria na
ruma-hariki ne Herod.

24

E Paulus i Pesi na Matane Peliks

1 Muri na parava i lima e
Ananias, a prister dagi, tu-
rana e huriki a bakovi dagi, e
Tertulus a mari na vinara, ri
puru valai o Sisiria. Ri valai
ri gi padi virihia e Paulus na
matana matakari.
2 Ni gale dili na vaponga e
Paulus, lakea e Tertulus i ta
rike, i ta maea, “Peliks, ioe
a bakovi dagi! Ioe a bakovi
na lohokanga, o matakari ka-
mumu mia mi made na ni-
valemu na parava i kupo, o
rata kamumu a maki ri hale
na robo ne mia.
3 Na tabeke lobo mi vivi
vona a leho o ratea, mi
kavurike ioe vona.
4 Pali a koi ni vakapae ioe,
lakea a ngaru ioe go pasivalo
kamumu, go longoa a nitane
mia.”
5 *Muri i padi virihia na
ngava e Paulus, i ta maea, “A
bakovi iea, i vakapae hateka.
I piurike e huriki a Iuda na
tanga lobo. I muga ne huriki
ni gale a tara ne Nasaret.*
6-8 *I toni ni vakamutoa
a roho na Vure, pali mi
lakavua.† O nana kamumua
ra bakovi iea, bara o matai a
maka maki mi padi virihi ia
vona i muholi.”
9 Muri e huriki a Iuda ri
taga taku, ri takia ra ngava
i takia e Tertulus, ta a ngava
muholi.
10 A matakari i tolokavea e
Paulus, i takia ge ta. Lakea
e Paulus i ta maea, “Iau a lo-
hoka vomu, na pida i kupo o
matakaria a robo iea. Ngane
a vivi ni koli a maka ngava
nga.
11 O nana e huriki, bara
ri vakalongo ioe vona iau
a lakea na roho na Vure o
Ierusalem a vasileki vonga
rira. A parava i ravulu a
polona i rua i lakea pali.
12 I uka tara viri ge matai
iau ga hehe turana bakovi
tara, o ga piu rike e huriki
na roho na Vure, o na tanga
dagi, o na roho na vaponga.
13 Ra ngava ri padi virihi
iau vona i uka ma i muholi.
I uka tara dala ri gi vakasiria
vona, ge muholi ra maregoa
ri padi virihi iau vona.
14 A ngava muholi i maea:
iau a kavurikea a Vure ne
huriki a gare ne mia, a ra-
maia a dala ne Isu. E huriki
a Iuda ri takia ra dala ne Isu,
ta i uka ma a dala muholi.
Pali iau a luhoi tora a maki
lobo ni tovo na vinara ne
Moses, ni here puru na puhu
na raukea ne huriki a propet.
15 *Iau, i manga e huriki
ri padi virihi iau, a pasimata
na Vure ge vakamahuri mule

* **24:5:** Apo 17:6 * **24:5:** A tara ne Nasaret, a rana tara ne huriki ri luhoi torea e Isu, a vuhuna e Isu a bakovi o Nasaret. * **24:6-8:** Apo 21:28-30 † **24:6-8:** 7 Mi ngaru ni pelekadoa na vinara ne mia, pali e Lisias a ubu ne huriki a nugumaheto i valai turana tara na nugumaheto vona, ri kope tala mia, ri bole talea na limane mia. Lakea e Lisias i taki mia, ta e rei a viri i tahoka a ngava ge luve vomu o Peliks. * **24:15:** Ion 5:28-29

na matenga e huriki ri mate
pali, re huriki ri kamumu e
huriki ri hale.
16 Lakea a toni a bulugu
ga laho kamumu na matana
Vure, na matane huriki a
bakovi a ngatavine, ga hataki
kamumu vona a leho nau.
17 “Iau a made basi na
pida i kupo. Muri a lakea
o Ierusalem, a bole a moni
ga habi ne huriki a matasia
vonga, ga habi a nihabi.
18 *Na tahuna a rata a
maka leho nga, ri matavisi
iau vonga na roho na Vure,
a rata pali a leho na ni vaka-
matapado iau na matana
Vure. I uka ma ri matai
iau ga piurike e huriki. Pali
ranga a Iuda ri valai o Asia.
19 Ria bara ri tahoka a
ngava, bara i kamumu ri gi
valai koea, ri gi taki tala.
20 Ge uka, o nana re huriki
a Iuda ra ri pesi koea ngane,
ri gi vakalongo ioe vona a ra
maregoa a ratea na tahuna
a pesi na matane huriki na
vaponga o Ierusalem.
21 *Iau a luhoi maea, a
ngava i taku kunana a ratea
na tahuna a made turane ria.
A gale dagi, a ta maea, ‘Iau a
pesi na matane mua ngane,
a vuhuna a luhoi e huriki
ri mate pali bara ri mahuri
mule na matenga.’ ”

E Paulus i Made na Bavi

22 *E Peliks i lohoka vona a
niluhoi ne huriki ri muri mai
a dala ne Isu. Lakea i taki e
huriki a Iuda, i ta maea, “Si gi
davea a ubu, e Lisias, ge bele
taro. Muri bara pelekadoa a
ngavane mua.”
23 E Peliks i takia a ubu ge
ru dilia na bavi e Paulus, pali
nahea ge tagari hatekea. I
taki e huriki e turane Paulus
ri gi tuhoria.
24 Muri na parava ranga e
Peliks i valai turana e giri-
hina, e Drusila, a ngatavine
o Iuda. I rudu a ngava ni gi
turari valai vona e Paulus, ge
longo vona ranga ngava na
niluhoi ne Isu Kristo.
25 E Peliks i mangenge na
tahuna i longoa e Paulus i
vara na naro malamala, na
viri ge matakari kamumu a
vilona, na Vure ge pelekado
hita muri ma. Lakea i
ta maea, “Ge lobo ngane a
ngava ngi! O vano ke! Muri
ma ga malopi, bara talo rike
a ngava vomu o valai tabu.”
26 I ngarua e Paulus ge habi
kapiloho a moni vona ge
vokoa ge vakapagitala ia na
bavi. Na parava vakaroro e
Peliks bara i talo rike a ngava
ne Paulus ge valai vona ge ta
turana.
27 I lobo a pida i rua, e Por-
sius Pestus i kuloi e Peliks, i
matakari. E Peliks i ngaru e
huriki a Iuda ri gi luhoi ia ge
ia a bakovi kamumu, lakea
i uka ma i vakapagetalea na
bavi e Paulus.

25

E Paulus i Ngaru ni Matai e Kaiser

1 E Pestus i bele o Sisaria i
made na parava i tolu, muri
i vano i lakea o Ierusalem.

* **24:18:** Apo 21:17-28 * **24:21:** Apo 23:6 * **24:22:** Apo 23:26 * **25:2:** Apo 24:1

2 *E huriki a prister dagi, a
gare ne huriki a Iuda ri valai
vona ri padi virihi e Paulus
na ngava. Ri nana e Pestus
3 *ge longo mai ria ge
turari lakea o Ierusalem e
Paulus, a vuhuna ri varodo
a ngava pali ta ri gi kapia e
Paulus, ri gi rabalakia.
4 E Pestus i koli i ta
maea, “E Paulus ni ru dili
na bavi o Sisaria, pali iau
ngane a tabukoi ni hamule
lokovonga.
5 Ge valai turagu e huriki a
matakari ne mua, mi gi lakea
o Sisaria. Pali a bakovi iea
ge tahoka a naro hale, bara
ri padi virihia vonga.”

6 E Pestus i made turane
ria na parava i polotolu o i
ravulu, muri i hamule lakea
o Sisaria. Na parava muri i
made na gula ni vapelekado,
lakea i taki ria, ri turari vilia
vona e Paulus.
7 *Na tahuna e Paulus i
bele, e huriki a Iuda ri valai
o Ierusalem ri pesi haluia, ri
padi virihia na maka ngava
dagi i uka vuhuna.

8 Pali e Paulus i taga vona
i ta maea, “Iau i uka ma a
ratea tara naro ge hale na
vinara ne huriki a Iuda, o na
roho na Vure, o ne Kaiser.”*

9 Pali e Pestus i ngaru
ge rata kamumu e huriki a
Iuda, lakea i nanea e Paulus,
“Ioe o ngaru ni lakea o
Ierusalem, ga longoa vonga a
maka ngava ni padi virihi ioe
vona?”

10 E Paulus i koli i ta maea,
“Ngane a pesi na matana
mari ni pelekado ne Kaiser
tara. Koea ia a tabeke bara
ni pelekado iau vona. Iau i
uka ma a rata a naro hale
ne huriki a Iuda, ioe tara o
lohoka vona.
11 Iau bara longotaro a
vinara, a ratea tara naro i
hale hateka, bara mate vona,
i uka ma ga ha vona. Pali
ra ngava ni padi virihi iau
vona, bara a ngava taminga,
i uka tara viri ge habi iau na
limane ria. Iau a ngarua e
Kaiser ge longoa a ngavagu.”
12 Muri e Pestus i ta lobo tu-
rane huriki a bolekori vona, i
koli, i ta maea, “Ioe o ngaru
e Kaiser ge longo a ngava
vomu, ngane bara o lakea ne
Kaiser.”

E Paulus i Pesi na Matane Agripa

13 Muri na parava ranga,
e Agripa a hariki, turana e
kurabana e Bernaisi ru valai
o Sisaria ru gu gosia e Pestus.
14 *Ru made na parava
ranga, lakea e Pestus i vaka-
longo e Agripa vona e Paulus,
i ta maea, “I tahoka tara
bakovi e Peliks i pe purua na
bavi.
15 Na tahuna a lakea o
Ierusalem, e huriki a pris-
ter dagi, a gare ne huriki
a Iuda ri padi virihia na
maka maregoa i kupo, lakea
ri nana iau ri ngarua ge vu-
rua ra bakovi iea.
16 “Lakea a koli, a ta maea,
‘Na tahuna a bakovi tara
ni padi virihi na maregoa,

* **25:3:** Apo 23:15 * **25:7:** Apo 24:5-6 * **25:8:** E Kaiser a hariki o Rom. E huriki a hariki lobo o Rom ni gale ria a Kaiser. * **25:14:** Apo 24:27

a vilone huriki a Rom i
ta maea, nahea ni gi vaka-
madihi tavula a viri. A viri
i tahoka a maregoa bara i
pesi taro na matana viri i
padi virihia na maregoa, ge
tagaria na maregoa ni padi
virihi ia vona.'
17 Na tahuna e huriki a
Iuda nga ri valai koea na
murina ni vapelekado, iau i
uka ma dava. Na parava
muri a made na gula na mari
ni vapelekado, a talo rike
a ngava ni tuli valai nau e
Paulus.
18 E huriki a Iuda ri pesi
rike, ri padi virihia na ngava.
Pali a ngava ri padi virihia
vona i uka ma i hale hateka
ge manga a ngava a luhoi ta
ri gi padi virihia vona.
19 A ngava ri padi virihia
vona i dili na nita na lotu, a
nita na bakovi tara i mate, a
rana e Isu. E Paulus i takia ta
i mahuri mule a bakovi iea.
20 Pali iau a ngaru ni
matakanea a vuhuna a
maregoa iea, pali a varoru.
Lakea a nanea, ma ge ngaru
ni lakea o Ierusalem ni gi
longo vonga a ngava ni padi
virihi ia vona.
21 Pali i marikoi ia, i ngaru
ni matai e Kaiser ge longoa
a ngava vona. Lakea a takia
ni gi matakari taro ia na
bavi, muri ga rudu lakea ne
Kaiser."
22 Muri e Agripa i takia e
Pestus, "Iau tara a ngaru ni
longoa a ngava vona."

E Pestus i koli i ta maea,
"Kuduvi bara o longoa a
ngava vona."
23 Na parava muri e
Agripa, e Bernaisi ru bagetu
kamumu, ru dili na roho na
vaponga turana e huriki a
matakari na nugumaheto, a
bakovi dagi na tanga dagi.
E Pestus i rudu a ngava, ni
turari lakea vona e Paulus.
24 Lakea e Pestus i ta maea,
"Hariki Agripa, turana e
huriki ri made turane hita
mona koea, mu masia a
bakovi iea. E huriki a Iuda
ra ri made koea, e huriki a
Iuda ri made o Ierusalem, ri
valai nau, ri padi virihia na
ngava. Ri gale dagi, ri ngarua
ge mate.
25 Pali iau i uka ma a
matavisia vona tara maki ge
hale ge ratea ge mate vona.
Ngane bara rudua ge lakea
ne Kaiser, a vuhuna i ta tora
hateka ge pesi na matane
Kaiser.
26 Pali iau a varoru vona
a ra ngava ga here puru ga
vakalongo e Kaiser vona.
Lakea a vakapesia koea na
matane mua, na matane
Agripa a hariki. Si gi nana
tabua, muri ga here puru a
ngava i taki.
27 Iau a luhoi i uka ma i ka-
mumu a vorakato ni gi rudu
lakea ne Kaiser, pali i uka ma
ni gi vakaru lokovonga tu-
rana nitana naro hale vona."

26

E Paulus i Vakalongo a Ngava ne Agripa

1 Ngane e Agripa i takia e
Paulus, "Ngane o ta, o koli a
ngava ne huriki ri padi virihi
ioe."

Lakea e Paulus i tolokave
ria, i ta maea,

2 “Hariki Agripa, mona a
ngaru ni koli a maka nga-
vane huriki a Iuda ri padi
virihi iau vona. I kamumu
hateka a pesi na matamu,
3 a vuhuna ioe o lohoka ka-
mumu vona a narone huriki
a Iuda, turana maka ngava
mi vahehe bala vona. Iau
a nana ioe go hatenono go
longo kamumu a ngava nau.
4 “E huriki a Iuda ri lohoka
vona a nimadegu i vakatubu
na tahuna a kiroko vona. Ri
lohoka vona iau a made tu-
rane huriki a kabu nau, muri
a lakea o Ierusalem.
5 *I tabaka ngane ri lo-
hoka nau. Ria bara ri mal-
opi, bara ri vakalongo ioe
vona a narogu, i vakatubu
na tahuna a dili na tara ne
huriki a Pariseo. E huriki
a Pariseo, mi rangi e huriki
a tara ranga, mi muri mai
kamumu a naro na lotu ne
huriki a Iuda.
6 *Ngane a pesi koea go
pelekado iau, a vuhuna a
luhoi a ngava muholi na
Vure i taki e huriki e tubune
hita vona hosi i muholi.
7 A ngava muholi iea, e
huriki a kabu ne mia, ala
ravulu a polona i rua, ri
ngaru ni bolena na tahuna
ri kavurikea a Vure na haro
a rodo. O Hariki Agripa, na
niluhoi iea kunana e huriki
a Iuda ri padi virihi iau na
ngava!
8 I navai mu pahadaki ta
a Vure i keri ni vakamahuri
mule e huriki na matenga?
9 *“I muga, iau tara a luhoi
i kamumu ga ratapilea a rane
Isu, ra bakovi o Nasaret.
10 A rata mavonga o
Ierusalem. A bole a nitora
ne huriki a prister dagi, a ru
dili na bavi e huriki a tara
ne Kristo. Muri, na tahuna
ni taki ni gi rabalaki ria,
iau tara longo ne ria ni gi
rabalaki.
11 A vakamadihi vakaroro
ria pololilo na maka roho na
vaponga, a toni ni rata ria
ri gi lohopile a niluhoi ne
ria. I madihi a hategu ne
ria, a matakana ria na maka
tanga basi, a vakamadihi ria
vonga.

*E Paulus i Tuverei a Ni-
vakasiri i Bele Vona*
(Apostolo 9:1-19; 22:6-16)

12 “Na leho iea kunana e
huriki a prister dagi ri rudu
iau a sike o Damaskus.
13 Na kuru haro na tahuna
a laho na dala, a masia a ni-
para i para valai na hunu. A
nipara iea i para dagi hateka
na haro, i para halui iau tu-
rana e huriki a bakovi ri laho
turagu.
14 Mia lobo mi boru puru
na malala, lakea a longoa a
lohona bakovi i ta na nita
Hibru i ta maea, ‘Saulus,
Saulus! I navai o vakamadihi
iau? Ioe o vakamadihi mule
ioe na naromu.’
15 “Muri a nana, ‘Bakovi
Dagi ioe e rei?’
“Lakea e Bakovi Dagi i koli
i ta maea, ‘Iau e Isu, ra viri o
vakamadihia.
16 Pali ngane o pesi rike,
a vuhuna iau a bele vomu
ga ru ioe ge ioe a vora nau,
go vakalongo e huriki vona
a maki o matai nau mona, a

* **26:5:** Pili 3:5-6 * **26:6:** Apo 23:6; 28:20 * **26:9:** Apo 8:3

maki bara vakasiri ioe vona ma.
17 Iau ga korimule ioe ne
huriki a viri vomu. Ga ko-
rimule ioe ne huriki i uka ma
ria a Iuda, re huriki ga rudu
ioe ne ria,
18 *go vakapalala a matane
ria, ri gi pe a uvo, ri gi
valai na hini i palala, ri gi
ha vona a nitora ne Satan, ri
gi valai na Vure, i mavonga
a Vure bara i puga vuroki a
naro hale ne ria, ri gi bole a
murine ria turana e huriki ri
luhoi a Vure ni vulaki pali.'

E Paulus i Taki a Leho Vona

19 "I mavonga, o Hariki
Agripa, iau i uka ma longo-
taroa a nivakasiri i valai na
hunu.
20 A vakatubu ni vaka-
longo e huriki ri gi pulo
a vilone ria, ri gi ramai
a Vure, ri gi rata a naro
ge vakasiri ria ri mapulo
muholi pali. A vakalongo
muga e huriki o Damaskus
e huriki o Ierusalem. Muri
a lakea na tanga lobo na
tabeke ne Iudea, muri a
lakea ne huriki i uka ma ria
a Iuda, a vakalongo ria.
21 Lakea e huriki a Iuda ri
lakavu iau na roho na Vure,
ri ngaru ni rabalaki iau, a
vuhuna a rata mavonga.
22 Pali a Vure i tuhori iau
vakaroro. Ngane a pesi koea,
a vakalongo e huriki a mata-
sia, e huriki a bakovi dagi.
A vakalongo kunana a ngava
ne Moses, e huriki a propet ri
takia ge bele.
23 *A ngava ri takia i maea,
'E Kristo ge bole a nimadihi,
ge mate. Ia bara i muga ne
huriki lobo, i pesi rike mule
na matenga. Muri ge vaka-
longo ne huriki a Iuda, ne
huriki i uka ma ria a Iuda a
nitana nipara.' "
24 Na tahuna e Paulus i
vakalongo a maka ngava
nga, lakea e Pestus i ta
puhaki ma ia, i ta maea,
"Paulus, ioe o ta manga
manga! A lohokanga vomu
i rata ioe o manga!"
25 Pali e Paulus i koli, i ta
maea, "O Pestus, iau i uka ma
a manga! A maka ngava a
taki i malamala, i muholi.
26 Hariki Agripa! Ioe o lo-
hoka vona pali a maka ngava
nga, lakea a ta pagapaga i
uka ma mangenge. O lohoka
vona a maka maki nga, i
uka ma i tabuli kapiloho na
matamu o na talingamu. O
lohoka pali ne ria, a vuhuna
a maka maki nga i uka ma ni
rata kapiloho.
27 Hariki Agripa, o luhoi
tora a ngavane huriki a
propet? Iau a lohoka vomu,
o luhoi ria!"
28 Lakea e Agripa i takia
e Paulus, "O luhoi go pulo
malaviriri a niluhoi nau, ge
iau a Kristian?"
29 E Paulus i koli i ta maea,
"Ge malaviriri, o ge maradoi,
a vasileki na Vure, mua lobo
mu longo a nitagu mona mu
gu manga iau. Pali a sen
kunana i uka ma ge kolotata
a limane mua!"

* **26:18:** Ais 42:16; Epe 2:2; Kol 1:13
* **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

30 Muri e Agripa a hariki
i pesi rike. A matakari, e
Bernaisi turane huriki ranga
ri pesi rike,
31 ri pagitala. Lakea ri vata,
ri ta maea, “A bakovi iea, i
uka ma i ratea tara maki ge
mate vona, o ge dili na bavi
vona.”
32 Lakea e Agripa i takia e
Pestus, i ta maea, “A bakovi
iea, i uka ma ge ngaru ni
masia e Kaiser, bara o vaka-
pagetalea na bavi.”

27

E Paulus i Lakea o Rom

1 Na tahuna ri valongo mai
a ngava pali ne mateu mete
ge lakea o Itali,* ri habi e
Paulus turane huriki a vo-
rakato ranga, ri habi na li-
mane Iulius, a ubu na tara
na vabinga ni gale a ‘Tara
na Vabinga ne Kaiser Augus-
tus.’†
2 *Mete rike na aga tara i
valai na tanga e Adramitium.
A aga iea i vakarike a maka
tulua ge taparaki na maka
roa na tabeke ne Asia. E Aris-
takus, a bakovi o Tesalonika
na tabeke ne Masedonia, i
valai turane mateu.
3 Na parava muri mete
bele o Sidon. E Iulius i rata
kamumua e Paulus, i takia ge
vano ge matai ranga turana,
ri gi matakaria.
4 Muri mete pasi tala vonga
o Sidon, mete nunu tabukoi
na dahana bodu e Saiprus, a
vuhuna a vilu i pori valai na
ngalane mateu.
5 Mete padikudua a dari na
tabeke ne Silisia e Pampilia,
mete bele na tanga dagi e
Maira na tabeke ne Lisia.
6 Na tahuna mete bele
vonga, a ubu i masia a aga o
Aleksandria ge lakea o Itali,
lakea mete rike vona.
7 Mete pasi tala vonga,
mete nunu makanukanu
na parava ranga, a vuhuna
mete vahori a vilu. Muri
mete bele tabukoi na tanga
e Snidus. A vilu i pori
valai muga, mete keri ni
nunu lokovonga vona a bala
iea. Lakea mete palelea a
mapana aga, mete nunu na
tabeke i malilo na bodu e
Krit, tabukoi na ruperena
e Salmone, lakea mete
lokovonga liu na tabeke tara
na bodu.
8 Mete nunu tabukoi na da-
hana bodu, mete vahori a
vilu, muri mete bele vona a
tanga ni gale ‘Roa Kamumu,’
i tabukoi na tanga dagi e
Lasea.
9 Mete maradoi hateka.
Lakea mete hori vonga na
parava ranga, mete davea
a vilu ge pasipuru. Pali i
uka ma i pasipuru. I tabukoi
ngane a tahuna hale, i polo
ne mateu vonga a Parava
Niperemu. Lakea e Paulus
i habia ne ria a niluhoi,
10 i ta maea, “A masia a ni-
havai ne hita bara i vakabele
a vuranga. Bara i mabubu
a aga, i velu a maka tulua, i
pasiri e huriki.”
11 Pali a ubu i uka ma i
longo maia e Paulus. I ramai
kunana a ngavana matakari

* **27:1:** A tanga dagi e Rom i tabuli pololilo na robo e Itali. † **27:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **27:2:** Apo 19:29

ne huriki a nuguvore, a
tahona aga.
12 A roa iea i uka ma
i kamumu na tahuna na
malangia, lakea e huriki lobo
ri ngaru ni havai maia e
Peniks, a roa na bodu e Krit,
ra i ngalai a nirolona haro.
Ria bara ri malaviriri, bara ri
kapiloho vonga na tahuna na
malangia.

A Vilu a Vala na Utu

13 Na tahuna a vilu i ngalu
valai tano, e huriki a nugu-
vore ri luhoi ta i malilo, lakea
ri lalu rikea a niroka, ri nunu
tabukoi na lavu ne Krit.
14 Pali i uka ma i tabaka,
a vilu dagi i pori valai meli
na kurukuruna bodu. A vilu
dagi iea ni gale a "taiava."
15 A taiava i pulo laea a aga
i keri ni nunu. I nunu tamoro
lokovonga kunana, i ramai a
vilu.
16 I naviri mia a bodu
kiroko e Kauda na tahuna mi
pasi lokovonga. Mi vakeri ni
lalu rikea na aga a posi.
17 Muri mi lalu rike visia.
Muri mi kolotatea a aga.
Ri mangenge ma ri gi heri
na hini vorobike tabukoi na
lavu ne Siritis, lakea ri lalu
purua a sel, a vilu i vaka-
nunu kunanea a aga.
18 Na parava muri a taiava
i pori hateka tabu, lakea ri
vuroki tala a maka tulua.
19 Na toluna parava ri
vuroki tala a maka maha-
lana aga.
20 Na parava i kupo i uka
ma mi matai a haro a hada,
a vuhuna i ratapile mia a ta-
iava. Ngane mi luhoi a legea
ne mia, bara mi vurua.
21 Na parava i kupo e
huriki a bakovi i uka ma ri
kani, lakea e Paulus i pesi
rike na matane ria, i ta maea,
"I muga mua bara mu longo
mai iau, i uka ma si gi ha
taroa e Krit, bara si made
kamumu kunana.
22 Pali ngane a taki tora
mua, mu hatenono! I uka
tara ne mua ge vurua. A aga
kunana bara i mapua.
23 Baroko na rodo a agelo
na Vure i bele nau, ra Vure a
kavurikea, iau a viri vona.
24 *A agelo i ta maea,
'Paulus naha ni mangenge.
Bara o pesi na matane
Kaiser, ge pelekado ioe. Na
nidodo na Vure kunana e
huriki ri havai turamu i uka
ma ri gi vurua.'
25 I mavonga mu kinigao,
a vuhuna iau a luhoi a ni-
tana Vure i vakalongo iau
a agelo vona baroko, bara i
bele muholi.
26 *Pali hita, bara si koro na
dahana bodu tara."
27 Na rodo i ravulu a
polona i va i ratapile
mavonga mia a vilu na
maravana dari e Adriatik.
Na kuru rodo e huriki a
nuguvore ri luhoi ta mi
tabukoi ni nunu dili na robo.
28 Lakea ri topia na
ngutuna mota a maki mava,
ri voro purua, ri masia a
maravana i puru na utu, a
mita i ravulu va. Muri ri rata
tabua, ri masia a maravana i
puru na utu, a mita i ravulu
tolu kunana.
29 Ri mangenge ma ge
bimomoa na rakaru a aga,
lakea ri voro puru muri

* **27:24:** Apo 23:11 * **27:26:** Apo 28:1

na kuli a niroka i va, ri
hatenono ri dava a hini ge
malaharere.
30 Muri e huriki a nugu-
vore ri ngaru ni ha. Ri
vakatavore purua na dari
a posi,‡ ri tamilalu ni voro
puru a niroka na mapana
aga.
31 Pali e Paulus i takia
a ubu turana e huriki a
nugumaheto vona, "Re
huriki a nuguvore nga bara
ri ha, bara mu vurua."
32 Lakea e huriki a
nugumaheto ri palakudu a
mota ni kolotata a posi vona,
i pasi tala a posi.
33 Muga na hini ge mala-
harere, e Paulus i vakuku
ria ri gi kani ranga maki ni
kani, i ta maea, "Na parava
i ravulu a polona i va, na
tahuna mu dava a taiava ge
pasipuru i uka ma mu kani.
34 Ngane a taki mua, mu
kani ranga maki ni kani,
bara mu gao. Ra mua taku-
taku i uka ma ge velu tara
lilina vune mua."
35 I taki loboa a ngava iea,
i bole ranga bret, i kavurikea
a Vure na matane ria, i keve,
i vakatubu ni kani.
36 A niluhoi ne ria i ka-
mumu ngane, lakea ri kani.
37 E huriki lobo ri rike na
aga ri ala 276.
38 Ri maru ngane, ri vuroki
tala na dari a maka galesi na
vit, ge maraha a aga.

A Aga i Koro

39 E huriki a nuguvore ri
mata rovia a robo na tahuna
i palala a hini, pali ri masia a
maloku i vona a lavu, lakea
ri ngaru ni vakanunu rikea
vonga a aga.
40 Ri palakudu puru na
utu a maka niroka, ri puga
vuroki a mota ni kolotata a
ginelu§ na aga. Muri ri turari
rikea a sel na mapa, ta ri gi
nunu dili na lavu.
41 Pali na tahuna ri nunu
lokovonga a aga i heri na hini
i vorobike. A mapana aga
i koro, i keri ni nunu, lakea
a bokona dari i rere tagua
a kulina aga, i vakatubu ni
mapua.
42 E huriki a nugumaheto
ri luhoi ni rabalaki e huriki
a vorakato, ma ri gi ha.
43 Pali a ubu ne ria i koi
ni masia e Paulus ge mate,
lakea i hatekakari ria vona
a rabu ta ri gi ratea. Lakea
i vakuku e huriki ri huru
kilala ri gi to tala muga, ri gi
huru dili na lavu.
44 E huriki ranga ri gi tab-
uli langa na maka mavilana
aga, ri gi huru dili. Na naro
iea kunana e huriki lobo ri
mahuri.

28

E Paulus i Bele na Bodu e Malta

1 Na tahuna mi huru dili
pali na lavu, ni vakalongo
mia vona a bodu iea ni gale
e Malta.
2 *E huriki a tahotanga ri
rata kamumu hateka mia. Ri
tagui mia, ri tunua a kanono
mi hua, a vuhuna i vakatubu
ni boru a vala, mi malan-
gangi.
3 E Paulus i popoa a galesi
na kai, i tagu rike na kanono.

‡ **27:30:** A posi a bot. § **27:40:** A ginelu a stia na bot. * **28:2:** 2Ko 11:27

A mata i hataki a harena
kanono, i ha tala, i kara tatea
a limana.
4 E huriki a tahotanga ri
masia a mata i tavore na li-
mane Paulus, lakea ri vata,
ri ta maea, “A bakovi iea,
a bakovi ni rabalaki a viri!
I uka ma i vurua na dari,
pali a vure ne hita, a rana
e ‘Nipelekado’, i koi ia ge
mahuri.”
5 *Pali e Paulus i puraki
vurokia na limana a mata, i
voro rikea na kanono, i uka
ma i vurea a matana.
6 *E huriki a taho tanga
ri davea e Paulus ge vaki a
limana, o ge boru puru ge
mate. Ri dava, dava i uka
ma ri masia tara maki ge
bele vona, lakea ri palelea a
ngavane ria, ri takia ta ia a
vure.

7 A bakovi dagi tara na
bodu, a rana e Publius,
i tahoka a malala vona
tabukoi na hini mi huru dili
vona. I tagui mia, lakea mi
made turana na parava i
tolu.
8 E tamana i giloa i mahita
na kiri, a vuhuna i rongo a
kaina, i koko pereo. Lakea
e Paulus i gosia, i vasileki,
i ru langa a limana vona, i
vakamahuria.
9 Muri e huriki lobo na
bodu ri tuli valai ne Paulus e
huriki ri giloa, i vakamahuri
ria.
10 Ri habi tavula a maka
maki ne mia. Muri, na
tahuna ta mi gi malaga, e
huriki a tahotanga ri togo
mia, ri habi tavula ne mia a
maka mahala, ri vakarike a
maka maki ni kani mi gi kani
laho na marava.

E Paulus i Lakea o Rom

11 Muri na keva i tolu
mi rike na aga ne huriki a
Aleksandria, a rana e “Vure
Boge”, e Kastor e Poluks. A
aga iea i kapiloho vonga na
bodu na tahuna na malangia.
12 Mi nunu lakea na tanga
dagi e Sirakius, mi dili vonga,
mi made na parava i tolu.
13 Mi malaga vonga, mi
vano mi bele na tanga dagi
e Regium. Na parava muri a
vilu i vakatubu ni pori valai
tano. Muri na parava i taku
mi bele ne Puteoli.
14 Mi matavisi vonga ranga
kabukabu, ri taki mia mi
made turane ria na parava
i polorua. Muri mi lakea o
Rom.
15 Na tahuna e huriki a
kabukabu o Rom, ri longo
a velenga ne mia, ri malaga
rike taku, ri valai ri gi tagui
mia. E huriki ranga ri
malaga na Mada ne Apius na
tanga ni gale ‘A Roho i Tolu
na Mosi,’ ri valai. Na tahuna
e Paulus i matai ria, i vivi
hateka, i kavurikea a Vure.

E Paulus i Bele o Rom

16 Na tahuna mi bele o
Rom, ni taki e Paulus ge
made kikeri turana tagari ge
tagaria.
17 Muri na parava i tolu e
Paulus i gale palupu e huriki
a matakari ne huriki a Iuda
vonga. Na tahuna ri vapopo,
e Paulus i taki ria, i ta maea,
“Mua o huriki a turagu, iau
i uka ma ratea tara naro ge

* **28:5:** Mrk 16:18 * **28:6:** Apo 14:11

hale ne huriki ne hita. I
uka ma a longotaroa tara vilo
hosi ne huriki e tubune hita.
Pali iau ni lakavu tavula o
Ierusalem, ri habi iau ne
huriki a Rom.
18 *Ri nana lobo iau, i uka
ma ri masia tara naro hale ga
ratea ga mate vona, lakea ri
ngaru ni vakapagitala iau.
19 *Pali e huriki a Iuda ri
koi, lakea iau a taki a ngaru
ni pesi na matane Kaiser.
Pali iau a uka ngava ga padi
virihi e huriki a viri nau
vona.
20 *Na naro iea kunana a
nana ta ga matai mua ga ta
turane mua. Iau ni kolotata
maea na sen, a vuhuna a
muri ne Kristo, ra viri e
huriki a Israel ri pasimata
vona ge valai."
21 Muri e huriki a Iuda ri
koli, ri ta maea, "Mia, i uka
ma mi bolea o Iudea tara
raukea ge vakalongo mia ne
vomu. I uka tara Iuda ge
valai vonga ge vakalongo
mia vona tara maki, o ge padi
virihi ioe vona tara ngava.
22 *Ngane mi ngaru ni
longo a ngava go taki, a
vuhuna e huriki na tanga
lobo ri padimomoa ra lotu
karaba vomu."
23 Muri ri rua tara parava
ri gi vapopo turane Paulus
vona. I bele a parava iea,
lakea e huriki ala kupo
hateka ri valai maia a ruma
i made vona. I vara ria vona
a parava iea, i vakatubu na
hatelanga, i vano i harena na
haro i puru. I toni ni rata ria
ri gi luhoi torea e Isu, lakea
i vakasiri ria na vinara ne
Moses, na Hinere ne huriki a
propet, i vakalongo ria vona
a harikianga na Vure.
24 I ranga e huriki ri luhoi a
ngava ne Paulus, pali i ranga
e huriki ri longotaroa.
25 Ri vahehe lae, lakea e
Paulus i ta maea, "A Hanu
Kiripiripi i ta muholi lakea
ne huriki e tubune mua, i
vakalongo polo ne Isaia a
propet i ta maea,
26 *'O lakea ne huriki nga, o
ta maea,
"Bara mu longo mu longo,
pali i uka ma mu gu
longokilala.
Bara mu matai, pali i uka
ma mu gu matakilala.
27 E huriki nga ri gigi tora.
A talingane ria i robo,
ri mata kopu.
Ma ri gi matai,
ri longo,
bara ri matakilaka nau
ri pulo a vilone ria, ri valai
nau bara vakamahuri
ria.'
28 "I mavonga a ngaru mua
mu gu lohoka vona, a ve-
lenga na nimahuri vakaroro
na Vure ni vakaru lakea ne
huriki i uka ma ria a Iuda.
Ria bara ri longo mai!"
29 Muri ne Paulus i takia a
ngava iea, e huriki a Iuda ri
vahehe, ri vapida.
30 E Paulus i made na pida i
rua na ruma, i konea na keva
takutaku. I tagui e huriki ri
ngaru ni lokovonga vona, ri
gi masia.
31 I vara ria na harikianga
na Vure, i tovo ria ne Isu

* **28:18:** Apo 26:31 * **28:19:** Apo 25:11 * **28:20:** Apo 26:6-7 * **28:22:** Apo 24:14 * **28:26:** Ais 6:9-10

Kristo a Bakovi Dagi. I ta pagapaga, i uka ma i mangenge vona tara viri, i uka tara viri ge ta pupukari ia.

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Rom

A Nita Vakalohoka

E huriki a bakovi na lohokanga na Ngava Dagi karaba ri taki a raukea iea, i muholi ne vone Paulus i herea. E huriki a tara ne Kristo hosi ri matakari kamumu a maka raukea ne Paulus i here. A vuhuna ri luhoi e huriki ranga ma ri gi here a raukea ne ria, lakea ri gi ru a rane Paulus vona.

I mata manga e Paulus i made o Korin, i herea a raukea iea na pida e 57 AD.

E huriki a Iuda ri made o Rom, i kupo ne ria ri uka mahala. Ria takutaku kunana ri tahoka a mahala, ri tahoka a lohokanga. Re huriki a Iuda nga ri made na tara takutaku viliha lae o Rom. A tara takutaku nga ri tahoka a matakari ne ria.

E huriki a Iuda iea o Rom ri ta Grik. E Paulus i herea ra raukea iea na nita Grik. I kupo ne huriki a Rom ri ramai a naro ni vasileki ne huriki a Iuda, lakea i vakabele a maregoa ne ria a Iuda turana e huriki i uka ma ria a Iuda.

E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda ri tahoka a narone ria takutaku ni luhoi torea e Kristo. E Paulus ngane i here lakea ne ria, ge kori ria vona ra maregoa iea. I ngaru ria ri gi made palupu, nahea ni ramai a vilone ria takutaku. E Paulus i taki e huriki a Iuda maea, ria ranga ri manga e huriki i uka ma ria a Iuda, muga na hini ri luhoi torea e Kristo (sapta 1–3).

E Paulus i Vakatubu ni Here

1 *Iau e Paulus, a vora ne Isu Kristo. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo vona, i ru iau ga vakalongo a Velenga Kamumu vona.

2 *Hosi i ta muholi ne huriki a propet vona, ge bele kavakava a Velenga Kamumu iea. Lakea e huriki a propet ri here puru na Hinere na Vure.

3 Ra Velenga Kamumu na Tuna Vure. I bele manga a bakovi, i valai na kabune Davit.

4 A Hanu Kiripiripi i vakasiri kavakava ne hita, e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita ia a Tuna Vure a vuhuna i vakamahuri mulea na matenga.

5 *Iau i uka ma a bakovi kamumu, pali e Kristo i rata kamumu iau, i vulaki iau, ge iau a apostolo. I rata mavonga, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi togoa e Kristo, ri gi longototoa.

6 Mua ranga, a Vure i gale mua, ge mua e huriki a tara ne Isu Kristo.

7 *A herea a raukea iea i lakene mua e huriki a bakovi a ngatavine o Rom. A Vure i ngaru hateka mua, i gale mua ge mua a tara vona.

---

* **1:1:** Apo 9:15 * **1:2:** Rom 16:25-26 Gi 6:25-26 * **1:5:** Apo 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:**

A Vure e Tamane hita turana e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Ngaru ni Lakea o Rom

8 A ngaru ni taki taro mua, na tahuna a luhoi mua, a kavurikea a Vure nau na rane Isu Kristo, a vuhuna na tanga lobo ri tuverei vona a hini mu luhoi torea e Kristo.
9 Iau a luhoi vakaroro mua, a vasileki. A Vure i lohoka vona a ta muholi, ra Vure, a viri a habi a hategu ni vora vona, a vakalongo e huriki na Velenga Kamumu ne Tuna.
10 *A vasileki vakaroro ne mua, a nanea a Vure, ia ge ngaru, ge ratea a dalagu ga lakene mua.
11 A ngaru hateka ni matai mua a vuhuna a ngaru ni habi tavula ne mua ranga maki ri valai na Hanuna Vure.
12 A ngaru hateka ni matai mua, si gi vatuhori. Mu gu vakatora a niluhoi nau na naro mu luhoi torea e Kristo vona. Iau tara ga vakatora a niluhoi ne mua na naro iau a luhoi torea e Kristo vona.

13 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, i balaka kupo ta ga lakene mua, pali a dalagu ni putukari. A ngaru ni lakene mua, ga rata e huriki ranga ri gi luhoi torea e Kristo, i manga a hini a rata na tanga ranga ne huriki i uka ma ria a Iuda.
14 A Vure i habi a leho nau, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki lobo; re huriki a Grik, e huriki i uka ma ria a Grik, e huriki a bakovi na lohokanga, e huriki a bakovi i uka ma ri lohoka hateka.
15 I mavonga i rike rike a hategu ni vakalongo ne mua ranga a Velenga Kamumu, mua e huriki o Rom.

E Huriki Ri Luhoi Torea a Vure Ni Gale a Bakovi Malamala

16 *I mavonga, i uka ma a maruhu ni vakalongo ne huriki a Velenga Kamumu, a vuhuna ia a nitora na Vure ni korimule e huriki lobo ri luhoi tora ia, e huriki a Iuda taro, muri e huriki i uka ma ria a Iuda.
17 *A Velenga Kamumu i vakalongo hita vona, a naro a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea e Kristo. I manga a ngava ni here hosi na Hinere, i maea,

"Ga ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi tora iau, ri gi mahuri vakaroro."

A Rongova na Vure

18 A Vure meli na hunu, i vakasiri a rongova vona ne huriki lobo ri ngalahere vona, e huriki ri rata a naro hale. Re huriki nga, a naro hale ne ria i rata e huriki ranga i uka ma ri luhoi torea a nita muholi.

* **1:10:** Apo 19:21; Rom 15:23 * **1:13:** Apo 19:21 * **1:16:** Mrk 8:38; Apo 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Hab 2:4; Rom 3:21-22 * **1:19:** Apo 14:15-17; 17:24-28

19 *I madihi a hatena, a
vuhuna i kavakava a Vure, ia
a Vure navai. I vakasiri pali
ne ria a narona.
20 *I muholi, i uka ma si
masia a Vure na matane hita.
Pali i vakatubu na tahuna a
Vure i ratarike a maki lobo,
si matai a maki i ratarike, si
matakilaka vona ia a Vure, i
tahoka a nitora dagi i tabuli
vakaroro. I mavonga i uka
tara viri ge ta maea, “Iau i
uka ma a lohoka na Vure.”
21 *Ri lohoka na Vure, pali
i uka ma ri togoa manga ge
ia a Vure Muholi. I uka ma ri
kavurikea na naro kamumu
vona. A niluhoi ne ria i bele
manga manga, lakea ri keri
ni lohoka vona a maki na
Vure.
22 *Ri taki ta ri lohoka
hateka, pali ri bele manga a
manga.
23 *Ri koi ni kavurikea a
Vure, ra i made vakaroro.
Ri rata a hanune huriki a
bakovi, ra bara ri mate, a ha-
nuna kadirovo, a maka maki
mahuri na robo, a maka
maki manga a mata, a tabele-
bako, ri kavurike ria.
24 I mavonga a Vure i lo-
hopile ria, ri gi ramai a
ningaru hale na kakaine ria,
lakea ri vakamuto a kakaine
ria na maka naro katoki ni
mole lae.
25 A Vure i rata mavonga
a vuhuna ri pe pali a nita
muholi vona, ri ramai a
ngava taminga. Ri kavurike
kunana a maka maki ri
ratarike. I uka ma ri
kavurikea a Viri i ratarike
a maki lobo, ra viri si
gi kavurike vakaroroa. I
muholi.
26 Ri lohopilea a Vure,
lakea a Vure tara i lohopile
ria, ri gi muri mai a ningaru
hale na kakaine ria, a naro
ni maruhu vona. E huriki
a ngatavine ne ria i uka
ma ri muri mai a vilo na
parangia. Ri vatari e huriki a
ngatavine.
27 *E huriki a bakovi ranga,
i uka ma ri muri mai a vilo
kamumu na parangia. Ri
muri mai a ningaru dagi na
kakaine ria, ri vatari e huriki
a bakovi. E huriki a bakovi
nga ri uka a nimaruhu, i
mavonga ri bole a mapane
ria pololilo na kakaine ria i
hale.
28 Ri marikoi ni luhoia a
Vure, lakea i lohopile ria, ri
gi vora vona a maka niluhoi
hale ne ria. I mavonga,
ri vakatubu ni rata a maka
naro hale, ra i ta pupukari
vona a Vure.
29 Ri rata vakaroro a naro
hale legelege. Ri hale. Ri
ngutu vakaroro na maki na
viri tara. Ri rata tuhare
vakaroro. Ri vamasigoro
vakaroro. Ri ngaru bala ni
rabalaki a viri. I uka ma
ri made na nivalemu ranga.
Ri tami bala e huriki. Ri
padi virihi tavula e huriki
na ngava. Ri vapadimomo
vakaroro.
30 Ri vakahale tavula a
rane huriki. Ri marikoi na
Vure. Ri ratapile e huriki
na ngava. Ri bibi rike mule
ria. Ri vakabele a naro hale

* **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1 * **1:21:** Epe 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20
* **1:23:** Vin 4:15-19; Sng 106:20 * **1:27:** Levi 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

karaba. Ri longotaro a ngavane tamane kinane ria.
31 Ri manga. I uka ma ri muri mai a ngava ri ta muholi ta ri gi ratea. Ri marikoi e huriki a kabukabu ne ria. Ri uka naro na nidodo.
32 Ri lohoka vona a Vure i ta muholi vona ge rabalaki e huriki a bakovi maea. Pali ri tabana ni rata vakaroro a maka naro hale nga. Pali ri kavurike tabu e huriki ranga ri rata vakaroro a naro hale nga.

2

A Vure Ge Pelekado Kamumu e Huriki

1 *I uka ma i kamumu o pelekado a narone huriki ranga, a vuhuna na tahuna o pelekado ria, o pelekado mule ioe. Ioe tara o rata a maka naro hale manga ria.
2 Si lohoka vona a vilona Vure i malamala kunana na tahuna i pelekado e huriki ri rata a naro hale nga.
3 I mavonga, naha ni luhoi a Vure i uka ma ge pelekado ioe, a vuhuna ioe tara o rata a naro hale manga ria.
4 *Naha ni luhoi i kamumu go tabana ni rata a naro hale, a vuhuna a Vure a mari ni rata kamumu hateka e huriki, a mari ni hatenono hateka. Naha ni luhoi mavonga. A Vure i rata kamumu ioe, a vuhuna i ngaru go pulo a vilomu.
5 A Vure bara i vakamadihi hateka ioe, a vuhuna o putu ngingi, i uka ma o pulo a vilomu. Bara i habi a nimadihi vomu muri ma na tahuna a rongova vona ge bele kavakava, ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana.
6 *A Vure ge habi a mapa ne huriki lobo, i muri mai a narone ria.
7 E huriki ri ramai a naro kamumu, ri toni a bulune ria ni ratea a Vure ge vivi hateka ne ria, ri toni a bulune ria ni bole a nimahuri vakaroro, a Vure ge habi a nimahuri vakaroro ne ria.
8 *Pali e huriki ri luhoi mule ria kunana, ri marikoi ni longototoa a ngava muholi, ri longototo kunana ni rata a naro hale, a rongova na Vure bara i vakamadihi hateka ria.
9 Bara i habi a nimadihi dagi ne huriki ri rata vakaroro a rabu hale, bara ri loho gori lae. Bara i bele taro ne huriki a Iuda, muri bara i bele ne huriki i uka ma ria a Iuda.
10 Pali bara i vakabagetu, i kavurike, i habi a nivalemu ne huriki ri rata vakaroro a naro kamumu. Ne huriki a Iuda taro, muri ne huriki i uka ma ria a Iuda.
11 Ge rata mavonga, a vuhuna e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, a Vure ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana.

A Vure Ge Pelekado e Huriki Lobo

12 E huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri lohoka na maka Vinara a Vure i habi ne Moses. Pali na tahuna ri rata a naro hale, bara ri vurua,

* **2:1:** Mat 7:1-2; Ion 8:7 * **2:4:** Epe 1:7; 2Pe 3:15 * **2:6:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * **2:8:** 2Tes 1:8

pali a Vinara i uka ma ge
pelekado ria. E huriki a Iuda
ri lohoka na Vinara a Vure
i habi ne Moses. Na tahuna
ri rata a naro hale, ria ranga
bara ri vurua, a vuhuna a
Vure bara i pelekado ria na
Vinara ne Moses.
13 I kamumu a Vure i rata
mavonga, a vuhuna a viri i
malamala na matana Vure
i uka ma ia a viri i lo-
hoka kunana na Vinara na
Vure. A viri i malamala na
matana Vure a viri i longo-
toto vakaroro a Vinara lobo
a Vure i habi ne Moses.
14 *E huriki i uka ma ria
a Iuda, i uka ma ri lohoka
na Vinara. Pali na tahuna
ri ramai a vilo kamumu na
Vinara, i vakasiri manga a
Vinara iea i tabuli pololilo na
niluhoi ne ria pali.
15 Ri vakasiri ri lohoka na
hatene ria a ngava na Vinara.
A lohokanga ne ria na naro
kamumu, a naro hale, i vaka-
longo ria maea, "a naro iea
i hale" o "a naro iea i ka-
mumu."
16 Bara i bele mavonga na
tahuna a Vure i habia ne
Isu Kristo a leho ni pelekado
a niluhoi kapiloho, a naro
kapiloho ne huriki lobo. A
ngava iea, a vakalongo ne
huriki na tahuna a vaka-
longo ria na Velenga Ka-
mumu.

E Huriki a Iuda

17 Ngane ga taki mua e
huriki a Iuda. Mu bibi rike
mule mua, mu ta maea, "Iau
a Iuda." Mu taki ta a Vure ge
korimule mua a vuhuna mu
lohoka vona a Vinara a Vure
i habi ne Moses. Mu bibi rike
mule mua, ta i mua a ngate
na Vure.
18 Mu lohoka vona a
ningaru na Vure, a naro
kamumu mu gu ramaia,
a vuhuna ni tovo mua na
vinara.
19 Mu luhoi ta mu gu
vakasiri a dala na Vure ne
huriki i uka ma ria a Iuda,
i manga a viri i vakasiri a
dala na kepa. Mu pahaluhoi
ta mua a nipara ne huriki ri
made na uvo.
20 *Mu lohoka na ngava
muholi ni here puru, ra
Vinara, lakea mu pahaluhoi
ta mua a mari ni tovo, mu gu
tovo e huriki i uka ma ria a
Iuda. Mu ngaru ni tovo ria, a
vuhuna mu luhoi ta ri manga
e huriki a koma kiroko, e
huriki a manga.
21 *Mu paki ni tovo e huriki
ranga, pali mu koi ni tovo
mule mua. Mu vara e huriki
nahea ri gi panaho, pali mua
a panaho.
22 Mu vara e huriki nahea
ri gi mole, pali mua mu mole.
I mata marango. Mu marikoi
vona a maka nitamina vure,
pali i navai mu panaho a
maki na roho na vure ne ria?
23 Mu bibi rike mule mua,
mu ta maea, "Mi lohoka na
Vinara na Vure." Pali i mata
hale na tahuna mu longo-
taro a vinara vona. Mu rata
mavonga, mu biua a Vure.
24 *I manga a ngava ni here
puru na Hinere,
"E huriki i uka ma ria a Iuda
ri matai a narone mua,
lakea ri biua a Vure."

A Ngava ni Pala a Kuli

* **2:14:** Apo 10:35 * **2:20:** 2Tim 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4 * **2:24:** Ais 52:5

25 A bakovi ni pala a
kulina, lakea i ramai lobo a
Vinara na Vure, a hini ni pala
a kulina vona bara i koria.
Pali a bakovi ni pala a kulina,
pali i longotaro a Vinara na
Vure, i manga tabu a bakovi
i uka ma ni pala a kulina.
26 *I mavonga, e rei a viri
i uka ma a Iuda, i uka ma ni
pala a kulina, pali i longototo
a Vinara lobo na Vure, a Vure
bara i gale ia a viri vona, i
manga ni pala a kulina pali.
27 Lakea e huriki i uka ma
ni pala a kuline ria, pali
ri ramai a Vinara na Vure,
bara ri pelekado mua, bara
ri taki mua mu rare, ra mua
e huriki ni pala a kuline
mua, mu lohoka na Vinara
na Vure, pali mu longotaro.
28 A Iuda muholi i uka ma a
viri ni pala a kulina kunana.
A naro ni pala a kuli i uka
ma ge ratea a Vure ge ngaru
a viri.
29 *A Vinara ne Moses i
uka ma ge pulo a hatena
viri. A Vure i ngaru a viri
na tahuna a Hanu Kiripiripi
i pulo a hatena viri. A viri
maea, a Iuda muholi. A
bakovi maea, i uka ma i
ngaru e huriki a bakovi ri gi
kavurikea. I ngaru a Vure
kunana ge kavurikea.

3

A Narona Vure i Kiripiripi

1 Pali a viri tara bara i nana
maea, 'Ra naro ni pala a kuli,
i uka ma i ratea a Vure ge
ngaru a viri. Pali a ra maki i
kamumu vona ni gi gale hita
e huriki a Iuda?'
2 Iau bara koli maea, 'Ra
hini hita a Iuda vona, i
tahoka a maki kamumu vona
i kupo. A maki tara i ka-
mumu vona, a Vure i habi ne
huriki a gare ne hita a Hinere
vona.'
3 I muholi, e huriki a gare
ne hita hosi, e huriki ranga i
uka ma ri longo mai a nitana
Vure. I mavonga, ge navai?
A Vure tara, i uka ma ge
ramai a nitana?
4 *Bara i ramai a nitana!
E huriki lobo bara ri tatami,
pali a Vure kikeri a Viri ni ta
muholi.
I manga a ngava ni here
hosi, i maea,
"E huriki lobo ri gi matakilaka vona i muholi a ngava o padi virihi e huriki vona.
Pali e huriki ri padi virihi ioe na ngava, ri gi velu."
5 Hita e huriki a bakovi
hale, pali a naro hale ne hita
i vakasiri kavakava a Vure i
malamala. Pali si gi ta navai?
Si gi taki a Vure i uka ma
i ramai a naro kamumu na
tahuna i habi a nimadihi ne
hita na naro hale ne hita?
Ngane a ta manga a bakovi
tavula kunana.
6 Nahea si gi ta maea! Ge
mavonga, ge pelekado navai
e huriki lobo na malala?
7 Pali a viri tara bara i koke,
i ta maea, "Na tahuna iau
a tatami, e huriki ri matak-
ilalea a Vure a Viri ni ta
muholi, lakea ri kavurikea. I
mavonga, a Vure, i navai ge
taki iau a bakovi hale?

* **2:26:** Gal 5:6 * **2:29:** Vin 30:6; Kol 2:11 * **3:4:** Sng 51:4

8 O Paulus, a ngavamu ge
muholi, i kamumu si gi rata
a naro hale, lakea e huriki
bara ri kavurikea a Vure!”
E huriki ranga ri ratea a
ngava hale iea, ri padi virihi
tavula iau, ta a ratea a ngava
iea. I kamumu a Vure ge
habi a nimadihi ne ria vona
a naro hale iea ri ratea.

I Uka Tara Bakovi Ge Malamala

9 *Pali hita e huriki a Iuda,
si rangi e huriki ranga, o
i uka? I uka liu! A
ngava si ratea pali i maea, e
huriki a Iuda ri manga ku-
nana e huriki i uka ma ria a
Iuda. Hita lobo si rata pali
a naro hale, lakea a Vure ge
pelekado hita.

10 *A ngava ni here puru na
Hinere i ta maea,
“I uka tara viri i malamala
na matana Vure. I uka
liu.
11 I uka tara viri ge
longokilalea a Nitana
Vure.
I uka tara viri ge toni ni
laho turana Vure.
12 E huriki lobo ri ngala-
here na Vure. Ria
lobo a bakovi tavula
na matana.
I uka tara viri ge rata a
naro kamumu.
I uka liu.”
13 *“Na ngavane ria, ri bi-
mate e huriki.
A tabelene ria, ri tatami
kunana.”
“A nitane ria i ratapile e
huriki, i manga a mata
hale i kara mate a
viri.”
14 *“Ri ruduraha, ri
biu kato vakaroro e
huriki.”
15 *“Ri kapi kunana ri gi ra-
balaki a viri.
16 Na tabeke lobo ri lakea
vona ri ratapile, ri
vakamadihi e huriki.
17 Ri keri ni made na ni-
valemu.”
18 *“I uka ma ri man-
genge na Vure.”

19 Si lohoka vona, a Vinara
ne Moses ni here virihi mae
e huriki a Iuda, re huriki
a vinara i matakari ria. I
mavonga, e huriki lobo na
malala bara ri keri ni koli a
ngava. E huriki lobo bara
ri tahoka a ngava na matana
Vure; e huriki a Iuda, e
huriki i uka ma ria a Iuda.

20 *I uka tara viri ge ramai
a vinara lobo, lakea a Vure
ge takia, ta ia a bakovi mala-
mala. A leho na vinara, i rata
hita si gi matakilaka vona a
naro hale ne hita.

A Viri i Luhoi Torea a Vure i Malamala

21 Ngane i bele kavakava a
dala a Vure i ravunu vuroki a
naro hale ne hita. I uka ma i
bele na ni longototo a Vinara.
I bele na dala tara. A dala
iea, a Vure i vakalongo muga
vona hosi na Hinere i maea,

22 *a Vure ge ravunu
vuroki a naro hale ne
huriki lobo ri luhoi torea
e Isu Kristo, a vuhuna e
huriki lobo ri palupulupu na
matana; e huriki a Iuda, e
huriki i uka ma ria a Iuda.

---

* **3:9:** Rom 1:18–2:24; 3:23 * **3:10:** Sng 14:1-3; 53:1-3 * **3:13:** Sng 5:9; 140:3 * **3:14:** Sng 10:7 * **3:15:** Ais 59:7-8 * **3:18:** Sng 36:1 * **3:20:** Sng 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * **3:22:** Gal 2:16

23 Hita lobo si rata pali a
naro hale, si marava basi na
bagetuanga na Vure.

24 *Pali a Vure i rata ka-
mumu hita, i taki hita si
malamala. I uka ma si ratea
tara maki a Vure ge vivi ne
hita, ge konamule hita. I rata
tavula kunana. E Isu Kristo i
ratea a dala iea na nimatena.
25 A Vure i rudua ge mate,
ge bole a murine hita, ge
vakalobo a rongova na Vure,
lakea a Vure ge puga vuroki
a naro hale ne huriki ri luhoi
tora ia. I rata mavonga si
gi matakilaka vona a narona
i malamala, a vuhuna hosi i
hatenono ne huriki a bakovi
hale, i uka ma i habi a ni-
madihi malaviriri ne ria.
26 I rata mavonga, na
tahuna mona si gi matak-
ilaka vona, ia i malamala.
A Vure i rata e huriki lobo
ri luhoi torea e Isu ri gi
malamala.

27-28 I mavonga, i uka tara
viri ge bibi rike mulea, a
vuhuna si lohoka vona i uka
tara viri ge longototo lobo
a Vinara, lakea a Vure ge
ravunu vuroki a naro hale
vona. A Vure i ravunu vuroki
a naro hale ne huriki ri luhoi
torea e Isu.

29 *A Vure i uka ma a Vure
ne huriki a Iuda kunana. E
huriki i uka ma ria a Iuda, ria
ranga, ia a Vure ne ria,

30 *a vuhuna a Vure i taku
kunana. Ge ravunu vuroki
a naro hale ne huriki a Iuda
ri luhoi torea e Kristo. I
mavonga, ge ravunu vuroki
a naro hale ne huriki i uka
ma ria a Iuda na tahuna ri
luhoi torea e Kristo.
31 *I mavonga, i uka ma i
ratea a Vinara ne Moses ge
uka leho na tahuna a Vure
i ravunu vuroki a naro hale
na viri i luhoi torea e Kristo.
Na tahuna si luhoi torea e
Kristo, si vakatora a Vinara
ne Moses.

4

E Abraham i Luhoi Torea a Vure

1 A bakovi e Abraham, ia a
vuhune mia e huriki a Iuda.
A ra maki si gi tovo vona
a naro ni bele malamala na
matana Vure?
2 E Abraham, bara i rata a
naro kamumu, lakea a Vure
i ravunu vuroki a naro hale
vona, bara i kara ia ge bibi
rike mulea. Pali i uka ma
ge bibi rike mulea na matana
Vure.
3 *A Hinere i ta navai? I
ta maea, “E Abraham i luhoi
torea a Vure, lakea a Vure i
galea a bakovi malamala.”
4 A bakovi i leho i bole a
mapana. A mapana i uka ma
ni vakaparu ia vona. A ma-
pana ni habi vona na tahuna
i leho.
5 Pali i uka tara maki si
gi ratea, a Vure ge vivi ne
hita. Pali a Vure bara i gale
hita si malamala na tahuna si
luhoi tora ia, ra Vure, a Viri i
rata e huriki a bakovi hale ri
malamala na matana. Ngane
a Vure i kori e huriki maea,
i gale ria ri malamala, i uka
ma a mapane ria. A Vure i
kori tavula kunana ria.
6 I manga e Davit hosi i
here a ngava, a Vure ge taki

* **3:24:** Rom 5:1 * **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Vin 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17 * **4:3:** Vuh 15:6; Gal 3:6

ri malamala e huriki i uka
ma ri luhoi tora a maki ri
rata, pali ri luhoi torea a
Vure. E huriki nga ri gi vivi.
A ngava iea i maea,

7 *"Ri gi vivi e huriki a Vure
i puga vuroki a naro
hale ne ria, ri putu
puru a vinara,
re huriki a Vure i longo
kaburungi a naro hale
ne ria.

8 Ri gi vivi e huriki a Bakovi
Dagi i ravunu vuroki a
naro hale ne ria."

9 A Vure, i uka ma i ko-
rimule mia kunana e huriki
a Iuda, mi gi vivi vona. Mua
e huriki i uka ma mua a
Iuda, mua ranga mu vivi, a
vuhuna mua ranga, a Vure i
korimule mua! Ni here puru
na Hinere, ta e Abraham i
luhoi torea a Vure, lakea a
Vure i takia a bakovi mala-
mala.

10 I muga ne Abraham ni
pala a kulina, a Vure i takia
e Abraham a bakovi mala-
mala. I uka ma i muri, i
muga.

11 *Muri, a Vure i takia e
Abraham ni gi pala a kulina,
ga kilakilana, ge vakasiri ne
huriki, i muga, na tahuna
e Abraham i luhoi torea a
Vure, na tahuna iea i galea
a bakovi malamala. A Vure
i rata mavonga, ge ratea e
Abraham ge ia a vuhuna e
huriki i uka ma ni pala a
kuline ria, pali ri luhoi torea
a Vure, lakea a Vure i taki ria,
ri malamala.

12 I ngaru tabua e Abraham
ge ia a vuhuna e huriki ni
pala a kuline ria, ri luhoi
torea a Vure, i manga a gare
ne hita e Abraham i luhoi
torea a Vure muga na tahuna
i uka ma ni pala ma a kulina.

A Nita Dagi na Vure

13 *Hosi, a Vure i ta muholi
ne Abraham turana e huriki
a hamona ri gi bele muri ma.
I ta muholi ri gi bole a malala
lobo, ge ne ria. E Abraham
i uka ma i ramai a Vinara
lobo na Vure, lakea a Vure i
ta muholi vona. E Abraham
i luhoi torea a Vure, lakea a
Vure i ta muholi vona.

14 *A Vure bara i taki e
huriki ri ramai lobo a vinara,
ta ri gi bole a maki i ta muholi
vona hosi, ngane a naro ni
luhoi torea a Vure bara i uka
kanena. I uka tara viri ge
bole a maki i ta muholi vona
hosi.

15 *A vinara i vakabele a
rongova na Vure, a vuhuna e
huriki ri longotaro a vinara
vona. Pali na tahuna i uka
vinara, i uka tara viri ge putu
puru a ngava.

16 *I mavonga, e huriki
ri bole a maki a Vure i ta
muholi vona na tahuna ri
luhoi tora ia. I bele mavonga,
a Vure ge habi tavula ne
huriki a maki i ta muholi
vona. I mavonga e huriki e
tune Abraham bara ri bolea.
I uka ma a maki ne huriki
a Iuda ri ramai a vinara ku-
nana ri gi bole. A maki bara
i bole e huriki lobo ri luhoi
torea a Vure i manga e Abra-
ham, a gare ne hita lobo.

* **4:7:** Sng 32:1-2 * **4:11:** Vuh 17:10-11 * **4:13:** Vuh 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29
* **4:14:** Gal 3:18 * **4:15:** Rom 3:20; 5:13 * **4:16:** Gal 3:7 * **4:17:** Vuh 17:5

17 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere i maea,
“A ru ioe, ge ioe a vuhuna
e huriki a kabu ala
kupo.”
A ngava iea i muholi na
matana Vure, a Vure e Abra-
ham i luhoi tora ia, ra Vure i
vakamahuri mule e huriki ri
mate pali, i vakabele a maki
i uka ma i tabuli ma.
18 *E Abraham, e girihina
ru gare hateka, ru uka dala
ni vakabele a koma. Pali
e Abraham i luhoi torea a
Vure, i pasimata ge tahoka
e tuna, ge tahoka a hamona
ge kupo, a vuhuna a Vure i
takia, i ta maea,
“A hamomu ri gi ala kupo
hateka, bara ni keri ni
gi, i manga a maka
hada na hunu.”
19 *I gare liu. A pida vona
i 100. I manga a kakaina i
mate pali. Pali i uka ma i
loho rua. E Sara i lame, pali e
Abraham i uka ma i loho rua.
20 I uka tara maki i bele
ge ratea e Abraham ge loho
rua. I luhoi tora hateka a nita
muholi a Vure i takia vona, i
kavurikea a Vure na maki ta
ge ratea.
21 I lohoka vona a Vure,
i kara ni rata a maki i ta
muholi vona ge ratea.
22 *Na naro iea kunana ni
here hosi na Hinere, i ta
maea,
“E Abraham i luhoi torea a
nitana Vure, lakea a
Vure i galea a bakovi
malamala.”
23 Pali a ngava, “a Vure i
ravunu vuroki a naro hale
vona,” i uka ma a ngava ne
Abraham kunana.
24 A ngava iea ne hita
ranga, re hita a Vure i
ravunu vuroki a naro hale ne
hita a vuhuna si luhoi tora ia,
ra Vure i vakamahuri mule
na matenga a Bakovi Dagi ne
hita, e Isu.
25 *E Isu ni habi na limane
huriki a bakovi hale, ri pa-
ditatea na kai tavalavala, ge
puga vuroki a naro hale ne
hita. A Vure i vakamahuri
mulea na matenga ge kado
purua a dala na Vure ge puga
vuroki a naro hale ne hita.

5

A Nivalemu, a Nivivi

1 Ngane si made na ni-
valemu turana Vure na dala
e Isu Kristo i kado purua ne
hita, a vuhuna a Vure i taki
hita si malamala na tahuna
si luhoi torea a Bakovi Dagi
e Isu Kristo.
2 I korimule hita, si luhoi
tora ia, lakea a Vure i rata
kamumu hita vakaroro. Si
vivi, si pasimata ni matai a
bagetuanga na Vure.
3 *Si vivi tabu na tahuna
e huriki ri vakamadihi hita
a vuhuna si luhoi torea e
Kristo. Si vivi, a vuhuna
si lohoka vona na tahuna si
bole a nimadihi, si tovo ni
hatenono na nimadihi.
4 Na tahuna si hatenono,
a Vure i vivi ne hita. Na
tahuna a Vure i vivi ne hita,
bara si pasimata ni masia.
5 Na tahuna si pasimata
na Vure, i uka ma si gi
pasimata tavula, a vuhuna a
Vure i habi ne hita a Hanu

* **4:18:** Vuh 15:5 * **4:19:** Vuh 17:17 * **4:22:** Vuh 15:6 * **4:25:** Ais 53:4-5
* **5:3:** Iak 1:2-3; 1Pe 1:5-7

Kiripiripi. Ra Viri i vakasiri
hita na Vure i ngaru hateka
hita.
6 Na tahuna si keri ni ko-
rimule hita, e Kristo i mate
na parava a Vure i vulakia ge
mate vona, ge korimule hita
e huriki a bakovi hale.
7 I uka tara viri koea na
malala ge ngaru ni mate ni
korimulea e turana. Pali
a bakovi takutaku kunana
bara i ngaru ni mate ne
vona ni korimule a bakovi
kamumu.
8 *Pali a Vure i vakasiri
i ngaru hateka hita. Na
tahuna si tabana ni muri mai
a naro hale, e Kristo i mate ni
korimule hita.
9 *I mavonga i muholi
hateka e Kristo ge korimule
hita na rongova na Vure, a
vuhuna a darana i rata hita
si malamala na matana Vure.
10 Na tahuna hita a pile na
Vure, i ratea a dala ne hita si
gi made turana na nivalemu.
I ratea a dala iea na matenga
ne Tuna. Ngane i muholi
hateka, e Tuna i korimule
hita na rongova na Vure, a
vuhuna i mahuri mule.
11 Tara maki tabu: si vivi
vona a maka maki a Vure i
rata ne hita, a vuhuna e Isu
Kristo a Bakovi Dagi i mate
na murine hita, si gi made na
nivalemu turana Vure.

A Matenga ne Adam, a Nimahuri ne Kristo

12 *A bakovi ala taku ku-
nana, re Adam, i vakabele na
malala a naro hale. A naro
hale i vakabele a matenga. I
mavonga a matenga i bele ne
huriki a bakovi a ngatavine
na malala, a vuhuna hita
lobo si rata a naro hale.
13 *I muholi, a naro hale
i tabuli muga pali, muga na
Vinara ni habi. Pali a Vure
i uka ma i here puru a naro
hale ne huriki i uka ma ri
lohoka na Vinara vona.
14 Pali si lohoka vona, e
huriki lobo ri rata a naro
hale, ri mate, i tubu ne Adam,
i valai ne Moses. E huriki,
a naro hale ne ria i tebi na
naro hale ne Adam, ria ranga
ri mate.
E Adam i manga a hanuna
viri ta ge valai muri ma.
15 Pali i uka ma ru palupu,
a vuhuna a hini a Vure i
ravunu vuroki tavula a naro
hale ne hita i uka ma i manga
a hini e Adam i ratea a naro
hale, i vakabele a matenga.
I muholi, e Adam i ratea a
naro hale, lakea e huriki lobo
ri mate. Pali i muholi hateka,
a bakovi e Isu Kristo i rata ka-
mumu hita, i mate na murine
hita, lakea a Vure i rata ka-
mumu, i korimule tavula e
huriki ala kupo.
16 Ra hini a Vure i ravunu
vuroki tavula a naro hale ne
huriki, i uka ma i manga a
kanena naro hale ne Adam,
a vuhuna e Adam i ratea a
naro hale, lakea a Vure i
pelekado hita, i taki hita lobo
si hale, si gi vurua. Pali a
hini a Vure i ravunu vuroki
tavula a naro hale ne huriki
ri tahoka a naro hale i kupo,
a kanena, i gale hita si mala-
mala.
17 I muholi, a bakovi ala
taku, re Adam, i longotaroa
a Vure, lakea a matenga
i bele ne huriki lobo, i

* **5:8:** Ion 3:16; 1Ion 4:10 * **5:9:** Rom 1:18; 2:5; Epe 2:3-5 * **5:12:** Vuh 3:6; Rom 6:23 * **5:13:** Rom 4:15

matakari tora hita. Pali i
muholi hateka, e huriki a
Vure i rata kamumu hateka
ria, i habi tavula ne ria a
nimahuri vakaroro, i rata ria
ri malamala. Muri ma, ri gi
matakari turana bakovi ala
taku, re Isu Kristo.

18 *Na naro iea kunana, e
Adam i longotaroa a Vure,
lakea a rongova na Vure
i bele ne huriki lobo. I
mavonga kunana, e Isu
Kristo i longototoa a Vure,
lakea a Vure, i kara ia ge
ravunu a naro hale ne huriki,
ge habi ne ria a nimahuri
vakaroro.
19 *A bakovi tara i longo-
taroa a Vure, lakea e huriki
ala kupo ri hale na matana
Vure. I mavonga kunana,
a bakovi tara i longototoa a
Vure, lakea a Vure i ravunu
vuroki a naro hale ne huriki
ala kupo, i gale ria ri mala-
mala.
20 A Vinara ne Moses i rata
e huriki ri matakilaka vona
a naro hale ne ria, ri rata
virihi a Vure. Na tahuna
ri matakilaka vona a narone
ria i hale hateka, a Vure i rata
kamumu hateka e huriki.
21 *I rata mavonga, a
vuhuna a naro hale i
matakari hita. A nitora na
naro hale, a matenga. Na
naro iea kunana, ngane a
naro kamumu na Vure ge
matakari hita. A nitora
vona ni matakari hita, ra
naro a Vure i gale hita si
malamala na matana, si
bole a nimahuri vakaroro na
tahuna si luhoi torea e Isu
Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.

6

Si Mate Turane Kristo

1 A ra si gi takia ngane? Si
gi rata mavonga a naro hale,
ge bele dagi a naro kamumu
na Vure?
2 I uka liu. I manga si mate
pali. I uka ma si gi rata tabu
a naro hale.
3 *Mu lohoka vona pali; na
tahuna ni vahilolo hita, si
rihi e Isu Kristo. Na naro
iea kunana, i manga si mate
turana.
4 *Na tahuna ni vahilolo
hita, i manga si mate turana,
ni tanu hita. A nibagetu ne
Tamane Hita i vakamahuri
mulea e Kristo. I mavonga
kunana, bara i rata hita si gi
laho na nimahuri karaba.
5 Si rihi e Kristo, i manga
si mate turana. I mavonga,
bara si mahuri mule manga
ia.
6 *Si lohoka vona, na
tahuna i mate, hita ranga,
a vilo hale hosi ne hita i
mate. Ngane a ningaru hale
na kakaine hita i uka nitora.
I uka ma ge hita a vorakato
tabu na naro hale.
7 I mavonga, a vuhuna
e huriki ri mate pali, ri
matukapaga na ningaru
hale.
8 Si lohoka vona bara si
mahuri turane Kristo, a
vuhuna si mate pali turana.
9 Si lohoka vona e Kristo
i mate, i pesi rike mule na
matenga. Ngane i uka ma ge
mate tabu. A matenga i uka
ma i matakari tabua.
10 I mate balaka taku ku-
nana, ge kori e huriki a

* **5:18:** 1Ko 15:22 * **5:19:** Ais 53:11 * **5:21:** Rom 6:23 * **6:3:** Gal 3:27
* **6:4:** Kol 2:12 * **6:6:** Gal 5:24

bakovi a ngatavine ri rata a
naro hale. I uka ma ge mate
tabu. Ngane i mahuri, i rata
vakaroro a leho na Vure.
11 *I mavonga mua ranga,
mu rata manga mu mate
pali, mu keri ni ramai a
ningaru hale ne mua. Mu
rata manga a Vure i habi a
nimahuri karaba ne mua, a
vuhuna mu rihi e Isu Kristo.
Mu rata vakaroro a leho na
Vure.
12 *Nahea a naro hale ge
matakari a kakaine mua, a
vuhuna a kakaine mua bara
i mate, pali a hanune mua
bara i tabuli vakaroro.
13 *Nahea mu gu habi a
tabekena kakaine mua ni
rata a naro hale. Mu habi
mua na limana Vure, ge
rata a leho kamumu polo
ne mua, a vuhuna a Vure i
vakamahuri mule mua pali
na matenga.
14 *Nahea a naro hale ge
vakavora mua, a vuhuna i
uka ma mu ramai a Vinara
ne Moses, lakea a Vure ge
korimule mua. A Vure, na
naro kamumu vona kunana,
i korimule mua.

Hita a Vorakato na Naro Kamumu

15 Ngane i uka ma si lon-
gototo a Vinara si gi bole a
nimahuri vakaroro. Si roe
vona a nidodo, a naro ka-
mumu na Vure, ge ravunu
vuroki a naro hale ne hita.
Pali ge navai ngane? Si gi ta-
bana ni rata vakaroro a naro
hale, o i uka? I uka liu!
16 *Mu luhoi kado. E rei a
viri i habi mule ia na limana
viri, ge vora vona, ge longo-
totoa, ia ngane a vorakato.
Hita bara si vora vora na
naro hale, o bara si vorakato
na Vure, si longototoa. A viri
i vora na naro hale, bara i
vurua. A viri i vora na Vure,
a Vure bara i ravunu vuroki
a naro hale vona.
17 Pali iau a kavurikea a
Vure, a vuhuna muga mu
vora na naro hale, pali ngane
mu longototo a nitovo, ra ni
tovo mua vona.
18 Ngane mu matukapaga
na naro hale, mua a vora na
naro kamumu.
19 A ta vakakika na vo-
rakato, a vuhuna a niluhoi
ne mua i manga a niluhoi
na viri na malala. I uka ma
mu longokilala a nitana maki
na Vure. Hosi mu habi a
maka tabekena kakaine mua
ni rata a naro na molenga,
a naro hale legelege. Ngane
a ngaru mu gu habi a maka
tabekena kakaine mua, mu
gu vora na naro kamumu,
lakea bara mu malamala na
matana Vure.
20 Hosi, na tahuna mu vora
na naro hale, i uka ma mu
luhoi lege ni rata a naro ka-
mumu.
21 Ngane mu maruhu vona
a maka rabu hale ne mua
hosi. Pali a ra kanena maka
naro hale nga? A kanene ria
a matenga.
22 Pali ngane mu matuka-
paga na naro hale, mu vora
na Vure. A kanena naro
iea, bara mua a ngate muholi
na Vure, bara mu bole a
nimahuri vakaroro.
23 *A mapana naro hale a

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Vuh 4:7 * **6:13:** Rom 12:1 * **6:14:** 1Ion 3:6 * **6:16:** Ion 8:34; 2Pe 2:19 * **6:23:** Rom 5:12,15

matenga. Pali a nimahuri
vakaroro, a Vure i habi
tavula ne hita, a vuhuna si
rihi e Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne hita.

7

Ngane Si Gi Rata a Leho na Naro Karaba

1 Mua e huriki a turagu,
mu lohoka vona a vinara.
A vinara i matakari a viri
na tahuna i mahuri kunana.
Pali na tahuna i mate pali, a
vinara i uka tabu a nitora.
2 I manga i maea, a
ngatavine i parangi, a vinara
i taki ge made kunana turane
girihina. Pali na tahuna
e girihina i mate, bara i
matukapaga na vinara na
parangia, i parangi tabu.
3 A ngatavine ge parangi
tabu, pali e girihina i uka ma
i mate ma, bara ni gale a
ngoi. Pali e girihina i mate
pali, lakea i parangi tabu, i
uka ma ni gi gale ge ia a ngoi,
a vuhuna i matukapaga na
vinara na parangia.
4 *I mavonga kunana o
huriki a turagu, mua ranga
mu mate turane Kristo, lakea
a vinara i uka ma i matakari
tabu mua. Ngane a viri tara
i matakari mua, ra Viri i
pesi rike mule na matenga.
Ngane si gi rata kunana a
leho na Vure.
5 Hosi si ramai kunana
a ningaru hale na kakaine
hita. A vinara i vakarike a
hatene hita ni rata a naro
hale. A naro hale nga ri
vakabele ne hita a matenga.
6 *Pali ngane si matuka-
paga na vinara, i manga a
vorakato i mate, i matuka-
paga na hini ia a vorakato
vona. Ngane a Vinara ne
Moses i uka ma i matakari
tabu hita. A Hanuna Vure i
habi a nimahuri karaba ne
hita, i matakari hita.

A Vinara, a Naro Hale

7 *A ra si gi takia ngane? A
Vinara na Vure i hale? I uka
liu! Iau i uka ma ga lohoka
na vinara, i uka ma ga lohoka
vona a ra naro i kamumu, a
ra naro i hale. A vinara tara i
ta maea, “Naha ni ngutu na
maki na viri tara.” Pali iau
i uka ma ga lohoka vona a
ngava iea, ra naro ni ngutu,
i uka ma ga lohoka vona ge
hale.
8 A ningaru hale nau i rata
iau a ngutu na maki i kupo
legelege, a vuhuna a vinara
i hatekakari iau nahea ga
ngutu na maki na viri tara.
Pali a ningaru ne hita ni
rata a naro hale i uka ma i
tora hateka na tahuna i uka
vinara.
9 Hosi i uka ma a lohoka
na vinara, i uka ma a luhoi
legelege. Pali na tahuna a
lohoka na Vinara na Vure, a
matakilaka vona a naro hale
nau, ngane a lohoka vona, a
marava basi na Vure.
10 A luhoi ta a vinara
ge habi nau a nimahuri
vakaroro na tahuna a lon-
gototo lobo ria. Pali i uka
ma i mavonga. I rata iau
a marava basi na Vure, a
vuhuna a keri ni longototo
lobo a vinara.

* **7:4:** Rom 6:2,11 * **7:6:** Rom 6:4; 8:2 * **7:7:** Nim 20:17; Vin 5:21 * **7:11:** Vuh 3:13

11 *A naro hale i tami iau,
ta ga ramai lobo a Vinara
na Vure, ga bole a nimahuri
vakaroro. Pali iau a keri,
lakea i rata iau a marava basi
na Vure.
12 *I mavonga, a vinara i
malamala. A Vinara na Vure
i ravulu ri malamala, ri uka
a hini hale ne ria, ri kamumu
kunana.
13 I navai? A Vinara ka-
mumu na Vure i rata iau a
mate? I uka liu. A naro hale
i ratea a vinara kamumu
i vakabele a matenga na
kakaigu. I bele mavonga, a
vinara ge vakasiri kavakava
ne hita vona a naro hale i
hale hateka.
14 Si lohoka vona a Vinara
i valai na Vure. Pali iau a
bakovi na malala, a manga a
vorakato na ningaru hale na
kakaigu.
15 *Ra iau, i navai a rata
mavonga? A naro a koi ni
ratea, a ratea. Pali a naro a
ngaru ni ratea, i uka ma a
ratea.
16 Na tahuna a rata a maki
hale a koi ni rata, a matak-
ilaka vona a vinara a maki
kamumu.
17 I mavonga i uka ma a
ningaru nau a rata a naro
hale. A rata a vuhuna
ra ningaru hale pololilo na
kakaigu i tora hateka.
18 A lohoka vona, i uka
tara maki kamumu vona a
ningaru hale na kakaigu. A
ngaru ni rata a naro ka-
mumu, pali iau a keri.
19 A naro kamumu ta ga
ratea, i uka ma a ratea. Pali a
naro hale a koi ni rata, a rata
bala.
20 Na tahuna a rata a maki
a koi ni ratana, i uka ma
a rata a vuhuna a ngaru ni
rata. A rata a vuhuna a
ningaru hale na kakaigu i
rata iau.
21 Ngane a matakilaka
vona a naro iea: na tahuna
a ngaru ni rata a naro
kamumu, a naro hale i lapi
iau pali.
22 A hategu i vivi vona a
Vinara na Vure.
23 *Pali iau a masia a vilo
tara i leho na kakaigu, i rata
vabinga na vilo kamumu a
ngaru. A vilo tara i leho na
kakaigu, ra vilo na naro hale,
i rata iau ge iau a vorakato.
24 A matasia polo iau! E
rei ge vakamatukapaga iau
na ningaru hale na kakaigu,
ra ri vakabele a matenga?
25 *Iau a kavurikea a Vure,
a vuhuna e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita, i vaka-
matukapaga hita na ningaru
hale na kakaine hita. I
mavonga, si muri maia a
Vure na niluhoi ne hita. Pali
a kakaine hita i muri mai
a vilo na ningaru hale na
kakaine hita.

8

A Hanu Kiripiripi Ge Matakari Mua

1 I mavonga, a Vure i uka
ma ge habi a nimadihi ne
huriki ri rihi e Isu Kristo.
2 Si rihi e Isu Kristo, lakea
a nitora na Hanuna Vure, ra
i habi a nimahuri, i vaka-
matukapaga hita na nitora
na naro hale, ra i vakabele a
matenga.

* **7:12:** 1Tim 1:8 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:23:** Gal 5:17; 1Pe 2:11 * **7:25:** 1Ko 15:57

3 A Vinara ne Moses i keri
ni korimule hita, a vuhuna a
ningaru hale na kakaine hita
i rata a vinara i uka nitora ni
korimule hita. Lakea a Vure i
ratea a leho, ra leho a vinara
i keri ni rata. I rudua e Tuna,
ge bele manga a bakovi na
malala, ge vakalobo a naro
hale. Na kakaine Isu ngane,
a Vure i ratapile a nitora na
naro hale pololilo na kakaine
hita.
4 *A Vure i rata mavonga,
ge rata hita si gi malamala
na matana Vure, i manga a
hini a vinara i taki hita si gi
malamala. Re hita e huriki
i uka ma si ramai a ningaru
na kakaine hita, si ramai a
ningaru na Hanuna Vure.
5 E huriki ri muri mai a
ningaru hale na kakaine ria,
ri luhoi kunana a vilo hale i
ngaru a kakaine ria. Pali e
huriki ri muri mai a ningaru
na Hanuna Vure, ri luhoi ku-
nana a ningaru na Hanuna
Vure.
6 E huriki ri luhoi kunana a
ningaru hale na kakaine ria
bara ri vurua. Pali e huriki
ri luhoi kunana a ningaru na
Hanuna Vure bara ri bole a
nimahuri vakaroro, ri made
na nivalemu.
7 A ta maea, a vuhuna
e huriki ri luhoi kunana a
ningaru hale na kakaine ria,
ri marikoi a Vure, a vuhuna i
uka ma ri longototo a vinara
vona. Ri keri ni longototo.
8 E huriki ri ramai kunana
a ningaru hale na kakaine
ria, a Vure i uka ma i vivi ne
ria.
9 *Pali hita, i uka ma si
ramai a ningaru hale na
kakaine hita. Si ramai a
ningaru na Hanuna Vure. I
muholi, a Hanuna Vure i
made pololilo ne hita. E rei
a viri, a Hanune Kristo i uka
ma i made pololilo vona, i
uka ma ia a tara ne Kristo.
10 *Si rata pali a naro hale.
I mavonga, a kakaine hita
bara i mate. Pali a hanune
hita bara i mahuri vakaroro,
a vuhuna e Kristo i made
pololilo ne hita, i rata hita si
malamala na matana Vure.
11 A Hanuna Vure i
vakamahuri mulea e Isu
Kristo. Hita ranga, na tahuna
a Hanuna Vure i made
pololilo ne hita, a Vure bara
i vakamahuri mule hita na
matenga. A Hanuna Vure,
ra i made pololilo ne hita, ge
ratea a naro iea.
12 I mavonga, o huriki a
turagu, nahea si gi muri mai
a ningaru hale na kakaine
hita.
13 *E huriki ri muri mai a
ningaru hale na kakaine ria
bara ri mate. Pali e huriki ri
lobo ni ramai a ningaru hale
na kakaine ria na nitora na
Hanu Kiripiripi, bara ri bole
a nimahuri vakaroro.
14 E huriki ri muri mai a
Hanuna Vure, ria kunana a
tuna Vure.
15 * *A ta mavonga, a
vuhuna a Hanuna Vure i uka
ma i rata hita si gi vora tabu
na naro hale, si gi mangenge.
I rata hita, re hita e huriki
a tuna Vure, si gi gale maea,
“Tata! O tata!”*

* **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3 * **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** Mrk 14:36; 2Tim 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; Kap 21:7 * **8:15:** A ngava e ‘tata’ na nita Aram i manga e ‘aba.’

16 *A Hanuna Vure i
vakasiri, si ta muholi na
tahuna si taki hita, hita e
huriki a tuna Vure.
17 Ngane hita e huriki a
tuna Vure. I mavonga, bara
si bole turane Kristo a bage-
tua a Vure i ru puru ne
huriki e tuna. Ngane si bole
a nimadihi turane Kristo, i
mavonga muri ma bara si
bole a bagetua turane Kristo.

*Muri Bara Si Bole a Bage-
tua*

18 I muholi hateka, a maka
nimadihi si hataki ngane a
maki tavula, a vuhuna a
bagetua bara si bole muri
ma, i dagi hateka.
19 A maki lobo a Vure i
ratarike ri dava, ri pasimata
vona a parava a Vure ge
vakasiri kavakava, ne rei e
huriki e tuna muholi.
20 *A vuhuna a maki lobo a
Vure i ratarike na limana, ri
bele hale hateka. I uka ma ri
bele hale na ningaru ne ria. I
bele mavonga na ningaru na
Vure. Pali muri ma a Vure
bara i rata kamumu hateka
a maki nga. I mavonga ri
pasimata vona.
21 Muri ma a maki nga ri
gi matukapaga na naro ni
matutu, ri gi bole a bagetua
turana e huriki a tuna Vure.
22 Si lohoka vona a maki
lobo a Vure i ratarike ri ta-
bana ni bole a nimadihi, ri
dedo i manga a ngatavine
i pahea a koma, i valai i
harena mona.
23 *A Vure i habi ne hita
a Hanu Kiripiripi, i vakasiri
a Vure i korimule hita. I
mavonga, hita ranga, si dedo
a vuhuna si dava, si pasi-
mata vona a parava a Vure
ge pau hita, ge habi ne hita
a kakaine hita karaba.
24 Na tahuna a Vure i ko-
rimule hita, si vakatubu ni
pasimata vona. A maki i bele
pali, i uka ma si gi pasimata
vona.
25 Pali a maki i uka ma
i bele ma, bara si pasimata
vona, si hatenono.
26 A Hanu Kiripiripi tara,
i tuhori hita, a vuhuna i
uka ma si kinigao. I uka
ma si lohoka vona si gi
vasileki navai, lakea a Hanu
Kiripiripi kunana i vasileki
na murine hita. Na tahuna
i vasileki, i dedo, a pelegona
si keri ni tuvevea na nitana
bakovi na malala.
27 *A Vure i lohoka na
hatene hita, i lohoka na
ningaru na Hanu Kiripiripi,
a vuhuna a Hanu Kiripiripi i
vasileki ne huriki a tara na
Vure, i ramai a ningaru na
Vure.
28 *Si lohoka vona, a Vure
i rata a maki lobo ri leho
palupu, ge rata kamumu e
huriki ri ngaru hateka ia, re
huriki a Vure i gale ria, ri gi
ratea a leho vona.
29 *I paru hosi, a Vure i
lohoka pali ne huriki ta ri gi
luhoi tora ia. I lohoka muga
ne ria, i taki muga ri gi bole
a narone Tuna, ge ia a tabua
ne huriki e tarina, re hita e
huriki a tuna Vure.
30 E huriki a Vure i taki
muga ri gi bole a narone
Tuna, i gale ria. E huriki a

* **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:20:** Vuh 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4 * **8:27:** Sng 139:1
* **8:28:** Epe 1:11 * **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6

Vure i gale ria, i taki ria ri
malamala na matana Vure.
E huriki i taki ria ri mala-
mala na matana Vure, i vak-
abagetu ria.

A Ningaru na Vure

31 *Si lohoka vona, a Vure i
pesi turane hita. I mavonga,
e rei ge gege hita?
32 A Vure i uka ma i vaka-
tokua e Tuna. I rudua i
valai ge mate, ge korimule
hita. I mavonga bara i rata
kamumu hita, i habi ne hita
a maki kamumu lobo.
33 *E huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i vulaki ria,
i uka tara viri ge padi virihi
ria na ngava, lakea a Vure ge
longo. I mavonga a vuhuna a
Vure kunana a viri i ravunu
vuroki a naro hale ne huriki
a viri vona.
34 I uka tara viri ge taki hita
si gi bole a nimadihi na naro
hale ne hita, a vuhuna e Isu
Kristo i mate. I uka ma i mate
kunana. I pesi rike tabu na
matenga. Ngane i made na
limana a kanena na Vure, i
takia a Vure ge tuhori hita.
35 I uka tara maki ge ratea
e Kristo ge lohopile hita.
Na tahuna a maregoa, a ni-
mava, a pago, a vuranga,
a matenga, o na tahuna e
huriki ri vakamadihi hita, o
si bala a varakia, e Kristo i
tabana ni ngaru hita.
36 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere i maea,

"Ri ubi mate vakaroro hita a
vuhuna si ramai ioe.
Ri luhoi hita, ta a maki
ni rabalaki, i manga a
sipsip."
37 A maki hale nga bara
ri bele, pali e Kristo i ngaru
hateka hita, i rata hita si mu-
langi.
38-39 A Vure i ngaru hateka
hita. I uka tara maki ge ratea
a Vure ge lohopile hita, a
vuhuna e Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita i korimule hita.
A matenga, e huriki a agelo,
e huriki a matakari, a maki
mona, a maki ge bele muri
ma, a maki i tahoka a nitora,
a maki meli na hunu, a maki
polotano, i uka tara maki ge
ratea a Vure ge lohopile hita.

9

E Paulus i Dodo e Huriki a Iuda

1-2 Iau a dodo hateka e
huriki a turagu, re huriki
a Israel. A dodo hateka
ria, a loho lege lae. I uka
ma a tatami, a ta muholi a
vuhuna iau a rihi e Kristo. A
hategu i vakasiri a ta muholi,
a vuhuna a Hanuna Vure i
matakaria a hategu.
3 *A ngaru hateka ni kori
e huriki a turagu a Iuda,
re huriki a kabu nau. I
mavonga kunana e Kristo ge
ngaru ni muri mai a ningaru
nau, ga vasileki vona, ge tono
tala iau na kabu vona, ri gi
bole a murigu e huriki a Is-
rael.
4 *Re huriki a Israel, e
huriki a tuna Vure. A Vure i
vakasiri ne ria a bagetuanga
vona. I rata turane ria a

* **8:31:** Sng 118:6 * **8:33:** Ais 50:8-9 * **8:36:** Sng 44:22 * **9:3:** Nim 32:32
* **9:4:** Nim 4:22; Vin 7:6; 14:1-2; Rom 3:2; 8:15

ngava dagi. I habi ne ria a
vinara vona. I vakasiri ne
ria ri gi lotu navai vona. I
ta muholi ne ria na ngava i
kupo.
5 A Vure i vulaki e huriki
a gare ne ria hosi, ge ria a
vuhuna a kabu ne Israel. E
Kristo i bele manga a bakovi
na kabu ne ria, re Kristo ia
a Vure, i matakari a maki
lobo, ge bole a bagetuanga na
parava vakaroro. I muholi.

6 I uka ma a taki a Vure ge
tatami, i uka ma ge ramai a
ngavana, a vuhuna e huriki
a hamone Israel ranga i uka
ma ria a hamona muholi.
7 *E Abraham, tara. Ranga
ne huriki a hamona i uka
ma ni gi gale ria a hamone
Abraham, a vuhuna a Vure i
takia e Abraham, i ta maea,
"E huriki e tune Isak ku-
nana bara ni gale e huriki a
hamomu."
8 *A pelegona i maea: E
huriki a hamone Abraham
ri bele a vuhuna a Vure
i ta muholi ne Abraham
ri gi bele, ria a hamona
muholi. Pali e huriki a ha-
mona ranga, re Abraham i
vakabele na ningaru vona,
i uka ma ria a hamona
muholi.
9 *I mavonga, a vuhuna a
Vure i ta muholi ne Abra-
ham, i ta maea, "Iau ga
hamule valai tabu na tahuna
maea na pida muri, e Sara
bara i tahoka pali e tuna a
bakovi." Muri e Isak ni poda.

10 E Rebeka tara, i poda e
huriki e tune Isak, ra vuhune
mia.
11-12 *A boge ne Rebeka, i
uka ma ni poda rua ma. I
uka ma ru rata ma a naro ka-
mumu, o a naro hale. Lakea
a Vure i takia e Rebeka, i
ta maea, "A tabua bara ia
a vora ne tarina." I ratea
a ngava iea, ge vakasiri hita
vona, i uka ma i matai a
rabuna bakovi, lakea i vu-
lakia. I vulaki a viri na
ningaru vona.
13 *I ramai a ngava ni here
puru na Hinere, i ta maea,
"A ngarua e Iakop, pali a
marikoi vona e Esau."
14 Pali si gi ta navai? A
Vure i rata a naro hale? I
uka!
15 *A Vure i takia e Moses,
i ta maea, "A dodo e huriki
a ngaru ni dodo ria, na
ningaru nau."
16 *Lakea a Vure i vulaki
e huriki, i uka ma i ramai a
ningaru na bakovi, i uka ma
i ramai a nirura na bakovi.
I vulaki e huriki na ningaru
vona, a vuhuna ia a mari ni
dodo.
17 *A Vure i takia e Parao
hosi, ni here puru na Hinere,
i maea, "A ru ioe ge ioe a
hariki, a vuhuna a ngaru ni
vakasiri e huriki na nitora
nau, e huriki lobo na malala
ri gi longo a maki ga rata."
18 I mavonga, a Vure i dodo
e huriki i ngaru ni dodo ria,
i vakaputungingi e huriki i
ngaru ni vakaputungingi ria,
i manga i ratea ne Parao.

19 Pali a viri tara, ma
ge ta maea, "Ra Vure, hita

* **9:7:** Vuh 21:12 * **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Vuh 18:10,14 * **9:11-12:** Vuh 25:23
* **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:15:** Nim 33:19 * **9:16:** Epe 2:8 * **9:17:** Nim 9:16

lobo si ramai kunanea a
ningaru vona. Si keri ni
longotaro a ningaru na Vure.
Ra i mavonga, i navai ge
pelekado hita?”

20 *Pali iau bara koli, ioe e
rei ke, go gegea a Vure? A
Vure i ratarike ioe. A maki
ni pipi i uka ma ge takia a
viri i ratea, ‘I navai o rata
mavonga iau?’

21 *A mari ni pipi a ulo i
pipi na ningaru vona a ulo.
Bara i bole a taka, i pipi na
ningaru vona a ulo i rua. A
ulo tara ni tahoni a maki ka-
mumu vona. A ulo tara ni
tahoni a maki katoki vona.

22 A Vure i ngaru ni
vakasiri kavakava a rongova
vona, a nitora vona, pali i
hatenono. I uka ma i ratapile
malaviriri e huriki a bakovi
hale, re huriki i vulaki puru
ria hosi, ge ratapile ria.

23 I rata mavonga, ge
vakasiri a nidodo dagi vona
ne huriki i vulaki puru ria
hosi, ri gi made turana na
bagetua dagi na hunu,

24 re hita e huriki a Vure i
gale hita, si gi ramaia. I gale
tala hita ne huriki a Iuda, ne
huriki i uka ma ria a Iuda. Si
valai na kabu lobo.

25 *Hosi e Hosea i here
maea,

“E huriki i uka ma ria a ngate
nau, ngane ga gale ria
e huriki a ngate nau.
A viri muga a marikoi
vona, ngane ga galea a
hategu.”

26 *“Na tanga a taki muga ria,
‘I uka ma mua a ngate
nau,’
Ngane ga taki ria, ria
e huriki a tuna Vure
Mahuri.”

27 *E Isaia hosi, i taki virihi
e Israel, i ta maea,
“I muholi e huriki a Israel
ri ala kupo hateka,
i manga a hire na
lavu. Pali ga korimule
e huriki ala popote ku-
nana,

28 a vuhuna e Bakovi Dagi
ge habi a nimadihi ne
huriki lobo na malala.
Ge ratea malaviriri.”

29 *A maki nga i bele
manga a ngava e Isaia i ta
propet vona hosi, i ta maea,
“E Bakovi Dagi i matakari a
maki lobo. I uka ma ge
habi ne hita a hamone
hita,
bara si vurua manga e
huriki o Sodoma.
Bara si marakavelu manga e
huriki o Gomora.”

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Luhoi Tora

30 Ngane e huriki i uka ma
ria a Iuda, i uka ma ri toni
ni laho malamala na matana
Vure. Pali a Vure i rata ria ri
malamala, a vuhuna ri luhoi
tora ia.

31-32 *Pali a Vure i uka ma i
rata e huriki a Israel ri mala-
mala, a vuhuna i uka ma ri
luhoi tora ia. Ri toni ni ramai
a vinara, ri gi rata ria ri gi
malamala, lakea ri sibo vona
a kedo i rata ria ri boru.

33 *A ngava ni here puru na
Hinere i ta maea,

* **9:20:** Ais 29:16; 45:9 * **9:21:** Jer 18:6 * **9:25:** Hos 2:23 * **9:26:** Hos 1:10 * **9:27:** Ais 10:22-23 * **9:29:** Ais 1:9 * **9:31-32:** Ais 8:14 * **9:33:** Ais 28:16; 1Pe 2:6

"Ga rua o Sion a kedo ge sibo vona e huriki,
a kedo dagi ge rata ria ri gi boru.
E huriki ri luhoi tora ia i uka ma ri gi maruhu."

10

1 Mua e huriki a turagu, a maki a ngaru hatekea, a vasileki vakaroro na Vure, ge korimule e huriki a Iuda.
2 A matakilaka vona, ri toni hateka ni muri maia a Vure. Pali i uka ma ri lohoka vona a dala ri gi ramaia.
3 I uka ma ri lohoka vona a Vure i rata navai hita si gi malamala na matana, lakea i uka ma ri luhoi torea a Vure. Ri toni ni ramai a vinara ri gi malamala na matana Vure.
4 Ngane, e huriki ri luhoi torea e Kristo ri malamala na matana Vure. I uka tara viri ge ramai lobo a vinara, lakea ge malamala na matana Vure.
5 *A ta mavonga, a vuhuna e Moses i here hosi, e rei a viri i ramai lobo a vinara, a Vure bara i takia a bakovi malamala, i habi a nimahuri vakaroro vona.
6 *Pali e Moses i here tabu na naro ni luhoi torea a Vure, si gi malamala, i here maea, "Naha ni luhoi maea, 'E rei ge sike na hunu?' " I manga i maea, e rei ge sike, ge tuli purua e Kristo?
7 "Naha ni luhoi tabu maea, 'E rei a viri ge puru na lovo i marangeo?' " (I manga i maea, e rei a viri ge puru ge bole rike vilia e Kristo na tanga ne huriki ri mate pali?)
8 Pali e Moses i ta maea tabu, "A nitana Vure i tabuli tabukoi vomu. I tabuli na ngavamu, i tabuli na hatemu." A nita iea, a nitana ngava si gi luhoi torea e Kristo. Si taki tala vakaroro a ngava iea.
9 I mavonga, na ngavamu o taki tala ne Isu ia a Bakovi Dagi vomu. Na hatemu, o luhoi torea a Vure i vakamahuri mulea na matenga, lakea a Vure bara i korimule ioe.
10 E huriki ri luhoi torea e Isu na hatene ria, a Vure bara i taki ria ri malamala. E huriki ri ta tala na ngavane ria, ne Isu ia a Bakovi Dagi, a Vure bara i korimule ria.
11 *Ni here na Hinere, i maea, "E huriki ri luhoi tora ia, i uka ma ri gi maruhu."
12 *E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, ri palupulupu kunana. E Bakovi Dagi, a Bakovi Dagi ne huriki lobo. I hate balala, i kori kamumu e huriki ri gale lakea vona.
13 *Ni here, i maea, "E Bakovi Dagi ge korimule e huriki lobo ri gale lakea vona."
14 Pali, ri gi gale navai a viri i uka ma ri luhoi tora ia ma? Pali ri gi luhoi tora navia a viri i uka ma ri longo ma a rana? Pali ri gi longo navai, i uka viri ge tovo ria?
15 *Pali a Vure i uka ma ge rudu ria, ri gi vano, ri gi vara navai? A ngava ni here

* **10:5:** Levi 18:5 * **10:6:** Vin 30:12-14 * **10:11:** Ais 28:16 * **10:12:** Apo 15:9 * **10:13:** Jol 2:32 * **10:15:** Ais 52:7

puru na Hinere i ta maea, “I
namika hateka na tahuna a
viri i bele i vara na Velenga
Kamumu!”

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Bole a Velenga Kamumu

16 *Pali e huriki a Israel
ala kupo i uka ma ri lon-
gototo a Velenga Kamumu.
E Isaia a propet i ta maea
hosi, “Bakovi Dagi, i uka tara
viri ge longo mai a ngava mi
vakalongo ria vona.”
17 I mavonga, e huriki ri
luhoi torea a Vure na tahuna
ri longoa a viri i vara na
Velenga Kamumu ne Kristo.
18 *Pali ga nana, ri longoa
pali, o i uka? I muholi ri
longoa. A Hinere i ta maea,
“A Velenga Kamumu ni
longo na tabeke lobo
na malala;
a nitane ria i lakea na
tanga lobo.”
19 *Re huriki a Israel, ri
longokilalea a Velenga Ka-
mumu, o i uka? Ri longok-
ilalea, a vuhuna e Moses i
here puru hosi, i ta maea,
“Ga rata mua mu gu masig-
oro ne huriki i uka ma
ria a Iuda, i uka ma ria
a kabu muholi.
Ga rata mua mu gu
tahate vona a kabu mu
pahaluhoi ta ri manga
manga.”
20 *Muri e Isaia i ta
kavakava, i ta maea,
“E huriki i uka ma ria a Iuda i
uka ma ri viro iau, pali
ri pugai iau pali.
I uka ma ri gale iau,
pali a bele kavakava
ne ria.”
21 *Muri e Isaia i taki virihi
e huriki a Israel, i here maea,
“Na parava vakaroro a pesi a
dava ni bole mule ria,
pali ri longotaro a ngava,
ri gigi tora.”

11

A Vure i Vakasiri a Nidodo Vona ne Huriki a Israel

1 *I navai? A Vure i
marikoi pali ne huriki a tara
vona, e huriki a Israel? I uka
liu! Iau a Israel, a hamone
Abraham, na kabu ne Ben-
samin. I uka ma i marikoi
nau.
2 A Vure i vulaki hosi e
huriki a Israel. I uka ma i
marikoi ne ria. Mu lohoka
vona a nuverei ne Elaisa,
ni here hosi na Hinere. I
vasileki na Vure, i deke ne
huriki a Israel, i ta maea,
3 *“Bakovi Dagi, ri rat-
apile pali a maka dede vomu.
Ri rabalaki lobo e huriki a
propet vomu. Iau kikeri a
tabana, pali ri matakana iau,
ri gi rabalaki iau.”
4 *Pali a Vure i koli, i ta
maea, “I uka ma ioe kikeri.
A bakovi ala rangale polorua
(7,000) ri tabana, ri muri mai
iau. I uka ma ri turume puru
na vure e Bal.”
5 I mavonga kunana mona.
A tara kiroko ne mia i ta-
bana, a Vure i vulaki mia na
naro kamumu vona.
6 *A Vure i vulaki e huriki,
i uka ma i muri mai a vilone

* **10:16:** Ais 53:1 * **10:18:** Sng 19:4 * **10:19:** Vin 32:21 * **10:20:** Ais 65:1
* **10:21:** Ais 65:2 * **11:1:** 1Sam 12:22; Sng 94:14; Pili 3:5 * **11:3:** 1Ki 19:10,14
* **11:4:** 1Ki 19:18 * **11:6:** Gal 3:18

ria. I vulaki ria, a vuhuna
i ngaru ni rata kamumu ria.
Bara i vulaki ria i ramai a
vilone ria, ngane i uka ma
ge vakasiri a naro kamumu
vona.
7 I mavonga, e huriki a Is-
rael i uka ma ri bole visi a
maki ri matakanea. E huriki
a Vure i vulaki ria, ri bolea,
pali e huriki ranga, a Vure i
rata ria ri mata kepa.
8 *I manga a ngava ni here
puru na Hinere i ta maea,
"A Vure i vakauvo a niluhoi
ne ria.
I rata ria ri kepa,
ri vou,
i valai i harena mona."
9 *E Davit tara, i takia a
ngava iea, i ta maea,
"Na tahuna ri vapopo na
habu
ge bele ne ria a vuranga
tara;
i manga a hoa i puru
vona a livoa,
a kedo ni gi sibo vona, ge
koli a rabu hale ne ria.
10 Ge uvo a gine ria,
i uka ma ri gi longokilala
a maki na Vure.
Ge modo a bitone ria, i
manga e huriki a vo-
rakato.
Ri gi made mavonga
kunana na parava
vakaroro."
11 *E huriki a Iuda ri sibo,
pali i uka ma ri boru liu. A
Vure i uka ma ge mata taro
liu ria. Ri rata a naro hale,
ngane a Vure i matai e huriki
a kabu ranga, i uka ma ria a
Iuda. I korimule ria ngane,
lakea e huriki a Iuda ri gi
masigoro ne ria.
12 E huriki a Israel ri ngala-
here na Vure, i mavonga i
kamumu a Vure ge rata ka-
mumu hateka e huriki i uka
ma ria a Iuda. I mavonga,
muri ma, na tahuna e huriki
a Iuda lobo ri hamule maia a
Vure, bara i kamumu hateka.
13 Ngane a taki mua, ra
mua i uka ma mua a Iuda.
Iau a apostolo ne mua. A vivi
hateka vona a leho a Vure
i habia nau, i rudu iau ga
vakalongo mua vona a Ve-
lenga Kamumu.
14 Bara i rata e huriki ranga
na kabu nau ri gi ngutu vona
a naro kamumu a Vure i
ratea ne mua, bara i ko-
rimule ranga ne ria.
15 Ngane a Vure i vakasiri
a dala ge korimule e huriki i
uka ma ria a Iuda, a vuhuna i
lohopile e huriki a Iuda. Pali
muri ma, na tahuna a Vure
ge korimule e huriki a Iuda,
bara i manga i vakamahuri
mule ria na matenga.
16 I manga a bret, a vit
i moro muga, lakea ni habi
lakea na Vure. A tabekena
ni habi na Vure, ne vona a
Vure. A bret lobo, ia tara ne
vona a Vure. I manga a kai.
Na tahuna a kana kai ni habi
na Vure, a rahana ranga, ne
vona a Vure.
17 *E huriki a Israel ri
manga a kai a oliv ni varo.
Mua e huriki a kabu ranga,
mu manga a kai a oliv i rike
tavula na robo. A Vure i
puri vuroki na kai ne huriki a
Israel a rahana ranga. I bole

* **11:8:** Vin 29:4; Ais 29:10 * **11:9:** Sng 69:22-23 * **11:11:** Apo 13:46 * **11:17:** Epe 2:11-19

mua, i vakamadoko mua na
vuhuna. Ngane i tua polo ne
mua a totona kai ni varo, re
huriki a Iuda.
18 Pali mua, nahea mu gu
bibi rike mule mua, mu gu
taki ta mu kamumu hateka
na maka rahana kai ni puri
tala. Mu luhoi kamumu taro.
A rahana kai i uka ma i bole
doga a kana kai. A kana kai i
bole doga a rahana.
19 Ma mu gu ta maea, "A
Vure i puri tala a maka ra-
hana kai ge vakamadoko mia
na murine ria."
20 I muholi ngi. A Vure
i puri tala ria a vuhuna
i uka ma ri luhoi torea e
Kristo. Pali mua mu madoko
mavonga na kai a vuhuna
mu luhoi torea e Kristo. I
mavonga, naha ni tero. Mu
mangenge.
21 Mu luhoi kamumu. A
maka rahana oliv muholi i
uka ma ri luhoi tora ia, lakea
a Vure i puri vuroki ria. Mua
ranga, bara mu longotaroa,
bara i puri vuroki mua.
22 *Ngane mu matakilaka
vona a narona Vure. I habi
a nimadihi ne huriki ri lo-
hopilea. I rata kamumu
hateka mua e huriki mu
luhoi tora ia. Pali mua bara
mu lobo ni luhoi torea a naro
kamumu vona, mua ranga,
bara i puri vuroki mua.
23 Pali ria ranga, bara ri
pulo a vilone ria, ri luhoi
torea e Kristo, a Vure i
tahoka a nitora ni hudo mule
ria na murine ria.
24 A kai a oliv i rike tavula
na robo, i uka ma i ramai
a vilo ni gi vakamadoko a
rahana na bokona kai a oliv
ni varo. Pali a Vure i rata
mavonga na tahuna i vulaki
tala mua, i bole dili mua na
kabu ne huriki a Israel. I
mavonga, a maki tavula a
Vure ge bole mule e huriki
a Israel, ge bole dili tabu ria
na kabu ne ria. Mua o huriki
a kabu ranga mu manga a
rahana kai ni puri tala na kai
a oliv i rike na robo, ni hudo
tala na kai a oliv ni varo. Pali
e huriki a Iuda ri manga a
rahana kai i toto tala na kai a
oliv ni varo. Muholi ngi bara
i kara ni hudo mule tabu ria
na murine ria.
25 Mua e huriki a turagu,
a ngaru mu gu longokilala
a ngava a Vure i vakalongo
kavakava, nahea mu gu pa-
haluhoi ta mu rangi e huriki
a Israel. Muga a ngava iea
i kapiloho, pali ngane i bele
kavakava, i maea: a Vure
i rata e huriki a Israel ri
gigi tora. Bara ri gigi tora
mavonga i vano i harena na
tahuna e huriki lobo a Vure
i vulaki ria, i uka ma ria a
Iuda, ri gi valai vona.
26 *Muri a Vure ge ko-
rimule e huriki a Israel lobo,
i manga a ngava ni here hosi,
i ta maea,
"A Viri ge korimule e huriki,
bara i valai o Sion;*
bara i vakalobo a maka
naro hale na kabu ne
Iakop.
27 *Na parava iea a ngava
dagi a rata hosi turane
ria bara i bele muholi,
ga ravunu vuroki a naro
hale ne ria."

* **11:22:** Ion 15:2,4 * **11:26:** Ais 59:20-21 * **11:26:** E Sion a rana tara e Ierusalem. * **11:27:** Jer 31:33-34

28 E huriki a Iuda ri
marikoi ni longoa a Velenga
Kamumu, lakea ria a pile na
Vure. I mavonga a Velenga
Kamumu i bele ne mua e
huriki i uka ma mua a Iuda.
Pali a Vure i vulaki ria hosi,
i mavonga i ngaru ria, a
vuhuna i rata hosi a ngava
dagi turane huriki a gare ne
ria.
29 Na tahuna a Vure i gale
a viri, i rata kamumu a viri,
a Vure i uka ma ge pulo a
niluhoi vona.
30 Hosi mu longotaroa a
Vure. Pali ngane a Vure i
dodo mua a vuhuna e huriki
a Israel ri longotaroa.
31 Ngane ri longotaroa a
Vure, i mavonga a nidodo na
Vure i bele ne mua. Pali na
tahuna ri pulo a vilone ria,
bara i dodo ria.
32 A Vure i rata e huriki
lobo a viri ni longotaro a
ngavana. I rata mavonga, a
vuhuna i ngaru ni vakasiri a
nidodo vona ne huriki lobo.
33 *I muholi hateka! A naro
kamumu na Vure, a niluhoi
vona, a lohokanga vona, i
uka harena! I uka tara viri
ge tuveve polo vona a narona
Vure, a hini i pelekado e
huriki vona.
34 *A ta maea, a vuhuna ni
here maea,
"I uka tara viri ge lohoka
vona a niluhoi ne
Bakovi Dagi,
I uka tara viri ge takia a
Vure a ra ge ratea."
35 *"I uka tara viri ge habi a
maki na Vure,
a Vure ge kolia."
36 *A Vure kunana a viri i
ratarike a maki lobo. Ia ku-
nana i nugu a maki lobo na
limana, ri tabuli kamumu. A
maki lobo ne vona kunana.
Si gi kavurikea a rana na
parava vakaroro. I muholi.

12

Si Gi Habi Mule Hita na Vure

1 *I mavonga, mua e huriki
a turagu, a ngaru mu gu
habi mule mua na Vure, ge
manga a nihabi mahuri, a
vuhuna a Vure i dodo hateka
mua. Mu habi mule mua
na Vure ge manga a nihabi
malamala a Vure ge vivi
vona. I kamumu mu gu rata
mavonga, a vuhuna a Vure i
kori hateka mua.
2 Nahea mu gu laho manga
a bakovi na malala. Mu
takia a Vure ge pulo a niluhoi
ne mua, mu gu lohoka vona
a ningaru na Vure, lakea
bara mu matakilaka vona a
ningaru na Vure, a ra maki i
kamumu, a ra maki i ngaru
mu gu ratea.
3 *A Vure i rata kamumu
iau, i rata iau a apostolo
vona. I mavonga, a taki mua,
nahea tara viri ge luhoi ta ia
a bakovi dagi hateka. Mua
lobo mu pelekado mule mua,
mua a bakovi navai, i ramai
a hini a Vure i habi ne mua
takutaku a hini mu gu luhoi
tora navia e Kristo.
4 *A kakaine hita i tahoka
a tabekena i kupo. A maka

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35:** Jop 41:11 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Rom 6:11,13; 1Pe 2:5 * **12:3:** Epe 4:7; Pili 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27

tabekena kakaine hita taku-
taku ri tahoka a leho legelege
ne ria.
5 I mavonga kunana a tara
ne Kristo. Hita a tara ne
Kristo, si ala kupo, pali si
vatuhori.
6 *A Vure i rata kamumu
hita, i habi ne hita takutaku a
leho legelege. A ra leho i habi
ne hita takutaku, si gi rata.
A viri a Vure i habi a ngava
vona, ge taki polo ne huriki
ranga, ge muri mai a hini i
luhoi torea a Vure, i dagi o i
kiroko.
7 E huriki a mari ni tuhori,
ri gi tuhori e huriki. E huriki
a mari ni tovo e huriki na
Vure, ri gi tovo e huriki.
8 E huriki a mari ni vara, ri
gi vara e huriki. E huriki a
mari ni habi, ri gi hatebalala.
E huriki a mari ni muga ne
huriki, ri gi habi a hatene ria
na leho iea. E huriki a mari
ni dodo, ri gi vivi ni kori e
huriki.

Si Gi Ngaru Muholi e Huriki

9 Mu ngaru e huriki, naha
ni tamilalu ni ngaru ria. Mu
marikoi a naro hale. Mu rata
vakaroro a naro kamumu.
10 *Mu vangaru ge manga
a kabu i taku ri vangaru. Mu
varangi ni vatogo.
11 Naha ni made tavula.
Mu habi a hatene mua ni
ratea a leho ne Bakovi Dagi.
12 *Mu vivi, a vuhuna mu
pasimata ne Kristo. Mu
hatenono na tahuna mu bole
a maregoa. Mu vasileki
vakaroro.
13 *E huriki a tara na Vure
ri bala vona tara maki, mu
tuhori ria. E huriki a mosi
ri gi bele taho mua, mu
matakari ria.
14 *Naha ni ruduraha e
huriki ri vakamadihi mua.
Mu vakabagetu ria.
15 Mu vivi turana e huriki
ri vivi, mu tangi dodo turana
e huriki ri tangi dodo.
16 *Mu made na nivalemu.
Naha ni rata polo muga
muga, mu made kamumu
turana e huriki a bakovi
tavula. Naha ni bibi rike
mule mua.
17 *Naha ni koli a naro
hale. Mu rata a naro i
kamumu na matane huriki
lobo.
18 Mu toni a bulune mua ni
made na nivalemu turana e
huriki lobo.
19 *Mua e huriki a hategu,
naha ni koli a naro hale. Mu
davea a rongova na Vure ge
koli, a vuhuna a ngava ni
here puru na Hinere, i ta
maea,

"E Bakovi Dagi i ta maea, 'A
nikoli, a leho nau ku-
nana. Iau kikeri a viri
bara koli a vilo hale
ne huriki ri rata virihi
mua vona.' "

20 *Naha ni koli. Mu rata
manga a hini ni here puru na
Hinere, i maea,

"Na tahuna a pile vomu i
vitolo, o vakania.
Na tahuna i marohu, o
habi a naru vona.

* **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pe 4:10-11 * **12:10:** 1Pe 1:22 * **12:12:** 1Tes 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Tes 5:15 * **12:19:** Vin 32:35; Mat 5:39 * **12:20:** Snd 25:21-22; Mat 5:44

O rata mavonga, bara i maruhu."
21 Nahea a naro hale na pile vomu ge rangi ioe, go koli. O rangi a naro hale vona na naro kamumu vomu.

13

Si Gi Longototo e Huriki a Matakari

1 *Si gi longototo e huriki a matakari na tanga, a vuhuna a Vure kunana a viri i habi a leho ne ria. Ia kunana a viri i ru e huriki a bakovi ri gi matakari hita.
2 I mavonga, e huriki ri longotaro a ngavane huriki a matakari na tanga, ri longotaro a viri a Vure i habi a leho ni matakari, lakea bara ni vakamadihi ria.
3 *A Vure i ru e huriki a matakari, i uka ma ri gi vakamangenge e huriki a bakovi kamumu. I ru ria ri gi vakamangenge e huriki a bakovi hale. E rei a viri i koi ni mangenge ne huriki a matakari, ge ramai kunana a naro kamumu. Bara mu rata mavonga, bara ri kavurike mua,
4 a vuhuna e huriki a matakari ri ratea a leho na Vure, a nimadene mua ge kamumu. Pali e huriki ri rata hale, ri gi mangenge, a vuhuna e huriki a matakari ri tahoka a nitora ni vakamadihi e huriki a bakovi hale. A Vure ge vakamadihi e huriki a bakovi hale na limane huriki a matakari, a vuhuna ria a matakari.
5 I mavonga, mu longototo ria, a vuhuna mu lohoka vona i kamumu mu gu rata mavonga. Ge uka, a rongova na Vure bara i habi a nimadihi ne mua.
6 *Ra i mavonga si kona a takis. E huriki a matakari ri leho vakaroro, ri ratea a leho a Vure i habi ne ria.
7 Mu habi ne ria a maki ni taki mu gu habi ne ria. Mu habi a takis ne huriki ni taki ni gi habi a takis ne ria. Mu togo e huriki ni taki ni gi togo ria.

Si Gi Ngaru e Huriki Lobo

8 *Naha ni bole lupu a maki. Pali a maki mu gu ratea, mu gu vangaru vakaroro. A viri i ngarua e turana, i ramai lobo a Vinara na Vure.
9 *Ranga Vinara na Vure, ri ta maea, "Naha ni mole. Naha ni rabalaki a viri. Naha ni panaho. Naha ni ngutu na maki ne turamu." A vinara nga, turana maka vinara ranga, i manga a vinara i taku kunana, ra i maea, "O ngarua e turamu i manga o ngaru mule ioe."
10 *Na tahuna o ngarua e turamu, i uka ma go rata halea. I mavonga, a viri i ngaru e huriki, i ramai a Vinara na Vure.

Si Gi Laho Kamumu

11 *Mu rata mavonga, a vuhuna mu lohoka vona a parava mona. A parava i valai pali ni leho tora, a vuhuna a parava i popote

---

* **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1 * **13:3:** 1Pe 2:13-14 * **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Iak 2:8 * **13:9:** Nim 20:13-15,17; Vin 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Epe 5:14; 1Tes 5:6-7

ge valai, e Kristo ge hamule
valai, ge korimule hita. I
muga, na tahuna si luhoi tora
karabea e Kristo, a parava
iea i tabukoi. Pali ngane i
tabukoi hateka.
12 *A rodo i popote ge
palala. I mavonga, si gi lobo
ni rata a naro na uvo, si gi
rata a naro kamumu i manga
e huriki ri made na hini i
palala.
13 *Si gi laho kamumu na
hini palala. Naha ni mole.
Naha ni ninu a naru vagole,
go manga. Naha ni va-
hehe. Naha ni hate madihi
ne huriki ri tahoka a maki.
14 *Naha ni longototo a
ningaru hale na kakaine
mua. Mu rihi e Isu Kristo,
a Bakovi Dagi ne hita.

14

Naha Ni Vapelekado

1 *E huriki ranga, a niluhoi
ne ria i uka ma i tora hateka.
Mu bole dili ria, pali naha ni
vahehe vona a maka niluhoi
na bakovi.
2 *Ranga bakovi ri luhoi i
kamumu ni kani a maki lobo.
Pali ranga bakovi, a niluhoi
ne ria i uka ma i tora hateka,
ri ngaru ni kani kunana a
kobo.
3 *A viri i kani lobo a kania,
nahea ge biu a viri i kani
kunana a kobo. Pali a viri i
kani kunana a kobo, nahea
ge taki i hale a viri i kani a
maki lobo, a vuhuna a Vure i
bole dilia pali.
4 *Naha ni pelekadoa a
vora na bakovi tara. A
matakari vona kunana ge
masia a leho vona i kamumu
o i hale. A vora ne Bakovi
Dagi bara i leho kamumu,
a vuhuna e Bakovi Dagi i
tuhori ia ge leho kamumu.
5 *E huriki ranga ri luhoia
a parava tara parava ni lotu.
Pali e huriki ranga ri luhoi
a parava lobo ri palupulupu.
Hita takutaku si gi luhoi
kamumu i vai a niluhoi i
muholi si gi ramaia.
6 E huriki ri luhoia a
parava tara a parava ni
kavurikea a Vure, ri rata
mavonga a vuhuna ri ngaru
ni togoa e Bakovi Dagi. E
huriki ri kani a maki ni
kani lobo ri rata mavonga,
ri togoa e Bakovi Dagi, a
vuhuna ri kavurikea a Vure
vona. E huriki ranga ri
marikoi ni kani ranga maki,
ri rata mavonga ni togoa e
Bakovi Dagi, ri kavurikea a
Vure.
7 I uka ma si mahuri o si
mate na ningaru ne hita.
8 *Na tahuna si mahuri,
hita ne vona e Bakovi Dagi.
O, si mate, hita ne vona e
Bakovi Dagi. I mavonga, na
tahuna si mahuri, o si mate,
hita ne vona e Bakovi Dagi
kunana, si ngaru ni ramaia,
ge vivi ne hita.
9 E Kristo i mate, i mahuri
mule na matenga, ge ia a
Bakovi Dagi ne huriki ri
mate, ne huriki ri mahuri.
10 *Naha ni pelekado, naha

* **13:12:** 1Ion 2:8 * **13:13:** Luk 21:34; Epe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7 * **14:2:** Vuh 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Iak 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11 * **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10

ni biu e turamu, a vuhuna
hita lobo bara si pesi taku-
taku na matana Vure, ge
pelekado hita.
11 *A ngava ni here puru na
Hinere i ta maea,
“A Bakovi Dagi i ta maea,
‘I muholi hateka,
e huriki lobo ri gi
turume puru na
ngalagu.
E huriki lobo ri gi taki
tala maea iau a Vure.”
12 I mavonga, hita lobo
bara si taki tala na matana
Vure a naro lobo si rata.

Naha Ni Torodo a Viri Ge Rata a Naro Hale

13 I mavonga, naha ni
vapelekado tabu. A viri i
luhoi torea a Vure, naha
ni torodoa ge boru na naro
hale.
14 *I uka tara maki ni kani
ge hale na matana Vure. A
maki ni kani lobo i kamumu
ni kani. Iau a lohoka vona
i muholi hateka, a vuhuna a
ramai e Isu a Bakovi Dagi.
Pali a viri i luhoi a maki ni
kani tara i hale ni kani, pali, a
maki ni kani iea i hale vona.
15 *E turamu tara ge luhoia
a maki ni kani tara i hale, pali
i matai ioe o kania, muri ia
tara i kania, ngane o ratea i
boru. E Kristo i mate vona,
ge korimulea, pali o valai, ke,
o ratea ge lohopilea e Kristo.
O rata mavonga, i uka ma o
laho tabu na naro na nivan-
garu.
16 I mavonga, nahea tara
maki o takia ta i kamumu ge
rata e huriki ri gi biu ioe.
17 A pelegona a harikianga
na Vure, i uka ma a vinara na
maki ni kani, a maki ni ninu.
A pelegona a harikianga na
Vure i maea, si gi laho mala-
mala, si gi made na ni-
valemu, si gi vivi na nivivi na
Hanu Kiripiripi.
18 E huriki ri muri mai e
Kristo na naro nga, a Vure
bara i vivi ne ria, e huriki
a bakovi a ngatavine bara ri
vivi ne ria.
19 *I mavonga, si gi toni
a bulune hita ni made na
nivalemu. Si gi vatuhori ni
laho na naro na Vure.
20 *Naha ni ratapilea a leho
na Vure na hini o ngaru a
maki ni kani ranga. I muholi,
a maki ni kani lobo i ka-
mumu ni kani. Pali a viri i
ratea e turana ge boru vona a
maki ni kani i ngarua, i rata
a naro hale.
21 I kamumu go peremu
vona a bobona maki, go
peremu vona a vain, o go lo-
hopile a naro tara, ra i ratea
e turamu tara i boru.
22 Ioe o luhoi navai vona
a maki nga, a maki marua a
Vure. Naha ni taki tala lae. E
huriki i uka ma ri rare vona
a maki ri taki ta i kamumu,
bara ri vivi.
23 Pali e huriki ri kani a
maki ri luhoi ta i hale, a Vure
bara i habi a nimadihi ne ria,
a vuhuna a maki ri luhoi ta
i hale, ri kani kunana. A ra
maki si luhoia i hale, pali si
ratea, si rata a naro hale.

15

E Kristo i Vakasiri a Vilo

* **14:11:** Ais 45:23; Pili 2:10-11 * **14:14:** Apo 10:15; Tit 1:15 * **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Rom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13

1 Si lohoka vona a maki
nga, a Vure i uka ma ge
pelekado hita vona. Pali si gi
hatenono ne huriki ri man-
genge ni kani, o ni rata a
maki nga. Nahea si gi rihate
ne ria. Nahea si gi ramai
kunana a ningaru ne hita.

2 *Si gi rata kamumu ria, ri
gi vivi. Si gi tuhori ria ri gi
laho kamumu turana Vure.

3 *E Kristo tara i uka ma i
rata kunana a maki ge vivi
vona. A maki i ratea i muri
mai a ngava ni here puru
hosi, i maea, "Na tahuna
e huriki ri ratapile ioe na
ngava, i manga iau tara, ri
ratapile iau."

4 *A ngava lobo ni here
puru hosi, ni here ge tovo
hita, si gi hatenono. Ri vaka-
tora a niluhoi ne hita si gi
pasimata na Vure ge rata a
maki lobo i taki tora hita
vona.

5 A Vure ia a vuhuna a
naro ni hatenono, a naro ni
vakatora a niluhoi na viri.
Ge rata mua mu gu made na
nivalemu, i ramai a vilone
Isu Kristo.

6 Muri bara mu pesi
palupu ni kavurikea a Vure
ne Isu Kristo, re Tamane
Bakovi Dagi ne hita.

7 *I mavonga, mu vangaru
i manga e Kristo i ngaru mua,
lakea e huriki ri gi kavurikea
a Vure na tahuna ri matai
mua mu rata mavonga.

8 *E Kristo i valai ni kori
mia e huriki a Iuda, ge
vakasiri a Vure i ta muholi
na tahuna i rata a ngava dagi
turana e huriki a gare ne mia
hosi.

9 *E Kristo i valai, ge rata
mua e huriki i uka ma mua
a Iuda mu gu kavurikea a
Vure vona a nidodo vona. I
manga a ngava ni here hosi,
i ta maea,

"Ga kavurike ioe na matane
huriki i uka ma ria a
Iuda.
Ga kalolo, ga kavurikea a
ramu."

10 *A Hinere tara tabu i ta
maea,

"Mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, mu vivi turana
e huriki a Iuda."

11 *I ta maea tabu,

"Mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, mu kavurikea e
Bakovi Dagi.
E huriki lobo ri gi kalolo,
ri gi kavurikea."

12 *E Isaia a propet i here
puru hosi, i ta maea,

"A hamone Iesi bara i valai,
ge vakatubu ni matakari
e huriki i uka ma ria a
Iuda.
Bara ri pasimata vona ge ko-
rimule ria."

13 A Vure a viri i rata mua mu
pasimata vona ge rata a maki
lobo i taki ge rata. Ge habi
ne mua a nivivi, a nivalemu
na tahuna mu luhoi tora ia.
I mavonga, a Hanu Kiripiripi
ge rata mua mu gu pasimata
hateka.

*E Paulus i Vivi na Leho
Vona*

14 Mua e huriki a turagu,
a lohoka vona mu rata

* **15:2:** 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sng 69:9 * **15:4:** 2Tim 3:16 * **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Sng 18:49; Apo 3:25 * **15:10:** Vin 32:43 * **15:11:** Sng 117:1 * **15:12:** Ais 11:10; Kap 5:5

vakaroro a naro kamumu.
Mu lohoka kamumu vona a
nitana Vure, i kara mua mu
gu vatovo vona.
15 *Pali a ngava ranga a
here lakea ne mua, a here
kavakava, ga vakalohoka
tabu mua, a vuhuna a Vure i
rata kamumu iau,
16 i rata iau ge iau a vora ne
Isu Kristo. I rata iau a manga
a prister ne huriki i uka ma
ria a Iuda, a vakalongo ria
vona a Velenga Kamumu na
Vure. I mavonga e huriki
i uka ma ria a Iuda bara
ri manga a nihabi, a Hanu
Kiripiripi i habi liu lakea na
Vure, a Vure ge vivi.
17 I mavonga, a vivi vona
a leho na Vure a ratea, a
vuhuna e Isu Kristo i ko-
rimule iau.
18 I uka ma ga ta na maka
maki tavula. Ga ta kavakava
kunana na leho e Kristo i
habi a nitora nau ni rata.
A leho nau, a vakalongo, a
vakasiri a nitana Vure ne
huriki i uka ma ria a Iuda, ri
gi longototo.
19 A Hanu Kiripiripi i habi
nau a nitora ni rata a ni-
vakasiri, lakea i vakatubu
o Ierusalem, i vano liu o
Ilirikum, a vakalobo a leho
nau ni vakalongo a Velenga
Kamumu ne Kristo.
20 *A ngaru hateka ni vaka-
longo a Velenga Kamumu ne
Kristo na maka tanga i uka
ma ri longo ma, a vuhuna a
koi ni leho langa tabu na leho
na viri i vakatubu mugea
pali.
21 *I manga a ngava ni here
puru na Hinere, i ta maea,
"E huriki i uka ma ri longo
ma, bara ri longoki-
lala,
E huriki i uka ma ni
vakalongo ma, bara ri
longokilala."

E Paulus i Ngaru ni Matai e Rom

22 *Ra i mavonga, balaka
kupo ta ga lakea ne mua, pali
a dala nau ni putukari.
23 Na pida i kupo a ngaru
ni matai mua. Pali ngane,
a tanga lobo na tabeke nga
ri longo pali a Velenga Ka-
mumu,
24 lakea ngane ga lakea o
Spein. A pasimata ni matai
mua na tahuna a polo na
tanga ne mua. A ngaru
ni made turane mua popote,
muri mu tuhori iau na nilaho
nau, ga vano.
25 *Pali ngane ga sike taro
o Ierusalem, ga taparaki a
moni ne huriki a tara ne
Kristo vonga,
26 *a vuhuna e huriki a tara
ne Kristo na tabeke ne Mase-
donia, e Akaia, ri habi a moni
ni tuhori e huriki a tara ne
Kristo ranga o Ierusalem ri
matasia.
27 *Ri vivi ni kori ria. I
manga a makoli ne ria, a
vuhuna e huriki i uka ma
ria a Iuda ri longo a Velenga
Kamumu, ra i valai ne huriki
a Iuda. I mavonga i kamumu
ri gi koli, ri gi kori na moni e
huriki a Iuda matasia.

* **15:15:** Rom 1:5; 11:13 * **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:21:** Ais 52:15 * **15:22:** Rom 1:13 * **15:25:** 1Ko 16:1-4 * **15:26:** Apo 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * **15:27:** 1Ko 9:11

28 Ga taparaki taro a moni
nga, muri ga malaga o
Ierusalem, ga lakene, ga
matai mua. Muri bara lakea
o Spein.
29 *A lohoka vona, na
tahuna a made turane mua,
e Kristo bara i vakabagetu
hita.
30 *Mua e huriki a turagu,
hita a tara ne Isu Kristo a
Bakovi Dagi. A Hanuna Vure
i rata hita si vangaru. A
ngaru hateka si gi rura ni
vasileki na Vure, ge tuhori
iau.
31 Mu vasileki na Vure
ge korimule iau na limane
huriki a Iuda o Iudea i uka
ma ri luhoi torea e Kristo.
Mu vasileki vona e huriki a
tara ne Kristo o Ierusalem ri
gi vivi vona a moni ga habi
ne ria.
32 Mu vasileki maea, a
Vure ge ngaru, bara luve ne
mua. Bara luve turana ni-
vivi, mu gu vakatora tabu a
niluhoi nau.
33 A Vure, ra viri i habi a
nivalemu ne hita, ge made
turane mua.

16

I muholi.

E Paulus i Talo e Huriki a Murimuri

1 E kurabane hita tara, a
rana e Pibi, i popote bara i
bele ne mua. Ia a ngatavine
kamumu, a vora na lotu o
Senkria.
2 A ngaru mu gu taguia na
rane Bakovi Dagi, na narone
huriki a tara na Vure. A
ra maki i ngarua, mu kori
kunanea, a vuhuna i tuhori
pali e huriki ala kupo. Iau
tara, i kori iau.
3 *A haro kamumu ne
Akuila rua e girihina e
Prisila. Ru leho turagu na
leho ne Isu Kristo.
4 I popote ru gu mate ni
korimule iau. I uka ma iau
kunana a kavurike rua. E
huriki a tara ne Kristo i uka
ma ria a Iuda, ria ranga ri
kavurike rua.
5 A haro kamumu ne huriki
a tara ne Kristo ri vapopo na
ruma ne rua.

A haro kamumu ne
Epainetus. A ngaru hatekea.
Ia a viri i luhoi torea e Kristo
muga ne huriki lobo o Asia.
6 A haro kamumu ne
Maria, i rata a leho dagi ni
kori mua.
7 A haro kamumu ne An-
dronikus, e Iunias. Rua a
kabu nau. Hosi mete dili
palupu na bavi. E huriki a
apostolo ri lohoka kamumu
ne rua. Ru luhoi torea e
Kristo muga ne nau.
8 A haro kamumu ne Am-
pliatus. A ngaru hatekea, a
vuhuna miri luhoi torea e
Bakovi Dagi.
9 A haro kamumu ne Ur-
banus, i leho turane mia na
leho ne Kristo.

Mu habi a haro kamumu
nau vona e Stakis, a ngaru
hatekea.
10 Mu habi a haro kamumu
ne Apeles. A Vure i vivi vona,
a vuhuna i dili na nimadihi,
i uka ma i lohopilea a Vure.
A haro kamumu ne huriki a
kabu ne Aristobulus.
11 Mu habi a haro kamumu
ne Herodion, a kabu nau. A
haro kamumu ne huriki a

* **15:29:** Rom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Tes 3:1 * **16:3:** Apo 18:2

kabu ne Narsisus, ra ri laho
turane Bakovi Dagi.
12 Mu habi a haro kamumu
ne Tripena turana e Triposa.
Ru leho hateka ni rata a leho
ne Bakovi Dagi. A haro ka-
mumu ne Persis. A ngaru
hatekea. I leho hateka na
leho ne Bakovi Dagi.
13 *A haro kamumu ne
Rupus, a bakovi kamumu
hateka ni muri ne Bakovi
Dagi. A haro ne kinana. I
manga e nana muholi.
14 A haro kamumu ne
Asinkritus, e Plegon, e Her-
mes, e Patrobas, e Hermas;
e huriki a viri ranga ri made
turane ria.
15 A haro kamumu ne Pilo-
gus, e Iulia, e Nereus rua e
kurabana, e Olimpas, turana
e huriki a tara ne Kristo ri
made turane ria.
16 *Mu vangaru, mu
vatagui na naro kamumu. E
huriki a tara ne Kristo koea
ri talo rike a haro kamumu
ne mua lobo.

Ranga Bakovi Ri Vakahale a Lotu

17 *Mua e huriki a turagu,
mu matadoko vona e huriki
ri rata mua mu vagege. Mu
matadoko vona e huriki ri
tovo a ngava taminga, ri
rata e huriki ri ngalahere na
Vure. A ngava ri tovo vona
i vaperesi na ngava ni tovo
mua vona muga. Mu malele
ha ne ria.
18 *E huriki nga i uka ma ri
rata a leho ne Kristo a Bakovi
Dagi ne hita. Ri ngaru ni ra-
mai a ningaru ne ria kunana.
Ri voko e huriki na ngava, ri
tami e huriki a muri golu.
19 *E huriki lobo ri lohoka
pali ne mua, mu longototoa
a Vure. I mavonga a vivi
ne mua. Pali a ngaru mu
gu lohoka vona a ra maki
i kamumu, mu gu lele rau
vona a maki hale.
20 *A Vure a viri i habi a ni-
valemu. I uka ma ge tabaka,
bara i pahamomoa e Satan
polotano na vahane mua. A
Bakovi Dagi ne hita, e Isu
Kristo, ge rata kamumu mua.
21 *E Timoti, a bakovi i leho
turagu, i talo rike a haro ka-
mumu ne mua lobo. E huriki
a kabu nau, e Lusius, e Iason,
e Sosipater, ria ranga ri talo
rike a haro kamumu ne mua.
22 Iau e Tertus a here polo
ne Paulus, a raukea iea. A
talo rike a haro kamumu ne
mua na rane Bakovi Dagi.
23-24 *E Gaius i talo rike a
haro kamumu ne mua. I
matakari kamumu iau, tu-
rana e huriki ri leho na lotu,
na ruma vona. E Erastus, a
bakovi ni matakari a tava na
tanga dagi, rua e turane hita
e Kuartus, ru talo rike a haro
kamumu ne mua.

A Ngava ni Vakabagetu

25 *A Vure i tahoka a nitora
ni vakatora a niluhoi ne mua,
i manga a Velenga Kamumu
a taki mua vona na tahuna a
vara mua ne Isu Kristo. Na
pida i kupo hateka a Velenga

---

* **16:13:** Mrk 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pe 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10
* **16:18:** Pili 3:19; 2Pe 2:3 * **16:19:** Rom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Vuh 3:15
* **16:21:** Apo 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Apo 19:22; 1Ko 1:14 * **16:25:** Rom 1:5; Epe 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kamumu iea i tabuli kapi-
loho.
26 Pali ngane i bele
kavakava. A ngava ne huriki
a propet hosi ni taki tala
ngane, e huriki na tanga
lobo ri longo a Velenga
Kamumu, a vuhuna a Vure
ra i mahuri vakaroro i taki ge
bele mavonga, e huriki ri gi
luhoi tora ia, ri gi longototoa.
27 A Vure i taku kunana,
i tahoka a lohokanga lobo.
E Isu Kristo ge rata hita si
gi kavurikea vakaroro. I
muholi.

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Korin

A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea (1 Kor 1:1). E Paulus i kilala a rana na raukea iea (3:5-6; 16:21).

I here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Korin na pida e 54-55 AD, na tahuna i made o Epesus. A bakovi ala tolu, e Stepanas, e Portunatus, e Akaikus, to bolea a raukea ne huriki a tara ne Kristo o Korin, to lakea o Epesus to habia ne Paulus. E Paulus i here mugea tara raukea ge koli a raukea ne ria.

A tanga e Korin i tabuli na tabeke mule puru ne Iurop, tabukoi na Dari na Kurukuruna Malala. A tabekena malala i tolu mule puru ra i lakea liu na dari, i tabuli vona a tanga i tolu. Mona ni gale e Gris, e Itali, e Spein. Na tahuna e Paulus i herea a raukea iea, a tabeke mule puru ne Gris ni gale e Akaia. A tabeke mule sike ni gale e Masedonia. Akaia, ra tabeke mule puru ne Gris, i manga a bodu. I uka ma i bola ra malala iea, i vano i lakea liu na tabeke mule sike. Na gagana malala nga varago i kamumu ne huriki ri gi hori a aga vona. E Korin a kurukuruna tanga ne huriki ri valai ri vahabi a maki vona. E Korin a tanga i tahoka a rana. I tahoka a murina ni vahabi a maki i dagi, a maka roho ni kona a maki ri pesi haluia, na tabeke tara a murina ni pelekado a ngava. I tahoka a roho na moni, a murina ni ninu, ni malo. I kupo a maka murina ni kavurike a hanuna vure taminga. I tahoka a roho dagi ne vona ni rata a maka rihiva legelege. E huriki a Korin ri bibi rike ria vona maka ruma kamumu ri tahoka.

I kupo e huriki a Korin ri kavurike a hanuna vure taminga.

Ne Apostolo 18:1-8, e Lukas i ta vona e Paulus i vakatubu navai a leho, i vakatubu a tara ne Kristo o Korin.

Na raukea iea, e Paulus ta ge koli a maka ninana ne ria, pali i luhoi tabu a maka maregoa i bele ne ria. I luhoi ni ta vona taro a maka maregoa nga.

A Nita Muga

1 Iau e Paulus. Na ningaru
na Vure, i gale iau, ge iau a
apostolo ne Isu Kristo. Maria
e Sostenes, a turane hita,
miri herea a raukea iea.
2 Miri here lakene mua e
huriki a tara ne Kristo o Korin. E Isu Kristo i ru here
here mua, ge mua ne vona
a Vure kunana. I gale mua,
ge mua e huriki a tara vona,
turana e huriki na tanga lobo
ri kavurikea a Bakovi Dagi, e
Isu Kristo. Ia a Bakovi Dagi
ne ria, a Bakovi Dagi ne hita.
3 A Vure, e Tamane hita,
rua e Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne hita, ru gu rata ka-
mumu mua, ru gu habi a
nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

4 A luhoi mua na parava vakaroro, a kavurike a Vure vona a naro i rata kamumu mua vona a vuhuna mu rihi e Isu Kristo.
5 I rata kamumu mua, i hatebalala, i vakabagetu mua na maki lobo, na lohokanga dagi, na naro ni ta kamumu.
6 Ra i maea, i vakasiri i muholi a ngava ne Kristo a vakalongo mua vona.
7 Ngane mu davea a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo, ge hamule valai, i uka ma mu bala vona tara bagetua na Vure.
8 *Ge tuhori mua, ge vano ge harena na nilobona parava, mu gu malamala na tahuna a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo ge hamule valai.
9 *A Vure i rata a maki lobo i taki ge rata. I gale mua mu gu rihi e Tuna, re Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo.

A Lotu o Korin i Tahoka a Maregoa

10 *Mua e huriki a turagu, a taki tora mua na rane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, a ta maea, "Mu hate taku. Naha ni vapida lae, naha ni vakabele a tara ge kupo. Mu pesi palupu na niluhoi i taku, na ngava i taku."
11 Mua e huriki a turagu, a kabu ne Kloe ri vakalongo iau vona mu vahehe.
12 *Ri taki ta i ranga ne mua mu ta maea, "Iau a muri ne Paulus." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Apolos." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Sipas." I ranga mu ta maea, "Iau a muri ne Kristo."
13 Re Kristo, ni vaveru na maka tabekena? Ra iau, e Paulus, a mate na kai tavalavala na murine mua? Ni vahilolo mua na ragu?
14 *A kavurikea a Vure vona iau i uka ma a vahiloloa tara viri ne mua. A vahilolo kunana e Krispus, e Gaius,
15 ma mu gu taki ta ni vahilolo mua na ragu.
16 *A kabu ne Stepanas, ria ranga a vahilolo ria. Pali a luhoi i uka tabu tara viri ga vahiloloa.
17 E Kristo i rudu iau, i uka ma ga vahilolo e huriki. I rudu iau ga vara e huriki na Velenga Kamumu. I uka ma i ngaru ga voko e huriki na ngava na lohokanga dagi na malala. Ma ga rata mavonga, ge uka a nitora a kai tavalavala ne Kristo.

E Kristo a Vuhuna Lohokanga

18 *Ne huriki ri laho na dala na matenga, a nitovo na kai tavalavala i manga a ngava tavula. Pali ne hita, e huriki a Vure i korimule hita, a nitovo na kai tavalavala, ia a nitora na Vure.
19 *A hinere hosi i ta maea,

"Ga ratapile a lohokanga ne huriki a bakovi na lohokanga.

* **1:8:** 1Tes 3:13; 5:23 * **1:9:** 1Tes 5:24; 1Ion 1:3 * **1:10:** Pili 2:2 * **1:12:** Apo 18:24-28; 1Ko 3:4 * **1:14:** Apo 18:8; Rom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:18:** Rom 1:16 * **1:19:** Ais 29:14 * **1:20:** Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25

Ga vakavaroru a niluhoi
ne huriki ri luhoi ta ri
lohoka hateka.”

20 *I mavonga, a vai
e huriki a bakovi na lo-
hokanga? A vai e huriki a
mari na vinara? A vai e
huriki ri moro hateka na
nita? A Vure i vakasiri
kavakava, a lohokanga na
malala i manga manga.

21 *A Vure i tahoka a
niluhoi kamumu hateka. I
rata maea, e huriki i uka
ma ri gi lohoka na Vure na
tahuna ri ramai a lohokanga
na malala. Pali i vivi ni
korimule e huriki ri luhoi
torea a ngava ni vara ria
vona, ra ngava e huriki ri
luhoi ta a ngava tavula.

22 E huriki a Iuda ri ngaru
ni matai a nivakasiri. E
huriki a Grik ri ngaru a lo-
hokanga legelege.

23 *Pali a ngava mi vara
e huriki vona, mi taki ria
ne Kristo ni paditata na kai
tavalavala. A ngava iea i rata
e huriki a Iuda ri boru, pali
e huriki a Grik ri luhoi ta a
ngava manga manga.

24 *Pali e huriki a Iuda, e
huriki a Grik a Vure i gale ria,
ri masia e Kristo ia a nitora, a
lohokanga na Vure.

25 *A niluhoi na Vure si
luhoi ta i manga, i moro
hateka na niluhoi moro
moro ne huriki a bakovi. E
huriki na malala ri luhoi ta
a Vure i uka nitora vona.
Pali a nitora na Vure i rangi
a nitora lobo ne huriki a
bakovi hateka.

26 *Mua e huriki a turagu,
mu luhoi mule a tahuna a
Vure i gale mua. I kupo ne
mua i uka ma mu tahoka a
lohokanga na matane huriki
na malala. I kupo ne mua
i uka rane mua. I kupo ne
mua i uka ma mu valai na
kabu na hariki.

27 Pali a Vure i vulaki e
huriki ri manga na matane
huriki na malala, ge vaka-
maruhu e huriki na malala
ri luhoi ta ri tahoka a lo-
hokanga dagi. I vulaki e
huriki a bakovi tavula na
matane huriki na malala,
ge vakamaruhu e huriki a
bakovi dagi na malala.

28 A Vure i vulaki e huriki a
matasia, re huriki na malala
ri biu ria. I vulaki e huriki
a bakovi tavula na matane
huriki na malala, ge ratapile
e huriki na malala ri luhoi ta
ri dagi hateka.

29 *A Vure i rata mavonga,
ge i uka tara viri ge bibi rike
mule a rana na matana Vure.

30 *Ia kunana a Viri i rata
mua mu rihi e Isu Kristo.
Na naro iea, e Kristo i habi
a niluhoi kamumu lobo ne
hita. Na limane Kristo ku-
nana, a Vure i konamule hita,
i rata hita si malamala, i kali
here here hita, ge hita ne
vona kunana.

31 *I mavonga, i uka ma si
gi bibi rike mule a rane hita.
Ni here hosi, i maea, “A viri
i ngaru ni bibi, ge bibi rike
kunanea a Bakovi Dagi.”

2

A Ngava na Kai Tavalavala

---

* **1:21:** Mat 11:25 * **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24:** Kol 2:3 * **1:25:** 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Iak 2:5 * **1:29:** Epe 2:9 * **1:30:** Jer 23:5-6 * **1:31:** Jer 9:24

1 Mua e huriki a turagu,
hosi na tahuna a bele ne
mua, a vara mua na nitana
Vure, i uka ma a vakaholi, ga
vara mua na maka ngava na
lohokanga dagi.
2 Na tahuna a made turane
mua, a koi ni tovo mua na
ngava legelege. A ngaru ni
tovo kunana mua na ngava
ne Isu Kristo, i mate na kai
tavalavala.
3 *Na tahuna a made tu-
rane mua, a uka a kini-
gaonga. A mangenge, i
vakulu a tagagu.
4 *A nitagu, a ngavagu i
uka ma a ngava moro moro
ga lalu mua vona. Pali na
tahuna a vara mua, a nitora
na Hanuna Vure i vakasiri i
muholi a nitagu.
5 I bele mavonga, i uka ma
mu gu luhoi tora na na lo-
hokanga na malala. Mu gu
luhoi tora na nitora na Vure.

A Lohokanga na Vure

6 Pali e huriki ri koru rike
pali ni luhoi torea e Kristo,
iau a vara ria na lohokanga.
Pali a lohokanga a vara ria
vona i uka ma a lohokanga
na malala, i uka ma a lo-
hokanga ne huriki a bakovi
dagi na malala, re huriki ri gi
mate.
7 A lohokanga a vara ria
vona, a lohokanga kapiloho
na Vure. A lohokanga iea,
a Vure i luhoi purua muga
na maki lobo ni ratarike, ge
vakabagetu hita vona.
8 E huriki a matakari na
malala, i uka tara viri ge
matakilaka vona a ngava iea.
Bara ri matakilaka vona, i
uka ma ri gi paditatea na kai
tavalavala e Bakovi Dagi, ra i
bagetu hateka.
9 *Ni here hosi maea,
"I uka tara viri ge matai,
i uka tara viri ge longo,
i uka tara viri ge longo visi na
hatena
a maka bagetua ka-
mumu a Vure i
kado puru, ge habi
ne huriki ri ngaru
hatekea."
10 Pali ngane a bagetua ka-
mumu nga, a Vure i vakasiri
ne hita na limana Hanuna,
a vuhuna a Hanuna Vure i
matai kado kamumu a maki
lobo. I mavonga kunana,
a niluhoi kapiloho na Vure,
a Hanuna i lohoka kamumu
vona.
11 uka tara viri ge lohoka
vona a niluhoi na viri tara.
A hanuna bakovi iea, ra i
made pololilo vona kunana,
i lohoka vona. I mavonga
kunana a niluhoi na Vure.
A Hanuna Vure kunana i lo-
hoka na niluhoi na Vure.
12 A Vure i habi ne hita a
Hanuna. I mavonga, i uka
ma si luhoi manga e huriki
na malala ri luhoi. Na naro
iea, si matakilala a maka
maki a Vure i habi tavula ne
hita.
13 Si vakalongo e huriki
vona a maki nga a Vure i habi
tavula ne hita. Si vakalongo,
i uka ma si ta na ngava na
lohokanga na malala. Si ta
na ngava i habi ne hita a
Hanuna Vure. Si tuveve polo
ne huriki a tara na Vure a
pelegona ngava na Vure.

* **2:3:** Apo 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4:** 1Tes 1:5 * **2:9:** Ais 64:4

14 E huriki a bakovi i uka
ma i tabuli ne ria a Hanuna
Vure i uka ma ri luhoi tora
a nitovo na Hanuna Vure.
A nitovo nga, ri luhoi ta a
ngava manga manga. I uka
ma ri longokilala, a vuhuna
a ngava nga, bara i longoki-
lala kunana e huriki a Hanu
Kiripiripi i tabuli pololilo ne
ria.
15 A viri i tahoka a Hanu
Kiripiripi bara i luhoi kado
a maki lobo. Pali i uka tara
viri ge kara ni pelekado a
narona.
16 *I manga a ngava ni here
hosi, i maea,
"E rei ge lohoka na niluhoi
na Bakovi Dagi, ge
tovoa?"
Pali hita, si lohoka vona a
niluhoi ne Kristo.

3

Manga a Koma Kiroko

1 Mua e huriki a turagu,
hosi a made turane mua,
mu ramai e Kristo. Pali na
tahuna a tovo mua, i uka
ma a tovo mua manga mu
kinigao na Hanu Kiripiripi.
A tovo mua manga e huriki
ri ramai a niluhoi na malala,
e huriki a koma kiroko na
narone Kristo.
2 *A tovo mua, i manga a
vakaruru mua, i uka ma a
habi a maki tora ne mua, a
vuhuna i uka ma mu paki
ma. Ngane ranga, i uka ma
mu paki,
3 *a vuhuna mu tabana ni
muri mai a naro na malala.
Mu hate madihi, mu vagege.
I vakasiri manga mu ngaru
kunana a naro na malala.
4 *Na tahuna a viri i taki
ta i muri ne Paulus, o a viri
tara i taki ta i muri ne Apolos,
mu ramai kunana a naro na
malala.
5 *E Apolos, ia e rei
muholi? Pali iau, e Paulus,
iau e rei muholi? Maria
a vora kunana, e Bakovi
Dagi i rudu maria miri gi
vakalongo ne mua a Velenga
Kamumu, lakea mu luhoi
tora ia.
6 I manga iau a varo, e Apo-
los i kisi, pali a Vure kunana
i ratea a hania i gaga, i koru
rike.
7 A viri i varo, a viri i kisi
a hania, rua varago a bakovi
tavula. Pali a Vure kunana
a viri muholi, i rata a maka
maki ri gaga, ri koru rike.
8 *A viri i varo, a viri i
kisi a hania, ru palupulupu
kunana. Rua varago bara ru
bole a mapane rua, i muri
mai a leho ne rua.
9 Maria varago a vora na
Vure, miri leho palupu. Mua
a hania na Vure.

Mu manga a roho na Vure.

10 A Vure i rata kamumu, i
rata iau a bele manga a mari
ni hae a ruma. A ru puru a
vuhu kedo, ni gi vakapesi a
ruma vona. Pali a viri tara i
valai, i hae rike vona a ruma.
Hita takutaku si gi luhoi ka-
mumu, si gi hae kamumua a
roho.
11 *I uka tara vuhu kedo
tabu si gi ru purua. A vuhu

* **2:16:** Ais 40:13 * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pe 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** Apo 18:4,11,27-28 * **3:8:** Mat 16:27; Epe 2:20-22 * **3:11:** Ais 28:16; 1Pe 2:4-6

kedo i taku kunana, ni ru
puru pali, re Isu Kristo.
12 Pali e huriki ri hae langa
a ruma na vuhu kedo iea, ri
gi hae na gol ranga, o na silva
ranga, o na kedo mata ka-
mumu ranga, o na kai ranga,
o na gavana rabia ranga, o na
rehi ranga.
13 *Muri a leho ne huriki
lobo bara i bele kavakava
na nilobona parava. Bara i
bele kavakava na tahuna a
kanono i tonia, ni gi matai a
leho ne hita takutaku ni rata
kamumu, o i uka.
14 A leho na viri i rata
langea na vuhu kedo iea i
uka ma ge nono, bara i bole
a mapana vona.
15 Pali a leho na viri ge
nono, a leho vona bara i velu.
I muholi, a bakovi bara ni
korimule, pali bara i manga
a viri ni korimule na ruma
vona i nono.
16 *Ra mua, i uka ma mu
lohoka vona? Mua a roho
na Vure. A Hanu Kiripiripi i
made na kurukurune mua.
17 A Vure bara i ratapile
e huriki ri ratapile a roho
vona, a vuhuna a roho na
Vure ne vona kunana. Pali
mua a roho vona.
18 Naha ni tami mule mua.
E rei a viri i luhoi ta i tahoka
a lohokanga na malala i
dagi hateka, iau a ngarua ge
taparakia, ge mata manga-
manga na matane huriki na
malala. Muri bara i tahoka a
lohokanga muholi.
19 *A lohokanga na malala,
a niluhoi tavula na matana
Vure, a vuhuna ni here
maea, "E huriki ri luhoi ta ri
lohoka hateka, a Vure bara i
rata ria, a lohokanga ne ria
bara i ratapile ria."
20 *A ngava tara ni here,
i maea, "E huriki ranga ri
luhoi ta ri lohoka hateka, pali
a Bakovi Dagi i lohoka vona,
a niluhoi ne ria a maki tavula
kunana."
21 I mavonga, naha ni bibi
rike e huriki a bakovi. A
maki lobo ni habi ne mua, ne
vona ni kori mua.
22 Ra iau, e Paulus, e Apo-
los, e Sipas, a malala, a
nimahuri, a matenga, a hini
mona, a hini muri ma, a
maki lobo ne mua.
23 Pali mua ne vona e
Kristo, e Kristo ne vona a
Vure.

4

A Leho ne Huriki a Apostolo

1 I mavonga a ngaru mu gu
matai maria, maria a vora ne
Kristo ni vakalongo e huriki
na nitana Vure, ra hosi i kapi-
loho, pali ngane ni pukatala.
2 *Pali e huriki a vora, ri gi
muri mai kamumu a ngava
lobo na bakovi dagi ne ria.
3 Pali ne nau, a maki tavula
na matagu mu gu pelekado
a leho nau, o e huriki na
malala ri gi pelekado iau. Iau
tara, i uka ma a pelekado
mule a narogu.
4 A luhoi kado pali a
narogu, i uka ma a masia
tara maki ga rare vona. Pali
a naro iea i uka ma i rata iau
ga malamala. E Bakovi Dagi
kikeri ge pelekado a narogu.

* **3:13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19:** Jop 5:13 * **3:20:** Sng 94:11 * **4:2:** Luk 12:42

5 *I mavonga, naha ni
pelekado muga a naro na
viri, muga ne Bakovi Dagi ge
valai. Ge valai, ge vakasiri
kavakava a naro hale e
huriki ri rata kapiloho. Ge
vakasiri kavakava a niluhoi
kapiloho ne huriki, i navai
ri rata a maki ri rata? Muri
a Vure ge kavurike hita
takutaku.
6 *Mua e huriki a turagu,
a ngaru ni kori mua, lakea a
kurahi a ragu, a rane Apolos.
A ngaru ni kori mua, mu
gu lohoka vona a ngava iea,
"Naha ni page poloa a nitana
Vure." Bara mu lohoka vona
a ngava iea, i uka ma mu
gu tagege, mu gu bibi rike
ranga, mu gu biu ranga.
7 *Mu rangi navai e huriki
ranga? A ra maki kamumu
mu tahoka, pali a Vure i uka
ma i habia ne mua? A maki
kamumu lobo mu tahoka, a
Vure i habi mua, pali i navai
mu bibi rike mule mua i
manga mua kunana mu vak-
abele a maki nga?
8 Ra mua, mu pahadaki ta
mu tahoka pali a maki lobo,
mu maru! Mu pahadaki
ta mu tahoka pali a mahala
lobo! Mu pahadaki ta mua a
hariki, pali i uka ma miri kori
mua, mu bele pali manga
a hariki! A ngaru ge mua
a hariki. Pali maria ranga,
bara maria a matakari tu-
rane mua!
9 Pali iau a luhoi maea,
a Vure i ru mia e huriki a
apostolo, mi muri liu. Mi
manga e huriki a bakovi ni
taki ni gi rabalaki na matane
huriki lobo. E huriki lobo
ri matanono mia: e huriki a
bakovi, e huriki a agelo.
10 Pali i navai? Mia mi
manga hateka a vuhuna
mi rata a leho ne Kristo,
pali mua mu moro hateka
a vuhuna mu rihi e Kristo,
e? Mia mi uka a nitora, pali
mua mu kinigao hateka, e?
Mua ni togo, pali e huriki ri
biu mia, e?
11 *I hosi, i valai i harena
mona, mi vitolo, mi marohu,
i marape a varakia ne mia, ni
ubi mia, mi uka ruma mi gi
made vona,
12 *mi leho hateka na li-
mane mia. Na tahuna e
huriki ri biu mia, mi vak-
abagetu ria. Na tahuna e
huriki ri habi a nimadihi ne
mia, mi kaloho, mi hatenono
kunana.
13 Na tahuna ri harogi pile
mia, mi taki kamumu ria.
Na matane huriki mi bele
manga a ragumera na malala
i vuroki e huriki, a maki i
bera, i mavuru.
14 A herea a raukea iea,
i uka ma ga vakamaruhu
mua. A herea, ga vara mua,
i manga a bakovi i varea e
tuna, ra i ngaru hatekea.
15 *Ri ala kupo hateka e
huriki ri tovo mua ne Kristo,
pali e tamane mua i taku ku-
nana. Hosi iau a bele manga
e tamane mua na tahuna a
vakalongo mua vona a Ve-
lenga Kamumu ne Isu Kristo.
16 *I mavonga, a ngaru
hateka mu gu ramai a vilogu.

* **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Rom 12:3 * **4:7:** Rom 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27
* **4:12:** Mat 5:44; 2Tes 3:8 * **4:15:** Gal 4:19 * **4:16:** Pili 3:17

17 *A ngaru mavonga,
lakea a rudua e Timoti.
I manga e tugu a hategu
pololilo ne Bakovi Dagi. I
kori vakaroro iau na leho. A
rudua ge made turane mua,
ge vakalohoka tabu mua
vona a narogu a ramai e Isu
Kristo vona. Ra naro nga a
tovo e huriki a tara ne Kristo
na tanga lobo a lakea vona.
18 E huriki ranga ne mua
ri luhoi iau ta i uka ma ga
hamule lakene tabu, lakea ri
tagege hateka.
19 Pali e Bakovi Dagi ge
ngaru, iau popote ga hamule
lakene. Muri ga matai e
huriki nga, ri tahoka a nitora,
o ri ta tavulavula kunana.
20 *A harikianga na Vure i
uka ma a ngava tavulavula.
A harikianga na Vure a ni-
tora.
21 Pali mu ngarua ge
navai? Mu ngaru ga bole
a lebo, ga lakene, o mu
ngaru ga lakene ga rata
kamumu mua, ga made
madoru turane mua?

5

A Naro na Molenga

1 *Ni vakalongo iau vona ta
a viri tara ne mua i mole. A
molenga vona i hale hateka,
a bakovi tara i radi poloa
e girihine tamana. A naro
iea i hale hateka, e huriki
ri made na uvo ranga ri
marikoi vona.
2 I bele ne mua a naro iea,
pali mua mu bibi rike mule
mua! I kamumu mu gu tangi.
Ra viri iea, i ratea a naro
iea, mu tono talea, nahea ge
made turane mua.
3 *I muholi a made basi ne
mua, pali a niluhoi nau i tab-
uli turane mua. A pelekado
pali a narona bakovi iea, i
manga a hini a made turane
mua, a taki i rata a naro hale.
4 Mu vapopo na rane Isu a
Bakovi Dagi, mu rata manga
iau a made turane mua. A
nitora ne Isu a Bakovi Dagi ge
made turane mua.
5 *Lakea mu habia na li-
mane Satan a bakovi iea, ge
ratapile a kakaina. Mu rata
mavonga, bara mu korimule
a hanuna, i uka ma ge vurua
na parava e Bakovi Dagi ge
hamule valai vona.
6 *Ra hini mu bibi rike
mule a rane mua, i uka ma i
kamumu. Mu lohoka vona, a
is popote kunana bara i rata
a bret lobo i vava.
7 *Mu vuroki tala a is hosi,
mu gu bele manga a bret
karaba. I muholi mu manga
a bret i uka is vona, a vuhuna
a nihabi ne hita, e Kristo, a
tuna sipsip na Habu na Ni-
pagepolo, ni rabalaki, ni habi
pali.
8 *I mavonga, si gi ratea a
habu iea, nahea si gi kani a
bret hosi i vona a is, ra naro
hale. Si gi ratea a habu iea
na bret i uka is vona, ra naro
malamala, na nita muholi.
9 Na raukea a here mugea,
a taki mua nahea mu gu laho
turana e huriki ri rata a naro
na molenga.

* **4:17:** Apo 19:22 * **4:20:** 1Ko 2:4 * **5:1:** Levi 18:7-8; Vin 22:30 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:5:** 1Tim 1:20 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Ais 53:7; 1Pe 1:19 * **5:8:** Vin 16:3

10 A here maea, i uka ma
a taki e huriki a bakovi na
malala ri rata a naro na
molenga, e huriki ri muma, e
huriki a panaho, e huriki ri
kavurike a vure ranga. Iau
bara ta maea, bara mu keri
ni made koea na malala.
11 *Pali ngane a here, a
taki mua nahea mu gu laho
turana e huriki ri taki ta ria
a turane mua, pali ri rata a
naro na molenga, ri muma,
ri kavurike a vure ranga,
ri padi a kidune huriki, ri
ninu a naru vagole lakea ri
manga, ri panaho. E huriki
a bakovi maea, naha ni ta tu-
rane ria, naha ni kani turane
ria.
12 Iau ga pelekado navai
a narone huriki i uka ma
ri dili na tara ne Kristo?
Pali e huriki ri dili na tara
ne Kristo, mu pelekado a
narone ria.
13 *A Vure bara i pelekado
e huriki polovavo. Pali a
nitana Vure i ta maea, "Mu
lili vuroki e huriki a bakovi
hale, i uka ma ri gi made
turane mua."

6

A Naro Ni Vapelekado na Ngava

1 A viri tara ne mua ge
tahoka a ngava ne turana
tara, i navai ge polo taro
e huriki a tara ne Kristo,
ge vano, ge vakapesia na
matane huriki a bakovi na
uvo?
2 *I navai? I uka ma mu
lohoka vona? E huriki a
tara ne Kristo ri gi pelekado
a narone huriki na malala
muri ma. Ge mavonga, i
navai mu keri ni vapelekado
a ngava kiroko ne mua?
3 I uka ma mu lohoka
vona? Muri ma si gi
pelekado a narone huriki a
agelo. I mavonga, i kamumu
si gi vapelekado a ngava ne
hita koea na malala.
4 Pali na tahuna mu tahoka
a ngava, i navai mu vakapesi
a bakovi, i uka rana na
tara ne Kristo, ge pelekado a
ngava ne mua?
5 A ta maea, ga vaka-
maruhu mua. I navai? I uka
tara viri ne mua ge tahoka
a niluhoi kamumu, ge longo,
ge pelekado a ngava i bele na
koropalane mua?
6 Pali mua mu vakapesi
e turane mua na matane
huriki i uka ma ri luhoi torea
e Kristo.
7 Ra hini mu vagege, mu
vakapesi mua na matana
bakovi ni pelekado a ngava, i
vakasiri manga mu velu pali
na vilo ni muri mai e Kristo.
A viri tara ge rata hale mua,
mu kaloho kunana. A viri
tara ge tami mua, ge radi
a maki ne mua, mu kaloho
kunana.
8 Pali i uka ma mu rata
mavonga. Mua kunana a
viri mu rata hale, mu tami e
turane mua, mu radi a maki
ne ria!
9 *I navai? I uka ma mu
lohoka vona? E huriki ri rata
a naro hale i uka ma ri gi dili
na harikianga na Vure. Naha
ni tami mule mua. E huriki
ri mole, e huriki ri kavurike
a vure ranga, e huriki ri tuli

* **5:11:** 2Tes 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Vin 13:5; 17:7 * **6:2:** Kap 20:4 * **6:9:** Gal 5:19-21; Epe 5:5; Kap 22:15

e girihina viri tara, e huriki a
bakovi ri radi a bakovi,
10 e huriki a panaho, e
huriki ri muma, e huriki ri
ninu a naru vagole ri manga,
e huriki ri ta padimomo, e
huriki ri radi a maki na viri
tara, re huriki a bakovi a
ngatavine maea i uka ma ri
gi dili na harikianga na Vure.
11 *Ranga ne mua, hosi
mua a viri maea. Pali a
rane Isu Kristo a Bakovi Dagi,
a Hanuna Vure ne hita ru
vahilolo mua, ru rata mua
mu malamala, ru rata mua
mu uka ngava na matana
Vure.

Naha Ni Mole

12 *Ranga ne mua mu ta
maea, "I uka tara naro ni gi
pupukari iau ga rata." Pali
iau a ta maea, a naro ranga
i uka ma ri gi kori iau. Mu ta
maea, "I uka tara naro ni gi
hatekakari iau ga rata." Pali
iau i uka ma ga matataro tara
naro ge vakavora iau.
13 *Mu ta maea, "A maki ni
kani ne vona ni vakavonu a
kavutu. A kavutu ne vona
ni tahoni a maki ni kani." I
muholi, pali muri ma a Vure
ge vakalobo varago a maki
ni kani, a kakaine hita. A
kakaine hita i uka ma ne
vona ni mole. A kakaine
hita ne vona e Bakovi Dagi.
E Bakovi Dagi ne vona a
kakaine hita.
14 *A Vure, na nitora
vona, i vakamahuri mule na
matenga e Bakovi Dagi. I
mavonga, hita ranga, bara i
vakamahuri mule a kakaine
hita.
15 *Mu luhoia. A kakaine
mua takutaku ri manga a
tabekena kakaine Kristo.
I mavonga, i kamumu ni
gi rata a tabekena kakaine
Kristo ge madoko na kakaina
ngoi? I uka liu!
16 *Mu luhoia. A bakovi
i mahita turana ngoi, a
kakaine rua i bele taku
kunana, a vuhuna ni here
na Hinere maea, "A kakaine
rua ge taku."
17 *Pali a viri i rihi e
Bakovi Dagi, a hanune rua ru
madoko.
18 Mu malele ha vona a
naro na molenga. A naro
hale lobo ni rata polovavo na
kakaina viri. Pali a viri i
mole i rata hale virihi mule
a kakaina.
19 A kakaine mua a roho na
Hanu Kiripiripi, ra i valai na
Vure, i made pololilo ne mua.
Ngane a Vure a tahone mua,
i uka ma mua a tahone mua,
20 *a vuhuna i kona pali
mua na mapa dagi. I
mavonga, a maki lobo mu
rata na kakaine mua ge rata
e huriki ri gi kavurikea a
Vure.

7

A Ngava na Parangia

1 Ngane ga koli a nga-
vane mua mu here puru na
raukea. A bakovi, i kamumu
i uka ma ge mahita turana
ngatavine.
2 Pali a vuhuna a naro na
molenga i bele dagi hateka,

* **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Tes 4:3-5 * **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15:** Epe 5:30 * **6:16:** Mat 19:5 * **6:17:** Ion 17:21-23; Rom 8:9-11 * **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pe 1:18-19

i kamumu a bakovi taku-
taku ge tahoka e girihina,
a ngatavine takutaku ge
tahoka e girihina.
3 A kakaina bakovi ne vona
e girihina, i uka ma ge vaka-
tokua. I mavonga kunana, a
kakaina ngatavine ne vona e
girihina. I uka ma ge vaka-
tokua.
4 A ngatavine i uka ma i
matakari mulea a kakaina.
E girihina i matakaria. I
mavonga kunana, a bakovi
i uka ma i matakari mulea
a kakaina. E girihina i
matakaria.
5 A mata girihina rua i uka
ma ru gu valohopile. Pali
bara ru ngaru ni varodo a
ngava, ru gu malo popote
taro, ru gu vasileki, i uka
ngava. Pali muri, ru gu made
palupu tabu, ma ge toni rua
e Satan, a vuhuna ru keri ni
pahadanu a ningaru hale na
kakaine rua.
6 I uka ma a vakuku mua.
A ta kunana, a naro iea, mu
ngaru ni ramaia, mu ramaia.
7 I kamumu e huriki lobo ri
gi manga iau. Pali a Vure i
vakabagetu hita takutaku na
ningaru si gi ramaia.

8 Mua e huriki a bakovi i
uka ma mu parangi, turana
mua e huriki a havuri, a
ta maea, i kamumu mu gu
made manga ori, manga iau.

9 *Pali a viri i keri ni
pahadanu a ningaru na
kakaina, i kamumu ge
parangi, ma ge ratapilea a
ningaru dagi na kakaina.

10 *Mua e huriki mu
parangi pali, a vakuku mua
(i uka ma i iau, e Bakovi Dagi
i vakuku mua): mua e huriki
a ngatavine, naha ni ha taroa
e girihine mua.
11 (Pali a ngatavine ge ha
taroa e girihina, nahea ge
parangi tabu. O i kamumu ge
hamule mai e girihina). Pali
mua e huriki a bakovi, naha
ni pile e girihine mua.

12 Pali e huriki ranga ri
parangi pali, a ta maea (i uka
ma e Bakovi Dagi, iau a ta
maea): e rei a bakovi, a tu-
rane teu, e girihina i uka ma
i luhoi torea e Kristo, pali ra
ngatavine iea i vivi kunana
ni made turana, nahea ge
pilea.
13 I mavonga kunana, a
ngatavine tara, e girihina i
uka ma i luhoi torea e Kristo,
pali a bakovi iea i vivi ku-
nana ni made turana, nahea
ge pilea.
14 A bakovi i uka ma i luhoi
torea e Kristo, pali e giri-
hina i luhoi torea e Kristo,
ngane a bakovi iea, a Vure i
matakaria. E huriki e tuna
ranga, a Vure i matakari ria.
A ngatavine i uka ma i luhoi
torea e Kristo, pali e gir-
ihina i luhoi torea, ngane
a ngatavine iea a Vure i
matakaria. E huriki e tune
rua, ranga a Vure i matakari
ria, i uka ma i biu ria.

15 *Pali a bakovi o a
ngatavine, ra i uka ma i luhoi
torea e Kristo, i ngaru ni ha
taroa e girihina, naha ni ta
karia. Ge vano. Ge bele
maea a hini, a viri i luhoi
torea e Kristo i matukapaga

* **7:9:** 1Tim 5:14 * **7:10:** Mat 5:32 * **7:15:** Rom 14:19

ne girihina, a vuhuna a Vure
i gale mua mu gu made na
nivalemu.
16 *Mua e huriki a
ngatavine, ma ge matai a
naromu e girihimu, ge pulo
a vilona. Pali mua e huriki
a bakovi, ma ge matai a
naromu e girihimu, ge pulo
a vilona.

Ioe o Made Navai na Tahuna a Vure i Gale Ioe, o Made Maea Kunana

17 A ra nimade e Bakovi
Dagi i habi ne hita takutaku,
si gi ramai kunana. A ra ni-
made a Vure i gale hita taku-
taku vona, si gi laho vona. A
vinara iea, a vakuku mua e
huriki a tara ne Kristo vona.
18 E huriki a Vure i gale ria,
ni pala pali a kuline ria, naha
ri gi pulo a kuline ria ni pala.
E huriki, a Vure i gale ria,
pali i uka ma ni pala ma a
kuline ria, nahea ni gi pala a
kuline ria.
19 *A viri ni pala a kulina,
o i uka ma ni pala a kulina, a
maki tavula. A maki dagi, a
viri ge longototo a vinara na
Vure.
20 Si made navai na tahuna
a Vure i gale hita, si gi made
kunana vona ra nimade iea.
21 A Vure i gale ioe na
tahuna ioe a vorakato?
Naha ni loho lege. Pali
ge tahoka tara dala go
matukapaga vona, o ratea,
go matukapaga.
22 *A viri a Vure i galea na
tahuna ia a vorakato vona,
ngane i rihi e Bakovi Dagi, i
matukapaga pali na matane
Bakovi Dagi. Pali a viri i uka
ma a vorakato na tahuna e
Bakovi Dagi i galea, ngane ia
a vora ne Kristo.
23 A Vure i kona mua na
mapa dagi, i mavonga, na-
hea mu gu bele manga a vo-
rakato ne huriki a bakovi.
24 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu made navai na
tahuna a Vure i gale mua,
mu made mavonga kunana
turana Vure.

A Ngava Ranga na Parangia

25 Ngane ga here a ngava
ne huriki i uka ma ri parangi
ma. E Bakovi Dagi i uka
ma i habi nau ranga vinara.
Iau kunana a habi ne mua
a niluhoi kamumu nau, a
vuhuna e Bakovi Dagi i dodo
iau, i rata iau, iau a bakovi ni
ta muholi.
26 A parava mona, a
tahuna na nimava, lakea iau
a luhoi i kamumu e huriki i
uka ma ri parangi ma, ri gi
made mavonga kunana.
27 O parangi pali? Naha
ni ha taroa e girihimu. Pali
ioe i uka ma o parangi ma,
naha ni matakana a viri go
parangi vona.
28 Pali ioe o ngaru ni
parangi, i uka maki. I uka
ma o rata hale. A ngatavine
i uka ma i parangi ma, lakea
i parangi, i uka maki. I uka
ma i rata hale. Pali e huriki
ri parangi, bara i bele ne
ria a maregoa na malala. A
koi mu gu dili na maregoa,
lakea a taki mua nahea mu
gu parangi.

* **7:16:** 1Pe 3:1 * **7:19:** Rom 2:25; Gal 5:6; 6:15 * **7:22:** Pmn 16; 1Pe 2:16

29 Mua e huriki a turagu, a
pelegona ngava nau i maea:
a parava i uka ma i kupo
ngane. I vakatubu ngane, e
huriki ri parangi, nahea ri
gi luhoi hateka a naro na
parangia.
30 E huriki ri tangi, nahea
ri gi tangi hateka. E huriki ri
vivi, nahea ri gi luhoi kunana
a nivivi ne ria. E huriki
ri kona a maki, nahea ri gi
luhoi hateka a maki nga.
31 *E huriki ri leho na
maki na malala, ri gi made
manga a leho iea i uka ma i
dagi hateka na matane ria, a
vuhuna a malala, ra si masia
mona, i popote ge lobo.
32 A ngaru ge uka tara maki
mu gu loho lege vona. A
bakovi i uka ma i parangi ma
bara i luhoi hateka a leho ne
Bakovi Dagi, a ra ge ratea, ge
vivi vona e Bakovi Dagi.
33 Pali a bakovi i parangi
pali, bara i loho lege vona a
maka maki na malala, a ra ge
ratea, ge vivi vona e girihina,
34 lakea bara i loho rua. A
ngatavine i uka ma i parangi
ma, bara i luhoi kunanea
a leho ne Bakovi Dagi. I
ngarua a kakaina, a hanuna
ge ne vona a Vure kunana.
Pali a ngatavine i parangi
pali, bara i loho lege vona a
maka maki na malala, a ra ge
ratea ge vivi vona e girihina.
35 A ta maea, i uka ma ga
ta pupukari mua. A ta maea,
ga kori mua, mu gu ramai a
naro kamumu, mu gu habi
vakaroro a hatene mua ne
Bakovi Dagi.
36 E rei a bakovi i luhoi
ta i uka ma i rata kamumu
hatekea a ngatavine ni
habikari vona, a ningaru
vona i kinigao hateka, lakea
i masia bara i kamumu ru
gu parangi, i uka maki. Ge
ramai a ningaru vona, ru gu
parangi. I uka ma ru rata
hale.
37 Pali a bakovi iea ge pesi
tora na niluhoi na hatena, i
uka ma i ngaru ni parangi
a vuhuna i matakari ka-
mumu a ningaru na kakaina,
i luhoi kado pali i uka ma ge
parangi, ra bakovi iea i rata
kamumu.
38 I mavonga, a bakovi
iea ge parangi vona a viri
ni habikari vona, i rata ka-
mumu. Pali i uka ma ge
parangi, bara i rata kamumu
hateka.
39 *A ngatavine ge made
kunana turana e girihina, ge
vano ge harena na tahuna
i mate. Pali e girihina ge
mate, ngane bara i parangi
tabu na ningaru vona. Pali
ge parangi vona a bakovi i
luhoi torea e Bakovi Dagi.
40 Pali iau a luhoi, i uka
ma ge parangi tabu, bara i
vivi. A luhoi a Hanuna Vure
i made turagu, lakea a ta
maea.

8

A Nihabi na Maka Vure Tavula

1 *Ngane ga taki mua
vona a kania ni habi na
vure ranga. Si lohoka vona
a ngava iea, “Hita lobo si
tahoka a lohokanga.” Pali a

* **7:31:** 1Ion 2:17 * **7:39:** Rom 7:2-3 * **8:1:** Apo 15:29

"lohokanga" iea i vakabele
a tagenga. Pali a naro na
nivangaru i vakatora hita.
2 *E rei a viri i pahaluhoi
ta i lohoka pali, i uka ma i
lohoka kamumu ma.
3 Pali e rei a viri i ngarua a
Vure, a Vure i matakilalea a
bakovi iea.
4 *I mavonga, a naro ni
kani a kania ni habi na
vure ranga, si lohoka vona
a ngava iea, "A maka vure
ranga, i uka ma ri muholi." A
ngava tara i maea, "A Vure i
taku kunana."
5 I muholi, i tahoka a maki
i kupo na hunu, na malala,
e huriki ranga ri taki ta a
vure. A maki ni gale a vure,
a bakovi dagi, ri kupo.
6 *Pali ne hita, a Vure i taku
kunana, re Tamane hita, ra
i ratarike a maki lobo. Hita
a ngate vona. A Bakovi Dagi
i taku kunana, re Isu Kristo.
Na limana kunana, a Vure i
ratarike a maki lobo. I habi
ne hita a nimahuri karaba.
7 Pali e huriki ranga i uka
ma ri lohoka vona a ngava
nga. Hosi ri kavurike a maka
vure tebi. Ri luhoi ta a
vure muholi, lakea ngane na
tahuna ri kani a kania ni
habi lakea na vure nga, ri
hataki hale, ri hataki ri ka-
toki, a vuhuna ri loho lege, ri
gi kani o i uka?
8 Pali a maki si kani, o i
uka ma si kani, i uka ma ge
rata hita si gi malamala na
matana Vure. I uka ma si
kani, i uka ma ge rata hita si
gi hale. O si kani, i uka ma ge
rata hita si gi kamumu.
9 *Pali mu matadoko. A
maki o lohoka vona i uka ma
i hale go ratea, ma ge rata e
huriki i uka ma ri luhoi tora
hateka ri gi boru.
10 Ma ge matai ioe, ra ioe
o tahoka a lohokanga, o kani
na roho na vure tara. Bara o
vakarike a hatena bakovi iea,
ra i uka ma i tora a niluhoi
vona, bara i kani a kania ni
habi na vure tara.
11 *I mavonga, a lohokanga
vomu i ratapilea a bakovi iea,
ra i uka ma i tora a niluhoi
vona. Pali ia a turamu. E
Kristo i mate vona.
12 Na naro iea, mu rata
a naro hale ne huriki e
turamu, mu vakavaroru a
niluhoi ne ria, a vuhuna i uka
ma ri tora. Ngane mu rata a
naro hale ne Kristo.
13 *I mavonga, a ra maki
a kani ge ratea a turagu ge
boru, bara pilea, i uka ma ge
boru a turagu.

9

A Leho ne Huriki a Apostolo

1 *Iau i uka ma a vorakato.
Iau a apostolo. Iau a masia
na matagu e Isu, a Bakovi
Dagi ne hita. Mua a kanena
leho nau a rata ne Bakovi
Dagi.
2 *E huriki ranga ri gi koi ni
taki iau, ge iau a apostolo. I
uka maki, a vuhuna i muholi
hateka, iau a apostolo ne
mua. A Vure i vakasiri
manga iau a apostolo ne

* **8:2:** Gal 6:3 * **8:4:** Vin 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Epe 4:5-6 * **8:9:** Rom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Rom 14:15,20 * **8:13:** Rom 14:21 * **9:1:** Apo 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8-9 * **9:2:** 2Ko 3:2-3

Bakovi Dagi, a vuhuna mu
luhoi tora ia.
3 E huriki ranga ri gi ngaru
ni nana iau, iau bara koli
maea:
4 *Bara mi ngaru, bara
mi bole ne huriki a tara ne
Kristo a maki ni kani, a naru.
5 E huriki a apostolo ranga,
e huriki e tarine Bakovi Dagi,
turana e Sipas, ria lobo ri
laho turana e girihine ria, ra
ri luhoi torea e Kristo. Maria
ranga, bara miri ngaru, bara
miri laho turana e girihine
maria.
6 O mu ngaru maria e Barn-
abas kunana miri gi leho na
limane maria, miri gi kani,
miri gi ninu?
7 E rei a nugumaheto ge
kona a maki ni kani vona? E
rei ge varo a hania, pali i uka
ma ge kani vona? E rei ge
matakari a sipsip, pali i uka
ma ge ninu a namona ruruna
sipsip vona?
8 Ra ngava nga, i uka ma a
niluhoi na bakovi. Ni here na
Vinara.
9 *A Vinara ne Moses, ni
here maea, "A bulmakau i
leho ni pahavila a vinina vit,
naha ni kolo pupua a nga-
vana, ge keri ni kani." Pali
a Vure, i uka ma i loho lege
vona a bulmakau.
10 *A ngava iea ni here vir-
ihi hita. Ni here ni kori hita,
a vuhuna a bakovi i varo, a
bakovi i mirio, bara ru pasi-
mata varago ni kani a maki
na hania.
11 *Maria miri varo a maki
na Vure na kurukurune mua.
Lakea bara miri ngaru, bara
miri bole a maki na malala
ne mua.
12 *E huriki ranga ri bole
vakaroro a maki ne mua,
pali maria, i kamumu hateka
miri gi bole.

Pali i uka ma ge mavonga.
I uka ma miri ngaru ni bole a
maki ne mua. Miri hatenono
kunana na maregoa, ma miri
gi putukari a dala ne huriki
ranga, i uka ma ri gi luhoi
torea a Velenga Kamumu ne
Kristo.
13 *Mu luhoia, e huriki ri
leho na Roho na Vure, ri kani
na maki ni kani na Roho. E
huriki ri leho ni habi a nihabi
na dede, ri kani vona a ni-
habi.
14 *I mavonga kunana, e
Bakovi Dagi i vakuku, ni gi
habi ne huriki ri vakalongo a
Velenga Kamumu.
15 I kamumu ga bole ne
mua, pali iau i uka ma a
bole. A here a ngava nga,
i uka ma ga bole a maki ne
mua. A vivi a vuhuna i uka
ma a bole a maki ne mua.
Lakea a koi mu gu habia nau
tara maki. Bara mu habia
nau tara maki, bara mu bole
vuroki nau a maki a vivi
vona. Bara mate taro.
16 *I uka ma ga bibi rike
mule a ragu na tahuna a
vara e huriki na Velenga Ka-
mumu, a vuhuna a Vure i
vakuku iau ga vara. Iau i
uka ma ga vara, a Vure bara
i ratapile iau.
17 Iau bara vara na ningaru
nau, bara bole a mapagu.

* **9:4:** Luk 10:8 * **9:9:** Vin 25:4; 1Tim 5:18 * **9:10:** 2Tim 2:6 * **9:11:** Rom 15:27 * **9:12:** Apo 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Vin 18:1-3 * **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9

Pali iau bara vara i uka ma
na ningaru nau, bara vara, a
vuhuna a Vure i habia nau a
leho iea ga ratea.
18 I mavonga, a ra mapagu
ga bolea? Pali a mapagu i
maea: ga vakalongo tavula
e huriki vona a Velenga Ka-
mumu, i uka ma ri gi kona
iau, i manga a vinara i taki ri
gi kona iau.
19 Iau i uka ma a vora na
viri tara. Pali a vakakiroko
iau, a bele manga a vora ne
huriki lobo. A rata mavonga,
ga bole dili e huriki ala kupo.
20 *Na tahuna a made tu-
rane huriki a Iuda, a made
manga a Iuda, ga bole dili
e huriki a Iuda ala kupo.
Na tahuna a made turane
huriki ri nugu tata a vinara,
a made manga ria, ga bole
dili e huriki ri muri mai a
vinara. Pali a vinara i uka
ma i matakari iau.
21 Na tahuna a made tu-
rane huriki i uka ma ri
lohoka na vinara, a made
manga ria, ga bole dili e
huriki nga. Pali i uka ma a
longotaro a vinara na Vure.
A muri mai a vinara ne
Kristo.
22 *Na tahuna a made tu-
rane huriki i uka ma i tora
hateka a niluhoi ne ria, a
rata kunana a rabu ri luhoi
ta i kamumu, ga bole dili ria.
A made turana e huriki a
bakovi navai, a bele manga
ria, ga bole dili e huriki ranga
na dala lobo.
23 A maki lobo nga a rata ne
vona ni vakalongo a Velenga
Kamumu, lakea iau tara ga
bole a bagetua na Velenga
Kamumu turane ria.

Si Gi Nunu Hateka

24 Mu luhoia, e huriki ri
varangi ni nunu, ria lobo ri
rura ni mulangi. Pali a viri
ala taku kunana bara i mu-
langi. I mavonga, mu nunu
hateka, mu gu mulangi.
25 *E huriki a bakovi na
rihiva ri tovo mule a kakaine
ria. Ri rata mavonga, ri gi
mulangi, ri gi bole a mapane
ria. A mapa ri bolea bara i
ropo muri ma. Pali a mapane
hita bara i tabuli vakaroro.
26 I mavonga, iau i uka ma
a nunu tavulavula. A manga
a viri i vadaki, i uka ma a
voro tavula a limagu.
27 *Na tahuna a vara
e huriki, a tovo mulea a
kakaigu, a ratea i muri mai a
ningaru nau, ma ni gi matai
iau, i uka ma ga mulangi.

10

Naha Ni Kavurike a Vure Ranga

1 *Mua e huriki a turagu, a
ngaru mu gu lohoka vona, e
huriki a gare ne hita hosi, a
bubu i matakari ria lobo na
tabeke i ngeki. Ria lobo ri
laho polo na dari.
2 A bubu i matakari ria,
ri laho polo na Dari Vururu
turane Moses. A naro nga ru
rata e huriki nga, ria a tara
ne Moses, i manga mona a
viri ni vahilolo, i dili na tara
ne Kristo.
3 *Ria lobo ri kani vona a
maki ni kani i valai na Vure.

* **9:20:** Apo 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29 * **9:25:** Pili 3:14; 2Tim 2:4-5; 4:7-8
* **9:27:** Rom 8:13; 13:14 * **10:1:** Nim 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:** Nim 16:35
* **10:4:** Nim 17:6; Gi 20:11

4 *Ri ninu vona a naru i
valai na Vure, a vuhuna ri
ninu vona a naru na kedo i
valai na Vure, ra i muri mai
ria. A kedo iea, re Kristo.
5 *A maki nga ri bele ne ria,
pali i kupo ne ria, a Vure i
uka ma i vivi ne ria, lakea i
ratapile ria na tabeke i ngeki.

6 *A maki nga ri bele, ge a
nivakasiri ne hita, i uka ma si
gi ngaru a naro hale manga
ria.
7 *Nahea mu gu kavurike a
vure ranga, manga e huriki
nga ri rata. Ni here na
Hinere i maea, “Ri made
puru, ri kani, ri ninu. Muri
ri pesi rike, ri rehi turane
huriki a ngatavine.”
8 *Nahea si gi rata a naro
na molenga, i manga ranga
ne ria ri rata. Ri rata
mavonga, e huriki ala 23,000
ri mate na parava i taku ku-
nana.
9 *Nahea si gi tonia e
Kristo, i manga e huriki
ranga ne ria ri rata. Ri rata
mavonga, a maka mata ri
kani mate ria.
10 *Naha ni deke na Vure,
i manga e huriki ranga ne
ria ri rata. Ri rata mavonga,
lakea a agelo na matenga i
rabalaki ria.
11 A vuranga nga ri bele, ge
vakasiri e huriki nga i uka
ma ri gi rata a naro hale.
Ni here puru na hinere, ge
tovo hita, ra si made pali na
nilobona parava.

12 I mavonga, e rei a viri i
luhoi ta i pesi tora, ge mata-
doko, ma ge boru.
13 A nitoni lobo i bele ne
mua, i manga kunana a ni-
toni i bele ne huriki lobo.
A Vure i rata a maki lobo
i taki ge rata, i mavonga,
na tahuna a nitoni i bele ne
mua, bara i matakari mua,
a nitoni i uka ma ge rangi a
kinigaonga ne mua. Bara i
ratea tara dala mu gu malele
ha vona a nitoni, i uka ma
mu gu boru.

14 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu malele ha vona
a naro ni kavurike a vure
ranga.
15 Mu tahoka a niluhoi ka-
mumu, lakea a taki mua. Mu
luhoi kado a ngava a taki.

16 *A kikei si ninu vona na
komunio, si vaveru vona a
darane Kristo. Na tahuna si
kevea a bret, si vaveru vona
a kakaine Kristo.
17 *A bret i taku kunana.
I mavonga, hita lobo si
vakalipopo, hita a tara i taku
kunana, a vuhuna si vaveru
vona a bret i taku kunana.
18 *Mu luhoi e huriki a
Israel. Ri manga a kabu i
taku kunana, ri kani vona a
nihabi ni habi na dede, ri
vaveru vona a nihabi.
19 *I uka ma a taki a vure
ranga a maki muholi. I uka
ma a taki a kania ni habi ne
ria a maki muholi.
20 *Pali a nihabi ne huriki
ri made na uvo, i uka ma
ri habi na Vure. Ri habi na

* **10:5:** Gi 14:29-30 * **10:6:** Gi 11:4,34; 1Ko 10:11 * **10:7:** Nim 32:6 * **10:8:** Gi 25:1-9 * **10:9:** Gi 21:5-6 * **10:10:** Gi 16:41-49 * **10:16:** Mat 26:26-28 * **10:17:** Rom 12:5 * **10:18:** Levi 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Vin 32:17; Kap 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16

hanitu. A koi mu gu vaveru
turana hanitu.
21 *Mu keri ni ninu varago
a kikei ne Bakovi Dagi, a
kikei na hanitu. Mu keri
ni kani varago na dede ne
Bakovi Dagi, a dede na han-
itu.
22 *I navai? Si kinigao
hateka ne Bakovi Dagi? Si gi
vakarike a hatena ge bage ne
hita?

A Maki Lobo Si Rata, Ge ne Vona e Bakovi Dagi Kunana

23 *Mua ranga mu ta
maea, "I uka tara naro ni gi
pupukari iau ga rata." Pali
iau a taki, a naro ranga i
uka ma ri gi kori iau. Mu
ta maea, "I uka tara naro ni
gi pupukari iau ga rata." Pali
iau a taki, a maki ranga i uka
ma ge vakatora hita.
24 *Naha ni luhoi ni tuhori
mule ioe kunana. O luhoi e
huriki ranga, o tuhori ria.
25 A ra kania mu kona na
maket, nahea mu gu nana
ria, ri bole vai, ni habi na
nitamina vure o i uka. Mu
kani kunana,
26 *a vuhuna ni here maea,
"A malala, a maki lobo i tab-
uli vona, ne vona e Bakovi
Dagi."
27 A bakovi tara i uka ma i
luhoi torea e Kristo, ge taki
ioe go kani na ruma vona,
pali o ngaru ni vano, o vano.
A ra maki i habi vomu, o
kani kunana. Naha ni nanea
i bole vai.
28 *Pali ni gi taki ioe maea,
"A kania nga ni habi manga
a nihabi na vure." Pali, naha
ni kani, ma ge hale a niluhoi
na viri i vakalongo ioe vona
a kania nga.
29 A ta maea, i uka ma go
kori a niluhoi vomu. A ta
maea, go kori a niluhoi na
viri i taki ioe vona a kania
nga i valai na roho na vure
tebi. A viri tara bara i ta
maea, "I navai a ningaru nau
ni gi pupukari na niluhoi na
bakovi tara?
30 *Iau a kani, a kavurikea
a Vure vona a kania iea, pali
ri gi ta hale navai nau vona
a maki a kavurikea a Vure
vona pali?"
31 *I mavonga, a ra maki
mu ninu, a ra maki mu kani,
a ra maki mu ratea, mu ratea,
e huriki ri gi togoa a Vure.
32 *Na matane huriki a
Iuda, e huriki a Grik, e huriki
a tara na Vure, naha ni ratea
tara maki ge rata ria ri gi
boru.
33 *Iau tara, a toni ni rata
a maki e huriki lobo ri gi vivi
vona. I uka ma a tuhori mule
iau. A maki lobo a rata, ga
tuhori e huriki ala kupo, a
Vure ge korimule ria.

11

1 *Mu muri mai a vilogu, i
manga a hini iau a muri mai
a vilone Kristo.

A Ngava na ni Kavitagu a Gigi

* **10:22:** Vin 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Rom 15:1-2 * **10:26:** Sng 24:1 * **10:28:** 1Ko 8:7 * **10:30:** 1Tim 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Rom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16

2 A ngaru ni kavurike mua,
a vuhuna mu longototo iau, a
ngava lobo a taki mua vona,
ra ngava a vara mua vona
hosi.
3 *Pali a ngava tara a ngaru
mu gu lohoka vona. E Kristo
i muga ne huriki a bakovi. E
huriki a bakovi ri muga ne
huriki e girihine ria. A Vure
i muga ne Kristo.
4 A bakovi ge vasileki, o ge
rata a nita propet, i uka ma
ge kavitagua a gina. Bara i
kavitagua a gina, bara i vaka-
maruhu a viri i muga vona,
re Kristo.
5 Pali a ngatavine ge
vasileki, o ge rata a nita
propet, ge kavitagua a gina.
Bara i uka ma ge kavitagua a
gina, bara i vakamaruhua a
viri i muga vona, re girihina.
I manga kunana ge ali vuroki
a vuna, bara i maruhu e
girihina.
6 A ngatavine ge koi ni
kavitagua a gina, pali, ge
ali vuroki a vuna! Pali
bara i rata mavonga, bara i
maruhu. I mavonga, i ka-
mumu ge kavitagua a gina na
tahuna i vasileki.
7 *A bakovi i uka ma ge
kavitagua a gina na tahuna i
vasileki, a vuhuna a bakovi
i manga a hanuna Vure, a
bagetuanga na Vure. Pali a
ngatavine a bagetua ne giri-
hina,
8 *a vuhuna a Vure i uka
ma i ratarikea a bakovi na
karona ngatavine. A Vure
i ratarikea a ngatavine na
karona bakovi.
9 A Vure i uka ma i luhoia
a ngatavine, i ratarikea a
bakovi ge tuhoria. I luhoia
a bakovi, lakea i ratarikea a
ngatavine ge tuhoria.
10 I mavonga, a ngatavine
ge kavitagua a gina na
tahuna i vasileki, ge manga a
kilakila, ge vakasiri manga
a bakovi i muga vona, a
vuhuna e huriki a agelo ri
matanono hita.
11 Pali hita e huriki a tara
ne Bakovi Dagi, a ngatavine
i uka ma i made kikeri. A
bakovi i tuhoria. A bakovi
tara, i uka ma i made kikeri.
A ngatavine i tuhoria.
12 Muga, a Vure i ratarike a
ngatavine na karona bakovi.
Pali ngane e huriki a bakovi,
i poda ria a ngatavine. Pali a
maki lobo i valai na Vure.
13 Mu luhoi kadoa a ninana
iea: a ngatavine ge vasileki
na Vure, i kamumu i uka ma
ge kavitagua a gina?
14 I kavakava hateka, a
maki ni maruhu vona a
bakovi i ola a vuna.
15 Pali a ngatavine, i ola
a vuna, i mata kamumu
hateka, a vuhuna a vuna ni
habi na ngatavine, ge kav-
itagua a gina.
16 Pali e rei a viri i ngaru
ni gege vona a ngava nga, mi
uka tabu tara naro mi gi tovo.
A tara na Vure na tanga lobo
ri ramai a ngava nga.

A Kinani na Malunga ne Bakovi Dagi

17 Pali ngane a tahoka
ranga ngava, i uka ma ga
kavurike mua vona. Na
tahuna mu vapopo, i uka ma

* **11:3:** Vuh 3:16; Epe 5:23 * **11:7:** Vuh 1:26-27 * **11:8:** Vuh 2:18-23

mu rata kamumu. Mu rata
hale.
18 *Na tahuna mua e huriki
a tara ne Kristo mu vapopo,
a longo ta mu vapida lae.
A luhoi ge muholi popote a
ngava iea.
19 I uka ma i kamumu.
Pali i muholi bara i tahoka
e huriki ri vapida lae, ge
vakasiri e rei ne mua i luhoi
muholia e Kristo.
20 Na tahuna mu vapopo,
mu kani, i uka ma i manga
mu kani a kania ne Bakovi
Dagi,
21 a vuhuna mua takutaku
mu kani kunana. E huriki
ranga i uka ma ri bole kupo,
ri vitolo. E huriki ranga ri
ninu hateka, ri manga.
22 Mu manga! Mu uka
ruma mu gu kani vona, mu
gu ninu vona? I mata manga
mu biu a tara na Vure, mu
vakamaruhu e huriki ri bala
a maki. Ga taki navai mua?
Ga kavurike mua? I uka liu!
23 E Bakovi Dagi i tovo iau,
ngane ga tovo mua. Na rodo,
ta ni gi habi na limane huriki
a pile e Isu a Bakovi Dagi, i
bole rike a bret,
24 i kavurikea a Vure vona,
i kevea, i ta maea, “Ra bret
iea a bobogu, a habia ge
korimule mua. Mu rata
mavonga vakaroro, mu luhoi
mule iau.”
25 *Ri kani lobo, i bole rikea
a kikei na vain, i kavurikea
a Vure vona, i ta maea, “A
kikei iea i vakasiri a ngava
dagi karaba, a vakatorea na
daragu. Na tahuna mu
ninua, mu luhoi mule iau.”
26 Na tahuna mu kania a
bret, mu ninu a vain, mu
vakalongo e huriki vona a
matenga ne Bakovi Dagi, ge
vano, ge harena na tahuna
ge hamule valai.
27 *I mavonga, e rei a viri i
kani a bret, i ninu a kikei na
vain ne Bakovi Dagi na naro
i uka ma i togoa e Bakovi
Dagi vona, i manga i luhoi
a maki tavula a kakaina, a
darane Bakovi Dagi, i tahoka
a ngava.
28 I mavonga, i kamumu
mu gu luhoi kado mule a
narone mua taro. Muri mu
kani a bret, mu ninu na kikei.
29 E rei a viri i uka ma i
luhoi kado mule a narona,
pali i kani, i ninu, a Vure bara
i vakamadihia.
30 Na naro iea kunana, i
kupo ne mua mu giloa, mu
uka a nitora, pali e huriki
ranga ri mate pali.
31 Hita bara si pelekado
mule hita, a Vure i uka ma ge
vakamadihi hita.
32 *Pali na tahuna e Bakovi
Dagi i vakamadihi hita, i tovo
hita, i uka ma si gi velu tu-
rane huriki na malala.
33 Mua e huriki a turagu,
na tahuna mu vapopo mu gu
kani, mu vadava.
34 A viri i vitolo, ge kani
taro na ruma, lakea na
tahuna mu vapopo ni kani
palupu, a Vure i uka ma ge
vakamadihi mua. A ngava
ranga ga habi ne mua muri
ma na tahuna a bele iene.

12

* **11:18:** 1Ko 1:10-12 * **11:25:** Nim 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29
* **11:32:** Hib 12:5-6

A Maka Nitora na Hanu Kiripiripi

1 Mua e huriki a turagu, a
ngaru mu gu lohoka vona a
maka nitora legelege a Hanu
Kiripiripi i habi tavula ne
hita.
2 *Hosi, na tahuna mu
made na uvo, ni tami mua
na dala ranga, mu kavurike a
hanuna vure ranga, ra ri keri
ni ta.
3 *I mavonga, a ngaru mu
gu palala vona tara maki.
E rei a viri i ta maea, "A
rudurahea e Isu!", a Hanuna
Vure i uka ma i made turana
bakovi iea. A Hanu Kiripiripi
i uka ma ge made turana viri,
bara i keri ni ta maea, "E Isu
ia e Bakovi Dagi!"

4 *A nitora a Hanu
Kiripiripi i habi tavula ne
hita, ri kupo, ri legelege,
pali a Hanu Kiripiripi i taku
kunana.
5 A leho e Bakovi Dagi i
habi ne hita takutaku ri leg-
elege, pali e Bakovi Dagi i
taku kunana.
6 A naro kamumu si gi rata
ri kupo, ri legelege, pali a
Vure i taku kunana, i habi a
nitora ne hita si gi rata.
7 A Hanu Kiripiripi i
vakasiri a nitora vona ne hita
takutaku, si gi vakori.
8 A Hanu Kiripiripi i habi
na viri tara a ngava na
niluhoi kamumu. Pali na
viri tara i habi a ngava na
lohokanga.*
9 I habi na viri tara ge
luhoi torea a Vure. Pali i
habi na viri tara a nitora ni
vakamahuri e huriki ri giloa.
10 A Hanu Kiripiripi i habi
na viri tara a nitora ni rata a
nivakasiri. I habi na viri tara
a nita propet. I habi na viri
tara a nitora ni matakilaka
vona a maki na Vure, a maki
na hanitu. Na viri tara i habi
ge ta na tabele tebi legelege.
Na viri tara i habi ge tuveve
polo a pelegona tabele tebi.
11 *A maki lobo nga, a
Hanu Kiripiripi i taku ku-
nana i rata, i habi ne huriki
takutaku na ningaru vona.

Hita Lobo a Kakaine Kristo

12 *A kakaine hita i tahoka
a tabekena i kupo. A
tabekena i kupo hateka, pali
ri vakabele a kakaina i taku
kunana. Na naro iea kunana,
a kakaine Kristo tara.
13 *E huriki ranga a Iuda, e
huriki ranga a Grik, e huriki
ranga a vorakato, e huriki
ranga i uka ma ria a vora,
hita lobo, a Hanu Kiripiripi i
vahilolo hita, si bele manga
a kakaine Kristo i taku ku-
nana. Hita lobo si vaveru
vona a Hanu Kiripiripi i taku
kunana.
14 A kakaina viri, i kupo a
tabekena. I uka ma i taku
kunana.
15 A vaha ge ta maea, "Iau i
uka ma a lima, lakea iau i uka
ma a tabekena kakaina viri."
A ngava iea i uka ma ge ratea

* **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:** 1Ion 4:2-3 * **12:4:** Rom 12:6 * **12:8:** A ngava na lohokanga, a Vure bara i vakalongo ioe vona a maki tara ni rata kapiloho. Ioanes 4:18; Apostolo 5:3 * **12:11:** 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28

ge muholi. Ia a tabekena
kakaina viri.
16 Pali a tulina ge ta maea,
“Iau i uka ma a matana,
lakea iau i uka ma a tabekena
kakaina viri.” A ngava iea i
uka ma ge ratea ge muholi.
Ia a tabekena kakaina viri.
17 A kakaimu lobo ga
matana kunana, go longo
navai? Pali a kakaimu lobo
ga tulina kunana, go burongi
navai?
18 Pali a kakaine hita i
uka ma i mavonga. A Vure
i rata a kakaine hita, i ru
na tabekene ria takutaku a
tabekena kakaine hita, na
ningaru vona.
19 A kakaina viri ge tahoka
a tabekena i taku kunana, i
uka ma ge manga a kakaina
viri.
20 A kakaine hita i tahoka
a tabekena i kupo, pali a
tabekena nga ri vakabele a
kakaine hita i taku kunana.
21 A matana viri i uka ma
ge takia a limana ge uka leho.
A gina viri i uka ma ge takia
a vahana ge uka leho.
22 Pali a maka tabekena
kakaine hita ri mata manga
i uka ma ri tora, ri tahoka a
leho dagi.
23 A maka tabekena
kakaine hita si maruhu vona,
si vakabagetu, si kavitagu.
A maka tabekena kakaine
hita i uka ma ni gi matai, si
kavitagu kamumu.
24 Pali a maka tabekena
kakaine hita i uka ma si
maruhu vona, i uka ma si
gi kavitagu. A Vure i ru
na tabekene ria takutaku, a
tabekena kakaine hita, i rata
a maka tabeke si maruhu
vona, si matakari kamumu.
25 Lakea a kakaine hita
ge taku kunana, i uka ma
ge vakalipida. A maka
tabekena kakaine hita lobo
ri vamatakari.
26 A tabekena tara ge bole
a nimadihi, a tabekena lobo
bara ri hatakia. A tabekena
tara ni gi vakabagetu, a
tabekena lobo bara ri vivi.

27 *Na naro iea kunana,
mua takutaku a tabekena
kakaine Kristo.
28 *A Vure i ru e huriki ri
gi leho pololilo na tara ne
Kristo. I ru taro e huriki a
apostolo, muri i ru e huriki
a propet, muri ru e huriki
a mari ni tovo, muri i ru e
huriki ri rata a nivakasiri,
muri e huriki ri vakamahuri
e huriki, e huriki ri moro
ni kori, e huriki ri moro ni
matakari a leho, e huriki ri ta
na tabele tebi legelege.
29 I uka ma ge mua lobo a
apostolo. I uka ma ge mua
lobo a propet. I uka ma ge
mua lobo a mari ni tovo. I
uka ma ge mua lobo mu gu
rata a nivakasiri.
30 I uka ma ge mua lobo
mu gu vakamahuri a viri. I
uka ma ge mua lobo mu gu
ta na tabele tebi. I uka ma ge
mua lobo mu gu tuveve polo
a tabele tebi.
31 *A ngaru mua lobo mu
gu ngaru ni bole a nitora na
Hanu Kiripiripi ni rata a leho
ge tuhori hateka e huriki.

Pali ngane ga vakalongo
mua vona a naro i kamumu
hateka.

* **12:27:** Rom 12:5 * **12:28:** Epe 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1

13

1 Iau bara ta na tabele
tebi ne huriki a bakovi, ne
huriki a agelo, pali i uka
ma a ngaru e huriki, a ta
tavulavula manga a tavure
i ngere tavula, o manga a
garamo i tangi bitutu lae.
2 *Iau bara ta na nita
propet, a lohoka na lo-
hokanga kapiloho lobo, a
luhoi tora hateka, lakea a
maka lolo ri gi malaga na
murine ria, pali iau i uka ma
a ngaru e huriki, iau a maki
tavula.
3 Iau bara habi lobo a ma-
hala nau, o ri gi gutu iau na
kanono, pali iau i uka ma a
ngaru e huriki, a naro nga i
uka ma ru gu kori iau.
4 A viri i ngaru e huriki,
bara i hatenono ne huriki.
Bara i rata kamumu e huriki.
I uka ma ge masigoro na viri.
I uka ma ge bibi rike mule ia.
I uka ma ge tagege.
5 A viri i ngaru e huriki
i uka ma ge mata polopolo
na viri. I uka ma ge luhoi
mule ia kunana. Bara i
made madoru kunana. Bara
i longo kaburungi malaviriri
na tahuna a viri i rata halea.
6 *A viri i ngaru e huriki, i
uka ma ge vivi na naro hale.
Bara i vivi na ngava muholi.
7 *A viri i ngaru e huriki
bara i kaloho a nimava, i
luhoi tora vakaroroa a Vure,
i pasimata vakaroro na Vure,
i pesi tata na tahuna a mare-
goa i bele.
8 A nita propet bara i lobo.
A naro ni ta na tabele tebi
bara i lobo. A lohokanga na
maki kapiloho bara i lobo.
Pali a naro na nivangaru i
uka ma ge lobo.
9 Ngane si lohoka popote
kunana, si ta propet popote
kunana.
10 Pali na tahuna a maki
maraviluna i bele, a kala-
vana maki bara i lobo.
11 Hosi iau a koma kiroko,
a ta manga a koma kiroko, a
naro manga a koma kiroko, a
luhoi manga a koma kiroko.
Pali na tahuna a koru rike,
a voro taparaki a naro na
koma.
12 Ngane i uka ma si matai
kavakavea a Vure. Si matai
popote kunanea, i manga si
masia na tuku. Pali muri ma
bara si masia a matana, bara
si lohoka kamumu vona, i
manga a hini i lohoka ka-
mumu pali ne hita.
13 *Ngane a maki i tolu i
tabuli, ra a naro ni luhoi tora,
a naro ni pasimata, a naro
ni vangaru. Pali a viri dagi
hateka, a naro na nivangaru.

14

A Nita Propet

1 *Mu muri mai a naro ni
vangaru. Mu ngaru hateka
ni bole na Hanu Kiripiripi
a nitora ni rata a leho leg-
elege. A nitora mu gu ngaru
hatekea, mu gu ta propet,
2 a vuhuna a viri i ta na
tabele tebi i uka ma i ta mai e
huriki a bakovi, ri gi longok-
ilalea a ngavana. I ta maia a
Vure. I ta na nita kapiloho na
nitora na Hanu Kiripiripi.

* **13:2:** Mat 17:20 * **13:6:** Rom 12:9 * **13:7:** 1Pe 4:8 * **13:13:** 1Tes 1:3
* **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

3 Pali a bakovi i ta propet,
i ta mai e huriki a bakovi, ge
vakatora ria, ge luke ria, ge
kori ria.
4 A bakovi i ta na tabele
tebi i vakatora mule ia ku-
nana. Pali a viri i ta propet
i vakatorea a tara ne Kristo.
5 A ngaru mu gu ta na
tabele tebi, pali a ngaru
hateka mu gu ta propet. A
viri i ta propet i rangi a viri
i ta na tabele tebi. O ge
tuveve polo a ngavana viri i
ta na tabele tebi, ngane bara
i kamumu manga a viri i ta
propet, i vakatorea a tara ne
Kristo.
6 Mua e huriki a turagu,
iau bara valai ne mua, ga
ta na tabele tebi, ge kori
navai mua? Pali bara vaka-
longo mua vona a ngava i
vakasiri iau vona a Vure, o a
lohokanga na Vure, o a nita
propet, o ga tovo mua, bara
kori mua.
7 I manga kunana a maki
i uka nimahuri, manga a pi-
loli, o a gita. A viri i sigi rua,
pali i uka ma ge ramai ka-
mumu a linge, i sigi tavula, e
huriki ri gi longokilala navai
a linge?
8 Na tahuna e huriki ri
nunu lakea na vabinga, a viri
tara bara i vaki a tavure. Pali
i uka ma ge vaki kamumu,
e huriki a nugumaheto ri gi
lohoka navai ri gi vano ri gi
vaubi?
9 Mua ranga. Bara mu ta
na tabele tebi, e rei ge lon-
gokilala? Bara mu ta tavula
kunana.
10 I kupo a nita koea na
malala. Ria lobo ri tahoka a
pelegona.
11 Pali iau i uka ma ga
longokilalea a nitane ria, iau
ngane a mosi na matana viri
i ta. Ia tara, a mosi na
matagu.
12 A matai mua mu ngaru
hatekea ni bole a Hanu
Kiripiripi, a nitora ni rata a
leho legelege. I mavonga, a
ngaru mu gu ngaru hateka a
maki ge vakatorea a tara ne
Kristo.

A Tabele Tebi

13 I mavonga, a viri i ta ki-
lala na tabele tebi ge vasileki,
a Vure ge ratea ge tuveve
poloa a pelegona.
14 A ta maea, a vuhuna iau
bara vasileki na tabele tebi,
a hanugu i vasileki, pali a
niluhoi nau i tabuli tavula.
15 Pali a ra ga ratea ngane?
A hanugu bara i vasileki, pali
a niluhoi nau tara bara i
vasileki. A hanugu bara i
kalolo, pali a niluhoi nau tara
bara i kalolo.
16 Ioe bara o vasileki ku-
nana na hanumu, a viri i uka
ma i lohoka bara i keri ni ta
maea, “I muholi”, a vuhuna
i uka ma i longokilalea a ni-
tamu.
17 O rata mavonga, i
muholi ioe o kavurikea a
Vure, pali e huriki ranga, i
uka ma o vakatora ria.
18 A kavurikea a Vure vona
a rangi mua na rabuna ni ta
na tabele tebi.
19 Pali ge kori navai e
huriki na vaponga na tahuna
a ta na tabele tebi? Bara ta
kavakava na ngava, a tovo
mua, bara i kamumu hateka.

* **14:20:** Epe 4:14

20 *Mua e huriki a turagu,
na maka maki nga, naha ni
luhoi manga a koma kiroko.
A narone mua, ni malele ha
na naro hale, mu gu manga
a koma kiroko. Pali a niluhoi
ne mua ge manga a bakovi
dagi.
21 *A ngava ni here puru
na Vinara, i maea, "E Bakovi
Dagi i ta maea,

'Ga taki e huriki nga na ni-
tane huriki basi,
na nita i uka ma ri lon-
gokilalea.

A rata mavonga,
pali i uka ma ri gi longo
mai iau.' "

22 I vakasiri manga a naro
ni ta na tabele tebi a ni-
vakasiri, i uka ma ne vona
e huriki ri luhoi tora. Ne
vona e huriki i uka ma ri
luhoi tora. Pali a naro ni ta
propet a nivakasiri ne vona e
huriki ri luhoi tora. I uka ma
ne vona e huriki i uka ma ri
luhoi tora.
23 *Pali na tahuna e huriki
a tara ne Kristo ri vapopo,
lakea ria lobo ri ta na tabele
tebi, pali a viri polovavo, o a
viri i uka ma i luhoi torea e
Kristo i dili, bara i luhoi ta ri
manga.
24 *Pali e huriki lobo ri gi
rata a nita propet, lakea a viri
polovavo, o a viri i uka ma
i luhoi torea e Kristo i dili,
bara i longo a nita propet ne
huriki, bara i padia a hatena.
25 A niluhoi hale kapiloho
vona bara ni taki tala,
lakea bara i turume puru,
i kavurikea a Vure, i taki
tala na Vure i made muholi
turane mua.

A Leho na Lotu Ge Nunu Kamumu

26 *I mavonga, mua e
huriki a turagu, a ra mu
gu ratea? Na tahuna mu
vapopo, mua takutaku mu gu
tahoka a linge, o mu gu tovo
na ngava, o mu gu vakalongo
a nitana Vure, o mu gu ta na
tabele tebi, o tuveve polo a
pelegona ngava tebi. A maki
lobo mu ratea, mu ratea ge
vakatora e huriki.
27 E huriki ri ngaru ni ta na
tabele tebi, ge ala rua o ala
tolu kunana. Ge ta muga a
viri tara, muri a viri tara ge
ta. Muri a viri tara ge tuveve
polo a ngavane tou.
28 Pali ge uka tara viri ge
tuveve polo a ngava, naha ni
ta na tabele tebi. O man-
gaulu kunana. O taki mule
ioe, o taki kunanea a Vure.
29 *A bakovi ala rua o ala
tolu to go ta propet. E huriki
ranga ri gi luhoi kado a nga-
vane tou.
30 Na tahuna a viri tara i
ta propet, lakea a viri tara
i bole ranga ngava na Vure,
a bakovi muga ge mangaulu,
ge ta taro a viri tara.
31 Na naro iea mua lobo
bara mu ta propet takutaku.
Mua lobo bara mu tovo. Mua
lobo bara ni vakatora.
32 A viri i ta propet i
matakari a nitora iea.
33 A Vure i uka ma i ngaru
a lotu ge vakae viliha. I
ngarua ge nunu kamumu na
nivalemu.

---

* **14:21:** Ais 28:11-12 * **14:23:** Apo 2:13 * **14:24:** Ion 16:8 * **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Tes 5:21

I ramai a naro na tara ne
Kristo na tanga lobo,
34 *e huriki a ngatavine, i
uka ma ri gi ta na vaponga.
Nahea ri gi ta. Ri gi made
polotano ne huriki a bakovi.
A Vinara tara, i ta mavonga.
35 Ge tahoka tara maki ri
gi ngaru ni nana vona, ri gi
nana e girihine ria na ruma.
A maki ni maruhu vona a
ngatavine ge ta na vaponga
na tara ne Kristo.
36 I navai? Mua kunana
mu vakabelea a nitana Vure?
A nitana Vure i bele kunana
ne mua?
37 *E rei a viri ne mua i
luhoi ta ia a propet, o ia a
bakovi na Vure, ge taki tala
ne mua, na ngava a herea, i
valai ne Bakovi Dagi.
38 E rei a viri i uka ma i
longokilalea a ngava a herea,
mua ranga, naha ni matakilalea a bakovi iea.
39 I mavonga, mua e huriki
a turagu, a ngaru mu gu
ngaru hateka ni ta propet.
Naha ni ta pupukari e huriki
ri gi ta na tabele tebi.
40 Pali a maki lobo ni gi rata
na naro kamumu, ge ramai
kamumu a naro.

15

E Kristo i Mahuri Mule

1 Mua e huriki a turagu,
ngane a ngaru ni vakalohoka
tabu mua vona a Velenga Kamumu a vara mua vona hosi.
Na tahuna mu longoa, mu
luhoi torea, ngane mu pesi
tora vona.
2 A Velenga Kamumu iea
ge korimule mua. Pali mu
gu luhoi tora mavonga a
ngava a vara mua vona hosi.
Ge uka, bara mu luhoi tora
tavula.
3 *A ngava dagi e Kristo i
vakalongo iau vona, iau tara
a vakalongo mua vona, ra i
maea: E Kristo i mate, ge
bole a mapana naro hale ne
hita, i muri mai a ngava ni
here puru hosi na Hinere.
4 *I mate, ni tanu. Muri na
parava i tolu i mahuri mule,
i muri mai a ngava ni here
puru hosi na Hinere.
5 *Muri i bele ne Sipas.
Muri i bele ne huriki a
murimuri ala 12.
6 Muri i bele ne huriki a
turane hita ala 500, i tahoka
a polona. I kupo ne ria ri
tabana. Pali ranga ne ria ri
mate pali.
7 *Muri i bele ne Iakop.
Muri i bele ne huriki a apostolo.
8 *Muri liu i bele nau. I
manga iau a viri ni poda
muri liu.
9 *Iau a apostolo, a muri liu
ne huriki a apostolo ranga. I
uka ma a bakovi kamumu ni
gi gale iau ge iau a apostolo,
a vuhuna hosi a vakamadihi
a tara na Vure.
10 *Pali a Vure i rata kamumu iau, i rata iau a bele
manga iau ngane. A Vure i
rata kamumu iau, i uka ma i
rata tavula, a vuhuna a leho
tora hateka ne huriki a apostolo ranga. Pali i uka ma iau

* **14:34:** 1Ko 11:3; 1Tim 2:12 * **14:37:** 1Ion 4:6 * **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Apo 2:24-32 * **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Apo 1:3-4 * **15:8:** Apo 9:3-6 * **15:9:** Epe 3:8; 1Tim 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

a leho tora hateka. A Vure
i rata kamumu iau, lakea a
leho tora hateka.
11 Iau a vara mua, o ria ri
vara mua, i uka maki. Mi
vakalongo ne mua a Velenga
Kamumu iea. Ia a Velenga
Kamumu mu luhoi torea.

Muri Ma e Huriki Ri Mate Bara Ri Mahuri Mule

12 Mi taki tala ne huriki
vona, e Kristo i mahuri mule
na matenga. Pali i navai
ranga ne mua mu taki ta i
uka ma si gi mahuri mule na
matenga?
13 Ge muholi a ngava nga, e
Kristo tara i uka ma i mahuri
mule.
14 Pali ge muholi e Kristo
i uka ma i mahuri mule, mi
tovo tavula e huriki. Mua
ranga, mu luhoi tora tavula.
15 I uka ma ge ngi kunana,
pali ge muholi e Kristo i
uka ma i mahuri mule, mia
ngane mi tami mua na Vure,
a vuhuna mi taki tala ne
huriki, a Vure i vakamahuria
e Kristo. Pali ge muholi i uka
tara viri ge mahuri mule, e
Kristo tara, a Vure i uka ma
i vakamahuri mulea.
16 Ge muholi i uka tara viri
ge mahuri mule, e Kristo tara
i uka ma i mahuri mule.
17 Pali ge muholi e Kristo i
uka ma i mahuri mule, mu
luhoi tora tavula, a naro hale
ne mua i tabana.
18 Lakea e huriki ri luhoi
torea e Kristo ri mate pali, ri
puru pali na kanono.
19 Hita bara si luhoi torea
e Kristo ge kori hita koea
na malala kunana, bara si
matasia liu ne huriki lobo na
malala.
20 Pali i muholi hateka.
E Kristo i mahuri mule na
matenga. I mahuri mule
muga ne huriki lobo ri mate
pali.* I vakasiri manga i
muholi hateka, hita ranga, si
gi mahuri mule muri ma.
21 *A matenga i bele na
bakovi tara. I mavonga ku-
nana, a nimahuri mule na
matenga i valai na bakovi
tara.
22 E Adam ra viri i vaka-
belea a matenga, lakea hita
lobo si mate. Pali e Kristo
a viri i rata hita lobo si gi
mahuri mule.
23 *Bara i ramai a hini a
Vure i luhoi purua. E Kristo
i mahuri mule muga. Muri
ma, na tahuna ge hamule
valai, e huriki a ngate ne
Kristo bara ri mahuri mule.
24 Muri a nilobona parava
bara i bele. Na tahuna iea
e Kristo bara i vakalobo e
huriki a matakari, a maka
nitora, i habi na limane
Tamana a harikianga na
Vure,
25 *a vuhuna e Kristo bara
i matakari taro, ge vano ge
harena na tahuna i ratapile e
huriki a pile vona.
26 *A ikuna pile ge rat-
apilea, a matenga,
27 *a vuhuna a ngava ni
here maea, “A Vure i ru
na limana a maki lobo, ge
matakari.” Pali a ngava, “A
Vure ge ru na limana a maki
lobo,” i kavakava a Vure i

* **15:20:** A nita Grik i ta vakakika na viri i mate ‘i mahita.’ * **15:21:** Rom 5:12 * **15:23:** 1Tes 4:16; Kap 20:5 * **15:25:** Mat 22:44 * **15:26:** Kap 20:14 * **15:27:** Sng 8:6

uka ma ge tabuli na limane
Kristo.
28 Na tahuna a maki lobo
ge tabuli polotano ne Kristo,
muri e Tuna ge ru mule ia na
limana Vure, ra viri i habi na
limane Tuna a maki lobo. Na
naro iea, a Vure ge matakari
a maki lobo.

29 Ge muholi i uka tara viri
ge mahuri mule na matenga,
i navai e huriki ri bole a
hilova na murine huriki ri
mate pali?

30 *Pali mia? Na parava
vakaroro mi laho na dala na
vuranga, mi gi vakalongo e
huriki vona e Kristo.
31 Mua e huriki a turagu,
hita lobo si rihi e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita. A vivi ne
mua, a ta maea, "Na parava
vakaroro e huriki ri ngaru ni
rabalaki iau."
32 *Hosi a vaubi na maka
livoa o Epesus. I uka ma
a luhoi a maki na malala,
a rata mavonga. Iau bara
luhoi kunana a maki na
malala, i uka ma ga vaubi.
Ge muholi i uka tara viri
ge mahuri mule na matenga,
bara i manga e huriki ranga
ri taki, "Si gi kani, si gi
ninu, a vuhuna kuduvi bara
si mate."
33 Naha ni tami mule mua.
"A bakovi kamumu bara
i laho turana bakovi hale,
a narona bakovi kamumu
bara i mapulo, i hale."
34 Mu bole mule a niluhoi
kamumu ne mua, mu lobo ni
rata a naro hale. I tahoka
e huriki ranga i uka ma ri
lohoka na Vure. A ta maea,
mu gu maruhu.

A Kakaina Viri i Mahuri Mule Bara i Mareli

35 E huriki ranga ri nana
maea, "Re huriki ri mate
pali, ri gi mahuri mule
navai? Ge mata navai a
kakaine ria na tahuna ri
mahuri mule?"
36 *E huriki ri nana maea,
ri manga! A maki si varo,
bara i mate taro, muri bara
i rike.
37 Pali a maki si varo i uka
ma i mata manga a hamona
ge rike muri ma. Ia a vutu
kunana, a vutuna vit o a
maki tara.
38 Pali a Vure i rata a
vutuna maki takutaku ge
tahoka a gamona i mata tebi,
na ningaru vona.

39 A bobona bakovi i tebi
na bobona boro. A bobona
kadirovo i tebi. A bobona
manu i tebi. I kupo, i legelege
a bobona maki.
40 A maki na hunu, i tebi a
kakaina. A maki na malala,
i tebi a kakaina. A nipara
na maki na hunu i tebi na
nipara na maki na malala.
41 A nipara na haro i tebi
na nipara na keva. A nipara
na hada i tebi. A hada taku-
taku, i tebi a nipara ne ria.

42 I mavonga kunana a
naro ni mahuri mule. A po-
dane hita ni tanu bara i bera.
Pali a kakaina viri i mahuri
mule i uka ma ge bera.

43 *A kakaine hita i mate
ni tanu, a maki tavula. A
kakaine hita i mahuri mule,
i bagetu hateka. A kakaine
hita i mate, ni tanu, i uka ma
i tora. Pali a kakaine hita i
mahuri mule, i tora hateka.

---

* **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** Ais 22:13 * **15:36:** Ion 12:24 * **15:43:** Pili 3:20-21

44 A kakaina viri si tanua,
a maki na malala. Pali a
kakaina viri i mahuri mule,
a maki na hunu. I tahoka
a kakaine hita na malala. I
tahoka a kakaine hita muri
ma na hunu.
45 *Ni here puru hosi, i
maea, "A bakovi muga, re
Adam, ni ratarike, i bele a
bakovi mahuri." Pali e Adam
muri, re Kristo, ia a hanu ni
habi a nimahuri ne huriki.
46 A maki na malala i bele
muga. Muri a maki na hunu
i bole a murina.
47 A bakovi muga, a bakovi
na malala, ni ratarike na
habulo. Pali a bakovi i muri,
a bakovi na hunu.
48 E huriki a bakovi na
malala ri manga ra bakovi ni
rata na habulo. Pali e huriki
a tara ne Kristo ri manga ra
bakovi i valai na hunu.
49 Ngane si manga a bakovi
ni rata na habulo. Pali muri
ma bara si bele manga ra
bakovi i valai na hunu.

A Nimulangi

50 Mua e huriki a turagu,
a taki mua, a kakaine hita
na malala, i uka ma ge dili
na harikianga na Vure. A
kakaine hita, ra i mate ki-
lala, i uka ma ge dili na
harikianga na Vure, ra i tab-
uli vakaroro.
51 *Mu longo! Ga vaka-
longo mua vona a ngava
kapiloho. I uka ma ge huriki
lobo ri gi mate. Pali hita lobo
bara si mareli
52 malaviriri kunana, i
manga a matana viri i
marakumisi. Bara i bele
na tahuna ni vaki a ikuna
tavure. Bara ni vaki a tavure,
lakea e huriki ri mate pali
bara ri mahuri mule. Lakea
hita e huriki si tabana ni
mahuri, bara si mareli, si
bole a kakaine hita i uka ma
i mate kilala.
53 *A kakaine hita i mate ki-
lala bara i mareli, a kakaine
hita karaba i uka ma ge mate.
54 *Na tahuna i bele
mavonga, a ngava ni here
hosi bara i bele muholi, ra i
maea,
"A Vure i mulangi,
i vakaloboa a matenga."
55 *"O matenga, i vai a
tuhamu go ratapile e
huriki?
I vai a maheto vomu,
go padimate e huriki
vona?"
56 *A maheto na matenga, a
naro hale. A vinara i habi a
nitora na naro hale.
57 Pali si gi kavurikea a Vure.
I rata hita si mulangi turane
Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne
hita.
58 I mavonga, o huriki a
turagu, ra a ngaru hateka,
mu pesi tora, mu paha taga.
Mu habi vakaroro a hatene
mua na leho ne Bakovi Dagi,
a vuhuna mu lohoka vona,
a leho mu ratea ne Bakovi
Dagi, i uka ma ge velu tavula.

16

A Nihabi ne Huriki a Tara ne Kristo

1 *Ngane ga taki tabu mua
vona a naro na ni ru kadolu
a moni ni kori e huriki a
tara ne Kristo o Ierusalem.

* **15:45:** Vuh 2:7 * **15:51:** Mat 24:31; 1Tes 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Rom 7:13 * **16:1:** Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9

Mu rata manga a hini a taki
e huriki a tara ne Kristo o
Galesia.
2 Na Sande lobo, mua taku-
taku mu ru kadolu ranga
moni mu bole na parava
takutaku. Mu rata mavonga,
na tahuna a lakene i uka ma
mu gu papahari ni matakana
a moni ni vakaru lakea ne
ria.
3 Na tahuna a bele iene,
mu vulaki ranga bakovi, ga
rudu ria, ri gi taparakia o
Ierusalem a kinori ne mua.
Ga herea a raukea to go
vakasiri o Ierusalem, ri gi
matakilala tou, tou a bakovi
kamumu.
4 Pali iau ga masia ge ka-
mumu ga vano, bara to laho
turagu.

A Nihavai ne Paulus

5 *Iau bara lakea taro na
tabeke ne Masedonia, ga
laho taro vonga. Muri bara
lakene, bara gosi mua.
6 *A ngaru ni made tabaka
turane mua. Bara made
turane mua na tahuna na
malangia. Muri, ga pe mua,
ga lokovai, bara mu kori iau
na nilaho nau.
7 Iau bara lakene ngane,
i uka ma ge kamumu, a
vuhuna bara laho polopolo
kunana. E Bakovi Dagi ge
ngaru, a ngaru ga made
tabaka turane mua.
8 Pali ngane ga made taro
o Epesus, ge lobo taro a habu
na Pentekos,
9 *a vuhuna a Vure i kado
puru pali a dalagu ga rata a
leho dagi vona, ga vakabele
a kanena dagi. Ri ala kupo
hateka ri gege iau koea.
10 *Na tahuna e Timoti i
bele iene, mu rata kamumua,
i uka ma ge mangenge. I rata
a leho ne Bakovi Dagi manga
iau.
11 *Nahea tara viri ge biu
ia. Mu tuhoria na tahuna i
ngaru ni hamule valai nau,
ge pe mua na nivalemu. A
pasimata vona e Timoti ge
hamule valai turana e huriki
e turane hita.
12 *E Apolos, e turane hita,
a taki torea ge vano turana
e huriki a turane hita, ri gi
matai mua. Pali i uka ma i
ngaru. Muri ma, ia ge mal-
opi, bara i lakene, ge matai
mua.

A Nilobona Ngava

13 Mu matadoko. Mu pesi
tata na niluhoi tora. Naha ni
mangenge, mu kinigao.
14 A maki lobo mu rata, mu
rata na naro na nivangaru.
15 *Mu lohoka vona a kabu
ne Stepanas. Ri pulo a
narone ria muga ne huriki
lobo na tabeke ne Akaia. Ri
habi a hatene ria ni tuhori e
huriki a tara ne Kristo. Mua
e huriki a turagu, a ngaru mu
gu
16 longototo e huriki a
bakovi maea, turana e huriki
ri rata a leho ne Bakovi Dagi.
17 A vivi vona e Stepanas,
e Portunatus, e Akaikus to
valai koea, to matai iau. To
valai na murine mua,
18 to vakakamumu a
hategu. Mua ranga, to
vakakamumu a hatene mua.

* **16:5:** Apo 19:21 * **16:6:** Rom 15:24 * **16:9:** Apo 19:8-10; 2Ko 2:12 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Tim 4:12 * **16:12:** 1Ko 3:6 * **16:15:** 1Ko 1:16

Mu togo e huriki a bakovi
maea.
19 *E huriki a tara ne Kristo
na tanga lobo na tabeke ne
Asia ri talo rike a haro ne
mua. E Akuila rua e Prisila,
e huriki a tara ne Kristo ri
vapopo na ruma ne rua, ri
talo rike na rane Bakovi Dagi
a haro kamumu ne mua.
20 E huriki e turane hita
ri talo mua. Mu vatagui na
naro kamumu.
21 Iau, e Paulus, a herea na
limagu a nitalo nau i lakene
mua.
22 *E rei a viri i uka ma
i ngarua e Bakovi Dagi, a
Vure ge rudurahea. O valai,
Bakovi Dagi ne mia!*
23 E Isu, a Bakovi Dagi, ge
rata kamumu mua.
24 A ngaru hateka mua,
ra mu rihi e Isu Kristo. I
muholi.

---

* **16:19:** Apo 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; Kap 22:20 * **16:22:** A ngava e ‘Maranata’ na nita Aram i manga i maea, ‘O valai, Bakovi Dagi ne mia!’

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Korin

A Nita Vakalohoka

A ruana raukea iea e Paulus i here lakea ne huriki a Korin na tahuna i tahoka a maregoa turane ria. Ranga bakovi na tara ne Kristo o Korin ri ta hale ne Paulus, pali ngane e Paulus i vakasiri i ngaru ni valemu turane ria ge bele kavakava a ni vivi vona.

E Paulus i herea a raukea iea na pida i taku o na pida i rua muri na tahuna i herea a raukea muga.

E Paulus i Talo e Huriki

1 *Iau, e Paulus, a apostolo ne Isu Kristo, na ningaru na Vure. Maria e Timoti, a turane hita, miri herea a raukea iea.

I lakea ne mua e huriki a tara na Vure mu made o Korin, turana e huriki a tara na Vure ri made na tabeke lobo ne Akaia.

2 A Vure, e tamane hita, turana e Bakovi Dagi e Isu Kristo, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

3 *Si gi kavurikea a Vure, e Tamane Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo, e Tamane hita i dodo hita, a Vure i luke hita.

4 I luke maria na tahuna miri bole a maregoa, lakea maria ranga, bara miri luke e huriki ranga ri bole a maregoa na naro a Vure i luke maria vona.

5 *Miri bole a nimadihi i kupo a vuhuna miri rihi e Kristo. I mavonga, e Kristo bara i luke hateka maria.

6 Na tahuna miri bole a maregoa, bara i kori mua, ni gi luke mua, ni gi korimule mua. Na tahuna a Vure i luke maria, bara i kori mua, ni gi luke mua. Mua ranga mu hatakia na tahuna mu hatenono, mu kaloho a nimadihi, ra maka nimadihi miri bole pali.

7 Miri lohoka muholi vona, a Vure ge luke mua i manga a hini i luke maria, a vuhuna mu bole a nimadihi i manga maria miri bole a nimadihi.

8 *Mua o huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona a nimadihi a bolea o Asia. A nimadihi a bolea i dagi hateka, a keri ni kalohoa, lakea a luhoi ta ga mate.

9 I muholi, a luhoi ta ga mate. I bele mavonga, i uka ma ga luhoi tora mule iau. Ga luhoi torea a Vure, ra Vure i vakamahuri mule na matenga e huriki ri mate pali.

10 *I korimule iau vona a maregoa dagi iea. Muri ma, tabu, bara i korimule iau. A luhoi torea, ge korimule iau vakaroro.

11 Mua ranga, mu kori iau, mu vasileki. Bara mu rata mavonga, e huriki ala kupo

---

* **1:1:** Apo 18:1 * **1:3:** Rom 15:5 * **1:5:** Sng 34:19 * **1:8:** Apo 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10:** 2Tim 4:18

bara ri kavurikea a Vure na
hini i longo a nivasileki ne
huriki ala kupo, i vakabagetu
iau.

E Paulus i Uka Ma i Tami e Huriki a Korin

12 A vivi vona a hini a
hategu i uka ma i hataki hale
vona tara maki a ratea. A
nimadegu, a Vure i rata iau
a made malamala. A maki
lobo a rata, i uka ma a tami e
huriki. I uka ma a luhoi tora
a lohokanga na bakovi. A
luhoi torea a naro kamumu
na Vure. A naro nga a rata na
matane huriki na malala. A
rata hateka na matane mua.
13 A ngava a here mu gi, mu
longokilala kunana. A ngaru
mu gu longokilala liu,
14 *i manga a hini mu lon-
gokilala popote pali. Muri
ma na tahuna a Bakovi Dagi
e Isu ge hamule valai, bara
mu vivi nau, ge manga a hini
iau a vivi ne mua.
15 A lohoka vona, lakea ta
ga lakene taro ne mua, ga
matai mua balaka rua.
16 *Ta ga lakene ne mua
muga ni lakea o Masedonia.
Muri ta ga made tabu turane
mua na tahuna a hamule
valai o Masedonia, mu gu
kori iau, ga hamule lakea o
Iudea.
17 Ra mua, mu luhoi iau ta
iau a viri ni pulo tavula a
nitagu a ta maea? Mu luhoi
iau, ta a ramai a naro na
malala a rata puru a dalagu,
a ta rua, a ta maea, "Ga lak-
ene, i uka ma ga lakene?"
18 A Vure i ramai vakaroro
a ngava i taki. Iau tara, na
tahuna a taki ga rata a maki,
i uka ma ga pulo tavula a
ngavagu.
19 *E Isu Kristo, a Tuna
Vure, ra viri mateu e Sailas, e
Timoti mete vakalongo mua
vona, i uka ma i pulo lae
a ngavana. E Isu i ramai
vakaroro a ngava i taki.
20 *A maki lobo a Vure i ta
muholi vona ri bele muholi
ne Isu. I mavonga si gi
kavurike poloa ne Isu a Vure,
si taki i muholi si kavurikea.
21 A Vure kunana a viri i
rata hita si pesi tora ni rihi e
Kristo. I vulaki hita,
22 *i rua a kilakila ne hita, i
vakasiri hita ne vona. I habi
ne hita a Hanuna, ge made
na hatene hita, i vakasiri
manga i muholi hateka ge
konamule hita.
23 A Vure i lohoka nau, iau
a ta muholi na matana. I uka
ma a lakene tabu o Korin, a
vuhuna a koi ni vakamadihi
mua.
24 *I uka ma mete rata polo
muga muga mete ge taki mua
mu gu luhoi navai. Mete
leho palupu turane mua, mu
gu vivi, mu gu pesi tora na
niluhoi tora.

2

1 *I mavonga, a koi ni gosi
tabu mua, ga vakamadihi
tabu mua.
2 Iau bara vakamadihi
mua, mu gu vakapitei navai
iau? A vakamadihi pali mua.

* **1:14:** 2Ko 5:12; Pili 2:16 * **1:16:** 1Ko 16:5-6; Apo 19:21 * **1:19:** Apo 18:5 * **1:20:** Kap 3:14 * **1:22:** 2Ko 5:5; Epe 1:13-14 * **1:24:** 1Pe 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21

3 Pali a ngava a here muga,
a here mu gu pulo a vilone
mua i uka ma mu gu habi a
nimadihi nau. Mua kunana
a viri bara mu vakapitei iau.
Pali mua bara mu ramai a
ngava a here na raukea iea,
bara mu vivi, lakea iau tara
bara vivi.
4 *Na tahuna a herea a
raukea muga, i lege hateka a
lohogu, a tangi. Iau a here
lakene, i uka ma a ngaru
ni vakamadihi mua. A here
lakene, mu gu lohoka vona,
iau a ngaru hateka mua.

A Nipuga Vuroki a Naro Hale

5 Ra bakovi i ratea a mare-
goa iea, i uka ma i vaka-
marego iau kunana. Mua
ranga, i vakamarego mua.
Pali a koi ni rata hateka a
ngava vona.
6 A nimadihi mua ala kupo
mu habia vona a bakovi iea,
i kara ia pali.
7 Ngane mu longo kabu-
rungi a naro hale vona, mu
lukea, ma ge dodo hateka, ge
rihate.
8 Na naro iea kunana, a
ngaru hateka mu gu vakasiri
tabu ia, mu ngaru hateka ia.
9 I muga a here lakene
mua, a ngaru ni toni mua,
mu gu longototo a ngavagu
lobo, o ge uka.
10 E rei a viri mu lohopile a
maregoa vona, iau tara a lo-
hopile. Ge muholi ge tahoka
a maregoa i rata virihi iau
vona, na rane Kristo, a lo-
hopile a naro hale vona, a
vuhuna a ngaru mua.
11 *A rata mavonga, e Sa-
tan i uka ma ge tami hita.
I uka ma si manga vona a
narona.

Si Mulangi Turane Kristo

12 *Na tahuna a bele o
Troas* ta ga vakalongo e
huriki vonga na Velenga Ka-
mumu ne Kristo, a masia e
Bakovi Dagi i ratea pali a
dalagu, ga ratea a leho vona.
13 *Pali i uka ma a hataki
kamumu, a vuhuna i uka ma
a matavisia vonga a turagu, e
Titus.† Lakea a pe e huriki a
Troas, a valai koea o Masedo-
nia.
14 Pali iau a kavurike
hatekea a Vure. Mi rihi
e Kristo, a Vure i tuli mia
na matane huriki lobo, mi
manga a vorakato vona i
lakavu na vabinga.‡ I rudu
tala mia, mi vakalongo lae a
Velenga Kamumu, i manga
a pokona havu mangisipa i
huli lae.
15 Si manga a havu
mangisipa e Kristo i habi
lakea na Vure. A mangine
hita i huli lae ne huriki a

* **2:4:** Apo 20:31 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Apo 14:27; 1Ko 16:9 * **2:12:** E Troas a tanga dagi tabukoi na dari. I tabuli na tabeke ne Asia, ra provins tara ne Rom. * **2:13:** Apo 20:1 † **2:13:** E Titus i leho turane Paulus, i manga e Timoti tara i leho turana. Ni here vona na buk nga: 2 Korin, Galesia, 2 Timoti, Titus. A buk ne Titus, e Paulus i herea i lakea ne Titus. ‡ **2:14:** E Paulus i taki virihi a narone huriki a ubu ne Rom. Na tahuna ri mulangi na vabinga dagi, bara ri hamule o Rom, ri dili na tanga. A ubu bara i muga ne huriki a nugumaheto vona, turana e huriki a vorakato ri lakavu na vabinga. * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

Vure i korimule ria, i huli lae
ne huriki ri velu.
16 *Na tahuna e huriki
a Vure i korimule ria ri
burongi, i manginoro, a
vuhuna i vakasiri ria ri gi
mahuri vakaroro. Pali na
tahuna e huriki ri velu ri
burongi, i mavuru, a vuhuna
i vakasiri ria bara ri vurua. E
rei i kara ni ratea a leho iea?
17 E huriki ranga ri vara
e huriki na nitana Vure, ri
ngaru ri gi bole a moni vona.
Pali i uka ma a rata mavonga.
A Vure i rudu iau, lakea a
vara e huriki na naro muholi
na matana Vure, manga a
vora ne Kristo.

3

1 *Ra mua, mu luhoi a bibi
rike mule a ragu? Mu luhoi
ga manga e huriki a mari ni
tovo ranga, ga ngarua tara
bakovi ge here tara raukea,
ge bibi rike iau, mu gu ngaru
iau? Mu luhoi ga ngaru mua
mu gu herea tara raukea
maea? I uka liu!
2 *Mua kunana, mu manga
a raukea i bibi rike iau, ni
here na hategu. E huriki ri
masia, ri gia.
3 *Mu vakasiri mua, mu
manga a raukea e Kristo i
herea, i vakaru poloa nau. I
uka ma i herea na limana,
i herea na Hanuna Vure i
mahuri vakaroro. I uka ma
i herea na kedo. I herea na
hatene mua.
4 A ngava iea a lohoka vona
i muholi, a vuhuna a luhoi
torea a Vure ge kori iau polo
ne Kristo.
5 Iau i uka ma a kara ga
rata kikeri a leho iea. Iau i
uka ma ga taki a kara ni ratea
tara maki na matana Vure. A
Vure kunana i habi a nitora
nau ga rata a leho vona.
6 *A Vure kunana i habi a
nitora nau, ga vakalongo e
huriki na ngava dagi karaba.
A ngava dagi karaba iea i uka
ma i ramai a vinara. I ramai
a Hanuna Vure, a vuhuna a
vinara i vakabele a matenga,
pali a Hanuna Vure i habi a
nimahuri vakaroro.
7 *A Vure i here na kedo
a vinara, i habi ne Moses.
Ra vinara iea i vakabele a
matenga. A matane Moses
i para na bagetua na Vure.
Lakea e huriki a Israel ri
keri ni matanonoa a matane
Moses, a vuhuna a nipara na
matana i para dagi hateka.
Pali a nipara iea, muri i mar-
avunu.
8 Pali a bagetuanga na leho
na Hanuna Vure i kamumu
hateka na bagetua na leho na
vinara.
9 *A vinara, ra i taki e
huriki lobo ri gi mate, i
tahoka a bagetua vona. Pali
a leho ne Kristo, ra i rata hita
si malamala, a bagetuanga
vona i kamumu hateka.
10 Ngane a vinara a Vure i
habia ne Moses i uka bage-
tua vona, a vuhuna a leho
na Hanuna Vure i tahoka a
bagetuanga i dagi hateka.
11 A vinara a Vure i habia
ne Moses, i tahoka a bagetua,
pali i tabuli popote kunana, i
lobo. Pali a leho na Hanuna
Vure i tahoka a bagetuanga

* **3:1:** Apo 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2; 2Ko 7:3 * **3:3:** Nim 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Ion 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Nim 34:29 * **3:9:** Vin 27:26; Rom 1:17

i dagi hateka, bara i tabuli
vakaroro.
12 A ta kavakava kunana
ne huriki. I uka ma a man-
genge, a vuhuna a lohoka
vona a ngava iea i muholi.
13 *I uka ma a manga e
Moses. E Moses i marikoi
e huriki a Israel ri gi
matanonoa a nipara na
matana na tahuna i hoho
puru. I maruhu, lakea
i kavitagua a matana na
lavalava.
14 Pali e huriki a Israel ri
gigi tora. A gine ria i uvo
na tahuna ri gi a ngava dagi
hosi, i valai i harena mona.
I manga a lavalava iea, e
Moses i kavitagu a matana
vona, i kavitagu a niluhoi ne
ria. E Kristo kunana i kara ni
vuka tala a maki i kavitagu a
niluhoi ne ria, ri gi longoki-
lala a ngava.
15 I muholi, na tahuna ri gi
a hinere ne Moses, i manga
a lavalava iea i tabana i kav-
itagu mavonga a niluhoi ne
ria.
16 *Pali na tahuna e huriki
ri luhoi torea e Bakovi Dagi, i
manga a lavalava i kavitagu
muga a niluhoi ne ria, ni
vuka tala.
17 *E Bakovi Dagi a ta
vona, ra Hanu Kiripiripi. E
huriki ri tahoka a Hanune
Bakovi Dagi ri matukapaga
na vinara hosi.
18 Lakea hita lobo si
matanonoa a bagetuanga ne
Bakovi Dagi, a matane hita
i uka ma ni kavitagu. I leho
ni rata hita si gi manga ia,
i rata maea, muri ma bara
si manga muholi ia. A naro
iea i valai na Hanune Bakovi
Dagi.

4

*A Nipara na Velenga Ka-
mumu*

1 Lakea i uka ma ge tohai a
kuligu ni tovo e huriki na ni-
tana Vure, a vuhuna a Vure i
dodo iau, i habia nau a leho
iea.
2 *Pali a marikoi hateka a
naro hale kapiloho a naro
ni maruhu. A marikoi ni
tami e huriki. A marikoi
ni palele a nita na Vure.
A ta kavakava kunana na
ngava muholi, e huriki ri gi
matakilala na hatene ria, iau
a bakovi navai na matana
Vure.
3 E huriki ranga ri taki ta a
Velenga Kamumu nau i uka
ma i kavakava. A hini i
uka ma i kavakava ne ria, a
vuhuna ri velu, bara ri puru
na kanono.
4 *A vure na malala* i
vakauvo a niluhoi ne huriki
i uka ma ri luhoi torea e
Kristo, i uka ma ri gi matai a
nipara na Velenga Kamumu
na bagetuanga ne Kristo, re
Kristo ia a Vure.
5 Iau a vara e huriki, i uka
ma a bibi rike mule a ragu.
A tovo e huriki vona e Isu
Kristo a Bakovi Dagi, pali iau
a vora ne mua na ningaru ne
Isu.
6 *A Vure, ra viri i ta maea,
“Ge palala,” ia kunana a
Vure i vakapalala a gine hita,

* **3:13:** Nim 34:33 * **3:16:** Nim 34:34 * **3:17:** Ion 8:36; Rom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Tes 2:5 * **4:4:** Epe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:4:** A vure na malala, re Satan. * **4:6:** Vuh 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18

si gi lohoka vona a bagetuanga na Vure, ra i para na matane Isu Kristo.

A Ulo

7 *A mahala nga i tabuli pololilo nau, ra iau a maki tavula manga a ulo. I vakasiri manga a uka nitora. A nitora lobo na Vure.

8 *Iau ni vakamadihi na naro i kupo, pali i uka ma a vurua. A loho lege, pali i uka ma a rihate.

9 E huriki ri habi a nimadihi nau, pali a Vure i uka ma i lohopile iau. E huriki ri lagu iau, pali i uka ma a mate.

10 *Na parava vakaroro e huriki ri ngaru ni rabalaki iau, i manga hosi ri ratea ne Isu. Na naro iea, i bele kavakava ne huriki, ne Isu i mahuri mule pali na matenga.

11 *Na tahuna a made na malala, i tahoka e huriki ri ngaru ni rabalaki iau a vuhuna a ramaia e Isu. Na naro iea, e huriki bara ri matakilaka vona e Isu i mahuri mule pali na matenga.

12 I mavonga, na parava vakaroro a popote ga mate, lakea mua mu gu bole a nimahuri vakaroro.

13 *Iau a luhoi torea a Vure, i manga a viri i herea na hinere, i ta maea, "A luhoi tora ioe, lakea a taki tala." Iau tara a luhoi torea a Vure, lakea a taki tala.

14 *A lohoka vona a Vure i vakamahuri mulea e Isu a Bakovi Dagi. I mavonga, bara i vakamahuri mule hita turane Isu, ge bole hita, si gi made turana.

15 A kaloho a maregoa nga ne vona ni tuhori mua, lakea a naro kamumu na Vure ge bele ne huriki ala kupo, ge vano vano, bara e huriki ala kupo ri kavurikea a Vure, ri vakabagetua.

16 *I mavonga, i uka ma ge tohai a kuligu. A maka maregoa ri rata a kakaigu i viru, i malulu. Pali a Vure i vakatora a hategu na parava vakaroro.

17 *A maka maregoa a bole na parava i popote ngane, i uka ma a maki dagi hateka, a vuhuna i rata puru nau a bagetuanga i dagi hateka, ge tabuli vakaroro. A bagetua nga ri rangi hateka a maka maregoa a bole ngane.

18 *Ngane i uka ma a roe na maki a matai. A roe na maki si keri ni matai, a vuhuna a maki si matai ngane i uka ma ge tabuli vakaroro. Pali a maki si keri ni matai ngane bara ri tabuli vakaroro.

5

A Kakaine Hita na Hunu

1 *A kakaine hita i manga a kape kunana, i uka ma ge tabuli tabaka. Na tahuna si mate, a Vure bara i habi a kakaine hita karaba, ge tabuli vakaroro meli na hunu.

---

* **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5 * **4:10:** 1Ko 15:31 * **4:11:** Rom 8:36
* **4:13:** Sng 116:10 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Epe 3:16 * **4:17:** Rom 8:17-18
* **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7 * **5:2:** Rom 8:23

2 *Na tahuna si made na
kakaine hita na malala, si
bole a nimadihi si dedo, si
pasimata ni bole a kakaine
hita na hunu.
3 Na tahuna si bole a
kakaine hita karaba, i uka
ma si gi manga a hanu
kunana.
4 Na tahuna si tabana na
kakaine hita, ra i manga a
kape, si bole a nimadihi, si
dedo. I uka ma i manga
si ngaru ni mate, si gi pe a
kakaine hita. Pali si ngaru
ni bole a kakaine hita karaba
meli na hunu. A kakaine
hita karaba, ra ge mahuri
vakaroro, bara i kuloi a
kakaine hita ra bara i mate.
5 A Vure kunana a viri i
pelekado puru hita, ge bele
ne hita a naro iea. I habi ne
hita a Hanuna, ge a kilakila
na hini a Vure i ta muholi ge
habi ne hita a kakaine hita
karaba.
6 *I mavonga, i uka ma a
mangenge vona tara maki.
A lohoka vona na tahuna a
tabana ni made na kakaigu,
a made basi ne Bakovi Dagi.
7 I uka ma a masia e Bakovi
Dagi a ramaia. A ramaia, a
vuhuna a luhoi torea.
8 *I uka ma a mangenge
vona tara maki, a vuhuna
i kamumu ga mate, ga pe
a kakaigu, ga made turane
Bakovi Dagi.
9 *Iau ga made koea na
malala, o iau ga made na
hunu turane Bakovi Dagi, a
ningaru dagi nau, ga vaka-
vivia,
10 *a vuhuna hita lobo bara
si pesi na matane Kristo, ge
pelekado hita. Muri bara
si bole a mapane hita taku-
taku na narone hita koea na
malala. E huriki ri rata a
naro kamumu bara ri bole a
mapane ria. E huriki ri rata
a naro hale, ria ranga bara ri
bole a mapane ria.

A Leho ni Rata e Huriki Ge Ria a Taho na Vure

11 I mavonga, a ta tora
hateka vakaroro ne huriki
ranga ri gi luhoi torea e
Kristo, a vuhuna a mangenge
ne Bakovi Dagi. A Vure i
lohoka vona, iau a bakovi
navai. A luhoi mua ranga mu
lohoka nau na hatene mua.
12 A ngava iea, i uka ma
a bibi rike mule a ragu, mu
gu ngaru iau. A taki, mu gu
vivi nau, mu gu kara ni koli
a ngava ne huriki ri bibi rike
mule a rane ria. E huriki ri
bibi rike mule ria na hini a
leho ne ria i mata kamumu
hateka, pali a hatene ria i uka
ma i malamala.
13 E huriki ranga ri taki iau,
ta a manga. I uka maki, a
vuhuna a maki lobo a rata ne
vona ni ramai a ningaru na
Vure. O ri taki a niluhoi nau
i kamumu, mu lohoka vona,
iau a leho ni kori mua.
14 E Kristo i ngaru hateka
hita. A ningaru vona i
matakari iau. A mataki-
laka vona e Kristo i mate na
murine hita lobo. I mavonga,
hita lobo, i manga si mate
pali.
15 *I mate na murine hita
lobo. I mavonga a maki
lobo si gi rata, i uka ma

* **5:6:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Pili 1:23 * **5:9:** Kol 1:10; 1Tes 4:1 * **5:10:** Sav 12:14; Rom 14:10 * **5:15:** Rom 14:7-8

si gi ramai a ningaru ne
hita. A maki lobo si gi rata,
si gi ramai a ningaru na
viri i mate na murine hita,
muri ni vakamahuri mule na
matenga.

16 I mavonga, i uka ma
ga luhoi kado tabu e huriki
na niluhoi na malala. Hosi
a luhoi kadoa e Kristo na
niluhoi na malala. Pali
ngane i uka ma a luhoi
mavonga tabu.

17 *Na tahuna a viri i rihi
e Kristo, a Vure i ratarike
karabea, i manga a viri
karaba. A rabu hosi vona i
lobo. Ngane i ramai a rabu
karaba.

18 *A Vure kunana a viri i
rata a maki nga. A Vure, na
leho ne Kristo, i rata hita i
uka ma hita a pile tabu na
Vure. Hita a taho vona. I
habi a leho ne hita, si gi rata
e huriki ranga, ge ria a taho
na Vure.

19 *Ra i maea, na leho ne
Kristo, a Vure i uka ma i
luhoi tabu a naro hale ne
hita. I rata hita i uka ma hita
a pile tabu. Si made turana
na nivalemu ngane. I habi
a leho nau, ga rata e huriki
ranga ri gi made turana Vure
na nivalemu.

20 Na naro iea, iau a vinuru
ne Kristo. A vakalongo polo
ne huriki a ngavana Vure i
nana tora e huriki ri gi pulo a
vilone ria. I mavonga, a nana
tora mua na rane Kristo, mu
lobo ni pilea a Vure, mu
made turana na nivalemu.

21 *A Viri i uka liu a naro
hale, a Vure i ratea i bole a
mapana naro hale ne hita, ne
vona ni korimule hita. Lakea
e rei a viri i rihi ia, bara i
malamala na matana Vure.

6

1 Iau a leho turana Vure,
lakea a taki tora mua, naha
ni ngalahere a naro kamumu
a Vure i rata virihi hita vona.

2 *A nitana Vure i ta maea,
“Na parava a vulakia, a
longo ioe.
Na tahuna a parava i
bele ta ga korimule
ioe, a kori ioe.”
Mu longo valai! A parava
a Vure i vulakia i bele pali.
Mona a parava a Vure ge
korimule e huriki vona.

A Maregoa i Bolea e Paulus

3 Iau i uka ma a ratea tara
maki ge rata e huriki ri gi
sibo. I uka tara maki ni gi
matai na leho nau ga rata
halea.

4 A maki lobo a rata i
vakasiri manga iau a vora na
Vure. A hatenono na tahuna
a bole a nimadihi, a mare-
goa, a vuranga,

5 *e huriki ri hotu iau, ri
ru dili iau na bavi, e huriki
ri vapopo, ri vakamadihi iau.
A leho hateka. I uka ma a
mahita. A vitolo.

6 *A vakasiri manga iau a
vora na Vure na tahuna a
made malamala. A tahoka
a lohokanga. A hatenono
ne huriki. A rata kamumu
e huriki. A Hanu Kiripiripi

* **5:17:** Rom 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Rom 5:10 * **5:19:** Rom 3:23-25 * **5:21:** Hib 4:15 * **6:2:** Ais 49:8 * **6:5:** Apo 16:23; 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Tim 4:12 * **6:7:** Epe 6:1-20

i made turagu. A ngaru
muholi e huriki.
7 *A vakasiri manga iau a
vora na Vure a vuhuna a ta
muholi vakaroro. A nitora
na Vure i tabuli nau. A
naro malamala nau i manga
a bainat a galeu nau.
8 A vakasiri manga iau a
vora na Vure na tahuna e
huriki ri togo iau, na tahuna
e huriki ri biu iau, na tahuna
e huriki ri harogi iau, na
tahuna e huriki ri kavurike
iau. Ri rata manga iau a
nitamina vora na Vure, pali
iau a vora muholi na Vure.
9 *E huriki ri rata manga i
uka tara viri ge lohoka nau.
Pali e huriki lobo ri lohoka
nau. Ri rata manga a mate,
pali iau a mahuri. Iau ni
vakamadihi, pali i uka ma a
mate.
10 A made dukuduku, pali
a vivi vakaroro. A made
manga a matasia, pali a rata
e huriki ala kupo ri tahoka
a mahala. A made manga a
uka liu a maki, pali a maki
lobo ne nau.
11 Iau a here kavakava lak-
ene mua e huriki a Korin, a
ngaru hateka mua.
12 A ngaru hateka mua na
hategu, pali mua i uka ma
mu ngaru hateka iau.
13 *A ngaru mu gu ngaru
iau i manga iau a ngaru mua.
A ta maea, i manga a vara e
huriki a koma.

A Roho na Vure Mahuri

14 *Naha ni rihi e huriki
i uka ma ri luhoi torea e
Kristo, a vuhuna e huriki
ri malamala ri vaperesi ne
huriki ri putu puru a vinara.
A ra maki kamumu ge bele
na tahuna e huriki ri laho
na nipara na Vure, ri gi laho
turane huriki ri laho na uvo?
15 Re Kristo, ge valongo
mai navai a ngava turane
Satan? A viri i luhoi torea
e Kristo, ge vaveru navai tu-
rana viri i uka ma i luhoi
torea e Kristo?
16 *Ni gi ru dili navai a
nitamina vure na Roho na
Vure? Pali hita a roho na
Vure Mahuri. I manga a
ngava a Vure i takia hosi, i
maea, “Iau ga made turane
ria, ga laho turane ria. Ge iau
a Vure ne ria, ge ria e huriki
a ngate nau.
17 *E Bakovi Dagi ta maea,
‘Mu malele ha ne huriki i uka
ma ria a ngate nau,
naha ni laho turane ria.
Naha ni dili na maka naro
katoki ne ria,
lakea bara bole dili mua,
18 *ge iau e tamane mua,
ge mua e huriki e tugu a
bakovi a ngatavine.
Iau e Bakovi Dagi Tuhaka
Hateka a ta maea.’ ”

7

1 Mua o huriki a hategu, a
ngava nga a Vure i ta muholi
ne hita. I mavonga, si gi
lohopile a maka rabu hale ri
vakakatoki a kakaine hita, a
hanune hita. Si gi mangenge
na Vure, si gi bele malamala.

E Paulus i Vivi

2 Mu ngaru iau na hatene
mua. I uka ma a rata halea

* **6:9:** 2Ko 4:10 * **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Epe 5:11 * **6:16:** Levi 26:12; 1Ko 3:16 * **6:17:** Ais 52:11; Kap 18:4 * **6:18:** 2Sam 7:14; Jer 31:9

tara viri. I uka ma a vaka-
halea tara viri. I uka ma a
tamia tara viri ga bole a moni
vona.
3 A ngava iea a takia, i uka
ma a padi virihi mua. A
taki pali mua, mua a hategu.
Bara si made palupu, bara si
mate palupu.
4 A ta kavakava ne mua, i
uka ma a mangenge. A vivi
hateka ne mua. Na tahuna
a luhoi mule mua, a niluhoi
iea i luke iau. Na tahuna a
bole a maregoa, a vivi hateka
a vuhuna a luhoi mua.

5 *Na tahuna a bele na
tabeke ne Masedonia, i uka
ma a malo ranga. Na tanga
lobo a lakea vona e huriki ri
rata tuhare iau. Pali iau tara,
a loho pae pae.
6 Pali a Vure i vakatora
vakaroro a niluhoi ne huriki,
i vakatorea a niluhoi nau na
tahuna e Titus i bele.
7 E Titus tara i vakalongo
iau ne mua, i taki iau
vona a hini mu vakatorea a
niluhoi vona. Na tahuna i ta
mavonga, i vakatora tabua
a niluhoi nau. I taki iau
ne mua ta mu pasimata ni
matai iau, mu kilu vona a
maka maregoa mu vakabele.
E Titus i vakalongo iau ne
mua, mu ngaru hateka ni
ramai a nitagu. Na tahuna
i vakalongo iau vona a maka
ngava nga, iau a vivi hateka.

8 *A raukea muga a here
lakene mua i rata mua mu
dodo, pali i uka ma a kilu
vona a raukea a herea. I
muholi a kilu popote muga.
Pali a matakilaka vona na
tahuna mu gia a raukea iea,
mu dodo na parava popote
kunana.
9 Ngane a vivi. I uka ma
a vivi vona a hini mu dodo.
A vivi a vuhuna a nidodo i
rata mua mu pulo a vilone
mua. A nidodo ne mua i valai
na Vure, lakea i uka ma a
vakamarego mua.

10 *Na tahuna a viri i dodo
na rabu hale vona ge manga
a hini a Vure i ngarua ge rata,
bara i pulo a vilona, i bole
a nimahuri vakaroro. I uka
ma ge kilu vona. Pali a viri
i dodo na nidodo na malala,
i uka ma ge pulo a vilona, i
uka ma ge bole a nimahuri
vakaroro. Bara i mate.
11 Mu dodo na nidodo i
valai na Vure, lakea i rata
mua mu ngaru hateka ni
vakasiri manga i uka ma mu
tahoka a ngava vona a ni-
mava iea. Mu tahate ka-
mumu vona a maregoa i vak-
abele a bakovi iea. Mu man-
genge hateka na maki i ratea.
Mu ngaru hateka ni matai
iau. Mu vakamadihi kamu-
mua ra viri i vakabelea a
maregoa iea. A maki lobo
mu rata, mu vakasiri manga
mu uka ngava vona a maki
iea.
12 Ra raukea a here mugea,
a herea i uka ma ga pelekado
a viri i rata a naro hale, o ga
kori a viri ni rata virihi na
naro hale vona. A here lak-
ene mu gu matakilaka vona
na matana Vure manga mu
togo iau.
13 Na naro iea mu vaka-
torea a niluhoi nau. Mu
vakatorea a niluhoi ne Titus,
lakea na tahuna i valai koea,

* **7:5:** 2Ko 2:13 * **7:8:** 2Ko 2:4 * **7:10:** Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

a masia i vivi hateka, lakea
iau tara a vivi.
14 Hosi a vakalongoa e Ti-
tus a bibi rike hateka mua.
Muri i vano i made turane
mua, i uka ma a maruhu.
A ngava a takia i muholi, i
manga a ngava lobo a taki
mua vona i muholi kunana.
15 Ngane e Titus i ngaru
hateka tabu mua, a vuhuna
i luhoi mule a hini mu longo-
toto ia, mu taguia, mu togoa.
16 Ngane a vivi hateka, a
vuhuna a lohoka hateka ne
mua, mu rata a maki lobo a
Vure i ngaru.

8

Mu Hatebalala

1 *Mua o huriki a turagu,
ngane a ngaru ni taki mua, a
Vure i rata kamumu e huriki
a tara vona o Masedonia.
2 Ri dili na nitoni dagi na
maregoa dagi ri bolea, pali ri
vivi hateka, ri hate balala. I
muholi ri matasia, ri bala a
moni, pali a kinori ne ria i
dagi hateka.
3 Iau a ta muholi, i uka
ma ri habi a moni ri kara ri
gi habi. Na ningaru ne ria
kunana, ri habi i kupo!
4 Ri taki tora iau i uka ma
ga pupukari ria. Ri ngaru
hateka ni tuhori e huriki a
tara na Vure o Iudea.
5 A luhoi ri gi habi popote,
pali ri habi i kupo. Muga ri
habi mule ria ne Bakovi Dagi.
Muri ri habi ria nau, i ramai
a ningaru na Vure.
6 I mavonga a taki torea e
Titus, ra i vakatubu turane
mua, ge tuhori mua mu gu
vakalobo a leho na nidodo
iea.
7 *Mu moro hateka na
maki lobo mu rata. Mu moro
ni luhoi tora. Mu moro ni ta.
Mu moro na lohokanga. Mu
moro ni vakasiri iau vona
a ningaru dagi ne mua. I
mavonga, mu vakasiri iau
vona mu moro tabu na leho
iea na nidodo.
8 A ta maea, i uka ma a
vakuku mua. A vakalongo
mua vona a ningaru dagi
ne huriki ranga, ri ngaru ni
kori, mu gu longoa, mu gu
vakasiri mua ranga, i muholi
a ningaru ne mua.
9 *Mu lohoka vona a naro
kamumu ne Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita. Muga ia
a bakovi na mahala, i tahoka
a maki lobo. Pali i luhoi mua,
i taparaki a maki lobo nga,
i bele manga a matasia. I
rata mavonga, mu gu bele
manga a bakovi na mahala,
a mahala lobo na Vure ge ne
vone mua.
10 Iau a luhoi maea. I
kamumu mu gu vakalobo a
maki mu tubu na pida i lakea
pali. Na tahuna iea, mua
kunana mu ngaru muga ne
huriki lobo ni habi a kinori.
Mua kunana mu tubu muga
ne huriki lobo ni ru kadolu a
moni.
11 Ngane mu vakalobo a
maki mu tubu pali ni ratena.
Ra hini muga mu ngaru
hateka ni habi a kinori,
ngane a moni mu gu habi
ge karea a ningaru muga ne
mua. A nihabi ne mua ge
ramai a ra maki mu tahoka.

---

* **8:1:** Rom 15:26; 2Ko 9:1-2 * **8:7:** 1Ko 16:1-2 * **8:9:** Mat 8:20; Pili 2:6-7
* **8:12:** Mrk 12:43-44

12 *Mua bara mu ngaru
hateka ni habi a maki na
Vure, mu habi ge ramai a
ra maki mu tahoka, lakea a
Vure bara i vivi vona a maki
mu habi. A Vure i uka ma i
ngaru mu gu habi a maki i
uka ma mu tahoka. Mu habi
kunana a maki mu tahoka.
13 Na tahuna mu tuhori
e huriki e turane mua, mu
habi tavula a maki ne ria, i
uka ma a ngaru mua mu gu
bala a maki. A ngaru mua
lobo mu gu palupulupu.
14 Ngane mu tahoka a ma-
hala i kupo. I kara mua mu
gu kori e huriki ri bala a
maki. Muri ma, na tahuna
mu bala a maki, pali ria ri
tahoka a mahala i kupo, bara
ri kori mua. Na naro iea, e
huriki lobo bara ri palupu.
15 *I manga a ngava ni here
puru hosi na hinere, i ta
maea, "E huriki ri poi i kupo,
ri kani, pali i uka kalavana
maki ge tabuli mule. E huriki
ri poi i popote kunana, ri
kani, ri maru."

E Titus

16 Iau a kavurikea a Vure, a
vuhuna i ratea e Titus i ngaru
hateka mua, i manga iau a
ngaru hateka mua.
17 Na tahuna a takia e Titus
ge lakene, i vivi vona a ngav-
agu. Ia tara i ngaru hateka ni
lakene.
18 Ga rudua a turane hita
tara ge tungaria e Titus. A
bakovi iea i kamumu hateka
ni taki tala a Velenga Ka-
mumu, lakea e huriki a tara
na Vure koea ri kavurikea.
19 A bakovi iea kunana, e
huriki a tara na Vure koea ri
vulakia ge laho turagu, miri
gi taparakia a moni o Iudea
ne vona ni kori ria. A leho
iea, i vakadagi a rane Bakovi
Dagi, i vakasiri e huriki a
ngaru hateka ni kori.
20 Mete ge laho palupu, na-
hea tara viri ge padi virihi
tavula iau, ta a vakavaroru a
moni ne huriki ri hate balala,
ri habi.
21 *A ngaru ni rata a naro
kamumu na matane Bakovi
Dagi, na matane huriki a
bakovi a ngatavine.
22 A bakovi tara tabu, e
turane hita, ga rudua ge tun-
garia e Titus. A bakovi
iea i vakasiri pali a ningaru
dagi vona ni ratea a leho ne
Bakovi Dagi. I lohoka vona
mu ngaru hateka ni kori e
huriki, lakea ia tara i ngaru
hateka ni lakene.
23 E Titus, a vulakia ge
lakene, a vuhuna i tungari
vakaroro iau, miri kori mua.
A bakovi ala rua nga, ra ru
gu tungaria e Titus, rua a
vinuru ne huriki a tara na
Vure koea. A narone rua i
kamumu, lakea e huriki koea
ri kavurikea e Kristo ne rua.
24 *A ngaru mu gu vakasiri
tou a narone mua na nivan-
garu, lakea e huriki a tara na
Vure ri gi matakilaka vona i
navai a bibi rike a rane mua.

9

A Kinori Ge Lakea ne Huriki a Iuda

* **8:15:** Nim 16:18 * **8:21:** Snd 3:4 * **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7

1 *I uka a vuhuna ga taki
mua mu gu kori e huriki a
tara na Vure o Iudea,
2 a vuhuna a lohoka vona
mu ngaru hateka ni kori ria.
Iau a bibi rike a rane mua
pali ne huriki a tara na Vure
o Masedonia. A vakalongo
ria ne mua e huriki a Akaia,
mu vakatubu na pida i lakea
pali ni ru palupu a moni.
Na tahuna ri longo mua mu
ngaru hateka ni habi a moni,
ria ranga ri ngaru hateka ni
habi a moni.
3 Pali ngane ga rudu lakene
mua a bakovi ala tolu nga, to
go tuhori mua ni ru palupu a
moni. Muri e huriki lobo ri
gi matakilaka vona a ngava
a bibi rike a rane mua vona
i muholi.
4 Muri, e huriki a Masedo-
nia, ma ri gi lakene turagu
ri gi matai mua i uka ma
mu ru palupu ma a moni.
Bara maruhu. Mua ranga
bara mu maruhu hateka, a
vuhuna mu taki pali ta mu gu
habi.
5 A koi mu gu maruhu,
lakea a taki a bakovi ala tolu
nga, to go muga lakene, to
go kori mua ni ru palupu a
moni, ra mu ta muholi vona
muga mu gu habi. Lakea
ra moni nga, a kinori ne
mua, i uka ma mu gu habi
tuhare. Bara mu habi na
hatene mua.
6 *Mu luhoi kamumu a
ngava nga: a viri i varo a uve
popote bara i mirio a mavo
popote kunana. Pali a viri i
varo a uve i kupo bara i mirio
a mavo i kupo.
7 Mua takutaku mu luhoi
kamumu i riva moni mu gu
habi. A viri i koi ni habi,
nahea ge habi a moni. Naha
ni habi tuhare, a vuhuna a
Vure i ngaru e huriki ri habi
na hatene ria.
8 Muri a Vure bara i hate
balala, i vakatahoka mua
vakaroro a maki mu ngaru.
Bara mu tahoka hateka a
maki, lakea bara mu kara ni
tuhori e huriki ranga.
9 *I manga a ngava ni here
hosi na Hinere, i maea,

"I hate balala, i kori e huriki
a matasia.
A Vure ge luhoi vakaroro
a naro kamumu
vona."

10 *A Vure ra viri i habi a
vutuna maki ni varo, i vaka-
bele a maki ni kani ne huriki,
ia kunana bara i vakabele a
vutune mua ge kupo, ge rata
a naro malamala ne mua ge
tahoka a kanena i kupo.
11 *I muholi, a Vure ge gamai
mua na naro lobo, mu gu
kara ni hate balala vakaroro.
Na tahuna mete taparaki ne
huriki a matasia a moni ne
mua, bara ri kavurikea a
Vure.
12 Na tahuna mu kori
mavonga e huriki ranga, a
kanena bara i rua. E huriki
a tara na Vure bara ri bole a
maki ri uka vona. E huriki
ala kupo bara ri kavurikea a
Vure.
13 Na tahuna mu kori e huriki
maea, bara ri vakabagetua
a Vure. A naro hate balala
ne mua, mu kori e huriki
nga, mu kori e huriki a tara
na Vure lobo, bara i vakasiri

* **9:6:** Snd 11:24-25 * **9:9:** Sng 112:9 * **9:10:** Ais 55:10 * **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15

manga mu longototo a Velenga Kamumu ne Kristo.
14 Muri, bara ri ngaru hateka
mua, ri vasileki ne mua, a
vuhuna bara ri luhoi mule
a hini a Vure i rata a naro
kamumu hateka ne mua.
15 Si gi kavurikea a Vure vona
a maki i habi tavula ne hita.
I kamumu hateka, si keri ni
tuveve polo na ngava!

10

A Leho ne Paulus

1 *Iau e Paulus, ngane a
ngaru hateka mu gu longo
iau. Iau a bakovi madoru, i
manga e Kristo ia a bakovi
madoru. I ranga ne mua ri
pahaluhoi ta iau a mangenge
ni ta puhaki mai mua na
tahuna a made turane mua,
pali na tahuna a made basi, a
here a raukea, a ratapile mua
na ngava.
2 *Pali a taki tora mua, mu
pulo a vilone mua. Bara
mu rata mavonga, na tahuna
a bele lake i uka ma ga ta
puhaki mai e huriki ri pa-
haluhoi ta a ramai a naro na
malala.
3 I muholi, iau a bakovi.
Pali i uka ma a vaubi na naro
na malala.
4 *A lebo a bole, i uka ma
a lebo na vabinga na malala.
A lebo a bole a lebo tora na
Vure. I tahoka a nitora ni
ratapile a niluhoi na malala,
ra niluhoi e huriki a pile ri
taga vona. I tahoka a nitora
ni ratapile a nitamina ngava
ri gege hita vona.
5 A ratapile a niluhoi
tagege lobo i rata e huriki i
uka ma ri luhoi torea a Vure.
A nugutata a niluhoi gigi
tora ne ria, ri gi longototo
a ngavane Kristo.
6 Muri, na tahuna mu lon-
gototo pali a ngavane Kristo,
bara vakamadihi e huriki ri
tabana ni longotaro.
7 Mu luhoi kado kamumu a
maki mu matai. E rei a viri i
taki ia, ta ia a viri ne Kristo,
ge matakilaka vona, iau tara
a viri ne Kristo.
8 *Ma mu gu luhoi iau, ta a
bibi rike mule hateka a ragu
vona a nitora e Bakovi Dagi i
habia nau, ga matakari mua.
A nitora iea, i habia nau, i
uka ma ga ratapile mua. I
habia nau ga do rike mua. I
mavonga, i uka ma a maruhu
vona.
9 A here lakene mua, i uka
ma ga vakamangenge mua.
10 E huriki ranga ri ta
maea, “Na tahuna e Paulus
i here, i ta puhaki hateka.
Pali na tahuna i made turane
hita, ia a malele piu, a nga-
vana i uka lehona.”
11 E huriki ri ta mavonga,
a ngaru ri gi lohoka vona,
i muholi, na tahuna a here
lakene mua, a ta puhaki. Pali
na tahuna a lakene, bara ta
puhaki ne mua.
12 Pali a keri ni taki iau
ga kamumu i manga e huriki
a bakovi ranga iene. Ri ta
paki paki hateka. Ri bibi rike
mule a rane ria, ri taki ta ri
kamumu hateka. Na tahuna
ri pelekado mule ria, ri matai
kunana e huriki e turane ria,
ri rangi ria o i uka. Ri manga
manga!

* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Epe 6:13-17 * **10:8:** 2Ko 13:10
* **10:13:** Rom 12:3

13 *A Vure i habi nau a
leho. I uka ma ga bibi rike
mule iau vona tara maki i
tabuli polovavo na leho a
Vure i habia nau. Ga vivi
vona kunana a maka maki
pololilo na leho a Vure i
habia nau. Mua mu tabuli
pololilo na leho iea.
14 I mavonga, na tahuna a
vara mua, i uka ma a page
poloa a leho a Vure i habia
nau. Iau kunana a viri a vara
muga mua. Iau a viri a bele
muga na tabeke ne mua, a
vakalongo mua na Velenga
Kamumu ne Kristo.
15 Iau i uka ma a bibi rike
mule iau na leho na viri tara
i ratea. A ngaru a niluhoi ne
mua ne Kristo ge bele dagi,
lakea a leho nau iene bara i
bele dagi.
16 Muri bara lakea na maka
tabeke mule lokovonga,
ga vakalongo a Velenga
Kamumu ne ria. A koi ni bibi
rike tavula iau na leho na viri
tara i ratea.
17 *A hinere i ta maea, "A
viri i ngaru ni bibi na maki
tara, ge bibi vona a maki e
Bakovi Dagi i rata."
18 *A viri i bibi rike mule
a rana, nahea. Pali a viri e
Bakovi Dagi i bibi rikea, ia a
viri a Vure i ngarua.

11

A Nitamina Apostolo

1 Mu hatenono taro. Ga ta
manga manga popote. Mu
hatenono taro.
2 *Iau a bage ne mua i
manga a Vure i bage ne
mua. Mu manga a sirula a
habikaria na bakovi ala taku
kunana, re Kristo.
3 *Pali a mangenge, ma ni
gi tami mua, mu gu lobo
ni luhoia e Kristo na naro
malamala, na naro muholi, i
manga hosi a mata i tamia e
Eva.
4 *E huriki ranga ri bele
ne mua, ri vara mua ne Isu,
i tebi na ngava a vara mua
vona, o ri vara mua na Ha-
nuna Vure, i tebi na ngava
a vara mua vona, o ri vara
mua, i tebi na Velenga Ka-
mumu mu luhoi tora mugea.
Pali i navai mu vivi ni longo
mai kunana?
5 *Re huriki nga, ri
tovo mua na maka ngava
taminga, ri taki ria, ta ria
a apostolo kamumu hateka.
Pali iau a lohoka vona, i uka
ma ri rangi iau.
6 *I muholi i uka ma
a voro kamumu hateka a
ngava. Pali i uka ma a bala
a lohokanga. A vakasiri
mavonga ne mua pali na
naro legelege na parava
vakaroro.
7 *Iau a tovo mua na
Velenga Kamumu na Vure,
lakea a vakakiroko iau, i uka
ma a taki mua mu gu kona
iau. Pali mu luhoi navai? A
rata a rabu hale?
8 *Na tahuna a tovo mua,
e huriki a tara na Vure na
tanga ranga ri kori iau na
moni. Iau i uka ma a kori
ria ri gi kona iau. I manga a
bole tavula a moni ne ria, a

* **10:17:** Jer 9:24; 1Ko 1:31 * **10:18:** 1Ko 4:4 * **11:2:** Epe 5:26-27 * **11:3:** Vuh 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:** 1Ko 9:18 * **11:8:** 2Ko 12:13; Pili 4:15-16

lakene, a leho tavula turane
mua.
9 Na tahuna a made turane
mua, lakea a bala a maki, i
uka ma a bole ne mua ranga
maki. I uka ma a vakapae
mua, a vuhuna e huriki a
turane hita o Masedonia ri
valai ri habi a maki nau.
Hosi i uka ma a vakapae
mua. Muri ma ranga, i uka
ma ga vakapae mua.
10 Iau a vivi vona a hini i
uka ma a vakapae mua na
tahuna a made turane mua.
A ngava muholi ne Kristo
i tabuli na hategu, lakea a
taki muholi mua: I uka tara
viri na tabeke ne Akaia ge
hatekakari iau vona a ngava
nga.
11 I navai a rata mavonga?
A rata mavonga a vuhuna a
ngaru hateka mua. A Vure
i lohoka vona iau a ngaru
hateka mua.
12 I muga i uka ma a bole a
moni ne mua, muri ma ranga
i uka ma ga bole a moni ne
mua. A rata mavonga, e
huriki ri taki ta ria a apostolo
kamumu hateka, i uka ma ri
gi taki ri manga iau.
13 E huriki a bakovi nga, a
nitamina apostolo. Ri tami
e huriki na leho ne ria, ri
tamilalu ta ria a apostolo ne
Kristo.
14 I uka ma a turutu ne
ria, a vuhuna e Satan tara
i tamilalu, ta ia a agelo na
nipara.
15 Lakea i uka ma si gi tu-
rutu vona na tahuna e huriki
a vora ne Satan ri tamilalu,
ta ria a vora malamala na
Vure. Muri ma bara ri bole
a mapana rabu hale ne ria.

A Maka Maregoa e Paulus i Bole

16 A taki tabu mua, naha
ni luhoi ga ta manga manga.
Pali mua mu gu luhoi ta iau
a manga, pali, mu longo ku-
nana a nitagu. Ga bibi taro.
17 Ra naro ni bibi rike
mule iau, i uka ma a narone
Bakovi Dagi. A narona
manga.
18 Pali e huriki ranga ri
leho turane mua ri bibi rike
mule ria vona a leho na
malala ri ratea. I mavonga,
iau tara ga bibi rike mule iau.
19 Mu pahaluhoi ta mu
moro hateka, pali mu vivi
hateka ni longo mai a ngava
ne huriki a manga.
20 I navai mu ngaru e
huriki ri vakavora mua, ri
bole tavula a maki ne mua,
ri vakaholi mua, ri rata polo
muga muga ne mua, ri ta
hale mua?
21 *Iau i uka ma a rata a
maka rabu nga. Mu luhoi
navai, ga maruhu a vuhuna
i uka ma a kinigao ni rata a
rabu hale nga? Iau ga bibi
rike mule iau, a vuhuna e
huriki a nitamina apostolo
nga ri rata mavonga. Ngane
a ta manga a manga.
22 Ri taki ria, ta ria a Hibru.
Iau tara, iau a Hibru. Ri taki
ria, ta ria a koma o Israel.
Iau tara, iau a koma o Israel.
Ri taki ria, ta ria a hamone
Abraham. Iau tara, iau a
hamone Abraham.
23 *Ri taki ria ta ria a vora
ne Kristo. Iau a rata hateka
a leho ne Kristo! Masia,

* **11:21:** Pili 3:5 * **11:23:** Apo 16:23

ngane a ta manga manga! Ri
leho popote, pali iau a leho
hateka. Ria, i uka ma ri dili
na bavi, pali iau ni ru dili na
bavi balaka kupo. Iau ni lagu
hale balaka i kupo hateka, a
keri ni gi. Iau popote ga mate
balaka kupo.
24 *Balaka lima e huriki a
Iuda ri lakavu iau, ri lagu iau
na lebo balaka ravulu tolu a
polona i polova (39).
25 *Balaka tolu e huriki a
Rom ri lakavu iau, ri lagu iau
na kai. E huriki a Iuda ri padi
iau na kedo, ta ri gi padimate
iau. Balaka tolu a sip a rike
vona i mabubu. Na parava
tara a sip i mabubu, a pasi na
utu na parava i taku, a rodo i
taku.
26 *Balaka kupo a havai, i
bole butubutu iau a vuranga.
Na tahuna ranga a bole butu
a vuranga na tahuna a tulu
polo a naru. Na tahuna
ranga a bole butu a vuranga
na bakovi ni panaho. Na
tahuna ranga a bole butu a
vuranga ne huriki a viri nau
a Israel. Na tahuna ranga
a bole butu a vuranga ne
huriki i uka ma ria a Israel.
A bole butu a vuranga na
maka tanga a bele ne ria. A
bole butu a vuranga na robo i
ngeki. A bole butu a vuranga
na dari. A bole butu a vu-
ranga ne huriki ri tatami ni
ramai e Kristo.
27 A leho hateka, na par-
ava ranga i uka ma a mahita
kamumu. Na parava ranga
a vitolo, a marohu, a malan-
gangi a vuhuna a uka maki ni
kavitagu iau vona.
28 I uka ma a maki nga ku-
nana a bole a maregoa ne ria.
Pali na parava vakaroro a
loho lege ne huriki a tara na
Vure na maka tanga a tovo
ria pali na Velenga Kamumu.
29 Na tahuna a longoa a
turagu tara i uka ma i pesi
tora ni luhoi e Kristo, a
dodoa. Na tahuna a longoa
a bakovi tara i tulia a turagu
tara ge rata a naro hale, i
madihi hateka a hategu.
30 E huriki a nitamina
apostolo nga ri bibi rike mule
ria, lakea iau tara ga bibi rike
iau. Pali i uka ma ga bibi rike
iau na maki kamumu a rata.
Ga bibi rike iau na hini a uka
a nitora.
31 A Vure, e Tamane Bakovi
Dagi ne hita, e Isu, ra ni gi
kavurike ia vakaroro, i lo-
hoka nau, i uka ma a tami
mua.
32 *Na tahuna a lakea o
Damaskus a matakari i leho
ne Aretas a hariki, i ngaru
ni lakavu iau. Lakea i rudu
e huriki a tagari ri gi lakavu
iau na poridala na tanga.
33 Pali e huriki a turagu
vonga ri vakatavore puru
iau na gagana nure dagi na
tanga, lakea a ha.

12

E Paulus i Vurena

1 Ra hini a bibi rike mule
iau bara i uka kanena, pali ga
ta lokovonga. Ga vakalongo
mua vona a vuregu, a maki e
Bakovi Dagi i vakasiri a viri
vona.

* **11:24:** Vin 25:3 * **11:25:** Apo 14:19; 16:22 * **11:26:** Apo 9:23; 14:5
* **11:32:** Apo 9:23-25

2 A lohoka vona tara
bakovi i rihi e Kristo. Na pida
i ravulu a polona i va (14) i
lokovonga pali, a Vure i bole
sikea na hunu. Na tahuna i
sike lakea, i uka ma a lohoka
vona, ia muholi, o i vurena
kunana. A Vure i lohoka
vona.
3 Ra bakovi iea, ia muholi i
sike na paradiso, o i vurena
kunana, i uka ma a lohoka
vona, a Vure i lohoka. Pali
iau a lohoka vona
4 ni bole sike na hunu. I
longo a maka maki, a nga-
vane hita i keri ni tuveve. A
Vure tara i takia nahea ge
tuveve polo.

5 A maki iea i bele, i ka-
mumu ga bibi vona, pali i
uka ma ga ratea. A maki bara
bibi rike mule iau vona ku-
nana, a hini iau a uka nitora.
6 Pali iau bara bibi rike
mule iau, i uka ma ga manga,
a vuhuna a ngavagu bara a
ngava muholi. Pali i uka
ma ga bibi rike mule iau, a
vuhuna a koi e huriki ri gi
pelekado iau na vuregu. A
ngaru ri gi pelekado iau na
maki a taki, na maki a rata.

7 *Ni habi nau a maregoa,
i uka ma ga gigi tora vona a
maki a Vure i vakasiri nau. A
vinuru ne Satan i rata iau, i
uka ma ga gigi tora.

8 Balaka tolu a nana torea e
Bakovi Dagi ge bole vurokia
a maregoa iea,

9 *pali i koli, i ta maea,
"I uka. A naro kamumu
nau ge kara ioe, a vuhuna
na tahuna o uka a nitora, a
nitora nau pololilo vomu i
bele kavakava." I mavonga,
ngane a vivi ni bibi rike mule
iau vona a hini a uka nitora,
lakea a nitora ne Kristo ge
tabuli pololilo nau.

10 I mavonga a vivi kunana
na tahuna a uka a nitora, e
huriki ri harogi iau, a bole
a maregoa, e huriki ri vaka-
madihi iau, a bole a nimadihi
na rane Kristo. A vivi ku-
nana, a vuhuna na tahuna a
uka a nitora, a Vure i kori iau
na nitora vona.

E Paulus i Loho Lege ne Huriki a Korin

11 *Iau a ta manga a
manga, pali mua kunana mu
rata iau a ta manga a manga,
a vuhuna i uka ma mu ta
kamumu mai iau. Mua bara
mu ta kamumu mai iau, a
vuhuna re huriki mu taki
ta ria a apostolo kamumu
hateka, i uka ma ri rangi iau,
ra iau a bakovi tavula.

12 *Na tahuna a made tu-
rane mua, a hatenono ne
mua, a vakasiri ne mua, ne
iau a apostolo muholi. A rata
a maka nivakasiri, a maki
ni turutu vona, a vakasiri a
nitora dagi.

13 *I navai? Mu luhoi a
rata kamumu e huriki a tara
na Vure na tanga ranga, pali
mua i uka ma a rata ka-
mumu mua? I navai a hini
mavonga? A bole a moni
ne ria, pali i uka ma a bole
a moni ne mua. Mu puga
vuroki a naro hale nau!

14 A made turane mua bal-
aka rua pali. Ngane ga lak-
ene tabu, ga made turane
mua. I uka ma ga vakapae

* **12:7:** Jop 2:6 * **12:9:** Pili 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Rom 15:19
* **12:13:** 2Ko 11:9

mua, ga nongi a moni. I uka
ma a ngaru a moni ne mua.
A ngaru mua. A koma i uka
ma ge matakaria e tamana.
E tamana bara i matakaria a
koma.
15 Iau a vivi ni habi lobo
ne mua a maki nau, ga kori
a hanune mua. A vivi ku-
nana ni kori mua na nitora
lobo nau. Iau a ngaru hateka
mua, pali mua i uka ma mu
ngaru hateka iau.
16 Mu lohoka vona i uka
ma a vakapae mua, ga bole a
moni ne mua. Pali mu taki ta
a tami mua, a bole a moni ne
mua.
17 Na tahuna a rudu lakene
e huriki a turagu, i uka ma ri
bole a maki ne mua.
18 *Na tahuna a rudu lak-
enea e Titus, a rudu tabua
e turane hita tara i tungaria.
Pali e Titus, i uka ma i bole
a moni ne mua, a vuhuna
a niluhoi, a narone maria e
Titus i taku kunana.
19 Mu luhoi navai, iau a
herea a raukea iea ne vona
ni tagari iau? I uka. Iau a
rihi e Kristo, a herea a raukea
iea na matana Vure ga vaka-
tora a niluhoi ne mua. A
maki lobo a rata ne vona ni
vakatora mua kunana, mua e
huriki a turagu.
20 Iau ga lakene, pali a
mangenge, ma ga matai mua
mu gu naro tebi na naro a
ngaru ta mu gu rata. Lakea
mua ranga, bara mu matai
iau i mapulo a narogu. A
mangenge ga matai mua mu
gu vahehe, mu gu vamasig-
oro, mu gu vatahate, mu gu
vapida lae, mu gu vapadi-
momo, mu gu ta tavulavula,
mu gu putu ngingi, mu gu
rata viliha.
21 *A mangenge vona a
Vure nau, ma ge vakakiroko
iau na matane mua, bara
tangi hateka a vuhuna e
huriki ri rata a rabu hale
muga, i uka ma ri pulo ma a
vilone ria. Re huriki ri rata a
naro na molenga.

13

A Nilobona Ngava

1 *Iau a vano a made tu-
rane mua balaka rua pali.
Ngane bara lakene tabu. I
manga a ngava ni here na
hinere i ta maea, “A viri ge
ala rua, o ge ala tolu to go
matai a viri i rata a naro hale,
to go taki tala na murina na
nivapelekado.”
2 Hosi, na tahuna a made
turane mua, a vakalongo
mua pali. Ngane a made
basi, a vakalongo tabu mua.
Na tahuna ga lakene, i uka
ma ga dodoa tara viri. Bara
vakamadihi e huriki ri rata a
rabu hale,
3 a vuhuna mu ngaru
hateka iau ga vakasiri mua
ne Kristo i ngavapolo nau
na maka ngava a taki mua
vona. E Kristo i uka ma i kori
kiroko mua. I kori dagi mua.
4 *Na tahuna e Kristo ni
paditata na kai tavalavala, e
huriki ri luhoi ta ia i uka
nitora. Pali a nitora dagi na
Vure i vakamahuri mule ia.
I mavonga, iau a uka nitora,
pali iau a mahuri na nitora

* **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Vin 19:15; Mat 18:16; 1Tim 5:19 * **13:4:** Pili 2:7-8

dagi na Vure, i kori iau ga
tuhori mua.
5 *Mu luhoi kado a ni-
madene mua, mu luhoi tora
muholi, o i uka? Bara
mu luhoi tora muholi, e Isu
Kristo bara i made pololilo
ne mua. O ge uka, i uka ma
i made pololilo ne mua.
6 Iau a lohoka vona, na
tahuna mu luhoi kado a maki
lobo a taki, a maki lobo a
rata, bara mu matakilaka
vona iau a apostolo muholi
ne Kristo.
7 A vasileki na Vure, nahea
mu gu rata a naro hale. A
vasileki mavonga, i uka ma
ne vona e huriki ri gi matai
iau a apostolo muholi. A
vasileki mavonga, mu gu ra-
mai a naro kamumu. I uka
maki vona e huriki ri gi luhoi
ta iau a nitamina apostolo.
8 I uka ma ga rata tara maki
ge vakahale a ngava muholi
na Vure. Ga rata kunana
a maki ge ramai a ngava
muholi na Vure.
9 Iau a vivi kunana na
tahuna iau a uka nitora, pali
mua mu kinigao. A vasileki
hateka mu gu bele moro na
niluhoi tora.
10 *I mavonga a here lak-
ene mua na tahuna a made
basi ne mua. A ngaru na
tahuna a luve ne mua, i uka
ma ga ta puhaki mai mua na
nitora e Bakovi Dagi i habia
nau. A nitora iea i habia nau,
i uka ma ga ratapile mua. I
habia nau ga tuhori mua.

E Paulus i Tarulu e Huriki

11 Mua o huriki a turagu,
a ngava nau i lobo. Mu
vivi. Mu hamule mai a
naro kamumu. Mu valuke.
Mu pesi taku, na niluhoi ge
taku. Mu made palupu na
nivalemu. Na tahuna mu
rata a naro nga, a Vure na
naro na nivangaru, na naro
na nivalemu, bara i made
turane mua.
12 Mu vangaru, mu vatuba
a lima.
13 E huriki a tara na Vure
koea o Masedonia ri talo
mua.
14 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ge rata a naro kamumu
ne mua. A Vure ge vakasiri
a ningaru dagi vona ne mua.
A Hanuna Vure ge made tu-
rane mua lobo.

* **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:10:** 2Ko 10:8

A Raukea E Paulus i Here Lakea ne Huriki a Galesia

A Nita Vakalohoka

A raukea iea i herea e Paulus na pida e 49 AD na tahuna e Paulus rua e Barnabas ru tovo e huriki a tara ne Kristo o Antiok. O masia ne Apostolo 14:28.

A robo e Galesia, mona ni gale e Teki. E Paulus i herea a raukea iea lakea na maka tara ne Kristo na tabeke iea. A tara ne Kristo i ta ta vona ne 1:2, re huriki o Debe, o Listra, o Ikonium.

A tanga e Ikonium i kupo vona e huriki a Iuda, e Paulus i tubu ni vara na roho na vaponga ne ria. I kupo ne ria a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo. Pali e huriki a Iuda i uka ma ri luhoi torea e Kristo, ri ta hale ne ria. A tanga e Listra e Debe, a tanga ne huriki i uka ma ria a Iuda. Re huriki na tanga nga ri kavurike a vure ne huriki a Rom. E Lukas i here ne Paulus rua e Barnabas ru vara o Listra ne Apostolo sapta 14. I uka ma i kilala a roho ni vasileki ne huriki a Iuda o Listra.

A vuhuna a hini e Paulus i here malaviriria ra raukea iea lakea ne huriki a tara ne Kristo o Galesia, ta ge kori ria vona a maka ngava taminga i bele ne ria, ri bole. E huriki a Iuda ranga ri luhoi torea e Kristo, ri ngaru e huriki i uka ma ria a Iuda, ra ri luhoi tora, ni gi pala a kuline ria, ri gi ramai a vinara, a naro legelege na Iuda, bara ri bele manga a tara ne Kristo muholi.

A Nita Muga

1 Iau e Paulus a herea ra raukea iea. Iau a apostolo. I uka tara bakovi ge vulaki iau. E huriki i uka ma ri rudu iau ge iau a apostolo. E Isu Kristo, turana Vure, e Tamana, ra viri i vakamahuri mulea na matenga, rua kunana ru vulaki iau, ru rudu iau ge iau a apostolo.

2 E huriki a turane hita ri made koea, ri pesi turagu, mi vakarua ra raukea iea i lakene ne mua e huriki a tara ne Kristo mu made na tabeke ne Galesia.

3 A Vure, e Tamane hita, turane Isu Kristo, a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

4 *E Kristo i muri mai a ningaru na Vure, re Tamane hita, i habi mule ia na Vure, i manga a nihabi na naro hale ne hita, ne vona ni korimule hita na naro hale na malala iea.

5 A Vure ge bole vakaroro a bagetuanga. I muholi.

A Velenga Kamumu i Taku Kunana

6 A turutu ne mua, a vuhuna mu lohopile malaviriri a Viri i gale mua na nidodo ne Kristo, mu nunu muri mai a ngava tebi.

* **1:4:** Gal 2:20 * **1:7:** Apo 15:1,24

7 *Pali i muholi hateka, i
uka tabu tara Velenga Ka-
mumu. Pali e huriki ranga
ri vakamarego mua, ri ngaru
ni vakavaroru a Velenga Ka-
mumu ne Kristo.
8 *Pali mia, o a agelo tara
na hunu ge vara mua na Ve-
lenga Kamumu ge tebi na Ve-
lenga Kamumu mi vara mua
vona muga, a Vure ge ruduru-
rahea.
9 Ra ngava nga, mi takia
pali hosi, ngane ga taki
tabua, i maea, e rei a viri
i vara mua na Velenga
Kamumu i tebi na Velenga
Kamumu mu bolea pali, a
Vure ge rudurahea.
10 *Pali mu luhoi navai, ra
ngava a rata, a rata e huriki
ri gi vivi nau, o a rata a
Vure ge vivi nau? Mu luhoi
navai? A toni ni rata e huriki
a bakovi ri gi vivi nau? I uka.
Iau bara rata mavonga, i uka
ma ge iau a vora ne Kristo.

A Vure i Galea e Paulus

11 *Mua e huriki a turagu,
a ngaru mu gu lohoka vona,
a Velenga Kamumu a vara
e huriki vona i uka ma a
ngavana bakovi kunana.
12 Iau i uka ma a bolea na
bakovi. I uka tara viri ge
tovo iau vona. E Isu Kristo
i vakasiri iau vona a Velenga
Kamumu.
13 *Mu longo pali a maka
maki a rata hosi, na tahuna
a muri mai a lotu ne huriki
a Iuda. Iau a vakamadihi
hateka e huriki a tara ne
Kristo, a toni ni vakalobo ria.
14 *A leho tora hateka ni
muri mai a rabune huriki
a gare nau hosi. Na naro
iea kunana, a rangi a narone
huriki a Iuda, mia a hisi i
taku, na naro na lotu ne
huriki a Iuda.
15 *Na tahuna e nana i uka
ma i poda iau ma, a Vure
i vulaki iau pali. Na naro
kamumu vona i gale iau. Na
parava i vulakia,
16 i vakasiria nau e Tuna,
ne vona ni rata iau ga tovo e
huriki vona, re huriki i uka
ma ria a Iuda. Na tahuna i
vakasiria nau e Tuna, i uka
ma a vano ga nanea tara
bakovi.
17 Iau i uka ma a lakea o
Ierusalem ga matai e huriki
ri bele manga a apostolo
muga ne nau. Iau a lakea o
Arabia, muri a hamule sike o
Damaskus.
18 *Muri na pida i tolu a
lakea o Ierusalem, a ta tu-
rane Sipas. A made turana
na parava i ravulu a polona
i lima.
19 I uka ma a matai e huriki
a apostolo ranga. A viri a
matai kunanea e Iakop, e
tarine Bakovi Dagi.
20 Ra ngava a vakalongo
mua vona ngane, i uka ma a
tatami. A ta muholi hateka
na matana Vure.
21 *Muri a lakea na tabeke
ne Siria e Silisia.
22 Na tahuna iea, e huriki
a tara ne Kristo na tabeke ne
Iudea i uka ma ri matai iau
ma na matane ria.
23 Ri longo kunanea a ve-
lengagu, ri ta maea, “Ra

* **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Tes 2:4 * **1:11:** Mat 16:17; 1Ko 15:1-5 * **1:13:** Apo 8:3 * **1:14:** Apo 22:3 * **1:15:** Ais 49:1; Gal 2:7 * **1:18:** Apo 9:26-27 * **1:21:** Apo 9:30

bakovi iea, hosi i vakamadihi
hita, pali ngane i vara e
huriki vona ra ngava i toni ni
ratapilea hosi.”
24 I mavonga ri kavurikea a
Vure vona a maki i bele nau.

2

E Huriki a Apostolo Ri Ngarua e Paulus

1 *Muri na pida i ravulu
a polona i va, a sike tabu
o Ierusalem. A sike turane
Barnabas. E Titus tara, a
tulia.
2 A sike lakea, a vuhuna a
Vure i vakasiri iau ga sike.
Na tahuna a bele, a made
kikeri turana e huriki ri mata
dagi. A vakalongo ria vona a
Velenga Kamumu a taki tala
ne huriki i uka ma ria a Iuda.
A rata mavonga, a vuhuna a
leho a rata ngane turana leho
a rata muga pali, ma ge velu
tavula.
3 E Titus tara, ra i laho
turagu, ia a bakovi o Gris.
Pali i uka ma ri tugua ni gi
pala a kulina.
4 *Pali e huriki ranga ni tuli
dili kapiloho, ri tamilalu ta
ria e huriki a turane hita. Ria
a kasisi, ri dili kapiloho ne
vona ni kasisi a hini e Isu
Kristo i rata hita si matuka-
paga na Vinara. Ri ngaru ni
rata hita si gi vora tabu na
vinara.
5 Pali i uka ma mi longo
mai ria, i uka liu, a vuhuna
mi ngaru a ngava muholi na
Velenga Kamumu i uka ma
ge mapulo, pali mu gu ramai
muholi vakaroro.
6 Lakea e huriki ri mata
dagi. Ra hini ria a bakovi
dagi o i uka, i uka ma a luhoi
hatekea. A Vure i pelekado
e huriki lobo na naro i taku
kunana. A taki maea, re
huriki ri mata dagi i uka ma
ri hudo tala ranga ngava na
Velenga Kamumu nau.
7 *Ri matakilaka vona a
leho ni habi nau, ga vaka-
longo a Velenga Kamumu ne
huriki i uka ma ria a Iuda, i
manga e Petrus i vakalongo
e huriki a Iuda.
8 A vuhuna a Vure i habi
a nitora ne Petrus ge rata
a leho na apostolo turana e
huriki a Iuda, ia kunana a
viri i habi a nitora nau ga
rata a leho ne huriki i uka ma
ria a Iuda.
9 I mavonga, na tahuna e
Iakop, e Sipas,* re Petrus, e
Ioanes, ra to manga a butu
na lotu, to matakilaka vona
a Vure i habi a leho nau, to
tuba a limane maria e Barn-
abas, to rudu lakea maria ne
huriki i uka ma ria a Iuda.
Pali tou to go leho turana e
huriki a Iuda.
10 *A ngava i taku kunana
to taki maria vona. To taki
maria, miri gi tuhori e huriki
a matasia. Pali a leho iea, a
ngaru hateka muga ni ratea.

E Paulus i Tahatea e Petrus

11 Pali muri e Petrus i valai
o Antiok. Iau a tahatea a
vuhuna i rata a naro hale.

* **2:1:** Apo 15:2 * **2:4:** Gal 1:7; 5:1,13 * **2:7:** Apo 22:21 * **2:9:** A ngava e Sipas na nita grik i manga ‘e Kedo.’ E Sipas a rana tara e Petrus. * **2:10:** Apo 11:29-30 * **2:12:** Apo 11:3

12 *I muga i kani turana e
huriki i uka ma ria a Iuda.
Pali na tahuna e huriki a
bakovi ri valai ne Iakop, i
lobo ni kani turana e huriki
i uka ma ria a Iuda, i made
here here ne ria, a vuhuna i
mangenge ne huriki a tara ni
pala a kuli.
13 E Petrus i rata mavonga,
lakea e huriki a Iuda ranga,
ria ranga ri muri mai a vilo
na taminga iea. Muri e Barn-
abas tara, i varoru, i ramai a
vilo na taminga ne ria.
14 Iau a matai a vilone ria,
i uka ma ri ramai a vilo
muholi na Velenga Kamumu,
lakea a takia e Petrus na
matane ria lobo, a ta maea,
"Ioe a Iuda, pali i uka ma o
made manga a Iuda. O made
manga a viri i uka ma ia a
Iuda. I mavonga, i navai go
tugu tuhare e huriki a bakovi
i uka ma ria a Iuda, ri gi
made manga a Iuda?"

Si Malamala na Tahuna Si Luhoi Torea e Kristo

15 Mia ni poda, mia a Iuda.
I uka ma mi manga e huriki
a bakovi hale, ra i uka ma ria
a Iuda.
16 *Pali ngane mi lohoka
vona i uka tara viri ge ramai
lobo a vinara na Vure, lakea
a Vure ge galea a bakovi
kamumu. A viri a Vure i
galea a bakovi kamumu, ra
viri i luhoi torea e Isu Kristo.
I mavonga, mia ranga, mi
luhoi torea e Isu Kristo, lakea
a Vure i gale mia a bakovi
kamumu. I uka ma mi gi ra-
mai a vinara na Vure, lakea
a Vure ge gale mia a bakovi
kamumu, a vuhuna si keri ni
ramai a vinara lobo vona, ge
gale hita a bakovi kamumu.
17 Pali na tahuna mi
ngarua a Vure ge gale hita
a bakovi kamumu, lakea si
luhoi torea e Kristo, pali
muri si matakilaka vona hita
a bakovi hale, si gi ta navai?
E Kristo ia a vora na naro
hale? I uka liu!
18 Iau bara hae rike tabu a
maki a puka pali, a vakasiri
manga iau a viri ni putu puru
a vinara.
19 A vinara i rata iau a mate
pali, a matukapaga na nitora
vona. I bele mavonga, ga
muri mai kunanea a Vure. I
manga iau ni paditata na kai
tavalavala turane Kristo.
20 *Ngane iau i uka ma a
viri a mahuri, pali e Kristo i
mahuri pololilo nau. A maki
lobo a rata koea na malala, a
rata a vuhuna a luhoi torea a
Tuna Vure, ra i ngaru hateka
iau, i mate na murigu.
21 Ra hini a Vure i rata
kamumu hita, i gale hita si
malamala na matana, iau i
uka ma ga marikoi vona,
a vuhuna ge muholi a viri
ge ramai a vinara, lakea
a Vure ge galea a bakovi
malamala, a nimatene Kristo
ngane bara i uka lehona.

3

A Naro ni Ramai a Vinara, a Naro ni Luhoi Tora

1 Mua e huriki a bakovi
a ngatavine o Galesia, mu
manga! E rei i tami mua?
I navai? Mu longo kabu-
rungi pali a hini a vakalongo

* **2:16:** Apo 15:10-11; Rom 3:20-28; Gal 3:11
* **2:20:** Gal 1:4

kavakava ne mua na matane
huriki lobo, ne Isu Kristo i
mate na kai tavalavala na
murine mua?
2 A ngaru ni nana mua
vona a ninana i taku kunana.
Ra Hanu Kiripiripi, mu bole
navia? Mu bolea na tahuna
mu ramai a vinara, o mu
bolea na tahuna mu longo a
Velenga Kamumu, mu luhoi
torea?
3 Mu manga a manga! A
nilaho ne mua turane Kristo,
mu vakatubua na nitora na
Hanu Kiripiripi. Pali i navai?
Ngane mu ngaru ni laho na
nitora na kakaine mua?
4 Ra maka maregoa ri bele
ne mua na tahuna mu luhoi
torea e Kristo, ma mu gu
kaloho tavula.
5 Ra Viri i habi ne mua a
Hanu Kiripiripi, i rata na ku-
rukurune mua a nivakasiri. I
navai i rata mavonga? I rata
a vuhuna mu ramai a vinara
vona, o i rata mavonga a
vuhuna mu longoa a Velenga
Kamumu, mu luhoi torea?
6 *Mu luhoia e Abraham.
Ni here virihi e Abraham, i
maea, "i luhoi torea a Vure,
lakea a Vure i galea a bakovi
malamala."
7 I mavonga, a ngaru mu gu
lohoka vona, e huriki ri luhoi
torea a Vure, ria kunana e
huriki a hamone Abraham
muholi.
8 *Hosi a Hinere i vaka-
longo muga a naro a Vure ta
ge gale malamala e huriki i
uka ma ria a Iuda, na tahuna
ri luhoi torea. A Hinere i
vakalongo muga a ngava nga
hosi na tahuna a Vure i takia
ne Abraham a Velenga Ka-
mumu, na tahuna i ta maea,
"Ne vomu kunana, ga gamai
e huriki a bakovi lobo na
malala."
9 Na naro iea kunana, e
huriki ri luhoi torea e Kristo,
a Vure ge vakabagetu ria tu-
rane Abraham, ra bakovi ni
luhoi torea a Vure.
10 *A ta maea, a vuhuna
e huriki ri toni ni muri mai
a vinara lakea a Vure ge
gale ria ri malamala, e huriki
nga ni ruduraha, a vuhuna a
ngava ni here hosi i maea, "E
huriki i uka ma ri ramai lobo
a ngava ni here na Vinara, ni
gi ruduraha."
11 *Ngane i kavakava
hateka, i uka tara viri ge
ramai lobo a vinara, lakea
a Vure ge galea a bakovi
malamala, a vuhuna ni here
hosi i maea, "E huriki a
bakovi malamala ri gi bole
a nimahuri vakaroro na
tahuna ri luhoi torea a Vure."
12 *Pali a naro ni ramai a
vinara i uka ma i ramai a
naro ni luhoi torea a Vure, a
vuhuna a ngava ni here hosi
i maea, "E rei a viri i ramai
a maka vinara lobo bara i
mahuri."
13 *A Vure ge ratapile
vakaroro e huriki lobo i
uka ma ri ramai a maka
vinara lobo. Pali e Kristo i
konamule hita na tahuna i
bole a vuranga iea na murine
hita, a vuhuna ni here hosi i
maea, "E huriki ni paditata
na kai, ni ruduraha."
14 I rata mavonga, lakea a
ngava a Vure i vakabagetua

* **3:6:** Vuh 15:6 * **3:8:** Vuh 12:3; Rom 4:3,16 * **3:10:** Vin 27:26 * **3:11:** Hab 2:4; Gal 2:16 * **3:12:** Levi 18:5 * **3:13:** Vin 21:23; Rom 8:3

e Abraham vona ge bele ne
huriki i uka ma ria a Iuda,
si gi bole a Hanu Kiripiripi,
re Isu i ta muholi ge habi ne
hita, na tahuna si luhoi tora
ia.

A Vinara, a Nita Muholi

15 Mua e huriki a turagu,
ga ta vakakika vona a naro
na malala. Na tahuna e
huriki a bakovi ri valongo
pali a ngava, i uka tara viri ge
hudo tala tabu a ngava, o ge
ravunu vuroki a ngava vona.

16 *Hosi a Vure i habi a
ngava ne Abraham rua a
hamona, i ta muholi. A
ngava ni here hosi i uka
ma i ta maea, "ne huriki
a hamomu," i manga ri gi
ala kupo. I taki a viri ala
taku kunana, i ta maea, "na
hamomu," re Kristo.

17 *A pelegona nitagu i
maea, hosi a Vure i ta muholi
ne Abraham. Muri na pida i
430 a vinara i bele. A vinara
iea i uka ma i ravunu vurokia
a ngava a Vure i ta muholi ne
Abraham vona, ge ratea ge
bele manga a ngava tavula.

18 *Bara a maki a Vure i
ta muholi hosi ne Abraham
ge bole, pali ngane ge bole
na tahuna i ramai a vinara
kunana, ngane i uka ma ge
ramai a nita muholi na Vure.
Pali a Vure i habi a maki
ne Abraham na tahuna i ta
muholi vona.

19 *Pali a vinara, a ra
lehona? A Vure i habi a
vinara, ge vakasiri kavakava
a naro hale, ge vano ge
harena na tahuna a hamone
Abraham ge bele, ra viri a
Vure i ta muholi vona. A
Vure i habi a vinara iea ne
huriki a agelo. E huriki a
agelo nga ri habia ne Moses,
ra bakovi i pesi na kuruku-
runa Vure, e huriki a Iuda.
Lakea e Moses i habi a vinara
iea ne huriki.

20 Pali na tahuna a Vure i
ta muholi ne Abraham, i uka
ma i taki polo a ngava na
bakovi tara. Ia kikeri kunana
i ta turane Abraham.

21 *Pali si gi ta navai
ngane? A vinara i hehea a
ngava a Vure i ta muholi ne
Abraham vona? I uka liu!
A Vure bara i habi a vinara
tebi, ra ge habi a nimahuri
ne hita, ngane a dala ni bele
malamala na matana Vure
bara i bele na naro ni ramai
a vinara, i uka ma ge ramai a
naro ni luhoi tora.

22 Pali a Hinere i rata
e huriki lobo, turana maki
lobo, ni gi kolotata ria na
nitora na naro hale, ne vona
a Vure ge habi a maki i ta
muholi vona, na tahuna e
huriki ri luhoi torea e Isu
Kristo.

23 *Muga na naro ni luhoi
torea a Vure i uka ma i bele
ma, hita lobo, i manga si
made na bavi, polotano na
nitora na vinara. I tubu hosi,
i valai, i harena na tahuna a
naro ni luhoi torea a Vure i
bele kavakava.

24 *Na naro iea, a vinara
i bele manga a matakari ne
hita, ge tuli valai hita ne
Kristo. I bele mavonga, a
Vure ge gale hita si malamala

* **3:16:** Vuh 12:7 * **3:17:** Nim 12:40 * **3:18:** Rom 4:14 * **3:19:** Apo 7:38; Rom 5:20 * **3:21:** Rom 8:2-4 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Rom 10:4

na tahuna si luhoi torea e
Kristo.
25 Pali ngane a naro ni
luhoi torea e Kristo i bele, i
mavonga a vinara i uka ma i
matakari tabu hita,
26 *a vuhuna ngane mu
bele manga e huriki a tuna
Vure, a vuhuna mu luhoi
torea e Isu Kristo.
27 *E rei a viri ne mua
mu rihi e Kristo na naro ni
vahilolo, i manga mu rodoa
e Kristo, i manga a viri i rodo
a varakia karaba.
28 *Mua lobo mu rihi e
Kristo, ngane mua lobo mu
manga a viri ala taku. I uka
tabu a Iuda, o a viri i uka
ma a Iuda. I uka tabu a
vorakato, o a viri i uka ma
a vorakato. I uka tabu a
bakovi o a ngatavine. Mu
palupulupu.
29 *Na tahuna mua a ngate
ne Kristo, mua a hamone
Abraham, mu gu bole a maka
maki a Vure i ta muholi hosi
ne Abraham ge bole.

4

E Huriki a Tuna Vure

1 I manga i maea: Na
tahuna a tuna bakovi ia a
koma kiroko, i manga ku-
nana a vorakato. I muholi,
a maki lobo ne tamana ne
vona. Pali i tabana i manga
a vora,
2 a vuhuna e huriki a
matakari, e huriki a bolekori
ri matakaria. Bara ri
matakaria i vano i harena na
parava e tamana i taki puru
ge bole a maka maki vona.
3 *Hita ranga. Hosi, na
tahuna si manga a koma
kiroko, si vora na maka han-
itu, a nitora ranga na malala.
4 *Pali na parava a Vure i
vulaki purua i bele, i rudua e
Tuna. A ngatavine i podea. I
bele manga a bakovi, i muri
mai a vinara lobo na Vure,
5 ne vona ni korimule
hita e huriki a vorakato na
vinara. I rata mavonga, a
Vure ge pau hita, si gi bele
manga e huriki e tuna.
6 *Pali ngane mua e huriki
a tuna Vure. I rudu vilia
a Hanune Tuna ge made na
hatene hita, i gale maea,
“Tata! O Tata!”*
7 Ngane mua, i uka ma mua
a vorakato tabu. Ngane mua
e huriki e tuna. I mavonga
ngane mu gu bole a maka
maki a Vure i ta muholi vona
ge habi ne huriki e tuna.

E Paulus i Loho Lege ne Huriki a Galesia

8 Hosi i uka ma mu lohoka
na Vure. Mu manga a vo-
rakato ne huriki a nitamina
vure.
9 Pali ngane mu lohoka pali
na Vure, o ga ta maea, a Vure
i lohoka ne mua. I mavonga,
mu gu ngalahere navai, mu
gu hamule tabu ne huriki
a hanitu, a nitora ranga na
malala? Ri uka a nitora, ri
uka leho. I navai mu ngaru
mu gu vorakato tabu ne ria?
10 *Ngane mu longototo
tabu a maka vinara na Par-
ava Nimalo, na habu na keva

* **3:26:** Ion 1:12 * **3:27:** Rom 6:3 * **3:28:** Rom 10:12 * **3:29:** Rom 4:13
* **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Ion 1:14; Rom 1:3 * **4:6:** Rom 8:15-17 * **4:6:** A ngava e ‘tata’ na nita Hibru i maea, ‘aba.’ * **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16

takutaku, na tahuna taku-
taku, a pida takutaku!
11 A mangenge, ma ge velu
tavula a leho dagi a ratea ne
mua.
12 Mua e huriki a turagu,
iau a matukapaga na vinara.
A nana tora mua mu gu
manga iau. Hosi a made
turane mua, i uka ma mu
ramai a vinara. Iau tara i uka
ma a ramai. Pali na tahuna
iea, i uka ma mu rata hale
iau.
13 Mu lohoka vona, hosi
a made turane mua, a vara
mua na Velenga Kamumu a
vuhuna a giloa.
14 A gilanga nau i vaka-
marego mua, pali i uka ma
mu biu iau, i uka ma mu
marikoi nau. Mu tagui iau i
manga iau a agelo na Vure.
Mu tagui iau i manga iau e
Isu Kristo.
15 Pali i tabuli vai ngane a
nivivi mu hatakia hosi? Iau
a ta muholi ne mua, bara i
kara mua hosi, bara mu sigi
tala a matane mua, bara mu
habi nau.
16 I navai? Iau a pile ne
mua a vuhuna a vakalongo
ne mua a ngava muholi?
17 Re huriki a nitamina
mari ni tovo nga, ri bibi rike
mua. Pali i uka ma ri luhoi ni
tuhori mua. Ri ngaru mu gu
ngalahere nau, lakea mu gu
bibi rike ria.
18 I kamumu mu gu habi
a hatene mua na maki ka-
mumu. Pali mu rata vaka-
roro, na tahuna iau a made
turane mua, na tahuna i uka
ma a made turane mua.
19 Mua e huriki e tugu. Iau
a bole a nimadihi tabu ne
mua, i manga a nimadihi i
bele na ngatavine i pahea
a koma. Iau bara bole a
nimadihi iea, ge vano, ge
harena na tahuna mu gu bele
manga liu e Kristo!
20 A ngaru hateka ni made
turane mua ngane, ga ta
madoru mai mua. A loho
lege hateka ne mua.

A Nita ne Hagar Rua e Sara

21 Mua e huriki mu ngaru
ni ramai a vinara, mu vaka-
longo iau, mu lohoka vona a
vinara, i ta navai?
22 *Ni here hosi, e Abra-
ham i tahoka e tuna ala rua.
E tuna tara i podea a vora
ngatavine. E tuna tara i
podea e girihine Abraham,
ra i uka ma ia a vora.
23 *E tune Abraham, ra i
podea a vora ngatavine, i
bele na naro ni vakabele a
koma vona. Pali e tuna, ra i
podea e girihina, ra i uka ma
ia a vora, i bele a vuhuna a
Vure i ta muholi ne Abraham
ge bele.
24 A nuverei iea i muholi,
pali i manga tabu a nita
vakakika, ra i maea: A
ngatavine ala rua nga, ru
manga a ngava dagi i rua
a Vure i rata hosi. A viri
tara i rata na lolo e Sinai, i
vakabele kunana e huriki a
koma a vora. A rana e Hagar.
25 E Hagar i manga a lolo
e Sinai na robo e Arabia.
I manga a tanga dagi e
Ierusalem na malala, a
vuhuna ia a vora. E huriki
e tuna, ria ranga a vora.

---

* **4:22:** Vuh 16:15; 21:2 * **4:23:** Rom 9:7-9 * **4:26:** Hib 12:22; Kap 21:2,10

26 *Pali e Ierusalem na
hunu i uka ma ia a vora. Ia
e kinane hita muholi,
27 *a vuhuna ni here hosi i
maea,
“Ioe a ngatavine o lame,
o keri ni vakabele a
koma, o vivi!
I uka ma o bole a nimadihi ni
poda,
o pesi rike o gale tala
dagi, o vivi!
E huriki a koma na ngatavine
ra i pea pali e girihina
ri kupo hateka
ne huriki a koma na
ngatavine i tahoka e
girihina.”

28 *Mua e huriki a turagu,
mu manga e Isak. A Vure
i ta muholi, lakea mu bele
manga e huriki a tuna Vure.
29 *Hosi e Ismael, ra koma
ni vakabele na naro ni vak-
abele a koma vona, i habi a
nimadihi ne Isak, ra koma ni
poda na nitora na Hanuna
Vure. I mona tara, e huriki
a koma na malala ri vaka-
madihi mua, re huriki a Vure
i ta muholi, lakea mu bele
manga e huriki e tuna.
30 Pali a Hinere i ta navai?
I ta maea, “O lili talea ra vora
ngatavine turana e tuna. E
tuna vora ngatavine i uka ma
ru gu vaveru vona e tune
Sara, ra i uka ma ia a vora,
a mahala ne tamane rua.”
31 Mua e huriki a turagu, i
uka ma hita e huriki a koma
na vora ngatavine. Hita e
huriki a koma na ngatavine
i uka ma ia a vora.

5

Te Ge Laho Turana a Hanu Kiripiripi

1 E Kristo i rata hita si
matukapaga pali na vinara, a
vuhuna i ngaru si gi matuka-
paga. I mavonga, mu pesi
tora. Nahea mu gu hamule
tabu, ge mua a vorakato na
vinara.
2 Mu longo kamumu. Iau
e Paulus a taki mua, mua
bara mu longototo ni gi pala
a kuline mua, a leho e Kristo
i ratea i uka ma ge kori mua.
3 A taki tala tabu ne huriki
ri ngaru ni gi pala a kuline
ria, a ta maea, e huriki ri rata
mavonga, ri gi ramai a maka
vinara lobo.
4 Mua e huriki mu ngaru
ni ramai a vinara ne vona ni
bele malamala, mu marava
basi ne Kristo, mu pe pali a
nidodo vona.
5 Pali mia, mi luhoi torea
e Kristo na nitora na Hanu
Kiripiripi, mi pasimata vona
a hini a Vure ge gale mia a
viri malamala.
6 *A viri i rihi e Kristo, ra
hini ni pala a kulina o i uka,
a maki tavula. A maki dagi,
ge luhoi torea e Kristo, ge
tahoka a naro na nivangaru.
7 I muga mu luhoi tora ka-
mumu a narone Kristo. Pali
e rei a viri i putu tagu a dala
ne mua, i uka ma mu ramai
tabu a ngava muholi?
8 Ra niluhoi ne mua, i uka
ma i valai na viri i gale mua.
9 *A is popote kunana i rata
a bret lobo i vava.

* **4:27:** Ais 54:1 * **4:28:** Vuh 15:4-5; Rom 9:7 * **4:29:** Vuh 21:9-10; Ion 8:35
* **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7

10 *Iau a luhoi hatekea e
Bakovi Dagi mu gu ramai a
niluhoi nau, lakea e rei a viri
i vakamarego mua, a Vure
bara i pelekadoa.
11 Mua e huriki a turagu,
iau i uka ma a tovo e huriki ni
gi pala a kuline ria. Mu luhoi
iau a rata mavonga, pali i
navai e huriki ri vakamadihi
iau? Iau bara tovo e huriki
ni gi pala a kuline ria, ngane
a nitovo na kai tavalavala i
uka ma ge vakarike a hatene
huriki.
12 Re huriki ri vakamarogo
a niluhoi ne mua na ngava ni
pala a kuli, i kamumu ri gi
pala vuroki mule ria!
13 *Mua e huriki a turagu,
a Vure i gale mua mu
gu matukapaga na vinara.
Naha ni luhoi mu matuka-
paga ne vona ni ramai a
ningaru hale na kakaine
mua. Pali mu vangaru, mu
vakori.
14 *A maka vinara lobo
bara o ramai na tahuna o
ramai a ngava i taku kunana,
ra i maea, “O ngarua e tu-
ramu i manga a hini o ngaru
mule ioe.”
15 Naha ni vatahate,
naha ni vagege, ma mu gu
vakalobo tavula mua.

Mu Laho na Nitora na Hanu Kiripiripi

16 Pali iau a ta maea, mu
laho turana Hanu Kiripiripi,
lakea i uka ma mu gu ramai
a ningaru hale na kakaine
mua.
17 *A maka ningaru hale
na kakaine hita ri hehe a
Hanu Kiripiripi. A ningaru
na Hanu Kiripiripi tara, i
hehe a maka ningaru hale na
kakaine hita. Ri vahehe, ri
kapi kari mua, i uka ma mu
rata a maki mu ngaru ni rata.
18 Pali na tahuna a Hanu
Kiripiripi i muga ne mua, a
nitora na vinara i uka ma ge
matakari mua.
19 *Si matakilala a maka
ningaru hale na kakaine
hita, ra a naro ni mole,
20 a naro ni kavurike a
vure taminga, a muto, a naro
na ni vapile, a naro ni vabiu,
a naro ni marikoi vona a viri
i tahoka a maki, a naro ni
hate madihi, a naro ni rata
polo muga, a naro ni vapida
lae, ni vapida ni rata a tara
karaba,
21 a naro ni masigoro, a
naro ni ninu a naru vagole,
a naro ni vapopo ni ninu
a naru vagole, turana maka
naro hale maea. Hosi a taki
mua mu gu matadoko vona a
maka naro hale nga. Ngane
a taki tabu mua, e huriki
ri rata a maka naro hale
nga, i uka ma ri gi dili na
harikianga na Vure.
22 Pali a kanena Hanu
Kiripiripi, a naro kamumu
nga: a naro na nivangaru,
a nivivi, a nivalemu, a naro
ni hatenono, a naro ni rata
kamumu e huriki, a naro
ni hate balala, a naro ni ta
muholi,
23 a naro ni made madoru,
a naro ni pahadanu a
ningaru hale na kakaimu.
Ra maka naro kamumu
nga, i uka tara vinara ge ta
pupukari hita vona.

* **5:13:** 1Pe 2:16 * **5:14:** Levi 19:18; Rom 13:9 * **5:17:** Rom 7:15-23 * **5:19:** 1Ko 6:9-10

24 *E huriki a ngate ne Isu
Kristo ri paditata pali na kai
tavalavala a ningaru hale na
kakaine ria.
25 A Hanu Kiripiripi i habi
ne hita a nimahuri karaba.
I mavonga, si gi muri mai a
ningaru na Hanu Kiripiripi.
26 *Nahea si gi bibi rike
mule a rane hita. Nahea si
gi vakarike a hatena viri si
gi vaubi turana. Nahea si gi
masigoro a maki na viri tara.

6

Mu Vatuhori

1 *Mua e huriki a turagu,
na tahuna mu masia tara
viri ne mua ge rata a naro
hale, a ngaru e huriki ri kini-
gao na Hanu Kiripiripi ri gi
lakea madoru vona, ri gi bole
mulea. Pali ri gi matadoko,
ma ni gi toni ria.
2 *Mu vatuhori ni kaloho a
nimava. Na naro iea kunana
bara mu ramai a vinara ne
Kristo.
3 Mu luhoi a ngava nga: e
rei a viri i pahaluhoi ta ia a
bakovi dagi, pali ia a bakovi
tavula, a bakovi iea i tami
mule ia.
4 Pali a ngaru mua taku-
taku mu gu pelekado a
narone mua. Na naro iea
bara mu vivi na leho ne mua
takutaku, i uka ma mu gu
loho lege na narone turamu,
5 *a vuhuna hita taku-
taku bara si bole a mapana
narone hita.
6 *Si gi habi a maki ka-
mumu ne huriki ri tovo hita
na nitana Vure.
7 *Naha ni tami mule mua.
I uka tara viri ge tamia a
Vure. A ra maki o varo na
hania, ra maki ngi kunana
bara o mirio.
8 E huriki ri muri mai a
ningaru hale na kakaine ria,
bara ri vakabele a matenga.
Pali e huriki ri ramai a
ningaru na Hanu Kiripiripi,
a Hanu Kiripiripi bara i habi
ne ria a nimahuri vakaroro.
9 Nahea ge malulu a
tuhane hita ni rata a maka
naro kamumu, a vuhuna
bara si kinigao, bara si bole
a mapane hita.
10 I mavonga, si gi rata
kamumu e huriki lobo na
tahuna si tahoka a gisi ka-
mumu. Pali a maki dagi
hateka, si gi tuhori e huriki ri
luhoi torea a Vure.

E Paulus i Tarulu Puru e Huriki

11 Mu matai a hinere nau,
a here na limagu, i dagi
hateka.
12 Re huriki nga, ri ngaru ni
tugu mua ni gi pala a kuline
mua, a vuhuna ri ngaru e
huriki a Iuda ranga ri gi vivi
ne ria. Ri koi ni muri mai
a ngava na kai tavalavala
ne Kristo, a vuhuna ri koi e
huriki ri gi vakamadihi ria.
13 Re huriki ni pala a kuline
ria, i uka ma ri ramai a maka
vinara lobo. Ri ngaru ni pala
a kuline mua ri gi bibi rike
mule a rane ria.
14 Pali iau i uka ma ga
bibi rike mule a ragu. A
maki a bibi rikea, a rane
Isu Kristo a Bakovi Dagi ne
hita, a vuhuna i mate na kai

* **5:24:** Rom 6:6; Kol 3:5 * **5:26:** Pili 2:3 * **6:1:** Mat 18:15 * **6:2:** Rom 15:1
* **6:5:** Rom 14:12 * **6:6:** 1Ko 9:11,14 * **6:7:** Rom 8:13

tavalavala. I rata mavonga,
ngane i manga iau a mate, a
vilo hale na malala i uka ma
i matakari tabu iau.
15 *Re huriki, ni pala a
kuline ria, o i uka, a maki
tavula. A maki i dagi hateka,
ni bole a nimahuri karaba.
16 E huriki lobo ri muri mai
a ngava iea, a Vure ge habi a
nivalemu ne ria, ge dodo ria.
E huriki nga, ria e huriki a
Israel muholi na Vure.
17 *I vakatubu ngane, na-
hea tara viri ge vakamarego
iau, a vuhuna a harena lebo i
tabuli na kuligu, a vuhuna a
luhoi torea e Isu.
18 Mua e huriki a turagu,
a Bakovi Dagi ne hita, e Isu
Kristo ge rata kamumu a ha-
nune mua. I muholi.

* **6:15:** 2Ko 5:17; Gal 5:6 * **6:17:** 2Ko 4:10

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Epesus

A Nita Vakalohoka

E Paulus i made o Epesus, i vara vonga na pida i rua (Apostolo 19:1-20; 20:31). I herea a raukea iea na tahuna i made na bavi o Rom (3:1; 4:1; 6:20), na pida 60-61 AD.

A tanga e Epesus a tanga dagi na tabeke ne Asia, i matakaria e Rom. Ra tanga iea i bele manga a murine huriki ni vakona a maki turana maka naro na lotu legelege. I tahoka a dede na vure ngatavine e Artemis, a rana tara e Diana (Apostolo 19:27).

E Tikikus i bole lakea ne huriki a tara ne Kristo o Epesus a raukea iea (6:21-22).

E Paulus i ngarua a raukea iea ni gi vakaru lae na maka tara ne Kristo ri made tabukoi o Epesus. Ra raukea iea i here palupu turana viri i here lakea ne huriki a Kolosi, a viri i here lakea ne Pilemon. Ra i maea, i kupo a maka ngava na raukea iea i palupu turana raukea i here lakea o Kolosi. E Paulus i herea ra raukea iea, ta ge kori e huriki a tara ne Kristo ni lohoka kamumu vona a nidodo na Vure ne huriki lobo na malala.

A Nita Muga

1 *Iau e Paulus. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo ne Isu Kristo.

A here lakea ne mua e huriki a tara ne Kristo o Epesus, ra mu pesi tora ni luhoi torea e Isu Kristo.

2 A Vure, e Tamane hita, turana e Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

A Maka Maki Kamumu Si Tahoka ne Kristo

3 *Si kavurikea a Vure, e Tamane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. I vakabagetu hita a vuhuna si rihi e Kristo. I vakabagetu hita na maki kamumu lobo ri valai na hunu, ri kori a hanune hita.

4 *Muga na Vure i ratarike a malala, i vulaki hita si gi rihi e Kristo. I rata mavonga si gi malamala, si gi uka ngava na matana. I ngaru hateka hita,

5 *lakea i taki muga hosi ge pau hita. I kara ia ge pau hita a vuhuna a leho e Isu Kristo i ratea. A Vure i ngaru ni rata mavonga, i vivi ni rata mavonga.

6 I ngaru si gi kavurikea vona a hini i rata kamumu hateka hita. A leho ne Tuna, ra i ngaru hatekea, i vakasiri manga a Vure i rata kamumu hateka hita.

7 *Si rihi e Kristo, i kona hita na darana. Ngane a Vure i puga vuroki a naro hale ne hita. Na naro iea a Vure i vakasiri ne hita, na harikia vona, ia a mari ni rata kamumu hateka hita.

* **1:1:** Apo 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Epe 2:6 * **1:4:** Ion 15:16 * **1:5:** Ion 1:12
* **1:7:** Epe 2:7; Kol 1:14

8 I hatebalala muholi, i
rata kamumu hateka hita,
a vuhuna i moro hateka, i
tahoka a lohokanga dagi,
9 *i mavonga, i ramai a
ningaru vona, i vakasiri
kavakava a niluhoi vona, ra
muga i kapiloho, ra niluhoi
vona ni rudu e Kristo ni
korimule hita.
10 *A niluhoi vona i maea,
na tahuna a parava ge valai,
bara i vakalipopo a maki
lobo na hunu, a maki lobo na
malala, ri gi tabuli polotano
na matakari i taku kunana,
re Kristo.
11 *A Vure i vulaki hita, i
rata hita si rihi e Kristo. I rata
mavonga, a vuhuna hosi i
luhoi purua a naro iea. I rata
a maki lobo ri bele i manga a
hini i ngaru ri gi bele.
12 I mavonga mia, re mia
mi luhoi tora mugea e Kristo,
mi rata e huriki ranga ri gi
kavurikea a Vure, a vuhuna
i bagetu hateka.
13 Mua ranga, mu longo
a ngava muholi, a Velenga
Kamumu, lakea i korimule
mua. Mu luhoi torea e
Kristo, mu rihi ia. Lakea a
Vure i habi ne mua a Hanu
Kiripiripi, ra i ta muholi hosi
ge habia, i manga a kilakila i
vakasiri manga mua e huriki
a tara vona.
14 *A Vure i habi ne hita
a Hanu Kiripiripi, ngane si
lohoka vona ge habi ne hita
a maka maki kamumu i ta
muholi ge habi ne hita. Si
gi bole a maki nga muri ma,
lakea e huriki ri gi kavurikea
a Vure, a vuhuna i kamumu
hateka.

E Paulus i Vasileki

15 I mavonga, iau tara, a
longo ta mu luhoi torea e Isu
a Bakovi Dagi, mu ngaru e
huriki a tara na Vure.
16 I mavonga, i uka ma a
malo ni kavurikea a Vure ne
mua. A luhoi vakaroro mua
na tahuna a vasileki.
17 *A nanea e Tamana, ra
viri i tahoka a bagetuanga, ra
Vure ne Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne hita, a nanea ge rata
mua mu gu moro, ge habi ne
mua a lohokanga, ge vakasiri
ia ne mua, mu gu lohoka
hateka tabu vona.
18 A nanea ge rata mua
mu gu longokilalea a nitana,
lakea mu gu lohoka vona
a maka mahala kamumu i
bagetu hateka, i ngaru ni
habi ne mua, lakea mu gu
pasimata ni bole a maki nga,
a vuhuna i gale mua ge mua
e huriki a ngate vona.
19 *A vasileki vona, mu gu
lohoka vona a nitora dagi
vona. Ra nitora iea i rangi
a maki lobo, i tuhori hita e
huriki si luhoi torea. A nitora
iea kunana
20 *i vakamahuri mulea na
matenga e Kristo, i vaka-
madea na limana a kanena
meli na hunu.
21 *E Kristo i made vonga,
i matakari. A nitora vona i
rangi liu a nitora na hanitu
lobo, a matakari na malala
lobo, a nitora lobo. A rana
i dagi hateka na rane huriki

* **1:9:** Rom 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Rom 8:28-29 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10

lobo; a rane huriki ngane, e
huriki muri ma.
22 *A Vure i ratea i
matakari a maki lobo. I ratea
ge matakari a tara ne Kristo,
23 *ra a kakaina. A tara
ne Kristo ri bole a nimahuri
ne Kristo, ra viri i habi a
nimahuri na maki lobo na
tabeke lobo.

2

A Nimahuri Vakaroro

1 *Muga mu manga a viri
i mate, a vuhuna mu longo-
taroa a Vure, mu rata a naro
hale.
2 *Mu rata muga a maka
naro hale i manga e huriki
a bakovi a ngatavine na
malala. Mu longototoa a
matakari ne huriki a hanitu
meli na koropala. I tabana
ni leho pololilo na hatene
huriki ri longotaroa a Vure.
3 *Muga hita ranga si ra-
mai a naro hale manga ria,
a rongova na Vure i rike
ne hita. Si muri mai a
ningaru hale, a niluhoi hale
na kakaine hita.
4 *Pali a Vure a mari ni
dodo hateka, i ngaru hateka
hita.
5 Na tahuna si tabana
si manga a viri i mate, a
vuhuna si longotaroa a Vure,
a Vure i rata hita si rihi e
Kristo, i vakamahuri hita.
A Vure i korimule hita,
a vuhuna i ngaru ni rata
kamumu hita.
6 *I vakamahuri mule hita
turane Kristo, i vakamade
hita turane Kristo, meli na
hunu.
7 I rata mavonga ne vona
ni vakasiri e huriki ri gi bele
muri ma, na naro i rata ka-
mumu hateka hita na tahuna
i rata hita si rihi e Isu Kristo.
8 A Vure i rata kamumu
mua, i korimule mua, a
vuhuna mu luhoi torea. Ra
hini mu luhoi torea, i uka ma
i valai ne mua. A Vure i habia
ne mua a niluhoi iea.
9 *I korimule mua, i uka
ma i ramai a naro kamumu
mu ratea, i mavonga i uka
tara viri ge bibi rike mule a
rana.
10 *A Vure, ngane i ratarike
karaba hita, si gi rihi e Isu
Kristo, si gi rata vakaroro a
naro kamumu. Ra naro ka-
mumu nga, a Vure i kisi puru
hosi si gi rata.

Si Bele Manga a Viri ala Taku

11 I mavonga mua e huriki i
uka ma mua a Iuda, re huriki
ni pala a kuline ria ri gale
mua e huriki i uka ma ni pala
a kuli. Ri luhoi ta ria e huriki
a tara na Vure a vuhuna ni
pala a kuline ria. Pali a naro
ni pala a kuli, a maki na
kakaina viri kunana.
12 *A ngaru mu gu longo
visi tabu a hini, hosi i uka
ma mu lohoka ne Kristo. I
uka ma mu dili na tara ne
huriki a Israel. I uka ma
mu lohoka na ngava dagi a
Vure i ta muholi ne huriki
a Israel vona. Mu made na
malala, i uka tara maki mu

* **1:22:** Sng 8:6 * **1:23:** Rom 12:5; Epe 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4:** Rom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Tim 1:9 * **2:10:** Tit 2:14 * **2:12:** Rom 9:4; Kol 1:21 * **2:13:** Kol 1:20

gu pasimata vona. I uka ma
mu made turana Vure.
13 *Muga mu marava basi
na Vure. Pali ngane mu rihi
e Isu Kristo, lakea a darana
i kali valai mua, mu made
tabukoi na Vure.
14 *E Kristo kunana i rata
hita si made na nivalemu.
I muga si vatepu, re mia e
huriki a Iuda, mua e huriki
i uka ma mua a Iuda. A
nivatepu iea i manga a nure,
i vakalipida hita. Pali ngane
a nimatena i puka puru a
nure iea, i rata hita si bele
manga a kabu i taku.
15 *E Kristo i vakalobo a
vinara ne huriki a Iuda, ge
vakalipopo e huriki a Iuda, e
huriki i uka ma ria a Iuda,
ri gi rihi ia, ri gi manga a
kabu i taku kunana. Na naro
iea i rata hita si made na
nivalemu,
16 *si manga a kabu i taku,
ne vona ni rata hita si gi
made na nivalemu turana
Vure na nimatena na kai
tavalavala. I mavonga i
vakalobo a nivatepu.
17 *Muri e Kristo i valai,
i vara a ngava na nivalemu
ne mua e huriki mu marava
basi na Vure, i vara a ngava
na nivalemu ne mia, e huriki
a Iuda, mi made tabukoi na
Vure.
18 A vuhuna e Kristo i mate
na kai tavalavala, ngane i
kara hita lobo si gi bele na
matane Tamana, na Hanuna.
19 *Mua o huriki i uka ma
mua a Iuda, ngane i uka ma
mua e huriki a bakovi basi
tabu. I uka ma mua a mosi
tabu. Ngane mua a taho
tanga turana e huriki a tara
na Vure. Mu dili na kabu na
Vure.
20 *Mua mu manga a roho
i haea a Vure. Mia e huriki a
apostolo, e huriki a propet mi
manga a butu na roho, i vonu
a Vure. E Isu Kristo i manga
a burena butu.
21 *A maka kai lobo na
roho i tabuli vona. Ni haea ra
roho iea, ni hudo tala i dagi, i
bele manga a roho ne Bakovi
Dagi.
22 *Mua ranga, a Hanuna
Vure i vakalipopo mua ne
vona ni hae a roho a Vure ge
made vona.

3

A Velenga Kamumu i Bele Kavakava

1 *A vuhuna a Vure i bole
mua e huriki i uka ma mua
a Iuda, ngane a vasileki ne
mua, ra iau e Paulus, a vora
ne Isu Kristo. A made na
bavi a vuhuna a vakalongo
ne mua e huriki i uka ma
mua a Iuda, a ngava ne Isu
Kristo.
2 *Ae, a luhoi mu longo pali
a leho a Vure i habia nau, ni
vakalongo a naro kamumu
vona ne mua i uka ma mua
a Iuda.
3 *Muga a here, a vaka-
longo popote na dala a Vure i
vakasiria nau a niluhoi vona,
ra i kapiloho muga.

* **2:14:** 1Ko 12:13 * **2:15:** Kol 2:14 * **2:16:** Kol 1:20,22 * **2:17:** Ais 57:19; Sek 9:10 * **2:19:** Epe 3:6 * **2:20:** 1Ko 3:11 * **2:21:** 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pe 2:5 * **3:1:** Pili 1:7,13 * **3:2:** Kol 1:25 * **3:3:** Epe 1:9-10; Kol 1:26

4 Na tahuna mu gia a raukea iea, bara mu matakilaka vona iau a lohoka vona a niluhoi kapiloho na Vure i rata polo ne Kristo.

5 I uka ma ni vakasiri ne huriki hosi. Pali ngane ni vakasiri ne huriki a apostolo a propet na Vure, na nitora na Hanuna.

6 *A niluhoi kapiloho iea i maea: e huriki i uka ma mua a Iuda, mua ranga mu gu bole a maka maki na Vure. Mua ranga mu dili na tara na Vure. Mua ranga mu gu bole a maki a Vure i ta muholi vona na tahuna mu longo a Velenga Kamumu, mu rihi e Isu Kristo.

7 *A Vure, na naro kamumu vona, a nitora dagi vona, i habi nau a leho, ga taki tala a Velenga Kamumu iea.

8 *I habia nau a leho iea, pali iau, ne huriki lobo na tara na Vure, iau a bakovi tavula liu. Pali i rata kamumu iau, i habi a leho nau ga vara e huriki i uka ma ria a Iuda, ga taki ria na maka mahala i kupo hateka ge ne ria na tahuna ri rihi e Kristo. A mahala nga ri dagi hateka, si keri ni matakilala.

9 I pasi iau ga vakapalala e huriki lobo na niluhoi i tabuli kapiloho paru hosi. A Vure, ra viri i ratarike a maki lobo, i ruhulolo hosi na nitubuna maki lobo.

10 I rata mavonga, a tara ne Kristo ge vakasiri ne huriki a matakari na hunu, e huriki a viri dagi na hunu, a lohokanga dagi legelege vona.

11 Iea a niluhoi na Vure paru hosi. I ratea i bele muholi ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita.

12 *Ngane si rihi ia, si luhoi tora ia, lakea i kara hita si gi valai tabukoi na matana Vure, i uka ma si gi mangenge.

13 I mavonga, nahea mu gu loho lege lae vona iau a bole a maregoa. A maregoa a kalohoa, bara mu bole a bagetua vona.

E Paulus i Vasileki

14 Na tahuna a luhoi a maki nga, a turume puru na matane Tamane hita,

15 re huriki lobo na kabu meli na hunu, koea na malala ri bole a nimahuri vona.

16 A turume puru, a vasileki ge bole tala na mahala kamumu na bagetuanga vona, ge tuhori a hatene mua na nitora na Hanuna,

17 *lakea e Kristo ge made pololilo ne mua a vuhuna mu luhoi torea. A vasileki mu gu pesi tora na naro na nivangaru,

18-19 lakea, ge manga e huriki a tara na Vure lobo, bara mu matakilaka vona e Kristo i ngaru hateka hita. I ngaru hateka hita, a ningaru vona i bola hateka, i ola hateka, i polomeli liu, i utu puru liu, i uka harena. A ningaru vona i dagi hateka, si keri ni lohoka lobo vona. Mu gu matakilaka vona,

* **3:6:** Epe 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10 * **3:12:** Ion 14:6; Rom 5:2 * **3:17:** Ion 14:23; Kol 1:23; 2:7

lakea mu gu bole a naro lobo
na Vure.
20 A maki lobo si nana a
Vure vona, a ra maki si luhoi
ge ratea, a nitora vona, ra i
leho pololilo ne hita, i kara ni
rangi liu a ningaru, a niluhoi
ne hita.
21 Ge bole a bagetua polo-
lilo na tara vona. Ge bole a
bagetuanga ne Isu Kristo na
parava vakaroro! I muholi.

4

Hita a Viri ala Taku ne Kristo

1 *I mavonga, iau a nana
mua, ra iau ni ru dili na bavi
a vuhuna a rata a leho ne
Bakovi Dagi. A nana tora
mua mu gu laho na naro i
karea a naro a Vure i gale
mua mu gu laho vona.
2 *Mu vakakiroko mua.
Mu made madoru turana
e huriki. Mu hatenono ne
huriki, mu vangaru.
3 *Mu toni a bulune mua ni
pesi taku na Hanu Kiripiripi.
Mu made na nivalemu, bara
mu manga a viri ala taku
kunana.
4 Hita e huriki a tara na
Vure, si manga a kakaina viri
i taku kunana. A Hanuna
Vure i taku kunana, i manga
kunana a Vure i gale mua mu
gu pasimata vona a maki ge
bele muri ma.
5 A Bakovi Dagi i taku ku-
nana. A naro ni luhoi tora i
taku kunana. A hilova i taku
kunana.
6 *A Vure i taku kunana, re
Tamane hita lobo. I matakari
e huriki a viri vona, i rata a
leho ne huriki vona, i made
turane ria.
7 *Pali e Kristo i habi ne
hita takutaku a leho si gi rata,
i ramai a ningaru vona.
8 *I mavonga ni here maea,
"Na tahuna i sike meli,
i turari e huriki i lakavu
ria.
I habi na tara vona a
maka mahala."
9 *Na tahuna a Hinere i ta
maea, "I sike meli," i navai
a pelegona? A pelegona i
maea: I uka ma i sike ku-
nana. I puru tabu na bobona
malala.
10 A viri i puru valai, ia ku-
nana a viri i sike meli liu,
polomeli na hunu, ge made
na tabeke lobo.
11 *Ia kunana a viri i rata e
huriki ranga, ge ria a apos-
tolo, e huriki ranga ge ria
a propet, e huriki ranga ri
gi vakalongo a Velenga Ka-
mumu, e huriki ranga ri gi
matakari e huriki a tara na
Vure, e huriki ranga ri gi
tovo.
12 I rata mavonga, ri gi kisi e
huriki a tara na Vure ni rata
a leho, a kakaine Kristo ge
bele tora.
13 *Ge mavonga ge vano ge
harena na tahuna hita lobo
si pesi taku na niluhoi tora,
si pesi taku na lohokanga
na Tuna Vure, si gi moro
manga a bakovi dagi, si gi
bele manga liu e Kristo.
14 Muri i uka ma si gi vi-
likoma tabu. A maka nitovo
karaba legelege i uka ma ri
gi kule lae hita manga a aga,
i kule laea a vilu, a bokona

* **4:1:** Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Rom 12:3,6 * **4:8:** Sng 68:18 * **4:9:** Ion 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:13:** Kol 1:28

dari. Na tahuna e huriki
ri ngaru ni tami hita na
nita taminga ne ria, i nangi
manga a ngava muholi, i uka
ma si gi longo mai.
15 *Pali si gi ta muholi ne
huriki, a vuhuna si ngaru ria.
Na tahuna si rata mavonga,
bara si bele manga e Kristo
na naro lobo, ra viri i muga
ne hita lobo.
16 E Kristo i muga ne hita,
i nugu tata lobo e huriki a
tara vona, i manga kunana a
ruana viri i nugu tata a maka
tabekena lobo. A tabeke
takutaku i rata a leho vona
kunana, i ratea a kakaina viri
i koru, i tora. I manga ku-
nana e huriki lobo ri gi ngaru
a turane ria, ri gi pesi taku,
bara a kakaine ria i taku ne
Kristo.

A Nimahuri Karaba

17 *Na rane Bakovi Dagi,
ngane ga taki mua, naha ni
laho tabu manga e huriki a
bakovi na uvo. A niluhoi ne
ria i varoru.
18 I uvo a gine ria. Ri mar-
ava basi na nimahuri i valai
na Vure, a vuhuna i uka ma
ri lohoka. Ri putu ngingi.
19 Ri uka a nimaruhu. Ri
habi lakea ria na naro na
molenga, ri ngaru hateka ni
rata a maka naro katoki.
20 A naro nga i uka ma ri
ramai a nitovo ne Kristo!
21 A vuhuna mu longo pali
a nuverei ne Isu, ni tovo mua
vona a nita muholi i valai
vona,
22 *ngane mu vuroki a vilo
hale hosi ne mua, a nilaho
hosi ne mua, ra i mavuru na
maka ningaru na taminga.
23 *A Hanuna Vure ge habi
a niluhoi karaba ne mua,
24 *lakea mu bole a vilo
karaba, ra vilo manga a
vilona Vure, a vilo kiripiripi,
i malamala muholi.
25 *Mu ha taro pali a
taminga. I mavonga, mua
takutaku mu ta muholi ne
huriki a turane mua, a
vuhuna si manga a kakaina
viri ala taku kunana.
26 *Na tahuna i madihi a
hatene mua, naha ni rata a
naro hale. A rongova ne mua
ge lobo muga na haro ge rolo.
27 Naha ni kado a dala na
hanitu.
28 A panaho, nahea ge
panaho tabu. Ge leho tora
na limana, ge tahoka a maki
ni habi ne huriki a matasia
ranga.
29 *Nahea a ngava hale ge
pagitala na ngavane mua. A
ngava mu gu taki kunana, a
ngava kamumu ni tuhori, ni
vakabagetu e huriki ri talan-
gaki.
30 *Naha ni ratea a Hanu
Kiripiripi na Vure ge dodo, a
vuhuna ia a kilakila ni ru ne
mua, i vakasiri manga muri
ma a Vure ge konamule mua.
31 *Mu lobo liu ni vagima,
ni hate madihi, ni ngava dagi
lae, ni padi kidu. Ge lobo liu
a rongova ne mua, mu lobo

* **4:15:** Kol 1:18; 2:19 * **4:17:** Rom 1:21; 1Pe 1:14; 4:3 * **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Rom 12:2 * **4:24:** Vuh 1:26; Kol 3:10 * **4:25:** Sek 8:16; Kol 3:8-9 * **4:26:** Sng 4:4; Iak 1:19-20 * **4:29:** Kol 4:6 * **4:30:** Ais 63:10; Epe 1:13-14; 1Tes 5:19 * **4:31:** Kol 3:8 * **4:32:** Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13

ni rata a naro hale lobo.
32 *Mu valemu kamumu,
mu vadodo, mu valongo
kaburungi a naro hale, i
manga kunana a Vure i puga
vuroki a naro hale ne mua
na leho e Kristo i ratea.

5

Mu Vangaru

1 *I mavonga, mu toni a
naro na Vure, a vuhuna mua
e huriki e tuna, i ngaru
hateka mua.
2 *Mu laho na naro na ni-
vangaru, i manga e Kristo i
ngaru hateka hita, i habi ia
na Vure, i manga a nihabi
manginoro.
3 Pali a naro na molenga, a
naro katoki, a naro ni ngutu,
ni ngaru hateka a maki, naha
liu mu gu rata. A naro nga, i
uka ma ge kara ni rata a tara
na Vure.
4 Naha ni rata a naro
ni maruhu vona, a ngava
manga manga, o a ni-
padikede muma. A tara na
Vure i uka ma ge rata a naro
nga. Naha ni rata. Pali mu
kavurikea a Vure.
5 *I muholi hateka, e huriki
ri mole, e huriki ri katoki
na matana Vure, e huriki ri
ngutu na maki na viri tara
(e huriki maea ri kavurike
a vure tebi), i uka ma ri gi
dili na harikianga ne Kristo,
a harikianga na Vure.
6 *A naro nga ri rata a ron-
gova na Vure i rike ne huriki
ri longotaro ia. Nahea tara
viri ge tami mua na ngava
tavulavula.
7 I mavonga, naha ni laho
manga e huriki ri rata a naro
hale nga.
8 *I muholi, hosi mua a
bakovi na uvo manga ria.
Pali ngane mu rihi e Bakovi
Dagi, mua a nipara. Mu laho
manga e huriki a bakovi na
nipara.
9 A kanena nipara, a naro
kamumu, a naro malamala,
a nita muholi.
10 Mu toni ni matakilaka
vona a ra naro i vivi vona e
Bakovi Dagi.
11 Naha ni rata a maka
naro hale e huriki a bakovi
na uvo ri rata. Mu tahate e
huriki ri rata. A naro nga ri
uka lehone ria.
12 A maki ri rata kapiloho,
iau bara taki tala, bara si
maruhu.
13 *Pali na tahuna a nipara
i parai a maki tara, a maki iea
i bele kavakava,
14 *a vuhuna a nipara i rata
a maki lobo i bele kavakava.
Ni here hosi i maea,

“Ioe a viri o mahita, o
hadongo
o pesi rike mule na
matenga,

lakea e Kristo bara i parai
ioe.”

15 *I mavonga mu mata-
doko. Naha ni laho manga
e huriki a manga. Mu laho
manga e huriki ri tahoka a
lohokanga.

* **5:1:** Mat 5:48 * **5:2:** Nim 29:18; Hib 10:10 * **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Rom 1:18; Kol 2:4,8 * **5:8:** Ion 12:36; Epe 2:13; Kol 1:13; 1Pe 2:9 * **5:13:** Ion 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19; Rom 13:11 * **5:15:** Kol 4:5

16 Mu leho kamumu, naha
ni made tavula, a vuhuna a
tahuna mona i hale hateka.
17 Naha ni rata tavula. Mu
matakilaka vona a ningaru
ne Bakovi Dagi, mu ramai.
18 *Naha ni ninu hateka a
naru vagole, mu gu manga,
a vuhuna a naro iea bara i
ratapile mua. Pali mu vonu
na Hanuna Vure.
19 *Mu vakalolo a maka
linge na hinere, a linge
vasileki, a linge na lotu. Mu
kalolo na hatene mua ne
Bakovi Dagi.
20 *Na maki lobo, mu
kavurike vakaroroa a Vure e
Tamane hita na rane Bakovi
Dagi, e Isu Kristo,
21 *mu valongototo, a
vuhuna mu mangenge ne
Kristo.

A Mata Girihina

22 *Mua e huriki a
ngatavine, mu longototo e
girihine mua, i manga a hini
mu longototoa e Bakovi Dagi.
23 *A bakovi i muga ne
girihina, i manga kunana e
Kristo i muga na tara vona,
ra kakaina. Ia kunana i ko-
rimule hita.
24 A tara na Vure i longo-
totoa e Kristo. I mavonga
kunana, e huriki a ngatavine
ri gi longototo e girihine ria
na maki lobo.
25 *Mua e huriki a bakovi,
mu ngaru hateka e girihine
mua, i manga e Kristo i ngaru
hateka a tara vona, i mate na
murina,
26 *ge ratea ge ne vona ku-
nana. I vahiloloa na naru, na
nitana Vure, i ratea i mala-
mala.
27 *I rata mavonga, ge ma-
sia a tara na Vure ge mata
kamumu hateka, manga a
ngatavine ni mareraku vona,
ge lakea ne girihina. I uka
ma ge katoki, i uka ma ge
kuli malulu. Ge malamala,
ge matapado.
28 Na naro iea kunana, e
huriki a bakovi ri gi ngaru
hateka e girihine ria, i manga
ri ngaru mule ria. A viri i
ngarua e girihina, i manga i
ngaru mule ia.
29 I uka tara viri ge koi
vona a kakaina. Hita lobo si
matakari, si ngaru a kakaine
hita. E Kristo tara i ngaru
hatekea a tara vona,
30 a vuhuna si manga a
maka tabekena kakaina.
31 *Ni here maea na
Hinere, "I mavonga, a bakovi
bara i pe e tamana e kinana,
i madoko turana e girihina, a
kakaine rua ge taku."

32 *A ngava kapiloho iea
i tahoka a lohokanga dagi i
tabuli vona. Pali iau a ta
maea: i ta kana mai e Kristo
turana e huriki a tara vona.
33 I mavonga, ga taki
tabu. Mua e huriki a bakovi
mu ngaru e girihine mua
i manga a hini mu ngaru
mule mua. Mua e huriki a
ngatavine mu togo e girihine
mua.

---

* **5:18:** Luk 21:34 * **5:19:** Kol 3:16 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pe 5:5 * **5:22:** Kol 3:18; 1Pe 3:1 * **5:23:** 1Ko 11:3; Epe 1:22; 4:15 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pe 3:7 * **5:26:** Tit 3:5 * **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22 * **5:31:** Vuh 2:24; Mat 19:5 * **5:32:** Kap 19:7

6

E Huriki a Koma

1 *Mua e huriki a koma,
mu longototo e tamane mua
e kinane mua, a vuhuna mu
rihi e Bakovi Dagi. A naro iea
i kamumu.
2 *A Vinara i ta maea, "Mu
togo e kinane mua e tamane
mua." Iea a vinara muga i
tahoka a nita muholi vona, i
ta maea,
3 "Bara mu rata mavonga,
a maki lobo mu rata bara
i bele kamumu, bara mu
made tabaka na malala."
4 *Mua e huriki a tamana
koma, naha ni rata e tune
mua ri gi rihate. Pali mu
tuhori ria na nitovo, na
vinara ne Bakovi Dagi.

E Huriki a Vora, e Huriki a Matakari

5 *Mua e huriki a vora,
mu togo, mu mangenge ne
huriki a matakari ne mua
koea na malala, mu longo-
toto ria. Naha ni tamilalu.
Mu longototo muholi ria i
manga kunana mu longoto-
toa e Kristo.
6 Naha ni longototo ku-
nana na tahuna ri matai
mua, ri gi vivi ne mua. Mu
longototo ria manga mua a
vora ne Kristo, mu rata na
hatene mua a ningaru na
Vure.
7 Na tahuna mu leho, mu
vivi. Mu rata manga i uka
ma mu kori kunana e huriki
a bakovi, mu koria e Bakovi
Dagi,
8 *a vuhuna mu lohoka
vona, ioe a vora, o i uka
ma ioe a vora, a ra maki
kamumu o ratea, e Bakovi
Dagi bara i habia vomu a
mapamu.
9 *Mua e huriki a matakari
na vora, mua ranga mu rata
kamumu e huriki a vora ne
mua. Naha ni ta vakaman-
genge ne ria, a vuhuna mu
lohoka vona ra Viri i made na
hunu ia a matakari ne ria, a
matakari ne mua. I matakari
e huriki lobo na naro i taku
kunana.

A Maki na Vabinga

10 I pali. Mu rihi e Bakovi
Dagi, mu gu kinigao na ni-
tora dagi vona.
11 *Mu rodo lobo a maki na
vabinga na Vure, mu gu paha
taga, mu gu gege a maka
taminga na hanitu.
12 *I uka ma si vaubi ne
huriki a bakovi. Si vaubi ne
huriki a matakari, a nitora, e
huriki a hanitu i uka ma si
matai. Si vaubi na maka ni-
tora dagi hale koea na malala
hale, e huriki a hanitu meli
na koropala.
13 I mavonga, mu bole rike
lobo a maki na vabinga na
Vure, lakea na tahuna a pile
i valai i buroi mua, bara
mu kara ni gegea. Muri, na
tahuna i lobo a vabinga, bara
mu tabana ni pesi tora.
14 *I mavonga, mu kisi
mua mu gu paha taga. Mu
vakarea mua na nita muholi.
Mu rodoa a naro malamala, i

* **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Vin 5:16 * **6:4:** Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pe 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Rom 2:11; Kol 4:1 * **6:11:** Rom 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pe 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1Tes 5:8

manga a padirodo ni rata na
aen, ge tagari a ngalane mua.
15 *Mu rodo a vahapolo, ra
naro ni vakalongo a Velenga
Kamumu na nivalemu.
16 Mu nugu vakaroro a
galeu, ra naro ni luhoi torea
e Kristo. Na galeu iea, bara
mu tutu mate lobo a maheto
na kanono a Viri Hale i voro
mai mua.
17 *Mu kube a hineva ni
rata na aen, ra hini a Vure
i korimule mua pali. Mu
nugua a bainat na Hanuna
Vure, ra nitana Vure.
18 *Mu mamata, mu mata-
para, mu vasileki, mu nanea
a Vure na parava vakaroro
na nitora na Hanu Kiripiripi.
Mu rata mavonga vakaroro,
mu vasileki ne huriki a tara
na Vure.
19 *Iau tara, mu vasileki
nau, a Vure ge habi nau a
ngava na tahuna a ta, i uka
ma ga mangenge, ga vaka-
longo kavakava a Velenga
Kamumu, ra a Vure i vaka-
longo pali ne hita.
20 *Iau a vinuru ni vaka-
longo kavakava a Velenga
Kamumu. I mavonga iau ni
ru dili na bavi. Mu vasileki
nahea ga mangenge, ga taki
tala kavakava a Velenga Ka-
mumu, i manga a hini a Vure
i ngaru iau ga rata.

E Paulus i Talo e Huriki

21 *E Tikikus bara i vaka-
longo mua vona iau a made
navai, a ra a ratea. Ia i
manga e turagu. A ngaru
hatekea. I rata kamumu a
leho lobo e Bakovi Dagi i habi
vona.
22 Iau a rudu lakenea, ge
vakalongo mua vona a ni-
madegu koea, ge vakatora a
hatene mua.
23 A Vure e Tamane hita, e
Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru
gu habi ne mua e huriki a
turagu, a nivalemu, a naro
ni luhoi tora ia, a naro ni
vangaru.
24 A Vure ge rata kamumu
vakaroro e huriki lobo ri
ngarua a Bakovi Dagi ne hita,
e Isu Kristo.

* **6:15:** Rom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Tes 5:17
* **6:19:** Kol 4:3-4; 2Tes 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Pmn 9 * **6:21:** Apo 20:4; Kol 4:7-8; 2Tim 4:12

Pilipai

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Pilipai

A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea lakea ne huriki o Pilipai. A bolekori vona e Timoti i turana na tahuna iea, ra i maea ni kilala a rana na nitubu na raukea (1:1).

E Paulus i herea ra raukea iea na pida 31 muri ne Isu i mate. I mata manga na pida e 61-62 AD. Na tahuna i herea ra raukea iea, i made na bavi na pida i va.

E Paulus i herea a raukea iea, a vuhuna i ngaru e huriki a Pilipai ri gi lohoka maea, a Vure bara i korimule e huriki lobo ri luhoi torea e Kristo. Nahea ri gi ramai a maka vinara, a naro ni lotu ne huriki a Iuda. I ta maea a vuhuna e huriki ranga ri tovo maea, a bakovi ni gi pala a kulina ge bele manga a Iuda taro, muri bara ia a viri ne Kristo muholi (3:2-3). E Paulus i ngaru ni kori e huriki a tara ne Kristo vona ra niluhoi iea i uka ma i muholi.

E Paulus i matai e huriki ri luhoi tora o Pilipai ri manga a turana ni tagari a velenga kamumu ne Kristo.

A Mugana Nita

1 *Iau e Paulus. A raukea iea i valai ne maria e Timoti, a vora ne Isu Kristo. A here lakea ne mua a tara ne Isu Kristo, e huriki a gare na lotu, e huriki a vora na lotu, mu made o Pilipai.

2 A Vure, e Tamane hita, e Isu Kristo a Bakovi Dagi, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

A Nivasileki ne Paulus

3 Na tahuna a luhoi mua, a kavurikea a Vure.

4 Na tahuna a vasileki, a vivi hateka, a nanea a Vure ge tuhori mua,

5 a vuhuna mu kori iau ni vakalongo a Velenga Kamumu, i vakatubu na tahuna mu longo karabea, i valai i harena mona.

6 *A lohoka vona, a Hanu Kiripiripi, ra i tubu ni rata a leho kamumu pololilo ne mua, bara i leho i vano i harena na tahuna i vakalobo a leho iea, na parava e Isu Kristo ge hamule valai vona.

7 I kamumu ga ngaru hateka mua, a vuhuna a ru mua na hategu. Iau a made na bavi, o a laho, a tagari a Velenga Kamumu, a vakasiri e huriki i muholi a Vure i rata kamumu iau, i manga a hini i rata kamumu mua.

8 A ngaru hateka mua na ningaru lobo ne Isu Kristo. A Vure i lohoka vona a ta muholi.

9 A vasileki ne mua, mu gu vangaru hateka tabu, a lohokanga ne mua ge bele dagi, a naro ni matakilaka vona a maki kamumu, a maki hale, ge bele dagi.

---

* **1:1:** Apo 16:12-40 * **1:6:** 1Ko 1:8 * **1:10:** 1Tes 5:23

10 *Muri bara mu ngaru
kunana a maki kamumu
hateka, bara mu malamala,
mu uka tabu a ngava na
parava e Kristo ge hamule
valai.
11 Bara mu ramai kunana
a maka naro malamala a
vuhuna e Isu Kristo i leho
pololilo ne mua, lakea e
huriki bara ri kavurikea a
Vure.

A Velenga Kamumu i Rere Lae

12 Mua e huriki a turagu,
a ngaru mu gu lohoka vona,
a hini iau ni ru dili na bavi
i ratea a Velenga Kamumu i
rere lae.
13 *E huriki a tagari na
ruma hariki, turana e huriki
lobo koea ri lohoka vona iau
ni ru dili na bavi a vuhuna a
ramaia e Kristo.
14 Lakea i ranga e huriki
a turane hita koea, e Bakovi
Dagi i rata ria i uka ma ri
mangenge ngane, ri taki tala
kavakava a nitana Vure, a
vuhuna iau ni ru dili na bavi.
15 I muholi ngi, e huriki
ranga, ri gege iau, ri ngaru
ni rangi iau, lakea ri vara e
huriki ne Kristo. Pali e huriki
ranga ri vara na niluhoi ka-
mumu.
16 Ri vara a vuhuna ri
ngaru iau, ri lohoka vona a
Vure i habi a leho nau ni
tagari a Velenga Kamumu.
17 Re huriki ri gege iau, ri
vara e huriki ne Kristo, ri
tamilalu kunana. Ri ngaru
ni rangi iau, ri ngaru ni habi
a maregoa nau pololilo na
bavi.
18 I uka maki. Ri vara
muholi, o ri tamilalu kunana,
e Kristo ni taki tala ne huriki.
Iau a vivi kunana.

E Paulus i Pesi Tora na Naro ne Isu

Bara vivi mavonga,
19 *a vuhuna a lohoka vona
a nivasileki ne mua turana
nikori na Hanu ne Isu Kristo
ge korimule iau.
20 A pasimata, a luhoi tora
vona a hini i uka ma ga
maruhu. Ga pesi tora, i uka
ma ga mangenge, lakea a ra
maki ge bele nau, ga mate,
o ga mahuri, e huriki ri gi
matai a narogu hosi, i valai
i harena mona, ri gi togoa e
Kristo.
21 *Pali ne nau, a luhoi
maea. Na tahuna a mahuri,
bara rata a leho ne Kristo. Na
tahuna a mate, bara made
kamumu hateka.
22 Na tahuna a mahuri,
bara rata a leho i kupo. Pali
i vai a viri kamumu? Ga
mahuri, o ga mate?
23 *A hate varua. A ngaru
ni vano, ga made turane
Kristo, a vuhuna a naro iea i
rangi a naro lobo.
24 Pali i kamumu tabu ga
mahuri, ga tuhori mua.
25 A lohoka vona ngi, lakea
a lohoka vona bara made
taro turane mua, ga tuhori
mua, mu gu koru rike na
naro na ni luhoi tora, mu gu
vivi.
26 I mavonga bara mu
kavurikea e Isu Kristo a
vuhuna bara bele tabu ne
mua.

* **1:13:** Apo 28:30 * **1:19:** 2Ko 1:11 * **1:21:** Gal 2:20 * **1:23:** 2Ko 5:8
* **1:27:** Epe 4:1; 1Tes 2:12

27 *Pali a maki dagi hateka,
mu gu laho na naro i karea a
Velenga Kamumu ne Kristo.
Muri ga bele ne mua, o i uka,
bara longo ne mua, ta mu
pesi tora na ningaru i taku,
na niluhoi i taku, mu rura
ni leho palupu ni tagari a
Velenga Kamumu, ra si luhoi
torea.
28 Naha ni mangenge ne
huriki a pile ne mua. Na
tahuna mu rata mavonga,
bara i vakasiri kavakava ria,
ria bara ri vurua, pali a Vure
bara i korimule mua.
29 *A naro a Vure i kisi
puru ne mua, i ngaru mu gu
luhoi torea e Kristo. Pali i
uka ma ngi kunana. I ngaru
tabu mu gu bole a nimadihi
na rana,
30 i manga a nimadihi mu
matai iau a bolea, pali ngane
mu longo i tabana ma i lobo.

2

A Niluhoi ne Hita Ge Manga ne Kristo

1 E Kristo i vakatora a
hatene mua. A hini i ngaru
hateka mua i vakatora a
niluhoi ne mua. A Hanu
Kiripiripi i rata mua mu
made kamumu palupu. Mu
vangaru, mu vakori.
2 I mavonga, mu rata iau ga
vivi dagi. Mu pesi palupu na
niluhoi i taku, mu vangaru,
mu made na nivalemu, na
niluhoi i taku kunana.
3 *Naha ni luhoi mua ku-
nana. Naha ni vakadagi a
rane mua. Mu vakakiroko
mua, mu rata manga e huriki
lobo ri dagi ne mua.
4 *Mua takutaku, naha ni
luhoi ni korimule kunana
mua. Mu vakori.
5 Pali a vilone mua ge
manga a vilone Isu Kristo.
6 *E Kristo ia a Vure, pali i
uka ma i luhoi ni nugu tata
a murina ni made manga a
Vure.
7 *I vakakiroko liu ia, i
bele manga a vora. Ni poda
ia, i bele manga a bakovi.
Na tahuna i bele manga a
bakovi,
8 *i vakakiroko ia, i longo-
totoa a Vure, i vano i harena
na tahuna i mate na kai
tavalavala.
9 *I mavonga a Vure i
vakadagi hateka ia. I vunua
a rana, ra i rangi a rana e
huriki lobo.
10 *Ngane e huriki lobo
bara ri turume puru na
ngalane Isu, e huriki meli na
hunu, e huriki na malala, e
huriki polotano na malala.
11 *E huriki lobo bara ri
taki tala ne Isu Kristo ia a
Bakovi Dagi. Na naro iea ri gi
kavurikea a Vure, e Tamane
hita.

Si Gi Para

12 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu longototo, i
manga a hini mu longototo
vakaroro. Ngane i uka ma
a made turane mua, a ngaru
mu gu longototo hateka. Mu
mangenge na Vure, mu to-
goa, mu rura ni vakatora a

* **1:29:** Apo 16:19-40 * **2:3:** Gal 5:26 * **2:4:** 1Ko 10:24 * **2:6:** Ion 1:1-2; 17:5 * **2:7:** Ion 1:14; 2Ko 8:9 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Apo 2:33; Epe 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:10:** Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9

niluhoi ne mua, lakea a Vure
ge korimule mua,
13 a vuhuna a Vure i leho
pololilo ne mua, i habi a
ningaru ne mua, a nitora ne
mua ni rata a maki i vivi
vona.
14 A maki lobo mu rata,
naha ni deke, naha ni hehe,
15 *lakea i uka tara viri
ge padi virihi mua. Bara
mu malamala kunana. Bara
mua e huriki a tuna Vure, mu
uka ngava na kurukuruna e
huriki a bakovi ri putu ngingi
na tahuna mona. Bara mu
para manga a hada na ku-
rukurune ria.
16 Mu nugu tata tora a
ngava na nimahuri, lakea na
parava e Kristo i valai vona,
bara vivi ne mua, i uka ma a
nunu tavula, i uka ma a leho
tavula.
17 Iau bara vivi kunana ni
bele turane mua manga a
nihabi na vain, ni gi guru
tala langa na nihabi ne mua,
a leho ne mua, ra hini mu
luhoi torea e Kristo, bara vivi
turane mua.
18 *Mua ranga, bara mu
vivi turagu.

E Timoti Rua e Paproditus

19 E Isu a Bakovi Dagi bara
i ngaru, bara rudu lakenea
ne mua e Timoti. Muri bara
vivi na tahuna i hamule valai
nau, i vakalongo iau ne mua.
20 I uka a turagu manga e
Timoti. I luhoi hateka mua.
21 *E huriki ranga koea i
uka ma ri luhoi a maki ne
Isu Kristo. Ri luhoi kunana a
maki ne ria.
22 Pali mu lohoka vona e
Timoti. I vakasiri pali a
narona i kamumu hateka. I
leho turagu ni vakalongo a
Velenga Kamumu, i manga a
koma i tuhoria e tamana.
23 Na tahuna a longo a ra
maki ge bele nau, bara rudu
lakenea malaviriri.
24 A luhoi torea e Bakovi
Dagi ge tuhori iau, lakea
tabukoi bara lakene ne mua.
25 *Pali muga ga rudu
mulea ne mua e Paproditus.
I manga e turagu muholi.
Miri leho palupu ni tagari
a Velenga Kamumu. Ia a
vinuru ne mua, mu rudu
vilia ge tuhori iau.
26 I dodo hateka mua. I
loho lege ne mua, a vuhuna
mu longo ta i giloa.
27 I muholi hateka, i giloa, i
tabukoi ge mate. Pali a Vure
i dodoa. I uka ma i dodo
kunana ia. Iau tara, i dodo
iau, ma ge mate, ga dodo
hatekea.
28 I mavonga a ngaru
hateka ni rudu mulea, mu
gu vivi ni matai tabu ia. Iau
tara, i uka ma ga loho lege
lae vona.
29 I mavonga, na tahuna i
bele, mu vivi, mu taguia na
narone Bakovi Dagi. Mu togo
e huriki a bakovi maea,
30 a vuhuna i tabukoi ge
mate na leho ne Kristo. I
putu purua a gilanga vona, i
kori polo iau na rane mua.

3

A Bakovi i Luhoia e Kristo
Ia a Bakovi Malamala

1 Mua e huriki a turagu, mu
vivi ne Bakovi Dagi. A ngava
iea i uka ma i vakapae iau ni

* **2:15:** Dan 12:3; Pili 1:10 * **2:18:** Pili 3:1; 4:4 * **2:21:** 2Tim 4:10 * **2:25:** Pili 4:18

here tabu lakene mua. Bara
i kori mua.
2 Mu matadoko vona e
huriki ri katoki hateka
manga a ligo,* e huriki a
mari ni rata a naro hale, re
huriki ri pala vuroki mule a
kuline ria.
3 *Pali hita kunana a Israel
muholi, si kavurikea e Isu
Kristo na nitora na Hanuna
Vure, ra hita i uka ma si luhoi
hateka a kakaine hita.
4 *Pali iau a tahoka a
vuhuna ni luhoi a kakaigu. E
rei a viri i luhoi i tahoka a
vuhuna ni luhoi a kakaina,
iau a tahoka a vuhuna dagi.
5 *Iau ni pala a kuligu na
polotoluna parava muri ne
iau ni poda. Iau a bakovi o
Israel. A kabu nau, a kabu
ne Bensamin. Iau a Hibru
muholi. Na naro ni ramai a
vinara, iau a Pariseo.
6 *Na naro ni kinigao na
leho na Vure, iau a vaka-
madihi hosi a tara ne Kristo.
A pahaluhoi ta a malamala, a
ramai lobo a vinara.
7 *Hosi a pahaluhoi ta a
maki nga a maki dagi hateka.
Pali ngane a matai ria a
maki tavula a vuhuna i dagi
hateka a maki i ratea e
Kristo.
8 Na tahuna a luhoia a
hini a lohoka ne Isu Kristo,
a Bakovi Dagi nau, a maki
lobo ranga a maki tavula na
matagu. A vuhuna a lohoka
ne Kristo, a maki lobo nau a
matai i manga a lulu kunana.
A vuroki lobo, ga bolea e
Kristo,
9 *ga rihi ia. I mavonga
i uka ma ga malamala a
vuhuna a ramai lobo a
vinara. A Vure i rata iau a
malamala a vuhuna a luhoi
torea e Kristo. A naro ni bele
malamala na matana Vure i
bele na tahuna si luhoi torea
e Kristo.
10 *A ngaru ni lohoka vona
e Kristo. A ngaru ni lohoka
vona a nitora i vakamahuri
mulea na matenga. A ngaru
ni bole a nimadihi i manga
ia i bole, ga mate manga ia i
mate.
11 Na naro iea, a ngarua
a Vure ge vakamahuri mule
iau na matenga.

E Paulus i Rura

12 *I uka ma a taki a mu-
langi pali, o a moro liu pali.
Pali a rura ni bele manga e
Isu Kristo, a vuhuna i vulaki
iau.
13 Mua e huriki a turagu,
i uka ma a luhoi a bele pali
manga e Kristo. Pali a maki
a ratea i maea: i uka ma a
luhoi tabu a maki muga. A
toni a bulugu ni bole a maki
muri.
14 *A toni a bulugu, ga
bole a mapagu meli na hunu,
ra Vure i gale hita vona na
tahuna si luhoi torea e Isu
Kristo.
15 *Hita e huriki si moro
pali na niluhoi torea e Kristo
si gi luhoi maea. E rei ne mua

* **3:2:** E Paulus i gale ria a ligo, re huriki a nitamina mari ni tovo, ri taki e huriki, ta ni gi pala a kuline ria. Na matane Paulus, e huriki nga ri katoki hateka, manga a ligo. * **3:3:** Rom 2:29 * **3:4:** Apo 22:3; 2Ko 11:18 * **3:5:** Luk 1:59; Apo 23:6; 2Ko 11:22 * **3:6:** Apo 8:3 * **3:7:** Mat 13:44-46 * **3:9:** Rom 3:21-22 * **3:10:** Rom 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Tim 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6

mu luhoi tebi, a Vure bara i
vakalohoka mua.
16 Pali a ra lohokanga si
bole pali, si gi nugu tatea.

17 *Mua e huriki a turagu,
mu rata manga iau. Mu
matanono, mu toni e huriki
ri laho manga a hini a
vakasiri mua mu gu laho
vona.
18 I kupo e huriki ri
laho manga a pile na kai
tavalavala ne Kristo. Balaka
kupo a vakalongo mua ne
ria. Ngane a vakalongo tabu
mua, a tangi.

19 *A vure ne ria, a ningaru
hale na kakaine ria. A bage-
tua ne ria a maka naro ni
maruhu ri rata. Ri luhoi ku-
nana a maki na malala. Bara
ri vurua.
20 *Pali a tanga muholi ne
hita, meli na hunu. Si davea
e Bakovi Dagi, e Isu Kristo, ge
valai vona, ge korimule hita.

21 *Bara i rata a kakaine
hita tavula i mapulo, bara i
bele manga a kakaine Kristo,
ra i bagetu hateka. Bara
i rata mavonga na nitora
vona, ra i rata a maki lobo i
tabuli na limana.

4

1 *I mavonga, mua e
huriki a turagu, mu pesi tata
mavonga turana e Bakovi
Dagi. A ngaru hateka mua,
a vivi ne mua. A ngaru
hateka ni matai mua. Mu
vakabagetu a leho nau.

E Paulus i Vakatora a Niluhoi ne Huriki

2 O Eudia, o Sintike, a
ngaru muru gu pesi palupu
na niluhoi i taku, a vuhuna
muru rihi e Bakovi Dagi.

3 *Pali ioe Sisogos* tara, o
kori a ngatavine ala rua nga.
Rua varago ru leho turagu
ni vakalongo a Velenga Ka-
mumu. Mete leho turana
e Klemen, e huriki ranga, a
rane ria ni here na buk na
nimahuri.

4 Mu vivi vakaroro ne
Bakovi Dagi. A taki tabu, mu
vivi.
5 *Mu ta madoru mai e
huriki lobo. E Bakovi Dagi i
tabukoi ge valai,

6 *i mavonga naha ni loho
pae vona tara maki. Pali mu
vasileki na maki lobo. Mu
takia a Vure a ra maki mu
ngarua. Mu kavurike ia vona
a maki lobo i rata pali.

7 *Lakea a nivalemu na
Vure, ge matakari a hatene
mua, a niluhoi ne mua, a
vuhuna mu rihi e Isu Kristo.
A nivalemu iea i kamumu
hateka, si keri ni lohoka lobo
vona, i uka harena.

8 Mua e huriki a turagu, a
maka naro i muholi, a maka
naro ni togo, a maka naro
malamala, a naro kiripiripi,
a naro kamumu e huriki ri
ngaru, a naro e huriki ri
kavurikea, a maka maki i ka-
mumu, a maka maki e huriki
ri kavurike, mu luhoi tata a
maki nga.

* **3:17:** 1Ko 4:16 * **3:19:** Rom 16:18 * **3:20:** Epe 2:6,19 * **3:21:** 1Ko 15:28,42-53 * **4:1:** 1Tes 2:19-20 * **4:3:** Luk 10:20 * **4:3:** E Sisigos, a nita Grik. A pelegona i manga e "turagu muholi." * **4:5:** Hib 10:25,37; Iak 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Ion 14:27; Kol 3:15 * **4:9:** Rom 16:20

9 *A maka naro a tovo mua
vona, a ngava mu longo nau,
a naro mu matai a rata, mu
rata, lakea a Vure na ni-
valemu bara i made turane
mua.

A Kinori

10 A kavurikea e Bakovi
Dagi a vuhuna mu luhoi tabu
iau. Hosi mu luhoi iau, pali
mu uka dala ni kori iau.
11 I uka ma a bala tara
maki, pali a tovo pali ni vivi
kunana. Iau a tahoka a maki,
o a bala a maki, a vivi ku-
nana.
12 Iau a made navai, a bala
a maki, o a tahoka a maki i
kupo, a maru, o a vitolo, iau
a lohoka ni made kamumu
kunana.
13 *E Kristo i vakatora iau,
lakea a kara ni rata a maki
lobo.
14 Pali i kamumu mu kori
iau na tahuna a bole a mare-
goa.
15 *Pali mua, a tara na Vure
o Pilipai, mu lohoka vona, na
tahuna a vara karaba ne mua
a Velenga Kamumu, muri a
pe a tabeke ne Masedonia, i
uka tara na Vure ge tuhori
iau na nilaho nau. Mua ku-
nana mu tuhori iau.
16 Iau a made o Tesalonika,
mu vakaru nau a kinori ne
mua balaka rua.
17 I uka ma a ta maea mu
gu vakaru tabu a kinori. A
ta maea, a vuhuna a ngarua
a Vure ge rata kamumu mua
a vuhuna mu rata kamumu
iau.
18 Pali ngane i uka ma a
bala tara maki. A tahoka i
kupo hateka, a vuhuna e Pa-
proditus i habi polo nau a ki-
nori mu vakaru valai turana.
I manga a nihabi manginoro,
a Vure i burongia, i vivi.
19 A vuhuna mu rihi e Isu
Kristo, a Vure nau ge vakata-
hoka mua na maki lobo mu
bala vona, ge ramai a mahala
vona na hunu, i kupo hateka.
20 A Vure, e Tamane hita.
Ne vona kunana a baget-
uanga lobo vakaroro. I
muholi.

E Paulus i Tarulu e Huriki

21 A talo e huriki a tara na
Vure ri rihi e Isu Kristo. E
huriki a turane hita koea ri
tagui mua.
22 E huriki a tara na Vure
koea ri talo rike ne mua.
E huriki ri leho pololilo na
rumahariki ne Kaiser, ria
ranga ri talo mua.
23 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ge rata kamumu mua.

* **4:13:** 2Ko 12:10 * **4:15:** 2Ko 11:9

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Kolosi
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea ra raukea iea. Muga ne ia i luhoi torea e Kristo, i kavurike ia na hini ia a Iuda. Pali i uka ma ia a Iuda kunana, ia na tara ni gale a Pariseo, ra ri lohoka na vinara, ri ramai lobo a rabu na lotu na Iuda. E Paulus i lohoka maea, a Iuda tara i luhoi torea e Kristo i uka ma ge ramai lobo a rabu na lotu ne ria.

A Vure i kado purua e Paulus ge tovo a nitane Kristo ne huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda. E Paulus a Iuda, ni poda o Tarsus, a tanga i matakaria e Rom. I made na tanga iea na pida ranga muri na hini i luhoi torea e Kristo (Gal 1:21). Ra i maea, i lohoka vona a rabu na lotu ne huriki a Rom, a Grik.

Ra raukea iea i here palupu turana raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Epesus, o Pilipai. I mata manga na parava iea tara, e Paulus i herea ra raukea i lakea ne Pilemon, i made o Kolosi. E Paulus i here ra raukea nga na pida i ravulu tolu muri ne Isu i mate, i mahuri mule.

A tanga e Kolosi i tabuli na gagana naru e Likus iea o Asia kiroko. Ra robo iea mona ni gale e Teki. A tanga e Laodisia e Hirapolis ru pesi na tabeke na nirolona haro ne Kolosi, tabukoi na tanga e Epesus. A tanga e Epesus i tabukoi na gagana dari. Bara viri i pea e Kolosi ge laho lakea o Epesus, bara i laho na kilomita i 160.

E huriki a Perga a tahotanga na tanga e Kolosi. Pali e huriki a Iuda turana e huriki a Grik ri valai ri made turane ria. A tara ne Kristo o Kolosi, e huriki a Perga, a Grik, turane huriki a Iuda.

E Paulus i herea a raukea iea na tahuna i made na bavi o Rom, a vuhuna i luhoi torea e Kristo (Apostolo 28:16-31). Na tahuna e Paulus i made na bavi, e Epapras a matakari na tara ne Kristo o Kolosi i valai i gosia, i vakalongoa vona e huriki a bakovi ranga o Kolosi ri tovo a ngava taminga. Lakea e Paulus i here lakea ne ria, i taki ria ri gi nugutatea a ngava muholi ne Isu Kristo. E Paulus i taki ria nahea ri gi longo mai a maka mari ni vara taminga.

E Paulus a Apostolo ne Isu Kristo

1 Iau e Paulus. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo ne Isu Kristo. Maria e Timoti miri herea a raukea iea.

2 A here lakene mua e huriki a tara na Vure o Kolosi. A Vure i ru here-here mua, mu madoko turane Kristo. A Vure, e tamane hita, ge rata a naro kamumu ne mua, ge habi a nivalemu ne mua.

---

* **1:3:** Epe 1:15-16

3 *Maria e Timoti miri
vasileki vakaroro ne mua,
miri kavurikea a Vure, e
Tamane Bakovi Dagi ne hita,
e Isu Kristo,
4 a vuhuna miri longo
mua mu luhoi hatekea e Isu
Kristo, mu ngaru e huriki a
tara na Vure.
5 *Mu rata mavonga, a
vuhuna mu pasimata na
tahuna e Isu ge bole mua, mu
gu made turana vakaroro
na hunu. Mu vakatubu
ni pasimata mavonga na
tahuna mu longo a ngava
muholi, a Velenga Kamumu.
6 Ra Velenga Kamumu ne
Isu Kristo ni tovo e huriki
vona na tanga lobo na
malala, lakea i rata ranga
e huriki ri pulo a vilone
ria. I manga kunana a naro
i bele ne mua na tahuna
mu longo muga a Velenga
Kamumu, mu matakilalea a
rabu muholi na nidodo na
Vure.
7 *E Epapras a viri i tovo
mua vona a Velenga Ka-
mumu. Miri ngaru hatekea a
bakovi iea. Ia tara a vora ne
Kristo, i tuhori maria. I rata
kamumu a leho lobo e Kristo
i habi vona.
8 I vakalongo maria vona
mu longototoa a Hanuna
Vure, mu ngaru e huriki
lobo.

E Paulus i Vasileki

9 *Na tahuna miri longo
a nuverei ne mua, miri
vasileki vakaroro ne mua.
Miri nana vakaroro a Vure
ge rata mua, mu gu gao na
maki na Vure, ge habi a
lohokanga ne mua, mu gu
lohoka na ningaru vona.
10 Miri vasileki mavonga,
a vuhuna miri ngaru mu gu
laho na naro e Bakovi Dagi
i ngaru mu gu laho vona, ge
vivi ne mua, a leho kamumu
ne mua ge tahoka a kanena,
mu gu lohoka kamumu tabu
na Vure.
11 *A Vure ge vakatora
hateka mua na nitora dagi
lobo vona, lakea i uka ma
mu gu tuha malulu, mu gu
hatenono,
12 *mu gu vivi ni kavurikea
e Tamane hita, ra i rata mua
mu kara ni bole a tabeke na
maka maki i kisi puru pali
meli na hunu, ne huriki a
bakovi a ngatavine vona.
13 *A Vure i korimule hita
na nitora ne Satan, i bole hita
lakea na harikianga ne Tuna
a hatena.
14 *Ia a viri i korimule hita,
i puga vuroki a naro hale ne
hita.

A Naro ne Kristo

15 *A Vure, i uka tara viri ge
masia. Pali e Tuna i manga
kunana a Vure, i vakasiri
hita na Vure. E Tuna a Tabua
i dagi hateka na maki lobo ni
ratarike,
16 a vuhuna na limane
Kristo kunana, a Vure i
ratarike a maki lobo. I
ratarike a maka maki na
malala, a maka maki na
hunu. I ratarike a maka maki
si matai, a maka maki i uka
ma si matai. I ratarike e

* **1:5:** Epe 1:13; 1Pe 1:4 * **1:7:** Kol 4:12; Pmn 23 * **1:9:** Epe 1:16-17 * **1:11:** Epe 1:19; 3:16 * **1:12:** Epe 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Epe 2:2 * **1:14:** Epe 1:7 * **1:15:** Ion 1:18; 2Ko 4:4

huriki a hanitu, e huriki a
agelo ri tahoka a nitora dagi
turana maka maki ranga ri
tahoka a nitora, ri matakari
koea na malala. A Vure i rata
na limane Kristo a maki lobo
ge ne vone Kristo.

17 *Na tahuna a maka maki
i uka ma ni ratarike ma, e
Isu Kristo i made muga pali.
Na nitora vona, a maki lobo i
tabuli kamumu.

18 *E Kristo i muga ne
huriki a tara na Vure. Ia a
vuhuna maki lobo, ia a viri
i muga i pesi rike mule na
matenga, ge muga na maki
lobo,

19 *a vuhuna a Vure i ngaru
a rabuna lobo ge tabuli vona.

20 *Na nimatene Kristo na
kai tavalavala, a Vure i rata
a maki lobo koea na malala,
meli na hunu, ri made ka-
mumu tabu turana na ni-
valemu.

21 *Muga mu marava basi
na Vure. Na niluhoi ne mua,
mua a pile na Vure. A vilone
mua i hale.

22 *Na nimatena, e Kristo
i rata mua ngane mu made
turana Vure na nivalemu. I
rata mavonga a vuhuna i
ngaru mu gu valai tabukoi
na Vure, mu gu made mala-
mala na matana, i uka ma ge
pelekado mua.

23 A maka ngava nga
i muholi na tahuna mu
nugutata, mu pesi tora na
niluhoi ne mua, ma ge
turari mua a maki tara bara
mu vorotaparaki a maki
si pasimata ni matai na
Velenga Kamumu. Iau e
Paulus a vora ni vakalongo
a Velenga Kamumu iea, ra
mu longoa pali, ni vakalongo
lae ne huriki lobo na malala.

E Paulus i Tuhori e Huriki a Kolosi

24 Ngane a vivi, a vuhuna a
bole a nimadihi ga kori mua,
ga tuhori mua e huriki a
tara na Vure, mua a kakaine
Kristo. A nimadihi a bole na
kakaigu na rane Kristo, i uka
ma ge lobo malaviriri. Bara i
tabana.

25 *A Vure i vulaki iau, ge
iau a vora ni vakalongo a Ve-
lenga Kamumu ne mua, mu
gu lohoka kamumu vona.

26 *Muga, a ngava iea i
kapiloho ne huriki e tubune
hita, pali ngane ni pukatala
ne huriki a tara na Vure, ni
vakalohoka ria vona.

27 Na ningaru vona ku-
nana, a Vure i puka talea
a niluhoi kapiloho vona ne
ria. I ngaru ri gi lohoka
vona a niluhoi kapiloho. Ra
niluhoi kapiloho vona i ka-
mumu hateka, i habi a ni-
para dagi ne huriki i uka
ma ria a Iuda. A niluhoi
kapiloho i maea: a Vure i
ngaru e Kristo ge made polo-
lilo ne mua e huriki i uka
ma mua a Iuda. Ngane mu
malamala bara mu pasimata
vona a Vure ge bole dili mua
na hunu.

28 Miri vakalongo mua
vona a Velenga Kamumu ne

* **1:17:** Ion 1:1; 8:58 * **1:18:** Apo 26:23; Epe 1:22-23; Kap 1:5 * **1:19:** Kol 2:9
* **1:20:** Epe 1:10; 2:16 * **1:21:** Rom 5:10; Epe 2:12 * **1:22:** Rom 5:10; Epe 5:27
* **1:25:** Epe 3:2,7-8 * **1:26:** Rom 16:25-26; Epe 3:5,9

Isu Kristo. Miri tovo e huriki
na lohokanga lobo, miri taki
ria ri gi muri mai a nitana
Vure, a vuhuna miri ngaru e
huriki lobo ri gi malamala, ri
gi lakea na Vure. Na tahuna
ri gi bele na Vure, miri ngaru
ria ri gi bele manga e Kristo.
29 *Iau a leho hateka i valai
i harena mona. Ra nitora
na Vure i tabuli nau, a habi
loboa na leho iea.

2

Naha Ni Muri Mai a Ngava Taminga

1 Mua e huriki a Kolosi,
turana e huriki a Laodisia,
turana e huriki ranga i uka
ma ri matai iau ma, a ngaru
mu gu lohoka nau, a leho
hateka ni tuhori mua.
2 A leho hateka ni tuhori
mua mu gu pesi tora palupu,
mu gu vangaru. A leho
hateka ni tuhori a niluhoi ne
mua, mu gu lohoka vona a
nita kapiloho na Vure. E
Kristo kunana ia a vuhuna a
nita kapiloho iea.
3 *A lohokanga lobo, a
niluhoi kamumu lobo i tabuli
ne Kristo.
4 *A here lakea ne mua
a ngava iea, a vuhuna a
marikoi tara viri ge tami mua
na ngava taminga i nangi ka-
mumu.
5 *Iau i uka ma made tu-
rane mua, pali a niluhoi nau i
tabuli turane mua vakaroro.
A vivi vona a hini mu pesi
taku mu luhoi torea e Kristo.
6 Lakea, i manga a hini mu
bolea hosi e Isu Kristo ge ia
a Bakovi Dagi ne mua, ngane
a ngaru mu gu laho turana
vakaroro.
7 *Mu laho turana maea:
Mu madoko turane Kristo,
mu koru rike na rabuna, mu
pesi tora na niluhoi ne mua
i manga kunana a ngava ni
tovo muga mua vona, mu
kavurike vakaroroa a Vure.
8 Mu matadoko ne huriki,
ma ri gi tami mua, ri gi
kolotata mua na ngava
tavula na niluhoi na malala.
A niluhoi iea i uka ma i valai
ne Kristo, i valai ne huriki a
gare hosi, ne huriki a hanitu.
9 *Nahea ri gi tami mua, a
vuhuna a naro lobo na Vure
i tabuli pololilo na kakaine
Kristo.
10 *Mu madoko pali turane
Kristo, ra viri i rangi lobo a
maka hanitu, a nitora koea
na malala.
11 *Mu madoko turane
Kristo, i puga vuroki a naro
hale ne mua, i manga a rabu
ni pala a kulina viri.
12 *Na tahuna ni vahilolo
mua, i manga a Vure i tanu
mua turane Kristo. Lakea
mu pesi rike turane Kristo,
a vuhuna mu luhoi tora a
nitora na Vure, ra nitora na
Vure i vakamahuri mulea e
Kristo na matenga.
13 *Hosi mu marava basi
na Vure, i manga mu mate
pali, a vuhuna mu rata
vakaroro a naro hale. Pali a
Vure i vakamahuri mua, mu
gu made na nimahuri karaba
turane Kristo. A Vure i puga
vuroki lobo a naro hale ne

* **1:29:** Epe 3:7,20; Pili 4:13 * **2:3:** 1Ko 1:24,30 * **2:4:** Rom 16:18 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Epe 3:17 * **2:9:** Ion 1:14,16 * **2:10:** Epe 1:21-22 * **2:11:** Rom 2:29 * **2:12:** Rom 6:4 * **2:13:** Epe 2:1,4-5

hita.
14 *A maka naro hale lobo
si rata ni here puru, muri
ma bara ni pelekado hita, si
vurua ne ria, a vuhuna si lon-
gotaro a vinara. Pali a Vure
i ravunu vuroki pali a ngava
na maka naro hale ne hita ta
ni gi pelekado hita vona. I
ravunu vuroki lobo a maka
ngava nga, i paditata na kai
tavalavala turane Kristo na
tahuna i mate.
15 Muri i vakalobo a nitora
ne huriki a hanitu, a taua ri
matakari koea na malala. I
vakasiri kavakava e Kristo i
ratapile ria pali na tahuna
i mate na kai tavalavala. I
rangi ria, i rata ria ri manga
a maki tavula na matane
huriki.

Naha Ni Muri Mai a Vinara na Malala

16 *Lakea, nahea tara viri
ge pelekado mua na maki
mu kani, na maki mu ninu,
na habu na lotu, na habu
na keva karaba o na Parava
Nimalo.
17 *Naha ni longo mai ria,
a vuhuna a maka naro nga, a
hanuna maki ta ge bele muri
ma. Pali a ngava muholi, si
longo ne Kristo.
18 Naha ni vakahale mua
mu gu longo mai a viri i tami-
lalu ni vakakiroko ia, ge taki
mua mu gu kavurike e huriki
a agelo. A bakovi maea i
luhoi hateka a maki i vurena
vona. I uka ma i luhoi a Vure.
I bibi rike mule tavula ia na
maka niluhoi viliha.
19 *A bakovi maea i uka
ma i pesi tata turane Kristo.
E Kristo i muga, i matakari
e huriki a murimuri vona
ri laho palupu. I manga
kunana a gina bakovi, i habi
a maki ni kani vona a maka
tabeke lobo na kakaina,
lakea ri leho, ri koru palupu
na nitora na Vure.
20 *Mu mate pali turane
Kristo, lakea e huriki a han-
itu i uka ma ri gi matakari
tabu mua. Pali i navai mu ta-
bana ni muri mai a vinara na
malala, a vilo hosi na malala
i ta maea,
21 “Naha ni nugua a maki
iea! Naha ni kania a maki
iea! Naha ni padoia a maki
iea!”
22 *Ra maka vinara nga, i
uka ma ri gi tabuli vakaroro,
bara ri lobo, a vuhuna a
ngava na malala kunana.
23 Muholi, a maka vinara
na malala nga ri mata manga
a niluhoi kamumu. E huriki
ri ramai a maka vinara nga ri
tatami ni kavurike a Vure. Ri
tatami ni vakakiroko ria, ri
ngaru ni vakalobo a ningaru
na naro hale na hatene ria,
lakea ri ubi mule ria. Pali
a maka naro nga, ri keri ni
vakalobo a ningaru na rabu
hale pololilo na hatene ria.

3

Si Mahuri Mule Pali Tu-
rane Kristo

1 *A Vure i vakamahuri
mua pali turane Kristo. I
mavonga, mu luhoi kunana
a maki na hunu. E Kristo
i made vonga na limana ka-
nena Vure.

* **2:14:** Epe 2:14-16; 1Pe 2:24 * **2:16:** Rom 14:1-13 * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:** Epe 2:21; 4:16 * **2:20:** Gal 4:3,9; 1Tim 4:3 * **2:22:** Mat 15:9 * **3:1:** Sng 110:1; Mrk 12:36; 16:19; Epe 1:20

2 *Naha ni luhoi a maki na
malala, mu luhoi kunana a
maki na hunu.
3 Mu luhoi a maki na hunu,
a vuhuna mu mate pali, mu
kapiloho turane Kristo polo-
lilo na Vure.
4 E Kristo i rata hita si
mahuri. Na tahuna ge valai
tabu, bara mu pesi turana na
bagetuanga vona.

5 *Lakea ngane, mu
vakalobo liu a maka naro
hale na malala i tabuli na
hatene mua. Naha ni rata
a rabu na molenga, naha ni
gaodeko, naha ni ngutu na
bakovi o a ngatavine tara.
Naha ni ngutu na maki na
viri tara. A viri i ngutu na
maki na viri tara i manga
kunana i kavurike a vure
tebi.
6 A naro hale nga kunana ri
vakabele a rongova dagi na
Vure.
7 Hosi mu ramai a maka
ningaru hale nga.

8 *Pali ngane naha ni rata
tabu a maka naro hale nga:
naha ni hinihate, naha ni
mata robo, naha ni marikoi
a viri, naha ni padimomo,
naha ni harogi a viri,

9 *naha ni tami e huriki
a turane mua. Naha ni
rata tabu a maka vilo nga,
a vuhuna mu pe pali a naro
hosi,

10 *mu bole pali a vilo
karaba. Ra vilo karaba
a Vure i ratarikea, i rata
karabea vakaroro, ge manga
a vilona, lakea bara mu lo-
hoka muholi na Vure.
11 *Na matana Vure e
huriki a Iuda, e huriki i uka
ma ria a Iuda, e huriki ni pala
a kuline ria, e huriki i uka ma
ni pala a kuline ria, e huriki
a bakovi na robo, e huriki a
vora, e huriki i uka ma ria a
vora, ria lobo ri palupulupu
na matana Vure. E Kristo ia
a maki lobo, i made pololilo
ne huriki ri luhoi torea.
12 *A Vure i vulaki mua
pali, ge mua e huriki a
tara vona, i ngaru hateka
mua. Lakea ngane mu dodo
e huriki ri tahoka a mare-
goa, mu tuhori ria. Naha
ni kavurike mule mua, mu
vakakiroko mua, mu made
madoru turane huriki a tu-
rane mua. Mu hatenono,
naha ni hinihate.
13 *Mu made kamumu tu-
rana e huriki lobo, mu lo-
hopile a naro hale ri rata
virihi mua vona. I manga
kunana e Bakovi Dagi i puga
vuroki a naro hale ne mua,
mua ranga mu lohopile a
naro hale ni rata virihi mua
vona.
14 *Mu ngaru e huriki a
turane mua. Ra naro ni
vangaru i rangi a naro lobo,
i rata e huriki ri vamade
palupu.
15 *A nivalemu ne Kristo ge
matakari a niluhoi ne mua,
ge ratea a niluhoi ne mua ge
kamumu, a vuhuna a Vure
i vulaki mua mu gu made
palupu na nivalemu i manga
a kabu i taku. Mu kavurike
vakaroroa a Vure.

* **3:2:** Mat 6:33 * **3:5:** Rom 6:6,11; Epe 4:19; 5:3-6 * **3:8:** Epe 4:25-29; 5:4
* **3:9:** Epe 4:22,25 * **3:10:** Epe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pe 2:9
* **3:13:** Epe 4:2,32 * **3:14:** Rom 13:8-10 * **3:15:** 1Ko 12:27; Epe 4:4; Pili 4:7
* **3:16:** Epe 5:19

16 *Mu bolea a nitane
Kristo ge tabuli kamumu
pololilo na hatene mua. Mua
takutaku mu tovo mu habi
a niluhoi kamumu ne huriki
a turane mua. Mu kalolo a
maka linge na lotu, a linge
vasileki, mu kavurikea a
Vure.
17 *A ra maki mu taki, a
ra maki mu rata, mu rata na
rane Isu a Bakovi Dagi, mu
kavurikea a Vure e Tamane
hita.
18 *Mua o huriki a
ngatavine, mu longototo e
girihine mua. A naro iea i
malamala na matane Bakovi
Dagi.
19 *Mua o huriki a bakovi,
naha ni rata hale e girihine
mua. Mu ngaru ria.
20 *Mua o huriki a koma
mu longototo e tamane mua
e kinane mua, a vuhuna e
Bakovi Dagi i vivi vona a
naro iea.
21 *Mua o huriki a tamana
koma, naha ni tahate
vakaroro e huriki e tune
mua. Bara mu tahate
vakaroro ria, bara i madihi
a hatene ria, ri rihate.
22 *Mua o huriki a vora, mu
longototo a ngavane huriki a
bakovi dagi ne mua koea na
malala. Naha ni leho kunana
na tahuna ri pesi tabukoi ne
mua. Naha ni leho ni gi
bibi rike a rane mua. Mu
leho kamumu a vuhuna mu
ngaru ni togo a Vure.
23 A ra leho mu rata, mu
rata na hatene mua. Naha ni
leho manga mu rata a leho
na bakovi kunana. Mu leho
manga mu rata a leho ne
Bakovi Dagi,
24 a vuhuna mu lohoka
vona, muri ma e Kristo a
Bakovi Dagi bara i kona ka-
mumu mua. Bara mu bolea
ra mapa i ta muholi vona ge
habi ne huriki a tara vona. E
Kristo kunana a viri mu vora
vona.
25 *Mu longo kamumu. A
viri i rata a naro hale, a
Vure bara i vakamadihia na
naro hale i ratea. A Vure
i pelekado a narone huriki
lobo na naro i taku kunana.

4

1 *Mua e huriki a tahona
vora, mua ranga, mu rata a
naro kamumu ne huriki a
vora, a vuhuna mu lohoka
vona, mua ranga mu tahoka
a Tahone mua i made na
hunu.

A Naro na Nivasileki

2 *Mu vasileki vakaroro,
naha ni malo. Na tahuna mu
vasileki, mu matadoko, mu
kavurikea a Vure.
3 *Mu vasileki na Vure
ge tuhori maria, ge kado a
dala ne maria, miri gi vaka-
longo tabu a nita kapiloho
ne Kristo. Ngane a made na
bavi, a vuhuna a vakalongo e
huriki na nita iea.
4 Mu vasileki nau ga tovo
kavakava e huriki vona ra
ngava iea, i manga a hini a
Vure i ngaru ga rata.
5 *Mu luhoi kamumu, mu
rata a naro malamala ne
huriki i uka ma ri luhoi torea

* **3:17:** 1Ko 10:31; Epe 5:20 * **3:18:** Epe 5:22 * **3:19:** Epe 5:25 * **3:20:** Epe 6:1 * **3:21:** Epe 6:4 * **3:22:** Epe 6:5-8 * **3:25:** Rom 2:11 * **4:1:** Epe 6:9 * **4:2:** Epe 6:18; Pili 4:6 * **4:3:** Rom 15:30; Epe 6:19 * **4:5:** Epe 5:15-16

e Isu Kristo. Na tahuna mu
made turane ria, mu taki ku-
nana a maki ne Kristo.
6 *Mu ta kamumu mai ria,
mu tuveve kamumu ria vona
a nita muholi. Na tahuna ri
nana mua, mu koli kamumu
a ninana ne ria.

E Paulus i Rudu e Tikikus e Onesimus

7 *E Tikikus bara i vaka-
longo mua vona iau a made
navai. A ngaru hatekea. I
rata kamumu a leho lobo e
Bakovi Dagi i habia vona,
miri leho palupu ne Bakovi
Dagi.
8 *A rudu lakenea, ge vaka-
longo mua vona a leho miri
rata koea, ge vakatora a
niluhoi ne mua.
9 *A bakovi na tanga ne
mua, e Onesimus, ia tara
a rudua ge turane Tikikus.
E Onesimus i luhoi torea
e Bakovi Dagi, miri ngaru
hatekea. Rua varago ru gu
vakalongo mua vona a maka
maki i bele koea.

E Paulus i Talo e Huriki

10 *E Aristakus i dili turagu
na bavi koea, i talo rike a
haro kamumu ne mua. E
Markus, e tarine Barnabas,
ia tara i talo rike ne mua.
Hosi a vakalongo mua vona
e Markus. Na tahuna ge bele
iene, mu tagui ia.
11 A bakovi ni gale e Isu,
a rana kalale vona e Iustus,
ia tara i talo rike a haro ka-
mumu ne mua. Ra bakovi
nga, tou kunana a bakovi o
Israel, to leho turagu koea ni
tovo e huriki na nitana Vure.
To vakatora a niluhoi nau.
12 *E Epapras ia a bakovi
na tanga ne mua, a vora ne
Isu Kristo, ia tara i talo mua.
I vasileki hateka vakaroro
ne mua mu gu pesi tora na
ningaru lobo na Vure, mu gu
gao ni ramai a Vure, mu gu
longo mai a ngavana Vure.
13 Iau a taki mua, i leho
hateka ni kori mua turane
huriki ri made na vuhutanga
e Laodisia, e Hirapolis.
14 E Lukas, ra dokta si
ngaru hatekea, turane De-
mas rua ranga ru talo rike a
haro kamumu ne mua.
15 A ngaru mu gu habi
a nitalo nau ne huriki a
tara na Vure o Laodisia. A
haro kamumu na ngatavine
e Nimpa, turana e huriki a
tara ri vapopo na ruma vona.
16 Na tahuna mu gi loboa a
raukea iea, mu vakaru lakea
ne huriki a tara o Laodisia,
ria ranga ri gi gia. Pali ra
raukea tara a vakaru lakea
o Laodisia, ia tara mu bolea
mu gia.
17 *Mu takia e Arkipus mu
ta maea, “Ra leho o bolea ne
Bakovi Dagi, o leho kamumu
vona o vakaloboa.”
18 *Iau e Paulus a herea na
limagu a ngava nitalo nga, a
talo rike a haro kamumu ne
mua lobo. Mu luhoi iau, a
tabana na nimade na bavi. A
Vure ge rata a naro kamumu
ne mua.

---

* **4:6:** Epe 4:29; 1Pe 3:15 * **4:7:** Epe 6:21 * **4:8:** Epe 6:22 * **4:9:** Pmn 10-12 * **4:10:** Apo 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Tim 4:11 * **4:12:** Kol 1:7; Pmn 23-24 * **4:17:** Pmn 2 * **4:18:** 1Ko 16:21

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Tesalonika

A Nita Vakalohoka

E Paulus, a apostolo, i herea a raukea iea.

A tanga e Tesalonika mona ni gale e Salonika, a tanga na tabeke mule sike ne Gris. Na parava ni here a raukea iea, ra tabeke iea ne Gris ni gale e Masedonia.

A tanga e Tesalonika i pesi na dala ne huriki a Rom ni gale Via Egnatia, ni rata na tabekena dari mule sike i lakea na tabekena dari mule puru ne Masedonia.

A tanga e Tesalonika ni hae na pida 315 BC. I bele manga a tanga dagi a murina maka sip ri dili vona ne Masedonia.

E huriki a Rom ri bolea a tanga e Gris na pida 167 BC Ri verua e Masedonia na tabeke i va, ri ratea e Tesalonika a tanga dagi na tabekena tara.

Na pida 146 BC ri rata a maka tabeke ranga i manga a tabeke i taku ni gale e Masedonia. Muri e Tesalonika i bele manga a tanga dagi na tabeke iea. Na pida 42 BC a tanga iea i matukapaga ne Rom. Ri matakari mule ria.

E Paulus i herea a raukea iea, ge vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo o Tesalonika, a vuhuna e huriki ranga ri loho lege vona garika e Kristo ge hamule valai.

1 *Iau e Paulus, turane Sailas, e Timoti mete herea a raukea iea i lakene ne mua o Tesalonika, ra mua e huriki a tara na Vure, e Tamane hita, e Isu Kristo a Bakovi Dagi.

A Vure ge rata kamumu mua, ge habi a nivalemu ne mua.

A Niluhoi ne Huriki a Tesalonika

2 Na parava lobo mete luhoi mua, mete kavurikea a Vure, mete luhoi mua na tahuna mete vasileki.

3 *Na tahuna mete vasileki na Vure, e Tamane hita, mete luhoi mulea a leho kamumu mu ratea a vuhuna mu luhoi torea a Vure, a leho kamumu mu ratea a vuhuna mu ngaru e huriki. Mete luhoi mule tabu a hini mu hatenono na tahuna mu bole a nimadihi, a vuhuna mu pasimata ne Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita ge hamule valai.

4 Mua e huriki a turagu, a Vure i ngaru hateka mua. Mete lohoka vona i vulaki mua.

5 *Mete lohoka vona, a vuhuna a Velenga Kamumu mete vakalongo ne mua, i uka ma a ngava kunana. I bele turana nitora na Hanu Kiripiripi. Mu matai kavakava a hini mete luhoi hatekea a ngava iea, a vuhuna mu matai a rabune mateu na tahuna mete made turane mua. A rabu mete rata ne vona ni tuhori mua kunana.

---

* **1:1:** Apo 17:1-9 * **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * **1:5:** 1Ko 2:4-5 * **1:6:** Apo 17:5-9

6 *Muri mu ramai a rabune
mateu, a rabune Bakovi Dagi,
a vuhuna mu bole a maregoa
na tahuna mu luhoi torea a
nitana Vure. Pali mu pitei na
nipitei na Hanu Kiripiripi.
7 Lakea e huriki ri luhoi
torea e Kristo o Masedonia,
o Akaia, ri longo mua, mu
rata a naro kamumu, lakea ri
ngaru ni ramai.
8 I muholi, e huriki o
Masedonia, e huriki o Akaia
ri longo ne mua a nitane
Bakovi Dagi, i manga si lon-
goa a viri basi i pupu a
tavure. I uka ma e huriki nga
kunana ri longoa. E huriki
na tanga i kupo ri longo a ve-
lengane mua mu luhoi torea
a Vure, lakea i uka ma mete
vakalongo tabu ria.
9 Ria kunana ri tuverei
polo ne mateu na hini mu
tagui kamumu mateu. Ri tu-
verei tabu ne mateu na hini
mu ha taro pali a maka vure
taminga, mu ramai a Vure
muholi, ra Vure mahuri.
10 Ri tuverei tabu ne ma-
teu na hini mu pasimata
ne Tuna, e Isu, ge hamule
valai na hunu, ra viri a
Vure i vakamahuri mulea na
matenga. Ia kunana i ko-
rimule hita na rongova na
Vure ta ge valai.

2

A Leho e Paulus i Rata o Tesalonika

1 Mua e huriki a turagu mu
lohoka vona a leho mete rata
na tahuna mete made turane
mua, i uka ma i velu tavula.
2 *Mu lohoka vona e huriki
o Pilipai ri harogi mateu,
mete bole a nimadihi. Muri,
na tahuna mete lakea na
tanga ne mua, e huriki ala
kupo ri marikoi, ri toni ni
lili mateu. Pali a Vure i rata
mateu, i uka ma mete man-
genge ni vakalongo ne mua a
Velenga Kamumu.
3 I uka ma mete man-
genge, a vuhuna a Velenga
Kamumu, i uka ma a ngava
taminga. I uka ma mete toni
ni tami mua. I uka ma mete
luhoi ni rata a rabu hale.
4 *Mete vakalongo a Ve-
lenga Kamumu, a vuhuna
a Vure i pelekado a hatene
mateu, i matai i kamumu,
lakea i habia ne mateu a
leho ni vakalongo a Velenga
Kamumu. I uka ma mete
ngaru ni rata a bakovi ge
vivi. Mete ngaru ni ratea a
Vure ge vivi, ra viri i lohoka
vona a niluhoi ne hita lobo.
5 Mu lohoka vona i uka
ma mete tami mua na maka
ngava kamumu ni bole dili
mua. I uka ma mete tami-
lalu, mete ge bole kapiloho
a moni ne mua. A Vure i
lohoka vona, a ngava mete
taki i muholi.
6 Na tahuna mete made
vonga, i uka ma mete ngaru
e huriki ri gi kavurike ma-
teu. I uka ma mete ngaru
mua mu gu kavurike mateu.
Bara mete ngaru, bara mete
vakuku mua, mu habi ne ma-
teu a maki, a vuhuna mateu
a apostolo ne Kristo.
7 Pali i uka ma mete
rata mavonga. Mete
made madoru turane mua,

* **2:2:** Apo 16:19-24; 17:1-9 * **2:4:** Gal 1:10

i manga a ngatavine i
matakari e tuna kiroko.
8 Mete ngaru hateka mua,
lakea i uka ma mete habi
kunana ne mua a Velenga
Kamumu na Vure, mete habi
tabu a hatene mateu lak-
ene ne mua, a vuhuna mete
ngaru hateka mua.

9 *Mua e huriki a turagu,
i uka ma mu luhoi mule?
Na tahuna mete made iene
mete leho hateka. Mete leho
hateka na haro a rodo, nahea
mete ge habi a nimava ne
mua na ni matakari mateu
na tahuna mete vara mua na
Velenga Kamumu.
10 Na tahuna mete made
turane mua e huriki a tara na
Vure iene, mete laho mala-
mala turana Vure, mete rata
a naro kamumu ne huriki
lobo, i uka ma mete ratea
tara naro hale. A Vure i
lohoka vona. Mua ranga, mu
lohoka vona.
11 *Mu lohoka vona mete
matakari kamumu mua
takutaku, i manga a bakovi
i matakari e huriki e tuna.
12 Mete vara mua, mete
luke mua, mete vakuku mua
mu gu laho kamumu, ge vivi
ne mua a Vure, ra Vure i gale
mua mu gu dili na harikia
vona, mu gu vaveru vona a
bagetuanga vona.

13 *Na tahuna mu longoa
ne mateu a nitana Vure, mu
longo maia. Mu lohoka vona
i uka ma a nitana bakovi. A
nitana Vure. I leho pololilo
na hatene mua e huriki mu
luhoi torea e Kristo. Lakea
mete kavurikea a Vure na
parava vakaroro.

14 *Mua e huriki a turagu, a
maki i bele ne mua i manga
kunana a maki i bele ne
huriki a tara na Vure pololilo
ne Isu Kristo o Iudea. A
nimadihi mu bole na limane
huriki a bakovi na tanga ne
mua, i manga kunana a ni-
madihi e huriki o Iudea ri
bole na limana e huriki a
Iuda.
15 *Re huriki a Iuda, ri ra-
balaki hosi e huriki a propet.
Ri rabalakia e Isu a Bakovi
Dagi. Muri ri lili tala mateu
vonga. A Vure i uka ma i vivi
ne ria. Ri gege e huriki lobo,
16 a vuhuna ri ngaru ni ta
pupukari mateu nahea mete
ge vakalongo a Velenga Ka-
mumu ne mua e huriki i
uka ma mua a Iuda. Ri
koi mu gu bole a nimahuri
vakaroro. Ra i mavonga, a
naro hale ne huriki a Iuda
nga ri vakalipopo ri kupo
hateka. Ngane a Vure i
madihi a hatena pali ne ria,
i pelekado ria.

E Paulus i Pasimata ni Matai Tabu Ria

17 Mua e huriki a turagu,
mete dodo hateka na tahuna
ni tono tala mateu rira na
tanga ne mua. I muholi ri
tono tala mateu, pali mete
luhoi bala mua. Mete pasi-
mata ni matai tabu mua,
lakea mete toni ni hamule ni
matai mua tabu.
18 Mete ngaru ni lakene.
Iau, e Paulus, a toni ni lakene
balaka kupo. Pali e Satan i
pututagu a dalane mateu.

---

* **2:9:** Apo 20:34 * **2:11:** Apo 20:31
* **2:15:** Apo 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19
* **2:13:** 2Tes 2:13 * **2:14:** Apo 17:5
* **2:19:** Pili 2:15-16; 4:1; 2Tes 1:4

19 *Mete ngaru ni matai
tabu mua, a vuhuna mete
vivi ne matou. Mu rata ma-
teu mete pasimata ni matai
tabua e Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita. Na tahuna i
hamule valai, bara si bibi
rike a rane mua.
20 I muholi hateka, mete
vivi ne mua, mete kavurike
mua na matane huriki ranga.

3

1 *Mete dodo hateka mua,
lakea mete koi ni dava tabu.
Mete luhoi i kamumu maria
e Sailas miri gi made kikeri
koea o Atens,
2 *miri rudu lakenea ne
mua e Timoti. Ia a turane
hita, a vora na Vure ni vaka-
longo a Velenga Kamumu ne
Kristo. Miri rudu lakenea ge
vakatora a niluhoi ne mua,
3 *ma ge vakaviliha a
niluhoi ne mua a maregoa
nga, ra mu dili vona ngane.
Mu lohoka vona, a Vure
i vulaki hita si gi bole a
maregoa nga.
4 Mu lohoka vona, na
tahuna mete made tu-
rane mua, mete vakalongo
vakaroro mua ne huriki bara
ri vakamadihi mua. Mu
lohoka kamumu vona i bele
pali manga a hini mete taki
mua vona.
5 A lohoka vona muga bara
ni vakamadihi mua, lakea a
marikoi ni dava tabu. A
rudua e Timoti i lakene ne
mua, ge vakalongo iau vona
mu tabana ni luhoi torea e
Kristo, o i uka. A mangenge
vona a bakovi ni toni, ma ge
toni mua, muri bara i velu
tavula a leho dagi ne mateu.

E Paulus i Vivi

6 *E Timoti i pe mua, ngane
i luve pali koea, i vaka-
longo maria ne mua. I taki
mu tabana ni luhoi torea a
Vure, mu tabana ni vangaru.
I taki iau mu luhoi maria
na hatene mua na parava
vakaroro, mu ngaru hateka
ni matai maria, i manga ku-
nana maria miri ngaru ni
matai mua.
7 *Mua e huriki a turagu,
ngane mete bole a nimadihi,
a maregoa. Pali a velengane
mua, mu tabana ni luhoi
torea a Vure, i luke mateu.
8 Mete lohoka vona ngane
mu tabana ni pesi tora tu-
rane Bakovi Dagi, mete vivi
tabu ngane.
9 Mete kavurike hatekea a
Vure, a vuhuna mete vivi
hateka ne mua.
10 Mete vasileki tora
vakaroro na Vure ge longo
mai a ningaru mateu, mete
ge matai tabu mua, mete ge
vakatora a niluhoi ne mua.
11 Mete ngarua a Vure, e
Tamane hita, turana Bakovi
Dagi ne hita e Isu, ru gu kado
puru a dalane mateu, mete
ge lakene.
12 A Bakovi Dagi ge rata
mua mu gu vangaru hateka
tabu, mu gu ngaru hateka
tabu e huriki ranga, ge
manga a hini mete ngaru
hateka mua.
13 I mavonga, a Vure, e
Tamane hita, i uka ma ge
padi virihi mua vona tara

* **3:1:** Apo 17:15 * **3:2:** Apo 16:1-3 * **3:3:** 2Tim 3:12 * **3:6:** Apo 18:5
* **3:7:** 2Tes 1:4

ngava, bara mu malamala na
matana, na tahuna a Bakovi
Dagi ne hita, e Isu, ge hamule
valai turana e huriki a viri
malamala vona.

4

A Naro a Vure i Vivi Vona

1 Mua e huriki a turagu,
mete vara mua pali mu gu
laho navai, a Vure ge vivi
ne mua. I muholi, mu laho
maea pali. Ngane mete nana
tora mua, mete taki mua na
rana Bakovi Dagi ne hita e
Isu, mu gu ramai vakaroro
tabu a maka naro nga.
2 Mu lohoka vona a vinara
lobo mete taki mua vona na
rane Isu a Bakovi Dagi.
3 *A Vure i ngaru mua mu
gu malamala na matana. I
mavonga, mu lelerau vona a
maka naro na molenga.
4 *I ngaru mu gu pahadanu
a ningaru na kakaine mua,
mu gu ramai a naro mala-
mala. I mavonga e huriki ri
gi togo mua.
5 Nahea ge turari mua
a ningaru na malala, mu
gu rata a maka naro na
molenga, i manga e huriki ri
made na uvo ri rata. I uka
ma ri lohoka na Vure.
6 I mavonga, nahea a
bakovi ge tami e turana, ge
rata halea, ge tulia e girihina.
Mete taki mua pali, e huriki
a bakovi ri ratea a naro
hale iea e Bakovi Dagi bara
i vakamadihi ria.
7 *A Vure i gale hita i uka
ma si gi ramai a naro hale.
I gale hita si gi ramai a naro
malamala.
8 *I mavonga, a viri i longo-
taroa a ngava iea, i uka ma i
longotaro a ngavana bakovi
kunana. I longotaro a nitana
Vure, ra Vure i habi a Hanu
Kiripiripi ne mua.
9 *A ngava ni vangaru e
huriki a turane hita, i uka ma
mete ge here puru, a vuhuna
a Vure i tovo mua pali vona a
naro na nivangaru.
10 I muholi ngi, mu ngaru
hateka e huriki a tara ne
Kristo o Masedonia. Ngane
mete ngaru mua mu gu
ngaru hateka tabu ria.
11 *Mu leho tora ni made
madoru, naha ni rahi dili ioe
tavula na maki na viri tara.
Naha ni made tavula. Mu
leho, ge manga a hini mete
taki muga mua vona.
12 Na tahuna mu rata
mavonga, i uka ma mu gu
taki e huriki ranga ri gi kori
mua. E huriki i uka ma ri
lohoka na Vure, bara ri togo
mua.

E Bakovi Dagi Ge Valai

13 Mua e huriki a turagu,
mete koi mu gu loho lege
vona e huriki ri mate pali.
Naha ni dodo hateka ria, ge
manga e huriki a bakovi a
ngatavine ranga ri dodo ria.
Re huriki nga, i uka ma ri
pasimata vona a parava ne
huriki ri mate ri gi mahuri
mule na matenga.
14 *Si lohoka vona e Isu i
mate, i mahuri mule tabu. I
mavonga, si lohoka vona na

* **4:3:** 1Tes 5:23; 1Pe 1:16 * **4:4:** 1Ko 6:13 * **4:7:** Hib 12:14; 1Pe 1:15-16
* **4:8:** Luk 10:16; 2Ko 1:22 * **4:9:** Ion 13:34 * **4:11:** Epe 4:28 * **4:14:** Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12

tahuna e Isu ge hamule valai,
a Vure ge rata e huriki ri
luhoi tora ia, ri mate pali, ri
gi valai turana.
15 *E Bakovi Dagi kunana
a viri i taki, pali ngane mete
tovo tabu mua vona, na
tahuna ge hamule valai, hita
e huriki si mahuri, si tabana
koea na malala, i uka ma si gi
sike muga ne huriki ri mate
pali.
16 E Bakovi Dagi kunana
ge puru valai na hunu ge
gale tala dagi. A ubu na
agelo vona bara i gale dagi,
a tavure na Vure bara ni
pupu. E huriki ri luhoi torea
e Kristo, ri mate pali, bara ri
mahuri mule muga.
17 Muri, bara ni bole rike
hita lobo e huriki si tabana
koea na malala. Bara si
vapopo na hunu turana e
huriki ri mate pali, turana e
Bakovi Dagi. Bara si made
turana na parava vakaroro.
18 Mu vakalongo e huriki a
tara na Vure vona ra ngava
iea, mu gu vakatora a niluhoi
ne ria.

5

E Bakovi Dagi Ge Hamule Valai

1 Mua e huriki a turagu,
i uka ma mete ge taki mua
vona a parava ge bele vona
a maka maki nga,
2 *a vuhuna mu lohoka
vona pali a parava e Bakovi
Dagi ge i hamule valai vona,
bara i bele vakaturutu ku-
nana, i manga a bakovi i
panaho i bele vakaturutu na
rodo.
3 *Na tahuna e huriki ri
taki ta ri made kamumu, ta ri
made na nivalemu, i uka ma
ge tabaka bara i bele vakatu-
rutu ne ria a vuranga. Bara
i bele vakaturutu i manga a
nimadihi i bele vakaturutu
na ngatavine i pahea a koma.
Na tahuna a parava iea i
bele, i uka tara viri ge lelea.
4 Pali mua e huriki a
turagu, a parava iea i uka
ma ge vakaturutu mua, ge
manga a bakovi ni panaho i
vakaturutu a tahona ruma. I
uka ma ge vakaturutu mua,
a vuhuna mua i uka ma mu
made na uvo.
5 *I uka ma si made na
uvo na rodo. Mua e huriki a
bakovi na haro, a hini palala.
6 I mavonga, nahea si
gi mahita manga e huriki
ranga. Si gi matapara, si gi
matakari kamumu a nilaho
ne hita.
7 Mu lohoka vona, e huriki
ri mahita na rodo. E huriki a
bakovi ni ninu a naru vagole,
ri ninu na rodo.
8 *Pali hita e huriki a tara
na haro. I mavonga, si gi
matakari kamumu a nilaho
ne hita, si gi luhoi torea a
Vure, si gi vangaru. Na
tahuna si rata mavonga, i
manga si nugu a galeu, i
matakari a ngalane hita. Si
gi pasimata na Vure ge ko-
rimule hita. Na tahuna si
rata mavonga, i manga si
kube a hineva ge tora, i
matakari a gine hita.
9 A Vure i vulaki hita i uka

* **4:15:** 1Ko 15:51-52 * **5:2:** Mat 24:42-43; 2Pe 3:10; Kap 3:3 * **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 * **5:5:** Rom 13:12 * **5:8:** Ais 59:17; Epe 6:14,17

ma ge tahate hita. I vulaki
hita, ge korimule hita e Isu
Kristo a Bakovi Dagi ne hita.
10 *I mate ge kori hita,
lakea hita e huriki si mahuri,
turana e huriki ri mate pali si
gi made turana.
11 I mavonga, mu vatuhori
a niluhoi ne mua, mu
vadorike, ge manga a hini
mu rata ngane.

A Nilobona Ngava

12 Mua e huriki a turagu,
mu togo e huriki ri leho
hateka ne mua, ri matakari
mua na rane Bakovi Dagi, ri
vara mua nahea mu gu rata
a naro hale.
13 Mu luhoi a maka leho
ri rata, mu togo hateka ria,
mu ngaru hateka ria. Mu
valemu.
14 *Mua e huriki a turagu,
mete ngaru mua mu gu taki
tora e huriki ri laho tavula
ri gi leho. Mu vakatora a
niluhoi ne huriki ri man-
genge. Mu tuhori e huriki ri
uka a nitora. Mu hatenono
vona e huriki lobo.
15 *Na tahuna e huriki ri
rata hale mua, naha ni koli.
Na parava vakaroro mu rata
a naro kamumu ne turane
mua. E huriki polovavo
ranga, mu rata a naro ka-
mumu ne ria.
16 *Mu vivi na parava
vakaroro.
17 Mu vasileki vakaroro.
18 *A ra maki ge bele ne
mua, mu kavurike kunanea
a Vure, a vuhuna a Vure i
ngaru mua e huriki a tara
ne Isu Kristo mu gu rata
mavonga.
19 *Naha ni hehe vona a
leho na Hanu Kiripiripi.
20 Naha ni biu a ngavana
viri i rata a nita propet.
21 *Pali mu pelekado ka-
mumu a ngava lobo ne ria.
A ngava ge muholi, mu longo
mai.
22 A ngava ge hale, mu
malele ha vona.
23 *A Vure a vuhuna a ni-
valemu. Ia a viri ge rata
mua mu gu malamala liu na
matana. Ge matakari a ha-
nune mua, a niluhoi ne mua,
a kakaine mua, lakea na
tahuna e Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita ge hamule valai,
bara i matai mua mu laho
malamala.
24 A Vure, ra viri i gale
mua, bara i rata a maki nga, a
vuhuna i taki ge rata. I ramai
vakaroro a nitana.
25 *Mua e huriki a turagu,
mu vasileki na Vure ge
tuhori mateu.
26 Mu tagui e huriki iene ri
luhoi torea a Vure.
27 A taki tora mua na
matane Bakovi Dagi, mu gia
ra raukea iea, ge longoa e
huriki a tara na Vure.
28 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita ge rata kamumu
mua.

---

* **5:10:** Rom 14:8-9; 1Tes 4:14 * **5:14:** 2Tes 3:6,11 * **5:15:** Rom 12:17; 1Pe 3:9 * **5:16:** Pili 4:4 * **5:18:** Epe 5:20 * **5:19:** Epe 4:30 * **5:21:** 1Ion 4:1 * **5:23:** 2Tes 3:3 * **5:25:** Kol 4:3; 2Tes 3:1

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Tesalonika

A Nita Vakalohoka

E Paulus, a apostolo, i herea a raukea iea.

I here lakea ne huriki ri made na tanga e Tesalonika, na tabeke ne Masedonia. O matai a Nita Vakalohoka ne 1 Tesalonika.

E Paulus i herea a raukea iea ne vona ni vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo o Tesalonika. Ri loholege vona a ngava taminga i bele, ta e Kristo i hamule valai pali. I taki ria a naro hale bara i bele dagi taro, muri e Kristo bara i valai. I taki ria ri gi hatenono na nimava. E Kristo bara i valai, i vakamadihi e huriki ri gege a Velenga Kamumu.

1 Iau e Paulus, turane
Sailas e Timoti mete herea ra
raukea iea i lakene ne mua o
Tesalonika, ra mua e huriki a
tara na Vure, e Tamane hita,
e Isu Kristo a Bakovi Dagi.

2 *A Vure, e Tamane hita,
turane Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita, ru gu rata ka-
mumu mua, ru gu habi a
nivalemu ne mua.

E Paulus i Kavurikea a Vure

3 Mua e huriki a turagu, i
kamumu mete ge luhoi mua,
mete ge kavurike vakaroroa
a Vure, a vuhuna a niluhoi
ne mua i bele tora hateka, a
rabu ni vangaru i bebele dagi
ne mua.

4 *I mavonga, mete bibi
rike a rane mua na matane
huriki a tara na Vure na
tanga lobo, a vuhuna mu pesi
tora na niluhoi ne mua, mu
hatenono na tahuna e huriki
ri vakamadihi mua, mu bole
a maregoa.

5 Na tahuna mu pesi tora
mavonga, i vakasiri hita na
Vure i pelekado kamumu e
huriki. I mavonga, a Vure
ge taki mua, mua a viri
kamumu, mu gu made na
harikia vona, ra ngane mu
bole a nimadihi a vuhuna
mu ngaru ni dili vona.

6-7 *A Vure i pelekado ka-
mumu e huriki. Muri ma,
a Bakovi Dagi ne hita e Isu,
turane huriki a agelo hateka
na Vure ri gi pe a hunu,
ri gi luve kavakava turana
hubena kanono. Na tahuna
iea, bara i koli a narone
huriki ri habi a maregoa ne
mua, bara i habi a maregoa
ne ria. Bara i vakalobo a
maka maregoa mu tahoka,
ge habi a nimalo ne mua.
Mateu ranga bara i habi a
nimalo ne mateu.

8 *E huriki i uka ma ri lon-
gototo a Velenga Kamumu ne
Bakovi Dagi ne hita, e Isu, e
huriki i uka ma ri lohoka na
Vure, e Isu bara i vakamadihi
ria.

9 *Re huriki nga, e Isu ge
vakamadihi ria, ge ratapile
ria vakaroro. Bara ri made
basi ne Bakovi Dagi, na bage-
tuanga na nitora vona.

---

* **1:2:** Rom 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Tes 2:19 * **1:6-7:** Rom 12:19; 1Tes 3:13
* **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10

10 *Ra maki nga bara ri
bele na tahuna i hamule
valai. Na parava iea, e
huriki a tara vona bara ri
kavurikea, e huriki ri luhoi
torea bara ri ngapa vona.
Mua ranga bara mu vivi tu-
rane ria, a vuhuna mu luhoi
tora a ngava mete vakalongo
mua vona.
11 *I mavonga, mete
vasileki vakaroro na Vure,
ge tuhori mua mu gu laho
manga a hini i ngaru mu
gu laho vona. Mete vasileki
vona ge habi a nitora ne
mua, mu gu rata a maka naro
kamumu mu luhoi ni ratana.
12 Mete vasileki mavonga,
a vuhuna mete ngaru e
huriki a bakovi a ngatavine
ri gi matai a narone mua,
ri gi kavurikea e Isu a
Bakovi Dagi. E Isu tara ge
kavurike mua. I mavonga, ri
kavurikea e Isu, a vuhuna
a Vure rua e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ru rata kamumu
mua.

2

A Bakovi ni Longotaro a Vinara

1 Mua e huriki a turagu,
ngane mete ge vakalongo
mua vona e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ge hamule valai,
ge gale palupu hita. Mete
taki tora mua,
2 nahea ge ruru a vurene
mua vona a ngavana propet,
a ngavane huriki ranga, a
raukea ni taki ta mete herea,
ri gi taki ta e Bakovi Dagi i
hamule valai pali.
3 *Naha ni longo mai ria,
a vuhuna a parava iea i uka
ma ge bele tavula. I muga,
e huriki ala kupo bara ri
tagege, ri longotaro a nitana
Vure. Muri, a bakovi ni
longotaro a Vure bara i bele
kavakava, ra bakovi iea bara
i vurua na kanono.
4 *A bakovi iea bara i gegea
a Vure, i gege e huriki a vure
taminga lobo, ra maka maki
e huriki a bakovi a ngatavine
ri kavurike bala. Bara i taki
e huriki ri gi kavurike ia ku-
nana. Bara i made pololilo
na roho na Vure, i taki e
huriki ta ia a Vure.
5 Na tahuna a made turane
mua, a taki mua vona pali
a ngava nga. Mu tabana ni
luhoi, o i uka?
6-7 A naro ni longotaro a
vinara i leho kapiloho pali.
Mu lohoka vona a maki i pesi
karia a dalana bakovi hale.
A bakovi hale iea bara i bele
kavakava na parava a Vure
i vulakia ge bele vona. Pali
a viri i pesi karia a dalana
bara i pesi kari mavonga ge
harena na tahuna a Vure ge
takia ge lobo.
8 *Muri a bakovi ni lon-
gotaro a Vure bara i bele
kavakava. Muri e Isu a
Bakovi Dagi bara i valai na
nipara dagi, bara i rabalakia
na nipara dagi iea, ge mate.
Bara i rabalakia na bangona
a bakovi hale iea.
9 *Na tahuna a bakovi
ni longotaro a Vure i bele
kavakava, bara i leho na
nitora ne Satan. Bara i rata

* **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1Tes 1:2-3 * **2:3:** 1Tim 4:1; 1Ion 2:18; 4:3
* **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 * **2:8:** Ais 11:4; Kap 19:15 * **2:9:** Kap 13:11-13

a maka nitamina nivakasiri legelege.
10 Bara i rata a naro hale
i kupo ni tami e huriki ri
laho na dala na vuranga. Re
huriki nga bara ri vurua, a
vuhuna ri marikoi a ngava
muholi ge korimule ria.
11 I mavonga, a Vure i
vakahale a niluhoi ne ria, ri
gi longo mai a ngava taminga
kunana.
12 I mavonga kunana a
Vure ge pelekado e huriki
lobo i uka ma ri luhoi torea
a ngava muholi, ri ngaru a
naro hale.

Mu Pesi Tora

13 *Mua e huriki a turagu,
e Bakovi Dagi i ngaru hateka
mua. Mete luhoi vakaroro
mua, lakea i kamumu hateka
mete ge kavurikea a Vure, a
vuhuna a Vure i vulaki mua,
ge korimule mua. I vulaki
mua pali na tahuna i ratarike
a hunu a malala. A dala i
korimule mua vona i maea:
Na nitora na Hanu Kiripiripi,
i rata mua mu malamala na
matana. Mu luhoi torea a
ngava muholi.
14 A Vure i ngaru mu gu
made na bagetua na nitora
ne Isu Kristo a Bakovi Dagi
ne hita, lakea i gale palupu
mua pali na Velenga Ka-
mumu, ra mi tovo mua vona.
15 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu pesi tora. Mu
muri mai a vinara mete tovo
mua vona, turana vinara
mete here puru na raukea.
16 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita, turana e
Tamane hita, ra viri i ngaru
hateka hita, i rata a naro
kamumu ne hita, i luke
vakaroro hita, si pasimata
vona a maki kamumu ge
habi ne hita muri ma,
17 ru gu vakatora a hatene
mua, ru gu tuhori mua mu gu
rata a naro kamumu, a ngava
kamumu.

3

Mu Vasileki na Vure Ge Tuhori Mateu

1 Mua e huriki a turagu,
ngane ga vakalobo a ngava.
Mu vasileki ne mateu, mete
ge vakalongo a nitane Bakovi
Dagi, ge bele malaviriri na
tanga lobo, lakea e huriki ri
longoa ri gi togoa ge manga
a hini mu rata pali.
2 Mu vasileki na Vure ge
kori mateu na limane huriki
a bakovi hale, a vuhuna mu
lohoka vona i uka ma e
huriki lobo ri luhoi torea a
Vure.
3 Pali e Bakovi Dagi i ramai
vakaroro a nitana. Bara i
vakatora mua, i tagari mua
na bakovi hale, re Satan.
4 *Mete lohoka vona, mu
ramai lobo a ngava mete
habi ne mua. Mete lohoka
vona tabu, e Bakovi Dagi ge
tuhori mua ni ramai lobo a
ngava nga.
5 Mete ngarua e Bakovi
Dagi ge habi a niluhoi ne
mua, mu gu lohoka kamumu
vona a Vure i ngaru hateka
mua. Mete ngarua ge
vakasiri mua ni hatenono na
maregoa i manga e Kristo i
hatenono.

Naha Ni Rakoli Tavula

* **2:13:** Epe 1:4; 2Tes 1:3 * **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10 * **3:6:** Rom 16:17

6 *Mua e huriki a turagu,
mete vakuku mua na rane
Isu Kristo a Bakovi Dagi ne
hita: Mu malele ha vona e
huriki a turane hita ranga ri
laho tavula, i uka ma ri muri
mai a vinara mete vara mua
vona.
7 *Mu lohoka vona mete
ngaru mu gu ramai a naro
mete rata. Na tahuna mete
made turane mua, i uka ma
mete made tavula.
8 *I uka ma mete kani
tavula a maki ni kani ne
mua. A maki ni kani lobo
mete kona. Mete leho hateka
na haro a rodo, nahea mete
ge habi a nimava ne mua.
9 *Na tahuna mete ngaru
a maki, bara mete nana
mua. Pali mete koi ni rata
mavonga, a vuhuna mete
ngaru ni vakasiri mua na
naro kamumu mu gu ra-
maia.
10 Mu lohoka vona na
tahuna mete tabana ni made
turane mua, mete taki tora
mua, mete ta maea, “A
bakovi i marikoi ni leho,
nahea ge kani.”
11 *Pali ngane mete longo
ranga e huriki iene, ta ri
rakoli tavula kunana, i uka
ma ri leho. Ri rahi dili ria ni
rata viliha kunana a maki na
viri tara.
12 *Mu vakuku ria na rane
Isu Kristo a Bakovi Dagi, mu
vakuku e huriki nga ri gi
made tata, ri gi leho, ri gi
matakari mule ria na maki ni
kani.
13 *Mua e huriki a turagu,
naha ni tuha malulu ni rata
a naro kamumu.
14 E rei a bakovi i uka ma
i ramai a ngava mete here
puru na raukea iea, mu vaka-
longo e huriki vona, ri gi
malele ha vona, ge maruhu.
15 *Pali naha ni lohopile ia.
Mu varea manga mu vara e
huriki a turane mua.

A Nilobona Ngava

16 E Bakovi Dagi ia a
vuhuna a nivalemu. Ge
habi a nivalemu ne mua na
parava vakaroro, ge habi a
nivalemu ne mua na maki
lobo, ge made turane mua.
17 Iau e Paulus a herea
na limagu a nilobona raukea
iea. A raukea lobo a here, a
here puru vona a maka nita
maea, ge a nivakasiri nau. A
hinere nau i maea.
18 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita ge rata kamumu
mua lobo.

---

* **3:7:** Pili 3:17 * **3:8:** 1Tes 2:9 * **3:9:** 1Ko 9:4; 1Tes 1:6 * **3:11:** 1Tim 5:13
* **3:12:** 1Tes 4:11 * **3:13:** Gal 6:9 * **3:15:** 1Tes 5:14

A Mugana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Timoti

A Nita Vakalohoka

E Paulus i herea a Mugana Raukea ne Timoti, turana Ruana Raukea ne Timoti. A raukea nga ni here manga a raukea e Titus. Ra raukea nga lobo, ni here lakea na bakovi tara ge gi polo ne huriki, ni here a naro ni matakari a tara ne Kristo. I mavonga, ni gale a raukea nga lobo, "A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo." A raukea nga ni taki ta i here e Paulus.

Ra raukea iea ni luhoi e Paulus i herea na tahuna i pea e Epesus ge lakea o Masedonia (1:3). I ngaru ni hamule malaviriri (3:14; 4:13), pali i lohoka vona bara i maradoi popote (3:15).

E Paulus i here lakea ne Timoti. E tamana a bakovi o Gris (Apostolo 16:1). E kinana a ngatavine o Iuda. I laho turane Paulus, i tuhori e Paulus ni vakalongo a Velenga Kamumu (Rom 16:21; 1Kor 4:17; 2Kor 1:1,19; Pili 1:1; 2:19; Kol 1:1; 1Tes 1:1; 3:2,6; 2Tes 1:1; Heb 13:23).

A raukea iea i taki a ngava i tolu. Muga, e Paulus i hehe na nitovo taminga ne huriki a tara ne Kristo o Epesus (1:3). I taki tabu a narone huriki a gare ri gi ramai ni matakari kamumu e huriki vonga, turana naro ni kavurike a Vure. A nilobona ngava i vara e Timoti na vilo ni ramai kamumu e Isu, a leho ni matakari e huriki ri luhoi torea e Isu.

1 Iau e Paulus, a apostolo ne Isu Kristo a vuhuna a Vure, ra viri i korimule hita, turane Isu Kristo, ra viri si pasimata vona, ru vakuku iau, ge iau a apostolo.

2 *A here lakene vomu, o Timoti. Ioe o manga e tugu muholi, a vuhuna tu luhoi torea e Kristo. A Vure, e Tamane hita, turane Bakovi Dagi ne hita e Isu Kristo, ru gu rata kamumu ioe, ru gu dodo ioe, ru gu habi a nivalemu vomu.

A Nitamina Vinara

3 Hosi a pe ioe iene o Epesus, a valai a made koea o Masedonia. Muga a pe ioe, a taki ioe vona tara ngava. Ngane a ngaru ni taki tabua vomu a ngava iea. O made iene, a vuhuna i tahoka ranga bakovi iene ri tovo e huriki na ngava taminga. O ta pupukari ne ria, nahea ri gi tovo tabu a ngava taminga nga.

4 *O vakuku ria ri gi lohopile a maka nuverei tavula, a ngava na rane tubune ria hosi. A ngava nga, i uka ma ri tuhori e huriki ri gi luhoi torea a Vure, ri gi rata a leho vona. Ri vakabele kunana a rabu na nivagege.

5 Ria bara ri longototo ioe, bara ri luhoi muholia e Kristo, ri matakilaka vona a

* **1:2:** Apo 16:1-3; Tit 1:4 * **1:4:** 1Tim 4:7; Tit 1:14

maki kamumu, a maki hale,
a hatene ria ge malamala.
Muri, bara ri ngaru e huriki.
6 Pali e huriki ranga ri pe
pali a maka naro kamumu
nga, ri varoru lae na maka
ngava tavula.
7 Ri ngaru ni tovo e huriki
na vinara na Vure, pali i uka
ma ri lohoka vona ra ngava
ri ta paki paki vona.

8 *O lohoka vona a vinara
a maki kamumu na tahuna si
ramai a lehona.
9 O lohoka vona tabu a
vinara ni here, i uka ma ne
vona e huriki a bakovi ka-
mumu. Ni here ge vakalo-
hoka e huriki ri putu puru a
vinara, e huriki ri tagege, e
huriki ri ngalahere na Vure,
e huriki ri rata a naro hale
legelege, e huriki i katoki a
hatene ria, e huriki ri lo-
hopilea a Vure, e huriki ri ra-
balaki e tamane ria e kinane
ria, e huriki ri rabalaki a viri.
10 A vinara ni here ni
vakalohoka e huriki ri rata
a molenga, e huriki ri rata
a naro hale na bakovi tu-
rana, e huriki ri lakavu a
bakovi a ngatavine ri habi
ni kona, ri gi vora tavula, e
huriki a bakovi na taminga,
e huriki ri kaba tavula na
nita muholi, e huriki ri rata a
maka naro hale ranga i uka
ma i ramai a ngava muholi
na nitana Vure.
11 Ra ngava muholi i ramai
kunana a Velenga Kamumu
na Vure, ra Vure i made
na nipara dagi, e huriki ri
kavurikea. I ru na limagu ga
vakalongo ne huriki.

E Paulus i Kavurikea a Vure

12 *A kavurikea a Bakovi
Dagi ne hita e Isu Kristo, ra
i habia nau a nitora ga ratea
a leho iea. A kavurikea, a
vuhuna i luhoi iau a kara ni
rata lobo a leho i habi nau, i
vulaki iau ga rata.
13 *Muholi ngi, hosi a ta
hale vona, a vakamadihi e
huriki ri muri vona, a rata
tuhare. Pali i dodo iau, a
vuhuna a luhoi ta a rata ka-
mumu, pali i uka ma a luhoi
muholia a Vure.
14 A Bakovi Dagi ne hita
e Isu Kristo i rata kamumu
hateka iau, i tuhori iau ga
luhoi torea, ga ngarua a
Vure, ga ngaru e huriki.

15 *A ngava i muholi
hateka, e huriki ri gi longoa
ri gi longo mai, i maea: e Isu
Kristo i puru valai na malala
ge korimule hita e huriki a
bakovi hale. Iau kunana a
viri a hale hateka.
16 Iau a bakovi hale hateka.
Pali e Isu Kristo i dodo iau ge
vakasiri a naro muholi vona
ni hatenono na rabu hale ne
huriki. Lakea e huriki ranga
bara ri masia, ri luhoi torea,
ri bole a nimahuri vakaroro.
17 Si gi togoa a Vure,
si gi kavurikea na parava
vakaroro, a vuhuna ia a
Hariki Vakaroro. I uka ma
ge mate. Si keri ni masia.
Ia kunana a Vure Muholi. I
muholi.
18-19 O tugu o Timoti, a
vinara nga, a taki ioe vona,
i ramai a nita propet ni taki
virihi ioe vona hosi. A ngaru

* **1:8:** Rom 7:12,16 * **1:12:** Apo 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * **1:13:** Apo 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk 19:10

go luhoi mulea, lakea bara
o pesi tora na ni luhoi torea
a Vure, bara o rata kunana
a naro o lohoka vona i ka-
mumu. Lakea bara o vaubi
kamumu. E huriki ranga ri
lohopile pali a naro ri lohoka
vona i kamumu, ri lobo ni
luhoi torea a Vure. Ri rata
mavonga, lakea ri ratapile a
niluhoi ne ria. Ri manga a
aga i mapua na rakaru.
20 *E Himeneus, e Alek-
sander ru rata mavonga.
Lakea a habi rua na limane
Satan. Bara i tovo rua, nahea
ru gu biu a Vure.

2

A Rabu na Nikavurike

1 Lakea a maki dagi hateka
a ngaru mu gu ratea i maea:
Mu nana torea a Vure ge
kori e huriki a bakovi a
ngatavine, mu vasileki ne
huriki, mu kavurikea a Vure
na tahuna i kori e huriki.
2 E huriki a hariki, e huriki
a bakovi dagi, ria ranga mu
vasileki mavonga ne ria, ri gi
matakari kamumu hita, si gi
made madoru na nivalemu,
si gi muri mai a Vure, si gi
togo e huriki na maki lobo si
rata.
3 Ra nivasileki maea i ka-
mumu na matana Vure, ra
viri i korimule hita.
4 I ngaru ni korimule e
huriki lobo, ri gi lohoka vona
a ngava muholi,
5 a vuhuna i uka tabu tara
Vure. A Vure ia kikeri ku-
nana. A bakovi ala taku
kunana i rata e huriki ri gi
made na nivalemu turana a
Vure. Ra bakovi iea e Isu
Kristo.
6 *I mate na ningaru vona,
ge konamule e huriki. Ra
ngava nga, a Vure i ngaru si
gi vakalongo e huriki vona
ngane.
7 *A Vure i vulaki iau ge
iau a apostolo vona, ga vaka-
longo a ngava nga, ga tovo
e huriki a kabu i uka ma
ria a Iuda, ri gi luhoi torea
e Kristo, ri gi lohoka vona
a ngava muholi. Iau a ta
muholi, i uka ma a tatami.
8 I mavonga, a ngaru e
huriki a bakovi na Vure
na tanga lobo ri gi vasileki
vakaroro. Na tahuna ri toto
rike a limane ria, ri gi luhoi
mule a narone ria. Nahea
ri gi hini hate, nahea ri gi
vahehe.
9 *E huriki a ngatavine,
nahea ri gi rodo a maki
ni rata e huriki a bakovi
ri gi matanono ria. Ri gi
rodo kunana a maki i kara
a ngatavine. Nahea ri gi
bagetu hateka. Nahea ri gi
huraki a gogo, nahea ri gi
rodo a maki ge rike hateka a
mapana.
10 *E huriki a ngatavine ri
ngaru ni muri mai a nitana
Vure, ri gi rata a naro ka-
mumu. A naro kamumu, a
bagetua ne ria.
11 Na tahuna e huriki a
ngatavine ri longo a vinara,
ri gi made madoru, ri gi
longo kamumu a ngava, ri gi
ramai kunana.
12 *Nahea tara ngatavine
ge muga, o ge tovo e huriki

* **1:20:** 1Ko 5:5; 2Tim 4:14-15 * **2:6:** Rom 3:29-30; Gal 1:4 * **2:7:** Apo 9:15; Gal 2:7-8; 2Tim 1:11 * **2:9:** 1Pe 3:3-5 * **2:10:** 1Tim 5:10 * **2:12:** 1Ko 14:34

a bakovi. Na tahuna mu
vapopo, e huriki a ngatavine
ri gi vulai ri gi longo kunana
a ngava,
13 *a vuhuna a Vure i rata
mugea e Adam, muri i ratea
e Eva.
14 *Pali e Satan i uka ma
i tamia e Adam. I tamia e
Eva, lakea e Eva i longotaroa
a Vure.
15 Pali a leho ne huriki a
ngatavine, ni poda a koma.
Na tahuna ri pesi tora ni
luhoi torea e Kristo, ri ngaru
e huriki, ri laho malamala, ri
muri mai a naro i kara ria,
bara i korimule ria a Vure.

3

A Matakari na Lotu

1 *A ngava i muholi hateka,
i maea: A viri i ngaru hateka
ge ia a matakari na lotu, i
ngaru a leho kamumu.
2 *I mavonga, a viri ni ru
ge ia a matakari, ge muri
mai kunana a naro kamumu,
bara ni keri ni padi virihia
na naro hale. E girihina
ge taku kunana. Nahea ge
ramai a ningaru tavulavula
vona. Nahea ge rata tavula
a maki, ge ramai a niluhoi
kamumu. E huriki ri gi to-
goa. Ge matakari kamumu e
huriki ri valai na ruma vona.
Ge lohoka ni tovo e huriki na
nitana Vure.
3 Nahea ge ia a bakovi ni
ninu. Nahea ge hinihatena
ni rata a vabinga, ge made
madoru. Nahea ge ia a
bakovi ni vahehe. Nahea ge
ngaru hateka a mahala.
4 Ge matakari kamumu e
girihina e tuna mai. Ge tovo
e huriki e tuna ri gi longototo
a ngavana, ri gi togoa.
5 A bakovi i uka ma i
matakari kamumu a kabu
vona, ge matakari navai e
huriki a tara na Vure?
6 A bakovi i pulo karaba a
vilona, nahea ni gi ru ge ia
a matakari. Ma ge bibi rike
mule ia, muri bara i vurua
vona a naro hale i rata, i
manga hosi e Satan i vurua
vona a naro hale vona.
7 *A bakovi i ngaru ni
matakari a tara ne Kristo, ge
kamumu a narona, lakea e
huriki i uka ma ri lohoka na
Vure, ri gi togoa. Ia i uka ma
ni gi togo, bara ni harogi pile,
i puru na hoa ne Satan.
8 I mavonga kunana e
huriki a vora na lotu. E
huriki ri gi togo ria. Nahea
ri gi ngava naru. Nahea ge
vakavora ria a naru vagole.
Nahea ri gi ngaru hateka a
moni.
9 A niluhoi ne ria ge ka-
mumu kunana ri gi muri
mai a ngava muholi a Vure i
vakasiri ne hita.
10 O toni taro a vilone ria.
Na tahuna o matai ri leho
kamumu, o ru ria ge ria a
vora na lotu.
11 *E huriki a ngatavine
ranga, e huriki ri gi togo ria.
Nahea ri gi padimomo. Na-
hea ri gi ninu a naru vagole,
ri gi manga. Ri gi rata ka-
mumu a leho lobo ni habi ne
ria.
12 A vora na lotu ge tahoka
e girihina i taku kunana, ge

* **2:13:** Vuh 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3 * **3:1:** Apo 20:28 * **3:2:** Tit 1:6-9 * **3:7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tit 2:3

matakari kamumu e huriki e
tuna.
13 E huriki a vora na lotu
ri rata a leho kamumu bara
ni togo, ni kavurike, bara ri
pesi tora na niluhoi torea e
Isu Kristo.
14-15 A ngaru ni lakene, ga
matai ioe. Pali a herea a
raukea iea, go gia, ma ga keri
ni lakene malaviriri. O gia,
lakea mua e huriki a tara na
Vure bara mu lohoka vona
a ra naro kamumu mu gu
varata vona. Hita a roho na
Vure mahuri. Si manga a
butu a vola, si kalohoa na
ngava muholi.
16 *I muholi hateka, a
ngava na naro na Vure i
kamumu hateka. Ra ngava
iea hosi i kapiloho, pali
ngane ni taki tala pali ne
hita. A ngava iea i maea:
E Kristo ni poda, i bele
manga a bakovi.
A Hanu Kiripiripi i
vakasiri a narona i
kamumu.
E huriki a agelo ri masia.
A velengana ni vaka-
longo na tanga lobo na
malala.
E huriki ranga koea na
malala ri luhoi torea.
Ni bole sike na hunu, i
bole a bagetuanga.

4

A Vinara ne Timoti

1 A Hanu Kiripiripi i ta
kavakava i ta maea, muri
ma, na nilobona parava ta ge
valai, i ranga e huriki bara
ri ha taroa a Vure. Lakea
bara ri vakatubu ni muri mai
a ngava taminga i valai ne
huriki a hanitu.
2 A maka ngava taminga
nga, e huriki a bakovi na
taminga bara ri tamilalu ni
tovo polo ne huriki, ta i
muholi. A niluhoi ne ria
i marogo kesi, i uka ma ri
hatakia a naro hale ne ria.
3 *Ri tovo e huriki nahea ri
gi parangi, nahea ri gi kani
a kania ranga. Pali a Vure
i ratarike lobo a kania si gi
kani. I ngaru hita e huriki
si luhoi torea, si lohoka na
ngava muholi, si gi kani si gi
kavurikea.
4 A ta maea, a vuhuna si
lohoka vona, a maki lobo a
Vure i ratarike i kamumu.
Nahea si gi taki ge hale. Si gi
kavurikea a Vure, si gi bole.
5 Si gi rata mavonga, a
vuhuna a nitana Vure turana
nivasileki ne hita i rata a
maki ni kani lobo i kamumu.
6 Ioe bara o taki e huriki
a turane hita vona a maka
ngava nga, bara ioe a vora
kamumu ne Isu Kristo. Ioe
bara o longo mai a nitana
Vure, a ngava muholi, ra o
ramai, bara o koru rike ka-
mumu.
7 *Naha ni longo mai a
maka nuverei tavula na
malala. O toni a bulumu, o
koru rike na narona Vure.
8 O lohoka vona, a bakovi
i rehi na rihiva i ngarua a
kakaina ge gao. Bara i tovo
mule a kakaina ge gao. Ra ni-
tovo iea bara i tuhori popote
a viri. Pali a viri i tovo mulea
ge ramai a narona Vure, bara
i tuhori mule hatekea. Bara
i habi a maki kamumu vona

* **3:16:** Mrk 16:19; Ion 1:14; Kol 1:23
* **4:7:** 1Tim 1:4
* **4:3:** Vuh 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31

ngane koea na malala, muri
ma meli na hunu.

9 A ngava nga i muholi
hateka, e huriki ri gi longoa
ri gi longo maia.

10 *Lakea si luhoi torea a
Vure mahuri, ra viri i ko-
rimule e huriki, re huriki ri
luhoi torea. I mavonga, si gi
rura, si gi leho hateka.

11 A maka ngava nga, o
vakuku e huriki, o tovo ria.

12 *Na matane huriki a tara
na Vure iene, o vakasiri ria a
naro kamumu na ngavamu,
na rabumu, na hini o ngaru
hateka e huriki, na hini o
luhoi torea a Vure, na hini i
uka ma o rata kilala a naro
hale. Ri gi matai ioe, ri gi
ngaru ni ramai a naromu.
Lakea i uka ma ri gi tepu ioe
na hini ioe a riau.

13 O gi tala a Hinere ne
huriki, ri gi longoa. O vara e
huriki, o tovo e huriki. Muri
ma bara valai.

14 *Naha ni mata taroa a
maki kamumu a Vure i habi
tavulea vomu na tahuna e
huriki a gare na lotu ri ru
langa a limane ria vomu, ri
habi a nita propet vomu.

15 O rata vakaroro a maki
nga, o habi a hatemu ne ria,
lakea e huriki lobo bara ri
matai ioe o koru rike na naro
na Vure.

16 O matakari kamumu a
naromu. O matakari ka-
mumu a ngava o tovo e
huriki vona. Ioe bara o rata
mavonga vakaroro, bara o
korimule ioe turana e huriki
ri longo a ngavamu.

5

A Rabu na Nivalemu

1 Na tahuna a gare bakovi
i varoru, naha ni tahatea. O
ta kamumu maia, ge manga
a hini o ta turana e tamamu.
O rata kamumu e huriki a
riau, ge manga a hini o rata
kamumu e huriki a turamu.

2 O rata kamumu e huriki
a gare ngatavine ge manga
a hini o rata kamumu e ki-
namu. E huriki a sirula
ranga o rata kamumu ria, ge
manga a hini o rata kamumu
e kurabamu.

A Havuri a Ngatavine

3 O togo e huriki a havuri
ngatavine ri uka e tune ria,
e tubune ria. Ria a havuri
muholi.

4 O taki e huriki e tuna,
e huriki e tubuna havuri, ri
gi matakari kamumu e ki-
nane ria, e tubune ria. Ri
gi vakasiri taro ri ramai a
narona Vure, ri gi koli a naro
kamumu ni rata virihi ria
vona hosi. Ra naro iea, a
Vure i ngarua.

5 A havuri muholi, ra
viri i made kikeri, i luhoi
torea a Vure, lakea i vasileki
vakaroro, i nanea a Vure ge
tuhori ia.

6 Pali a havuri i tero, i laho
viliha lae, i manga i mate pali
a hanuna, i laho a kakaona.

7 O vakuku maea e huriki
a tara na Vure, lakea bara ri
muri mai a naro malamala
kunana, i uka tara viri ge kau
ria na ngava.

8 A viri i uka ma i matakari
a viri vona, ra kabu vona
muholi, i pea pali a Vure. Ra
bakovi maea, a narona i hale

* **4:10:** 1Tim 2:3-4 * **4:12:** Tit 2:15 * **4:14:** 2Tim 1:6

hateka ne huriki i uka ma ri
luhoi torea a Vure.
9 A havuri, e girihina i taku
kunana, i tahoka a pida i
langui i ravulu polotara, o
here purua a rana, ge bole a
kinori.
10 O here kunana a rana
e huriki a havuri ni matakilaka vona ri rata a naro kamumu, ri matakari kamumu
e tune ria, ri matakari a mosi,
ri vahilolo a vahane huriki
a tara na Vure, ri tuhori e
huriki ri marego, ri habi a
hatene ria na maka naro kamumu ranga.
11 Pali naha ni here a rane
huriki a havuri sirula, a
vuhuna na tahuna ri hataki
a kuline ria i milamila, bara
ri lohopilea e Kristo, ri ngaru
ni parangi tabu.
12 Re huriki nga, a Vure
bara i pelekado ria, a vuhuna
i uka ma ri muri mai a ngava
ri ta muholi vona ta ri gi
muri mai.
13 *A naro tara ri ratea, ri
rakoli tavula, ri laho polovano na maka ruma. Muri
ri vakatubu ni padimomo, ri
rahi dili ria na maki na viri
tara, ri taki a maka ngava
hale.
14 *I mavonga, a ngaru e
huriki a havuri sirula ri gi
parangi, ri gi tahoka a koma,
ri gi matakari a ruma ne ria.
Bara ri rata mavonga, a pile
ne hita bara i keri ni biu hita.
15 I ranga e huriki a havuri
karaba ri ruru pali na dala
muholi, ri muri mai e Satan.
16 E huriki a ngatavine ri
luhoi torea e Kristo, ri gi
matakari e huriki a havuri
na kabune ria. I mavonga e
huriki a tara na Vure i uka
ma ri gi marego ni matakari
ria. Bara ri matakari kunana
e huriki a havuri ranga, ri
uka liu a viri ge matakari ria.

A Matakari na Lotu

17 A ngaru mu gu togo, mu
gu kona kamumu e huriki
a matakari na lotu ri leho
kamumu, re huriki ri tovo
e huriki na nitana Vure, e
huriki ri habi a ngava.
18 *Mu rata mavonga, a
vuhuna a Hinere i ta maea,
"Naha ni kolotatea a ngavana bulmakau ge keri ni
kani na tahuna i leho, i paha
pasi* a kanena vit." I ta
maea tabu, "A vora ge bole a
mapana leho vona."
19 *Naha ni talangaki a
bakovi ala taku kunana
ge padi virihi na ngava a
matakari na lotu. Pali a
bakovi ala rua o ala tolu to
takia ra ngava iea, ngane o
talangaki.
20 *E rei a viri i rata bala
a naro hale, o tahatea na
matane huriki. Lakea e
huriki ranga bara ri mangenge ni rata a naro hale.
21 Iau a vakuku ioe na
matana Vure, e Isu Kristo,
e huriki a agelo a Vure i
vulaki ria, a taki ioe go ramai kamumu a maka ngava
nga. A maka naro o rata

* **5:13:** 2Tes 3:11 * **5:14:** 1Ko 7:9 * **5:18:** Vin 25:4; Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * **5:18:** I muga e huriki a vora bara ri vali kadolu a vit. Muri ri ru dili na roho, ge laho langa vona a bulmakau. Na tahuna a bulmakau i laho langa, a kanena vit bara i mapasi tala na paruna. * **5:19:** 2Ko 13:1 * **5:20:** Epe 5:11

ge palupulupu kunana ne
huriki lobo.
22 Naha ni ru langa a li-
mamu malaviriri na viri, ge
ratea a leho na Vure. Naha
ni dili na naro hale na viri.
O matakari kamumu ioe, go
malamala na matana Vure.
23 Naha ni ninu a naru ku-
nana. O ninu ranga vain ge
kori a tamudimu na gilanga i
rata bala ioe.
24 A naro hale ne huriki
ranga i kavakava. I uka ma
ni pelekado ma, si mataki-
laka vona a naro hale ne ria.
Pali a naro hale ne huriki
ranga i kapiloho. Bara ni
matakilala muri ma.
25 I mavonga, a naro ka-
mumu ranga, ni matakilala.
Pali a viri ge rata kapiloho a
naro kamumu, i uka ma ge
tabaka, bara i bele kavakava.

6

A Vorakato

1 *E huriki a tara na Vure
ra ri made manga a vorakato,
ri gi togo kamumu e huriki
a matakari ne ria. Ri gi rata
mavonga, lakea i uka tara
viri ge ta hale vona a Vure, i
uka tara viri ge biu a nitovo
ne hita.
2 *E huriki a vora ri tahoka
a matakari ri luhoi torea e
Kristo, nahea ri gi taki a viri
dagi ne ria ga turane ria,
lakea ri gi makoko ni togo ria.
I uka. Ri gi leho kamumu
hateka, a vuhuna ri kori a
viri i luhoi torea a Vure, ri
kori a viri ri ngaru hateka. O
vara e huriki iene na ngava
nga, o taki tora ria ri gi ra-
mai.

Naha Ni Ngaru Hateka a Mahala

3 *A viri i vara na ngava
tebi, i uka ma i longo mai a
ngava muholi ne Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita, i uka ma
i longo mai a ngava i vakasiri
a dala kamumu na Vure,
4 ra bakovi maea i tagege
hateka. I uka ma i lohoka
vona tara maki. I tahoka a
ningaru hale ni vahehe vil-
iha na ngava. Muri bara i
vakabele a maka naro hale
nga: a nimasigoro, e huriki
bara ri vapida lae, a niva-
padimomo, a niluhoi hale,
5 *e huriki bara ri vagege
bala. E huriki ri rata
mavonga, a niluhoi ne ria i
hale liu, i uka ma ri lohoka
tabu na nita muholi. Ri luhoi
ta a naro ni ramai a Vure a
dala ni bole a mahala i kupo
vona.
6 *Pali a viri i ramai a Vure,
i vivi vona a maki i tahoka
pali, bara i vivi hateka.
7 *I mavonga, a vuhuna na
tahuna ni poda hita vona si
luve papa na malala. Pali na
tahuna si pea a malala iea
bara si laho papa tabu, i uka
ma si gi bolea tara maki.
8 Si gi vivi vona a hini
si tahoka a maki ni kani, a
varakia ni rea.
9 Pali e huriki ri ngaru ni
tahoka a mahala i kupo, bara
i luve ne ria a nitoni hale.
Bara ri puru na hoa. Bara ri
ngaru ni rata a naro manga

* **6:1:** Epe 6:5 * **6:2:** Pmn 16 * **6:3:** Gal 1:6-9 * **6:5:** 2Tim 3:8; 4:4; Tit 1:14
* **6:6:** Pili 4:11-12; 1Tim 4:8; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21

manga legelege, ge rata hale
ria, ri gi bole a vuranga vona.
10 *A ta maea, a vuhuna
a rabu ni ngaru hatekea a
moni i vakabele a naro hale
legelege. I ranga e huriki
ri pe pali e Kristo, ri bole a
nimadihi dagi, a vuhuna ri
ngaru hateka a moni.

O Rura ni Bole a Nimahuri Vakaroro

11 *Pali ioe, a bakovi na
Vure, o ha taro a maka naro
hale nga. O toni a bulumu
ni ramai a naro malamala, a
naro na Vure. O toni a bu-
lumu ni luhoi torea a Vure, ni
ngaru e huriki, ni pesi tata, ni
rata kamumu e huriki.
12 *O toni a bulumu ni
nunu hateka turane Kristo.
Muri ma bara o mulangi, o
bole a nimahuri vakaroro.
Ra nimahuri vakaroro iea,
a Vure i gale ioe go bolea
hosi na tahuna o taki tala
na matane huriki a bakovi
a ngatavine, ne ioe o luhoi
torea e Kristo.
13 *Iau a taki tora ioe na
matana Vure, ra i habi a
nimahuri na maki lobo. A
taki tora ioe na matane Isu
Kristo, ra i ta muholi na
matane Ponsius Pilato, i taki
tala a ngava.
14 A taki ioe, o longototo a
nitana Vure. Naha ni lon-
gotaroa tara, ge harena na
tahuna e Isu Kristo a Bakovi
Dagi ne hita ge hamule valai.
15 *Bara i bele na parava
a Vure i vulakia. A Vure a
viri si kavurikea. Ia kikeri a
Matakari, a Hariki ne huriki
a hariki, a Bakovi Dagi ne
huriki a bakovi dagi.
16 Ia kikeri i uka ma
ge mate. Bara i mahuri
vakaroro. I made na nipara.
A nipara iea i para hateka,
i uka tara viri ge lokovonga
tabukoi vona. I uka tara viri
ge masia ma a Vure. I uka
tara viri ge kara ni masia. Si
gi togo vakaroroa. A nitora,
ne vona kunana vakaroro. I
muholi.

A Bakovi na Mahala

17 *O taki e huriki ri tahoka
a mahala i kupo, nahea ri gi
bibi rike mule ria. A ma-
hala na malala bara i lobo
vakaturutu, lakea nahea ri gi
luhoi ge kori ria. Ri gi luhoi
kunanea a Vure, a vuhuna a
Vure i hatebalala. I habi ne
hita a maki lobo si gi pitei
vona.
18 O taki ria ge ria a mari
ni rata a naro kamumu, ni
tuhori e huriki, ri gi hateba-
lala.
19 *Na tahuna ri rata
mavonga, bara ri ru kadolu
a mahala muholi na hunu ge
tuhori ria ma, bara ri bole a
nimahuri muholi.

A Nilobona Ngava

20 Timoti, o rata kamumu
a leho a Vure i habi vomu
go rata. O malele ha vona a
ngava tavula hale. O malele
ha vona a ngava i vaperesi
na nitana Vure, ni taki ta a
ngava na lohokanga.

---

* **6:10:** Epe 5:5 * **6:11:** 2Tim 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 2Tim 4:7 * **6:13:** Ion 18:36-37 * **6:15:** Kap 17:14 * **6:17:** Luk 12:20-21 * **6:19:** Mat 6:20 * **6:21:** 1Tim 1:6; 2Tim 2:18

21 *I ranga e huriki ri ra-
maia ra ngava ni gale a lo-
hokanga, lakea ri pe a ngava
muholi.

A vasileki na Vure ge rata
kamumu mua lobo.

A Ruana Raukea e Paulus i Here Lakea ne Timoti

A Nita Vakalohoka

E Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Timoti na tahuna i made na bavi o Rom 1:16-17. Na parava iea e huriki a Rom ri ru dilia na bavi, muri bara ri rabalakia (4:6).

Ra ruana raukea iea, i mata manga e Paulus i uka ma i herea na limana. A vuhuna a limana ni kolotata na sen, bara i keri ni here. Ia tara i gare, bara i keri ni mata kamumu. Hosi na tahuna i riau vona, i mata manga i ta ta ia, a bakovi tara i here polo vona ra maka raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo.

Ra raukea iea ni taki e Paulus i made na bavi o Rom 1:8,16. E huriki ranga ri luhoi i here mugea na Mugana Raukea i here lakea ne Timoti.

Na parava e Paulus i havai tabu ni vakalongo a velenga kamumu, i nanea e Timoti ge laho turana ni rata leho (Apostolo 16:1-3). Muri i nanea e Timoti ge made o Epesus, ge matakari e huriki a tara ne Kristo vonga (1 Tim 1:3). Na parava e Paulus i here muga, i here muri tabu lakea ne Timoti, e Timoti i tabana o Epesus.

A raukea iea ni gale, “A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo,” i manga a Mugana Raukea ne Timoti, a Raukea ne Titus.

A maki i tolu i rata e Paulus i herea ra ruana raukea iea lakea ne Timoti.

(a) E huriki a Rom ri taki ri gi rabalakia. Ia e Paulus i lohoka vona. Lakea i ngarua e Timoti ge lakea maia, ge made popote turana, muri ge mate (4:9-21).

(b) E Timoti i kori hatekea e Paulus ni vakalongo a velenga kamumu, ni tovo e huriki. Ngane e Paulus i ngaru ni vakatorea, ge kinigao ni ratea ra leho iea.

(c) Paulus i lohoka vona ranga maki i bele o Epesus. Lakea i ngaru ni vakalohokea e Timoti a ra ge ratea ni kori ria.

A viri i ngaru ni rata leho ne Kristo, ge manga a nugumaheto. Nahea ge maruhu vona a ubu vona e Isu Kristo. Ge pesi tora na tahuna i bole a nimadihi. A maki dagi tara, e Timoti ge ramai a ngava e Paulus i habi vona. Ge tovo a ngava muholi, ge laho na rabu ni lohoka muholi na Vure. E Paulus i takia e Timoti nahea ge tovo a ngava taminga, nahea ge ramai a vilo hale.

E Paulus i Vakatubu ni Here

1 Iau e Paulus a apostolo ne Isu Kristo. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo vona ga vakalongo e huriki na ngava na nimahuri ra i ta muholi vona ge habia ne huriki ri luhoi torea e Isu Kristo.

2 *O Timoti, ngane a here
lakene vomu tabu. Ioe o
manga e tugu muholi, a
ngaru hateka ioe.
A Vure, e Tamane hita, tu-
rane Bakovi Dagi e Isu Kristo
ru gu rata kamumu ioe, ru
gu dodo ioe, ru gu habi a
nivalemu vomu.

E Timoti Ge Leho Kamumu

3 *E huriki a gare nau hosi
ri vora na Vure, ri lohoka
vona ri ramai a naro ka-
mumu. Ngane iau tara a
rata mavonga. A luhoi ioe
vakaroro, lakea a vasileki na
Vure ge tuhori ioe. A vivi
vomu, lakea a kavurikea a
Vure.
4 A luhoi mule a parava
i masiri pasi na matamu a
luha. Pali ngane a pasimata
ni matai ioe, ga vivi.
5 *A luhoi mule a hini o
luhoi tora hatekea a Vure,
i manga hosi e tubumu a
ngatavine e Lois, e kinamu e
Iunis ru luhoi tora hatekea.
Ngane a lohoka vona ioe tara
o tahoka a niluhoi iea.
6 *I mavonga, a ngaru ni
taki tabu ioe, naha ni longo
kaburungia a maki kamumu
a Vure i habi tavula vomu
hosi na tahuna a ru langa a
limagu vomu.
7 *O rata mavonga, a
vuhuna i uka ma i rata hita
si gi mangenge. I habi ne
hita a nitora. I kori hita
ni vangaru. I kori hita ni
matakari kamumu a nilaho
ne hita.
8 Lakea, naha ni maruhu
ni vakalongo e huriki ne
Bakovi Dagi ne hita. Naha ni
maruhu ne nau ni ru dili na
bavi. Tu gu bole a nimadihi
a vuhuna tu ramai a Velenga
Kamumu. Tu gu kaloho a ni-
madihi iea na nitora na Vure.
9 *A Vure i korimule hita,
i gale hita si gi laho mala-
mala. I uka ma si ratea tara
maki kamumu ge gale hita.
I gale hita na ningaru vona
kunana. I gale hita ge rata a
naro kamumu ne hita, i rudu
vilia e Isu Kristo ge korimule
hita. Hosi na tahuna a hunu
a malala i uka ma ni ratarike
ma, a Vure i luhoi pali a naro
iea ge ratea.
10 *Ra naro, hosi i luhoi
ni ratea, ngane a Vure i
vakasiria pali a naro ka-
mumu vona, i rudu vilia pali
e Isu Kristo, ra Bakovi i ko-
rimule hita. I vakaloboa a
nitora na matenga. I vaka-
longoa ne hita a Velenga Ka-
mumu si gi bole navai a
nimahuri vakaroro.
11 *I vulaki iau ge iau a
apostolo, ga tovo, ga vaka-
longo a Velenga Kamumu
iea.
12 Ngane a bole a nimadihi
a vuhuna a vakalongo e
huriki na Velenga Kamumu.
Pali iau i uka ma a maruhu, a
vuhuna ra viri a luhoi torea,
a lohoka vona. A lohoka
vona bara i matakari ka-
mumu a leho i ru na limagu
ga rata, bara i tabuli ka-
mumu vakaroro ge harena
na parava e Kristo ge hamule
valai.
13 O ramai kamumu a

* **1:2:** Apo 16:1; 1Tim 1:2 * **1:3:** Apo 23:1 * **1:5:** Apo 16:1 * **1:6:** 1Tim 4:14 * **1:7:** Rom 8:15 * **1:9:** Epe 2:8-9; Tit 3:5 * **1:10:** Hib 2:14 * **1:11:** 1Tim 2:7

ngava muholi a tovo ioe
vona. O ngaru e huriki, o
luhoi torea e Isu Kristo, a
vuhuna o madoko turana.
14 *O matakari kamumu a
ngava muholi i habia vomu
a Vure. A Hanu Kiripiripi
ra i made pololilo ne hita, ge
tuhori ioe go rata mavonga.
15 O lohoka vona pali e
huriki lobo iene, na tabeke
ne Asia, ri ha taro iau pali.
E Pigelus e Hermogenes rua
ranga ru ha taro iau.
16 A vasileki ne Bakovi
Dagi ge dodo e Onesiporus
turana kabu vona. Na
tahuna i made turagu, i
tuhori vakaroro iau, i uka ma
i maruhu nau, iau a made na
bavi.
17 Na tahuna i valai o
Rom i vururu a matana
ni matakana iau, muri i
matavisi iau.
18 A vasileki ne Bakovi Dagi
ge dodoa na nilobona par-
ava. O lohoka vona i kupo
a leho i tuhori iau vona na
tanga dagi e Epesus.

2

A Nugumaheto Kamumu ne Isu Kristo

1 O tugu o Timoti, e Isu
Kristo ge rata kamumu ioe,
ge vakatora ioe.
2 A ngava o longo a vaka-
longo na matane huriki, ra
ngava nga o tovo ne huriki a
bakovi ni longototo a ngava,
ri gi tovo polo tabu ne huriki
ranga.
3 *O pahataga manga a
nugumaheto ne Isu Kristo, o
bole a nimadihi ge manga
mia mi bole a nimadihi.
4 A nugumaheto i uka ma
ge leho viliha lae. Bara i
nugu kunana a leho ge vaka-
vivi a ubu vona.
5 *A bakovi na rihiva i
varangi na rihiva ge muri
mai a vinara na rihiva, bara
i bole a tama na tahuna i
mulangi.
6 *A bakovi i leho hateka
na hania bara i bole muga a
maki ni kani i varo na hania.
7 O luhoi kado a maki
a taki, a vuhuna e Bakovi
Dagi bara i habi a lohokanga
vomu go lohoka vona a
pelegona ngava.
8 *O luhoi vakaroroa e Isu
Kristo. Naha ni longok-
aburungi vona ia a hamone
Davit, i mate, i pesi rike mule
na matenga. Iau a vakalongo
e huriki maea na tahuna a
taki tala ne ria a Velenga Ka-
mumu,
9 *lakea ri rata hale iau,
manga iau a bakovi hale, ri
kolotata iau na sen. Pali a
nitana Vure i uka ma ni gi
kolotata.
10 I mavonga a hatenono,
a pesi tora, a bole lobo a ni-
madihi nga. A rata mavonga
ga tuhori e huriki a bakovi a
ngatavine a Vure i vulaki ria,
ri gi bolea ra nimahuri i tab-
uli ne Isu Kristo, ri gi made
palupu turana vakaroro na
bagetuanga vona.
11 *A ngava i muholi
hateka, e huriki ri gi longoa,
ri gi longo maia i maea:

* **1:14:** 1Tim 6:20 * **2:3:** 2Tim 1:8 * **2:5:** 2Tim 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7 * **2:8:** Rom 1:3; 1Ko 15:4 * **2:9:** Epe 3:1,13; Pili 1:12-14 * **2:11:** 2Ko 4:11

"E huriki ri mate turane Kristo,
bara ri made turana;
12 *E huriki ri hatenono na tahuna ri bole a nimadihi,
bara ni rata ria a hariki, ri matakari turane Kristo;
E huriki ri lohopilea e Kristo,
ia tara bara i lohopile ria;
13 *E huriki i uka ma ri ramai a nitane ria,
pali e Kristo bara i tabana ni pesi tora na ngavana,
a vuhuna i uka ma ge pulo lae a ngavana."

A Vora na Vure

14 *Na parava vakaroro o tovo e huriki ri gi luhoi a maka ngava nga. O taki tora ria na matana Vure nahea ri gi vahehe lae na maka ngava kiroko. A nivahehe i uka ma i tuhori e huriki. I vakahale kunana a niluhoi ne huriki ri longoa.

15 *O toni a bulumu ni leho kamumu, lakea na tahuna o vakasiri ioe na Vure, bara i ta maea, "O leho kamumu hateka." Lakea o uka ma go maruhu, a vuhuna ioe a vora kamumu. O vakalongo kavakava a ngava muholi.

16 *O malele ha na maka ngava viliha i uka ma i muri mai a niluhoi na Vure. Ra ngava maea i rata e huriki ri marava basi na Vure.

17 *A ngava taminga maea bara i pagepolo viliha, i ratapile a niluhoi ne huriki, i manga a ngarava i ratapile a kakaina viri. E Himeneus e Piletus rua ranga ru rata a ngava maea.

18 Ru varoru pali na dala na ngava muholi, ru taki e huriki ta i bele pali a parava e huriki ri gi mahuri mule na matenga. Ru vakahale a niluhoi ne huriki ranga.

19 *Pali a Vure i vunua pali a butu i tora hateka. I uka tara viri ge ulua. A butu iea, a ngava ni here vona, i ta maea, "E Bakovi Dagi i lohoka vona e huriki a tara vona." A ngava tara tabu ni here i maea: "E huriki ri galea a rane Bakovi Dagi ri gi malele ha na naro hale."

20 Na ruma na bakovi na mahala, i kupo a maka ulo, a tavila. I ranga ni rata na gol, i ranga ni rata na silva, i ranga ni kau na kai, i ranga ni pipi na malala. Ri tahoka a leho legelege. I ranga ni tahoni a maki kamumu ne ria, i ranga ni tahoni a maki katoki ne ria.

21 I mavonga kunana, a bakovi bara i pe a maki hale nga, bara i bele manga a ulo na Vure ni tahoni a maki kamumu vona. Ra viri iea ni kisi puru, a Vure ge rata a leho kamumu vona.

22 *Lakea o malele ha vona a maka ningaru hale i bele na niluhoi ne huriki a bakovi karaba. O leho tora ni rata a naro kiripiripi, ni luhoi torea a Vure. O ngaru e huriki, o made na nivalemu ge manga e huriki ranga ri malamala,

* **2:12:** Mat 10:33 * **2:13:** Rom 3:3-4; Tit 1:2 * **2:14:** 1Tim 6:4; Tit 3:9 * **2:15:** 1Tim 4:6 * **2:16:** 1Tim 4:7 * **2:17:** 1Tim 1:20 * **2:19:** Gi 16:5; Ion 10:14; 1Ko 8:3 * **2:22:** 1Tim 6:11

ri kavurikea a Vure.
23 *O malele ha vona
a maka nivahehe manga
manga. Ri uka leho, ri
vakabele kunana a rongova.
24 A vora ne Bakovi Dagi
nahea ge rata a nivahehe.
Ge rata a naro kamumu ne
huriki lobo, ge lohoka ka-
mumu ni tovo e huriki, ge
hatenono ne huriki ri rata
halea.
25-26 Ge leho madoru ge
pelekado a niluhoi ne huriki
ri longotaro a ngava. E Satan
i lakavu pali ria, ri gi rata
a leho vona. Pali a Vure ge
ngaru, bara i kori ria ri gi
bole mule a niluhoi ne ria, ri
gi ha taroa a hoa na hanitu,
re Satan, ri gi pulo a vilone
ria, ri gi lohoka vona a nita
muholi.

3

A Nilobona Parava

1 *Iau a ngaru ioe go lo-
hoka vona, na tahuna na
nilobona parava popote ge
valai, a nimava dagi bara i
bele.
2 E huriki bara ri luhoi
mule ria kunana. Bara ri
ngaru hateka ni bole a ma-
hala. Bara ri bibi rike mule a
rane ria, ri tagege, ri ta hale
na Vure, ri ta hale ne huriki.
Bara ri longotaro a ngavane
tamane, e kinane ria. Bara
ri bole lupu a maki. Bara ri
ngalahere vona a maka naro
na Vure.
3 I uka ma ri gi ngaru e
huriki. I uka ma ri gi lohopile
a naro hale ne turane ria.
Bara ri vapadikidu. I uka
ma ri gi pahadanu a ningaru
hale na kakaine ria. Bara
ri ratapile vakaroro e huriki.
Bara ri marikoi na naro ka-
mumu.
4 Bara ri rata hale e huriki
a turane ria. I uka ma ri gi
luhoi a maki ri ratea, bara ri
rata tavula kunana a maki.
Bara ri luhoi mule ria, ta
ri kamumu hateka. Bara ri
ngaru hateka a maka nivivi
tavula na malala, i uka ma ri
gi ngarua a Vure.
5 *Bara ri kavurikea a Vure
na kuline ria kunana, pali
bara ri koi vona a nitora na
Vure ge pulo a vilone ria. O
malele ha ne huriki a bakovi
maea.
6 I ranga e huriki a bakovi
maea ri dili na maka ruma,
ri tami e huriki a ngatavine
manga manga, bara ri
muri mai ria. Re huriki
a ngatavine nga, ri rata
vakaroro a maka naro hale
i kupo. A hatene ria i bole
rike ria, i turari ria ri rata a
maka naro hale nga.
7 Re huriki a ngatavine
nga, ri ngaru bala ni gi tovo
ria, pali uka ma ri kara ni
lohoka vona a ngava muholi
na Vure.
8 *Hosi e Ianes rua e
Iambres ru marikoi vona a
ngavane Moses. I mavonga
kunana e huriki a bakovi nga
ri marikoi a ngava muholi, a
niluhoi ne ria i hale kunana.
Ri tamilalu ni luhoi torea a
Vure.
9 Pali i uka ma ge tabaka,
e huriki lobo bara ri matak-
ilaka vona a niluhoi ne ria i
varoru hateka, i manga hosi

* **2:23:** 1Tim 4:7 * **3:1:** 1Tim 4:1 * **3:5:** Mat 7:15,21; Tit 1:16 * **3:8:** Nim 7:11

e huriki ri matakilaka vona a
narone Ianes rua e Iambres.

E Timoti Ge Nugutata Tora a Nitana Vure

10 Timoti, o lohoka vona
a nitovo nau. O matai pali
a narogu. O lohoka vona
i navai a ratea a leho nau.
O matai iau a luhoi torea
e Kristo. O matai iau a
hatenono na maka maregoa,
a ngaru e huriki lobo, a pesi
tora ni bole a nimadihi.
11 *O lohoka vona a maka
naro hale ni rata virihi iau
vona, a nimadihi a bole o An-
tiok, o Ikonium, o Listra. A
bole a nimadihi hateka. Pali
e Bakovi Dagi i korimule iau
na maka maregoa nga.
12 *I muholi hateka, e
huriki ri luhoi torea e Isu
Kristo, ri laho na narona
Vure, bara ni vakamadihi.
13 Pali e huriki a bakovi
hale, e huriki a bakovi na
taminga, a narone ria bara i
hale liu. Ri tami e huriki. Ria
ranga, e huriki bara ri tami
ria.
14 Pali ioe, a ngava muholi
ni tovo ioe vona, o luhoi tora
pali. Naha ni taparaki. O
muri mai, a vuhuna o lohoka
ne huriki ri tovo ioe vona.
15 Hosi na tahuna ioe a
koma kiroko, o vakatubu ni
longo a nitana Vure. A ni-
tana i tovo hita si gi luhoi
torea e Isu Kristo, si gi bole
a nimahuri vakaroro.
16 *A Hinere lobo i valai na
Vure. I tovo hita. I vakasiri
hita na a ra maki i hale na
nimade ne hita. I pelekado
hita na tahuna si rata a naro
hale. I tovo hita na naro
kamumu.
17 I mavonga, a bakovi i
laho turana Vure bara i kara
ni rata a naro kamumu leg-
elege.

4

E Timoti Ge Leho Tora

1 A taki tora ioe na matana
Vure turana e Isu Kristo,
ra viri ge hamule valai, ge
pelekado e huriki ri mahuri,
e huriki ri mate pali. A taki
tora ioe, a vuhuna ge valai ge
matakari a maki lobo.
2 A taki tora ioe go tovo e
huriki na Velenga Kamumu.
O tovo ria na tahuna ri mal-
opi, o tovo ria na tahuna
i uka ma ri malopi. O
pelekado a niluhoi ne huriki
ri varoru. O tahate e huriki
ri rata a naro hale. O vaka-
tora a niluhoi ne huriki. O
hatenono na tahuna o tovo
ria.
3 *O rata mavonga, a
vuhuna i uka ma ge tabaka e
huriki bara ri koi ni longo
a ngava muholi. Bara ri
matakana lae e huriki ri gi
tovo ria na ngava ri ngaru ni
longo.
4 Bara ri ha taroa a ngava
muholi, ri vakatubu ni longo
mai a nuverei tavula.
5 Pali ioe i uka. O matakari
vakaroroa a nilaho vomu, o
kaloho a nimadihi ge bele
vomu. O vakalongo a Ve-
lenga Kamumu ne huriki, o
rata lobo a leho a Vure i habi
vomu.

E Paulus i Tabukoi Ge Mate

---

* **3:11:** Apo 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Ion 15:20; Apo 14:22
* **3:16:** Rom 15:4 * **4:3:** 1Tim 4:1 * **4:6:** Pili 2:17

6 *A parava nau ni mate
i valai tabukoi pali. I uka
ma ge tabaka, a daragu bara
i pori, i tua tala, ge manga
a vain ni guru langa na ni-
habi.*
7 *A toni a bulugu ni nunu
hateka. A vakalobo ngane a
nivarangi. A leho lobo i habi
nau ga rata, a rata kamumu
pali. A ramai kamumua a
Vure. I uka ma a ha taroa.
8 *I mavonga, e Bakovi
Dagi, ra viri i pelekado mala-
mala e huriki, i kisi puru a
mapa kamumu nau, i manga
a viri i mulangi na rihiva i
bole a tama. Bara i habia
nau na parava i pelekado e
huriki. Bara i habia nau
a mapa kamumu, a vuhuna
i matai iau a malamala na
matana. I uka ma ge habi
nau kunana. Bara i habi ne
huriki lobo ri pasimata vona
ge hamule valai.

E Timoti Ge Malaviriri Valai ne Paulus

9 O toni a bulumu, o valai
malaviriri,
10 *a vuhuna e Demas i ha
taro iau pali. I ngaru hateka
a naro na malala, i lakea o
Tesalonika. E Kresens i lakea
o Galesia. E Titus i lakea o
Dalmesia.
11 E Lukas kikeri i made
turagu koea. O tuli vilia e
Markus. I moro ni tuhori iau
na leho.
12 E Tikikus a rudua pali i
lakea o Epesus.
13 *Na tahuna o valai, o
bolea a varakia dagi nau. A
pea na ruma ne Karpus o
Troas. A buk nau ranga o
bole valai. Naha ni longo
kaburungi a buk ni rata na
kulina sipsip.
14 *E Aleksander, a mari ni
kau a maki na aen, i rata hale
hateka iau. Muri e Bakovi
Dagi bara i kolia a naro i rata
virihi iau vona.
15 Ioe tara, o matadoko
vona ra bakovi iea, a vuhuna
i hehe hateka a ngava si tovo
e huriki vona.
16 A mugana parava nau
ni pesi na matana mari ni
pelekado a ngava, i uka tara
viri ge pesi turagu, ge tuhori
iau na ngava. E huriki lobo
ri ha taro iau. Pali iau a
vasileki na Vure nahea ge
luhoi a naro hale ne ria.
17 Pali e Bakovi Dagi ku-
nana i pesi turagu, i habi a
nitora nau, ga vakalongo a
Velenga Kamumu lobo koea
ne huriki i uka ma ria a Iuda.
A Vure i korimule iau na ng-
ina laion.
18 E Bakovi Dagi bara i ko-
rimule iau na naro hale leg-
elege, i bole iau a dili na
harikia vona na hunu. Si
gi kavurike vakaroroa. I
muholi.

A Nilobona Ngava

---

* **4:6:** Nimariu 29:38 Hosi na tahuna e huriki a prister ri ngaru ni rata a nihabi ge lakea na Vure, bara ri rabalakia a tuna sipsip, ri ru langea na dede. Muri bara ri guru langa vona a vain. Muri bara ri gutua a nihabi, ge vuro. A vain ni guru tala i manga a nilobona nihabi. Ngane e Paulus i taki popote ge mate. A nihabi vona, ra a nilaho vona turana Vure, i popote ge lobo. A nilobona nihabi vona, a matenga vona. * **4:7:** 1Tim 6:12 * **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:10:** Apo 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * **4:13:** Apo 20:6 * **4:14:** Ais 59:18; Rom 2:6

19 *A haro kamumu ne
Prisila rua e Akuila, turana
kabu ne Onesiporus.
20 *E Erastus i made liu o
Korin. E Tropimus i giloa,
lakea a pea o Miletus.
21 O toni a bulumu ni valai
malaviriri, muga na parava
na malangia ge bele.
E Ibulus, e Pudens, e Linus,
e Klaudia, e huriki a turane
hita koea ri talo rike a haro
kamumu vomu.
22 E Bakovi Dagi ge made
turamu, ge rata kamumu
vakaroro mua.

* **4:19:** Apo 18:2; 2Tim 1:16-17 * **4:20:** Apo 19:22; 20:4; Rom 16:23

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Titus
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea a raukea iea lakea ne Titus. I here palupu turana raukea i here mugea lakea ne Timoti.

I here na pida e 30 o e 35 muri ne Isu i mate.

Muga ne Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Titus, e Paulus rua e Titus ru made palupu na bodu e Krit.

Ra raukea i here mugea lakea ne Timoti ru palupu. A maki i uka ma i palupu ra nitubu, a nilobona raukea. A raukea nga, turana ruana raukea i here muria e Paulus lakea ne Timoti, to ta na leho ni matakari e huriki a tara ne Kristo. Ra i maea ni gale ra raukea nga, "A Raukea ni Tuhori a Tara ne Kristo."

Na parava e Paulus i pea e Krit, i takia e Titus ge made, ge matakari e huriki ri luhoi tora karaba. I taki tabua ge vulaki e huriki a matakari na tara ne Kristo na maka tanga lobo. Na nitubuna raukea, e Paulus i vakalohoka e Titus vona ra hini nga (1:5). Muri i takia e Titus ge pugaia o Nikopolis iea o Gris. E Paulus i takia e Titus ta a bakovi nga ala rua, e Atemas, e Tasisus, tara ne rua ge bole a murina na tahuna i pea e Krit.

E Paulus i Vakatubu ni Here

1-4 *Iau, e Paulus, a herea a raukea iea i lakene vomu, o Titus. Iau a vora na Vure, a apostolo ne Isu Kristo. I rudu iau ga vakatora a niluhoi ne huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria. A tuveve ne ria a nita muholi, ri gi laho na narona Vure. Lakea bara ri pasimata ni bole a nimahuri vakaroro. Ra nimahuri vakaroro iea, a Vure i ta muholi vona hosi si gi bolea. A Vure i uka ma ia a viri ni tatami. A Vure, ra viri i korimule hita, i puka talea a nita muholi iea na parava i vulakia. Muri i ru na limagu, i vakuku iau ga vakalongo ne huriki. Titus, o manga e tugu muholi, a vuhuna o luhoi torea e Isu i manga iau a luhoi torea. A Vure, e Tamane hita, turane Isu Kristo, a bakovi i korimule hita, ru gu rata kamumu ioe, ru gu habi a nivalemu vomu.

A Matakari na Lotu

5 Iau a taparaki ioe iene na bodu e Krit, a vuhuna a ngaru ioe go vakalobo ranga leho i uka ma a rata ma. A ngaru go vulaki e huriki a bakovi ri gi matakari a lotu na tanga takutaku. I manga a hini a taki ioe vona hosi,

6 *a matakari na lotu ge muri mai kunana a naro kamumu, bara ni keri ni padi virihia na naro hale. Ri gi tahoka e girihine ria i taku kunana. E tune ria ri gi luhoi torea e Kristo, ri gi ramai a

* **1:1-4:** Rom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * **1:6:** 1Tim 3:2-7; 2Tim 2:24-26

naro kamumu, nahea ni gi
padi virihi ria ni longotaro
a ngava, ni laho viliha na
ningaru hale na kakaine ria.
7 O bole kunana e huriki
a bakovi kamumu, a vuhuna
o lohoka vona, a matakari
na lotu i matakari e huriki
a tara na Vure. Ge muri
mai kunana a naro kamumu,
bara ni keri ni padi virihia na
naro hale. Nahea ge tagege.
Nahea ge hinihate. Nahea ge
ia a bakovi ni ninu. Nahea ge
ia a bakovi ni vaubi. Nahea
ge ngaru hateka a mahala.
8 Ge matakari kamumu e
huriki a mosi vona. Ge ngaru
kunana a naro kamumu. Na-
hea ge rata tavula a maki.
Ge ramai a niluhoi kamumu.
Ge malamala, ge kiripiripi na
matana Vure. Ge matakari
kamumu a ningaru hale na
kakaina.
9 Ge loho tata tora vona a
vinara muholi, ra mete tovo
e huriki vona. I mavonga,
bara i kara ni vakatora a
niluhoi ne huriki na ngava
muholi. Bara i kara ni
vakasiri ria, i varoru navai
a niluhoi ne ria, re huriki ri
tovo a ngava i vaperesi na
ngava muholi.

10 *O vulaki e huriki a
bakovi kamumu, a vuhuna
i kupo e huriki iene ri
longotaro a ngava. Ri ta
tavulavula, ri tami lae e
huriki. I kupo hateka ne ria a
Iuda, ri ta tora hateka ni pala
a kulina viri.
11 *O ta pupukari ria nahea
ri gi ta, a vuhuna a ngava
taminga ne ria i ratapile pali
a niluhoi ne huriki a kabu
ranga. Ri ngaru ni bole ku-
nana a moni ne huriki.
12 Hosi a propet tara ne
huriki a Krit i ta maea, “E
huriki a Krit a bakovi na
taminga. Ria a bakovi hale
hateka ri manga a livoa. Ri
rakoli kunana. A maki ri
paki vona ni kani.”
13 *A ngava iea i muholi,
lakea a ngaru go tahate ria,
ri gi pesi tora ni luhoi torea a
Vure.
14 *Nahea ri gi longo mai
a nuverei tavula ne huriki a
Iuda. Nahea ri gi longototo
e huriki ri marikoi na ngava
muholi.
15 A maki lobo i kamumu
na matane huriki a bakovi
kiripiripi. Pali e huriki a
bakovi hale, i uka ma ri luhoi
e Kristo, a maki lobo i hale
na matane ria. A niluhoi ne
ria i hale, i uka ma ri lohoka
vona a ra maki i kamumu, a
ra maki i hale.
16 *Re huriki nga ri taki ta
ri lohoka na Vure. Pali a
narone ria i vakasiri hita, i
uka ma ri lohoka na Vure. I
uka ma ri longototoa a Vure,
i uka ma i kara ria ri gi
ratea tara maki kamumu. Re
huriki nga, a huluvonga.

2

A Vinara na Gare

1 Pali ioe, o vara e huriki na
ngava muholi.
2 O taki e huriki a gare
bakovi nahea ri gi ramai a
ningaru tavulavula ne ria.
A narone ria ge kamumu,
lakea e huriki ri gi togo ria.

* **1:10:** 1Tim 4:7 * **1:11:** 2Tim 3:5-6; 1Pe 5:2 * **1:13:** 2Tim 4:2 * **1:14:** 1Tim 4:7 * **1:16:** 1Ion 1:6; 2:4

Nahea ri gi rata tavulavula
a maki. Ri gi ramai a
niluhoi kamumu. Ri gi luhoi
tora hatekea a Vure, ri gi
ngaru hateka e huriki, ri gi
hatenono, ri gi kaloho a ni-
madihi.
3 *I mavonga kunana,
o taki e huriki a gare
ngatavine. A nimade ne ria
ge vakasiri ria ri togoa a
Vure. Nahea ri gi padimomo.
Nahea ge vakavora ria a
naru vagole. Ri gi vakasiri
a naro kamumu.
4 I mavonga, e huriki a
gare ngatavine bara ri tovo e
huriki a ngatavine karaba na
maka vinara nga: Ri gi ngaru
e girihine ria, e tune ria.
5 *Nahea ri gi rata
tavulavula a maki. Ri gi
ramai a niluhoi kamumu. Ri
gi kiripiripi na matana Vure.
Ri gi lohoka vona a naro ni
matakari kamumu a ruma
ne ria. Ri gi rata kamumu e
girihine ria, ri gi longototo
ria. Na tahuna ri rata a naro
nga, i uka tara viri ge ta hale
vona a nitana Vure.

A Vinara na Bakovi Karaba

6 I mavonga kunana o taki
e huriki a bakovi karaba na-
hea ri gi rata tavulavula a
maki. Ri gi ramai a niluhoi
kamumu.
7 *Na maki lobo o rata, o
vakasiri a naro kamumu ku-
nana, ri gi matai ri gi ramai.
Na tahuna o tovo ria, naha ni
tami ria, o tovo kamumu ria,
ri gi togo ioe.
8 *Na tahuna o tovo e
huriki o ta kavakava kunana,
lakea i uka tara viri ge hehe.
Ioe bara o rata mavonga, e
huriki a pile vomu bara ri
maruhu, a vuhuna bara ri
keri ni ta hale ne hita.

A Vinara na Vorakato

9 *O tovo e huriki a vo-
rakato ri gi longototo e huriki
a matakari ne ria. Ri gi rata
kamumu a leho ne ria, lakea
a matakari ne ria ri gi vivi
ne ria. Nahea ri gi vahehe
turana matakari ne ria.
10 Nahea ri gi panaho. Ri
gi vakasiri a naro kamumu
ni gi matakilala, ria e huriki
a viri kamumu. Na tahuna
ri rata a maka naro nga, e
huriki bara ri ngaru a nitana
Vure, ra viri i korimule hita.

Si Gi Pasimata Vona a Parava ne Kristo

11 A ta maea, a vuhuna a
Vure i vakasiri pali a naro
kamumu vona, i ngaru ni
korimule e huriki.
12 *A naro kamumu na
Vure i tovo hita i uka ma si
gi longotaroa a Vure, si gi
lohopile a ningaru hale na
malala. Ngane si made koea
na malala, nahea si gi rata
tavula a maki. Si gi ramai a
niluhoi kamumu. Si gi ramai
a naro kiripiripi na Vure.
13 Si gi pasimata vona a
parava ge valai, na tahuna
e Isu Kristo a Vure Tuhaka
ne hita, ra viri i korimule
hita, ge vakasiri a nipara
dagi vona.

* **2:3:** 1Tim 3:11 * **2:5:** Epe 5:22 * **2:7:** 1Tim 4:12 * **2:8:** 1Pe 2:15 * **2:9:** 1Tim 6:1 * **2:12:** 1Ion 2:16 * **2:14:** Nim 19:5; Vin 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pe 2:9

14 *Na ningaru vona i mate,
ge vakamatukapaga hita na
naro hale lobo, ge vahilolo
hita si gi kabakaba, ge bole
hita, si gi leho tora ni rata a
naro kamumu.
15 *O tovo polo a ngava
nga. O vakarike a hatene
huriki ri gi muri mai. O
tahate e huriki ri longotaro a
ngava. A Vure i habia vomu
a leho iea. Naha ni mata taro
ria ri gi biu ioe.

3

Si Gi Rata a Naro Kamumu

1 *O vakalohoka e huriki
iene ri gi longototo kamumu
e huriki a hariki, a bakovi
dagi. Ri gi rata vakaroro a
naro kamumu.
2 Nahea ri gi padi kidu. Ri
gi made na nivalemu. Ri
gi luhoi muga a ningaru ne
huriki ranga. Nahea ri gi rata
polomugamuga.
3 *O lohoka vona, hosi
tarua tu manga a viri i
manga. Tu longotaro a
ngava. Tu longo mai a ngava
taminga, tu vora na ningaru
legelege na malala, ra tu
ngaru ni rata. Hosi tu laho
na naro hale. Tu rata a naro
ni masigoro. E huriki ri tepu
tarua; tarua ranga tu tepu
ria.
4 Pali a Vure, ra viri i ko-
rimule hita, i vakasiri hita i
ngaru hateka e huriki, i rata
kamumu hita,
5 *lakea i korimule hita. I
uka ma i hita a bakovi ka-
mumu, a Vure i korimule
hita. I uka. I korimule
tavula hita, a vuhuna i dodo
hita. I korimule hita na
Hanu Kiripiripi, ra viri i
vahilolo hita, i habi ne hita
a nimahuri karaba, a naro
karaba.
6 *A Vure i hatebalala, i
rudua e Isu Kristo, ra viri i
korimule hita, ge habia ne
hita a Hanu Kiripiripi.
7 I rata mavonga si gi pasi-
mata ni bole a nimahuri
vakaroro, a vuhuna i rata
kamumu hita, i rata hita si
malamala na matana.
8 A ngava nga a ngava
muholi.

A ngaru go ta tora vona
a ngava nga, lakea e rei a
viri i luhoi torea a Vure ge
leho tora ni ramai a naro
kamumu. A maka naro nga
ri kamumu hateka, ri tuhori
e huriki.
9 *Naha ni dili na rabu ni
vahehe manga manga. Naha
ni ramai e huriki na tahuna
ri bibi rike a rane huriki
e tubune ria. Naha ni va-
hehe vona a vinara ne Moses.
A maka nivahehe maea, a
ngava tavula, i uka lehona.
10 *E rei a viri i rata hateka
a ngava i vakalipida e huriki
a tara na Vure, o tahatea. Ia
i uka ma ge pulo a vilona, o
tahate tabua. I tabana i uka
ma ge pulo a vilona, o mata
taroa, o ngalahere vona.
11 I muholi hateka, e
huriki a bakovi maea ri naro
marogo, ri hale. A naro hale
ne ria bara i pelekado mule
ria.

* **2:15:** 1Tim 4:12 * **3:1:** Rom 13:1-7; 1Pe 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:9-11; Epe 2:1-2; 5:8 * **3:5:** 2Tim 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Apo 2:17-18 * **3:9:** 2Tim 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17

E Titus Ge Valai Ge Matai e Paulus

12 *Ga rudua e Artemas o e Tikikus, ge lakene. Na tahuna ge bele iene, o toni a bulumu ni valai, o matai iau na tanga dagi e Nikopolis. Bara made vonga na tahuna na malangia.

13-14 *Mu matakari kamumu e Apolos turana e Senas, ra mari na vinara. Mu tuhori rua na maki ranga ru ngaru na tahuna ru gu vano. A ngaru e huriki e turane hita ri gi tovo ni rata vakaroro a rabu kamumu. I uka ma ri gi made tavula. Ri gi kori e huriki ri bala a maki.

15 E huriki ri made turagu ri talo rike a haro kamumu ne vomu. O habi a haro kamumu ne huriki ri luhoi e Kristo, ri ngaru mia.

A Vure ge rata kamumu mua lobo.

---

* **3:12:** Epe 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13-14:** Apo 18:24; 1Ko 3:5-6; Epe 4:28

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Pilemon
A Nita Vakalohoka

E Paulus a apostolo i herea ra raukea iea, i here palupu turana ra raukea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo o Kolosi. I herea na tahuna i made na bavi.

E Paulus i herea na pida i 30 o 35 muri ne Isu i mate. I vakaru ra raukea nga ne Onesimus rua e Tasisus ru gu bole lakea o Kolosi.

E Paulus i here lakea ne Pilemon, a bakovi o Gris i made o Kolosi. E Paulus i pugaia hosi e Pilemon, i vakalongoa na velenga kamumu (ves 19). E Pilemon i luhoi torea e Kristo, i dili turana tara ne Kristo o Kolosi.

E Paulus i herea a raukea iea, a vuhuna e Pilemon i tahoka tara vora, a rana e Onesimus. I ha na matakari vona, i lakea o Rom. Na vinara ne huriki a Rom, a voravora i ha, a matakari vona bara i rabalakia na tahuna i matavisia. Ra i maea, e Paulus i herea ra raukea iea lakea ne Pilemon, ge nanea nahea ge rata halea e Onesimus, ge bole mulea manga e turana ne Kristo (ves 16).

A Mugana Nita

1 Iau e Paulus, ni ru dili iau na bavi, a vuhuna a ramai e Isu Kristo. Maria e Timoti, a turane tarua, miri here lakene vomu o Pilemon. Miri ngaru hateka ioe, te leho palupu.

2 *Miri here tabu lakea na tara na Vure ri vapopo na ruma vomu, e kurabane hita e Apia, turana e Arkipus i leho turane maria na leho na Vure.

3 A Vure e Tamane hita, rua e Isu Kristo a Bakovi Dagi ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Vivi, i Vasileki

4 Na tahuna a luhoi ioe, a kavurikea a Vure,

5 a vuhuna a longo ta o luhoi torea e Isu Kristo, o ngaru hatekea, o ngaru e huriki a tara vona.

6 A vasileki vona na tahuna o taki e huriki a niluhoi vomu ne Kristo, bara i vakabele a kanena, ri gi lohoka kamumu vona a maki kamumu lobo si gi bole a vuhuna si rihi e Kristo.

7 *O vakasiri manga o ngaru hateka e huriki a tara na Vure, o rata kamumu hateka ria, o vakatora a niluhoi ne ria. Na naro iea kunana, o vakatora a niluhoi nau, o rata iau a vivi.

E Paulus i Nana Vona e Onesimus

8 I uka ma a mangenge ni vakuku ioe go rata a naro kamumu tara, a vuhuna tarua varago a viri ne Kristo.

9 Pali a vuhuna tu vangaru, a koi ni vakuku ioe. Iau, a gare, a made na bavi, a vuhuna a ramai e Isu Kristo. Lakea a ngaru ni taki kunana ioe.

---

* **1:2:** Kol 4:17 * **1:7:** 2Ko 7:4 * **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9

10 *A ngaru go rata ka-
mumua e tugu, e Onesimus.
A bele manga e tamana na
tahuna a made na bavi.
11 Hosi ia a vora tavula, i
uka ma i kori kamumu ioe.
Pali ngane i tahoka a leho ne
tarua.
12 Ngane ga rudua, ge
hamule lakene vomu. Ia a
hategu.
13 Bara vivi ge made turagu
koea, ge bole a murimu, ge
tuhori iau koea na bavi, a
made vona a vuhuna a taki
tala a Velenga Kamumu.
14 Pali a koi ge made koea, i
uka ma ga nana taro ioe. Na
naro iea, ioe bara o ngaru ge
made koea ge kori iau, bara i
ramai a ningaru vomu, i uka
ma ge ramai a hini ga taki
tuhare ioe.
15 I uka ma tu palala, ma
ge ha taro muga ioe, ge made
turagu popote, lakea muri a
Vure ge ratea ge hamule, ge
made liu turamu.
16 *I muga ia a vorakato
vomu. Pali ngane ia e turagu,
a ngarua. Ngane ia e turamu
o ngaru hatekea, i manga e
turamu na malala, e turamu
ne Bakovi Dagi.
17 I mavonga, ioe go luhoi
iau, ga manga a viri tu
leho palupu, o taguia, o bole
mulea e Onesimus, i manga
kunana a hini bara o tagui
iau.
18 Ia ge rata hale muga
ioe, o ge panaho ranga moni
vomu, o here puru, bara koli.
19 Iau, e Paulus, a here na
limagu ra ngava iea. Ioe bara
o ngaru, bara koli a mapana
maki i bole muga. Pali ga
ta maea tabu, ioe tara bara
o koli a maki tara o bole
hosi nau, ra a nimahuri na
hanumu.
20 I muholi, o turagu. A
ngaru go kori iau na rane
Bakovi Dagi. O vakatora a
niluhoi nau na rane Kristo.
21 A lohoka vona bara o
longototo. A here lakene
vomu, a lohoka vona a naro
go rata virihi e Onesimus
vona bara i rangi a hini a taki
ioe vona.
22 *Ga taki tabua tara maki.
O pelekadoa a roho vomu. A
luhoia a Vure bara i longo a
nivasileki ne mua, bara lak-
ene, a made turane mua.

E Paulus i Tarulu e Huriki

23 *E Epapras i talo mua.
I made na bavi turagu, a
vuhuna i ramai e Isu Kristo.
24 *E Markus, e Aristakus,
e Demas, e Lukas, ra ri leho
turagu, ria ranga ri talo mua.
25 E Isu Kristo a Bakovi
Dagi ge rata kamumu mua.

---

* **1:16:** 1Tim 6:2 * **1:22:** Pili 1:25; 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10-14

A Raukea Ni Here Lakea ne Huriki a Hibru
A Nita Vakalohoka

Ra raukea iea i uka ma ni lohoka kamumu vona, e rei a viri i herea. E huriki ranga ri taki ta i herea e Paulus, pali a maka ngava na raukea iea i uka ma i nangi manga a maka raukea i here e Paulus, i tebi. E huriki ala kupo ri luhoi a viri i herea e Apolos (Apostolo 18:24; 19:1).

A puhu na hinere ne Hibru, i ranga e huriki ri taki ni here muga na pida e 70 AD, a pida e Ierusalem ni ratapile, i ranga ri taki ni here muri na tahuna iea.

Ra viri i herea a raukea iea, ni luhoi i made basi o Ierusalem, lakea i uka ma i lohoka kamumu vona a vilone ria a Iuda o Ierusalem na tahuna iea. Pali i lohoka kamumu na rabu dagi hosi ne huriki a Iuda. A viri i herea ra raukea iea i lohoka kamumu vona re huriki i here lakea ne ria ri lohoka na maka ngava i tabuli na ngava dagi hosi. I mata manga re huriki nga, e huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo, turana e huriki ala popote i uka ma ria a Iuda. Ra viri i herea a raukea iea, i talo e huriki a tara ne Kristo o Itali (13:24). Lakea ni luhoi e huriki nga ri made tabukoi o Rom.

A vuhuna raukea iea ni here, ta ge vakalongo ria vona a maki hale bara i bele ne ria na tahuna ri lobo ni luhoi torea e Kristo, o ri tuha malulu (6:12), o ri maradoi ni longokilala (5:11). A viri i herea ra raukea iea i taki ria vona a viri i luhoi torea e Kristo, muri i pea, i hamule tabu na vilo hale (6:4-6), i uka tabu a dala ni hamule. A viri i here, i uka ma i kau virihi ria ta ri pea a niluhoi tora ne Kristo. Pali i galea ra raukea vona a ‘ngava ni vakatora’ (13:22), ge vakalohoka e huriki na nita muholi na Vure ne huriki a ngate vona, turana ra hini ri luhoi torea e Kristo.

A viri i here, i habi a ngava ni vakatora ria na maka ngava i tabuli na ngava dagi hosi. Ra maka ngava nga, a leho na prister turana maka nihabi. I taki, ra ngava dagi hosi, i vakasiri lokomuga na ngava dagi karaba, ra i ratea a ngava dagi hosi i uka nitora (8:13). E Kristo i ramai a ningaru na Vure, i habi mule ia, i mate. A nihabi na ngava dagi hosi i uka ma i kara ni puga vuroki a naro hale ne huriki, pali a nimatene Isu i kara ni puga vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea.

A Tuna Vure i Rangi e Huriki a Agelo

1 Hosi a Vure i habi a ngava
ne huriki a propet, muri ri
taki polo ne huriki a gare ne
hita hosi. I rata mavonga bal-
aka kupo, na naro legelege.

2 *Pali ngane, na tahuna
a nilobona parava i tubu, a
Vure i habi a ngava ne Tuna,

* **1:2:** Ion 1:3

lakea e Tuna i taki polo ne
hita. Ne Tuna kunana, a
Vure i ratarike a hunu, a
malala, a maki lobo. A Vure
i rata a maki lobo nga ge ne
vona e Isu.
3 *E Tuna i vakasiri a bage-
tuanga na Vure. I manga
muholi a Vure. A nitana i
tahoka a nitora. Na nitana
kunana i rata a maki lobo
ri tabuli tora. I vakaloboa a
leho vona ni bole a nimadhi
na naro hale ne huriki, ge
rata ria ri gi malamala na
matana Vure. Muri i made
na limana kanena Vure, ra
Viri Dagi na hunu, a rana i
dagi hateka, i tahoka a nitora
dagi.
4 *I rata mavonga, i
vakasiri manga i rangi liu
e huriki a agelo. I manga
a rana Tuna Vure i rangi a
rane huriki a agelo.
5 *Hosi a Vure i uka ma i
takia tara agelo ge ta maea,
"Ioe e tugu.
Ngane Iau e Tamamu."
O ge ta maea,
"Iau ge Iau e Tamana,
Ia ge Ia e Tugu."
6 *Na tahuna a Vure i rudu
vilia na malala e Tuna a
tabua, i ta maea,
"E huriki a agelo lobo ri gi
kavurike ia."
7 *A Vure i luhoi e huriki a
agelo, lakea i ta maea,
"A Vure i rata e huriki a agelo
vona ri manga vilu.
I rata e huriki a vora
vona ri manga hubena
kanono."
8 *Pali a Vure i luhoia e Tuna,
lakea i ta maea,
"Ioe, a Vure, go matakari
vakaroro,
o matakari e huriki na
naro kiripiripi.
9 O ngaru a naro kamumu. O
marikoi a naro hale.
I mavonga a Vure, a Vure
vomu, i rata ioe o vivi,
a nivivi vomu i rangi a
nivivi ne huriki e tu-
ramu."
10 *A Vure i taki tabu e Tuna,
i ta maea,
"Ioe, o Bakovi Dagi, o
ratarike a malala hosi
na nitubuna maki
lobo.
A hunu tara, o ratarikea.
11 A malala a hunu bara ru
lobo, pali ioe bara o
made vakaroro.
A malala a hunu bara ru
ropo manga a varakia.
12 Go pilu rua i manga a
varakia, o vuroki rua.
Bara o kuloi rua, i manga
a viri i kuloi a varakia
vona.
Pali ioe bara o made
mavonga kunana.
O uka ma go mapulo. Go
made vakaroro."
13 *A Vure i uka ma i takia
tara agelo ge ta maea,
"O valai o made na limagu a
kanegu,
ge harena na tahuna ga
ru na tarumu e huriki
a pile vomu."
14 *E huriki a agelo a hanu
kunana. A Vure i rudu ria ri
gi tuhori e huriki a bakovi a

* **1:3:** Ion 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Pili 2:9 * **1:5:** 1Sto 17:13; Sng 2:7; Apo 13:33 * **1:6:** Vin 32:43; Rom 8:29 * **1:7:** Sng 104:4 * **1:8:** Sng 45:6-7 * **1:10:** Sng 102:25-27 * **1:13:** Sng 110:1 * **1:14:** Sng 34:7; 91:11

ngatavine a Vure i korimule
ria.

2

Naha Ni Marikoi a Vure Ge Korimule Ioe

1 I mavonga, si gi luhoi
kamumua a ngava si longoa
pali, ma si gi lohopilea.

2 *A ta mavonga, a vuhuna
a vinara na Vure, hosi e
huriki a agelo na Vure ri habi
ne huriki e tubune hita. A
vinara nga ri muholi. E rei
a viri i uka ma i longototo,
i kamumu a Vure ge habi a
nimadihi vona.

3 *Pali a Velenga Kamumu,
e Isu a Bakovi Dagi i habia
ne hita. Muri e huriki ri
longoa a ngavana ri taki hita
vona a velenga iea i muholi.
Pali si gi lohopilea a Velenga
Kamumu iea, na Vure ge ko-
rimule hita, si gi ha navai? A
Vure bara i vakamadihi hale
hita.

4 *A Vure tara, i ngaru ni
vakasiri a Velenga Kamumu
iea i muholi, lakea i rata
a maka nivakasiri, a maki
ni turutu vona. A Hanu
Kiripiripi tara i habi tavula
a maki ne huriki, na ningaru
na Vure. Na naro iea kunana
i vakasiri i muholi ra Velenga
Kamumu ne Tuna.

5 A Vure i uka ma ge ru e
huriki a agelo ri gi matakari
a malala karaba, ra malala a
ta ta vona ge valai.

6 *A ngava ni here puru
hosi na Hinere, i ta maea,
"E rei a bakovi o luhoia?
I navai a hini o matakari
kamumua a tuna
bakovi?

7 O ru ia ge polotano taro ne
huriki a agelo.
O ru langa ia, o vak-
abagetua a rana,

8 ge matakari a maki lobo o
ratarike." Na tahuna
i ru a bakovi ge
matakari a maki lobo,
i uka tara maki ge
longo kaburungia. A
maki lobo. Pali mona i
uka ma si matai a maki
lobo ge polotano vona.

9 *Pali si masia e Isu,
ra muga a Vure i ratea i
polotano popote ne huriki
a agelo, ge mate na murine
hita. Na naro iea, a Vure i
rata kamumu hita. Ngane
si masia e Isu, a Vure i
vakabagetua, i kavurikea
a rana, a vuhuna i bole a
nimadihi na matenga.

10 A Vure i ratarike a maki
lobo, i matakari a maki lobo.
Lakea i kamumu a Vure i
ratea e Isu i bole a nimadihi,
ge malamala liu, ge korimule
e huriki ala kupo, ge gale ria
e huriki e tuna, ri gi made
turana na bagetua vona. E
Isu kunana a viri i korimule
e huriki.

11 *E Isu, ra i valai na Vure,
ia a viri i rata e huriki ri
malamala. Pali e huriki i rata
ria ri malamala, ria ranga ri
valai na Vure. I mavonga, e
Isu i vivi ni gale ria e huriki e
turana.

12 *Lakea i ta maea,

* **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mrk 16:20; 1Ko 12:4,11 * **2:6:** Sng 8:4-6 * **2:9:** Pili 2:8-9 * **2:11:** Mat 25:40 * **2:12:** Sng 22:22

"Iau ga vakalongo ne huriki
a turagu a maki ka-
mumu o rata.
Na tahuna ri vapopo ni
kavurike ioe, ga kalolo
a linge ni kavurike
ioe."
13 *I ta rike tabu, i ta maea,
"Ga luhoi tora kunanea a
Vure."
A ngava i taki tabua i
maea,
"O longo! Iau a made tu-
rana e huriki a bakovi
a ngatavine a Vure i
habi nau.
Ri manga e huriki e
tugu."

14 *E Isu i bele manga kunana a bakovi, a vuhuna hita e huriki a Vure i gale hita e tuna a bakovi. I bele manga a bakovi, ge mate, ge ratapilea a viri i nugua a nitora na matenga, re Satan.

15 E Isu i mate, ge korimule hita, re hita si made manga a vorakato, a vuhuna si mangenge ni mate.

16 I muholi hateka, e Isu i ratea a leho iea, i uka ma ge korimule e huriki a agelo. I ratea a leho iea, ge korimule e huriki a hamone Abraham.

17 Na naro iea kunana e Isu i bele manga muholi e huriki e turana, ge ia a prister dagi na Vure, ge rata lobo a leho a Vure i habi vona, ge dodo hita e huriki a bakovi, a ngatavine, ge puga vuroki a naro hale ne hita.

18 I kara ia ge korimule hita e huriki si bole a nitoni, a vuhuna ia tara i bole a nimadihi hosi na tahuna ni toni.

3

E Isu i Dagi ne Moses

1 *Mua o huriki a turagu, a Vure i gale hita. Mu luhoia e Isu. A Vure i rudu vilia, ge ia a Prister Dagi na lotu ne hita.

2 E Isu i rata lobo a leho a Vure i habi vona, i manga e Moses tara i rata a leho lobo a Vure i habi vona.

3-4 A roho takutaku ri tahoka a viri i hae. I mavonga kunana a Vure i ratarike a maki lobo. A viri i hae a roho, a rana i dagi hateka vona a roho i haea. I maea kunana, a rane Isu i dagi hateka na rane Moses.

5 *Hosi e Moses a vora na Vure, i rata lobo a leho a Vure i takia ge ratea, i matakari e huriki a tara na Vure. E Moses i rata mavonga, i vakasiri muga i muholi a ngava a Vure ta ge taki muri ma.

6 Pali e Kristo i uka ma ia a vora. Ia a Tuna Vure. I matakari kamumu e huriki a tara na Vure, i manga e Tamana i ngarua ge ratea. Hita bara si pesi tata ni luhoi torea a Vure, ni pasimata vona a maki a Vure ge rata ne hita, bara hita e huriki a tara vona.

7 *I manga a ngava a Hanu Kiripiripi hosi i taki,
"Mona na tahuna mu longoa
a Vure ge taki mua,
8 *nahea mu gu putu ngingi

* **2:13:** Ais 8:17-18 * **2:14:** 1Ion 3:8; Kap 12:10 * **3:1:** Gi 12:7; Hib 4:14; 7:26
* **3:5:** Vin 18:15-19 * **3:7:** Sng 95:7-11 * **3:8:** Nim 17:7; Gi 20:2-5

i manga e huriki e tubune mua hosi, ri longotaro a ngavana Vure,
ri laho viliha na malala golea,
ri tonia a Vure.
9-10 A rata a maka nivakasiri dagi na matane ria na pida i ravulu va,
pali ri tabana ni toni iau.
I mavonga, a rihate ne huriki nga, a ta maea,
'I uka ma ri lohoka vona a narogu.
Ri lohopile vakaroro iau.'
11 *I madihi a hategu ne ria,
lakea a kaba, a ta maea,
'I muholi hateka, i uka ma ri gi dili na tanga na nimalo nau.' "
12 Mua o huriki a turagu, mu matadoko, ma ge rata mua a niluhoi hale, mu gu lobo ni luhoi torea a Vure, mu gu ngalahere na Vure Mahuri.
13 Na parava mona mu vatuhori, mu vakatora a niluhoi ne mua na parava vakaroro, ma ge tami mua a naro hale, mu gu gigi tora.
14 Na tahuna si luhoi tora karabea e Kristo, i gale hita e huriki e turana. I mavonga, si gi pesi tata ni luhoi torea, ge vano, ge harena na parava si mate vona. Bara i uka, i uka ma ge gale tabu hita e huriki e turana.
15 *I manga a ngava ni here puru hosi na Hinere i ta maea,
"Mona, na tahuna mu longoa a Vure ge taki mua,
nahea mu gu putu ngingi i manga e huriki e tubune mua hosi, ri longotaro a ngavana Vure."
16 *Re huriki nga, e Moses i vakamariu tala ria o Egipto na nitora na Vure, ri longoa a ngavana Vure, pali i uka ma ri longototoa. Ri longotaroa.
17 *Ri ratea a Vure, i madihi a hatena na pida i ravulu va. Ria kunana ri rata a naro hale, ri mate na tabeke i ngeki.
18 I taki e huriki nga, ra ri longotaroa a ngavana, i uka ma ri gi dili na tanga na nimalo vona.
19 I mavonga, si matakilaka vona i uka ma ri dili, a vuhuna i uka ma ri luhoi torea a Vure.

4

E Huriki a Tara na Vure Bara Ri Bole a Nimalo

1 Hosi a Vure i rata a ngava dagi maea, e huriki a tara vona ri gi dili na tanga na nimalo vona. Mona a ngava dagi iea i tabana. I mavonga, si gi mangenge, ma ge ranga ne mua, a Vure ge matai mua mu keri ni dili.
2 Mona si longoa a Velenga Kamumu. Nahea si gi rata manga e huriki a Israel hosi. Ri longoa a Velenga Kamumu na Vure, pali i uka ma i kori ria, a vuhuna i uka ma ri luhoi torea. E huriki ala popote kunana ri luhoi torea.
3 *Hita e huriki si luhoi torea a ngavana Vure, si dili

* **3:11:** Gi 14:21-23 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Gi 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10
* **4:3:** Sng 95:11; Hib 3:11

na nimalo iea. Hosi a Vure i
ta maea,

"I madihi a hategu ne ria,
lakea a kaba, a ta
maea,
'I muholi hateka, i uka
ma ri gi dili na tanga
na nimalo nau.' "

I ta mavonga, a vuhuna i
lobo ni leho na tahuna i
ratarikea pali a malala.

4 *Ni here na tabeke tara na
Nitana Vure, i taki a poloru-
ana parava. I ta maea, "Na
poloruana parava a Vure i
malo, a vuhuna i vakalobo
pali a leho vona."

5 *Ni here tabu i maea, "I
uka ma ri gi dili na tanga na
nimalo nau."

6 Mona a bakovi a
ngatavine takutaku ri dili na
nimalo iea. Hosi e huriki i
uka ma ri dili na nimalo iea,
a vuhuna ri longoa a Velenga
Kamumu, pali i uka ma ri
longototo.

7 *Pali a Vure i ru tabua
tara parava si gi dili na ni-
malo vona. A parava iea,
ra ngane. E huriki a Israel
hosi ri ngalahere na Vure na
tabeke i ngeki. Muri na pida i
kupo e Davit i herea a ngava,
ra si masia pali, ra i maea,

"Mona na tahuna mu longoa
a Vure ge taki mua,
nahea mu gu putu
ngingi."

8 *Hosi, e Iosua bara i habi
a nimalo ne huriki a Iuda, a
Vure i uka ma ge taki tabua
tara parava ge bele muri ma.

9 I mavonga, i tahoka a ni-
malo ne huriki a tara na
Vure. A nimalo iea i manga
a Parava Nimalo,

10 *a vuhuna e huriki ri dili
na nimalo na Vure ri malo na
leho ne ria, i manga a hini
a Vure i malo na tahuna i
vakalobo a leho vona.

11 Si gi toni a bulune hita ni
dili na nimalo iea, lakea i uka
tara viri ge longotaroa a nita
na Vure, ge velu.

12 *Si gi toni a bulune hita,
a vuhuna a nitana Vure i
mahuri, i tahoka a nitora. I
vere hateka, i rangi a bainat
i vere a tabekena i rua. I dili
liu na hatene hita, a hanune
hita, i manga a bainat i dili
na bobona viri, i pala pida
a tuhana viri. I pelekado a
niluhoi, a ningaru kapiloho
ne hita.

13 I uka tara viri ge kapi-
loho na Vure. A maki lobo
si rata, a maki lobo si luhoi,
a Vure i lohoka vona. Muri
ma hita lobo bara si pesi na
matana, ge nana hita vona a
naro lobo si rata.

E Isu Ia a Prister Dagi

14 *E Isu, a Tuna Vure, a
Prister Dagi ne hita, i sike
pali na hunu, i made turana
Vure. I mavonga, si gi pesi
tata ni luhoi torea.

15 A Prister Dagi ne hita i
lohoka vona a maka nitoni
hale ni rata virihi hita vona,
lakea si boru, a vuhuna ia
tara i hataki a maka nitoni
lobo nga. Pali i uka ma i
boru. I uka ma i rata a naro
hale.

---

* **4:4:** Vuh 2:2 * **4:5:** Sng 95:11 * **4:7:** Sng 95:7-8 * **4:8:** Vin 31:7; Ios 22:4
* **4:10:** Hib 4:4 * **4:12:** Epe 6:17; Kap 1:16; 19:13-15 * **4:14:** Hib 3:1; 10:23
* **4:16:** Hib 10:19

16 *I mavonga, si gi lakea
tabukoi na Vure. I made
na gula hariki vona, i rata
kamumu hita. Si gi lakea
tabukoi vona, ge dodo hita,
ge rata kamumu hita, ge
tuhori hita na tahuna si bole
a nimava.

5

E Isu i Korimule Hita

1 A Vure i vulaki tala e
huriki a prister dagi ne
huriki a bakovi tavula o
Israel. I vulaki ria, ri gi
rata a leho vona na murine
huriki lobo, ra ni habi a
nihabi ne huriki i lakea na
Vure, ni padimate a sipsip, a
bulmakau, ni habi na Vure,
ge puga vuroki a naro hale
ne ria.
2 A prister dagi i ta madoru
mai e huriki ri rata ruru a
naro hale, a vuhuna ia tara a
bakovi kunana.
3 *A prister dagi i habi a
nihabi ni puga vuroki a naro
hale ne huriki, turana naro
hale vona, a vuhuna ia tara
a bakovi hale.
4 *I uka tara viri ge
kavurike mule a rana, ge
bole a leho iea na ningaru
vona. A Vure kunana a viri i
gale a viri ge ia a prister dagi,
i manga hosi i galea e Aron.
5 *E Kristo tara, i uka ma
i vulaki mule ia ge bole a
leho na prister dagi. A Vure
kunana i vulakia ge nugua a
leho iea, lakea i takia, i ta
maea,
"Ioe e Tugu.
Mona iau e Tamamu."
6 *A ngava tara ni here na
Hinere i ta maea,
"Go leho vakaroro manga a
prister.
Ge manga kunana e
Melkisadek."
7 *Na tahuna e Isu i made
manga a bakovi na malala,
i vasileki na Vure, i nanea
ge tuhori ia. I gale tala dagi
turana luha, na Viri i tahoka
a nitora ni korimule ia na
matenga. A Vure i longoa a
nivasileki, a ningaru vona, a
vuhuna i vakakiroko mule ia,
i longototoa a Vure.
8 I muholi, e Isu a Tuna
Vure, pali i tovo ni longototoa a Vure na tahuna i bole a
nimadihi.
9 Muri i vakalobo a leho
vona, ngane i korimule e
huriki ri longototo a ngavana, i habi a nimahuri
vakaroro ne ria.
10 A Vure i ratea e Isu ia a
prister dagi, i manga e Melkisadek hosi.

Naha Ni Vilikoma

11 I kupo a ngava i tabana
ta ga taki mua vona na ngava
iea. Pali a keri ni tuveve polo
ne mua, a vuhuna a gine mua
i tora, i uka ma i palala.
12 *Mu lohoka vona muga
pali a nitana Vure. Ngane i
kara mua bara mu tovo polo
e huriki ranga. Pali i uka.
I tabana i kapo a niluhoi ne
mua, lakea e huriki ranga
bara ri tovo mua na ngava,
ra ni tovo muga mua vona.
I uka ma mu kara ni bole
a maki ni kani i tora. Mu
tabana ni ruru.

* **5:3:** Levi 9:7; 16:6 * **5:4:** Nim 28:1 * **5:5:** Sng 2:7 * **5:6:** Sng 110:4; Hib 6:20; 7:1,17 * **5:7:** Mat 26:36-46; Pili 2:6-8 * **5:12:** 1Ko 3:1-3

13 Si lohoka vona, a koma
kiroko, i vakarurua e kinana,
i uka ma i lohoka vona a
naro kamumu, a naro hale,
a vuhuna ia a koma kiroko
kunana.
14 Pali e huriki ri paki pali,
ri kani a maki ni kani tora. Ri
tovo pali, ri matakilaka vona
pali a naro kamumu, a naro
hale.

6

1 I mavonga, a ngaru mu gu
lobo ni bole a nitovo manga
a koma kiroko. A ngaru mu
gu koru rike, mu gu paki.
Mu gu lobo ni bole vakaroro
a nitovo na vuhuna ngava
ne Kristo, ra nitovo manga e
huriki ri gi pulo a vilone ria,
ri gi pe a naro hale ne ria, ri
gi luhoi torea a Vure.
2 Nahea mu gu hamule
tabu mai a nitovo na ni-
vahilolo, a naro ni ru langa
a limana viri, a nitovo na
nipesi rike mule na matenga,
a nitovo ne huriki ri gi pesi
na matana Vure ge pelekado
ria, ri gi vurua vakaroro.
3 A Vure ge ngaru, bara
tovo mua ngane na nitovo na
viri i dagi, i paki pali.
4-6 *A viri i luhoi tora
mugea e Kristo, pali i ngala-
here vona, i uka ma ge pulo
tabu a vilona. A viri a Vure
i vakapalalea pali, i masia
a maki kamumu a Vure i
vakaparu ia vona i namika
hateka, i bole a Hanuna Vure
turane hita, i namika pali
a nitana Vure, i hataki pali
a nitora na Harikianga na
Vure, ra ge valai muri ma,
pali muri i ngalahere na
Vure, i manga i padi tata
tabua a Tuna Vure na kai
tavalavala, i rata e huriki ri
biua a Tuna Vure.
7 A vala i boru, i vakamea a
malala. A malala i vakabele
kamumu a maki ni kani na
viri i varo vonga, a Vure bara
i vakabagetua a malala iea.
8 *Pali a malala ge vak-
abele kunana a mota padi-
padi, a kukuni madaro, ra
malala iea i hale. I uka ma ge
tabaka, a Vure bara i rudura-
hea a malala iea. Muri ma ge
gutu parinea na kanono.
9 Mua o huriki a turagu,
mete ta tora hateka, pali
mete lohoka vona a maka
maki i kamumu hateka ri gi
bele ne mua, a kanena hini a
Vure i korimule pali mua.
10 *Mu leho tora vakaroro
ni kori e huriki a tara na
Vure. Mu vakasiri manga
mu ngarua a Vure. I uka ma
ge mata kepa vona a Vure, a
vuhuna a narona i kiripiripi
kunana.
11 A ngaru mua lobo mu
gu leho tora mavonga, mu
gu lohoka vona i muholi a
maki mu pasimata vona, ge
vano, ge harena na tahuna
mu bolea.
12 Naha ni malai. Mu muri
mai a narone huriki ri luhoi
tora, ri hatenono, ri bole a
maki i ta muholi muga vona
a Vure ge habi ne huriki e
tuna.

A Vure i Uka Ma i Tatami Kilala

* **6:4-6:** Hib 10:26-27; 1Ion 5:16 * **6:8:** Vuh 3:17-18; Mat 13:7,22 * **6:10:** Hib 10:32-34 * **6:13:** Vuh 22:16-17

13 *Hosi a Vure i rata a
ngava dagi turane Abraham.
Pali a Vure, ge kaba navai? I
uka tara viri ge dagi hateka
na Vure, ge kurahi a rana.
Lakea i kaba mule na rana,
14 i ta maea, “I muholi
hateka, ga gamai ioe, ga rata
e huriki a hamomu ri gi bele
kupo hateka.”
15 Lakea e Abraham i dava,
i hatenono. Muri i bele a
maki a Vure i ta muholi vona
ge bele.
16 Na tahuna a bakovi i
ngaru ni kaba, bara i kurahi
a rana viri tara i tahoka a
rana. A bakovi i kaba i vaka-
tora a nitana, i vakavulai e
huriki ri ngaru ni hehe a ni-
tana.
17 I mavonga, na tahuna
a Vure i ta muholi hosi ge
rata kamumu hita e huriki a
hamone Abraham, i ngaru ni
vakasiri kamumu hita, i uka
ma ge puloa a ngavana, lakea
i kaba ge vakatorea a nitana.
18 *A Vure i ta muholi, i
kaba. A Vure tara, i keri ni
tatami. I mavonga, hita e
huriki si ha lakea na Vure ge
matakari hita, si gi pesi tora,
si gi pasimata ni bole a maki
i ta muholi vona si gi bolea.
19 *Ra maki a Vure i taki
hita si gi pasimata vona,
i rata hita si pesi tata, i
manga a vago ni hori a aga
vona, i ratea a aga i pasi
na tabeke i taku kunana. I
tuli hita si bele na matana
Vure, i manga a prister dagi
hosi ri dili na Tabeke Nitaba
Hateka, na bitona lavalava
dagi ni topi rike na roho na
Vure.
20 E Isu i bele manga a
prister dagi i manga e Melk-
isadek hosi. Ngane i muga
ne hita pali, i bele na matana
Vure.

7

E Melkisadek a Prister

1 *Hosi, e Melkisadek a
hariki na tanga dagi e Salem.
Ia a prister dagi na Vure Meli
Liu. E Abraham i vaubi tu-
rane huriki a hariki ranga,
i rabalaki ria. Muri i laho
hamule lakea na tanga vona.
E Melkisadek i taguia na
dala, i vakabagetua.
2 Lakea e Abraham i ru na
naguna i ravulu a maka maki
i bole na vabinga, i habia
ne Melkisadek a naguna i
taku. A rane Melkisadek, na
nita Hibru, i manga i maea,
“a Hariki Na Naro Mala-
mala”. E Melkisadek a hariki
na tanga dagi e Salem. A
ngava e Salem na nita Hibru
i manga i maea, “Nivalemu”.
I mavonga e Melkisadek a
hariki na Nivalemu.
3 I uka tara viri ge lo-
hoka vona e tamane e kinane
Melkisadek. A hamona tara
i uka ma ni lohoka vona.
A parava ni poda ia vona,
a parava i mate vona, ngi
ranga i uka ma ni lohoka
vona. I mavonga, i manga a
prister vakaroro, manga ku-
nana a Tuna Vure.
4 Mu masia e Melkisadek, i
tahoka a rana i dagi hateka.
A gare ne hita, e Abraham, i
ru na naguna i ravulu a maki

* **6:18:** Gi 23:19 * **6:19:** Levi 16:2-3 * **7:1:** Vuh 14:17-20 * **7:5:** Gi 18:21

i bole na vabinga, i habia
vona a naguna i taku.
5 *A vinara i taki e huriki
na kabu ne Levi kunana ri
gi bole a naguna i taku ne
huriki a Israel, a vuhuna ria
e huriki a prister. I muholi,
e huriki a Israel, e huriki
a hamone Abraham, pali e
huriki a prister bara ri bole
ne ria a naguna i taku.
6 E Melkisadek i uka ma ia
a hamone Levi, pali i bole ne
Abraham a nihabi iea. Muri
i vakabagetua e Abraham, ra
bakovi a Vure i ta muholi
vona na ngava dagi.
7 Si lohoka vona a bakovi i
vakabagetu a viri, ia a bakovi
dagi. A viri ni vakabagetu, a
bakovi tavula kunana.
8 E huriki a Levi ri bole
a naguna i taku ne huriki,
ria e huriki a bakovi kunana.
Bara ri mate. Pali e Melk-
isadek i bole a naguna i taku,
a nita na Vure i taki i uka ma
i mate.
9 Bara si ta maea, e Levi,
ra viri i bole a naguna i taku
ne huriki a Israel, ia tara, i
manga i habi a naguna i taku
vona i lakea ne Melkisadek.
I manga i habi polo ne Abra-
ham,
10 a vuhuna i tabana i polo-
lilo na kakaina gare vona, e
Abraham, na tahuna e Abra-
ham i taguia e Melkisadek.

E Melkisadek i Manga e Isu

11 A vinara, a leho na pris-
ter, rua varago ru valai na
Vure. Pali a leho na pris-
ter i keri ni rata hita si gi
malamala na matana Vure. I
mavonga, a Vure i rudu vilia
a prister karaba. I uka ma
i manga e Aron. I manga e
Melkisadek.
12 Na tahuna ni gi kuloi a
prister, a vinara tara bara ni
kuloi.
13-14 *A ngava iea ni taki
virihi e Isu vona. Pali a
Bakovi Dagi ne hita i uka ma i
valai na kabu ne Levi. I valai
na kabu ne Iuda. Hosi, i uka
tara bakovi na kabu ne Iuda
ge leho manga a prister. A
vinara ne Moses, tara, i uka
ma i taki e huriki a Iuda ri gi
rata a leho na prister.
15 A ngava iea i kavakava
hateka ngane, a vuhuna tara
prister i manga e Melkisadek
i valai pali.
16 Ia a prister, i uka ma i
ramai a vinara, ra i taki e
huriki a Levi kunana ri gi
rata a leho na prister. Ia a
prister a vuhuna i tahoka a
nitora ni pesi rike mule na
matenga.
17 *Si lohoka vona, a
vuhuna a Vure i ta tora, i ta
maea,
“Ge ioe a prister vakaroro.
O manga kunana e Melk-
isadek.”
18 A Vure i bole vuroki pali
a vinara na prister, a vuhuna
i uka nitora, i uka leho.
19 *A vinara i uka ma i
rata hita si gi malamala na
matana Vure. Muri a Vure
i vakasiri ne hita a dala ka-
mumu si gi bele tabukoi na
Vure vona.
20-21 *Na tahuna a Vure i
vulakia e Isu ge ia a prister,
i uka ma i ru tavulea. I ta

* **7:13-14:** Ais 11:1; Mat 2:6; Kap 5:5 * **7:17:** Hib 5:6 * **7:19:** Hib 10:22; Iak 4:8 * **7:20-21:** Hib 5:6

muholi, i kaba, i ru ia ge ia
a prister. E huriki a prister
hosi i uka ma i mavonga. I
uka viri ge kaba langa ne ria,
ri gi bele manga a prister.
Pali e Isu, a Vure i kaba, i ta
maea,
"E Bakovi Dagi i kaba pali, i
ta maea,
'Ge ioe a prister
vakaroro.'
A Vure i uka ma ge pulo a
ngavana."
22 *Ra ngava iea i ratea e
Isu ge ia a viri ni vakatora
a ngava dagi karaba. A
ngava dagi karaba i kamumu
hateka vona a ngava dagi
hosi.
23 Hosi e huriki a bakovi
ala kupo ri leho manga
prister. I uka ma ri leho
vakaroro, a vuhuna bara ri
mate, muri a viri tara bara i
bole a murina.
24 Pali e Isu i mahuri
vakaroro, i leho manga
prister vakaroro, i uka ma
ge lobo.
25 *I mavonga i tahoka a
nitora ni korimule e huriki ri
luhoi torea, ri valai tabukoi
na Vure, a vuhuna i mahuri
vakaroro, i takia a Vure ge
kori hita.
26 E Isu a prister dagi ka-
mumu hateka. I malamala, i
uka ma i ratea tara naro hale.
I made herehere ne hita e
huriki a bakovi na malala. A
Vure i vakamadea polomeli
liu na hunu.
27 *E huriki a prister dagi
ri tahoka a leho ni habi a
nihabi na parava vakaroro.
Muga bara ri habi a nihabi ni
puga vuroki a naro hale ne
ria. Muri ri habi a nihabi ni
puga vuroki a naro hale ne
huriki. Pali e Isu i uka ma
i tahoka a naro hale ge rata
mavonga. I habi a nihabi
balaka taku kunana. I habi
mule ia na Vure, i mate, i
manga a nihabi.
28 Hosi a vinara i ru e
huriki a bakovi na malala ge
ria a prister dagi. Pali muri,
na tahuna a Vure i kaba, i ru
a Tuna Vure ge ia a prister, re
Isu, i rata lobo a maka maki
a Vure i takia ge rata.

8

E Isu Ia a Prister Dagi

1 A vuhuna ngava nga i
maea: Si tahoka pali a pris-
ter dagi. I made na limana
kanena Hariki na hunu, i
matakari.
2 Ngane i leho manga pris-
ter pololilo na kape muholi
na Vure. A kape iea, i uka
tara bakovi ge haea. A Vure
kunana a viri i haea.
3 E huriki a prister dagi
lobo ri tahoka a leho ni habi
a nihabi na Vure. E Kristo
tara, i habi a nihabi na Vure,
a vuhuna ia a prister dagi.
4 Ia bara i made na malala,
i uka ma ge ia a prister dagi,
a vuhuna i tahoka e huriki a
prister ri made pali, ri habi a
maka nihabi na Vure, ri muri
mai kunana a vinara.
5 *Ri leho manga prister
na kape na Vure koea na
malala. Ra kape na Vure
iea, i manga kunana a ha-
nuna kape muholi na Vure

* **7:22:** Hib 8:6; 12:24 * **7:25:** Rom 8:34 * **7:27:** Hib 5:3 * **8:5:** Nim 25:40; Kol 2:17; Hib 10:1

i pesi na hunu. Hosi, muga
ne Moses ta ge vakapesia a
kape na Vure, a Vure i takia,
i ta maea, “O lohotata vona
a naro na kape a vakasiri ioe
vona na lolo, o ramai kamu-
mua.”
6 *Pali ngane a leho i bolea
e Isu na ngava dagi karaba
i rangi a leho na ngava dagi
hosi, a vuhuna a nita muholi
a Vure i habi turana ngava
dagi karaba i rangi a nita
muholi na ngava dagi hosi.
7 A ngava dagi hosi bara
i kamumu kunana, a Vure i
uka ma ge vakabele tabu a
ngava dagi karaba.
8 *Pali a Vure i pukatala
a naro hale ne huriki nga, i
ta maea, “E Bakovi Dagi i ta
maea,
‘Mu longo, iau a vulakia pali
tara parava,
ga rata a ngava dagi
karaba
turane huriki a Israel,
e huriki a Iuda.
9 Ra ngava dagi iea, i uka ma
ge manga a ngava dagi
hosi
a rata turane huriki a
gare ne ria,
na tahuna a tuli tala ria o
Egipto.
I uka ma ri muri maia a
ngava dagi nau.
Lakea iau e Bakovi Dagi,
a ngalahere ne ria.
10 A ngava dagi karaba ta ga
ratea ne huriki a Israel
i maea:
Iau e Bakovi Dagi a ta
maea,
‘Muri ma ga ru a vinara nau
ge tabuli na niluhoi ne
ria,
ga here a ngava nau na
hatene ria.
Iau, ge iau a Vure ne ria.
Ge ria e huriki a ngate
nau.
11 Na tahuna iea, i uka ma ri
gi vatovo ria na ngava
ne Bakovi Dagi,
a vuhuna e huriki lobo
bara ri lohoka nau,
i vakatubu ne huriki a mata-
sia,
i lakea ne huriki a
kakaina tanga.
12 Ga dodo ria, i uka ma ga
habi a nimadihi ne ria
vona a naro hale ne
ria.
Ga longo kaburungi liu a
vilo hale ne ria.’ ”
13 Na tahuna a Vure i taki
talea a ngava dagi karaba
vona, i ratea ngane a vinara
hosi i uka lehona. A ra maki
hosi, i uka lehona, bara i
velu.

9

A Prister Dagi Hosi i Habi a Darana Sipsip a Bulmakau

1 *A ngava dagi muga i
tahoka a vinara na naro na
nikavurikea a Vure. I tahoka
tabu a naro ni hae a mailo na
Vure koea na malala.
2 Ra Mailo na Vure iea, ni
hae maea.* A tabeke ni dili
vona muga ni gale a ‘Tabeke
Nitaba’. A butuna lam tu-
rana dede ni ru langa a bret
ni habi na Vure ru tabuli
pololilo vona.

* **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Jer 31:31-34 * **9:1:** Nim 25:23–26:30 * **9:2:** A maka ngava na Mailo na Vure ni here na Nihavai 25-26. * **9:3:** Nim 26:31-33

3 *A tabeke ni dili vona
muri ni gale a 'Tabeke Nitaba
Hateka.' A lavalava dagi ni
vulala kari a matana.
4 *Na tabeke iea i tahoka a
dede ni rata na gol. Ra dede
iea, ne vona ni rungani a
havu mangisipa, ge poko, ge
huli pololilo vonga a mang-
ina. A Tava na Ngava Dagi
ni naviri na gol tara i tabuli
vonga. Ni ru pololilo vona a
ulo ni rata na gol, ni tahoni
vona a bret na hunu ni gale
a mana. A kodo e Aron, ra i
tuvu tabu hosi, turana ngava
dagi hosi ni here na kedo, ngi
ranga ni ru pololilo vona.
5 *Na matana tava iea i
tahoka a murina na nidodo.
I pesi langa vona a hanuna
agelo i rua, ru vulala tala
a karapane rua, ru kavitagu
a matana tava. Ra hanuna
agelo nga ru vakasiri a Vure
i made vona a hini nga. Pali
ngane i uka ma ga vakalongo
lobo mua vona a maka ngava
nga.
6 *Muri ni kisi puru lobo
a maki na Mailo na Vure, e
huriki a prister bara ri dili na
Tabeke Nitaba, ri rata a leho
ne ria.
7 *Pali a Tabeke Nitaba
Hateka, a prister dagi ku-
nana bara i dili vona. Na
pida takutaku, bara i dili bal-
aka taku kunana. I uka ma
i dili tavula. I bole a darana
sipsip, i dili turana, i habi na
Vure ne vona ni puga vuroki
a naro hale vona, a naro hale
ne huriki, ri rata ruru.
8 Na naro iea kunana a
Hanu Kiripiripi i vakasiri
hita vona i uka tara viri
ge dili na Tabeke Nitaba, a
vuhuna a kape na malala i
tabana ni pesi.
9 *I manga a nita vakakika
ne hita mona. I vakasiri
manga a maka nitabari, a
maka nihabi ri keri ni rata a
viri i habi ria ri gi malamala
na matana Vure.
10 A leho ne ria, ri habi
kunana a vinara na rabu
ni kani, ni ninu, ni hilolo,
ni matakari mule a kakaina
viri. A vinara nga, bara ni
ramai, i harena kunana na
tahuna a Vure i vakasiri a
dala kamumu karaba.

A Darane Kristo i Korimule Hita

11 Pali e Kristo i valai
manga a prister dagi. A leho
i ratea i korimule hita. I
dili na mailo tara na Vure.
I uka ma a Mailo vona na
malala, i uka ma ni hae na
limana bakovi. A Mailo iea
i kamumu hateka, i rangi a
viri muga.
12 E Kristo i dili balaka taku
kunana. I uka ma i dili tu-
rana darana meme, a darana
tuna bulmakau. A nihabi i
habia, a darana. Na naro iea
i konamule hita, si gi tahoka
a nimahuri vakaroro.
13 *E huriki a prister ri bole
a darana meme, a darana
bulmakau a toga, turana
havulana tuna bulmakau
a kinana ni gutuvuro, ri
guru langa na viri i katoki
na matana Vure. Na naro

* **9:4:** Nim 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Gi 17:8-11; Vin 10:3-5 * **9:5:** Nim 25:18-22 * **9:6:** Gi 18:2-6 * **9:7:** Levi 16:2-34 * **9:9:** Hib 10:1-2 * **9:13:** Levi 16:15-16; Gi 19:9,17-19; Hib 10:4 * **9:14:** 1Pe 1:18-19

iea, ri ratea ge matapado na
matana Vure.
14 *Pali a darane Kristo
i rangi a darana sipsip, a
bulmakau. Na nitora na
Hanu Kiripiripi, ra i mahuri
vakaroro, i habi mule ia na
Vure manga a nihabi mala-
mala liu. I mavonga, a
darana i rata hita si mala-
mala na matana Vure, si lobo
ni rata a rabu hale bara si
mate vona, si tubu ni ratea a
leho na Vure Mahuri.

A Darane Isu i Vakatora a Ngava Dagi Karaba

15 Ngane e Isu i pesi na
kurukuruna Vure, e huriki a
bakovi a ngatavine, i vaka-
tora a ngava dagi karaba. E
huriki a viri a Vure i gale ria,
bara ri bole a maki a Vure i
ta muholi ge habi ne huriki e
tuna. Ri gi bole, ri gi tahoka
vakaroro, a vuhuna e Isu i
mate na murine hita, ge puga
vuroki a naro hale si rata na
tahuna si ramai a ngava dagi
muga.
16 Ra naro ni varodo a
ngava ne rei ge bole a maki
muri na viri i mate. I uka
ma ge bole a maki muga
na bakovi i mate. Ni gi
matai taro i mate muholi,
muri bara ni veru tala a maki
vona.
17 Na tahuna a bakovi i
mate pali, ngane a nita na
ngava dagi i tahoka a nitora.
Na tahuna a bakovi iea i rata
a ngava dagi i tabana na
nimahuri, a ngava dagi vona
i tabuli tavula.
18 I mavonga, a mugana
ngava dagi na Vure tara, ni
vakatora na dara.
19 *Muri ne Moses i vaka-
longo ne huriki a vinara na
Vure i ravulu, i palakudu
a lohona tuna bulmakau, a
meme, i bole a dara, i vuli
turana naru. Muri i bole a
rahana kai a hisop, a mota
vururu ni viri na vuna sipsip,
i lutu purua na dara iea, i
voro tamali rike na puhu na
raukea a dara, i voro tamali
rike ne huriki a bakovi a
ngatavine.
20 Muri i ta maea, "Ra dara
iea, ne vona ni vakatora a
ngava dagi a Vure i vakuku
mua vona mu gu ramai."
21 *Muri i voro tamali rike
a dara iea na Mailo na Vure,
na maki na lotu pololilo na
kape.
22 *I muholi hateka, a
vinara na Vure i taki a dara
kunana i rata a maki lobo ge
matapado. A dara i uka ma
ge tua, a Vure i uka ma ge
puga vuroki a naro hale ne
huriki.
23 *A kape i manga a ha-
nuna maki muholi i tabuli
na hunu. Ni vakamatapado
na matana Vure na naro iea,
ra na darana sipsip, a bul-
makau. Pali a maki muholi
na hunu ni vakamatapado
na nihabi tebi, ge rangi a
nihabi nga,
24 a vuhuna e Kristo i uka
ma ia a prister na malala,
ge dili na tabeke ni taba, ra
i tabuli pololilo na kape ni
hae na limana bakovi. I uka.
A mailo iea a hanuna maki
muholi na hunu. I sike liu na
hunu, na matana Vure, i leho
ni kori hita.

---

* **9:19:** Nim 24:6-8 * **9:21:** Levi 8:15,19 * **9:22:** Levi 17:11 * **9:23:** Hib 8:5; 10:1

25 E huriki a prister dagi
ri dili na tabeke ni taba
na pida takutaku. A ni-
habi ne ria, i uka ma a
darane ria. A darana meme,
a bulmakau kunana. Pali
e Kristo i uka ma i rata
mavonga. I mate balaka
taku kunana, i dili lakea na
matana Vure, a nihabi vona
a darana, i vakalobo a ma-
pana naro hale ne hita e
huriki a bakovi a ngatavine.
26 *Ia ge rata manga e
huriki a prister na malala,
bara i bole a nimadihi
vakaroro, i vakatubu na
tahuna a Vure i ratarike a
malala i valai i harena mona.
Pali i uka. Ngane i tabukoi a
nilobo na parava, e Kristo i
bele na malala balaka taku
kunana, ge habi mule ia na
Vure, ge ia a nihabi, ge puga
vuroki liu a maka naro hale.
27 Hita lobo bara si mate
balaka taku kunana. Muri
bara si pesi na matana Vure,
ge pelekado hita.
28 E Kristo i mate bal-
aka taku, i manga a ni-
habi na Vure, i bole a ma-
pana naro hale ne huriki ala
kupo. I mavonga, muri ma
na tahuna i hamule valai,
i uka ma ge mate tabu ni
bole tabu a mapana naro
hale ne huriki. Na tahuna
i hamule valai, bara i ko-
rimule e huriki ri pasimata
vona ge valai.

10

E Kristo i Vakalobo a Maka Nihabi

1 A vinara ne Moses, ra
i taki ni gi habi na Vure
a nihabi na pida takutaku,
i uka ma ri manga a maki
muholi na hunu. Ri tebi.
Ria a hanuna maka maki ka-
mumu kunana ta ri gi valai
a vuhuna ri keri ni korimule
e huriki ri valai tabukoi na
Vure.
2 A nihabi bara i rata e
huriki ri malamala, i uka ma
ri gi habi vakaroro, a vuhuna
bara i rata e huriki ri dili na
roho na Vure ri malamala.
Bara ri hataki na hatene ria
ri uka rarenga na naro hale.
3 A nihabi nga, ri rata e
huriki ri longo visi tabu na
pida vakaroro a naro hale ne
ria,
4 *a vuhuna a darana bul-
makau, a darana meme, ru
keri ni puga vuroki a naro
hale ne huriki.
5 *I mavonga, na tahuna e
Kristo i puru valai na malala,
i ta maea,
"I uka ma o ngaru a nihabi, a
nitabari.
Pali o kisi purua a
kakaigu.
6 I uka ma o vivi vona a ni-
habi gutu-vuro,
a nihabi na naro hale.
7 Muri a ta maea, 'O Vure, o
longo! A valai ngane,
ga ratea a ningaru
vomu,
i manga a ngava ni here
puru virihi mai iau na
Hinere.' "
8 I muga i ta maea, "O uka
ma o vivi vona a nihabi gutu-
vuro, a nihabi na naro hale."
Pali a maka nihabi nga, a
vinara i taki ni gi rata.
9 Muri i ta maea, "O longo!
A valai ngane, ga ratea a

* **9:26:** Hib 10:10 * **10:4:** Hib 9:13 * **10:5:** Sng 40:6-8

ningaru vomu.” Lakea a
Vure i ravunu a ngava dagi
hosi, i habi a ngava dagi
karaba ge bole a murina.
10 *Na ningaru na Vure, e Isu
Kristo i mate, i habi mulea
na Vure a kakaina, i manga a
nihabi. Na naro iea, i ru here
here hita, hita ne vona Vure
kunana.
11 *E huriki a prister ri leho
na parava vakaroro. Ri habi
vakaroro a nihabi. Pali a
nihabi ne ria i uka ma ri
ravunu vuroki a naro hale ne
huriki.
12 Pali a nihabi ne Kristo, i
habi balaka taku kunana. A
nihabi vona i kara ni puga
vuroki a naro hale ne huriki
lobo na parava vakaroro.
Muri i made puru na limana
kanena Vure.
13 *Ngane i davea a parava
a Vure ge ratapile e huriki a
pile vona.
14 Ra ni habi i taku iea,
i rata e huriki a bakovi a
ngatavine, ra Vure i ru here
here ria ne vona, ri mala-
mala liu.
15 A Hanu Kiripiripi i
pukatala a ngava ne hita, i
ta maea,
16 *“E Bakovi Dagi i ta maea,
‘A ngava dagi ga ratea turane
ria muri ma ge maea:
Ga ru a maka vinara nau
na hatene ria.
Ga here na niluhoi ne ria.’ ”
17 *Muri i ta tabu, i ta maea,
“I uka ma ga luhoi tabu a
naro hale ne ria,
ra ri putu puru a vinara
nau.”
18 Na tahuna a Vure i puga
vuroki a naro hale na viri,
i uka tabu tara nihabi si gi
habia ni puga vuroki a naro
hale.

Si Gi Luhoi Torea a Vure

19 *Mua o huriki a turagu.
Ngane i uka ma si mangenge.
Na darane Isu, si dili kunana,
si bele na matana Vure, i
manga e huriki a prister ri
dili na tabeke ni taba.
20 *Si dili na dala karaba na
nimahuri. A dala iea, e Isu i
rata puru ne hita, i dili polo
na lavalava, ra kakaine Isu.
21 Si tahoka a prister dagi
i matakari e huriki a tara na
Vure.
22 *A ngava nga i muholi, i
mavonga, si gi lakea tabukoi
na Vure. Si gi bele vona
turana naro muholi, si gi lo-
hoka vona a maki si luhoi
torea i muholi. I guru langa
na hatene hita a darana, i
vakalobo a rarenga na naro
hale si rata, ge vakasiri hita si
matapado na matana Vure.
I vahilolo a kakaine hita na
naru i maga.
23 Nahea si gi loho ruarua.
Si gi pesi tata na ni luhoi tora
a maki si pasimata vona si gi
bole, a vuhuna a Vure i keri
ni tatami. I rata lobo a maki
i taki ge rata.
24 Hita takutaku si gi
matakana a dala ni vadorike
hita na naro ni vangaru, ni
rata a naro kamumu.
25 *Nahea si gi lohopile a
naro na nivapopo, manga e
huriki ranga ri koi ni vapopo.

* **10:10:** Hib 9:12 * **10:11:** Nim 29:38 * **10:13:** Sng 110:1 * **10:16:** Jer 31:33; Hib 8:10 * **10:17:** Jer 31:34 * **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51 * **10:22:** Levi 8:30; Ese 36:25; Epe 5:26 * **10:25:** Hib 3:13

Hita lobo si gi vakatora a niluhoi ne huriki e turane hita, a vuhuna i tabukoi ge bele a parava e Bakovi Dagi ge hamule valai vona.

26 *E rei a viri i lohoka vona pali a nita muholi, pali i tabana i luhoi ge rata a naro hale, lakea i rata, i uka tabu a nihabi na naro hale vona.

27 *A viri i rata mavonga, ge mangenge. Ge dava kunanea a Vure, ra viri ge pelekado e huriki, ge ratapile na kanono dagi e huriki ri hehea.

28 *Si lohoka vona pali, a viri i putu puru a vinara ne Moses, lakea a viri ala rua o ala tolu to masia, bara to taki talea, ra bakovi iea i uka ma ni gi dodo. Bara ni rabalaki.

29 *Pali a viri i lohopilea a Tuna Vure bara i bole a nimadihi dagi hateka, a vuhuna i biua a darane Isu, ra i vakatorea a ngava dagi na Vure. A ngava dagi iea i ru here hita ne vona a Vure kunana. Pali a viri i lohopilea a Tuna Vure, i ratea a Hanuna Vure i madihi a hatena. Ra Hanuna Vure, a mari ni rata kamumu hita.

30 *Si lohoka vona a Vure i ta maea, “A ni koli a naro hale a leho nau. Iau kunana ga koli a naro hale ne huriki, ga vakamadihi ria.” Lakea i ta tabu i ta maea, “E Bakovi Dagi ge pelekado a narone huriki a ngate vona.”

31 A maki ni mangenge hateka vona, a Vure Mahuri ge lakavu ioe, ge vakamadihi ioe.

32 Mu luhoi mule tabu na tahuna hosi mu bole a ngava muholi na Vure. Na tahuna iea e huriki ri habi a maregoa dagi ne mua, mu bole a nimadihi i kupo. Pali mu pesi tora, mu rura kunana.

33 Na parava ranga ni vakapesi mua na matane huriki, lakea ri biu mua, ri vakamadihi mua. Na parava ranga mu pesi turana e huriki ranga ri bole a maka maregoa, mu tuhori ria.

34 *Mu dodo, mu kori e huriki ni ru dili na bavi. Na tahuna e huriki ri radi a maka maki ne mua, mu vivi kunana, a vuhuna mu lohoka vona, a maki muholi ne mua i tabuli na hunu, bara i tabuli vakaroro.

35 I mavonga, nahea mu gu loho ruarua, a vuhuna na tahuna mu pesi tata ni luhoi torea a Vure, bara mu bole a mapa dagi muri ma.

36 Mu pesi tora, mu muri mai a ningaru na Vure. Muri bara mu bole a maka maki a Vure i ta muholi vona hosi ge habi ne mua.

37 *A ta mavonga, a vuhuna a Hinere i ta maea,
“I uka ma ge tabaka a viri a ta
muholi vona ge valai,
bara i valai. I uka ma
ge maradoi.
38 A viri malamala nau
ge luhoi tora vakaroro
iau.
Pali ia bara i pesi hoho mule,
i uka ma ga vivi vona.”

---

* **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Vin 17:6; 19:15 * **10:29:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29 * **10:30:** Vin 32:35-36; Sng 135:14 * **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20 * **10:37:** Hab 2:3-4

39 Pali i uka ma si pesi hoho
mule ge ratapile hita a Vure.
I uka. Hita si luhoi torea
a Vure, lakea ge habi a
nimahuri vakaroro ne hita.

11

A Naro na Niluhoi Tora

1 *A ra pelegona ngava, e
"luhoi tora?" I mata navai
a viri i luhoi torea a Vure?
A viri i luhoi torea a Vure i
lohoka vona ge bole a maki
i pasimata vona. I uka ma
i matai a maki nga, pali i
lohoka vona bara i bole ria.
2 E huriki a bakovi hosi
ri luhoi torea a Vure, lakea
i gale ria e huriki a bakovi
kamumu.
3 *Hita, si luhoi torea a
Vure i ta kunana, i vakabele
a maki lobo. A maki lobo si
matai, a Vure i ratarike na
maki i uka ma si matai.
4 *Hosi e Abel i luhoi torea
a Vure, i habi a nihabi vona.
A nihabi ne Abel i rangia
a nihabi ne tukana, e Kain,
lakea a Vure i bolea a ni-
habi ne Abel, i galea a bakovi
kamumu. I muholi, e Abel
i mate pali. Pali a naro i
rata hosi i tabana ni tovo hita
vona a naro na niluhoi torea
a Vure.
5 *E Enok i luhoi torea a
Vure, lakea a Vure i bole
sikea na hunu. I uka ma i
mate. A podana i uka ma ni
matavisi, a vuhuna a Vure i
bole sikea na hunu. Muga na
Vure i bole sikea, i taki ia a
bakovi kamumu, i vivi vona.
6 E rei a viri i uka ma i luhoi
torea a Vure, a Vure i uka
ma i vivi vona. E rei a viri
i ngaru ni lakea tabukoi na
Vure, ge lohoka vona a Vure
i made, ge luhoia a Vure ra
viri i rata kamumu e huriki
ri matakanea.
7 *Hosi e Noa i luhoi torea
a Vure. Lakea a Vure i taki
mugea e Noa, i vakalongoa
na maka maki hale ri gi bele
muri ma. E Noa i mangenge
na Vure, i haea a aga rungu,
ge korimule na vuranga e
huriki a kabu vona. E Noa i
rata mavonga, a maka naro
hale ne huriki lobo na malala
ri bele kavakava. A Vure i
gale ia a bakovi malamala, a
vuhuna i luhoi torea a Vure.
8 *Hosi e Abraham i luhoi
torea a Vure, i longototoa na
tahuna a Vure i takia ge pe
a tanga vona, ge lakea na
tanga i ngaru ni habia vona,
ge a malala vona. E Abraham
i malaga na tanga vona, i
havai. I uka ma i lohoka
vona a tabeke ge lakea vona.
9 *I luhoi torea a Vure, i
vano kunana, i made kunana
na kape, i manga a mosi na
malala a Vure i ta muholi
vona ge habia vona. E tuna,
e Isak, e tubuna e Iakop,
rua ranga ru made vonga
na kape, ru dava ni bole a
malala, ra a Vure i ta muholi
ge habi ne tou.
10 E Abraham i luhoi torea
a Vure, i davea a parava ge
masia a tanga dagi, ra tanga
i tahoka a vuhuna. Ra tanga
iea, a Vure kunana i luhoi
kadoa, i kisi purua.

* **11:1:** 2Ko 5:7 * **11:3:** Vuh 1:1; Sng 33:6; Ion 1:3 * **11:4:** Vuh 4:3-10 * **11:5:** Vuh 5:21-24 * **11:7:** Vuh 6:13–7:1 * **11:8:** Vuh 12:1-5 * **11:9:** Vuh 35:12 * **11:11:** Vuh 18:11-14; 21:2; Rom 4:19

11 *Hosi e Sara i gare liu, i
keri ni vakabele a koma. Pali
i luhoi torea a Vure, lakea a
Vure i vakatorea a kakaina,
i singou. A Vure i tuhoria, a
vuhuna e Sara i lohoka vona,
a Vure a viri i rata a maki i
taki ge rata.
12 *Na naro iea, e Abraham
i tahoka e huriki a hamona
ala kupo hateka. Re Abra-
ham, i gare liu pali, i ngalai
a matenga. Pali ngane e
huriki a hamona ri ala kupo
hateka, i manga a maka hada
na hunu, a hire na lavu. Ni
keri ni gi.
13 *Re huriki a bakovi a
ngatavine nga, i uka ma ri
bole ma a maki a Vure i ta
muholi vona ri gi bole. Pali ri
vivi kunana ni lohoka vona a
maki nga bara ri bele muri
ma. I uka ma ri bole a
maki nga, pali na tahuna ri
mate, ri tabana ni luhoi torea
a Vure. Ri lohoka vona, ri
made manga a mosi kunana
koea na malala.
14 Si lohoka vona, ri
matakanea a malala, ga
tanga muholi ne ria, e huriki
ri taki ri made manga a mosi
kunana koea na malala.
15 Bara ri luhoi kunana a
tanga ri pea ri valai, bara ri
hamule lakea tabu vona.
16 Pali i uka ma ri dodoa a
tanga muga ne ria. Ri ngaru
ni bele na tanga tara, ra i
rangi a tanga lobo na malala.
Ri ngaru ni bele na tanga na
hunu. I mavonga, a Vure i
uka ma i maruhu ne ria. I
vivi vona a hini ri gale ia a
Vure ne ria. I kisi puru pali
a tanga dagi ne ria.
17-18 *Hosi e Abraham i
luhoi torea a Vure. A Vure i
tonia, i takia ge habia e tuna,
e Isak, ge manga a nihabi na
Vure. I muholi, a Vure i ta
muholi muga ne Abraham, i
ta maea, “E huriki e tune Isak
kunana bara ni gale e huriki
a hamomu.” Pali e Abra-
ham i longototo kunana, i
vakatubu ni habi na Vure e
Isak, ge manga a nihabi ni
gutu vuro.
19 *E Abraham i lohoka
vona a Vure, i kara ni
vakamahuri mule e huriki
ri mate pali. I muholi
hateka, bara si takia ngane
e Abraham, i manga i bole
mulea na matenga e tuna.
20 *Hosi e Isak i luhoi torea
a Vure. I gamai e tuna ala
rua, e Iakop, e Esau, i vaka-
longo muga ne rua a ra maka
maki ge bele ne rua muri ma.
21 *Hosi e Iakop i luhoi
torea a Vure. Na tahuna i
popote ge mate, i gamai e
tune Iosep ala rua, i doga rike
na kodo vona, i kavurikea a
Vure.
22 *E Iosep i luhoi torea a
Vure. Na tahuna i popote
ge mate, i vakalongo muga
ne huriki a Israel bara ri ha
taroa e Egipto. I taki ria ri gi
bole turane ria a tuhana, na
tahuna ri vano.
23 *Hosi e tamane kinane
Moses ru luhoi torea a Vure.
A hariki ne huriki a Egipto i
taki ni gi vakapasiri e huriki

* **11:12:** Vuh 15:5; 22:17 * **11:13:** Vuh 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pe 2:11 * **11:17-18:** Vuh 21:12; 22:1-14 * **11:19:** Rom 4:17 * **11:20:** Vuh 27:27-29,39-40 * **11:21:** Vuh 47:31–48:20 * **11:22:** Vuh 50:24-25; Nim 13:19 * **11:23:** Nim 1:22; 2:2

e tune Israel a bakovi ri
gi mate. Pali na tahuna e
Moses ni poda, i uka ma ru
mangenge ni putu puru a
ngava na hariki. Ru ruhu-
loloa e Moses na keva i tolu,
a vuhuna ru masia i mata
kamumu hateka.
24 E Moses i luhoi torea a
Vure. Na tahuna i koru rike
pali, i marikoi ni gi gale ge ia
e tubune Parao.
25 I marikoi ni pitei na naro
hale, a vuhuna a nipitei iea
i tabuli popote kunana. I
ngaru ni bole taro a maregoa
turane huriki a tara na Vure.
26 E Moses i luhoi maea, i
kamumu e huriki ri gi biu
ia, a vuhuna i luhoi torea e
Kristo. Pali bara i hale i uka
ma ge luhoi tora, pali ge bole
a mahala i kupo o Egipto.
27 E Moses i luhoi torea a
Vure, i ha taroa e Egipto. I
uka ma i mangenge na hariki
o Egipto, a vuhuna i masia a
Vure, ra Viri i uka tara viri ge
masia.
28 *E Moses i luhoi torea
a Vure, i longototoa a nga-
vana na tahuna i takia ge
ramai a naro na Nipagepolo.
I rabalakia a tuna sipsip, i
kalu na logo a darana. I
rata mavonga, a agelo na
matenga ge masia, i uka ma
ge rabalaki e huriki a koma
tabua ne huriki a Israel.
29 *E huriki a Israel ri luhoi
torea a Vure, ri laho page
poloa a Dari Vururu, ri laho
langa na malala i vu polo-
lilo na dari iea. Na tahuna
e huriki a nugumaheto o
Egipto ri tonia, ria lobo ri
pasiri, ri mate.
30 *E huriki a Israel ri luhoi
torea a Vure, lakea ri laho
haluia na parava i polorua
a nure o Ieriko. Muri, a
nure dagi iea i mapuka puru
tavula.
31 *A ngatavine a ngoi e
Rahap i luhoi torea a Vure, i
kori a Israel ala rua, ru kasisi
a tanga vona. Lakea, i uka
ma i vurua turane huriki ri
putu puru a nitana Vure.
32 *Pali a ra ngava ga taki
tabua? I ola hateka ga tu-
verei kado tabu a narone
Gidion, e Barak, e Samson,
e Iepta, e Davit, e Samuel, e
huriki a propet.
33 *Ria lobo ri luhoi torea a
Vure, ri mulangi na vabinga,
ri ratapile a robo i kupo.
Ri vakamadihi e huriki a
bakovi, a maka tanga ri
gegea a Vure. Ri bole a maka
maki a Vure i ta muholi ge
habi ne ria. Ri nugu pupu a
ngavana maka laion.
34 *Ri tutu mate a kanono
dagi. Ri ha, i uka ma ri bole a
vuranga na bainat ne huriki
a pile. Ri uka a nitora, pali
a Vure i vakatora ria. Ri
gao hateka na vabinga, ri rat-
apile e huriki a pile. Ri valili
vona e huriki a tara dagi na
pile ne ria, ri ha.
35 *E huriki ri mate pali
ni vakamahuri mule, lakea e
kinane ria ri bole mule ria. E
huriki ranga ni vakamadihi

* **11:28:** Nim 12:21-30 * **11:29:** Nim 14:21-31 * **11:30:** Ios 6:12-21 * **11:31:** Ios 2:1-21; 6:21-25; Iak 2:25 * **11:32:** Het 6:11–8:32; 4:6–5:31; 11:1–12:7; 13:2–16:31; 1Sam 16:1–1Ki 2:11; 1Sam 1:1–25:1 * **11:33:** Dan 6:1-27 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37

hateka. A viri i vakamadihi
ria i taki ria, bara ri lohopilea
a Vure, bara ri voro taparaki
ria. Pali i uka ma ri lohopilea
a Vure, a vuhuna ri ngaru
ni bole a nimahuri kamumu
na Vure na tahuna i vakapesi
mule ria na matenga.

36 *E huriki ranga ri luhoi
torea a Vure, ni harogi pile,
ni lagu, ni kolotata na sen, ni
ru dili na bavi.

37 *E huriki ranga ri luhoi
torea a Vure ni padimate na
kedo, ni palakudu ria bale
rua na so, ni padimate na
bainat. E huriki ranga ri
luhoi torea a Vure, ri uka
varakia, ri rea kunana na
kulina sipsip, a meme. Ri uka
ruma, ri matasia, ri bole a
maregoa, e huriki ri ratapile
ria.

38 Ri kamumu hateka. E
huriki a bakovi a ngatavine
na malala, i uka ma i kara ria
ri gi made turane huriki nga.
Ri laho lae na tabeke i ngeki,
na lolo. Ri mahita na dupi na
malala, ri mahita na babe.

39 Re huriki lobo nga, ri
luhoi torea a Vure, a Vure i
taki ria, ri kamumu. Pali i
uka ma ri bole a maki a Vure
i ta muholi vona ge habi ne
ria,

40 a vuhuna a Vure i kisi
purua hosi tara maki i ka-
mumu hateka ne vona e hita
lobo. I koi vona e huriki hosi
ri gi malamala muga ne hita
mona. I ngaru si gi malamala
palupu turane ria.

12

Si Gi Muri Mai a Naro ne Isu

1 *Re huriki a bakovi a
ngatavine na Vure hosi nga,
ri pesi halui hita. A tara dagi.
Ri vakasiri pali hita na dala
na ni luhoi torea a Vure. Ri
matanono hita, ri ngaru si
gi mulangi na nivarangi si
nunu vona. I mavonga, si gi
kinigao ni nunu kamumu. Si
gi puga vuroki na nimadene
hita a maka maki i vaka-
marego hita, a naro hale i
nugu tata mule hita.

2 A niluhoi ne hita ge doko
kunana ne Isu. Ia a vuhuna
a niluhoi ne hita, ia a viri
kunana i malamala liu na
naro vona ni luhoi tora. Na
tahuna i bole a nimadihi dagi
ni mate na kai tavalavala, i
hatenono kunana. I uka ma i
mangenge vona a nimaruhu
dagi ge mate na naro iea, a
vuhuna i luhoi kunana a ni-
vivi dagi hateka ge bole muri
ma. Ngane i made na limana
kanena Vure.

3 Mu luhoi kamumua a
narone Isu. I hatenono na
tahuna e huriki a bakovi hale
ri vakamadihi ia. Mu luhoi
a narona, nahea ge malulu
a tuhane mua, nahea mu gu
kini malulu.

4 Muholi ngi, mua mu rura
na nivakaloboa a naro hale.
Pali a nirura ne mua i uka ma
i rata mua mu gu mate ma.

5 *I navai? Mu longo kabu-
rungia pali a hini a Vure i
vara mua i manga mua e
huriki e tuna? I ta maea,

“O tugu, na tahuna e Bakovi
Dagi i habi a nimadihi

* **11:36:** 1Ki 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25 * **12:5:** Jop 5:17; Snd 3:11-12; Kap 3:19

vomu, naha ni biua.
Naha ni kini malulu na
tahuna i tahate ioe.
6 A vuhuna e Bakovi Dagi i
vara e huriki a viri i
ngaru hatekea ria.
I habi a nimadihi ne
huriki i bole ria pali,
ge ria e huriki e tuna."

7 *Mu hatenono na tahuna
a Vure i habi a nimadihi ne
mua. E huriki a tamana
koma ri habi a nimadihi ne
tune ria na tahuna ri rata
hale. A Vure tara, i rata
mavonga ne mua, e huriki e
tuna.
8 A Vure i habi a nimadihi
ne huriki e tuna ri rata hale.
Pali ioe, a Vure i uka ma i rata
mavonga na tahuna o rata
hale, i manga ioe a tuna ngoi,
i uka e tamamu.
9 Hita lobo, e tamane hita
ri habi a nimadihi ne hita na
tahuna si rata hale. Si togo
ria. I mavonga, i kamumu
hateka si gi togoa e Tamana a
hanune hita na tahuna i habi
a nimadihi ne hita, si gi bole
a nimahuri vakaroro.
10 E huriki e tamane hita
ri habi a nimadihi ne hita
na parava popote kunana,
na naro ri luhoia i kamumu.
Pali a Vure i habi a nimadihi
ne hita ni kori hita, si gi mala-
mala manga ia.

11 *Na tahuna i habi a ni-
madihi ne hita, i uka ma si
ngarua, a vuhuna i madihi.
Pali i tovo hita. Muri ma
i tahoka a kanena kamumu,
ra si laho malamala, si made
na nivalemu.

12 *A limane mua i uka
nitora, i malai, pali mu toto
rike, mu rata leho. A turune
mua i vareru, pali mu pesi
tora.
13 *Mu laho na dala
kiripiripi. Bara mu rata
mavonga, a vahane mua i
hale i uka ma ge hale liu.
Bara ri kamumu tabu.
14 Mu rura ni made na ni-
valemu turane huriki lobo.
Mu rura ni bele malamala,
a vuhuna a viri i uka ma i
malamala, i uka ma ge masia
e Bakovi Dagi.
15 Nahea tara viri ne mua
ge boru, ge ha taroa a naro
kamumu na Vure. A viri i
rata mavonga, ma ge bole
dili a naro hale, ge bele
a maregoa, lakea e huriki
ala kupo bara ri katoki na
matana Vure.
16 *Nahea tara viri ne mua
ge rata a naro na molenga,
o ge biua a Vure, i manga
e Esau hosi. E Esau a
tabua. Bara i bole a maki
lobo ne tamana, a nigamai
ne tamana. Pali i habi polo
ne tarina a maki lobo nga, ge
kani balaka taku kunana.
17 *Muri, na tahuna e
tamana i popote ge mate,
i ngaru ni gamai e tuna.
E Esau i ngaru ni bole a
nigamai iea, pali i uka ma
i bolea. I tangi hateka ni bole
mulea a nigamai iea, pali i
bolea pali e tarina. I uka tabu
a dalana ge bole mulea.

Si Bele Pali o Ierusalem na Hunu

18 *I uka ma mu bele na
lolo e huriki a Israel hosi ri
bele vona. A lolo iea i vona a
kanono dagi. A lolo iea i uvo

* **12:7:** Vin 8:5 * **12:11:** Iak 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26
* **12:16:** Vuh 25:29-34 * **12:17:** Vuh 27:30-40 * **12:18:** Nim 19:16-20; Vin 4:11-12

hateka, e huriki ri mangenge
vona. A lolo iea i bele vona a
vilu dagi hateka.

19 *Ri longo a tavure i
tangi. Ri longoa a lohona
Vure, lakea ri mangenge
hateka, ri taki torea e Moses
ri marikoi ni longo tabua.

20 *Ri mangenge hateka a
ngava a Vure i taki ria vona,
ra i maea, “A bakovi, o a sip-
sip a meme kunana ge laho
sike na lolo, mu padimatea
na kedo.”

21 *A maka maki nga ri
dagi hateka, e Moses tara i
mangenge, i ta maea, “Iau a
mangenge hateka, i vakulu a
tagagu.”

22 E huriki a Israel ri bele
na tanga maea. Pali mua, a
tanga mu bele vona i uka ma
i maea. Mua mu bele na Lolo
e Sion. Mu bele na tanga dagi
na Vure Mahuri, e Ierusalem
na Hunu. E huriki a agelo ala
kupo hateka ri made vonga,
ri rata a habu dagi.

23 A tabeke mu bele vona,
i vapopo vona e huriki a
tara na Tuna Vure a Tabua.
A rane ria, a Vure i here
puru meli na hunu. Mu
bele na matana Vure, a Mari
Ni Pelekado, ge pelekado e
huriki lobo. A tabeke mu
bele vona, i made vona a
hanune huriki a viri hosi, ri
ramaia a Vure. Ngane a Vure
i rata ria ri malamala liu.

24 *Mu bele ne Isu. I vaka-
tora a ngava dagi karaba. Mu
bele na darane Isu. A ngava
na darane Isu i rangi a ngava
na darane Abel.

25 *Nahea mu gu longo-
taroa a lohona Vure. Hosi e
Moses, a bakovi na malala,
i patutu mule e huriki a Is-
rael. Ri longotaroa a nga-
vana, muri ri keri ni lelea a
rongova na Vure. Pali hita, a
Vure meli na hunu i patutu
mule hita. I mavonga, na-
hea si gi longotaro, a vuhuna
bara si keri liu ni lelea a
rongova na Vure.

26 *Hosi, na tahuna iea, a
lohona Vure i polua a malala,
i vuruke. Pali ngane i ta
muholi ne hita, i ta maea,
“Pali muri ma bara polu
tabua a malala. I uka ma
ga polu kunana a malala. A
hunu tara bara polua.”

27 A ngava e “tabu”, i
vakasiri manga a Vure ge
vakalobo a maki lobo i
ratarike. A maki lobo i
kara ni gi polu, a Vure ge
vakalobo. Muri, a maki lobo i
keri ni gi polu, bara ri tabuli.

28 I mavonga, si gi vivi
ni bole a harikianga muholi,
ra i keri ni gi polu. Si gi
kavurikea a Vure na naro i
vivi vona. Si gi togoa, si gi
mangenge vona,

29 *a vuhuna a Vure ne hita
i manga a kanono i gutu i
vuro lobo liu a maka maki.

13

A Nihabi a Vure i Ngaru

1 Mua o huriki a tara na
Vure, mu vangaru.

---

* **12:19:** Nim 20:18-21; Vin 5:22-27 * **12:20:** Nim 19:12-13 * **12:21:** Vin 9:19
* **12:24:** Vuh 4:10; Hib 8:6 * **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29 * **12:26:** Hag 2:6
* **12:29:** Vin 4:24; 9:3 * **13:2:** Vuh 18:1-8; 19:1-3; Rom 12:13

2 *Mu tagui, mu matakari
e huriki a mosi ri bele ne
mua. Hosi e huriki ranga
ri matakari a mosi, pali i
uka ma a bakovi ri matakari.
A agelo ri pahaluhoi ta a
bakovi.
3 Mu kori e huriki ri made
na bavi, i manga mua ranga
mu made turane ria na bavi.
Mu kori e huriki ni vaka-
madihi, i manga mua ranga
ni vakamadihi turane ria.
4 *A parangia, mua lobo
mu togoa. Naha ni vakahale
a parangia, a vuhuna a Vure
ge pelekado, ge ratapile e
huriki ri mole.
5 *Naha ni nunu muri mai
a mahala. A maki mu tahoka
pali, mu vivi vona kunana, a
vuhuna a Vure i ta maea,
"I uka ma ga ha taro mua.
I uka ma ga lohopile
mua."
6 *I muholi hateka a ngava
iea, si gi takia, ra i maea,
"I uka ma ga mangenge.
E huriki a bakovi, ri uka
a nitora ni rata hale
iau,
a vuhuna e Bakovi Dagi i
tuhori iau."
7 *Mu luhoi e huriki a
matakari ne mua, ri vaka-
longo mua vona a nitana
Vure hosi. Ri laho navai?
Ri mate navai? Mu ramai a
narone ria ni luhoi torea a
Vure.
8 E Isu Kristo i uka ma
i pulo lae a narona. I
palupulupu kunana na hini
ravi, na hini mona, na par-
ava vakaroro.
9 *Naha ni nunu muri mai
a maka nitovo tebi legelege. I
kamumu a Vure ge vakatora
a hatene mua na naro ka-
mumu vona. A maka vinara
na maki ni kani i uka ma
i kori e huriki ri muri mai.
Naha ni muri mai a maka
vinara nga.
10 A dede na nihabi ne hita
i tebi na dede i tabuli na kape
na Vure. E huriki ri leho
vonga i uka ma ri gi valai ni
kani na dede ne hita.
11 *E huriki a prister dagi
ri rabalaki a bulmakau polo-
vavo na mada, ri bole dili
na Tabeke Nitaba a darana,
ni puga vuroki a naro hale
ne huriki. A podana ni gutu
vuro polovavo na mada.
12 *Na naro iea kunana, e
Isu i bole a nimadihi polo-
vavo na tanga, ge tua a
darana, ni rata e huriki a viri
vona ri gi malamala.
13 *Ngane si gi pagitala, si
gi lakea ne Isu polovavo na
tanga, lakea e huriki ri gi biu
hita i manga ri biua e Isu.
14 *Si gi rata mavonga, a
vuhuna si uka tanga muholi
koea na malala. Si pasimata
vona a tanga dagi muholi ta
ge bele muri ma.
15 *E Isu ge kori hita, na-
hea si gi malo ni kavurike
vakaroroa a Vure. Si gi taki
tala a rana ne huriki.
16 *Naha ni longo kabu-
rungi ni rata a naro kamumu
ne huriki a turane mua, a
vuhuna a Vure i ngarua ra

* **13:4:** Epe 5:5 * **13:5:** Vin 31:6,8; Ios 1:5 * **13:6:** Sng 118:6 * **13:7:** 1Ko 4:16 * **13:9:** Rom 14:17 * **13:11:** Levi 16:27 * **13:12:** Ion 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22 * **13:15:** Sng 50:14,23 * **13:16:** Pili 4:18

naro iea. E huriki ranga ri
bala a maki, mu habi ne ria
ranga maki mu tahoka.

17 *Mu longototo e huriki
a matakari ne mua. Mu
muri mai a ngava ri taki,
a vuhuna ri matakari a ha-
nune mua. Muri ma bara
ri pesi na matana Vure, ge
nana ria vona ri matakari
navai mua. Mu rata ka-
mumu ria, ri gi vivi kunana
ni matakari mua. Bara mu
rata hale ria, bara ri deke
ne mua. I mavonga, mua
ranga i uka ma mu gu made
kamumu.

18 *A ngaru mu gu vasileki
na Vure ge tuhori iau. Na
hategu, a lohoka vona i uka
ma a ratea tara naro hale ga
rare vona. A ngaru ni rata
kamumu a maki lobo a rata.
19 A ngaru hateka mu gu
vasileki mavonga, lakea a
Vure ge rudu mule iau, ga
lakene malaviriri ne mua.

20 *A Bakovi Dagi ne hita
e Isu, ia a matakari dagi ne
hita, re hita huriki a sipsip
vona. I habi a darana ge
vakatora a ngava karaba ge
tabuli vakaroro. Lakea a
Vure i vakamahuri mulea na
matenga. Ngane ra Vure na
nivalemu,
21 ge habi ne mua a maka
maki ge tuhori mua mu gu
rata a maki lobo i ngaru mu
gu rata. I rata pololilo ne
hita tara maki i vivi vona na
nitora ne Isu Kristo. Si gi
kavurikea, si gi vakabagetua
ngane, na parava vakaroro. I
muholi.

A Nilobona Raukea

22 Mua o huriki a turagu,
a raukea nau i uka ma i ola
hateka. Mu hatenono vona a
ngava tora a habi ne mua, a
vara mua vona.
23 A ngaru ni vakalongo
mua vona e Timoti. Ni vaka-
pagitala pali ia na bavi. Ia
ge bele malaviriri nau ieni,
maria varago miri gi lakene,
miri gi gosi mua.
24 Iau a talo rike a haro ka-
mumu ne huriki a matakari
ne mua, turana e huriki a
tara na Vure iene. E huriki ri
mariu valai o Itali, ria ranga
ri talo rike a haro kamumu
ne mua.
25 A Vure ge rata kamumu
mua lobo.

* **13:17:** 1Tes 5:12 * **13:18:** Apo 24:16; 2Ko 1:12 * **13:20:** Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pe 2:25

A Raukea i Herea e Iakop
A Nita Vakalohoka

A viri i herea ra raukea iea i taki mulea ia e "Iakop, a vora na Vure turana e Bakovi Dagi, e Isu Kristo". A hini i uka ma i ta kavakava hateka vona i maea, e huriki a tara ne Kristo na parava iea ri lohoka kamumu vona a rana. Na ngava dagi karaba, i kupo e huriki a rane ria e Iakop, pali i ala rua kunana ru kara ni here ra raukea maea: e Iakop re tarine Isu, turane Iakop a apostolo, re tarine Ioanes. Pali e huriki a tara ne Kristo hosi ri ta maea, e Iakop e tarine Isu a viri i herea ra raukea iea.

E Iakop i muga na bakovi ala va, ra ni kilala ta tou e tarine Isu (Mat 13:55, Mrk 6:3), e tune Maria rua e Iosep. E Iakop i koru rike turane Isu, pali i uka ma i luhoi torea e Isu (Ion 7:5). Pali muri ne Isu i mahuri mule na nimate, i bele vona (1Ko 15:7). Ngane ia, turana e turana ranga, to turana e huriki a murimuri ne Isu ri vapopo o Ierusalem (Apo 1:14). Muri, e Iakop i matakari a tara ne Kristo o Ierusalem. Na pida muri ranga, na tahuna e Paulus i lakea o Ierusalem ni matai e Petrus, e Iakop tara ni kilala turana e Petrus, turana e huriki a apostolo ranga (Gal 1:19). Na pida ranga muri, na tahuna a Vure i vakapagitalea na bavi o Ierusalem e Petrus, e Iakop i matakari a tara ne Kristo vonga (Apo 12:17). Muri na pida ranga tabu, e huriki a matakari o Ierusalem ri vapopo, ri ta vona re huriki i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo, ni gi pala a kuline ria o ge uka. E huriki lobo ri togoa e Iakop, lakea ri takia ge vakalobo a ngava na vaponga ne ria (Apo 15:13-21). E Paulus i takia e Iakop i manga a vuhubutu na roho na Vure (Gal 2:9).

Ni taki i herea e Iakop muga ne ia ni padi mate na pida e 62 AD. A rane Iakop ni kilala tabu na puhu ne Apostolo, i manga ia a matakari na tara ne Kristo o Ierusalem, na tahuna e Paulus i hamule lokovonga tabu. A bakovi ni tuverei polo a nuverei ne huriki a Iuda, re Iosep, i taki na pida i lima muri ne 62 AD, e Iakop turane huriki ranga ni padi mate ria na kedo, na parava e Anas i leho manga a prister dagi. Na nuverei iea i taki e tune Klopas e Simion i bole a murine Iakop, i matakari a tara ne Kristo o Ierusalem.

E Iakop i made o Ierusalem i herea a raukea iea.

Ne Gal 2:7-9, si lohoka maea, e Iakop, turana e huriki ranga, a Vure i habi ne ria a leho ni vakalongo a velenga kamumu ne huriki a Iuda. Muri, e huriki ranga ne ria ri leho ne huriki i uka ma ria a Iuda, manga e Petrus. Pali e Iakop si lohoka vona, i made o Ierusalem, i leho turane huriki a Iuda, i mate.

Ra i maea, a raukea vona i here lakea ne huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo, turane huriki i uka ma ri luhoi torea.

E Iakop i herea a raukea iea lakea na tara ne Kristo, ra ri made polovavo ne Ierusalem. I here ni vakatora ria, ri gi pesi tora na maka maki hale ri leho ni ratapile a niluhoi ne ria. A tara ne Kristo hosi ri manga e huriki ngane, a nitoni legelege i bele ne ria, ge toni ni rata vuroki ra ningaru ne ria na Vure, lakea ri gi ramai a vilo na malala. E Iakop i vakatora re huriki ri luhoi tora muholi e Kristo ri gi pesi tora, nahea ri gi ngalahere na Vure. Pali na tahuna i uka ma ri hamule mai a Vure, bara i pelekado ria. E Iakop i taki re huriki i here lakea ne ria, ri gi bolea a niluhoi kamumu na Vure, ge manga a nipara muholi ge muga ria.

A Nita Muga

1 *A haro kamumu ne mua lobo. Iau, e Iakop, a vora na Vure, a vora ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. A herea a raukea iea i lakene ne mua, a kabu ne Israel i ravulu a polona i rua, ra mu pe a tanga ne mua, mu made viliha na tanga lobo na malala.

Mu Kaloho a Maregoa

2 *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu vivi hateka na tahuna a nitoni ge bele ne mua,

3 *a vuhuna mu lohoka vona a nitoni i bele ne vona ni toni a niluhoi ne mua, mu gu pesi tora.

4 Mu kaloho a nimava, naha ni malo, muri bara mu malamala liu, i uka ma mu gu bala vona tara naro kamumu na Vure.

5 *E rei a viri i uka ma i tahoka a lohokanga kamumu ni laho kamumu, ge nanea a Vure ge habia vona a lohokanga. Muri a Vure bara i habia a lohokanga vona, a vuhuna a Vure ia a mari ni hatebalala. Na tahuna a Vure i habi a maki, i habi kunana. I uka ma ge vakamaruhu a viri.

6 Pali na tahuna a viri ge nana, nahea ge loho rua. Ge luhoi tora. A viri i loho rua i manga a bokona dari i bolea a vilu i rere viliha.

7 Ra bakovi maea, ma ge luhoi e Bakovi Dagi ge habia vona tara maki.

8 A bakovi i loho rua, i uka ma i tabuli kamumu a niluhoi vona, bara i ruru.

9 E huriki a turane hita ri matasia, ri gi vivi na tahuna a Vure ge kavurike ria.

10 *Pali e huriki ri tahoka a mahala i kupo ri gi vivi na tahuna a Vure ge vakakiroko ria, a vuhuna bara ri mate tavula manga a hurumade.

11 I rike a haro, i hua a hurumade, i malai a kaina, i maparu a vuana, i uka ma i mata kamumu tabu. I mavonga kunana a viri i tahoka hateka a mahala bara i mate na tahuna i tabana ni rata a leho vona.

---

* **1:1:** Mat 13:55; Apo 15:13; Gal 1:19; 1Pe 1:1 * **1:2:** Rom 5:3-5 * **1:3:** 1Pe 1:7 * **1:5:** Snd 2:3-6 * **1:10:** Ais 40:6-7

Mu Gege a Nitoni

12 A viri i pesi tora na
tahuna a nitoni i bele ge vivi,
a vuhuna a Vure bara i habi a
mapana, ge bole a nimahuri
vakaroro, i manga a viri i
mulangi na rihiva i bole a
tama. A Vure i taki muga pali
ge habi a mapa ne huriki ri
ngarua a Vure.
13 Na tahuna a bakovi tara
i ngaru ni rata a naro hale,
nahea ge ta maea, "A Vure i
turari iau a ratea a naro hale
iea." Naha ni ta mavonga, a
vuhuna a Vure i uka ma ge
turari ioe go rata a naro hale.
Pali a Vure tara, a naro hale
i uka ma ge turaria. A Vure
tara i uka ma ge turari ioe go
rata a naro hale.
14 Pali a nitoni i bele na
bakovi na tahuna a ningaru
hale na hatena i turari ia i
rata a naro hale.
15 Muri a ningaru hale i
vakabele a naro hale. Muri
a naro hale i vakabele a
matenga.
16 Mua e huriki a turagu, a
ngaru hateka mua. Naha ni
tami mule mua.
17 A maki kamumu lobo si
bole, a maki kamumu lobo ni
habi tavula ne hita, ri valai
ne Tamane hita na hunu, ra
viri i ratarike a haro, a keva,
a maka hada ri para polomeli
na hunu. A maka nipara
nga, ri para dagi na parava
ranga, ri para kiroko na par-
ava ranga. Pali e Tamane
hita i uka ma i mavonga. I
uka ma i pulo lae a vilona.
18 *Na ningaru vona i
vakasiri a nita muholi vona,
ge rata hita ge hita e huriki
e tuna. I rata mavonga, ge
bole tala hita na maki lobo i
ratarike, si gi muga ne ria.

Mu Longototo a Nitana Vure

19 Mua e huriki a turagu, a
ngaru hateka mua. Mu longo
kamumu. Na tahuna a viri
i ta, naha ni koli malaviriri
a ngava. Mu longo kamumu
taro a ngava, mu luhoi kado,
muri mu koli. Naha ni hini-
hate,
20 *a vuhuna a nihinihate
na bakovi i uka ma ge vak-
abele a naro malamala na
Vure.
21 *Lakea, a ngaru mu gu
pe a naro i katoki, a maka
naro hale legelege ne mua.
Mu vakakiroko mua, mu lon-
gototo a nitana Vure, ra ni ru
na hatene mua. Ra ngava iea
i kara ge korimule mua.
22 *Na tahuna mu longoa a
nitana Vure, naha ni longo
tavulea. Mu longototoa. Na
tahuna mu longo tavulea,
mu tami mule mua.
23 A ta mavonga a vuhuna
e huriki ri longo a nitana
Vure, pali i uka ma ri muri
mai, ri manga a bakovi i
matanono a matana na tuku.
24 I masia a matana, pali
i uka ma i ratea tara maki.
I vano kunana, i uka ma i
luhoi tabua a matana i mata
navai.
25 *Pali a viri i longo ka-
mumu a vinara kamumu na
Vure, i ramai a ngava i tab-
uli vona, i uka ma i longo
kaburungia, a Vure bara i

* **1:18:** Ion 1:13 * **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pe 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13 * **1:25:** Rom 8:2; Iak 2:12

rata kamumu ia. Si lo-
hoka vona, a vinara na Vure
i vakamatukapaga hita na
naro hale.
26 *E huriki ri luhoi ta ri
ramai a Vure, pali i uka ma
ri matakari kamumu a tabe-
lene ria, re huriki maea ri
tami mule ria. A maka maki
ri rata, ri luhoi ta a maki
a Vure ge vivi vona, ri rata
tavula kunana.
27 A naro i malamala na
matana Vure, e Tamane hita,
i maea: si gi kori e huriki
a duku, e huriki a havuri,
na tahuna ri bole a maregoa.
A maki tara si gi ratea si gi
matakari kamumu a nilaho
ne hita, i uka ma si gi ramai
a rabu na malala, ma si gi
katoki na matana Vure.

2

Mu Rata a Naro Ge Palupu ne Huriki Lobo

1 *Mua e huriki a turagu,
mu rata a naro ge palupu
ne huriki lobo, a vuhuna mu
luhoi torea e Isu Kristo a
Bakovi Dagi ne hita, i muga
ne huriki lobo.
2 A bakovi na mahala tara
i bagetu kamumu ge dili na
roho na lotu ne mua, pali a
matasia tara ge dili, i marape
kesi a varakia vona.
3 Bara mu rata kamumua a
bakovi na mahala, mu takia
ge made na gula, pali mu
vakahalea a matasia mu tono
ragea ge made polotano, o
mu takia ge pesi basi,
4 mu rata a naro hale. Na
niluhoi hale ne mua, mu
vakalipida e huriki a bakovi.
Mu taki ranga ri kamumu,
mu taki ranga ri hale. A
niluhoi mavonga i uka ma i
kamumu.
5 *Mua e huriki a turagu,
a ngaru hateka mua, mu
longo kamumu. A Vure i
vulaki e huriki a matasia na
malala ri gi luhoi torea, ri
gi tahoka a mahala meli na
hunu, ri gi dili na harikianga
vona, i manga a hini hosi i
ta muholi vona, e huriki ri
ngaru hatekea ri gi bole.
6 Pali mua mu vaka-
maruhua a matasia iea. E
huriki a bakovi na mahala
mu rata kamumu ria, pali ria
kunana ri habi a maregoa ne
mua, ri turari mua lakea na
mari ni pelekado a ngava.
7 Re huriki a bakovi na ma-
hala nga, ria kunana ra viri ri
biu a rane Isu Kristo. A rana
i kamumu hateka. Pali mua
e huriki a ngate vona.
8 *A vinara na Hariki ne
hita, ni here puru na Hinere
i ta maea, “O ngaru e huriki
lobo i manga a hini o ngaru
mule ioe.” Na tahuna mu
ramai a vinara iea, mu rata
a naro kamumu.
9 *Pali na tahuna i uka ma
mu rata a naro i taku ne
huriki lobo, mu rata a naro
hale. Lakea ra vinara iea i
vakasiri mua, mua a viri ni
longotaro a vinara.
10 *A taki mavonga, a
vuhuna e rei a bakovi tara
i ramai a ngava lobo na
vinara, pali i longotaro a
vinara i taku kunana, ra
bakovi iea i tahoka a rarenga

* **1:26:** Sng 141:3 * **2:1:** Apo 10:34; Iak 2:9 * **2:5:** 1Ko 1:26-28 * **2:8:** Levi 19:18; Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Vin 1:17 * **2:10:** Levi 19:37; Gi 20:7-12,24; Mat 5:19

pali, i manga a bakovi i
longotaro a vinara lobo.
11 *Mu lohoka vona a Vure
i ta maea, “Naha ni rata a
naro na molenga.” I ta maea
tabu, “Naha ni rabalaki a
viri.” E rei a viri i uka ma i
rata a naro na molenga, pali i
rabalaki a viri, ngane ia a viri
ni longotaro a vinara.
12 *Lakea a ngaru mu gu
laho kamumu, a vuhuna a
maki lobo mu rata, a ngava
lobo mu taki, a Vure bara i
pelekado mua na vinara. Na
vinara iea kunana, a Vure i
rata hita si matukapaga na
naro hale ne hita.
13 *Mu laho kamumu, a
vuhuna e rei a viri i uka ma
i dodo e huriki, a Vure tara i
uka ma ge dodoa muri ma na
tahuna ge pelekado e huriki.
Pali a viri i dodo e huriki, a
Vure bara i dodoa na tahuna
i pelekado e huriki.

A Viri i Luhoi Tora a Vure Ge Vakasiria na Narona

14 Mua e huriki e turagu,
a ra a maki i kamumu vona
a bakovi ge takia ta i luhoi
torea e Isu, pali a narona i
uka ma i vakasiri mavongea?
A niluhoi maea, i uka ma ge
korimulea.
15 *Bara e turane hita tara
i ramai e Kristo i tahoka a
matutuna varakia, i bala a
maki ni kani,
16 lakea tara ne mua ge
takia ge ta maea, “O made na
nivalemu. Go tahoka a maki
ni kavitagu ioe vona, go kani
go maru,” pali i uka ma ge
koria na limana, ra ngava iea
ge tuhori navia?
17 A naro na niluhoi tora
i mavonga kunana. Na
tahuna a viri i taki ta i luhoi
torea e Kristo, pali i uka ma
i rata a naro kamumu, a
niluhoi vona a maki tavula
kunana.
18 *Pali bara viri tara i ta
maea, “I ranga e huriki ri
tahoka a niluhoi tora, pali
i ranga e huriki ri tahoka
a naro kamumu.” Pali a
ngava bara kolia i maea, “Ga
matakilala navai a niluhoi
vomu na tahuna o uka ma
o ratea tara maki. Pali iau
ga vakasiri ioe vona a niluhoi
nau na maki a rata.”
19 Ioe, o luhoia a Vure
i taku kunana. O moro
hateka, ke! Pali e huriki
a hanitu ranga ri luhoi
mavonga, lakea ri mangenge
i vakulu a tagane ria.
20 Ioe a manga! I uka ma o
matakilaka vona, a niluhoi a
maki tavula na tahuna i uka
kanena. Bara vakasiri ioe.
21 *Hosi a Vure i masia a
narone Abraham, ra gare ne
hita, i habia e tuna e Isak ge a
nihabi na Vure, lakea a Vure
i galea e Abraham a bakovi
malamala.
22 *O luhoi kamumu: a
niluhoi, a narone Abraham,
ru leho palupu. A naro ka-
mumu vona i ratea a niluhoi
vona i kamumu liu.
23 *A nitana Vure i muholi,
ni here i ta maea, “E Abra-
ham i luhoi torea a Vure,
lakea a Vure i galea a bakovi

* **2:11:** Nim 20:13-14; Rom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Iak 1:25; 1Pe 2:16 * **2:13:** Mat 5:7; 18:32-35 * **2:15:** 1Ion 3:17 * **2:18:** Gal 5:6 * **2:21:** Vuh 22:9-12 * **2:22:** Hib 11:17-18 * **2:23:** Vuh 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8

malamala.” Lakea ni taki e
Abraham e turana Vure.
24 Ngane mu lohoka vona,
a viri i luhoi tavulea a Vure i
uka ma ni gi gale ge ia a viri
malamala. A viri i luhoi, i
rata a naro kamumu, a Vure
bara i galea a viri malamala.
25 *I mavonga kunana hosi
ne Rahap, a ngatavine a ngoi.
A Vure i masia a narona na
tahuna i matakari e huriki
a vinuru, i vakahamule ria
na dala tebi, lakea i galea a
ngatavine malamala.
26 Si lohoka vona na
tahuna a hanuna viri i pe a
kakaina, a bakovi iea bara
i mate. I mavonga kunana,
a bakovi i luhoi tavulavula,
pali a niluhoi vona i uka ma
i vakabelea tara kanena, ra
niluhoi vona i uka lehona, i
mate pali.

3

Mu Matakari Kamumu a Tabelene Mua

1 Mua e huriki a turagu,
nahea ge kupo ne mua ri
gi bole a leho ni tovo e
huriki na narona Vure, a
vuhuna mu lohoka vona mia
e huriki mi vara, a Vure bara
i matai kamumu a narone
mia, i pelekado mia. A
nipelekado ne mia bara i
dagi na nipelekado ne huriki
a bakovi tavula.
2 Hita lobo si varoru na
rabu i kupo. Pali a viri i
uka ma i varoru na ngavana,
ra viri iea a viri kamumu
hateka, i kara ni matakari a
nilaho vona.
3 E huriki ri rike na hos ri
ru a aen kiroko na ngavana
hos, lakea a hos bara i ra-
mai kunanea a ningaru na
bakovi i rike vona, ge lakea
na hini a bakovi i ngaru ge
lakea vona.
4 Mu masia a sip i vona a
sel. I dagi hateka, i bolea a
vilu, i nunu na dari. Pali a
nikau* vona i uka ma i dagi.
I kiroko. Pali na tahuna a
tahona i ngarua ge lokovai,
bara i huria a nikau, lakea a
sip bara i longototo, i lakea
na hini a tahona i ngaru ge
lakea vona.
5 I mavonga kunana, a
tabelene hita a maki kiroko
kunana, pali i bibi hateka na
maki dagi. I manga a katona
kanono. Ia a maki kiroko ku-
nana, pali i kara ni vakatubu
a kanono dagi na robo, bara
ri nono lobo a maka kai.
6 *A tabelene hita i manga
a kanono i valai na imperno.
I vakabele a naro hale i kupo.
A tabelene hita a mahalana
kakaine hita, pali i ratea a
kakaine hita i katoki lobo. I
ratapile a nimade ne hita.
7 E huriki a bakovi ri bole
a maka maki na robo, a
kadirovo, a mata, a maka
maki i tabuli na dari, ri
matakari ria, ri malou.
8 *Pali uka tara viri ge
matakari mulea a tabelena.
A tabelene hita i uka ma i
malo ni taki a maka ngava i
hale, i manga a bega, i rabal-
aki e huriki.
9 Si kavurikea na tabelene
hita e Tamane hita, e Bakovi
Dagi. Pali muri si harogi

* **2:25:** Ios 2:1-21; Hib 11:31
* **3:4:** A nikau, ra stia. Hosi ni gale a ginelu.
* **3:6:** Mat 12:36-37; 15:11,18-19
* **3:8:** Rom 3:13

e huriki a turane hita, re huriki a bakovi a ngatavine a Vure i ratarike ria ri gi manga ia kunana.

10 A nita ni kavurike a viri, a nita ni ruduraha a viri, ru bele varago na tabele i taku kunana. Mua e huriki a turagu, ra naro iea i uka ma i kamumu.

11 A naru piu, a naru na navuha, i uka ma ru gu tua tala na matana naru i taku kunana.

12 A kai a kulu, ge vakabele a vao? A kai a tarile, ge vakabele a kulu? I mavonga kunana a navuha i uka ma ge vakabele a naru piu.

A Niluhoi Kamumu i Valai na Vure

13 E rei ne mua i luhoi ta i moro, i tahoka a lohokanga, ge vakasiria na nimade kamumu vona, na maka rabu kamumu vona i rata na lohokanga. Pali nahea ge bibi rike mule a rana. Ge vakakiroko ia.

14 Pali e rei a viri i rata a rabu ni masigoro, e huriki ri ngaru ni polomugamuga, nahea ri gi bibi rike a rane ria, nahea ri gi lavuni vona a ngava muholi.

15 Ra rabu nga i uka ma ru valai na Vure, a naro na malala kunana. Ra naro maea ru bele na vilo hosi, ru valai na hanitu.

16 I mavonga, na tahuna mu rata a naro ni masigoro, na tahuna mu ngaru ni rata polomugamuga, i uka ma mu gu made kamumu palupu. Bara mu rata kunana a naro hale.

17 Pali e huriki ri tahoka a lohokanga i valai na Vure, ri maea: ri uka a naro hale, ri ngaru a nivalemu, ri luhoi muga a ningaru ne huriki ranga, i uka ma ri kulirua, ri dodo e huriki a turane ria, a leho ne ria i tahoka a kanena, ri rata virihi e huriki lobo a naro i taku kunana. I uka ma ri tamirabu ni ramai a naro kamumu, ri ramai muholi.

18 *A viri i rata a leho ni kori e huriki bara i made na nivalemu i manga a bakovi i varo a vutuna maki na hania. Bara i vakabele a kanena i kupo, ra maka rabu kamumu.

4

Naha Ni Ngaru a Vilo na Malala

1 *I navai mu vaubi, mu vatahate? Mu vaubi a vuhuna a ningaru hale na kakaine mua i rata mua mu vaubi.

2 Mu ngaru hateka ni bole a maki, pali mu keri ni bolena, lakea mu rabalaki a viri. Mu masigoro na maki na viri tara, pali mu keri ni bole a maki mu ngaru, lakea mu vakatubu a vabinga. I uka ma mu tahoka a maki, a vuhuna i uka ma mu nanea a Vure.

3 Pali na tahuna mu nanea a Vure, i uka ma mu bole a maki mu ngaru, a vuhuna na tahuna mu nanea, a niluhoi ne mua i hale. Mu ngaru kunana ni bole a maki ni vuroki na ningaru tavula.

---

* **3:18:** Mat 5:9; Hib 12:11 * **4:1:** Rom 7:23 * **4:4:** Rom 8:7; 1Ion 2:15

4 *Mu ha taroa a Vure i
manga a ngatavine i ha taroa
e girihina, i vano i ngoi vil-
iha. Mu longo, mu lohoka
vona, e huriki ri ngaru a vilo
na malala, ria a pile na Vure.
I mavonga, e rei a viri ne
mua i ngaru ni ramai a naro
na malala, ia a pile na Vure.
5 A nitana Vure i ta maea,
"A hanuna i ru pololiloa ne
hita i ngaru hatekea si gi ra-
mai kunanea."* Mu luhoi
navai, ra ngava iea a ngava
tavula?
6 *Pali a Vure i rata
kamumu hateka hita. I
mavonga a Hinere i ta maea,

"A Vure i tepu e huriki ri
putu ngingi,
pali i rata kamumu e
huriki ri vakakiroko
ria."

7 *I mavonga, mu longo-
totoa a Vure. Mu gegea a
hanitu, re Satan, lakea bara
i pe mua, i ha.
8 *Mu karuku tabukoi na
Vure, lakea ia tara bara i
valai tabukoi ne mua. Mua
e huriki a bakovi hale, mu
pe a naro hale ne mua. Mua
e huriki mu loho rua, mu
vuroki ra niluhoi hale na
hatene mua,
9 mu duku, mu tangi na
naro hale ne mua. Mua e
huriki mu nongo, ngane mu
pulo a vilone mua, mu tangi.
Mua e huriki mu vivi, ngane
mu pulo a vilone mua, mu
tangi.
10 *Mu vakakiroko mua na
matane Bakovi Dagi, lakea ia
bara i kavurike a rane mua.
11 Mua e huriki a turagu,
naha ni vapadimomo. A
viri i padimomo e turana, i
manga i ta hale na vinara na
Vure, i pelekadoa. Na tahuna
mu pelekadoa a vinara na
Vure, i uka ma mu ramaia.
I manga mu ngaru ge mua
a mari ni pelekado, mu gu
pelekado a nitana Vure.
12 *A Vure kikeri kunana i
vakabele a nitana, ia kikeri
kunana a mari ni pelekado
e huriki. Ia kikeri kunana i
kara ge korimule a viri, o ge
ratapile a viri. Pali mua, mua
e rei muholi mu gu pelekado
e huriki a turane mua?

Naha Ni Bibi Rike Mule Mua

13 *I ranga ne mua mu ta
maea, "Kuduvi si gi vano, si
gi lakea na tanga dagi tara,
si gi made vonga na pida i
taku, si gi vahabi a maki, ni gi
kona, si gi bole a moni dagi."
14 *Mu ratea a ngava iea,
pali i uka ma mu lohoka
vona a ra maki ge bele
kuduvi. A nimahuri ne hita
i manga a havu. I tabuli
popote kunana muri i lobo.
15 Pali i kamumu hateka
mu gu ta maea, "E Bakovi
Dagi bara i ngaru si gi
mahuri, bara si rata a maki
si luhoi ni rata."
16 Pali mu bibi rike mule
a rane mua, mu vakalongo a

* **4:5:** A ngava iea na nita Grik i uka ma i kavakava hateka. A pelegona ngava tara bara i maea, 'A hanuna bakovi, ra viri a Vure i ru pololilo ne hita, i tahoka bala a maka ningaru hale.' * **4:6:** Snd 3:34; 1Pe 5:5 * **4:7:** Epe 6:12 * **4:8:** Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * **4:10:** Jop 5:11; 1Pe 5:6 * **4:12:** Rom 2:1; 14:4 * **4:13:** Luk 12:18-20 * **4:14:** Sng 39:5,11; Snd 27:1

leho dagi mu ngaru ni rata. A
naro ni bibi rike mule a rane
mua, a naro hale hateka.
17 *Mu luhoi kamumu. Na
tahuna o lohoka pali vona
tara naro kamumu go ratea,
pali i uka ma o ratea, o rata
pali a naro hale.

5

A Bakovi na Mahala

1 Mua e huriki mu tahoka a
mahala i kupo, mu longo ka-
mumu! Mu tangi mu haloho
vona a maka maregoa dagi
ge bele ne mua.
2 *A mahala ne mua bara i
mavuru. A varakia ne mua,
bara i kani a madume.
3 A maka gol a silva ne
mua bara i piduku, pali a
nipiduku iea bara i rata a
maka naro hale ne mua ri
gi bele kavakava, bara i
gutu a kakaine mua i manga
kanono. A nilobona parava i
tabukoi ge bele, pali i navai
mu ru kadolu a mahala ne
mua?
4 *Masia! E huriki a mari
ni leho ri mirio na hania ne
mua i uka ma mu kona ria
ma. Mu longo a nideke ne
ria! A nideke ne huriki a
mari ni leho i longoa pali e
Bakovi Dagi, ra i tahoka a
nitora lobo.
5 *Na parava lobo mu bole
a maka maki kamumu mu
vivi, mu ramai kunana a
ningaru na kakaine mua. Mu
ramai lobo a ningaru ne
mua, pali i uka ma ge tabaka,
a Vure bara i ratapile e huriki
a pile vona.
6 Mu padi virihi e huriki a
bakovi malamala na ngava,
mu rabalaki ria. Pali i uka
ma ri gege mua.

Mu Hatenono na Tahuna Mu Bole a Maregoa

7 *Mua e huriki a turagu,
mu hatenono ge harena na
tahuna e Bakovi Dagi ge
hamule valai tabu. A bakovi i
tahoka a hania i dava a maki
ni kani ge moro na hania
vona. I hatenono, i made
madoru i dava a vala a haro
ru gu rata taro a leho ne rua,
muri bara i bole a maki ni
kani.
8 *Mua ranga mu
hatenono, mu pesi tora na
maka maregoa ne mua, a
vuhuna e Bakovi Dagi i
popote ge hamule valai.
9 Mua e huriki a turagu
nahea mu gu ta tutu, ma ge
pelekado mua a Vure. Mu
longo kamumu, a Mari ni
pelekado i popote ge valai.
10 Mua e huriki a turagu,
mu luhoi e huriki a propet
hosi ri vakalongo a ngava na
rane Bakovi Dagi. E huriki
a pile ri rata hale ria, pali ri
pesi tora. Mu ramai a narone
ria.
11 *Si lohoka vona, e huriki
ri hatenono bara ri vivi. Mu
longoa pali a nuverei ne Iob,
i hatenono na tahuna i bole a
maregoa dagi. Muri e Bakovi
Dagi i korimulea. Muholi
hateka, e Bakovi Dagi a Mari

* **4:17:** Luk 12:47 * **5:2:** Mat 6:19 * **5:4:** Vin 24:14-15 * **5:5:** Luk 16:25
* **5:7:** Vin 11:14; Jer 5:24 * **5:8:** Rom 13:11-12; 1Pe 4:7 * **5:11:** Nim 34:6; Jop
1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * **5:12:** Mat 5:34-37

ni dodo, a Mari ni rata ka-
mumu hateka hita.
12 *Mua e huriki a turagu,
a maki dagi hateka i maea:
nahea mu gu kaba, mu gu
taki a ngava muholi. Naha
ni kaba na rana Vure, o na
rana maki tara na malala.
Pali na tahuna mu taki e
“emi” nahea mu gu pulo lae
a ngavane mua. Na tahuna
mu taki e “uka”, nahea mu
gu pulo lae a ngavane mua.
Mua bara mu pulo lae a nga-
vane mua, a Vure bara i
pelekado mua.

Mu Luhoi Tora na Tahuna Mu Vasileki

13 E rei ne mua i bole a
maregoa? Ge takia a Vure. E
rei ne mua i vivi? Ge kalolo a
linge ni kavurikea a Vure.
14 *E rei ne mua i tahoka
gilanga? Ge gale e huriki a
matakari na lotu ri gi valai
vona, ri gi vasileki vona, ri gi
biria na nibiri a kakaina na
rane Bakovi Dagi.
15 *Ria bara ri luhoi torea
a Vure, ri vasileki, e Bakovi
Dagi bara i vakatavaga ia, ge
mahuri. Ia bara i tahoka a
naro hale i ratea, e Bakovi
Dagi bara i puga vuroki a
naro hale vona.
16 Ra i mavonga, a ngaru
mua mu gu vatakitala a naro
hale ne mua. Mu vasileki
ne huriki e turane mua, a
Vure ge vakamahuri ria. Na
tahuna a bakovi malamala i
vasileki, a nivasileki vona i
tahoka a nitora dagi, i tahoka
a kanena.
17 *E Elaisa a bakovi
manga hita. I vasileki tora na
Vure nahea ge boru a vala,
lakea a vala i uka ma i boru
na pida i tolu, a keva i polo
tara.
18 *Muri i vasileki tabu, a
vala i boru tabu, i gaga tabu
a maka uve na hania.

Mu Tuhoria a Bakovi i Ruru na Dala

19 *Mua e huriki a turagu,
a viri tara ne mua ge ha taro
a ngava muholi na Vure, ge
ruru, a ngarua tara ne mua
ge tuli hamule lakea na Vure.
20 *Mu luhoi tabua a ngava
iea: Bara a turane hita tara i
lakea na bakovi i rata a naro
hale, i tuhoria ge ha taroa
a dala hale, i hamule valai
na Vure, ra turane hita iea i
korimulea a bakovi iea, i uka
ma ge mate. I ratea a Vure i
uka ma ge luhoi tabu a naro
hale vona.

* **5:14:** Mrk 6:13 * **5:15:** Mat 17:18-20 * **5:17:** 1Ki 17:1; 18:1 * **5:18:** 1Ki 18:42-45 * **5:19:** Gal 6:1 * **5:20:** Snd 10:12; 1Pe 4:8

A Mugana Raukea i Herea e Petrus
A Nita Vakalohoka

A viri i herea a raukea iea, e Petrus (1:1), a apostolo ne Isu Kristo (Mrk 3:16), a matakari na tara ne Kristo (Mat 16:16-19; 1Ko 9:5; Gal 1:18).

E Petrus i herea ra raukea iea na tahuna i made o Rom, ra ni gale kalahihi e Babilon (5:13). I here muga popote ne ia ni gi rabalaki ne AD 65, na parava e Nero i rabalaki e huriki ri luhoi tora e Kristo.

A vuhuna raukea iea ni here, ge vakatora e huriki ri bole a maregoa i kupo, a vuhuna ri luhoi torea e Kristo (1:6; 2:19-21; 3:14-17; 4:1; 5:12-19). E Petrus i here lakea ne ria, i ngaru ni vakalohoka ria vona a velenga kamumu ne Isu Kristo, ra i mate, i mahuri mule, bara i hamule valai tabu (1:3-12). Ra i maea, ri gi pesi tora na tahuna a maregoa, a nitoni legelege i bele ne ria. A vuhuna bara ri bole a mapa na tahuna e Isu Kristo ge hamule valai. I taki ria tabu maea, ri gi laho manga ria a tara ne Kristo.

A Nita Muga

1 Iau e Petrus, a apostolo ne Isu Kristo.
A here lakene mua e huriki a Vure i vulaki mua, mu made manga mosi na provins e Pontus, e Galesia, e Kapadosia, e Asia, e Bitinia.

2 *A Vure, e Tamane Hita, i lohoka muga pali ge vulaki mua. A Hanuna Vure i vulaki mua, ge mua ne vona kunana, mu gu longototo e Isu Kristo, a darana ge vahilolo mua, mu gu malamala.

A Vure ge rata kamumu mua, ge habi ne mua a nivalemu, ge uka harena.

Si Pasimata Vona a Nimahuri Vakaroro

3 Si gi kavurikea a Vure, e Tamane Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita! I dodo hateka hita, lakea i habi ne hita a nimahuri karaba. Ngane si pasimata muholi, a vuhuna e Isu Kristo i mahuri mule na matenga.

4 *Si pasimata vona a maki ni kado puru ne hita meli na hunu. A maki nga, ri gi tabuli vakaroro. I uka ma ri gi hale, i uka ma ri gi lobo.

5 *Mu luhoi torea pali e Kristo, lakea a nitora na Vure i matakari mua. Ge matakari mua ge vano ge harena na nilobona parava na tahuna ge vakasiri kavakava ne huriki a naro i korimule mua vona.

6 *I mavonga, mu vivi hateka. Pali i muholi, ngane bara mu bole a nimadihi na nitoni legelege na parava popote kunana.

7 *Mu gu bole taro a nimadihi na nitoni legelege,

* **1:2:** Nim 24:1-11; Rom 8:29; 2Tes 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Ion 10:28; 17:11 * **1:6:** Iak 1:2; 1Pe 5:10 * **1:7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Iak 1:3

ge vakasiri mu luhoi tora muholi. A gol a maki i uka ma ge tabuli vakaroro. Pali ia tara, ni toni na kanono. I mavonga, a niluhoi ne mua, ra i dagi hateka na gol, ni gi toni taro, ge tabuli tabaka. Na tahuna mu bole a nitoni, pali mu pesi tata ni luhoi tora, bara ni kavurike mua, bara ni vakabagetu mua, bara ni togo mua na tahuna e Isu Kristo i bele kavakava.

8 *I uka ma mu masia hosi, pali mu ngaru hatekea. I uka ma mu masia ngane, pali mu luhoi tora ia, mu vivi hateka. A nivivi ne mua i rangi a nivivi lobo na malala, i uka ngava ge tuvevea a nivivi ne mua,

9 a vuhuna a mapane mua mu luhoi torea e Kristo, bara i korimule mua.

10 *E huriki a propet ri ta muga vona a naro a Vure ta ge rata kamumu mua vona. Ri ngaru hateka ni lohoka vona a Vure ge korimule navai hita.

11 *A Hanune Kristo i leho pololilo ne ria, ri ta muga na nimadihi ta ge bolea e Kristo, a bagetuanga ta ge bolea muri, lakea ri ngaru ni lohoka vona ia e rei, pali garika ge valai?

12 Ni vakalongo ria vona a nita propet ri rata i uka ma ne vona ni korimule ria. A nita propet ri ratea ne vona ni kori mua. A nita propet ne ria i bele muholi na ngava ni vakalongo ne mua pali, na tahuna e huriki ri vara ne mua a Velenga Kamumu na nitora na Hanu Kiripiripi, ra i valai na hunu. E huriki a agelo ranga, ri ngaru ni lohoka vona a ngava nga.

Si Gi Made Malamala

13 I mavonga, mu luhoi kamumu, mu matakari a nilaho ne mua. Mu pasimata vona a naro kamumu a Vure ge rata virihi mua vona na tahuna e Isu Kristo ge hamule valai, ge bele kavakava ne huriki lobo.

14 *Naha ni longototo a ningaru hosi na kakaine mua, ra mu ramai hosi na tahuna i uka ma mu lohoka, a vuhuna ngane mua e huriki a tuna Vure, mu longototoa.

15 A Viri i gale mua i malamala. I mavonga, mua ranga, mu laho malamala na maki lobo mu rata,

16 *a vuhuna ni here hosi i maea, “Mu ramai a naro ge kiripiripi, a vuhuna iau a kiripiripi.”

17 *A Viri mu vasileki vona, e Tamane hita, i pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana, i pelekado ria i ramai a narone ria. I mavonga, mu mangenge na Vure, mu laho kamumu manga a mosi koea na malala.

18 A Vure i konamule mua na maka naro tavulavula mu bole ne huriki a gare ne mua. I uka ma i konamule mua

* **1:8:** Ion 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:14:** Rom 12:2; Epe 2:3; 4:17-18 * **1:16:** Levi 11:44-45; Mat 5:48 * **1:17:** Rom 2:11; Kap 2:23

na mahala ge lobo, manga a
silva o a gol.
19 *I konamule mua na ma-
pana i dagi hateka, ra darane
Kristo. I manga a darana
tuna sipsip gavutuvutu.
20 *A Vure i vulaki mugea
na malala ni ratarike. Pali
i bele kavakava ne mua
ngane, na nilobona parava.
21 *I rata mua mu luhoi
torea a Vure. Mu luhoi
tora ia, mu lohoka vona ge
korimule mua, a vuhuna
i vakamahuri mulea na
matenga e Kristo, i vak-
abagetua.
22 *Naha ni tamilalu. Mu
vangaru muholi na naro
kiripiripi, i manga mua a
maki tari, a vuhuna mu
longo pali a ngava muholi,
i rata a hanune mua i
malamala pali.
23 Mu vangaru a vuhuna
mu bole pali a nimahuri
karaba. A nimahuri karaba
iea i uka ma ge lobo. Bara
i tabuli vakaroro. I valai na
nita mahuri na Vure. A nita
iea bara i tabuli vakaroro.
24 *I manga a ngava ni here
na Hinere, i maea,
"E huriki a bakovi a
ngatavine ri manga a
varili kunana.
A bagetua ne ria i manga
a bagetua na keke.
A varili bara i malai, a keke
bara i mapasi.
25 Pali a Nitane Bakovi
Dagi bara i tabuli
vakaroro."
A nita iea, a Velenga Ka-
mumu ni vara mua vona.

2

A Kedo Mahuri

1 *I mavonga, mu lobo liu
ni rata a naro hale. Mu lobo
ni tatami, mu lobo ni ngava
naru, mu lobo ni tahate ne
huriki ri tahoka a maki, mu
lobo ni vakahale a rana tu-
rane mua.
2-3 *Ge muholi mu hataki
pali a naro kamumu ne
Bakovi Dagi, mu ngaru
hateka a nita na Vure, i
manga a koma kiroko, ni
poda karaba, i ngaru hateka
ni ruru. Muri bara mu
korurike, a Vure ge korimule
mua.
4-5 *E Kristo i manga a kedo
mahuri, ri koi vona e huriki
a bakovi. Pali a Vure i vu-
lakia, i ngaru hatekea. Na
tahuna mu valai ne Kristo,
mua ranga mu manga a kedo
mahuri. Ni ru palupu mua,
mu bele manga a roho na
Vure, ge mua e huriki a pris-
ter na Vure, mu gu habi na
Vure a nihabi ge vivi vona,
a vuhuna a leho i ratea e Isu
Kristo.
6 *A Hinere i ta maea,
"A ru puru o Sion a kedo.
Ia a vuhu kedo a vulakia.
A ngaru hatekea.
E rei a viri i luhoi tora ia
i uka ma ge maruhu."
7 *Lakea mua e huriki mu
luhoi torea a kedo iea, mu
ngaru hatekea. Pali e huriki

* **1:19:** Apo 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Epe 1:4; 2Tim 1:9-10 * **1:21:** Ion 14:6; Rom 5:1-2 * **1:22:** Ion 13:34; Rom 12:10 * **1:24:** Ais 40:6-8 * **2:1:** Epe 4:22; Iak 1:21 * **2:2-3:** Sng 34:8 * **2:4-5:** Epe 2:21-22; Kap 1:6 * **2:6:** Ais 28:16; Epe 2:20 * **2:7:** Sng 118:22

i uka ma ri luhoi torea, a
Hinere i ta maea,
"A kedo i marikoi vona e
huriki a mari ni hae a
ruma,
i bele manga a vuhu
butu."
8 *I ta maea tabu,
"A kedo iea i rata e huriki ri
sibo,
ri boru."
Ri sibo a vuhuna ri longo-
taroa a nitana, i manga a hini
a Vure i taki muga ri gi rata.
9 *Pali mua, a Vure i vulaki
mua. Mua e huriki a prister
na hariki, a tara malamala,
ne vona a Vure kunana. A
Vure i rata mavonga, mu gu
vakasiri e huriki vona a Vure
i kamumu hateka, a vuhuna
muga mu made na uvo. Pali
i gale tala mua, mu gu made
na nipara kamumu vona.
10 *I muga mu manga a
bakovi a ngatavine tavula.
Pali ngane mua e huriki a
bakovi a ngatavine na Vure.
I muga i uka tara viri ge
dodo mua. Pali ngane a
Vure i vakasiri pali ne mua a
nidodo vona.
11 *Mua o huriki a turagu,
mu manga a mosi, mu laho
polo kunanea a malala iea.
A taki tora mua mu gu pile
a ningaru hale na kakaine
mua. A ningaru hale nga ri
vaubi na hanune mua.
12 *Mu laho malamala na
matane huriki ri made na
uvo. Lakea na tahuna ri
padi virihi mua, ta mu rata a
naro hale, bara ri matakilaka
vona a naro malamala ne
mua. Muri bara ri kavurikea
a Vure na Parava i valai
vona.
13 *Mu longototo a
matakari lobo koea na
malala, a vuhuna e Bakovi
Dagi i ngaru si gi rata
mavonga. Mu longototoa a
hariki i matakari.
14 Mu longo tabu e huriki a
matakari, ra i rudu a hariki
ge vakamadihi e huriki ri
rata a naro hale, ge kavurike
e huriki ri rata a naro ka-
mumu.
15 *A Vure i ngaru mu
gu longototo ria. Na naro
iea, bara mu tukari a nga-
vane huriki a bakovi manga
manga.
16 I muholi i uka ma mua
a vora. Pali mu laho manga
a vora na Vure, mu ramai a
ningaru vona. Naha ni rata a
naro hale.
17 *Mu togo e huriki lobo.
Mu ngaru e huriki e turane
hita. Mu mangenge na Vure.
Mu togoa a hariki.

A Vorakato

18 *Mua o huriki a vo-
rakato, mu longototo, mu
togo e huriki a matakari ne
mua. Ria a bakovi navai, mu
longototo ria. Ge ria a bakovi
kamumu, a bakovi madoru,
o ge ria a bakovi hale, mu
longototo ria.
19 A viri i luhoi torea a
Vure, lakea i bole tavula a
nimadihi, i uka ma i rata a
naro hale ge bole a nimadihi

* **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Vin 7:6; 14:2; Ais 9:2; Apo 26:18; Epe 5:8 * **2:10:** Hos 2:23 * **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13:** Tit 3:1 * **2:15:** 1Pe 3:16 * **2:17:** Rom 12:10 * **2:18:** Epe 6:5 * **2:20:** 1Pe 3:14,17

vona. Ia ge kaloho kunana, i
rata a naro kamumu.
20 *Mua bara mu rata a
naro hale, ni lagu mua, pali
mu kalohoa, ni gi kavurike
navai mua? Pali mua bara
mu rata a naro kamumu,
ni lagu mua, mu kalohoa, a
Vure bara i vivi ne mua.
21 *I gale mua mu gu rata
mavonga, a vuhuna e Kristo
tara i bole a nimadihi na
murine mua, mu gu muri
mai a narona.
22 *I uka ma i ratea tara
naro hale. I uka ma i ratea
tara ngava taminga.
23 *Na tahuna e huriki ri
harogia, i uka ma i koli. Na
tahuna i bole a nimadihi, i
uka ma i ta vakamengenge. I
ru kunana ia na limana Viri
i pelekado e huriki na naro
malamala.
24 *Na tahuna i tavore na
kai tavalavala, i bole na
kakaina a naro hale ne hita.
I rata mavonga, si gi mate na
naro hale, si gi mahuri mule
na naro malamala. A harena
lebo na kakaina i vakatavaga
mua.
25 *I muga mu manga a
maka sipsip ri ruru. Pali mu
hamule pali na Matakari na
hanune mua.

3

A Mata Girihina

1 *Mua o huriki a
ngatavine, mua ranga, mu
longototo e girihine mua.
Bara mu rata mavonga, bara
ri pulo a vilone ria e girihine
mua i uka ma ri luhoi torea
a nita na Vure. I uka ma ni gi
vara ria, pali bara ri pulo a
vilone ria na tahuna ri matai
a naro kamumu ne girihine
ria,
2 ra naro ni togo, a naro
malamala.
3 *Nahea mu gu roe vona a
maki polovavo ga bagetua ne
mua, manga a naro ni kolo
tata a vune mua, ni rodo a
gol, ni rodo a maki kamumu
hateka.
4 A bagetua ne mua ge
valai pololilo na hatene mua,
manga a naro ni vakakiroko
mua, ni made madoru. A
Vure i ngaru hateka a bage-
tua maea. I uka ma ge lobo.
5 E huriki a ngatavine
malamala ri luhoi tora a
Vure hosi, ri rata maea. A
bagetua ne ria, ri longototo e
girihine ria.
6 *E Sara i longototoa e
Abraham, i galea a bakovi
dagi vona. Bara mua e huriki
a ngatavine kamumu manga
e Sara na tahuna i uka ma
mu mangenge vona a maki
tara, mu rata a naro ka-
mumu.
7 *Mua o huriki a bakovi
ranga, mu lohoka vona e
huriki a ngatavine i uka
ma ri tuhaka. Mu made
kamumu turana e girihine
mua. Mu togo ria, a vuhuna
ria ranga, ri gi bole na Vure
a nimahuri vakaroro. I uka
ma mu gu rata mavonga, a
Vure i uka ma ge longo a
nivasileki ne mua.

* **2:21:** Mat 16:24; Ion 13:15 * **2:22:** Ais 53:9 * **2:23:** Ais 53:7; 1Pe 3:9 * **2:24:** Ais 53:5-6; Rom 6:11 * **2:25:** Ese 34:5-6; Mat 9:36; Ion 10:14; Hib 13:20-21 * **3:1:** Epe 5:22 * **3:3:** 1Tim 2:9 * **3:6:** Vuh 18:12 * **3:7:** Epe 5:25

E Huriki Lobo

8 I pali. Mua lobo mu pesi
na niluhoi i taku kunana.
Mu vadodo. Mu vangaru
i manga mua a maki tari.
Mu valemu. Mu vakakiroko
mua.
9 A viri ge rata hale mua,
naha ni koli. A viri ge harogi
mua, naha ni koli. Pali
mu gamai ria, a vuhuna a
Vure i gale mua mu gu rata
mavonga, lakea mua ranga,
bara ni gamai.
10 *I manga a ngava ni here
na Hinere,
"E rei a viri i ngaru a
nimahuri,
i ngaru ni made ka-
mumu,
ge matakaria a tabelena, i
uka ma ge rata a ngava
hale,
ge matakari a ngavana, i
uka ma ge tatami.
11 Ge ngalahere na naro hale,
ge rata kamumu ku-
nana.
Ge toni a buluna ni made
na nivalemu.
12 A vuhuna e Bakovi Dagi
i matakari e huriki a
bakovi malamala,
i longo a nivasileki ne
ria.
Pali i gege e huriki ri rata a
naro hale."
13 Mua bara mu leho tora
ni ramai a naro kamumu, e
rei ge rata hale mua?
14 *Pali bara mu laho mala-
mala, lakea ni vakamadihi
mua vona, a Vure bara i
gamai mua. I mavonga, naha
ni mangenge ne ria. Naha ni
loho pae.
15 Pali mu togoa na hatene
mua e Kristo, ia kikeri a
Bakovi Dagi. Mu kisi mua,
mu gu tuveve polo ne huriki
ri nana mua, na ra maki mu
pasimata vona.
16 *Na tahuna mu tuveve
ne ria, mu togo ria, mu ta
madoru. Mu laho malamala,
i uka ma mu gu hataki
manga mu tahoka a naro
hale, lakea na tahuna e
huriki ri padi momo tavula
mua, bara ri maruhu, a
vuhuna ri matai mua, mu
rata a naro kamumu, a
vuhuna mu rihi e Kristo.
17 A koi mu gu bole a ni-
madihi. Pali bara mu bole,
nahea mu gu bole a vuhuna
mu rata a naro hale. Mu
gu bole a vuhuna mu rata a
naro kamumu.
18 E Kristo tara i bole a
nimadihi. Ia a bakovi mala-
mala, i mate balaka taku
na naro hale ne hita, ge
korimule e huriki a bakovi
hale. I rata mavonga, ge
tuli valai hita na Vure. A
kakaina ni rabalaki, pali a
Vure i vakamahuri mulea.
19 I vano, i vara ne huriki ri
mate pali, ri made na bavi.
20 *Ri made vonga, a
vuhuna hosi i uka ma ri
longo mai a ngavane Noa,
na tahuna a Vure i tabana
ni hatenono, na tahuna
e Noa i kisi a aga rungu
vona. E huriki ala popote
kunana ri dili na agarungu
iea. A bakovi a ngatavine
ala polotolu kunana a Vure i
korimule ria na marungulolo
vona.

* **3:10:** Sng 34:12-16 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pe 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pe 2:12 * **3:20:** Vuh 6–7

21 A hilova tara i maea. I
korimule mua. I uka ma
ne vona ni vahilolo a kuline
mua. E Kristo i mahuri mule
na matenga, lakea i korimule
mua na tahuna mu takia a
Vure ge puga vuroki a naro
hale ne mua. Ngane i uka
ma mu gu hataki manga mu
tahoka a naro hale.
22 I sike pali na hunu,
i made na limana kanena
Vure. I matakari e huriki a
agelo, e huriki a matakari,
a maka nitora ni habi na li-
mana.

4

Mu Vuroki a Naro Hale

1 *A vuhuna e Kristo i
bole a nimadihi na kakaina,
mua ngane mu bole a niluhoi
vona, mu dava ni bole a ni-
madihi. E rei a viri i bole a
nimadihi na kakaina, i lobo
pali ni ratena a naro hale.
2 I uka ma ge ramai tabu
a ningaru hale na kakaina.
Bara i nunu muri mai ku-
nana a ningaru na Vure.
3 *A hini hosi mu rata
a maka naro hale, ngane i
lobo. A naro hale nga e
huriki i uka ma ri lohoka
na Vure ri ngaru ni rata: i
manga a naro na molenga, a
naro ni ngutu na viri, a naro
ni ninu a naru vagole, a naro
ni vapopo, ni ninu hateka,
a naro ni mole, a naro ni
lakea na klab, a naro hale ni
kavurike a vure ranga.
4 Ri turutu na tahuna mu
koi ni turane ria ni rata a
naro hale nga, lakea ri harogi
mua.
5 *Pali muri ma, bara
ri pesi na matana Viri ge
pelekado a narone huriki ri
mahuri, e huriki ri mate pali,
ri takia i navai ri rata a maka
naro ri rata.
6 I mavonga, a Velenga Ka-
mumu ni vara pali ne huriki
ri mate muga ne Kristo, i
bele. Ri mate manga hita
lobo bara si mate, pali ngane
i mahuri a hanune ria, i
manga a Vure.
7 *A malala i tabukoi
ge lobo, i mavonga, mu
matakari kamumu a ningaru
ne mua, mu matadoko, mu
gu kara ni vasileki.
8 *A maki dagi hateka,
mu gu tabana ni vangaru
muholi, a vuhuna na tahuna
mu vangaru, bara i kavitagu
a naro hale i kupo.
9 *Mu bole dili na ruma
ne mua e huriki a turane
mua, mu matakari ria, naha
ni marikoi.
10 *Mu matakari kamumu
a nitora legelege a Vure i
habi ne mua. Mu vakori na
nitora nga.
11 E rei a viri i moro ni ta,
ge ta manga a Vure i habia
a ngava vona. E rei a viri
i moro ni kori e huriki, ge
kori na nitora a Vure i habia
vona. Mu rata mavonga, a
maki lobo mu rata bara i
habi a bagetua na Vure polo
ne Isu Kristo. A bagetua lobo,
a nitora lobo, ge ne vona ku-
nana vakaroro.

A Nimadihi

12 Mua o huriki a turagu,
a maka nitoni dagi bara ri

* **4:1:** Rom 6:2,7 * **4:3:** Epe 2:2-3 * **4:5:** Apo 10:42 * **4:7:** Rom 13:11-12
* **4:8:** 1Pe 1:22 * **4:9:** Hib 13:2 * **4:10:** Rom 12:6-8

valai, ri toha mua manga
a kanono. Naha ni turutu
manga a maki maea i uka ma
ge bele.
13 *Na tahuna ri bele, mu
vivi, a vuhuna mu bole a
maregoa i manga e Kristo i
bole a maregoa. Muri bara
mu vivi hateka na tahuna
a bagetuanga vona i bele
kavakava.
14 *Na tahuna e huriki ri
harogi mua a vuhuna mu
luhoi torea a rane Kristo,
mu vivi, a vuhuna a Hanuna
Vure i bagetu hateka i made
turane mua.
15 Naha ni rabalaki a viri,
naha ni panaho, naha ni rata
a naro hale, naha ni rahi dili
mua na maki na viri tara. A
naro nga ri hale. Bara mu
rata a maki nga, mu bole a
maregoa, i kamumu.
16 Pali a viri i bole a mare-
goa a vuhuna ia a Kris-
tian, nahea ge maruhu. Ge
kavurikea a Vure, a vuhuna
ni gale ia a viri ne Kristo.
17 A parava i bele pali e
huriki a tara na Vure ni gi
pelekado. A nipelekado ge
tubu ne hita, ge bele navai ne
huriki i uka ma ri longototo a
Velenga Kamumu na Vure?
18 *A Hinere i ta maea,
“I gutu ni korimule e huriki a
bakovi malamala.
I mavonga, ge bele navai
ne huriki a bakovi
hale ri marikoi a
Vure?”
19 I mavonga, e huriki ri
bole a maregoa na naro a
Vure i vivi vona ri gi tabana
ni rata a naro kamumu, ri gi
ru mule ria na limana Viri i
ratarike a maki lobo. I rata a
maki lobo i taki ge rata.

5

E Huriki a Matakari

1 Mua o huriki a gare na
lotu, iau tara a gare. Iau
a matai a maregoa i bolea
e Kristo. Bara te vaveru
vona a bagetuanga vona, ra
ge bele kavakava muri ma. I
mavonga, a taki tora mua,
2 *mu matakari kamumu a
kabu na Vure, ra ri made tu-
rane mua. Mu rata mavonga,
i uka ma mu ramai kunana
a nitagu. Nahea mu gu rata
kunana a leho ni bole a moni.
A naro iea, a naro ni maruhu
vona. Mu matakari ria a
vuhuna mu ngaru hateka ni
rata, i manga a Vure i ngaru.
3 *Naha ni matakari hateka
a kabu na Vure. Mu muga
ria, mu vakasiri a naro ka-
mumu ne ria, ri gi ramai.
4 Muri, na tahuna a
Matakari dagi i bele, bara
i habi ne mua a mapa
kamumu ge tabuli vakaroro.
5 *Mua o huriki a riau,
mu longototo e huriki a gare
ne mua. Mu vakakiroko
mua, mu vakori, a vuhuna a
Hinere i ta maea,
“E huriki ri bibi rike mule a
rane ria, a Vure bara i
gege ria.
Pali e huriki ri
vakakiroko ria, a Vure
bara i rata kamumu
ria.”

* **4:13:** Apo 5:41; Iak 1:2; 1Pe 1:6-7 * **4:14:** 1Pe 2:20 * **4:18:** Snd 11:31
* **5:2:** Ion 21:15-17; Apo 20:28 * **5:3:** 2Ko 1:24; Pili 3:17; Tit 2:7 * **5:5:** Snd 3:34; Epe 5:21; Iak 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Luk 14:11; Iak 4:10

6 *I mavonga, mu vakakiroko
mua polotano na nitora dagi
na Vure. Muri, na parava
i vulakia, bara i kavurike
mua.
7 *Mu habi na limana a maki
lobo mu loho lege vona, a
vuhuna i ngaru hateka mua.

8 *Mu matapara, mu mata-
doko, a vuhuna a pile ne
mua, e Satan, i laho vil-
iha manga a laion i roro, i
matakana a viri ge ratapilea.

9 *Mu gegea, mu pesi tora
na niluhoi tora, a vuhuna
mu lohoka vona e huriki e
turane mua na tabeke ranga
na malala, ria ranga ri bole a
nimadihi manga mua.

10 I mavonga, na tahuna
mu bole pali a nimadihi
popote, a Vure na nidodo
bara i kisi mua, i vakatora
mua, i rata mua mu pesi
tora. Ra Vure i rata kamumu
mua, i gale mua mu gu made
turana vakaroro na baget-
uanga vona, a vuhuna mu
luhoi torea e Isu Kristo.

11 A nitora lobo ge ne vona
kunana vakaroro. I muholi.

A Nitalo

12 *E Sailas i manga e
turagu muholi, i rata ka-
mumu a leho lobo a habi
vona. I kori iau, i here poloa
a raukea kiroko iea, ra a
vara mua, a taki tala ne mua
a naro kamumu muholi na
Vure. Mu pesi tora vona.

13 *A ngatavine ra i made o
Babilon* i talo mua. Ia tara,
a Vure i vulakia. E tugu e
Markus tara, i talo mua.

14 Mu vatagui na naro ka-
mumu ni vangaru.

Mua o huriki mu rihi e
Kristo, a nivalemu ge tabuli
ne mua.

* **5:7:** Mat 6:25-30 * **5:8:** 1Tes 5:6 * **5:9:** Epe 6:11-13; Iak 4:7 * **5:12:** Apo 15:22,40 * **5:13:** Apo 12:25; 2Tim 4:11 * **5:13:** E huriki a bakovi na lohokanga ri takia ra ngatavine iea, a nita vakakika. I taki virihi e huriki a tara na Vure ri made o Babilon.

A Ruana Raukea i Herea e Petrus A Nita Vakalohoka

E Petrus a apostolo i herea ra ruana raukea iea, tabukoi ne ia ge mate. Pali e huriki ranga ri luhoi ta a murimuri vona i herea muri ne Petrus i mate.

E Petrus ni luhoi ta i herea a ruana raukea iea muri na raukea muga vona, tabukoi na tahuna ge mate, manga na pida e 65 o e 68 AD.

I uka ma ni lohoka vona e Petrus o a murimuri vona i made vai i herea a ruana raukea iea.

I uka ma i kilala a rane ria re huriki i here lakea ne ria. Ne 1:2, e Petrus i taki ria ta ri luhoi torea e Bakovi Dagi manga ia. Pali ne 3:1, e Petrus i ta maea, ra raukea iea a ruana raukea i here lakea ne ria. Re huriki nga, i here lakea muga ne ria, na tahuna ri made na provins i lima, i matakari ria e Rom, na tabeke ne Asia kiroko (1Pe 1:1).

A maki i rua i rata e Petrus i herea a raukea iea i maea: Muga, i ngaru ni vakatora e huriki ri luhoi tora, ri gi nugutatea a nita muholi ri lohoka pali vona. A maki tara, ta ge vakalongo ria vona re huriki a mari ni tovo taminga, ma ri gi vakavaroru a niluhoi ne ria vona a nita muholi ri bolea pali. E Petrus i ngaru hateka ni herea a raukea iea, a vuhuna i lohoka maea, e huriki a bakovi hale bara i tabukoi ri gi rabalakia, a vuhuna i luhoi torea e Kristo. A nuverei hosi i taki ta e huriki a bakovi hale ri rabalakia e Petrus. E Petrus i ngaru e huriki, ri gi luhoi a maki i taki na tahuna ri gia a raukea iea, muri ne ia ge mate.

E Petrus i Tagui e Huriki

1 Iau e Simon Petrus, a vora, a apostolo ne Isu Kristo.

A herea a raukea iea i lakene ne mua e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i rata mua mu luhoi torea e Kristo, i manga mia. Si luhoi torea e Isu Kristo, ra viri i korimule hita, ia a Vure, i malamala liu.

2 A Vure ge rata kamumu vakaroro mua, ge habi vakaroro a nivalemu ne mua, a vuhuna mu lohoka kamumu na Vure, rua e Isu a Bakovi Dagi ne hita.

Mu Pesi Tora

3 Ia a Vure. Na nitora vona, i habi pali ne hita a maka maki ge vakatora a nimade ne hita, ge tuhori hita na ni laho malamala. I habi ne hita a maka maki nga, a vuhuna si lohoka vona a Vure i gale hita si gi tahoka a bagetua manga ia, si gi malamala liu manga ia.

4 Na naro iea, i ta muholi ne hita ge kori hita na naro kamumu legelege, si gi ha taro a naro hale na ningaru hale na malala, si gi malamala manga ia.

5 I mavonga, a niluhoi ne mua, mu toni a bulune mua ni vakatorea na naro

kiripiripi. A naro kiripiripi,
mu vakatorea na lohokanga.
6 *A lohokanga, mu vaka-
torea na naro ni pahadanu
a ningaru hale na kakaine
mua. A naro iea, mu vaka-
torea na naro na ni hatenono
na maregoa. A naro iea, mu
vakatorea ni rata a naro na
Vure.
7 A naro na Vure mu rata,
mu vakatorea na naro ni
ngaru e huriki a tara na
Vure. A naro iea, mu vaka-
torea na naro na ni vangaru.
8 Na tahuna mu ramai
vakaroro a naro nga, a leho
na Vure mu ratea bara i
tahoka a kanena. A hini mu
lohoka vona e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita, ia tara
bara i tahoka a kanena.
9 Pali e rei a viri i uka ma
i ramai a naro nga, i kepa
vona a hini a Vure i puga
vuroki pali a naro hale lobo
vona.
10 I mavonga, mua e huriki
a turagu, a narone mua ri gi
vakasiri manga a Vure i gale
mua, i vulaki mua. Bara mu
ramai a maka naro kamumu
nga, i uka ma mu gu boru.
11 Mu ramai a maka naro
nga, muri a Vure bara i
vivi hateka ni tagui mua na
tahuna mu dili na harikianga
ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi
ne hita, a Viri i Korimule
hita. A harikianga vona i uka
nilobona.
12 I muholi, mu lohoka
vona pali a maka maki
nga. Mu bolea pali a
ngava muholi, mu pesi tora
vona. Pali a koi mu gu
longokaburungi, lakea a
ngaru ni vakalohoka mua
tabu vona.
13 Na tahuna iau a tabana
ni mahuri, a luhoi i ka-
mumu ga taki mua tabu. Ga
vakarike a hatene mua, mu
gu luhoi tabu a maka maki
nga,
14 *a vuhuna a lohoka vona
pali, i popote bara mate. E
Bakovi Dagi ne hita, e Isu
Kristo i taki iau pali.
15 I mavonga, ga vakalo-
hoka bala mua. Muri ma,
na tahuna a mate pali, bara
mu luhoi mule vakaroro a
ngavagu.

A Bagetua na Vure i Tabuli ne Kristo

16 *Hosi, mi vakalongo
mua vona e Isu Kristo, a
Bakovi Dagi ne hita, ge
hamule valai na nitora. A
ngava mi vakalongo mua
vona, i uka ma a nuverei
tavula mi rata kunana na
lohokanga ne mia. A nitora
dagi ne Isu, mi masia na
matane mia, mi vakalongo
mua vona.
17-18 *Hosi, mete made tu-
rane Isu na lolo na Vure,
mi longoa a Vure, e Tamane
hita, i ta valai na hunu, i
vakabagetua, i kavurikea a
rane Isu, i ta maea, “A Bakovi
iea e Tugu, a hategu. A vivi
hateka vona.”
19 A ngavane huriki a
propet hosi, ri ta virihi mai
e Isu vona, i muholi hateka.
I kamumu mu gu longo
kamumu. A ngavane ria
i manga a kanono i para
na uvo, i vakasiri a dala.
Mu loho doko vona, ge

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:14:** Ion 21:18-19; 2Ko 5:1 * **1:16:** Mat 17:1-5
* **1:17-18:** Mat 17:5

vano ge harena na tahuna
a nipara ne Kristo ge parai a
hatene mua, i manga a hini
i malaharere, i rike a hada e
Lagavago.
20 A maki dagi mu gu lo-
hoka vona i maea: a peleg-
ona nita propet na Hinere
i uka ma i tavore na lo-
hokanga na viri,
21 *a vuhuna a nita propet
i uka ma i luve na ningaru
na bakovi. A Vure i ta polo
ne ria na tahuna a Hanu
Kiripiripi i habi a niluhoi ne
ria.

2

E Huriki a Nitamina Mari ni Tovo

1 *Hosi e huriki a nitamina
propet ri bele ne huriki a
Israel. I mavonga kunana,
bara ri bele ne mua. Bara
ri tamilalu ni tovo a ngava
muholi, pali a maki ri tovo,
a ngava taminga ni ratapile
e huriki. Bara ri marikoi ni
takia e Isu ga Bakovi Dagi ne
ria, re Bakovi Dagi i kona-
mule ria. I mavonga, a Vure
bara i ratapile malaviriri ria.
2 Pali e huriki ala kupo
bara ri ramai a naro hale ne
ria, ri mole lae. A naro hale
ne ria bara i rata e huriki ri
biua a dala muholi.
3 Ri raha, bara ri rata
a ngava taminga ni bole a
moni ne mua. A Vure i taki
hosi pali ge pelekado ria, ge
habi a nimadihi ne ria. I uka
ma i tabaka, bara ri vurua.
4 *Bara ri vurua, a vuhuna
hosi e huriki a agelo ri rata
a naro hale, a Vure i uka ma
i dodo ria. I kolo tata ria na
sen, i voro puru ria na lovo
i uvo hateka, ri gi davea a
parava a Vure ge pelekado
ria, ge habi a nimadihi ne ria.
5 *E huriki a bakovi a
ngatavine hosi, na parava ne
Noa, ria ranga ri rata a naro
hale. A Vure i uka ma i dodo
ria. I ratapile ria na marun-
gulolo. E Noa, a bakovi ni
vara e huriki na naro mala-
mala na Vure. Ia kunana a
Vure i korimulea na marun-
gulolo, turana e huriki a viri
vona, a bakovi a ngatavine
ala polorua.
6 *E huriki a bakovi a
ngatavine na tanga dagi i
rua, e Sodoma, e Gomora, a
Vure i rungani ria na kanono
dagi, ri vuro, i vakalobo liu
ria na malala. I rata ria, ri
manga a kilakila na a ra maki
ge bele ne huriki a bakovi
a ngatavine ri ngalahere na
Vure.
7 *Pali a Vure i korimulea e
Lot na vuranga iea, a vuhuna
e Lot a bakovi malamala,
i loho lege vona a maka
naro na molenga ne huriki a
bakovi hale nga.
8 A bakovi malamala iea
i made turane ria, i matai
na parava vakaroro a naro
hale ne ria, i longo na parava
vakaroro a ngava hale ne ria.
I mavonga, i lege a lohona.
9 A Bakovi Dagi i kara ia
ge korimule e huriki a bakovi
malamala na nitoni. I habi a
nimadihi ne huriki a bakovi
hale, ge vano ge harena na

* **1:21:** 2Tim 3:16; 1Pe 1:11-12 * **2:1:** Mat 24:11; Iud 4 * **2:4:** Iud 6 * **2:5:** Vuh 6–8; 2Pe 3:6 * **2:6:** Vuh 19:24; Iud 7 * **2:7:** Vuh 19:1-16

parava ge pelekado e huriki
lobo vona.
10 *Bara i habi hateka a ni-
madihi ne huriki a nitamina
mari ni tovo nga. Ri rata
hateka a naro na molenga. Ri
longotaro a ngavane huriki a
matakari.
Ri kuli rua hateka, i uka
ma ri mangenge ni harogi
pile e huriki a agelo.
11 *Ri uka nitora dagi
manga e huriki a agelo, pali
e huriki a agelo i uka ma
ri harogi pile ria na matane
Bakovi Dagi.
12 *Pali e huriki a bakovi
nga, ri manga a livoa. Ri uka
a niluhoi. Ri ramai kunana
a ningaru ne ria. A leho na
livoa, e huriki ri gi lakavu
ria, ri gi rabalaki ria. E huriki
a bakovi hale nga, ria ranga,
a Vure bara i ratapile ria, a
vuhuna ri harogi pile tavula
a maki i uka ma ri lohoka
vona.
13 Bara ri bole a mapana
naro hale ne ria. Ri vivi
ni ramai na matane huriki a
naro hale na kakaine ria. Ri
muto. Ri vivi ni tami mua na
tahuna ri kani turane mua
na habu ne mua.
14 Ri ngutu vakaroro na
ngatavine, ri ngaru ni mole.
I uka ma ri maru vona a
naro hale ne ria. Ri bole dili
turane ria e huriki a bakovi a
ngatavine loho rua. A hatene
ria ri paki kunana ni kani
muma. A Vure i ruduraha
ria.
15 *Ri lohopile pali a dala
kamumu, ri ruru. Ri muri
mai a narone Balam, e tune
Beor. Re Balam, i ngaru ni
rata a naro hale, ge bole a
mahala.
16 *Pali a donki vona i ta
manga a bakovi, i tahatea, i
pupukaria a propet iea, na-
hea ge ratea a naro manga
manga.
17 *Re huriki a nitamina
mari ni tovo nga, a ngavane
ria i uka kanena, i manga a
lomu i uka naru ge tua vona.
Ri manga a bubu, i vakabebe
viliha a vilu dagi. A Vure i
kado puru pali a murine ria,
i uvo hateka.
18 Ri ta paki paki, pali a
ngavane ria a ngava tavula,
a ngava taminga. Ri tuli tabu
e huriki ngane kunana ri ha
taro a naro nga, ri pulo a
vilone ria. Ri tuli ria na naro
na molenga.
19 Ri taki e huriki ri gi vaka-
matukapaga ria, pali ria a
vorakato na naro hale. A ra
maki i matakaria a bakovi,
a bakovi a vorakato na maki
iea.
20 *A viri i lohoka ne Isu
Kristo, a Bakovi Dagi ne hita,
a viri i korimule hita, lakea
i matukapaga na naro katoki
na malala, pali i hamule mai
a naro katoki nga, i koro
tabu ne ria, i uka ma i ka-
mumu. Ngane a nimadena
bara i hale hateka na ni-
madena muga.
21 *Bara i kamumu hateka
i uka ma ge longo muga
a ngava na dala malamala.
Ngane a Vure bara i habi a ni-
madihi dagi vona, a vuhuna
i longo pali a ngava na naro

* **2:10:** Iud 7-8,16 * **2:11:** Iud 9 * **2:12:** Iud 10 * **2:15:** Gi 22:7; Iud 11; Kap 2:14 * **2:16:** Gi 22:28-35 * **2:17:** Iud 12-13 * **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48

a Vure i vakuku hita vona si
gi ramaia, pali i longotaro, i
ngalahere.
22 *I bele ne ria a nita
vakakika muholi ni here
hosi, i ta maea, “A ligo i muta
pali, muri i hamule, i kani
mulea a mutana. A kinana
boro i hilolo pali na naru,
muri i hamule, i taka tabu na
kokota.”

3

E Bakovi Dagi Ge Valai

1 Mua o huriki a turagu, a
raukea iea, a ruana raukea a
here lakene mua. A raukea
varago nga, a vakalohoka
tabu mua vona a ngava mu
lohoka vona pali. A ngaru
mu gu luhoi kado kamumu.
2 *A ngaru mu gu luhoi
tabu a ngava ne huriki a
propet hosi, ri vakalongo
muga vona a ra maki ge bele
muri ma. Mu luhoi tabu a
ngava i vakuku mua vona a
Bakovi Dagi ne hita, a Viri i
korimule hita. Mia e huriki
a apostolo mi vakalongo mua
vona pali.
3 *A ngava iea i maea:
Muga na nilobona parava, a
ngava e Isu Kristo ge hamule
valai, bara ni nongo vaki. E
huriki bara ri ramai kunana
a ningaru hale na kakaine
ria.
4 *Bara ri ta maea, “I ta
muholi, ta ge hamule valai.
Pali vai? Hosi e huriki a gare
hosi ne hita ri mate. I uka
tara maki ge bele. A maka
maki lobo i palupulupu ku-
nana, i vakatubu hosi na
malala ni ratarike, i valai i
harena mona.”
5 *Ri ta mavonga, a vuhuna
ri marikoi ni luhoi kamumu,
ri mata kepa vona a maki
nga: Hosi a Vure i ta kunana,
i vakabele a hunu. I ratarike
na naru a malala na kuruku-
runa naru.
6 *Muri a Vure i takia a
naru, i kavitagu a malala. A
maki lobo i tabuli pololilo
vona ri pasiri, ri mate.
7 I mavonga muri ma, a
nitana Vure bara i ratapile
tabu a hunu a malala. Na
parava a Vure ge pelekado e
huriki lobo, bara i rungani
a hunu, a malala, bara i rat-
apile e huriki ri ngalahere na
Vure.
8 *Mua e huriki a turagu,
naha ni longo kaburungi a
ngava iea: Na matane Bakovi
Dagi, a parava i taku i manga
a pida i 1,000. Pali a pida i
1,000 i manga a parava i taku
kunana.
9 *E huriki ranga ri takia
a Vure, ta i leho kemi kemi
hateka ni rata a maki i ta
muholi vona ge ratea. Pali i
uka ma i mavonga. Ia a mari
ni hatenono. I marikoi vona
tara viri ge velu. I ngaru e
huriki lobo ri gi pulo a vilone
ria.

A Malala a Hunu Bara Ru Lobo

10 *A Parava ne Bakovi
Dagi bara i bele vakaturutu
kunana, i manga a bakovi

* **2:22:** Snd 26:11 * **3:2:** Iud 17 * **3:3:** 1Tim 4:1; Iud 18 * **3:4:** Mat 24:48
* **3:5:** Vuh 1:6-9 * **3:6:** Vuh 7:11; 2Pe 2:5 * **3:8:** Sng 90:4 * **3:9:** Hab 2:3;
1Tim 2:4 * **3:10:** Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Tes 5:2

ni panaho. Na parava iea
a hunu bara i tangi pahumu
dagi, i marakavelu. A maka
maki na hunu, a Vure bara i
gutu parina ria na kanono, ri
gi lobo liu. I mavonga, a naro
lobo ni rata koea na malala ri
gi bele kavakava.
11 Mu luhoi kamumu. A
Vure ge ratapile a maki lobo
na naro iea. I mavonga, i
vai a naro kamumu mu gu
ratea? Mu laho na naro
malamala, a naro na Vure.
12 Mu pasimata vona a Par-
ava na Vure ge valai, mu toni
ni ratea ge bele malaviriri.
Na Parava iea, a hunu bara i
nono, i lobo liu. A maki lobo
na hunu bara ri gutu hateka,
ri bele manga a naru.
13 *Pali hita, i ta muholi
ne hita ge ratarike a hunu
a malala karaba, e huriki
a bakovi a ngatavine mala-
mala kunana bara ri made
vonga.

A Nilobona Ngava

14 I mavonga, mua e huriki
a turagu, mu toni a bulune
mua ni laho malamala, ge
uka ranga naro hale mu gu
rata, lakea bara mu made
na nivalemu. Muri ma, na
tahuna a Parava iea ge valai,
ra mu davea, e Bakovi Dagi
bara i matai mua mu laho
kamumu.
15 *Mu luhoia: ra hini
a Bakovi Dagi a mari ni
hatenono, i rata mavonga, a
vuhuna i ngaru ni korimule
hita. E turane hita, e Paulus,
ia tara i here mavonga, a
vuhuna a Vure i habi a lo-
hokanga vona.
16 A raukea lobo ne Paulus,
i here, i ta mavonga. A ngava
ranga vona i gutu popote ni
longokilala a pelegona. E
huriki ri uka a lohokanga
ri pulo lae a ngavana, lakea
a Vure i habi a nimadihi
ne ria. I uka ma ri rata
mavonga na ngava ne Paulus
kunana. Ri rata mavonga
tabu na Hinere ranga.
17 *Mua e huriki a turagu,
mu lohoka vona pali a
narone ria. Mu matadoko ne
huriki a bakovi ri longotaro
a vinara na Vure. Ma ri gi
tami mua, mu gu loho rua.
18 Mu koru rike na naro ka-
mumu ne Isu Kristo, a Bakovi
Dagi ne hita, a Viri i ko-
rimule hita. Mu koru rike
na lohokanga vona. Si gi
kavurikea a rana mona, na
parava vakaroro. I muholi.

* **3:13:** Ais 65:17; 66:22; Kap 21:1,27 * **3:15:** Rom 2:4 * **3:17:** Mrk 13:5,33; 1Ko 10:12

A Mugana Raukea i Herea e Ioanes
A Nita Vakalohoka na Raukea i Tolu ne Ioanes

A viri i here ra raukea nga i uka ma i kilalea a rana. Pali i tahoka ranga maki i vakasiri maea e Ioanes a murimuri ne Isu, ra viri i here. I tahoka ranga ngava i palupu turana ngava i tabuli na Velenga Kamumu i herea e Ioanes, i vakasiri maea ra buk nga lobo i here a bakovi ala taku, re Ioanes. Ne 1 Ioanes 1:1-3 a viri i here i taki ia i turana e Isu na tahuna e Isu i vara koea na malala. Ne 2 Ioanes, e 3 Ioanes i taki ia a gare. A maka maki i here na raukea iea i vakasiri manga ia a gare, a gare ne huriki a tara ne Kristo.

I mata manga e Ioanes i here ra raukea nga na pida e 90 AD, a pida i 60 muri ne Isu i mate, i mahuri mule.

Na parava iea a maka tara ne Kristo ri bele kupo na maka tanga, lakea e huriki ala kupo ri laho tala, ri tovo ria. Pali ranga ne ria ri pulo a nitovo na Velenga Kamumu, ri ru dili ranga niluhoi ne ria. Re huriki a mari nitovo taminga nga ri rata e huriki, ri koi ni ramai a nitovo ne Ioanes. Ngane e Ioanes i here ni vakatora a tara ne Kristo, nahea ri gi loho rua vona a nita muholi na velenga kamumu i tovo ria vona. Na tahuna e Ioanes i gare, i made o Epesus, na tabeke na nirolona haro na hini mona ni gale e Teki. E Ioanes kikeri ra murimuri ne Isu i tabana ni mahuri, ra i maea e huriki a tara ne Kristo na tabeke iea ri mata rike vona, ri ramai a nitovo vona. I here ra raukea nga lakea na maka tara ne Kristo i matakari ria.

A ngava dagi na raukea nga i rua. A nita muholi turana naro na nivangaru.

A nita muholi i maea, o lohoka kamumu na Vure ia e rei, e Isu ia e rei, na maki a Vure i ratea ne hita na limana e Kristo. “Mia mi tahoka ra niluhoi iea, a vuhuna a Vure i vakasiria ne mia.” E Ioanes i ta maea, lakea ra niluhoi iea ge muga e huriki a tara ne Kristo lobo. Nahea ri gi loho vagori lae.

A nivangaru, e Ioanes i ratea ra ngava iea, ge vakasiri e huriki na ningaru na Vure ne hita, a ningaru ne hita lakea na Vure, lakea ne turane hita. I ta hateka maea, a vuhuna i ngaru e huriki ri luhoi torea e Kristo ri gi vangaru, manga a Vure i ngaru e huriki lobo.

A Nita Mahuri i Bele Kavakava

1 *A Nita Mahuri i made hosi, muga na maka maki ni ratarike. Mi longoa a nitana, mi masia na matane mia. I muholi mi masia, mi padoi ia na limane mia.

2 *A Nimahuri iea i bele kavakava, mi masia. Mi

* **1:1:** Ion 1:1 * **1:2:** Ion 1:14

vakalongo mua vona a
Nimahuri Vakaroro iea,
ra i made muga turana
e Tamana, muri i bele
kavakava ne mia.
3 A maki lobo mi matai, a
maki lobo mi longo, ngane
mi taki tala ne mua, lakea
mua ranga mu gu rihi mia.
I muholi, si rihi e Tamana
turana e Tuna, re Isu Kristo.
4 *A herea a raukea iea, a
nivivi ne mia ge bele dagi.

Si Gi Laho na Nipara na Vure

5 *A ngava mi longo vona,
ngane mi vakalongo mua
vona i maea: A Vure a Ni-
para. I uka ranga hini ge uvo
ge tabuli vona.
6 *E rei a viri i taki ta i rihi a
Vure, pali i laho na uvo, i uka
ma i ta muholi. Ia a bakovi
na taminga.
7 A Vure i made na hini
palala. I mavonga, na
tahuna si laho na hini palala,
si varihi, a darane Tuna, e
Isu, i vahilolo hita na naro
hale lobo ne hita.
8 *Pali a viri i taki ta i
uka naro hale, i uka ma i ta
muholi. I tami mulea.
9 Pali na tahuna si taki tala
na Vure a naro hale ne hita,
a Vure bara i ramai a ngava
muholi i taki pali, bara i ra-
mai a naro kiripiripi vona, i
puga vuroki a naro hale ne
hita, i vahilolo hita, si mala-
mala na matana.
10 Pali a viri i taki ta i uka
naro hale ge rata, ngane i
takia a Vure, ta ia a bakovi
na taminga. A bakovi maea
i marikoi a nitana Vure.

2

E Isu Kristo Ia a Nikori ne Teu

1 *Mua e huriki e tugu, a
here lakene ne mua a nita
iea, nahea mu gu rata a naro
hale. Pali a viri tara ge rata
a naro hale, si tahoka a Viri i
made turane Tamana, i takia
ge puga vuroki a naro hale si
rata. Ra viri iea, e Isu Kristo
a Viri malamala.
2 *Ia kunana a dala ne hita,
ge puga vuroki a naro hale
ne hita. I uka ma a dala ne
hita kunana. Ia a dala ne
huriki lobo na malala.
3 Si gi matakilaka navai na
viri i lohoka na Vure? A
viri i lohoka na Vure bara i
longototo a vinara vona.
4 E rei a viri i taki ta i
lohoka na Vure, pali i uka ma
i longo mai a vinara vona,
a bakovi iea a bakovi na
taminga. I marikoi na nita
muholi.
5 *Pali e rei a viri i longoto-
toa a nitana Vure, ia i ngaru
muholia a Vure. A kilakila na
viri i madoko turana Vure i
maea,
6 a viri i madoko turana
Vure bara i laho manga e
Kristo i laho.

A Vinara Karaba

7 *Mua e huriki a turagu,
a vinara a vakalongo mua
vona i uka ma a vinara
karaba. A vinara a vaka-
longo mua vona a vinara
hosi, mu lohoka vona pali.

* **1:4:** Ion 16:24 * **1:5:** 1Tim 6:16; Iak 1:17 * **1:6:** 1Ion 2:4 * **1:8:** Sng 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25-26 * **2:2:** Ion 1:29; Kol 1:20; 1Ion 4:10 * **2:5:** Ion 14:21,23 * **2:7:** Ion 13:34; 2Ion 5-6

A vinara hosi a ngava mu
longoa pali.
8 *I muholi, a vinara iea,
a vinara hosi. Pali a vinara
iea, ia tara, a vinara karaba.
A narone Kristo i vakasiri
a vinara iea i muholi. A
narone mua ranga, i vakasiri
i muholi, a vuhuna a uvo i
vakatubu ni lobo, a nipara
muholi i para pali.
9 *E rei a bakovi i taki ta
i laho na hini palala, pali i
marikoi ne turana, a bakovi
iea i tabana ni made na uvo.
10 *A viri i ngarua e turana,
i made na hini palala. I uka
naro ge sibo vona ge boru.
11 *Pali e rei a viri i marikoi
e turana, a viri iea i made na
uvo, i laho na uvo. I ruru, a
vuhuna i uvo a matana.
12 Mua e huriki e tugu, a here
lakea ne mua,
a vuhuna a Vure i puga
vuroki na rane Kristo
a naro hale ne mua.
13 Mua e huriki a tamana
koma, a here lakea ne
mua
a vuhuna mu lohoka
vona e Kristo, ra Viri
i made hosi, muga na
maki lobo ni ratarike.
Mua e huriki a riau, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu rangia pali
e Satan.
Mua e huriki e tugu, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu lohoka
vona e Tamane hita.
14 Mua e huriki a tamana
koma, a here lakea ne
mua
a vuhuna mu lohoka
vona a Viri i made
hosi, muga na maki
lobo ni ratarike.
Mua e huriki a riau, a here
lakea ne mua
a vuhuna mu pesi tora ni
luhoi torea a Vure,
mu loho doko vona a ni-
tana Vure
mu rangia pali e Satan.

Naha Ni Ngaru a Maki na Malala

15 *Naha ni ngaru a naro
na malala. Naha ni ngaru a
maka maki na malala. E rei a
viri i ngaru a maka maki na
malala, i uka ma i ngarua e
Tamane hita.
16 *A maki lobo na malala,
i manga a ningaru hale na
kakaine hita, a ningutu na
maki na viri tara, a naro na
viri i bibi rike mule ia na hini
i tahoka a mahala i kupo, a
naro nga i uka ma ri valai ne
Tamane hita. Ria a naro na
malala.
17 *E huriki a bakovi a
ngatavine na malala bara ri
velu. A ningaru lobo na
malala bara ri lobo. Pali e
rei a viri i ratea a ningaru
ne Tamane Hita, bara i made
vakaroro.

A Pile ne Kristo

18 *Mua e huriki e tugu,
ngane a nilobona parava i
tabukoi. Mu longo pali vona
a pile ne Kristo ge valai
na nilobona parava. Mona
e huriki a pile ne Kristo
ala kupo ri bele pali. I
mavonga, ngane si lohoka
vona, a nilobona parava i
tabukoi.

* **2:8:** Ion 1:9; Rom 13:12 * **2:9:** 1Ion 4:20 * **2:10:** Rom 14:13 * **2:11:** Ion 12:35 * **2:15:** Rom 8:7 * **2:16:** Rom 13:14 * **2:17:** Mat 7:21 * **2:18:** Mat 24:5,24; 2Ion 7 * **2:19:** Apo 20:30

19 *Ranga e huriki a pile
ne Kristo, muga ri dili turane
hita, pali i uka ma ria e huriki
e turane hita muholi. Bara
ria e turane hita muholi, i
uka ma ri gi ha taro hita,
bara ri tabana ni made tu-
rane hita. Pali ri ha taro hita
pali, i vakasiri manga i uka
ma ria a turane hita muholi.
20 *Pali mua, a Viri Mala-
mala i habi ne mua a Hanu
Kiripiripi. Mu tahoka a lo-
hokanga.
21 A here lakea ne mua
a vuhuna mu lohoka vona
a ngava muholi. A ngava
muholi i uka ma ge vakabele
a ngava taminga.
22 *E rei a viri i takia e Isu,
ta a Vure i uka ma i rudua ge
korimule e huriki, a viri iea a
bakovi na taminga. Ia a pile
ne Kristo. I ngalahere varago
ne Tamana, ne Tuna.
23 *A viri i ngalahere na
Tuna Vure, i ngalahere ne
Tamana. A viri i luhoi torea
a Tuna Vure, i luhoi torea e
Tamana.
24 A ngava mu longo muga,
mu loho doko vona. Na
tahuna mu rata mavonga,
bara mu rihi e Tuna, e
Tamana.
25 E Isu i ta muholi ne hita
ge habi ne hita a nimahuri
vakaroro.
26 A ngava nga, a here vir-
ihi e huriki a bakovi ri ngaru
ni tami mua.
27 *Pali mua, e Kristo i
habi pali ne mua a Hanu
Kiripiripi, i made turane
mua. A Hanu Kiripiripi i tovo
mua na maki lobo, lakea i
uka ma ge tovo mua tara viri.
I muholi hateka a hini i tovo
mua vona, ra mu gu rihi e
Kristo. I mavonga mu rihia.

Ngane Hita a Tuna Vure

28 Mua e huriki e tugu,
mu rihi e Kristo. Mu rata
mavonga, i uka ma mu
gu maruhu na tahuna ge
hamule valai.
29 *E Kristo i malamala. I
mavonga, e huriki ri ramai a
naro malamala, ria e huriki a
tuna Vure.

3

1 *E Tamane hita i ngaru
hateka hita, i gale hita e
huriki e tuna. Ngane hita
e huriki e tuna. E huriki
a bakovi a ngatavine na
malala i uka ma ri matakilala
hita, a vuhuna i uka ma ri
matakilalea a Vure.
2 *Mua e huriki a turagu,
ngane hita e huriki a tuna
Vure. I uka ma si lohoka
vona a kakaine hita ge mata
navai muri ma. Pali si lohoka
vona a ngava nga: na tahuna
i hamule valai, bara si ma-
pulo, si manga ia, a vuhuna
si masia na matane hita, i
mata navai.
3 E rei a viri i pasimata ni
masia, bara i ramai a naro
malamala, i manga e Kristo i
malamala.
4 A viri i rata vakaroro
a naro hale, i putu puru
vakaroro a vinara. A naro ni
putu puru a vinara ni gale a
naro hale.

* **2:20:** 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Ion 2 * **2:22:** 1Ion 4:3; 2Ion 7 * **2:23:** Ion 5:23; 1Ion 4:15; 5:1 * **2:27:** Ion 16:13 * **2:29:** 1Ion 3:10 * **3:1:** Ion 1:12-13; 16:3 * **3:2:** 2Ko 3:18 * **3:5:** Ion 1:29; 1Pe 2:22-24; 1Ion 2:2

5 *Mu lohoka vona, e
Kristo, i uka liu a naro hale
ge ratea. I valai ge puga
vuroki a naro hale.
6 Pali e rei a viri i rihi e
Kristo, i uka ma ge ramai
tabu a naro hale. E huriki ri
rata vakaroro a naro hale i
uka ma ri lohoka ne Kristo, i
uka ma ri matakilalea.
7 Mua e huriki e tugu, mu
matadoko, ma ge tami mua a
viri tara. E rei a viri i ramai
a naro malamala, ia a bakovi
malamala, i manga e Kristo.
8 *Pali e rei a viri i ramai
vakaroro a naro hale, ia a
bakovi ne Satan, a vuhuna e
Satan i ramai a naro hale, i
vakatubu hosi na nidoko na
hunu a malala. A Tuna Vure
i puru valai koea na malala
ge vakalobo a leho ne Satan.
9 *E rei a viri ni gale a tuna
Vure i uka ma ge ramai tabu
a naro hale, a vuhuna i bole
pali a vilona Vure. Bara i
keri ni ramai a naro hale, a
vuhuna i bele manga a tuna
Vure ngane.
10 Na naro iea bara mu
matakilaka vona e rei e
huriki a tuna Vure, e rei e
huriki e tune Satan. E rei a
viri i uka ma i ramai a naro
kamumu, i uka ma i valai
na Vure. A viri i marikoi
e turana, ia tara i uka ma i
valai na Vure.

Mu Vangaru

11 *A ngava ni vara paru
hosi i maea, “Mu vangaru.”
12 *Nahea si gi naro manga
e Kain. Ia a bakovi ne Satan,
lakea i rabalakia e tarina, i
mate. I rabalakia a vuhuna
a narona i hale, a narone
tarina i malamala.
13 *Mua e huriki a turagu,
naha ni turutu na tahuna e
huriki na malala ri marikoi
mua.
14 *Si lohoka vona, si ha
taro pali a dala na matenga,
si bole a nimahuri, a vuhuna
si vangaru. E rei a viri i
uka ma i ngarua e turana i
tabana ni laho na dala na
matenga.
15 *E rei a viri i marikoi
e turana, i manga a mari
ni rabalaki a viri. Pali mu
lohoka vona, e rei a viri i
rabalaki a viri i uka ma i bole
a nimahuri vakaroro.
16 *E Kristo i vakasiria
ne hita a naro ni vangaru
muholi. I mate na murine
hita. I mavonga, hita ranga, i
kamumu si gi ramai a narone
Kristo, si gi lohopile mule
hita, si gi vatuhori.
17 *Pali a bakovi tara ge
tahoka a mahala na malala,
i matai e turana i bala a
maki, pali i uka ma i dodoa,
i uka ma i tuhoria, ngane a
ningaru na Vure i uka ma i
tabuli na hatena.
18 *Mua e huriki e tugu, na-
hea si gi taki kunana si van-
garu. Si gi vangaru muholi,
si gi vakasiri na narone hita.

*E Huriki a Tara ne Kristo
Ri Gi Pesi Tora na Matana
Vure*

19 Na tahuna si vangaru, si
lohoka vona si ramai a ngava
muholi. I mavonga i luke a
hatene hita na matana Vure.

* **3:8:** Ion 8:44 * **3:9:** 1Ion 5:18 * **3:11:** Ion 13:34 * **3:12:** Vuh 4:8 * **3:13:** Ion 5:18-19 * **3:14:** Ion 5:24 * **3:15:** Kap 21:8 * **3:16:** Ion 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Vin 15:7 * **3:18:** Iak 2:15-16

20 Na tahuna si hataki
manga si rare na matana
Vure, si lohoka vona a Vure i
rangi a niluhoi iea. I lohoka
na maki lobo.
21 *Pali na tahuna i uka
ma si hataki manga si rare
na matana Vure, si lohoka
vona a Vure ge longo hita na
tahuna si vasileki.
22 A ra maki si takia vona,
bara i habi, a vuhuna si lon-
gototo a vinara vona, si rata
a naro i vivi vona.
23 *A vinara vona i maea,
si gi luhoi torea a rane Tuna,
e Isu Kristo, si gi vangaru, i
manga a hini i vakuku hita
vona.
24 *E huriki ri longototo a
vinara vona ri rihi ia. Ia tara
i rihi ria. Si lohoka vona si
rihi a Vure, a vuhuna i habi
ne hita a Hanu Kiripiripi.

4

Si Gi Toha a Maka Nitovo

1 *Mua e huriki a turagu,
e huriki a nitamina propet ri
laho lae. I mavonga, naha ni
longo mai a nitovo ne huriki
a bakovi lobo. Mu toni a
niluhoi ne ria, ri valai na
Vure, o i uka.
2 *A nitovo i valai na Vure,
bara mu matakilaka vona
maea: Bara i taki tala ne Isu
Kristo i valai na Vure, i bele
manga a bakovi.
3 *Pali a maka nitovo i uka
ma ri valai na Vure bara ri
takia e Isu, ta i uka ma i
valai na Vure. A maka nitovo
maea i valai na hanitu, a pile
ne Kristo. Mu longo pali ta ge
valai. Ngane i bele pali.
4 *Mua e huriki e tugu,
mua a tara na Vure. Mu
rangi pali e huriki a nitamina
propet nga, a vuhuna a Ha-
nuna Vure, ra i made polo-
lilo ne mua i rangi a hanitu,
ra i made turane huriki na
malala.
5 *Ria a bakovi na malala.
A ngavane ria a ngava na
malala. I mavonga e huriki
a bakovi a ngatavine na
malala ri longo mai ria.
6 Pali hita si valai na Vure.
E huriki ri lohoka na Vure, ri
longo mai hita. E huriki i uka
ma ri valai na Vure, i uka ma
ri longo mai hita. Na naro iea
kunana, si matakilaka vona
e huriki ri ramai a ngava
muholi, e huriki ri ramai a
ngava taminga.

A Vure i Ngaru Hita

7 Mua e huriki a turagu, si
gi vangaru, a vuhuna a naro
ni vangaru, a naro na Vure.
E huriki ri ngaru e huriki e
turane ria, ria a tuna Vure, ri
lohoka na Vure.
8 E rei a viri i uka ma i
ngaru e huriki e turana, i
uka ma i lohoka na Vure, a
vuhuna a Vure ia a vuhuna
naro na nivangaru.
9 *A Vure i rudu vilia na
malala e Tuna a madiva, si
gi bole a nimahuri vakaroro.
Na naro iea kunana a Vure i
vakasiri a ningaru dagi vona
ne hita.

* **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Ion 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Ion 4:13 * **4:1:** Mat 7:15; 1Tes 5:21; 1Ion 2:18; 2Ion 7 * **4:2:** 1Ko 12:3 * **4:3:** 1Ion 2:18 * **4:4:** Mat 12:29; 1Ion 5:4-5 * **4:5:** Ion 8:47; 15:19 * **4:9:** Ion 3:16 * **4:10:** Rom 5:8-10; 1Ion 2:2

10 *A naro ni ngaru muholi
a viri i maea: Hita i uka ma
si ngaru mugea a Vure. Pali
a Vure i ngaru muga hita, i
rudua e Tuna, ge a nihabi,
ge kadoa a dala a Vure ge
ravunu vuroki a naro hale ne
hita.
11 Mua e huriki a turagu,
a Vure i ngaru hateka hita.
I mavonga hita ranga, si gi
vangaru.
12 *I uka tara viri ge masia
a Vure. Pali na tahuna si van-
garu, a Vure i made turane
hita, i rata hita si gi vangaru
hateka tabu.
13 *A Vure i habi ne hita a
Hanu Kiripiripi. I mavonga
si lohoka vona si rihi a Vure.
A Vure tara i rihi hita.
14 Mia, mi masia na
matane mia e Tuna, lakea
mi vakalongo mua vona
e Tamana i rudu vilia, ge
korimule e huriki.
15 E huriki ri taki tala ne Isu
ia a Tuna Vure, a Vure i rihi
ria, ria ranga ri rihi a Vure.
16 Si lohoka vona a Vure
i ngaru hita. Si roe vona a
hini i ngaru hita. A Vure
kunana a vuhuna a naro na
nivangaru. E rei a viri i rihi
a Vure, a Vure tara i rihi ia.
17 Na tahuna si rihi a Vure,
a naro na nivangaru i bele
dagi ne hita. Muri, na par-
ava a Vure ge pelekado e
huriki vona, i uka ma si gi
mangenge, a vuhuna si laho
manga e Isu koea na malala.
18 E huriki ri ngarua a
Vure, i uka ma ri gi man-
genge na Vure. Na tahuna
a naro na nivangaru i bele
dagi ne hita, ra naro iea i
valai na Vure, i uka ma si gi
mangenge tabu na Vure. E
huriki ri mangenge na Vure,
a vuhuna ri rata hale. Ri
lohoka vona a Vure ge habi
a nimadihi ne huriki ri rata
hale. E huriki ri mangenge
na Vure ri vakasiri manga a
naro na Vure na nivangaru i
uka ma i leho pololilo ne ria.

A Vure i Ngaru Muga Hita

19 Si vangaru a vuhuna a
Vure i ngaru muga hita.
20 E rei a viri i taki ta i
ngarua a Vure, pali i mari
koi e turana, ia i tatami. I
uka ma i ngarua e turana, ra
i masia na matana, pali ge
ngaru navia a Vure, ra i uka
ma i masia ma.
21 *A Vure i vakuku hita
maea: E rei a viri i ngarua a
Vure ge ngaru tabu e huriki
e turana.

5

Si Rangi a Nitoni na Malala

1 *E huriki ri takia a Vure
i rudu vilia e Isu ge korimule
hita, ria a tuna Vure. E huriki
ri ngarua e Tamana bara ri
ngaru tabu e huriki e tuna.
2 Na tahuna si ngarua a
Vure, si longototo a vinara
vona, si vakasiri manga si
ngaru e huriki a tuna Vure.
3 *E huriki ri ngarua a Vure
ri longototo a vinara vona.
Pali a maka vinara na Vure, i
uka ma ri habi a maregoa ne
hita.

* **4:12:** Ion 1:18 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Ion 3:24 * **4:21:** Mrk 12:29-31 * **5:1:** 1Ion 4:15 * **5:3:** Ion 14:15,23-24

4 Hita e huriki a tuna Vure,
si rangi a maka nitoni na
malala, a vuhuna si luhoi
torea a Vure.
5 E rei a viri i rangi a maka
nitoni na malala? A bakovi
i lohoka vona e Isu ia a Tuna
Vure i rangi a maka nitoni na
malala.

I Muholi, a Vure i Rudu Vilia e Isu

6 *A Vure i rudu vilia e
Isu Kristo ge puru valai na
malala. A Vure i vakasiri
i rudua na tahuna e Isu ni
vahilolo na naru. I vakasiri
tabu na tahuna e Isu i mate
na kai tavalavala, i tua a
darana. A Hanu Kiripiripi
i vakalongo hita vona i
muholi, a vuhuna a Hanu
Kiripiripi ia a vuhuna ngava
muholi.
7 A maki i tolu to vakalongo
hita ne Isu i valai na Vure.
8 *A maki i tolu nga: a
Hanu Kiripiripi, a naru, a
dara. To vakalongo palupu a
ngava i taku.
9 *Si longo mai a ngavane
huriki a bakovi tavula. Pali
a ngavana Vure i muholi
hateka. I vakalongo hita pali
ne Tuna, i mavonga si gi
longo maia.
10 *E huriki ri luhoi torea
a Tuna Vure, ri lohoka na
hatene ria i muholi ia a Tuna
Vure. E rei a viri i uka ma
i luhoi torea a Tuna Vure,
i manga i galea a Vure a
bakovi na taminga, a vuhuna
i uka ma i longo mai a ngava
a Vure i vakalongo hita vona
e Tuna.
11 A ngava a Vure i
vakalongo hita vona i maea,
ge habi ne hita a nimahuri
vakaroro. A nimahuri
vakaroro iea i valai ne Tuna.
12 *E rei a viri i laho turana
Tuna Vure bara i tahoka a
nimahuri vakaroro. Pali e
rei a viri i uka ma i laho tu-
rana Tuna Vure i uka ma ge
tahoka a nimahuri vakaroro.

Si Tahoka a Nimahuri Vakaroro

13 *Iau a here a ngava
nga lakene mua e huriki
mu luhoi torea a rana Tuna
Vure, mu gu lohoka vona mu
tahoka a nimahuri vakaroro.
14 *Na tahuna si takia vona
tara maki, pali a maki si nana
vona i ramai a ningaru vona,
si lohoka vona bara i longo.
15 Na naro iea, si lohoka
vona i longo a ninana ne hita.
A ra maki si nanea vona,
bara i habi kunanea.
16 *Na tahuna mu matai e
turane hita tara i rata a naro
hale, ra i uka ma i vaka-
bele a matenga, mu vasileki
vona, lakea a Vure ge habi
a nimahuri vakaroro vona.
Pali e huriki ranga, a naro
hale ri ratea bara i vakabele
a matenga. I uka ma a taki
mu gu vasileki ne huriki ngi.
17 A naro hale lobo ri hale.
Pali a naro hale ranga i uka
ma ri vakabele a matenga.
18 *Si lohoka vona e huriki
a tuna Vure i uka ma ri ramai
tabu a naro hale. E Satan i
keri ni padoi ria, a vuhuna a
Tuna Vure i matakari ria.
19 Hita e huriki a ngate na
Vure. Pali e huriki ranga,

* **5:6:** Ion 1:29-34 * **5:8:** Ion 15:26 * **5:9:** Ion 5:32-37 * **5:10:** Ion 5:36-40 * **5:12:** Ion 3:36 * **5:13:** Ion 20:31 * **5:14:** Ion 14:13-14; 1Ion 3:21-22 * **5:16:** Mat 12:31 * **5:18:** 1Ion 3:9

a nitora ne Satan i matakari ria.
20 A Tuna Vure i valai, i vakapalala a gine hita, si gi lohoka vona a Viri Muholi. Si rihia e Tuna, re Isu Kristo, a Bakovi Muholi. Ia a Vure Muholi. Ia a vuhuna a nimahuri vakaroro.
21 Mua e huriki e tugu, mu malele ha na maka vure taminga.

A Ruana Raukea i Herea e Ioanes

1 Mu lohoka nau, iau a
bakovi dagi na lotu. A here
lakea na ngatavine, ra Vure
i vulakia, turana e huriki e
tuna. A ngaru hateka mua.
Pali i uka ma i iau kunana.
E huriki ri lohoka na ngava
muholi, ria ranga ri ngaru
hateka mua,
2 a vuhuna si lohoka vona
a ngava muholi, si gi ramai
vakaroro.
3 A Vure, e Tamane hita, e
Tuna e Isu Kristo ru gu rata
kamumu hita, ru gu dodo
hita, ru gu habi a nivalemu
ne hita na naro muholi, na
naro na nivangaru.

A Vinara na Nivangaru

4 *A vivi hateka na tahuna
a longo ranga ne huriki e
tumu ri tabana ni ramai a
nita muholi, i manga a hini e
Tamane hita i vakuku hita si
gi rata.
5 *Ngane, o kurabagu, a
ngaru si gi vangaru. A vinara
a herea, i uka ma a vinara
karaba. A vinara iea si lon-
goa hosi pali.
6 Na tahuna si longototo a
maka vinara na Vure, bara
si vangaru. Pali a Vure i
vakuku hita hosi si gi van-
garu, lakea a ngaru mu gu
longototo.

E Huriki a Pile ne Kristo

7 *A bakovi ala kupo ri
laho lae, ri takia e Isu Kristo,
na tahuna i valai koea na
malala, ta i uka ma i bele
manga a bakovi. E rei a viri
i tovo maea, ia a bakovi na
taminga, a pile ne Kristo.
8 Mu matadoko, ma mu gu
vakavelu a maki si leho tora
hateka ni bole. A ngaru mu
gu bole lobo a mapane mua.
9 E huriki ri pe a nitovo ne
Kristo, ri pagepolo lakea na
ngava ranga, e huriki nga, a
Vure i uka ma i made turane
ria. Pali e huriki ri pesi tora
ni muri mai a nitovo iea, e
Tamana, e Tuna rua varago
ru made turane ria.
10 I mavonga, e rei a bakovi
ge valai ne mua, ge tovo
na ngava vaperesi, naha ni
taguia. Naha ni matakaria
na ruma ne mua,
11 a vuhuna e rei a viri ge
tagui a bakovi maea, i koria
na leho hale vona.

A Nilobona Ngava

12 A tahoka a ngava i kupo
a ngaru ni vakalongo mua
vona, pali a koi ni here ku-
nana. A ngaru ni lakene mai
mua, si gi vivi ni vamatai, ni
tuverei.
13 A re tarimu a ngatavine.
E huriki e tuna ri talo rike
a haro kamumu vomu, re
tarimu a Vure i vulakia.

* **1:4:** 3Ion 3-4 * **1:5:** 1Ion 2:7 * **1:7:** 1Ion 4:1-3

A Toluna Raukea i Herea e Ioanes A Nita Vakalohoka

E Ioanes i herea a raukea iea, i lakea na bakovi tara, a rana e Gaius. E Gaius i uka ma ia a Iuda. I pulo a vilona, i ramaia e Kristo. E Ioanes i kavurikea e Gaius vona a hini i pesi tora na niluhoi torea e Kristo. I kavurikea vona a hini i tuhori e huriki ri rata a leho ne Bakovi Dagi.

1 *Mu lohoka nau, iau a gare na lotu. A here lakene vomu, o Gaius. A ngaru ioe na hategu.

2 Turagu, a vasileki na Vure, go made kamumu, i uka ma go giloa, ge kinigao kunana a kakaimu, i manga a hini a hanumu i kinigao turana Vure.

3 *E huriki a turane hita ri valai ri vakalongo iau, ta o ramai kamumu a ngava muholi. A longoa a ngava iea, a vivi hateka. I muholi, o ramai vakaroro a ngava muholi.

4 Na tahuna a longo e huriki a koma nau ri ramai a ngava muholi, a vivi hateka.

I Ranga Ri Leho Kamumu

5 Turagu, i kamumu o matakari e huriki a tara na Vure ri havai mua. I uka ma o lohoka ne ria, pali o ramai kamumu a ningaru na Vure na tahuna o matakari ria.

6 *E huriki ranga ne ria ri bele pali koea. Ri vakalongo koea e huriki a tara na Vure, a naro kamumu o rata virihi ria vona, o ngaru hateka ria. A ngaru go tabana ni tuhori e huriki a bakovi maea, na naro a Vure ge vivi vona, ri gi laho tala,

7 *a vuhuna ri laho tala ni taki tala a rane Kristo. Ri koi ni bole a kinori ne huriki i uka ma ri lohoka na Vure.

8 I mavonga, si gi do rike e huriki a bakovi ri leho maea. Bara si rata mavonga, bara si leho turane ria ni taki tala a ngava muholi.

9 A herea pali tara raukea i lakea ne huriki a tara na Vure vonga. Pali e Diotrepes i rata polo muga muga. I uka ma i longo mai a nitane mia.

10 I mavonga, na tahuna a bele iene, bara taki tala ne huriki a narona. I padimomo mia na ngava hale tavula. I uka ma i ngi kunana. I marikoi ni tagui e huriki a turane hita ri bele ne mua. Pali e huriki ranga ri ngaru ni tagui ria, i pupukari ria, i lili tala ria na vaponga na Vure.

11 *Turagu, naha ni ramai a naro hale. O ramai a naro kamumu. E rei a viri i rata a naro kamumu, ia a bakovi na Vure. Pali e rei a viri i rata a naro hale, i uka ma i masia a Vure.

12 E huriki lobo ri taki tala a naro kamumu ne Demitrius. A nita muholi na Vure tara i taki tala a naro kamumu vona. Mia ranga, mi taki tala vona a naro kamumu

* **1:1:** Apo 19:29; Rom 16:23 * **1:3:** 2Ion 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Ion 3:6-10

vona. Ioe o lohoka ne mia, a
ngavane mia i muholi.

A Nilobona Ngava

13 *A ngava i kupo ta ga
here lakene vomu, pali a koi
ni here.
14 A ngaru i uka ma ge
tabaka, ga lakene, ga matai
ioe, tu gu vata.
15 O made na nivalemu. E
huriki e turane tarua ieni
ri talo rike a haro kamumu
vomu. A haro kamumu ne
huriki e turane tarua iene.

* **1:13:** 2Ion 12

A Raukea i Herea e Iuda
A Nita Vakalohoka

A raukea iea i uka ma i ola, a viri i herea ra raukea iea i kilalea a rana, e Iuda. I uka ma i ta kupo vona ia e rei, pali i taki ia e turane Iakop, ra viri i herea ra raukea ne Iakop, a matakari na tara ne Kristo o Ierusalem. E Iuda rua e Iakop, rua e tarine Isu.

Ni taki e Iuda e tarine Isu i herea a raukea iea na pida e 50 o e 65 AD, muga na ruana raukea ne Petrus ni here. Pali ia i uka ma i here mugea na ruana raukea e Petrus i herea, bara i here muria na pida e 80 o e 100 AD.

I uka ma ni lohoka vona i made vai e Iuda i herea a raukea iea.

Ne ves 1, e Iuda i vakasiri maea i here lakea ne huriki a tara ne Kristo, pali i uka ma i taki ri made vai e huriki i here lakea ne ria. I mavonga, e huriki ranga ri luhoi i here lakea na tara ne Kristo lobo.

Na raukea vona, i taki a leho i ratea e Isu, ne vona ni korimule hita (ves 3). Lakea, i luhoi ni here ne huriki ri taki ta ria a tara ne Kristo, pali i uka ma ri luhoi tora a nita muholi na Vure. I uka ma ri ngarua a Vure. Ri vano, ri vapopo turana e huriki a tara ne Kristo muholi. Na vilo hale ne ria, a nitovo na ngava taminga ne ria, bara ri habi a maregoa ne huriki a tara ne Kristo. E Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, ri gi matakilala re huriki a bakovi hale nga. I taki tora ria ri gi luhoi torea ra nita muholi ri longoa pali. E Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, ri gi kori e huriki i tami ria e huriki a bakovi na ngava taminga. Pali ri gi tuhori tabu e huriki i uka ma ri luhoi tora.

A nitubu, a nivakalobona raukea vona, e Iuda i taki e huriki a tara ne Kristo, na a ra ri gi ratea na tahuna a parava ni toni i bele ne ria (ves 3,20-23). A ngava lobo na raukea iea, i ta na a ra vuhuna e huriki a tara ne Kristo ri gi rata maea, nahea ri gi ramai a nitamina tara ne Kristo.

1 *Iau e Iuda, a vora ne Isu
Kristo. Iau e tarine Iakop.

A herea a raukea iea
i lakene mua e huriki a
Vure i gale mua. A Vure e
Tamane hita i ngaru mua,
ge matakari mua i vano
i harena na tahuna e Isu
Kristo ge hamule valai.

2 A Vure ge dodo mua, ge
habi a nivalemu ne mua, ge
ngaru hateka mua vakaroro.

A Nitamina Mari ni Tovo

3 Mua o huriki a turagu, a
herea a raukea iea, i muga
ta ga taki mua vona a naro
a Vure i korimule hita vona.
Pali ngane, ga here taro, ga
taki tora mua mu gu kini-
gao ni tagari a Velenga Ka-
mumu. Ra ngava na Velenga
Kamumu, a Vure i habi na
limane huriki a ngate vona.

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pe 2:1

4 *I ranga e huriki ri dili
turane mua ri tamilalu, i uka
ma mu matakilala ria. Ri
ngalahere na Vure. A narona
Vure, i rata kamumu hita, ri
puloa, ri taki ta i kamumu
ri gi tabana ni mole lae. Ri
marikoi ni taki e Isu Kristo
a Bakovi Dagi ne ria. I paru
hosi, a Vure i lohoka ne ria, i
taki ge ratapile ria.

5 *Ngane a ngaru ni
vakalohoka tabu mua vona
tara ngava. Hosi mu lohoka
kamumu vona. A ngava
iea i maea, hosi e Bakovi
Dagi i korimule e huriki a
Iuda, i vakamatukapaga ria
o Egipto. Muri i ratapile e
huriki i uka ma ri luhoi torea.
6 *Hosi e Bakovi Dagi i kolo
tata e huriki a agelo hale. I
ru dili ria na tabeke i uvo
hateka, ri gi dava a parava ge
pelekado ria, ge ratapile ria
vakaroro. I rata mavonga, a
vuhuna ri koi ni ramai a leho
a Vure i habi ne ria, ri page
poloa a murine ria.

7 *Hosi e huriki a bakovi
a ngatavine o Sodoma, o
Gomora, na maka tanga
tabukoi ne rua, ria ranga ri
rata a naro hale. E Bakovi
Dagi i ratapile ria, a vuhuna
ri ramai a maka naro hale
legelege na molenga. Ri
ramai a ningaru hale na
kakaine ria. A naro ri rata,
i uka ma a naro muholi.
I ratapile ria na kanono i
tabuli vakaroro. A Vure i
rata ria ri manga a kilakila
na a ra maki ge bele ne huriki
ri ngalahere vona.

8 Pali e huriki nga, ri
made turane mua, i uka ma
ri mangenge. Ria ranga
ri luhoi hateka a maki ri
vurena vona, ri katoki na
naro na molenga, ri longo-
taro e huriki a matakari, ri
harogi pile e huriki a agelo ri
tahoka a nipara dagi.

9 *Pali a agelo dagi, e
Mikael, i uka ma i harogi
tavula e huriki a agelo hale.
Hosi, i vaubi turane Satan,
ru vagege vona a podane
Moses, e rei ge bolea. I
uka ma i ratapilea e Satan
na ngava. I ta kunana, i
ta maea, “E Bakovi Dagi ge
tahate ioe.”

10 *Pali e huriki nga, ra ri
made turane mua, ri harogi
pile a maka maki i uka ma
ri lohoka vona. Ri manga a
livoa, ri uka a niluhoi. Ri
ramai kunana a ningaru ne
ria, i mavonga, a Vure bara
i ratapile ria.

11 *A Vure bara i ratapile
ria, a vuhuna ri muri mai
a narone Kain. Ri lohopile
mule ria, ri gi bole a mahala,
i manga e Balam hosi. Ri
gegea a Vure, i manga e Kora
hosi, lakea bara ri velu liu.

12 *Na tahuna mu vapopo,
mu rata a habu ni vakasiri
a narone mua na nivangaru,
ria ranga ri vapopo turane
mua. Mu matadoko ne ria,
a vuhuna ri manga a kedo
i kapiloho na rakaru, bara
i bipodea a aga. Ri vapopo

* **1:5:** Nim 12:51; Gi 14:29-30 * **1:6:** 2Pe 2:4 * **1:7:** Vuh 19:1-25; 2Pe 2:6,10
* **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pe 2:11; Kap 12:7 * **1:10:** 2Pe 2:12 * **1:11:**
Vuh 4:7-8; Gi 16:1-35; 2Pe 2:15; 1Ion 3:12 * **1:12:** 2Pe 2:13,17

turane mua, i uka ma ri
maruhu. Ri matakari mule
ria kunana. Ri manga a
bubu, i uka ma i vakaboru a
vala. A vilu i vakabebe viliha
ria. Ri manga a kai i uka
vuana muri na haro poki, ni
lipu rike, ni vuroki. I manga
ri mate liu.
13 Ri laho viliha lae, ri
manga a bokona dari i rere.
I uka ma ri maruhu ni rata
a maka naro hale, ri bele
kavakava manga a verena
dari. Ri manga a hada i uka
ma ri ramai a dalane ria na
hunu. A Vure i kisi purua
pali a tanga i uvo hateka, ri
gi vano ri gi made vona na
parava vakaroro.

14 *E Enok, a hamone
Adam, hosi i vakalongo
muga ne huriki a bakovi hale
maea, i ta maea, "Mu longo!
E Bakovi Dagi ge valai turana
tara dagi ne huriki a agelo
vona.
15 Ge valai, e huriki lobo
ri gi pesi na matana, ge
pelekado ria, ge ratapile e
huriki a bakovi a ngatavine
ri marikoi a Vure. Ge
ratapile ria vona a maka
naro hale ri rata, na naro
i vakasiri ri marikoi vona.
Ge ratapile ria vona a maka
ngava hale ri taki virihia
vona „e huriki ri marikoi
vona."
16 Re huriki a nitamina
mari ni tovo, ra ri made
turane mua, ri marikoi, ri
hehe vona a naro kamumu
na Vure. I uka ma ri vivi
ranga, ri deke bala. Ri ra-
mai kunana a ningaru hale
na kakaine ria. Ri bibi rike
mule ria. Ri tamilalu ni rata
kamumu e huriki, ri gi bole a
maka maki ne ria.

Mu Hatenono

17 Mua o huriki a turagu,
nahea mu gu turutu vona
e huriki a bakovi nga, a
vuhuna e huriki a apostolo
ne Isu Kristo, a Bakovi Dagi
ne hita, ri taki muga vona a
maka naro nga.

18 *Ri taki mua, ri ta maea,
"Muri ma, na nilobona par-
ava, e huriki a bakovi hale
bara ri bele, ri biu a maka
maki na Vure, bara ri ramai
a ningaru hale na kakaine
ria."
19 E huriki a bakovi nga,
ria kunana ri rata mua mu
vapida lae. Ri ramai kunana
a naro na malala. A Hanu
Kiripiripi i uka ma i made
turane ria.

20 *Pali mua, o huriki
a turagu, mu vakatora a
niluhoi malamala ne mua.
Mu vasileki na nitora na
Hanu Kiripiripi.
21 Mu luhoi vakaroro a hini
a Vure i ngaru hateka mua.
Mu davea a nidodo ne Isu
Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.
A nidodo vona i habi ne hita
a nimahuri vakaroro.
22 Mu dodo e huriki ri loho
rua.
23 *Mu korimule e huriki
ranga na rongova na Vure.
E huriki ranga, mu dodo ria,
pali mu matadoko, mu man-
genge, ma ge mua ranga mu
gu boru.

A Nilobona Ngava

* **1:14:** Vuh 5:18,21-24 * **1:18:** 2Pe 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; Kap 3:4

24 A Vure, i kara ia ge
matakari kamumu mua, na-
hea mu gu boru. I kara
ia ge matakari mua mu gu
malamala, i vano i harena na
tahuna muri ma mu pesi na
matana, na nipara dagi vona,
mu gu tahoka a nivivi dagi.
25 *A Vure i taku kunana.
Na matenga ne Isu Kristo,
a Bakovi Dagi ne hita i ko-
rimule hita. Ni gi vak-
abagetu a rana. Ia kunana a
Hariki ne huriki lobo. Ia ku-
nana i matakari a tanga lobo.
I mavonga muga na maki
lobo ni ratarike. I mavonga
ngane. Ge mavonga na par-
ava vakaroro. I muholi.

* **1:25:** Rom 16:27; 2Pe 3:18

A Nita Kapiloho

A Vure i Vakasiri ne Ioanes na Maki Ge Bele Muri Ma

A Nita Vakalohoka

E Ioanes i herea a buk iea na pida AD 96.

Ni here na tabeke i rua. A tabekena tara (sapta 1–3) i taki a maki i tabuli ngane. Ni here virihi a maka tara na Vure ri made na tanga i polorua.

A tabekena tara i taki a maki ge bele muri ma.

A puhu iea ni here na tahuna e huriki a bakovi hale ri vakamadihi e huriki a Kristian, a vuhuna e huriki a Kristian ri luhoia e Isu ia a Bakovi Dagi ne ria. A puhu i ngaru ge vakatora e huriki a Kristian nahea ri gi matataro a maka maregoa dagi ge vakahale ria.

Ra puhu iea i tahoka a maka nita vakakika na maka maki ge bele muri ma. E huriki a Kristian kunana na tahuna iea ri lohoka vona a maka nita vakakika, pali e huriki ranga i uka. E Isu Kristo ia a Bakovi Dagi. Na limana kunana a Vure bara i ratapile e huriki a pile lobo. E Satan tara bara i ratapilea. Na tahuna e Isu i vakalobo a leho vona, a Vure bara i habi a mapa ne huriki ri made tora, i uka ma ri pe a niluhoi ne ria. Bara ri made turana Vure bara ri uka a maregoa tabu, a vuhuna a Vure bara i rata a maka maki bara ri karaba tabu.

A Ngava Muga

1 *Iea ngane a ngava a Vure
i vakalongo ne Isu Kristo, ge
vakalongo polo ne huriki a
vora vona. A ngava na maka
maki ge bele malaviriri. I
rudua a agelo vona ge vaka-
longo a ngava nga na vora
vona, ra iau, e Ioanes.
2 Ngane a vakalongo a
maki lobo a matai, ra nitana
Vure, a ngava ne Isu Kristo.
3 *E rei a viri ge gi tala
a ngava na nita propet iea,
ge vivi. E huriki ri longoa,
ri longototo a ngava nga ni
here, ria ranga ri gi vivi,
a vuhuna a parava i valai
tabukoi pali.

E Ioanes i Tagui a Tara ne Kristo i Polorua

4 *Iau e Ioanes a here lakea
ne mua e huriki a tara na
Vure i polorua, mu made o
Asia.
Ra Viri i made mona, i
made hosi, bara i hamule
valai, i rata kamumu mua, i
habi a nivalemu ne mua. Pali
e huriki a hanu i polorua,
ra ri pesi na ngalana gula
hariki vona, ria ranga ri gi
rata kamumu mua, ri gi habi
a nivalemu ne mua.
5 *E Isu Kristo, ra viri i
vakalongo hita na maki lobo
a Vure i takia ge taki ne
hita, ra viri i mahuri mule
na matenga muga ne hita
lobo, ra matakari ne huriki a

* **1:1:** Kap 22:6 * **1:3:** Kap 22:7,10 * **1:4:** Nim 3:14-15; Kap 3:1; 4:5 * **1:5:** Sng 89:27; Kol 1:18

matakari lobo na malala, ia
tara ge rata kamumu mua, ge
habi a nivalemu ne mua.
I ngaru hateka hita. Na
darana i vakamatukapaga
hita na naro hale ne hita.
6 *I rata hita si bele manga
a harikianga vona, si manga
a prister na Vure vona, re
Tamana. Ne vona kunana
a bagetuanga, a nitora lobo
ni matakari a maki lobo
vakaroro. I muholi.
7 *Mu longo! I popote ge
valai na bubu.
E huriki lobo ri gi masia.
E huriki ri rabalakia, ria
ranga ri gi masia.
E huriki a kabu lobo na
malala ri gi masia, ri gi
duku.
Ge bele mavonga. I muholi.
8 *A Vure e Bakovi Dagi i
ta maea, "Iau kunana a ni-
tubuna maki lobo.* Iau ku-
nana a nilobona maki lobo.
Iau a made ngane, a made
hosi, ga made vakaroro. Iau
a tahoka a nitora lobo."

E Ioanes i Matai a Tuna Bakovi

9 Iau e Ioanes, a turane
mua. Si vaveru na ni bole a
nimadihi na rane Isu. A dili
turane mua na harikianga na
Vure, si pesi tora ni ramaia
e Isu. Iau a vara e huriki na
nitana Vure, a ngava ne Isu,
lakea ni lakavu iau, ni ru dili
iau na bavi, koea na bodu e
Patmos.
10 Na parava ne Bakovi
Dagi a Hanu Kiripiripi i bele
tora nau. A longo na bitogu
a lohona bakovi i gale dagi, i
nangi i manga a tavure.
11 A loho iea i ta maea, "A
maki lobo o matai, o here
puru na raukea, o vakaru
lakea ne huriki a tara na
Vure o Epesus, o Smerna,
o Pergamum, o Tiatira, o
Sardis, o Piladelpia, o Lao-
disia."
12 Muri a matagege, ta ga
masia ra viri i ta turagu,
lakea a matai a butu na ni-
para i polorua, ni rata na gol.
13 *Na koropalana maka
butu na nipara nga, a matai
a viri i manga a tuna bakovi.
I rodoa a varakia ola ola, na
ngalana i rea na mota ni rata
na gol.
14 *A vuna i kea hateka,
manga a vuna sipsip, manga
a bubu keakea. A matana
i para manga a huvina
kanono.
15 A vahana ru para manga
a bras ni ravu, i para hateka.
Ru mata manga a bras ni
gutu na kanono, i bele maga
hateka. A lohona i nangi
dagi, i manga a nangina
bokona dari i rere.
16 *I nugu na limana a ka-
nena a hada i polorua. A
bainat i tahoka a ngina i rua
i vere hateka i toro toro tala
na ngavana. A matana i para
hateka i manga a haro i para
na kuru haro.
17 *Na tahuna a masia, a

* **1:6:** 1Pe 2:9; Kap 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Ion 19:34-37; 1Tes 4:17 * **1:8:** Kap 21:6; 22:13 * **1:8:** A nita Grik i ta maea, "Iau a Alpa, a Omega." E Alpa a mugana leta na alpabet na nita Grik. E Omega a ikuna leta na alpabet na nita Grik. * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; Kap 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; Kap 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; Kap 2:8; 22:13

boru puru tabukoi na vahana, a tabuli manga a viri i mate. Pali i padoi iau na limana a kanena, i ta maea, “Naha ni mangenge. Iau kunana a nitubuna maki lobo. Iau kunana a nilobona maki lobo.

18 Iau a mahuri. Hosi a mate, pali ngane a mahuri vakaroro. Iau a nugua a ki na matenga, a ki na murine huriki ri mate pali.

19 I mavonga, a ngaru ioe go here puru a maki lobo o matai pali, ra maka maki i tabuli ngane, turana maka maki ri gi bele muri ma.

20 Pali a hada i polorua a nugu na limagu a kanegu, turana butu na nipara i polorua ni rata na gol, ngane ga taki ioe vona a pelegona nita kapiloho. A hada i polorua nga, a agelo na tara na Vure i polorua. A butu na nipara nga, a tara na Vure i polorua.”

2

A Raukea i Lakea ne Huriki a Epesus

1 *Muri i ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Epesus, o here maea:

A ngava iea i valai na Bakovi i nugu a hada i polorua na limana a kanena, ra viri i laho na kurukuruna maka butu na nipara i polorua ni rata na gol.

2 *Iau a lohoka vona a narone mua. A lohoka na maka maregoa mu bole pali. A lohoka vona a hini mu hatenono na tahuna e huriki ri vakamadihi mua. A matakilaka vona mu koi ne huriki a bakovi hale. Mu toha e huriki ri taki ta ria a apostolo. Mu matai pali ria ri tatami.

3 Mu hatenono, mu pesi tora na tahuna mu bole a maregoa a vuhuna mu luhoi torea a ragu. I uka ma mu tuha malulu, mu tabana ni kinigao.

4 Pali iau a tahoka a ngava ne mua. I muga mu ngaru hateka iau. Pali ngane mu pe pali a naro ni ngaru hateka iau.

5 *I mavonga, a ngaru mu gu luhoi mule a naro kamumu ne mua hosi, mu matakilaka vona a hini mu boru valai meli, mu puru liu. Mu pulo a vilone mua, mu rata tabu a maka naro kamumu mu rata hosi na tahuna mu luhoi tora karaba. Ge uka, bara valai, a bole vurokia a butu na nipara ne mua.

6 Pali a naro kamumu tara ne mua i maea, mu marikoi a narone huriki a murimuri ne Nikolas, i manga iau tara a marikoi a narone ria.

7 *E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanu Kiripiripi i taki virihi e huriki a tara na Vure. E huriki ri mulangi na vabinga, ga taki ria ri gi kani a kanena kai

* **2:1:** Kap 1:16 * **2:2:** 1Ion 4:1 * **2:5:** Kap 3:3 * **2:7:** Vuh 2:9; Kap 22:2,19

na nimahuri, ra i pesi na
hania* na Vure.”

A Raukea i Lakea ne Huriki a Smerna

8 Muri a bakovi iea i ta
tabu, i ta maea, “O here lakea
na agelo ne huriki a tara na
Vure o Smerna, o here maea:

A ngava iea i valai na viri
ia a nitubuna maki lobo, a
nilobona maki lobo, ra viri
i mate, i mahuri mule.

9 *Iau a lohoka vona,
mua ni vakamarego, mu bala
a maki na malala, pali mu
tahoka a mahala. A lohoka
ne huriki ri taki ta ria a Iuda
muholi, pali ria a tara ne
Satan, ri padi a kidune mua.

10 *I popote mu gu bole a
maregoa, pali naha ni man-
genge. Mu longo, e Satan i
popote ge ru dili ranga ne
mua na bavi, ge toha mua,
bara mu tahoka a maregoa
na parava i ravulu. Mu pesi
tora ni luhoi tora iau, ge
vano ge harena na tahuna
mu mate, lakea iau bara habi
ne mua a mapane mua, ra a
nimahuri vakaroro, i manga
a viri i mulangi na rihiva i
bole a tama.

11 *E rei a viri i ngaru
ni longokilala, ge longo ka-
mumu, ge luhoi kado a
ngava a Hanuna Vure i
taki virihi e huriki a tara
na Vure. E huriki ri mu-
langi na vabinga, a ruana
matenga i uka ma ge padoi
ria.”

A Raukea i Lakea o Perga-mum

12 “O here lakea na agelo
ne huriki a tara na Vure o
Pergamum, o here maea:

A ngava iea i valai na viri
i tahoka a bainat i tahoka a
ngina i rua i vere hateka.

13 Iau a lohoka vona mu
made vai. A gula hariki ne
Satan i tabuli na tanga iea.
Pali mu tabana ni pesi tora
na ragu. E Antipas, ra bakovi
ne mua i kinigao ni taki tala a
nitagu, ni rabalaki vonga na
tanga ne Satan. Pali i uka ma
mu lobo ni luhoi tora iau.

14 *Pali iau a tahoka a
ngava ne mua. E huriki
ranga ne mua ri muri mai
a nitovo ne Balam. Re
Balam hosi, i takia e Balak
ge tami e huriki a Israel ri
gi puru na hoa. I taki ria
ri gi kani a kinani ni habi
ne huriki a nitamina vure.
I taki ria ri gi mole lae.

15 I mavonga, mua
ranga, e huriki ranga ri muri
mai a nitovo ne huriki a
murimuri ne Nikolas.

16 I mavonga, mu pulo a
vilone mua. Ge uka, bara
valai malaviriri, ga vaubi tu-
rane ria na bainat, ra i toro
toro tala na ngavagu.

17 *E rei a viri i ngaru
ni longokilala, ge longo ka-
mumu, ge luhoi kado a
ngava a Hanu Kiripiripi i
taki virihi e huriki a tara
na Vure. E huriki ri mu-
langi na vabinga, ga habi

* **2:7:** A ngava e ‘paradiso’ na nita Grik i manga ‘a hania’. Pali ri bolea a ngava iea, ngane a pelegona i manga ‘a hunu’, ra tanga na Vure. * **2:9:** 2Ko 11:14-15; Kap 3:9 * **2:10:** 2Tim 4:8; Iak 1:12 * **2:11:** Kap 20:14; 21:8 * **2:14:** Gi 22:1–25:3; 31:16; 2Pe 2:15 * **2:17:** Nim 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Ion 6:48-50

ne ria ranga *mana*,† ra i
tabuli kapiloho. Ga habi
ne ria a kedo keakea, a
rane ria karaba ni here
vona. A rana karaba iea,
i uka tara viri ge lohoka
vona. A viri i bole a kedo
iea, ia kikeri ge lohoka
vona a rana karaba iea."

A Raukea i Lakea o Tiatira

18 *Muri i ta tabu, i ta
maea, "O here lakea na agelo
ne huriki a tara na Vure o
Tiatira, o here maea:
A ngava iea i valai na
Tuna Vure. A matana
i para manga a huvina
kanono. A vahana ru
para manga a bras ni ravu,
lakea i para hateka.
19 Iau a lohoka na
narone mua. Mu vangaru,
mu luhoi tora iau, mu
vakori, mu hatenono na
maregoa. I muga a narone
mua i kamumu, pali ngane i
kamumu hateka.
20 *Pali iau a tahoka a
ngava ne mua, a vuhuna i
uka ma mu ta pupukaria
ra ngatavine e Iesebel. I
taki ta ia a propet, i tovo
e huriki a vora nau, i tuli
ria ri gi mole, ri gi kani
a kinani ni habi lakea ne
huriki a nitamina vure.
21 A habi a parava ranga
ge pulo a vilona, pali i koi
ni pulo a vilona, a vuhuna
i ngaru hateka a naro hale
vona ni ngoi.
22 Mu longo! Iau ga habi
a gilanga dagi vona. E huriki
lobo ri mole turana, ria i uka
ma ri gi pulo a vilone ria, ga
habi a maregoa dagi ne ria.
23 *Ga rabalaki e huriki e
tuna. Na naro iea, e huriki a
tara na Vure lobo ri gi lohoka
vona, iau a viri a lohoka na
niluhoi, na ningaru ne huriki
lobo. Ga habi a mapane mua,
i muri mai a narone mua.
24 Pali e huriki ranga ne
mua o Tiatira, i uka ma mu
muri mai a nitovo hale iea. I
uka ma mu tovo na maki ni
gale a nitovo dagi ne Satan.
A taki mua, i uka ma ga habi
tara nimava ne mua.
25 *Mu nugu tata kunana
a niluhoi ne mua, ge harena
na parava ga valai vona.
26 *E huriki ri mulangi
na vabinga, ri muri mai a
narogu ge vano ge harena
na tahuna ri mate, iau ga
habi ne ria a nitora, ri gi
matakari e huriki lobo i
uka ma ria a Iuda.

27 'Ri gi matakari tora hateka,
ri gi ratapile e huriki a
pile ne ria,
i manga a viri i bipoda a
ulo, i mapua kesi.'
Ri gi matakari mavonga a
vuhuna e Tata i habi nau a
nitora ni matakari.
28 *Muri ga habi ne ria a
hada e Lagavago.
29 E rei a viri i ngaru ni lon-
gokilala, ge longo kamumu,
ge luhoi kado a ngava a Hanu
Kiripiripi i taki virihi e huriki
a tara na Vure."

† **2:17:** A "mana", ra bret a Vure i habi ne huriki a Israel hosi na tahuna ri laho na tabeke i ngeki. O matai ne Nimariu 16. * **2:18:** Kap 1:14-15 * **2:20:** 1Ki 16:31; 2Ki 9:22 * **2:23:** Sng 7:9; Jer 17:10; Kap 20:12-13 * **2:25:** Kap 3:11 * **2:26:** Sng 2:8-9 * **2:28:** Kap 22:16 * **3:1:** Kap 1:4,16

3

A Raukea i Lakea o Sardis

1 *Muri i ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Sardis, o here maea:

A ngava iea i valai na Viri i matakari a hanuna Vure i polorua, i nugu a hada i polorua. A lohoka na narone mua. E huriki ri pahaluhoi ta mu tahoka a nimahuri, pali mu mate pali.

2 Mu hadongo. Ranga naro kamumu ne mua i tabana, pali i popote ri gi mate. Mu vakatora ria, a vuhuna a leho ne mua, i uka ma mu vakalobo kamumu na matana Vure nau.

3 *Mu luhoi tabu a ngava mu longoa, mu longototoa hosi. Mu longototoa, mu pulo a vilone mua. Mua bara mu koi ni hadongo, bara valai manga a viri i panaho. Bara valai vakaturutu, a habi a nimadihi ne mua.

4 *Pali e huriki ranga ne mua o Sardis ri tabana ri tahoka a rane ria, i uka ma ri vakakatoki a varakia ne ria. Muri bara ri rodo a varakia keakea, ri gi laho turagu, a vuhuna i kara ria ri gi rata mavonga.

5 *E rei a viri i mulangi, ga vakarodoa na varakia keakea. A rana bara i tabuli vakaroro na buk na nimahuri. I uka ma ga ravunu vurokia. Ga taki tala a rana na matane Tata, na matane huriki a agelo vona.

6 E rei a viri i ngaru ni longokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado a ngava a Hanu Kiripiripi i taki virihi e huriki a tara na Vure.”

A Raukea i Lakea o Piladelpia

7 *I ta tabu, i ta maea, “O here lakea na agelo ne huriki a tara na Vure o Piladelpia, o here maea:

A ngava iea i valai na Viri Malamala, a Viri Muholi, ra viri i tahoka a ki* ne Davit. A maki a talea, i uka tara viri ge tukari mulea. Pali a maki a tukaria, i uka tara viri ge talea.

8 *A lohoka na narone mua. Mu longo! A ru na ngalane mua a dua i mata ka. I uka tara viri ge tukaria. A lohoka ne mua, mu uka nitora. Pali mu longototo a nitagu, i uka ma mu lohopilea a ragu.

9 *Mu longo! Re huriki a tara ne Satan, ri taki ta ria a Iuda, pali ri tatami. I uka ma ria a Iuda. Mu longo! Ga rata ria ri gi valai mai mua, ri gi turume puru na vahane mua. I mavonga, ri gi matakilaka vona iau a ngaru hateka mua.

10 *Mu longototo iau na tahuna a taki mua mu gu hatenono, mu gu pesi tora na maregoa. I mavonga

* **3:3:** Mat 24:43-44; 1Tes 5:2; Kap 2:5; 16:15 * **3:4:** Iud 23 * **3:5:** Nim 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:7:** A ki iea i vakasiri manga i tahoka a nitora ni matakaria a harikianga ne Davit, ra ni ta muholi vona hosi. Isaia 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Ais 45:14; 49:23; 60:14; Kap 2:9 * **3:10:** Luk 21:19; 2Tim 2:12

ga matakari mua, i uka ma
mu gu dili na tahuna na ni-
toni, ra popote ge valai na
tanga lobo na malala, ge toha
e huriki lobo ri made na
malala.
11 Iau ga bele malaviriri.
A maki mu tahoka, mu
nugu tata torea. A mapane
mua, ma ge radia a bakovi
tara.
12 *E rei a viri i mulangi
ga vakapesia, ge manga a
butu na roho na Vure nau.
I uka ma ge pagitala vona a
roho iea. Ga here vona a
rana Vure nau, a rana tanga
na Vure nau, re Ierusalem
karaba, ra ge puru valai na
Vure nau meli na hunu, ga
here vona a ragu karaba.
13 E rei a viri i ngaru
ni longokilala, ge longo ka-
mumu, ge luhoi kado a ngava
a Hanuna Vure i taki virihi e
huriki a tara na Vure."

*A Raukea i Lakea o Lao-
disia*

14 I ta tabu, i ta maea, "O
here lakea na agelo ne huriki
a tara na Vure o Laodisia, o
here maea:
A ngava iea i valai na viri
ni gale I Muholi, ra viri i ta
muholi, i taki tala a ngava
lobo a Vure i takia ge taki.
Ia a vuhuna maki lobo a
Vure i ratarike.
15 *A lohoka vona a
narone mua. I uka ma mu
piu, i uka ma mu rongo. A
ngaru mu gu piu, o mu gu
rongo!
16 I uka ma mu piu, i
uka ma mu rongo, mu nami
hurari. I mavonga ga muta
tala mua na ngavagu,
17 *a vuhuna mu taki ta
mu tahoka a mahala, mu ru
kadolu a maki i kupo, i uka
ma mu ngarua tara maki.
Pali mu matasia hateka, mu
bala a maki, mu kepa, mu
kabobo.
18 *Ngane a taki mua, a
gol nau ni gutu na kanono
i maga hateka. Mu konea,
mu gu tahoka a mahala. Mu
kona nau a varakia keakea,
mu gu kavitagu mua vona,
i uka ma mu gu kabobo, i
uka ma mu gu maruhu tabu.
Mu kona nau a marasin na
matane mua, mu gu matai
tabu.
19 *Iau a tahate e huriki a
bakovi a ngatavine a ngaru
hateka ria, a habi a ni-
madihi ne ria. I mavonga,
mu habi a hatene mua ni
pulo a vilone mua.
20 *Mu longo! A pesi na
logo, a tutulidi. E rei a viri i
longo a lohogu, i talea a logo,
iau bara dili, a kani turana.
21 E rei a viri i mu-
langi, bara ratea ge made
turagu na gula hariki nau,
i manga a hini iau tara a
mulangi hosi, a made tu-
rane Tata na gula hariki
vona.
22 E rei a viri i ngaru
ni longokilala, ge longo ka-
mumu, ge luhoi kado a ngava
a Hanu Kiripiripi i taki virihi
e huriki a tara na Vure."

4

* **3:12:** Ais 62:2; 65:15; Kap 14:1; 21:2 * **3:15:** Rom 12:11 * **3:17:** Luk 12:21; 1Ko 4:8 * **3:18:** Ais 55:1 * **3:19:** 1Ko 11:32; Hib 12:6; Kap 2:5 * **3:20:** Ion 14:23

A Gula Hariki na Vure

1 *Muri a mata lakea, a
masia a logo i mata ka na
hunu. Muri, a longo tabu a
lohona viri a longo mugea,
ra viri i nangi dagi manga a
nangina tavure. I taki iau, i
ta maea, "O sike valai. Ga
vakasiri ioe vona a maki ge
bele muri ma."
2 *Malaviriri kunana, a
Hanu Kiripiripi i bele tora
nau, a matai a gula hariki i
tabuli na hunu, a bakovi tara
i made vona.
3 *A bakovi iea i para hidi
manga a kedo a iaspa, a kedo
a kanelian. A kuriki i pesi
halui a gula hariki, i para
manga a kedo goma goma ni
gale a emeral.
4 *A gula hariki i ravulu
rua a polona i va ri pesi halui
a gula hariki iea. E huriki
a nupesi ala ravulu rua a
polona i va ri made na gula
hariki nga. Ri rodo a varakia
keakea, ri kube a tama hariki
ni rata na gol.
5 *A matai a vila i maravila
tala na gula hariki, a longoa
a nangina hini i kururu. A
nipara i polorua ri huvi na
ngalana gula hariki. Ra ni-
para nga, a hanuna Vure i
polorua.
6 *A maki manga a dari
i malilo kamumu, i mata
manga a glas, i maga hateka,
i tabuli na ngalana gula
hariki iea.
A maki mahuri i va to
pesi halui a gula hariki, na
tabekena i va. A matane tou
i kupo hateka, to kavitagu a
ngalane tou, a bitone tou.
7 A viri tara i mata manga
a laion. A viri tara i mata
manga a tuna bulmakau. A
viri tara, a matana i mata
manga a matana bakovi. A
viri tara i mata manga a loha
i bebe.
8 *Ra maka maki mahuri
nga, tou lobo to tahoka a
karapane tou i polotara. Tou
lobo to tahoka a matane tou
i kupo na tabeke lobo. Polo-
lilo na karapane tou ranga, i
vona a matane tou i kupo. I
uka ma ri malo ni kavurikea
a Vure. Na haro, na rodo ri
ta maea,

"E Bakovi Dagi i Tuhaka
Hateka!
I malamala! I malamala! I
malamala hateka!
I made hosi, i made ngane,
bara i made vakaroro!"

9 Na tahuna a maki mahuri
nga to vakabagetua, to to-
goa, to kavurikea ra viri i
made na gula hariki, ra viri
i mahuri vakaroro,
10 *lakea e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va
ri tabuli puru na ngalana,
ri kavurikea ra viri i made
vakaroro. Ri voro puru na
vahana a tama hariki ne ria,
ri ta maea,
11 "O Bakovi Dagi ne mia, a
Vure ne mia. Ioe ku-
nana i kara ioe
e huriki ri gi vakabagetu
ioe, ri gi togo ioe, ri
gi kavurike a nitora
vomu,

* **4:1:** Kap 1:1,10 * **4:2:** Ais 6:1 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** Kap 3:18 * **4:5:** Ese 1:13; Sek 4:2; Kap 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; 10:14 * **4:8:** Ais 6:2-3; Ese 1:18; 10:12 * **4:10:** Kap 19:4

a vuhuna ioe o ratarike a
maki lobo na ningaru
vomu kunana o
ratarike ria, ri bele.”

5

A Raukea, a Tuna Sipsip

1 *Muri a matai a viri i
made na gula hariki, i nugu
na limana a kanena a raukea
ola ni pilu. A raukea iea
ni here a ngava na ngalana,
na bitona varago. Ni tango
kapi na tabeke i polorua na
buluka na kadel.
2 Muri a masia a agelo
hateka i gale tala dagi, i
nana maea, “E rei a bakovi
kamumu, i kara ia ge laga
vuroki a buluka na kadel ni
tango kapi a raukea iea, ge
vevea?”
3 Pali i uka tara viri meli
na hunu, o na malala, o
polotano na malala ge kara
ia ge vevea a raukea iea, ge
masia.
4 Lakea a vakatubu ni tangi
dagi, a vuhuna i uka tara viri
ge kamumu, ge kara ni vevea
a raukea iea, ge masia.
5 *Pali tara ne huriki a nu-
pesi nga i taki iau, “Naha
ni tangi. O mata lakea! A
viri ni gale a Laion na kabu
ne Iuda, ra Hamone Davit,
i mulangi. Ngane i kara ia
ge laga vuroki a buluka na
kadel i polorua, ra ri kapi
karia a raukea, ge vevea.”
6 *Muri a masia a Tuna
Sipsip, i mata manga ni ra-
balaki pali. I pesi na kuruku-
runa gula hariki, e huriki a
maki mahuri i va. E huriki
a nupesi ri pesi haluia. I
tahoka a tupina i polorua, a
matana i polorua, ra hanuna
Vure i polorua ni rudu tala
na tabeke lobo na malala.
7 A Tuna sipsip i laho lakea,
i bolea a raukea iea na li-
mana kanena viri i made na
gula hariki.
8 *I bole loboa a raukea
iea, muri a maki mahuri i va,
turana e huriki a nupesi ala
ravulu rua a polona i va, ri
tabuli puru na ngalana Tuna
Sipsip. Ria lobo ri nugu a
hap* turana ulo ni rata na gol
ri vona a havu mangisipa. A
havu iea a maka nivasileki
ne huriki a tara na Vure.
9 *Lakea ri kaloloa a linge
karaba, ri kalolo maea,
“Ioe kunana, i kara ioe go
bolea a raukea iea,
go laga vuroki a buluka
ni pipikari vona,
a vuhuna ni rabalaki ioe, a
daramu i konamule
e huriki a bakovi a
ngatavine, ri gi ne
vona a Vure.
O kona tala ria na kabu
lobo na malala, a
tabele lobo na malala,
a kuli lobo na malala,
na robo lobo na
malala.
10 *O rata ria ri bele manga
a harikia, a prister na
Vure ne hita.

* **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Vuh 49:9; Ais 11:1,10; Kap 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Ion 1:36; Kap 13:8 * **5:8:** Sng 141:2; Kap 8:3-4 * **5:8:** A hap i manga popote a gita. * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * **5:10:** Nim 19:6; Ais 61:6; Kap 1:6; 20:6 * **5:11:** Dan 7:10; Hib 12:22

Ri gi matakari na
malala.”
11 *Muri a mata lakea, a
longo a lohone huriki a agelo
ala kupo, ala kupo hateka, ni
keri ni gi! Ri pesi halui a gula
hariki, a maka maki mahuri,
e huriki a nupesi,
12 ri gale tala dagi, ri ta
maea,
“E huriki lobo ri gi kavurikea
a Tuna Sipsip, ra ni
rabalaki!
Ri gi matakilaka vona a
nitora dagi vona, a
mahala dagi vona,
a lohokanga vona, a
harikianga vona!
Ri gi togoa, ri gi vakabagetua,
ri gi kavurikea!”
13 Muri a longo a maki
mahuri lobo na hunu, a
maki mahuri lobo na malala,
polotano na malala, pololilo
na dari, ria lobo ri ta maea,
“A viri i made na gula hariki,
turana Tuna Sipsip,
si gi vakabagetu, si gi togo, si
gi kavurike vakaroro
rua!”
14 A maki mahuri i va ri ta
maea, “I muholi!” Lakea
e huriki a nupesi ri tabuli
puru, ri kavurike rua.

6

A Buluka i Polorua

1 *Ngane a masia a Tuna
Sipsip i laga talea tara bu-
luka ni pipikari a raukea
vona. Lakea tara ne huriki a
maki mahuri ala va i ta dagi
manga a hini i kururu, i ta
maea, “O valai!”
2 *A mata lakea, a matai a
hos keakea!* A bakovi i rike
vona i nugu a kiniperi. Ni
habi vona a tama hariki. Ia a
bakovi hateka. I pagitala ge
vaubi ne huriki, ge mulangi.
3 Na tahuna a Tuna Sipsip
i lagea a ruana buluka ni
pipikari a raukea vona, lakea
a longo a ruana maki mahuri
i ta maea, “O valai!”
4 Lakea i pagitala tabu tara
hos, a hos vururu.† A bakovi
i rike vona, ni habi vona tara
bainat dagi, ni habi a nitora
ge vakalobo a nivalemu na
malala, e huriki a bakovi ri gi
varabalaki.
5 Na tahuna a Tuna Sipsip
i lagea a toluna buluka, a
longoa a toluna maki mahuri
i ta maea, “O valai!” Lakea a
mata lakea, a hos katokato‡ i
pagitala valai! A bakovi i rike
vona i nugu a skel.
6 Lakea a longo a lohona
viri i pesi na kurukurune
huriki a maki mahuri i va,
i ta maea, “A mapana maki
ni kani i rike hateka! A lita
na vit ni gi kona na mapana
bakovi i leho na parava i
taku. A lita i tolu na barli
ranga, ni gi kona na mapana
bakovi i leho na parava i
taku. Pali naha ni ratapile a
vina oliv, naha ni ratapile a
vain!”§

* **6:1:** Kap 4:6-7; 5:1,6 * **6:2:** Sek 1:8; 6:1-6 * **6:2:** Hos keakea: Keakea i vakasiri manga a viri i vaubi i mulangi. † **6:4:** Hos Vururu: I vururu manga kanono, i vakasiri manga a viri bara i vaubi, i rabalaki e huriki ala kupo. ‡ **6:5:** Hos katokato: I vakasiri manga e huriki ri gi mate na vitoloa, a pago. § **6:6:** O matai ne Mateo 24. Bara i tahoka a pago hateka, a vitoloa dagi, lakea a mapana maki ni kani lobo bara i rike.

7 Na tahuna a Tuna Sipsip i
lagea a vuana buluka, lakea a
longoa a lohona vuana maki
mahuri, i ta maea, “O valai!”
8 *A mata lakea, a masia a
hos havura! A bakovi i rike
vona, a rana e Matenga. A
viri ni gale A Murine Huriki
Ri Mate Pali i muri vona. Ni
habi ne rua a nitora ni rabal-
aki e huriki ala kupo (¼)**
Ru gu rabalaki ria na bainat,
na pago, na gilanga dagi, ru
gu rudu a maka maki ri tegi
na robo ri gi kara mate ria.
9 Na tahuna a Tuna Sip-
sip i lagea a limana buluka,
a matai a hanune huriki ri
made na taruna dede na ni-
habi. Re huriki nga ni rabal-
aki a vuhuna ri taki tala ne
huriki a nitana Vure.
10 Ra hanune huriki nga
ri gale dagi, ri ta maea, “O
Bakovi Dagi, ioe o tahoka a
nitora lobo. Ioe o kiripiripi.
Ioe a vuhuna ngava muholi.
Garika go pelekado e huriki
na malala, go koli a naro hale
ne ria, ri rabalaki mia?”
11 *Muri ni habi ne ria a
varakia ola keakea, ni taki
ria ri gi dava popote taro, ge
harena na tahuna e huriki e
turane ria, ra ri leho palupu,
ge rabalaki ria taro e huriki,
i manga a hini ria ranga ni
rabalaki muga. A Vure i lo-
hoka i riva e huriki ri gi mate
maea.
12 *Na tahuna a Tuna Sip-
sip i lagea a polotarana bu-
luka, a vuruke dagi i bele na
malala. A haro i kato manga
a gabu. A keva i mapulo i
vururu manga a dara.
13 *A maka hada na hunu
ri mapasi puru na malala, i
manga a kanena kai a pik i
pado, ri mapasi na vilu dagi.
14 *A hunu ni lopi manga
a raukea, i marakavelu. A
maka lolo lobo, a bodu lobo
ri ha taro a murine ria, ri
mariu lakea na hini ranga.
15 *Lakea e huriki a hariki
na malala, e huriki a bakovi
dagi, e huriki a ubu na tara,
e huriki a bakovi na ma-
hala, e huriki ri tahoka a ni-
tora, e huriki lobo, re huriki
a vorakato, e huriki i uka
ma ria a vorakato, ria lobo
ri ha, ri kapiloho pololilo
na maka babe, polotano na
maka kedo dagi na lolo.
16 *Ri gale tala, ri taki a
maka lolo, a maka kedo, ri
ta maea, “Mu taho mia, mu
ruhulolo mia na matana Viri
i made na gula hariki, mu
ruhulolo mia na rongova na
Tuna Sipsip,
17 *a vuhuna a parava dagi
na rongova ne rua i bele
ngane. Pali e rei ge mahuri?”

7

E Huriki a Israel ala 144,000 Ri Bole a Kilakila

1 *Muri a masia a agelo i
va ri pesi na harena malala
i va, ri kapi kari a vilu na

* **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21 ** **6:8:** ¼ i manga e huriki lobo ni ru na tete i va, lakea a tete tara bara i mate. * **6:11:** Kap 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Apo 2:20; Kap 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** Kap 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2

malala i va, nahea ri gi ngalu
a malala, a dari, a maka kai.
2 Muri a masia a agelo
tara i valai na nirikena haro.
I nugua a kilakila na Vure
Mahuri, i gale tala dagi, i taki
a agelo i va, ra ni habi ne ria
a nitora ni ratapile a malala
a dari,
3 *i ta maea, "Mu dava.
Naha ni rata hale ma a
malala, a dari, a maka kai.
Mi gi ru taro a kilakila na
Vure ne teu na dumene
huriki a vora vona."
4 *Muri a longo ri ala riva
e huriki ni ru a kilakila ne
ria. Ri ala 144,000, ri valai na
kabu lobo ne Israel.
5 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Iuda ni ru a
kilakila ne ria.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Reuben.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Gad.
6 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Aser.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Naptali.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Manase.
7 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Simeon.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Levi.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Isakar.
8 Ri ala 12,000 ri valai na
kabu ne Sebulun.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Iosep.
Ri ala 12,000 ri valai na kabu
ne Bensamin.

A Tara Dagi na Tanga Lobo na Malala

9 Muri a matai a tara dagi
hateka, ni keri ni gi! Ri
valai na robo lobo na malala,
na kabu lobo na malala, na
kuli lobo na malala, na tabele
lobo na malala. Ri pesi
na ngalana gula hariki, na
ngalana Tuna Sipsip. Ri rodo
a varakia ola keakea, ri nugu
a pagana niu.
10 *Ria lobo ri gale dagi, ri
ta maea,
"A Vure ne hita, ra i made na
gula hariki, i korimule
hita!
A Tuna Sipsip tara, i ko-
rimule hita!"
11 E huriki a agelo lobo ri pesi
haluia a gula hariki, e huriki
a nupesi, a maki mahuri i
va. Ri tabuli puru na matane
ria, na ngalana gula hariki, ri
kavurikea a Vure,
12 *ri ta maea,
"I muholi!
A Vure ne hita i bagetu ka-
mumu hateka!
I tahoka a nipara dagi
hateka!
I tahoka a lohokanga lobo!
Si gi kavurike vakaroro ia! Si
gi togo vakaroro ia!
I tahoka a nitora lobo! I
tuhaka hateka!
I muholi!"
13 Muri tara ne huriki a
nupesi i nana iau, "Re huriki
nga ri rodo a varakia ola
keakea, ria e rei? Ri valai
vai?"
14 *Lakea a koli a ta maea,
"Bakovi dagi ioe o lohoka ne
ria."
Muri i taki iau, i ta maea,
"Ri pagitala valai na tahuna
maregoa dagi. Ri loi a

* **7:3:** Ese 9:4,6; Kap 9:4 * **7:4:** Ese 9:4; Kap 14:1,3 * **7:10:** Kap 5:6-7 * **7:12:** Kap 5:12 * **7:14:** Dan 12:1; Mat 24:21

varakia ne ria na darana
Tuna Sipsip, lakea ri kea ma-
haha.
15 "I mavonga ri pesi na
ngalana gula hariki na
Vure.
Na haro, na rodo ri
kavurike ia kunana.
A viri i made na gula
hariki ge made turane
ria, ge matakari ria.
16 *I uka ma ri gi vitolo tabu.
I uka ma ri gi marohu
tabu.
A haro i uka ma ge kani
ria.
I uka ma ri gi kakarongo
tabu,
17 *a vuhuna a Tuna Sip-
sip, ra i pesi na
ngalana gula hariki, ge
matakari ria manga a
matakari na sipsip.
Ge tuli ria, ri gi lakea na
naru bele, ra naru na
nimahuri.
A Vure ge ravunu na matane
ria a luhane ria, i uka
ma ri gi tangi tabu."

8

A Poloruana Buluka

1 Na tahuna a Tuna Sipsip i
laga vuroki a poloruana bu-
luka ni pipikari a mapiluna
raukea vona, e huriki na
hunu ri mangaulu tata, i uka
ma ri ta, i harena na minit i
30.
2 Muri a matai a agelo ala
polorua nga, ra ri pepesi na
ngalana Vure. Ni habi ne ria
a tavure i polorua.
3 *A agelo tara i valai, i pesi
tabukoi na dede na nihabi. I
nugu a ulo ni rata na gol. Ni
habi vona a havu mangisipa
i kupo ge habi turana maka
nivasileki ne huriki a tara
na Vure, ge habi na dede na
nihabi, ra ni rata na gol, i pesi
na ngalana gula hariki.
4 A pokona mangisipa,
turana maka nivasileki ne
huriki a tara na Vure, ru
malaga rike na limana agelo,
ru sike na matana Vure.
5 *Muri, a agelo i bolea a
ulo iea, i tahonia na kanono
na dede na nihabi. I voro pu-
rua na malala, lakea i kururu
i pelaka, i maravila, a vuruke
i pulua a malala.

A Agelo i Va To Vaki a Tavure ne Tou

6 Muri a agelo i polorua, ra
ri nugu a tavure i polorua, ri
dava ni vaki.
7 *A agelo muga i vakia
a tavure vona, lakea a vala
kedo* turana kanono, a dara,
ni voro puru na malala. A
maka maki ni nagi na tabeke
i tolu. A tabekena malala i
taku, a tabekena kai i taku
ni gutu na kanono, i lobo. A
varili lobo na malala i nono
lobo liu.
8 A ruana agelo i vakia a
tavure vona. Lakea a maki
tara i manga a lolo dagi i
nono ni voro puru na dari.
9 A maka maki ni nagi na
tabeke i tolu. A tabekena tara
na dari i mapulo i manga a
dara. A tabeke tara na maka
maki mahuri na dari ri mate.

* **7:16:** Ais 49:10 * **7:17:** Sng 23:2; Ais 25:8; Kap 21:4 * **8:3:** Nim 30:1-3; Kap 5:8 * **8:5:** Nim 19:16-19; Levi 16:12; Kap 11:19; 16:18 * **8:7:** Nim 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * **8:7:** A vala kedo a ais, i boru valai na hunu i manga a kedo.

A maka sip ranga, a tabeke
tara ne ria ri mabubu.
10-11 *A toluna agelo i vakia
a tavure vona. A maka
naru ni nagi na tabeke i tolu.
Lakea a hada dagi tara ni
gale e Vingungu, i huvi dagi,
i mapasi tala na hunu, i puru
na tabekena tara na maka
naru, a naru bele. Lakea
a maka naru ri mapulo, ri
vagole. Lakea e huriki ala
kupo ri mate a vuhuna ri
ninu a naru vagole iea.

12 *A agelo i va i vakia a
tavure vona. Muri a haro,
a keva, a maka hada ni ubi,
lakea a nipara ne ria i puru.†
A haro, a rodo, ranga, ni rat-
apile. Na haro, i uka ma i
para a haro na tahuna ranga.
Na rodo, a keva a hada i uka
ma ri para na tahuna ranga.

13 *Muri a masia a loha, i
bebe polo meli, i gale tala
dagi, i ta maea, "A vuranga!
A vuranga! A vuranga i
popote ge bele ne huriki ri
made na malala na tahuna a
agelo i tolu, ra to tabana, to
go vaki a tavure ne tou!"

9

A Limana Agelo i Vaki a Tavure

1 *Muri a limana agelo i
vakia a tavure vona, lakea a
masia a hada i mapasi tala
na hunu, i puru na malala.
Ni habi vona a ki na lovo i
marangeo.

2 *I talea a logo na lovo
i marangeo, lakea a pokona
kanono dagi i poko tala vona,
i ratea a hini i katoki, i kav-
itagua a haro.

3 Muri a kabuna koa ri pag-
itala vona a pokona kanono
iea, ri puru valai na malala.
Ni habi ne ria a nitora ni
tura e huriki, i manga a maka
kira.

4 *Ni taki ria nahea ri gi
ratapile a varili, a maka hu-
rumade, a maka kai. Ri gi
ratapile kunana e huriki a
bakovi a ngatavine ri uka ki-
lakila na Vure ge tabuli na
dumene ria.

5 Ni taki ria ri gi vaka-
madihi hale e huriki nga na
keva i lima, pali i uka ma ri gi
rabalaki ria. Ri vakamadihi
ria na nimadihi na kira i tura
a viri.

6 *Na tahuna iea, e huriki
bara ri ngaru ni mate, pali
bara ri keri. Ri gi matakana
a dala na nimate, pali bara ri
keri ni mate.

7 *A maka koa nga, ri
mata manga a hos ni kisi na
vabinga. Ri kube a maki i
mata manga a tama hariki ni
rata na gol. A matane ria i
manga a bakovi.

8 *A vune ria i ola, i manga
a vuna ngatavine. A ngine
ria i manga a ngina laion.

9 *Ri rodo na ngalane ria a
maki manga a galeu ni rata
na aen. A nangina kara-
pane ria i manga a nangina

* **8:10-11:** Jer 9:15 * **8:12:** Ese 32:7; Kap 6:12-13 † **8:12:** ⅓ i manga a nipara ne ria ni ru na nagi i tolu, lakea a nagi tara ni ratapile, i uka ma i para. * **8:13:** Kap 9:12; 11:14 * **9:1:** Kap 20:1 * **9:2:** Vuh 19:28; Nim 10:12-15; Jol 2:2,10 * **9:4:** Kap 7:3 * **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Jol 2:4 * **9:8:** Jol 1:6 * **9:9:** Jol 2:5

a maka hos i kupo hateka ri
lalu a karis, ri nunu lakea na
vabinga.
10 A kuna ria i manga a
kuna kira, i tahoka a nitora
ni habi a nimadihi ne huriki
a bakovi a ngatavine na keva
i lima.
11 A hariki ne ria, a agelo
na lovo i marangeo. A rana
a hariki iea na nita Hibru, e
Abadon. Na nita Grik, ni gale
Apolion.*
12 A mugana vuranga i
lobo. A vuranga i rua ru
tabana.

A Polotarana Agelo

13 Muri a polotarana agelo
i vakia a tavure vona, lakea a
longo a lohona viri i pagitala
na tupina i va na dede na
nihabi ni rata na gol, ra i
tabuli na ngalana Vure.
14 A lohona viri iea i takia
a polotarana agelo, ra i nugu
a tavure, i ta maea, "O
puga a agelo ala va, ra ni
kolo tabukoi na naru dagi e
Iupretis."
15 Lakea i vano, i puga a
agelo i va nga, ra ni kolo puru
hosi, ri gi davea a pida, a
keva, a parava, a aua iea. E
huriki a bakovi a ngatavine
na malala ni kalipida na tete
i tolu. Lakea e huriki a agelo
nga, ri gi vano, ri gi rabalakia
a tete i taku.
16 E huriki a nugumaheto
ra ri rike na hos ri ala 200
milion. A longo ni gi tala ria.
17 A matai na vuregu, a
maka hos nga, turana e
huriki ri rike ne ria ri mata
maea: ri rodo a galeu na
ngalane ria, ni kalu ri vururu
manga a kanono, ri goma
goma manga a hunu,† ri
ngango ngango manga a
viku. A gina maka hos nga
ri mata manga a gina laion.
I pagitala na ngutune ria a
pokona kanono, a viku.
18 Ri rabalaki e huriki
a bakovi a ngatavine ala
kupo‡ na maki hale i tolu:
a kanono, a pokona kanono,
a viku. A maki i tolu nga, to
pagitala na ngutune ria,
19 a vuhuna a nitora na
maka hos nga, i tabuli na
ngutune ria, na kune ria. A
kune ria i manga a mata, ri
kara mate e huriki.
20 *E huriki a bakovi a
ngatavine, ra i uka ma ri
mate na maki hale i tolu nga,
i uka ma ri pulo a vilone ria,
i uka ma ri lobo ni vasileki
na hanitu, a nitamina vure ni
rata na gol, a silva, a brans, a
kedo, a kai. A maka nitamina
vure nga ri keri ni matai, ri
keri ni longo, ri keri ni laho.
21 E huriki nga, ri rabalaki
a viri, ri rata a muto, ri mole,
ri panaho, i uka ma ri pulo a
vilone ria, ri gi ngalahere na
maka naro hale nga.

10

A Agelo Turana a Buk Kiroko

* **9:11:** A pelegona ngava i rua nga, 'A Mari ni Ratapile e Huriki'. † **9:17:** Ri goma goma manga a kedo a sapaia, ra i manga a hunu. ‡ **9:18:** ⅓ i manga ni ru na tete i tolu e huriki a bakovi a ngatavine, lakea a tete tara i mate * **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; Kap 16:9,11

1 Muri a matai tabu tara
agelo hateka i puru valai na
hunu. A bubu i kavitagua. A
kuriki i pesi haluia a gina. A
matana i para manga a haro.
A vahana ru para manga a
kanono.
2 I nugua a raukea ni veve
na limana a kanena. A va-
hana a kanena i vakapesi
langea na dari. A vahana
a maurina i vakapesia na
malala.
3 I gale tala dagi hateka, i
manga a laion i roro, lakea a
kururu i polorua ri koli.
4 *Na tahuna a kururu i
polorua nga ri koli, ta ga here
puru a ngava ri taki, pali
a longo tabu a lohona viri
tara i ta valai na hunu, i ta
maea, "Naha ni here a ngava
na kururu i polorua nga. O
ruhulolo kunana."
5 *Muri a agelo, ra i pesi na
dari a vahana tara, na malala
a vahana tara, i toto rike na
hunu a limana a kanena,
6 i kaba na rana Viri i
mahuri vakaroro, ra viri i
ratarike a hunu, a maka
maki lobo pololilo vona, tu-
rana malala, a maka maki i
tabuli vona, turana dari, a
maka maki i tabuli pololilo
vona. I kaba, i taki i uka tabu
ni dava,
7 *a vuhuna na tahuna a
poloruana agelo ge vaki a
tavure vona, a niluhoi kapi-
loho na Vure ge bele muholi.
Ge bele manga kunana a
Velenga Kamumu a Vure i
vakalongo ne huriki a vora
vona, re huriki a propet.
8 Muri a longo tabua a lo-
hona viri, ra a longo muga, i
ta valai na hunu, i ta maea,
"O vano, o bolea a raukea ni
veve puru pali, ra i tabuli na
limana agelo i pesi langa na
dari, a malala."
9 *Lakea a vano maia a
agelo, a takia ge habia nau
a raukea. Lakea i taki
iau, i ta maea, "O bolea,
o kania. Bara i ratea a
tamudimu ge madihi, pali
bara i namika na ngavamu, i
manga a ame."
10 A bolea a raukea na
limana agelo, a kania. I
namika manga a ame, pali na
tahuna a kani loboa, i madihi
a tamudigu.
11 Muri ni taki iau, "O ta
propet tabu, o vakalongo e
huriki vona a Vure ge rata
navai na kabu i kupo, a robo
i kupo, e huriki ri ta na tabele
legelege, a hariki i kupo."

11

*A Bakovi ala Rua Ru Vaka-
longo a Ngava*

1 *Muri ni habi nau a lebo
ne vona ni rovai a maki,
i manga a kodo na nilaho,
lakea i taki maea iau, "O
vano o rovai a niolana, a ni-
bolana roho na Vure turana
dede na nihabi. O gi palupu
e huriki ri vasileki vonga.
2 *Pali naha ni rovai a
mataruma, polovavo na
Roho na Vure. Naha ni rovai,
a vuhuna a tabeke iea ni habi
ne huriki i uka ma ria a Iuda,
ri gi paha katoa a tanga na

* **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Vin 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7 * **10:9:** Ese 2:8–3:3 * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; Kap 13:5

Vure* na keva i ravulu va a
polona i rua.
3 *Ga rudu a bakovi ala rua
nau, ru gu taki tala ne huriki
a ngava nau. Ru gu rea na
varakia katokato, ru gu rata
a nita propet na parava i
1,260."†
4 *A bakovi ala rua nga, rua
a kai a oliv i rua, a butu na
nipara i rua, ra ri pesi na
matana Vure, re Bakovi Dagi
na tanga lobo na malala.
5 *E rei a viri i ngaru ni
rata hale rua, a kanono bara
i pagitala na ngavane rua,
bara i gutu parina e huriki a
pile ne rua. E huriki ri ngaru
ni rata hale rua bara ri mate
vona a naro iea.
6 *Ru tahoka a nitora ni
tukaria a hunu, i uka ma
ge boru a vala na parava
lobo ru rata a nita propet.
Ru tahoka a nitora ni rata
a maka naru ri gi mapulo
manga a dara. Ru tahoka a
nitora ni ratapile a malala na
vuranga legelege, na ningaru
ne rua.
7 *Na tahuna ru vakalobo
a leho ne rua ni ta propet,
e Livoa bara i sike valai na
lovo i marangeo, bara i vaubi
turane rua. Bara i mulangi, i
rabalaki rua,
8 *lakea a podane rua ru
gu tabuli na rosi na tanga
dagi, ra ni ta vakakika vona
e Sodoma, e Egipto, na tanga
ni paditata na kai tavalavala
a Bakovi Dagi ne rua.
9 E huriki a bakovi a
ngatavine na kuli lobo, na
kabu lobo, na tabele lobo,
na robo lobo na malala ri gi
matanono a podane rua na
parava i tolu, a kalavana. Ri
gi hate kari, nahea ni gi tanu
rua.
10 E huriki lobo na malala
ri gi vivi hateka na matenga
ne rua. Ri gi rata a habu dagi,
ri gi vahabi a maki, a vuhuna
a propet ala rua nga ru habi
a nimadihi dagi ne huriki na
malala, ru mate pali.
11 *Pali muri na parava i
tolu, a kalavana, a Vure i
bango dili ne rua a bangona
na nimahuri, ru pesi rike.
Lakea e huriki lobo ri matai
rua, ri mangenge hateka.
12 *Muri ru longoa a lo-
hona viri na hunu i ta dagi,
i taki rua, i ta maea, "Muru
sike valai!" Lakea ru sike
na hunu turana bubu, pali
e huriki a pile ne rua ri
matanono kunana.
13 *Na tahuna iea kunana
a vuruke dagi i pori. A
tanga dagi ni nagi na tabeke
i ravulu. A tabekena tara, a
roho lobo ri mapuka puru. A
bakovi a ngatavine ala 7,000
ri mate na vuruke iea, pali
e huriki ri tabana ri man-
genge hateka, ri vakabage-
tua a rana Vure na hunu.
14 *A ruana vuranga i lobo
ngane. A toluna vuranga i
popote ge valai.

* **11:2:** A tanga na Vure, re Ierusalem. O masia ne Lukas 21. * **11:3:** Dan 7:25; Luk 21:24 † **11:3:** A parava i 1,260 i manga a keva i tolu, a kalavana. * **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sam 22:9; Sng 97:3 * **11:6:** Nim 7:17-20; 1Sam 4:8; 1Ki 17:1 * **11:7:** Dan 7:21; Kap 12:17; 13:7; 17:8 * **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Ki 2:11 * **11:13:** Kap 6:12; 16:18 * **11:14:** Kap 9:12

A Poloruana Tavure

15 *Muri, a poloruana
agelo i vakia a tavure vona.
Lakea a longo e huriki ri
ta dagi meli na hunu, ri ta
maea,
"A harikianga na malala
ngane ne vona e
Bakovi Dagi ne hita,
turana e Kristo‡ vona.
Ge matakari na par-
ava vakaroro, i uka
nilobona."
16 Lakea e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va,
ra ri made na matana Vure
na gula hariki ne ria, ri tab-
uli puru na matane ria, ri
kavurikea a Vure,
17 ri ta maea,
"O Bakovi Dagi, Vure Tuhaka
Hateka, mi kavurike
ioe.
O made ngane. O made
hosi.
O vakasiri a nitora dagi
vomu,
o vakatubu ni matakari.
18 *E huriki i uka ma ria
a Iuda, i madihi a
hatene ria, pali a ron-
gova vomu i bele.
A parava i bele pali, go
pelekado e huriki ri
mate pali,
go rata kamumu e huriki
a vora vomu, re huriki
a propet,
e huriki a tara na Vure, e
huriki lobo ri togoa a
ramu,
e huriki a bakovi tavula,
e huriki a bakovi dagi.
A parava i bele pali go rat-
apile e huriki ri rat-
apile a malala."
19 *Muri a Roho na Vure
meli na hunu, ni tala. A Tava
na Ngava Dagi ni matai i tab-
uli pololilo na Roho vona. A
vila i maravila, i kururu, i
pelaka, a vuruke i pori, a vala
kedo dagi i boru.

12

A Kilakila na Hunu

1 Muri a kilakila vakatu-
rutu i bele na hunu. A
ngatavine i varaki na haro. A
keva i tabuli polotano na va-
hana. I kubea a tama ni rata
na hada i ravulu a polona i
rua.
2 *I singou, i bolea a ni-
madihi, i haloho, a vuhuna i
pahea a koma.
3 *Muri a kilakila tara i bele
tabu na hunu. A masia a
mata dagi i vururu! A ma-
pana i polorua, a pelengana i
ravulu. I kube na maka gina
a tama hariki i polorua.
4 *A maka hada ni nagi na
tabeke i tolu, lakea a kuna
mata i kovo pasi a tabekena
hada i taku, ri boru puru na
malala. Ra mata iea, i tabuli
na ngalana ngatavine, ra i
pahea a koma. I davea a
ngatavine ge poda, a vuhuna
i ngaru ni kania a koma.
5 *Muri a ngatavine i podea
a koma bakovi, ra viri ge
matakari a tanga lobo na
malala. Ge matakari ria na

* **11:15:** Nim 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14 ‡ **11:15:** A pelegona a ngava e 'Kristo' i maea, "A viri i vulakia ge korimule e huriki." * **11:18:** Sng 110:5; 115:13; Rom 2:5; Kap 20:11-13 * **11:19:** Hib 9:4; Kap 8:5; 15:5; 16:21 * **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:** Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; Kap 19:15

naro hateka, i manga a viri
i matakari e huriki na lebo
ni rata na aen. A ngatavine i
poda, pali e tuna ni kini paru
na limana, ni bole sike na
Vure, na gula hariki vona.
6 Lakea a ngatavine i ha
lakea na tabeke a Vure i kado
puru pali vona, na tabeke i
ngeki. I made vonga, ni gi
matakari na parava ge 1,260.

E Satan Ni Voro Puru na Malala

7 *Muri a vabinga dagi i
bele na hunu. E Mikael tu-
rana e huriki a agelo vona
ri vaubi turana Mata Dagi, e
huriki a agelo vona. A mata
dagi turana e huriki a agelo
vona, ri koli,
8 pali i uka ma ri gao, i uka
ma ri mulangi, lakea ni tono
tala ria na hunu.
9 *Lakea a Mata Dagi ni
voro puru. Ra mata hosi
ni gale a hanitu, o e Satan.
Ra viri i tami e huriki lobo
na malala. Ni voro puru
na malala turana e huriki a
agelo vona.

10 *Muri a longoa a lohona
viri i gale dagi na hunu, i ta
maea,
"Ngane a Vure i korimule
hita pali. A nitora, a
harikianga na Vure ne
hita i bele pali.
A nitora na Kristo vona i
bele pali,
a vuhuna ra viri i padi virihi
bala e huriki e turane
hita, ni voro puru pali.
Ra viri mona kuduvi i
pesi na matana Vure, i
padi virihi ria.
11 E huriki e turane hita ri
mulangi vona pali
na darana Sipsip,
na ngava muholi ri vaka-
longo e huriki vona.
Ri mulangi a vuhuna i uka
ma ri mangenge ni
mate.
12 *I mavonga, mu vivi, mua
e huriki mu made na
hunu.
Pali mua e huriki mu made
na malala, mu made
na dari, bara mu bole
a vuranga!
A hanitu i puru valai mai
mua.
I madihi hateka a hatena,
a vuhuna i lohoka vona
a parava vona i popote
kunana i tabana."
13 Na tahuna a Mata Dagi
i matakilaka vona ni voro
puru na malala, i vano, i
valili vona a ngatavine, ra
muga i podea a koma bakovi.
14 *Pali a ngatavine ni habi
a karapana i rua, i manga a
karapana loha dagi, ge bebe
ha na Mata Dagi, ge lakea na
tabeke i ngeki, na tabeke ni
gi matakari ia vona na pida i
tolu, a kalavana.
15 Lakea a mata i muta
tala a naru, i tua lakea na
ngatavine, ta ge vakapasiri ia
vona.
16 Pali a malala i koria a
ngatavine, i ngapanganga, i
todoa a naru, ra i muta talea
a mata.
17-18 *Muri a mata, i madihi
hateka a hatena vona a

* **12:7:** Iud 9 * **12:9:** Vuh 3:1,14; Luk 10:18; Kap 20:2 * **12:10:** Jop 1:9-11; Sek 3:1 * **12:12:** Ais 44:23; 49:13 * **12:14:** Dan 7:25; 12:7 * **12:17-18:** Kap 11:7

ngatavine, lakea i vano, i vaubi turana e huriki e tuna ranga, re huriki ri longo mai a vinara na Vure, ri luhoi tora a ngava muholi ne Isu. A mata i vano, i pesi na lavu na dari.

13

A Livoa Muga

1 *Muri a masia tara livoa i pagitala na dari. A mapana i polorua. A pelengana i ravulu, i tabuli ne ria a tama hariki i ravulu. Ni here na maka gina takutaku a maka rana. A pelegona rana nga ri ta hale na Vure.

2 *A livoa iea i mata manga a pusi dagi tara ni gale a lepad. A vahana i manga a vahana bea. A ngavana i manga a ngavana laion. A mata dagi i habi a nitora dagi vona, i habia a gula hariki vona, a nitora ni matakari.

3 *A gina tara i mata manga i tahoka a harena bainat i mate vona, pali ni vakamahuri pali, a harena bainat i mavu pali. E huriki lobo na malala ri turutu vona, ri ramaia e Livoa iea.

4 Ri kavurikea a Mata Dagi, a vuhuna i habi ne Livoa a nitora. Ri kavurike tabua e Livoa, ri ta maea, "I uka tara viri i manga a Livoa iea. E rei i kara ni vaubi turana?"

5 *A Vure i mata taroa e Livoa, i bibi rike mulea, i harogia a Vure. Ni habi a nitora vona ge matakari e huriki na keva i ravulu va a polona i rua (42).

6 Lakea i harogia a Vure, i harogia a rana, i harogia a murina a Vure i made vona, i harogi e huriki ri made na hunu.

7 *A Vure i mata taroa, i vaubi turana e huriki a tara na Vure, i mulangi. I habi a nitora vona ge matakari e huriki lobo na malala, e huriki a kabu lobo, a kuli lobo, a maka tabele lobo, a maka robo lobo na malala.

8 *E huriki lobo na malala bara ri kavurikea e Livoa. Pali e huriki a rane ria ni here dili muga na nidoko na malala na buk na nimahuri na Sipsip, i uka ma ri gi kavurikea.*

9 E rei a viri i ngaru ni lon-gokilala, ge longo kamumu, ge luhoi kado:

10 *E huriki ni gi lakavu,
bara ni lakavu ria.
E huriki ni gi rabalaki na bainat,
bara ri mate na bainat.
I mavonga, e huriki a tara na Vure ri gi hatenono, ri gi luhoi torea a Vure.

A Ruana Livoa

11 Muri a matai tabua tara livoa, i pagitala valai na

---

* **13:1:** Kap 12:3; 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Kap 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; 11:36; Kap 11:2 * **13:7:** Kap 11:7 * **13:8:** Sng 69:28; Kap 17:8; 20:12,15; 21:27 * **13:8:** A nita Grik i uka ma i kavakava hateka, ge tabuli vai a ngava e 'muga na nidoko na malala.' A pelegona tara bara i maea: "E huriki lobo na malala ri gi kavurikea, re huriki a rane ria i uka ma ni here dili na buk na nimahuri na Sipsip, ra ni rabalaki hosi, muga na nidoko na malala." I manga i maea, a Vure i lohoka muga na nidoko na malala ge rudu vilia e Tuna ge mate na murine hita. O masia ne 1 Petrus 1:19-20. * **13:10:** Jer 15:2; 43:11; Kap 14:12

malala. A pelengana i rua,
i manga a tuna sipsip. A
nitana i manga a nitana Mata
Dagi.
12 I tahoka a nitora manga
e Livoa muga, i matakari na
rana. I rata e huriki lobo na
malala ri kavurikea e Livoa
muga, ra viri ni padi a gina,
pali i mahuri mule.
13 *A ruana livoa i rata a
maka nivakasiri dagi. A ni-
vakasiri tara i ratea, i vak-
aboru na hunu a kanono, na
matana e huriki a bakovi a
ngatavine.
14 Ni mata taro ge rata a
maka nivakasiri na murina
Livoa muga, lakea i tami e
huriki lobo na malala, i taki
ria ri gi kau a hanuna Livoa
iea, ne vona ni togoa e Livoa,
a harena bainat i tabuli na
gina, pali i uka ma i mate, i
mahuri.
15 Ni mata taro ge ratea a
hanuna Livoa iea ge mahuri,
ge ta, ge vakuku ni gi rabal-
aki e huriki ri koi ni kavurike
a hanune Livoa iea.
16 *A ruana Livoa i vakuku
e huriki lobo, e huriki a
bakovi dagi, e huriki a
bakovi tavula, e huriki ri
tahoka a mahala, e huriki a
matasia, e huriki a vora, e
huriki i uka ma ria a vora, e
huriki lobo ni gi ru a kilakila
na limana kanene ria, o na
dumene ria.
17 A kilakila iea, a rane
Livoa muga, o a namba na
rana. E rei a viri i uka kilak-
ila, i uka ma ge kona a maki,
i uka ma ge habi a maki ni gi
kona.
18 Mu luhoi kamumu. A
viri i tahoka a lohokanga
dagi ge luhoi kado a namba
ne Livoa. A namba vona
a namba na bakovi tara, ra
666.

14

A Tuna Sipsip

1 Muri a mata lakea. A
Tuna Sipsip i pesi na lolo
e Sion turana e huriki ala
144,000. A rana, turana rane
Tamana ni here na dumene
ria.
2 *Muri i roro valai na
hunu, i manga a naru dagi i
roro, i manga a nangina hini
i kururu i pelaka. I nangi
manga e huriki ala kupo ri
sigi a gita ne ria.
3 *Ri pesi na ngalana gula
hariki, na ngalana e huriki a
maki mahuri i va, na ngalana
e huriki a nupesi ala 24, ri
kalolo a linge karaba. I uka
tara viri ge tovoa a linge iea.
E huriki ala 144,000, ra ni
konamule na malala, ria ku-
nana ri tovoa a linge iea.
4 E huriki nga i uka ma
ri mahita turana ngatavine.
Ri malamala. Ri ramai
vakaroro a Tuna Sipsip. I
konamule ria ne huriki a
bakovi lobo, ri gi ne vona a
Vure, ne vona a Tuna Sipsip.
5 I uka ma ri tatami kilala,
a vuhuna ri malamala.

*A Agelo i Tolu To Vaka-
longo a Ngava*

6 Muri a masia a agelo tara,
i bebe polomeli, i vakalongo
e huriki na malala na Ve-
lenga Kamumu, ra i tabuli

* **13:13:** 1Ki 18:24-39; Mat 24:24; Kap 19:20 * **13:16:** Kap 14:9-11; 16:2; 20:4
* **14:2:** Kap 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; Kap 5:9; 7:4

vakaroro. I vakalongo ne
huriki lobo: a robo lobo,
a kabu lobo, a maka tabele
lobo, a kuli lobo.
7 I gale tala dagi, i ta
maea, “Mu mangenge na
Vure, mu vakabagetua, a
vuhuna a parava i bele pali,
ge pelekado a narone huriki
lobo. Mu kavurikea a viri i
ratarike a hunu, a malala, a
dari, a maka naru bele.”

8 *Muri a ruana agelo i
valai, i ta maea, “A tanga
dagi e Babilon i vurua! I vu-
rua a vuhuna ri tami e huriki
lobo ri muri mai a naro hale
ne ria ni ngoi lae, i manga
a viri i ninu a naru vagole, i
manga.”

9 *Muri, i muri valai a tol-
una agelo, i ta dagi, i ta
maea, “E huriki ri kavurikea
e Livoa turana hanuna, ri
bole a kilakila na dumene ria
o na limane ria,
10 *bara ri ninu vona a
naru vagole na rongova na
Vure, i uka ma ge kiroko. A
kanono, a viku ru gu ratapile
ria na matane huriki a agelo
na Vure, na matane Tuna
Sipsip.
11 *A pokona nimadihi ne
ria ge poko rike vakaroro. Ri
uka nimalo, ri gi bole a ni-
madihi mavonga na haro, na
rodo, re huriki ri kavurikea e
Livoa turana hanuna, ri bole
a kilakila na rana.”
12 *I mavonga, e huriki a
tara na Vure ri gi luhoi kado
ri gi hatenono, re huriki ri
longototo a vinara na Vure, ri
luhoi torea e Isu.
13 Muri a longo a lohona
viri i gale na hunu, i ta maea,
“O here maea: I vakatubu
ngane, e huriki ri luhoi torea
e Bakovi Dagi, pali ri mate, ri
gi vivi.” A Hanuna Vure i ta
maea, “I muholi hateka ri gi
vivi. Ri gi malo na leho dagi
ri ratea, a vuhuna ni lohoka
vona pali a naro kamumu ri
ratea!”

A Parava ni Mirio

14 *A mata rike tabu, a ma-
sia a bubu keakea. I made
langa vona a viri i manga a
tuna bakovi. I kubea a tama
hariki ni rata na gol. I nugu
a vito i vere hateka.
15 Lakea a agelo tara tabu
i pagitala na Roho na Vure, i
gale tala dagi, i takia ra viri
i made langa na bubu, i ta
maea, “A maki ni kani na
malala i moro pali. A parava
ni mirio i valai pali. O bolea
a vito vomu, o vali kadolu!”
16 Lakea a bakovi i made
langa na bubu i bolea a vito
vona, i voro tamali purua na
malala, i vali kadolu a maki
ni kani i moro na malala.
17 Muri a agelo tara tabu i
pagitala na Roho na Vure na
hunu. Ia tara i nugua a vito i
vere hateka.
18 *Muri a agelo tara i pea
a dede na nihabi, i pagitala
na Roho na Vure, i valai.
A agelo iea i tahoka a ni-
tora ni matakari a kanono na
dede. I gale tala dagi, i takia
a agelo, ra i nugua a vito

* **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; Kap 17:2; 18:2-3 * **14:9:** Kap 13:12-17 * **14:10:** Vuh 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; Kap 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** Kap 13:10 * **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13

vere, i ta maea, “A kanena
vain i rara pali. O bolea a
vito vere vomu, o vali kadolu
na malala a kanena vain, a
vuhuna i rara pali.”
19 Lakea a agelo i voro
tamalia a vito vona, i vali
kadolu na malala a kanena
vain, i voro dili ria na muri ni
paha bebe a vain na rongova
na Vure, ni gi paha bebe.
20 *Ni paha bebe a maka
kanena vain polovavo na
tanga. Lakea a darane huriki
ni paha bebe, i tua tala na
murina, i tua na kilomita i
300! A niutu vona, i rike na
aen na ngutuna maka hos,
ra i manga a mita i taku, a
kalavana.

15

A Tavila i Polorua

1 Muri a kilakila vakatu-
rutu i bele na hunu. I dagi
hateka, e huriki ri turutu
vona. A matai a agelo ala
polorua, ri nugu a vuranga
i polorua. A vuranga nga, a
iku na maka vuranga lobo,
a vuhuna ri gi vakaloboa a
rongova na Vure.
2 Muri a masia tara maki, i
mata manga a dari ni rata na
glas, ni pulo turana kanono.
A matai tabu e huriki ri rangi
mugea e Livoa turana ha-
nuna, ri rangia a namba na
rana. Ri pesi na harena dari
ni rata na glas, ri nugu a
hap,* i habi ne ria a Vure.
3 *Ri kalolo a linge ne
Moses, a vora na Vure, a
linge na Tuna Sipsip. Ri
kalolo maea,

“O Bakovi Dagi, a Vure
tuhaka hateka!
E huriki ri turutu na
maka maki o rata, ri
dagi hateka!

Hariki ne huriki lobo na
malala,
A naromu i muholi, i
malamala!

4 *O Bakovi Dagi, e huriki
lobo ri vakabagetua a
ramu,
ri mangenge vomu.

Ioe kikeri o malamala.

E huriki na tanga lobo ri gi
valai
ri gi kavurike ioe,

a vuhuna i bele kavakava a
naro kiripi vomu.”

5 *Muri a masia a Roho na
Vure na hunu ni tala, ra Kape
na Ngava Dagi.
6 E huriki a agelo i polorua
ri pagitala valai, ri nugu a
vuranga i polorua. Ri rodo a
varakia ola keakea, ri kabak-
aba, ri para hateka. Ri hu-
raki a mota ni rata na gol.
7 Tara ne huriki a maki
mahuri i va i valai, i habi ne
ria a tavila i polorua ni rata
na gol. A tavila nga ri vona a
rongova na Vure, ra i mahuri
vakaroro.
8 *Ngane a pokona baget-
uanga turana nitora na Vure
i vakavonu a Roho. E huriki
ri keri ni dili na roho, i
harena na tahuna a vuranga
i polorua na agelo i polorua
ri lobo.

* **14:20:** Ais 63:3; Kap 19:15 * **15:2:** A hap i manga popote a gita. * **15:3:** Nim 15:1; Sng 139:14; 145:17 * **15:4:** Sng 86:9; Jer 10:6-7 * **15:5:** Nim 38:21 * **15:8:** 1Ki 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

16

A Tavila i Polorua na Rongova na Vure

1 Muri a longoa a lohona
viri i gale tala dagi na Roho
na Vure, i taki e huriki a
agelo ala polorua, i ta maea,
“Mu vano, mu guru puru
na malala a tavila i polorua
nga, ra ri vona a rongova na
Vure.”
2 *Lakea a mugana agelo
i vano, i guru puru na
malala a tavila vona. I
rata mavonga, e huriki ri
tahoka a kilakila ne Livoa,
ri kavurike a hanuna, i tuvu
ne ria a ngarava dagi i rongo
hateka.
3 *A ruana agelo i guru
puru na dari a tavila vona.
I rata mavonga, a dari i ma-
pulo, i bele manga a darana
podana bakovi, lakea a maki
mahuri lobo i tabuli na dari
ri mate.
4 A toluna agelo i guru
puru na maka naru, a naru
bele, a tavila vona. I rata
mavonga, a naru i mapulo i
manga a dara.
5 Muri a longoa a agelo, ra
i matakari a maka naru, i ta
maea,
“Ioe o Malamala hateka, ra
Viri o made ngane, o
made hosi.
A naro o pelekado e
huriki vona i ka-
mumu.
6 I kamumu, a vuhuna ri ra-
balaki e huriki a tara
na Vure, e huriki a
propet, i tua a darane
ria.
I mavonga i kamumu o
habi ne ria a dara, ri gi
ninu!”
7 *Muri a longoa a dede na
nihabi i ta maea,
“O Bakovi Dagi, Vure Tuhaka
hateka,
i muholi hateka, a naro
vomu ni pelekado e
huriki i malamala, i
kamumu.”
8 A vana agelo i guru puru
na haro a tavila vona, i ratea
a haro i gutu parina e huriki.
9 *A haro i kara hateka,
i gutu parina kesi e huriki.
Pali i uka ma ri pulo a vilone
ria, ri gi vakabagetua a Vure.
Ri harogia a rana Vure, ra
viri i matakari a maka vu-
ranga nga.
10 *A limana agelo i guru
puru na gula hariki ne Livoa,
a tavila vona. A uvo i
kavitagua a harikianga vona.
A nimadihi dagi i bele ne
huriki, lakea ri kani mule a
tabelene ria.
11 Pali i uka ma ri pulo a
vilone ria, ri gi ngalahere na
naro hale ne ria. Ri harogia
a Vure meli na hunu na ni-
madihi dagi ri bole, na maka
ngarava i tuvu ne ria.
12 *A polotarana agelo i
guru puru na naru dagi e
Iupretis a tavila vona. I
rata mavonga, a naru dagi e
Iupretis i mara, ge kado puru
a dala na tara ne huriki a
hariki ri gi valai na nirikena
haro.
13 Muri a matai a hanitu i
tolu, to page tala na ngavana

* **16:2:** Nim 9:10; Kap 13:12-17 * **16:3:** Nim 7:17-21 * **16:7:** Sng 19:9; Kap 15:3 * **16:9:** Kap 9:20-21 * **16:10:** Nim 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais 11:15

Mata Dagi, a ngavane Livoa,
a ngavana nitamina propet.
A hanitu nga to mata manga
a puho.

14 *A leho na hanitu nga,
to go havai, to go rata a
nivakasiri, to go tuli valai
e huriki a hariki lobo na
malala, ri gi vapopo turana
maka tara ne ria, ri gi vaubi
na parava dagi na Vure i
tuhaka hateka ge pelekado e
huriki vona.

15 *"Mu longo! Popote ga
valai vakaturutu, i manga a
panaho! E huriki i uka ma ri
mahita, ri matapara, ri rodo
a varakia ri gi vivi, a vuhuna
i uka ma ri gi bobo. I uka ma
ni gi matai a mudune ria."

16 *A hanitu i tolu nga, to
tuli valai e huriki a hariki
nga, ri vapopo na tanga tara,
ra ni gale na nita Hibru e
Armagada.*

A Poloruana Tavila

17 A poloruana agelo i guru
puru na vilu a tavila vona. I
rata mavonga, a lohona viri
tara i gale tala dagi na Roho
na Vure, na gula hariki, i ta
maea, "I lobo pali!"

18 *Muri a vila i maravila,
i kururu, i pelaka. A vuruke
dagi hateka i pori. Hosi,
na tahuna a bakovi i tubu
ni made na malala, i valai
i harena mona, i uka tara
vuruke dagi ge pori maea.

19 *A vuruke i ratapilea a
tanga dagi iea, i pukea na
tabeke i tolu. A tanga dagi
lobo na malala ri mapuka
puru. A Vure i luhoia a tanga
dagi e Babilon, i ratea ge
ninu a kikei na naru vagole
na rongova vona.

20 *A vuruke i rata a bodu
lobo ri marakavelu, a lolo
lobo ri mapuka puru.

21 *A vala kedo dagi i boru
valai na hunu, ri taho e
huriki. A nimava na vala
kedo i taku i manga a kilo
i 50! E huriki a bakovi a
ngatavine ri harogia a Vure,
a vuhuna a vuranga iea i dagi
hateka.

17

A Ngatavine a Ngoi e Babilon

1 *Muri a agelo tara, a
turane huriki a agelo ala
polorua, ra ri guru tala a
tavila i polorua, i valai, i taki
iau, "O valai, ga vakasiri ioe
vona a Vure ge vakamadihi
navai a ngoi dagi, ra i made
langa na naru i kupo.*

2 *E huriki a hariki na
malala ri rata hateka a naro
na molenga turana. Ngane ri
manga, i manga a viri i ninu
a naru vagole, i manga."

3 *Lakea a Hanuna Vure
i bele tora nau, a agelo i
kaloho iau, miri lakea na
tabeke i ngeki. A masia
vonga a ngatavine i made

* **16:14:** Kap 19:19 * **16:15:** Mat 24:43-44; Kap 3:3 * **16:16:** Sek 12:11 * **16:16:** A pelegona a ngava e 'Armagada' i maea, 'a lolo o Megido.' * **16:18:** Kap 4:5; 8:5 * **16:19:** Kap 14:10 * **16:20:** Kap 6:14 * **16:21:** Nim 9:23-24; Kap 11:19 * **17:1:** Jer 51:12-13 * **17:1:** E Babilon i tahoka a naru i kupo. * **17:2:** Ais 23:17; Jer 51:7; Kap 14:8 * **17:3:** Kap 13:1

langa na livoa vururu. Ni here vona a maka rana ri ta hale na Vure. A livoa iea, a mapana i polorua, a pelengana i ravulu.

4 *A ngatavine i rodoa a varakia kuakua, vururu. I bagetu vona a maki ni rata na gol, a kedo mata kamumu, a meki. I nugu a kikei ni rata na gol, i vonu vona a naru katoki, ra i manga a kanena naro katoki vona ni mole.

5 A rana ni here na dumena matana, i tahoka a pelegona kapiloho. Ni here maea,

"A tanga dagi e Babilon.
E kinane huriki a ngoi,
a kinana maka naro katoki na malala."

6 *A masia a ngatavine iea, i ninu pali a darane huriki a tara na Vure, a dara ne huriki ri mate a vuhuna ri vakalongo e huriki ne Isu. I ninu a darane ria, i manga.

Na tahuna a masia, a turutu.

7 *Pali a agelo i taki iau, i ta maea, "I navai o turutu? Ga taki ioe vona a pelegona kapiloho na ngatavine iea, turana livoa i rike vona, i tahoka a mapana i polorua, a pelengana i ravulu.

8 *Ra livoa o masia, hosi i made, pali ngane i uka. Ngane i popote ge sike valai na lovo i marangeo, ni gi ratapile. E huriki ri made na malala, re huriki, a rane ria i uka ma ni here dili na buk na nimahuri muga na nidoko na malala, bara ri masia a livoa iea, ri ngapa, a vuhuna i muga i made, pali ngane i uka ma i tabuli, pali muri ma bara i bele tabu.

9 "Mu luhoi kamumu. A mapana livoa i polorua ri manga a lolo i polorua, ra i made ne ria a ngatavine iea.

10 A maka mapana livoa iea, ri manga tabu a hariki ala polorua. A hariki ala lima ri mate pali. Tara i made ngane. Pali a viri tara i uka ma i bele ma. Na tahuna i bele, i uka ma ge made tabaka.

11 "Pali a livoa, ra i made muga, pali ngane i uka ma i tabuli, i manga a polotoluna hariki. Ia e turane huriki a hariki ala polorua. Pali bara ni ratapile.

12 *"A pelengana livoa i ravulu o matai pali, ri manga a hariki i ravulu. I uka ma ri bole ma a nitora. Muri ma bara ri bole a nitora ni matakari, manga a hariki. Bara ri matakari turana e Livoa na parava popote kunana.

13 E huriki a hariki nga ri tahoka a ningaru i taku kunana. Bara ri habi na livoa a nitora ne ria ni matakari.

14 Bara ri vaubi na Tuna Sipsip, lakea a Tuna Sipsip bara i ratapile ria, a vuhuna ia a Bakovi Dagi ne huriki a bakovi dagi. Ia a Hariki ne huriki a hariki. I gale e huriki ri laho turana, i vulaki ria, ri rata a maki lobo i taki ria ri gi rata."

15 Muri a agelo i ta maea, "A maka naru o masia a ngoi i made langa ne ria, ri manga

* **17:4:** Jer 51:7; Kap 18:16 * **17:6:** Kap 18:24; 19:2 * **17:7:** Kap 13:1 * **17:8:** Dan 12:1; Kap 11:7; 13:1-8 * **17:12:** Dan 7:7,24

e huriki a bakovi a ngatavine
na robo lobo, na tabele lobo
na malala.
16 *Pali a livoa, ra o masia
baroko, turana pelengana,
bara ri marikoi a ngoi iea. A
livoa tara, ge marikoi vona.
Bara ri ratapilea, ri kali tala a
varakia vona, ge bobo. Bara
ri kani a bobona, ri gutua na
kanono ge lobo.
17 Ri gi rata mavonga,
a vuhuna a Vure i habi
a niluhoi ne ria ri gi rata
mavonga, ri gi ratea a
ningaru na Vure, ri gi tahoka
a ningaru i taku kunana, ri gi
habi na livoa a nitora ne ria
ni matakari, ge matakari, ge
vano ge harena na tahuna a
nitana Vure i bele muholi.
18 "Pali a ngatavine, ra
o masia baroko, i manga
a tanga dagi i matakari e
huriki a hariki na malala."

18

E Babilon Ni Ratapile

1 Muri a matai tabua tara
agelo i pe a hunu, i puru
valai. I tahoka a nitora dagi.
A bagetuanga vona i parai
a malala, i ratea i palala
hateka.
2 *I gale tala dagi hateka, i
ta maea,
"A tanga dagi e Babilon i vu-
rua, i vurua pali!
Ngane i made vona ku-
nana e huriki a hanitu,
a maka kadirovo hale,
a maka maki ri tegi ri
hale.
3 I bele maea, a vuhuna a
tanga lobo na malala
ri ninu vona
a naru vagole na
moleanga vona, ri
manga.
E huriki a hariki na malala ri
mole turana.
E huriki a bakovi ni habi
a maki ni gi kona, ri
bole a moni dagi, a
vuhuna i kona ne ria a
maki i kupo, a vuhuna
i ngaru ni tahoka a
mahala i kupo."
4 *Muri a longo tabu a lo-
hona viri tara i ta valai na
hunu, i ta maea,
"Mua e huriki a ngate nau,
mu ha taroa a tanga
iea,
ma mu gu ramai a naro
hale vona,
mu gu bole a vuranga
turana.
5 *A naro hale vona i lolo rike
hateka, i padoi a hunu.
A Vure i uka ma i longo
kaburungi.
6 *Mu rata virihi ia, i manga
a hini i rata virihi e
huriki ranga.
Mu koli balaka rua a
naro hale vona.
Mu guru puru na kikei
na vain vona a vain i
vagole hateka na vain
i habi ne huriki ranga.
7 *I vakabagetu mule ia, i
pitei na mahala dagi
vona.
I mavonga, mu vaka-
madihia, mu ratea ge
dedo.

* **17:16:** Kap 18:8 * **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; Kap 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Vuh 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Tes 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9

Mu rata mavonga, a vuhuna
i taki mulea, i ta maea,
'Iau a hariki ngatavine.
Iau, i uka ma a havuri.
I uka ma ge bele nau a
vuranga, ga dedo.'
8 *I mavonga, a vuranga i
kupo ge bele vona na
parava i taku kunana.
A matenga, a nidedo, a
vitoloa ge bele vona.
A kanono ge gutu parinea, ge
lobo,
a vuhuna a viri i
pelekadoa i gao
hateka, ra Vure, a
Bakovi Dagi."

9 *"E huriki a hariki na malala, ra ri mole turana, ri vivi ni muri mai a ningaru hale lobo na kakaine ria turana, bara ri tangi, ri haloho na tahuna ri masia a pokona kanono vona.

10 Bara ri mangenge na nimadihi dagi hateka i bolea, ri pesi basi, ri ta maea,
" 'Omo! O tanga dagi-o,
ra tanga kamumu e Babilon!
A Vure i pelekado ioe, o lobo
maki tavula-o.'

11 *"E huriki a bakovi ri habi a mahala ni kona, ri tangi ngane. E rei ge kona ngane a mahala ne ria?

12 *E rei ge kona a gol, a silva, a kedo mata kamumu, a meki, a lavalava a mapana i dagi, a lavalava kuakua, a lavalava vururu ne ria. E rei ge kona a kai manginoro, a maki ni rata na togana elepen, a maki ni rata na kai a mapana i dagi, a maki ni rata na bras, a aen, a kedo padikuku ne ria?

13 E rei ge kona a kulina kai manginoro ni kuku vona, a insens, a vain, a vel, a plaoa, a vit, a bulmakau, a sipsip, a hos, a karis, a vorakato. E rei ge kona ngane?

14 "Bara ri ta maea, 'A maki kamumu o ngaru hateka na hatemu ni bole, ngane i tabuli basi vomu. A maka mahala o vakabagetu mule ioe vona ri velu pali, i uka ma ni gi matai tabu!'

15 *E huriki ri habi a maka maki nga ni kona, re huriki ri bole a mahala i kupo na tanga dagi iea, bara ri mangenge na nimadihi dagi i bolea, bara ri pesi basi, ri dedo, ri tangi maea,

16 *" 'Omo! A tanga kamumu-o,
e huriki ri made vona
ri rodo a varakia
kamumu hateka, a
lavalava kuakua, a
lavalava vururu.
O vakabagetu mule ioe
na gol, na kedo mata
kamumu, a meki!
17 *Pali malaviriri kunana,
a mahala lobo vona i
lobo liu.'

"E huriki a bakovi ni vakanunu a sip, e huriki a taho dari, ra ri leho na dari, bara ri pesi basi,

18 *ri tangi dagi, ri matanono mavonga a pokona tanga dagi iea, ri ta maea, 'I uka tabu tara tanga

* **18:8:** Kap 17:16 * **18:9:** Ese 26:17; 27:30-35 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12-13,22 * **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** Kap 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32

ge kamumu manga a tanga
iea.’
19 Bara ri dua, ri voro
langa na gine ria a habulo,
ri haloho, ri tangi dagi, ri ta
maea,
“ ‘Omo! A tanga kamumu-o!
E huriki a tahona aga
ri bole a mahala i kupo
vona!
Pali malaviriri kunana i vu-
rua, i ngeki.
20 *Mua e huriki mu made na
hunu, mu vivi!
Mua e huriki a tara na
Vure, e huriki a apos-
tolo, e huriki a propet,
mu vivi,
a vuhuna a Vure i ratapilea a
tanga iea, a vuhuna ri
rata hale mua!”
21 *Muri a agelo hateka
i bole rikea a kedo dagi, i
manga a kedo ni ubi vila a vit
vona. I bolea, i voro purua
na dari, i ta maea,
“A tanga dagi e Babilon tara,
ni gi voro puru hale,
i uka ma ni gi matai tabu.
22 *A nangina gita, a pinoli, a
tavure, a kalova
i uka ma ni gi longo tabu
pololilo vomu.
E huriki a mari ni rata a maki
i uka ma ni gi matai tabu
pololilo vomu.
A nangina kedo ni ubi vila a
vit
i uka ma ni gi longo tabu
pololilo vomu.
23 *A nipara
i uka ma ge parai tabu
ioe.
A lohona bakovi a ngatavine
ru parangi karaba
i uka ma ni gi longo tabu
pololilo vomu.
E huriki a bakovi vomu ni
habi a maki ni kona, ri
dagi hateka ne huriki
lobo na malala,
o tami e huriki lobo na
malala na muto vomu.
24 *Pali a Vure i matai
pololilo vona a darane
huriki a propet, e
huriki a tara na Vure,
e huriki lobo ni rabalaki
na malala.”

19

E Huriki na Hunu Ri Vivi

1 Muri a longo meli na
hunu a maki i nangi manga
e huriki ala kupo hateka ri
roro, ri ta maea,
“Kavurikea a Vure!
A Vure ne hita i gao hateka,
i tahoka a bagetuanga
dagi, i korimule hita!
2 *A naro i pelekado e
huriki vona i muholi, i
malamala.
I vakamadihi pali a ngoi
dagi,
ra viri i vakahale e
huriki lobo na malala
na moleanga vona.
A Vure i koli a narona ni ra-
balaki e huriki a vora
vona.”
3 Muri ri gale tala tabu, ri ta
maea,
“Kavurikea a Vure!
A pokona e Babilon i nono
bara i sike vakaroro, i
uka nilobona.”
4 Muri e huriki a nupesi
ala ravulu rua a polona i va

* **18:20:** Vin 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34; 16:9; 25:10 * **18:24:** Jer 51:49; Kap 17:6 * **19:2:** Vin 32:43; Kap 6:10

(24), turana maki mahuri ala
va, ri tabuli puru na ngalane
ria, ri kavurikea a Vure, ra
i made na gula hariki, ri ta
maea,
“I muholi. Kavurikea a
Vure!”
5 Muri a longoa a lohona
viri tara na gula hariki i ta
maea,
“Mua e huriki a vora na
Vure,
mua e huriki a bakovi
dagi, a bakovi tavula,
ra mu mangenge na Vure,
mu kavurikea a Vure ne
hita!”

A Habu na Parangia na Tuna Sipsip

6 *Muri a longoa a maki
i nangi manga a lohona e
huriki ala kupo hateka ri
roro. I nangi manga a
bokona dari i rere, a hini i
kururu i pelaka. Ri gale tala,
ri ta maea,
“Kavurikea a Vure!
E Bakovi Dagi, a Vure ne
hita i tuhaka hateka, i
matakari a maki lobo!
7 *Si gi vivi, si gi pitei
si gi vakabagetua,
a vuhuna a parava i bele
pali ne Tuna Sipsip ge
parangi.
E Girihina i kisi puru
mule ia pali, i davea.
8 Ni habi vona ge rodoa a
varakia keakea, i para
hateka,
i kamumu hateka.”
A varakia, ra mapana i
dagi hateka, i manga a maka
naro kamumu ne huriki a
tara na Vure.
9 *Muri a agelo i taki iau,
i ta maea, “O here maea: E
huriki a Vure i gale ria ri gi
valai na habu na parangia na
Tuna Sipsip, ri gi vivi.” Muri
i taki iau, “A ngava nga, a
ngava muholi na Vure.”
10 *I ta mavonga, lakea
a turume puru na vahana,
ta ga kavurikea, pali i koi,
i ta maea, “Naha ni rata
mavonga! Iau tara a vora
vona kunana manga ioe,
manga e huriki e turamu, ra
ri luhoi tora a ngava muholi
ne Isu. O kavurike kunanea
a Vure.”
A nitora ne huriki ri taki
tala a nita propet, a ngava
muholi ne Isu.

A Bakovi i Rike na Hos Keakea

11 *Muri a masia a hunu,
i mata ka. A masia hos
keakea! A viri i rike vona
ni gale a ‘Viri Muholi’, a ‘Viri
i Rata Lobo a Leho ni Habi
Vona.’ I pelekado e huriki na
naro i malamala, i vakatubu
a vabinga na naro i mala-
mala.
12 *A matana i manga a
huvina kanono. I kube na
gina a tama hariki i kupo. Ni
here na kulina a rana. A rana
iea, i uka tara viri ge lohoka
vona. Ia kikeri i lohoka vona.
13 *I rodoa a varakia
olaola, ni lutu na dara. A
rana e Nitana Vure.
14 E huriki a nugumaheto
na hunu ri rike na hos
keakea, ri ramaia. Ria lobo

* **19:6:** Kap 14:2 * **19:7:** Ais 61:10; Kap 21:2 * **19:9:** Mat 22:2 * **19:10:** Apo 10:25-26; Kap 22:8-9 * **19:11:** Sng 96:13; Ais 11:4; Kap 1:5; 6:2 * **19:12:** Dan 10:6; Kap 1:14; 2:17 * **19:13:** Ais 63:1-3; Ion 1:1,14

ri rodo a varakia keakea karaba.
15 *A bainat i vere hateka
i pagitala na ngavana. Ge
ratapile e huriki i uka ma ria
a Iuda, “ge matakari hateka
ria, i manga a viri i matakari
e huriki na lebo ni rata na
aen.” Ge pahabebe e huriki
na murina ni pahabebe na
rongova na Vure i Tuhaka
Hateka.
16 *Ni here na varakia, na
lebona a rana tara, ra i maea,
‘A Hariki ne huriki a hariki,
a Bakovi Dagi ne huriki a
bakovi dagi.’
17 *Muri a masia a agelo
tara, i pesi langa na haro. I
gale tala dagi, i taki a maka
kadirovo ri bebe na hunu,
i ta maea, “Mu valai, mu
vapopo, mu davea a habu
dagi na Vure.
18 Mu valai, mu kani a
bobone huriki a hariki, e
huriki a ubu, e huriki a
bakovi hateka, a maka hos
turana e huriki ri rike ne ria,
a bobone huriki a vora, e
huriki i uka ma ria a vora,
e huriki a bakovi tavula, e
huriki a bakovi dagi, e huriki
a bakovi lobo.”
19 Muri a matai e Livoa
turana e huriki a hariki na
malala, turana maka tara ne
ria, ri vapopo ta ri gi vaubi
turana viri i made na hos
keakea, a tara vona.
20 *Pali e Livoa ni lakavu
turana nitamina propet
vona, ra i rata muga a maka
nivakasiri dagi na matane
Livoa, i tami e huriki ri bole a
kilakila ne Livoa, ri vasileki
na hanuna. Rua varago ni
voro puru mahuri na lovo
na kanono, a viku.
21 Pali e huriki ranga, a
bainat i pagitala na viri i rike
na hos keakea i tolo mate
ria, lakea a maka kadirovo ri
valai, ri kani a bobone ria, ri
maru.

20

A Pida i Ravulu Rangale (1,000)

1 *Muri a matai tabu tara
agelo, i pea a hunu, i puru
valai. I nugua a ki na lovo i
marangeo turana sen dagi.
2 *I puru valai, i lakavua
a Mata Dagi, ra mata i laho
paru hosi, ra hanitu, e Satan.
I lakavua, i kolotatea ge tab-
uli na pida i ravulu rangale
(1,000).
3 I voro purua na lovo i
marangeo, i tukari tahoa, i
uka ma ge tami tabu e huriki,
ge vano ge harena na tahuna
a pida i ravulu rangale ge
lobo. Muri na pida nga, bara
ni puga, ge laho na parava
popote kunana.
4 *Muri a matai a maka
gula hariki. E huriki ri
made ne ria, a Vure i habi a
leho ne ria, ri gi pelekado a
narone huriki. A matai tabu
a hanune huriki a bakovi.
E huriki nga ri taki tala a
ngava ne Isu, a nitana Vure,
i uka ma ri kavurikea e
Livoa, o a hanuna, i uka ma
ri bole a kilakila vona na
dumene ria, na limane ria,

* **19:15:** Sng 2:9; Kap 1:16; 14:20 * **19:16:** Kap 17:14 * **19:17:** Ese 39:17-20
* **19:20:** Kap 13:12-17; 20:10 * **20:1:** Kap 9:1 * **20:2:** Vuh 3:1; Kap 12:9
* **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Kap 13:17

lakea ni palakudu a lohone
ria. Ngane ri mahuri mule,
ri matakari turane Kristo na
pida i ravulu rangale.
5-6 *Iea a mugana
nimahuri mule na matenga.
E huriki ri mahuri mule
muga ri malamala, a Vure
i vakabagetu ria, a vuhuna a
ruana matenga i uka ma ge
ratapile ria. Ge ria e huriki a
prister na Vure, a prister ne
Kristo. Ri gi matakari turana
na pida i ravulu rangale. Pali
e huriki ranga i uka ma ri
mahuri mule ma. A pida i
ravulu rangale ge lobo taro,
muri ri gi mahuri mule.

E Satan Ni Rata Pile

7 Na tahuna a pida i ravulu
rangale i lobo, e Satan ni gi
puga, ni gi vakaha na bavi
vona.
8 *Bara i pagitala valai, i
tami e huriki lobo na tabeke
lobo na malala, re huriki a
Gog, a Magog. Bara i gale
valai ria, ri gi vapopo, ri gi
vaubi. Ri ala kupo hateka, ni
keri ni gi, i manga a hire na
lavu.
9 *Ri laho na bila dagi na
malala, ri pesi halui a mada
ne huriki a tara na Vure, na
tanga dagi a Vure i ngaru
hatekea. Pali a kanono i ma-
pasi tala na hunu, i gutu pa-
rina e huriki a nugumaheto
nga, ri lobo.
10 *Lakea a hanitu, ra viri
i tami e huriki nga, ni voro
puru na darilomu na viku,
a kanono, muga a nitamina
propet turana e Livoa, ni
voro puru vonga. To go bole
a nimadihi dagi na haro, na
rodo, na parava vakaroro, i
uka nilobona.

Ni Pelekado e Huriki

11 Muri a masia a gula
hariki keakea dagi, i made
vona tara viri. A malala a
hunu ru ha taroa, i uka ma
ni matai tabu.
12 *Lakea a matai e huriki
ri mate pali, re huriki a
bakovi dagi, e huriki a
bakovi tavula, ria lobo ri pesi
na ngalana gula hariki. A
maka buk ni veve. A buk
tara tabu ni veve, ra buk
na nimahuri. Ni pelekado a
narone huriki lobo ri mate
pali, i ramai a ngava ni
here na buk nga, ra a maka
narone ria ri rata hosi na
malala.
13 *E huriki ri mate na
dari, ri mahuri mule na
matenga. E huriki ri mate
pali, ri made na murine
huriki ri mate pali, ri pesi
rike mule na matenga, lakea
ni pelekado ria takutaku, i
ramai a narone ria ri rata na
malala.
14 Muri, a matenga, a muri
ne huriki ri mate pali, ni
voro puru na darilomu na
kanono. A naro iea ni gale
a ruana matenga, a darilomu
na kanono.
15 E rei a viri, a rana i
uka ma i tabuli na buk na
nimahuri, ni voro puru ria
na darilomu na kanono.

---

* **20:5-6:** Kap 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Ki 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; Kap 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apo 17:31; 2Ko 5:10; Kap 13:8 * **20:13:** Rom 2:6; 1Pe 1:17; Kap 2:23; 22:12

21

A Hunu a Malala Karaba

1 *Muri a matai a hunu karaba, a malala karaba. A hunu muga, a malala muga ru lobo. I uka tabu a dari.

2 *A masia a tanga na Vure, re Ierusalem karaba, i valai na Vure, i puru valai na hunu, i manga a ngatavine i parangi karaba i bagetu kamumu hateka, i davea e girihina.

3 *A longoa a lohona viri i gale valai na gula hariki, i ta dagi, i ta maea, "Mu longo! A Vure i made turana e huriki a bakovi. Ge made turane ria, ge ria e huriki a ngate vona, ge ia a Vure ne ria.

4 *Ge ravu vuroki a luhane ria, i uka ma ri gi tangi tabu, i uka ma ri gi mate tabu, i uka ma ri gi dodo tabu, i uka ma ri gi bole tabu a nimadihi, a vuhuna a maka maki hosi i lobo."

5 *Lakea a viri i made na gula hariki i ta maea, "Mu longo! A rata a maki lobo ri bele karaba tabu." Muri i ta maea, "O here puru a ngava nga, a vuhuna ri muholi, ri gi bele muholi."

6 *Muri i ta maea tabu, "I lobo! Iau a Alpa, a Omega. Iau a nidoko na maki lobo, a nilobona maki lobo. A habi tavula ne huriki ri marohu a naru i valai na naru bele na nimahuri.

7 *E huriki ri mulangi, ga habi a maki nga ne ria. Ge iau a Vure ne ria, ge ria e huriki e tugu.

8 *Pali e huriki ri mangenge, e huriki i uka ma ri luhoi tora, e huriki ri katoki na matagu, e huriki ri rabalaki a viri, e huriki ri mole, e huriki ri rata a muto, a malulu, e huriki ri vasileki na nitamina vure, e huriki ri tatami, a murine ria a darilomu i nono na viku a kanono. Ia ni gale a ruana matenga."

E Ierusalem Karaba

9 Muri a turana e huriki a agelo ala polorua, ra ri guru tala a tavila i polorua na ikuna vuranga i polorua, i valai, i taki iau, i ta maea, "O valai, ga vakasiri ioe vona e Girihina Tuna Sipsip, ra i parangi karaba vona."

10 *Lakea a Hanu Kiripiripi i bele tora nau, a agelo i bole sike iau na mapana lolo dagi. I vakasiri iau vona a tanga na Vure, e Ierusalem, i puru valai na Vure na hunu.

11 *A nipara dagi na Vure i paraia. I bagetu kamumu i manga a kedo i mata kamumu hateka, i manga a kedo a iaspa, a glas.

12 *A tanga iea i tahoka a nure dagi ni tura halui. I tahoka a logo i ravulu a polona i rua. A agelo i matakari a logo takutaku. A

---

* **21:1:** Ais 65:17; 2Pe 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; Kap 3:12 * **21:3:** Levi 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; Kap 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Ion 7:37; Kap 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sam 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; Kap 20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35

logo takutaku, ni here a rana
kabu takutaku ne Israel.
13 A logo i tolu to pesi na
tabeke na nirikena haro. A
logo i tolu to pesi na tabeke
mule sike. A logo i tolu to
pesi na tabeke mule puru. A
logo i tolu to pesi na tabeke
na nirolona haro.
14 A nure iea, ni hae langa
na kedo i ravulu a polona i
rua. A kedo takutaku nga,
ni here a rana a apostolo
takutaku na Tuna Sipsip ala
ravulu a polona i rua.

15 *Ra agelo i ta turagu, i
nugu a kodo ni rovai, ni rata
na gol, ne vona ni rovai a
tanga, a nure vona, turana
maka logo vona.
16 A harena tanga i va,
ri palupulupu. A niolana
tanga i palupu turana ni-
bolana. A agelo i rovaia na
kodo vona. A niolana, a ni-
bolana a nirike vona i manga
a kilomita i 2, 200.
17 Muri i rovaia a nure na
tanga. I bele manga a mita
i 66 na nirovai na bakovi, ra
i rovai a maka maki vona a
agelo iea.
18 *A nure ni rata na kedo a
iaspa. A tanga ni rata na gol,
i maga manga a glas.
19 A vuhuna nure na tanga,
ni vakabagetu na kedo mata
kamumu legelege. A viri
muga a kedo a iaspa, a ru-
ana a kedo a sapaia, a toluna
kedo a agete, a vana kedo a
emeral gomagoma.
20 A limana kedo a oniks, a
polotarana kedo a kanelian,
a poloruana kedo a krisolait,
a polotoluna kedo a beril. A
polovana kedo a topas. A
ravuluna kedo a krisoprase,
a ravulu a polona takuna
kedo a iasint. A ravulu a
polona ruana kedo a ametis.
21 A logo i ravulu a polona i
rua, ni rata takutaku na meki
dagi i taku. A dala na tanga
ni rata na gol, i maga hateka,
i manga a glas.
22 I uka roho na Vure ge
tabuli pololilo na tanga dagi,
a vuhuna e Bakovi Dagi, a
Vure Tuhaka Hateka, rua a
Tuna Sipsip, rua a roho na
Vure.
23 *A tanga iea, i uka ma
i ngarua a haro, a keva ru
gu paraia, a vuhuna a nipara
dagi na Vure i paraia, a Tuna
Sipsip i manga a nipara vona.
24 *E huriki a kabu lobo
bara ri laho na nipara vona.
E huriki a hariki lobo na
malala ri gi bole valai a ma-
hala ne ria, ri gi habia na
Vure ne vona ni togoa.
25 *A maka logo vona, i uka
ma ni gi tukari, a vuhuna a
rodo i uka ma ge puru vonga.
26 E huriki na tanga lobo
bara ri bole valai vona a ma-
hala ne ria, ri gi habi na Vure
ne vona ni togoa.
27 *I uka tara maki katoki
ge dili vona. I uka tara
viri i rata a naro ni maruhu
vona, o a naro taminga ge dili
vonga. E huriki ri gi dili vona
kunana, e huriki a rane ria ni
here dili na buk na nimahuri
na Tuna Sipsip.

* **21:15:** Ese 40:3; Kap 11:1 * **21:18:** Ais 54:11-12 * **21:23:** Ais 60:19-20; Kap 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10

22

A Naru Nimahuri

1 *Muri a agelo i vakasiri
iau vona a naru na nimahuri.
I parahidi manga a glas, i tua
tala na gula hariki na Vure, a
gula hariki na Tuna Sipsip.
2 *I tua tala, i tua na ku-
rukuruna dala dagi na tanga.
Na gaga varago na naru, a
kai na nimahuri ri pesi. Ri
vua balaka ravulu a polona
i rua (12) na pida i taku.
Ri vua na keva takutaku.
A pagana kai iea, ne vona
ni vakamahuri e huriki na
tanga lobo.
3 I uka tabu tara maki ni
ruduraha. A gula hariki na
Vure, na Tuna Sipsip ru gu
tabuli na tanga iea. E huriki
a vora vona ri gi kavurikea.
4 *Ri gi masia a matana. A
rana bara ni here na dumene
ria.
5 *A rodo i uka ma ge bele
tabu vonga. I uka ma ri gi
ngarua a nipara, o a haro,
a vuhuna a Vure e Bakovi
Dagi ia a nipara ne ria. Ri gi
matakari turana na parava
vakaroro, i uka nilobona.

E Isu Ge Hamule Valai Malaviriri

6 *Muri a agelo iea i taki
iau, "A ngava nga ri muholi,
ri gi bele muholi. E Bakovi
Dagi, a Vure ne huriki a
propet, i rudua a agelo vona,
ge vakasiri e huriki a vora
vona, a ra maka maki i
popote ge valai."
7 *E Isu i ta maea, "Mu
longo! I popote ga hamule
valai! E huriki ri longototo
a nita propet i tabuli na buk
iea, ri gi vivi."
8 *Iau, e Ioanes, iau a viri
a longo, a matai a maki nga.
Na tahuna a longo ria, a tu-
rume puru, ta ga kavurikea a
agelo i vakasiri iau.
9 Pali i taki iau, i ta maea,
"Naha ni rata mavonga! Iau
tara a vora manga ioe, e
huriki e turamu, e huriki
a propet, e huriki ri longo
mai a ngava na buk iea. O
kavurike kunanea na Vure."
10 Muri i taki iau, "Naha
ni ruhulolo a nita propet na
buk iea, a vuhuna a parava i
popote ge valai.
11 *E huriki a bakovi hale,
ri gi rata mavonga a naro
hale. E huriki ri katoki
na matana Vure, ri gi ka-
toki mavonga. E huriki a
bakovi malamala, ri gi mala-
mala mavonga. E huriki a
bakovi na Vure, ri gi ramai
mavongea a Vure."
12 *E Isu i ta maea, "Mu
longo! Ga valai malaviriri,
ga habi ne huriki lobo a ma-
pane ria, i ramai a narone
ria.
13 *Iau a Alpa, a Omega.
Iau a viri a muga, iau a iku.
Iau a nidokona maki lobo, a
nilobona maki lobo.
14 *"E huriki ri loi a varakia
ne ria ri gi vivi, a vuhuna a
Vure bara i taki ria ri kani na

* **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Vuh 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8 * **22:4:** Mat 5:8; Kap 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; Kap 5:10; 20:6; 21:23,25 * **22:6:** Kap 1:1 * **22:7:** Kap 1:3 * **22:8:** Kap 19:10 * **22:11:** Dan 12:10 * **22:12:** Ais 40:10; Jer 17:10; Kap 2:23 * **22:13:** Ais 44:6; Kap 1:8,17; 21:6 * **22:14:** Vuh 2:9; 3:22

kai na nimahuri, ri gi dili na
logo, ri gi dili na tanga.
15 Pali e huriki a ligo, re
huriki a bakovi hale, e huriki
a bakovi na malulu, a muto,
e huriki ri mole, e huriki ri
rabalaki a viri, e huriki ri
kavurike a nitamina vure, e
huriki ri ngaru hateka a naro
taminga, bara ri made polo-
vavo.

16 *"Iau e Isu, a rudua
a agelo nau ge vakalongo
vomu a ngava nga, go taki e
huriki a tara nau na tabeke
lobo. Iau a vuhune Davit, iau
a hamone Davit. Iau a hada
e Lagavago."

17 *A Hanuna Vure, e giri-
hine Tune Sipsip ru ta maea,
"O valai." E huriki ri longo,
ria ranga ri gi ta maea, "O
valai." E huriki ri marohu ri
gi valai. E huriki ri ngaru ni
ninu ri gi valai, ri gi kiru a
naru, i uka ma ri gi konea.

18 *Mua e huriki mu longo
a nita propet na buk iea, mu
matadoko. E rei a viri ge ru
dili tabu ranga ngava na nita
propet iea, a Vure tara ge
habi vona a maka nimadihi
dagi ni taki tala na buk iea.

19 Pali e rei a viri i ravunu
vuroki ranga nita propet i
tabuli na buk iea, a Vure bara
i ratea i uka ma ge kani na
kai na nimahuri, i uka ma ge
dili na tanga vona, i manga a
ngava ni taki tala na buk iea.

20 *A viri i ta muholi
na ngava nga i ta maea,
"I muholi, iau ga valai
malaviriri."
I muholi. O Isu, a Bakovi
Dagi, o valai!

21 E Isu a Bakovi Dagi ge
rata kamumu hita lobo. I
muholi.

---

* **22:16:** Gi 24:17; Ais 11:1,10; Rom 1:3; Kap 2:28; 5:5 * **22:17:** Ais 55:1; Kap 21:6 * **22:18:** Vin 4:2; 12:32 * **22:20:** Mat 24:30-31; 1Ko 16:22